הלכה · שולחן ערוך · מפרשים · פתחי תשובה

פתחי תשובה על שולחן ערוך יורה דעה

רבי אברהם צבי הירש אייזנשטאט

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

פתחי תשובה על שולחן ערוך יורה דעה

רבי אברהם צבי הירש אייזנשטאט

מקור הטקסט: ספריא · רישיון: לפי המהדורה: נחלת הכלל או Creative Commons

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/פתחי-תשובה-על-שולחן-ערוך-יורה-דעה/
הקובץ נוצר ב־18 בנובמבר 2026 מגרסה v38-202611162349 של הספרייה.

תוכן העניינים

סימן א 9
סימן ב 18
סימן ג 21
סימן ד 22
סימן ה 22
סימן ו 23
סימן ח 23
סימן י 23
סימן יא 24
סימן יג 25
סימן יד 25
סימן טו 26
סימן טז 28
סימן יז 30
סימן יח 30
סימן יט 33
סימן כ 34
סימן כב 34
סימן כג 34
סימן כד 37
סימן כה 38
סימן כז 38
סימן כח 39
סימן כט 41
סימן ל 41
סימן לא 42
סימן לב 45
סימן לג 46
סימן לד 50
סימן לה 51
סימן לו 54
סימן לז 57
סימן לח 60
סימן לט 60
סימן מ 66
סימן מא 67
סימן מב 72
סימן מג 75
סימן מד 76
סימן מה 79
סימן מו 80
סימן מז 83
סימן מח 84
סימן מט 90
סימן נ 92
סימן נא 92
סימן נב 96
סימן נג 96
סימן נד 98
סימן נה 98
סימן נו 102
סימן נז 103
סימן נח 111
סימן נט 113
סימן ס 113
סימן סא 114
סימן סב 116
סימן סג 117
סימן סד 118
סימן סה 120
סימן סו 122
סימן סז 123

סימן סח 123
סימן סט 123
סימן ע 133
סימן עא 134
סימן עב 134
סימן עג 135
סימן עד 136
סימן עה 137
סימן עו 137
סימן עט 137
סימן פ 138
סימן פא 138
סימן פב 141
סימן פג 142
סימן פד 144
סימן פו 147
סימן פז 149
סימן פח 154
סימן פט 155
סימן צ 156
סימן צא 157
סימן צב 159
סימן צג 162
סימן צד 162
סימן צה 165
סימן צו 167
סימן צז 169
סימן צח 171
סימן צט 174
סימן ק 176
סימן קא 178
סימן קב 179
סימן קג 183
סימן קד 185
סימן קה 186
סימן קו 189
סימן קז 190
סימן קח 190
סימן קט 191
סימן קי 192
סימן קיא 200
סימן קיב 201
סימן קיג 202
סימן קיד 202
סימן קטו 204
סימן קטז 206
סימן קיז 209
סימן קיח 214
סימן קיט 215
סימן קכ 216
סימן קכא 218
סימן קכב 220
סימן קכג 223
סימן קכד 226
סימן קכה 227
סימן קכו 228
סימן קכז 228
סימן קכח 232
סימן קכט 232
סימן קל 233
סימן קלא 233
סימן קלג 235
סימן קלד 236
סימן קלה 237

סימן קלז 237
סימן קמא 238
סימן קמב 242
סימן קמג 242
סימן קמה 242
סימן קמו 243
סימן קמז 243
סימן קמח 244
סימן קנא 244
סימן קנב 245
סימן קנג 246
סימן קנד 246
סימן קנה 247
סימן קנז 250
סימן קנח 255
סימן קנט 255
סימן קס 256
סימן קסא 262
סימן קסב 264
סימן קסג 265
סימן קסה 265
סימן קסו 265
סימן קסח 265
סימן קע 267
סימן קעא 268
סימן קעב 268
סימן קעג 268
סימן קעד 271
סימן קעה 272
סימן קעו 273
סימן קעז 273
סימן קעח 274
סימן קעט 275
סימן קפ 276
סימן קפא 277
סימן קפג 278
סימן קפד 279
סימן קפה 285
סימן קפו 289
סימן קפז 290
סימן קפח 310
סימן קפט 313
סימן קצ 319
סימן קצא 332
סימן קצב 335
סימן קצד 338
סימן קצה 341
סימן קצו 344
סימן קצז 350
סימן קצח 354
סימן קצט 363
סימן ר 363
סימן רא 364
סימן רג 379
סימן רד 379
סימן רה 380
סימן רו 380
סימן רח 380
סימן רט 381
סימן ריא 381
סימן ריב 383
סימן ריג 383
סימן ריד 383
סימן ריה 384

סימן רטו 384
סימן רטז 384
סימן ריז 385
סימן ריח 388
סימן ריט 390
סימן רכ 391
סימן רכא 391
סימן רכב 392
סימן רכד 393
סימן רכה 393
סימן רכו 393
סימן רכז 393
סימן רכח 394
סימן רכט 403
סימן רל 404
סימן רלב 405
סימן רלג 409
סימן רלד 410
סימן רלה 412
סימן רלו 413
סימן רלז 414
סימן רלח 414
סימן רלט 415
סימן רמ 417
סימן רמב 420
סימן רמג 424
סימן רמד 426
סימן רמה 426
סימן רמו 428
סימן רמז 429
סימן רמח 429
סימן רמט 430
סימן רנא 433
סימן רנב 436
סימן רנג 438
סימן רנו 439
סימן רנז 440
סימן רנח 440
סימן רנט 445
סימן רסא 447
סימן רסב 448
סימן רסג 449
סימן רסד 452
סימן רסה 454
סימן רסו 456
סימן רסז 460
סימן רסח 461
סימן רסט 462
סימן רע 463
סימן רעא 466
סימן רעב 471
סימן רעג 472
סימן רעד 475
סימן רעה 479
סימן רעו 485
סימן רעז 499
סימן רעח 499
סימן רעט 500
סימן רפ 503
סימן רפא 504
סימן רפב 508
סימן רפג 510
סימן רפד 511
סימן רפה 512

סימן רפו 513
סימן רפז 517
סימן רפח 517
סימן רפט 519
סימן רצ 521
סימן רצא 522
סימן רצב 524
סימן רצג 524
סימן רצד 525
סימן רצה 528
סימן רצז 529
סימן רצח 530
סימן רצט 530
סימן ש 531
סימן שא 532
סימן שב 534
סימן שג 534
סימן שה 534
סימן שו 543
סימן שז 545
סימן שח 545
סימן שט 547
סימן שי 548
סימן שיב 548
סימן שיג 548
סימן שיד 550
סימן שטו 550
סימן שטז 550
סימן שיז 551
סימן שכ 552
סימן שכא 561
סימן שכב 561
סימן שכג 562
סימן שכד 563
סימן שכו 565
סימן שכח 566
סימן שכט 566
סימן של 567
סימן שלא 568
סימן שלב 570
סימן שלד 570
סימן שלה 573
סימן שלט 573
סימן שמ 574
סימן שמא 577
סימן שמב 583
סימן שמד 583
סימן שמה 584
סימן שמז 586
סימן שמח 587
סימן שמט 587
סימן שנא 588
סימן שנב 588
סימן שנד 590
סימן שנו 590
סימן שנז 590
סימן שסא 592
סימן שסב 594
סימן שסג 595
סימן שסד 598
סימן שסז 602
סימן שסח 602
סימן שסט 604
סימן שע 606

סימן שעא 607
סימן שעב 609
סימן שעג 612
סימן שעד 613
סימן שעה 616
סימן שעו 618
סימן שעח 620
סימן שעט 620
סימן שפ 620
סימן שפא 622
סימן שפד 623
סימן שפז 623
סימן שפח 623
סימן שפט 624
סימן שצ 625
סימן שצא 625
סימן שצב 627
סימן שצג 629
סימן שצד 630
סימן שצה 631
סימן שצו 631
סימן שצז 632
סימן שצט 633
סימן ת 635
סימן תא 636
סימן תב 636
סימן תג 637

סימן א

א **נותן לו קבלה**. עי' בשמלה חדשה סכ"ד שכתב במדינות אלו שאין שוחטין בלי קבלה. אם עבר ושחט בלא קבלה אע"פ שהוא מומחה ומוחזק מ"מ שחיטתו אסורה כו' ע"ש ועי' בתשובת ברית אברהם חי"ד סימן ט"ו שחולק עליו והעלה דאין לאסור דיעבד ע"ש. ועי' בתשובת חות יאיר סימן קע"ח בכפר שדרים בו איזה בעלי בתים ותמיד מחזיקים אצלם שוחט ובודק וסמוך ליו"ט של פסח נפל למשכב ואחד מן הבע"ב מומחה ויודע ה"ש רק שמעולם לא שחט ולא בדק ולא נטל קבלה אם רשאי לשחוט והשיב שמצד הדין מותר לשחוט אחר שהוא שעת הדחק וכבוד יו"ט ומ"מ לבי מהסס להתיר בדורות הללו שכבר גדלה המכשלה כו' ומיהו רשאי לשחוט עופות שאין צריך בדיקת הריאה אצל שוחט ובודק החולה שהרי בכהאי גוונא יש מתירין לכתחלה ולכבוד יו"ט בודאי שרי ואפי' אם יש להם בשר רק שהוא מלוח יותר משני ימים מאחר שאין בו שמחה רשאי לשחוט ואע"ג דקיי"ל דאין יוצא ידי שמחת החג בבשר עופות מ"מ עדיף טפי מבשר מלוח ישן וה"ה דשרי לשחוט בהמה רק שאם יארע לו שום שינוי ושום ספק בבדיקת הריאה וא"א להחולה להיטפל ולמעך בזה יטריף כי ודאי בבדיקה צריך אומן יד והרגל והרגשה ויש להחמיר בו טפי מבשחיטה ע"ש עוד. ועי' בתשובת שבות יעקב ח"א סימן כ"ג דשוחט שלא שחט מעולם אין לשחוט לכתחלה בי"ט ע"ש:

ב **שידע בו**. עבה"ט ומ"ש יוכל האב לסמוך את בנו כו' כן כתב גם אא"ז בתשובת פנים מאירות ח"ב סימן ג' וגדולה מזו דאפי' אם בדקוהו ומצאו שא"י ה"ש אף שכתב רמ"א דאם לא נטל קבלה דאסרינן כל הכלים למפרע מ"ע בנ"ד שאביו מעיד שהיה בקי אמרינן השתא הוא דאיתרע ולמד ושכח ומותרים הכלים למפרע ע"ש. ועיין בתשובת שבות יעקב ח"א סימן מ"ד שכתב דמכל מקום לכתחלה יש ליטול קבלה מאחר שאינו קרובו ע"ש ועיין עוד בשו"ת שבסוף ספר בית לחם יהודה סימן א' מה שכתב בזה:

ג **ובקי ביד**. עיין תשובת נו"ב תניינא חלק י"ד סימן א' שכתב בשוחט שידיו מרתיתים ואמנם הוא מרגיש בפגימה דקה וגם אומר ברי לו שאינו נכשל בשום דבר כי אין הרתיתות מזיק לו דודאי יש להעביר השוחט ההוא לכתחלה אבל אין אוסרין שחיטתו למפרע דלא גרע ממי שדרכו להתעלף בסעיף ג' דאם אמר ברי לי כשר והש"ך שם מקיל אף בשותק אלא שהתב"ש אוסר בשותק אבל באומר ברי לי לכ"ע כשר ע"ש:

ד **דאיתרע**. עי' בה"ט (מ"ש והט"ז חולק כו' ועיין בתשובת משכנות יעקב סי' ד' מ"ש בזה) ומ"ש טבח שמכר כו' עיין בעה"ג שם לענין הכלים שנתבשל בהם בשר שניקח מן הטבח הזה למפרע ועמ"ש מזה לקמן סימן ס"ט סעיף י"ב. ועי' בתשובת אא"ז פנים

מאירות ח"ג סי' כ"ז שפסק בשוחט ששאלו אותו על הבהמה ששחט ובדק אם היא כשירה ואמר לפני עדים שכשירה היא. ואח"כ מצאו סרכה גדולה שנטרפה ע"י סרכה זו שאין להעבירו מטעם שיכול לומר שוגג הייתי ומחמת מהירות כאשר מצוי הוא מכשול כזה ואף דטבח שיצא טרפה מת"י אין לו התנצלות לומר שוגג הייתי כמ"ש לקמן סימן קי"ט סעיף י"ז שאני הכא דיש להשוחט הוכחה ואומדנא ע"ז דאם היה רוצה להכשיל במזיד היה לו לנתק הסרכה בענין שלא היו מרגישים כלל והביא דברי מהרש"ל בפרק גיד הנשה סימן ט"ז שכתב סברה זו (וכן הורה בשו"ת השיב ר' אליעזר סוף סימן ט"ו על מעשה כזה ממש ע"ש) . וכתב עוד אך באשר שרב העיר העבירו מאומנתו למגדר מלתא ומצינו שגדולי ראשונים העבירו השוחט על שלשים יום והשוחט עשה שלא כהוגן שלא קיבל גזירת הרב ראוי לאסור הכלים מה שבישלו משחיטתו אחר העברתו ע"ש. ועיין בתשובת נו"ב תניינא חלק יו"ד סימן מ"ח שכתב בשוחט שהעיז נגד הרב ואסר הרב את שחיטתו וקצת בעלי בתים זילזלו באיסור זה ואכלו משחיטתו ואח"כ מת הרב ההוא יש להסתפק אם הבשר שנשאר משחיטתו בחיי הרב מותר עכשיו דאפשר שפקע האיסור למפרע. ולענין הכלים לאותן שלא קיבלו דברי הרב מותרים דכיון שמת פקע האיסור מהשוחט וגם מהכלים אך לאותן שקיבלו דברי הרב הוי זה כמו נדר ויש ספק אם הקבלה הוי כמו בשר ויין זה המבואר בסימן רי"ו סעיף ט' ואסור בנתינת טעם לכן יניחו הכלים כ"ד שעות שלא יהיה ב"י כדי לצאת כל הספיקות ע"ש. ועי' בתשובת בית יעקב סימן ד' ובתשובת בשמים ראש סימן רצ"ט ובהגהת כס"ד שם ובתשובת פרי תבואה סימן י"ג ובת' כתר כהונה סי' כ"ח וכ"ט ובת' בית אפרים חלק יו"ד סימן ד' וה' וסי' ח' (ובתשובת ח"ס סי' ב' וג') שהאריכו בענין זה ועי' בתשובת ברית אברהם חלק יו"ד מסימן א' עד סימן י"א שהעלה הרבה חידושי דינים בדין שוחט שיצא טרפה מת"י ובכמה דברים חולק על תשובת אחרונים בענין זה ולפי שדבר זה אינו שכיח כ"כ קצרתי:

ה **אבל אם לא נטל**. עש"ך דשוחט שהמיר או הוציא טרפה מת"י בפשיעה יש להתיר למפרע ועיין ט"ז בסימן קי"ט ס"ק ט"ו דאוסר למפרע וכן דעת התב"ש כאן ס"ק כ"ב ובסימן ב' ס"ק ל"ב ועיין בשו"ת עבודת הגרשוני סימן ט"ו שהוכיח כדעת הפוסקים דבחשוד אין צריך לחוש למפרע ע"ש. וכ"כ בתשובת מים רבים חי"ד סימן כ"ג אך בסוף התשובה כתב לחלק בין חשוד במזיד דאחזו היצר להעבירו על דת לא נחשד למפרע מה שאין כן באם עשה כן מחמת עצלות גרע טפי ויש לחוש על למפרע ע"ש וכן העלה בתשובת ברית אברהם חי"ד סימן ז' דבחשוד א"צ לחוש למפרע ועל החילוק הנ"ל

שהמציא בתשובת מים רבים כתב דיש לדון עליו ע"ש ועי' בתשובת בית אפרים חי"ד סימן ו':

ו **טריפה**. כתב בתשובת בית יעקב סוף סימן ד' דמה דאסרינן שחיטתו למפרע הוא ודאי איסור כיון דהוא תרתי לריעותא השוחט איתרע והבהמה בחזקת איסור ע"ש ועיין בספר נחלת עזריאל בנדה ד' ג' ד"ה והנה. ועיין בתשובת גבעת שאול סימן י"ז שנשאל בשוחט שבא לפני בית דין והודה שע"פ הרוב שחט בשכרות ומחמת זה לא שחט כראוי ועשה כמה פעמים דברים הפוסלים בשחיטה שהייה דרסה כו' ובקש מהם להורות לו סדר תשובה על המעשים רעים שעשה מה דינו של הבשר והשומן שיש עדיין משחיטת זה השוחט והשיב להיתר דאינו נאמן משום דאין אדם משים עצמו רשע אף בכהאי גוונא ע"ש באריכות. ועי' בשו"ת חות יאיר סוף סי' ע"ב באשה שאומרת דרך תשובה שזינתה וכן בהתודה הבועל מבואר שם דאם אומר דרך תשובה לא שייך אין אדם מע"ר אך לא הביא שם שום ראיה ע"ז ובאמת מבואר כן בתוס' ב"מ ד' ג' ע"ב סוד"ה מה אם ירצה ע"ש (ועיין בתשובת חתם סופר סימן ד' שכתב דמדברי התוס' שם אין ראיה אך הביא שם ראיה אחרת. ועל מ"ש החו"י הנ"ל דה"ה בהתודה הבועל חולק עליו ע"ש וע' בתשובת נו"ב חלק אה"ע סימן ע"א ובנו"ב תניינא סימן י"ב הבאתיו בפ"ת לאה"ע סימן קט"ו ס"ו בד"ה רגלים לדבר. ועי' עוד בת' ח"ס סי' כ"ב ויובא קצת לקמן סימן ב' ס"ק ח' דשם לא החליט הדבר לומר דנאמן בהודה דרך תשובה ואף שהתודה בחליו ע"ש עוד) שוב מצאתי בשו"ת שיבת ציון מהגאון מהר"ש לנדא נר"ו סימן כ"ג שהאריך בענין כזה (אביא דבריו לקמן ס"ק י"ח ודעתו ג"כ דבכה"ג ל"ש א"א מע"ר ויש לאסור כל הבשר שיש עדיין בעין וגם כל כלי ראשון הבלוע מבשר זה ע"ש) . ונראה דאף לדברי הג"ש הנ"ל דוקא אם אמר שעשה דברים הפוסלים בשחיטה מדאורייתא אינו נאמן אבל אם אמר שעשה דברים הפוסלים מדרבנן יש לאסור לפמ"ש התומים בכללי מגו אות ק"ה דבדרבנן אדם מע"ר ע"ש אמנם ראיתי בתשובת ברית אברהם חלק אה"ע סימן י"ג שהאריך לחלוק עליו והעלה דאף בדרבנן אין אדם מע"ר ע"ש א"כ גם בזה יש להתיר מ"מ אפשר דאם אמר שעשה שהיה משהו וכיוצא שאין האיסור ברור יש לאסור. ועי' עוד בשו"ת השיב ר' אליעזר סימן ט"ו:

ז **על האסור מותר**. עבה"ט בשם בי"ע דאף באומר על מותר אסור ג"כ יש להעבירו. והנה שם בבי"ע כתב הטעם דיש לחוש שיבא קלקול אם יקדש בו אשה וכיון שאסור לא יהי' שוה פרוטה כו' והפמ"ג במשבצות סק"ז כתב הנועם שיבא קלקול בב' קדרות דלקמן סימן קי"א ע"ש. מבואר מדבריהם דאף דהטעות אינו מפאת שכחה רק מחמת שיקול

דעתו שכך נראה בדעתו המשובשת ג"כ יש להעבירו עד שיחזור בו. ונראה דיש נ"מ בין אלו הב' טעמים באם אומר על מותר שהוא אסור מדרבנן להבי"ע יש חשש גם בזה עי' פסחים דף ז' ובאה"ע סימן כ"ח סעיף כ"א ולהפמ"ג אין חשש דהא אין תולין במידי דאינו אסור אלא מדרבנן כמ"ש המנ"י בסי' ק"צ ס"ק מ"ג. וכן אם אומר על איסור מדרבנן שהוא מה"ת הוא בהיפך להבי"ע אין חשש ולהפמ"ג יש חשש. אמנם כבר חלוקים עליו חביריו על המנ"י (והארכתי בזה לקמן סי' קי"א) והעלו דתולין אף בדבר האסור מדרבנן לפ"ז באופן זה באומר על דרבנן שהוא מה"ת אין חשש גם להבי"ע גם להפמ"ג אך באופן הב' יש חשש לשניהם:

ח **ויש מחמירין ואוסרין**. עש"ך ס"ק ט"ו ועי' בתשובת גבעת שאול סימן פ"ז פירוש לדבריו ועי' בספר נחלת עזריאל בחולין דף ג' ע"ב:

ט [**בין שמצאם בשוק כו**'. עי' בת' משכנות יעקב סימן ו' מ"ש בזה]:

י **ושוטה**. עי' בתשובת ח"ס סי' ז' אודות שוחט מומחה וירא ה' אשר לפרקים הוא נכפה ר"ל בחולי הנופל והרופאים שפטו שבא לו מחולשת לבו דלא טעים מידי בצפרא אי כשר לשחיטה או לא כמ"ש שמ"ח סעיף כ"ט דכל השוטים הנזכרים בח"מ סימן ל"ה פסולים גם לשחיטה ונכפים בכלל דאפילו בעת חלמותו יש לחוש בכל רגע שמא הוא סמוך לשעה שיכפהו החולי והוא זמן סוף שפויו והתחלת שטותו כמבואר ברמב"ם וש"ע ח"מ סי' רל"ה ובסמ"ע שם ס"ק נ"ב. והאריך בזה ומסיק דודאי לשחיטה צריך דקדוק היטב יותר מבעדות ובפרט בבדיקת הסכין אך מאחר שהמנהג שם בלא"ה ששני שוחטים הולכים לבית המטבחים ואפילו בעופות ששוחט לבדו מ"מ לא שכיח כלל שיאכלו מעוף הנשחט בפחות משיעור חצי שעה שרייה ומליחה כו' ואם בין כך לא יארע לו נדע שלא הי' שעת השחיטה סמוכה לחולי שטיותו ולא נחשד שיעלים חליו להאכיל נבילות חלילה. ובפרט אם יעמידו משגיח א' בביתו ע"ז אין כאן בית מיחוש כלל והיה סגי אפילו אי לא היה לו וסת כלל מכ"ש שהרופאים תולים החולי בחולשת ליבא ריקנא א"כ הלא רובי השחיטה יהיו בתר דטעים מידי ע"כ יפה הורה המורה שלא להעבירו ע"ש ונראה דלכתחילה ודאי אין למנות שוחט כזה [עי' בח"מ סימן ל"ה ס"ט. ושם האריך עוד בענין אם ראוי להיות ש"ץ]:

יא **שנעשה בר מצוה**. עי' במג"א סל"ט סק"א דבדבר דקטן פסול מדאורייתא בעינן שיהא גדול ממש דהיינו שהביא ב' שערות אחר שהוא בן י"ג שנה ועי' ברמ"א שם סימן נ"ה ס"ה דלמידי דרבנן סומכין על החזקה שהביא ב"ש ע"ש. ומזה נלמוד לנדון זה דאף אחר יג"ש ויום א' אסור לשחוט לצורך אכילה מאחר שהוא פסול מדאורייתא או מטעמא

דהלבוש שאינו בר זביחה או מטעמא דהש"ך שאינו בר עדות אם אין אחר עומד על גביו עד שיוודע שהביא ב"ש או שהוא בן ל"ה שנה ויום א' (ומ"ש המג"א עד שיהא בן י"ח שנה כבר תמהו עליו האחרונים) או שנתמלא זקנו כמבואר בח"מ סל"ה ובמ"א סימן קצ"ט סק"ז אמנם להאכיל לכלבים או באחרים עוע"ג ואינו מומחה ואינו יודע לאמן ידיו מיד שהוא בן יג"ש ויום א' מותר לשחוט. ועמש"ל סימן רפ"א סק"ז:

יב **ויודע ליזהר**. עבה"ט בשם בי"ע מ"ש האבל כו' וע"ש שכתב דצע"ג מ"ט אבל לא ישחוט ואינו נזכר בשום פוסק ואפשר דס"ל דמשום צערא לא ישים אל לבו לשחוט בכוונה עכ"ד. וצ"ע דלפ"ז אפילו טבעה ספינתו בים נמי לא ישחוט דהרי בש"ס בברכות דף י"א מדמי לה לאבל ע"ש אלא ודאי דלהא לא חיישינן כלל רק הטעם שאסור אבל לשחוט נראה לי דהוא משום שאסור במלאכה כמו שכתב לקמן סימן ש"פ ולפ"ז בגוונא דשרי במלאכה כמבואר שם סעיף ב' וסעיף ה' באמת מותר האבל לשחוט וזה ברור. ומ"ש עוד וזקן בן פ' שנים כו' עיין בתשובת מאיר נתיבים סי' ע"ו שכתב דהאידנא בדורות הללו שנחלשו הכחות ראוי ונכון לכל אשר בידו למחות לתקן למגדר מילתא שעכ"פ מע' שנה ואילך לא ישחוט שום אדם אף שמרגיש עדיין משום לא פלוג גם עד שבעים שנה צריך בדיקה גדולה ומחוייבים הרבנים להשגיח ע"ז שהשוחטים הבאים בימים יבואו לפניהם לפרקים לנסותם כי קרוב הדבר להתקלקל והם בעצמם אינם מרגישים בזה אם ידיהם רותתים ע"ש ועיין בשו"ת תשובה מאהבה ח"א סי' קי"ח:

יג **לא ישחוט**. עיין בתשובת בית שמואל אחרון חי"ד סי' ב':

יד **לידי דרסה**. עבה"ט. ומ"ש זקן ומי שידיו מרתיתין כו' לשון זה הוא בספר לחם הפנים וכבר השיג עליו בתשובת נו"ב תניינא ח' יו"ד סי' א' דשקר העיד בשם סמ"ג ולענין דינא אף דלכתחלה יש להעבירו מ"מ אין אוסרין שחיטתו למפרע והבאתיו לעיל סק"ג:

טו **אם הטילו כו'**. כחב בתשובת נו"ב חיו"ד סימן א' בעיר שעשו תקנה ע"י הרב והקהל ששוחט א' לבדו לא ישחוט בלי חבירו והוכרז שמה שישחוט אחד הוא טרפה ועוד נעשה שם שהשוחטים תקעו כפיהם שלא יכשירו שום בהמה עד שיניחו חותם לסימן כשר. ושוחט אחד עבר על כל זה. ופסק דיש להכשיר שחיטתו לעיר אחרת ואפי' לאותה העיר אם יתירו התיקון ההוא בב"ד של ג' דאף שעבר על הת"כ לא נעשה חשוד לאותו דבר כיון שהת"כ לא היה שלא ישחטו אלא שלא יכשירו וזה ענין אחר ע"ש עוד. ועיין בתשובת ברית אברהם חי"ד סימן ט"ו וסי' י"ט מה שכתב בזה. ועיין בהשמטות שם שהעיר על דברי נו"ב הנ"ל במ"ש דאפי' לאותה העיר אם יתירו כו' וכתב כיון שצריך עקירת הנדר למפרע לא כדין חרמי צבור א"כ אי אפשר להתיר ע"פ ב"ד שבעירם דהוי

כמיפר נדרי עצמו. ועיין בת' ב"ש אחרון חיו"ד ס"ג וס"ד ועיין בת' ח"צ חי"ד ס"א וס"ד [ועיין בת' ח"ס סי' י"ג אודות קהלה אחת שנהגו מכבר להעמיד ב' שוחטים בבית המטבחיים לבדוק הסכין והריאה על ידם והרב אב"ד הוסיף עוד שגם בכל בהמה דקה יעמדו ב' שוחטים והחזיקו בזה המנהג כמו ד' שנים ועתה באו פריצים וחללוהו אם אפשר לבטל מנהג זה אחר שהחלו לעשותו ולקיימו. והשיב גוף המנהג וודאי מנהג ותיקין הוא אך בקהלות גדולות מנהגים שונים בזה כי בק"ק פפד"מ תיקן מ"ו בעל הפלאה ז"ל שאפי' שום עוף לא ישחטו בלי שנים בודקים הסכין לפני שחיטה ופק"ק פ"ב החמירו רק בגסות ולא בדקות ולא בעופות חוץ משחיטות כפרות שבין ר"ה ליוהכ"פ והטעם נעלם ממני דהא לענין בדיקת הסכין אין חילוק בין דקות לגסות. וממילא יובן שהרב דעיר הנ"ל שתיקן גם בדקות כן יאושר חילו. ומאחר שפשט מנהגו שם אפי' ב"ד אחר אינו יכול לבטלו דה"ל כדבר שפשט איסורו בכל ישראל כיון שמתחלה לא תיקן אלא לעירו ושם פשטה תקנה זו כמ"ש התוס' בגיטין דף ל"ו ע"ב אמנם ב"ד גדול בחכמה ובמנין יכול לבטלו אם אינו נעשה לסייג ולגדר אך אם נעשית לסייג ולגדר ועדיין צריך לאותו סייג אפי' ב"ד גדול אינו יכול לבטלו כמ"ש הרמב"ם פ"ב מה' ממרים כו'. ומעתה הרב אב"ד דמילי דבני מאתיה עליה רמיא ומסתמא בקעה מצא וגדר בה גדר כ"ז שלא בטל הטעם לא הוא ולא אחר גדול ממנו יכול לבטל. וכל העובר על תקנתו אחר התראה יש לדון אם לא יפסל משחיטה מכאן ולהבא כו' ע"ש]:

טז [**י"א ששחיטתו אסורה.** עבה"ט. ועיין תב"ש ופמ"ג דאם לא פסלו בפירוש שחיטת הכל רק החרימו שלא ישחוט כו' ויש להתיר בשוגג ובהפ"מ אף במזיד שרי אבל אם פסלו בפי' אף שוגג אסור דיש כח בקהל לזה ע"ש והנה בספר חות דעת המציא מדנפשיה דטעם האוסר מהא דאמר רבא תמורה ד' ט' כל מידי דאמר רחמנא לא תעביד אי עביד ל"מ כו' דכאן יתוקן האיסור במאי דלא מהני ע"ש ועיין בס' בית יהודה מהגאון מהר"י לנדא ז"ל שכ' עליו דלפ"ז אף בשוגג ואף בהפ"מ ראוי לאסור שחיטתו לתקן האיסור אבל באמת טעמו ליתא ונסתר מדברי ת' הרא"ש שהביא הט"ז סי' רכ"ח ס"ק מ"ד והש"ך סי' ר"ל ע"ש. ועיין בתשובת ח"ס סי' ו' שנשאל נדון ב' שוחטים שנשבעו זל"ז שלא ישחוט אחד בגבול חבירו שלא להפסידו ועבר אחד מהם ושחט שם אי יש לאסור שחיטתו. והביא ג"כ דברי החו"ד הנ"ל וגם מ"ש בספרו נה"מ סי' ר"ח והאריך לסתור דבריו בזה וגם האריך בכלל הלכה זו דאי עביד לא מהני ומסיק היוצא מדברינו הלכה למעשה כל מה דא"ר לא תעביד אי עביד לא מהני חוץ מאותן הענינים שאין גוף הדבר נעשה באיסור כמ"ש סמ"ע וש"ך סי' ר"ח. שנית בשבועה אפי' ליכא אלו התנאים אפ"ה מהני משום

שבדאו מלבו. חוץ מעד"ר ואפילו חרמי ציבור דחמירי טובא מ"מ קילי כיון דיש בידם לבטלם. ג' שבועה שלא למכור הוי סילוק כח מהדבר (ע' מג"א סי' של"ט סק"י) ואי נשבע על חפץ ידוע ומכרו שכבר אין לו היתר (עמש"ל סי' רל"ח ס"כ) אזי המקח בטל אבל אם יש לו היתר המקח קיים כיון שאפשר להתירו לא סילק כחו וא"כ בנ"ד שאינו ענין מקח וממכר שעבר ושחט שחיטתו כשרה. ומ"מ יש להתיר שבועתו להצילו מעונש שבועה ואף דהכא אין לו היתר בלא דעת חבירו ולא יתרצה להתירו להסיג גבולו. עוד יש להמציא תקנה בתחלה ישבע עוד הפעם שלא ישחוט בגבול חבירו ושוב יתירו לו שבועה הראשונה ואז תחול השניה נמצא שלא יכול לשחוט עוד מפני שבועה שניה וגם ניצל מעונש שבועה שעבר ובזה אין חבירו יכול לעכב שאין לו בו הפסד ע"ש ועיין עוד מענין זה דאי עביד ל"מ מ"ש בסי' ס"א בנ"צ שם ובהתשובות שרמזתי לקמן סי' ר"ל ובסי' רס"ו סק"א ובפ"ת לאה"ע סי' ק"ח ס"ג ובסי' קל"ד ובסי' קמ"א סעיף ס' ע"ש]:

יז **אינו נאמן**. עבה"ט ס"ק ל"ח וכתב התב"ש דה"ה אם יש לתלות שאומר לא שחטתיה שלא יקניט להעובד כוכבים וכדומה יש לאסור אף שאומר לא שחטתי כלל והביא הפמ"ג וכתב שיש להחמיר אכן בשו"ת ברית אברהם חלק יו"ד סי' י"ג השיג עליו והעלה דאין להחמיר בזה ע"ש:

יח **שויא אנפשיה**. עי' בשער המלך פ"ט מה' אישות דין ט"ו שהביא דבתשובת מהר"י באסאן סימן פ' נסתפק בכ"מ שאמרו שויא אנפשיה חד"א אם מדין נדרי איסור נגעו בה ואע"פ שאינו ממש כנדר דליתא בשאלה אולי החמירו בו חכמים כמו בנ"ש או אינו אלא מדין הודאת בע"ד. והר"ב מ"ץ ח"א סי' ס"ה פשיטא ליה מלתא דמדין נדרי איסור נגעו בה והוא ז"ל תמה עליו דמדברי תשובת הרשב"א הביאה הב"י באה"ע סימן מ"ה במי שטוען שקידש את האשה מבואר דאף היכא דלא שייך טעמא דנדרי איסור אפילו הכי אמרינן שויא אנפשיה חד"א אפי' כנגד עדים ע"ש. ועיין בנו"ב תניינא חלק אה"ע סוף סימן מ"ג כתב להחכם השואל שרצה לומר ג"כ דשויא אנפשיה חד"א הוא מטעם נדר וקונם וכתב דזהו שטות דאיזה לשון שבועה או קונם יש כאן או במה מתפיס ולדבריו אם יאמר אחד בשני בשבת שהיום שבת יהיה אסור במלאכה מטעם נדר ואם כדבריו איך אמר ר"ע לר' יהושע שילך אצל ר"ג ביוה"כ שחל להיות בחשבונו ולמה לא נימא דר"י שווא אנפשיה חד"א מטעם נדר (ומיהו י"ל כמו שחילקו הפוסקים לקמן סי' רי"ד לעיין דברים המותרים כו' דאם נוהגים איסור מחמת שסוברים שאסור מן הדין לא הוי כאילו קבלום עליהם בנדר) א"ו מה דאמרינן שויא אנפשיה חד"א הוא מטעם דאדם נאמן ע"ע יותר משני עדים ולכך בדבר שא"א כגון שאומר על יום חול שהוא שבת או

יו"כ לא אמרינן שויא חד"א עכ"ל. [ועיין בתשובת חתם סופר סי' קפ"ה מ"ש בזה] ועיין פמ"ג שהאריך בדינים אלו:

יט **שהוא טרפה**. (עיין בתשובת מאיר נתיבים סי' ל"י בשוחט שהוציא ידו מריאה של גדי ואמר טריפה ואח"ז בא שם מומחה גדול והכשיר אותה ועתה מתנצל הראשון שמה שאמר טריפה הוא משום שאירע לו ספק בשחיטה וכתב שאין להעביר השוחט ההוא ע"ש):

כ **נאמן**. בגליון יו"ד של הגאון מהר"ר יאקב ברלין ז"ל כתב ואם מתחלה אמר כשירה ואח"כ אמר שהיא טריפה אינו נאמן אף אם נתן אמתלא לדבריו עיין בתשובת שבו"י ח"א סי' מ"ד ע"כ. ועיינתי בשבו"י שם וראיתי שכתב להיפך דאף אם מתחלה כשאמר כשירה לקח ממנה בשר ומכר לאחרים אפ"ה יש לחוש לדבריו האחרונים ולא אמרינן בזה אין אדם משים עצמו רשע אלא שזה דוקא היכא שנותן אמתלא גמורה אבל אם אין האמתלא ברורה כל כך לא מהימן כיון שעשה מעשה שלקח ממנה בשר ומיהו אי מהימן ליה אסור אף אם אינו אומר אמתלא כלל ואפשר דאפילו אם אומר איני מאמינך אלא שמאמין לו בלבו ע"ש ועי' בשו"ת ד"ש סי' קכ"ב הובא בבה"ט לקמן סי"ח ס"ק כ"ה כתב ג"כ דאם מתחלה אמר כשירה ואח"כ אמר טרפה נאמן אם נתן אמתלא מק"ו מהיכא שאומר טריפה ואח"כ נותן אמתלא ע"ש:

כא **שהוא אדם**. עבה"ט שהאחרונים חלקו ע"ז ואסרו הבהמה [ועיין בת' מ"י סי' ט'] ועיין בדגמ"ר שכתב שגם הם לא נחלקו אלא אם לפי דברי המכחיש השחיטה אסורה מה"ת אבל אם גם לפ"ד המכחיש היתה שלא כהוגן משום חומרא כגון שהיה פחות מכשיעור או במיעוט בתרא וכדומה לזה שוחט נאמן. עוד נראה לו לחלק בין אם זה שמכחישו אומר שחטת שלא שהוגן א"כ הוא מעיד על הבהמה זו שנשחטה שלא כד"ת יש להחמיר אבל אם השוחט אומר בשעה פלונית שחטתי בהמה זו ועד אחד מכחישו ואומר לא שחטת בהמה זו כי כל שעה פלונית לא זזה ידי מידך הראשון נאמן ע"ש. ועיין בשאלות יעב"ץ ח"ב סימן קמ"ד מ"ש בענין זה. ועיין בשו"ת שיבת ציון סי' כ"ג בשוחט שנפל למשכב וכאשר הכביד חליו שלח לקרוא את הרב ואמר לו שרוצה להתוודות על חטאיו ואיש לא היה עמהם בחדר ואמר השוחט דרך ווידוי שבנעוריו נכשל בביאות אסורות וסמוך לחליו מצא ה' פעמים הסכין פגום אחר שחיטה והכשיר וכאשר שמע הרב דבר זה בדק אותו אם הוא שפוי בדעת וראה שדעתו מיושבת עליו והלך הרב והטריף כל כלי ראשון של בעלי בתים אשר לא ימלט שום אחד מהם שלא קנה מבהמות האלה ובתוך יומים עמד השוחט מחליו ורוח אחרת עמו ומכחיש את הרב ואומר לא פעלתי און ולא

התוודה כלל ומעולם לא מצא הסכין פגום אחר שחיטה. והנה יש בזה ב' בחינות. א' אם השוחט היה נאמן במה שהודה ואפילו אם היה נאמן אכתי כיון דליכא עדים בדבר רק הרב. והשוחט מכחישו אם הרב נאמן. וכתב דלכאורה נראה דאין השוחט נאמן במה שהודה כיון שהוציא הבהמות מת"י בחזקת כשרות והיה נאמן ע"ז כשנים ושוב מה שחזר בעת חליו ואמר שמצא פגימות אח"ש לא הוי רק ע"א דעלמא ואינו נאמן וי"ל אפי' לדעת מהרש"ל ומהריב"ל ואחרונים שחלקו על מהרי"ק וש"ע וס"ל דלא אמרינן באיסור כ"מ שהאמינו עד אחד ה"ה כשנים ושחיטה זו אסורה היינו דווקא אם באים שניהם כאחד או שהעד האוסר בא מקודם אבל כשהשוחט המתיר בא מקודם ונתקבלו דבריו לכ"ע אין ממש בדברי העד הבא אחר כך לומר שלא שחט כראוי ואם כן בנ"ד כיון שכבר נתקבלו דבריו הראשונים שנשחטו כראוי שוב אינו נאמן אמנם באמת הא ליתא ואדרבה גרע טפי מנדון של מהרי"ק דשם השוחט עומד בדבורו ויש לנו עדיין עדותו הנחשב כשנים ואין ביד אחד להכחיש אותו משא"כ בנ"ד שהשוחט בעצמו חוזר בו ועוד דיש רגלים לדבר להאמין לדבריו האחרונים הואיל והתוודה זה בחליו ואמר דרך תשובה וגם אין אדם מע"ר לא שייך בזה. ע"כ יפה עשה הרב שאסר כל כ"ר הבלוע מבשר זה. ולענין אם הרב נאמן נגד השוחט העלה דנאמן אף לדעת הש"ע דע"א בהכחשה לאו כלום הוא היינו דוקא בע"א דעלמא אבל הרב שנתמנה מהקהל להשגיח על כל דבר איסור והיתר וביחוד על השוחט פשיטא דנאמן ע"ש [ועיין בחשובת חתם סופר סי' ד' שאלה כזו ממש אלא דשם לא נזכר שהשוחט אחר שעמד מחליו רוח אחרת עמו ורק נשאל אם להאמין את השוחט הואיל ואמר דרך ווידוי אי לא נאמין ומה יהיה דין הבשר והשומן וגם הכלים. והעלה דודאי השוחט נאמן כיון שאמרו דרך וידוי ומכ"ש שאמר כן בשעת חליו שסבר שהולך למות דאין אדם מכזב בשעת מיתה כדקי"ל ס"פ גט פשוט ובח"מ סימן פ"א ס"ב. אמנם בכל זאת לא נחשד אלא במה שאמר שהקיל בפגימה אחר שחיטה אבל לא נחשד ששחט בתחלה בסכין פגום וכיון שכן וכל הסכינים הן בחזקת בדוקים א"כ אעפ"י שאמר שכמה פעמים מצא סכינו פגום אח"ש עכ"פ מיעוטא הוא שימצא סכין בדוק פגום אח"ש וא"כ יש להקל בבשר ושומן הנשאר ולומר מרובא פריש ודהיתרא הוא וכיון דפגימה דלאחר שחיטה בלא"ה כעין ס"ס הוא והכא איכא נמי רובא דהיתרא ע"כ אי איכא הפ"מ למכור לעובד כוכבים יש להקל ומיהו בעל נפש יחוש לעצמו. אמנם הכלים דבודאי נתבשל בהם איסור דהרי כל בהמה נתחלקה לכמה בני אדם וכמה פעמים נמצא סכינו פגום ולא ימלט שנזדמן בבית כל א' פ"א חתיכה דאיסורא ע"כ יש להטריף כל כלי ראשון וגם כל כלי שני את שאפשר בהגעלה יגעילו

וכלי חרס דכ"ש ישהה מעל"ע (עמש"ל סי' צ"ד סק"ז בשמו) ולענין תשלומין יראה להקל מעל בעלי התשובה ומ"מ מכאן ואילך לא ישחוט בלי עומד ע"ג זמן רב עד שיפורסם צדקתו בבירור גמור ע"ש ועמש"ל סק"ו ולקמן סימן ב' ס"ק ס"ח ודו"ק]:

סימן ב

א **נבילה**. עט"ז שהביא ב' טעמים לזה ועיין בתשובת ב"ש אחרון חי"ד סי' ה':

ב **ואפילו אינו עובד עבודת כוכבים**. [עש"ך סק"ב ועיין בתשובת ח"ס סי' א' מ"ש בזה]:

ג **אסור**. עיין בתשובות רדב"ז החדשות סי' כ"ד שכתב דמסתברא דה"מ שאין לפניו משחזת אבל יש לפניו משחזת דליכא טירחא כולי האי לא אכיל איסורא כו' ע"ש:

ד **והוציא טריפה**. עיין בת' נו"ב תניינא חיו"ד סימן ג' בשוחט שבדק ושאל אותו השוחט הזקן וויא איזט והשיב בייא מיר איז עס גוט כשר ובאמת נמצא טריפה ונראה שלא בדק הריאה כהוגן וכתב דמה ששוחט עופות אח"כ אין חשש לאסור דהחשוד לאיסור דרבנן אינו חשוד לאיסור תורה וכיון שלא נחשד רק שאינו בודק הריאה כהוגן אין כאן רק איסור דרבנן דמה"ת נשחטה הותרה גם בבהמות והזקן שעומד על גביו גם כן אין חשש כיון שעל בדיקת הסכין לא נחשד דהוא איסור תורה ולענין בדיקת הריאה הרי השוחט הזקן לא איתרע דחלישת כחו גורם שאין מרגיש פגימות הסכין לא לבדיקת הריאה וגם על השוחט שנכשל יש להקל עליו שלא לדחותו לגמרי מאחר שהשיב בייא מיר וכו'. נראה כוונתו שלדעתו הוא טובה כשירה אבל אינו רוצה לסמוך על דעתו דאל"כ היה לו להשיב בקיצור ואין להעבירו רק על חודש או ב"ח ואח"כ יתוודה על פשעו ויקבל עליו שיזהר היטב בבדיקת הריאה ועכ"פ שנה תמימה לא יסמוך על בדיקת משמוש היד בפנים רק יוציא הריאה לחוץ עד שירגיל היטב ואז יהיה הנהגתו כשאר השוחטים ע"ש ועיין בשו"ת בית אפרים חי"ד סימן ד' שפקפק על דבריו דאטו בשחיטת עופות לא משכחת איסורא דרבנן כגון שהייה במיעוט בתרא וכיוצא בו וגם בבדיקת סכין איכא חומרי דרבנן ויראת שמים ומתון וזה חשוד לאותו דבר באיסורא דרבנן ע"ש עוד בסי' ה' ועיין בנו"ב קמא חלק י"ד סי' א' בד"ה ועוד. ועיין עוד בתשובת בית שמואל אחרון חלק יורה דעה סי' ט' [ועיין בתשובת ח"ס סימן י"א מ"ש בביאור דברי מהרי"ק בזה וגם מ"ש בביאור דין המוזכר בח"מ ר"ס ל"ד עד היודע בחבירו שהוא גזלן אסור לצרף עמו דשם מיירי שיודע בו שהוא כבר נעשה גזלן בשני עדים בב"ד אחר אבל אם לא ראוהו שנים ולא הועד עליו בב"ד אע"פ שהוא יודע בו שהוא גזלן שבפניו גזל מ"מ כיון שעכ"פ זה העדות הוא אמת מחויב להצטרף עמו כו' ועפ"ז העלה ע"ד השוחט אשר רבים מרננים

עליו שהוציא כמה טריפות מת"י ואינם רוצים להעיד בפני ב"ד ואח"כ המה בעצמם אוכלים מבדיקתו מכאן ואילך אין צריך למחות בידם ולא לעורר אותם כלל שלא לאכול אפילו אם היו בפסול שחיטה ומכ"ש בפסול בדיקה דקיל טובא אמנם אם אפשר לכופם שיבואו לפני ב"ד ויעידו מה טוב ובלבד שלא יהיו אנשים שאינם מהוגנים ע"ש]:

ה **מעבירין**. עיין בתשובת חות יאיר בהשמטות לדף כ"א נסתפק במי שהעבירוהו מהיות שו"ב ע"י עד אחד עם קצת רגלים לדבר ומ"מ יודע בעצמו ששקר ענה בו אם רשאי לשחוט בביתו או בבואו למקום אחר שאינם יודעים מה שנעשה לו ואפילו אמת הוא שנכשל ויודע ששוגג היה ואפילו העבירוהו ע"פ ב' עדים י"ל דבאין רואים ויודעים שרי. עיין שם ועיין מ"ש לקמן סי' כ"ז ס"ק ז' בשם בכור שור בענין זה. ועיין בתשובת רמ"א סי' ב' הובא בט"ז לקמן סי' קפ"ה סק"ב ודו"ק:

ו **להכעיס**. [עש"ך ס"ק ט"ז מ"ש דלא כהב"ח כו' ועיין בתשובת חתם סופר סי' א' שדעתו כהב"ח ע"ש]:

ז **לד"א**. עיין פמ"ג לא"ח סימן ל"ז אם אפילו במ"ע הדין כן או דוקא שעובר להכעיס בקום ועשה ע"ש:

ח **בפרהסיא**. עבה"ט בשם בה"י דפרהסיא היינו בעשרה מישראל ומ"ש עוד דאפי' עובר על איסור דרבנן הפר"ח חולק ועיין בספר משנת חכמים הלכות ע"ז דף נ"ז ע"ב שחולק ג"כ מטעם דהא קיי"ל דהחשוד על קל אינו חשוד לאיסור חמור ואם כן כל שכן דאינו נעשה מומר מדבר קל לחמור וא"כ שם בשבת דאיירי לענין ביטול רשות דהוצאה בלי ביטול רשות אסור מדרבנן שפיר דאמרינן דאם הוא מוחזק לחלל שבת אף באיסורי דרבנן הוא כעובד כוכבים לענין שאינו מועיל ביטול רשות אבל שיהיה מומר לכ"ה לא הוי עד שיחלל באיסור דאורייתא וע"ש עוד שהביא ראיה דאף אם עבר על לאוין דשבת וע"ז לא הוי מומר לכ"ה עד שיעבור על מיתות ב"ד ע"ש:

ט **צריך**. עבה"ט עד שחיטתו פסולה והוא מדברי הש"ך ועיין בתשובת בית יעקב סי' קל"ח שחולק עליו ודעתו דדוקא לכתחלה הצריך הרמב"ם בדיקת סכין אבל בדיעבד שחיטתו כשרה ע"ש וע' בתשובת פאר הדור להרמב"ם סי' קי"ב ובתשו' רדב"ז החדשות סי' כ"ד וע' בתשו' נודע ביהודה חי"ד סי' ל"ז [ועי' בתשו' חתם סופר סי' ח' אודות ש"ץ ושוחט בעיר אחת שבאה אחות אשתו כריסה בין שיניה ואמרה שממנו נתעברה ואח"כ בא החזן עצמו ואמר במותב הקהל והרב אב"ד שאמת הדבר הזה שבא על אחות אשתו ואמנם ביום שאחריו רוח אחרת עמו שלא אמר כן אלא לפטור מקהלתו כו' וכתב אף אם נניח שדבריו האחרונים אמת מ"מ איש בזוי ומבוזה הוא שהחציף לומר על עצמו

בפני קהל אלופי ישראל ובפני הרב אב"ד שעבר באיסור כרת דעריות שאפילו אם דרך תשובה אמר הו"ל חצוף מכ"ש שאינו רק ע"ד ההודאה ואיך יהיה נאמנות לאדם אשר בשביל אמתלא קטנה כזו מבזה ומחציף עצמו כ"כ מה יעשה אם יארע לו הפסד בממונו או בכבודו הכלל שבזוי כזה פסול לעדות כמ"ש בח"מ סימן ל"ד סעיף י"ח ואיך יעיד על שחיטה ובדיקה ואין הדעת סובל להעמיד בזוי כזה לפני התיבה ומכ"ש להאמינו על שו"ב ע"ש עוד ומ"ש עוד הבה"ט ולא דמי לסי' א' כו' עיין בתשובת משכנות יעקב ס"ס ו' מ"ש בזה]:

י **מיהו אם הוא פסול לעדות.** עש"ך סק"כ ועיין בספר תפארת ישראל על משניות מהגאון אב"ד מדעסא נר"ו דמאי פ"ד משנה א' שתמה על הש"ך שכתב דאף בשחיטה בשל אחרים נאמן דליתא דהא דחשוד נאמן בשל אחרים דווקא אם אינו מתנגד לחזקה אבל לא בשחיטה דאיכא חזקת אמ"ה אינו נאמן אף בשל אחרים ומה"ט אמרו במתני' שם אמר לו אחר שאינו נאמן כו' חשכה לא יאכל ע"ש [ועיין בתשובת חתם סופר סי' כ"ב נראה שדעתו מסכמת עם הש"ך וכתב דבנו"ב סימן א' תמה עליו מאי טעמא. אבל הטעם פשוט דאינו נחשד אלא דחייש להפסד ממון עצמו לכשיתנבל בידו לא יפרוש מאיסורא אבל לטרחת גופו לא נחשד ע"כ נאמן לשחוט של אחרים בלי בדיקת סכין. ושם נשאל ע"ד שוחט שהתודה בחליו שזה כמו ד' שנים שהוא שוחט שם כשהיו עומדים ואצים עליו למהר לשחוט בין בעופות בין בבהמות פעמים הרבה הרגיש בפגימה שבסכין קודם שחיטה ושחט בו כי מיהרו עליו ולא אימן לבו נגד יצרו לעכב האנשים והנה בכמה מקומות לקחו שומן מהמקום ההוא מה יהיה דין השומן והכלים והשיב הא ודאי אם היה נודע זאת עפ"י עדים הוה כל מה ששחט בחזקת איסור שאינו זבוח אע"ג די"ל דאינו אלא עובר עבירות לתיאבון שלא להתבייש בפני העומדים ומלעיגים עליו שמאריך בהשחזת הסכין אבל לעולם רובא דרובא השחיז סכינו יפה בינו לבין עצמו כדי שלא יבא לידי כך. מ"מ מאחר שעשה כן כמה פעמים והוא רגיל לכך בזה אפי' אם רק עובר לעצמו לאכול נבלות שחיטתו פסולה אפי' בדיעבד לאחרים דכיון דדש ביה שוב לא טרח מכ"ש הכא שהוא מועד להאכיל נבילות לאחרים משום בושת שוב לא טרח וכל מה שכבר שחט בחזקת איסור. אך בנ"ד שאין שום עדות רק הוא מעיד על עצמו אף אם נניח כקצת אחרונים שבהודה דרך ווידוי נאמן מ"מ הפה שאסר אותן ששחט בסכין פגום הוא הפה שהתיר אותן שלא עמדו עליו אנשים ולחצוהו ושהיה הסכין מתוקן בביתו כדרך רוב השוחטים ואילו היינו בודקים לו סכין היינו אוכלים משחיטתו ה"נ הוי הני כאילו בדקנו לו סכין שהרי אמר בווידוי דוקא כשלחצוהו היה סכינו פגום הזיד ושחט

בו מחמת הלוחצים ולא זולת נמצא עכ"פ הרוב נשחט כהוגן וכל דפריש מר"פ ואין לאסור השומן והכלים למפרע (נראה לי דר"ל הכלים של מקומות אחרים שלא לקחו מאותו המקום רק שומן באקראי אבל הכלים של אותו המקום ודאי דאיסורים כל כ"ר אם נחליט שנאמן וכמ"ש הוא ז"ל בסימן ד' הבאתיו לעיל ס"ס א') אפילו אם נחליט שנאמן הואיל ואמר דרך תשובה ובפרט שגם זה אינו ברור אם לאמן ע"ש ועמש"ל סימן א' סק"ו וסוף ס"ק י"ח]:

יא **מחמת מילה**. עט"ז בשם התוספות דמיירי שנימולו כשהם גדולים או ביום השמיני וראו שנבלע בהן דמן כו' ועיין בתשובת בית אפרים חו"ד סי' נ"ז מה שתמה בזה ע"ש:

יב **שחיטתן אסורה**. עש"ך ס"ק כ"ב ועיין בתשובת נו"ב חלק יו"ד סי' ג' מ"ש בזה להגאון בעל אור חדש ועיין בספר חומת ירושלים סימן ער"ה מ"ש בזה:

יג **שחטו ואחרים עע"ג**. עיין בתשו' הר"א מזרחי סי' ט' מ"ש בזה:

יד **קוף**. עבה"ט בשם בה"י וכ"כ המג"א בסימן קנ"ט ס"ק כ"ד ע"ש. ומשמע מדבריהם דאינו אלא ספק ומש"ה בשחיטה דאורייתא החמירו ונט"י דרבנן מקילינן. ולפ"ז לענין או"ב אם שחט הקוף האם או הבת ואחרים רואים אותו אסור לשחוט השני אחריו בו ביום דשמא שחיטתו כשרה וכמ"ש הש"ך לקמן סימן ט"ז ס"ק כ"א. אך באמת נראה דאישתמיט להו תוספתא ריש חולין דמבואר שם דפסול מדאורייתא משום שאינו בר זביחה. ולא קשה מנט"י דהתם כשר אף עובד כוכבים ליתן לידים כמ"ש בש"ע שם סעיף י"א ועיין בכ"מ פ"ב מהלכות אבות הטומאה ובש"ך סימן זה סק"ב. ולפ"ז בודאי מותר לשחוט השני אחריו. ועוד נראה דה"ה כששוחט האם מותר למסור הבן או הבת לקוף לשחוט כדי להאכיל לכלבים. דאע"ג דבחש"ו איתא לעיל סי' א' ס"ה דאין מוסרין להם לכתחלה לשחוט כשאין אחרים עומדים על גביהם אפילו אם רוצים להאכיל לכלבים מטעם דלמא אתי למיכל מזה שיטעו לומר כשירה היא. שאני התם דלא מנכר פסולייהו. ומש"ה לא כתבו הפוסקים דין זה גבי עובד כוכבים וכן משמע בש"ך סימן ט"ז סק"כ ממ"ש וצ"ע בחש"ו כו' ע"ש דלנכרים מותר למסור לשחוט ולהאכיל לכלבים וא"כ ה"ה בקוף וכמו שנתבאר דדינם שוה כן נלפע"ד:

סימן ג

א **שזרק סכין**. עיין בתשובת זכרון יצחק סי' צ"ו שכתב דאם זרק סכין לנועצה בכותל ושחטה בהמה שנשחט אמה או בנה היום יש לאסור השחיטה משום דכתב התב"ש בסק"ט דחולין סתמא כשר משום דסתמייהו לשחיטה עומד וא"כ כיון שהבהמה

שנשחטה בלא כוונה אסור משום או"ב לאו לשחיטה עומד ביום ההוא ואסור משום שהיה בלא כוונה עכ"ד ע"ש. ולפ"ז ה"ה אם זרק סכין בשבת ג"כ השחיטה פסולה דהא לאו לשחיטה עומד ביום ההוא משום איסור שבת מיהו באמת נראה דבתרווייהו השחיטה כשירה דאין ענין זה כלל לדברי התב"ש דהכא אע"ג דלאו לשחיטה עומד ביום ההוא משום אסור שבת או או"ב עכ"פ עומד לשחיטה למחר. וגם היום אף דלאו לשחיטה עומד מ"מ הא אינו עומד לשחיטה פסולה וא"כ יותר עומד לשחיטה כשירה משחיטה פסולה דלשחיטה פסולה אינו עומד כלל אבל לשחיטה כשירה עכ"פ עומד למחר. ותדע דהא ודאי יש הרבה בהמות שאינם עומדי' לשחיטה ביום ההוא רק לחלבה או לגדל ולדות כמבואר בא"ח סי' תק"ה לענין חליבה בי"ט ואם כדבריו דבעינן שיהא עומד לשחיטה ביום ההוא א"כ מוכרח לומר דגם בהנך בהמות אסור שחיטה בלא כוונה וא"כ הו"ל להפוסקים לפלוגי גם כאן דדוקא בעומדת לאכילה. אלא ודאי דלא בעינן שיהא עומד לשחיטה ביום ההוא רק כיון דסוף בהמה לשחיטה כשר בלא כוונה:

ב **ושחט**. עיין בתשובת מקום שמואל סי' כ"ט:

ג **כשירה**. עיין במג "א סי' קנ"ח ס"ק י"ב שכתב דבזה לא שייך לברך ע"ש:

סימן ד

א **כשירה**. עיין בה"ט בשם ש"ך דאם אין אדוקים כו' ועיין בס' נחלת עזריאל בחולין דף מ"ב שכתב דיש חידוש דין בתוספות שם ד"ה לפני. דבהיתה רבוצה לפני עבודת כוכבים ושחטה מתדבק לעבודת כוכבים אמרינן סתם מחשבתו לעבודת כוכבים ואסור בהנאה. וע"ש עוד לענין מחשבה הפוסלת אי מחשבה ממש או דבור דוקא מ"ש בזה:

ב **ואסורה בהנאה**. עבה"ט ועיין בספר באר יעקב שהאריך בזה וסיים מ"מ לדינא נראה לי עיקר דאינה אסורה אלא באכילה:

ג **ולא לאסור**. עבה"ט ועיין בתשובת תפארת צבי חי"ד סי' ע"א:

ד **ומקפידים**. ע' בתשובות רדב"ז החדשות סימן קס"ב שכתב דבזמנינו אין לחוש כלל לזה שאינם מקפידים בזה ע"ש:

סימן ה

א **לשם עולה כו'**. עיין פמ"ג שכתב ה"ה שלמים והמחבר השמיטו דבכלל תודה הוי נמי שלמים עכ"ד ולע"ד נראה דכיון דכתב המחבר לשם פסח לא הוצרך להזכיר שלמים דהא טעמא דפסח הוא הואיל שיכול להפרישו בכל שעה והמפריש פסח בשאר ימות

השנה שלמים הוי כמבואר בב"י. ממילא מוכח דשלמים הוי נידר ונידב וק"ל ובקצת ספרי הש"ע ראיתי כתוב להדיא לשם שלמים לשם תודה:

ב **לשם פסח**. עיין במג"א סימן תס"ט ובתשובת כנסת יחזקאל סי' י"ח ובתשובת חינוך בית יהודה סי' י"ז:

ג **או אשם**. עיין בס' תיבת גמא להגאון בעל פמ"ג פ' חיי שרה אות ב' שפלפל שם אם מביא אשם תלוי מי שהוא פחות מבן עשרים מאחר דלדידיה אינו ספק כרת כמ"ש המזרחי שם ונ"מ האידנא אי אומר יהי רצון אחר אשם תלוי ע"ש ותימא שלא הזכיר דיש נ"מ יותר גדולה למ"ש כאן. ואף לדעת הרמ"א דיש לפסול באשם תלוי בכל ענין ג"כ יש נ"מ לפמ"ש הוא בעצמו בשפ"ד סק"ז דאם שחט בהמת חבירו לשם אשם תלוי אפשר להכשיר ע"ש [וצ"ל משום שהוא דבר שאינו מצוי לא נקט ליה]:

סימן ו

בבהמה. עיין בתשובת מאור הגולה רבינו עקיבא איגר ז"ל סי' נ"א שתמה ע"ז הא במתני' קתני רק והצפורן ומפרש בגמרא משום מחובר ודלמא מיירי בצפורן של השוחט עצמו דאדם אתקש לקרקע כמבואר בש"ך ח"מ סי' צ"ה או דחומרא דרבנן הוא דלא לחלף בעבד השוחט בצפרנו דודאי הוי קרקע אבל בצפורן של בהמה י"ל דכשר לשחיטה כמו בכ"מ דהוי כמטלטלין. וסיים עכ"פ לא ידעתי ראיה ברורה לזה לפסול השחיטה בציפורן של בהמה ע"ש:

סימן ח

האיזמל. עיין בה"ט ועיין בשאילת יעב"ץ ח"ב סימן קנ"ח שהשיג ג"כ על לחה"פ אלא שכתב דמ"מ חושש אני בבשר שנשחט בסכין זו משום איסור הנאה שכן בהרוגי ב"ד שנו חכמים סייף שנהרג בו נקבר עמו וביחוד אם דן בו ישראל פשיטא דיש לחוש ונראה שדינו כדין סכין של משמשי עבודת כוכבים דלקמן סי' יו"ד דאסור לשחוט בה מסוכנת ה"ה בזה [באמת ברמב"ם פט"ו מה"ס הלכה ט' איתא הטעם הנקבר עמו שלא יהא לו זכרון רע שיאמרו כו' אולם במס' עבודת כוכבים ד' ס"ב ע"ב בד"ה כולן נקברין עמו מבואר דאסור בהנאה וכן משמע בגמ' שם ע"ש וכעת אין הס' שי"ע לפנינו]:

סימן י

א **לשחוט בו מסוכנת**. עיין בתשובת פני אריה סי' ס"ה באמצע התשובה שכתב דלאו דוקא לשחוט אלא אף לנחור הבהמה מסוכנת בסכין כזה כדי למכור הבשר לעובד

כוכבים נמי אסור ע"ש ועיין מ"ש לקמן סי' קי"ז סק"ה בשמו. ועי' שם בסי' ס"ו שכתב דמותר לנקר בשר מחוטי חלב ודם דסכין של עובד כוכבים ועיין מ"ש מזה לקמן סימן רכ"א סק"ד:

ב **ברחים שלו**. עבה"ט דבסכין לא מהני אינו בן יומו ועי' בתשובת פרח מטה אהרן ח"ב סוף סימן מ"ז שכתב דזה אינו אלא במקום שאין דרכם לנקות הסכינים היטב אבל אנו שדרכנו לנקות היטב ודאי דשרי ע"ש. ועי' בשו"ת חוט השני סי' נ"ה שכתב לענין אם חתך בפסח בסכין של חמץ אף שאומר שהיה מקונח אינו נאמן דאמרינן מלתא דלא רמיא כו' ועיין מ"ש לקמן סי' צ"ד ס"ק א' בשם נו"ב:

ג **הרי זה משובח**. עיין ט"ז וש"ך שהקשו הא מדינא צריך קליפה. וע' בתשובת בית שמואל אחרון חי"ד סימן ח':

סימן יא

א **לא ישחוט**. עט"ז וש"ך הטעם. ועיין בתשובת זכרון יצחק סימן צ"ט שכתב דנראה לו בזה טעם אחר דאחרי דלכתחלה צריך לברך ברכת השחיטה קודם השחיטה ע"כ לא ישחוט לכתחלה בלילה דשמא לא ישחוט רובא ויבא לידי ברכה לבטלה ע"ש. ולפ"ז אם שחט דבר דאיתיילד בה ריעותא דכתב הרמ"א לקמן סימן י"ט סעיף א' בהג"ה שאינו מברך קודם השחיטה יכול לשחוט לכתחלה בלילה וכן אם שחט מבעוד יום ובלילה רוצה לשחוט בלא ברכה על סמך ברכה ראשונה דלא שייך חששא הנ"ל שפיר רשאי לשחוט לכתחלה בלילה. אך באמת זה אינו דא"כ מאי הקשו בגמרא חולין ד' י"ב ע"ב השוחט דיעבד אין לכתחלה לא ורמינהו לעולם שוחטים כו'. דלמא שם מיירי בכה"ג. א"ו דאעפ"כ אסור. ומ"ש הבה"ט בשם בי"ע ואם התחיל כו' עיין בבי"ע שם שכתב דאף אם ברור לו שלא שחט אלא חצי הקנה ולא נגע בושט דאז אם יפסיק לא יהא נפסל משום שהייה אפ"ה גומר ע"ש. אכן בתשובת שבו"י ח"ב ס"ס א כתב ועל דבר כביית הנר באמצע שחיטה אע"ג דשחט בלילה בלי נר קיי"ל דשחיטתו כשירה מ"מ ע"י כביית הנר מבעית השוחט תוך השחיטה ועושה שהייה וטרפה ע"ש:

ב **שאילו היה מזיד**. עיין טורי זהב דהוא הדין אם היה מזיד ועיין בתשובת בית שמואל אחרון חלק יו"ד סי' ז':

ג **כשירה**. עיין בתשובת נו"ב תניינא חיו"ד סימן ט' בד"ה וזה ע"ש:

ד **אין שוחטין**. עיין במגן אברהם סימן קנ"א ס"ק א' בשם המבי"ט דאסור לשחוט בבית הכנסת:

ה **מותר**. עבה"ט וע' בדברי הב"ח שהביא הש"ך לקמן סי' כ"ח ס"ק י' דשם מבואר כדעת הבה"י ודוקא כדי לקיים מצות כיסוי שרי בזמן הזה שאין דרך עובדי עבודת כוכבים בכך לקבלו בכלי ואעפ"כ יותר טוב ליתן עפר וצרורות בכלי קודם קבלה ע"ש וע' בשער המלך ריש פ"ג מהלכות יום טוב שהקשה ג"כ על הפר"ח הנזכר מההיא דכוי אין שוחטין ביום טוב ע"ש ועיין בתשובת מקום שמואל סימן ע"ו:

סימן יג

א **בן ח'**. עיין בשאילת יעב"ץ ח"א סימן כ"ה שכתב דכל החילוקים שנאמרו בגסה בין בן שמונה לבן תשעה ה"ה בדקה שייכים אותם חילוקים בין בן ד' לבן ה' לפי שבהמה דקה יולדת לה' חדשים ע"ש:

ב **בן ט' מת**. עיין בתשובת רדב"ז החדשות סי' ק"צ שדעתו דדוקא אם נמצא מת מותר באכילה אבל אם מת אחר שיצא לאויר העולם אע"ג דלא הפריס ע"ג קרקע אסור באכילה. וכתב שדעת הראבי"ה לחלק גם בנטרף כה"ג דשחיטת אמו אינה מתרת אלא מה שאירע בתוכה טריפות אבל מה שאירע אח"כ לא. אבל אני מודה לו במת ולא בנטרף ע"ש:

ג **טעון שחיטה**. עבה"ט ועיין בתשובת בשמים ראש סי' רפ"ג שכתב שאין מברכין על שחיטתו ע"ש ועיין פמ"ג ובה"ט לקמן סי' י"ט סק"א:

ד **אינו טעון שחיטה**. עיין בספר פרשת דרכים בדרך האתרים דרוש א' שכתב דשחיטה הוא דלא בעי אבל נחירה מיהא בעי דלא גרע ממפרכסת לקמן סי' כ"ז ע"ש:

ה **שאר דבר תמוה**. עיין בהגהות אשר"י בחולין פרק בהמה המקשה מ"ש שם דחופה הואי ותמיהי אינשי כההיא דאביי דאמר הכל מודים בקלוט בן פקועה שהוא מותר כו' ע"ש וצ"ע לדינא ועמ"ש לקמן סי' ט"ז ס"ק ד':

ו **בן ט'**. עבה"ט בשם ש"ך ועיין תב"ש שחלק ע"ז וכתב דגם בשהה ל' יום באדם ושמונה בבהמה אכתי אין זה בירור דלאו נפל הוא ועיין בדגמ"ר שחלק עליו והסכים להש"ך וכן בס' לבושי שרד חולק ג"כ על התב"ש ע"ש:

סימן יד

א **מה שיצא מהאבר**. הנה דין איסור יוצא נאמר בש"ס בבן פקוע מכשירה שכל הולד ניתר בשחיטת אמו לכן אבר היוצא אין לו תקנה משא"כ כשהאם טרפה. אכן דעת הש"ך לקמן סק"ז מבואר דאפילו כשנמצאה האם טרפה שייך איסור יוצא ומה שבחוץ אסור.

אמנם הפר"ח חלק עליו עיין בספר לבושי שרד שכתב שנראה עיקר כהפר"ח אך למעשה יש להחמיר ולומר דאם האבר שיצא הוא אבר שהנשמה תלויה בו יש לאסור כולו אפילו מה שהיה בפנים וכשהגדיל חלבו ג"כ אסור (ואם איכא עוד איזה צד היתר כגון תערובת וכה"ג יש להתיר ע"ש בביאורי סק"ז) ואם הוא אבר שאין הנשמה תלויה בו יש לחוש ולאסור אבר היוצא עכ"פ והשאר ניתר בשחיטת עצמו וכשהגדיל חלבו מותר ע"ש:

ב **שיצא והחזירו שרי**. עיין בתשובת בית שמואל אחרון חי"ד סי' ט':

ג **בחלב כשירה**. עבה"ט ועיין בספר בני חייא שחולק על הש"ך ופר"ח שהסכימו להתיר החלב אם יש ששים בבהמה נגד האבר האסור דאישתמיט להו דברי המרדכי בחולין דף תש"ס שכתב דל"ש ביטול אלא בדבר שהיה ניכר בפני עצמו תחלה ואח"כ נתערב אבל בדבר שתחלת ביאתו לעולם מעורב לא בטיל ע"ש גם המשנה למלך פ"א מהלכות מטמאי מו"מ הלכה י"ד הביא מ"ש המרדכי דדבר המעורב מתחלת ברייתו ל"ש ביטול ותמה על חכמי אשכנז האחרונים אשר נשאו ונתנו כאן אם החלב בטל בששים ע"ש שהאריך ועיין בתשובת נו"ב תניינא חלק יו"ד סי' נ"ד שיש קושיא זאת וכתב דדברי המרדכי היינו רק בביטול אשר מתורת רוב אתינן עלה אבל בדבר הבטל בששים דטעם בטולו הוא מפני שאז אין הטעם נרגש לא שייך חילוק המרדכי ע"ש:

ד **ואם שחט עובר במעי אמו**. עיין בתשובת תפארת צבי חי"ד סימן ס"ט באמצע התשובה שכתב דאמו עכ"פ מותרת אף בלא בדיקת איברים הפנימים ולא חיישינן שמא נגע בהם בסכין דאין לחוש לזה כשמכוין שלא ליגע בשאר אברים והוכיח כן מדברי תוס' בביצה ד' ו' ע"ש:

ה **לא מקרי שחיטה**. עיין בזה בתשובת שבות יעקב ח"א ס"ס מ"ה:

סימן טו

א **שמא נתרסקו**. עט"ז מה שהשיג על מהרש"ל ועיין בתשובת ברית אברהם חלק יו"ד סימן י"א שהצדיק דברי מהרש"ל בטוב טעם ועיין בשו"ת שבסוף ס' סידורו של שבת באמצע תשובה ד':

ב **תחלת ליל שמיני**. עיין פמ"ג שכתב דבעינן שיעברו ז' ימים מעל"ע ואם נולד סוף יום א' אם הגיע תחלת ליל מוצאי שבת עדיין לא יצא מכלל נפל עד סוף יום המחרת ע"ש וכן משמע מלשון הט"ז סק"ב דנקיט בלשונו מעל"ע אמנם בתשובת נו"ב תניינא חלק יו"ד סי' ז' בתשובה מבן המחבר האריך בזה והביא הרבה ראיות דלא בעי מעל"ע וכתב שכן דעת התב"ש בסימן י"ד וסיים דאפ"ה אם יבא מעשה לידי קשה עלי להקל מאחר

שמפורש בבעלי הוראה המפורסמים לאיסור ומ"מ המיקל לא הפסיד הואיל ובלא"ה הוא רק איסורא דרבנן (עיין בזה בדגמ"ר ובתשובת נו"ב תניינא חלק אה"ע סי' י"ט ובספרו שו"ת שיבת ציון סי' כ"ד אם זה ברור דהנך ז' ימים הוא רק מדרבנן) ע"ש. שוב ראיתי בספרי פמ"ג החדשות נדפס בשם גדול אחד שכתב על דברי הפמ"ג הנ"ל דדברי שגיאה הם [עתה ראיתי שהרב ז"ל בעצמו חזר בו בספרו פמ"ג לא"ח סי' תצ"ח במשבצות סק"ב ע"ש גם בספרו תיבת גמא פ' ראה] גם בתשובת בית שמואל אחרון חלק יו"ד סי' י"א העלה דא"צ מעל"ע ע"ש וכן העלה בשו"ת תשובה מאהבה ח"א סי' קצ"ו וקצ"ז ע"ש וכן הסכים בתשובת רבינו עקיבא איגר סי' קנ"ז ע"ש [ובתשובת חתנו הגאון חתם סופר סי' י"ז] ובדיעבד אם שחטו תוך שמונה עיין בדגול מרבבה מה דינו. ועיין בס"ק שאח"ז:

ג **אין סומכין**. עבה"ט סק"ה בשם ט"ז מ"ש ולא אמרינן דהוי ס"ס כו' ועיין בספר נקה"כ שכתב דאין התחלה לקושיא זו דאיך תאמר ואת"ל לא כלו שמא יש לו ח' מה בכך כו' ועיין בשער המלך הלכות יו"ט דין כ' מה שהקשה על הנה"כ בזה ועיין בתשו' בגדי כהונה חי"ד סימן א' שתירץ קושיתו וע"ש ועיין עוד בתשו' נו"ב תניינא חי"ד סי' ו' ועיין בספר לבושי שרד בחידושי דינים אות ב' שנשאל ע"ד עיר אחת שהיו רגילים לשחוט עגלים הניקחים מעובדי כוכבים וא"י אם הם בני ח' ימים ועשו כך מפני חסרון ידיעתם ואח"כ בא חכם והודיעם שהוא אסור מה משפט הכלים שבישלו בהם עד עכשיו והורה שאותם הכלים שהיו בני יומן בעת שהודיעם החכם את האיסור אסורים לעולם אפילו אם מה שנתבשל בהם היה מעגל גדול קצת אשר למראית עין הוא בן ח'. אבל הכלים שלא היו אז ב"י מותרים (זולת כלים שהם בני הגעלה יגעילם) אפילו אם מה שנתבשל היה מעגל קטן אשר למראית עין לא היה בן ח' ע"ש:

ד **על עובד כוכבים**. עי' בספר תפארת למשה שכתב אבל ישראל נאמן לומר שהם בני ח' ימים אף דבדבר דאיתחזק איסורא אין עד אחד נאמן כדלקמן סי' קכ"ז סעיף ג' בהג"ה הכא שאני כו' ע"ש:

ה **ח' ימים**. עבה"ט של הרב מהרי"ט ז"ל ועיין בתשובת בית אפרים חלק יו"ד סי' י"ג שאין לסמוך על שום סימן מהסימנים ונתן טעם כי הטבעיות משתנות לפי הזמן ולפי הארצות ובין אם העגל חלש או בריא ע"ש וכתב עוד דאף שכתב התב"ש דגדלות לא הוי סימן היינו גדלות מעט שיש מקום לטעות אבל אומד הדעת שהוא בירור גמור אפשר להקל ולכן יש להקל לעת הצורך במי שהוא מומחה ובקי בטבע גידול העגלים של מדינה זו וברור לו דלא שכיח כלל שיהא בן ו' ימים גדול כ"כ ובלבד שיהא השוחט ירא שמים שלא יקל ראשו באומד כל דהו ע"ש [ועיין בתשובת ח"ס סי' ט"ז וי"ז כתב שם נדון

העגלים או שאר בהמה דקה הניקחים ע"י סימנים דיהיב מהריק"ש. והביאום הפר"ח והסכים ע"י התב"ש. הגם כי בעל פרי תואר פקפק עליהם מ"מ נהוג עלמא כתלתא סבי ועכ"פ בצירוף מסל"ת של עובד כוכבים שאינו מתכוין להשביח מקחו יש לסמוך אי איכא תרי סימנים ביחד ואף דלכאורה למ"ש דגמ"ר דמש"ס ביצה ד' ז' מבואר דהוה ספיקא דאורייתא (עיין בט"א שם) וא"כ הא הני סימנים ודאי לאו דאורייתא נינהו ואיך נסמוך עלייהו זה אינו דהלא הדגמ"ר כתב טעמו בצדו משום דמיעוט נפלים הוה מיעוט המצוי כו' וא"כ נהי דהני סימנים ל"ד מ"מ ידעינן דרוב בני ז' ימים לית להו סימנים כי הני ועכ"פ מאותו מיעוט המצוי נפלים רוב דידהו לית להו הני סימנים ומדאשכחו הני סימנים וכבר ידענו שאינו ממיעוט המצוי נפלים כו' וע"כ יאכלו ענוים וישבעו ובפרט שיזהר להשגיח על הסימנים כמו שהזהיר בס' שמ"ח ונפילת טבור לא הוי סימן כלל וכלל ע"ש] וע' בתשובת חוט המשולש ח"ד מספר התשב"ץ בטור הראשון סימן ב' ובתשובת רדב"ז חלק ב' סימן תשכ"ו ובתשובת תפארת צבי חי"ד סימן ו' אות ד' וסימן ס"ז וס"ח:

סימן טז

א **שהדבר ספק**. עיין כו"פ סק"א שכתב דאחרי דהדבר ספק אם נוהג בזכרים א"כ מותר לשחוט השני בין השמשות משום ס"ס שמא אינו נוהג ושמא יום שלאחריו הוא והניח בצ"ע ע"ש ועיין בתשובת זכרון יצחק סימן ק"א שהשיג עליו דהא קיי"ל דבדבר שיל"מ אין להתיר מטעם ס"ס א"כ לענין איסור או"ב לא מהני ס"ס להתיר דהא יל"מ לאחר שתחשך ע"ש:

ב **ויש מי שאוסר**. עיין בתשובת זכרון יצחק סימן ק"א שכתב דאם שחט אב ובנו ביום אחד מותר לאכול בו ביום אותו שנשחט אחרון כיון דהדבר ספק אי נוהג בזכרים כדלעיל ס"ב א"כ הוי ס"ס שמא אינו נוהג ושמא הלכה כדעת האומרים דבעבר ושחט מותר בו ביום לאוכלם ואף דבדבר שיל"מ לא מהני ס"ס מ"מ כיון שאין איסורו לכל העולם רק להשוחט עצמו לא דיינינן ביה דשיל"מ כמ"ש מהרש"ל ביבמות פרק הערל סי' ל"ד ע"ש. ולעד"נ דאנן לא פסקינן כדברי מהרש"ל הנ"ל שהרי קיי"ל לקמן סי' ק"ב ס"ד בהג"ה דהנודר מדבר מקרי דשיל"מ והרי גם עתה אינו אסור רק להנודר ואפ"ה מקרי דשיל"מ. ועיין בזה בתשובת נו"ב תניינא חלק יו"ד סימן נ"ג [ועיין פמ"ג לקמן סימן ק"ב בשפ"ד סק"ב]:

ג [**אלא בשחיטה**. גרסינן בתוספתא פ"ה דחולין השוחט לרפואה לאכילת עובד כוכבים ולאכילת כלבים אסור משום או"ב ע"כ והובא ג"כ בפר"ח ס"ק י"ח. ונראה פשוט דה"ה אם שוחט בהמת עובד כוכבים יש איסור דאו"ב משום דהאיסור הוא על השוחט וכתיב לא תשחטו סתמא וכיוצא בזה מצינו גבי לאו דלא תחסום במס' ב"מ דף צ' ישראל הדש בפרתו של עובד כוכבים עובר משום בל תחסום ע"ש וכ' בסמ"ע סי' של"ח ס"ק י"א דאפילו הדישה היא ג"כ של עובד כוכבים כו' ע"ש ומפני שמורה אחד טעה בזו הוצרכתי להזכיר זה]:

ד **ששוחטין כראוי**. עיין בנ"צ מה שכתבתי בכוונת הג"ה זו:

ה **אין שוחטין**. עיין בת' זכרון יצחק סי' ק"ב שכתב דאם מכר את הבן פקוע שהפריס על גבי קרקע לחתן או לכלה ביום החופה א"צ להודיעו שלא ישחוט ביום ההוא משום דמבואר לעיל סי' י"ג דאם היה בו דבר תמוה א"צ שחיטה וממילא דמותר לשוחטו ביום שנשחט אמו ומבואר בהג"א פרק בהמה המקשה דחופה הוי מלתא דתמיהא ע"ש והניח בצ"ע:

ו **נכבשינהו דניידי**. קשה לי דהא או"ב הוא דשיל"מ ולא אמרינן ביה כל דפריש מר"פ כמ"ש המג"א בסי' תקי"ג ס"ק י"ג. ומצאתי בתשובת נו"ב תניינא חלק יו"ד סי' ח' בהגה מב"ה שהביא קושיא זו בשם אביו ז"ל בספרו צל"ח ביצה ד' י' והוא נר"ו כתב ליישב עפמ"ש בא"ח סימן ש"כ (וכן הוא לקמן סימן ק"ב ס"ד בהגה) דכל איסור שלא היה ניכר קודם שנתערב בטיל אף ע"פ שהוא דשיל"מ א"כ י"ל דמיירי שנתערב האם קודם שחיטת הבת דלא ניכר האיסור קודם התערובת ומ"ש בש"ע בהמה שנשחטה כו' ונתערב. הכוונה שנתערב כבר קודם השחיטה עכ"ד. אכן ראיתי בתשובת חות יאיר סי' קל"ג שכתב דבכה"ג דנתערבה האם באחרת תחלה ואח"כ שחט בתה מותר אח"כ לשחוט מן התערובות בלא נכבשינהו כי דבר שיש לו מתירין פשיטא לא הוי אלא אפילו חשיבות דב"ח לא מהני אחר דבשעה שנתערב לא היה בו שום איסור והביא דבתוס' תמורה דף ל' (בסוף ד"ה ואידך) נראה דסגי בנ"ד שמפריש בהמה אחת ושוחט כל האחרות דכיון שאיסור לא היה מבורר קודם תערובתו רק לאחר התערובת נולד האיסור סמכינן אברירה. וכ"ש אם שחט תחלה אחד מן התערובת שמותר אח"כ לשחוט הבת. וע"ש בחו"י עוד שפקפק על עיקר דין זה אף שנתערב אחר ששחט הבת ודעתו דחד בתרי בטל ולא צריך כלל לכבשינהו ואף כי הוא בעל חי גם דשיל"מ מ"מ לא החמירו חכמים רק בדבר האסור מחמת עצמו משא"כ בזה דלא אירע שום דבר בבהמה זו רק מחמת שחיטת אמה או בתה היום לא חמירא בחומרת בע"ח ודשיל"מ. ובה"ג לטעמים אזיל

דס"ל לאסור האחרון באכילה בו ביום ולכך סמכן הבה"ג לשני הדינים להדדי וכך הביאם הרא"ש (פרק או"ב סימן ה') משא"כ לדעת הרמב"ם דכוותיה אזלא שיטת הש"ס פכ"ה ד' קט"ו דבאכילה שרי א"כ פשוט שאין מקום לומר בזה חשיבות בע"ח ודבר שיל"מ אחר דאין כאן דבר האסור כלל רק דרחמנא אזהר שלא לשוחטה ובאם נתערבה בטילה ברוב ולא נקרא שם איסור על דבר שנתערב כלל ועוד אחר דקיימינן כוי ע"ש ועיין עוד בנו"ב שם מ"ש ליישב דלא תיקשי אמאי הכא באו"ב פסקינן נכבשינהו ובא"ח סי' תצ"ו סי"ב פסק בזימן שנים ומצא שלשה שאסורין ולא כתב נכבשינהו וכ' כמה ישובים ע"ז [ועיין בתשובת ח"ס ס"ס ש"ז ודו"ק]:

סימן יז

א **ולמשוך עד אחה"ש**. עי' בשמ"ח שכתב ופשוט דכ"ש אם כל הפירכוס היה אחר השחיטה דשפיר דמי ע"ש ועי' בס' בינת אדם שער או"ה סי' ח' ובסוף השער שכ' דאפילו אם גם אחר השחיטה לא פרכסה מיד רק לאחר ששהה כמו רביעית שעה התחיל לפרכס אין כאן בית מיחוש לומר דהוי כזנב הלטאה דלא כס' זבח שמואל שכתב לאסור בזה אך אם חתכו כל המפרקת ורוב בשר עמו ולא פרכסה בשעת שחיטה רק לאחר שחתך כל המפרקת פרכסה לא מהני דזה ודאי הוי כזנב הלטאה. ורב אחד חולק ע"ז ודעתו גם בזה להכשיר והוא ז"ל חזר וכתב להעמיד דבריו ע"ש:

ב **הרי זו ספק נבילה**. [עיין בת' ח"ס סי' כ' שכ' הא דלא אמרינן אוקמא אחזקת חי כו' היינו משום דאיכא חזקה מתנגדת חזקת איסור שאינו זבוח ומזה נלמוד דבמסוכנת שנשחטה נאמן עליו עד אחד ואפילו אשה לומר שפרכסה שאין כאן חזקת איסור ע"ש]:

סימן יח

א **פגומה**. עיין בשו"ת ברית אברהם חלק יו"ד סי' י"ב שנשאל בסכין של שחיטה שבדקוהו שני שוחטים אחר השחיטה ונמצא בו פגימה מורגשת אח"כ לקח אחד הסכין ושפשף על בשר הזרוע ועי"ז סרה הפגימה ומענה בפי השוחט ההוא שקבלה בידו שכל פגימה אף אם ישפשפו כל היום לא תוסר וע"כ לא היה פגימה גמורה והשוחט השני כיחש בו. מה דינו והעלה דבהמה זו אסורה ע"ש טעמו. [ועיין בתשובת ח"ס סי' ט"ו על כיוצא בזה ע"ד שנהגו השוחטים כאשר מוצאים ספק פגימה בסכין אחר שחיטה המה מחליקים ע"ג עור או שאר דבר זמן מה עד שאינם מרגישים הפגימה ומכשירים הבהמה וכתב רע עלי המעשה ובעיני כמאכילים טריפות כי אטו פגימה נאמרה למשה

מסיני. עיקור ושהייה נאמרה וכל שיש בסכין עכבות מקום שמעכב העברת הציפורן יהיה פגימה מגוף הסכין או בליטה מדבר אחר הנדבק בסכין כל שאינו יכול להסירו בנקל ע"י ידו וע"י הדחה קלה וכדומה רק צריך זמן מה להחליקו על עץ ועור וכדומה הכל גורם או עיקור או שהייה ע"כ כל העושה כן מאכיל טריפות ויש לעמוד בכח נגד המשחיתים המשחיזים האלה ע"ש]:

ב **לא ישחוט**. עבה"ט ועי' בתפארת למשה שכתב דלפי טעה זה בסכינים שלנו שמיוחדים לשחיטה מותר לשחוט על סמך שיבדקנו אחר שחיטה דהא בדיעבד אם ישכח לבדוק כשר כדאיתא בסעיף י"ד ע"ש. ועיין בתשובת זכרון יצחק סי' ק"ג שכתב דאף אם יעמיד אחר אצלו ויאמר להזכירו לבדוק אחר השחיטה לא מהני דאף דבא"ח סי' ער"ה לענין קריאה לאור הנר בשבת התירו בכה"ג. דוקא בקריאה דמצוה התירו ע"ש:

ג **לכתחלה**. עבה"ט ועיין תב"ש שכתב דשוחטין בה לכתחלה כדעת ט"ז וש"ך וכן סתם הפמ"ג והחכמת אדם כלל ג'. אך בספר שחיטות מכתב אליהו כתב שראוי ונכון להגדיר שלא לשחוט בסכין עולה ויורד כי בעו"ה נתמעט ההרגשה והלואי שיוצאים חובותינו על סכין חלק וישר ולא על הר ובקעה דאינו דומה הרגשה דסכין ישר לעולה ויורד לכן כשיש פגימה בסכין לא ישחיז על מקום הפגימה לבד שאז נעשה עולה ויורד אלא יעביר בהשחזה כל אורך הסכין עד שיעמוד על תיקונו ע"ש:

ד **אבשרא ואטופרא**. עט"ז דאבשרא נגד הושט ואטופרא נגד הקנה. וכתב בס' גן המלך סימן נ"ז אם שחט עוף בסימן א' כגון ששחט הושט והיתה הסכין בדוקה אבישרא כשר אע"ג שהיה בו פגימה הנרגשת אטופרא או להפך ששחט הקנה בסכין בדוקה אטופרא אע"ג דאית ביה פגימה הנרגשת אבישרא שפיר דמי דהני בדיקות דאצרכינהו רבנן אטופרא ואבישרא טעמייהו דטופרא נגד הקנה ובשרא נגד הושט עכ"ל ועיין בשו"ת מאיר נתיבים סימן ל"ו שהאריך לחלוק ולהפליא עליו בזה ע"ש. ועיין בתשובת בית יעקב סי' כ"א:

ה **הצפורן**. עבה"ט. ובספר מכתב אליהו כתב שלא יבדוק הסכין בשעה שהיד קר ומצונן או חם מאד או שהיד טופח הן מחמת משקה או זיעה אפילו טופח שלא ע"מ להטפיח כי בדוק ומנוסה אשר בכל אלה לא ירגיש גם יקנח הסכין שלא יהא בו שום לחלוחית גם בעת שרוח מנשבת בעולם לא יעמוד בחוץ לבדוק כי הרוח קשה לזה ע"ש:

ו **לשחיטה**. עבה"ט ועיין בתשובת אא"ז פנים מאירות ח"ב סי' ק"מ שפסק כהלבוש ודחה דברי ט"ז וע' בתשובת רדב"ז החדשות סי' ר"פ:

ז **שהוא רך**. עבה"ט ועי' בתשובת שבות יעקב ח"ב סנ"ג שכתב דאם ידעינן שנגע הסכין במפרקת שיש חתך במפרקת והפגימה אינה גדולה כחגירת ציפורן יש להכשיר מטעם ס"ס שמא הלכה כרא"ש וסייעתו דלא מיטרף עד שתפגום כדי חגירת צפורן ושמא בעצם נפגם וכתב עוד שמעשה בא לידו שהשוחט אמר ששמע קול הסכין כשנגע במפרקת כמו שקורין קר"ק שנראה וניכר ע"י זה שמשם בא הפגימה והכשיר. כה"ג כ"ע מודו דאמרינן בעצם נפגם כיון שיש רגלים לדבר ע"ש ועיין בספר בל"י שהקשה על דין הראשון דהא הוא עצמו פסק בח"א סימן מ"ו דס"ס נגד חזקה לא אמרינן. ועל דין הב' כתב דנראה דוקא שבירה ולא הלכה ועיין פמ"ג סוף הסימן שהסכים עם השבו"י בדין הראשון ועל דין הב' כתב דהמיקל בהפ"מ אין להאשימו ע"ש:

ח **יכול החכם למחול**. עש"ך שכתב דלהרמב"ם שכתב הטעם דמנדין לפי שיסמוך על שחיטתו פעם אחרת ותהיה פגומה אפשר דל"מ מחילת חכם. ועיין בתשובת ברית אברהם חלק יו"ד סי' י"ד אות ג' שכתב שיש עוד נ"מ בין טעמא דרמב"ם היכא שנאבד הסכין דקיי"ל לעיל סעיף י"ב דאם בדקוהו קודם שחיטה מהני יש לומר דהיינו דווקא באם עביד כדינו שהראה לחכם אבל בלא הראה לחכם אף דמדינא א"צ לולי כבודו ש"ח מ"מ הבשר טרפה כיון דאבד חזקת כשרות שלו דעבר על תיקון חכמים. וע"ש בסי' ב' אות ט"ו בהגה ובסי' ט"ו שם מבואר דאף האידנא דנהגו למנות אנשים ידועים נ"מ היכא שגזרו עליו הב"ד שלא ישחוט מחמת חשש רינון ועבר ושחט דכיון שגזרו עליו שלא ישחוט לא מחלו והוי כלא הראה סכינו מדינא דש"ס ומה"ט היו מנדין אותו כמו מדינא דש"ס דרק למי שנטל קבלה מחלו חכמים כבודם ולזה שגזרו עליו שלא ישחוט לא מחלו ע"ש:

ט **ישוב הדעת**. עיין בספר של"ה ד' ע"ד ע"ב שכתב שראה חסיד אחד שלא אכל בשר שחוטה משום שראה בחוש המשוש שהסכין פגום והשוחט לא הרגיש בזה ע"ש עוד ועיין בתשובת בית יעקב סי' צ"ה שכתב דמדינא א"צ להחמיר בזה אלא ממדת חסידות יש להחמיר בחול ולא בשבת ויו"ט דמבטל מצוה אם אינו אוכל בשר ע"ש ואין דבריו מוכרחים עיין באו"ח סימן רפ"ח ס"ב ובש"ס חולין ד' י"א סוף ע"ב:

י **מן הקהל**. עבה"ט בשם ט"ז ועיין בתשובת ברית אברהם חלק יו"ד סי' נ"ד שהאריך בזה:

יא **שהכלים אסורים**. עבה"ט ועיין בשו"ת ברית אברהם חי"ד סי' י"ב אות ג' בנדון שוחט שהראה סכינו בחזקת יפה והחכם הרגיש בו פגימה אח"כ לקח השוחט ושפשף על בשר הזרוע ועי"ז הוסר הפגימה ומתנצל שבוודאי לא היה פגימה גמורה מדהוסר ע"י שפשוף

היד וכתב שאין להוציאו מחזקת כשרות להעמידו בחזקת אינו מרגיש כי לפעמים נקרש ההשחזה מהאבן ונדבק באיזה מקום בסכין ועי"ז מורגש כעין פגימה וע"י השפשוף הוסר הקרישה וא"כ יכול להיות שמשעה שמסר הסכין בחזקת יפה עדיין לא נקרש והיה לח ולכן לא הרגיש ואח"כ נקרש ולכן מורגש וזה הוסר ע"י השפשוף וע"ש. ומ"מ נראה דהכל לפי הענין:

סימן יט

א **ולא בירך כשירה**. עט"ז סק"א מה שכתב בשם הלכות א"י ועיין בשו"ת נו"ב חלק יו"ד סימן ב' שהקשה מזרק סכין והלכה ושחטה שלא כוון לשחוט וא"כ לא בירך וכה"ג כמה וכמה ותירץ דטעם הלכות א"י שאוסר השחיטה היינו דס"ל דכיון דהזיד ולא בירך הו"ל כמומר לאותו דבר כו' ע"ש ותימה עליו דהרי בראש פ"ק דחולין סי' א' כתב וז"ל כמו כן כתב שכח ולא בירך כו' ע"ש אלמא דבשוגג מיירי:

ב **כשירה**. עבה"ט בשם פר"ח אבל אי איכא כו' אף שאין דעתו כו'. ועיין בתשובת שבו"י ח"ב סי' ל"ו שכ' דאם הוא בשבוע שחל ט"ב ויש לחוש שיבא לידי הפסד באופן דמותר לשחוט אף שהוא בקי בבדיקה לא יברך אמנם אם יוכל לקיים ממנו לשבת או ליתן ממנו לחולה וכה"ג יש לו לברך ע"ש:

ג **וכשימצא כשר**. עש"ך ס"ק ג' שהסכים לדעת הרמב"ם ועיין בשאגת אריה הלכות ברכות סימן כ"ו שהשיג על הש"ך ועיין בתשובת תפארת צבי סימן ג' שדחה דבריו והסכים להש"ך ע"ש ועיין בתשובת חינוך ב"י סי' כ"ט:

ד **לשחיטה**. עבה"ט בשם ש"א ועיין בתשובת חינוך בית יהודה סי' כ' ובתשובת פרי תבואה סימן ס"ו:

ה **יברך ברחוק ד' אמות**. עיין בתשב"ץ ח"ב סי' מ"ג שדעתו אינו כן לפי שאין לברך על המצוה אלא כשהיא מזומנת לפניו לעשותה מיד ואם לא יש לחוש שמא ימלך הקצב ולא ישחוט ע"כ נראה שצריך לשחוט תחלה ותיכף לשחיטה יצא לחוץ ויברך הברכה במקום טהרה דכיון דמברכין בעל שפיר דמי וכן יעשה בברכת כיסוי. ומ"מ לא החליט זה רק להלכה ולא למעשה ע"ש. ועיין במג"א סי' קס"ו סק"ג שחלק ג"כ על הרמ"א מטעם אחר משום דהברכה צריכה להיות דוקא במקומה ואפי' ברכה אחרונה צריכה דוקא במקומה. ק"ו ברכה ראשונה ובאגודה שם מיירי שהכל בבית אחד ע"ש. ועיין בזה בתשובת תפארת צבי חלק יו"ד סי' ג' באורך:

ו **ברכה א' לכולן**. עיין בספר ישועות יעקב בא"ח סימן ר"ו סק"ג:

ז **צריך לברך**. עיין כו"פ סק"ו לענין אם בירך על השחיטה ונטרפה אם יכול אח"כ לשחוט אחריה בלא ברכה ועיין בתשובת זכרון יצחק סי' ק"ה מה שכתב בזה:

ח **לא הוי הפסק**. עיין בתשובת נו"ב חלק או"ח סימן י"ד:

ט **בלא ברכה**. עבה"ט בשם ש"ך ועיין פר"ח שהשיג עליו וכתב דבדיקת הריאה לא הוי הפסק וכן דעת השמ"ח סעיף י"א ע"ש ועיין בתשובת זכרון יצחק סי' ק"ה:

סימן כ

ושיעור תורבץ הושט. עיין בזה בתשובת אא"ז פנים מאירות חלק א' סוף סימן א':

סימן כב

א **וינ"י בלע"ז**. עיין בתשובת בשמים ראש סימן ל"ד בהגהת כסא דהרסנא שם מה שכתב ע"ז:

ב **לבטל הדם**. עיין בתפל"מ דאפילו הורידין עצמן ממנין ס':

סימן כג

א **עד רוב סימנים**. עיין בספר תפארת למשה שכתב דר"ל דלא סגי כשיעור שחיטת רוב סימנים לחוד בלי עור שע"ג הסימנים לזה כתב תיבת עד דבעינן שישחוט העור ובשר עד רוב סימנים ע"ש:

ב **ובעוף כדי שיגביה**. [עיין בתשובת משכנות יעקב סי' י' מ"ש בזה]:

ג **אפי' משהו**. עבה"ט. ועיין בספר בית לחם יהודה שכתב דאם שחט ובשעת שחיטה נגע בראש הסכין בכותל או בקרקע כתוב בשחיטות אחרונים שהוא שהייה גמורה ע"ש וכן העיד התב"ש שכן מנהג השוחטים ועיין בתשובת מקום שמואל סי' כ"ט שהעלה שאין להחמיר בזה כלל ופשיטא היכא שאינו יודע אימת נגע הסכין בכותל או בקרקע אם קודם גמר השחיטה או לאחר גמר השחיטה דודאי כשירה ואף הבית לחם יהודה יודה לזה ע"ש אכן בשו"ת זכרון יוסף חי"ד סי' א' מחמיר בזה וכתב דאם נדחף ראש הסכין בשעת שחיטה ונגע בעץ כסא המיוחד לשחיטה שקורין שראגי"ן השחיטה פסולה ואפי' אם אינו יודע אימת נגע אם קודם גמר השחיטה או אחר גמר השחיטה כבר נתפשט המנהג בין השוחטים להטריף אם לא נתברר בבירור גמור שלא שחט אחרי הדחיפה ולא מחלקים בין דחיפה חזקה ובין דחיפה ונגיעה קלה ולא יהא אלא כדברים המותרים כו' (מיהו לפ"ז דוקא אם מנהג השוחטים הוא מחמת סייג וגדר אבל אם נוהגים איסור מחמת שסוברים שהדין כן לא שייך בזה דברים המותרים כו' כמש"ל סי' רי"ד ס"א

ע"ש גם קשה דהלא בדבר שאינו מצוי לא שייך בו מנהג כמ"ש הש"ך לקמן סימן ק"צ סק"ג) וכתב עוד דאם לא נדחף ראש הסכין רק שהעביר הטבח חודו של סכין בהולכה או בהבאה על צואר הבהמה ועל העץ של שראגי"ן בפעם אחת אף דאיכא למיחש דלמא שהה בחתיכת העץ מעט יותר מבחתיכת הסימנים מ"מ יש להכשיר הואיל וליכא בשהייה משהו לא איסור תורה ולא איסור דרבנן רק מצד המנהג לכן אמרינן ספיקא לקולא (וצריך לחלק בין זה להא דנמצא גמי דהתם ליכא ספיקא כלל וכמ"ש הרמ"א דודאי הוצרך וכו') ומכ"ש כשיש ספק אימת נגע אם קודם גמר השחיטה או אחריו ובפרט אם השוחט אומר ברי לי שלא שהיתי כלל ע"ש באריכות:

ד **ואם נמצא לאח"ש גמי.** עיין בתשובת שבו"י ח"ב סי' ס"א שנשאל בתרנגולת שחוט יוצא מפיה ומשכו בה וראו שהוא תוך הושט ולא יצא לחוץ כיצד ישחוט אותה והשיב דיש לנהוג בו כהא דממסמס קועיה דמא לשחוט הקנה לבדו דאע"ג דלכתחלה צריכין לשחוט אף בעוף שני סימנים מ"מ כאן הוי כדיעבד דאי ישחוט הושט אתי לידי שהייה כשיחחוך החוט ואחר שחיטה יראו מהיכן חוט זה בא. וכן עשו ונמצא שחוט היה משוך דרך הושט להזפק ומשם לקורקבן ושם היה קשר החוטין שאכלה התרנגולת ולא נמצא בה ריעותא אחרת והכשיר ע"ש באריכות:

ה **גמי.** עבה"ט סק"ה [מ"ש בשם ש"ך ולא ידעתי למה הקיל הב"ח כו' ועיין בתשובת משכנות יעקב סי' י"ב שמיישב דברי הב"ח בזה ע"ש]. ומ"ש בשם לה"ק בושט שיש בו סובין עיין בשו"ת בתי כהונה סימן יו"ד שנשאל על כיוצא בזה בתרנגול שנמצא לאחר שחיטה דוחן בושט והאריך לבאר דדוקא בנמצא דבר רך כגמי וכיוצא בו יש לאסור אבל אם נמצא דבר קשה כגון קוץ או חטה או שעורה או דוחן מונח בושט ונחתך כשירה זהו טעם הב"ח שהתיר בעשב ואף הש"ך שחלק עליו היינו דוקא בעשב דאף דאינו רך כמו הסימן מ"מ אינו דומה בקשיותו וחיזוקו כמו הסימן לאחר מיתוח אבל בשאר דברים קשים שהם כמתוחים ועומדים עד שהם מכריעים למיתוח הסימן ויותר גם הש"ך מודה דאין לאסור ומ"מ מסתפי לסמוך ע"ז למעשה אחרי שלא נזכר חילוק זה בשום אחרון אלא דבספק אם נחתך פשיטא דודאי יש להתיר ולסמוך על הכנה"ג דמתיר אף בגמי כהאי גוונא ע"ש שהאריך מאד בזה ומ"ש בשם עה"ג לענין אם חתך באצבעו עיין בזה בתשובת אא"ז פמ"א ח"ב סי' מ"ב:

ו **או כיוצא בו.** כתב בספר חמודי דניאל כ"י לפעמים נמצא בעוף בין סימן לסימן בועות קשים אם נחתך א' מהם עם הסימנים יש להטריף מחמת שהייה אבל בדברים רכים סביב הסימנים אין לחוש. וכתב עוד נראה היכא שמתיירא בעוף שמא ימצא בושט דבר

מה כגון שאכל עכשיו וכדומה מותר לשחוט סימן אחד לכתחלה דשעת הדחק כדיעבד דמי ע"כ דבריו וע"ל סק"ג.

ז **ונשחט עמו טריפה**. אבל לא נשחט עמו כשר ועיין בתשובת בית שמואל אחרון חלק יו"ד סימן כ"ז. ועיין בתשובת שבו"י סימן נ"ה דה"ה אם לא נמצא הגמי מונח בושט אלא בין הקנה והושט ונחתך טרפה ע"ש:

ח **שאינו חד**. עיין בתשובת בית יעקב סימן כ"א כמה יהא שיעור חידודו של הסכין וגם אם מותר לשחוט בסכין שמקצתו חד ומקצתו אינו חד ע"ש:

ט **שכל שלא נגמרה**. עיין בשו"ת מאיר נתיבים סימן י"ז שהאריך לחלוק על רב אחד שהורה שאם ברור להשוחט שכבר שחט סימן אחד לגמרי ולא נשאר ממנו מאומה אף שעדיין לא התחיל לשחוט הסימן השני מותר לו לגמור אחר שנעשה שהייה גמורה ואין לאסור משום האיבעיא שהה במיעוט סימנים ע"ש סברתו והוא ז"ל האריך לחלוק עליו דגם אם שחט כל הסימן לגמרי בעוף פוסל שהייה ע"ש:

י **ואפילו בדיעבד**. עיין בתשובת נו"ב תניינא חיו"ד סימן ב' שנשאל בשוחט ששחט רק הקנה בעוף וכאשר הובא העוף לבית היה עדיין חי והחזירו העוף לבית השוחט ושחט את הושט מה דינו אם לסמוך על תשובת שבו"י ח"ב סי' נ"ד שמכשיר בדיעבד והשיב דאין לסמוך עליו בזה וגם בנד"ז גם השבו"י מודה דדוקא במיעוט הסימנים הקיל בדיעבד משא"כ כאן שכל הושט נשאר ולכן יש לאסור גם הכלים אפי' אחר מעל"ע והשוחט יש לדונו לכף זכות ואעפ"כ טוב להעבירו על חודש או ב' חדשים כפי ראות עיני המורה ולפי חזקת השוחט ביראת שמים ע"ש [ועיין בתשובת חתם סופר סימן מ"ב דמורה אחד התיר באחד שחתך במספרים הסימן שלא נשחט וכתב דלא טוב הורה כי באמת אין חילוק בין השוחט לאחר וכהכרעת הש"ך סימן ב' ס"ק כ"ז ואף דאיכא למימר הואיל וגזז במספרים אין שם שחיטה עליו רק גוזז מקרי ולא דמי לקרדום כו' אך לדינא חלילה לסמוך גם ע"ז ע"ש]:

יא **להמיתו**. עבה"ט ועיין בתשובת תשואות חן סי' י"ח מ"ש בזה:

יב **מן העוף**. ראיתי בכתבי הרב הגדול מהר"ר דניאל זצ"ל שדעתו דזה דוקא ביונה ולא בשאר עופות [והיינו כדעת הגאון השואל בתשובת מהר"מ פדוואה סימן פ"ג אך דעת מהרמ"פ שם אינו כן אלא דה"ה שאר עופות וכ"נ דעת הרמ"א ז"ל וכמ"ש בד"מ אות ז']. וכתב עוד פעם אחת מרט השוחט את הנוצות וקרע קצת מן העור אך לא מפולש נראה דכשירה ע"כ. ולפ"ז יש להתיר מכ"ש מה שנמצא לפעמים בעוף אינדיק שנתלש קארעל אחד וזה בא מחמת שחברותיה נושכים אותה אם אין הנקב מפולש דכאן יש עוד סניף

דבזה לא שייך טעם הט"ז כיון דבעור אין דם ע"כ ניקב מושט הוא כו' דהא בקארעלין יש דם כ"נ לכאורה:

יג **חתך העור בבהמה**. עיין בתשובת ברית אברהם חלק יו"ד מסי' ך' עד סי' כ"ג בנדון ההקזה שעושים לבהמות מצוארם ע"י אומן בקי בכך לרפואת הבהמות אם מותרים המה או לא דשמא הקיז במקום הסימנים וגם אם יש להתיר החלב והגבינות שהוא הפסד רב והעלה דאם היינו מטריפים הבהמה היה גם החלב אסור דלא כדעת השואל אלא דיש להתיר גם גוף הבהמה מכמה טעמים והאריך לחלק בטעמים נכונים דלא דמי זה להא דחתך העור וסיים דמ"מ אם אפשר להזהיר לבעל הבהמה שיראה שהמקיז יאחז בסימנים לצד השני ראוי ונכון אך גם באותן הבהמות שהעובדי כוכבים מניחים להקיז ואין ישראל רואהו ג"כ אין להחמיר ע"ש. [גם בתשובת ח"ס סימן כ"א האריך בזה והעלה להתיר ע"ש]:

יד **אבל אם לא יצא**. עש"ך לענין אם לא חתך כל העור ויצא דם ועיין בתשובת שבו"י ח"ב סי' ס"א שכתב שנ"ל עיקר כדעת מהרש"ל בזה וכהפר"ח להתיר בפשיטות היכא שרחץ העור היטב וראה היטב שלא חתך כל העור ולא דמי למריטת הנוצות שעור עוף הוא דק וניקבת ע"י מריטת הנוצות כולו משא"כ בעור הבהמה ע"ש:

סימן כד

א **רוב המפרקת**. עבה"ט סק"ג ועיין בתשובת בית יעקב סוף סי' קס"ב העלה ג"כ שלא כדעת רמ"א ע"ש:

ב **לתלוש הצמר**. עבה"ט סק"ח ומ"ש דאסור למרוט נוצה כו' משום צעב"ח אישתמיטתיה דברי הרמ"א באה"ע סוף סי' ה' בשם מהרא"י שכתב כל דבר הצריך לרפואה או לשאר דברים לית ביה משום צעב"ח ומ"מ העולם נמנעים דהוי אכזריות ע"ש:

ג **הצמר המסובך**. עיין בש"ס בכורות דף כ"ד ע"ב בתוס' שם בד"ה השוחט ולקמן סימן ש"ח סעיף ג' ודו"ק:

ד **ואנו נוהגין להטריף**. עש"ך ס"ק כ"ג מ"ש נוהגין להטריף כל עיקור אפילו כל שהוא כו' דכיון דאירע פסול בשחיטה נהגינן להטריף הכל משום חששא דשמא ניקב הושט עכ"ל ועיין בתשובת גבעת שאול סימן כ"ח שכתב דלפ"ז היכא דתפס הקנה בידו ויודע בודאי שלא נגע בושט שחיטתו כשירה אך דברי הש"ך תמוהים כו' ע"ש שהעלה דאפי' תפס הקנה בידו נמי פסולה עיין פמ"ג:

ה **ונ"מ לענין חלבו**. עט"ז ס"ק י' ועיין בתשובת ח"ס ח"ב סימן כ"ט מה שכתב בזה:

ו **ואין לשנות**. עבה"ט ועיין בתשובת שבו"י ח"ב סי' נ"ה שהוא היה נוהג בנמצא על הארץ להכשיר בהפ"מ וכה"ג ואם נחתך הטבעת באמצע והיא תלויה בקנה או אפילו מונח או תלוי באמצע על הסכין או על הארץ אין להחמיר וכתב עוד שקבל משוחט מומחה שאם תרצה ליזהר שלא יבא לידך ספק כזו בטבעת מגרגרת שהוא מצוי באווזים ישחט שחיטה כקולמוס בשיפוע דאז בדוק ומנוסה שלא ימצא שום טבעת בשחיטתם ע"ש:

ז **או יגביהנו**. עיין בתשובת שבו"י ח"ב סי' נ"ו שנשאל בשוחט ששחט ודחק באצבעו על הקנה שנתמעך ושמע חוזק שבירת הקנים שבגרגרת אם יש חשש איסור וכתב דודאי לא יפה עושין השוחטין שדוחקין כן על הסימנים באצבעותיהם ויש לחוש שמא יקפוץ אחד מן הקנים וע"י עוקץ הקנים ינקוב הושט ויש למחות בידם מ"מ בדיעבד לא מחזקינן איסורא דפסיקת הקנה ברוחב ברובא. ובאורך אפילו לא נשתייר רק משהו למעלה כו' וכ"ש כשהעור שלם דאין לחוש כשאין ריעותא אחרת לפנינו ע"ש:

סימן כה

א **אסור**. עבה"ט ועיין בתשובת בית שמואל אחרון חלק יו"ד סימן ט"ז שכתב דכוונת הש"ך דהוי ספק נבלה וא"כ לענין אותו ואת בנו אסור לשחוט בנו אחריו דלקולא לא אמרי' דהוי נבלה ע"ש:

ב **בשאר טרפות**. עבה"ט וע' בש"ך הטעם למה בדיעבד כשר כיון דבהמה בחייה לאו בחזקת שנעקרו סימניה קיימי לא דמי לאם לא ראה שנשחטו רובן דהתם בהמה בחייה בחזקת שאינה זבוחה קיימא משא"כ הכא ועיין בדגמ"ר שכתב דדוקא באין שום ריעותא לפנינו אבל אם יש איזה ריעותא לפנינו אין תולין להקל ומטעם זה מחמירין בספיקא ומקרי ספק בשחיטה ע"ש:

סימן כז

א **עד שתמות**. עט"ז הביא דברי הטור דמותר לזמן עובד כוכבים על בני מעים והנה דעת הפר"ח דאפילו נתנבלה בשחיטה מותר למכור הב"מ אך התב"ש חולק עליו וסובר דאם נתנבלה בשחיטה אסור וכ"כ הפמ"ג בפתיחה דאם שהה או דרס כו' או סכין פגום אסור למכור הב"מ לעובד כוכבים דלא שייך מי איכא מידי וכן בניקב הוושט ופסוקת הגרגרת אמנם בד' נבילות שמטמאין מחיים מותר ע"ש ועיין בתשובת ברית אברהם חלק יו"ד מסי' כ"ג עד סי' כ"ז שנשאל על ענין זה באווזות שמלעיטין ונטרפו מחמת

נקיבת הושט דהוי נבלה איך אנו מוכרין האווזות עם הב"מ לעובד כוכבים והעלה כמה טעמים נכונים להתיר ומבואר מדבריו דבבהמה שנתנבלה בשחיטה אין להתיר ודוקא בעוף יש להתיר ע"ש. [גם בתשובת ח"ס סי' י"ט המציא טעמים נכונים לקיים מנהג ישראל שאין נזהרים בזה וגם בבני מעים של בהמה אין חשש ע"ש]. ועיין ש"ך סק"ב מ"ש אבל היכא דלא נשחטה כראוי פשיטא כיון דאסור לישראל כו' ועיין בדגמ"ר שכתב ומ"מ מותר למכור להם דם היוצא בשעת שחיטה בעודה מפרכסת אף דלא שייך ליכא מידי כו' ומ"מ בלא"ה אין עובד כוכבים מצווה על דם מן החי כמבואר ברמב"ם פ"ט מהלכות מלכים ע"ש. ועיין בתשובת אמונת שמואל סימן י"ד ובתשובת מקום שמואל סימן נ"ד:

ב **הבהמה**. עבה"ט ומ"ש דתשובת בית יעקב נטה להחמיר אפי' בלא רוב בשר. במחילת כבודו לא עיין היטב דשם מפורש להתיר בלא רוב בשר. אך בנשבר המפרקת ורוב בשר העלה דאפי' נבילה נמי הוי דלא כדברי ט"ז ע"ש וכן כתב בשו"ת תולדות יצחק סי' א' דבנשבר המפרקת ורוב בשר יש לאסור אפי' בהפסד מרובה ואין להכשיר אלא בלא רוב בשר ומכ"ש כשחזרו השברים ונקשרו ומ"מ חוששין לפסיקת החוט וצריך לבדוק אחר זה דהא כשנשבר המפרקת נשבר ג"כ השדרה ולא גרע ממ"ש לקמן סי' ל"ב ס"ו שאם הכה במקל לרוחב השדרה חוששין שמא נפסק החוט ואף שהב"ח כתב שם דאפי' הלכה לא מהני ואין לה תקנה דאין אנו בקיאין בבדיקה א"כ ה"ה בזה. מ"מ הסומך בזה על הט"ז שם שסובר דאנו בקיאים בבדיקה זו לא הפסיד ע"ש ועיין מ"ש לקמן סי' סק"א ל"ב בשם דגמ"ר. [ועי' בתשובת ח"ס סימן כ"ג מ"ש בזה]:

סימן כח

א **שהחיינו**. עיין במגן אברהם סימן כ"ב ס"ק א':

ב **לשחוט עוף ג"כ**. עיין בתשובת זכרון יצחק סימן ק"י שכתב דהרמ"א דקדק בלשונו וכתב לשחוט עוף ולא כתב חיה או עוף והיינו משום דעיקר מצות כיסוי לכסות תיכף כשיצא הדם מהנשחט כו' ע"ש:

ג **פטור מלכסות**. עיין במג"א סימן תקפ"ו סק"ו:

ד **חייב לכסות**. הפר"ח כתב וכן הסכים ע"י הפרי תואר דמכסה בלא ברכה משום דהא דאין דיחוי אצל מצות הוא איבעיא דלא איפשטא ועיין במג"א סימן תקפ"ו סק"ו נראה דעתו דהכא מכסה בברכה ע"ש ועיין בספר באר יעקב מ"ש בזה והעלה כדעת הפר"ח אך

כתב דנכון שישחוט קודם לכסות עוף אחר ויברך על הכיסוי ואח"כ יכסה האי דנתגלה אבל אי לית ליה עוף אחר ודאי מכסה בלא ברכה ע"ש:

ה **חייב לכסות**. עבה"ט ועי' בספר תפל"מ שכתב דאם נתערב דם חיה ועוף בדם חיה ועוף אחר שכבר כיסה אותה וחזר ונתגלה דפטור לכסותה כדאיתא בסי"א או שכבר כיסה מקצת דמה דא"צ לכסות יותר כמו שכ' בסט"ו אפשר דבכה"ג אפילו לא היה בו מראה דם חייב בכיסוי כיון דכל הדם הוא מין שחייב בכיסוי אלא שנפטר פ"א ובכה"ג שנתערב אפשר דלכ"ע דם בדם לא בטיל וצ"ע לדינא עכ"ד ע"ש:

ו **שא"צ לכסות כל הדם**. [עיין בתשובת משכנות יעקב סי' י"ג שהביא ראיה לדעת הרז"ה שהובא בב"י דצריך לכסות כולו. וגם במ"ש בש"ע כאן וגורר אותו כו' הביא ראיה לדעת הר"מ בר נתן שהובא בב"י דא"צ לגוררו ע"ש]:

ז **שאם היה לו**. עיין בס' תפארת למשה דלית הלכתא כיש מי שאומר אלו ע"ש:

ח **ופטורה מכיסוי**. עש"ך שכתב דבש"ס משמע שאינו רשאי לכסות כו' ועיין בתשובת אא"ז פנים מאירות ח"א סימן ט"ו שדחה דבריו דבש"ס לא משמע כלל הכי והעלה דאין איסור לכסות ע"ש:

ט **כיצד יעשה כו'**. [נראה דהיינו דוקא אם צריך לכל הדם אבל אם לא כן הרי יכול לכסות מקצת ולעשות צרכו בדם הנשאר כדלעיל סט"ו ועיין בט"ז לקמן סי' קי"ז סק"ד]:

י **נוחר או מעקר**. עי' בתשובת נו"ב תניינא חי"ד סימן יו"ד שנשאל באיש אחד אשר זיכהו השם בנחלה רחבה ויש לו יערות ושדות אשר בתוכו חיות אם מותר לילך בעצמו לירות בקנה שריפה לצוד ציד או אסור לעשות כן משום צעב"ח או בל תשחית והשיב דמצד הדין אין איסור דכ"ד שיש בו צורך להאדם לית ביה משום צעב"ח וגם לא שייך צעב"ח אלא לצערו ולהניחו בחיים אבל להמית לא ומשום בל תשחית נמי ליכא שהרי נהנה בעור וגם אינו עושה דרך השחתה ועוד דעיקר איסור ב"ת היינו שלא ישחית דבר שיכול האדם ליהנות ממנו אבל דבר שאין בו הפסד לשום אדם ל"ש ב"ת וא"כ הני חיות כ"ז שהם בחיים אין בהם שום הנאה רק במותן בעורותיהם ובבשרם ודאי דלית בהו משום ב"ת אך מ"מ יש בדבר זה מדה מגונה היינו אכזריות וזה אומנות שאינה שלו וגם איסורא שמכניס עצמו לסכנה וגם גורם הזכרת עונותיו ומי שהוא איש הצריך לזה ופרנסתו מצידה כזו אין ברירה אבל מי שאין עיקר כוונתו למחייתו אסור לעשות כן ע"ש ועיין בתשובת שמש צדקה חי"ד סימן י"ח וסימן נ"ז עוד על ענין הנ"ל:

יא **שיבדוק הריאה**. עיין בתשובת צמח צדק סי' קט"ו שכתב לענין בדיקות הוושטות באווזות שמלעיטין שיש תקנה לבדוק יכסה מקודם. ולא דמו לריאה ע"ש והביאו הפמ"ג.

ונראה דה"ה לענין בר אווזות ששכיח במעיהן בועות הרבה וצריך בדיקה כמו שכתוב לקמן ס"ס מ"ו יכסה ג"כ מקודם וכן כתב בתשובת הר הכרמל חלק יו"ד סי' ח' באמצע התשובה ע"ש:

יב **כיוצא בזה**. עבה"ט ועיין בתשובת אא"ז פמ"א ח"א סימן ט"ו באמצע התשובה שיישב דעת הב"ח והעלה לדינא כדבריו דספק בשחיטה בסכין פגומה א"צ לכסות ע"ש:

יג **שמחמירים**. ועיין בתשובת נח"ש ח"ב סי' מ"ז וסי' נ"ז דה"ה שהייה כל דהו מכסה בברכה ע"ש. ועיין בתשובת בי"ע סימן פ"ו:

יד **תקינו ליה רבנן**. עיין בתפארת למשה שכתב דצ"ע אם מותר לעשות כן בשוחט לחולה בשבת להיש מי שאומר דבסעיף ט"ו ולפמ"ש שם דאין הלכה כהיש מי שאומר שם א"כ גם למצה הדם בבגד אסור משום טורח ע"ש:

סימן כט

א **מיני טריפות**. ע' בתשובת אא"ז פנים מאירות ח"ב סי' מ"א ובחלק ג' סימן י"ט שכתב באחד שאכל עוף ואח"כ מצא בו אחד מי"ח טריפות שאין צריך כפרה על מה שאכל דהוי אונס והביא ראיה ממשנה דפסחים ד' ע"א ומתוס' דביצה דף כ"ה ד"ה אורח ארעא ע"ש. [ועי' בת' חמדת שלמה סי' א' מ"ש בזה]:

ב **נטולה**. עש"ך סק"ה ועיין בתשובת מקום שמואל סי' כ"ח:

ג **שבורה**. עבה"ט בשם ב"י שתמה על הרמב"ם שלא מצא שום ספק טריפות שיהא מותר. ותימא דלקמן סוס"י ל"ב כתב הב"י גופיה דטעם הרמב"ם שפוסק דעד סוף פרשה שניה הוא כח חוט השדרה ולא יותר משום דשאר מיני טריפות ספיקותיהן מותרים ע"ש א"כ שפיר מצינו דספק טרפה מותרת וצ"ע כעת:

סימן ל

א **טריפה**. עבה"ט מ"ש ובנקבים שאין בהם חסרון כו'. ועי' בדגמ"ר שכתב שגם דעת הטור כהב"י דמכשיר בזה. אלא שלדינא נראה לו להחמיר כדעת הש"ך ע"ש:

ב **אלא כ"ש טריפה**. עבה"ט לענין אווזות שנמצא נקב בעצם גולגולתם בתולדה ועיין בתשובת שבו"י ח"ב סי' ס"ה שדעתו כדעת המקילין והעיד כן בשם חמיו הגאון מהר"ש ז"ל וכל ביתו ונכדיו הגאונים הורו להתיר ולא כמ"ש בתשובת חינוך ב"י שיש ליזהר לכתחלה שלא לקנות אווזות כאלו דהיא חומרא יתירה ע"ש ועי' בתשובת נו"ב חלק יו"ד סי' ה' שהעלה ג"כ להכשיר אם הנקב הוא קטן שאין לספק בו שיהיה לפ"ע שיעור סלע בבהמה אבל אם הוא גדול שיש לספק בו מצד חסרון גלגולת אין להתיר רק בהפ"מ ע"ש

ועי' בתשובת פרי תבואה סי' ע"א שכתב דמקובל מרבותיו דנקב דק שאין נכנס בו רק חוט השערה של אדם אין לספק עליו דודאי אין בו כפי ערך שיעור סלע בבהמה ובזה אני נוהג להכשיר בפשיטות אף בספק אם שהו יב"ח. ובשהו יב"ח אני נוהג להתיר אף בלי בדיקה ע"ש וע' בנו"ב תניינא חי"ד סי' י"ב וסי' י"ח וי"ט ובתשובת שתי הלחם סי' מ"ב עוד מזה. [ועיין בתשובת ח"ס ס"ס נ"ה שהעלה דהני עופות דיבשה כגון תרנגולים שיש נקב מתחלת ברייתם וניכר גבשושית שבראשן שקורין שעפליך ואפי' נימא לפ"ע קוטנן יש בנקב כשיעור חסרון גלגולת מ"מ מותרין כיון שאינו ניטל מן החי רק חסר מתחלת ברייתו רק הפר"ח כתב שראוי להחמיר לעצמו וכן אנו נוהגין אבל מעיקר הדין נראה להתיר ואמנם עופות המים כגון אווזות שקרומן רך והעצם יגן על הקרום ואם אין העצם שלם סוף הקרום לינקב טריפה אפי' הוא מתחלת ברייתו ואפי' ירבה כחול ימים ויטיל ביצים דנהי דהשתא מגדל ביצים כיון שעדיין לא ניקב הקרום מ"מ כיון שסוף הקרום לינקב אפי' אחר כמה שנים כבר נטרף היום וכ"כ בשמ"ח וכן נוהגין כאן ובק"ק נ"ש ופ"פ דמיין ובכל קהלות ישראל ודלא כנו"ב בזה ע"ש]:

ג **בשיניה**. עבה"ט ומ"ש תרנגולת שניקב כו'. עי' בתשובת נו"ב תניינא חלק יו"ד סי' י"ט בתשובה מבהמ"ח שהעלה ג"כ דאין להקל בזה חדא שאביו ז"ל בנו"ב קמא סי' ה' לא הכריע אי טריפות הגלגולת מצד עצמה או משום שסוף הקרום לינקב ואם כן אם הוא מצד עצמו פשיטא דלא מהני מה שחזר ונתרפא ואפי' אם הוא משום שסוף הקרום ליפסק ג"כ נראה דלא מהני מה שחזר ונתרפא ע"ש:

ד **אפילו בעוף דיבשה**. [עבה"ט ועי' בתשובת ח"ס סי' נ"ח ונ"ט אודות התרנגול אשר עכבר גדול שקורין ראט"ץ נשכו על ראשו וקרע כרבלתו וכתב דהא ודאי דעכבר אינו דורס (אף אם הכה ביד) אך נשיכתו במקום גלגולת וקרע כרבלתו לגמרי צריך בדיקה במקום עצם וקרום של מוח וחמור מדרוסה ואין להשהותו יב"ח אלא יש לשוחטו מיד. ולבדוק עצם הגלגולת שבו גם אנו בקיאין. ואם ניקב העצם איכא למיחש לקרום ובהא אין אנו בקיאין. ומיהו נפל ברבוותא כמ"ש הטור סי' נ"ז בשם הרשב"א דבעי בדיקה מיד שנולד הספק אבל אחר זמן חיישינן שמא הבריא והסכים כן הב"י והב"ח ואולי הכא לא חיישינן לעצם שמא נתרפא כ"כ מהרה דעצם קשה הוא וצ"ע ע"ש]:

סימן לא

א **נקב מפולש טריפה**. עי' בתשובת בית אפרים חי"ד סי' ו' שנשאל היות במקום אחד נתחדש ענין ששוחט אחד פתח גולגולת של בהמה גסה והוציא המוח מתוכה וראה

בתוך הגולגולת יוצא מן עצם הגלגולת פנימה עצם חד וארוך כאורך שעורה בולט לצד המוח ונמצא זה בב' צדדי הגלגולת ועפ"י הרוב הוא סמוך נגד מקום הקרנים שבחוץ ועוקצו חד ובידוע שדוחק בקרום המוח לפנים וגם במוח עצמו וכאשר הובא לפני המורה קלף קרום עליון של המוח מן עצם הגלגולת ונמצא נקוב והטריף והן אח"כ ברבות בהמות הנשחטות נמצא הענין הלזה מצוי הרבה. והנה יש בזה שלש ספיקות. אחד אם יש להצריך בדיקה לכתחלה לפתוח הגלגולת ולבדוק אח"ז כיון שהוא מיעוט המצוי. ב' אם נמצא עוקצין כאלה בעצם הגלגולת אם די כשנבדוק קרום המוח שיהיה שלם או נאמר שא"א בקיאין בבדיקה ג' אם ת"ל שמועיל בדיקה מה דינו אם נאבד או נקרע הקרום קודם שנבדק. והשיב לענין הספק הראשון נראה שא"צ בדיקה לכתחלה אף דהוי מיעוט המצוי מ"מ הרי אינו מצוי שיהיה נקב בקרום שיהיה טרפה רק מצוי הוא שנמצא הריעותא ולא דמי לסירכות הריאה דמצוי הוא שיהיה טריפה. עוד צירף טעמים לזה וסיים דאין להחמיר בזה כלל אם לא היכא שאין הפסד בדבר כלל שהטריפות יכול למכור בריוח כמו הכשירות. ולענין אם אירע שבדקו ונמצא ריעותא זו אין להחמיר בזה לומר שאין אנו בקיאין בבדיקה כיון שהוא מקום ידוע מכוון כלפי העוקצים ואפי' אם לא יוכל לכוין המקום ג"כ אין להחמיר ודי בבדיקה בראיית העין בעיון יפה וקליפת קרום העליון לא צריך. ואם נאבד או נקרע קרום המוח קודם בדיקה יש להטריף. ע"ש שהאריך מאד בזה [ועיין בתשובת משכנות יעקב סי' ט"ו מה שהתווכח עם הגאון בית אפרים ז"ל בענין זה]:

ב **הפסד מרובה**. עיין בתשובת הר הכרמל חלק יו"ד סי' ט"ו במה שמבואר בכמה דוכתי להקל בהפ"מ כמה נקרא הפ"מ. והביא דבתשובת נחלת שבעה סימן נ"ה נותן כלל בזה דהפסד יותר משתות בקרן מקרי הפ"מ [הובא גם בבה"ט סי' צ"ה סק"ד בשינוי קצת ע"ש]. והוא ז"ל חולק עליו דא"כ למשל אם הדבר שוה שש זהובים ויהיה הפסד יותר מזהב נתיר מטעם דיש לבעלים הפ"מ ובאם יהיה הדבר שוה ששה מאות זהובים וההפסד יהיה צ"ט זהובים נאסור ונאמר דאין זה אלא הפסד מועט ויהיה מלתא דרבנן כחוכא וטלולא. וסתר גם שאר דברי הנ"ש שם. והעלה דאין לזה דבר קצוב כלל והכל לפי ראות עיני המורה ולפי העת והזמן ולפי האדם שההפסד הוא שלו אם לגביה הוא הפסד מרובה מקרי הפ"מ ע"ש. ועיין בתשובת מאור הגולה רבי עקיבא איגר סוס"י מ"ג שכתב שהוא מסופק בכמה עניינים דמקילים בהפ"מ כמו בועי דסמיכי במים זכים אם הטבח שחט ב' או ג' בהמות והיה בכולם ב' בועי דסמיכי במ"ז ובענין דחדא בהמה לא הוי הפ"מ רק ב' וג' הוי הפ"מ אם זהו מקרי הפ"מ או לא כיון דכל אחד בעצמו לא הוי

הפ"מ ויש לדון בזה להקל ע"ש בסימנים ומבואר מזה דאם היו הג' בהמות של שלשה בני אדם פשוט דאפילו באו כולם בב"א לפני המורה וצריך לפסוק על כולם דטריפה לא הוי הפ"מ ואין להקל ואפשר דה"ה אפי' בהמה אחת והיא של שותפים ואינו היתה של אחד היה הפ"מ רק השתא שהיא של שותפים אין להקל כיון דלכל אחד לא הוי הפ"מ [ועיין בתשובת ח"ס חא"ח סי' ס"ה שהבאתי בפ"ת לא"ח סי' ער"ב ס"א מבואר שם שלא הותר בהפ"מ אלא לבעל הבהמה ולבני ביתו משום הפסדו אבל אחרים למה יקנו ממנו לכתחלה וקרוב ודאי שמחוייב להודיעם ואם לא הודיעם ומכר סתם אפשר הוה מום במקח וחוזר אלא דאם לא נמצא בעיר בשר אחר כשר כ"א מבהמה זו שהותר בהפ"מ הותר לכל. רק לבעלי נפש המחמירים על עצמם כו' עש"ה אולם מתשובת רע"ק הנ"ל מבואר דגם בטבח המוכר לאחרים מתירין בהפ"מ ודוחק לומר דמיירי בלא נמצא בשר אחר דא"כ פשיטא שיש להקל משום צורך הצבור אמנם הא ודאי שצריך להודיע כדברי הח"ס הנ"ל ונכון בכה"ג להוזיל מעט לעניים]:

ג **והגלגולת טריפה**. עבה"ט ולכאורה נראה דהאי בגלגולת שכתב הט"ז בריש דבריו לאו דוקא הוא אלא מתיר ג"כ אפי' בנמצא תוך הקרום אם לא נחסר מהמוח וכדמשמע סוף לשונו וגם נראה דהש"ך שכתב דכ"ש אם נמצא מים כו' חולק על הט"ז דמדבריו משמע דמים חמור משלחופית והט"ז ס"ל דמים קיל ועפר"ח ותב"ש ופמ"ג מ"ש בזה ועיין בספר לבושי שרד אות י"א שביאר יפה דברי הט"ז והש"ך בזה וכתב ג"כ דהאי בגלגולת לאו דוקא הוא וביאר שם דהש"ך אינו חולק על הט"ז ומ"ש דכ"ש אם נמצא מים כו' ר"ל היכא דנחסר מהמוח ומסיק לענין דינא כך הוא בין לט"ז בין לש"ך דמים גרידא אם לא נחסר מהמוח כשר אף בנמצאו בתוך הקרום וכ"ש על הקרום דהיינו בין קרום לגלגולת ובנחסר בנמצאו תוך הקרום כשר היכא דהמוח מקיף אבל בנמצאו על הקרום טריפה אף שהמוח מקיף החסרון דמ"מ המים ודאי באו ממעט המוח שנחסר וא"כ כבר נתגלה לקרום וכ"ז במים גרידא אבל בשלחופית בין תוך הקרום בין על הקרום טריפה אפילו אם המוח שלם [וכן נ"ל להורות ע"ש]:

ד [**מכוסה או לא טריפה**. עיין בתשובת קהלת יעקב סימן ג' שהאריך בענין זה ומסיק להקל בספק זה כיון שדעת הרי"ף והרמב"ם והראב"ד להקל בעיקר הך פסולא דמים בראש וס"ל דלא מיטרף אף במגולה לקרום רק בכולו או רובו א"כ כשיש עוד ספק שמא לא היה מגולה לקרום דגם בזה לדעת הרבה פוסקים יש להתיר מטעם חזקה דנשחטה הותרה נהי דלא סמכינן עלה לחוד אבל לס"ס ודאי מצרפין הך ספק דרבוותא דמורי

להיתרא בכל גווני ע"כ יש להתיר בספק זה יותר מבשארי ספק טריפות דלא הוי רק חדא ספיקא עש"ה. ונראה דבמקום שיש צדדים בלא"ה להקל כגון בתערובות יש לצרף זה]:

סימן לב

א **נשברה השדרה**. עיין בדגמ"ר שכתב דבנשברה השדרה עכ"פ צריך בדיקה אם לא נפסק החוט ולדידן שא"א בקיאין בבדיקה טרפה מיהו אם הלכה יש לסמוך על הבדיקה עכ"פ ע"ש (ועיין מ"ש לקמן ס"ק שאח"ז בשמו ולעיל סי' כ"ז בשם שו"ת תולדות יצחק סימן א') עוד כתב שם דבעוף לא מהני הילוך לענין ספק פסיקת החוט דבעוף כלה כח החוט למעלה אצל האגפיים והרגלים רחוקים הרבה ממקום כח השדרה ואין פסיקת החוט מעכב ההילוך ע"ש:

ב **נפסק החוט**. וכתב הר"ן הביאו ב"י דאיכא מ"ד דאפילו הלכה לא מהני בזה וצריכה בדיקה והב"ח פסק כן ומסיים דלדידן שאין בקיאין טרפה וכן הסכימו הפר"ח והפרי תואר ע"ש ועיין בדגמ"ר שהביא ראיה דגם בזה מהני הלכה וא"צ בדיקה ומתוך כך כתב דעכ"פ יש לסמוך על הבדיקה אפי' לדידן ע"ש ועיין בתב"ש שכתב בזה דאף הב"ח לא החמיר כ"א בהכאה גדולה שלא כדרך הרגיל והכי נהיגין דלא בדקינן בהכאות המצויות אבל נ"ל דיש להחמיר דאנן לא בקיאין לחלק בין הכאה להכאה ועדיף טפי לבדוק בחוט השדרה כו' משנחמיר שלא לבדוק ועי"ז יבא קולא לחלק בין הכאה להכאה כו' עכ"ל ועיין בשו"ת תולדות יצחק סוף סי' א' שכתב עליו דהמחמיר יחמיר לעצמו אבל חלילה להחמיר לאחרים ובפרט להפסיד ממון של ישראל אותה החלב שנחלב מהבהמה שהכה אותה ודי לנו להחמיר בהכאה גדולה שלא כדרך הרגיל אבל סמכינן על בדיקת החוט שאנו בקיאים בזה ע"ש:

ג **חוששין**. עבה"ט ועי' בדגמ"ר שהקשה על פירוש זה ופירש פירוש אחר דמיירי שנפלה ממקום שאינו גבוה עשרה ואם לא היתה יכולה לילך כלל היתה מותרת והיו תולין שאיזה כאב בעלמא הוא אבל כיון שגוררת רגליה גרע טפי שהדבר מראה שהוא מחמת פסיקת החוט עכ"ד ועיין בזה בספרו תשובת נו"ב חלק יו"ד סימן כ"ב ובשו"ת תפארת צבי ח' יו"ד סימן ס"ז אות ג'. ועיין בנו"ב תניינא חיו"ד סי' י"ז שכתב שאם צולעת רק על רגל אחת אין לחוש לחוט השדרה שאם מחמת השדרה הרי היא באמצע ומתפשט כחה בשוה בשתי הרגלים והיתה ראויה להיות צולעת בשתי הרגלים (וכן משמע קצת מלשון השבו"י ח"ב סוף סי' נ"ט אביאנו לקמן סי' נ"ה ס"ק ד') וכתב עוד דאם לא ראה היהודי

שנפלה אין לחוש לנפילה ומה שהנכרי אומר אחר שיצאה מת"י אינו נאמן ואפי' אמר מתחלה אולי כוון להשביח מקחו שסובר אם יאמר שזה מחמת נפילה עדיף ע"ש:

סימן לג

א **ושט כו'**. עיין ש"ך סק"ד מה שתמה על הרמב"ם והמחבר ועיין בספר נופת צופים פ' במדבר מה שתירץ ע"ז ועי' בת' פני אריה סי' כ"ו ובתשובת בית שמואל אחרון חלק יו"ד סי' כ"ה:

ב **שניקב**. עיין בתשובת נו"ב חלק יו"ד סי' ט' דאף אם ניקב סמוך לראש ששם דבוק בבשר אין הבשר סותם וטרפה ע"ש וכן כתב בשו"ת תשובה מאהבה ח"א סימן פ"ו ופירש כן דברי הטור במ"ש הילכך כל מקום שניקב טרפה ע"ש:

ג [**אבל אם יש לחוש כו'**. עט"ז לקמן סי' מ"ט סק"ג שהקשה אמ"ש שם בש"ע ס"ד גבי ניקוב הקורקבן דסומכין בספיקו להקל ולכן העלה גם שם להחמיר ע"ש ועיין בתשובת ח"ס סי' כ"ה שכ' דכבר הייתי רגיל לתרץ דספק ניקב הושט הוי ספק נבילה והו"ל ספק בשחיטה ומחמרינן בספיקו טפי משאר טריפות דנשחטה הותרה ובסברא זו הייתי מוליד חדשות בכמה דינים ומצאתי עתה כן בפלתי סי' ל"ג סק"ד וכ"כ עוד בבית הספק שלו אמנם אחר העיון הדרנא בי וברירתי דלא כן הוא דהא דספק בשחיטה להחמיר היינו ספק במעשה השחיטה או שהה או דרס או נמצא הגרגרת שמוטה וכה"ג משא"כ מה שאינו תלוי במעשה השחיטה. הבהמה בחזקת רוב הבהמות עומדת שאין וושטן נקיב ונהי דיש לה חזקת שאינו זבוח עד שנתברר שנעשה מעשה השחיטה כהוגן מ"מ כל שנעשה כהוגן והספק בניקב הושט סמכינן ארובא כמו בכל הטריפות ויש לי הרבה ראיות ע"ז כו' (עיין מזה שם בסי' י"ז ובסי' כ"ד וגם בסימן מ"ו שהובא קצת לקמן סי' מ"א סק"ד) ולענין קושית הט"ז העיקר כמ"ש נה"כ שם דשאני ושט דכל הני חיוי ברייתא קוצי אכלין לכן מחמרינן טפי ותולין במצוי ע"ש]:

ד **טרפה**. עבה"ט ומ"ש בשם דמש"א דבחילוף ממש אפי' בכ"ש טריפה. הנה כ"כ גם התב"ש וכן הסכים בתשובת נו"ב תניינא חיו"ד סי' ט"ו אך כתב שם דאם האדמימות עבר ע"י מיעוך ברוק יש להכשיר ויש לתלות האדמומית שע"י רתיחת השחיטה נעשה אודם זה וכ' עוד דאין צריך לבדוק אחר שימצא אודם בעור הפנימי לפשפש אם יש לובן בעור החיצון כיון דלדעת הגהת דרישה ולדעת רש"ל וט"ז שסוברים דלובן בחוץ אינו שום לקותא הוא כשר לגמרי דיש להחמיר כשרואה שיש לובן אבל לא לחפש ולבדוק ע"ש ונראה לי דאם הם משני רוחות דא"א בשום פנים דלתרמי אהדדי לכ"ע כשר כמו

לעיל סעיף ד' בניקב ופשוט הוא ודע שדברי הבה"ט של הרב מהרי"ט ז"ל בענין זה תמוהים שהעתיק דברי הדמש"א אחר שכ' סתם בשם רש"ל דבשניהם לבנים כשר (וגם בבה"ט זה העתיק זאת בסוף בשם ט"ז) והא ליתא כמבואר בתשובת נו"ב שם ובתב"ש דלפ"ז אפילו בחילוף ממש כשר בכל שהוא רק לדידן דקיי"ל לאסור בשניהם לבנים אפילו בכל שהוא טרפה ע"ש:

ה [**ואם בהמה היא**. עיין בתשובת ח"ס סימן כ"ז בביאור דברי הטור בזה]:

ו **מלוכלך בדם**. עבה"ט בשם ט"ז ועיין בתשובת מעיל צדקה סימן ל"ח שכתב שאין להחמיר בזה ונכון לפסוק כן ע"ש:

ז **לספק נקובה**. עיין בתשובת נו"ב תנייא חיו"ד סי' כ"ג בעוף שנקרו עופות עור הראש ממול עורף וכתב להתיר כי מי החזיר הסימנים אחורי העורף לחוש לנקיבת הושט אך צריך לעיין בניקור אם לא נכנס בעומק מן הצדדים ואם לא נראה שום ריעותא בבשר שמן הצדדים בעומק שרי ע"ש:

ח **ויש מכשירין**. עיין ש"ך ס"ק כ"א ועיין בתשובת נו"ב חיו"ד סי' ח':

ט **דלא חיישינן שמא הבריא**. עש"ך ס"ק כ"א מה שכתב ליישב דלא תיקשי מלעיל סוף סעיף ד' בהג"ה ועיין בתשובת אמונת שמואל סימן ל"ד שתירץ באופן אחר:

י **דאיכא ריעותא**. עבה"ט. ובט"ז מבואר דאפי' אם המכה של הלעטה שלטה במקצת עור החיצון אין כאן איסור ואפילו אם שלטה ברובו לא הוי ככולו ויש להתיר אם במיעוט הנשאר לא שלט החולי כלל ע"ש ועיין בתשובת אמונת שמואל סימן ל"ג שחכם אחד פקפק על דברי הט"ז וכתב שגם הגאון מהר"ש מפראג היה מחמיר מאד בזה והוא ז"ל השיב והעלה דאם כשאנו מפרידים העורות לא נמצא ריעותא כלל בחיצון אין להחמיר וכן נהגו כל בעלי הוראה בעירו אכן אם שלט הלקותא גם בקצת עור החיצון מי שאין לבו נוקפו לסמוך בהפ"מ אדברי ט"ז הרשות בידו ואין בידינו למחות ע"ש. ועיין בתשובת אא"ז פנים מאירות חלק ב' סי' י"ג שכתב לפ"ד הט"ז דמקיל אפי' אם שלטה המכה בעור החיצון א"כ ה"ה אם נמצא קורט דם בין שני קרומים של הוושט דכשר דודאי לא יגרע האי ק"ד מאם שלטה המכה גם בעור החיצון דאמרינן היכא דשלטה שלטה והיכא דלא שלטה לא מחזקינן ריעותא ולפ"ז מה שנהגו להפריד העורות הוא טרחא בכדי בודאי לפי דעת הגאונים שראיתי בתשובת חוט השני שהחמירו מאוד והסכימו להכשיר היכא שניקב עור א' ולא שלט החולי בעור הב' כלל ואם שלט בעור החיצון היו מטריפין לכך היו מקלפין אבל לפי מה שנוהגין בכל גלילותינו כדעת הט"ז א"כ למה לנו למקלף דכיון שאנו רואים דעור החיצון שלם ואין ק"ד מבחוץ די בכך. והדברים האלה נאמרו ונשנו

שם בסוף סי' ק"ג ע"ש. ועיין בספר פתח הבית מהג' מהר"ר אברהם טיקטין ז"ל סי' י"א בד"ה עוד ראיתי שכתב דיש לספק אם באווזות המלעיטין נמצא לקותא בעור החיצון של ושט וזה בא מחמת שהאשה תופסה בידה בצואר בשעת הלעטה אי נאמר ג"כ דזה הוי כמו חולי ולהכי אי נימא בחוץ גרע וצ"ע בזה עכ"ד. ועיין עוד בתשו' אא"ז פמ"א חלק א' סי' א' שהאריך בענין זה והעלה הרבה חידוד דינים בדיני ושט ועיין בתשובת שבו"י ח"ב סי' נ"ו שכתב דאף בתשובת פמ"א ח"א סימן א' דוחה דברי הט"ז בשתי ידים (כעת אין תשובת פמ"א ח"א לפני ויש לעיין בו מחמת דבפמ"א ח"ב הנ"ל מבואר דאדרבא דעתו כהט"ז) אין דבריו מוכרחים כלל והסומך בהפ"מ על הט"ז דפסק דאין לנו להטריף אא"כ שהריעותא שלט בעור החיצון בכולו או ברובו (זה תימא דהלא הט"ז כתב בהדיא דרובו אינו ככולו) יש לו על מה שיסמוך ונתן טעם לשבח להמקילין דלא חשו שמא ניקב החיצון והבריא כמו בישב קוץ בושט משום דהתם ניקב הקוץ בשעת תחיבה בכח וחיישי' שמא ניקב אז מעבר לעבר ואח"כ ע"י המשך הימים נתרפא קצת משא"כ כאן שנעשה ע"י חוזק הלעטה אם איתא דניקב מעבר לעבר לא היה נתרפא כיון דמלעיטין עליו בכל יום היה הנקב מתרחב יותר ולא להתרפאות ולהעלות קרום ע"ש. [ועיין בתשובת ח"ס סימן כ"ה שכתב דהעיקר כהט"ז דלקות ההלעטה הוא כמחמת חולי אע"ג שבספר נה"כ פליג עליו. בסברא בעלמא הוא דפליג והעיקר כט"ז וכן פסק פלתי. ורגיל אני להזהיר למלעיטין בחיטין הנקראים חיטי התוגרמ"א לבשל אותם תחלה כדי שע"י הבישול יתרכך הקוץ שבשורש החטה ואותן המלעיטין בעגולים העשויין מעסה בלילה אני מזהיר להניפם בנפה וכברה להסיר ממנו המוץ שדרכו לתחוב בושט ואז יש לסמוך אהט"ז ומ"מ בדיעבד אם לא נעשה כן נ"ל להתיר באווזי ההלעטה בנמצא נקב (שלא שלט בחוץ) ולא ניכר אי מחמת קוץ או חולי. וע"ש עוד בדבר השאלה שנמצא כמין שערות תחובים בושט. וכתב הנה בענין קוץ ממש התחוב בושט יהיה כל מורה זהיר ברוחו מלהתיר חו"ש אע"פ שקלף הושט והפריד העורות ולא שלט בחיצון שבפנימי מ"מ חלילה להתיר נגד רוב הפוסקים והכרעת כל האחרונים כו' (עיין בספר תפארת למשה שכתב בהדיא להכשיר בזה וכן ראה נוהגים בעלי הוראה דמפרידים העורות ואם לא ניקב הפנימי מעל"ע מכשירים ואי ניקב הפנימי מעל"ע אוסרין ע"ש ועיין בס' בית יהודה מ"ש בזה) אמנם בנ"ד שמצא שערה תחובה בהנקב ולפמ"ש הרב השואל מצא כן כמה וכמה וגם היה קשה מאוד להוציא השיער מהנקב ההוא אשר מכל זה נ"ל שלא באו מבחוץ כלל וגם אין כאן נקב כלל אלא שומא מגידולי הושט הוא כעדות הרופאים בר"פ המפלת הגם שאינו סומך ע"י להתיר להדיא בלא בדיקה מ"מ

בבדיקה ולא שלט בצד החיצון שבעור הפנימי דאפי' בקוץ ממש איכא הרמב"ן והרא"ש דמכשירין ואפי' למאי דקיי"ל לאסור מ"מ הני שערות לאו קוצים נינהו דמנקבי אלא נסרכו בנקב ההוא בספק ע"י חולי או קוץ סמכינן אהט"ז שנעשה ע"י חולי כיון שהוא מאווזי ההלעטה וכיון שלא שלט בחוץ כשר (קצת צ"ע דלפ"ז היה לו להתיר אפי' אם שלט בעור הפנימי מעל"ע לפמ"ש מקודם דהעיקר כהט"ז) ולא נשאר לנו רק סברת נה"כ דמחמיר גם בלקות ההלעטה לזה נצרף לומר שמא אין כאן נקב כלל אלא מגידולי הושט הוא וע"י צירוף כל הנ"ל אני מסכים להתיר אחר שנבדק אבל לא בלא בדיקה ודוקא שער אבל קוץ ממש וכדומה חלילה להתיר אפילו ע"י בדיקה עכ"ד ע"ש] ועיין בתשובת מהר"ם זיסקינד סי' ד' וסי' ה'. ומ"ש הבה"ט ס"ק שלפני זה בשם חב"י בנמצא נוצות כו' עיין בזה בתשובת אמונת שמואל סי' י"ג. ועיין מה שכתבתי לקמן סימן נ"א סק"ז בזה. ומ"ש עוד בשם תשובת מהר"ם לובלין בצבור שעשו תקנה כו' עיין בתשובת מהר"ם זיסקינד סי' י"ד שהביא בשם מהר"ר יוסף אשכנז שחולק עליו ופסק דאסור והסכים עמו לאסור כשנאבדה הושט בלא בדיקה וכן אם בא חתול ונטל את הושט קודם בדיקתו והחזירו כשהוא נקוב אם לא בהפ"מ וכתב דאף מהר"ם לובלין לא סמך להתיר אלא גבי תורבץ הושט דבלאו הכי איכא כמה טעמים לחלק בין תורבץ הושט לושט עצמו ע"ש ועי' בת' בית אפרים חי"ד סימן ו' והבאתי דבריו בקצרה לעיל סימן ל"א מבואר שם שיש להכשיר כדעת מהר"מ לובלין דלא דמי לסרכות הריאה דהתם מיעוט המצוי הוא שיהיה טרפה ודאי מה שאין כן הכא אע"ג דשכיח שיהא לקותא בושט מ"מ אינו מצוי שיהיה טריפה דוקא דלפעמים אין הנקב או הלקותא רק בפנימי והחיצון שלם ע"ש באורך. וגדולה מזו כתב בתשובת אא"ז פנים מאירות ח"א סי' א' ובח"ב סי' ק"ג דאף אם ראו מתחילה שיש לקותא בעור הפנימי אך ידוע להם בבירור שלא היה נקב מפולש ולא דקדקו לראות אחר ק"ד ונאבד הושט דיש להתיר ע"ש. [ובתשובת ח"ס סימן כ"ד כתב דהעיקר כמהר"ם לובלין ומיניה אין לזוז ואמנם מהרמ"ל לא מיירי אלא נאבד בלא בדיקה אבל כשהיה בו ריעותא ושוב נאבד בלא בדיקה יש לאסור עש"ך סימן מ"א ס"ק כ"ג עכ"ל]. ועיין בתשובת פרי תבואה סימן ט"ו בצבור שעשו סייג וגדר שלא להלעיט אווזות בהסכמת הקהל ובצירוף אב"ד והוכרז זאת בקבלה ואחר כך עבר אחד מאנשי העיר על הקבלה והלעיט אווזות שלו והעלה דיש לאסור אותם להמפטם ולביתו אבל לאחרים מותרים מאחר שהוא בעל הבית שאינו רגיל לטרוח בפטימת אווזות למוכרן לאחרים די לנו שנקנסנו שלא יאכל מהם הוא וביתו אמנם אם תקרינה כאלה במפטם למכור לאחרים אז יש לאחרים דין מי שנתבשל בשבילם ע"ש:

יא **ניקב המעי**'. עבה"ט בשם בה"י ופר"ח ועיין בספר פתח הבית סימן י"ב שכתב דבעוף שאין לו זפק כגון אווזא ובר אווזא אם נמצא תחוב מחט בבשר הסמוך לקורקבן לצד הושט ולא יצא לחוץ כשר ומכ"ש דיש להכשיר מה שנמצאו כמה פעמים בבר אווזות בבשר הנ"ל כמין אבעבועות וכשחותכים אותם נמצא בתוכם תולעים רבים רק לא נקבו לחוץ דבזה יש עוד קולא די"ל זה מקרי מחמת חולי שבאים מחמת רקבון ע"ש ולטעם זה אפשר להקל גם בעוף שיש לו זפק ועי' פמ"ג במשבצות ס"ק כ"א. [ועיין בתשובת ח"ס סימן כ"ח שנשאל ג"כ על ענין אבעבעות הנ"ל וז"ל השאלה שם אודות בר אווזות שנמצא בשילהי ושט סמוך לקורקבן כמין כפתורים או בועות וכשנפתחים מונחים בתוכן תולעים חיים וכמה פעמים נמצאים נקבים בבועות הללו בפנימיותם בתוך הושט מה דינם. והשיב הנה כל הני דאתו לקמן מאותן בר אווזות החוש מעיד שהתולעים הללו מינייהו קא רבו ולא מעלמא אתו וכשפותחין הכפתורים ההמה מונחים בתוכו למאות כחוט השערה דקים ונכרכים בעיגול וכשמוציאים אותם רוחשים ונפרדים זה מזה וכן נמצאו הרבה כפתורים כאלו בכל אחד מהם ורובם הבועה בעליונה היא בשר שהרופא גורדו א"כ בתחלה צריך המורה לפנות הבועה ולבדוק אם לא שלטה המכה גם בחיצונית הבועה והוי ג"כ בשר שהרופא גורדו וה"ל כמו ניקב מב' צדדים וטרפה אך אם הבשר מעבר השני שלם ויפה וליכא למיחש רק משום תולעים הנה בודאי אי מצינו נקבים משני הצדדים ע"י התולעים יש לאסור לדעת הדרישה כבש"ך סימן ל"א סק"ז דדוקא בקורקבן יש להקל משום שעורו עב ולא באבר אחר אי לא ראינו ריעותא מבחוץ י"ל דאין להחזיק ריעותא בזה ולומר ושט אין לו בדיקה מבחוץ לענין זה כיון דבלא"ה ספיקא הוא אי מחיים פריש או לאחר מיתה פריש ועוד שרוב אותם הכפתורים המה מחלק הקורקבן ולא מחלק הוושט וגם אין לחוש שמא נתרפא כי התולע המנקב אין מניחו להתרפאות ועדיף מקוץ התחוב וכל זה לפי מה שנ"ל ברור שהתולעים האלו נולדים מעצמן של העופות אך אם היה מקום לחוש שבאו מבחוץ כמו שחשב הרב השואל אזי תליא בפלוגתא שבש"ך סימן ל"ו ס"ק ט"ו עכ"ד ע"ש]:

סימן לד

א **ה"ז אסורה**. [עבה"ט ועיין בס' לבושי שרד שנסתפק דאפשר הא דהוי נבילה הוא דוקא בפסוקת הגרגרת ברובא אבל בדין חסרון הגרגרת דסעיף ב' דשיעורו כאיסר אעפ"י שהרוב שלם לא הוי נבילה ואף שהרמב"ם ז"ל כתב בכל דיני החסרון שהוא נבילה י"ל דלגרמיה הוא שכתב כן אבל לדעת התוס' פא"ט דף מ"ג סד"ה הנך דטריפות דחסרון

גרגרת הוא רק על שם סופו דסופו להיות נפסק רוב א"כ י"ל כיון דעכשיו הגרגרת עדיין בריא הוי שחיטתו שחיטה מעליא ומטהר מידי נבילה ומכ"ש שאינו נבילה מחיים כו' ושוב העלה דגם חסרון גרגרת הוא ג"כ נבילה כמו פסוקת הגרגרת ואפילו בדין דסעיף ג' בנקבה נקבים הרבה שיש בהם חסרון והשלם שביניהם מצטרף לאיסור נמי הוי נבילה אע"ג דהא דקי"ל דהשלם מצטרף היינו משום שסופו לינטל ג"כ ויהיה כאיסר ואז יהיה סופו ליפסק רוב ואם כן זה נידון שתי פעמים על שם סופו אפ"ה דינו כפסוקה ונ"מ אם הוא נבילה לענין או"ב דנוהג בטריפה ואינו נוהג בנבילה (כדלעיל סימן ט"ז ס"ט) אכן הביצים מתרנגולת כזה דינם כדין ביצת טריפה דאסורה מדאורייתא ולא כביצת נבילה דאינה אסורה אלא מדרבנן. וכן ביצת נקובת הוושט ופסוקת הגרגרת ממש הוא דאורייתא ע"ש]:

ב **דווקא**. [בתשובת ח"ס ס"ס מ"ח כתב ע"ז וז"ל צ"ע מלקמן סימן מ"ט ס"ד ועט"ז שם ומה שתירץ בנה"כ שם דבוושט שכיחי קוצים לא שייך הכא ול"ש לחלק דבוושט הוי איתחזק איסורא ולא אמרינן ס"ס דליתא כמ"ש בתשובה (סימן כ"ה) הובא לעיל סימן ל"ג ס"ד עכ"ל]:

סימן לה

א **ששינתה מקומה**. עבה"ט ועיין בספר באר יעקב העלה לענין נמצא חריץ הפוך דבבהמת ישראל ואיכא הפסד מרובה יש להתיר אף הבהמה ומכ"ש להתיר החלב והסכימו עמו החברים ע"ש ועיין מזה בשו"ת זכרון יוסף חלק יו"ד סימן ב' וסימן ג' באריכות. [ומ"ש הבה"ט סק"ד בשם ת' נ"ש הפסד מועט הוא כו' עמש"ל סימן ל"א סק"ב מזה]:

ב **ואם לא נמצא לה כיס**. עיין בשו"ת ארבעה טורי אבן סימן י"ט דאם ניקב הכיס נקב מפולש כ"ע מודים דכשרה והסכים עמו אביו הגאון מוהר"ר אלעזר רוקח ז"ל ע"ש:

ג **כיס**. עבה"ט של הרב מהרי"ט ז"ל העתיק בשם ש"ך דבהפ"מ יש להקל. ונראה שהבין מ"ש הש"ך בסוף ס"ק י"ד דבהפ"מ יש להתיר קאי גם אתחלת דבריו באם חסר הכיס או שאינה מונחת בכיס ולענ"ד נראה מסידור לשון הש"ך דלא קאי רק ביתר כיס אבל בהנך אין להתיר אף בהפ"מ וכן פירש הפמ"ג. ועיין בתשובת פרי תבואה סימן ס"ב שהוא מסופק בזה איך הוא הפירוש בדברי הש"ך והוא פוסח על שתי הסעיפים והעלה לדינא דאם חיתה הבהמה י"ב חודש ראוי להכשיר בהפ"מ אפי' גוף הבהמות וכ"ש הגבינות שנעשו ממנה ע"ש:

ד **דכשר**. עיין בתשובת שבו"י ח"ב סוף סימן ס' דאין להקל אלא בשעת הדחק או הפ"מ ע"ש. ועיין בתשובת בית אפרים חיו"ד סימן י"ג וי"ד בענין זה הרבה חידושי דינים ע"ש באריכות:

ה **אף על פי שאין לה תואר ורד**. [עיין בתשובת ח"ס סימן ל"ב מבואר שם דהרמ"א כאן מיירי אף אם בראשה חדודה כצורת אונה ע"ש]:

ו **לגבה טריפה**. [עבה"ט מ"ש ודוקא בליטה כו' ועיין בשמ"ח סעיף י"ג דמשמע מדבריו דעיקום הנוטה כשיעור ט"ד קורא לה בליטה וטריפה. ומה שהוא פחות מזה קורא לו עיקום קצת וכשר ע"ש. והביאו ג"כ בפמ"ג ועיין בת' ח"ס סי' ל' שהאריך בזה ודעתו להורות דבעיקום לית לן בה אפילו כט"ד ורק בליטה ממש טריפה אם היא כט"ד. והגדר בזה מה נקרא בליטה או עיקום. נראה דכל שהיא מושרשת כראוי בדרא אחד עם האונות ורק למעלה בגובהה וחודה נוטה לגבה מקרי עיקום ושריא אפילו יתר מט"ד דמבואר דאין חילוק בין ט"ד ליתר מט"ד. אמנם אם במקום שרשה היא מתעבה ובולטת גם חוץ למקומה לגבה ואדרבה למעלה היא הולכת ביושר ולא מתעקמת אלא למטה במקום שרשה בולטת לחוץ זה הוא בליטה וטריפה אם הבליטה היא כט"ד משא"כ באונה שאינה יתרת כשירה אפילו בכה"ג ע"ש שהאריך להביא ראיות לפי' זה ושכן עיקר לדינא רק המחמיר לעצמו תע"ב]:

ז **דרכה ליפצל**. עיין בתשובת גבעת שאול סימן נ"ו שמעשה בא לפניו שנמצא באונא זו על חודה ממש באותו צד שלצד הקנה בליטה קטנה פחות מט"ד והיתה שוה ממש לאונא שעלתה בנפיחה בשוה רק שסירכא יוצא מאותה בליטה לשומן החזה והסירכא עברה ע"י מיעוך והכשיר וכתב שאין לאסור משום תרתי לריעותא דכיון שדרכה ליפצל לא מקרי ריעותא כלל ע"ש עוד:

ח **דדוקא למעלה מחציה**. עי' בתשו' אא"ז פנים מאירות ח"ב סימן קנ"ז שהעלה דבחציה ולמעלה יש להכשיר בין אם היא מקמא או מגבה אבל מחצי ולצד מטה אם היא מגבה טריפה אבל מקמא ראוי להכשיר ע"פ שאלת חכם דלא כשחיטות מהר"ץ שכתב דאף מחציה ולמעלה דכשר דוקא מגבה אבל מקמא יש מטריפין לפי שמתפרקת וכ"כ בשחיטות גבול בנימין אבל הוא טעות ואין לחוש לזה וכתב דאין זה בכלל דברים המותרים כו' כי השוחטים לומדים השחיטות וסוברים כאילו ניתן מסיני כו' וכתב שהסכימו עמו כל חכמי העיר להכשיר ביתרת מקמא באשר שהרבה בהמות נמצאו כך ויש הפסד מרובה ע"ש ועיין בפמ"ג. [ועיין בתשובת ח"ס סימן ל"ח שכתב בזה וז"ל אם הוא יתרת מקמא ממש אוסר בתב"ש סק"כ. ואם עומד על החוד ממש וע"י נפיחה נראה

דהשורש נוטה מקמא לכאורה טריפה כמו בשארי אונות שהיתרת נוטה לגבה ה"ה הכא במקמא ודוקא שהשורש נוטה ולא החוד בעלמא אמנם הבודקים מומחים שבכאן אמרו לי דאפי' היה השורש נוטה לקמא באונא העליונה צריך שיובחן זה בעוד הריאה בתוך הבהמה כי שם היא נדחקת במיצר החזה בחייה וכשמוציאים אותה רווח לה עלמא ועי"ז נוטה לפעמים השורש למקמא ע"כ צריך להבחין זה בעודה בבהמה במקום דוחקה ודברים של טעם הם עכ"ל]:

ט **להטריף**. עבה"ט מ"ש מיהו כתב בט"ז כו' ועיין בדגמ"ר שכתב דאף הרש"ל וט"ז לא אסרו אלא בכה"ג דאף כי מצטרפת הסדק אכתי יש שוה בשוה בימין ובשמאל אבל אם היה בצד ימין ב' אונות וב' סדקים אף שהיה בצד שמאל ג' אונות ממש מ"מ כיון שע"י הסדקים יש בימין יותר משמאל אפי' לדעת רש"ל וט"ז כשר ע"ש:

י **אלא פיצול**. עיין בתשו' מאיר נתיבים סימן מ"א:

יא **רק מגבה**. עיין בתשובת בית אפרים חלק יו"ד סימן כ"ו שכתב דמ"מ מיחשב ריעותא ואי איכא עוד ריעותא הוי תרתי לריעותא ע"ש:

יב **אבל מקמא**. עיין בפמ"ג בשפ"ד ס"ק נ"ז דאם הפיצול מושרש יפה אפשר להכשיר. ועיין בתשובת פרי תבואה סימן למ"ד וסימן ע' שהוא פוסח על שתי הסעיפים דבסימן למ"ד העלה דטריפה גמורה היא והסכים עמו הגאון מוהר"ש מפוזנן ועוד גדול אחד הורה בה לאיסורא אכן בסימן ע' שם בהגהה צידד להתיר בכה"ג שמושרש יפה וכתב שמ"ש בסימן ל' לאסור לפי שכבר הורה חכם אב"ד דשם לאסור ולש"ש נתכוונתי לשום אלם פה דוברת על צדיק עתק עכ"ד וע' בתשו' בית אפרים חי"ד סימן ז' וסימן ח' ויו"ד שהאריך הרבה בזה והעלה שחלילה להכשיר בזה ואפילו בלא גומא רק שניכר מענייננו שהוא פיצול ומכ"ש כשיש גומא והאריך שם לבאר הסימן שנדע אם הוא פיצול או יתרת והתרעם שם על שחיטות זבח שמואל שכתב להכשיר בזה אם הפיצול עב וחזק שנתן מכשול לרבים והסומך עליו הוא מאכיל טריפות בישראל ונזכר שם ששלשה גאוני עולם בדורו הורו בזה ג"כ לאסור וגם התרעם שם על תשובת פ"ת הנ"ל במ"ש ולשם שמים נתכוונתי כו' ע"ש. ועיין עוד בתשובות הנזכרות ובתשובת הר הכרמל חי"ד סימן ו' ובתשובת מאיר נתיבים סימן מ"א מ"ש עוד בענין פצול מקמא ע"ש באריכות:

יג **וסופו להתפרק וטרפה**. עיין בתשובת נו"ב חיו"ד סימן י"א שכתב דכה"ג באונא עליונה שרי מפני שהגרגרת מחזיקו וגם אינו מתחכך בגרגרת כיון שגומא יש תחתיה וע"ש עוד. וכן כתבתי לעיל סק"ו בשם אא"ז בעל פנים מאירות ז"ל:

יד **סדק כמראה הפרש**. עיין בתשובת גבעת שאול סימן ע"ה שמעשה בא לפניו בריאה של כבש שחסרה אונה אמצעית של ימין והיה סדק כמראה הפרש ביניהם וע"י מקרה אירע שחתכו הריאה ולא נמצא שם במקום החסרון רק סמפון אחד וראוי הי' להיות שני סמפונות כי כל אונא יש לה סמפון בפ"ע וע"כ אונא א' היא והאי סדק לאו כלום הוא וכתב דזה אינו דסמפון לא מהני רק להקל היכא דלא נמצא סדק אבל לא להחמיר היכא דנמצא סדק ולא נמצא סמפון ע"ש:

טו **היכר סימנים אלו**. עיין בתשובת ב"א חיו"ד סימן י"ב בריאה שהיתה חלוקה לצד ימין ונמצא שם סדקים והאמצעית הנראית ע"י סדק היא גדולה מהארוכה ועבה ומבואר לעיל סעיף ב' בהגה"ה דאם האונה האמצעית של ימין גדולה מהתחתונה טריפה אמנם היה שם באמצע אונא האמצעית הנ"ל עוד סדק קטן פחות מכט"ד וע"ש שהעלה בזה להכשיר:

סימן לו

א **בדיקה**. עבה"ט ועיין בתשובת מקום שמואל סי' ט' שהעלה ג"כ דבזה אנו בקיאין בבדיקה דלא כט"ז ע"ש:

ב **טריפה**. עבה"ט מ"ש דהרמ"א אירי דאיכא שום ריעותא כו' ועי' בתשובת ברית אברהם חיו"ד סי' ט"ז אות א' כתב דאם הריעותא הוא מחמת סירכא דוקא אם אינה עוברת ע"י מיעוך הוי ריעותא ושייך ממ"נ של הש"ך אבל אם הסירכא עוברת ע"י מיעוך והבדיקה היא לחומרא י"ל שפיר דבנפוחה יותר מדאי אמרינן דלא היתה נפוחה כ"כ בחייה ודייניגן לה כמו קודם נפיחה אבל מה אעשה דהתב"ש בסי' ל"ט החמיר גם בסירכא העוברת ע"י מיעוך ולא נבדקה בנפיחה לאסור אף דיעבד א"כ לעולם הוי הך ממ"נ של הש"ך דאי הוי כמו נפיחה היא טריפה [ולפמ"ש לקמן ר"ס ל"ט בשם תשובת גבעת שאול להתיר דיעבד בהפ"מ וכן דעת הפמ"ג שם דלא כהתב"ש וגם בתשובת חינוך בית יהודה סימן מ"ב כתב דיש להקל הדר קם דינא:

ג **שלקחה זאב**. עיין בתשובת מהר"מ זיסקינד סימן י"ד מ"ש בזה:

ד **בזאב**. עבה"ט מ"ש דכשר אפילו בלא הקפה כו'. ועיין בדגמ"ר שכתב דמלשון רמ"א בסוף הסעיף שכתב דלא סמכינן אהקפה להכשיר מדדייק לכתוב להכשיר משמע דאיכא הקפה להטריף א"כ משמע דלא כהגהת מרדכי. ועיין בתשובת מהרי"ט ח"א סי' ל"ז נשאל על ד"ז והשיב ג"כ להיתר דהיכא דאיכא למיתלי תלינן אפילו בלא אידמו וכתב שם דאפי' אם מתחלה אסרוה לפי שהקיפו ולא אידמי ויצא מחזקת כשרות במה

שאסרוה מכל מקום כשנודע להם אח"כ דאיכא למתלי במשמוש או בזאב מכשירים אותה ע"ש:

ה **אדום סביב הצלעות**. ונ"ל דצריך לכתחלה בדיקה בצלעות דכל היכא דאפשר לברורי מבררינן וכן בסימן ל"ט בש"ך סק"ל (ובבה"ט שם ס"ק כ"ב) דבסרכא תלויה צריכה בדיקה נגדה בצלעות וכן בסי' ל"ג סק"ח ע"ש:

ו **תולעים**. עבה"ט ס"ק י"ג [ועיין בתשו' ח"ס סי' מ"ד אודות אילים דשכיח מאד במדינתו שהתליע הכבד שלהם וכמה פעמים הביאו לפניו ריאות מאותן אילים וראה בהם כתמים אדומים ונקודות אדומות הרבה ובדקו הריאה בנפיחה ומים והיה מבצבץ ונמצא על הריאות ההמה כמה וכמה תולעים הניכרים שהם מאותן תולעים שבכבד הנ"ל אם לתלות הני נקבים באותן התולעים והאריך בזה ומסקנתו דאם ימצא נקב במקום נקודה אדומה או כתם אדום אין לתלות בשום דבר וטריפה אמנם אם נמצא נקב במקום מראה ריאה ממש יש להתיר אם יש תולעים על הריאה ג"כ אע"פ שניכרים שהם מתולעי הכבד שבאו לכאן ע"ש ועיין תב"ש ופמ"ג]. ועיין בתשובת גבעת שאול סי' פ"ה שנשאל על בועה בריאה ובתוך הבועה יש תולע מה דינו והשיב דהיכא דליכא נקב בבועה פשוט הוא להיתרא ואין זה תרתי לריעותא אלא אפילו נמצא נקב בבועה והתולע היא מקצתה בנקב ומקצתה חוץ לנקב ג"כ נראה להתיר אך אם התולע אינו בנקב רק על הריאה יש לפקפק בהיתרא כיון דהרש"ל והב"ח אוסרים אף בלא בועה ואף דאנו נוהגין להתיר מ"מ גבי בועה אפשר לומר דהוי תר"ל ע"ש:

ז **להכשיר**. עבה"ט ועיין בתשובת ברית אברהם חי"ד סימן ט"ז אות ג' כתב בשם יש"ש פא"ט סי' נ"ח דבתערובות יש לסמוך על הקפה ע"ש:

ח **להכשיר**. עיין בתשובת נו"ב חלק יו"ד סי' ה' באמצע התשובה שהביא ראיה לדעת הרמב"ם שמטריף בכל ענין וכתב שכן נ"ל להורות למעשה להטריף כל חסרון מבחוץ בין ככ"ף כפופה בין כ"ף פשוטה בכל אופן שיהיה יש להטריף ע"ש וצ"ע לדינא. [ובתשו' ח"ס סי' ל"ה כתב וז"ל נהי שאין הלכה בזה כהרמב"ם בחסרון מבפנים מ"מ לא תהיה סברתו קלה בעיני המורים שאם יצטרפו לזה איזה סברות יש להחמיר אמנם אותן חסרונות קטנים שבפנים הנראים על הריאה כעין נקבים שבפני אדם הרשומים מחולי בלאטרי"ן פשיטא דאין כאן בית מיחוש אפילו להרמב"ם כו' ע"ש]. ועיין מ"ש לקמן סי' ל"ח סק"ב בשם תשובת ג"ש סי' פ"ו:

ט **ככ"ף כפופה**. עט"ז וש"ך ועיין בתשובת גבעת שאול סימן נ"ט מ"ש בזה:

י **שנחסר מבשרה מבפנים**. עי' בתשו' נו"ב תניינא חיו"ד סוס"י כ"ג שכתב דאם נמצא סירכא על מקום זה יש להטריף אפי' לא מצד תר"ל שאפילו אין החלל הזה נחשב לריעותא כלל היא טריפה לא מיבעיא אם הסירכא היתה דבוקה למקום אחר פשיטא שטריפה שזה המיעוך שאנו נוהגין הוא משום שאם היתה סירכא גמורה לא היתה עוברת ע"י מיעוך וכל זה כשבשר הריאה שתחתיו שלם אבל אם כלה הבשר אין להסירכא במה להתחזק ואינה דבוקה רק בעור לכן היא מתנתקת ע"י מיעוך אף שהיא סירכא גמורה. אלא אפי' בסירכא תלויה ג"כ יש להטריף דומיא דסירכא תלויה יוצא מן הבועה בסי' ל"ז ס"ב שג"כ לדעתי הוא הטעם הואיל ותחת הבועה כלה הבשר לכך לא היה להסירכא יניקה וחיזוק מבפנים להתאחז במקום אחר ע"ש. ולע"ד דבריו צ"ע דהרי בסירכא תלויה מבועה של מים זכים כשר לדעת הש"ך בסי' ל"ז סק"ג וכן מבועה מליאה רוח כמבואר שם סק"ט ואפי' לדעת הט"ז שם סק"ג דאוסר במ"ז. נראה דמודה במליאה רוח וכמ"ש הפמ"ג בשפ"ד שם סק"ט אלמא דלא חיישינן להאי טעמא רק הא דסירכא תלויה יוצא מבועה דטריפה הוא מטעם תרתי לריעותא. וא"כ בנ"ד צ"ע לדינא אם יש להטריף בכה"ג אמנם אם היה החסרון ניכר מבחוץ ועליו סירכא תלויה פשיטא דטריפה משום תר"ל:

יא **יתר מכאן טריפה**. [עיין בה"ט ועיין בתשובת ח"ס סי' ל"ה מ"ש בזה ושם מסיק דאם החסרון מחזיק רביעית וגם יש קמט הרי זו טריפה אפי' בהפ"מ ע"ש היטב]:

יב **שם הרוח**. עבה"ט בשם עולת יצחק לענין אם נמצא סירכא במקום אטום ועיין בתשובת תפארת צבי חיו"ד סי' ה' שכתב דזה אינו דאי בדק ולא בצבץ אחר שעברה הסירכא ואח"כ כשקרע הקרום בצבץ ליכא ממ"נ וכשר דהא מוכח דתחלה לא היתה נקובה מדלא בצבצה דהא האטום לא עיכב הבצבוץ כשקרע העור. ע"כ תחלה היה שלם אך יש לקיים דברי הע"י באם מוגלא בתוכו דתלינן שהאטום היה מחמת מוגלא אז אין הנפיחה ראיה דמה שלא בצבץ היה אטום ע"ש עוד ודו"ק:

יג **טריפה**. עיין בתשובת בית יעקב סי' קכ"ו שצידד לומר דאינו אלא ספק טריפה דלא כדמשמע מדברי השו"ע ונפקא מיניה לכמה דברים ע"ש:

יד **צמקה כולה**. עבה"ט ומ"ש אבל אם צמקה אונא שלימה טריפה עיין בשמ"ח דאם רוב האונא צמקה רובו ככולו אפי' נשאר בהאי כט"ד לא מהני כיון דמתחלה לא נבראת כך קטנה ע"ש וכן הסכים בתשובת ח"ס סוף סי' ל"ט ועיין פמ"ג]:

טו **מחמת ב"א**. עי' ס' תפארת למשה דע"י חולי הוי כבידי אדם ע"ש:

טז **ששחטו אחרת לפניה**. עיין בתשובת בית אפרים חיו"ד סי' כ"ו שכתב שלא נכון מה שהרבה בני אדם באים אל השוחט ואוחזים עופות בידיהם ועומדים סביב בכדי שמיד שיגמור שחיטת עופות של זה יתחיל בשלו ובפרט בערב יו"כ בשחיטת הכפרות ואין זה נכון כי יש בזה משום צער ב"ח וגם יש חשש צימוק הריאה ואף שאין להחמיר להצריך בדיקה מ"מ לכתחלה יש ליזהר בין בעופות בין בבהמות. וכל זה כששוחטים זה אח"ז מיד שיש קצת קולא מחמת סברת הרשב"א שלא תצמיק לשעה קלה אז א"צ בדיקה רק לכתחלה יש ליזהר אך מה שנוהגין כשהשוחט קרוא אצל ב"ב לשחוט על סעודת חתונה או מילה וקובעים מקום לשחיטתו אצל הכלוב מלא עוף ולוקחים מהם לשחוט ומשאירין בכלוב כמה עופות שאין שחיטתן אלא אחר כמה ימים בזה יש חששא ביותר ואף בדיעבד יש מקום להצריך בדיקה ע"ש:

יז **פושרים**. עיין פר"ח בא"ח סי' תנ"ט סעיף ה' ובספר בית אפרים על טריפות בקונט' התשובות סימן ך' באורך:

יח **קורט דם**. עיין בתשובת חוט השני סימן ס"ט שכתב דקורט דם המוזכר בכל מקום היינו ממשות או דם צרור בעובי הבשר אבל האדים הבשר לחוד אינו מזיק ע"ש והביאו ג"כ הפמ"ג לקמן סוף סי' מ"ו ע"ש:

סימן לז

א **טריפה**. עבה"ט ומ"ש בשם ט"ז וש"ך אפי' הוא בועה ממים זכים. המעיין בש"ך סק"ג יראה דלא כתב כן אלא בפי' דברי המחבר אבל לדינא מצדד להקל וכן מורין דבריו בנה"כ. [ועיין בתשובת משכנות יעקב סי' י"ז שכתב דמלשון מהרי"ו בבדיקות שלו מבואר להדיא כדברי הש"ך דתלויה מתוך הבועה לא חמיר מתרי בועי דסמיכי וכן מצא מפורש בתשובת מהרי"ן לב ח"ג סי' ק"ה ובתשובת פני יהושע סי' י"ב וכן פסק בספר בית אפרים בתחלת קונטרסו מתרתי לריעותא דבמקום שנוהגין להקל סמיכי ממים זכים ה"נ בתלויה ודלא כהט"ז. וע"ש עוד במעשה שאירע בקהלה אחת שמצאו בריאה אונא אמצעית של ימין גדולה מהתחתונה ובועה עליה ממים זכים ושם המנהג להכשיר תרי בועי דסמיכי במ"ז וגם החילופים של רמ"א (בסי' ל"ה ס"א) מכשירים בפשיטות בכן הורה המורה גם בעובדא דא להכשיר ונעשה מעשה על פיו ורב אחד קרא ערעור על ההכשר מחמת תר"ל ולחלוק יצא להטריף גם הכלים. והוא ז"ל האריך מאד לברר דטב הורה המורה משום דהך ריעותא דחליפין לדעת המכשירין קיל טפי מריעותא דסירכא תלויה וכיון דהרבה פוסקים מתירין בסירכא תלויה מבועה במ"ז כ"ש בהך דחילופין

אמנם אם היה נמצא על אלו החילופין ריעותא דעכורין או סירכא תלויה מבואר שם דיש להטריף. וכתב עוד ובדבר הנקבים שנמצא בריאה זו ובתוכן מורנין שיצאו לחום השמש הנה לפי מכתב השואל שהיה המורנא במקום אחר מהריאה שהיה באומה אין מהצורך להשיב ע"ז דכיון שאינו במקום אחד ולא סמוכין זה לזה ודאי אין שם תר"ל עלייהו אך לדברי הרב הנ"ל שהיה המורנא באונא מהחילופים יש לדון בדבר ומ"מ אפשר לצדד גם בזה להכשיר ע"ש] ועיין בדגמ"ר שכתב ומ"מ נ"ל דבתרתי בועי דסמיכי להדדי במים זכים וסירכא תלויה יוצא מא' מהם ודאי טריפה משום תרתי לריעותא אפילו במקום שנהגו להכשיר סמיכי לחוד במים זכים. עוד כ' שם דנראה מדקדוק לשון הר"ן שכתב דמים זכים לא חשיב ריעותא כו' ולא לענין סירכא תלויה היוצא ממנה ואינה דבוקה למקום אחר. מכלל שאם דבוקה למקום אחר שפיר מיחשב ריעותא אף שיש בה מים זכים ואין מועיל מיעוך ומשמוש עכ"ד ע"ש. [ועיין בת' ח"ס סי' ל"ו שהביא דברי השמ"ח בסי' ל"ט סעיף מ"ז שכתב דסירכא תלויה יוצאה מבועה שנתכסה מבשר הריאה כשירה אפי' גבוה מבשר הריאה אבל נסרכה למקום אחר טריפה אם היא גבוהה דלא עדיף מסירכא על הגבשושית ונסרך למקום אחר דפשיטא דהוי תר"ל כמו בועה על גבשושית עכ"ד והוא ז"ל כתב עליו כי דמיונו של הגאון ז"ל לא נראה לי מה ענין בועה גבוה לגבשושית בשלמא גבשושית היא ריעותא קצת בגוף הבשר ואם יצטרף לזה סירכא למקום אחר טריפה משא"כ בועה שנתכסתה מבשר הריאה דה"ל רק חסרון בפנים ומה שהוא גבוה מבשר הריאה אינו מחמת הריאה עצמה רק מחמת המוגלא שבתוכו וסופו לצאת ע"י שיפול אין בזה שום ריעותא ע"כ דעתי להתיר בכל גווני ע"ש]. ועיין בת' גבעת שאול סימן מ"א שנשאל בריאה שהיה בה סירכא עוברת ע"י מיעוך ומשמוש רק שהסירכא היה על מקום שנקלף עור עליון קצת והשיב לאיסור משום תרתי לריעותא כמו בסירכא היוצא מבועה ע"ש באריכות. ועי' בתשו' הר הכרמל חלק יו"ד סי' ב' וסוף סימן ג' ובת' פרי תבואה סי' ל"ח ול"ט [ובתשובת ח"ס סי' ל"ו באורך] מה שכתבו בענין דין תרתי לריעותא ע"ש:

ב **טריפה**. עבה"ט. ועיין בתשובת בית אפרים חלק יו"ד סי' י"א בענין סירכא דבוקה היוצאת ממראה אדומה והמראה חוזרת למראה ריאה ע"י נפיחה אי הוי תר"ל ע"ש. ומ"ש הבה"ט בשם ט"ז מעשה בריאה שנסרכה לכיסה כו' עיין בתשובת בית אפרים סי' י"ט שכתב דזה פשוט דה"ה בסירכא תלויה מלאה דם טריפה אפילו אם אחר שמסירין הסירכא תלויה נמצא תחתיו שלם ויפה ובודקין אותה ואין מבצבץ אפ"ה טרפה גם בהפ"מ ושעת הדחק דודאי נקב יש כאן ע"ש באריכות:

ג [**מראה ריאה**. עבה"ט. ועי' בס' בית אפרים ס"ק י"א שכתב דאפילו אם יש ביניהם הפרש כמה אם אין עליו מראה ריאה יש לו דין סמיכי על הבועות ע"ש והביאו ג"כ בס' מאירת עינים וכ"כ בס' עצי לבונה ע"ש]:

ד **וממשמשין**. עיין בתשובת מהרי"ט ח"ב סי' י"א שנשאל בבועה בשיפולי שלא הספיקו למעכה ולנפחה לראות אם יהיה חוט בשר מקיף עד שנקרעה מה דינה והשיב דדעתו דכל עיקר דין זה שאם ע"י המשמוש חוט בשר מקיף כשירה זה אינו אלא היכא דכשהיתה בלא נפיחה נראית כבשר מקיפים וכשנפחה נתגלה הבועה ונשמט הבשר בזו אמרו ממשמשים אבל אם בלא נפיחה אין בשר מקיפה לא נקיף בידים כלל וכן מוכיח הלשון בב"י שאומר שאם נפחוה ואין בשר מקיפה כו' ולפיכך זו שלא הספיקו למשמש ולנפחה אם הריאה קודם נפיחה למ"ע נראה שאין בשר מקיף פשיטא דטריפה ואפילו אם לא ביחנו. אבל אם מתחלה נראה שבשר מקיף אלא דאעפ"כ צריך לנפחה אם תקיף אח"כ בזו אמרינן העמידנה על חזקתה ע"ש ועי' בשו"ת מגיד מראשית ח"ב סי' ב' בבהמה שנמצאת בועה בשפולי אונה ולא ראו אם היה בשר מקיף ונפחוה וראו שאין בשר מקיפה ואח"כ בא אומן בקי עשוי למשמש בכל שעה וע"י המשמוש נעשה בשר מקיף מה דינה. והביא דברי מהרי"ט הנ"ל דמדבריו משמע בנד"ז לאסור כיון שלא נודע שקודם הנפיחה היה בשר מקיף והעלה כיון שעיקר דין בועה בשיפולי לא נזכר בש"ס כל מה שנוכל לפרש דבריו להקל מפרשינן דלא אמרה הרב אלא בנדון דידיה דמיירי בשיפולי אומא דרבו המטריפים בלא היקף בשר אבל בשיפולי אונא דרבו המכשירים לא. ועוד דלא אמר הרב ז"ל אלא בשראוה קודם נפיחה שלא היה בשר מקיף אבל אם קודם נפיחה לא ראו ואחר משמוש היד העלתה בשר מקיף נעמידנה בחזקת היתר והסכימו עמו שלשה רבנים להכשיר בהמה הנ"ל. והם צדדו להתיר אף אם בודאי לא היה בשר מקיף קודם נפיחה כיון שדעת הב"י והרמ"א שלא כדעת מהרי"ט להם שומעין להקל בדין זה ע"ש:

ה **השיפולי בדקה**. עיין תב"ש שכתב דכ"ע מודו כאן דשיפולי היינו תחתית אבל בשאר חידודין וקצוות מיד מתחילין הסמפונות ועיין בתשובת הר הכרמל חלק יו"ד סי' ד' שחולק עליו והעלה דגם בכל הדין יש שיעור מרחק הסמפונות מהחוד כמו בתחתית ע"ש:

סימן לח

א **או שהיא ירוקה.** עיין ט"ז ופמ"ג ועיין בתשובת נו"ב חלק יו"ד סימן י' ועיין בספר ב"א סימן ז':

ב **לבנה כבקעת.** [עיין בתשובת ח"ס סימן ל"ד אודות ריאות של כבשים נמצא עליהם כעין זהרורית מראה לבן וחתכו בתוך בשר הריאה בעומק ושם נתלבן יותר ויותר עד שמגיע לבשר יפה. וכתב הנה חזרתי על כל ספרי האחרונים שאחר הש"ך וכולם אוסרין. בספר אורח מישור ובתב"ש ובפרי תבואה ולדעתי אין צורך לטעם שאין אנו בקיאים במראה אופתא ובקעת לבן אלא בלא"ה כיון שהעלה התב"ש שכל מראות שלא נתפרשו בהדיא להיתר אסורים והגם דבנו"ב פליג אך בקונטרס הראיות שבסוף ספר פרי תבואה סימן נ"ג כתב שהגאון חזר בו וראוי היה לחזור בו דאין אנו בקיאים בבשר שהרופא גורדו וכל שינוי מראה שלא נתפרש להתיר צריכים אנו לחוש שמא הוי נתמסמס (עמ"ש בסי' מ"ג סק"ה ובסי' נ' סק"ג) א"כ פשיטא שאפי' זהרורית לבן פסול אך לפי לשון השאלה שבעור אינו רק זהרורית כעין לובן ובבשר הריאה מתלבן יותר א"כ הוא יש לקלוף העור ולראות אם ישאר אח"כ בלבנוניתו כי יש לתלות שהמכה הוא בפנים הבשר וע"י הבשר נראה זהרוריתו בעור וכה"ג אמרינן במראה פסולה שמחמת מוגלא שתחתיה כשירה ע"ש]:

ג **והכי נהוג.** עבה"ט ועיין בתשובת גבעת שאול סי' פ"ו שמעשה בא לפניו בריאה שנמצא קמט וחסרון עליה ועלתה בנפיחה באופן דכשירה כמו שנתבאר לעיל סימן ל"ו ס"ס בהגהה רק שהיה מכה בדופן כנגדה דהיינו שנשבר הצלע וחזר ונקשר שאשי"י וכתב דיש להתיר אפי' שלא במקום הפסד מרובה ולא דמי להאדימה דהאדימה גרע טפי מחסרון וקמט. ואח"ז ראה בתשובת ב"ח סי' ק"ל שכתב בזה להטריף והוא ז"ל השיג עליו והעלה כמו שפסק בתחלה להתיר והסכימו עמו בעלי הוראה ע"ש:

סימן לט

א **היתה בה סירכא.** עיין בתשובת גבעת שאול סימן מ"ט בטבח שהכניס ידו למעי בהמה להוציא הריאה וע"י משמוש במקום דחוק תלש קצת עור הריאה ולאחר שהוציא הריאה ראו שהיה על אותו עור שתלש סירכא דבוקה ולאחר מיעוך ומשמוש עברה הסירכא וידוע בודאי שאותו הקרע נעשה לאח"ש אך כיון דכל סירכא העוברת ע"י מיעוך צריך לנפחה והכא אי אפשר לבדוק דודאי יבצבץ וכתב להתיר במקום הפסד מרובה ע"ש ועמש"ל סק"י:

ב **נופחין אותה**. עבה"ט סק"ט בשם ט"ז דלדידן שאין בקיאין אין תקנה. ובתשו' עה"ג סימן כ' השיב דבשעת הדחק יש להקל ע"י שיבדוק ויעיין בצלעות אם לא נמצא שום דלדול סרכא ע"ש ועיין בתשו' מקום שמואל סי' ט' שהרבה להקשות על הט"ז והעלה כדעת עה"ג להקל ע"י בדיקה ע"ש ועיין בתשובת פרי תבואה סי' ט"ז שסתר הראיות של בעל מק"ש ומ"מ העלה לדינא ג"כ דיש לסמוך על בדיקתנו ובפרט במקום שיש הפסד ע"ש וכן מתיר התב"ש בזה בהפ"מ ועיין בתשובת שמש צדקה חיו"ד סי' כ"ז מ"ש בזה:

ג **בלא בדיקה**. עבה"ט. ועיין בתשובת הר הכרמל חלק יו"ד סי' א' שנסתפק בנמצא סירכא בעגלים כסדרן מעיקר האונות עד חציין אם נימא מאחר דאסרינן מיעוך ומשמוש בעגלים הרכים (כדלקמן סעיף י"ג בהג"ה) מטעם דמתוך רכותן גם סירכא ממש יתמעך א"כ י"ל ג"כ מתוך רכותן סוף הסירכא להיות נפסק אפי' בכסדרן. או אין לחלק ולסוף העלה שיש להקל ע"ש. ועי' פמ"ג לקמן בשפ"ד ס"ק ל"ח שכתב בפשיטות דכסדרן כשירה אפילו בגדיים וטלאים אף לרש"י ע"ש:

ד **מחודה של זו**. [עיין בתשובת משכנות יעקב סי' ט"ז מ"ש בזה]:

ה **להטריף כל סירכא**. [עבה"ט. ועיין בתשובת ח"ס סי' מ' דשוחט אחד קרא תגר על מנהג השוחטים לבדוק ע"י רוק במקום פושרין אי מבצבץ או לא דמנ"ל להמציא בדיקה זו ובש"ס לא מצינו בדיקת רוק אלא בריאה דאוושא ובאטום דתרווייהו חשש נקבים גדולים איכא שהרוח היוצא משם ראוי לנוד גם רוק עבה וכו' והוא ז"ל הראהו שכ"כ כמה ראשונים לבדוק ע"י רוק וכל הבא לחדש אין שומעין לו ע"ש]:

ו **סירכא כפולה כשירה**. [עבה"ט. ועמ"ש לקמן סק"ה ועיין בתשובת ח"ס סי' ל"ז שהאריך בזה ומסיק דהמיקל בסירכא כפולה ממקום למקום לא הפסיד והמחמיר תע"ב ע"ש]:

ז **בשורש שלה**. עיין בתשובת בית אפרים סוף סי' ג' שכתב דהיכא דאיכא ספיקא ואינו ברור שהוא השורש לבד יש להחמיר ואין להכשיר רק בבירור שלא נדבק רק השורש לבד. וע"ש בסימן ט' שכתב שיש להקל בדבוק זה ותחלת מקום חבורה עד המקום שהוא מתחיל להתעגל ולהתלבש בצורת ורדא שעד המקום ההוא חל עליו שם שורש הורדא ע"ש:

ח **ממקום למקום**. עבה"ט ס"ק כ"א בשם ט"ז ועיין בתשובת נו"ב חלק יו"ד סימן י"ב שכתב דאנן קיי"ל כשיטת הב"י והרמ"א והש"ך דזה מיקרי סירכא תלויה ממש ע"ש וכ"כ הפמ"ג דהמנהג להכשיר במינה ובה. ועיין בתשובת שמש צדקה חיו"ד סי' מ"ה:

ט **שתחתיה מקמיט**. עש"ך דהטעם הוא מפני שסופה להינתק. והנה אם חתבו הסירכא והקמט נשאר כך. לכאורה יש להתיר דלא שייך לומר שמא היה סופה להתפשט ולהתקרע דהא חזינן דנשאר מקומה אמנם התב"ש ס"ק נ"ב והפמ"ג כתבו לאסור משום תרתי לריעותא ועוד שמא בחייה היה מתפשט הקמט ולא מהני מיעוך ומשמוש ע"ש ועיין בתשובת נו"ב חיו"ד שם שחולק ע"ז ומסיק להכשיר באם הסירכא עברה ע"י מיעוך ומשמוש ע"ש [ועיין בתשובת ח"ס סי' ל"ז שהאריך בזה ודעתו להסכים להנו"ב הנ"ל ומסיק נהי דהמיקל לא הפסיד מ"מ המחמיר תע"ב ע"ש]. עוד כתב בתשובת נו"ב שם אי לאו דמסתפינא הייתי אומר דלא הטריף רמ"א אלא כשאין עוברת ע"י מיעוך ומשמוש שאז אמרינן שמעכבת הריאה מלהנשים כראוי אבל באם עוברת ע"י מיעוך אין בה כח לעכב על הריאה אלא דמסתפינא להקל כו' וכל זמן כשמסירין הסירכא מתפשט הקמט ע"ש ועיין פמ"ג שכתב בזה דבהפ"מ יש לצדד להקל במיעוך ע"ש היטב [ועיין בתשובת ח"ס סי' ל"ה אודות הריאות שבשיפוליהם הם עשויים פגימות פגימות זה נכנס וזה יוצא ושפה של עור מקפת הריאה ומחברת הפגמים ולפעמים נראים כמקמיטים ע"ז אלא בשום פעם אינו עושה חלון אלא השפה של עור נכנסת ויוצאת בשוה עם הפגימות ההמה. וכתב האמת אגיד דכל ימי ראיתי ראיות לאלפים כאלו ולא שמעתי מי שפקפק בהם וגם על לבי לא עלה שום ספק שאין זה רק דלדול ושפה של עור הריאה עצמה המתדקדק בסוף השפול עד שבאתי לכאן שמעתי שכבר נתעורר בזה גאון אחד בכאן והרעיש העולם וחקר בעירות גדולות וכולם הסכימו שזה הוא רק דלדול הריאה. ובכל זאת אם המה מקמיטים הבשר הרבה באים ושואלים אותי ולבי נוקף מאד בכזה ואין לי בזה דבר מקובל לסמוך עליו ואני נמנע מכיוצא באלו אבל איני מורה לאחרים לאיסור עכ"ל]:

י **סירכא תלויה שעולה ג"כ**. עיין בתפל"מ שכתב דצ"ע בסירכא שבין אונא לאונא כסדרן מחציה למטה אי מטרפה כה"ג ע"ש:

יא **מכה בדופן כנגדה**. עי' בסעיף כ"ג איזה הוי מכה בדופן ש"ך. ועי' במה שאכתוב שם סק"כ בשם תשובת מהרי"ט. ונראה לי דהכא יש לחוש לחומרא ולומר דכל הצלע בחזקת ריעותא וחשיב כמכה דכל עיקר דברי מהרי"ט שם דאין לנו להקל אחרי דלא מצינו סברא זו מפורש ודי לנו במה שהקיל הרא"ש דאע"פ שחזר ונקשר חשיב מכה ולא להקל כ"כ ע"ש וא"כ אפשר דדוקא לקולא לא אמרי' כן אבל לחומרא חיישינן דאפילו אין המכה כנגדה ממש רק אם הוא באותו צלע טריפה וצ"ע לדינא. ועיין בתשובת גבעת שאול סי' נ"ז שכתב דמה שנהגו איזה בודקים שמטריפין היכא דנמצא סירכא דבוקה

למכה בדופן ומתנתקת ע"י מיעוך ומשמוש ואומרים דכ"ש הוא מסירכא תלויה. טעות גדול הוא בידם והם מפסידים ממון של ישראל בחנם ע"ש:

יב **הגבהה כל שהיא**. עיין בספר בני חייא שכתב דשיעור כל שהוא היינו שיגביה הסירכא בלתי שיגביה האבר שתלוי בה הסירכא באותה הגבהה ואז אם נפסקה הסירכא כשירה אמנם אם הגביה האבר עמה תלינן דמכבדות האבר נפסקה ע"ש:

יג **ריר בעלמא**. עבה"ט. ועיין בתשובת חינוך בית יהודה סי' מ"ב דמ"מ אם אי אפשר לבדוק בנפיחה אח"כ כגון שעשה העובד כוכבים נקב בריאה לפי תומו יש להקל ע"ש וכן כתבתי לעיל סק"א בשם תשובת גבעת שאול (ועיין מ"ש לעיל סימן ל"ו ס"ק ב') וכן פסק בתשובת שבו"י ח"ב סימן סמ"ך דסירכא שעברה ע"י משמוש וקודם הנפיחה נתקרעה או נאבדה יש להכשיר בפרט בהפ"מ. אלא שכתב דמ"מ אין להקל אלא כשנתמעך הסירכא בין אצבעותיו ע"י משמוש בנחת אכן ביש מקומות שמקילין וממעכין בחוזק קצת כו' אין להקל שני קולות וכן בנמצא עצם על הריאה דאז צריך נפיחה מדינא אין להקל כלל בלא נפיחה אליבא דכ"ע ע"ש:

יד **שלא ינתק בכח**. עבה"ט. ועיין פמ"ג שכתב דמה שנהגו שוחטי זמנינו שמקלפין הסירכא בצפורן מעל הריאה מאכילין טריפות בישראל. ועיין בתשובת תפארת צבי חיו"ד סימן ד' שהאריך ליישב מנהג זה שנתפשט במדינות אשכנז ופולין וליטא שקולפים הסירכא מהריאה ואם עברה בודקים ע"י נפיחה ומצא סעד טוב למנהגנו. רק המחמיר על עצמו קדוש יאמר לו ע"ש [גם בתשובת ח"ס סי' ל"ט כתב וז"ל מריש הוי קשיא לי מנהג השוחטים בכל התפוצה לקלוף הסירכא מעל הריאה ולבדוק אח"כ ע"י פושרים ולא שקטה ולא נחה דעתי עד שהגיעני ספר פרי תבואה וראיתי בס"ק קנ"ג תשובת הגאון מוהר"ר סענדר שור אמרתי ברוך שבחר במנהגים ישרים. ומ"מ שומר נפשו ירחק מכל כיוצא בזה עכ"ל ע"ש]. ועיין בתשובת בית אפרים חלק יו"ד סימן י"ח שנשאל בבודק שהכניס ידו לפנים והרגיש סירכא בדופן ופרק אותה לצד הדופן על סמך שיבדקנה במיעוך כנהוג ואח"כ הכניס הארבעטער את ידו והוציא הריאה וחפשו אחר הסירכא ולא מצאו ובדקו בפושרין כל שטח האונה במקום ההוא ולא בצבץ כלל והיה הפ"מ ולכבוד שבת וכתב להכשיר דאף שכתב בשמ"ח דדוקא אם אין לה כח להתחזק אפילו באחת מקצוותיו הו"ל רירא בעלמא לא בענין אחר וא"כ בזה לא חזינן כי האי סימנא דהא הצד האחר כבר הפרידו במתכוין ואשר הועיל בהעברה בעלמא מצד אחד לבד לא מהני מ"מ י"ל דדוקא בדבוקה צריכה שתתפרק משני קצוות דאל"כ אפילו סירכא גמורה בקל תתפרק כשבא עליה היד הדוחה אבל הכא שכבר נחתכה מצ"א אם

סירכא גמורה היא לא היתה עוברת ע"י הכנסת ידו שהרי אינה מעכבת על ידו וה"ל הסירכא שעברה ע"י מיעוך ע"ש. ועי' בשו"ת תולדות יצחק סי' י"ט:

טו **ע"י מיעוך**. עבה"ט בשם ש"ך ועיין בתשובת הר הכרמל חי"ד סוף סי' א' שכתב דלדעת הש"ך דבעגלים בעינן דוקא יונק. הזמן שניתן בזה ליונק שפירש דלא לקרותו יונק. היינו אחר שפירש מעל"ע שלא ינק וא"כ יש תקנה בעגלים הרכים אפילו תוך שנה ויונק להשהותן מעל"ע בלי יניקה ושוב מתכשרת סירכא שבה ע"י מיעוך ע"ש. [ובשם הרב הגאון מוה' משה זאב זצ"ל שהיה אב"ד דק"ק ביאליסטאק שמעתי שלא הסכים לזה ואמר דשיעור יונק שפירש דלא לקרותו יונק היינו אחר שפירש שלשה ימים מעל"ע כמו גבי תינוק לקמן סימן פ"א ס"ז] ומ"ש הבה"ט ועי' פר"ח שחולק. ר"ל דס"ל דגם בעגלים דינא הכי אף שאינו יונק כל שנקראים בלשון ב"א עגלים וכן דעת התב"ש ועיין בתשובת הר הכרמל שם שכתב דזה תלוי במנהג ובמקום שאין מנהג ידוע יש לסמוך אדברי הב"ח דתוך שנה ואינו יונק שוב מהני מיעוך ע"ש. ועי' בתשו' גבעת שאול סי' נ"ח שמעשה בא לפניו בריאה של עגל שכבר פירש מלינק וספק אם הוא בן שנה שהיה בה סירכא עוברת ע"י מיעוך ומשמוש והכשיר וכתב דדוקא בכה"ג דספק אם הוא תוך שנתו אבל בודאי תוך שנתו אף דאינו יונק ודאי דאין להתיר ע"ש. ומ"ש הבה"ט בשם בה"י. עיין בתשובת גבעת שאול שם שכתב דזה דוקא בגדי וטלה ולא בעגל. ואף בגדיים וטלאים יש לפקפק אם לסמוך על מנהג זה כיון שלא נמצא בשום אחרון דעה זו ע"ש. ודע דאף שכתבו הפוסקים דלא מהני בהו מיעוך. נראה דה"ה אם נפסק בהגבהת אצבע לא מהני אף דקיל יותר ממיעוך (שהרי אף להמחבר מהני כדלעיל סעיף י"א אף דמיעוך לא מהני לדידיה) ובדברי הפוסקים לא מצאתי זה:

טז **ואחד מכחישו**. עיין בשו"ת שיבת ציון סוף סי' כ"ג וסי' כ"ה שכתב דמיירי שגם האחר שמכחישו הוא ג"כ ממונה על הבדיקה ויש לזה נאמנות כמו לזה דאל"כ יהיו דברי הש"ע סותרים למ"ש בסוף סימן א'. וכן התב"ש בסעיף נו"ן כשהעתיק דין זה נקט שני בודקים המכחישים זה את זה ע"ש ולע"ד איני מבין מה שהעמיס כן בכוונת התב"ש דהרי התב"ש בסוף סי' א' פוסק כדעת האחרונים שם דאוקי חד לגבי חד ולא כש"ע שם משום דלא אמרינן כ"מ שהאמינה תורה כו' אלא בעדות אשה ע"ש וא"כ עכצ"ל דהתב"ש כאן אורחא דמלתא נקט:

יז **בבת אחת לב"ד**. עט"ז וש"ך ועיין לקמן סימן קכ"ז בש"ך ס"ק י"ד דדוקא שנפסק הדין ע"פ עד האוסר הא לא"ה אוקי עד לגבי עד ואוקי אחזקה ושם הביא דברי הריטב"א שחולק על דין זה וסובר דוקא בעדות אשה הוי כשנים ולא באיסורין ועיין פמ"ג שכתב

דהלכה י"ל כמ"ש המחבר. ונראה לי דהאי ב"ד לאו דוקא ודי ביחיד וכ"כ החלקת מחוקק באה"ע סי' י"ג ס"ק ע"ח גבי עדות אשה ואף הב"ש שם שחולק עליו היינו מטעמא כיון דלפעמים איכא נמי דיני ממונות לענין הכתובה ע"ש אבל כאן כ"ע מודו:

יח **ששוחטין אצל עובד כוכבים**. עיין בתשובות הר"א מזרחי סימן כ':

יט **או בבשר ובעצם**. עיין בתשובת רדב"ז החדשות סימן שכ"ח שכתב דכל מקום שהצלע מגולה נקרא עצם. וכל מקום שהבשר חופה את העצם נקרא בשר. דלא כקצת טבחים שאומרים דלא נקרא לעצם ולבשר אלא כשהיא סרוכה לבשר שבין ב' הצלעות שאין שם עצם כלל אבל אם נסרכה לבשר שעל העצם לפי שהצלע אמצעיתו מגולה ושני צדדיו מכוסים בבשר ואם נסרכה לאותו בשר נקרא לעצם כיון שיש תחתיו עצם וטרפה. דהא ליתא דבשר שעל הצלע בשר הוא ולא עצם ומ"מ צריך ליזהר שיהיה בשר ממש מה שעל העצם אבל אם הוא קרום לבד כדרך הבהמות הכחושות אין זה לבשר אלא לעצם ע"ש:

כ **לעצם לבדו טריפה**. עיין בת' רשב"ש סי' ט"ו בסופו:

כא **ומשמוש**. עבה"ט [ועיין פמ"ג שהביא דהשמ"ח כתב כשיש מכה גרע טפי ונוהגין שלא למעך דאומרים משום דמקום המכה רך ומחלחל ומש"ה מנותקת דלא כאותן השוחטים שממעכים. והוא ז"ל כתב דיש לילך אחר המנהג בזה והיכא דנהוג למעך אף בכה"ג אין לגעור בהם ע"ש. וכן מסיק בתשובת ח"ס סי' מ"א. וכתב עוד ובעיר חדשה שאין מנהג דעת הגאון בית אפרים לאסור. ולפענ"ד להתיר בבהמת ישראל דאיכא הפסד מרובה ע"ש] ומ"ש הבה"ט בשם ט"ז במעשה שהיה עצם דק כו' עיין בתשובת מקום שמואל סי' ט' שהשיג על הט"ז והעלה כדעת הפר"ח להכשיר ע"ש ועיין בתשובת שבו"י ח"ב סימן ס' שכתב בזה להתיר בהפ"מ ע"ש וכן פסק התב"ש בזה להקל בהפסד מרובה ועיין בתשובת הר הכרמל חיו"ד סי' ה' שכתב דזה דוקא בנמצא מונח על הריאה מבחוץ אלא שנדבק בעורה אבל אם נמצא מונח בריאה בין קרום לקרום דכבר יש ריעותא לפנינו שניקב קרום אחד ע"י העצם שפיר יש לחוש שניקב גם השני במשהו ואין אנו בקיאין וטרפה אפילו במקום הפסד מרובה ע"ש:

כב **אזלינן בתר רובא**. עיין בתשובת מהר"י טראני ח"א סימן ע"ז מ"ש בזה:

כג **נשבר הצלע**. עיין בתשובת מהרי"ט ח"ב סי' ט' שהאריך לחלוק על השוחטים שאמרו שיש להכשיר בסרוכה לצלע שנשבר וחזר ונקשר דחשיב מכה אעפ"י שהשבר במקום אחד והסירכא להלאה ממנו שכל אותו הצלע בחזקת ריעותא והביאו ראיות לדבריהם והוא ז"ל דחה ראיותיהם והעלה שחלילה להקל בזה ועמ"ש לעיל סק"ח:

כד **רוב הסירכא**. עי' בתשובת מהר"ט ח"ב סי' י"ב מ"ש בזה:

כה **רובה במכה**. עיין בתשובת מהרי"ט ח"ב סי' ט' באמצע התשובה שכתב דהבודקים הוסיפו עוד קולא אם המכה היא באמצע הסירכא אע"פ שהיא מתפשטת חוצה לה מכל הצדדין ומה שבצדדין יש רוב כשירה מאחר שאין במה שחוץ למכה רוב במקום אחד הואיל ואפשר לסירכא שתתפשט מקצת חוץ למכה כשם שנתפשטה מצד זה כך נתפשט מכל צד וזיל להכא ליכא רובא וכו' וכן הורה אביו הרב המבי"ט ז"ל בכיוצא בזה ע"ש. ודע כי מה שכתבתי בזה אף דלדידן אין נפקותא כמ"ש הרמ"א סעיף י"ח כתבתי בשביל גלילות אחרות הנוהגים כפסק הרב המחבר ז"ל:

כו **תחתיו שלם**. עיין בספר לבושי שרד בסי' זה ס"ק ר"ג לענין אם יש מקום בריאה שמזיע טיפין קטנים של זיעה כחודו של מחט ומראה הטיפין אדומים כדם וכשמקנחין חוזר ומזיע ובודקין בפושרין ואינו מבצבץ אי הוי זה ריעותא וגם אם היו הזיעות הנ"ל תחת בשר בלוי אי הוי תרתי לריעותא ע"ש באורך. ועי' בתשו' בית אפרים חי"ד סי' י"ט שהשיג עליו וכתב דאין מקום ספק בזה כלל וחלילה להקל בזה ע"ש:

סימן מ

א **כיחה וניעה**. עבה"ט [מ"ש ואם נמצא עצם בתוך הלב כו' ועיין בתשובת ח"ס סימן מ"ג ע"ד השאלה שנמצא עצם בלב פרה אחר הבישול ויש להעצם עוקצים הרבה חדים מחודדים והיה הפ"מ בדבר בתערובת כל בני הקהלה והרבה אנשים נסעו משם כבר ועמהם מבשר ההוא. וכתב שדברי הפמ"ג כאן בשם התב"ש מגומגמים ע"כ הביא הוא ז"ל דברי התב"ש בתוספת ביאור ותוכן הדברים דתרי מיני עצמות בלב. א' נמצא בחללו ולא תחוב בבשרו והיינו עובדא דהב"ח שקיבל להכשיר וכן עיקר ואף שהט"ז הקשה ע"ז דבריו דחויים. ע"כ אם נמצא בחלל כשר בכל ענין אפילו אם יש לו עוקצים הרבה. אך בתנאי שיהיה אדום אבל לא לבן כי אין דרכו של דם להתלבן. ועוד מין אחר עצם הנמצא גדול ומסובך בבשר עובי הלב ולא בחללו וע"ז העיד בלחם הפנים שהכשירו כמה גדולי הדור כי העידו בקיאים לפניהם שנמצא כן בשוורים גסים וזה כשר בכל אופן אפי' יש לו עוקצים הרבה ואפילו הוא לבן ומ"ש הפר"ח שאם נמצא העצם גם מכל צדדיו שיש להכשיר ר"ל בנמצא לבן בחללו. כי אדום בחלל ולבן בעובי הבשר כשר בכל אופן. זה תוכן דברי התב"ש ז"ל. מעתה בנידון השאלה שלא נמצא מונח בחללו אלא תחוב בעובי הבשר אם ניכר היטב שגדל בתוכו והיה מסובך בבשר הרי דינו מפורש להתיר (אף אם העצם לבן) ואף אם יש ספק שלא נתגדל בתוכו אולי מעלמא נתחב לתוכו וה"ל כמחט שנמצא בלב מ"מ הרי בתשובת צ"צ סימן ק"ז (והובא בבה"ט סימן מ"ח סק"ו)

מתיר במחט שנמצא תחוב בכבד אחר בישול דאיכא ס"ס כו' אלא דהפר"ח מהנדז בדבר מ"מ התיר הכלים אחר מעל"ע ובסימן מ"ט הורה וסמוך כיון שהיה עוד צד קולא שכיון שיצא המחט לחוץ כחצי אצבע היו מרגישים כו'. והנה דעתי נוטה להקל כצ"צ אך הכא אין אנו צריכים לזה לא מיבעיא אם ספק אם היה תחלת גידולה או מעלמא דודאי יודה הפר"ח לצרף הספק ולתלות שהיה מתחלת גידולה אלא אפי' אי נראה לעין שמעלמא אתא מ"מ בנ"ד יש להקל כי העוקצין הם קטנים מאד והעצם רחב ואינו חד ואפילו היה נכנס דרך הושט והיה ניקב בעוקצו אברים הפנימים לא היה יכול לעבור רוחב עצם הגס ע"י נקב הקוץ הדק הלז ולא דמי למחט שהוא דק מלמטה ומתעבה והולך בשיווי כו'. ואע"ג היכא דהיה נמצא בלב שאינו מבושל אחר שחיטה ולא היה מקום לתלות אלא דקודם שחיטה אתי מעלמא לא הייתי מיקל מסברת הכרס לחלק בין עוקצין אלו למחט. מ"מ אמת הוא שקשה לתלות באיסור וא"כ בכה"ג מודה הפר"ח לצ"צ לומר מעלמא אתי אחר שחיטה כמו שסמך להקל בסימן מ"ט ע"כ נראה להתיר בנ"ד שהוא ג"כ הפ"מ ויאכלו ענוים וישבעו עכ"ד ע"ש]. מ"ש בשם ח"צ עיין בתשובת אא"ז פנים מאירות ח"א סימן כ"ג ובשו"ת מהר"ם זיסקינד רוטנבורג סימן ל"ג ובשאילת יעב"ץ חלק א' סימן קכ"א [ועיין בתשובת משכנות יעקב סוס"י י' שהעיר ע"ז מדברי הירושלמי במס' עבודת כוכבים גבי עורות לבובין דמבואר שם דניטל הלב אינו אלא מעשה טריפה ויש בה קצת חיות עדיין ע"ש]:

ב **הבשר הרי הוא**. [עבה"ט. והתב"ש סק"ה החזיק בדין זה להטריף ובחכ"א כ' דאין להכשיר כ"א בהפסד גדול ע"ש ועיין בתשובת ח"ס סימן ל"ג שכתב וז"ל האמת היא כמ"ש בתב"ש דדוקא הכא שלא ראה ריעותא בחוץ כלל רק שהיה דבוק כו' (גם בפמ"ג העתיק דבריו וע"ש) ועוד נ"ל דהכא לא היה אפשר לבדוק בתוך החלל שהוא מלא דם כמ"ש הש"ך הנ"ל דבר הצריך בדיקה להכשיר ונאבד בלא בדיקה או נמלח והודח דטריפה אבל אי היה הלקותא מתחלה מבחוץ ממקום הדבוק ונמשכת עד סמוך לחללו ונשאר כל שהוא מעביו שלא שלט שם החולי והיה אפשר לבדוק כן במראה עין כשר לפי דעתי אע"פ שלשון הש"ע לא משמע כן מ"מ האמת כמ"ש ועיין חו"י סימן ע"ו עכ"ל]:

סימן מא

א **שהוא תלוי בו**. [עבה"ט ועיין פמ"ג בשפ"ד סק"א שכתב וז"ל ולפ"ז שלש זיתים שנפלו לתבשיל משלש בהמות א' מבהמה שנשאר זית מקום טרפשא וא' נשאר מקום כליות וא' מקום מרה א"צ אלא ס' נגד זית א' וביבש הכל מותר דממ"נ ב' כשרים הם ואחד טריפה

ונתבטל ברוב. ובפתיחה לסימן צ"ח אבאר אי כה"ג אמרינן חד בתרי בטל כו' עכ"ל. ובמ"כ כי רב הוא דברי תימא הם דבכה"ג אדרבה ממ"נ ב' טריפות הם וסבור הייתי דטעות הדפוס הוא ובמקום שנשאר צ"ל שניטל אך ראיתי בפתיחה להלכות תערובת פ"א חקירה א' הזכיר גם שניהם וניטל ונשאר וז"ל שם הא דחד בתרי בטל אם הוא דוקא בהיתר מבורר מעיקרא כו' המשל בזה ג' זיתי כבד (לאו דוקא הוא) משלש בהמות אחת ניטל מקום חיותו וא' ממקום מרה וא' ממקום כליות אי בכל אחד נשאר זית אחד דהשתא ממ"נ ב' של היתר כו' וכן בגלודה ג' בהמות א' נשאר בטבור כו' ע"ש הרי להדיא דמשוה נשאר לניטל ובאמת זה אינו. שוב שמעתי אשר בעוד הגאון המחבר ז"ל היה בחיים שאל חכם אחד מק"ק סלאנים את זאת ממנו בעצמו והודה לו כי שגגה פלטה קולמסו בזה]:

ב **הב' זיתים לבד**. ע' בתב"ש שכתב דהלשון אינו מדוקדק דבאמת אף אם נלקה א' מהם אע"ג דכולה עם כזית הב' קיימת ה"ל ספיקא דאורייתא כו' ולכן לדידן דבעי' ג' זיתים אם אחד מהם יבש או שאר קלקול אעפ"י שהב' זיתים האחרים עם כל הכבד קיימת טרפה עכ"ד ועיין בשו"ת תולדות יצחק סימן ב' שהביא בשם אא"ז הוא דודו הגאון בעל פנים מאירות שכתב דדוקא נקט שני זיתים אבל באחד מאלו לא מיטרף דהוי ס"ס וכמ"ש הב"י לקמן סימן נ"ט גבי גלודה וכ"ש הכא דאיכא למימר שמא הלכה כדעת רש"ל הביאו הש"ך. והוא ז"ל חולק על בעל פנים מאירות והעלה כדעת התב"ש דאף כשאחד מאלו הזיתים יבש טריפה אך מה שכתב התבואת שור בסוף דבריו דלדידן דבעי שלשה זיתים כו' בזה הפליג לחמיר ויש להקל בזה מטעם ספק ספיקא ע"ש שהעלה כן הלכה למעשה:

ג **לרקב הכל**. עבה"ט בשם ט"ז וש"ך ועיין בזה בתשובת אא"ז פנים מאירות ח"א סימן א' ועיין בתשובת משאת בנימין סימן כ"א שחולק ג"כ על הרמ"א ע"ש. [ובתשובת חתם סופר סימן קמ"ד בד"ה ונבא כתב דלחנם השיג המ"ב עליו וראוי לחוש לדברי הרמ"א ע"ש]. עוד כ' שם שגם הרמ"א לא החמיר אלא בנמוק גוף מבשר הכבד אבל אם בשר הכבד קיים ובריא רק שנצרר הדם וכשגוררין הדם הכבד שתחתיו קיים אין כאן בית מיחוש כלל אפילו אם נחסר מבשר הכבד כשיעור הדם כו' ע"ש. ועיין בתשובת גאוני בתראי סימן י"ב:

ד **שקשה כאבן**. עיין בשאילת יעב"ץ ח"ב סימן נ"ח בתרנגולת שהיה לה כבד גדולה וגסה כפלים ויותר מהראוי והכשיר דלא כמורה אחד שהטריף מאחר שהיתה נפוחה (שקורין גישוואלין) דליתא דאין להוסיף על הטרפות ואפילו אם היתה הנפיחה גם במקום שני הזיתים כשר. וכתב עוד בסימן נ"ט בתרנגול הגס שמן מאד שהיה לו כבד

מלאה צמחים לבנים קשים מבחוץ ומבפנים אך בשר הכבד כולו היה כטבע מראה שאר כבדים והכשיר ע"ש:

ה **ובמקום חיותו**. [עבה"ט ומ"ש דהסכמת הש"ך כמהרש"ל עיין בש"ך שלא נמצא הסכמתו להדיא להטריף ובפמ"ג כתב דהש"ך מכשיר אם לא נשתיירו רק ב' זיתים והתליעו ואפילו ע"י צירוף לא יהיה ב' זיתים שלמים ובאמת גם להכשיר לא נמצא הסכמתו להדיא וכן בפר"ח כתב ע"ש הש"ך דמגמגם בדין זה ודעת הפר"ח עצמו להטריף אם לא יהיה כב' זיתים שלימים לבד מחסרון נקב התולעים ובתב"ש החמיר יותר ע"ש ועיין בתשובת חתם סופר סימן מ"ד שכתב וז"ל פה בקהלתנו ובגלילות האלו שכיחים מאד באילים ששוחטים למאות שהתליע הכבד שלהם וממש כ"פ לא נשארים אפי' שני זיתים ונהגו בו היתר מקדמת דנא ע"פ הסכמת הש"ע והש"ך והגם שהרב בעל שמ"ח מחמיר קצת בזה מ"מ הנחתי להם מנהגם בזה עכ"ל וצ"ע]:

ו **כולו טמון**. עבה"ט במעשה שמצאו כו' ועיין בתשובת טור האבן סימן י"ז ד' ל' ע"ד שהעלה כדעת הצ"צ דכשירה ולא כהפר"ח אם לא שניכר שנעשה מחיים ע"ש. [וכן נוטה להקל בתשובת חתם סופר סימן מ"ג הביאותיו בסימן מ' סק"א ודעת התב"ש לאסור אלא שסיים שאם המחט היא תחובה על הכבד ולא בתוכה ואין בה חלודה יש להתיר ע"ש. ועיין בספר לבושי שרד סימן כ"ב שמעשה בא לפניו באיש אחד שקנה חתיכת כבד מהטבח והניחו בביתו ואחר ב' או ג' שעות מצא מסמר תחוב בסמפון א' שבו וצד העב מהמסמר הוא לצד חלל הבהמה וחודו לצד הראש של הבהמה והביאו האיש הקונה להטבח והשיב הטבח שאינו יודע רק שקצת תימא בעיניו אם היה מתחלה איך לא הרגיש. ואותו המסמר לא היה בו חלודה ובבית הקונה ההוא מצוי מסמרים כאלו שיש לו למכור. והורה דהבהמה שריא אך ראובן הקונה אסור לאכול ממנה ואותה חתיכת הכבד אסור לכל אדם ע"ש בביאור טעם הדבר. ועיין בתשובת חתם סופר סימן מ"ו במעשה באווזא שנשחטה ובדקו הושט כנהוג ולמחר הוציאו בני מעיים ובתוכם הכבד והניחום על המערכת ולאחר שעה כשלקחו הכבד לשרותה במים מצאו עליה גרגיר מוזהב כחצי לבנה קטן ולא נודע מאין בא לשם ולא נראה שום רושם בשום מקום ולא ניכר שום חלודה על הזהב ולא מכה בהכבד ולא בשום אבר. וכתב דפשוט להתיר כי אמרה המשרתת שזהו במקום שהקורקבן מונח על הכבד כשנתלש הושט משם וי"ל שמן הושט בא שבלעתו בחיים ובשעת תלישתו נפל לשם או בשעה שהוציאו הקורקבן יצא ממנו זה ונפל על הכבד ופשוט שתלינן בזה דלו יהא הושט בפנינו ונקב בו והגרגיר מוזהב תחתיו באופן שנדע בודאי שיצא מהושט ונקב הושט בפנינו היו תולין

במשמוש ידא דטבחא כמו בכל הטריפות דאין לחלק משום דושט ספק נבילה וה"ל ספק בשחיטה. דז"א ולא מקרי ספק בשחיטה אלא ספק במעשה השחיטה כגון ספק שהה. דרס. סכין פגום. שחט הושט ונמצא הגרגרת שמוטה ואין לי במה לתלות וכן בש"ך ס"ס ל"ד (וכבר האריך בזה יותר בסי' כ"ד וכ"ה שם והובא קצת לעיל סימן ל"ג ס"ד בד"ה אבל) וכיון שכן ה"נ כיון דאיכא למיתלי שכאן נקרע הושט ע"י שתלשו מן הקורקבן כו' וזה ק"ו ממ"ש התב"ש שאם המחט היא תחובה על הכבד כו' מכ"ש הכא דאיכא למיתלי טפי ואינו אלא מונח ע"ג הכבד ולא בתוכה כלל דיש להתיר ע"ש]. ועיין בתשובת תפארת צבי חי"ד סימן ו' שפלפל בדין זה:

ז **שבכבד**. עבה"ט ועיין בתשובת שמש צדקה חיו"ד סימן מ"א:

ח **ניקב טרפש**. עיין בתשובת נודע ביהודה תניינא חלק יו"ד סימן י"ב בד"ה ועל הנפ"מ שכתב דאם נברא כך בנקב לדעתו כשר ע"ש:

ט **מצד הכבד טריפה**. עבה"ט ועיין בתשובת גבעת שאול סימן נו"ן בחצר הכבד שהיה בו נקב עגול ושפה סביב הנקב בעור העליון שהוא לצד הריאה גם הבשר שבין ב' העורות נחסר ג"כ בעיגול כמו העור וניכר שנעשה מחיים ובעור התחתון שלצד הכבד לא היה חסרון כזה רק שהיה נקרע לכמה קרעים והשוחט אמר שהיה דבוק עור התחתון לכרס ותלש משם בחוזק והנקב הזה היה שלא לצד הכבד וכתב להתיר מכמה טעמים ע"ש:

י **אבל אם נסרכה**. עיין בתשובת מהר"י טראני ח"ב סימן א':

יא **כשירה**. עבה"ט ומ"ש בשם הב"י מעשה בריאה כו' עיין בתשובת שבות יעקב ח"ב סי' ס"ג שהשיג ע"ז דודאי כל שאין רואין שום ריקבון וריעותא בקרומים אין כאן חשש איסור כלל וכתב דאולי תלמיד טועה כתבו שם ע"ש. ומ"ש בשם צ"צ. ע"ל ס"ק י"ב:

יב **ואם נסרך**. עיין בתשובת נו"ב תניינא חיו"ד סוס"י י"ד שכתב בשם גדול אחד שאם אין הסירכא ממש נגד המחט התחוב בבית הכוסות בפנים אין לאסור והסכים עמו אך כתב דהיינו דווקא במקום העב של בית הכוסות אבל במקום הדק כיון שלדעת רש"י טריפה ורמ"א בסי' מ"ח ס"ז כתב דהכי נהוג אם לא בהפ"מ וכיון שכאן יש עוד ריעותא מחמת הסירכא אף שאינו כנגדו ממש אין להקל אפי' בהפ"מ ואם הוא הפ"מ וגם שעת הדחק שהוא סמוך לשבת יש להתיישב בדבר אם להקל ע"ש. [ועיין בתשו' חתם סופר סימן מ"ה שדעתו להטריף אם נמצא תחוב אפילו שלא כנגד הסירכא אך בתחוב רק בפלידערלי"ך שבב"ה או בנמצא רק על הפרש כו' ע"ש ויובא בס"ק שאח"ז. ושם בסי' ל"ג האריך בענין סירכא היוצא מכפתור או בועה שבב"ה ונסרך לטרפש דאם לא נמצא מחט או קוץ כלל בפנים אפי' על הפרש לא נמצא אין לאסור אף שנראה לעין שהסירכא

הוא מב"ה ולא מהטרפש מ"מ כיון דעורו עב קצת טפי מריאה י"ל אה"נ היה כאן חולי בהעור מבחוץ והוליד בועה וגם המשיך סירכא ומ"מ לא שלט החולי בפנים והרי יש לנו עינים לראות ולבדוק בצד הפנים אם שלם שם או אם יש להסתפק בבשר שהרופא גורדו ואל"ה כשירה ולא חיישינן שמא הבריא. אבל אם נמצא מחט מונח על הפרש אין להתיר רק בסירכא לחוד (במקום שנוהגים בזה היתר) שאנו תולין הסירכא עדיין בטרפש ואין כאן ריעותא בב"ה כלל אבל כל שיש כאן ק"ד ומכ"ש בועה וכפתור בב"ה שנראה בחוש שעי"ז באה הסירכא ושלט בעור מכה וחולי והרי בתוכו נמצא מחט וזה גרע מק"ד לחוד ומחט בפנים נ"ל לאסור אפי' בהפ"מ והמכשיר בזה יחוש לעצמו שלא יאכיל טריפות לישראל חו"ש ע"ש באורך]:

יג **יש לבדוק**. עיין בתשובת נו"ב חיו"ד סימן ט"ו שכתב דבדיקה זו חיובית היא ומעכבת ודי לנו שנסמוך על הבדיקה הואיל וכתב רמ"א שיש לבדוק ולא החליט להטריף משמע עכ"פ שבדיקה מועיל אבל אם אירע שהשליך הכרס ולא בדק קשה להקל אפילו בבהמת ישראל ובהפ"מ והמיקל בזה גס לבו בהוראה וראוי לגעור בו בנזיפה. ואם בדק ונמצא מחט מונח על הפרש ולא נתחב יש להתיר עכ"ד ע"ש. אכן בתשובת חוט השני סימן ס"ט פסק דיש להטריף אפי' אין המחט תחוב אלא מונח על הפרש ע"ש ועי' בתשובת בגדי כהונה חלק יו"ד סימן ב' שגם דעתו נוטה כן ע"ש ועיין בשו"ת שיבת ציון סי' כ"ו שגם הוא מן המתירין וכתב שכן נוהגין בקהלתו ק"ק פראג להקל בזה אמנם כל כי האי מילתא שתלוי במחלוקת הפוסקים ואין מכריע ביניהם כי האוסרים והמתירין הם שוין במנין יכול כל רב ומ"צ להורות במקומו כפי שיקול דעתו וכפי הנראה לו אם להקל או להחמיר באופן שאין שם מנהג ידוע ע"ש. [ועיין בתשובת ח"ס סימן מ"ה שדעתו קרובה להטריף כי היה תחוב ויצא מחמת נענוע וטילטול מ"מ בהיותו במקומות שנהגו לאכלם לא מנע מהם (וכבר כתב כן גם בס"ס ל"ג ע"ש) ובק"ק פ"ב מנהג פשוט הוא להטריף בכל ענין. ושוב הביא עובדא וז"ל פ"א סמוך ליו"ט של פסח באו לפני שוחטי דמתא ואמרו שכבר יותר מכ"ד שוורים נטרפו ע"י סירכא הנ"ל ואין שום בשר בקהלה גדולה כזו ומחמת שיותר חששתי שיורגלו ליקח משחוטי חוץ ממקומות שאין דעתי נוחה ליקח משם אמרתי לבחור הרע במיעוטו ונתתי רשות להבודקים אם ימצא מכאן ואילך עוד סירכא הנ"ל ישפכו הפרש בלי שום בדיקה ואחר השפיכה יבדקו בעור הכרס אם לא נתחב שום דבר אבל על הפרש לא יבדקו והבודקים הוצרכו לקבל עליהם שלא ללמוד להקל בפעם אחר. ומאז יצאו מלפני ושחטו י"ט בהמות ולא היה שום סירכא ושום פקפוק ונדנוד כלל ואמרתי ברוך ה' אשר הרחיב לנו ולא הוצרכתי לכנוס לקולא הזאת

אשר לבי מאד נוקף עליו עכ"ל. העתקתי כ"ז להראות גודל כח הצדיקים וכמו שאמרו בחולין דף ז' ע"ב מה בחייהם כך כו' עיין פירוש רש"י שם]. ועיין עוד מזה בתשובת אא"ז פנים מאירות ח"ב סי' קכ"ט ובתשובת צ"צ סימן מ"ט ובפמ"ג. ועיין בנו"ב תניינא חיו"ד סי' ט"ז שכתב דאם כבר השליכו הכרס או חתכוהו באופן ששוב א"א לבדוק אחר מחט אלא שאשה אומרת שברור לה שלא היה מחט יש להטריף כיון דעדיין לא ידעה מסירכא ה"ל מלתא דלא רמיא ע"ש:

יד **שבודאי יש שם קוץ**. עי' בה"ט ס"ק י"ג בשם צ"צ דאף דלא ניקב המחט מעבר לעבר מ"מ הסירכא הוי כמו ק"ד ועי' בכו"פ שכתב דבמקום שיש עוד צדדים להקל אפשר לצדד בזה ע"ש. גם בתשובת תולדות יצחק סי' ג' סתר הראיות של בעל צ"צ ומתוך כך העלה להקל בזה בהפסד מרובה ע"ש עוד. ועיין בספר באר יעקב שכתב דה"ה אם לא נמצא מחט כלל אלא שנמצא נקב ולא ניקב מעבר לעבר טריפה דהאי סירכא גרע מקורט דם ואסור ע"ש. וכן כתב בתשובת נו"ב תניינא חלק יו"ד סס"י נ"ז. ומיהו דוקא אם הסירכא הוא נגד הנקב שבפנים טריפה אבל אם הסירכא הוא שלא כנגד הנקב כשירה ע"ש וע"ל סק"י:

טו **דכל יתר**. עיין בתשובת נו"ב חיו"ד סי' ה' באמצע התשובה שכתב דאף למ"ש הרמ"א לקמן סימן נ' ס"ב להקל בהפ"מ כדעת הרמב"ם דכל שאמרו ניטל טריפה אם נברא חסר כשר מ"מ הכא בשני כבדים אין להקל אף בהפ"מ כי יתר גרע מחסר דלא נאמרה בסיני יתר כחסר אלא יתר כנטול היינו כנטול בידי אדם ע"ש היטב ועפמ"ג:

סימן מב

א **כשרה**. דאין סירכא פוסלת אלא בריאה כמ"ש המחבר לעיל ס"ס ל"ז ולקמן ס"ס מ"ו וכן פסק הב"ח וכן דעת הט"ז והש"ך אכן ביש"ש פא"ט סימן מ"ח ונ"ו אוסר סירכא בשאר אברים ובתה"ד סימן קנ"ג אוסר אפילו נסרכה לדופן לא תלינן בדופן ע"ש וכו'. כתב בשל"ה דף ע"ד ע"ב ד"ה בענין בשם תשובת משפטי שמואל (הוא בסימן ק"ל) שפסק להטריף בזה וכן פסק הוא ז"ל שם אכן בתשובת צ"צ סימן ט' האריך לחלוק עליו והעלה כפסק הרב דאין סירכא פוסלת אלא בריאה ע"ש וכן העלה בתשובת חות יאיר סימן ע"ו. וכתב שם בענין דקין של עגל שנסרכו זה לזה דבהא כ"ע מודים דכשר דאף בעתה"ד דלא אסר רק בנסרכה לדופן או למקום אחר דהוי כסרוכה שלא כסדרן דלית לה בדיקותא כלל משא"כ הני דקין דמינח נייחי אפילו נסרך מקצה לקצה לא דמי לריאה

לפי שהריאה עולה ויורדת תדיר אבל בדקין דנייחי הוי כסרוכה הריאה כסדרן וכשר ע"ש וע' בתשובת חינוך ב"י סי' ל"ו. ועמש"ל סימן מ"ו סק"ה:

ב **חסרה המרה.** בספר חמודי דניאל כ"י כתב פעם אחד נמצא מרה שהיה עורה עב ובתוכה ליחה לבנה ואינו מר טריפה ע"כ ועיין פמ"ג במשבצות ס"ק ב' שנסתפק ג"כ בדין זה והטריף מספק ע"ש וצ"ע אי מהני בכה"ג טעימת הכבד לפמ"ש הריק"ש הובא באחרונים במעשה שהיה כיס קטן אצל המרה וטעמו ולא היה מר והכשיר דלאו ב' מרות הן אלא בועה א"כ ה"ה הכא אפשר י"ל דעיקר המרה נבלעה בכבד וזה אינו אלא בועה או אפשר דדוקא היכא שהאחד כדינו אמרינן כן ולא הכא. עוד צ"ע באם כל הליחה מתוק ונמצא רק במקצת ליחה טעם מר אם יש להכשיר בכה"ג וצ"ע ועיין בס"ק שאח"ז:

ג **הכבד**. עיין בספר בני חייא שכתב כבד עוף שהיה מקצתו מעוך וכתות קצת ולא נמצא בו מרה וטעמו בכבד ולא נמצא בו טעם מר אבל טעמו בקורקבן והיה מר כלענה ויש מי שרצה להחמיר באמרו שאין לנו בדיקה אחרת זולתי בכבד אבל מהר"א הכהן ז"ל הכשיר מטעם ס"ס ספק אי האי מרירותא דאישתכח בקורקבן הוא מן המרה שהיתה סרוחה ודבוקה בקורקבן ובמשמושא דידא נעקר מהכבד ונשפכה לקורקבן ואת"ל מעלמא אתא שמא הלכה כדברי האומרים ניטלה המרה כשרה והוי ס"ס המתהפך ותו מטעם שהיה מעוך וכתות קצת תלינן שבאותו מקום שהיה מעוך וכתות היתה המרה והסכים עמו הרב מהר"ח בנבשת ז"ל מהאי טעמא דתלינן שנקרעת המרה לקורקבן. ולפי מ"ש התב"ש ס"ב והפמ"ג בש"ד אות ה' הטעם דכשר ע"י טעימת הכבד. אף דמ"מ חסר הכיס היינו דאמרינן מסתמא נברא חסר ונבלע המרירות בכבד כיון דמרה פעולתה שכבד כועס כו' או דהכיס נדבק כולו בכבד עד שאין ניכר ע"ש ליתא להיתר זה דמה מהני מה דתלינן שע"י משמוש לאח"ש נשפך המרירות לקורקבן הרי עכ"פ חסר הכיס וליכא למימר דמיירי שלא היה חסר הכיס כלל רק שהיה ריקן וע"ז קאמר דתלינן שהמרירות נשפך לקורקבן. דא"כ כשר אף שלא נמצא כלל מרירות כמ"ש הפר"ח ס"ק י"ב וכל האחרונים. מיהו אם נפשוט מה דמספקא לן בס"ק הקודם ונאמר דאף אם רק מקצת ליחה מר והשאר מתוק כשר משכחת לה להאי דינא בכה"ג שהיה המרה מתוקה ולא היה שלימה ותלינן שהיה בה גם מקצת ליחה מר וע"י משמוש נשפך לקורקבן כ"ש מאחר שבא בשאלה שהיה חסר קצת מהכבד ואיכא למיתלי שהיתה המרה באותו החסר מהכבד ונבלעה באותה חתיכה ואם היתה לפנינו היה נמצא בו טעם מר עכ"ד ע"ש ולשיטתו אזיל דס"ל דאם נאבד הכבד קודם טעימה כשר כמ"ש לקמן סק"ה:

ד **וטועמו בלשונו**. עיין בתשובת זכרון יוסף ס"ס ד' שהביא בשם דמש"א דנכון להדיח הכבד במקום הטעימה מדם בעין שעליה וכתב ע"ז שאין זה אלא איבוד ממונם של ישראל שהרי כתב הריק"ש (הובא בבה"ט סק"ג) דאם טעם ונמצא מר ואח"כ חזר וטעם ולא הרגיש מרירות כשרה דתלינן שבלחיכה ראשונה העביר כל המרירות וא"כ איכא למיחש דילמא יעביר המרירות בהדחתו ולא ירגיש אח"כ טעם מר ויטריף שלא כדין לכן יש לסמוך עמ"ש הפר"ח דשאני הכא דסגי בלחיכה בעלמא ע"ש. ועיין בתשובת שבות יעקב ח"א סס"י כ"ג שכתב דהא דטועמין הכבד היינו אפילו אם גם הכיס ניטל (ר"ל חסר ועיין פמ"ג) דלא כתשובת הלכות קטנות ע"ש:

ה **ואם לאו טריפה**. עבה"ט ומ"ש דבתשובת עה"ג מכשיר אם נאבדה הכבד קודם שטעמה כבר תפס עליו הפמ"ג דאדרבא דעתו להטריף ע"ש ועי' בס' בני חייא שכתב בשם הרב מהר"ח בנבשת ז"ל להכשיר ע"ש ועיין בתשובת שבות יעקב ח"ב סי' ס"ו שכתב ג"כ על שם תשובת עה"ג להכשיר וכן הכריע הוא ז"ל הלכה למעשה וכתב עוד שעמד על הנסיון כמה פעמים שלא היה טעם מר בכבד וראה שהמרה דבוקה בבני מעים ושומן ולפעמים המרה קטנה מחמת שמנונית העוף ואינה ניכרת ולפעמים נשפך ממנה המרירות ע"י תלישת המעים מהם ולכן נראה לו פשוט דאם נאבדו הבני מעים ושומן ואח"כ לא נמצא מרה בכבד תלינן שנתלש עם הבני מעים ע"ש:

ו **ואף עכשיו**. עי' ש"ך מ"ש שקרוב הדבר שיטעום טעם מר ומטעם זה כתב בתשובת שבות יעקב ח"א סימן כ"ג שאם לא נמצא מרה מותר לצלות הכבד בי"ט כדי לטעום דסומכין על הרוב ע"ש:

ז **נוכל לסמוך**. עיין בתשובת חינוך ב"י סימן פ"ו באמצע התשובה שכתב דמ"מ מודה שאין לסמוך על נשים וכדומה להם כו' ע"ש וכ"כ בתשובת זכרון יוסף חי"ד סוף סימן ד'. ועיין בנ"צ מה שכתבתי בזה:

ח **כשרה**. עבה"ט בשם הריק"ש. וכעין זה כ' בתשובת חינוך בית יהודה סי' נו"ן ע"ש ועיין מה שכתבתי לעיל סק"ב:

ט **מיני עופות**. עיין בספר תפארת למשה שכתב דאותן מינים וכן צבי ואילים אם ניטלה כבד שלהם ולא נשתייר רק כזית במקום חיותה ולא במקום מרה כשירה דהא עיקר הטריפות הוא משום המרה כמ"ש הרשב"א הביאו הב"י סוף סימן מ"א ואפשר דאפילו אם ניטלה במקום חיותה כשירה וצ"ע עכ"ד ע"ש ועיין פמ"ג ר"ס מ"א:

סימן מג

א **בראש העב**. עבה"ט סק"א בשם ט"ז דאף במקום הדק שיש בתחלת ראש העב טריפה. וכ"כ בתשובת מהר"י לבית הלוי כלל ה' סימן נ"ה וכ"כ הפר"ח ועיין בתשובת אא"ז פנים מאירות ח"ב סימן קכ"א שהורה דהיכא שסביב הנקב הוא עור שניכר שהוא כך מתולדתו וכה"ג במקום העב הסכימו כל האחרונים דטריפה דלא כט"ז ס"ק ב' אבל בזה דאינו בעב ממש כשירה ע"ש. [ועיין בתשובת נו"ב סימן ט"ז מבואר שפשוט בעיניו דגם בכה"ג יש להטריף רק חקר שם על התערובת ע"ש ואף עפ"כ כל המיקל וסומך בזה על אא"ז ז"ל אין מזחיחים אותו שכל דברי הנו"ב שם סובב הולך על מה שהחליט בתחלת התשובה שם דעל היתר הט"ז שמכשיר נקב זה לגמרי אין לסמוך כלל כי החולקים הם רבים ואחרונים וגדולי ישראל. אמנם הוא ז"ל עצמו בתשובה שאחר זה החזיק מאד בהיתר הט"ז וגם לקמן סק"ב הבאתי ג"כ בשם רבים מגדולי ישראל שמסכימים עם הט"ז להתיר אף בעב ממש. פשיטא דהמיקל בכה"ג שאינו בעב ממש לא הפסיד]:

ב **מפולש**. עבה"ט מ"ש ע"ד הנקבים המצויים להיות בטחולי העגלים ועי' בתשובת מעיל צדקה סי' י"ז שדעתו להתיר כדעת הט"ז ע"ש. [וכן הורה בתשובת צ"צ סימן ע"א ע"ש] וכן פסק בתשובת פני יהושע סי' ט"ו וכן בתשובת שבות יעקב ח"ב סי' ס"ה דעתו כן וכתב דאף שיש ג"כ דעות המחמירין מ"מ הסומך על המקילין לא הפסיד ע"ש ועיין בשל"ה ד' ע"ד ע"א ד"ה טחול ובתשו' נו"ב חיו"ד סי' י"ז ובתשובת פרי תבואה סי' ב' ג' וסי' מ' ועיין בתשובת תפארת צבי סי' ו' אות ב' ובתשובת אבן שוהם סי' מ"ז ומ"ח ומ"ט מענין זה. ועיין בספר תפארת למשה לענין אם נמצא נקב כה"ג בריאה וכתב דמדברי הנה"כ משמע דכשר כמו ככ"ף פשוטה והוא ז"ל חולק ע"ז ודעתו דאפי' נבראת כן בנקב טריפה אם לא שרוב הבהמות היו כן דאז היינו רביתייהו ע"ש היטב. ועיין בתשובת נו"ב תניינא חלק יו"ד סי' י"ט:

ג **דינר זהב**. עיין בתפארת למשה שהוכיח דהיינו בבהמה גדולה אבל בקטנה הוא לפי ערך גדלו וקטנו ע"ש:

ד **כשירה**. עבה"ט. ומ"ש לענין טחול שנצלה בלי ניקור עי' בזה בתשובת הלכות קטנות ח"א סימן רצ"א שעשה סמוכים להיתר דלא כהט"ז אכן בתשובת שבות יעקב ח"ב סימן ס"ט דעתו לאיסור וכתב שכן ראוי להורות אלא דמ"מ אם נמלח עם בשר ויש הפ"מ אפשר דהמקיל לא הפסיד ע"ש ועיין בתשו' שמש צדקה חלק יו"ד סימן ל"ד:

ה **בשינוי בשר**. עבה"ט סק"ד בשם ש"ך דשינוי מראה וכו' וכ"ד הט"ז ופר"ח דשינוי מראה לחוד כשר. אכן בתב"ש סק"ד האריך להחמיר שבכ"מ שנמצא שינוי מראה זהו

לקותא ולדידן שא"א בקיאין חיישינן שמא הוי כבשר שהרופא גורדו ע"ש ועיין בתשו' נו"ב חלק יו"ד סי' י"ג שחולק עליו והעלה כהפוסקים הנ"ל דשינוי מראה לחוד לא הוי ריעותא כלל והמחמיר יחמיר לעצמו ותע"ב אבל לאחרים ובפרט במקום הפסד כדאי לסמוך על המקילין. אך בכ"מ שימצא שינוי מראה צריך לבדוק ולעיין אם אין לקותא בבשר. ואם נמצא על הבשר אבעבוע ויש לה שינוי מראה ובפרט מראה שחור הוי לקותא וטרפה רק שיש לחתוך אם שלט המראה מעבר לעבר ועיין שם בסימן י"ד שכתב דכ"ז באבעבועות אבל אם הוא רק גבוה מעט אם לא היה הבשר משונה במשמוש להיות רך או נמוח קצת לא הוי לקותא ואין להחמיר כלל ע"ש ועיין פמ"ג:

ו **ונרקב**. עבה"ט לענין ליקוי מבפנים והנה הפר"ח והכו"פ החזיקו בפשיטות להקל ועיין תב"ש סק"ו דעתו דטרפה וכן נראה להפמ"ג אמנם בהפ"מ אינו אומר לא איסור ולא היתר ע"ש ועיין במ"י כלל פ"ט סק"ד הקיל בהפ"מ וכן דעת החכמת אדם כלל י"ח דין ד' ע"ש ועיין בחידושי מהר"ם שיף בחולין דף נ"ה ע"ב כתב להתיר בפשיטות בזה וסיים כמדומה ששמעתי דבכה"ג מסופקין אם צריך כעובי ד"ז מצד א' או סגי במשני צדדים ולדעתי אף בצירוף יחד אין צריך ע"ש ועיין בספר נחלת עזריאל בחולין דף נ"ה שכתב דכל זה אם גם הבשר שסביבו שלם אבל עור הטחול לבד אינו מציל ופירש כן דברי הט"ז שהביא הבה"ט סק"א וכתב שלא הבין השגת הנה"כ עליו ע"ש. והמעיין בנה"כ יראה שגם ממנו לא נעלם שיש לפרש כן דברי הט"ז אלא שכ' דקשה מנא ליה הא ע"ש:

ז **במקום הפ"מ**. (עבה"ט ומ"ש בשם צ"צ בהמה שהיו לה ב' טחולים ואחד מהם נקב בסומכיה כו' עיין מזה בפמ"ג סי' נ"ה במ"ז סק"ד ועיין בספר לבושי שרד סי' י"ג שהאריך ומבואר שם כמה חלוקי דינים בזה וגם בדין כוליא יתירה שהקטינה דלקמן סי' מ"ד ס"ז ע"ש):

ח **אין הנקב פוסל**. עבה"ט שהאחרונים חלקו ע"ז ועיין בתשובת חינוך ב"י סימן למ"ד שכתב דכ"ש אם נמצא בועות בריאה של אווזות והם בודאי ניכרים מעבר לעבר כי הריאה מן האווזות הם דקים מאד שהן אסורות ע"ש ועיין בשו"ת תולדות יצחק סימן ט"ו:

סימן מד

א **או נחתכה**. עבה"ט דה"ה נחסרה ועיין בט"ז שכ' דהרש"ל חולק על הטור ומחמיר בנחסר והט"ז דחה סברת מהרש"ל ופוסק כהטור להקל וכ"ד הפר"ח. ועיין בתשו' שמן רוקח סי' ל"ה שהביא ראיה לדעת מהרש"ל וסיים דבאין הפסד גדול יש להחמיר ע"ש ועיין בשו"ת תולדות יצחק סי' י"ד מ"ש בזה. ומ"ש הבה"ט עוד דוקא ע"י מחט כו' עיין

בתשובת תוי"צ שם שהביא בשם ספר באר אברהם שהעלה להקל גם בנקב שע"י חולי והוא ז"ל השיג עליו והאריך לחזק דברי האו"ה שחלילה להקל בזה. וכתב דדוקא אם הגיע למקום חריץ אבל אל"כ יש להקל בזה ע"ש. ונראה דר"ל דאף אם הנקב פתוח לחוץ יש להקל בזה אבל אם אין הנקב רק מבפנים בזה גם במוגלא כשר אם לא הגיע ללובן כדעת רש"ל הביאו הבה"ט לקמן סק"ד וכתבתי שם שכן עיקר משום דחסרון מבפנים לאו שמיה חסרון אמרינן גם לענין כוליא:

ב **הלובן**. עבה"ט וכתב בספר בני חייא כוליא שראו בה לקותא ולא הספיק הבודק לבדקה אם הגיע הלקותא לחריץ פסק בתשובת מהרשד"ם חיו"ד סי' ל"ח ומהרש"ך ח"א סי' ע"ז דהבהמה טרפה. אמנם הכלים שנתבשל בהם זה הבשר יש להכשיר. ע"ש הטעם. עיין פמ"ג שדעתו לאסור גם הכלים אחר מעל"ע ע"ש. ועיין בשו"ת תולדות יצחק סי' י"א בענין זה:

ג **שיגיעו**. עבה"ט מ"ש דרוב הפוסקים חולקים זולת הפר"ח. ועי' בכו"פ שגם דעתו נוטה להקל גם בתשובת כנסת יחזקאל סי' כ"ה מביא בשם אא"ז בעל פנים מאירות שהוכיח כדעת הש"ע דע"כ לקותא ומוגלא חדא מלתא היא וא"כ אף במוגלא כשר בלא הגיע לחריץ אך הוא ז"ל חלק עליו והעלה דבמוגלא פשיטא דטריפה אף בלא הגיע ללובן אמנם בעכורין וסרוחין מי שדעתו רחבה לחלוק על כל האחרונים יכול לסמוך על הרי"ף והרמב"ם וכו' אמנם לאיש כמוני מוטל לבל לזוז מפסקי האחרונים לאסור אף בעכורין וסרוחין שלא הגיע לחריץ ע"ש ועיין בתשובת תולדות יצחק סי' ט' הביא בשם ספר באר אברהם שסתר דברי כנ"י והוכיח כדעת בעל פמ"א ואף במוגלא כשר בלא הגיע לחריץ אמנם הוא ז"ל האריך לחלוק עליו והעלה כדעת הכנ"י שאין לזוז מדברי האחרונים לאסור אף בהפ"מ במוגלא ומים עכורים אף שלא הגיע לחריץ והאריך לבאר שגם דעת הרמ"א ז"ל כן ומ"ש מכת חרב דינו כלקותא היינו משום דס"ל דבלקותא דמסמוס בעינן דמטי למקום חריץ דמה שאמרו דבעינן דמטי לקותא למ"ח היינו בלקותא דמסמוס אבל במוגלא ומים עכורים גם הוא ז"ל מודה דאף שלא הגיע למ"ח טריפה ומש"ה לא כ"כ הג"ה זו בסוף ע"ש [ושם בריש סי' י"ד כתב דיש לסמוך עליו בזה להתיר בנתמסמס שלא במקום הלובן]. וכתב עוד דהעיקר כדעת רש"ל דכל זה אם הבועה הוא מבחוץ אבל אם הבועה הוא מבפנים ולא הגיע ללובן יש להקל בזה אפי' בלא הפ"מ דלא כהתב"ש שחולק עליו ע"ש [ועי' בתשובת משכנות יעקב סימן י"ט שהאריך בדין הנ"ל לנמצא מוגלא או מים עכורים ולא הגיע ללובן וכתב יען כי הוא חומרא גדולה והפסד ממון גדול כאשר ראיתי שהרבה בהמות מאד נטרפים מזה ומצוי כמו סירכות הריאה ולכן שמתי

לבי לדקדק בזה ולבאר שורש מדברי כל הראשונים ומהש"ס אם יש להחמיר בזה כי התורה חסה על ממונן של ישראל. ואחר העיון נ"ל שאין להחמיר בזה כלל והמיקל לא הפסיד. ובסוף כתב שגם בספר תורת יקותיאל האריך ג"כ להעמיד פסק הש"ע והביא קצת ראיות לפסוק כן לדינא ע"ש. ומ"ש עוד הבה"ט העידו ב' שראו הכוליא ולא היה בו מוגלא וב' אומרים כו' עפמ"ג שהביא זה בשם הרשד"ם סי' ל"ח ומסיים בה ומיהו אם כולם אומרים שהיה מוגלא אלא שב' אומרים הגיע ללובן וב' אומרים שלא הגיע הוי ודאי טריפה דאיכא ס"ס לאסורא כו' ע"ש. והנה זהו דבר פשוט ולע"ד עדיפא הו"ל למימר אפילו אם ב' אומרים שלא היה בו מוגלא כלל אלא שב' אומרים שהיה והגיע ללובן נמי טריפה מדרבנן דכל תרי ותרי ספיקא דרבנן היא ומדרבנן אסור באיסור דאורייתא ועיין בתשו' חתם סופר פי' ב']:

ד **מים זכים**. [עיין בתשובת חתם סופר סי' מ"ז דאפילו אם הם מלוחים אין לאסור ע"ש]:

ה **והכי נהוג**. עיין בשו"ת תולדות יצחק סי' י"ב שכתב דבזה שהיה כמראה הדבש דוקא אם בודאי הגיע למקום חריץ יש לאסור אבל אם היה ספק אם הגיע למקום חריץ יש להתיר ע"ש:

ו **אלא בלובן**. עיין בכו"פ שכתב דאף אם לקתה הכוליא והגיע למקום לובן ובלובן משהו טריפה מ"מ אם אין הלקותא רק בלובן צריך להיות ברוב הלובן. גם אם ראינו לקותא ולא הספיקו לבדוק הלובן עד שנאבד טרפה (כמש"ל בשם רשד"ם ורש"ך) אבל אם אין לקותא רק בלובן צריך בירור דהיה שם לקותא דמטריף בה. אבל מספיקא לא מטרפינן ועיין בשו"ת תולדות יצחק סימן יו"ד שכתב שאין דבריו מוכרחים והעלה לדינא דאין חילוק בזה ואפילו בלקתה רק הלובן משהו טריפה אך מה שכתב הכו"פ דמספיקא לא מטרפינן דינו אמת והוסיף בה טעם לשבח ע"ש:

ז **והיכי ידעינן**. עיין בתשובת שבות יעקב ח"ב סי' ס"ב שנשאל בדבר שנמצא בבהמה כוליא אחת גדולה מאד וכוליא שניה נתקטנה מאד ולא היו יכולין לעמוד על הבירור אם נעשה כן מתחלת ברייתה או לא והשיב להכשיר מדהגדיל שניה שלא ע"י חולי כי ודאי נעשית כך מתחלת ברייתה אמרינן דהשניה ג"כ מתחלת ברייתה נתקטנה והסכימו עמו גדולי הוראה בזה ע"ש:

ח **ואיך תחזור להכשירה**. עיין בה"ט סק"ז ועיין בשו"ת יריעות האהל סימן כ"ה שהאריך להביא ראיה לדעת מהרש"ל להכשיר בזה ומ"מ מסיק שהוא מתיירא להכריע ובפרט להקל אך במקום הפסד מרובה וכדומה יש לסמוך ולהתיר ע"ש. ועיין בשאילת יעב"ץ חלק ב' סימן ק"ז שדעתו לאסור בזה אף בהפסד מרובה ע"ש [ועיין בתשובת משכנות

יעקב סי' כ' מ"ש בזה ומסיק דהמקיל לא הפסיד ויש לו סמך בדברי רש"י בכורות דף ל"ט ע"ש ועיין מ"ש לקמן סימן פ"א ס"ב מדין החלב מבהמה כזו ע"ש]:

ט **צריך לבדוק**. עיין בשו"ת תולדות יצחק סימן י"ג שכתב דאם לא הספיקו לבדוק את הכיס שלהם עד שנאבד טריפה מספק ע"ש. ולדברי תשובת יריעות האהל שהבאתי לפני זה נראה דיש להקל בזה עיין בראש ספר פמ"ג ליו"ד בכללי הוראות או"ה אות וי"ו:

סימן מה

א **או עוף**. [עבה"ט ומ"ש ויש לחקור אם נמצא לה ב' האם כו'. עיין בספר לבושי שרד סימן י"ח שכתב דתרנגולת שנמצאו בה שני מעיים שהביצה מונחת אינו כשר אלא בהפ"מ ואולם אם אינם דבוקים זה בזה מי שירצה להתיר באין הפ"מ אין מזחיחים אותו אכן אם אחת גדולה ואחת קטנה כשר גם באין הפ"מ אפי' אם הם דבוקים יחד מיהו אם אחת מהן דבוקה באבר אחר דמיטרף בנקב כגון בדקין וכיוצא אינו כשר אלא בהפ"מ בין שהגדולה דבוקה בין שהקטנה דבוקה ע"ש בטעם הדבר]:

ב **או נימוק**. עבה"ט ומ"ש לענין גישוואלני ביצים בעוף עיין בזה בתשובת אמונת שמואל סימן י"ח שכתב בפשיטות להתיר ועיין בשו"ת קרית חנה סי' י"א שפקפק ע"ז וסיים מ"מ קבלתי מרבותי להתירו בלי פקפוק ע"ש ועיין פמ"ג שדעתו להחמיר באין הפ"מ. ועיין בתשובת מקום שמואל סי' כ"ח:

ג **אפילו בניקב**. עיין בתשובת נו"ב תנינא חלק יו"ד סי' נ"ה בענין בהמה שבחייה היו יוצאים מי רגליה תמיד ושוב נשחטה והיה מים בחלל הגוף וכתב דאין הטפטוף ראייה לנקיבת כיס השתן להטריפו ע"י זה ולכן יש להכשיר בהפ"מ בבדיקת כל איברים הפנימים וגם הוושט היטב שאין בהם שום ריעותא והריאה צריכה נפיחה ואמנם לפי שקשה בדיקה זו מאד לעיין בכל אבר וגם הריאה צריך להניח בפושרין ולבדוק ולכן קשה להקל אפילו בהפ"מ יותר טוב להחמיר ע"ש. ומה שהשיג שם על השואל שכתב שאף הב"ח בתשובה שרוצה להכשיר דוקא בעוף אבל לא בבהמה וכתב הוא ז"ל שלא ידע הפרש בין עוף לבהמה. הנה השואל הזה כוון לדבר הפר"ח שכ"כ בהדיא הביאו הבה"ט בסימן מ"ח סק"ב וכדומה שלא עיין בתשובת ב"ח עצמו שכתב שם בהדיא הטעם דעוף אין לו כיס השתן ע"ש:

סימן מו

א **כשירה**.. עבה"ט מ"ש בשם הש"ך דאפילו מחט תחוב בנקב ועיין בתשובת בית אפרים חלק יו"ד סימן כ"ג ועיין מש"ל סי' מ"ט ס"ק ג':

ב **חלב טהור**. עבה"ט דה"ה בשר כו' ועיין בתשובת נו"ב חלק יו"ד סי' ט' שכתב דמ"מ אם ניקב הושט סמוך לראש ששם דבוק בבשר טריפה ואין הבשר סותם משום דרווח וגמדא ליה ואינו נשאר דבוק במקומו וכמו דאמרינן גבי נקבו זה שלא כנגד זה לעיל סי' ל"ג סעיף ג' ע"ש ועיין פמ"ג ועיין עוד בנו"ב סי' ה' מה שחלק על התב"ש בזה:

ג **מהופכין**. עבה"ט [ועיין בתשובת משכנות יעקב סי' כ"א שהביא סמך וחיזוק לדעת הראבי"ה ודעימיה להכשיר במהופכין לחוד כל שלא יצאו ע"ש]. ועיין בתשובת הר הכרמל חי"ד סי' י"ט שכתב בהדרא דכנתא שדרכה להיות עגולה ונמצא בהמה א' שלא היה עגולה רק בדרך עולה ויורד ולמראית עין נראה שהריעי והפרש שבתוכה נשפך והולך מאחד לחבירו דטריפה דזה מיקרי נמצאו מהופכין ואף לדעת הראבי"ה ומהרש"ל להתיר אם לא יצאו אפי' נתהפכו היינו דווקא בנהפכו אחר ברייתן דהדרי לבסיסן משא"כ כשנברא מהופך ואף אם כבר חי יב"ח אין להתיר משום זה. ולאו דוקא כשנברא מהופך כמו נדון דידן אלא אפילו נהפכו בפנים מכמות שהיו ונסבכין כך ונסרכין בגוף העוף או בעורה בקרום חזק ג"כ יש להטריף אפילו לדעת הפוסק דלא יצאו ונהפכו כשר היינו מטעם דהדרי לכמות שהיו וכאן הרי ראינו סביך וסריך בחוזק ודאי כך ישארו וסופן לירקב וגם לינקב ע"ש. [ובתשובת קהלת יעקב סי' ד' השיב למורה אחד בדבר הדרא דכנתא שנשתנה קצת סדר סיבובה מדרך הרגילות אם זה דומה לנהפכו הנה בעיקר הדין דנמצאו מהופכין ולא יצאו לחוץ כבר הביאו בשם הראבי"ה שהכשיר כו' אמנם בשינוי הנמצא בסדר וניכר שהוא מתחלת ברייתן נראה דלכ"ע כשירה דלא מצינו בש"ס שיזכרו תמונה מיוחדת להדרא דכנתא כו' וא"כ כל שהן עומדין בבסיסן מתחלת ברייתן ולא נשתנו מבסיסן אין בהם שום טריפות ולא מקרי נתהפכו והוא מדוקדק מלשון רש"י כו' ומתוך מה שכתבתי יראה שאין ראיות ספר הר הכרמל מוכרחות כלל כו' והראיתי הדרא דכנתא זו לשוחטים מובהקים דפה ואמרו שאין בה רק שינוי מעט ונמצא לפעמים שינויים גדולים מזה ונהגו להכשיר ועל הרוב הוא הפסד מרובה והתורה חסה כו' ע"ש]:

ד **שום ריעותא**. עבה"ט מ"ש ופר"ח חולק ועיין בתשובת שבו"י ח"ב סימן ס"ח שגם הוא ז"ל חולק על הל"ח ומכשיר ע"ש. ועיין בתשובת הר הכרמל חלק יו"ד סי' י' מענין זה ועיין בשו"ת תולדות יצחק סימן ח'. [ומ"ש הבה"ט בשם רש"ל תרנגולת שיצאו מעיה דרך הטבעת טריפה דא"א שיתחזרו למקומן כו' מלשון זה משמע דאף אם הם עדיין

בחוץ ולא הוחזרו כלל טריפה כיון דלא משכחת בזה הוחזרו ממילא טריפה אף ביצאו לחוד ולפ"ז צ"ל שמפרש מתניתין דאלו כשירות בעוף דתני בה יצאו ב"מ ולא ניקבו היינו בנקרע הבטן ויצאו דרך שם אולם הפמ"ג העתיק ג"כ הך דינא בשם רש"ל בזה"ל תרנגולת שיצאו מעיה דרך נקב בית הריעי והוחזרו טריפה כיון שיצא דרך מקום צר א"א שיוחזרו כסדרן כו' עכ"ל לפ"ז י"ל דיצאו לחוד אף דרך הטבעת כשר ומתניתין מיירי בכל גווני. וראיתי בס' עצי לבונה שמפרש דברי רש"ל שבפמ"ג דלרבותא נקט והוחזרו דאף דחזינן דהוחזרו מאליהן טריפה ומכ"ש בלא הוחזרו כלל והביא דבספר פרי תואר דעתו דהוחזרו מאליהן כשר אף ביצא דרך פי הטבעת וכתב דגם הפ"ת מודה היכא דלא הוחזרו ועדיין הם מבחוץ טריפה ומתניתין מיירי בלא יצאו דרך פי הטבעת כלל כו' ומסיים דעכ"פ ספק טריפה הוי ע"ש. אולם בתשובת נחלת דוד סי' י"ב כתב בפשיטות שביצאו לחוד אף דרך פי הטבעת כשירה והרש"ל מיירי דוקא בהוחזרו וכ"מ סתמא דמתניתין דחשיב יצאו ב"מ בין הכשירות ואמאי לא חשיב נמי במתניתין דאלו טריפות בעוף יצאו ב"מ דרך פי הטבעת ואיך סתמה המתניתין למיתני יצאו מעיה כשירה דאיכא למטעי דמיירי גם ביצאו דרך פי הטבעת ועוד מדוע לא פירש הש"ס לא שנו אלא ביצא דרך מקום רחב כו' אלא ודאי דכן הוא האמת דבכל גווני כשירה כו' וקרוב לומר שדברי הרש"ל בשם הר"א ספרדי אינו רק בהחזירו בידיה ודעתו ג"כ כדעת הש"ך ודברי חמודות דגם בהחזירו בידים כשרה אם אומר בפירוש שלא נתהפכו וע"ז אמר הר"א ספרדי דבעוף ביצא דרך מקום צר לא מהני אמירתו בפירוש דמסתמא בהחזירו בידים דרך נקב צר ודאי נתהפכו והכי דייק לישנא דרש"ל שבפמ"ג כו' ע"ש. ונראה דבהפ"מ יש לסמוך עליו (וקצת סעד לדבריו מדברי הרב חגורת שמואל סימן זה דעל מ"ש הלבוש בני מעים שיצאו לחוץ ולא ניקבו כשירה כתב וז"ל משמע אף דעדיין המה לחוץ ולא הוחזרו כשירה ובאמת דין זה לא נתבאר בב"י ובש"ע ודברי עצמו הוא עכ"ל ולכאורה איך כתב שדברי עצמו הוא הרי מבואר להדיא במתניתין וברא"ש וברמב"ם והובא ג"כ בב"י אלא צ"ל כוונתו כיון דלא מפרש ומפליג מאיזה מקום יצאו ע"כ דעתו להכשיר בכל גווני וזהו דברי עצמו) מיהו בכה"ג יש לעיין אם לא נתקלקל ונרקב אותו מקצת מהב"מ שיצא לחוץ כי דבר מצוי הוא. וכל זה בשיצא הב"מ דהיינו הדקין אבל באם לא יצא רק המעי דהוא הכרכשתא דדרך הוא כשדוחקת להטיל הביצים בחוזק יוצא מעט מהכרכשתא לחוץ והדקין הם כולן בפנים זהו פשוט להכשיר ואין שום חשש כלל וכ"כ בספר עצי לבונה שם ובתשובת נחלת דוד שם]:

ה **לחלל הבטן**. עבה"ט סוף ס"ק יו"ד בשם פר"ח. ולכאורה נראה דר"ל במ"ש כל שאינו דבוק לירכיים כו' היינו במקום שיש דביקות בירכיים אלא שהנקב במקום שאינו דבוק שם כגון במקום סמיכה לשלחופית או לאם כי החלחולת אינה דבוקה בכל מקום רק בצד הסמוך לשדרה אבל מצד השני הסמוכה לכיס השתן או בפרה סמוך לאם שלה אינה נדבקת כלל ועיין בתשובת בית אפרים איו"ד סימן כ"ו שכן הבין השואל והוא ז"ל השיב לו דזה טעות וכל שהגיע למקום הדביקות בין הירכים כשר לעולם אלא דמקום יש בסוף חלל הגוף ובין מקום הדביקות דבזה להר"ן רובא בעינן והפר"ח חולק וס"ל דגם זה דינו במשהו ע"ש. [ומ"ש בש"ע אבל אם ניקב במקום שהוא דבוק בין הירכים כשר עיין ברש"י פא"ט ד' נ' ע"א בד"ה הואיל וירכים מעמידות אותה שכתב סותמות אותה שהרי אדוקה בהן עכ"ל לפ"ז נראה לכאורה דאם ניקבו גם הירכים כנגדה טריפה כמ"ש שם בגמרא דף מ"ח ע"א גבי ריאה שניקבה ודופן סותמתה וגבי מרה שניקבה וכבד זותמתה וכ"ה בש"ך לעיל סי' מ"ב סק"א. מיהו ז"א דהכא טעם הטריפות בחלחולת שניקבה משום שהריעי יפול לתוך חלל הגוף ומש"ה במקום הדבוק כשר שלא יפול לגוף כמבואר ברש"י שם בד"ה ברובו. ובחי' הרשב"א שם ובש"ך לעיל סק"ג א"כ גם בניקב הירכים כנגדו לא יפול לגוף כיון שהוא אדוק מסביב לנקב וצ"ע]:

ו **סירכא יוצאת**. עיין בתשובת נו"ב תניינא חלק יו"ד סוף סימן כ"ב שכתב דאף ע"ג דאין סירכא אלא בריאה מ"מ בדיקה בעינן בחלל הפנימי באותו אבר אם אין קוץ או מחט תחוב שם נגד הסירכא ע"כ:

ז **ויש לבדוק**. עבה"ט ועיין פמ"ג מ"ש לענין בר אווזות ששכיח במעיהן בועות הרבה ועיין תב"ש בסוף סימן ל"ז שמסיק שם דלכתחלה יש לבדוק אפי' בבועה א' אם הבשר שתחתיו שלם בלא לקותא או נקב ובדיעבד כשלא בדק כשר מיהו אם אתרעי כ"כ דאיכא בועות הרבה תכופות אפילו אינן סמוכות ממש אסור בלא בדיקה אפי' בדיעבד ע"ש ועיין בתשובת הר הכרמל חלק יו"ד סוס"י ח' שחלק על מה שכתב התבואת שור להחמיר אם נאבדה בלא בדיקה ע"ש. עוד כתב דאותן הבועות הנמצאים בבהמות בדקין או במעי העבים שאין צריך כלל בדיקה שאינן בכלל בועות אלא הם כמו שומין וכשנפתחין יוצא מהן כמו צואת אוזן ואין בהם לחות כלל ולפעמים הם שחורות ואינן גבוהות מבשר המעי ודברי הט"ז וש"ך ורש"ל להצריך בדיקה היינו בבועות שיש בהן לחות אבל אותן הנמצאים אצלנו אינן בכלל בועות כלל וכ"ש אם נשארו באותו מעי עדיין לפנינו כמה בועות שלא נעקרו ויכולין לבדקן דסגי ע"י בדיקתן שיהא בדיקה זו ראיה על אותן שאינן לפנינו. ואפילו לכתחלה אם רוצה להחמיר ולבדוק א"צ אלא לבדוק שלשה מינייהו ואם

נמצא תחתיהן בשר שלם ויפה סגי הוכחת בדיקה זו על כולן. וע"ש דמשמע מדבריו דגם באותן בועות שיש בהם לחות סגי בבדיקת קצתן ע"ש עוד. [ועיין בתשובת חתם סופר סימן מ"ט שנשאל על ענין זה בדבר בועות רבות הנמצאים בדקין דבהמה אי סגי בבדיקת ג' בועות מהם להכשיר בלי בדיקת השאר ות"ח מיוחד הורה להקל והוא ז"ל כתב שדברי תימה הם כיון שיש מכה לפנינו שיש לחוש שע"י רתיחת הליחה שבבועה נשרף הבשר שתחתיו ונעשה כבשר שהרופא גורדו מה יעידו ג' על השאר אולי זה המקום לא נשרף וזה נשרף וגדולה מזה בסימן קפ"ח ס"ה כו' ובסוף כתב יען כי ידוע דב' מיני בדיקות הם. הרמ"א כתב לבדוק שלא נסתמו הדקין והא"ח מיירי מבדיקת הבשר שתחתיו שלא נימוק מחמת הליחה. והנה בבדיקת הבשר ודאי דאינו מועיל עד שיבדוק הכל כנ"ל אך בבדיקת הרמ"א שלא נסתם המעים בזה יש מקום להוראת ת"ח הנ"ל כי כמדומה דזה מין מורסא אחר הסותם מעבורת המעים בפנים ואם נבדקים ג' שלא סתמו במקומן הרי מעיד שאין אלו מהבועות שסותמין תו אין צריך לבדוק תחת האחרים ומ"מ אע"פ שיש מקום לומר כן צריך ראיה מנין וע"כ אין לנהוג כן. ובענין אם נאבדו בלא בדיקה הסכים לדעת התבואת שור הנ"ל היכא דאיכא הרבה בועות לאסור אף דיעבד ואף בהפ"מ וכתב עוד וכ"ז אנו צריכים בנאבד אבל בהאביד בידים והשליך בלי בדיקה בפשיעתו פשיטא שיש לאסור ומכ"ש אם הראה הבועות לאחד שאינו בקי בהוראה וסמך עליו להכשיר דזה גרע טפי (ע"ל סימן צ"ט בט"ז סק"ט ובמ"ש שם סק"ה) ע"כ יפה הורה הרב השואל שאסור הבשר וגם תערובת חד בחד והקיל בכלים אחר ששהו מעל"ע ע"ש] ומ"ש שם בראש דבריו סברא להתיר בבר אווזות מטעם דהכי רביתייהו וכמו שאמרו גבי ביני וביני דכל חוי ברייתא הכי אית להו. עיין בתשובת תפארת צבי חלק יו"ד סימן ו' אות א' דהיתר זה ליתא. ועיין בתשובת בית אפרים חיו"ד סימן י"ז:

סימן מז

א **יוצא כענף**. עיין בה"ט ועיין בתשובת תפארת צבי חלק יו"ד סימן ו' אות ב' מזה. ועיין בתשובת שמש צדקה חלק יו"ד סי' ל' ובספר פתח הבית סימן י"ג:

ב **תרי סני דיבי**. [עיין פמ"ג שהביא בשם כנה"ג שכתב בשם מהר"מ טראני תרי סני דיבי הן בקרובים או רחוקים זה מזה מש"ה הטריף בדק שהיה יוצא מהדרא דכנתא תלוי ועומד והיה לו דמות סניא דיבי בכל צורתו ע"ש. ועיין בספר לבושי שרד אות ס' שתמה על זה דהא הלכה רווחת דיתרת שלא במקום האבר שריא. וסיים ולפי שאין ספר כנה"ג לפני איני אומר לא איסור ולא היתר וצריך להתיישב בדבר. איברא דאין זה רק בהפ"מ

אבל באין הפ"מ בלא"ה אסור כיון דהסניא דיבי דבוק בהדקין הרי הוא טריפה להרמב"ן בפירוש כל יתר כנטול דמי ע"ש:

ג **כאורך אצבע**. עבה"ט בשם פר"ח ועיין בתשובת נודע ביהודה תניינא חלק יו"ד סימן כ"א שנשאל בנקב שנמצא בבני מעיים סמוך ליציאתו מן הקיבה והוא הולך בשיפוע ונמצא כן בהרבה בהמות. והטבחים אומרים שרוב בהמות כך הם והוא בא מסמפוני הכבד והשיב כיון שנקב זה לעולם בצורה אחת בשיפוע ובמקום אחד סמוך לקיבה יש להקל ולסמוך על האומרים שהוא הווריד ההולך מבני מעיים לכבד ופעולתו שהכבד זורק מרה דרך הווריד הזה לבני מעיים ומשם לקיבה לעכל המזון וגם נזכר וריד זה בכמה חיבורים ואין לחוש דלמא ניתק הוריד הזה בחיי הבהמה וטריפה משום נקיבת המעיים שהרי הריעי יפול משם לחלל הגוף דאדרבה אנו תולין שאחר שחיטה ניתק בשעת נטילת הכבד ועוד דאף אם ודאי ניתק בחיי הבהמה יש מקום להקל ולומר דוריד הזה מעיילינא אית ליה לתוך הבני מעיים להכניס שם טפת מרה אבל מפקינא לית ליה ואין טבעו להוציא ריעי ואמנם אע"פ שאנו מדמין לא נעשה מעשה להתיר היכא שודאי ניתק מחיים אבל היכא שיש לתלות שנעשה לאחר השחיטה בודאי כשר. גם הא פשיטא דאין שום חיוב לבדוק ולחפש אחר נקב זה כלל ע"ש:

סימן מח

א **שעל היתר**. [עבה"ט ומה שכתב בשם ש"א שיבלת הוי הוכחה שניקב כו' עיין בספר לבושי שרד אות ס"ב וס"ג שכתב דאם נמצא מבחוץ מקום קשה במשמוש כמו אגוז צ"ע דאפשר דמי ליבלת ומסתברא דזה לפי ראות עיני המורה ברוב קשיותו ומהותו ומדברי הפמ"ג סימן מ"ט סק"ב איכא למישמע דס"ל דבשר קשה לא הוי ריעותא ע"ש עוד ועיין מש"ל סק"ו בשם שבות יעקב]:

ב **כרס שניקב טריפה**. [עי' בספר בינת אדם שער איסור והיתר סימן כ"ו שכתב שאלה עז אחת שדקרוה בין הצלעות סמוך לבטן ויצא פרש ונראה שהיה ניקב הכרס ועבר עליה יותר מי"ב חודש והיא חיה ויולדת מה דינה והשיב לכאורה כיון שיצא הפרש וא"כ בודאי ניקב הכרס הוי ודאי טריפה ולא מהני אף אם כחול ימים ירבה כמ"ש בסי' נ"ז אך אחר העיון נראה דאין זו רק ספק טריפה כי בטור הביא דעת י"א דכרס הפנימי היינו דוקא מפרעתא דהיינו למטה הרואה את הקרקע אבל למעלה ממנו במקום הצלעות לא נטרפה אם ניקב הכרס אלא או ברובו או טפח וזהו דעת בעל העיטור אבל דעת רוב הפוסקים דניקב הכרס בכ"מ שהוא טריפה במשהו והמגיה בטור כתב שהחוש והנסיון

מעיד על דעת ראשונה לפ"ז הוי ספק דפלוגתא וכיון שחיתה י"ב חודש או שילדה היא כשירה עכ"ד ע"ש. ולע"ד לכאורה היתר זה צ"ע מאחר שדעת רוב הפוסקים להטריף בכ"מ במשהו כמו שכתב הוא ז"ל בעצמו א"כ הרי כתב הפמ"ג בסימן פ"א סק"ה דספק פלוגתא היכא דרבים סוברים כן אף חי י"ב חודש אין להתיר ע"ש. ומה שהביא דברי המגיה בטור הנ"ל וכוונתו בזה נראה דא"כ אפי' שדעת רוב פוסקים להטריף מ"מ דברי המגיה ע"פ החוש והנסיון משוי לה עכ"פ לספק השקול תימה שלא זכר דברי הב"ח שצווח על הגהה הנ"ל וכתב ושרי להו מרייהו להמדפיסים שהכניסו הגהה זו בספר דלא כהלכתא ע"ש. אולם לע"ד כשרצה הרב ז"ל להוכיח דניקב הכרס במקום הצלעות הוא רק ספק טריפה לא היה צריך להזכיר דעת בעל העיטור ולא דברי המגיה הנ"ל דנראה שגם רוב הפוסקים המטריפים בכ"מ במשהו לא מודאי דפשיטא להו דהלכה כריב"ח בפרק אלו טריפות דף נו"ן ע"ב אלא מספיקא משום דמספקא להו הלכתא כמאן עיין ברש"י שם שכתב וכיון דלא אפסיק הלכתא עבדינן לחומרא וטרפינן בכל הכרס בנקב במשהו גם ברא"ש שם סימן ל"ג כתב איכא מ"ד הלכה כרבה בר רב הונא ואיכא מ"ד הלכה כריב"ח ורש"י פסק לחומרא כר' יוסי בר חנינא וכן עמא דבר עכ"ל. ומסתמא גם דעת הטור ושארי פוסקים כן הוא שפסקו לחומרא כיון דספק דאורייתא הוא וא"כ לא הוי רק ס' טריפה ומהני לה שהייה י"ב חודש או לידה לפי הנחה הנ"ל דספק דפלוגתא מהני י"ב חודש להכשיר. אמנם בעיקר הנחה הנ"ל אף דכ"כ הש"ך בסימן נ"ז ס"ק מ"ח שכן משמע מדברי מהרש"ל פרק אלו טריפות סימן פ' ושדבריו נכונים וכן הסכים בפר"ח שם סק"נ וכ"כ בפמ"ג ובלבושי שרד ובתשובת זכרון יוסף חלק יו"ד סימן ב' ועוד בכמה ספרי האחרונים מ"מ הדברים צ"ע כמו שתמה על זה בספר עמק הלכה סימן ח' דא"כ דמהני שהייה י"ב חודש לספיקא דדינא נידון מיניה על הכלל שכל שאירע ספק טריפות כזו כשר ואם נימא דאין ראיה מזו שחיתה דממיעוטא הוא שחיין א"כ איך נכשיר בהמה זו יאמרו ב' בהמות בריעותא א' זו אסורה וזו מותרת כו'. ומסיק עוד שם לדינא דלא כמהרש"ל דל"ד לספק בגוף המעשה דבזה מהני י"ב חודש דנתברר שלא נעשה מעשה טריפה משא"כ בספיקא דדינא כו' עש"ה וכן מצאתי בספר עמודי אור שנדפס מחדש בסימן מ"ט שתמה על החכ"א בעובדא דעז הנ"ל ג"כ ע"פ סברא הנ"ל דא"כ העז ההיא התירה לנו נקיבת הכרס בין הצלעות דמאי שנא אותה העז או שארי בהמות כיון שעל פי המאורע ההיא הוכרע אצלו הדין כו' ע"ש (ובאמת תמיהה זו לא על החכ"א תסוב רק על מהרש"ל והש"ך והאחרונים שנמשכו אחריו) . גם מדברי הב"ח בהשגתו על המגיה בטור הנ"ל מבואר דלא ס"ל הא דמהרש"ל הנ"ל וצ"ע ועיין בתב"ש סימן ל' סק"ח ובספר

בית אפרים סימן ל"ה ס"ק ק"מ]:

(ב) **שהרי החלב**. עבה"ט. ומ"ש תרנגולת שבטנה צבה כו' עיין בזה בתשובת נו"ב תניינא חיו"ד סימן כ"ה והבאתיו לעיל סימן מ"ה. ומ"ש בשם שבות יעקב ששמע מרופאים כו'. ע"ש שכתב עוד וכה"ג שמעתי על התרנגולים שרגליהם נפוחות אפילו בעצם התחתונה שיש לחוש שבא מחולי פדגר"א שהדבר מצוי לתרנגולים והאוכלים באים לידי חולי זה לכן שומר נפשו ירחק מהם ע"כ:

ג **קרע זה לכרס**. עיין בתפארת למשה שכתב מלשון זה משמע דוקא שנקרע מבחוץ העור ורוב עוביו ולא כשניקב מבפנים רוב עוביו ובחוץ המיעוט קיים וכ"פ הב"ח להדיא בזה ע"ש וכן הוריתי הלכה למעשה עכ"ל:

ד **אורך הבשר**. עבה"ט ועיין בתפל"מ שכתב דה"ה באלכסון או כחצי עגול והקרע הוא רוב או טפח ובלא חסרון וצ"ע לדינא עכ"ל:

ה **נקדר הבשר הזה בעיגול**. עיין בתפארת למשה שכתב דבנקדר בבהמה קטנה משערים בשליש של רוב ארכו או רחבו כמו בבהמה גדולה דמשערים בשליש טפח בנקדר וצ"ע לדינא ע"ש. [וכ"כ בספר פ"ת אות י' אך אין כן דעת התב"ש והכרתי ופלתי סק"ה ע"ש ועיין בספר לבושי שרד אות ס"א שכתב דמדברי הט"ז סימן ל"ד סק"ג נראה כהפ"ת דגם לענין רוב אמרינן סברא דאם תמתח אך מהתוספות פא"ט ד' מ"ד יש להוכיח כדעת התב"ש וכו"פ דכל היכא דשיעורו ברוב אין נוהג בו דין דאם תמתח ומסיק דבאין הפ"מ יש להחמיר כהפ"ת אבל בהפ"מ יש להקל ע"ש]:

ו **והכי נהוג**. [עבה"ט ומ"ש ומיהו נראה דבעינן ק"ד מבפנים עיין תב"ש שהחמיר אף באין ק"ד ובפמ"ג הסכים להש"ך עיין בתשובת חתם סופר סימן מ"ח מ"ש בזה]:

ז **עליו ק"ד**. עבה"ט מ"ש אבל אם נמצא כו'. ועיין בספר נחלת עזריאל בחולין דף נ"א שכתב דהש"ך לפרושי דברי הב"י אתי אבל לפי מה שכתב בס"ק ל"א דאפילו בלא נתחב כלל טריפה אם יש קורט דם מבחוץ כמ"ש הבה"ט ס"ק כ"ב מכ"ש בתחוב יש לאסור אף באינו עליו ממש ושוב כתב די"ל דביותר יש להטריף אם אינו תחוב כלל ע"ש:

ח **ק"ד**. עבה"ט סק"ג בשם צ"צ דה"ה סירכא וכ"כ בתשובת שער אפרים סימן ס"ב בתשובת חוט השני סימן ס"ט ושאר אחרונים ועיין בתשובת שבות יעקב ח"ב סימן ס"ד שכתב דנסרכה ממש בעינן אבל אם נמצא נפוח קצת מצד חוץ ועב קצת ואין שינוי בבשר לריעותא אין להטריף דזה בא מחמת כאב המחט שנתחב בבשר חי ואין להוסיף על הטריפות ע"ש. [ועיין בתשובת חתם סופר סימן מ"ב שכתב מה שנסתפקת אי ניכר שניקב מחמת חולי וק"ד מבחוץ אי אמרינן נמי אם אין כאן מכה ק"ד מנין זהו פשוט

יותר מביעתא בכותחא דכך לי מחט כך לי נקב בעלמא כל שיש קורט דם כנגדו מורה לו שגם שם שלט המכה וקצת ראיה מלעיל סימן מ' ס"ו וכן ממ"ש הט"ז סימן ל"ז סוף סק"ג כו' אך נ"ל דבמחט דוקא צריכים להופכו לכתחלה ולבדוק אי איכא קורט דם מבחוץ דגבי מחט שכיחא שהבריא משא"כ מחמת חולי וניכר שלא שלט יותר. נהי דאי משכחת לה קורט דם כנגדו טריפה אבל אין צריך לבדוק ע"ז ודין זה אמת עכ"ד ע"ש]:

ט **ויש מקילין להתיר**. עיין בדגמ"ר שכתב להכריע דהיכא שהיה דם בפנים שאז ודאי נעשה מחיים ולא בדק מבחוץ אם יש קורט דם אז טריפה אבל אם לא בדק לא בפנים ולא מבחוץ אם יש קורט דם וגם לא היה נקוב מב' צדדים אז אמרינן נשחטה הותרה וק"ו אם ראה בפנים שאין שם קורט דם וקודם שבדק מבחוץ נאבד דכשר אפילו שלא במקום הפ"מ. וע"ש דמשמע מדבריו דאפילו לדעת הש"ך לקמן סי' נו"ן סק"ג שפסק דהיכא דליכא הפ"מ אפילו בספק דלא יצא מחזקתו מחיים יש לאסור מ"מ הכא כשר אפי' שלא במקום הפ"מ דאיכא ס"ס שמא אחר שחיטה ושמא לא ניקב לחוץ ע"ש:

י **דחק ועבר וכשירה**. כתב התבואת שור בשם הים של שלמה דאם יש כעין שביל הניכר עד לחוץ טריפה דנראה מזה דמחיים עבר וכתב עוד בשם התו"ח דדוקא שלא מצאו הנקבים מיד כשהוציאו מן הבהמה אלא לאחר זמן יום או חצי יום ואיכא לספוקי שמא נעשה ע"י אדם אבל אם מיד שהוציאו מן הבהמה מצאוהו כך אין להכשיר דודאי נעשה קודם שחיטה. וכתב הוא ז"ל ע"ז דלדידן אין נ"מ בכל זה שכבר העיד רמ"א דנהגו להטריף בכל גווני בלא קורט דם ובלא חלודה ומ"מ כתבתי למקומות אחרים דלא נהיג כרמ"א כו' עיין שם ועיין בשאלות ותשובות תולדות יצחק סימן ה' שכתב ע"ז דאף לדידן נ"מ לפי מ"ש הש"ך סק"ל בשם הב"ח דאפילו ניקב משני צדדים אם לא נמצא קורט דם יש להכשיר בזה הזמן בהפ"מ וכן ראוי להורות מ"מ אם יש כעין שביל לחוץ או אם מיד שהוציא מן הבהמה מצאוהו כך אין להכשיר אפילו בהפ"מ ע"ש ופשוט הוא ונראה דהתב"ש לשיטתו שכתב באוח י"ז שיש לאסור אפילו בהפסד מרובה בניקב בב' צדדים משא"כ לדעת הש"ך והפמ"ג בס"ק ל' שפיר יש נ"מ:

יא **שום בדיקה**. עבה"ט ועיין מה שכתבתי לעיל סק"ה ולעיל סימן מ"א ס"ק י"א מענין זה:

יב **הפסד מרובה**. עבה"ט ומ"ש בשם ט"ז דאין היתר מצד א' כו' עיין בשבות יעקב חלק ב' סימן ס"ד שחולק על הט"ז במה שמטריף אם תחוב לאורך אף אם ניכר מבפנים דזה אינו. דהגהת ש"ד לא איירי רק בנתחב בו ואינו ניכר לא מבפנים ולא מבחוץ מהיכן בא וגם בזה אין להחמיר אלא שלא בהפ"מ כמו שפסק הש"ע בקורקבן ע"ש ועיין פר"ח שכתב ג"כ ע"ד הט"ז דאין זה עיקר לדינא ומיהו אם הוא תחוב מצ"א מבחוץ לאורך דופן

ב"ה יש להטריף ע"ש. ור"ל באותו חצי עובי דופן שמצד החוץ הוא נתחב בתוך הבשר לאורך הדופן וכולה נבלע בעובי בשרו ולא ניכר שום נקב לא לצד פנים ולא לצד חוץ יש להטריף. ודעת התב"ש להחמיר יותר דאפילו לא נתחב אלא מונח לאורך יש להטריף. והפמ"ג הכריע במונח להקל. ובתחוב אף אם הוא מצד הפנימי להטריף. ועיין בשו"ת תולדות יצחק סימן ד' שהאריך להביא ראיה לדעת הפר"ח והעלה להקל בהפ"מ אכן אם נמצא ג"כ שנסרך ביה"כ לטרפש הכבד אז בוודאי בכה"ג אין להקל אפילו בהפסד מרובה ע"ש (עיין מה שכתבתי לעיל סי' מ"א ס"ק י"ב בשמו) ועיין בנו"ב תניינא חלק יו"ד סוף סימן ב' שכתב על דבר מחט התחובה בביה"כ ואורך המחט לאורך ביה"כ אם היא תחובה ממש באורך אין להקל רק בהפסד מרובה יש להתיישב ע"ש:

יג **חלודה**. עבה"ט ועיין בתשובת שבות יעקב חלק ב' סי' ס"ד שהורה להקל בזה בהפסד מרובה או לכבוד שבת:

יד **שנמצאת בקורקבן**. עיין בתשו' מעיל צדקה סימן י"ג שנשאל במחט שנמצא מובלע בקורקבן ואינו נקוב לא לפנים ולא לחוץ אלא שהיה יותר קרוב לצד חוץ מבפנים ושום ריעותא בשום צד אינו נראה אם יש להקל גם בזה אי לא דהוי לן למיזל בתר קורבא ומסתמא מבחוץ בא והשיב שאין שום ריעותא בזה שנמצא קרוב יותר לצד חוץ ואין ראיה ממה שהולכין אחר הקירוב שלא על קירוב זה כיוונו. ומכ"ש בדין זה דאיכא רוב נגד הקרוב כי על הרוב דרך ושט אתי ע"ש (ולפמ"ש בתשובת זכרון יוסף חלק אבן העזר סימן ה' אות י"ז בדעת הרמב"ם דדוקא היכא דאיתא קמן כמו ט' חנויות עדיף מקרוב מה שאין כן רובא דליתא קמן ואף דבסוגיא דב"ב דף כ"ג ע"ב לא משמע הכי היינו לר' חנינא שם אבל הרמב"ם ס"ל דלא קיי"ל כר' חנינא בהא ע"ש (ובזה מתורץ קושית ספר נחלת עזריאל בחולין דף י"א ע"ש ודו"ק) . אם כן יסתר היתר זה. אך מדברי הטור והמחבר לקמן סימן קכ"ט סעיף י"ח שכתבו והוא שיושבת בין ההרים מבואר דלא ס"ל חילוק זה ע"ש) אכן בשאלות ותשובות תולדות יצחק סוף סי' ד' כתב דאם המחט נכנס בבשרו יותר לצד החוץ מצד הפנים יש להטריף אפילו בהפסד מרובה ע"ש:

טו **אם לא בהפ"מ**. עיין ט"ז מ"ש ונ"מ מזה בכ"ע שיש ספק כו' ועיין בתשובת נודע ביהודה חלק יו"ד סימן ל"ג במעשה שמלחו יחד י"ח ענגשלי הענער וג' ענטין ואח"כ בשלו הקורקבנין ונמצא באחד ב' נקבים ודם צרור נרקב בהם באופן שאין לספק באחר שחיטה והנקבים מגיעים פנימה אבל חלק החיצון נחתך ואין לידע אם היה מגיע לחוץ. וכתב דאף דמטעם נשחטה הותרה אין להקל וכמ"ש הט"ז ודיש לאסור גם התערובות בחתיכה הראויה להתכבד מ"מ מדברי מהרש"ל מבואר דקורקבן שעורו עב מאד ולא

שכיח שיהא נקוב מב' צדדין תולין להקל ואף שאין לסמוך עליו להקל בזה נגד המחמירים עכ"פ סמכינן על המחבר בסי' ק"א דחתיכה חיה לא הוי ראוי להתכבד וכן אם היא גדולה יותר מדאי ואף שנמלחו יחד קודם שנודע (עמ"ש לקמן סימן ק"ט סק"ה) יש לצרף הרבה קולות וסיומא דפסקא הורה למכור אחד מהם לנכרי מחשש גוף האיסור והתיר האחרים לבשל בב' קדירות ע"ש. ומ"ש עוד בשם אחיו בענין שתינוק הרגיש בפיו שיש מחט בקורקבן כו' עיין בספר בית לחם יהודה שהביא בשם שאלות ותשובות שבות יעקב שהמעשה הנ"ל בא לפניו והכשיר והוא ז"ל השיג עליו ועיין בשאלות ותשובות תולדות יצחק סי' ה' שהעלה להקל בזה בהפ"מ לסמוך על השבות יעקב ועל תשובת ר"מ מינץ שכתב הט"ז שדעתו נוטה להקל בענין כזה מטעם דנשחטה הותרה ופשיטא שאין לאסור בענין כזה התערובות ע"ש:

טז **אם הוא חריף**. עבה"ט בשם ט"ז בעובד כוכבים שהיה מתעסק כו' וע' בתשובת חינוך ב"י סנ"א שדעתו דהיכא שהעובד כוכבי' מסל"ת ואינו יודע שטריפות תלוי בזה יש לחוש לאסור אכן אם אומר העובד כוכבי' שמצא המחט בפרש ולא ניקב כלל ודאי דשרי שהפה שאסר הוא הפה שהתיר ע"ש וע' בתשובת נודע ביהודה תניינא חלק יו"ד סי' ך' בעובדא ששחט שוחט דמתא אצל קצב עובד כוכבי' ג' בהמות והקצב מכר הבני מעיים לעובד כוכבים אחד בעל אושפיזא אח"כ בא ישראל לשתות שכר וראה שהבעל אושפיזא הוציא מן ההמסס מסמר אחד וראה שניקב מעבר לעבר ושאל הישראל ממי קנית בני מעיים הללו והשיב מהקצב הידוע ושאלו להקצב מאיזה בהמה מכר הבני מעיים והשיב מבהמה שנשחטה ראשונה כי דרכו לעשות סימן איזה נשחטה ראשונה והקצב לא ידע עדיין מריעותא הנ"ל והעלה דאם הקצב היה מכחיש לבעל אושפיזא ואומר שלא מכר לו הבני מעיים או היה שותק לגמרי היו כולן מותרים דבעל האושפיזא לא מהימן אך כיון שהקצב אומר שמכר לו והקצב נאמן על מה שבידו וא"כ אסורה הראשונה והאחרונות מותרות שהפה שאסר הוא הפה שהתיר. ומבואר שם דאם לא היה הקצב יודע אם מהראשונה מכר לו או מאחרונות כיון שיש ספק ג"כ שמא היה הנקב במקום דשפכי לדעת השואלים שם מותרים לגמרי דיש עוד ספק שיש לומר על כל אחד שמא לא זו היא ואף שספק אחד בגוף וספק אחד בתערובות יש לצרף מה שכתב המחבר בסי' ק"א ס"ג דלא מקרי חתיכה הראויה להתכבד רק מבושלת. ודעתו בסוף התשובה נראה שאין לסמוך על זה רק בשעת הדחק עיין שם:

סימן מט

א **עורות**. עבה"ט ועיין בתשובת שתי הלחם סימן ל"ט שכתב בקורקבן שניקב מחמת חולי מצד חוץ ועבר כלפי פנים עד הקרום שמסירות הנשים בהסירן הלכלוך אך אותו הקרום לא ניקב דעתו הוא להטריף שאין העור ההוא ממנין כלל וכלל ושפיר קרינן ביה ניקב מעבר אל עבר ולא כמורה אחד שטעה בזה עיין שם [ועיין בתשובת חתם סופר סימן נ' שחולק עליו דהמורה לא טעה כלל דהאמת כן הוא שגם אותו הקרום הירק שבפנים מגין וכן נראה מסקנת הפרי מגדים וכן מורה לשון הכרתי ופלתי והמחמיר יחמיר על עצמו והמיקל לאחרים לא הפסיד עיין שם]:

ב **ניקב זה בלא זה**. עיין בתשובת נודע ביהודה חלק יו"ד סימן י"ח דה"ה אם ניטל אחד מהם כשירה וכן אם נרקב אחד מהם לגמרי נמי כשר דלא כחכם אחד שרצה לאסור בזה ואמר הטעם שאינו דומה נרקב לניקב כי מחמת הרקבון סוף שגם הב' יתקלקל והוא חולק עליו עיין שם באורך:

ג **סותמו**. עבה"ט של הרב מהרי"ט ז"ל בשם ש"ך דאפילו המחט תחוב בנקב כו' ועיין בשו"ת תולדות יצחק סימן ו' שכתב שאין להקל אלא כשהמחט אינו יוצא כלל לחוץ לתוך השומן אבל אם המחט יוצא קצת לחוץ לתוך השומן אף שיש שומן הרבה על חודה של המחט יש לאסור וראוי לדרוש דין זה ברבים כי כמה בעלי הוראות טעו בזה עיין שם שהאריך בזה. ומ"ש עוד בשם באר עשק שבעופות מפוטמים יש הרבה שומן ואינו הגנה כו' עיין בתבואת שור שהסכים ג"כ לזה ועיין בשאלות ותשובות תולדות יצחק סי' ז' שמפקפק בזה והעלה להקל בהפ"מ. ועיין בדגמ"ר מה שכתב בזה. ומתוך דבריו נראה דאם ידוע שהנקב קדם להשומן שפיר הוי סתימה מעליא וכשר. ועיין בס' חומות ירושלים סוף סי' ע' שכתב דלדעת קצת פוסקים דאפילו שומן שאינו בתולדה סותם. יש להסתפק איך הדין בביצה שילדה מקודם דאף דהתרנגולת חוזרת להכשירה י"ל דביצה באיסורה קיימא עיין שם ולפי הטעם שכתב בדגמ"ר דכיון שעלה סתימה של שומן איתגלי שמעולם לא נטרף כו' ע"ש פשיטא דגם הביצה כשירה [ועיין מענין זה בספר לבושי שרד סימן וא"ו ובביאורו שם ס"ק י"ז והובא קצת לקמן סי' פ"א ס"ב]:

ד **שנמצא בהמסס**. עבה"ט מ"ש דהב"ח וש"ך והאחרונים השוו דין קורקבן לדין המסס כו' ואם לאו כשירה אפילו בניקב מב' צדדים עד כאן לשונו. ורצונו לומר לדעת המחבר בסימן מ"ח סעיף ה'. מה שאין כן לדידן אפילו בהמסס ובית הכוסות טריפה אפילו בלא קורט דם כמ"ש הרמ"א שם. ומ"מ נ"מ אפילו לדידן לפי מה שכתב הש"ך שם דבהפסד מרובה יש להכשיר בליכא קורט דם אם כן גם בקורקבן הדין כן ועיין בשו"ת תולדות

יצחק סימן ה' שהעלה דבקורקבן יש להחמיר אפילו בהפסד מרובה וכדעת הט"ז (וכן דעת הפרי מגדים בסימן מ"ח) ומיהו זה דווקא בידוע שניקב הקורקבן מב' צדדים רק שאין בו שום קורט דם לא מבפנים ולא מבחוץ ולא חלודה ולא שום היכר אבל אם יש ספק אי ניקב הקורקבן גם מצד חוץ וא"א לבודקו כגון שנאבד אחר שנמצא בו מחט או שנחתך באופן שא"א לבדקו יש להכשיר בהפסד מרובה ע"ש שהאריך בטעמו של דבר ועיין מ"ש לעיל סימן מ"ח ס"ק ח' בשמו וע"ש עוד בס"ק י"ג [ועיין בתשובת חתם סופר סימן נ"א אודות שמצאו בקורקבן של אווז שנתחב בעור החיצון חצי מחט וחצי השני של מחט היה תחוב בפנימית הקורקבן נגד מקום תחיבת החיצון אך העור הפנימי וגם חצי עובי החיצון עד קרוב למקום חצי המחט החיצונה היה שלם ויפה ולא נמצא שום רושם קורט דם או חלודה סביב מקום המחט. וכתב הנה יש בזה ג' דינים. א' אם נמצא מחט בחצי עור החיצון וקורט דם נגדו בפנים והבשר שלם בין קורט דם למקום המחט באופן שודאי מפנים יצאה לחוץ ונתרפאת. בזה כתב הפרי מגדים סוף סימן מ"ח דאינו אלא ספק טריפה כיון דע"כ נתרפאת הפנימי אפשר נתרפאת טרם שנקבה המחט לחוץ ואז מועיל סתימת קרום והוא ברור. ב' כל זה אי לא היה קורט דם מבחוץ אכן אם לא היה קורט דם ולא חלודה מבחוץ נ"ל פשוט דהמקיל בהפסד מרובה לא הפסיד כיון דבלאו הכי רוב הפוסקים סבירא להו להקל אפילו בקורקבן כשאין קורט דם מבחוץ דתלינן דאחר שחיטה יצאה לחוץ ונהי דאנן קיי"ל כרמ"א דאפילו בהמסס אסור דאין אנו בקיאין ומכ"ש בקורקבן מ"מ הכא דאיכא ג"כ הך ספיקא הנ"ל דאפילו אי יצאה לחוץ מחיים שמא יצאה לחוץ אחר שנתרפא עור הפנימי א"כ המקיל לא הפסיד. ג' כשאין קורט דם בפנים אפילו ליכא נמי מבחוץ מ"מ אסור דתלינן שמבחוץ בא והשתא אפילו נכנס לתוך הקורקבן אחר שחיטה מפני שאין בו קורט דם במקום נקב מ"מ הרי היה קודם שחיטה בתוך חלל הגוף וחיישינן לאברים הפנימים שנקבו ע"י קוץ ומחט. וכ"ז פשוט. ומעתה בנדון השאלה אי נידון החצי המחט שהיתה תחובה בפנים נגד תחיבת המחט שמבחוץ כמו ק"ד בפנים א"כ הרי מותר בלי פקפוק כדלעיל באות ב' ואם לא נידון כמו קורט דם הרי טריפה כדלעיל בחלוקה ג' והאריך קצת בזה ומסיק אילו הוי אתי האי דינא לקמאי לא הייתי מורה בו להתיר ע"ש]:

ה **תולין להקל.** עבה"ט ועיין בתשובת אמונת שמואל סימן ל"ד שגם הוא ז"ל השיג על הט"ז בזה [ועיין מ"ש סימן ל"ג ס"ד בד"ה אבל] ועיין בתשובת חוט השני סימן מ"ח ובתשובת מקום שמואל סי' ע"ט:

סימן נ

א **מקום שאין**. עי' בש"ך ועיין בתשובת בית יעקב סי' פ"ד ובתשובת נודע ביהודה חלק יו"ד סימן ח' ובתשו' תולדות יצחק סי' י"ח [ועיין בתשובת חמדת שלמה ס"ב מ"ש בזה באורך]:

ב [**לנברא חסר**. עי' בה"ט מ"ש אווזא שהיה העור שלם כו' עד אך מפני שהוא דבר חדש שלא נראה כמוהו בעיני המון הטריפה. ועיין בתשובת שבות יעקב ח"ג סימן ס"ב שגם לפניו בא שאלה כדומה לזה והכשיר ג"כ וכתב דהצ"צ הטריף לפי שהיה מלתא חדתא וקצתן היו מהנדזין בדבר אבל לדינא נ"ל שהיא כשירה ואם ימצא עוד כזה ויבא לידי אכשירנו וכ"ש בנידון זה שנראה (יותר) שנחסר הקרש מתחלת הבריאה ובפרט שאמר לי בעל האווז שבכל האווזות לא היה שומן כזאת ואילו היתה טרפה היתה מתנוונה ע"ש]:

ג **מכשירין בזה**. עיין בתשובת נו"ב חלק יו"ד סימן ה' באמצע התשובה שנסתפק לדעת הרמב"ם (שהוא היש מכשירין זה) מה בשבורין דהיינו אבר שטריפתו בכלל שבורה אם נברא כך אם הוא טריפה ע"ש באורך:

ד **שנשתנה מראית**. בב"י בשם המרדכי מסיים והכל לפי העלין. וכתב בתשובת נודע ביהודה חלק יו"ד סימן י"ג דר"ל שצריך שיהיה ג"כ לקותא בבשר אבל בשינוי מראה לחוד לא מטרפינן אמנם אם היה ליקוי בבשר אף שלא שלט מעבר לעבר רק המראה לחוד שלט מעל"ע טריפה וכן נראה לו להורות. גם נ"ל בכ"מ שימצא שינוי מראה צריך לבדוק ולעיין אם אין לקותא בבשר. וע"ש עוד הבאתיו לעיל סימן מ"ג ס"ק ה':

סימן נא

א **שניקב לחלל**. עיין בתשובת חינוך בית יהודה סימן ל"ה בבהמה שלא נראה שום ריעותא מבחוץ ולאחר שנפשט העור נמצא נקב בבשר שבין צלע לצלע נגד הריאה ודנו בה שע"י נגיחת בהמה אחרת או בעץ הוכתה בכח עד שנדחק העור והבשר לפנים עד שנקרע הבשר ועכ"ז לא נעשה רושם בעור ולא ניקב והכשיר מאחר שהיתה בהמת ישראל ע"ש:

ב **חיישינן שמא ניקב**. עיין בתשובת שבות יעקב ח"ב סי' ק"ט שהכשיר קוץ שנמצא בחלל הגוף ונמלח בשר ממנו עם בשר הרבה והיה בדבר זה הפסד גדול וצורך סעודת מצוה והכשיר שאר הבשר שכבר נתבשל מטעם ס"ס שמא לא ניקב אחד מאברים הפנימים ואם ת"ל ניקב שמא קיי"ל כראבי"ה שאין מליחה אוסרת רק כדי קליפה

והכשיר אף בלא קליפה כיון שכבר נתבשל ואי אפשר לקלפו ע"ש ועיין בתשובת נודע ביהודה חלק יו"ד סימן ך' באמצע התשובה שהרבה לחלוק עליו וכתב דהאי ספק שמא קיי"ל כראבי"ה לא מיחשב לספק כלל כיון שהרבה פוסקים חולקים עליו. וגם מ"ש השבות יעקב דכשר אף בלא קליפה כיון שכבר נתבשל ליתא ע"ש באורך [ועיין בתשובת חתם סופר סימן צ"ג שהאריך לקיים דברי שבות יעקב הנ"ל משום שדעת ראבי"ה לאו דעת יחידאה היא רק כן דעת רוב ראשונים ודעתם עיקר בש"ס ע"כ פשוט שנוכל לסמוך עליהם בהפסד מרובה ושעת הדחק עם צירוף ספק אחר או קולות אחרות וכעובדא דשבות יעקב בלי פקפוק ע"ש ועיין מה שאכתוב לקמן סימן ק"ה ס"ט בד"ה באיסור שמן] ועיין מה שאכתוב בשמו לקמן סימן נ"ה ס"ק ז':

ג **ולפיכך כל האברים**. עיין בזה בתשובת הרדב"ז חלק ב' סימן תש"ל [ועיין בתשובת חתם סופר סוף סימן ע"ה מ"ש בזה]:

ד **כשירה**. עבה"ט ועיין בספר פתח הבית סימן י"א שכתב דצ"ע אם נתחב קוץ בפנינו ומיד יצא כגון שנכנס קוץ מן אילן תוך דופן הבהמה בחוזק פתאום ומיד הרחיקה הבהמה עצמה ונשאר הקוץ על האילן וכדומה למאי נדמה לה אם נאמר כיון דאנו יודעים שהיה נגד הלב ועתה אחר ששחטו הבהמה נמצא ריעותא בלב באופן שלא נכנסה לחלל וכשנראה שריעותא זו מחמת הקוץ א"כ תו לא חיישינן שמא ניקב אחד משאר אברים ונהי דהב"ח וט"ז וש"ך הצריכו שיהא הקוץ תחוב כולו היינו לאפוקי שלא יהא הקוץ תחוב בלב לבד או בדופן לחוד או תוך החלל אבל אם כבר יצא הקוץ כשר או דילמא לא שנא וצ"ע בזה עכ"ד ע"ש עוד:

ה **בקנה וכיוצא בו**. עיין בתשובת שב יעקב סימן כ"ה דאם נמצא עגולים של עופרת שקורין שראט דינם כקוץ או מחט אך אם הם גדולים כמו קטניות יש להקל בהפ"מ ע"י בדיקת אברים שנקובתן במשהו ע"ש [ועיין בתשובת חתם סופר סימן נ"ב בעובדא דהוה פר שאינו מסורם שרדפוהו ולא השיגוהו עד שירו בו חצים ושרויט מקנה שריפה והגיעוהו ועודנו חי אחר י"ב חודש או יש לחוש הואיל וחצים מלובנים הם אולי יכול לחיות י"ב חודש ואפ"ה טריפה והביא מתחלה דברי שב יעקב הנ"ל וכתב עליו דלדעתו יש חשש אחר בזה לנחמרו בני מעים נהי משום נקב ליכא ע"י בדיקה מ"מ ע"י רתיחה נחמרו והכא אפילו בבהמה ניחוש לכ"ע דדוקא בנפלה לאור דאיכא עור וצלעות המגינים ע"ל ר"ס נ"ב אבל בנכנס חץ מלובן אל המעים גם בבהמה איכא למיחש לכ"ע ולפי מ"ש הש"ך שם דא"א בקיאין בבדיקה דדמיא לנפולה א"כ אסורה עד אחר י"ב חודש אם אירע שנשתהה דלכתחלה אסור להשהות משום תקלה. ושוב כתב לפלפל בדין נחתך בסכין

מלובן המוזכר שלהי יבמות ובאה"ע סימן י"ז סעיף ל' ומסיק בנידון השאלה בהמה זו שריא לכל הדעות אפילו נזרקו עליה חצים חדים כמחט וקוץ מלובנים דמשום נחמרו בני מעים וכן משום ספק נקב בני מעים ליכא כיון דחי י"ב חודש ואע"ג דהיה סכין מלובן דממ"נ לכל הדיעות אין מועיל ליבון אלא לטרפות דמחמת כאב אבל טריפות דבני מעים דהוא טריפות מחמת עצמו לא יועיל ליבון וכמ"ש הריטב"א וכאשר הוכחנו ומאן יהיב לן מבישרא דהאי תורא ונאכל משופרא דשופרא. ע"ש עוד בסימן נ"ג]:

1 **בדיקת.** עיין פרי מגדים במשבצות ס"ק ב' מבואר שם דדוקא אם שחטו מיד אבל אם אשתהי חיישינן שמא הבריא ע"ש וכן דעת התבואת שור ס"ק ב' גם כן שאין להתיר ע"י קנה כ"א בידוע שנעשה עתה ואין להקל בשאין ידוע כ"א לצורך גדול ובעיון רב ע"י בודק ירא את ה' מרבים ע"ש ועיין בתשובת שב יעקב חלק יו"ד סי' כ"ה שהעלה דבמקום הפסד מרובה יש להקל בקנה רחב ע"י בדיקה דיש לומר דווקא בקוץ חיישינן שמא הבריא ע"ש וכן העלה בספר פתח הבית סימן י"א בהפ"מ להקל דבדבר רחב לא חיישינן להבריא גם יש מקום לומר דאם נעשה תוך ג"י לשחיטה יש להקל אף שלא במקום הפסד דתוך ג' אין דרכו כ"כ להתרפאות. ועיין שם עוד על דבר מה שרופאים תוחבים באישטרומענט תוך חלל הבהמה על הטחול לרפואה והמה אומרים אשר לא יעשו שום נקב רק מיד כשנוגע על הטחול מכח החרדה מזדעזעת הבהמה בכל אבריה וזה רפואתה מה דינה של הבהמה והחלב. והאריך בזה לצדד להתיר וסיים דאין לסמוך ע"ז מסברא דנפשין אם לא נמצא זאת באיזה פוסק מפורסם בפי' ע"ש ועיין בתשו' תפארת צבי חלק יו"ד סימן ס"ט שנשאל על ענין זה באופן אחר בבהמות שיש להם חולי בטחול ותרופתה היא שאומן הבקי מנקב במחט מן הדופן עד הטחול וינקוב עור החיצון אם שרי הבהמה דיש בזה שני חששות. א' שמא ניקב א' משאר אברים והשני שמא ניקב בטחול בסומכיה בעומק עד שלא נשאר כדינר זהב. וכתב דמשום חשש שמא ניקב בסומכי' יש ס"ס שמא לא ניקב בסומכי' ושמא נשתייר כד"ז ולא הוי שם אחד דתחלה צריכים אנו לספק שמא לא היה כלל הנקב בסומכיה אולם חשש האחר שמא ניקב א' משאר אברים חשש חזק הוא ולא דמי למ"ש בסוף ס"א אם נמצא הקוץ תחוב בלב אין לחוש כו' דשאני הכא כיון שהנקב ע"י אדם י"ל שפגע במקום אחר וניקב וחזר והטה המחט למקום הטחול ואף דאין לחוש לזה כשמכוין שלא ליגע בשאר אברים (כמש"ל סימן י"ד ס"ק ד' בשמו) מ"מ הכא כיון שהעובד כוכבים הוא המנקב יש לחוש אינו מדקדק בזה והעלה דאם חותך בהמת ישראל אין להקל ובהמת עובד כוכבים (נראה דר"ל שהבהמה היא של אומן הבקי) אי בודקין הטחול כשירה ואחר י"ב חודש לית דינא ולית דיינא שהוא כשר

דאינו רק ספק ומיהו לכתחלה אין להשהות דיש לחוש לתקלה ע"ש. ולא הבנתי מה שהצריך בדיקת הטחול אף בדיעבד דהא הוא עצמו כתב בתחלת התשובה דיש ס"ס [ועיין מ"ש לקמן סי' ק"י בדיני ס"ס אות ל"ה] ועיין בתשובת ברית אברהם שהבאתי לעיל סימן כ"ג ס"ק י"ב:

ז **בירך**. עבה"ט לענין עוף ועש"ך שפסק להחמיר כהב"ח גם בספר נה"כ כתב על הט"ז לא ידענא איך מלאו לבו לחלוק על הב"ח להקל בלא ראיה ע"ש ועיין בתשובת שבות יעקב חלק ב' סימן ס"ז שפוסק כדברי הט"ז ומ"מ אין להתיר רק בעוף בייתי כמו אווזים ותרנגולים שמתחככים תוך אשפתות ולא בעוף אשר תעוף בשמים ואפשר שע"ז השיגו אחרונים על הט"ז ע"ש ועיין בתשובת יד אליהו סימן ס' באווז שנמצא טמון בבשרה העב שקורין בייל"ק או בברוש"ט קוץ ארכו זרת מונח בשפוע קצת ולא היה ניכר שום נקב מבפנים ומבחוץ. והכשיר דגם הב"ח והש"ך ופר"ח לא כתבו להחמיר רק באי קופא לגאו אבל בדלית ליה קופא כלל מודים כולם דמותר ע"ש בהשמטות. וכ"כ הפרי מגדים דדוקא במחט אלימתא אבל קלישתא אף בעוף שרי. [גם בתשובת חתם סופר סימן צ"ג מחלק כן דדוקא בקופא לגאו אבל בחודו גם בעוף כשר ועוד מחלק דדוקא בעובי הירך אבל בחלל הגוף גם בעוף וקופא לגאו יש להסתפק כי עינינו רואות שיותר מתפלש בעפר בכריסו מהבהמה ולא אמרו אלא ביריכו ובקופא לגאו ע"ש]. ומ"ש הבה"ט עוד בשם הט"ז באם נמצא באווזות בשומן הסמוך למעיים נוצות כשירה עיין בתשובת אדוני אבי זקני בעל פנים מאירות חלק ג' סי' י"ד שחולק על זה דמסתברא שבלעו הנוצות דזה מצוי שהאווזות מנקרים בנוצות וניקבו בני מעים ויצאו לחלל הגוף ודינם כדין קוץ הנמצא בחלל הגוף אלא אם נמצאו מונחים בחלל המעיים ולא יצאו לחוץ בזה יש להכשיר מידי דהוי אמחט שנמצא בתוך המעיים דכשירה ע"ש ועיין בתשו' חינוך ב"י סי' מ"ד מ"ה מ"ו שהאריך בזה והעלה ג"כ לאסור והביא שם דגם בתשובת מהרד"ך אוסר בזה. ואפילו המקילים בזה היינו דוקא כשהנוצות תכופות עומדות זא"ז ובכל נוצה יש קנה קטן כמו שהוא בנוצות האווזות מבחוץ דיש להעלות על הדעת שהנוצות גדלו בפנים אבל אם הם מקופלים בתוך החלל ודאי יש לאסור וה"ה אם היו אבעבועות שבהם הנוצות מלא מוגלא דנראה שבא מחמת מכה כ"ע מודים דטרפה וכן הסכים עמו גדול אחד ומבואר שם שכן הורו כמה גדולים לאסור ע"ש. גם בשאילת יעב"ץ חלק ב' סימן ק"ו דעתו לאסור ע"ש. ועיין בתשובת שבות יעקב חלק ב' סי' ס"ה שדעתו נוטה לדעת המקילין ומ"מ לבו מהסס לפי שראה בתשובת חב"י שכתב בשם חכמי אשכנז להטריף ולכן כתב דהמורה טרם יכשיר יש לו לעיין היטב איך הם הנוצות אם יש לו היכר שבאו מבחוץ או נתגדלו

בתוך השומן ועל כל פנים יבדוק הושט וכל בני מעים על צד האפשר אם לא יהיה בהם ריעותא שיש לומר שנקבו ונסתם ולא יסמוך על המתירין אם לא בהפסד מרובה עיין שם:

סימן נב

א **ששלקן**. עבה"ט בשם פרי חדש ועיין בשאילת יעב"ץ ח"ב סימן ק"ע שכתב דלא הכשיר אלא היכא דלא ידענו דנפלה לאור וכדמשמע מלישנא דפרי חדש בהאי עובדא אבל היכא דודאי נפלה לאור אין להתיר ע"ש:

ב **גם בבהמה**. עיין בתשובת הרדב"ז החדשות סימן רל"א שכתב דאם הוריק הלב ולא הגיע לחלל יש להכשיר אף שכתוב בסעיף א' ואפילו לא הגיע לחלל כו' זה דווקא בעוף אבל לא בבהמה ע"ש:

ג [עיין בתשובת חתם סופר סימן נ"ד שכתב ע"ד השוורים שנתפטמו מפסולת בישול יי"ש שהם מים חמים ולפעמים הם רותחים וכבר רבים שתו ומתו אם יש לחוש בסתם אותם שוורים לנחמרו בני מעים מרתיחת המים הא ודאי דנחמרו בני מעים לא אמרינן אלא באש דוקא ומה שמתו כמה בהמות משתית רותחין אי הוי בדרו לה סמי הוה חיי וכי להוסיף על הטריפות יש. בודאי אי מצינו קודם הבישול שינוי באברים הפנימים דמטרפו בהו הרי כל שום שינוי אנו חוששים לבשר שהרופא גוררו ומטרפינן בלא"ה אך אם האברים יפים או שלא בדקנום כלל ואחר הבישול מצינו שינוי אין לתלות בנחמרו כלל ע"ש]:

סימן נג

א **העצם הנשבר**. כתב בכתבי הרב מהר"ר דניאל זצ"ל בנשברו הצלעות שאין הבהמה טרפה כבסימן נ"ד גם העצם הנשבר כשר:

ב **שנצרר הדם**. עבה"ט ועיין בתשובת רדב"ז ח"א סי' קצ"ב שדעתו גם כן להטריף בנשבר צלע בעוף סמוך לשדרה במקום שהריאה רובצת אבל בבהמה יש להכשיר ע"ש:

ג **מאחר שרחוק מן הגוף**. עבה"ט ועיין בתשובת שבות יעקב ח"ב סוף סימן ס"ז שבא לפניו גף העוף שנשבר באלכסון והעוקץ המחובר לגוף היה כאצבע גודל אבל מן האמצעית השבר וכ"ש מן העוקץ עצם החיצונה לא היה כשיעור אצבע גודל אך שהעוקץ החיצונה היתה לצד חוץ לצד הראש ולא לצד הגוף מקום ששוכבת הריאה ואילו היו מודדין מן הגוף במקום הריאה עד עוקץ השבר שלצד הראש היה רחוק מהשיעור והכשיר ע"ש:

ד **נמצא הגף שבור כו'**. עיין בספר תפארת למשה שכתב דצ"ע אם ראינו שנשבר או נשמט הגף לאחר שחיטה ואח"כ נמצא נקב בריאה אי תלינן שהנקב נעשה אחר שחיטה ע"י השבירה או השמוטה כי היכי דתלינן בזאב ובמשמוש יד טבחא או שמא ע"י השבירה ושמוטה דלאחר שחיטה אין דרך לנקב את הריאה ונראה דבשמוטה יש לתלות לקולא דנזכר בש"ס ולא בשבירה וצ"ע עכ"ד ע"ש:

ה **להכשיר**. עבה"ט ומ"ש דוקא היכא דהאיסור וההיתר שוין ועיין בתשובת נודע ביהודה תניינא חלק יו"ד סימן קי"ח מ"ש בזה:

ו **יש להחמיר**. עבה"ט ועיין בתשובת נו"ב קמא חלק יו"ד סימן נ"ה בד"ה ומעתה יצא לנו שדעתו גם בנשמט יש להתיר מכח ס"ס אפילו בלא הפסד מרובה ובחנם החמיר רמ"א בזה שלא בהפ"מ ע"ש:

ז **וינפח בקש**. [עבה"ט ועיין בתשובת חתם סופר סימן קכ"ב שנשאל ע"ד האווזות הפטומות שמדרך המוכרים לתחוב במחט כמה פעמים תחת הכנף כדי להצבות מקומו שיראה עבה מחמת שומן אם יש לחוש לכל האווזים משום ניקבה הריאה והשיב דהאווזא הניכרת שנעשה בה כן צריכה בדיקה בלי ספק וק"ו מנשבר הגף סמוך לגוף ואפילו החולקים שם יודו הכא ואפילו יאמר הישמעאל המוכר ברי לי שלא נגעתי דבריו לא מעלין ולא מורידין לענין זה וגם מי יוכל לומר ברי לי ואולי פעם אחת נדחה ידו לפנים מהצלעות. ע"כ כל אווזות שראינו או אנו מכירים בסימנים שנתחב לה מחט אסורה בלא בדיקה וכיון שאין אנו בקיאין בבדיקה תיאסר. וזה גרע מיש לה מכה עמוקה תחת הכנף דסמכינן אבדיקה אם לא תבצבץ דהתם המכה עדיין בפנינו כו' (מזה נראה שדעתו דהעיקר כהט"ז) משא"כ הנעשה ע"י קוץ ומחט גרע טפי וחוששין שמא הבריא הריאה. אמנם למיחש מסתמא להכי לא נראה כלל כיון דהרוב אינם עושים והעושים רובם אינם נוגעים בריאה ובצלעות כלל ואווזא זו עומדת בחזקת היתר מכח רובא. ואפילו ליל בתוך ביתם או מקום שעומדים ביומא דשוקא דהו"ל קבוע וידעינן בודאי שיש ביניהם מי שעושה כן מ"מ מותר ליקח בסתם אם אינו יודע בודאי שזאת האווזא נתחבה ולא שייך קבוע לבטל הרוב אלא היכא דצריכים רובא דאיתא קמן כגון ט' חנויות משא"כ רוב בהמות כשירות זה הרוב לא מתבטל ע"י קבוע. (עיין במג"א סימן ל"ב ס"ק ס"ו) וגם כי יש כאן ס"ס אע"פ שהוא גרוע שאינו מתהפך ושם אונס חד מ"מ היכא דאיכא צדדים להתיר מצטרפים אפילו ס"ס גרוע כו' ומ"מ אם הוא מיעוטא דשכיח שם כל בעל נפש יחוש ויבדוק על כ"פ כמו במכה תחת הכנף ויכול לסמוך על בקיאותו בענין זה אבל בלא בדיקה לא יאכל היכא דשכיחא ע"ש]:

סימן נד

א **ודוקא נעקרה**. [עט"ז ס"ק ד' ועיין בתשובת חתם סופר סי' נ"ה מ"ש בזה]:

ב **אם יתירה**. ע' ש"ך ס"ק ט' שכתב דביתרת כשר אפי' שלא במקום הפסד מרובה. והפר"ח האריך ומסיק להחמיר בין בחסר בין ביתיר חוליא אפילו בהפ"מ ע"ש ועי' בתשובת נו"ב חלק יו"ד סי' ה' באמצע התשובה שהאריך בזה והעלה דיתר חוליא גרע מחסר ובחסר חוליא יש להכשיר לחלוטין וביתר חוליא אין להקל אלא בהפ"מ ע"ש היטב. ועיין בתשובת תשואת חן סימן י"ט מה שכתב בזה:

ג **נשברה השדרה**. כפול לעיל סי' ל"ב ס"ב ועיין מ"ש שם:

סימן נה

א **הערקום**. עבה"ט ועיין בתשובת רדב"ז החדשות סימן כ"ז שדעתו ג"כ (כדעת הט"ז) דאם נחתך הטשי"ך עצמו כשירה ע"ש עוד:

ב **שניתק ממקומו**. עי' בתשובת גבעת שאול סי' ו' שנשאל בפרה חולבת והיא צולעת באחת מרגליה ובדקוה באותה רגל אם לא ירגישו איזה שבר ואמרו שאין מרגישים שום שבר רק שיש מקום נפוח מבחוץ בעצם הקולית הסמוך לגוף ובודאי בא מחמת הכאה וגם האשה שמכרה הפרה אמרה שהבהמות הכו אותה ואחר זה התחילה להיות צולעת אם חלבה מותר. וכ' שאין להתיר משום דאמרינן שגרונא נקטה כדלעיל סימן ל"ב כיון שנודע שהוא ע"י הכאה ולא משום שגרונא א"כ יש לחוש שניתק עצם הקולית ממקומו על ידי הכאה אי נמי דילמא נשבר העצם ונקשר יחד דטריפה בסמוך לגוף אפילו הוא שאשי"י אלא דמ"מ יש להתיר משום ס"ס ספק אם נשמט הירך ואם ת"ל נשמט דילמא לא איעכול ניביה וס"ס המתהפכת היא וכן בהך חששא דלמא נשאר העצם נמי הוי ס"ס שמא לא נשבר ואם ת"ל נשבר שמא לא יצא לחוץ ובזה לא בעינן שיתהפך וכיון שיש הפסד מרובה יש להתיר ע"ש:

ג **דשף מדוכתיה**. עבה"ט ס"ק ב' ומ"ש בשם דמש"א עיין בזה בספר לבושי שרד בפתיחה לדיני טריפות העצמות אות ט"ז. ועיין בתשובת שבות יעקב חלק ב' סימן נ"ט ובתשובת חות יאיר סימן קמ"ח:

ד **לכן יש לאסור כל שמוטת ירך**. עיין בתשובת שבות יעקב ח"ב סימן נ"ט באחד שקנה בהמה והיתה הולכת ביושר ולא ניכר בה ריעותא כלל לא בחייה ולא לאחר שחיטה אך אח"כ באו שני יהודים ואמרו שהם ראו שהבהמה היתה צולעת קצת ואמר להם המוכר שהירך נפל מהקערה אם היא מותרת והשיב דאף דודאי כל שבידו נאמן לאסור היינו

במידי דודאי קים ליה ובקי בזה שהוא דבר הנראה לעינים מה שאין כן באברים הפנימים שאין הכל יודעין מה שבפנים דמה שאמר המוכר כן הוא רק על דרך האומד מכח שראה שצולע אומר דשף מדוכתיה ואולי באמת לא שף רק שגרונא נקטה דהא מדינא דש"ס אינו נאסר אלא דוקא דאיעכול ניביה ואף לדעת מקצת פוסקים בעינן עכ"פ איפסק ניביה ואף למאן דמחמיר היינו היכא שהבהמה היא שמוטת ירך לפנינו אבל כשהובא לפנינו שלא נשמט כלל לא אמרינן דא"א בקיאין ואף אם היו שני עדים מעידים שנשמט פ"א הירך מדוכתיה כיון שהוא לפנינו בריא וחזינן דלא איפסק ולא איעכול ודאי לא מטרפינן דכיון שראינו דהדרא לבריאותה אין צורך לבקיאות דידן דאילו איפסוק או איעכול לא הוי הדר בריא מכ"ש שאין כאן עדות ברורה רק עפ"י האומד וכ"ש שהבהמה היתה מהלכת ביושר גם אחר הפשטת עורה לא ניכר ריעותא לכן הבהמה כשירה אכן אם נודע לבעל הבהמה זה הריעותא ושמע מהמורה שצריך בדיקה ועבר ולא בדקו ראוי לקונסו ע"ש ועיין בתשובת חו"י סימן קמ"ח הורה בנדון כזה לאיסור וכעת אינו לפני. וכתב עוד בשבות יעקב שם בהמה שנתקלה ברגליה האחרונים ונעשה חגרת ברגלה אחת שצריך בדיקה באותה רגל דאף דמבואר לעיל סימן ל"ב ס"ז בהמה שגוררת רגליה אין חוששין כו' הא תברה בצדה דוקא שלא נודע שנפלה אף ע"ג דהתם לענין פסיקת חוט השדרה קאי ובעינן נפלה ממש שיש לחוש לפסיקת החוט משא"כ בזו שנתקלה לחוד ואינה גוררת רק רגל אחת שנתקלה בו אין לחוש לפסיקת החוט מ"מ כיון דאיכא ריעותא לפנינו שהיא חגרת ונתקלה איכא רגלים לדבר דרגל שנתקלה נעשה שמוטת ירך וצריך בדיקה בירך זו ע"ש. [ועיין בתשובת חתם סופר סימן נ"ז בענין בהמה שיריכה אחת גבוהה מחברתה והיא אינה צולעת כלל והולכת הילוך ישר. וכ' לפי ציור השאלה היינו פסול המנוי במומי הבכור במסכת בכורות שאחת מירכותיה גבוהה ואין כאן מקום ספק לטריפות כלל ואפילו בדיקה אינו צריך עיין שם]:

ה **שמא איעכול**. עבה"ט ועיין בתשובת נודע ביהודה תניינא חלק יו"ד סוף סימן י"ז שנשאל שם אם לסמוך על רש"ל ופר"ח בלא איפסק ניביה לסמוך על בקיאות שלנו שלא נתעכלו. והשיב לדעתי דבהפסד מרובה גם הרמ"א מודה בזה ע"ש. ואיני יודע מה חידש בזה הלא הרמ"א כתב כן בפירוש בסוף דבריו:

ו **נשבר סמוך לגוף כו'**. עיין בשו"ת בתי כהונה סי' י"א שהאריך מאד בזה והעלה דהאו"ה והרמ"א ז"ל מיירו בדלא ידע אי שף אי לא כגון שנמצאת ביד קטן ואין מגיד אם היתה שמוטה או תחובה כמשפט ע"ז כתבו דחיישינן שמא מחמת השבירה איפסוק ניביה ואיעכול ואי עיכול קרוב הדבר דשף והוי ספק הקרוב לודאי אבל אם נשבר סמוך לגוף

וחזינן דלא שף לא מיבעיא לסברת רבוותא דאית להו דאפילו בבוקא אי איעכול ניביה ולא שף דלית לן בה אלא אפילו לסברת מורי הרב ז"ל (הוא הפר"ח הובא לקמן ס"ק י"א ובבה"ט של הרב מהרי"ט ז"ל סק"ז) שס"ל דדינו כשמוט אפ"ה בנשבר שלא נולדה הריעותא בבוקא יש להקל אף בודאי איפסוק וכ"ש בספק ומיהו אי חזינן דשף ואיכא לספוקי שמא לאחר שחיטה כגון שבשעה שהובאה לשחוט לא היתה שמוטה (כאותה שהביא הבה"ט סק"ג) וגם מצינו שבר סמוך לגוף כיון דאיכא תרתי לריעותא אפילו אי לא איפסוק לא בבוקא ולא במקום השבר אפ"ה יש לאסור ע"ש:

ז **שחזר ונקשר**. עיין בתשובת נודע ביהודה חלק יו"ד סימן כ' על דבר עוף שנשבר בעצם הקולית סמוך לגוף וחזר ונקשר ונמלח עם עוד שני עופות יחד כי לא הרגישו בשבר עד אחר המליחה והדחה וכתב דכיון דנשבר הרגל וחזר ונקשר עיקר חשש לחוש לאיעכול ניביה הוא חומרא בעלמא ובמקום הפסד מרובה הרמ"א מתירו ואפילו שלא במקום הפסד עכ"פ לדעת המתיר בסימן נ"ו סעיף יו"ד בנקשר גם כאן מותר ואף אם הוא אסור איסורו מספק לכן אם נמלח עם מינו ויש רוב נגדו יש להתיר מה שנמלח עמו בקליפה אפילו הוא שמן ואם נתבשל אח"כ בלא קליפה בדיעבד אינו אסור וטוב לקלפו אחר הבישול אם נקל לקלפו ע"ש באורך. ועיין בתשובת שמש צדקה חלק יו"ד סימן י' שהורה ג"כ כיוצא בזה הלכה למעשה והסכים עמו הרב הגדול מהר"י באסאן ז"ל ועוד כמה גדולים ע"ש ובסימן נ"ה:

ח **הגדול לפי גדלו**. עיין בדגמ"ר דבעוף הגדול כגון אווז סגי ברוחב אצבע ובתרנגול ותרנגולת סגי בשני שלישי אצבע בבינוני ובקטנה לפי קטנה ע"ש:

ט **שאין הפ"מ**. יש להסתפק איך כוונת הרמ"א בזה אם כוונתו להקל בהפסד מרובה ע"י בדיקה בניביה ועיקר הקולא בהפ"מ הוא שנסמוך על בדיקתנו או דילמא התיר בהפ"מ בלי שום בדיקה כלל וסומכין בהפ"מ לומר דנשבר סמוך לגוף אין דינו כנשמט כלל ועיין בתשובת נו"ב חלק יו"ד סימן כ' מבואר שם שדעתו דכוונת רמ"א להקל בהפסד מרובה אף בלי בדיקה כלל ועיין בספר לבושי שרד בפתיחה לדיני טה"ע שהאריך בזה:

י **הפסד מרובה**. עבה"ט ומ"ש בשם פר"ח עיין בשו"ת בתי כהונה סי' י"א שהעלה בספק איפסוק אפילו שהיה האופן בשלא היה בידינו לבדקו עד שלא תפול בו טענת חסרון ידיעה כפי משפטי התנאים בזה אפ"ה יש לאסור אפילו בהפסד מרובה. ולענין נשבר סמוך לגוף העלה דאי לא איפסוק ואפילו בספק אם נפסק אפי' בהפסד מועט יש להכשיר ואי ודאי איפסק אפילו בהפ"מ יש להחמיר ע"ש:

יא **כשר**. עיין פרי חדש שחולק ע"ז ומטריף ועיין תב"ש שהשיג על הפר"ח וכן ראיתי בספר עמודי כסף כ"י שחולק ג"כ על הפר"ח וכתב שעשה מעשה להכשיר כדברי ש"ע בצירוף עוד סניף להתיר וכן דעת הפרי מגדים בשפ"ד ס"ק ו' ועיין בתשובת הר הכרמל חלק יו"ד סי' ז' מ"ש בזה:

יב **יתר כנטול דמי**. [עבה"ט בשם ט"ז ועיין בתשובת משכנות יעקב סימן י"ח מ"ש בזה]:

יג **והאבר אסור מדרבנן**. עיין בתשובת שבות יעקב ח"א סי' נ"ג שכתב דמותר לגמוע חלבה ולא דמי לדלעיל סי' י"ד ס"ה דהכא אם נאסור חלבה הוי כתרי חומרי דסתרי אהדדי דהא מה"ט אסרינן אבר המדולדל דהוי כחותך וא"כ איך נאסור החלב בשביל אבר זה וכן בתרנגולת הביצה מותרת ע"ש וכן הסכים בספר באר יעקב להתיר החלב והוסיף עוד טעמים לשבח בזה ע"ש וע' בשאילת יעב"ץ ח"א סימן י"א בעוף שהיה בגפו חיתוך הנראה שנעשה על ידי קשירה חזקה שקשרו אגפיו בחבל והיה גם העצם מחותך קצת בצדו הא' והתיר האבר כולו ע"ש ופשוט הוא:

יד **אסור מדרבנן**. עש"ך אי שרי להושיטו לב"נ ועיין בתשובת אמונת שמואל סי' י"ד שהעלה דרשאי להושיטו לב"נ מכמה טעמים (אמנם מטעם הראשון שכתב שם לא שרי רק אחר השחיטה ולא מחיים) ומכ"ש בעוף דיש לצדד להקל אפילו למוכרו מחיים משום דהרמב"ם פוסק דאין ב"נ מצווה על אמ"ה דעוף ואף להחולקים באבר המדולדל כ"ע מודו ע"ש ועיין פמ"ג שכתב דנכון שלא ליתן לב"נ מאחר דהפסד מועט הוא ומשום גזירה אטו אמ"ה גמור ע"ש:

טו **להטריף כל שבירה**. עיין בזה בתשובת באר עשק סימן ס"ח ובתשובת ח"צ סי' נ"ח ובתשובת מטה יוסף ח"ב סימן י"ז ובתשובת שמש צדקה חלק יו"ד סי' כ"ו:

טז **חזר ונקשר**. עבה"ט בשם ש"ך. ומדברי הט"ז לקמן ס"ק י"א מבואר דלא ס"ל הכי ודוקא במקום שאין עושה טריפה די אם נקשר אף שלא חזר למקומו ולא במקום שעושה טריפה ועיין בתשובת אא"ז פנים מאירות ח"ב סי' ק"ט שהורה בנמצא בעצם האמצעי למעלה מצ"ה שבר ונקשר אך לא נדבק שבר אל שבר וכתב דאף דהט"ז מחמיר בזה מ"מ יש להקל בזה כהש"ך כיון דדעת הרי"ף והרמב"ם שפסק המחבר כוותייהו לעיל ס"א דבעצם אמצעי למעלה מצומות הגידין אין לאסור מחמת חתיכות רגל אלא שאנו מחמירים כדעת רש"י ותוספות מ"מ היכא דנקשר אף שלא נקשר שבר אל שבר יחדיו ידובקו יש להקל אמנם בעצם הקולית כה"ג אין להקל אף שהח"צ ז"ל בסי' נ"ח מקיל אין דבריו מוכרחים אם לא בהפ"מ וסעודת מצוה יש להקל ע"ש. ועיין עוד שם בסימן ק"כ שהחכם השואל רצה להכשיר אף אם לא נקשר כלל אלא שראו מיד שנעשה השבר

שהעור היה שלם מכל צד משום דהאגור ורמ"א איירי דלא הביאו תיכף לפני המורה ויש לחוש שמא יצא פעם אח' לחוץ ואח"כ עלה קרום אבל בנ"ד שראו תיכף השבירה והיה עור שלם שלא יצא מודים דכשר אפילו בלא הפסד. והוא ז"ל האריך להשיג עליו. ועיין בתשובת נו"ב תנייא חלק יו"ד סימן כ"ג שכתב בעצם הקולית בעוף שנמצא שבור והשבר נתחבר אך לא שא"ש י"י יש להתיר הכלים שאינן ב"י ואף שהוא ספק שמא לא היה הבשר שלם ויפה מ"מ ספק דרבנן הוא לענין הכלים אך כלים שאפשר בהגעלה יגעילם דמיקרי דבר שיל"מ כי הוצאות הגעלה דבר מועט הוא ע"ש:

יז **אבל אם לא חזר**. עיין בתשובות רדב"ז החדשות סוף סימן שצ"ג שכתב מסתברא לי שאין הדברים אמורים אלא בזמן שהבשר משונה קצת מבחוץ או מבפנים דרגלים לדבר שלא נתרפא יפה אבל אם הבשר לא נשתנה כלל ממראיתו לא מבחוץ ולא מבפנים אע"פ שהעצם מורכב קצתו על קצתו כשר דודאי נתרפא יפה דאלת"ה הרי הוא מכחיש את המוחש כו' ואם תאמר לגמרי אסרה מהרי"ק ז"ל לא צייתינן ליה לאבד ממונם של ישראל בכדי ע"ש ועיין בס"ק הקודם:

סימן נו

א **כשתי הסברות**. עיין בה"ט מ"ש בשם בית הלל ועיין בתשובת מעיל צדקה סימן ל"ז שהאריך לחלוק עליו וכתב דאיזה תלמיד טועה כתבו בשמו והעלה דכל שיש רקבון בעוף במקום צומות הגידין הן מצד חלל העוף או בכל צדדי הרגל יש לאסור אפילו במקום הפסד מרובה וכבוד שבת ע"ש:

ב **שמחבר השוק**. [עיין בתשובת ח"ס ס"ס נ']:

ג **ישער ברוחב אצבע**. עש"ך שהעלה לשער תמיד בחצי עצם בין להקל ובין להחמיר ועיין פמ"ג במשבצות שכתב דלעת הצורך בע"ש והפ"מ יש להקל ולשער באצבע ועיין בתשובות ב"ח החדשות סימן י"ז בתשובה מהט"ז שדעתו גם כן כהש"ך שאין לשער רק בחצי עצם וצווח ככרוכיא על מה שאין נוהגין כן ועי' בספר לבושי שרד בפתיחה אות ל"ו שהאריך בזה ומסיק שאין לזוז מדברי הט"ז וש"ך זולת היכא דיש איזה צד היתר עוד ע"ש ועיין בתשובת נו"ב חי"ד סימן כ"א:

ד **אם לא נשתנה**. עי' בתשובת נו"ב חי"ד סימן כ"א לענין אם אינו ידוע אי נשתנה או לא כגון שכבר נתבשל ואין אנו יכולים לבדוק מה דינו לפי דעה זו עיין שם שלא העלה בזה דבר ברור:

סימן נז

א **הזאב אין לו דריסה**. עט"ז וש"ך ועי' בתשובות ב"ח החדשות סימן י"ח וי"ט מ"ש בזה:

ב **בבהמה גסה**. עבה"ט סק"א ועיין בתשובת גבעת שאול סי' ז' שכתב דאפילו אם באנו לחוש לדברי האוסרים זאב בגסה היינו דווקא בודאי דרוסה אבל לא בספק ע"ש:

ג **העופות חולדה**. [עיין בתשו' חתם סופר סימן נ"ח שכתב דחולדה שהוזכרה בדריסה אינה מין שרץ אלא מין חיה כבמשנה ה' פ"ח דכלאים ע"ש וע' מה שכתבתי לקמן סוף ס"ג]:

ד **אלא ביד**. עבה"ט ומ"ש אם נדרס האם כו' עיין בזה בשו"ת שבות יעקב חלק א' סי' נ"ד שדעתו ג"כ לאסור ולד הדרוסה כשהצפורן תחוב בגבה נגד חלל הגוף וכתב עוד דורס שנכנס לדיר ונמצא ציפורן תחובה בא' מהם ועוברה בצדה ואינו ידוע אם עד שלא נדרסה ילדה והולד מותר או לאחר שנדרסה ילדה וגם הולד בחשש דריסה יש לאסור דאף אם בודאי ילדה קודם שנדרסה אפ"ה יש חשש דריסה גם בולד כדלקמן סי"ד ואדרבה בעובר זה יש לחוש יותר שאפילו המקום רחב אפשר שאין בו כח לברוח ולהפריס ע"ג קרקע כולי האי ע"ש עוד. ומ"ש עוד בשם פר"ח ואם הולד יצא וחי י"ב חודש כו' נראה מלשונו דדוקא יב"ח מעת שיצא לאויר העולם בעינן ולא מעת שנדרס. וצ"ע אם אמו שהתה י"ב חודש אי מהני גם לולד או נימא דשמא לולד מזיק יותר ועיין בספר חומות ירושלים סימן ע':

ה **לספק דרוסה**. עיין בתשובת נו"ב תניינא חלק אה"ע סי' נ"ד אות ל"ב דמבואר שם דבספק דרוסה אם אירע שני פעמים אם יש נ"מ ביניהם כגון חלב או ביצים שבנתיים צ"ע אולי מחשב ס"ס להחמיר והוא ודאי טריפה ע"ש:

ו **למקום צר**. עט"ז סוף סימן זה שכתב בשם מ"כ דאם נמצאו ג' נדרסים יש להחמיר ולאסור את כולם אפילו במקום רחב כי כבר הוחזק עדר זה בנדרסין והט"ז כתב ע"ז שהוא טעות גמור ועיין בתשובת מקום שמואל סימן ס"ד שהאריך בזה והעלה כדעת המ"כ לאסור כל העדר כולו ע"ש. וכן העלה בשאילת יעב"ץ חלק א' סימן ך' ע"ש [אך בתשובת חתם סופר סימן ס"ג מבואר שדעתו כהט"ז דשם היה מעשה שהומתו ששה ועל ד' מהם היה ספק שמא פצעום ואח"כ מתו ולא נח רוגזיה ואף על פי כן חקר שם אי היה מקום רחב ע"ש]:

ז **צר**. עבה"ט של הרב מהרי"ט ז"ל מ"ש בשם דמש"א דהיכא דהוי כחצר המשכן מקני מקום רחב. ועיין בשו"ת מאיר נתיבים סימן נ"ג שכתב דדוקא כשהחלל פנוי מן הכל דאף שחצר המשכן היה בו בנין מוקף עשרה על שלשים הכא דלענין הרוחה מיירי

בעינן שיהא החצר פנוי וכן בעינן שיהא הכל בהיקף אחד אבל בשני חדרים פתוחים זה לזה אם לא היה אלא שור אחד שאפשר לו להמלט מהרה שמה מצטרפין משא"כ אם היו שוורים הרבה והפתח צר שא"א להמלט ביחד אלא להכנס אחד אחד אין מצטרפין וכולם אסורים עיין שם היטב. [אמנם בתשובת חתם סופר בכמה תשובות שיובא בסמוך ובפרטות בההוא דסימן ס"ד מבואר דלא שמיע ליה ולא ס"ל הך שעורא] ועיין בתשובת חינוך בית יהודה סימן נ"ה ונ"ו וסימן נ"ט:

ח **שנכנס לדיר**. עבה"ט ועיין בתשובת ח"ס סימן נ"ז וסי' ס"ה שנראה לו עיקר דאפילו חצר שמוקף גדר מיקרי מקום רחב אפילו לבהמות ויש להתיר אף באכילה וכן משמע מסתימת לשון האו"ה סימן נ"ז וים של שלמה פ' א"ט ס"ס ע"ד שהעתיקו בסתם וכ"פ בתשובת מ"ב ויהיב שיעורא כל דלא מטי ליה בחד שחיה ומכל מקום אין דעתו לזוז מהסכמת ש"ך ופר"ח וצ"צ שחשו להחמיר כהב"ח ולמוכרם לנכרי ע"ש. ושם בסימן ס' כתב דיער אפילו מסובך באילנות ה"ל כבקעה דיכולים להשמט בין האילנות ולא ישיגם (וכן כתוב בספר חכ"א) . ובסימן ס"ג כתב אודות שהיה פירצה בחצר היינו מקום הגדר נמוך והיו יכולים לברוח ע"י הדחק להיות מטפס ועולה קשה לסמוך ע"ז נהי מחמת אימת המזיק היו מטפסים ועולים על הגדר במקום שהוא נמוך אבל אם היה כן איך חזרו לחצר אח"כ כי אין דרכם לכנוס בפרצה דחוקה ולהעלות ע"י גדר על מגן ע"ש]:

ט **נח רוגזיה**. עבה"ט ועיין בתשובת גבעת שאול סי' ז' שכתב דאם שמעו רעש גדול בלילה והלכו אחר כמה שעות לראות ומצאו כבש אחד מת ובדיר ההוא היו עוד כבשים אין להתירם משום דכבר נח רוגזיה דשמא מתחלה כשדרס לזה הכבש שמצאו מת עדיין היה חי באותו פעם ולא נח רוגזיה ודרס אח"כ אחרים ומה שמצאו מת דילמא שתים או ג' שעות אחר הדריסה מת וכ"כ להדיא בתשובת צמח צדק סי' ק"ה דדוקא שמצאו הרוג תומ"י אחר קפיצת הזאב ע"ש [ועיין מזה בתשובת חתם סופר שיובא לקמן בסמוך]. עוד כתב בתשובת ג"ש שם דדוקא כשהרגו לגמרי נח רוגזיה אבל אם היה מפרכס עדיין קצת ומזיז מעט ברגל אפשר דבכה"ג לא נח רוגזיה ע"ש:

י **אבל אם דרס אחרים**. [עבה"ט ועי' בתשובת ח"ס סי' נ"ז אודות רועה נכרי ששמע נפילת זאב מן ההר לתוך עדרו המוקף מחיצות והיה בו כמאתים וששים צאן וכשבא להציל ברועים ומקלות ברח הזאב ונפל מפיו טלה אחד פצוע וקרוע וחי אח"ז כמו שעה ומחצה ומת מה דין הצאן הנותרים. והאריך מתחלה דבחצר רחב אפי' מוקף מחיצות שרי לרוב הפוסקים ושוב הביא דברי המ"ב (שהוזכר בט"ז וש"ך) דאפילו הרג כמה וכמה תלינן לומר קמא דמטיא לידי' קטיל עד דנח רוגזיה וכתב עליו שיפה כתב ומה שחשב

הרב מ"ב דאו"ה פליג עליו כבר כתב הצ"צ דאין כאן מחלוקת דהאו"ה נמי לא אמר אלא בהרג א' והכה והמית א' לא שהמיתו ממש אלא שהכהו ואח"כ מת אך הצ"צ חשב טעם הדבר משום שלא ראה נקמתו בפניו שלא ראוהו מת ומשום כן העלה (הובא בסק"ז) כל שמצאנו מת חיישינן שמא לא ראהו הזאב מת בהיותו עומד ע"ג ולא נח רוגזיה ולדעתי הא ליתא וכל שמצאו מת לא ניחוש שמא לא מת ת"י דחזקה שאין הנדרס יכול להציל עצמו והאו"ה מיירי שהציל עצמו מת"י הדורס כו' ומעתה בנ"ד שהטלה לא הציל עצמו רק הרועה גרשו להזאב שפיר מוקמינן אחזקה דאין כח הנדרס להציל עצמו מיד הדורס ואינך כולהו שריא ובפרט שלא ראינו שום רושם דריסה על הטלה רק שהיא בין שיניו וכבר כתב בסה"ת וכה"פ כשנשא שה מהעדר בשיניו והצילו הרועה שאפילו טלה עצמו שריא שאין דרוסה אלא ביד ולא חיישינן שמא דרסו ג"כ ומכ"ש להתיר אחריני ובפרט דיש לצרף שהיה היקף גדול והיו יכולים לברוח מפניו דשרי לכה"פ ושגם דמן התורה כבר בטלו ברובא דודאי בשעה מועטת (ע"ש בסוף סימן ס"ה ויובא לקמן סי"ג) לא דרס מחצה שהם ק"ל צאן. ומכל מקום מהיות טוב אין הפסד אם נאמר לרועה דיכבשינהו ונייידינהו ונימא כל דפריש מרובה פריש ויהיו כל הנפרשים מותרים בלי פקפוק ושנים אחרונים ישהה י"ב חודש או עד עיבור והולדה ואם ירצה להחמיר ע"ע למכור אותם השנים לנכרי תע"ב עש"ב. (והנה מה דמסיים הגאון ז"ל ושנים האחרונים ישהה כו' שותא דמר לא ידענא דאם היה ספק רק על אחד שייך לומר שנים אחרונים ואם היה ספק על עשרה אז היה עשרים אחרונים וכאן שיש ספק על קרוב למחצה א"כ לא שייך לומר מרובא פריש רק על מקצת והשאר קרוב להכל נדון כמחצה על מחצה ועיין בסי' ס"ג שם שיובא לקמן. גם זאת יש להעיר לפי המובא בשאלה דהרועה נכרי שמע נפילת הזאב כו' ומשמע שיהודים לא ראו כן וא"כ לכאורה צ"ע מדוע לא הזכיר כלל היתר אחר שיש בכאן כי דברי הנכרי לא מעלין ולא מורידין ומה שמצאנו פצוע וקרוע אימר כלבא וכמו שהאריך הוא ז"ל עצמו בסי' ס"ג וס"ד וס"ה שיובא לקמן. ואפשר דכאן היה העדר בדברא ולא במתא ולכן לשיטת הרשב"א תולין להחמיר או אפשר דמ"ש אח"כ וכשבא להציל ברועים כו' אלו הרועים היו יהודים ויש לעיין. גם מ"ש הגאון ז"ל בכאן לחלוק על הצ"צ היכא דלא ראה הדורס נקמתו בפניו הנה בסימן ס"ג שם מבואר שהוא ז"ל עצמו מסכים עם הצ"צ בהא) ושם בסימן ס"ג נשאל נידון צאן שנכנס מזיק ביניהם והומתו ששה ושנים מאותם המומתים נאכל מכל אחד קצת והשאר נמצאים שלמים בלי שום חבלה (והצאן היה בתוך חצר המוקף) מה דינם של כל הצאן. וכתב דאין לומר כאן כיון שהומתו נח רוגזיה אף דודאי מצד הסברא אפילו הומתו רבים אמרינן נח רוגזיה

(וכדברי המ"ב הנ"ל) מ"מ היינו דוקא שהומתו לפני הדורס אבל אם פצעם ואח"כ מתו והדורס לא ראה נקמתו לא מהני ובזה מיישב הצ"צ לשון האו"ה ואמת נכון הוא ובנ"ד שנים שנאכל מהם הומתו לפני הדורסים אבל אינך נמצאו נשוכים במקום סימנים ומאן לימא לן שמתו בפני הדורס. אך יען שיש הפסד מרובה בדבר יש לחפש היתר אחר והוא מאחר שלא ראינו שום מזיק ודורס לפנינו אפשר לתלות בכלבא ובהא גם הרשב"א (עיין לעיל סעיף י"ג ובט"ז ס"ק כ') מודה דלא אמר דאזלינן בתר מצוי אלא אם היה כלב וזאב לפנינו תלינן בזאב להחמיר דמצוי יותר לדרוס אך אם אינן לפנינו תולין ברוב כלבים המצויים בשכונתנו בישוב יותר הרבה מזאבים ומ"מ קשה לסמוך ע"ז לבד (ע"ש בסימן ס"ד שיובא לקמן) ולכן יש לומר הכא נכבשינהו וניידינהו ואף דשנים האחרונים אסורים והכא לא ידענו כמה מ"מ יש לסמוך על הגאון מהר"מ לובלין בתשובתו סימן ק"ד דשיעור שזאב אחד דורס ט"ו (ע"ש בס"ס ס"ה מ"ש דקי"ל זאב אחד אינו אונס כו' ואולי בעובדא דמהרמ"ל היה שם רועה ישראל שהעיד כו' ע"ש לפ"ז כאן לא שייך זה) והואיל דנפיק מפומיה דגברא רבה לא יאונה לו כל און והכא בנ"ד שאכלו משנים מכל אחד קצת מסתמא היו ב' זאבים כל אחד אכל משלו והמיתו ששה מגיע לכל אחד עוד י"ב נמצא הספק על כ"ד. ואם נכבשינהו וניידינהו ישאר באחרונה מ"ח שהם ב' פעמים כ"ד והיותר יותרו א' לא' הנפרשים ואלו המ"ח שישאר באחרונה ימכור לנכרי כו' ע"ש]:

יא **דחזינן דקפץ**. עיין בתשובת חתם סופר סימן ס' במעשה בזאב שנכנס בעדר שהיה מאתים צאן של בעל העדר א' וחמשים של יהודי וראו כן ב' יהודים שהיו ביער כשקפץ הזאב על אחד והצילו הרועה הנכרי וגרש הזאב וטרם שנודע ליהודי בעל הצאן מעדותן של הישראלים לקח אחד מהצאן לשחיטה כי הוא טבח ושחט לנכרים והראה להרועה שהצאן נחבל קצת בראשו ואמר שאירע לו כן ממעשה הזאב והוא הצילו מיד הזאב. ושוב זמן מה אח"ז באו ב' הישראלים וספרו לבעל הצאן כנ"ל מה יהיה דין הצאן הנותרת והשיב כי מה שאמר הרועה שנכנס הזאב והוא הציל אינו נאמן (ע"ש בסימן קי"ב ויובא לקמן סי"ג) ואף אותו הצאן עצמו מותר דכל שהוא בחזקת היתר אין הרועה נאמן לאוסרו ומכ"ש שאומר הרועה ע"ד התפארות שהוא הצילו ואף בעדות נשים אינו נאמן להתיר בכה"ג (כמ"ש באה"ע סימן י"ז סי"ד) מכ"ש בשאר איסורין ולאסור מה שהוא בחזקת היתר נמצא בשעה שסיפר הרועה טרם שהעידו ב' הישראלים היה כל הצאן בחזקת כשרות ובהיתרא שחט ישראל א' מהם ואח"כ כשבאו הישראלים והעידו אז כבר נשחט אחד ונאכל לנכרים שלא נשאר דבר ממנו בעולם ולא אף טעם הבלוע בכלי שנידון עליו

הרי הותרו כולם לאכול שנים שנים דהיינו שישחוט שנים וימכור לכל אחד חתיכה מזה וחתיכה מזה ומ"מ טוב להחליף חמשים שלו עם נכרי אחד אם אפשר בלי הפ"מ ע"ש:

יב **תולין במצוי**. [עט"ז סק"כ ועיין בתשובת חתם סופר סימן ס"ד נידון עדר מאה ושלשים צאן עמדו בחצר סמוך לבית מוקף מחיצות לערך כ' אמות אורך וח' אמות רוחב ובין השמשות הרגישו בני הבית קרקור הצאן ויצאו ושאלו לנכרי הרועה מה קול הצאן הזה ואמר שהיה זאב בעדר ופצע צאן אחד והוא גרשו מיד במקל ולא נגע בשאר הצאן ולמחר מצאו אחד הנפצע מה דינם של שאר הצאן. וכתב הנה בהא דפא"ט דף נ"ג ספק כלבא ספק שונרא אימר כלבא איכא ג' שיטות כו' וגם הרשב"א דמחמיר יותר וכן הרמב"ם ספ"ה הכל מיירי בעוף דספק שונרא שכיח טפי בבית כו' אבל בבהמה דספק כלבא ספק זאב וארי בודאי כלבא מצוי טפי בבית כו' נמצא לולי דברי הרועה ושמענו מקרקרים ומצאנו א' נפצע ולא ראינו בעל חי נכנס לכל הפוסקים הנ"ל מותר אפילו אותו הנפצע באכילה דתלינן מצוי בבית ולרוב הפוסקים אפילו בלא טעם זה מותר מיהו לא נשאלנו על הפצוע רק על השלימים ופשיטא שמותרים אפילו בלא תערובת ומכ"ש שודאי לא נגע אלא במיעוט ונתערבו בכמה פעמים כיוצא בהם וליכא אלא איסור דרבנן דבע"ח לא בטילי פשוט יותר מביעא בכותחא דמותרים ורק משום שהרועה אחר ששאלוהו מה היה השיב שזאב בא ופצע אחד מהם והוא הבריחו פשיטא דמעיקר הדין אין הנכרי נאמן לא לאיסור ולא להיתר ומכ"ש דאמר להתפאר ששמר שמירה מעולה עש"ך סימן קכ"ז ס"ק כ' ואם מ"מ באנו להאמין להרועה שזה היה הזאב א"כ נאמין לו ג"כ שלא נגע אלא בזה הנפצע והפה שאסר וכו' אבל אין לצרף לזה דעת הפוסקים דבחצר רחב אפילו מוקף יש להקל דהאי חצר לאו רחב הוא לק"ל צאן ואין מגיע לצאן א' מקום אמה ורביע אך אין אנו צריכים לזה דאפילו לישראל מותר ואם רוצה להחמיר למוכרם לנכרי זכור לטוב עכ"ד ע"ש ושם בסימן ס"ה אודות רועה נכרי שאמר שנכנס זאב בחצר ובתוכו מאה צאן והמית א' ופצע א' והוא אמר גם כן שבירידת הזאב לחצר מרעשו נפלה המחיצה מה דין הצאן וחלביהן שהוא הפ"מ וכתב הנה זה פשוט דאע"ג דקטע רישא דחד מינייהו מ"מ כיון שנפצע גם א' כו' ואסור אף להשהותם יב"ח וגם למוכרם לנכרי מחשש תקלה אך שריותא דהנך צאן נ"ל דהולך קדמת אישור ג' סברות אשר תעבורנה לפנינו כבקרת רועה עדרו מעביר צאנו תחת שפטו משפט הרועה והחצר והצאן והוא הרועה הוא נכרי דבריו לא מעלין ולא מורידין ומה שמצאנו א' מת וא' נפצע אימר כלבא או בסיבה אחרת ואף אי מהימן לו לבעל הצאן א"כ נאמין לו ג"כ שמיד נפלה המחיצה והיה מקום רחב ובזה מותר לכ"ע אפילו יש מי שנפצע אלא שיש לפקפק להרשב"א

וסיעתו כל שאין ההיתר מצוי טפי תלינן להחמיר א"כ אף בלא אמירת הרועה ניחוש לדורס (הוא ז"ל עצמו בסימן ס"ד שהובא לעיל לא כתב כן אלא דגם הרשב"א מודה בהא וההיא דסימן ס"ד השיב באחרונה קרוב לכ"ג שנה וע"ש בסי' ס"ג שהובא לעיל ס"ט) לזה נצרף ונחקור משפט החצר והוא דאפילו בלא פירצה בחומה ס"ל ולרוב הפוסקים דמקרי מקום רחב (ע"ל סעיף ט' בד"ה לדיר) ואף דהש"ך משוי לה ספיקא דדינא מ"מ כיון שהכותל פרוצה לפנינו ה"ל ס"ס שמא היתה פרוצה מיד ושמא הלכה כרוב הפוסקים כו'. והגם שלא נסמוך ע"ז להתירם מיד עכ"פ להשהותם י"ב חודש נוכל לסמוך ובפרט בצירוף לזה עוד היתר כאשר נחקור משפט הצאן שהיה מאה צאן ואנחנו לא ראינו זאב שנכנס כלל נהי דנתלה להחמיר בזאב עכ"פ די לומר על צד ההכרח שנכנס זאב אחד וקיי"ל (בח"מ סי' ש"ג ס"ד) זאב אחד אינו אונס מפני שהרועה יכול להציל וא"כ חזקה על הפועל שעשה פעולתו ומסתמא לא נשאר שם הזאב רק שעה מועטת ובודאי לא דרס רובם ובטלו ברוב מן התורה רק מדרבנן בע"ח לא בטלי אם כן י"ל דבכה"ג בודאי לא חיישינן לתקלה ומכ"ש ע"י צירוף היתרים הנ"ל בודאי יש להתיר בלי פקפוק שיהוי יב"ח ואי פריש מינייהו שלא בפני ישראל עד רובא מותרים אותם שפירשו אפילו תוך יב"ח ובענין החלב מהצאן הנ"ל מה לעשות באותן הימים נ"ל מאחר דיש כאן כל הני היתרים שאפשר להתיר אפילו הצאן ונהי דהצאן לא נתיר מיד אפי' ע"י ביטול משום דבע"ח חשיבי מ"מ החלב יש להתיר לחלוב כל הצאן בכלי אחד שיהיו עכ"פ רובא דהיתרא והחלב אינו דבר חשוב ובשגם שהוא הפ"מ ויש ג"כ עוד ספק שאפילו נאמר שיש עוד דרוסה דלמא איכא ששים בחלבן של כשרים עכ"ד ע"ש ועיין עוד בספר לבושי שרד סימן כ"ד מדינים אלו]:

יג **דם בצואר**. [עבה"ט ועיין בתשובת חתם סופר סימן קי"ב אודות עז שבאה מהעדר וצוארה מבעבע דם והרועה נכרי סיפר שכלב שלו הציל אותה מיד הזאב היאומן לו וכתב הנה מהעז גופה לא תיבעי לן דאנן נוהגין לאסור כל ממסמס קועא דמא אם לא שיש קנה רחב לפנינו והרב השואל נזהר מזה וכתב שלא כנגד הסימנים לא ידעתי מקומו איה כי בכל אורך ורוחב הצואר יש לחוש לושט אם לא אחורי העורף וזה אינו צואר רק הא מבעיא לן אם יש לחוש לדרוסה יש חשש בכל העדר אם לא היה בבקעה אך זה פשוט שאין נכרי מהימן לא לאיסור ולא להיתר אפילו מסל"ת כמ"ש ש"ך סימן צ"ח סק"ב ואפילו איכא אומדנא כדבריו אין שומעין לו כמ"ש רמ"א סי' ק"ל ס"ח בהג"ה ב' אם לא שיש רגלים לדבר טובא כמ"ש המרדכי ס"פ ר"י וכו' וכ"ז במסל"ת אבל בנידון דידן שנתכוין להתנצל על שלא שמר צאנו ונגף בקנה הוצרך לומר שע"י זאב נעשה ומי

יאמין לו ומה שפטפט ההוא מרבנן דלענין דרוסה יש להאמין רועה ערבי כמו שחיה נאמנת על הבכור (בח"מ סי' רע"ז סי"ב) לאו מילתא היא וכללא כיילי דבריו אינם מעלים ואינם מורידים ע"כ אין לחוש על שאר העדר ויאכלו עניים וישבעו עיין שם]:

יד **שוחטין את הנדרס**. עיין ש"ך ס"ק ל"ו מ"ש ראיה מזבחים ועיין מ"ש אא"ז בעל פנים מאירות בזבחים שם על דבריו ועמ"ש בתשובת גבעת שאול סי' צ':

טו **ושבורה**. עיין בדגול מרבבה סי' נ"ד באיזו שבורה הוזכר בדיקה:

טז **יב**"ח. עיין בספר חומות ירושלים סי' ע' שכתב דבעינן שס"ה ימים שיהיה בשלימות ימי חמה וצינה ושכן כתב בספר מנחה חדשה ודלא כנראה מדברי הכו"פ ע"ש:

יז **בנקבה שתתעבר**. משמע דבזכר אף אם ודאי שהוליד לא מהני לספק טריפה ועיין בתשובת מים חיים להגאון בעל פר"ח ובספר אורח מישור על נזיר במהדורא בתרא על יו"ד ובספר באר יעקב מ"ש בזה:

יח **ותלד**. עבה"ט בשם רש"ל ועי' בספר חומות ירושלים סימן ע' שכתב דאם הולידה נפל או בעוף שהטילה ביצים שאינם גמורים י"ל דלא מהני לרש"ל ואפשר דגם הפר"ח שחולק עליו מודה בזה דנפל גרע דהוכיח סופו על תחלתו דלאו עיבור מעליא הוי ע"ש:

יט **גמרה להטיל**. עיין בתשובת נודע ביהודה תניינא חלק יו"ד סימן כ"ד:

כ **כ"א יום**. עיין בשו"ת שבות יעקב חלק א' סוף סי' נ"ה שכתב דהיינו דוקא בעופות השכיחים כגון תרנגולות ושאר עופות אבל באווזות הבר שקורין וילדי געגז אם משהה אותם עד שיוולד לה שני ביצים יצאה מדין ספק דרוסה ומותרת במקום שנוהגין ויש להם מסורה לאכלם. דאווז הבר אינו טעון רק חדא ביעא בשיחלא חדא כדאיתא בב"ק דף נ"ה ולכן אם הטילם שני ביצים יצאה מכלל ספק טריפה ומותרת ע"ש. ועי' בספר כרתי ופלתי סוף סימן פ"ב בקונטרס פני נשר שחלק עליו וכתב דח"ו להקל באיסור תורה על סמך זה כי מי יודע אם אווזות הבר שלנו שוות לאווזות הבר שלהם באיכותן עיין שם:

כא **להטיל ביצים כשירה**. עיין בשו"ת מגיד מראשית להרב מהר"ר חיים אלפנדרי סי' ב' ע"ד עוף שנולד בו ספק טריפות ואחר שנולד בו הספק לאחר כ"א יום שכבר הטילה כל הביצים מערימה ראשונה מתה או נשחטה ומצאו אותה טעונה בביצים מערימה שניה אם יצתה מספק טריפות וכתב דמלשון הש"ס אי הדרה וטענה שריא משמע דאפילו טעינה לחוד מותרת אך לשון הרמב"ם וסמ"ג לא נראה כן ודברי שאר פוסקים מטין הנה ומטין הנה ומצד הסברא נראה דאף אותן שסוברים דטעינה לחוד לא מהני היינו משום דביצים שנטענו אחר שנטרפה אינם באים לידי גמר ואה"נ דאם נגמרים בקליפתם היינו

לידה אלא שקשה להתיר מכח הסברא ולכן יש להחמיר (ועי' בש"ע ד"א מ"ש בזה בשם הגאון מוהר"ר עוזר ז"ל):

כב **חיישינן לתקלה**. [עבה"ט ועי' בתשובת חתם סופר ר"ס נ"ז שכתב דודאי תקלה דיב"ח שכתב רמ"א הוא לאו דוקא דהרי מצינו בש"ס דביצה בסוגיא דטבילת כלים דחיישינן לתקנה דחצי שנה וא"כ מסתייען להקל בשיהוי דעיבור והולדה דעופות שהוא רק כ"א יום אבל עיבור דבהמה אפילו דקה שהוא ה' חדשים לית לן להקל. וע"ש עוד במה שחולק על הרב השואל דפשוט בעיניו היכא שיש צדדים להקל יותר יש להתיר שיהוי יב"ח ועיבור והולדה ממכירה לנכרי והוא ז"ל חולק עליו דאדרבה יותר איכא למיחש לתקלת השיהוי מתקלת המכירה ע"ש ולכאורה מדברי מרן המחבר משמע כדעת הרב השואל שהרי לדעתו שרי לשהויי ולא חייש לתקלה כ"א ברבים כנדרסים ובתקלת המכירה חייש אפילו באחד כמבואר בסעיף כ"א וצ"ע]:

כג **ואפילו אינו אלא אחד**. [עיין בתשובת חתם סופר סימן ס"א אודות בהמה ספק טריפה שהשכינה הישראל לנכרי על יב"ח אי חיישינן בזה לתקלה וכתב דבאמת נראה עיקר כהמחבר דבא' לא חיישינן וכל מה שהקשו עליו לא קשה מידי דלא מצינו חשש תקלה אפילו בא' אלא בדבר שאפשר להכשיל בעינא כמו שהיה באכילה או בהנאה ומעילה אבל ספק טריפה בעינן שישחט ויתקן ואדהכי והכי מידכר לא מצינו רק בהרבה אמנם מי יבא אחר הכרעת רמ"א להקל ח"ו אך בנ"ד שהרהינו אצל הנכרי וקבע לו זמן אחר יב"ח בא ופן שאין הנכרי יכול למכור עד אחר יב"ח ודאי דאין לחוש וכדאי הכרעת המחבר לסמוך עליו במשכון עכ"פ ע"ש בסימן ס"ב משמע שהתיר לעשות כן להרהין אצל הנכרי במשכנתא אף בהרבה ספק דרוסות אך כל דבריו שם לע"ד צ"ע ממ"ש הוא ז"ל בעצמו בתשובות הסמוכות שם ולכן לא העתקתי דברי התשובה הזאת]:

כד **והוא חי**. עבה"ט של הרב מהרי"ט ז"ל כתב בשם פר"ח וז"ל ודע דהא דמהני שהיית י"ב חודש דוקא לדרוסה ונפולה אבל שבורת גף בעוף סמוך לחבורו בגוף שטריפתו משום חשש נקיבת הריאה וכיוצא בה אף אם הרבה כחול ימים אין זה מוציאנו מידי ספק דאכתי איכא למיחש שמא בתוך י"ב חודש האחרונים ניקבה הריאה ואף בלידה איכא למיחש שמא אחר שנתעברה ניקבה הריאה ונטרפה ואסורים הביצים ומיהו בשמוטת גף העוף מהני לידה או שהיית י"ב חודש שאין חששא לנקיבת הריאה אלא בשעת השמטה ורבים טעו בזה עכ"ל ועיין בספר בני חייא שכתב דה"ה בשבירת עצם במקום שנעשה טריפה לא מהני שהיית יב"ח דאיכא למיחש שמא בתוך יב"ח יצא לחוץ אמנם אם בדקנו העצם וראינו שנקשר אע"פ שיש לחוש שמא לא נקשר יפה עכ"ז מהני

לידה או שהיית יב"ח אחר שנקשר שאין לחוש שאחר זה יצא לחוץ ע"ש. עי' בספר חומות ירושלים סימן ע' שהאריך בענין זה [ועי' פמ"ג ס"ק מ"ח שכתב ודע דב' כבדים דאין נוגעין או ב' טחולים בסומכיה אי עברו יב"ח שרינן לה כו' ע"ש. והנה לקמן סי' פ"א ס"ק ה' כתב הוא ז"ל עצמו להיפך דחשש שם לדעת האומרים דיתרת חי ע"ש ועיין בספר לבושי שרד אות ל"ב שכתב בזה דהמתיר בהפ"מ לא הפסיד ע"ש]:

כה **שמא יחזור וימכרנו**. עי' בתשובת שבות יעקב ח"א סי' נ"ה שכתב באווז הבר שהוא ספק דרוסה מותר למוכרו לנכרי במקום שנהגו איסור לאכלם ולא חיישינן שמא ימכרנו הנכרי לישראל במקום אחר שנהגו בו היתר דחששא רחוקה כי האי לא חיישינן [והביא ראיה מלקמן ס"ס פ"ו ומסימן קל"ד סעיף י"א] ע"ש:

כו **הידוע וניכר**. עי' בשאילת יעב"ץ ח"א סי' ע"ב שכתב דאין כוונת רמ"א שיהא ניכר לעין בעודו חי אלא אפילו אם אינו ניכר בחיים כגון שבירה ודכוותה דלא מנכר לחוץ עד לאחר הפשט וניתוח מותר למכרה לנכרי ולא חיישינן למה שיוכל לרמות את הישראל שיקנה אותה בחזקת כשרה דלהפסד ממון הלוקח לא חששו להפסיד המוכר דמאי חזית ולא חיישינן אלא היכא דאפשר לבא לתקלה שיאכלנו. וכתב עוד דצ"ע אם הרחקה זו שייכה בכל מקום שהדעת נוטה שלא חששו לכך אלא בעיר שרובה ישראל ומ"מ חלילה להקל בזה מאחר שלא חילקו כן הפוסקים ע"ש:

כז **מותר למוכרו**. עבה"ט ומ"ש בשם הרדב"ז בתשובה כ"י. הנה ת"ל כבר זכינו לאורו והוא בתשובות החדשות סוף סימן שע"ג ושם משמע דדוקא בעדר שנתערב בו ספק דרוסה מהני האי תקנה ולא בודאי דרוסה דאסור להשהותם וזה לא כתב שם אלא אפי' לדעת מחמירים אבל לעיקר הדין דעתו דעדר שנתערב בו ספק דרוסה מותר ע"י נכבשינהו וכמו שאכתוב בשמו לקמן סימן ק"י סעיף קטן ו' עיין שם:

סימן נח

א **מכריסה**. עבה"ט מ"ש מכריסה עד ארעא ד"ט ועי' בספר דמשק אליעזר אשר בסוף שו"ת השיב ר"א מ"ש בזה:

ב **אפילו בפחות מעשרה**. [עבה"ט ועיין בתשובת ח"ס סימן ס"ו אודות ההוא תורא דערק לאגמא והשיגוהו רודפיו והביאוהו לעיר קשור בד' רגליו מונח על השליט"ן והרודפים אומרים כי מתחילה ברדיפתם אותו נפל לארץ וע"י זה השיגוהו ועמד או העמידוהו והמתינו כמו שעה עד שהביאו השליט"ן מהעיר והובילוהו לבית המטבחים והשוחטים לא נמלכו במורה הוראה ושחטוהו ואסר המורה את הבשר מטעם חשש נפילה א' נפילה

ראשונה שנפל מעצמו שמא היה מגבוה י"ט והב' מה שהפילוהו על השליטי"ן קשור בד' רגליו ובהפילוהו אחרים אסור אפילו פחות מיו"ד. והוא ז"ל האריך בזה ומסיק הנה אמת נכון הדבר אם מצאנו בהמה נפולה פשיטא דליכא למיחש כלל שנפלה בדרך שנאסרה אך מה שראינוהו מונח על השליטי"ן ורגליו אסורות וכבולות ודוחק לתלות ולומר שמצאו הנכרים את הבהמה מונח על הארץ וגררוהו כך על השליטי"ן מבלי שהפילוהו אחרים זה קצת אינו מצוי ויותר לתלות במצוי שהם הפילוהו בכח על השליטי"ן וכיון שכל רגליו כבולות ולית ליה מידי למיסרך הוא חששא דאורייתא ובעינן בדיקה (ר"ל אם יכולה להלוך הילוך יפה) וכיון ששחטוהו כן בלא בדיקה יפה הורה לאיסור אך מ"מי יש לדון בזה דבס' פרי תואר כתב בפשיטות דאפילו בהפילוהו אחרים נהי די' טפחים לא בעינן מ"מ ד' טפחים בעינן. ובפמ"ג כתב שלא ידע מנ"ל זה. ולדעתי הוציא כן מאו"ה שהובא בד"מ שכתב דמשום חשש נפילה נוהגים להשליך הבהמה על השראגי"ן כו' וא"כ ה"נ דהפילוהו על השליטי"ן דגבוה קצת מן הארץ הסומך על האו"ה ופ"ת לא הפסיד בשגם די"ל לתלות נמי שלא הפילוהו כלל רק גררוהו כך ממקום שכיבתו על הארץ (ואפילו הפילוהו שמא אז לא היו עדיין רגליו קשורות והפילוהו מדעתו שלא בב"א) אף על גב שסברא רחוקה היא מ"מ מצי לאצטרופי באופן שאין להאשים השוחטים בזה ומ"מ המורה שהחמיר תע"ב ע"ש]:

ג **שחטה צריך לבודקה**. [עפמ"ג בענין אם הבדיקה היא מן התורה או מדרבנן ובשם תשובת שאגת אריה סי' ס"ד כתב דהבדיקה דרבנן ע"ש. ועי' בתשובת חתם סופר סי' ס"ו שפלפל בזה ומסיק דבדיקת נפולה דבהמה אפילו שהתה היא מחמת ספק דאורייתא. וע"ש עוד בענין המבואר בא"ח סימן תצ"ח ס"ח עוף שנדרס מותר לשוחטו ביו"ט. היינו דווקא בעוף דחיותו מועט וכיון שכבר שהה מעל"ע קרוב לודאי שלא נתרסקו אבריו וכבר יצא מה"ת מספק ריסוק אבל בבהמה שיש בה חשש ריסוק י"ל דבאמת אין שוחטים בי"ט ובזה מיושב הסתירה מעגל שנולד ביו"ט בס"ה שם עיין שם]:

ד **הוכתה באבן**. עבה"ט בשם ש"ך. ומשמע דגם הילוך לא מהני כיון שאין הריעותא רק באבר א' אבל עיין מה שכתבתי לעיל ס"ס ל"ב. דגמ"ר:

ה **העמידוה לאו כלום הוא**. כתב בספר חמודי דניאל כ"י אם העמידוה אחרים אחר נפילתה ושכבה ואח"כ עמדה מעצמה לא מהני וגבי נפלה לא מהני ע"י גערה או במקל ע"ש בר"ן ע"כ:

ו **רק בהלכה**. עש"ך סק"ה שפסק דאפילו עמדה ושהתה מעל"ע לא מהני ועיין בספר נה"כ בהג"ה של בן המחבר שהביא דברי רבינו ירוחם שפסק להתיר בלא בדיקה והביא

ראיות לדבריו ומסיק להקל בהפסד מרובה ועי' בשו"ת מאיר נתיבים סי' נ"ב שהאריך ומסיק כדעת הש"ך ולא מיבעיא שלא לאכשורי בלא בדיקה כדעת ר"י הנ"ל אלא אף בבדיקה לא מהני לדידן שאין אנו בקיאין ע"ש:

ז **כמו שהלכה קודם שנפלה**. עי' בתשובת מאור הגולה רבינו עקיבא איגר נ"ע סוף סימן פ"ג בשור שהיה כחו חזק בהלוכו יותר מסתם שוורים ונפל ואח"כ הולך רק כדרך שאר שוורים אף דמדברי הרמ"א משמע דדוקא כשהולך כמקדם מכל מקום משמעות הפוסקים דכל שאינו צולע מקרי הילוך יפה ואו"ה יחידאי בזה ואם כן בהפ"מ יש לסמוך על כל פנים על בדיקתנו ע"ש:

סימן נט

מיהו אם נפלו נוצתיו. עיין בתשובות רדב"ז החדשות סימן קמ"ה שם משמע דיותר יש מקום להטריף בנפל מחמת שומן אלא שהוא מכשיר בכל גוונא ע"ש:

סימן ס

א **סם המות**. עי' בתשובת בגדי כהונה חלק יו"ד סי' ג' שנשאל ע"ד שחיטת הבהמות בעת ששכיח הדבר בבהמות ואין שוחטין שום בהמה רק אם יש אטעסט עליה שקנו אותה מכפר נקי אם רשאים להתיר לשחוט אף בלי אטעסט אלא שיראו אותה מבינים ויאמרו שהיא בריאה והשיב שמצד הדין אף אם בודאי שלט החולי בבהמה מותר לאכלה דזה הדבר הוא מארס הממית את הבהמות ולא לאדם חו"ש ולא גרע מאכלה סם המות ההורג את הבהמה שהיא כשירה אלא דמ"מ יש לאסור מצד המנהג שכתב מהרש"ל הביאו הט"ז לקמן סוף סימן קט"ז. אך כל זה ביש חשש שכבר פגע חולאת בבהמה אבל אם יראו אותה בקיאים ויאמרו שלא נגע בה החולאת אין חשש לאסור וכתב שכן נהגו בעירו אלא שהשוחט הוסיף מדעתו לראות אחר המרה ואם היתה מליאה וגדושה וכן אם היתה המרה מתרוקן מכל וכל הטריף אותה כי זה סימן שנפל בה החולי ע"ש באורך. ועי' בתשובת שבות יעקב חלק ב' סי' נ"ז שנשאל ג"כ על ענין זה וגם אודות החלב שחלבו מהם ואח"כ מתו אי מותר החלב וכתב היכא דיש נגע יש לאסור כדעת מהרש"ל אבל היכא דליכא נגע למראות עינינו רק חולי יש להכשיר דהבו דלא לוסיף עלה מ"מ אם ימצא השוחט עוד ריעותא בריאה אע"ג דעפ"י הדין יהיה כשר מ"מ ע"י חולי כזו דייניו לה כתרתי לריעותא ויש להטריף. והחלב אין לאסור כלל רק אם היתה חולה בשעה שחלבה ואחר שעה מתה יש לאסור מחמת חשש סכנה אבל מדינא ליכא איסור ע"ש:

ב **כל ימיה**. עבה"ט מ"ש בשם בי"ע. ושם מבואר דדוקא אם אכלם כשיעור שיכולה לעמוד מעת לעת בלא אכילה אחרת אבל משום דבר מועט אין לאסור לכתחלה לשוחטה ומש"ה אין נזהרים לשחוט תרנגולים המנקרים באשפה ואוכלים תולעים ודברים אסורים לשהותן מעל"ע ע"ש. [עי' בספר לבושי שרד אות פ"א שכתב דנ"ל דגם מאן דאוסר נתפטמה כל ימיה באיסור אפילו דיעבד היינו אם שחטה כך מיד אבל אם ב' או ג' ימים אח"כ מאכילה היתר שוב אין לאוסרה דמה לי אם אכלה כל ימיה היתר ואיסור דשרי מה לי בכה"ג שאכלה תחלה כל ימיה דברים האסורים ועתה שאכלה היתר אל תזכרו ראשונות ואפילו נימא דאסור לקנותה לכתחלה אדעתא דהכי להאכילה אח"כ היתר מ"מ בדיעבד נ"ל מסברא דשרי ומ"מ אינו מחליט דבר זה ע"ש]:

ג **ולדידן**. עבה"ט בשם ש"ך ועי' בתשובת שבות יעקב ח"א סימן כ"ג באמצע התשובה שכתב דעכ"פ מהני מה דלא שכיחי נחשים לענין דמותר לצלותם ביו"ט ולא חיישינן שמא היא נשוכת נחש והוי טירחא שלא לצורך אוכל נפש ביו"ט כיון דלא שכיחי נחשים ע"ש:

ד **לכן אין לחוש לנחש**. עי' בתשובת שבות יעקב ח"ב סימן ס"ג בדבר צייד אחד שצד עוף שאינו שכיח בישוב וקבלה שהוא עוף טהור ונפסק רגלו מן הארכובה ולמטה וכתב דאף לדעת הרמ"א דבזמה"ז אין לחוש דוקא בעוף המצוי בישוב והמדינה לפי שהנחש אין מצוי בינינו משא"כ עוף זה שאינו מצוי בישוב רק שהוא ממקום רחוק ואולי באותן מקומות שכיחי ג"כ נחשים ולפי שאין אנו בקיאין בבדיקה יש לאסור ע"ש. ולא ידעתי אמאי לא כתב האי תקנה דלא יאכלוה אלא צלי דודאי גם בעוף מהני האי תקנה. [ומנ"ל להחמיר לומר שאין אנו בקיאין בבדיקה זו דצלי כעת ראיתי שכן מבואר באו"ה כלל נ' דין ט' דאם נחשים מצויים אין אנו בקיאין בבדיקה זו ע"ש. והרמ"א לא הוצרך להזכיר זה מאחר שכתב דלדידן א"צ בדיקה וגם הש"ך שחולק עליו וס"ל דצריך בדיקה לא הזכיר דברי או"ה הנ"ל להחמיר עוד ולומר שאין אנו בקיאין כיון דבאמת אין נחשים מצויים בינינו ורק משום שיש ריעותא די להחמיר להצריך בדיקה משא"כ בנדון דשבו"י הנ"ל]:

סימן סא

א **ליתן לכהן**. עי' בשער המלך פ"ג מהלכות אישות הלכה ה' שהביא דהרב בעל פר"ח בספרו מים חיים סימן ד' נסתפק אי גבי פדיון הבן ושאר מתנות כהונה אמרינן נתינה בע"כ שמה נתינה וכיון שהישראל נתן לכהן אף שהכהן לא רצה לקבלם יצא י"ח נתינה

או לא ופשיט ליה דנתינה בע"כ שמה נתינה אף לגבי פה"ב ושאר מתנות כהונה ובספר קול יעקב בלשונות הרמב"ם ד' נ"ז הקשה עליו והוא ז"ל כתב לתרץ קושייתו עיין שם:

ב **שם חבר**. עיין בתשובת בית יעקב סוף סי' קמ"ב דאפילו אם הכהן חבר הוא במקום קרוב אין להמתין עד שיבא ע"ש:

ג **לכהנת**. עי' במהרש"ל ביש"ש פרק הזרוע סימן ו' שכתב דאפילו איכא כהן גמור יכול ליתן לכהנת ואם יש כהן ע"ה והיא אשת חבר טוב ליתן לאשת חבר ואם יש כהן חבר שקולים הם וה"ה כהן ע"ה כה"ג עכ"ד ע"ש:

ד **אם אין שם כהן**. עי' בתשובות רדב"ז החדשות סימן ש"מ שכתב דדוקא אם אין שם כהן מש"ה מעלה אותן בדמים הא יש שם כהן הן ולא דמיהן. ודוקא מעלה אותן בדמים כלומר לשום אותם בשוויים דלשון מעלה בכל דוכתא הכי הוא אבל פחות מכאן איכא גזל השבט. ודוקא נמי לשום אותם תחלה ואח"כ לאוכלם אבל לאכול אותם ואח"כ לשום אותם בדמים לא. ע"ש באריכות:

ה **שיקבלם מיד מכיריו**. עי' בתשובת רדב"ז החדשות שם שכתב אפשר דדוקא כשמוציא אותם הטבח מתחת ידו ונותן אותם לאחר דהיינו לצורבא מרבנן דדחיקא ליה דאז ישראל במקום כהן עומד. וקרינן ביה ונתן לכהן כיון שהטבח נתן וצורבא מרבנן מכח הכהן הוא זוכה אבל נשאר ביד הטבח אם הוא צורבא מרבנן ודחיקא ליה ואפילו אם הכהן מתרצה בכך אין לנו ע"ש:

ו **בקדשים**. עט"ז מה שהקשה על רש"י ועיין בספר נחלת עזריאל בחולין דף ק"ל שתמה עליו בזה:

ז **שאינן נוהגות בח"ל**. עי' בתשובת רדב"ז ח"ב סי' תרנ"ט מה שכתב בזה באורך:

ח **וכן נהגו**. עבה"ט של הרב מהרי"ט ז"ל. ועיין בספר לחם הפנים שכתב בשם מהר"ם בתשובה דמאן דבעי למיהב מצי יהיב ולא מחזי כיהורא ע"ש. [ועי' בתשובת ח"ס סי' ש"א שהוא ז"ל היה רגיל ליתן והיה דרכו בכל י"ט לשחוט בהמה ולהפריש ממנה מתנות. וכן ראשית הגז וכן עבד עובדא בפלתי ע"ש]:

ט **ויש חולקין**. עבה"ט בשם ש"ך ועי' בתפל"מ שכתב דהכא מיירי שנטלם לדעת הלוי והלוי לא ידע שהוא פטור לכך א"צ להחזיר דהמע"ה אבל בסימן שט"ו דאיירי בתקפו כהן צריך להחזיר להטור משום דטובת הנאה לבעלים ליתן למי שירצה כו' ע"ש היטב:

י **על מנת**. עט"ז וש"ך מה שהקשו על הרמב"ם ועי' מה שתירץ ע"ז בתשובת מקום שמואל סי' פ"ח. [ובתשובת משכנות יעקב סימן כ"ה] ועי' בספר מרכבת המשנה פרק ו' מהלכות מעשר דין י"ט מ"ש בזה:

יא **שהמתנות שלי אינו תנאי**. עי' בספר פתח הבית מהגאון מהרר"א טיקטין ז"ל סימן ב' בסוף ענף י"ד בשם בנו הרב מהר"ז נר"ו שנסתפק באומר אני מוכר לך פרה זו ע"מ שאם תרצה לקיים מצות נתינה במתנות תתנם לי אם התנאי קיים ע"ש טעם הספק:

יב **או מכרן**. עי' בספר פתח הבית הנ"ל סימן י"ט בד"ה היוצא:

יג **אינו חייב לשלם**. עי' ש"ך לעיל סק"ב בשם הר"ן דמתנות שלא הורמו כמי שהורמו דמיין ואי אתיא בהמה שלימה ליד כהן זכה במתנותיה ואי אכלן אחר בתר הכי חייב ודוקא דאתיא שחוטה ליד כהן כו'. אכן הרב כנה"ג בהגהת ב"י אות י"ט כתב דכיון שהשמיטוהו הטור וש"ע מבואר דסבירא להו דמתנות שלא הורמו לאו כמו שהורמו דמי ע"ש ועי' בשער המלך פ"ה מהלכות אישות סוף הלכה ו' שכתב דאישתמיט מיניה דברי הטור וש"ע בהלכות נחלות שפסקו בהדיא דכמו שהורמו דמיין ולעיקר קושייתו אפשר שסמכו על מ"ש בהלכות נחלות דבכור נוטל פי שנים במתנות שלא הורמו משום דאיקרי מוחזק וכיון שכן ממילא משתמע שחייב לשלם ע"ש:

יד **והקונה אותם**. עי' בתשובת זכרון יוסף חלק יו"ד סי' ח':

טו **אם ספק**. [עי' בספר כו"פ ועי' בתשובת ח"ס סימן ש"א מ"ש בזה]:

סימן סב

א **אסור**. עפמ"ג במשבצות מ"ש בענין להושיט אמ"ה לב"נ וע' בזה בתשובת פני אריה סימן ע"ד ובתשובת זכרון יצחק סי' ק"ח ועי' בשו"ת בית אפרים בהקדמה לחלק יו"ד מ"ש בזה. [ועי' בתשובת ח"ס סימן י"ט שהתעורר בדבר חדש לפי המבואר בתו' חולין ס"ד ע"א בד"ה שאם רקמה דביצים חידוש הוא דאין לך דבר היוצא מהחי ושרי אם כן לכאורה יש לאסור ביצים לב"נ בזמן הש"ס דגבי ישראל גלי התורה ולא לב"נ כמו מפרכסת דשרי לישראל ולא לב"נ וס"ל להרמב"ם פ"ט מהל' מלכים דאפילו בהמה טהורה וכשירה לישראל אסורה מפרכסת לב"נ ולית ליה מי איכא מידי. ואפילו להחולקים וס"ל מי איכא מידי מ"מ בטריפה וטמאה דאסורה בלא"ה לישראל אסורה לב"נ ואם כן ה"נ בביצים אסורים לב"נ לכל הפחות ביצים טריפות ולהרמב"ם כל הביצים אסורים. וכתב דעפ"ז תמיה איך היו רגילים בזמן הש"ס למכור ביצים לנכרי והתירה מפורש בש"ס ופוסקים עי' לקמן ס"ס פ"ו והגם די"ל משום דמצוי להו בלא"ה כו' מ"מ יש לתמוה על מה שנותנים להם בחנם וזה אסור אפילו היכא דשכיח להו כדמוכח ממ"ש התוס' פסחים צ"ב מיהו ביצים שלימות פשיטא דשרי לתת אותם במתנה כיון דאיכא למתלי דלהושיב עליהם תרנגולים לגדל אפרוחים קבעי להו שרי דבכל שהוא דאיכא

למיתלי תלינן כמבואר במשנה ח' פ"ה דשביעית וגם לתת להם ביצים טרופות חיות אפשר להתיר דאולי לאו לאכילה קבעי להו כ"א למלאכה כדרך לעשות הרבה מלאכות בביצים טרופות כמלאכת הדבוק וכדומה אמנם להזמינם על המאכלים שנילושו בביצים (למר כדאית ליה ולמר כדאית ליה להרמב"ם אף בכשירות. ולהחולקים בטריפות) או שנתבשלו עמהם ביצים מנא לן להתיר ואין לומר דטעם כעיקר לא נאסר לב"נ ז"א אדרבה לב"נ אפילו באלף לא בטיל ואף נותן טעם לפגם נמי אסור לדידהו והניח בצ"ע ע"ש שהאריך בזה]:

ב **בבהמה**. בשל"ה דף ש"ג כתב דבהמה שנבראת ע"י ספר יצירה כמו דמצינו בגמרא דברא עגלא תילתא בכל ערב שבת מותר לאכלו בעודו חי וזה היה מעשה השבטים שהביא יוסף דבתם רעה אל אביהם שאכלו אמ"ה כי יוסף סבר שהיא בהמה גמורה ע"ש ונראה דמ"מ אסור לאכלו בלא שחיטה מדרבנן משום מראית עין כדלעיל סי' י"ג גבי בן פקועה בן ט' חי שהפריס ע"ג קרקע ונוהג בזה כל הדינים הנאמרים שם. ולפי מ"ש שם בשם הפרשת דרכים דשחיטה הוא דלא בעי אבל נחירה בעי ואי לא אסור משום לא תאכלו על הדם ע"ש ממילא דגם בזה הדין כן ולפ"ז קשה להבין דברי בעל של"ה הנ"ל במ"ש וזה היה מעשה השבטים:

ג **אבר הפורש**. עי' בה"ט ועי' בש"ך דטעם השגתו על הב"ח הוא דהא קי"ל דלנכרים נוהג גם בטמאה וא"כ אסור להושיט להם ועי' בתשובת אמונת שמואל סימן י"ד שכתב ליישב דבריהם ועשה כלל חדש דהיכא דשרי לדידיה ואינו אוסר אלא לב"נ שרי לאושוטי דלא דמי למושיט כוס יין לנזיר אף דלדידיה שרי מ"מ התורה אסרה עליו כשיהיה נזיר אבל באיסור דשרי לדידיה כמו אמ"ה בטמאים שרי להושיט לב"נ ואינו מוזהר על לפ"ע והא דנקיט בפרישה לישנא דמי איכא מידי באיסור הושטה קאי עכ"ד ע"ש. ולכאורה יש ראייה לדבריו מפסחים דף כ"ב והרי אמ"ה כו' הא לכלבים שרי ע"ש ועיין בתוס' שם ובש"ך לעיל סימן כ"ז ודו"ק ומ"מ לדינא צ"ע:

סימן סג

א **והוא מכירו ודאי**. עיין פר"ח ועיין בתשובת נו"ב תניינא חלק אה"ע סימן ס"ב מ"ש בזה. [ועיין בתשובת משכנות יעקב סימן ל"ה]:

ב **והמנהג להקל**. עיין מ"ש ט"ז בפירוש דברי המרדכי ועיין בתשובת כנסת יחזקאל סימן ל"ט. ועיין בשו"ת ארבעה טורי אבן סימן ז':

סימן סד

א **שאר מינים**. עיין באר היטב מ"ש ונ"מ כו' ועיין בנ"צ דנ"מ עוד:

ב **אסור**. משום מ"ע כמו גבי שחיטה לעיל סי' י"ג וע' בתשובת רדב"ז החדשות סי' ע"א שכתב דלדעה זו מסתברא דאין צריך לחטט אחריו דחטיטה לאו דאוריי' וכיון דעיקר איסורו הוא מפני מראית עין לא מחמרינן כולי האי ע"ש:

ג **אלא באחוריים**. עש"ך (ובבה"ט סק"ז) ועי' בנו"ב תניינא חלק יו"ד סימן ל"א שכתב על דבר הבשר שבין צלע י"א לי"ב בודאי יש שם חלב ופה המנקרים בשר אחוריים הם מנקרים זה ולא הקצב וידוע שיש שם חלב הן לצד הגב והן לצד מטה לצד הבטן ואם אין בעיר שם מנקרים היודעים לנקר אחוריים יעשו הצלע רק אחד עשר צלעות עכ"ל ועיין בשו"ת בנו שיבת ציון סימן כ"ז שנשאל על מה שאין נוהגין כן וכתב להשואל אברר למעלתו כוונת אמ"ו ז"ל ובאמת ראוי לפרסם ע"ד המכשלה שראיתי בקהלות קטנות שעושים הצלע של צד פנים י"ב צלעות היינו י"א צלעות גדולות שיש בהם מוח ועוד צלע א' קטנה שאין בו מוח והטבחים מנקרים רק מעט מהקרום אשר לצד הכסלים כפי המבואר ברמ"א כאן ויצא להם טעות זה ממה שראו בתשובת מ"ב שכתב המנהג לעשות הצד של פנים י"ב צלעות ומה שנוהגים להניח צלע א' לצד אחוריים הוא חומרא בלי טעם ע"כ וסבר שהוא מונה י"א צלעות גדולות וא' מצלעות קטנות אבל הוא טעות כי המ"ב התחיל למנות מן תחלת צד הצואר והכניס במנינו גם ב' צלעות קטנות הנחתכים עם החזה כו' א"כ לפי לשון המורגל אצלנו כשכלו כל י"א צלעות גדולות שיש בהם מוח אז הבשר שאחריה שבינה לבין הצלע י"ב הקטנה יש שם חלב הן לצד הגב והן לצד מטה וזהו כוונת אמ"ו ז"ל ואם עושים הצד פנים גדולה יותר מי"א צל"ג אז צריך אומן ובקי לנקר החלב וקרומים האלה ואין לסמוך על הקצב כמ"ש אמ"ו ז"ל שם ובמקום שאין בקי צריך להשגיח שלא יעשה יותר מי"א צל"ג וכל ג' צל"ק שאין בהם מוח יניח לצד אחוריים עכ"ל ע"ש: [ועי' בתשובת ח"ס סימן ס"ח שכ' בזה דודאי הבשר הזה צריך קצת ניקור ומפשיטים השלי"ם העור דק מעליו שהוא קרוב לחלב הכסלים ומכ"ש בשר שסמוך לבטן שקרוב מאוד לחלב הפריסה וצריך השגחה להפשיט משם השלי"ם ההוא והקצבים הישראלים בקיאים ואומנים בזה וכן מנקרים איזה גידי דם בין צלע לצלע היורדים מחזה וגם בזה בקיאים אך במקומות שאוכלים חלק האחוריים וממונים מנקרים בקיאים ע"ז אז מניחים אפי' הצלע הי"ב לאחוריים ומוסרים אותו להמנקרים ואין להקצבים אלא י"ח צלעות בחלק הפנים ואין עליהם לנקר שום ניקור אבל במקומנו שאין אוכלים אחוריים מפני טורח הניקור א"כ הבשר הנ"ל שניקורו קל ואין בו טורח

וגם אינו חמור כ"כ והקצבים מנקרים אותו ונאמנים עליו יאכלו ענוים וישבעו ותימה על הרב נו"ב דמייתי ראיה מק"ק פראג ששם מנקרים אחוריים. לק"ק פאקש ולא דמי להדדי עכ"ד ע"ש]. ועי' בתשובת שתי הלחם סימן ל"ט:

ד **הצד הגס**. עבה"ט ומ"ש לענין טחול שנצלה בלא ניקור עיין לעיל סי' מ"ג סק"ד מ"ש בזה:

ה **רק הקרום**. עיין במשנה למלך פרק י"ג משגגות הלכה ה' ובתשובת שב יעקב חי"ד סימן כ"ו ובתשו' כנסת יחזקאל סימן כ"ה ובתשו' ברית אברהם חלק יו"ד סימן כ"ח שהאריכו מאד בענין זה:

ו **גם בכבש**. עי' בתשו' עבודת הגרשוני סימן ס"ו שנשאל בהדרא דכנתא של כבש שנמלח בלי ניקור כלל באופן שאנו מצריכים לשער בששים אם צריך ששים נגד כל הקרום שעל הדקים והכנתא אי סגי אם יש ששים נגד החלב שעל ריש מעיא באמתא והשיב דזה פשוט דאין צריך לשער נגד הקרום שעל כל הדקים דהרי אין בו איסור כלל וכי בשביל שאנו נוהגים להסירו כי היכא דלא ליתו להניח גם כן על ראש הדקים נאסר בדיעבד. רק צריך לשער נגד החלב והקרום של ריש מעיא באמתא ואף שכ' הב"י דירא שמים יגרוד אורך אמה מכאן כו' זה ודאי דמכח ספק אם ריש מעים פירושו היכא שיוצא מהקיבה או סמוך לבית הרעי כתב כן ואם כן פשיטא שא"צ ס' אלא נגד אמה א' אמנם אם החלב הרבה באמה א' ובאמה א' מעט מצריכין ששים נגד האמה שהחלב בו מרובה ואמנם דוקא אם יש ס' בדקין עצמם נגד הקרום והחלב הנ"ל אבל אם אין שם ששים רק על ידי צירוף בשר אחר הנמלח עמו אמרינן חנ"נ וצריך ס' נגד כל הדקים שהחלב דבוק בהם והדקים עצמם אסורים גם צריך ליטול הווורידין מן שומן הכנתא המסובכים כעכביש ע"ש עיין בתשובת ברית אברהם סוף סימן כ"ח מ"ש בזה. ועיין בספר חמודי דניאל הלכות מליחה סימן ו' שכתב דהדרא דכנתא שמלחו אותו ושכחו מעט חלב נראה שמצטרפים גם הפרש לבטל בששים כמו דמצטרפין עצמות בסימן צ"ט סעיף א' וקליפות ביצים בסימן פ"ו סעיף ה' וכ"ש פרש דיש בו לחלוחית ונבלע בו הטעם אפילו על ידי מליחה דהא אפילו בכלי יכול מליחה להבליע מיהו לפעמים נמצא שאין הפרש מלא וצריך למעך חללו עכ"ד עיין שם ולפי מ"ש לקמן סימן צ"ט סק"א בשם תשובת מהר"י הלוי דדוקא בבישול הוא דמצטרפין עצמות אבל במליחה באיסור שמן אין העצמות מצטרפים ע"ש אם כן לאו ראיה היא אלא דאפשר לחלק בין עצמות לפרש:

ז **לנקר הבשר תוך ג'**. עיין בנחלת צבי לענין אם מהני לזה אם שרי אותו קצת כמו דמהני לקמן סימן ס"ט סעיף י"ג עיין שם:

ח **מלמדים**. ומה"ט פסק בתשו' עבודת הגרשוני סימן ט"ו בטבח שמכר בשר שלא הודח ולא נמלח יותר מג' ימים אחר השחיטה שאין צריך להעבירו רק מלמדין אותו כו' אם לא משום גדר ע"ש:

ט **אחריו חלב**. עי' בתשו' גבעת שאול סימן י"ב שנשאל עבור מנקר שנטל קבלה על סדר הניקור ומצאו אחריו חלב וקצת מן בשר הנ"ל שניקר נאכל והבשר שהיה בעין אף שהיה מלוח היו חתיכות שלמות ויש בכל חתיכה ס' נגד החלב שבו אך הבשר שכבר נתבשל נחתך לחתיכות קטנות ואפשר שלא היה ס' בכל חתיכה מה דינן של הכלים שנתבשלו בהם והשיב דהכלים שנתבשלו בהם בשר שניקר קודם אותה חתיכה שנמצא בה חלב בודאי מותרים דאמרינן השתא הוא דאיתרע כמ"ש הש"ך סימן א' סק"ח ובסימן קי"ט סק"ל אך הכלים שנתבשלו בהם חתיכות שניקר אותם אחר שניקר החתיכה שנמצא בה חלב אסורים אם יש לספק שאין בכל הקדירה אף עם המרק ושאר דברים ששים נגד החלב אבל אם זה ברור דבכל הקדירה יש ס' אלא שיש ספק שמא אין בחתיכה עצמה ס' יש להתיר משום דהוי ספק דרבנן ע"ש:

סימן סה

א **חוטין אדומים**. עי' בתשו' הרדב"ז החדשות סימן ש"ג שהוא ז"ל היה מחמיר על עצמו ולא היה אוכל אותם החוטין שנמצאים בעוף מלאים דם אחר הבישול אלא משליך אותם ואוכל השאר אבל לא היה אוסר על אחרים ע"ש.

ב **גיד הנשה**. [עיין בתשו' ח"ס סימן ס"ט בענין מ"ש הכו"פ שמנקר אחד הרעיש העולם שג"ה הוא גיד אחד שאינו נמצא אלא בבהמות זכרים ולא בנקבות ולא מצאו חכמי פראג מענה עד שהוא ז"ל הראה לו בסמ"ג שכתב מצות ג"ה נוהג בזכרים ובנקבות א"כ ע"כ אינו אותו הגיד. ורבים תמהו דזה הוא שגגה דסמ"ג מיירי שנוהג בזכרים ישראלים ונקבות אבל מהגיד לא מיירי אם הוא הנמצא בזכרים ובנקבות. גם בספר תולדות אדם ח"ב חשב זה בין השגיאות ולהורות כי השגיאה מצודה פרוסה על כל החיים (כקטן כגדול) וכיון שטעות הוא ודחה לזה בקנה נמצא דברי המנקר קיימים ואין לאכול אחוריים אלא אם כן ניקרו מהם שני הגידים. והוא ז"ל כתב לפרש דברי הכו"פ הנ"ל בטוב טעם וחלילה לא טעה כלל בזה ודברי חכמים קיימים ע"ש]:

ג **משום חלב**. עי' בשו"ת הרדב"ז ח"ב סימן תר"ע שכתב דחלב שעל גיד הנשה אסור ג"כ בחיה דמה שנהגו איסור בשומנו של גיד הוא משום חומרת הגיד ולא משום חלב ע"ש:

ד **לשבור ראשי העצמות**. עי' בזה בתשובת שבו"י ח"א סימן נ"ז:

ה **ומוחזק בכשרות.** [עיין באר היטב של מהרי"ט ז"ל בשם בה"י ועיין בתשובת ח"ס סוף סימן קט"ו שכ' דבמס' ביצה י"ד ע"ב איתא רב פפי איקלע לבי מר שמואל כו' ומזה הוכיחו הראשונים הובא בש"מ שם דעד אחד הנאמן באיסורים א"צ לחקור איך נעשה בהיתר דמסתמא בהיתרא עביד דהרי פריך אר"פ דילמא במכתשת קטנה ודלמא מאתמול כו' ותו מוכח מהתם דבפריצי דעבדא אע"ג דלשמואל מהימני ואכיל למאן דלא מהימני אינו יכול לסמוך על שמואל אע"ג דידע שמואל דבביתו לא עבדי פריצותא מאימתו מ"מ לרב פפי לא הוי מהימני והוא דבר חידוש עכ"ל]:

ו **ומיהו אין לוקחין בשר.** עי' בתשו' שבו"י ח"ב סי' נ"ח שנשאל על מה שהנהיגו איזה רבנים בקהילתם להכריז שכל בשר ההובא ממדינה כאילו אוכל בשר טירפה ולאסור אף הכלים שנתבשל בהם הבשר אי שפיר עבדי והאריך בראיות מש"ס ופוסקים כי לא נכון לעשות כן משום דיש לחוש לאיבה ותו דהוי כגזירה שאין רוב הציבור יכולים לעמוד בה כי מה יעשו עוברי דרכים אבל מ"מ מוטל על כל רב ומורה למנות אנשים כשרים יראים על השחיטה גם ראוי לחקור אחר השוחט טרם יאכל ומה יש לעשות אם יעבור השוחט במרד ומעל הקולר תלוי בצואר השוחט ההוא וכל ישראל נקיים ולא יאונה לצדיק כל און אבל לאסור דרך כלל הבשר של בני המדינה והכפרים לא נכון ע"ש. [עיין בתשו' ח"ס סי' ה' ואודות ממוני וטוובי עיר אחת שמאז הטילו מס על כל ליטרא בשר והחכירו ההכנסה ההיא לחוכרים ידועים והיות כי פרצו העם ליקח בשר מהכפרים בסתר ולא שלמו ההתחייבות ע"כ התיעצו הקהל לאסור בפומבי בבהכ"נ כי שחוטי חוץ לעירם אע"פ שנשחט ע"י שוחט דמתא בהכשר מ"מ הסכימו לאסור אך הרב אב"ד דעיר הנ"ל לא נתרצה בהסכמה זו וגם קצת יחידים ערערו בדבר ומ"מ אינהו דידהו עבדי והכריזו איסור הנ"ל ונשאל אם יש ממש בהכרזה זו. והאריך בזה ומסיק אף דמבואר בח"מ סימן רל"ח סכ"ח היכא דאיכא חכם חשוב ממונה על הציבור אין התנאי שלהם מועיל בלא דעת החכם. כ"ז בתקנה דליכא אלא תקנת הצבור ולא מיגדר מלתא דאיסורא אבל היכא דתקנתא הוא למיגדר מילתא דאיסורא ודאי דיכולים ומחוייבים ממוני הקהל לעמוד לפני פריצים ולא בעינן חבר עיר ואף אם יחידים מוחים להדיא חל התקנה עליהם בע"כ דגם ר"ת שבמרדכי ב"ב סימן ת"ת לא חלוק בזה על הראבי"ה שם. והיות כן בנ"ד שהחוכרים חכרו מהקהל מס הבשר והם כמוכס ישראל הנוטל בדין והגונב מהם גזלן גמור וא"כ מחוייבים הקהל לגדור בפני התריצים ויאושר כחם בתקנתם ולא צריכי חבר עיר ואין להשגיח על יחידים שמיחו בתקנה ואפילו על הרוב לא ישגיחו כי פשיטא שהגזלנים ימחו בהם ע"כ. לכאורה איסור שאסרו הקהל איסור

גמור הוא ואסור לפרוץ גדרן. אמנם נ"ל דהיינו אי לא נטלו עצה מגדול העיר ות"ח אך באשר התיעצו עמו והיה התקנה שלא לרצונו א"כ מסתמא ידע והבין שאין נכון לתקן התקנה ההיא אולי חשש שירבו המכשולים ויאכלו בשר תמותות נבלות ומה"ט נענש יהושע בחרמו של עכן [או מטעם דשבו"י הנ"ל] יהיה איך שיהיה כיון שלא נתרצה הרב אב"ד ויש כח ביד חכמים לעקור דבר מן התורה בשב ואל"ת א"כ מחזי כאפקרותא במה שהכריזו איסור בבהכ"נ. ואפילו להראבי"ה דס"ל שבתחלה נתמנו הממונים על כל מה שיעשו כל השנה אם הרוב שותקים מ"מ ת"ח הממונה פרנס נתמנה מכל הציבור קודם להם ושוב נתמנו הם ע"מ לשמוע בקולו וכל מה שעשו נגד רצונו אין בו ממש ויאכלו עונים וישבעו ע"ש]:

סימן סו

א **וכל זה.** עש"ך ס"ק יו"ד שהאריך דיש ספק בכל מקום שימצא ואף אם נמצא בחלמון דלמא הלכה כרא"ה כו' ואין ודאי לפי דבריו אלא בנמצא על קשר חלמון וגם על החלבון שאז אסור לכ"ע ומיד בתר הכי כתב (ובבה"ט לא העתיק זאת) אבל מ"ש מהרש"ל להקל בנמצא על החלמון אינו נראה ע"ש ודבריו סותרים זא"ז ועיין פמ"ג שכתב דאולי חזר בו הש"ך וסובר דעיקר כהגאונים. ועיין בספר נחלת עזריאל בחולין ד' ס"ב שפירש דבריו דה"ק דבהא אין הלכה כמהרש"ל דמקיל בחלמון משום דס"ל עיקר להלכה כדברי הרא"ה וא"כ נמשך מזה קולא בהפ"מ כמ"ש באמת הפר"ח (הובא בבה"ט של מהרי"ט סק"ג) ע"ז כתב הש"ך דז"א דכל אחרונים ס"ל דלא כוותיה רק דחלמון חמיר אבל בתערובות לעולם יש להקל משום ספק ע"ש. ומ"ש הבה"ט בשם ט"ז מעשה בא לידי כו' נראה דכל זה לשיטתו לקמן סימן צ"ח אבל לשיטת הש"ך שם סק"ח נראה דהאי דאינו מינו אסור וכן מצאתי בגליון יו"ד של הגאון מהר"ר יאקב ברלין ז"ל אך הפמ"ג כתב דגם הש"ך אפשר יודה כאן ע"ש. [ועיין בספר לבושי שרד שהאריך בזה ומבואר שם כמה חלוקי דינים ע"ש]:

ב **ושכח וטרף.** עבה"ט בשם ש"ך ונ"מ גם במקום כו'. ועיין בספר תפל"מ שכתב ונראה לי דנ"מ לדידן בביצים דספנא מארעא דאין אסור רק הדם כמ"ש הש"ך ס"ק י"ד ואי טריף עם הדם מותר ונ"ל דאפי' אם הוא ספק אם מזכר אי ספנא מארעא אפשר שמותר בכה"ג ואפילו את"ל דאסור דהוי דאוריי' למ"ד דם ריקום דאוריי' מ"מ אם נתערב חד בחד וכ"ש בתרי בטל דהוי ס"ס גמור ולפ"ז לדידן דכל הביצים הם ספק אי ספנא מארעא מותרים

בתערובות עכ"פ מיהו י"ל דספנא מארעא לא שכיח כולי האי שיהיה בו דם כמו ביצי זכר והוי איסורא שכיח טפי ולא הוי ס"ס גמור צ"ע עכ"ד ע"ש:

ג **ביצים המוזרות**. עש"ך ועיין בתפל"מ שכתב דה"ה ביצים הנמצאים במעי התרנגולת שנמצא בהם דם מותרים רק שיזרוק הדם דהא ג"כ אין נקלטות לעולם כדאיתא פ"ק דביצה ד' ו' וצ"ע לדינא ע"ש וכן ראיתי בכתבי הרב הגדול מהר"ד זצ"ל שפסק כן:

סימן סז

אלא בדם הנפש כו'. [עיין בתשובת ח"ס סימן ע' שנשאל אודות דם שחיטה שנקרש ומתמציתו מתמצים מים צלולים מה דינם של אותם המים ובחולין פ"ז ע"ב מבואר כשאין בהם מראה אדמימות אי חייבים עליו כרת מ"מ יש לשאול אי אסורים מדאורייי' או מדרבנן או אינם אסורים כלל והאריך בזה ומסיק דהני מיא ודאי אסורים ואם נפלו לקדירה פשיטא שאוסרים אך אם אסורים מדאורייתא תליא בפלוגתת הפוסקים אי איכא לאו בדם שבשלו ושמלחו ע"ש]:

סימן סח

א **ברמץ**. עיין בתשובת הר הכרמל חלק יו"ד סימן י"ג שכתב במעשה ששחטו אווז והסירו הנוצה כראוי והניחה על הספסל שלפני התנור בית החורף שהיה ניסק ונגע האווז בחרסי התנור עד דאסמיק עד שכמעט נצלה מקום זה שבאווז דלא נכשר האווז לקדירה ע"י מליחה דע"י החום נתעורר ופירש ממקום למקום ואינו יוצא במליחה אבל לצלי יש להתיר בזה ואחר הצליה כראוי מותר לבשלו ע"ש באורך:

ב **כלי נחושת**. עבה"ט ועי' בתשובת בית אפרים חלק יו"ד סימן ל"ב שהעתיק שם תשובת הגאון מוהר"ר יושיע ז"ל בזה ועיין בתשובת תשואות חן סימן ד' וסימן ה' שהאריך ליישב דברי רבי' ירוחם שדינו דין אמת ע"ש ועיין בתשובת מקום שמואל סימן ל"ז:

סימן סט

א **להדיח הבשר**. עיין בב"י שכתב דבמקומות הקרים ובזמן הקור הגדול ישימו המים באור עד שתפיג צינתן ואח"כ ידיחו בו הבשר דאל"כ אדרבה ע"י הקור שבמים מטרשי להבשר:

ב **הדיחו הטבח**. עבה"ט. ועיין ח"ד שכתב דיש להקל כשהדיחו בשעה שהדם חם אפילו בהדחה מועטת. ומ"ש מיהו אי ידעינן כו' עיין בנ"צ שכתבתי דזה דווקא במקום שהמנהג כן שהטבחים שורים במים אבל בלאו הכי לא אמרינן כן:

ג **חתך**. עש"ך דדוקא בסכין דאיכא דוחקא ועיין ח"ד שכתב דאם אכל חתול קצת מהחתיכה א"צ להדיח במקום האכילה וצ"ע:

ד **לשנים**. ואם לא חתך לשנים רק חתך מעט כתב הפמ"ג בשפ"ד סק"ג דמותר בדיעבד דהא יש ס' ואף שלא נמלח שם להמרדכי מ"מ בנשאר מקום בלי מלח מתיר הש"ך וה"נ מותר עכ"ד. ולפמ"ש לקמן ס"ק ט"ו בשם חמודי דניאל דלא שרי אלא בנשאר מעט מקום בלי מלח אבל אם נשאר הרבה אף דיעבד אסור דבאותו מקום נאכל מחמת מלחו נראה דגם כאן אסור ודינו כנמלח מצד אחד וצ"ע לדינא:

ה **לשרותו נגד חצי שעה**. אם נשרה בכלי במים וחצי חתיכה היה למעלה מהמים כתב הפמ"ג בפתיחה דלטעם כדי לרכך שרי שהמים נכנסים בבשר ונתרכך כל החתיכה ע"ש ואם כן מדיח הצד שהיה למעלה מהמים ודיו דהא לאינך טעמי לא צריך שריה חצי שעה:

ו **שמלא קרח**. עבה"ט מ"ש בשם רש"ל בשר שנקרש כו' ועיין בספר לוית חן פרשה אחרי שכתב דבשר שנמלח ושהה שיעור מליחה והודח ואח"כ נמצא באמצעיתו קרח לא מהני לבשר זה שיחזור וימלחנו אחר שנפשר כיון דהבשר סביביו היה נפשר בשעת מליחה ופלט כל דמו שוב לא יפלוט המליחה לדם שבפנים כמו בחלחולת בסימן ע"ה ואין תקנה לבשר זה רק לצלותו עכ"ד ע"ש ועיין בתשובת הר הכרמל חלק יו"ד סי' י"ב שדחה טעם זה אלא דמטעם אחר יש לאסור דאותו חלק בשר שכבר שהה במלחו כראוי ויצא דמו והודח ונסתמו נקבי הפליטה כשמולחין שנית יחזור ויבלע מבשר זה שבאמצע ושוב העלה דגם משום זה אין לאסור ע"ש ועיין בתשובת גבעת שאול סי' ט"ז שדעתו בדין זה דאם לא הודח עדיין יש תקנה להתיר ע"י שידיחנו קודם רק להעביר הליכלוך של ציר ואז ודאי דמהני מליחה שנית אפילו שלא במקום הפסד אך אם כבר הודח היטב אין תקנה רק לצלותו ואם כבר נמלח שנית אחר שהודח כדין הדחה גמורה יש לאסור אף לצלי ע"ש היטב ועיין בדגמ"ר מ"ש בזה. ומ"ש הבה"ט עוד בשם מ"י בשר ששרה במים ונקרש כו' עיין בזה בשו"ת דבר שמואל סימן שע"ג שדעתו לאסור אף אם לא נשרה בקרח רק מעל"ע ועיין בשו"ת קרית חנה סימן כ"ט שהעלה כדעת המ"י דקרח לא חשיב כמים ולכן אם לא שהה בקרח רק מעל"ע בודאי שרי ואף אם שהה כן ג"י ג"כ אין ברור לאסור ע"ש:

ז **ואפילו לא שהה במלחו**. עבה"ט דדוקא לקדירה אבל לצלי שרי בלא שהה וכ"כ רמ"א לקמן סימן ע"ו ס"ב ועיין בתפארת למשה שכתב דלא שרי אלא בתרתי למעליותא לא נמלח רק מעט ולא שהה וגם דעת הרמ"א בסימן ע"ו מתפרש כן ע"ש:

ח **והוא הדין אם היה ס'**. [עפמ"ג במשבצות שפי' דברי הרמ"א בזה דשרי ע"י הדחה ומליחה שנית דוקא ע"ש ועיין בספר לבושי שרד אות ק"ח וק"ט שחולק עליו ומסיק דלכתחילה ידיחנו וימלחנו שנית ובדיעבד אם נתבשל בלי מליחה שנית שרי ע"ש]:

ט **מותר למלוח בו**. עיין בספר חמודי דניאל סימן יו"ד שכתב בזה צריך ליתן מלח על הבשר שיהא עב קצת ואם מלח גס מצוי אסור למלוח במלח דק אף אם נותן הרבה דראשון ראשון מהמלח שנתקרב לבשר נכנס לבשר ואינו פועל בו. עוד כתב שצריך ליזהר שע"י השחיקה נטחן מן המלח הרבה כקמח וכשמולח בכל המלח ביחד יש הרבה מן הבשר שלא בא עליו מן המלח הדק ולענין דיעבד משמע מדבריו דאף אם מלח כל הבשר במלח דק לבד ולא ריבה עד שיהא עב קצת מותר ע"ש:

י **אפילו בדיעבד**. עבה"ט ובספר ח"ד סי' ל"ו כתב במעשה שמלחו בשר במלח מעורב בגרויפין שליש או רביע שאסור כיון שנוהגים בלא"ה שיש מקום פנוי ובהצטרף לזה מקום הגרויפין יהיה הרבה פנוי ובאותו מקום נאכל מחמת מלחו וזה מעכב בדיעבד אליבה דכ"ע לכן אם לא שהה עדיין שיעור מליחה יש להדיחו ולחזור למולחו במלח יפה דאסור למלוח בעוד שהמלח ודם עליו ואם שהה שיעור מליחה ידיחנו מעט וימלחנו דאם ידיחו יפה יסתמו נקבי הפליטה ויבלע המקום שנמלח כהוגן מהמקום שלא נמלח גם ימלחנו על מקום נקי לא על אותו כלי שמלח בראשונה ע"ש:

יא **אם לא לצורך**. עיין בשו"ת רב משולם סימן ו' דאין חילוק בין אם צד הנמלח למעלה או אם הוא למטה דודאי המלח מוצץ הדם ומושכו אל המקום אשר הוא שם בין מלמטה למעלה ובין מלמעלה למטה:

יב **בדיעבד**. עבה"ט ומשמע דאם לא נתבשל אף שהודח יחזור וימלחנו ועיין בדגמ"ר שכתב דדוקא אם לא שהה רק שיעור מיל אבל אם שהה יותר מחצי שעה יש להקל אחר שכבר הודח ואין צריך להפסיד מלח ולמולחו שנית עיין שם:

יג **לכבוד אורחים**. כתב בסולת למנחה כלל ט"ו בשם ת"א מקום שהוזכר כבוד אורחים היינו כגון בעלי תורה ובעלי שם טוב ומע"ט או עני בן טובים או עשירים שראוי לכבדם שאינם עושים רעה ולא הגרועים או הקבצנים שעוברים ושבים בשביל טרף ומזון הם בכלל צדקה ע"ש. וכתב עוד דלא מקרי אורחים אלא שנתארחו בביתו אבל לא כשזימן אצלו חבירו. והוא ז"ל חולק עליו בזה וסיים דלכתחלה לא יזמין אצלו חבירו אם יודע שהוא צריך להקל בענין הדחה או מליחה אבל אם כבר זימן אצלו אז יש להקל כמו מפני שאר אורחים עכ"ד ע"ש:

יד **במי פירות**. עבה"ט ועיין בתשובת רדב"ז החדשות סי' ל"ז דשם איתא בהדיא דאף בהדחה ראשונה שרי במ"פ וע"ש עוד:

טו **בכלי שני**. עבה"ט [ועיין פמ"ג לעיל סי' ס"ח בשפ"ד ס"ק כ"ו שכתב שאלה שלש קדירות רותחים כ"ר מא' עירו על רבע העוף קודם הדחה אחרונה ויש שם עוד רבע שהודח ממלחו כו' תשובה מה שמלגו ע"י עירוי גרע כו' ע"ש ועיין בספר בית יהודה שם שחולק עליו ומ"ש] בשם ט"ז מעשה באשה כו' ועיין בשער המלך פ"י מהלכות מקואות דין ו' בכללי ספיקי דרבנן כלל ז' מה שהקשה על הט"ז ועמש"ל סי' ק"י בדיני ס"ס אות ך' וכ"א. ובתשובת ש"ב הגאון מו"ה שבתי כ"ץ ז"ל כת"י כתב שהתיר במעשה שבא לפניו באשה ששכחה אם מלחה צד השני דאף הש"ך שאוסר אם נמלח מצד א' לאחר שהודח וכן בנה"כ מחמיר אם שכחה אם נמלח י"ל כה"ג מותר דשם הטעם דמעשה רב איך שכחה אבל כה"ג אדרבה מאחר שמלחה צד א' הרגל הדבר הוא עושה עכ"ד. ועיין בשו"ת תולדות יצחק סוף סימן ך' ועיין בתשובת אא"ז פנים מאירות ח"א סי' י"א שנשאל באשה ששלחה לבעלה בשר לכפר ולא הזכירה בתוך הכתב אם מלחה הבשר ובישל הבעל הבשר בלא מליחה אם מותר לאכול הבשר והראה פנים לכאן ולכאן וסיים שלבו מהסס בדבר זה להתיר הבשר אם לא שנצרף איזה אומדנות המוכיחות שבודאי מלחה כגון שהשליח לא היה יכול לבוא אלא סמוך לשבת שלא היה שהות למלוח ולבשל על שבת אז אמרינן בודאי מלחה קודם ששלחה ע"ש ועיין בתשובת שבו"י ח"ב ס"ס ס"ט שחולק על הפמ"א במ"ש כגון שהשליח לא היה יכול לבוא כו' דהא ליתא דזה אינה אומדנא דמוכח דאולי היתה כוונת המשלח למלוח זמן מה לכבוד שבת ולהטמין אותו סמוך לשבת או לצלות בשפוד ע"י מליחה קצת שא"צ שהות כ"כ ובלאו הכי כיון שהוא דבר שיכול להתברר אין צד כלל להתיר ע"י ספק ואפילו בס"ס יש להחמיר וע"ש מה שתמה עוד על הפמ"א בתשובה ההיא:

טז **למלוח בו פעם שנית**. בספר חמודי דניאל סימן ל"ט כתב דמלח של הערינ"ג שיבשו אסור למלוח בו בשר ואפילו בדיעבד יש לאסור דגרע ממלח שמלחו בו בשר כיון שנכבש מעל"ע בציר ע"ש. [ועיין בתשובת שבות יעקב ח"ג סימן ס"ו אודות מים שהדיחו בו בשר ונשפך על המלח מה יעשה עם המלח ופסק שיניח להתייבש ואח"כ יוכל למלוח בו בשר להוציא דמו אבל ליתן תוך מאכל אסור ואם הוא מלח הרבה לא ישהה בתוך ביתו שלא יטעו ליתנו תוך המאכל עיין שם]:

יז **ובחד מינייהו סגי**. ז"ל סמ"ק אם יש עובד כוכבים משמש בבית ישראל ושמו הבשר בקדירה ולא ידעינן אם הדיחוה או לא נאמנין במס"ח לפ"ת וכ"ש אם יודעים בטיב

יהודים ואם יש נער או נערה יודעים בטיב הדחה או יוצא ונכנס מותר משום דמרתתי כו' עכ"ל ונדחקו כל גדולי אחרונים בלשונו כמ"ש בט"ז. ועיין בתשובת נו"ב חלק אה"ע סוף סימן ל"א שכתב לפרש דברי הסמ"ק בטוב טעם דזה ברור שהעובד כוכבים נאמן באיסור דרבנן במקום שרגלים לדבר אף אם אינו מסל"ת וראיה לדבר ממ"ש לקמן סימן קפ"ז ס"ח שאם ניכר שהועילו הרפואות יש לסמוך אף על עובד כוכבים אף שאינו מסל"ת ושם איסור דרבנן הוא וכיון שכן הרי כאן דם שמלחו הוא דרבנן והנה אם הוא יודע מנהגן של ישראל מקרי רגלים לדבר לעשות כמנהג כיון שהוא משמש בבית ישראל וא"כ ג' חלוקים בדבר שאם מסל"ת אף שא"י מנהגן ולא הוי רגלים לדבר נאמן מטעם מסל"ת ואם הוא יודע מנהגן הוי רגלים לדבר ונאמן אף אם אינו מסל"ת ואפשר דמעלה דרגלים לדבר עם עדוא עובד כוכבים אף שאינו מסל"ת עדיף ממסל"ת היכא דאין רגלים לדבר ולכך כתב הסמ"ק לשון וכ"ש. והיכא שיש תינוק בן דעת יוצא ונכנס והעובד כוכבים יודע מנהגן מותר וא"צ אפילו שיאמר העובד כוכבים כלל שהדיחו ובלא אמירה דיליה אמרינן מסתמא מטעם מרתת דבודאי הדיחו משא"כ אם אין ישראל יוצא ונכנס אף שיודע מנהגן מ"מ לא מישתרי מסתמא רק אם אומר בפירוש שהדיחו אף אם אינו מסל"ת. ובזה מתפרש לשון הסמ"ק היטב עכ"ד ע"ש.

יח **שנתבשל**. בגיו"ד של אא"ז הרב ז"ל מצא כתב אגודה אומר ר' דמותר לבשל בשר בלי מליחה בחמי טבריא. [שם בש"ע צריך שיהיה בתבשיל ששים. עיין בספר בר"י שהביא בשם גדול אחד דהיינו באם נתנו הבשר במים שאינם רותחים אבל אם נתנו אותו במים רותחים הוי חליטה ומותר בדיעבד בלא ס' כמבואר לקמן סימן ע"ג ס"ב כו' והוא ז"ל שקיל וטרי קצת ומסיים דאם ברור הדבר שהיו המים רותחים מאד ויש דוחק כגון שהוא ער"ש יש להקל ע"ש ועש"ך שם סק"י וצ"ע]:

יט **אותו בשר**. עיין בתשובת שמש צדקה חיו"ד סימן ל"א בשומן שלא נמלח שנתבשל אם צריך לשער ג"כ נגד כל השומן או לא מאחר שאין דם כ"כ בשומן ע"ש ונראה דאישתמיטתיה דברי הת"ח וש"ך לקמן סימן ע"ה סק"ח דמבואר שם דצריך ס' נגד כל השומן ע"ש:

כ **כנגדו**. עבה"ט ומ"ש בשם הר"ש הלוי ז"ל ועיין בזה בתשובת מעיל שמואל סימן י"א שחולק על הוראת הר"ש הלוי ז"ל ועיין בתשובת שמש צדקה חי"ד סי' ל"ח בהג"ה מבן המחבר שדחה דבריו והעלה כדעת הר"ש הלוי ז"ל.

כא **בשר ששהה**. עי' בה"ט של הרב מהרי"ט ז"ל לקמן סימן ע"ה סק"ה שכתב בשם תשובת שבו"י להקל בשומן אווזות שלא הודח תוך ג"י ועיין בתשובת נו"ב חלק יו"ד סימן

כ"ה שחלק על השבו"י בזה שהתיר את האסור וכתב דאף לדעת השבו"י דוקא בשומן שהופשט אבל אם השומן לא הופשט עדיין מעל האווז גם הוא מודה שאפילו השומן אסור לבשל ומי שהורה להתיר אפילו השומן לחוד ראוי לגעור בו בנזיפה ואם כבר נעשה מעשה והפשיט השומן ובשלו אסורים הכלים וכל התערובת ע"ש גם בתשובת מאור הגולה רבינו עקיבא איגר ז"ל סימן מ"ד חולק על השבו"י בזה. ועיין בספר ח"ד שכתב ג"כ דבשומן הדין כמו בבשר אלא שכתב דיש להתיר ע"י בישול במים בששים אחר המליחה כיון דבהפ"מ סמכינן אמחבר בסעיף י"א והמים שבלעו איסור ישפכו ואין זה מבטל איסור מטעם שיחזור ויבלע השומן מהמים אין זה ביטול איסור דהבליעה בא אחר הביטול ועוד דכוונתנו להתיך. השומן דמיא קצת לסימן פ"ד ס"ג אבל לערבו בשומן אחר עד ששים נראה דאסור עכ"ד (ונראה דבאופן זה אף בבשר שרי מיהו לטעם השני שכתב הח"ד דלא הוי מבטל איסור דאין כוונתנו אלא להתיך השומן אפשר דבבשר אסור מטעם שכתב הט"ז בסימן קל"ז סק"ד דלא שרי באין כוונתו לכך אלא היכא שאי אפשר בענין אחר עיין שם וה"נ בבשר אפשר בצליה אבל בשומן א"א בענין אחר דבצלי השומן כלה) ועיין בתשובת רבינו עקיבא איגר סימן ל"ח שהוא ז"ל העלה להקל בזה בהפ"מ והיינו דמתחלה ימלח השומן כדינו ואחר המליחה והדחה יערב בשאר שומן שנמלח והודח כדינו ע"ש טעמו:

כב **ששהה ג' ימים**. עיין בתשובת ברית אברהם חלק יו"ד סימן כ"ט ע"ד עוף השוהה למות אחר שחיטה כמה שעות ונשתהה ג"י בלי מליחה מאיזה זמן מונין השלשה ימים אם משעת שחיטה או משעה שתצא נפשה כתב מתחלה לחלק לענין הבני מעים דהוי כמנחי בדיקולא וראוי למחשב הג' ימים משעת שחיטה משא"כ שאר הבשר והאריך בזה והעלה להקל גם בב"מ דיש לחשוב משעה שתצא נפשה ע"ש. וצ"ע לדינא אם נשרה במים וכשלקחוהו מהמים היה לח כמו ב' וג' שעות עד שהיו המים נוטפים ונשתהה ג"י מאיזה מן מנינן אם משעה שלקחו מהמים או מעת שכלה כל לחלוחית המים ונראה להקל:

כג **נתייבש דמו בתוכו**. עיין בתשובת שמש צדקה ח' יו"ד סימן ל"ז.

כד **ואחר שצלאו**. עבה"ט סוף ס"ק מ"ג בשם קובץ ישן. ועיין בתשובת מעיל צדקה סימן י"ב שכתב שאין לסמוך ע"ז אפילו בהפ"מ ע"ש היטב. ועיין בתשובת תשואת חן סי' כ"א מ"ש בזה:

כה **לא יבשלנו**. עיין בספר חמודי דניאל סימן ז' דאף אם רוצים לצלותו בקדירה ביובש אסור ע"ש. (ועיין בתשובת רדב"ז ח"א סימן קל"ח שדעתו דהא דאסור לבשל אחר הצליה

דוקא אם יתנו בקדירה בעוד שיהיו המים פושרים דאז מרככין אותו אבל אם ישליכו אותו במים רותחים מותר ע"ש. ונראה דלעת הצורך כגון בלילי פסחים שאין אוכלין צלי רק צלי ואח"כ בישלו אוכלין כמו שמבואר בא"ח סימן תע"ו יש לסמוך ע"ז בפשיטות. ועיין בה"ט מ"ש בשם רש"ל וט"ז והנה בנה"כ גמגם על סברת רש"ל דמ"מ הבשר פולט מעט מעט ועל דין הא' של הט"ז באם מלח עם שאר בשר שנמלח להוציא דמו. מצדד בנקה"כ להתיר בזה דעכ"פ יוצא קצת דם ואמרינן לגבי דם שבלע כבולעו כ"פ ע"ש ועיין בתשובת בית אפרים ח' יו"ד סי' כ"ז במעשה שנמלח בשר ששהה ג' ימים עם בשר עוף יחד ואחר מליחה והדחה כבשו אותם בחבית ומלחו אותן יחד כדרך שמולחין לקיום ונכבש כך כמה ימים וכתב דיש לאסור הכל אפילו מה שחוץ לציר חדא דהא הט"ז כתב בשם רש"ל דבלא שהה שיעור כבישה מתיר מטעם ממ"נ וא"כ הכא דשהה ש"כ נאסר ואף דביש"ש מבואר שאם הודח אחר המליחה הראשונה אין לאסור אפילו שהה ש"כ מ"מ הרי כאן היה כבוש מעל"ע דאפילו במים ה"ה כמבושל וא"כ נאסר מה שבתוך הציר ואוסר הכל אח"כ ועוד דהכא בין להט"ז ובין להש"ך בנה"כ אין מקום להקל בזה דהא להט"ז נאסר מתחלה הבשר ששהה שבלע דם משאר הבשר ואף שנה"כ צידד להקל הלא לדעתו נאסר מטעם שנמלח אח"כ בכלי שאינו מנוקב ולית לן למינקט קולי דתרווייהו עכ"ת דבריו ע"ש באריכות. ועיין בתשובת תפארת צבי חי"ד סימן ע"ה במעשה שבשלו בשר שנמלח והודח ואח"כ נתוודע ששהה ג' ימים בלי מליחה וזה נודע אחר ששהו הכלים מעל"ע הנה אם הכלים יש להם תקנה בהגעלה אסורים בלא הגעלה דהוי דבר שיש לו מתירין אולם אם הם כ"ח שאין תקנה בהגעלה המורה להתיר הכלים אין מזניחים אותו ומ"מ לא הייתי מורה להתיר כיון דהספק על הבשר ולא על הכלים ע"ש. ועיין בתשובת עבודת הגרשוני סוף סימן ט"ו:

כו **בשר** ג"י. עיין בספר חמודי דניאל סימן ל"ד שכתב דכבד וכחל מותר להשהות דודאי יצלנו אע"ג דהכבד מבשלים אחר צלי וניחוש שמא יבשלנו אחר צלי מ"מ כל מידי דבדיעבד מותר לא חיישינן שמא ישכח ע"ש:

כז **שמא יבשלו**. עיין בספר חמודי דניאל סי' ח' באם שהה ג"י בשוגג אי מחוייב לאכול תיכף. ועיין בתשובת שמש צדקה חי"ד סי' ל"ח ול"ט. ועיין לעיל סי' כ"ג בש"ך ס"ק י"ט ובסי' נ"ז ס"ק מ"ז ובט"ז סימן פ"ו ס"ק ט"ז ודו"ק ועיין פמ"ג:

כח **שרו אותו במים**. עיין במנחת יעקב כלל ד' אות ה' שכתב בשם חמיו הגאון מהר"ש ז"ל באווזים שלימים שהודחו תוך ג' ימים בעודן שלימים עם העור והורה להפשיט העור של אווז ולבשלה והשאר יצלה דהדחת העור לא שייכא לבשר והוא ז"ל כתב ע"ז דבשבת

דף ק"ח משמע דעור אית ביה נקבים ועולה ג"כ לבשר ע"ש. לע"ד צ"ע דהרי בתשובת נו"ב תניינא ח' יו"ד סי' י"ב כתב לגבי הא דעור מגין דאין הנוצה נוקב העור מעבר לעבר אלא לענין תפילין שצריך עיבוד ולגרור הרבה מצד פנימי והנשאר לאחר הגרירה אית ביה ניקבי ע"ש וא"כ הכא כיון דאין העור מנוקב מעל"ע אין ההדחה מועיל לבשר. איברא דדברי הנו"ב צל"ע דהרי בחולין ד' קי"ט מבואר דנימא חלחולי מחלחל מעבר לעבר כמ"ש רש"י שם ומכ"ש בשר עוף. שוב ראיתי בתשובה הנ"ל חלק או"ח סוס"י כ"ז שכתב אם שרו אווזות שלמים שלא נפתחו כלל אם יועיל תוך ג"י דעתי להקל ואף שביארתי במקום אחר דהנקבים שבעור אינם שולטים מעבר לעבר מ"מ נתרכך מעל"ע ע"י שריית המים ומותר אח"כ ע"י מליחה וכן אם שטף מים בשפע ושפשף היטב בידיו ג"כ מותר כל הבשר רק האיברים פנימים צריכים צלי ובדיעבד לצורך גדול אפילו לא שרו רק שטף עליהם מים ע"ש. [ועיין בתשובת ח"ס חלק ששי סימן ס"א שכתב ע"ד עופות בנוצתן שהורה א' שצריך להסיר הנוצות לפני שרייתן קודם מליחה יפה הורה ולא דמי לטלפי רגלי הבהמה כו' ואם עבר ושראם בנוצותם ואח"כ שהו ולא נמלחו ג"י מעל"ע משעת שחיטה אם היו מונחים בכלי מים או אפילו בנחל שוטף וראשי העופות היו למעלה באופן ששבולת הנהר עבר ע"ג ראשן נ"ל פשוט שהנוצות עכבו מלהכנים המים לגופם ונאסרו מפני חומרת הגאונים שהרי אפילו להקל כ' הרשב"א דאם נמלגו ברותחין כו' וכמ"ש גם בש"ע סימן ס"ח ס"י אמנם אם היו בשבולת הנהר ועברו המים במקום רגלי העוף יש להסתפק ולומר שמועיל שא"א שלא ישפכו המים בין הנוצות ונגעו אל גוף העופות ונתרכך הבשר ע"י המים ולדינא צריך תלמוד גם בזה עכ"ד ע"ש]. ועיין פמ"ג בשפ"ד ס"ק נ"ג שכתב דאם היה הבשר מלא קרח ששראו תוך שלשה ימים שאסור אף דיעבד כי ידוע שהשריה תוך ג' ימים הוא לרכך ובזמן שהוא נקרש כאבן קשה הוא ואין פועל השריה כלום וכן במי פירות אפשר להחמיר ע"ש:

כט **שלשה ימים**. עיין באר היטב של הרב מהרי"ט ז"ל מה שכתב בשם המג"א שאם חל יום ג' בשבת אסור להדיחו אפילו ע"י עובד כוכבים ועיין בתשובת נו"ב תניינא חלק א"ח סימן כ"ז שכתב דאווזות פטומות שעיקרם בשביל השומן ובצלי השומן כלה ואיכא פסידא שרי ע"י עובד כוכבים ולא מיבעיא אווזות דרכיך וחזי לאומצא אלא אפילו בשר בהמה אם אינו ראוי כ"כ לצלי כבישול שרי ע"י עובד כוכבים ואם אי אפשר בעובד כוכבים מותר בעצמו ובפרט אם בלא"ה צריך לרחוץ ידיו. וע"ש בסימן צ"ב שכתב דאם חל יום הג' בי"ט שרי בכל ענין אפילו ע"י עצמו:

ל **פחות חצי שעה**. בספר לוית חן פרשת אחרי מות כתב דלמאי דאמרינן פ"ק דפסחים לר"י אדם טועה ג' שעות א"כ אין להשהות רק ג"י פחות שלש שעות כו' עיין שם. ולע"ד חומרא יתירה היא דודאי דוקא באיסור דאורייתא חיישינן כדמוכח בפסחים דף י"ב דאמר שם גזירה משום יום המעונן ע"ש ולא קאמר שמא יטעה בין ה' לו' (עיין ברמב"ם פ"א מהלכות חמץ דין י"ג ובלח"מ שם) ומכ"ש. הכא דלא הוי אלא חומרת הגאונים ואין להחמיר בדינים אלו כמ"ש הש"ך ס"ק נ"ג. ועוד אפשר לומר דזה דמי למ"ש מהרש"ל שם על דברי התוספות ד"ה לר' מאיר דבהמשך הזמן לא חיישינן שיטעו כגון אם אומר ה' שעות עמנו הייתם לא אמרינן שמא טעה ולא היה אלא ד' דאין זה ענין כלל לטעות דאיזה שעה ע"ש א"כ ה"ה כאן י"ל כן:

לא **בטלה ברוב**. עבה"ט מ"ש דלא הוי דשיל"מ הואיל ולצלי לא נאסר מעולם ועמ"ש לקמן סימן ק"ב סק"ח מזה. ומה שהקשה הבה"ט בלא מליחה. עיין בשו"ת תולדות יצחק סימן נ"ב שכתב דאפשר דמיירי שהיה:

לב **בנתבשל** ואז אותה החתיכה אינה אסורה אלא מצד חומרא כמש"ל סעיף י"א להכי בטילה ברוב ובזה מתורץ מה שהקשה הש"ך ס"ק נ"ז ושוב העלה להלכה כדמשמע מפשט דברי הרמ"א דאף אם לא היה מתחלה ששים ונאסרה מצד הדין אפילו הכי בטילה ברוב ע"ש:

לג **שנשרה במים**. עיין בתשובת שב יעקב סימן כ"ז שהעלה דהא דכבוש כמבושל דווקא בנשתהה במים מעל"ע אבל אם שהה כ"ג שעות במים בכלי אחד ואח"כ הסירוהו משם ונתנו לכלי אחר מלא מים ושהה שם עוד שעה לא מקרי כבוש ע"ש ועיין במנחת יעקב כלל כ"ד ס"ק ב' שכתב ג"כ הכי בשם ח"ז הגאון מהר"ש שפירא ע"ש. [והביאו הפמ"ג במשבצות ר"ס ק"ה וכ"כ בנה"כ לקמן סימן קל"ה סעיף י"ב הובא בבה"ט שם ס"ק כ"א דכבוש לא הוי במע"ל בסירוג ע"ש. וכ"כ בתשובת ח"ס ס"ס פ"א הובא לקמן סימן פ"ז ס"ק י"ח ע"ש ועיין בספר עיקרי דינים סי' ז' אות י"ט שרב אחד אמר שקבלה בידו משם הרמ"ף דאף אם לא הסירוהו רק שנענעו הכלי בתוך מעל"ע אין בו דין כבוש ואח"כ חזר בו וביטל קבלתו ע"ש] ונראה קצת דלפ"ז אם נפל בשר שלא נמלח לנהר ונשתהה שם כ"ד שעות והוא באופן דלית ביה משום בשר שנתעלם מן העין כמבואר לעיל סימן ס"ג שרי אף לקדירה ואף לדעת הש"ך בס"ק ס"א דגם אם יש במים ס' אסור אף לקדרה מ"מ הכא בנהר לא מקרי כבוש כלל דקמא קמא אזדא ליה ודינו כמימות מחולפים כמ"ש המג"א בסימן ד' סק"י לגבי נט"י שחרית דבעי ג"פ דבנהר די בפ"א מטעם זה ע"ש:

לד **מעת לעת**. ע"ל ס"ק כ"ט ולחילוק הראשון שם אולי יש להחמיר כאן דהכא יש חשש איסור דאורייתא דדם כבוש אסור מה"ת כמ"ש הפמ"ג בפתיחה ולסברא הב' כ"ש כאן אין להחמיר:

לה **בדבר רותח**. עבה"ט ועיין פמ"ג במשבצות לקמן סוף סי' צ"ג שכתב בשם חכם אחד דהא דקיי"ל יש מליחה לכלים להבליע ונאסר הכלי דווקא בכלי חרם חדש או שאר כליסם אבל כלי חרס ישן דכבר שבע לבלוע לא דהא כתב הט"ז שם לענין כבוש דאינו בולע אא"כ מפליט שלו וא"כ במליחה דאין מליחה לכניס להפליט א"א לבלוע ולא נאסר הכלי והוא ז"ל כתב שאין להקל ע"ש ולפמ"ש שם בשם תשובת חו"י פשיטא שאין להקל:

לו **שנראה ציר בכלי**. בספר חמודי דניאל סימן ל"ח כתב אפשר דזה דווקא בתחלת מליחה כ"ז שלא נראה ציר בכלי לא פעל המלח עדיין בבשר כלום אבל באמצע מליחה פולטת מיד מעט מטט ואם הושם בכלי שא"מ או נפל על הקרקע נאסר מיד דהדם פירש ממקום למקום וצ"ע:

לז **והמנהג כסברא ראשונה**. עיין בתשו' רדב"ז החדשות סימן ל"ג:

לח **והכלי שנפל**. עבה"ט מ"ש ומיירי כו' או שהוא כלי חרס והוא מדברי הש"ך ועיין פמ"ג שפירש דאם הוא כלי חרס נאסר כולו ומעשה שמלחו בשר ונטף ציר על הכ"ח בחוץ והיה ע"ש וא"א להכין אחרת והתיר ע"י גרידה היטב דכיון שנפל בחוץ הוי ככלי מנוקב דשריק ודוקא לכבוד שבת ודעת המנ"י דאף כ"ח אין אוסר רק כ"ק ע"ש ועיין בתשובת פרי תבואה סימן כ"ג שהשיג על הפמ"ג ודעתו כהמנ"י דלעולם סגי בקליפה ומפרש דברי הש"ך במ"ש או שהוא כ"ח ר"ל דא"א לקלפה וכתב שם בדבר מעשה שנטף ציר מליחה על קנקן של פורצ"לין אצל אוזן הכלי דא"צ אפילו קליפה כיון שנפל במקום גבוה דבכל זמן שיגיעו החמין נגד מקום הטיפה יהיה ס' נגד הטפה וכדלקמן סוף סימן צ"ט ואף הט"ז שם מודה אם הוא אחר מעל"ע ואפילו את"ל דקנקן זה לא הוי כדבר שדרכו להשתמש לעולם בשפע יש להתיר מטעם אחר דלעולם לא יבא לידי פ"ט כיון שאין דרך להשתמש בקנקן זה אצל האש רק ע"י עירוי שמערין לתוכה קאווע רותחת ובליעת האיסור הוא חוץ לכלי וכח העירוי אינו פועל להפליט דרך דופן הכלי מעבר השני א"כ דמיא לקדרה גדולה ובפרט כיון שהיה הציר אחר שיעור מליחה יש לצרף דעת רש"י דס"ל דאז מיחשב צונן ע"ש באריכות:

לט **נחשב כרותח**. עבה"ט וע' בספר תפארת למשה שכתב דאם שהה שיעור כבישה כדי שיתן על האור ויתחיל להרתיח גם להש"ד אסור אף באינו מלוכלך:

סימן ע

א **ואם לא ניטלו קשקשיהם**. [עבה"ט מ"ש דאין סכנה במליחה. עפמ"ג בשפ"ד ס"ק ט"ז שהביא שהמ"י כלל כ' הניח בצ"ע בכבש בשר עם דגים מעל"ע אם היא סכנה ע"ש ועי' בספר בית יהודא שהביא ראיה דגם בכבוש אין סכנה ע"ש]:

ב **נוהגין לאוסרו**. עבה"ט מ"ש וה"ה כו' ועיין בתשובת צמח צדק סימן ח' שנשאל על דין זה והשיב להיתר במקום הפסד מרובה דהך סברא שע"י הדחה נסתמו נקבי הפליטה לא קיים לן שפיר ומאן דמקיל בזה אפילו שלא בהפ"מ ע"י שיחזור וימלחנו לא הפסיד ע"ש ועי' בתשובת משאת בנימין סימן נ"ג שמקיל ג"כ בזה וכ"כ בס' מנחת יעקב כלל י' ס"ק י"ד בשם ספר תמים דעים ע"ש. ועיין בתשובת מהר"י הלוי אחי הט"ז סימן ל"ה:

ג **יום שלם**. עבה"ט בשם ש"ך וט"ז ועי' בתשובת נו"ב תניינא ח' יו"ד סימן מ"ב שדעתו דאם הבשר נמלח ולא שהתה שיעור מליחה יש לאסור כדברי הט"ז אפילו בהפ"מ לחלוטין אבל אם לא נמלחה כלל באין הפ"מ יש לאסור אבל בהפ"מ או לכבוד שבת יש להתיר לצלי דבזה יש עוד סיוע מדברי המחבר בסימן ס"ט סט"ז דאין כבוש אוסר לצלי ע"ש:

ד **שלמעלה מן הציר שרי**. עבה"ט סוף ס"ק ל"ה שכתב דאנן לא קי"ל כן אלא הכל אסור. ובמח"כ שגה בזה והבין דמ"ש הש"ך סוף ס"ק מ"ו אבל לדידן דקיי"ל כל מליחה בס' פשיטא דנאסר מיד הכל ר"ל אפילו מה שלמעלה מהציר ובאמת הש"ך לא דייק בתיבת הכל אלא לומר דלא כ"ק לחוד נאסר רק הכל מה שבתוך הציר אבל מה שלמעלה מהציר בודאי מותר ואפילו זה שבתוך הציר שמן אינו אוסר שלמעלה מהציר רק כ"ק כמבואר בש"ך ס"ק הקודם ובכמה דוכתי שוב מצאתי בתשובת פרי תבואה סי' י"ח בהגה שהשיג עליו בזה.

ה **מיהו מה שבתוך הציר**. [עי' ש"ך ס"ק מ"ו ועי' בתשו' משכנות יעקב סימן כ"ד מ"ש בזה:

ו **ציר מעורב עם מים**. עי' בת"ח כלל ו' סימן יו"ד בדין בשר שנמלח ונפל למים שנתאדמו מפני שהדיחו בהם בשר ואין ס' במים נגד הדם יש אוסרין ואין נוהגין כן אלא מותר בדיעבד ותלה הטעם לפי שהמים מבטלים כח הציר ע"ש. ועיין בתשובת נו"ב תניינא ח' יו"ד סימן מ"א שפקפק ע"ז דשאני ציר המתערב עם המים תיכף ובטל כחו אבל הבשר אינו מתערב עם המים ואינו מצטנן וראיה מסימן צ"א ס"ה בהגה ב' דלא אמרינן שדבר הצלול מצנן המליח והאריך בזה ומחלק בין בב"ח לענין דם והעלה לדינא ג"כ דיש להקל בין אם הוא תוך שיעור מליחתו ע"י מליחה שנית ובין אחר שיעור מליחתו

ג"כ יש להתיר ומי שלבו נוקפו בזה עב"פ יתיר ע"י מליחה שנית ואף שכאן י"ל נסתמו נקבי הפליטה מכל מקום הרי הצ"צ בסימן ח' (הבאתיו לעיל) חולק על דין זה שעל ידי הדחה נסתמו נקבי הפליטה וראוי לסמוך עליו בנדון זה רק יזהר שימלחנו בפני עצמו ולא עם שאר בשר ע"ש:

ז **מועטים**. עבה"ט בשם ש"ך דעכ"פ בעינן שיהיו מרובים מהציר ועיין במג"א סימן תמ"ז ס"ק ל"ט שכתב דמלשון רמ"א משמע אפילו אין המים מרובים ועי' בתשובת פר"ת סימן י"ח בהגה שכתב עליו דלא עיין לקמן סימן קכ"ב ס"ג בדברי הרמ"א עיין שם:

סימן עא

חותכו לשנים. עט"ז וש"ך דזהו למצוה מן המובחר ועי' בתשובת בית יעקב סימן למ"ד שכתב דנ"ל דמצד הדין צריך לחתוך הראש לשנים ואם לא חתכו ומלחו אסור אף שהרשב"א כתב הטעם משום המוח ומדמה לה לחתיכה עבה מ"מ נראה דאיכא טעמא אחרינא במילתא דיש מקומות בראש שהוא חלול בפנים כו' לכן לא דמי לחתיכה עבה ולא גרע מן הריאה שצריך לפתוח הקנוקנות שבה כו' הלכך בנ"ד יש לאסור אפילו בדיעבד כדין בשר שנמלח רק מצד אחד עכ"ד. ולע"ד לא נהירא כי מ"ש הבי"ע לכן לא דמי לחתיכה עבה ליתא דהרי בסימן ע"ב בלב קורעו לאחר מליחה אף שהוא חלול בפנים ועי' במנחת יעקב כלל ט"ו ס"ק מ"ה ומ"ש הבי"ע דלא גרע מהריאה תמיהני דאדרבה משם מוכח איפכא דהרי בסי' ע"ב סעיף ד' מבואר דמדינא א"צ לפתוח הקנוקנות אלא ממנהגא ע"ש [והגם שמדברי הט"ז לעיל סימן ס"ט ס"ק י"ג משמע דיש ליזהר מדינא כבר השיג עליו במנ"י שם ועפמ"ג שם]:

סימן עב

שיהא ס' כנגד הלב. עי' בתשובת נו"ב חלק יו"ד סימן כ"ה ע"ד עוף שצלאו תוך בעקי"ן ונמצא בו לב אם יש להחמיר ולומר שהרוטב לא הגיע למעלה ובעינן ששים באותו חלק שבתוך הרוטב וכתב שהוא מורה להקל ולא מטעם זה לחוד דקיי"ל כר"י בחתיכה שמקצתה תוך הרוטב אלא גם מטעם אחר דאולי לא הגיע הרוטב אפילו לכסות עובי אותו צד העוף שלמעלה ונשאר הלב כולו למעלה מהרוטב ואז ממ"נ אם אתה רוצה לאסור העוף מחמת הלב ולומר שאף בלא רוטב כו' ולכל היותר אין להחמיר יותר מכדי נטילה ולומר שהרוטב לא עלה למעלה מעובי הצלע והיה הלב דבוק בלא רוטב ואסור רק כדי נטילה וגם בזה יש מקום להקל דהא כתב הש"ך בסימן צ"ב סק"ג בשם הר"ן

דחתיכה שבקדרה מתפשט בכולה אף בלא רוטב ואף דהש"ך כתב שם דדוקא בדבר צלול היינו כשאין האיסור דבוק ממש עכ"ד ועי' בשו"ת פני אריה סי' צ"ט שנשאל על ענין כזה רק בעובדא דידיה היה ידוע שמקצת העוף תוך הרוטב והלב מונח באותו מקצת ומקצת העוף היה חוץ לאבן וכתב מתחלה דאע"ג דכחוש הוא. הרוטב מפעפעתו ומבליעתו בכל העוף בשוה אף במה שחוץ לקדירה ומצטרף כל העוף לבטל הלב ושוב חזר בו מהוראה זו והעלה דאין המקצת שחוץ לקדרה מצטרף לבטל וכתב שגם על המקצת שבתוך הקדרה אלא שהוא חוץ לרוטב יש ג"כ לדון הרבה אם מצטרף לבטל האיסור המונח בתוך הרוטב ע"ש ולדברי הנו"ב הנ"ל גם בזה יש להקל מטעם דקיי"ל כר"י וגם מטעם האחרון ואף דכאן היה מקצת חוץ לאגן נראה דלא שנא (וכעת אין הספר פני אריה לפני) ועי' עוד בתשובת שער אפרים סי' נ"ט הביאו הבאר היטב בסימן זה ס"ק י"א:

סימן עג

א **וצולהו**. עי' בשו"ת הר הכרמל חיו"ד סימן י"ד באמצע התשובה שכתב דנוהגין היתר לצלות כבד בתוך התנור האופה בשעה שבועד רחוק מהאש ואין חוששין לא משום שנתבשל הכבד בדם הזב תחתיו ולא להכשיר מקום זה בתנור והכל מטעם לפי שהאש שואבו ואין מניחו להבליע ומכלהו ומייבשו עכ"ד ולע"ד היתר זה קלוש מאד. ומכלהו ומייבשו לא שייך אלא בדבר מועט כגון טיפה כמ"ש לקמן סימן צ"ב סעיף ו' והכא עינינו רואות שפולט דם הרבה בב"א. שוב ראיתי בצל"ח בפסחים ר"פ כיצד צולין שכתב שכמה פעמים בא לידו שאלה הנ"ל ואסר וכתב ג"כ הטעם כי אין מקום לדם לזוב ודמו כפולטו אח"כ נבלע בתוכו כו' וכתב עוד שנלמד מדין האסכלא שס שגם בדבר שהוחם באור טבעו להוציא דם וא"כ אם הסיק התנור וגרף כל הגחלים ותלה באויר התנור הכבד או בשר לצלות באופן שאינו נוגע למטה בחרסו של תנור שפיר מקרי צלי ושרי ושוב פקפק גם ע"ז ועי' בט"ז לעיל סימן ס"ה שכתב דמותר לצלות כבד על הנייר והביא ראייה מדמותר לצלות המוח בקרומו על האש ועי' בשו"ת תשובה מאהבה ח' א' סימן פ"ד ובתשובת הגאון בעל נו"ב ז"ל שם שהשיגו על הט"ז גם בספר בינת אדם שער או"ה סימן מ"א פסק לאסור אף בדיעבד ע"ש:

ב **נוטל הסמפונות**. עי' בתשובות נו"ב תנייא ח' יו"ד סימן מ"ם:

ג **צלאו עם בשר**. עי' תשובת הר הכרמל ח' יו"ד סימן י"ד שכתב בכבד שצלאוהו ע"ג גחלים על הכירה ונגע בשעת הצליה בקצה א' בקדרה כ"ח של תבשיל רותח העומד

שם אצל האש ואין ס' בקדרה נגד הכבד דהכל אסור הקדרה והתבשיל שבתוכה אך אם הקדרה היתה ריקנית י"ל אפילו בשל חרס שרי דאמרינן כבולעו כך פולטו ע"ש הרבה טעמים לזה ויש נ"מ בין הטעמים שלו לענין אם הקדרה היתה כלי מתכות וכן אם הקדרה צוננת וגם יש חילוק בין אם מיד שהניחו הכבד על האש נגע בקדרה לאם נגע אח"כ ע"ש היטב:

ד **שלא למלוח**. עבה"ט של הרב מהרי"ט ז"ל מ"ש לענין כבד שנשרה במים מעת לעת ועיין בתשובת חו"י סכ"ז שדעתו לאסור ע"ש ובתשובת מקום שמואל סכ"ט האריך בזה והעלה להתיר ועי' בתשובת מעיל צדקה סימן ל"ה שחולק ג"כ על האחרונים האוסרים והעלה כדעת הפר"ח להתיר אמנם אם לא הדיח הכבד מתחלה ואין במים ס' נגד הדם בעין שעליו יש לאוסרו אבל אם הודח מתחלה או שיש ס' נגד אותו הדם לבד יש לסמוך להקל והכלי שבו נכבש יש לאסור אם אין ס' במים נגד כל הכבד ע"ש:

ה **עם בשר**. עיין בשו"ת הרדב"ז ח"ב סימן תרפ"ט שכתב דכבד שנמלח עם בני מעים דאיכא תרתי לריעותא חדא דכבד מרובה בדמים ותו דאין מחזיקין דם בבני מעיים יש לחוש ולאסור הבני מעיים ע"ש:

ו **נעשה העוף חתיכת נבלה**. [ע' בתשובת שבו"י ח"ג סי' ס"ב במעשה בסעודה גדולה של נישואין שבשלו הרבה קדירות עם תרנגולים ובשר הרבה ומצאו תוך תרנגולת אחת הכבד והלב מחובר וידעו באיזה קדרה שבשלו זאת התרנגולת אך לא ידעו שאר התרנגולים ובשר איזה נתבשל עם תרנגולת זאת והשיב דזה ודאי אם בצירוף יחד כל הבשר והתרנגולים יש ששים נגד זאת התרנגולת פשיטא דהכל מותר במקום הפסד כיון דכל מה שנכנם בספק מצטרף לבטל כדאיתא בש"ע סי' קי"א ס"ז אלא אפילו ליכא ס' נגד התרנגולת שהלב והכבד דבוק בו אין לאסור רק אותו תרנגולת במקום הפ"מ וסעודת מצוה כיון דהא דחתיכה נ"נ בשאר איסורים הוא רק מדרבנן גם איסור דם הכבד והלב שבשלו הוא רק מדרבנן גם נתבטל חד בתרי בקדרות. אין להחמיר כלל עכ"ד וצ"ע בזה אמנם היכא שסילקו זאת התרנגולת מהקדרה קודם שנודע או דנצטנן הקדרה קודם שנודע יש לסמוך להקל] עמ"ש לקמן סי' צ"ט סק"ו בשם רבינו עקיבא איגר:

סימן עד

כשאר בשר. עבה"ט מ"ש לענין טחול שנצלה בלא ניקור. ועי' מ"ש בזה לעיל סי' מ"ג ס"ק ד' בשם תשובת הלק"ט ושבו"י:

סימן עה

א **ויש חולקים בכרס**. עי' בתשובת רדב"ז ח"א סי' קצ"ד שדעתו נוטה לדעת המקילים דכרס אין מחזיקין בו דם ע"ש:

ב **צריכים מליחה**. וכתב מנ"י כלל ע' בשם מהרי"ל ואו"ה דצריכים ג"כ שריה כשאר בשר ע"ש:

ג **נוהגין למלחה**. ע' בשאילת יעב"ץ ח"א סי' ק"ב שכתב דאם הביצה נולדה כדרכה אף שהקליפה רכה א"צ למלחה אף מצד המנהג דאם איתא דאיכא למיחש משום דם תיתסר לגמרי משום אבר מ"ה דלא כמורה אחד שטעה בזה ע"ש:

ד **ובדיעבד מותר**. ע' בתשובת הרדב"ז ח"ב סי' תרפ"ט הבאתיו לעיל סי' ע"ג ס"ק ה'. ועי' במנחת יעקב כלל ט"ו ס"ק ט' בשם ח"ז הגאון מהר"ש ז"ל בעוף שנמלח עם זפק ונתבשל שטריפה עד שיהיה ס' נגד המאכל שבזפק מטעם דהמאכל בלע דם במליחה ואין לו לפלוט דם של עצמו ולא פלט דם שבלע ע"ש ועי' בתשובת כנסת יחזקאל סי' כ"ח שחולק עליו ופסק דשרי ויסוד ההיתר שלו דאמרינן קרמא מפסיק וכמו בכוליא שצלאו בחלבו ע"ש ואין דבריו מוכרחים ומ"מ נראה ברור דאף להמנ"י דלא מהני בזה הא דקרמא מפסיק מ"מ לא אמרינן בזה איסור דבוק שאם לא היה בעוף גופיה ס' יצטרך ס' נגד כל העוף אלא כל הקדירה מצטרף לבטל המאכל שבזפק דלענין זה מהני עכ"פ הקרום שאין העוף ממהר לבלוע טפי משאר דברים שבקדרה וכמ"ש הש"ך בסי' כ"ב סק"ח גבי ורידין כן ע"ש והוא פשוט וע' עוד במנ"י שם בענין קורקבן שנמלח עם הפירשא:

סימן עו

א **לאכילה**. עבה"ט מ"ש ואם רוצה כו'. ועי' בתשובת תשואות חן סי' כ"ב מ"ש בזה:

ב **שיצילה עד שיהא**. עי' בתשובת גבעת שאול סי' ב' שכתב דבשר ששהה ג' ימים בלא מליחה אסור לקבל השומן אף אחר חצי צלייתו מיהו בדיעבד שרי דהא אוף בבישול גמור שרי בדיעבד כמ"ש בסי' ס"ט סעי' י"ב ע"ש ועי' בתשובת אדני פז סי' י"ח:

סימן עט

א **בשר אדם**. עי' פר"ח וע' בתשו' יד אליהו סי' מ"ה ועי' בתשו' הרשב"ש סי' תקי"ח מ"ש בזה באריכות:

ב **אסורה**. עי' בתשובת יד אליהו סי' ב' שנסתפק אם דינה כטמאה ממש או אמרינן הואיל ויש לה סימני טהרה הרי היא כטהורה אלא שאסורה באכילה ונ"מ אם שחיטתה

מטהרתה מידי נבילה וכן לענין חלבה אם היא כטמאה ממש אין חלב שלה בכרת גם אם מותר לעשות סחורה בחלב שלה וכן לענין אבר מ"ה אם נוהג במין זה. עוד כמה נפקותות והעלה דהדעת מכרעת דלא מקרי טמאה אלא לענין אכילה ולא לשאר דברים הן לקולא הן לחומרא אך הואיל והוא ספיקא דאורייתא אין להקל ויש לו חומרי בהמה טהורה וחומרי בהמה טמאה ע"ש ועי' לקמן סי' רע"א ס"ק ב':

ג **מן הטריפה**. [עבה"ט. ומ"ש דצ"ע אם נדרסה האם כו' עמ"ש לעיל סי' נ"ז סק"ג מזה]:

סימן פ

א **ודאי חיה טהורה היא**. עבה"ט סק"ב בשם ש"ך. ועי' בתשובת בית יעקב סי' מ"א כתב שם דאלו סימנים מפוצלות כרוכות כו' בעינן גם לסימן טהרה אע"ג דמעלה גרה ומפרסת פרסה. ודוקא בבהמה מהני מעלה גרה כו' משא"כ בחיה וכתב שיביא ע"ז לקמן ראיות ברורות ולא נמצא שם שום ראיה לזה רק כתב דכן משמע לשון הטור וש"ע שכתבו ודאי חיה טהורה הוא ע"ש. ולע"ד אין דינו אמת ואדרבה מדסיים המחבר ואם חסר אחד מאלו הג' סימנים חלבה אסור. מבואר דעכ"פ טהורה היא ובשרה מותר וכן לעיל סי' ע"ט ס"א סימני בהמה וחיה נתפרשו בתורה כו' משמע דמעלה גרה ומפרסת פרסה מהני גם בחיה לסי' טהרה והוא פשוט. וע"ש עוד בענין אי בעינן שיהיו אלו סימנים בשתי קרנים או סגי באחת מקרנותיה.

ב **חלבו אסור**. [עפמ"ג שכתב דכזית חלב מכוי הנולד מאמו חיה ואביו בהמה שנפל לשאינו מינו ונשפך וידוע שהיה ל' זיתי היתר ספיקו להקל כו' ועי' בספר בית יהודה מ"ש בזה]:

סימן פא

א **אסורים כבשרה**. עפמ"ג בשפ"ד סק"א שכתב דציר מבשר היוצא ע"י מליחה שנפל לתבשיל חלב ונתבשל הוי מה"ת ואסור בהנאה ע"ש [ועי' בתשובת ח"ס סי' פ"א ויובא קצת לקמן סי' פ"ז ס"ק י"ח שדעתו אינו כן]:

ב **במי רגליה**. עבה"ט בשם ש"ך ועי' בתשובת כנסת יחזקאל סי' כ"ט שחולק עליו ופסק להתיר מ"ר של חמור לחולי שאב"ס וע"ש עוד:

ג **מותרים**. עבה"ט בשם ש"ך וכי כתב בתשובת הרדב"ז ח"ב סוף סי' תשל"ט ע"ש:

ד **ונמצא טריפה**. עי' בתשובת תפארת צבי חי"ד סי"ג ע"ד שפקפק רב אחד דבמקומו שכיחי טריפות כמו כשירות איך נאכל חמאה וחלב דליכא רובן דכשירות במקום זה

והוא ז"ל השיב וכתב לו היתר לזה מתרי טעמי ע"ש. וכעין סברתו כתב ג"כ בתשובת שאגת ארי' סי' ס"ד לענין אם מותר לשחוט בהמה בי"ט במקומות אלו שמצויין טריפות כמו כשירות ע"ש:

ה **אלא עתה**. עי' בתשובת בית אפרים חלק יו"ד סי' כ"ו באמצע התשובה שכתב דצ"ע בצמקה הריאה לענין החלב והגבינות כיון שא"א לומר שצמקה סמוך לשחיטה כמ"ש לעיל סי' ל"ו בט"ז ס"ק כ' ע"ש:

ו **דנטרפה**. [עי' בספר לבושי שרד סי' ו' וז' שביאר שם דלפעמים גס החלב מבהמה כשירה אסור למפרע כגון שנמצא נקב בחצר ונסרכה בסירכא ועדיין ניכר שהיה נקב רק שרואין אנו שהסירכא סותם דהבהמה כשירה כדלעיל סי' מ"א ס"ח באחרונים שם. מ"מ החלב שנחלב ממנו ג' ימים (לדידן דקיי"ל כדעה ב') קודם שחיטתה אסור מספיקא דפלוגתא וכתב דאף דמילתא דא חדתא היא לא ראיתי בספרים לדבר מזה לאסור חלב מן בהמה כשירה מ"מ נראה דכן יש להורות (עמש"ל סי' מ"ט סק"ג) וכן בהמה שנשחטה ומצאו שניטל ממנה כוליא מחמת חולי אפילו לדעת מהרש"ל שהובא בט"ז שי' מ"ד סק"ג דמתיר הבהמה מ"מ החלב אסור ובזה יש לאסור החלב יב"ח קודם שחיטתה ע"ש בטעם הרב"י:

ז **תוך ג' ימים**. ע' בתשובת בית אפרים סימן ט"ז שכתב דהני ג' ימים הם מעל"ע ע"ב שעות ותוך ע"ב שעות אשור אף שיש ג' ימים כשתחשוב מקצת היום ככולו ע"ש ונראה לי ראיה לזה מהא דכתב בתשובת הרשב"ש סוף סי' תקס"א בענין בשר ששהה ג' ימים בלא מליחה שאסרו הגאונים לאוכלו מבושל דמספר זה שלשלשה ימים יצא להגאונים מדאמרינן דהוגלד פי המכה בידוע שג' ימים קודם השחיטה אלמא בשלשה ימים הדם נקרש ומעלה גלד על פי המכה וכ"ש שהוא נקרש בבשר שנשחט דשליט ביה אוירא כו' ע"ש וא"כ הרי בבשר ששהה ג"י מבואר לעיל סי' ס"ט סי"ב דחשבינן מעל"ע וע"כ גם לענין הוגלד פי המכה הוא כן:

ח **אבל מה שנעשה מחלבה**. עי' בשו"ת תולדות יצחק סי' י"ח מה שכתב ליישב דלא תיקשי ממ"ש הרמ"א לעיל סי' נ' דלא אזלינן בתר חזקה היכא שאין יכולין לתלות שנעשה לאחר שחיטה. וע"ש עוד שכתב דלא התיר הרמ"א כאן מה שקודם ג' ימים רק בהפסד מרובה ומה שלא כתבו בפירוש היינו לפי שסמך עצמו אמ"ש לקמן בהגה ג' גבי סירכא שדעת הב"י דאין אוסרין הגבינות אף שבתוך ג' ימים משום דהוי ס"ס ואפ"ה כתב הרמ"א שם דיש לאסור באין הפ"מ מכ"ש הכא בהוגלד פי המכה דאוסר הב"י ושאר פוסקים הגבינות שנעשו מעולם. בודאי לא שרי רק בהפ"מ ע"ש.

ט **או שאר טריפות כו'**. [ע' בספר לבושי שרד סי' ח' שכתב פרה שנשחטה ונמצאת חסרה מרה ונטרפה. נלע"ד לענין החלב להורות שהחלב מן קודם יב"ח מותר אף דחסרת אבר דינו כיתרת דדרכו לבוא מהבטן מ"מ הרי כתב הב"י בסימן מ"ב דיש פוסקים מכשירים בחסרה מרה וכו' והחלב מן תוך יב"ח עד ג' ימים קודם שחיטה אסור מספק ולכן כל הכלים שנשתמשו בהם אותה החלב אם בעת שנמצאת חסירה מרה עדיין הכלים בני יומן אסורים לעולם אבל אם אז כבר אינם ב"י מותרים אפי' שלא במקום הפסד כלל אבל החלב מן תוך ג' ימים אסור בתורת ודאי ולכן הכלים שנשתמשו בהם מחלב זו אסורים אפי' אם הם אינן בני יומן בעת שנמצאת חסירה מרה. וכן הדין בביצים מתרנגולת שאין לה מרה. רק מה שמותר בבהמה קודם יב"ח מותר בעוף לפעמים גם תוך יב"ח כגון אם הדרא וטענה אזי הביצים מטעינה ראשונה מותרים ומטעינה שנייה עד ג"י אסורים מספק ומה שבתוך ג"י אסורים מתורת ודאי. וכתב עוד אבל אם נמצאת יתר מרה אזי החלב אפי' מקודם יב"ח והביצים מכמה טעינות אסורות מספק עד ג"י ומן תוך ג"י אסורין ודאי ע"ש עוד].

י **וחלב ומי חלב**. עי' בתשובת נחלת שבעה סי' כ' בענין פרה חולבת שיצא ממנה דם עם החלב החלב אסור והכלים שעמדו בו החלב מעל"ע אסורין ע"ש וכן בתשובת חינוך ב"י סי' ל"ח פסק לאסור בזה משום דדם נעכר ונעשה חלב וכיון דיש דם בחלב או אדמימות מוכח דעדיין לא לגמרי נשתנה הדם לחלב ע"כ יש לאסור משום דם ממש והחמאה שנעשה מזה החלב ימכור לנכרי באופן שאין לחוש שיחזור וימכור לישראל (אבל החלב מותר למכור לנכרי בכ"ע שאין לחוש שימכור לישראל דהא חלב של עובד כוכבים אסור אבל בחמאה יש מקומות שנוהגין היתר כדלקמן סי' קט"ו) וכן הכלי חרס ימכר ע"ש ועי' בנ"ץ מ"ש בזה. [שוב נדפס תשוב' בנין עולם וראיתי בסי' ל' שם שהשיג על תשובת חב"י הנ"ל ומסיק לדינא להתיר החלב בששים נגד הדם עש"ה. ועכ"פ נ"ל דאף החב"י לא קאמר אלא היכא שלא יצא הדם בפ"ע מדד הבהמה רק שכל החלב יש בו שורייקי סומקי ואדמימות ואף כשמסננין החלב כשעומד זמן מה חוזר לאדמימות כמו שראיתי כמה פעמים שניכר הדבר שלא נשתנה לגמרי לחלב אבל היכא שהחלב בפ"ע הוא נקי וצלול רק שאח"כ נחלב בו קצת דם בפ"ע מדד הבהמה כמו בעובדא דבנין עולם שם גם החב"י מודה דיש להתיר ע"י ששים ותולין במצוי שהוא דם מכה שנתהוה בכחל אלא דאם אפשר יש לסנן]:

יא **ומי חלב שלהן**. עש"ך ס"ק י"ב ועי' בתשובת ח"ס סי' ע' מה שתמה עליו]:

יב **למימי חלב**. עי' בתשו' בשמים ראש סי' רפ"ה ובהגהת כסא דהרסנא שם:

יג **ויש מי שאוסר בזה**. עש"ך ס"ק י"ג ועי' בספר לוית חן פ' משפטים מ"ש בזה. ועי' בנ"צ מ"ש בענין מימי חלב של בת פקועה:

יד **כשירה שינקה כו'**. עי' בס' תפארת למשה שכתב דה"ה טרפה שינקה מטריפה קיבתה מותר וכן קיבת נבילה וקיבת טמאה מותר לסברא זו ע"ש:

טו **כשירה שינקה מהטרפה**. עי' בס' תפל"מ שכתב אבל קיבת טריפה שינקה מכשירה וכן חלב קיבת נבלה מותר לכ"ע אבל חלב טמאה אף שינקה מטהורה אסור לסברא זו ע"ש:

טז **ותינוק יונק**. עי' בשו"ת אדני פז סי' י"ז שכתב דמה שאומרים דכל כמה דממעט התינוק בהנקה יותר מוכשר לתורה טעות הוא בידם ומביא ראיה מהגמרא וסיים דאף איסור יש לגמול קודם כ"ד חדש אם לא מחמת עיבור או עיכוב אחר ע"ש:

יז **עד סוף כ"ד חדש**. עי' בזה בתשובת שבות יעקב ח"א סי' ב"ט ובתשובת יד אליהו סי' נ"ב:

סימן פב

א **נאכל במסורת**. עבה"ט של הרב מהרי"ט ז"ל ומ"ש בשם חב"י לענין בר אווזות הבר עיין מזה בתשובת צמח צדק סי' כ"ט שדעתו לאסור אותם ועי' בכרתי ופלתי שקבע קונטרס מיוחד לזה והאריך שם בעוצם פלפולו להתירם ועי' בתשובת תשואות חן סי' מ"ג מ"ש בזה. וכתב עוד בתשובת חב"י שם דעוף שקורין לערכי"ן הוא עוף טמא וכן אסרו הגאון מפ"פ ע"ש ועי' בתשובת בית אברהם בקונטרס משפט שלום שהאריך הרבה להכשיר האווזות שראשי חרטומן שחורות אשר קצת מחכמי הדור אסרום באמרם דקמו עלה דמלתא שעיבורן מן הטמא שאמותיהן של אלו מזדווגות לעוף המים טמא ידוע והנולד מזה נולד בחרטום שחור ועוד משאר טעמים והוא ז"ל האריך לסתור דבריהן ע"ש [וע' בתשובת חתם סופר סי' ע"ד אודות בר אווזות שהזכר שהיה ביניהם הוא מבר אווזא הבר שאנו נזהרים מלאכלו כמ"ש בצ"צ ואותן בר אווזות הטילו ביצים וגדלו אפרוחים ונתערבו באחרים הרבה אי מותרים הם מפני שאביהם עוף שאינו נאכל לנו. והשיב דוודאי אלו אפרוחים מותרים דהא בפ"ק דבכורות אמר ריב"ל לעולם אינה מעוברת לא טמאה מן הטהור כו' ואפי' אי נימא שעוף טהור מתחמם ע"י עוף טמא להטיל ביצים דלא גרע מדספנא מארעא מ"מ אותן הביצים לא יצליחו לגדל אפרוחים כו' ואם אולי יש לפקפק דילמא לא אמר ריב"ל אלא בבהמה מ"מ נ"ל בוודאי אי היו אפרוחים אלו דומים לזרע אב בדמות אווז הבר ונהי כשלא היה זכר זה לפנינו היו מותרים משום כל היוצא

מן הטהור טהור מ"מ השתא שזה הזכר ביניהם נחוש לו ונפלין בפלוגתא דזוז"ג אבל כיון שאין שום סימן באפרוחים הללו ונדמים ממש למינם רחוק הוא שיהיה מזה האב דוקא ונתלי ברוב דעלמא שאביהם ממינם ובשגם שנתערבו ותו ליכא איסור דאורייתא דבע"ח דלא בטלי דרבנן בעלמא הוא ובשגם דאווז הכר גופיה אין איסורו ברור וחוששין לזרע האב גופיה ספיקא היא ע"כ נ"ל בהני בני אווזא יאכלו ענוים וישבעו ע"ש]:

ב **וקורקבנו נקלף**. [עי' בתשובת ח"ס סי' נ' שקרא תגר על השואל שר"ל דמה שמנו בסימני טהרה קורקבנו נקלף היינו שנקלף ממנו עור החיצון הדק שע"ג הבשר מבחוץ כי מזה יבא לטהר עופות טמאים ולטמא טהורים ולא היה לו עינים לראות בלשון פי' המשנה להרמב"ם והרע"ב ורא"ה בס' החינוך שכולם כתבו שבתוך הקורקבן הוא הקליפה הנקלפת ולא מבחוץ ע"ש]:

סימן פג

א **או בכלי**. עיין בתשובת נודע ביהודה תניינא חלק יו"ד סי' כ"ח בדג אחד שלא היו הקשקשים שלו נקלפים אפילו בכלי ושרה אותו במי אפר שקורין לויג כמו ג' שעות ואח"כ היו נקלפים ביד והתיר אותו דכל שהם נקלפים ע"י איזה פעולה שיהיה הם נקראים קשקשים ודג טהור הוא. וע"ש בסי' כ"ט ולמ"ד שרב אחד פקפק ע"ז והגאון מוהר"ש נרו בן המחבר החזיק בשטת אביו ז"ל והביא כמה ראיות לדבריו ומהאי טעמא התיר הדג שקורין שטיר"ל ובלשון לטיין רוהעטנ"ש וכתב עוד על דבר הדג שקורין טי"ק כו' לא ראיתיו מעולם אך אני אומר אם יש לו קשקשים אף שאינם נקלפים רק ע"י פעולה לשרותו במי אפר או מים רותחים מותר בלי פקפוק ומבואר עוד שם דלא שייך בזה לומר שאין להתיר כיון שכבר נהגו בו איסור ע"ש ועיין עוד בספרו שו"ת שיבת ציון סימן כ"ט שכתב שגם הגאון בעל אור חדש הסכים לדינא להוראת אביו הגאון ז"ל ע"ש אכן בתשובת בגדי כהונה חלק יו"ד סימן ד' האריך לאסור הדג שקורין שטיר"ל והדג שקורין טי"ק באשר שהקשקשים אינם נקלפים אפי' בכלי ואף שהמציא הגאון בעל נודע ביהודא בדיקה על ידי שריה במי אפר ואם אח"כ יהיו נקלפים שרי מ"מ יש לאסור הדגים הנ"ל חדא שאין להקל ולסמוך על בדיקה זו באיסור דאורייתא ועוד דכיון שנהגו איסור בדגים הללו עד הנה אי אפשר להתירם ע"ש באורך ואפשר אילו ראה דברי הגאון מהר"ש הנ"ל לא היה כותב כן וכתב עוד בתשובת שיבת ציון שם דג שבא לפנינו עם קשקשים צריך לבדוק אם הם נקלפים אף דרוב דגים שיש להם קשקשים המה נקלפים מ"מ כיון דאפשר לברורי מבררינן ומה דאיתא בש"ס דרב אשי בדק נגד השמש אי אית

ביה קשקשים ושריא. והיה לו לנסות ג"כ אם הם נקלפים היינו לפי שהיו קטנים מאד ויש טורח רב לברר לכך סמך על הרוב. והפוסקים השמיטו האי עובדא דר"א (עש"ך ס"ק ב') הואיל ודג כזה אינו מצוי בינינו שיהיו קשקשיו קטנים כל כך ולדידן תמיד יש לבדוק אם הקשקשים נקלפים ע"ש. ועיין עוד בתשובת נו"ב שם לענין דגים שבקצת מקומות הורגלו בו לאסור ובקצת מקומות נוהגים בו היתר אם יוכלו לאכול במקום האסור על סמך מקום שנוהגים בו היתר הדבר תלוי בפלוגתא לעיל סימן פ"ב ס"ה אך זה דווקא בדגים שאין להם קשקשים רק שבקצת מקומות נוהגים בו היתר שמקובלים שם שמשירן במים אזי לדעת האוסר שם אסור גם כאן דכיון שאין קשקשים לפנינו אפשר שיהיו מינים טמאים דומים לאלו ולכן נהגו באותן מקומות בו איסור אבל בדג שיש לו קשקשים לא שייך לומר שנהגו איסור מפני דג טמא דומה לו דאיך דומה לו אם אין לו קשקשים ואין לחוש שמא יש דג טמא הדומה לו שיש לו קשקשים רק שאין נקלפים מן העור כלל דזהו דבר שאינו שכיח כלל ולא חיישינן לזה רק אמרינן שנהגו בו איסור מקדם שלא היו יודעים שקשקשיו נקלפים ולכן ל"ש בזה פלוגתא הנ"ל ע"ש:

ב **אין לו עתה**. עיין בתשובת נודע ביהודא תניינא חלק יו"ד סוף סימן למ"ד:

ג **ראש רחב ושדרה**. עיין בתשובת נו"ב תניינא סימן כ"ט בתשובה מבן המחבר שכתב דלכל הדעות אף מי שסובר שראש ושדרה הוא סימן מובהק להתיר מודה שיש דגים טהורים שאין להם ראש ושדרה ולכן אם נמצאים קשקשים מותר אף דדמי הראש ושדרה לטמאים וחכם אחד חולק עליו והוא נר"ו חזר והשיב לו והחזיק דבריו וע"ש עוד שדחה ג"כ דברי החכם שרצה לומר דצריך השדרה להיות סבוך בגידין שלא יהא נשמט בקל מן הדג דליתא ע"ש:

ד **עם הטמאים**. עיין בספר תפארת למשה שכתב דדוקא אם מונחים עם ודאי טמאים אבל אי לא ידעינן שהם טמאים אלא דאין מכירין אותם ואסרינן מספיקא כיון שאינו מכיר ראש ושדרה הטהורים מותרים דהוו ס"ס ע"ש:

ה **וספיקא לחומרא**. עבה"ט בשם ש"ך ודוקא במליחה כו'. ועיין בתשובת נו"ב חלק יו"ד סימן כ"ו באמצע התשובה שחולק עליו והרבה להוכיח אף ע"י כבוש ובישול שרי מדאורייתא ומסיק דמ"מ לענין דינא יש להחמיר ולומר דע"י בישול הוא ודאי מן התורה שכן נראה דעת הרבה מן הראשונים אבל ע"י כבוש עומד על עמדו שאינו מן התורה ע"ש באורך [וע' בספר בית יהודה מ"ש עליו בזה]:

ו **שנמצא**. עיין בזה בתשובת נו"ב חלק יו"ד סימן כ"ו באמצע התשובה:

סימן פד

א **יש אוסרים ויש מתירים**. [ועיין בתשובת משכנות יעקב סי' כ"ו בהג"ה שם מה שכתוב בזה]:

ב **שמא פירשו**. עט"ז שהקשה מלעיל סעיף ד' דלא חיישינן שמא פירשו אפילו חורו נקוב לחוץ ועיין בתשובת שיבת ציון סי' כ"ח מה שכתב בזה לתרץ וע"ש עוד:

ג **על הארץ**. עבה"ט ומ"ש ועיין פר"ח שחולק ר"ל דס"ל דאפילו אם בוודאי פירשו על הכלים בפנים שרי כמו במים ועיין בתשובת נו"ב חלק יו"ד סימן כ"ז שכתב דאף דמסתבר טעמיה אין להקל נגד שאר הפוסקים אבל בספק אם פירשו כלל אין למחות במי שמקיל ואם כבר אפו מקמח הזה ולא נודע התולעת עד לאחר האפיה יש להקל בהפ"מ אף אם הקמח היה מונח על הארץ ע"ש היטב. [ועיין בתשובת משכנות יעקב סימן כ"ז]. ועיין בה"ט של הרב מהרי"ט ז"ל שהביא כאן דברי הט"ז דאוסר לעשות יי"ש מקמח שהתליע אף דלא שייך בזה אין מבטלין איסור לכתחלה כיון דלא נתכוין רק להוציא הזיעה ממנו מ"מ אם יהיה לישראל שום היתר יבא לאכלו בעין. וכתב דהפר"ח חולק עליו ומתיר לעשות יי"ש וכן בתשובת צ"צ סי' נ"א לא חש להאי חששא של הט"ז ע"ש ועיין בתשובת אא"ז פנים מאירות ח"ג סימן ל"ה שחולק ג"כ על הט"ז והתיר לעשות מקמח המתולע יי"ש או שכר וכן לעשות יין מראזיינ"ו שהתליעו ואח"כ לסננו דרך בגד עב ולא חיישינן כלל להאי חששא של הט"ז ע"ש. ועיין בתשובת שב יעקב סימן כ"ט שהתיר לתת גודגדניות המתולעים לתוך יין ובלבד שיתן אותם לתוך כיס קטן תפור מכל צדדיו ע"ש:

ד **לישראל**. עבה"ט ועיין בתשובת אא"ז פנים מאירות ח"ג סימן ל"ה שחולק ג"כ על הש"ך במה שהתיר מכירה קבא קבא ע"ש ועיין במג"א סי' תס"ז סק"ב:

ה **מחוברים**. עבה"ט [מ"ש ובט"ז כ' מדברי המחבר משמע כו' ובודאי דלכתחלה. ועיין בתשו' ח"ס סי' ע"ז שרב אחד החמיר ע"ע שלא למכור בחנות שלו פירות יבשים של אשתקד בימות החורף מאחר שבימי הקיץ מסיון ואילך הוחזקו בגידול מילוו"ן וכל בריה שאין לה עצם אינו חי ששה חדשים אבל מתקיים יב"ח כמ"ש הפר"ח ס"ק כ"ג. וא"כ אותן מילוון שנתהוו בסיון מתים בחשוון ועדיין אסורים עד סיון הבא עד שעבר להם יב"ח ואין להם בדיקה כיון שמתו ואינם רוחשים עוד. והוא ז"ל השיב לו דמעיקר הדין א"צ להחמיר בזה כי הרמב"ם פ"ב ממ"א הלכה ט"ו כשדיבר מתולעים בתלוש שפירשו ומחובר אפי' לא פירשו לא הוצרך בדיקה אלא באותן המתליעים במחובר אבל אותן המתליעים בתלוש לא הזכיר בדיקה אפילו לכתחלה ואפילו להמחמירין בזה

היינו בדאפשר למיבדק אסור לאכול בלא בדיקה כיון דאפשר לעמוד עליו אבל היכא דא"א לעמוד עליו כמו נ"ד שכבר מת הרחש אחר ששה חדשים וא"א לבודקן אין לאסור הפרי אך ירחצו היטב לתקן מה דאפשר שאם יש עליו תולעים ומילווע"ן מתים יסורו אע"פ שאין זה תיקון גמור דא"כ אפי' במילווע"ן חיים נמי טורח בדיקה זו למה ירחצו במים אע"כ אין זה תיקון בטוח מ"מ הכא אחר ו' חדשים דא"א בבדיקה מחויב לעשות האפשרי אבל אין לאסור לרבים מ"מ הא וודאי הפרוש והחסיד לא יאכלו שום דבר הצריך בדיקה לעולם ושאר עמא דארעא האוכלים בבדיקה עכ"פ מה טוב אם ימשכו ידיהם באופן שאלתנו דהיינו מימי כסליו ואילך לא יאכלו יבשים משל אשתקד שכבר מת הרחש שמימי סיון אבל לאסור לרבים מה שכבר נהגו להתיר אין לנו ע"ש] ומ"ש בשם בה"י ראיתי אנשי מעשה כו' עי' בשאילת יעב"ץ ח"ב סימן קכ"ד שכתב דאורז יש לו ג"כ תקנה בבדיקה ע"י חימום וראות עין יפה ומבדקי נמי בשמשא או ע"י כלי זכוכית מגדיל הראות והמחמיר יחמיר לעצמו אבל אין להורות איסור לאחרים ע"ש.

[1] **ואם לאו מותר**. עיין בתשובת הרדב"ז חלק ב' סימן תשכ"ג מ"ש בזה:

[2] **שהוחזק בתולעים**. עבה"ט בשם רש"ל. והוא בפרק אלו טריפות סי' ק' והביאו הט"ז ס"ק י"ז ושם מסיים בה ונראה דוקא במה שמצוי בהם הכנימה אלא שלא בדק כדינו אמרינן הכי אבל בדבר שאין מצוי בו כנימה דאמרינן מעלמא נפל לא חיישינן לטפי מהני שנמצאו עכ"ל. מבואר כוונתו דבדבר שאין מצוי בו כנימה אפילו נמצאו ג' מותר אפי' אותו התבשיל וכן הבין המג"א בא"ח סי' תס"ז ס"ק י"ב ודחה משום זה דברי הכל בו בשם הראב"ד שם באם נמצאו ג' שעורים בתבשיל ועיין בחק יעקב שם ס"ק כ"ה שכתב דדברי מהרש"ל אינם מוכרחים ולא נמצא חילוק זה בשום פוסק ע"ש ועיין בתשובת מקום שמואל סימן ס"ד וסי' ס"ו אות כ"ה שכתב דאין כוונת הרש"ל כמו שהבינו הם דאף אותו התבשיל מותר אפי' נמצא ג' אלא ר"ל לענין לאסור כל אותו המין משום דהוחזק בתולעים לזה מחלק דבדבר דאתי מעלמא לא אסרינן כל אותו המין אבל ודאי זה התבשיל שבו נמצאו התולעים אסרינן בג' אפילו באתי מעלמא ע"ש. ומ"ש הבה"ט בשם ט"ז מעשה כו' עיין פמ"ג שכתב דאם לא נמצא אצל המוכר אלא אשה אחת מצאה בשלה היינו אומרים כאן נמצא וכאן היה כו' ומיהו אם ג' אנשים או יותר לקחו ונמצא בג' מילווען יש לאסור גם בשאר ב"ב כו' ומ"ש הט"ז דאותן שקנו אח"כ אסורים אין ר"ל שקנו אחר שקנתה האשה דזה ודאי מותר אפילו אם נמצא לאחר שעה גם אצל המוכר דמה שיש ביד האשה אמרינן אצלה נתהוו מכח כאן נמצא כאן היה ואצל המוכר אמרינן שמא אח"כ נתהוו כו' אלא ר"ל שקנו אחר שמצאו המילווען אצל המוכר עכ"ד. והנה

מ"ש היינו אומרים כאן נמצא כו' עיין בתשובת חות יאיר סי' ק"ט כתב שם דבזה לא אמרינן כאן נמצא כאן היה משום דדוקא במידי דאתי מעלמא אמרינן כן. ועיין בתשובת תפארת צבי חי"ד סימן ו' שכתב דודאי הנכון עם החו"י בזה דכן מוכח מאשה דמטמאין למפרע אף שהולכת ממקום למקום ע"ש. עוד כתב החו"י שם דסתם כלים המיוחדים לקמח דבוק בהם קמח יבש לכן יכולין לתלות בו ואף אם האשה אמרה שהיה נקי יוכלו שאר הנשים לומר לה אין אנו מאמינים לך ע"ש. ומ"ש הבה"ט עוד ופר"ח חולק כו'. עיין בתשובת חינוך ב"י סימן מ"ט שחולק ג"כ על הט"ז ואוסר אפילו מה שלקחו קודם שנודע המילוועי וכתב שכן הורו חכמי פוזנן (ועפמ"ג דהמורה להתיר בהפ"מ ושמחת יו"ט אין למחות) וע"ש בסי' נ"ז באמצע התשובה כתב שם דדוקא אם לא היה רק שעה קטנה כי רחוק מסברא לומר שבשעה קטנה נוצרו אבל בנד"ז שד' ימים מע"ש עד יום ב' מפסיקין כ"ע מודו להט"ז שאפשר לומר שנוצרו בינתיים ובשעת אפיה עדיין לא היו (ונראה דמה שנקיט שד' ימים מפסיקין לפי שהמעשה היה כך אבל אה"נ דאפילו בחצי מעל"ע או פחות תלינן שנתהוה אח"כ וכ"כ בתשובת חות יאיר סוס"י כ"ט דכ"ע מודו להט"ז כשיש המשך זמן ו' או ז' שעות ביני וביני כ"ש לילה שלמה ע"ש) וכתב עוד בתשובת חב"י שם בדבר שקנו כמה ב"ב מאיש אחד פירות יבשים ובדקו ג' נשים שלקחו ומצאו כל אחד רק אחת או אמרינן לצרף כל הג' יחד והוי מוחזק בתולעים נראה מאחר שי"ל שנתגדלו בבית הקונים ע"כ אם לא ימצאו יותר לאחר שיבדקו היטב לאור השמש לא מחזקינן איסורא אבל לאחר שנמצאו ג' דכבר הוחזקו לאיסור אצל הקונה לא יועיל עוד בדיקה ולא רחיצה כי החוש מעיד כי לא יוכל נקיון ובפרט פירות יבשים שיש בהם סדקים והתולעים קטנים שחוש הראות יל‌אה להביטם כ"א בטורח גדול ואין להם תקנה אלא למוכרם מעט מעט לעובד כוכבים (ולפי מ"ש לעיל ס"ק ג' אסור לעשות כן) ומ"מ בעל נפש יחמיר לעצמו מאחר שג' נמצאו ואפשר שכבר היה כן אצל המוכר ע"ש. ומ"ש עוד הבה"ט בשם לה"פ להתיר יי"ש של חדש. עיין בספר נחלת עזריאל בחולין ד' ק"ך שדחה ראייתו:

ח **שנפלו לתוכו נמלים**. עיין בשו"ת תשובה מאהבה ח"א סי' צ"ד שנשאל בפירות מרוקחים שהתליעו שנתהוו בהם מילוועין והמרקחת הוא שהפירות כבושים בחומץ ודבש והפירות צפים בתוך המשקה והנה מבואר כי שרץ המים הגם שהם פורשים על דופני הכלי מבפנים מותרים אבל פירות שהתליעו אם פירשו על דופני הכלי מבפנים אסורים (עבה"ט ריש ס"ק י"א) ובנ"ד הדבר בספק אי השרצים מן המשקה התליעו או מהפירות ואפילו אם יבורר שממשקה נתהוו השרצים מ"מ כאשר יפרשו על הפירות

אולי לאו היינו רביתייהו כמ"ש הפר"ח ס"ק ל"ב בלש פת במים שיש בהם שרצים שאסור הפת הגם דפירש על דופני הכלי מותר מ"מ בפירש על הקמח אסור. והעלה החכם השואל להקל דאפילו אם נשרץ מן הפרי כיון שהפרי במים הוא שרץ המים וחשש הב' ג"כ ליתא דל"ד למ"ש הפר"ח דהתם פורשים מן המים מכל וכל על הקמח אבל הכא הפירות הם לחים ומשקה טופח עליהם ובעל המחבר הסכים עמו בהא דאם זוחלים על הפירות אין בזה חשש ולענין השאלה העלה להחמיר ע"ש היטב:

ט **יש להסתפק**. עיין בתשובת הרדב"ז ח"ב סי' תרצ"ב שדעתו בזה להתיר ע"ש:

י **יחממנו**. עט"ז וש"ך דאין זה מבטל איסור כיון דאין כוונתו לכך ועיין בתשובת נו"ב חיו"ד סי' כ"ו בהג"ה שכתב דזה לא שרי אלא היכא שכבר מעורב כמו הכא אבל לערב לכתחלה אסור ע"ש וכן כתב בנו"ב תניינא סימן נ"ו ונ"ז ע"ש בסי' מ"ו. ועיין בנ"צ מ"ש בזה ובארתי שם שדעת הרבה פוסקים אינו כן:

יא **מותר לטחנן**. עש"ך דהתה"ד לא התיר אלא בענין שיבררו קודם הטחינה דאז כיון דליכא אלא חששא שיש עוד תולעים סמכינן אהנך טעמי אבל לא כשנמצא הרבה מתולעים בענין דא"א לברר ע"ש ועיין בתשובת רבינו עקיבא איגר סי' ע"ז שפעם אחת קנו ישראלים חטים הרבה שבהם מתולעים הרבה והיה בדבר הפ"מ והורה להקל היכא דנראה דרוב עכ"פ נגד המתולעים דהיינו חטים שאינם מנוקבים וגם המנוקבים חלק החטה שבהם הוא בכולל רוב נגד התולע דאז מותר אפילו בלא ברירה אם טוחנם ברחיים שיש אפרכסת ובתנאי להזהיר להקונים לרקוד הקמח אחר הטחינה לאור היום ולהשליך התולעים שיצאו. וכתב עוד שם דעדיף יותר אם כמעט כל החטים מתולעים אלא דרובן אינם מנוקבים באופן דהתולעים שלא פירשו היינו של אין מנוקבים הוא רוב נגד התולעים שפירשו דבזה יש לצדד קצת להקל אף בלא אפרכסת ע"ש טעמו:

יב **על הגבינה**. [עבה"ט. ופר"ח החמיר מאד לאסור אף תולעים שבגבינה כל שפירשו מה"ת ע"ש ועיין בתשובת משכנות יעקב סימן כ"ו וכ"ז מ"ש בזה]:

יג **משום רפואה**. [עבה"ט ועיין בתשובת ח"ס סי' ע"ו שכתב הגם דמתשובת הרא"ש כלל מ"ב יש להוכיח דנכפה לא חשיב סכנת נפשות מ"מ בפ"נ הולכים להקל ויש לסמוך אמהרש"ל בשם הר"י להאכילו דבר איסור אם הרפואה בדוקה ע"ש]:

סימן פו

א [**ביצת נבילה**. עבה"ט ועיין פמ"ג שכתב דביצה גמורה מאותן ששה נבילות דמטמאים מחיים המנויין בפ"ק דחולין צ"ע לדינא אי הוי ד"ת ע"ש ועיין בספר לבושי שרד אות

י"ד שכתב עליו דבחנם נסתפק והדבר פשוט דהוי כביצת נבלה ממש וע"ש עוד דביצת נקיבת הושט ופסוקת הגרגרת הוא דאורייתא וכבר הבאתי זאת לעיל סימן ל"ד ס"א]:

ב **ונמצאת טרפה**. עיין בתשובת חינוך ב"י סי' פ"ו בתרנגולת שלא נמצא לה מרה וגם לא נרגש שום מרירות בכבד ויש הרבה ביצים מתרנגולת זו כי היתה בבית יותר משנה וכבר בשלו ואכלו מביצים הללו ועדיין בעין הרבה ונתערבו בביצים אחרים וצידד בזה הואיל דרבו המכשירים בחסרה המרה וגם יש עוד כמה צדדים להקל ע"כ יש להתיר הכליה שהוא הפ"מ אבל הביצים יש למכור לעובד כוכבים באופן שאין חשש שימכור לישראל דהיינו למכור כשהם שבורים ע"ש ולענ"ד נראה דלפי דעתו דיש בזה כמה צדדים להקל ע"כ מותר למכור לעובד כוכבים אף כשהם שלמים וכמ"ש הש"ך לעיל סימן נ"ז ס"ק נ"א ע"ש. ועיין בשו"ת זכרון יצחק חלק יו"ד סי' ד' שהאריך בזה והעלה דאותם הביצים עצמם אין להתיר אפילו מה שהטילה קודם ג"י אכן אם נתערבו הביצים ברוב ביצים אחרים מותרים כדין יבש ביבש מין במינו שיש לצרף דעת הפוסקים דביצים לא הוי דבר שבמנין וגם יש לצרף דעת הפוסקים שהביא הש"ך בדיני ס"ס אות א' דאם נודע שני הספיקות כאחד מתירין אפי' ספק אחד בגוף וס' א' בתערובת אפילו בדבר חשוב ופסק כן הש"ך בהפ"מ א"כ בנ"ד אפילו שלא בהפ"מ שרי לאכול שנים שנים ודוקא אם לא נתערבו בהם הביצים שהטילה בתוך ג"י סמוך לשחיטה אבל אם נתערבו בהם גם אחד מאלו שהטילה בתוך ג"י קשה להקל ע"ש:

ג **וקליפות האיסור**. עיין מ"ש לקמן סי' צ"ט ס"ק א' בשם תשובת מהר"י הלוי סי' כ"ז:

ד **ולכתחלה יזהר**. עבה"ט ס"ק י"ד ועיין בשאילת יעב"ץ ח"א סימן קנ"א שדחה טעם זה וכתב הוא דאין כוונת הרמ"א ז"ל דלכתחלה יזהר שלא לאכול האפרוח אלא כוונתו יזהר שלא להושיב תרנגולת על ביצת טרפה דזה אסור משום דדמי למבטל איסור וכתב עוד דאולי אפילו האפרוח אסור למי שהושיב התרנגולת על ביצה אסורה כדין המבטל איסור דאסור למבטל עצמו כדלקמן סימן צ"ט ס"ה ולא שרי אלא למי שלא נעשה בשבילו ע"ש:

ה **שלמים**. עיין בתשובת בית אפרים חיו"ד סוף סי' ע"ז שכתב די"ל שאין ר"ל שלמים מעל"ע ואפי' מאמצע יום לאמצע יום אלא ר"ל שלמים ממש לחשבון הימים מערב ועד ערב וצ"ע עכ"ל:

ו **ביצת כו'**. עיין בתשובת נו"ב תניינא חיו"ד סוף סי' קפ"ו שתמה על הטור והמחבר דהרי בברייתא בחולין ד' ס"ד לא שנינו אלא ביצת טרפה וכ"ה גירסת הרא"ש ומנ"ל למילף גם ביצת נבילה שאינו אסור אלא מדרבנן וע"ש בחלק או"ח סוף סי' ע' שכתב

ולדברי המרדכי בפ' כ"ש דהא דרבא במסכת ע"ג בחיטין שנפל עליהן חביתא דחמרא מיירי בי"נ דרבנן ניחא ע"ש ועיין לקמן סי' קי"ב סעיף י"א ומ"ש שם:

ז **בקערה וימכרנה.** [עיין בתשובת ח"ס סימן י"ט הובא לעיל סי' ס"ב סק"א]:

סימן פז

א **לאיסור אכילה.** ואף שלא כדרך אכילה והנאה אסור והיה לוקה עליו משא"כ בשאר איסורים חוץ מכלאי הכרם כ"כ הרמב"ם ספי"ד מהלכות מ"א הביאו הפמ"ג בפתיחה:

ב **לאיסור הנאה.** ואי היה לוקה על הנאה דעת הרמב"ם דאינו לוקה ושאר פוסקים סוברים דלוקה והנ"מ בזה"ז אי לוקה עבה"ט לעיל סי' ט"ז סק"י. ועיין פמ"ג בפתיחה שנסתפק אי אסור ח"ש בבישול והנאה מה"ת. דבאכילה קיי"ל ח"ש אסור מה"ת ובישול והנאה צ"ע ע"ש ועיין בצל"ח בפסחים ד' כ"ב בד"ה והרי אמ"ה שנסתפק בזה ג"כ לענין הנאה לחוד ואח"כ כתב בפשיטות דלדעת הרמב"ם שאינו לוקה על הנאה ודאי לענין איסור גם ח"ש אסור בהנאה מה"ת אך לשאר פוסקים שלוקה על הנאה ודאי אינו לוקה על הנאה כ"א בכזית ע"ש ועיין בתשובת רבינו עקיבא איגר סימן ק"ץ שהביא ראיה מסוגיא דב"ק ד' מ"א דשיעורו בהנאת פרוטה ע"ש. ובשר בחלב הנאסר בהנאה קוברין אותו. ואם שרפו גם אפרו אסור בהנאה מה"ת. ולענין אי מותר להאכילו לכלבים עמ"ש לקמן סימן צ"ד ס"ק ה':

ג **דרך בישול.** עבה"ט ועיין פר"ח דגם טיגון בכלל בישול אך המ"י בסל"מ כלל פ"ה ומהר"ם שיף בסוף הספר על חולין צידדו להקל דטיגון לא הוי בכלל בישול ואינו אסור בהנאה. ובהפ"מ יש להקל פמ"ג. וחם בחם בלא רוטב כתב הפמ"ג בפתיחה בשם רש"ל דלא הוי דרך בישול ומותר בהנאה ע"ש. [ועי' בתשובת ח"ס סי' צ"ז מ"ש בזה"ז ומ"מ אף באלו שאינם אלא דרבנן ומותר בהנאה צריך ליתנם לעובד כוכבים כך ולא יבשל מתחלה דא"כ עובר על הבישול ואסור בהנאה מה"ת דאף דהחתיכה בלעה שלא כדרך בישול מ"מ הרי אח"כ נתבשל הבשר עם החלב הבלוע בו וזה פשוט וכ"כ בתשובת נו"ב חיו"ד סי' כ"ו בד"ה ומזה:

ד **בהנאה.** עבה"ט ועי' בתשובת שער אפרים סי' ל"ח שפסק בחמאה שנתבשלה בקדרה של בשר ב"י אסור להדליק בה להאיר הבית מטעם שאסור בהנאה וגם להדליק בה נ"ח אף דמצות לאו ליהנות ניתנו מ"מ אסור כיון דבנ"ח בעי שיעור ובב"ח כיון שאסור בהנאה כתותי מכתת שיעורא ע"ש (עי' פמ"ג שהעתיק בשמו דלנ"ח שרי ובמח"כ לא עיין שם היטב וכ"כ בש"ת בא"ח סי' תרע"ג משמו דאף לנ"ח אסור) ועיין בתשובת בשמים ראש

ר"ס רפ"ה בהגהת כס"ד שם מ"ש על דברי ש"א הנ"ל ועי' בא"ז בא"ח שם שתמה דהא בלא"ה אסור משום בישול בב"ח ועי' בתשובת שבו"י ח"א סי' ל"ח ובש"ת שם מ"ש בזה ועי' בתשובת רע"א בהשמטות לסי' פ"ד:

ה **בבשר**. עי' מהר"מ שיף בסוף חולין שכתב בכבד שרצו לטגנו בשומן וטיגנו בחמאה וצידד להקל דכבד הוי דם וגדי אסרה תורה ולא דם (עוד צידד שם דטיגון לא הוי בישול) ועי' פמ"ג שכתב דע"ז לחוד ודאי אין לסמוך ולהקל מכח גדי ולא דם ומהר"מ שיף לא כתב זה רק לסניף בעלמא. ועי' בתשובת בשמים ראש ר"ס רפ"ה בהגהת כס"ד שם מה שכתב על דברי מהרמ"ש הנ"ל:

ו **טמאה**. עי' בדגמ"ר שכ' וז"ל ובשר נבילה וכן חלב אסור לבשל בחלב מן התורה ולוקה על בישולו אבל באכילה אין בו איסור בב"ח וכ"ז מבואר ברמב"ם פ"ט ממ"א דין ו' ואמנם אם הוא אסור בהנאה אינו מבואר שם אבל בפי' המשניות פ"ג דכריתות מבואר שאינו אסור בהנאה ואף שלדברי התוס' בחולין ק"א בד"ה איסור כולל שכתבו שאיסור הנאה לא מיקרי איסור מוסיף אין הכרח לדברי הרמב"ם שם מ"מ לא מצינו להתוס' בפי' שיחלקו על דינו של הרמב"ם שהיכא שאינו אסור באכילה משום בב"ח אינו אסור בהנאה ולכן הסומך ע"ז במקום הפסד לא יפסיד עכ"ל ועי' פמ"ג בפתיחה שכתב דנקטינן דאסור בהנאה מן התורה ע"ש. (ועי' בתשובת ח"ס סי' צ"ב שנשאל ג"כ על ענין זה והביא דברי הגאון מעיל צדקה בספר כנפי יונה ר"ס פ"ז בעובדא שהאומנים עירבו חמאה בחלב לעשות מהם נרות כי היה החלב ביוקר ופשיט ליה לאוסרו בהנאה והגם כי מטעם תרבא י"ל לפי דנרות של חלב אינם עשוין מחלב הכליות והקרב לבד דמערבים בהם כמה מיני חלבים וקרומים שאין בהם כרת וא"כ שפיר איכא בב"ח משום תערובת דהני חלבים אך עכ"פ משום נבילה איכא דהא רוב בהמות של עובדי כוכבים אינם נשחטים ואפ"ה אסרו הגאון בהנאה ע"כ דס"ל אע"ג דאיסור אכילה ליכא מ"מ איסור הנאה איכא. והאריך בזה ומסיק דודאי המורה ובא כהגאון דגמ"ר אין מזחיחים אותו אבל אי קמי דידי אתי אני אוסר כהגאון כנפי יונה הנ"ל וכן משמע בהרבה גדולי האחרונים. ואפי' להדגמ"ר הוא לא מיירי מהנאת הדליק' אבל נר קרוזי"ל להדליקו בידים יש לחוש למבשל בב"ח שהטפה שסביבות השלהבת מתבשלת ואף דלענין שבת לא חשיב בישול בכה"ג אך לענין בב"ח אפשר דהוי בישול. וכתב עוד אמנם נר קרוזי"ל שנאסר כנ"ל ונתערב באחרים פשוט שבטל דאין כאן דבר שבמנין אלא דוקא נר חנוכה שבכל לילה מונין מנין הנרות למצותו ע"ש. ועי' בתשובת שבו"י ח"א סי' ס'):

ז **ובשר חיה ועוף כו'**. וה"ה איפכא בשר בהמה טהורה בחלב חיה טהורה אינו אסור מה"ת. תפל"מ ע"ש:

ח **מותר בבישול**. עי' בס' חמודי דניאל הי' י"ח שכ' דמותר לבשל בשר לעובד כוכבים בקדרה של חלב אינו ב"י דכל שאינו אסור רק מדרבנן לא גזרו בבישול והנאה וכאן ליכא מראית עין דמי יודע אם הוא קדירה של בשר או של חלב מ"מ יש להחמיר מדכתב רמ"א סעיף ו' דאסור לחתות וכו'. ואפשר משום דמתחלה היה חלב גמור החמירו בו קצת ע"ש.

ט **איסור**. עבה"ט ועיין בתשובת חינוך ב"י סי' ס"א שמקיים דברי הלבוש דאסור לאכול בחלב משום דחקר אצל חכמי הרופאים דדוקא דגים המטוגנים עם חמאה מותר לאכול אבל דגים המבושלים בחלב יש בו סכנת חולי דדגים מקררים מאד וגם החלב רע ומזיק לגוף ע"ש [ועיין בתשובת ח"ס סימן ק"א שכתב דזה אינו אמת ונאמן עלינו הרמב"ם גדול הרופאים] וכ"כ הפמ"ג בשם בה"ג דדגים עם חלב יש סכנה ובחמאה ושומן הנקלט מע"ג החלב אין סכנה וע"ש דמשמע דעתו דאף עם חלב דוקא לכתחלה יש ליזהר אבל בדיעבד אין לאסור ועיין בתשובת אדני פז סימן מ"ב שכתב בשם הבחיי פרשת משפטים דיש סכנה גמורה בדג עם גבינה וה"ה עם חלב ולכן פסק דאף בדיעבד אסור אבל בדג עם חמאה כתב דשרי כיון שכל העולם עושים כן ע"ש ונ"ל דהאידנא שכל העולם מבשלים גם עם חלב שרי דכיון דדשו בה רבים כו':

י **חלב משקדים**. עבה"ט מ"ש אבל מהרש"ל פסק כו' ועיין בנ"צ שכתבתי דמ"מ אין לאסור להניח בשר עוף בחלב שקדים בלי שיניח שקדים אצלו אלא אם הוא בפני הרואים כמו בסעודות גדולות דאיכא מ"ע גמור אבל בביתו מותר ע"ש ומ"ש הבה"ט וט"ז כתב כו' אין לאסור האכילה כו' עט"ז דמשמע מדבריו דגם בבשר בהמה הדין כן:

יא **אבל אם אין לה**. עש"ך ס"ק יו"ד מה שהשיג על הב"י בפירוש מעורה בגידים ועיין בשער המלך פ"ט מהלכות מאכלות אסורות מ"ש ליישב דעת מרן הב"י ז"ל ע"ש:

יב **לבשלם**. עבה"ט ועיין בשאילת יעב"ץ ח"א סי' ק"ב שכתב דאף לפי המנהג דוקא בנמצאת במעי אמה אחר שחיטה אבל אם הטילה אותה בחייה כדרכה אפילו אם הקליפה רכה מותר לאכלה בחלב לכתחלה ע"ש:

יג **אין לוקין עליו**. עבה"ט של הרב מהרי"ט ז"ל מ"ש בשם הש"ך ובמח"כ העתיק שלא כדת דנהפוך הוא דהרמ"א מיירי בשל אדם והמחבר מיירי בשל בהמה:

יד **או בחלב מתה**. עבה"ט. ושמעתי בשם הגאון החסיד מוהר"ר עקיבא איגר נר"ו שנסתפק המבשל בשר בחלב של בת פקועה מהו מי אמרינן דכיון דאינו טעון שחיטה

כדלעיל סימן י"ג הוי כחלב שחוטה ופטור או דילמא כיון דראויה לילד מקרי שפיר בחלב אמו והביא ראיה מש"ס דבכורות ד' ו' דאמר התם חלב מנ"ל דשרי אילימא מדאסר רחמנא בב"ח הא לחודיה שרי כו' ודו"ק ושוב מצאתי בשער המלך פ"ג מהלכות איסורי מזבח הלכה י"א שגם הוא ז"ל כתב כן בפשיטות שוב ראיתי בתשובת נו"ב תניינא חיו"ד סוס"י ל"ו שגם הוא ז"ל חקר בזה ותופס עיקר להיפך שיש בו איסור תורה כיון שראויה להיות אם וכתב דסוגיא דבכורות הנ"ל אזלא לר' מאיר דאמר בחולין ד' ע"ז השוחט בהמה ומצא בן ט' חי טעון שחיטה ע"ש ועיין בנ"צ מ"ש בענין זה. [שוב נדפס תשובת ח"ס וראיתי בסי' י"ד שהביא דברי שעה"מ הנ"ל וכתב עליו דהראיה מש"ס דבכורות יש לדחות [ממש כמו שכתבתי בנ"צ. שלי"ת שזכיתי לכוון לדעתו] (אך יש ראיה אחרת מתוספות סנהדרין דף ד' ע"ב ד"ה דרך בישול במ"ש בשם י"מ ע"ש):

טו **פטור**. עבה"ט ועיין בשו"ת שבסוף ס' מנחת יעקב סימן ט"ז בתבשיל של חלב שנמצא בתוכו עצם חלול ויש להסתפק דלמא היה בתוכו מוח ונמס תוך התבשיל וליכא' ס' בתבשיל נגד אותו החלול שבעצם אסור דספק איסור דאורייתא לחומרא ע"ש והבל"י בשו"ת שלו סימן צ"ט התיר בזה דלא מחזקינן איסורא לומר שהיה בתוכו מוח ע"ש ועיין פמ"ג שתמה עליהם דהרי כאן משמע דעצמות הקשים בלי מוח אוסרים ג"כ מדרבנן ע"ש. עוד כתב הפמ"ג דיש להסתפק לענין עור בחלב. דאינו אלא דרבנן. אפשר באותן שעורותיהן כבשרן כגון עור השליל ועור שתחת האניה ועור בית הבושת כמ"ש הרמב"ם פ"ד מהלכות מ"א שמא דינם כבשר גם לענין בב"ח ואסור באכילה ובהנאה ע"ש:

טז **שנמלח בקיבתה**. עבה"ט בשם ש"ך. ועיין פמ"ג שכתב דאם נמלח מליחה מועטת ולא שהה והעמיד גבינות ובישלו הגבינות אח"כ אפשר דאין להקל דתו הוי דאורייתא ע"ש ועמ"ש לעיל סק"ג:

יז **עד שיהא ס' בחלב**. [עש"ך סק"ל מ"ש די"ל דהטור ס"ל כר"ת דמעמיד בטל בס' ועיין בתשובת ח"ס סימן ע"ט מ"ש בזה וע"ש עוד בסי' פ"א]:

יח **קרושה**. פי' החלב שבקיבה קרושה אינה אוסרת דפירשא בעלמא הוא. וא"ל דמ"מ אסור משום טעם בשר שנבלע באותו פירשא י"ל דאין כח בטעם שקיבל פרש זה מן העור להתחבר עם הגבינה להיות נעשה בב"ח. ב"י וש"ך ע"ש. ועיין פמ"ג שכתב דמ"מ אם נבלע חלב גמור בקרוש ואח"כ לבשר אוסר דדוקא טעם הנבלע נעשה פירשא ג"כ אבל בעין לא ושוב פקפק בזה ע"ש:

יט **מותר**. עש"ך דלכתחלה אין לעשות כן ועיין בתשובת רבינו עקיבא איגר סימן ר"ז דזה דוקא היכא דליכא ס' אבל באיכא ס' וליכא חשש רק מדין אין מבטלין איסור לכתחלה

מותר להעמיד בו לכתחלה ע"ש. [ועיין בתשובת ח"ס סי' פ"א אודות בן תורה א' דדחיקא ליה שעתא ואין פרנסתו כ"א מעשיות גבינות ומבקש להמציא לו היתר להעמיד החלב בעור קיבה כי ההעמדה בקיבה בלא עור מקלקל הגבינות וגם צריך זמן רב וזה מעשהו אחר שנתייבשה עור הקיבה חוזרים ומרככין אותה במים וי"ש מעורבים ואח"כ מוצצין הלחלוחית מהעור אל תוך החלב וזורקין העור ומהמיץ הזה נגמרה ההעמדה עצהיו"ט וכתב הנה אין נראה להמציא היתר מפני שהעור כבר נעשה יבש כעץ דמאן לימא לן שהגיע לשיעור הזה. ועוד דהכא שחוזר ומתרכך ע"י המשקין דינו כבשר ממש אך יש להמציא היתר אחר והוא מאחר דודאי איכא ס' ואפילו ק' בחלב נגד מיץ עור הקיבה וליכא נ"ט כלל דאע"ג דעור הקיבה יהיב עוד טעם חמוץ טפי מס' וק' שהרי ממנו הועמדה כל החלב מ"מ הרי כתבו התוס' בחולין נ"ט ע"ב (צ"ל צ"ט ע"ב והוא בסד"ה לא במאה) שזה לא מקרי טעם כלל. ומשום דבר המעמיד ליכא דלרוב הפוסקים ליכא בבב"ח משום מעמיד. ורק לחוש לדברי המרדכי ותשובת מיימוני דס"ל גם בכה"ג איכא משום מעמיד יקח ג"כ מהקיבה עצמו מצורף לעור הקיבה ויהיה זוז"ג ובלבד שלא נודע בוודאי שבעור לחוד נמי היה עומד דאז לא הוי זוז"ג. מעתה לא נשאר עלינו אלא משום דלכתחלה אסור לבטל אפי' איסור דרבנן בס' וגם זוז"ג לכתחלה מיהת אסור לזה י"ל דהא הט"ז סוף סי' צ' מתיר להדיא בשר כבוש בחלב שחוטה משום דה"ל תרי דרבנן והנה הכא נמי ה"ל תרי דרבנן דכל משקה היוצא ע"י מציצה ומליחה ליתא ביה משום טכ"ע רק משום משקה היוצא מהם וזה לא מצינו אלא בדבר האסור אבל חתיכת בשר היתר שלא נאסר עדיין ומוצצין ממנו ציר לא מצינו שתהיה זאת הציר כעיקר גדי לאסור משום בב"ח מן התורה אם בשלוה עם חלב ואין לך בו אלא חידושו (עפמ"ג לעיל ר"ס פ"א שדעתו אינו כן) וגם בשר גמור הנכבש עם חלב לא מיתסר אלא מדרבנן והשתא בנ"ד שכובש המשקה היוצא מעור הקיבה עם חלב הו"ל תרי דרבנן וכיון דלט"ז מותר לגמרי נהי שאין דבריו מוסכמים עכ"פ נוכל לסמוך להתיר לבטל בס' לכתחלה ולהתיר זוז"ג לכתחלה. אמנם כ"ז אם נתרכך בזמן מועט אבל אם צריך שיעור כבישה ה"ל כמבושל והוי טעם כעיקר ממש. ולזאת עצה היעוצה שאם צריך לכובשו זמן רב יסירנו משם סוף כל יום כמו שעה כדי שלא יהיה כבוש יום שלם בב"א ויחזור אח"כ ויתנהו לתוכו ואין מצטרף זמן הכבישה (עמש"ל סי' ס"ט ס"ק ל"ב מזה) וכן אנו נוהגים בלולב ומיניו בשבת שבתוך החג להסירו מן המים ע"י עובד כוכבים בסוף היום כדי שלא יהיו כבושים ויופסלו (לכאורה לא שמענו כבוש פסול רק באתרוג בא"ח סי' תרמ"ח סט"ו

ובמג"א שם דהוא דבר מאכל אבל לא בלולב והדס וערבה ועי' ברא"ש ר"פ לולב הגזול ויש לעיין) ומצורף לזה כיון דהוא עני וה"ל הפ"מ נ"ל להתיר כנ"ל עכ"ד ע"ש:

כ **שנתייבש**. עיין בתשובת תפארת צבי חי"ד סימן ע"ג שכתב בתולעים אדומים שמייבשים אותם וצובעים בהם משקה יי"ש דמותר ג"כ מטעם זה ע"ש:

כא **כעץ בעלמא**. עבה"ט ס"ק כ"ז דה"ה שאר מעיים כו' אבל בשר יבש כעץ אוסר וה"ה עור הקיבה בבישול יש לאסור דמתרכך וה"ה ע"י שריה מעל"ע יש להחמיר ודוקא ע"י מליחה או כשיעור על האש הוא דמותר פמ"ג. ובזה נסתר מ"ש בס' לה"פ ס"ק כ"ו באחד שתחב אצבעו לתוך עין של בהמה לרפואה ונתייבש עד שלא יוכל להסירו והניחו בתוך כלי עם חלב רותח כדי שיתרכך ולא היה ס' נגד העין ונשאל על החלב ועל הכלי והורה להתיר דמאחר דנתייבש הוי כעץ בעלמא ע"ש ולדברי הפ"מ לא טוב הורה דהא בשר יבש כעץ אוסר ועוד דהא כאן היה בישול [ועיין בס' בל"י שהשיג ג"כ על הלה"פ בזה] אמנם בתשובת תפארת צבי הנ"ל מבואר דלא כהפמ"ג אלא דגם בשר יבש אינו אוסר וגם מבואר דאף ע"י שריה מעל"ע נמי שרי וכן מבואר בתשו' נו"ב חיו"ד ריש סי' כ"ו אלא שכ' שם דזה דוקא בבשר בחלב דכיון שנתייבש מקודם הבשר לא נשאר בו טעם לאסור החלב ולא חל עליו שם בב"ח אבל בשר איסור לא נפקע ממנו שם איסור ע"י שנתייבש ע"ש וגם בזה חולק עליו בתשובת תפארת צבי שם ע"ש ועיין בש"ך לקמן סי' קי"ד ס"ק כ"א בענין הכרכום שכתב דאף אם ימצא חוט בבשר יבש לית לן בה כמו בעור הקיבה ע"ש מבואר דלא כהפמ"ג וגם דלא כהנו"ב וכן מבואר בתשובת שבו"י ק"ב סי' ע' אביאנו לקמן סי' קנ"ה סק"ה. ועיין בתשובת דת אש סי' י"ג:

סימן פח

א **על שלחן**. עבה"ט של הרב מהרי"ט ז"ל שכתב בשם א"ז להזהיר שלא להדליק בחמאה דגזרינן שמא ינטף ממנה על הבשר עכ"ל וכתב הבל"י דא"כ בנרות של שומן נמי והפמ"ג כתב ולדידי מהא לא איריא דחמאה מהותך בנר שקורין קרוזו"ל יש לחוש ע"י נענוע ישפוך משח"כ נר שומן עשוי כעין פתילה לא חיישינן שמא יטיף ונכון הוא עכ"ד ובא"ח סימן תל"ג סעיף ב' לא משמע כן ע"ש ויש לחלק דהתם שצריך להכניסו לחורין ולסדקין חיישינן אף בנר העשוי כעין פתילה. והא דלא כתבו ג"כ שלא להדליק בחלב י"ל דחלב בדיל מיניה ונזהר שלא להחזיקו אצל מאכל משא"כ בחמאה:

ב **המכירים**. עבה"ט והמודר הנאה מדבר או אוסר אכילה עליו אסור להעלות על השולחן כן משמע בש"ך ע"ש:

ג **מקפידים**. מדברי הרא"ש שהביא הש"ך בס"ק ב' מבואר דאם נדרו הנאה זה זה מותרים לאכול בשר וגבינה ששונאים זה את זה ע"ש וכ"כ הפמ"ג וכתב הב"ח בשם רש"ל דביושבים רחוקים זה מזה בכדי שאין יכול האחד לפשוט ידו ולאכול ממה שאוכל חבירו שרי לד"ה בלא הכירא:

ד **היכר**. עבה"ט מ"ש אך מי שאוכל בשר כו' והוא ט"ס וצ"ל שאכל בשר כו' ועיין פמ"ג שכתב לא ראיתי נזהרין בזה. ועיין בתשובת משאת בנימין סימן קי"ב באמצע התשובה דמשמע שם דאם גם אחרים אוכלים על שלחן זה מותר אף בלא היכר דזה עדיף מאם עשו שום היכר ע"ש ועיין במה שכתבתי לקמן סימן קצ"ה סק"ה:

סימן פט

א **שש שעות**. עיין ש"ך אם לועס לתינוק תבשיל שיש בו שומן לכאורה לכל הפירושים אין צריך להמתין דמושך ליכא כיון דלא אכל ובין שינים ליכא אלא דמ"מ כתב הפמ"ג דיש להחמיר להמתין שש שעות משום לא פלוג ולא לפרוץ גדר:

ב **אין נזהרים בזה**. עבה"ט סוף ס"ק ג' בשם ט"ז ועיין בספר בכור שור בחידושיו לחולין דף ק"ה שחולק עליו והעלה שאין למחות ביד המקילין שהביא רמ"א ז"ל דיש להם על מה שיסמכו ע"ש:

ג **שש שעות**. עבה"ט של מהרי"ט ז"ל אם הם שעות זמניות. ועיין כו"פ ופמ"ג ובחכמת אדם שהסכימו לדעת הכנה"ג דאינם זמניות ע"ש וכן המנהג. [ועיין בתשובת ח"ס סימן ע"ג דחולה השותה מימי חלב לרפואתו אפילו הוא רק חולה קצת א"צ להמתין אחר אכילת בשר יותר משעה ואחר שכבר בירך ברהמ"ז ישתה וירוח לו ע"ש]:

ד **שיעיין**. עבה"ט בשם פר"ח ובפמ"ג כתב דנכון להחמיר בדבר שאין בו טורח ע"ש:

ה **שילעוס פת**. וכתב הפרי תואר אות ז' דהקינוח הוא שיבלע דוקא לא שלועס ופולט ע"ש ומיהו לכתחלה בלא"ה צריך לבלוע ואסור לפלוט משום הפסד אוכלין עיין בא"ח סי' קע"ב:

ו **ותמרי וירקי**. ע' כה"ג. בהגהת הטור אות כ"ח די"א שאר פירות נמי לא והעלה דבשאר פירות הוי קינוח ע"ש:

ז **בקדרה של בשר**. עבה"ט בשם הש"ך ונראה דר"ל אפילו אם אין ס' נגד הטוח בעין שעפ"י הקדרה דאל"כ הדק"ל. ולפ"ז פשיטא דתבשיל שהושם בו מעט שומן מותר לאכול אחריו גבינה אף אם לא היה ס' נגד השומן [כעת ראיתי בס' בל"י ס"ק ט"ו שכתב על דברי הש"ך וז"ל ונראה לי דוקא שאינו נותן טעם ממשות בתבשיל רק לחלוחית טוח על

פניו אבל אם נותן הממשות טעם בתבשיל הוי כמו שומן עכ"ל ולפ"ז בתבשיל שיש בו שומן ואין בתבשיל ס' נגדו אין להקל וע"ל סק"א] ומ"ש הבה"ט ולא אבין כו' עיין פמ"ג מ"ש בזה ליישב:

ח **על מפה**. עיין מ"ש רדב"ז ח"ב סי' תשכ"א שכתב שאין דברי הרב אלא כשהיו מניחין הבשר והגבינה על המפה ואז יש לחוש שמא ידבקו זה בזה אבל מנהגינו להביא כל מאכל על השלחן בקערות כו' הלכך אפי' לצאת ידי חומרת הרשב"א ז"ל בהפוך המפה לחוד ובהסרת הפתיתין סגי וכן נהגו ע"כ דבריו עיין שם:

סימן צ

א **לקדרה** שאין בה ס'. עיין פמ"ג שכתב נראה דלדעת הרב בס"ב מיירי כאן אף שנתבשל לבדו ולא היה ס' וצ"ע בזה ואפשר כיון דיש דעות דהכחל לבדו מותר לא מחמרינן כולי האי עכ"ד:

ב **ולחתכו**. וכתב בתשובת מהר"א ששון סי' קנ"ט דאם נחתכה עם בשר ביחד יש מקום לאסור שחלב היוצא נבלע בבשר בחוזק חיתוך שחותכים שניהם יחד ע"ש ועמ"י שם אות י"ד שכתב דפשוט דדוקא אם נצלה כך בלי הדחה אסור אבל אם הודח היטב פשיטא דאין חשש איסור כמו בכל איסור שנבלע בצונן ע"ש ולפי מ"ש לקמן סי' צ"א ס"ק א' בשם הח"ד דכל דבר שצריך הדחה אם נמלח או נצלה בלי הדחה שנבלע המשהו שע"פ כדי קליפה אפ"ה שרי בלי קליפה ע"ש א"כ ליכא לפרש הכי וצ"ל דמיירי שיש בבשר בקעים וסובר כדעת הרבה פוסקים שהביא הש"ך בסימן צ"א ס"ק כ"א שאם יש בבשר בקעים אפילו הוא חי כולו אסור:

ג **דלאחר צליית**. עבה"ט ועיין פמ"ג שכתב דיש לעיין אם צלו בלא קריעה דשרי דיעבד מהו הדין אם בישלו אח"כ וכפי הנראה יש לאסור ע"ש:

ד **ולא אמרינן כבוש**. [עבה"ט בשם ט"ז ועיין בדגמ"ר שהקשה עליו מההוא בר גוזלא כו' ועיין בתשובת ח"ס ס"ס פ"ו שכתב ליישב בטוב טעם וע"ש עוד בסי' פ"א מ"ש בזה]:

ה **שמתיר**. דאין טבע המלח להפליט חלב ונראה דוקא חלב של כחל אבל אם נבלע חלב בחתיכה נ"נ ואוסר אח"כ ע"י מליחה. פמ"ג ע"ש. וכתב עוד דאם שהה הכחל עם בשר בבלי שאינו מנוקב כשיעור על האש ויש ציר אפשר דאסור לדידן דאמרינן כבוש בחלב שחוטה דלא כט"ז דדוקא מלח אין טבעו להוציא חלב משא"כ כבוש ע"ש:

סימן צא

א **להדיח**. עבה"ט בשם הב"ח ומיהו דבר חריף אפילו יבש כצונן לח דמי ובעי הדחה כמ"ש בסעיף ה' ואם הם יבשים כו' כ"כ הפמ"ג והחוות דעת והאי הדחה היינו הדחה בעלמא בלא שפשוף אבל היתר שנגע באיסור שמן בעי שפשוף עד שידע באומד הדעת שסר ממנו השמנונית. כ"נ דעת הפמ"ג בש"ד (ועמ"ש בסק"ג) אך הח"ד כתב דדוקא דוחקא דסכינא ושמנונית בעי שפשוף כגון שחתך בשר בסכין שחתך בו חלב אבל דוחקא בלא שמנונית או שמנונית בלא דוחקא סגי בהדחה בעלמא ועיין בתשובת בית אפרים חי"ד סימן כ"ט שדעתו ג"כ דשמנונית בלא דוחקא סגי בהדחה בעלמא אך כתב דדוקא בחלב שלא נמחה במים אבל חלב שנמחה במים כתב הרשב"א שנדבק ביותר ובעי שפשוף גדול ולהכי לעיל בסי' ס"ד אוסר להדיח בכלי שמדיח בו חלבים אע"ג דליכא דוחקא וכתב עוד דחלב מהותך או חמאה שנפל ע"ג בשר צונן ונקרש ונתייבש שם צריך שפשוף גדול ע"ש. ודבר רך כגון קישואין דסי' צ"ו סעיף ה' וכיוצא בו בעי גרידה. ודבר דא"א כלל בהדחה כגון מים עי' בס"ק שאח"ז מה דינו ואם נמלח או נצלה בלא הדחה שנבלע המשהו שע"פ כדי קליפה אפ"ה מותר בלא קליפה וכן באיסו' משהו מותר אפי' בדבר לח דא"א כלל בהדח' עח"ד:

ב **דילמא אכיל**. עבה"ט בשם הט"ז מ"ש וא"כ המי מלח כו' ועח"ד שכ' דכוונת הט"ז מאחר שעשה כן במזיד נאסר כולה למבטל או למי שנתבטל בשבילו כדלקמן סי' צ"ט אבל בנתן לתוכו בשוגג (או לשאר כל אדם) ודאי דמותר דבטל במיעוטו ע"ש. ומ"ש הבה"ט בשעת הדחק כו' מ"מ אם אפשר לרחוץ הכלי היטב קודם שישתמש בו:

ג **דאורחיה בהדחה**. עיין פמ"ג במשבצות סוף ס"ק א' דמסיק דדוקא להניח בכלי איסור מקונחת הוא דמותר אם אורחיה בהדחה אבל ע"ג איסור בעין אפילו אינו שמן אסור דצריך שפשוף גדול ולהכי הביא הטור דברי בעל העיטור אכלי ע"ש. ועיין בש"ך כאן סק"ד ולקמן סי' ק"ה סק"ה מבואר שאין לחלק בזה ואפילו ע"ג איסור בעין שרי אם אורחיה בהדחה דלא צריך שפשוף וכמ"ש הוא בעצמו בשפ"ד הבאתיו לעיל אות א' דדוקא אם נגע באיסור שמן בעי שפשוף וגם על זה חולק החו"ד ותשובת בית אפרים כמ"ש שם ודוקא במקום דוחקא דסכינא ושמנונית בעי שפשוף. ומדברי הטור שכתב דברי בה"ע אכלי אין ראיה דבא לומר דאם אין אורחיה בהדחה אף בכלי אסור אבל אם אורחיה בהדחה י"ל דאפילו ע"ג איסור בעין שרי והא הטור לא הזכיר כלי אלא ברישא ולא בסיפא ע"ש. ועיין בתשובת רדב"ז החדשות סימן רט"ז:

ד **עם גבינה**. עבה"ט והוא מדברי הש"ך. ועפמ"ג שהביא דהכנה"ג תמה על הש"ך דבטור וש"ע משמע שאין תקנה בהדחה בלחם שנדבק ביותר מדכתבו שאם יגע אסור לאוכלו עם גבינה וכתב הפמ"ג דבזה ניחא מ"ש הט"ו צריך ליזהר כו' דכפי הנראה הוי ב' חששות שמא יאכל עם גבינה ושמא ישכח להדיח ומנ"ל הא אבל אי אמרינן דלחם לא מהני הדחה א"ש עכ"ד ולע"ד נראה דאדרבה מסדור לשון הטור והמחבר משמע קצת כדברי הש"ך מדכתבו תחלה דברי בעל העיטור דכל מידי דבעי הדחה אסור לכתחלה ואח"כ כתבו דין זה צריך ליזהר כו' ולא כתבו מיד אחר סעיף א' משמע דדין זה תלוי בדין דס"ב ויותר מבואר כן בלשון הטור עצמו ע"ש. ומ"ש דמדברי הט"ו משמע דלית תקנה בהדחה בלחם שנדבק ביותר יש לדחות דהרי הא ודאי אף אם נדבק ביותר נהי דהדחה לא מהני מכל מקום גרידה ודאי מהני כמו בקישואים דסימן צ"ו סעיף ה' וא"כ ע"כ מ"ש הט"ו אסור לאוכלו עם גבינה ל"ד הוא שהרי מותר לאוכלו ע"י גרידה וע"כ כוונתם דאסור לאוכלו עם גבינה בלי שום תיקון וא"כ גם ע"ז אין ראיה די"ל דאף גרידה לא בעי וסגי בהדחה וכדברי הש"ך. ומ"מ נראה דבלחם יש חילוק אם נגע בלחם שלם או בפרוס מצד חוץ במקום הקשה סגי בהדחה אבל אם נגע מצד פנימי במקום הרך בעי גרידה כמ"ש ס"ק א' ומ"ש הפמ"ג דבזה ניחא כו' ליתא דהרי נתבאר דאף אי לא סגי בהדחה מ"מ גרידה מהני וא"כ לעולם יש ב' חששות אמנם באמת לק"מ דהאי ספק שמא לא יאכל עם גבינה לא חשיב ספיקא כלל כמ"ש הש"ך בסי' צ"ז ס"ק ב' משום דדרך לאכול פת עם כל מיני מאכלים.

ה **בדיעבד**. עבה"ט ועיין בתשובת תשואות חן סי' י"א שהאריך בזה והעלה לדינא דכל היכא דלא נפסק הקילוח דאסור מדינא אין להקל ובעינן ס' נגד הקליפה אבל בעירוי שנפסק הקילוח יש להקל ובפרט בבשר בחלב דכל היכא דליכא בישול הוא מדרבנן ובשאר איסורים אין להקל רק בהפסד מרובה ע"ש עוד:

ו **והחלב מותר כולו**. [עיין בתשובת ח"ס סימן פ' שכתב דלא קשה מלקמן סי' ק"ד ס"ב בהגהה דהתם מיירי שהוריקו השומן בנחת וידוע שהקלוח נוגע תמיד בתחתית הכלי ונוגע תמיד ברתיחתו בהעכבר וכל הקלוח כולו הוא קליפתו כי כל טפה אחת שנוגע בהעכבר בא חבירו ודוחפו ונוגע גם הוא כו' אמנם כאן מיירי בחלב רותח שנפל בבת אחת שפיכה מרובה על הבשר ועלה על כל גדותיו נמצא תחתית החלב נוגע בבשר ואידך לא פגע וא"א לקלפה בזה התירו ריב"א ור"ת ואשמעינן קולא דנפל בבב"ח ומכ"ש בשאר איסורים דקילי טפי וקמ"ל חומרא דהורקה בשאר איסורים וכ"ש בבב"ח עכ"ד ע"ש]:

ז **דבר צלול**. עיין בתשובת צ"צ סי' למ"ד ובתשובת נו"ב תניינא חי"ד סי' מ"א מ"ש לתרץ דלא תיקשי אמאי לא יצנן הדבר צלול את המלוח מדוע יגרע מהדחה אחרונה שאפילו בפעם אחת לא מיחשב רותח עוד ע"ש.

ח **בכלי עץ וכיוצא קולף**. משמע דבכלי חרס לא מהני קליפה ועיין מ"ש בזה לעיל סי' ס"ט ס"ק ל"ז:

ט **קולף מקומו**. כתוב בכתבי הרב הג' מהר"ר דניאל זצ"ל אם נפל ציר או חלב מהותך חם בכלי ואין יודע באיזה מקום והוא מיעוט הכלי בטל ברוב. ונראה דאם הוא כלי שאפשר בהגעלה צריך הגעלה עיין לקמן סימן ק"ב ס"ג:

י **צלי רותח**. עיין ש"ך שהביא בענין זה ג' שיטות ועיין בש"ך לקמן ס"ק כ"ו שכתב דהגמי"י ואו"ה סוברים דבצלי רותח לא סגי בקליפה אם נפל לחלב ובעי נטילה ולא קיי"ל הכי לדינא ולכן השמיט שיטה זו בכאן ס"ק כ' וגם הפר"ח כתב על שיטה זו שאינו מחוור ע"ש ועיין בחשובת בית אפרים חי"ד סימן ל"ח שהאריך ליתן טעם לשיטה זו וכתב שכן דעת התוס' והרא"ש וסמ"ג ג"כ להצריך נטילה בצלי אף בנפל לתוך צונן ואין זה דומה לשאר חם לתוך צונן דרותח דצלי מבליע טפי מרותח דבשר חם מחמת כ"ר ולכן אף שקצת פוסקים מבואר בדבריהם להקל אף בצלי כמו בשאר בשר רותח מ"מ קשה להקל נגד התוספות ושאר פוסקים הנזכרים ע"ש:

יא **אפוי ומבושל**. עבה"ט ועיין במנ"י כלל כ"ב ס"ק ו' שכתב דיש להסתפק אם נכבש הבשר תחלה תוך המים מעל"ע דקיי"ל כבוש כמבושל אי לענין זה נמי דינו כמבושל ע"ש:

סימן צב

א **נפל חלב כו'**. עש"ך סק"ג בשם הר"ן דחתיכה שעומדת בקדרה מתוך שיש בה הבל ולחלוחית החלב מתפשט בכולה אף שהיא חוץ לרוטב והש"ך כתב ע"ז דלא תיקשי מלקמן סי' ק"ה ס"ד דמיירי בקדרה די"ל דהתם מיירי באיסור גוש דאינו צלול כו' ועיין בתשובת נו"ב חי"ד סוף סי' כ"ה שכתב דע"כ לא חילק הש"ך בין איסור צלול לאיסור גוש אלא כשאין האיסור דבוק ממש באותה חתיכה אלא נוגע בו אבל כשדבוק האיסור באותה חתיכה בתולדתו ונתבשל עמו בקדרה אז ע"י הבל הקדרה ולחלוחית גורם שמתפשט בכולו וכדמוכח מדברי התוספות בחולין צ"ו כו' ע"ש:

ב **בהיתר לח**. עבה"ט ס"ק י"ג בשם רש"ל (פג"ה סי' ס') דווקא שנתערב שלא כדרך בישול אבל אם הוא דרך בישול אמרינן חנ"נ ע"ש ועיין בתשובת נו"ב תניינא חיו"ד סימן

מ"ט במעשה בשמונה הדרא דכנתא של כבשים שהותך השומן שלהם ועירבו אח"כ לתוך חמשה זיידל שומן ג"כ של כבשים והותך הכל יחד ואח"כ נתנו כל השומן לתוך ט"ו זיידיל שומן אווזים ואח"כ נמצא שכבש א' היה מים בראש ולפי ערך לא היה שומן מהדרא דכנתא א' לא יותר מרביע זייד"ל וכתב להתיר במקום הפסד גדול ואף שרש"ל אוסר אם הוא דרך בישול. מדברי הרמ"א לא נראה כן וכן מוכח מדברי הש"ך ס"ק ט"ו (וע"ש בסימן נ"ו שכתב דנראה לו שדעת הש"ך דצונן בצונן גם בבשר בחלב יש להקל בלח בלח לצורך גדול ואולי גם הרש"ל מודה בהפ"מ ועכ"פ ראוי לסמוך על רמ"א ובפרט שאין כאן רק ספק טריפות דשמא היה המוח מקיף וכיון שלא נודע הטריפות עד אחר מעשה הוי ס"ס שמא אינה טריפה ושמא הלכה כדברי הרמ"א. ועי' בסי' נ' שם שכ' כיון שטעם הקולא בלח הוא שאין חתיכה הנאסרת ניכר ונבדל לפ"ז אם החמשה זייד"ל טרם שנתערבו עם הט"ו זייד"ל כבר נקרשו הוי כמו חתיכה וגם רמ"א מודה שנ"נ ואולי כיון שמשעה שנתערב היה לח ולא נ"נ לדעת רמ"א שוב לא אמרינן שכשנקרש יהיה נעשה נבילה שדבר זה שהחתיכה נ"נ בשאר איסורים חידוש הוא ואין לך בו אלא חידושו שבשעה שנתערב יהיה נ"נ אבל לא אח"כ בעת הקרישה שהרי או לא נתוסף בו איסור אלא שנשתנה בעצמו ונעשה קרוש ואיך מעצמו יתחדש איסור ומ"מ לא בריר לי הך סברא ע"ש שהעלה לענין השאלה הל"ל דכיון שאין כאן רק ספק טריפה וגם הוא מב"מ הרוצה להקל אין מוחה בידו.]

ג **ואז הקדרה הוי אסורה**. נראה בכל מקום שהוזכר בסי' זה שקדרה אסורה. אם היא של מתכות ובא להגעילה לא מהני כשימלאנה מים וירתיחנה דא"כ צד החיצון לא נגעל אלא צריך להכניסה כולה ליורה עיין במג"א סי' תנ"ב ס"ק י"א]:

ד **דתתאה גבר**. [עבה"ט מ"ש ודוקא דליכא אפר כו' ועיין בספר לבושי שרד אות קל"ה שכתב וז"ל ראיתי קצת מורי הוראות טעו להורות באם נשפך חלב על הכירה שיש אפר עליו והגיע הקילוח תחת קדרה דאינו אוסר דע"י אפר של הכירה נעשה הקילוח פגום ומקום טעותם מבה"ט סי' צ"ב ס"ק כ"ה שכ"כ בשם המ"י באמת שכן כתב המ"י כלל נ"ו אך בכלל ק"ז ס"ק כ"ו חזר בו וכתב דצ"ע למעשה די"ל דבשעה קלה כזו אינו נעשה לפגם ע"ש וא"כ מאחר שדין אפר גופיה הוא מחלוקת לכן ח"ו לסמוך ע"ז אלא באיסור קל כגון אם נשפכו מים רותחין מקדרה של חלב ב"י מקונח תחת קדרה של בשר דבכה"ג דעת הש"ך בסי' צ"ה סק"ה וי"ז להתיר בהפ"מ וכן בכל כה"ג שיש עוד צד היתר טוב ולא בענין אחר עכ"ל]:

ה **להרתיח**. עבה"ט מ"ש מהרש"ל חולק בו ועיין בתשובת בית יעקב סוס"י נ"ז שחולק על רש"ל וט"ז והסכים להרמ"א וכדברי הפר"ח ועיין פמ"ג:

ו **הזיעה עולה ונבלע**. עיין בפמ"ג א"ח בהנהגת הוראות או"ה סדר שני אות ל"ז שכתב דברמב"ם פ"ז מטומאת אוכלין דין ד' מבואר דדוקא זיעת משקין כמוהו אבל אוכלין כמו חלב המהותך אין זיעתו כמוהו א"כ יש לדון טובא אם היה מחבת מחלב למטה חם ולמעלה סמוך דבר כשר והזיעה עולה אפי' יד סולדת בזיעה אפשר יש להתיר ע"ש ועיין בתשובת ב"ח החדשות סי' כ"ד:

ז **של חלב**. עבה"ט של הרב מהרי"ט ז"ל אם מותר להדליק שפופרת של טובאק מנר של חלב ועיין בספר בני חייא בסי' ק"ה אות ד' שהביא ראיה שאסור מדינא ולא מחמת מדת חסידות וע"ש בהשמטות שהוא בעצמו חזר בו ודחה ראייתו ע"ש. ובתשובת ש"ב הגאון מוהר"ר שבתי כ"ץ ז"ל כת"י ראיתי שכתב נראה להביא ראיה מרש"י בשבת ד' כ"ב גבי אי מדליקין מנר לנר משום אכחושי מצוה משמע באותה הדלקה מקבל קצת שמן ומאי דפירש"י דמחזי קאי על אור ועיין בזה ביו"ד סי' רע"ד בט"ז ובנה"כ שם שפירש כן דברי רש"י וא"כ ה"ה בשפופרת שואף החלב אכן לפמ"ש הכו"פ דחלב נ"ט לפגם ומתוך כך התיר אם נטף חלב על הכלי א"כ ה"ה בנדון זה הוי נ"ט לפגם בחלב עצמו עכ"ד. ולע"ד היתר זה צ"ע דדוקא בדיעבד התיר בעל כו"פ משום נטל"פ משא"כ הכא להדליק לכתחלה משפופרת של חלב. נ"ט לפגם לכתחלה אסור כמבואר בכמה מקומות. [מיהו לדברי הצ"צ סי' מ"ז שהבאתי לקמן סי' צ"ח סק"א אתי שפיר] ועיין בתשובת משאת משה חי"ד ס"ס ד' שכתב שאם אחד נזהר אסור למי שאינו נזהר להדליק מנר של חלב וליתן לחבירו הנזהר ע"ש ועיין לקמן סי' קי"ט סעיף ז' בהגהה:

ח **אבל חלב**. ואם נפל פתילה מנר על פארפורקע ונכבה. כ' בשו"ת בית אפרים חלק חושן משפט סימן י"ז וז"ל אני מורה בדבר להקל ולהחמיר כי אם נפל ראש הפתילה שכבר נשרף ונעשה אפר אינו אוסר. אבל מה שלא נעשה אפר עדיין ודאי אוסר ואם שהה על הכלי בכדי שהיד סולדת בו בכלי הוי כנבלע ע"י אור ובעי ליבון ואם לא נשתהה עכ"פ בעי הגעלה או גרידה והכא בכ"ח לא שייך זה משום שידוע דפתילה מלוחלח בחלב וכיון שנפל בעת שדולק אף שנכבה תיכף כיון שנגע בכלי והיתה רותחת מחמת האור אוסר (מהרב הגאון מהור"ר בצלאל הכהן מ"ץ ז"ל בגליון הש"ע שלו):

סימן צג

א **וצריך לשער**. עש"ך סק"א מ"ש א"נ משכחת לה כו' כגון שנחושתה דק ורחבה גדול. ועיין בספר מרכבת המשנה בקונטרס ברכות בחשבון שהאריך לבאר זה ע"פ המופת וע"ד האלגיבר"א:

ב **אבל אם שהה מעל"ע**. [עט"ז ס"ק א' ועיין בתשובת חתם סופר סימן פ"ד מ"ש הוא ז"ל בביאור דברי העיטור בזה]:

ג **מחמירים בכיסוי**. עיין בשו"ת בא"ח סי' תמ"ז סק"ב שכתב בשם השבו"י ח"א סי' כ"א דאף המחמיר בכיסוי קדרה אעפ"י שאינו ב"י מ"מ אחר שני חדשים יש להתיר ולכתחלה בכל איסורים אסור להשתמש בכלים אף שלא נשתמש בהם שנים הרבה ומכ"ש בחמץ ע"ש ועיין מ"ש לקמן סי' קכ"ב ס"ק ג' מזה:

ד **בלא טעם**. עבה"ט סק"ג וכתב בספר בני חייא דאף לדברי המחמירים דוקא כיסוי מיוחד לכך אבל אם נתן קערה של חלב על קדרה של בשר מותר לדברי הכל כשאינו בן יומו ופשוט הוא:

ה **לא היה מאכל**. עבה"ט מ"ש וראיתי בט"ז שמאריך כו' ועיין בתשובת חוות יאיר סימן ק"א שגם הוא ז"ל הסכים עם הט"ז ודלא כהב"ח והלבוש אך לא מטעמא דהט"ז דמפליט ובולע דבגמרא משמע דאינו בולע כלל אלא לפי שיש חילוק בין בליעת טעם הדבר לבליעת ממשו ומה שאמרו דכבר שבע לבלוע היינו שאין בולע גוף הדבר אבל מ"מ בולע טעם מדבר שבתוכו (ויש נ"מ בין אלו הב' טעמים לענין מליחה כמ"ש לעיל סימן ס"ט ס"ק ל"ד ע"ש) ומ"ש עוד ובקדרה חדשה כו' עיין בנה"כ שחולק ע"ז ומתיר בפחות ממעל"ע דכ"ש הוא ממאכל שאין בולע בפחות ממעל"ע וכן דעת החות יאיר שם לפי שאין ללמוד דיני שאר או"ה מדיני יין שהיה נוהג וכתב דאף אם הקדרה התחילה לבלוע החלב ע"י בישול לא אמרינן דבולע והולך אפילו אחר שנצטנן וצריך מעל"ע אחר שהורק מתוכו אלא חשבינן מעל"ע משעה שבא לגדר פושרין ע"ש ועיין פמ"ג שכתב דבאין הפ"מ יש להחמיר כט"ז דחדשים כ"ז שלא שבעו לבלוע דהיינו שניתן בתוכו מים ב' פעמים (או עמד בו פ"א כמו רביע היום עס"י קל"ח ס"ד) נאסר בחצי מעל"ע ע"ש:

סימן צד

א **שנתחב**. עיין בתשובת נו"ב תניינא חיו"ד סוס"י ט"ז מבואר שם דאפילו אין היכר בכף עד כמה תחב אלא שאומר עד כמה תחב מהימן ולא אמרינן בזה מלתא דלא רמיא כו' דבדבר שהאדם עצמו עושה ל"ש לומר כן כיון דעכ"פ שיודע שבשום פעם יש חילוק

בדבר יודע הוא איך עושה ודוקא בשוחט שלא למד ה"ש ואמר אחר שלמד ברי לי ששחטתי יפה לא מהני כיון שבשעת שחיטה לא ידע שיש קפידא בשום פעם בשהייה דרסה ע"ש ולע"ד דבריו צ"ע מסימן י"ח סעיף ד' גבי מסוכסכת ומדברי הש"ך שם ס"ק ט"ו ובט"ז סי' ו' ס"ק ג' גבי פגימה למעלה מחציו של סכין ע"ש ומ"ש הנו"ב שם וראיה מר"ס צ"ד בש"ך ששואלין וכו' הנה בש"ך אין זכרון מזה כלל ואפשר שכוון לדברי הש"ך בס"ק כ"ח מה שחולק על מהרש"ל גבי סכין ע"ש ומ"ש מר"ס צ"ד ט"ס וצ"ל מס"ס צ"ד אבל גם משם אין ראיה לענין תחיבת כף דשאני התם דהוי ספק דרבנן כיון שהוא בלא רוטב כמ"ש הפ"ת שם והביאו הפמ"ג. ועיין בפמ"ג לאו"ח בהנהגת הוראות או"ה סדר שני אות י"ג מבואר ג"כ דאם לא ניכר עד היכן תחב יש לפקפק אי מהני אמירת ברי לי כיון דהוא מלתא דלא רמיא ע"ש וצ"ע [ועיין כו"פ שכתב דצריך לשער נגד חלק הכף שהכניס לתוך הקדרה אפילו נגד מה שלמעלה מן התבשיל דחם מחמת הבל הקדרה ובח"ד כתב עליו הגם דמה שמכריח זה מתוך מחלוקת רש"י ור"י דסי' צ"ב אינו מוכרח מ"מ יש להחמיר כדבריו ע"ש ועיין פמ"ג במשבצות סק"א. ועיין בתשובת ח"ס ס"ס פ"ב שכתב ע"ד הפלתי הנ"ל מסברא נ"ל דליתא וכן מורה לשון מהרש"ל שהביא הש"ך סק"א וכן נוהגים בעלי הוראות ע"ש]:

ב **בכלי ראשון**. עיין בה"ט סק"ב בשם רש"ל ועיין בתשובת חות יאיר סי' ק"א שכתב דאם הרתיחו חלב בקדרה ושהה בו עד אחר שנצטנן שעה מרובה והריקו החלב מתוכה וביום מחר בשלו בה בשר אם היה סמוך אחר מעל"ע לרתיחתו באופן שאתמול בשעה הזאת היה עדיין חם שהוא יותר מפושרין ששיעורו כחמימות הרוק נראה לאסור דאע"פ שהוסר מעל האש מ"מ נשאר לו שם כ"ר ועשו הרחקה וסייג ומה גם לענין דהכ"ר בולע והולך כ"ז שהדבר שבו שם וצריך מעל"ע אחר שבא לגדר פושרין ע"ש ועיין לקמן סי' ק"ה סק"ה מ"ש שם:

ג **עיקר**. עבה"ט של הרב מהרי"ט ז"ל שכתב בשם בה"י אע"ג דחם מקצתו חם כולו היינו לבלוע אבל לא לפלוט דאינו פולט אלא מה שנתחב ממנו בקדרה ונ"מ אם תחבו הקתא של הכף של מתכת ב"י בקדרה צריך ס' בקדרה נגד הקתא שנתחב בו עכ"ל והנה בה"י כתב ששמע כן מבעל מג"א ע"ש ובאמת כן הוא במג"א בא"ח סי' תנ"א ס"ק כ"ד אכן דעת הש"ך כאן סק"ג לא נראה כן אלא דגם לענין לבלוע לא אמרינן חם כולו דאינו מוליך בליעתו בכולו וכ"כ לקמן סי' קכ"א ס"ק י"ז דהעיקר כמהר"ם מ"ץ דחם כולו היינו לענין דאם הכלי נעשה חם בראש אחד ונגע איסור בראש השני נאסר אבל לא מהני שאם נפל איסור בראש אחד שיהא מתפשט בצד השני ולכן אם נשתמש היתר במקצת האחר

מותר בדיעבד ע"ש וכ"כ בסולת למנחה כלל פ"ה דין א' דאם תחב הקתא מן הכף של בשר תוך המאכל חלב אף שנשתמש הכף בלא הקתא תוך מעל"ע אין צריך לבטלו כלל בדיעבד וכן העליתי בהלכות פסח סי' תנ"א סק"מ ודלא כמ"ש הבה"י בשם בעל מג"א אבל מ"מ הכף נאסר שוב להשתמש בו עד שיגעילו עכ"ל ועיין בתשובת אא"ז פנים מאירות ח"א סימן פ"ג שהאריך בענין זה והעלה דהיכא דאין כל הכלי חם שהיד סולדת בו לא אמרינן חם מקצתו חם כולו ואם תחב הקתא של הכף או סכין קודם הכשר אין צריך ששים לבטלו ואם כל הכלי הוא חם אמרינן שפיר דמפעפע בכל הכלי כמו גבי חתיכה חמה ואם תחב צד השני לתבשיל קודם הכשר צריך ששים לבטלו אלא לענין הכשר סגי למקצת כלי שנשתמש בו דכבולעו כך פולטו ע"ש. וכתב עוד הש"ך שם בשם או"ה כלל ל"ז דין ב' דדוקא בחם שע"י בישול אבל בחם שע"י האור ממש מוליך ומפליט בליעתו בכולו ע"ש ולפ"ז אם נתחמם הכלי מתכת ע"י אש ממש במקצת ונתחב מקצתו לקדרה צריך לשער נגד כל הכף דכולו חם ממש ומפליט מן הכל:

ד **דסגי בפעם אחת**. וכתב בספר חמודי דניאל כ"י דאם תחבו לקדרה והיה ששים ואח"כ תחבו לקדרה אחרת ולא היה ששים ואח"כ חזר ותחב לראשונה צריך ב' פעמים ששים:

ה **בהנאה**. עבה"ט. ומ"ש אבל לא לפני הכלב אפילו אין הכלב שלו. הוא מדברי הט"ז שכתב כן בשם או"ה ומהרש"ל ות"ח אכן אין כן דעת הגאון בעל מקור חיים בסי' תמ"ח סק"י דדוקא בחמץ בפסח כו' וכ"כ בביאור הגר"א ז"ל שם ע"ש וקצת ראיה מלקמן סימן קל"ד ס"ב ע"ש ועל ראיית המק"ח מתוספות פסחים דף כ"ב ד"ה ואבר מן החי יש לפקפק ע"ש ודו"ק ועיין בתשו' פני יהושע חא"ח סימן י"ב ובספר באר יעקב סי' כ"ט מ"ש בענין זה:

ו **שאינו נהנה מגוף האיסור**. עיין בתשובת הרדב"ז ח"א סימן כ"ד. [ועיין בתשובת חתם סופר סימן צ"ח שהעלה דלמכור לעובד כוכבים קדרה הבלועה מבשר בחלב אין בו בית מיחוש כלל אפילו ביומיה ע"ש]:

ז **הוא כ"ש**. עבה"ט ועיין בסולת למנחה כלל כ"ג שכתב שבתורת האשם האריך להחזיק דעת מהרש"ל אך שמחלק דהיכא שעירו הבשר עם הרוטב תוך הכ"ש אז מתקרר גם הבשר ע"י הרוטב שמקררו וסובב הבשר מכל צדדיו ע"ש. [ועיין בתשובת ח"ס סימן צ"ה שהאריך בזה וכתב שבעיקר הדין לא נ"מ כולי האי דאנו רגילים להחמיר בכל הכלים אפילו כלי שלישי כ"ז שהיד סולדת בו וכמ"ש הפר"ח ס"ס ס"ב אם לא בהפ"מ ויש עוד סברות להתיר ובכל זאת אם אפשר להכשיר הכלים ולהשהות כלי חרס אנו מצריכים הכשר ושיהוי ולפעמים ג"כ להגעיל הכ"ח ג"פ ברותחין אחר השיהוי וכמ"ש הטור סי'

קכ"א בשם העיטור דכל מה דאפשר לו למיעבד בהיתרא עבדינן ואז ר"ל כשהוא הפ"מ ועבדינן כל טצדקאי הנ"ל בוודאי יש להקל אפי' בדבר גוש דכדאי הרמ"א לסמוך עליו ואפי' בבב"ח דטעם כעיקר שלו חמיר טפי מ"מ עכ"פ הכא ע"כ לאו בישול גמור הוא כמו שהוכיח המנ"י סוף כלל ס"א כו' וליכא אלא איסור דרבנן ומכ"ש בשאר איסורים דלא חמיר טכ"ע כ"כ דיש לסמוך אהנ"ל. בשגם עיקר הדין צ"ע מתוס' זבחים צ"ו כו' וכן קבלתי ממורי הגאון ז"ל להקל בדבר גוש בעת הצורך עכ"ד ע"ש. והנה מ"ש דאנו רגילים להחמיר בכל הכלים אפילו כלי שלישי כו'. המורים שלנו אין נוהגים כן ועט"ז וש"ך סי' ק"ה ובפמ"ג שם. ומ"ש בסוף דבריו ומכ"ש בשאר איסורים כו' לכאורה אין זה כ"ש אדרבה בשאר איסורים יש להחמיר טפי דלא תלי אם הוא דרך בישול איכא חשש דאורייתא ויש לעיין]:

סימן צה

א **נותן טעם**. עבה"ט ועיין פמ"ג במשבצות ס"ק א' שכתב בשם שערי דורא דאין נ"ט בר נ"ט אלא בכלי אבל לא באוכל. ועיין בתשובת פני אריה סימן מ"ח ומ"ט שהאריך להוכיח דנוסחא זו בש"ד שהביא הפמ"ג נוסחא משובשת היא ובאמת הדין דבאוכל נמי אמרינן נ"ט בר נ"ט וק"ו הוא מכלי אלא דמ"מ כתב בתבשיל של שעורים שניתן לתוכו חמאה כמו א' מארבעים מהתבשיל שהגיסו אותו בכף ואח"כ נתחב הכף לקדרה של בשר שאין בה ס' נגד החמאה שניתרה אל התבשיל של שעורים דאסור לא מבעיא לחמאה שניתן לתבשיל גוש של שעורים וכיוצא בו דלא דייניגן ביה נ"ט בר נ"ט שהרי א"א שנכנסה החמאה כולה לתוך השעורים לפנים שלא נשאר ממנה כלום ע"ג השעורים מבחוץ וא"כ בלע הכף מאותו הלכלוך שהוא בעין אלא אפילו היה התבשיל כולו רוטב אסור שלא התירו נ"ט בר נ"ט אלא בכלי או בחתיכה שבלעה בשר או חלב שהבלוע נאחז ונדבק בו אבל ברוטב דלא שייך בו בליעה כלל אלא תערובת אין כאן נ"ט בר נ"ט ע"ש ראיותיו ולע"ד נראה להתיר הקדרה של בשר הנ"ל ולא משום נ"ט בר נ"ט אלא לפי שכתב הט"ז בסי' צ"ב ס"ק כ"ד דאין צריך לשער כי אם לפי החשבון דאין המדומע מדמע כו' וא"כ הכא א"צ שיהא ס' נגד כל החמאה אלא כנגד חלק אחד מארבעים מהכף וזה פשוט. ועיין בס' ח"ד שכתב עוד דלא אמרינן נ"ט בר נ"ט בשעת בישול כגון אם נפל חלב על הקדרה שמבשלין בה דגים כנגד הרוטב ואח"כ בישלו הדגים עם הבשר אפילו בדיעבד אסור אם לא היה ס' בבשר נגד החלב שנפל בראשונה על הקדרה ולא אמרינן דהוי נ"ט בר נ"ט דכיון שנפל בשעת הבישול ובישול מפעפע בכל הכלי לחומרא

והבלוע מקושר הוא עם התבשיל חשבינן כאילו נפל לתבשיל והוי טעם אחד ע"ש ועיין בתשובת בית אפרים חלק יו"ד סי' ל"ז באמצע התשובה שהשיג עליו והעלה דאפילו בשעת הבישול אמרינן נ"ט בר נ"ט ע"ש ועיין מ"ש לקמן סימן צ"ז:

ב **ובדיעבד מותר בכל ענין**. ודוקא נתבשלו שיש ג' נ"ט שעיקר הטעם הולך באמצעית המים אבל נצלו אסור ש"ך. ולפ"ז גם בנתבשלו אף דהדגים מותרים מ"מ הרוטב אסור דהוי כמו נצלו. פמ"ג וח"ד וכתב עוד הח"ד דהא דנצלו אסור דוקא שצלה דגים בשפוד או בכלי שצלו בו בשר אבל אם צלה דגים בקדרה שבישל בו בשר מותר כיון שטעם בשר נבלע בכלי ע"י בישול חשיב מעיקרא כמו ג' נ"ט. ואם חתך דגים רותחים בסכין שחתך בשר הוי כנצלו דדוחקא ורותח מבשל ע"ש ודין זה בחתך דגים בסכין כתבה כנה"ג בסימן צ"ו בהגהת בית יוסף אות ה' ועיין בתשובת פרי תבואה סי' כ"ב בהג"ה שחולק עליו וכתב דאין לחוש לו גם הפמ"ג בסי' צ"ז במשבצות אות ג' הניח דין זה בצ"ע ע"ש:

ג **אבל ליתנם בכלי שלהם**. עש"ך סק"ה לשון הר"ן שם ועיין בתשובת ר"א בן חיים סימן ס"ח.

ד **אבל אם היה דבר חריף**. עיין בתשובת מקום שמואל סימן פ"ט שהאריך הרבה לסתור פסק זה דבתשובת הרשב"א שם לא משמע מידי ומדברי האו"ה ג"כ אין ראייה דמה שהצריך ס' נגד כל התבלין אינו מטעם דבד"ח לא אמרינן נ"ט בר נ"ט רק משום דאין כאן רק ב' נ"ט (זה הוי כנצלו שכתבתי לעיל) ולפ"ז בנתבשל דאיכא ג' נ"ט אפילו בדבר חריף מותר ולא כמו שמדמה הרמ"א דין בישול בדברים חריפים לדין תבלין שנדוכו. ומסיק דבדבר חריף גמור אין לזוז מפסק הרמ"א מאחר שכן פשט המנהג אבל במקום שיש להסתפק אי מקרי דבר חריף (כמו בארש"ט שנחלקו בו הט"ז ובה"י כמ"ש הבה"ט סימן צ"ו סק"י) וכדומה יש להתיר ע"ש וכן הסכים בתשובת פרי תבואה סי' כ"ב ע"ש. ויש להסתפק הא דחורפא מחליא אם הוא דאורייתא או מדרבנן ונפ"מ להקל בספיקו וראיתי בתשובת כנסת יחזקאל סוף סי' כ"ד כתב דהוא מדרבנן ע"ש ועיין בתשו' אא"ז פנים מאירות ח"א סי' ס"ד הביא ראיה דהוא דאורייתא ע"ש. שוב ראיתי בתשובת שיבת ציון רס"י ל"ב כתב דלא שיוך בזה כלל לומר דין דאורייתא או דרבנן דחיך אוכל יטעם וכיון דחז"ל עמדו בזה על הנסיון וידעו דבדבר חריף משוי ליה לשבח פשיטא דהוא דאורייתא ע"ש ועמש"ל ס"ס ק"י בדיני ס"ס אות י"ט שכן דעת הגאון רבינו עקיבא איגר.

ה **והמים נוהגין בהן איסור**. עיין בת"ח סוף כלל נ"ח שכתב ויש ללמוד מזה אם תחבו כף של בשר ב"י לקדרה של חלב שאינו ב"י מלא מים או איפכא כו' המים מיהו אסורין

וכתב המנ"י ריש כלל נ"ט התוחב כף שאינו ב"י למים דאסורין היינו בלא הוחמו לשתיה משא"כ בהוחמו לשתיה וצ"ע למעשה ע"ש:

א **שאם נתנו אפר**. עש"ך שהשיג על דין זה. ובתשובת כ"י הארכתי בזה ותירצתי קושיית המחברים על הש"ך בזה הלא המה המנ"י כלל נ"ח ס"ק כ"ו והכרו"פ סק"ד וח"צ בתשובה סימן ק"א ובתשובת כנסת יחזקאל סי' כ"ח שכולם הקשו על הש"ך ואני ישבתי דברי הש"ך בזה בס"ד על נכון ולבסוף כתבתי דנראה שאין כוונת המחבר דאפר יכול לפגום את האיסור אלא כוונתו דוקא הכא בבשר בחלב מהני אפר להקליש טעם שלא יחול עליו אח"כ שם בב"ח וכמו שמצינו בסי' פ"ז בחלב קיבה קרושה ע"ש בש"ך ס"ק ל"א ובזה מסולק קושיית הש"ך גם קושיית הט"ז ממהרי"ל ע"ש. ועיין עוד בשאילת יעב"ץ ח"א סי' קנ"ו ובתשו' מקום שמואל סי' ע"ד ובתשובת צ"צ סי' מ"ז:

ז **נותן טעם לפגם**. עבה"ט ס"ק י"ח ועיין בתשובת נו"ב תניינא חי"ד סימן נ"ז על דבר הבאדאשין העושין מן הלא"ג של הבורית אם מותר ליתנו לתוך העיסה שיתחמץ העיסה והשיב דאף שהעיד הגאון בעל צ"צ על הבורית שהיא פגומה מאד מ"מ אולי הבורית הוא פגום והלא"ג אפשר שאינו פגום דכל טעם טוב שבחלב נכנס ללא"ג אך יש להתיר דידוע שהבאדא"ש עצמו צריכים ליתנו בתנור בוער והוא נעשה בתוכו כולו אש ואין זה חמור מהנשרפין שאפרן מותר וע"ש עוד דאפילו אם היה מלאכת הבאדא"ש באופן אחר שלא היה נשרף ממש מ"מ בדיעבד לא נאסרה העיסה שהועמד ע"י מכמה טעמים ע"ש:

ח **והמחמיר גם בזה**. עיין בתשובת רדב"ז החדשות סי' רל"ו דמשמע דדוקא בכלי חרס ראוי להחמיר ולא בשאר כלים:

סימן צו

א **וי"א דה"ה לאב"י**. [עיין בתשובת משכנות יעקב סימן ל' שמוכיח מגמרא ראיה לדעת המקילין דלא מיקרי ד"ח רק חלתית ע"ש]:

ב **ואם יש ספק אם נחתך**. עיין ש"ך שהשיג על הרמ"א ז"ל דמדבריו משמע דאף שידוע שהסכין ב"י אלא ספק אם נחתך בו או במרא וחצינא שרי והא ליתא דדוקא בקרי"ן הוא דיש להתיר כה"ג ולא בצנון ע"ש ועיין בכו"פ שהקשה עליו דהא יש לירק ההוא חזקת היתר והעמד דבר על חזקתו דלא נחתך בסכין של איסור ואף בשל תורה אזלינן לקולא ע"ש ועיין בשו"ת תולדות יצחק סימן י"ז שהשיג עליו דהא דאמרינן העמד דבר על חזקתו דוקא היכא דאיתייליד ריעותא מצד עצמו אבל אם הריעותא מחמת דבר אחר של ספק תערובת איסור שנתערב לא אמרינן להעמיד דבר בחזקתו והאריך בזה (ועיין

בתשובת שיבת ציון סי' ל"ב שאין דעתו כן ע"ש) ומ"מ העלה דדברי רמ"א ז"ל נכונים ודלא כהש"ך משום שגם בצונן יש כמה צדדים להקל ע"ש:

ג **ובצלים**. בכתבי הרב הגדול מהר"ר דניאל זצ"ל כתב נראה דהני בצלים כשהם קטנים אינם חריפים כ"כ ואם חתכם בסכין שאינו בן יומו יש להקל במקום הפסד ע"כ:

ד **מלוחים**. עבה"ט לענין בארש"ט אי הוי ד"ח ועיין פמ"ג שהכריע דאם אינו יכול לשתותו חי הוי ד"ח כצנון וכשיכולין לשתות חי הוי כפירות חמוצים דשרי במקום הפסד ואם הוא מלובן בביצים שוב לא הוי ד"ח (וכ"כ בס' ח"ד) והכל לפי ראות עיני המורה. וכתב עוד בדבר מי סובין שדרך לחמם מים בכ"ר על האש ונותנין על סובין בחבית על ידי עירוי ושוהה שם יום או יומים ונעשה מחומץ אם הוחמו המים בקדרה חולבת ב"י לכתחלה אסור ובדיעבד שרי דהוי נ"ט בר נ"ט ואף דבד"ח לא שייך זה מ"מ הרי בשעה שקבלו המים טעם לא היו חריפין וכשנתחמץ אח"כ כבר חלף לו הטעם. ואם הוחמו בקדרה חדשה רק שעירו לחבית חולבת מותר לכתחלה עם בשר כדין עלו. ודוקא שנטלו משם המי סובין קודם חימוצן ואף בכלי איסור בן יומו יש להתיר דעירוי מבשל כ"ק ויש ס' נגד הקליפה של הכלי. ואם נשתהה שם עד שנתחמץ ושהה כדי שיתן על האש וירתיח אחר שנתחמץ אז אסור בין בחולבת וכ"ש בכלי איסור דנ"ט לפגם ונ"ט בר נ"ט לא שייך בד"ח ואפילו בדיעבד אסור. ואם נשתהה מעל"ע וקודם החימוץ לקחו משם אם בכלי חולבת מותר בדיעבד. ואם בכלי איסור אפילו אב"י אסור דכיון שנשתהה מעל"ע בלע וכשנתחמץ הוי כפוגם ולסוף השביח. דלא כח"י בסי' תמ"ז שכתב אף כשנתחמצו אח"כ לא אמרינן תו מחליא לשבח דליתא דמידי דהוי אפוגם ולסוף השביח עכ"ד בקצרה ועיין בתשובת פרי תבואה סימן כ"ב שהשיג על כל דבריו. בראש מ"ש אם הוחמו בקדרה חולבת כו' בדיעבד שרי. ליתא דהא בנצלו אף דיעבד אסור וזה הוי כנצלו (וכמש"ל סי' צ"ה סק"ב) ומ"ש ואף בכלי איסור כו' ליתא דבכלי של איסור ב"י י"ל דכל מה שנוגע ממי השפיכה בכלי נעשה נבלה מעט מעט כההיא דסי' ק"ד בעירו שומן על עכבר ואולי כו' עד וצ"ע בזה. גם במה שחולק הפמ"ג על החק יעקב נראה לו עיקר כדעת הח"י דאם בעת קבלת הטעם לא היה דבר חריף לא אמרינן תו כשיחמיץ מחליא ליה לשבח ע"ש גם בח"ד מסכים עם הח"י בזה. וכתב בתשובת מקום שמואל סימן צ' ע"ד הלפת שקורין בוריקי"ש ובל"א ירוטי ריבי"ן אם בישלו אותם במים מקודם כדי לרככן כדרך בכל המדינות לכ"ע לא מקרי דבר חריף אף אם נאמר דהוי כצנון ושאר דברים חריפים דאגב המים בטל חורפייהו וכן הורו חכמי פראג בכיוצא בזה במאכל של בצלים עם בשר שטמנו על שבת בקדרה של חלב שאב"י והתירו המאכל של בצלים

הנ"ל משום דדרך העולם לבשל אותם הבצלים מע"ש קודם הטמנה להמתיקן וא"כ בטל חורפייהו ומכ"ש שיש להקל בלפת הנ"ל דאף אם נדמהו לפירות חמוצים הרי גם בזה מתיר הט"ז במקום הפסד ובלפת הנ"ל יש לצדד ולהקל גם שלא במקום הפסד ע"ש ועיין בתשובת אא"ז פנים מאירות ח"א סוף סי' ס"ד נראה דפשיטא ליה דכל דבר חריף שנתבשל פקע חורפיה ע"ש ועיין בספר באר יעקב בסימן ק"ג סוף תשובת הרב מהר"ר יוסף חולק עליו שהרי נראה בחוש שתבלין חריפין אפילו אחר הבישול וכן תמכא ולכן אם הוחמו דברים חריפים אחר שנתבשלו בקדרה של איסור אינו ב"י אסורים אם לא שידענו בבירור שבטל חורפייהו כגון בצלים אבל מסתמא אין להקל והבאר יעקב שם כתב דאף מן הסתם היכא דאיכא קצת צדדים להיתרא יש להקל ולהתיר מכח ס"ס דילמא הלכה דדוקא קורט של חלתית ודלמא כבר בטל החריפות ע"ש:

ה **שיגרור ממקום החתך**. עיין בתשובת חות יאיר סימן קע"ט בדג שנפתח בסכין של עובד כוכבים והורה שידיחנו וישפשף במקום נגיעת הסכין יפה יפה ואף דקיי"ל בסי' צ"ו חתך קישואים בסכין של בשר בעי גרידה מפני שהקישואין לחין וה"נ בדג. י"ל דשם דבר קל הוא לגרוד קצת מבי פסקי שלא מיירי כשנחתכו דק דק דאיך יגרוד כל חתיכה קטנה מכל צדדיו ועוד דאם נחתך דק דק אפשר דמותר ע"י החתוכים האחרונים כבהגהה הסמוכה שם משא"כ בדג שא"א לגוררו ללחותו ואם נאמר לקלוף מקום החתך יפסיד כולו וכו' עד מ"מ אמרתי שישטוף עליו מים ויעבור עליו בכח חודו של סכין וגרידה ממש מבשר הדג לא בעי ואפילו ידעינן שהסכין ב"י די בכך ע"ש:

סימן צז

א **אין לשין**. עיין בתשובת צ"צ סי' פ' בענין אם מותר לתת חלב לתוך היין כדי שיהא לבן וצלול ע"ש ועיין בנ"צ:

ב **הפת אסור**. עיין בספר לבושי שרד ס"ק קל"ח לענין אם נתערב ככר זה בככרות אחרות ע"ש היטב ועיין פמ"ג בשפ"ד סק"א שכתב דיש לעיין אם לש פת עם חלב בשוגג שלא ידע שזה אסור או נפל בשוגג חלב מי אסור או לא קנסו כ"א היכא שעבר במזיד ומסתימת הפוסקים משמע אף בשוגג אסור עכ"ד ועיין בנ"צ בזה.

ג **ששינה צורת הפת**. עיין בתשובת מהרי"ט ח"ב סי' י"ח שכתב דאין מועיל שינוי רק בביתו אבל לעשות הפת מרובה למכור בשוק אסור דאורחים לא יכירו בשינוי ואף על סמך ההודעה אסור דחיישינן שמא ישכח מלהודיע ע"ש. ועיין ח"ד שכתב עוד דשינוי אין מועיל רק כששינה בשעת אפיה דלא היה עליו איסור כלל אבל לעשות שינוי אחר

שכבר נאסר אינו מועיל וכן לחלקו להרבה ב"א שיגיע לכ"א דבר מועט אסור כיון שכבר נאסר ונעשה נבלה ע"ש וכן דעת הפמ"ג דלא ככו"פ בשם זקינו. וכתב עוד בתשובת מהרי"ט שם דהא דאסור אם ליכא שינוי דוקא היכא דאיכא חשש שיאכלן עם גבינה ביחד אבל היכא דליכא למיחש להכי כמו אותם הממולאים במיני מתיקה שאין דרך לאכלן עם גבינה מותר ללוש אותם עם שומן ולא חיישינן שמא אחריהם יאכל גבינה דדיינו במה שאסרו ואין לנו לגזור גזירה אחרת עליה ע"ש עוד טעמים לזה:

ד **ואין לאפות**. עיין בתשובת פני אריה סוף סימן מ"ח שכתב דפת שנאפה עם עיסה שאין בה שומן בעין אלא טעם בלוע אפילו נגע בה ע"י לח רותח מותר בין עם בשר בין עם חלב דנ"ט בר נ"ט הוא אלא דלכתחלה אסור כמ"ש הרמ"א לעיל סימן צ"ה ס"ב בהגהה אבל בדיעבד אה נתנו לתוך החלב מותר לאוכלו ועם בשר מותר לאוכלו אפילו לכתחלה ולא גזרינן שמא יאכלנו בחלב כיון דבדיעבד אף אם אכלו בחלב לאו איסורא קאכיל ע"ש וע"ל סי' צ"ה סק"א:

ה **זב תחתיו**. עבה"ט סק"ג בשם הש"ך וכ"כ הט"ז והנה בש"ע קטנים ד"א כתוב בשם הגאון מהר"ר עוזר ז"ל דדוקא קאמר הרמ"א ואם זב תחתיו היינו תחת הפת ממש דאל"כ הוי נ"ט בר נ"ט דשרי בדיעבד כו' ע"ש. וכן הקשה בכו"פ על הט"ז וש"ך ועיין בח"ד שכתב דלא קשה מידי דלא אמרינן נ"ט בר נ"ט רק כשטעם האחר הוא בלוע כבר אבל בשעת בישול לא שייך זה ע"ש (ועמש"ל סי' צ"ה ס"ק א') ועיין בתשובת בית אפרים חי"ד סימן ל"ז שנשאל על מעשה כזה בנשים שאפו לחמם לצורך שבת ואחת מהשכנות נתנה לחמניות ממולאות בצלים וחמאה וזב לקרקעית התנור והעלה דכיון דלא זב תחת הפת ממש הוי נ"ט בר נ"ט דלא כח"ד ועוד דכיון שהיה החמאה דבר מועט ואין בה בכדי נ"ט בפת מותר אליבא דכ"ע (ויש נ"מ בין הני שני הטעמים דאילו לטעם א' מ"מ לאוכלם עם חלב אסור דנ"ט בר נ"ט לכתחלה אסור אבל לטעם ב' אף לאוכלם עם חלב שרי מאחר שכבר נתבטל) ולענין אם צריך ס' בכל עוגה בפ"ע או מצטרף כל מה שבתנור נראה דיש להקל כאן כמ"ש הרמ"א לקמן סי' ק"ח לענין ריחא ע"ש באורך. ונראה דמה דנקט בלשון השאלה שאפו לחמם לצורך שבת אינו מדוקדק דא"כ למה לו להאריך בזה להתיר לאוכלו במלח משום נ"ט בר נ"ט דהלא כתב הרמ"א סעיף זה דלצורך שבת מיחשב כדבר מועט ובלאו הכי שרי והכוונה שאפו בע"ש ובאמת היה לימים הרבה:

ו **שטחו באליה**. עיין בתשובת מהרי"ט ח"ב סימן י"ח מבואר שם דאפילו בפחות מכדי נ"ט אסור משום דהאיסור עומד במקומו ואינו מתבטל כו' ע"ש וכן הסכים בספר חוות דעת וס"ל לחלק בין אם נפל על הפת או שנדבק בתנור שטחוהו באליה דאז לא מהני

ס' ובין אם נילוש החלב בתוך הפת דאז שרי אי איכא ששים ע"ש ועיין בתשובת בית אפרים חי"ד סימן ל"ז באמצע התשובה שחולק ודעתו דבכל ענין מהני ס' רק דצריך נטילה באותו מקום ע"ש:

ז **המחזיק י"ב עשרונים**. עיין בתשובת יד אליהו סי' כ"ה שכתב דאין צריך שיהא קרקעיתו של תנור מחזיק כל כך אלא שיהא כל חלל התנור מחזיק כל כך ע"ש באריכות ועיין פמ"ג שאין דעתו כן רק דבעינן שיהא קרקעית התנור מחזיק י"ב עשרונים מפת עבה טפח:

סימן צח

א **יטעמנו עובד כוכבים**. עבה"ט בשם ט"ז. וע"ל סי' מ"ב בבה"ט סק"ג שכתב בשם הש"ך דלהכי גבי מרה שרי לטעום דקרוב הדבר שיטעום טעם מר ע"ש משמע דאי לאו הכי אף טעימה בלשון אסור וכ"כ הפמ"ג בסי' צ"ה במשבצות ס"ק ט"ו דהכי קי"ל ואסור ללחוך בלשון אם מלוח ע"ש. ועיין בשו"ת צמח צדק סי' מ"ז שנשאל אם מותר לטעום הבורית אם יש בו מלח כל צרכו והשיב דאע"ג דדבר שהוא פגום. מדרבנן מיהא אסור לכתחלה וטעימה היינו דוקא לאכילה אבל לטעימה שרי לכתחלה וטעימה אינו אסור אלא מדרבנן ובדרבנן לא גזרו ע"ש. והמובן מדבריו דס"ל דה"ה בכל איסורי דרבנן שרי טעימה ואף לטעום בפיו ממש וכן הבין בנו של בעל צ"צ בסוף הספר והפר"ח בסי' ק"ח ס"ק כ"ב ע"ש (ועפ"ז מיושב דברי רש"י בחולין ד' צ"ז ע"ב במה שפירש דאיסורא כגון בשר בחלב שאין ישראל יכול לטועמו ע"ש וגם אפשר לתרץ קושיית התוס' שם ע"א בד"ה אבל בב"ח מהא דיין במים כו' אמנם התוס' לשיטתייהו בדף צ"ח ע"ב בד"ה רבא דחולקים על רש"י ז"ל וס"ל דאף רבא ס"ל בכל האיסורים טעם כעיקר דאורייתא ע"ש ודו"ק) אכן בתשובת נו"ב תניינא חיו"ד סי' נ"ב כתב דהצ"צ לא התיר אלא טעימה בלשון ומסיק דאף טעימה בלשון אינו מותר כי אם באיסור פגום ולא בכל איסורי דרבנן ע"ש:

ב **משערינן בששים**. עיין בתשובת שער אפרים סי' נ"א ובתשובת עבודת הגרשוני סי' למ"ד שמשערים במדה ולא במשקל ע"ש וכן כתב בתשובת הר"ש בן הרשב"ץ סי' רצ"ט. ועיין בתשובת חינוך בית יהודא סי' ל"ג שדעתו דאם האיסור וההיתר שוים במשקל דהיינו ממין אחד שאין א' כבד בטבעו יותר מחבירו וגם אין בו נפוח או חלל יותר מחבירו פשיטא דנוכל לשער בשניהם או במדידה או במשקל ואמנם אם יש בחלק א' חלל יותר מחבירו דאז אם נשער במדידה צריך למעך החלל אז אמרינן השוקל משובח ממנו דשמא לא מימעך החלל יפה ובשני מינים א"א לשער במשקל ואפילו אם יש חלל

ע"כ צריך למעך החלל ע"ש. ועיין בתשובת בית אפרים חי"ד סימן ל"ו שכתב דכזית קרוש שנפל לתבשיל כגון כזית שומן שנפל לתבשיל של חלב או כזית חמאה שנפל לתבשיל של בשר אע"ג שמיד שנפל לתוך התבשיל נמס ונעשה רביעית מ"מ א"צ ס' רביעיות מחמת שנמס רק סגי בס' זיתים דאף שהגדיל מדתו מ"מ עמד בו טעמו שהיה בתחלה ואפשר דאם נמס קודם ונפל אחר שנמוח צריך ס' רביעיות נגדו מדרבנן כיון שהיה האיסור ניכר בפ"ע כשיעור הזה ע"ש שהאריך בזה. ועיין בתשובת פאר הדור להרמב"ם סי' ס"ה שנשאל באיסורין שאמרו חכמים שבטילין בששים אם מותר להורות כך לעם הארץ או לא והשיב בודאי מותר להורות כך אפילו לעם הארץ ולא גזרינן שמא יפרצו פרץ מפני שדבר שנתערב איסור בהיתר מדין תורה חד בתרי בטל כו' אמור מעתה מאחר כי אחד בששים גזירה הוא ניקום אנן ונגזור גזירה לגזירה עכ"ד ע"ש. וצ"ל דלשיטתו אזיל דס"ל טכ"ע לאו דאורייתא כמ"ש הש"ך בסק"ב ועיין בבית יוסף ולפ"ז לדידן דקי"ל טעם כעיקר דאורייתא אם נתערב איסור בהיתר מין בשאינו מינו אסור להורות כך לעם הארץ שיתבטל בששים וצ"ע כי לא שמענו זאת מעולם ועיין בש"ך לקמן סי' ק"ס ס"ק כ"ב:

ג **לסמוך**. עבה"ט בשם ש"ך ועיין בספר בכור שור בחידושיו לחולין ד' צ"ו שמפקפק בזה ודעתו שאין להקל משום דכתב הרמ"א ז"ל לעיל סי' מ"ב ס"ג בהגהה דאף עכשיו יש לסמוך אטעימת הכבד וביאר הטעם בד"מ משום דרבו מכשירים בחסרה המרה אלמא דבמקום אחר אין לסמוך עכשיו אטעימה אפילו דישראל ע"ש ועיין פמ"ג בסי' מ"ב שם שדעתו לחלק דבטעימה ע"י לחיכה בלשונו לחוד אין בקי כ"א מומחה וע"ז כתב הרמ"א דיש לסמוך הואיל ורבו מכשירים אבל לענין טעימת מאכל בזה כ"ע בקיאין וא"צ אומן ומש"ה ישראל מהימן ע"ש:

ד **בתר שמא**. עבה"ט [ועיין פמ"ג בפתיחה ח"ג פ"ד בענין בשר עוף ובהמה ואיל וכבש כו' אי נקראים מב"מ ועיין בתשובת ח"ס סימן פ"ז וס"ס צ"ג מ"ש בזה]. ועיין בספר תיבת גמא שחיבר בעל הפמ"ג דף ע"ח שכתב דדם וחלב אין טעמם שוה אע"ג דדם נעכר ונעשה חלב [צ"ע דזהו לכ"ע בנדה ט' אבל אנן לא קי"ל הכי כמבואר לקמן סי' קפ"ד ס"ז ובסי' קפ"ט סל"ג וכמ"ש בנ"צ לעיל סימן פ"א ועיין מג"א סי' רט"ז סק"ג ובסימן תצ"ד סק"ו] מ"מ השתא לאו טעם דם הוא וכדמוכח ראיה מחולין קי"א אמרה ילתא אסר לן דמא שרא לן כבדא ופירש"י טעם דם בו ולא אמרה שרא לן חלב ש"מ דאין בו טעם דם. ועיין בתשובת בית אפרים חי"ד סי' ל' לענין חתיכת בשר שנפל לתוך יורה של חלב וסיללו מיד והבשר נאבד וא"א לעמוד על שיעורו והשואל אומר שלפי אומדן דעתו היה ס' אך

אינו יודע בבירור וכתב שיש כמה צדדים להקל דדעת הפר"ח דכל בב"ח שלא נתבשל כמאכל ב"ד אין בו איסור מה"ת וגם כיון שאומר שהיה חתיכה קטנה קרוב שיש ששים הוי כהיתרא שכיחא טפי ולכן יש להתיר ע"י טעימת קפילא מסל"ת ואם אין שם קפילא שרי לישראל לטעום טעימה בעלמא ואם אין מרגיש טעם בשר מותר לאכול אח"כ ומי שירצה להחמיר גם בזה לענין אכילה עכ"פ בהנאה יש להתיר בפשיטות ע"ש:

ה **אבל אם נתערב בשא"מ**. משום דקי"ל טעם כעיקר דאורייתא וע' בתשובת נו"ב תנינא חלק א"ח סימן ס"ו שכתב דכיון דהא דטעם כעיקר דאורייתא ילפינן ממשרת או מגיעולי עובדי כוכבים אמרינן דדוקא באיסורים דכוותייהו שהם לאווין שיש בהם מלקות אבל לא בלאו שאין בו מלקות כגון חלב טמא וכיוצא ע"ש ועיין מ"ש לקמן סי' קי"ח ס"ק א'. ועיין בש"ך מה שתמה על הרב בת"ח ועיין בתשובת בשמים ראש סימן קמ"ד בהגהת כסא דהרסנא שם מ"ש בזה. [ומה שתמה בכו"פ סק"ב על דברי הרשב"א בחולין בתיחב כף חולבת ליורה של בשר ונשפך עייו בתשו' חתם סופר סימן פ"ו שכתב ליישב בטוב טעם. וע"ש עוד שתלמיד ותיק אחד רצה לחדש למאן דס"ל טכ"ע ל"ד ואך בבב"ח הוא דאורייתא מדאפקיה רחמנא בלשון בישול א"כ י"ל דהיינו דוקא כשקיבל החלב טעם ממשות הגדי אבל טעם גדי הנבלע בקדרה אינו כעיקר מה"ת לאסור החלב (גם הפמ"ג בפתיחה להלכות בב"ח נסתפק בזה ע"ש ולפ"ז לענ"ד מיושב קושיית העולם והוזכרה ג"כ בת' הנ"ל סי' פ"ג איך נילף טכ"ע מג"נ דילמא משום בב"ח צוה להגעיל ע"ש ודו"ק) והוא ז"ל כתב דסברא זו י"ל גם לדידן דטכ"ע דאורייתא מ"מ בב"ח לא הוי אלא בקיבל טעם מן הגדי ממש אך הראה לו סתירת חילוק זה מש"ס פ' אלו עוברין ע"ש]:

ו **רובו היתר**. עבה"ט ועיין בתשובת אמונת שמואל סי' כ"ח שדעתו כהש"ך וחולק על ט"ז וכן דעת הפר"ח ע"ש:

ז **רבה עליו ומבטלו**. [עבה"ט דהש"ך אוסר את שאינו מינו והט"ז מתיר: ועיין בתשובת ח"ס סימן פ"ז שכתב דאין נראה להקל נגד דעת הש"ך דטעמא לא בטיל ולכן גם הבשר כשר שהוא מינו צריך שיסיר ממנו כל לחלוחית הרוטב והמרק ויקלפנו משם דאית ביה פילי כדי להסיר ממנו המרק של איסור שהוא בעין עליו ע"ש]:

ח **לעמוד על שיעורו**. עיין בתשובת אמונת שמואל סי' כ"א שכתב דקטן או עובד כוכבי' ששמו דם בקדרה של בשר וידוע שנתבטל ברוב אלא ספק אם יש ס' כיון דדם שבישלו דרבנן ספק כי האי שאינו מוטל עליו לידע הוי ממש כנשפך דתולין להקל ולא שייך לומר דדעת שוטים הוא זה שהרי אינו נביא לידע כמה נפל וכ"ש לטעם הר"ן (הובא בבה"ט סק"י) כיון דמילתא דלא שכיחא הוא ודאי דינו כנשפך ומ"מ לא החליט הדבר

רק להלכה ולא למעשה ועפר"ח שהביאו והביא ראיה לדבריו ע"ש (ובזה מיושב דברי הש"ך לעיל סי' י"ד ס"ק י"ב ועיין בש"ך סי' פ"א סק"ח ודו"ק) ועיין פמ"ג שכתב דאף שיש עובד כוכבי' א"צ לברר להטעימו לקפילא כיון שאין אנו נוהגים לסמוך כלל על עובד כוכבי' הוי כלא אפשר לברורי ע"ש:

ט **מחמת עצמן**. עבה"ט בשם הט"ז לענין שומן ועיין במ"י כלל ת"ה ס"ק ס"א דמשמע קצת דה"ה יין וחומץ לא מקרי עביד לטעמא ע"ש ועיין בתשובת שמש צדקה חלק יו"ד סי' ק"כ מ"ש בענין חומץ:

י **כל אחד מצטרף**. עיין בחו"ד שכתב וה"ה אם כזית בשר נ"נ מחמת חלב וכזית בשר נעשה נבלה מכח דם ג"כ כל אחד מצטרף לבטל טעם חבירו אבל שני כזתים שאין טעמם שוה שנ"נ מדברים שטעמן שוה אין מבטלין זא"ז ובעינן ס' נגד שניהם. וביבש ביבש אין איסורים מבטלין זה את זה וכן שני איסורים שאסורים משם אחד אף שאין טעמם שוה אין מבטלין זא"ז עכ"ד ע"ש:

יא **מצטרף עם הנ"ט**. עבה"ט הטעם. ובספר מראה חידה אות מ' כתב דאם היה האיסור האחד כבד קודם צלייתו אסור דטעמא מאי מותר בשני אסורים משום דכ"א טעמו היוצא ממנו מתפשט בששים חלקים עם האיסור הב' אבל הכבד דפולטת ואינה בולעת נשאר טעם איסור הב' תוך נ"ט חלקים עכ"ד. שוב מצאתי בפמ"ג במשבצות לעיל סי' ס"ט ס"ק כ"ט ובסי' ע"ג סק"א שכתב ג"כ הכי וביאר עוד דאע"ג שדעת הרבה פוסקים דשמנונית בולעת מ"מ כמו כן יש דעות להיפך ומידי ספיקא לא נפקא ע"ש:

יב **א' של גבינה**. עי' בתשו' בית אפרים חי"ד סי' ל"א מ"ש בזה:

סימן צט

א **עצמות האיסור מצטרפים**. עש"ך שפסק כהר"ן דעצמות רכות מצטרפים לאיסור ועיין בשו"ת מהר"י הלוי סי' כ"ח שלא פסק כן אלא דמצטרפין להיתר ע"ש ראייתו. וע"ש עוד בסי' כ"ז שכתב דאיכא לספוקי אי דוקא בבישול מצטרפין עצמות איסור להיתר ולא במליחה או ל"ש ולכן באיסור כחוש שמן הדין לא בעי ס' אלא מחמת חומרא שמדמין לבישול מצטרפים ממ"נ אבל איסור שמן דבעי ששים מחמת שהאיסור מפעפע אפשר דאין מפעפע בעצמות ולא מצטרף אפילו של היתר ע"ש. ועיין בספר תיבת גמא פ' וירא אות ט' שכתב דאף אבר מ"ה שנפל להיתר. עצמות שבו מצטרפים להיתר אע"ג דבאבר מ"ה מצטרף עצם לכזית חידוש הוא. ודוקא בעיניה לא פליטתו ע"ש:

ב **ברוטב**. עיין בתשובת בית יעקב סוף סי' נ"ז שכתב דמה שעולה הזיעה למעלה חסר מן המאכל וכשמשערים בס' צריך לשער מה שחסר ע"י הזיעה ע"ש:

ג **אין מבטלין איסור**. עש"ך שכתב בשם פוסקים שהוא מדרבנן ועיין בתשובת נו"ב תניינא חי"ד סי' מ"ה שכתב דדוקא לבטל הטעם של איסור הוא מדרבנן אבל ממשות האיסור יבש ביבש ברוב הוא מדאורייתא וה"ה לבטל בס' ע"ש (ובזה מתורץ מה שהקשה בספר תפארת ישראל על משניות במעשר שני פ"ב משנה ד' ע"ש ועיין בנ"צ מה שכתבתי בזה) אבל בלח בלח לבטל בס' משמע שם דמותר מדאורייתא ועיין בזה בתשובת פני אריה ס"ב באורך ועיין בנו"ב קמא חי"ד סי' כ"ו ד"ה ועכ"פ אומר אני. ועיין בתשובת שמן רוקח חלק שני סי' י"ד שהאריך מאד בענין זה וביאר פרטים הרבה בדין זה:

ד **לכתחלה**. [עבה"ט בשם ט"ז דהא דמותר אם אין כוונתו דוקא בא"א בענין אחר. ובפמ"ג מבואר דאף אם אפשר רק שהוא טירחא נמי שרי ע"ש ועיין בספר בית יהודא שכתב עפ"ז נראה בפרי העץ שקורין מאלינש שמבשלין במים ואח"כ סוחטין את המאליניש וזורקים אותן ומסננין את הסאק ומבשלין אותו בדבש לטבל בהם פת ובשר דא"צ לבדוק מקודם אח המאלינש אחד אחד לראות בתוך הנקבים לבדוק מתולעים דשכיחא בהם מאחר דאיכא טירחא מרובה לבדוק כולם אך אין דברי הפמ"ג מוכרחים ע"ש] ועיין בתשובת נו"ב חי"ד סי' כ"ו על דבר הקרו"ק ויש קורין אותו הוזין בלאזין והוא שלפוחית של דג טמא ומייבשין אותו ונותנים אותו לתוך משקה מי דבש וטבעו להצהיל המשקה ונתעוררו גדולי הדור ע"ז שיש לאסור שהרי זה נשאר תוך המשקה וכבוש כמבושל ואי משום שבטל בששים אין מבטלין איסור לכתחלה והוא ז"ל האריך בזה ומסיק דהיתר גמור הוא מהרבה טעמים ע"ש ועיין בתשובת תפארת צבי חי"ד סימן ע"ג:

ה **בשבילו**. עבה"ט בשם ט"ז דאומר מותר שוגג הוא ועיין בתשובת צמח צדק סי' מ"ס שכתב דאם הוא מסופק בהוראה ושאל ללומדים ולא שאל לבעלי הוראה המפורסמים לא מקרי שוגג ע"ש ובזה נדחה דברי תשובת בית יעקב סי' פ"ה שרצה לדמות אם עשתה ע"פ דבורה של אשה אחרת לעשתה עפ"י חכם דמאי שנא ע"ש ועיין עוד בבי"ע שם שחולק על הט"ז בזה. [ועיין מג"א סי' שי"ח סק"ג ועיין בתשובת ח"ס סי' פ"ח מ"ש בזה ומשמעות דבריו שמסכים עם הט"ז בזה ע"ש]:

ו **אבל אם נודע**. עש"ך שחולק ע"ז שאין לחלק כלל בין נודע או לא אלא בין שוגג למזיד. ועיין עוד בש"ך שהאריך לסתור דעת האו"ה שכתב דאפילו היכא דאמרינן חנ"נ יש ג"כ חילוק בין נודע או לא דליתא והעלה דגם בלא נודע אמרינן חנ"נ וסיים אף דהרמ"א בד"מ ובת"ח הביא דברי האו"ה דבלא נודע לא אמרינן חנ"נ דילמא הרב חזר בו ולכך לא

כתב דין זה בהגהותיו ע"ש וכן העלו הפר"ח והמנ"י כלל פ"ה ס"ק ל"ח אלא דהמנ"י כתב שם דבלח בלח כיון דבהפ"מ לא אמרינן ביה חנ"נ יש להקל בזה בלא נודע ע"ש. והפמ"ג כתב ולענין דינא בלא נודע בבשר בחלב ודאי אסור מה"ת ובשאר איסורים בהפ"מ אין בידי להקל ע"ש ומשמע דגם להחמיר לא ברירא ליה ועיין בתשובת רבינו עקיבא איגר נ"ע ס"ס ס"ז שתמה על הש"ך במ"ש אולי הרב חזר בו דלכאורה לית ביה ספיקא דבודאי חזר הרב דהא לעיל סי' ע"ג ס"ו בנמצא כבד דבוק שכתב בהג"ה דנ"נ וצריך ס' נגד כל העוף. ולשון נמצא משמע דלא הרגישו שהכבד נשאר בעוף עד אח"כ שנמצא כן הרי אף בלא נודע אמרינן נ"נ וכן פסקינן סימן ע"ב ס"ג גבי לב. וכיון שכן אף דהפמ"ג כתב דלא ברירא ליה להקל בהפ"מ לפענ"ד ברירא להחמיר דהא בההוא דלב וכבד לא נזכר שם דעה להקל בהפ"מ. ושוב כתב ליישב דברי הש"ך דכיון דהש"ך כתב בפשיטות דאותה חתיכה ודאי אסור אף בלא נודע דלמא נשאר בו מהאיסור הרבה כיון שכן ממילא האחרות אסורות אם אין ס' נגד כל החתיכה דנהי דנימא דבלא נודע לא אמרינן חנ"נ מ"מ אחר שנודע התערובות והחתיכה קיימא באיסורה החנ"נ ואוסר עתה את האחרת דאילו נפלה לקדרה אחרת היתה אוסרת הכי נמי אוסרת לחתיכות שבקדרה זו. וא"כ י"ל דה"ט דבלב וכבד בעי ס' נגד כל העוף דמיירי שנמצא דבוק בעוד שהקדרה רותחת וכיון דהעוף נשאר באיסורו נעשה עתה אחר הידיעה העוף נבלה ואוסר לאחרות כאילו עתה נפלה לקדירה אחרת אבל היכא דלא שייך כן כגון שסילקו להעוף מהקדרה קודם שנודע או דנצטנן הקדרה קודם שנודע בזה הוא דנסתפק הש"ך אם הרמ"א חזר בו או לא ובזה כתב הפמ"ג דלא ברירא ליה להקל בהפ"מ גם להחמיר לא ברירא ליה ולכן מאן דמקיל בזה בהפ"מ או צורך שבת אין מזחיחים אותו עכ"ד ע"ש:

ז **מרבה עליו**. עבה"ט ומה שהקשה על המג"א עיין בתשובת רבינו עקיבא איגר בהשמטות לסי' ל"ח שגם הוא נ"ע הקשה כן וכתב ליישב הסתירה בטוב טעם ע"ש:

ח **נבלע איסור מועט**. ע' בתשובת שער נפתלי מסי' ז' עד סי' יו"ד מ"ש בזה:

סימן ק

א **נמלה**. עיין בספר כו"פ שלמד היתר על נמלים הגדלים בפירות וקמח שאף אם פירשו בטילים בס' דהרי הא דבריה אינה בטילה דוקא כשהוא אסור מתחלת ברייתו ונמלה אין אסור מתחלת ברייתו דהא קודם שפירשה היתה מותרת עכ"ד ועיין בתשובת טור האבן סי' כ"ו שחולק על זה ופסק דמקרי בריה ואינה בטילה ע"ש [ועיין בתשובת משכנות

יעקב סימן ל"א שלמד היתר אחר על המילווין ומסיק למצוא זכות וצד היתר על אכילת קמח בימות החמה אף שהוא קרוב לודאי שיש בו מילוי"ן ע"ש].

ב **ואבר מה"ח**. עיין בתשובת פני אריה סוף סימן ע"ו שכתב דהא דאמ"ה אינו בטל משום דהוי בריה היינו דוקא בשיש כזית מן הבשר גידים ועצמות אבל אמ"ה שהוא פחות מכזית שנתערב. בטל כשאר יבש ביבש ע"ש ועיין פמ"ג שכתב שדעתו אינו כן. [ועיין בספר לבושי שרד סימן כ"ו שכתב עובדא הוי בשוחט שלוקח רגלי העופות בטבת ושבט ואירע שלמהירתו ורבוי העופות שחוטים שהיו מונחים לפניו חתך ג"כ רגל אחד מאווזא חיה שהיתה מונחת בין השחוטות ונתערב רגל זו בין יותר מששים רגלי אווזות שחוטות והשוחט לחסרון ידיעתו השליך א' מהרגלים והשא אכלם כולם וסמך דנתבטל רגל זה ולא הוי ראוי להתכבד כי צריך תיקון השיער ובאמת אמ"ה לא בטל מטעם בריה ועתה שאל על הכלים והוריתי דאם ברור לו שבשום פעם שבישל לא היו ס' בכל הקדרה נגד רגל א' הכלים אסורים אכן אם ספק אצלו אולי היה עכ"פ בבישול א' ס' אזי מותרים הכלים ואפילו אם נודע להשואל דין דאמ"ה לא בטיל בעת שעדיין היה הכלי ב"י ע"ש באורך בביאור טעם הדבר].

ג **אינו מכירו**. עבה"ט של הרב מהרי"ט ז"ל שכתב בשם תשובת חות יאיר סימן ק"ב פרעוש שקפץ לתוך המאכל אסור מצד הדין מאחר שנאבדה ברוטב וא"א לסננה וא"א לבדוק הבשר אולי דבקה בו וכשנפלה לתוך הכף שהרוטב חם באופן שצריך ניפוח בגמיאה יש לאסור הרוטב שבכף מדינא (אפילו זרק הפרעוש) וראוי להחמיר אף בהפ"מ כשהחזיר הכף לתוך הרוטב שבקערה וצריך ס' נגד הכף עכ"ל והנה מ"ש פרעוש כו' אסור מצד הדין עיין בתשובת אא"ז פנים מאירות ח"ב סי' ס"ז שפקפק בזה משום דפרעוש הוי כמו זבובים ונמלים דחשיב הרשב"א שהם פגומים בעצמם והרי כתב הרמ"א בסימן ק"ג ס"א בהג"ה דאפי' בריה בטילה אם פגומה בעצמה אמנם אח"כ הרבה לתמוה על הרמ"א ודעתו דאפילו אם פגומה בעצמה אין בריה בטילה וא"כ יפה פסק החו"י ע"ש. ומ"ש עוד וכשנפלה לתוך הכף כו' אף בהפ"מ כו' לא העתיק יפה או ט"ס הוא דבחו"י שם לא נזכר זה כלל דאף בהפ"מ אסור ונראה דודאי שרי. חדא דאף הט"ז לקמן סי' ק"ה סק"ד שהחמיר בכלי שני לאסור כולו לא החמיר רק באין הפ"מ וכ"כ הפמ"ג שם וסוף סי' ס"ח וכאן הוא כלי שני ואפשר כלי שלישי ועוד דאף הש"ך דמחמיר לקמן סוס"י ק"ז בפליטת דברים המאוסים היקל בהפ"מ ע"ש ועי' פמ"ג שם דהמנהג להקל אף באין ה"מ ומכ"ש כאן דיש כמה צדדים וכמו שכתבתי:

סימן קא

א **ואם הוא ספק**. עיין בשאילת יעב"ץ חלק א' סימן קנ"ח שהאריך בזה אם הא דדבר חשוב אינו בטל הוא מה"ת או רק מדרבנן ע"ש:

ב **כגון נבלה**. עיין בתשו' מהר"י הלוי סי' כ"ה שכתב דאף בנתנבלה מחמת מיתה הוי ראויה להתכבד. עוד כתב דאפילו כחושה מאד הוי ראויה להתכבד ע"ש:

ג **ובשר בחלב**. עיין בתשובת נו"ב חי"ד סימן למ"ד במעשה שאפו קרעפניך עם חמאה בתשעה אנני נחושת ובתוכם היו שנים שקודם לזה נאפה בהם עם שומן וכתב דאעפ"י שמשחו הבעקליך בשומן וחמאה והיה בעין וא"כ נאסר כולו מ"מ בטילים ברוב דאותן שנאפו באנו השנים הם המיעוט נגד הנשארים ובטל כדין יבש ביבש ולא מקרי חתיכה הראויה להתכבד דאף ע"ג דבב"ח הוא איסור מחמת עצמו מ"מ הכא העיקר הוא העיסה ובב"ח הוא בלוע להכי בטל רק צריך לאסור כפי מנין אותה שנאפו בשני בעקליך והשאר להתיר וא"ל דמיחשב מין בשאינו מינו שהשומן אינו מינו עם החמאה וצריך ס' גם ביבש ואפילו באיסור בלוע לפי שכשיבשלם יתן טעם מ"מ הכא לא היה רק איסור דרבנן לפי שכל השומן היה של אווז ובכה"ג כתב הש"ך בסי' ק"ט דאפילו בא"מ בטל ביבש חד בתרי ע"ש:

ד **בנוצתה**. עיין בתשובת נו"ב חי"ד סי' ט"ז שכתב דחתיכה שאינה מנוקרת לא הר"ל כיון דאיכא טירחא. ומה שראויה לעו"ג לא מיקרי חהר"ל ומ"מ לא החליט זה להיתר גמור רק צירף סברא זו לסניף לשאר סברות ע"ש. [ועיין בתשובת חתם סופר סימן צ"א שכתב דחתיכה גדולה וגם חיה אית לן רשב"א ור"ן ורא"ה ולע"ד גם הרמב"ם ס"ל כהרא"ה וכן פסק המחבר ורק מייתי יש חולקין וכתב רמ"א שכן נוהגין ופר"ח מסכים לגמרי כדעת המחבר ע"כ בהפ"מ צרפתי עוד קולא אחרת שהיה קצת ספק אם יצאה המחט מחיים בשני עברים כי נמצא אחר שהודח בחמין נרגש כמעט בעבר השני צרפתי להנ"ל והתרתי בהפ"מ מאד שעלה להפסד כמה מאות עכ"ד ע"ש]:

ה **ואע"פ שאחר שנתערבה הסירו**. עיין בתשובת רדב"ז החדשות סימן רס"ז שכתב דאם לא נמצאת הטריפה עד אחר שנעשה ראויה להתכבד לא בטיל וע"ש עוד:

ו **שאר ב"מ**. עבה"ט בשם ט"ז בענין בשר אווז שעל החזה כו' ועיין פר"ח שחולק עליו והעלה להקל כדעת רש"ל אכן בספר בכור שור בחידושיו לחולין דף ק' העלה דיש להחמיר כהט"ז ע"ש:

ז **מכשירים**. עיין בשו"ת שמש צדקה חיו"ד סי' ל"ג שהקשה דדברי המחבר סתרי אהדדי דכאן וכן בסעיף שאחר זה משמע הא אינם דומות אסורות והא כאן מיירי בכבשים

שלימים גם התרנגולת נראה דמיירי שהיא חיה דלאחר בישול אי אפשר לכוין השומן ולעיל סעיף ג' כתב המחבר וכן לא חשיבה ר"ל אלא א"כ היא מבושלת וכן כבש שלם כו' ע"ש הרבה ישובים לזה:

סימן קב

א **נתערבה באחרות**. עיין בשו"ת שבסוף ס' סידורו של שבת תשובה ג' שנסתפק בדבר שיש לו מתירין שנתערב ואח"כ פירש אחד מהם אי אמרינן כל דפריש כו' דלא שייך לומר עד שתאכל באיסור תאכל לאחר יו"ט בהיתר דהא אנן מחזקינן דאין כאן איסור כלל או לא אמרינן כלל בדבר שיש לו מתירין אזלינן בתר רובא אף בכה"ג והאריך בזה ולבסוף העלה דאף בכה"ג לא אמרינן כל דפריש כו' וזה הוא ג"כ בכלל דבר שיש לו מתירין וכן משמע בתשובת צמח צדק סימן ס"ט באמצע התשובה ע"ש וכן כתב המג"א בסימן תקי"ג ס"ק י"ג ועיין בספר צל"ח על ביצה ד' יו"ד ע"ב בד"ה והואיל שהאריך להביא ראיה דאמרינן בדבר שיל"מ כל דפריש מר"פ ע"ש וכן נראה דעת החוות יאיר בסימן קל"ג ע"ש:

ב **נתערבה בשא"מ**. עיין בתשובת הרדב"ז ח"ב סי' תרי"ז:

ג **יש מי שאומר**. עש"ך ועיין בתשו' זכרון יוסף חיו"ד סימן כ"ו ועיין מ"ש דודי הרב הגדול מהר"א ז"ל בספר חמדת ימים דרוש ו' ובתשובת כתר כהונה סימן מ"ה ובשו"ת תולדות יצחק סימן כ"ג ועיין בחידושי הגאון מהר"ר יונתן ז"ל על הלכות י"ט להרמב"ם פ"ב הלכה א' ובספר בני חייא מ"ש בזה ועיין עוד בספר שער המלך פ"ח מהלכות מא"ס דין י"א מ"ש בזה:

ד **עתיד לבא עכ"פ**. עיין בתשו' צ"צ סימן ס"ט בביצת טריפה שנולדה בי"ט ונתערבה ודן השואל דלא הוי דבר שיש לו מתירין כיון דגם אחר י"ט לא יהיה היתר בלא ביטול מכח טריפות והוא ז"ל חולק עליו דמ"מ ודאי שיבא לידי היתר קצת דלאחר י"ט יסתלק איסור הכולל דהיינו נולד וכל מה דאפשר למיעבד בהיתר עבדינן ע"ש וכן הסכימו הפר"ח והמנ"י כלל ע"ד אות י"ב ועיין פמ"ג שכתב דה"ה במי שאמר קונם עלי אכילת בשר נבלה זו ונתערבה דאיסור נדר הוי עכ"פ דבר שיש לו מתירין ולא בטיל אף בס' די"ל דאיסור נדר לא חל כלל כיון דלא הוי בכולל מ"מ ב' איסורים יש אלא דהא דאין אחע"א היינו ללקות שתים או ב' חטאות א"נ מקרי דשיל"מ ע"ש ועיין בתשו' רבינו עקיבא איגר סי' ס"ה שנשאל על דין זה ורצה מתחלה ג"כ לומר דמ"מ איסור נדר הוי דבר שיל"מ אמנם לא מטעמיה דהפמ"ג רק כיון דיש פלוגתא דרבוותא אם נדר חל על דבר איסור

(עיין לקמן סי' רט"ו ס"ה) ספיקו לחומרא א"כ הוי דשיל"מ ושוב פקפק בזה דמ"מ יש מקום להתיר בנ"ד כיון דהא דנדרים הוי דשיל"מ עבואר בש"ס עשום דמצוה לאתשולי א"כ בנ"ד פשיטא דליכא מצוה דל"ש לומר המקיימו כאילו הקריב עליו קרבן דהא צריך לקיימו מחמת איסור נבלה ואדרבה א"א לאתשולי דהא נדר לדבר מצוה א"כ לא הוי כלל דשיל"מ ובזה דן לספק אם נימא דע"מ כיון דהשתא דפקע איסור נבלה ע"י ביטול יש מצוה לאתשולי הוי דבר שיש לו מתירין או כיון דלא מקרי דשיל"מ רק מכח הביטול ממילא נתבטל בכולו ומותר. ואין להביא ראיה מדברי הצ"צ הנ"ל מדהוצרך לבא בטעמא דאיסור נולד חל על איסור טריפה משמע דבלא"ה היה בטל אף דלבתר ביטול איסור טריפות חל עליו איסור נולד כמו כל אין איסור חל על איסור דמתלי תלי וקאי וע"כ מטעם הנ"ל דהיכא דרק ע"י הביטול הוי דשיל"מ לא מקרי יל"מ דש"ה דכיון דהאיסור לא נולד רק בתערובת לא הוי דשיל"מ כמ"ש הרמ"א גבי גיגית משא"כ בנ"ד דהאיסור נדר חל מיד וכנ"ל אלא דמתחלה לא היה עומד לאתשולי בזה י"ל כיון דמ"מ עתה ע"י הביטול עומד לאתשולי לא בטל איסור הנדר דמקרי יל"מ. והאריך בזה ושוב הביא ראיה דגם היכא דההיתר מסתעף רק ע"י ביטול ג"כ הוי דשיל"מ ומ"מ הניח בצ"ע ע"ש:

ה **לפיכך ביצה**. עיין בתשובת צמח צדק סימן ס"ט ועיין בתשובת חות יאיר בהשמטות לדף קפ"א מ"ש על דבריו ועיין בתשובת מקום שמואל סימן פ"א:

ו **כלי שנאסר**. עש"ך ומה שהשיג על מהרש"ל עיין בתשובת בית יעקב סימן ק"י שהצדיק דברי רש"ל דשאני נדרים דיש מצוה בהתרתן ע"ש שהאריך בזה וכן תירץ במנ"י כלל ל"ט אות ח' ע"ש. ועיין עוד בש"ך (והובא בבה"ט סק"ו) שכתב דנראה שיש לשהות הכלים עד שלא יהיו בני יומן כו' ועי' בכו"פ שכתב אף דמ"מ מדרבנן אסור כמו כן כתבו חמץ בפסח הוי דשיל"מ אע"ג דלאחר פסח מדרבנן אסור [ועיין בתשובת ח"ס סי' צ"ו מ"ש בזה] ועיין בתשובת רבינו עקיבא איגר נ"י סימן כ"ז שהקשה על הש"ך דהא קי"ל בסימן ק"ג דבנותן טעם לפגם בעינן ג"כ רוב אלא דמבשל בכלי שאב"י סמכינן דאיכא רוב ולא אמרינן לא ידעינן כמה נפיק מיניה וא"כ ההיתר דאב"י יהיה ג"כ משום ביטול וממילא מותר מיד מטעם ביטול גם בדברי הרשב"א עצמו דנקט הטעם כיון דצריך הוצאות להגעיל קשה זאת הא גם בלאו הכי גם אם יגעיל הא יחזור ויבלע מהמים כו' ע"ש ובאמת לענ"ד בלא"ה לא הוי כאן דשיל"מ לפמ"ש לקמן סימן קפ"ז ס"ה בצ"צ שם בשם הגאון בעל צל"ח ונו"ב דהא דדבר שיש לו מתירין לא בטיל היינו לענין אכילה דממ"נ מה שיאכל היום לא יאכל למחר א"כ אכילה זו שרוצה לאכול היום באיסור יאכל למחר בהיתר אבל לענין טלטול לאיזה צורך לא שייך דשיל"מ שהרי יכול לטלטלו היום

וגם למחר ע"ש א"כ ה"ה גם בזה לא הוי דשיל"מ דהא יכול להשתמש בכלי זו היום וגם למחר וא"כ השימוש שרוצה להשתמש היום בכלי זו אין לה מתירין:

ז **אבל טעמו בטל**. עבה"ט ועיין בתשובת פני אריה סי' ב' שהעלה כדעת הרמ"א דטעמו בטל ולא כב"ח וש"ך שהשיגו עליו אלא שכתב דמ"מ כלי שנאסר מבליעת איסור שנתערב באחרים אינו בטל כ"ז שהוא ב"י כדעת הש"ך בס"ק א' אבל לא מטעמיה ע"ש. [ועיין בתשובת משכנות יעקב סי' כ"ט מ"ש בזה]:

ח **הבלוע בה**. עבה"ט ועיין בתשובת פני אריה סימן ג' שהעלה כדעת הרמ"א ז"ל דכל שאינו אסור מחמת עצמו בטל ולא ככל אחרונים שהשיגו עליו אלא שכתב דאין כוונת הרמ"א דבכ"ע שאינו אסור מחמת עצמו בטל אלא מיירי דוקא שהאיסור הבלוע אינו מינו עם מה שנתערב עכשיו דמאחר שהאוסר עצמו הוא מבשא"מ לא יפה כחו מכחו ונדון הכל כתערובת מבשא"מ דבטל אפי' בדבר שיל"מ כדלעיל ס"א. ע"ש בסעיף ד' שכתב דאם גם האיסור הבלוע הוא מינו עם ההיתר שנתערב עתה יש בזה שלש מדות אם שהאיסור וההיתר הנאסר אחד לח ואחד יבש ואם שניהם לחים ואם שניהם דברים יבשים כגון ששתיהן חתיכת אוכל. דאם אחד לח ואחד יבש לעולה בטל כי כבר נתבאר שטעם בכול בדבר שיש לו מתירין. ואם שניהם לחים ונפל הנאסר לתוך היתר שהוא מינו של האיסור עצמו יש הפרש שאם גם הנאסר היא מאותו המין הכל אסור ואפילו לא נתן טעם בהיתר הראשון אלא שאסרו במשהו משום דבר שיש לו מתירין מ"מ חוזר ואוסר גם ההיתר השני אכן אם לא היה הנאסר מינו של האוסר יש חילוק שאם נאסר מכח נ"ט חוזר ואוסר גם ההיתר השני שהוא מינו עם האיסור הראשון. אך אם לא נתן טעם האיסור בהיתר הראשון אינו אוסר היתר השני אף שהוא מינו עם האיסור עצמו מאחר שכבר נתבטל אולם אם האוסר והנאסר שניהם יבשים בין שההיתר הנאסר אינו מינו של האיסור ובין שהוא מינו ונתערב בחתיכות אחרות אם מכירה זורקה והטעם שנפלט ממנה נתבטל וכן אפילו אם אינה מכירה שנמוחה היטב ונבלל הכל כמו תערובת לח בלח נמי בטל אבל אם אינה מכירה והיא עומדת בעין שצריכה להתבטל כדין יבש ביבש אפילו היא חתיכה קטנה שאינה ראויה להתכבד אינה בטילה והכל אסור משום דשיל"מ וכן אפילו אם מכירה זורקה באופן שאין כאן אלא פליטתה אלא שבלעה מהאיסור שיל"מ יותר מכזית בכא"פ הוי כאילו נפל כאן ממשו של איסור וכיון שהוא דשיל"מ לא בטיל. ע"ש שקבע בזה מסמרות והאריך הרבה בענין זה. ומ"ש האחרונים כאן ולעיל סי' ס"ט סי"ד דחתיכה שלא נמלחה תוך ג"י לא מקרי דשיל"מ הואיל שאין ההיתר למה שהיה אסור עיין בזה בשו"ת תשובה מאהבה ח"א סימן ג'

שתמה למה כתבו האחרונים כן אחרי שהרי"ף פסק בפ' גיד הנשה פת שאפאה עם הצלי כיון דשריא בלא כותח הוי כדשיל"מ א"כ לא ס"ל כלל זה איך נפסוק להקל והאריך לבאר שכן דעת הרמב"ם ורש"י ור"ן דאפילו היכא שאין ההיתר למה שהיה אסור מקרי דשיל"מ והביא ג"כ בשם שער המלך פט"ו מהלכות מאכלות אסורות שפסק להחמיר בזה ומ"מ העלה דאף עפ"כ יש להקל בחתיכה ששהתה ג"י בלא מליחה שנתערבה באחרות להתיר התערובת אחרי שאין זה רק חומרת הגאונים. ועיין שם בסי' ו' תשובת הגאון בעל נו"ב ז"ל שדחה ראיותיו וכתב דיפה הכריעו האחרונים להקל בזה ע"ש וכן כתב הפמ"ג ועיין בתשובת מהר"י לבית הלוי כלל ה' סי' ל"א:

ט **שלא היה ניכר**. עיין בזה בתשובת תפארת צבי חלק יו"ד סימן י"ד ובתשובת נו"ב תניינא חי"ד סי' נ"ד:

י **שנדר מדבר**. עיין בתשובת ברית אברהם חי"ד סימן ל"ז אות ב' שכתב דדוקא בכה"ג דביד האוסר גופיה לשאול על נדרו הוי דשיל"מ אבל אם אסר דבר על חבירו בקונם לא הוי דשיל"מ דהאוסר יכול לשאול ע"ז כיון דלגבי הנאסר לא הוי בידו ולהכי דייק הרמ"א וכתב לדידיה מקרי כו' והאריך בזה ע"ש. ודבר זה כבר נאמר בתשובת מהרי"ט ח"א ס"ס ס' ע"ש וכ"כ בתשובת רבינו עקיבא איגר ס"ס ס"ה וכתב דהכי דייקא לישנא דהש"ע בסימן רט"ז ס"י ע"ש [ועיין בתשובת ח"ס סימן רכ"ג כתב סברא זו בשם הלח"מ ספ"ה דנדרים ורב אחד הקשה שהוא מתנגד למ"ש הרא"ש בנדרים כ"ט דתרומה טמאה ביד כהן אי לאו דלא שכיחא דמיתשל בעליו עליו היה מקרי דשיל"מ הואיל והישראל האוסר יכול להתירה והוא ז"ל השיב דאין זה ענין לכאן הלח"מ מיירי בדבר הנאסר לזה ומותר לזה דמי שנאסר עליו אינו יכול להתירו ומי שהוא יכול להתירו אינו נאסר עליו מעולם אבל מודה הלח"מ במי שאסר פירותיו ע"ע ועל חבירו והוא יכול להתירו ע"ע ועל חבירו מקרי דשיל"מ גם לחבירו והיינו תרומה וטבל ע"ש] ועמש"ל סי' י"ו ס"ק ב' ועיין בתשובת בית יעקב סימן ק"י שכתב דדוקא בנדר משום דאיכא מצוה לאיתשולי ביה הוי דשיל"מ אבל אם נשבע שלא לאכול מאכל פלוני ונתערב לא הוי דשיל"מ דליכא מצוה כדלקמן סי' ר"ג ע"ש וכן העלה בשו"ת תשובה מאהבה ח"א סי' ק"ב וק"ד וכתב דאין חילוק בין שבועה סתם לשבועה בשם דבכלהו ליכא מצוה לאתשולי דלא כרב א' שרצה לחלק בזה ודלא כהגאון בעל פמ"ג בפתיחתו להלכות פסח שכתב בפשיטות דגם בשבועה איכא דין דשיל"מ דליתא ע"ש שהאריך בזה ועיין בתשובת חות יאיר סימן קל"א שכתב במי שנדר מחבית יין ונשבע שלא יתיר נדרו ונתערבו שיורי קנקן בחבית אחר דודאי הוי דשיל"מ שהרי יכול להתיר תחלה כשבועה ואח"כ הנדר כמ"ש לקמן

סימן רכ"ט ס"ד ואי משוה דמ"מ עתה א"א לו להתיר נדרו מה בכך דמ"מ אפשר להביא הדבר להיתרו ואי משום דטריחא ליה מלתא להתיר נדרו לא מצינו שטורח מוציא הדבר מדין דשיל"מ כ"ש טורח מעט כזה ע"ש. ולדברי תשובת בי"ע ותשובה מאהבה הנ"ל אין זה דשיל"מ מאחר שהיה כאן שבועה (וכמדומה לי דבתשובה מאהבה שם דיבר קצת מדברי החו"י הללו) ומ"מ דינו אמת היכא שלא היה כאן שבועה רק נדר מחבית יין בלא התרה ובלא הפרה דבזה ג"כ נשאל תחלה כו' כמ"ש בש"ע שם. ועיין בספר תורת יקותיאל סק"ג שכתב דלפי מה דאמרינן בש"ס דלהכי הוי נדרים דשיל"מ משום דמצוה לאיתשולי א"כ היכא שא"צ לשאול על נדרו כגון שנדר בעת צרה וכיוצא בזה כמבואר בהלכות נדרים לא הוי דשיל"מ אכן אם רוצה לשאול על נדרו שנדר בעת צרה צ"ע די"ל דהוי דשיל"מ דהא דאמר בש"ס משום דמצוה כו' היינו משום דבש"ס סתמא קתני אבל היכא שרוצה לשאול י"ל דבכ"ע הוי דשיל"מ ע"ש:

יא **ויש חולקים**. עט"ז וש"ך ועיין בתשובת פני אריה סימן א' שהעלה גם בזה כדעת הרמ"א ז"ל דחמץ לא הוי דבר שיש לו מתירין ע"ש באורך ועיין בתשובת עבודת הגרשוני סימן צ"ט:

יב **המבשל בשבת**. עיין במג"א סימן ש"ח סק"ב שכתב דמיירי שנתערב אחר השבת אבל אם נתערב בו ביום אסור לו (צ"ע אי לעולם קאמר עיין פמ"ג) הואיל וחל דשיל"מ לאחרים ועיין בשו"ת תשובה מאהבה ח"א סימן ו' בתשובת הגאון בעל נו"ב ז"ל מה שכתב בזה [ועיין בתשובת ח"ס ס"ס רכ"ג].

סימן קג

א **כיוצא בה אם אינן פגומים**. ע' ש"ך שכתב כגון חהר"ל ודבר שבמנין וכה"ג וכתב הפמ"ג דר"ל כגון ב"ח ודשיל"מ ע"ש ולע"ד זה אינו דדשיל"מ אפילו פגום בעצמו לא בטיל דהא אין הטעם משום חשיבות ולא שייך לומר דהואיל ופגום בטיל חשיבותיה וכ"מ בספר תפארת למשה בשם או"ה. וע"ש עוד שחלק על הרמ"א ופסק דבריה אף שנסרח אינה בטילה באלף ובשאר דברים חשובים כחה"ל וכדומה מודה להרמ"א ע"ש גם אא"ז בתשובת פנים מאירות ח"ב סימן ס"ז חולק על הרמ"א בזה וסובר ג"כ דבריה אפילו פגומה בעצמה אינה בטילה והבאתיו לעיל סימן ק' סק"ג והסכים עמו הגאון בעל חות יאיר שם ע"ש:

ב **אע"ג**. עיין בתשובת כנסת יחזקאל סימן כ"א ומתוך דבריו נלמד שדעתו דאם בישלו בקדירת איסור תבשיל שהאיסור נותן בה טעם לשבח ואח"כ בישלו בה תבשיל

שהאיסור הראשון נ"ט לפגם בה נאסר התבשיל השני דכיון שהתבשיל הראשון נאסר מקודם ונ"נ א"כ עתה שבישל בה התבשיל הב' נתן התבשיל הראשון טעם בתבשיל הב' כיון שתבשיל ראשון אינו פוגם בתבשיל הב' ועיין בתשובת ש"ב גבעת שאול סי' י"ח שהשיג עליו והעלה דתבשיל שני שרי דאין הנאסר חמור מהאוסר ע"ש באורך. גם בשו"ת שלי כ"י השגתי ג"כ על תשובת כנ"י הנ"ל והעליתי ג"כ להתיר וע' עוד בתשובת תשואת חן סימן כ"ג מ"ש בזה:

ג **הקדרה אסורה**. עיין בתשו' נו"ב חי"ד סימן ל"א ביין שבשלו בכלי בשר ב"י והגיסו בכף חולבת ב"י וכתב דהיין יש להתיר אף שזה שכתב בהגהה לקמן סעיף ד' בשר או חלב ביין הוי לפגם ר"ל חלב בציר"ה מ"מ כיון שחלב עצמו אינו אוסר היין אלא מטעם שנתערב עמו בשר והוי בב"ח וא"כ הרי הבשר פוגם אך הכלים יש לאסור לדידן דמחמירין בסימן צ"ה סעיף ג' בהג"ה דלא חשבינן בכה"ג נ"ט בר נ"ט דחיישינן שמא נתערבו תליטת החלב והבשר בלי אמצעות המים וא"כ אסורים הכלים כמ"ש כאן בהגהה ע"ש ועיין בס"ד שהשיג עליו על מה שאסר הכלים [ועיין בס' בית יהודה מ"ש בזה באורך]:

ד [**נגד האיסור הראשון**. עבה"ט ועיין בס' לבושי שרד סימן מ"ז שכתב דנ"ל דא"צ ס' נגד כל האיסור אלא לפי חשבון דהרי גם במאכל הראשון נשאר מן האיסור כמ"ש הט"ז סימן צ"ב ס"ק כ"ד דהא גם כאן לא נעשה נבלה כיון דפוגם כו'. וכ' עוד אבל אם האיסור נ"ט לשבח במאכל ראשון צריך אח"כ ס' נגד כל הקדירה (עש"ך ר"ס צ"ג) מיהו אם יש בו איזה ספק כגון שנשפך ולא ידעינן אי היה ס' נגד הקדירה וידוע עכ"פ שהיה ס' נגד האיסור אפילו לא נגד כולו אלא לפי חשבון א"נ שהאיסור ההוא היה ספק איסור ולא נודע עד אחר שנפל לתבשיל הראשון ואח"כ בתבשיל השני יש ס' נגד האיסור לפי חשבון שרי ואפשר דבעי דוקא שלא יודע עד שנתבשל תבשיל השני וצריך להתיישב בדבר ע"ש בטעם הדבר]:

ה **לדבש**. עבה"ט של הרב מהרי"ט ז"ל ס"ק י"ב ועיין בתשובת יד אליהו סוף סימן ל"ו וסימן מ"ה וסימן ס"ו:

ו **חלב ביין**. עיין בסוף ס' תוספות שבת ובתשובת נו"ב חי"ד סימן ל"א שכתבו דהיינו חלב בציר"ה ע"ש וע' פמ"ג בש"ד ס"ק י"ג שכתב דהיינו חלב בקמץ אבל חלב בציר"ה עי' סימן קכ"א ס"א בהג"ה משמע דנ"ט לשבח עכ"ד ור"ל דשם כתב הרמ"א שנהגו היתר לשום יין בכלים שנסריהם מדובקים בחלב משום שטבע היין כו' אלמא דחלב נו"ט לשבח ביין דאל"כ בלא"ה מותר. ובאמת לאו ראיה היא די"ל דאי משום נ"ט לפגם היה לכתחלה אסור כמבואר בכמה דוכתי אבל משום שטבע היין כו' שרי אף לכתחלה וכן

הוא בהדיא שם בריב"ש שממנו מקור דין ההוא. [שוב מצאתי בספר בית יהודה שהשיג על הפמ"ג בזה. וכתב עוד והיותר נ"ל דשניהם הן חלב בקמץ והן חלב בציר"ה נותנים טעם לפגם ולא כתבו הפוסקים רק חלב סתם ולא פירשו אם בקמץ או בציר"ה דשניהם שוים בזה ע"ש]

ז **מה שדבוק**. ולא אמרינן בזה איסור דבוק דמיד שבא לתבשיל נמחה האיסור בתבשיל וכמ"ש הש"ך לעיל סי' ס"ט ס"ק ל"ה גבי מלח שעל החתיכה וכ"כ בספר חמודי דניאל סימן יו"ד:

סימן קד

א **בשרץ**. עי' בספר תפארת למשה שכתב דדוקא בשמונה שרצים המטמאים אבל שאר שרצים לא דהוי בכזית (ושרץ שקורין ראק אינו משמונה שרצים ע"ש) וכן כתב בתשובת חות יאיר סוף סימן ק"ב ע"ש ועי' בתשובת אח"ז פנים מאירות ח"א סימן כ"ח:

ב **ליין ושמן**. עיין בתשובת הרדב"ז ח"ב סימן תשי"ז שכתב דמכל שכן שפוגם בתבשיל ע"ש עוד:

ג **בקדירה ויש לספק**. [עי' בתשובת חתם סופר סימן צ"ד שכתב לרב אחד וז"ל מה שהקשה לימא אוקמא בחזקת חיים לא ידעתי מה בכך שהיה בחיים אי שהה בתוכו זמן הראוי לפליטה בחיים או במותו לעולם השרץ אוסר ומ"ש בפמ"ג א"ח ס"ס תמ"ז דבדגים חיים לא שייך בליעה רצונו מה שבלעו הם חמץ או חלב וטעמא משום שע"י חום הטבע נתהפך לבשר ודם ועובדא ידענא פ"א פרחה תרנגולת לתוך קלחת חמאה רותחת על האש ומתה בתוכו והורה גאון א' שאסור החמאה אפילו לעובד כוכבים ושפכוהו בחוצות ושוב הזכירוהו דבשר עוף בחלב מותר בהנאה והשיב דאה"נ דבהנאה מותרת ולמוכרה לעובד כוכבים אסורה משום בליעת אמ"ה דאסור לב"נ וכתב שם דהזמין ליה הש"י תירוץ לשיזבא מכיסופא כי מתחלה לא כוון לזה ועפמ"ג סימן צ"ח סק"א דנראה שהוא ז"ל ג"כ לא נחית לזה מזה נלמד דגם בחי שייך פליטה וגם ראיה ברורה מדברי הרא"ש בסוגיא דעכברא בשיכרא ע"ש. ומה שהקשה עוד נימא השתא נפל לקמ"מ דמחזקינן איסור מזמן לזמן כו' עכ"ד ע"ש. אמנם בס' עיקרי דינים סי' ז' אות כ"ב הביא בשם ת' חקרי לב סי' פ' דאם נפל עכבר או דבר טמא חי כו' לא מנינן מעל"ע רק משמת כי עודנו חי אפילו שהה כמה ימים אינו אוסר ע"ש וכן הדעת נוטה וצריך ישוב הקושיא והראיה הנ"ל ועט"ז סי' שצ"ז ובתשובות שזכרתי בפ"ח שם ס"ק א' ודו"ק]:

ד **הכל אסור**. עיין בתשובת חוט השני סי' ס"ג שכתב דאם נסתפקו כבר מאותו שומן יש להתיר הכלים שאין ידוע בוודאי שנשתמש בהם אותו שומן מטעם ס"ס שמא לא נשתמש ואם ת"ל נשתמש שמא היה ס' בתבשיל נגד השומן שניתן לתוכה ועיין במנחת יעקב כלל נ"ב ס"ק י"ט שכתב עליו דאפילו הכלים שידוע שנשתמש בהם מותרים ג"כ דהא איכא נמי ספק שמא לא היה העכבר כשעירו עניו ועיין בשו"ת פרי תבואה סימן נ"ז:

ה **אסור להדליקו גם כן בבהכ"נ**. עיין בתשובת הרשב"ש סימן שכ"ז.

סימן קה

א **מקרי כבוש**. עבה"ט ועי' בתשובת מקום שמואל סי' נ"ב ובש"ת בא"ח סימן תמ"ז ס"ק ט"ז:

ב **בהדחה סגי**. עיין בתשובת שבות יעקב ח"א סימן נ"ו שכתב בחלב שנפל תוך כד שמן זית והרגישו בו אחר שעה או שתים ולא היה ששים בשמן נגד החלב דלכאורה פשוט להתיר דצונן בצונן לא בלע אכן דעת התוספות בע"ז דף ל"ה דשמן זית בולע ופולט אף בצונן לפי שהוא עז וחריף ואף שיש לדחות דבריהם מ"מ אין להקל נגד דעת התוס' אם לא במקום צורך או הפ"מ ע"ש ועיין בספר באר יעקב בסי' ק"ג שהאריך הרבה בזה והעלה להתיר אף בלא הפ"מ ובלא עת הצורך וחכם אחד חולק עליו ודעתו במקום הפ"מ צ"ע אם יש להתיר ומ"מ כתב דדוקא בנדון דשבו"י הנ"ל שנפל דבר טמא בשמן זית צונן אבל אם שהה שמן זית בכלי איסור מעל"ע (נראה דט"ס וצ"ל פחות ממעל"ע) יש להתיר ע"ש טעמו והוא ז"ל חזר והשיב לו להעמיד דבריו דאף בנדון דשבו"י הנ"ל פשוט להתיר אף בלי הפסד קצת כביעתא בכותחא ע"ש:

ג **וספק כבוש**. עבה"ט ועיין בכו"פ שדעתו כהט"ז דדוקא בספק שיש כאן ב' חתיכות אחת נכבש מעל"ע וא' בפחות ולא ידעינן מי הוא הנכבש מעל"ע זהו דספיקו אסור אבל אם יש ספק אם מונח כבוש מעל"ע או פחות יש להקל דאוקמינן בחזקת כשרות ועיין בשו"ת ח"י סי' י"ז שהשיג עליו דהעיקר כדעת רמ"א ע"ש ועיין מ"ש לעיל סי' צ"ו סק"א. ועיין בתשובת פרי תבואה סי' כ"ה על אודות באר המים אשר חפר עובד כוכבים א' ונפל לתוך המים ומת ויש ספק אם נכבש בתוכו מעל"ע וצידד להקל כיון דאין כאן רק ספק כבוש ואין כאן רק איסור עשה וגם דאיכא לספוקי שמא הוא נ"ט לפגם ע"ש ועיין בתשובת נו"ב חי"ד סימן כ"ו שהעלה דהא דכבוש כמבושל אינו כלל לכל הדברים אלא דוקא אותם המפורשים במשניות דשביעית ותרומות וכן בשר טבעו להיות נותן טעם בכבוש אבל יש דברים שאין טבעם לבלוע בכבוש ומשום הכי אותם

המינים שאין מפורשים שנאסרים בכבוש דאיכא למימר שמא אין טבעם לבלוע בכבוש יש מקום להקל בספק כבוש עיין שם באריכות:

ד [**מלבד בבשר עם חלב**. עח"ד שכתב מיהו לבשלן אסור דנגד לבשלן הוי ספק דאורייתא ע"ש וכן מבואר בפמ"ג לעיל סי' ס"ד במשבצות סוף סק"א ובפתיחה להלכות בב"ח ולקמן סימן קי"א בשפ"ד סק"ג וכן מבואר ממ"ש לעיל סי' פ"ז סק"ג ע"ש אכן בתשובת מנחת עני סי' ל"ה הסכים להוראת הרב המורה שם להתיר לכתחלה לבשל בספק כבוש שהספק הוא אם נכבש מעל"ע והיינו ע"פ דברי הט"ז שהתיר גם בשאר איסורים מטעם חזקה קמייתא ושגם הפר"ח ונה"כ לא השיגו עליו בעיקר הדין רק על הראיה שהביא ממקוה והאריך בזה ומסיים שגם הח"ד שאוסר בבישול היינו בודאי כבוש והספק הוא בב' חתיכות דלא שייך לומר אוקי אחזקה אבל בחתיכה אחת וספק מעל"ע שרי אפילו בבישול עש"ה וצ"ע]:

ה **בתוך חומץ**. עבה"ט בשם ש"ך שחולק ואא"ז בתשובת פנים מאירות ח"א סי' ס"ד חולק ג"כ ע"ש ותמה אני דהוא גופיה בח"ב סוף סימן ל"ט הביא ראיה איפכא ע"ש:

ו **כלי ראשון שהיד סולדת בו**. עי' ש"ך סק"ה שחולק על מהרש"ל שמחמיר אף שאין היד סולדת בו ועי' בתשובת ב"י סימן ך' שפסק כדעת מהרש"ל משום דבירושלמי משמע כוותיה דאי כפירוש הש"ך בדברי הירושלמי קשה הא מדינא הכי הוא ולא משום הרחקה ובעל ש"ך בעצמו הודה לו ע"ש ועיין בתשובת תשואת חן סימן ו' שהאריך בזה והעלה ג"כ לענין דינא להחמיר כדעת רש"ל באין הפ"מ אבל באין עומד אצל אש אין להחמיר כלל ע"ש:

ז **שהיד סולדת בו**. עיין בספר בכור שור בחדושיו לחולין דף ק"ג שכתב דכיון דאנן לא בקיאין בשיעור שכריסו של תינוק נכוה לכן עכ"פ במידי דאורייתא ראוי להחמיר בכלי ראשון עד שיצא הספק מלבו שאין בו חום הנזכר ואפילו בדרבנן צריך חקירה ע"ז ודלא כמנהג העולם לשער בזמן שא"א להחזיק בו היד מחמת חום מקרי יס"ב לא זולת דליתא ע"ש:

ח **ליזהר בדבר לכתחלה**. ועיין בתשובת תשואת חן מסי' א' עד סי' ט"ז מדיני כלי ראשון וכלי שני ועירוי באריכות [לשון בעל הלכות גדולות ז"ל בפ' גיד הנשה דפוס זאלקווא דף ע"ט ע"ב. והיכא דאשתלי וחלב חלבא בגו כסא. מחוור ליה במיא קרירי ושפיר דמי למיכל בי' בשרא מ"ט דחלבא אפילו בשעתא דחלבין ליה צונן הוא וכן סיכא דשדא כמכא דחלבא (פי' כותח) בכסא ואע"ג דכמכא מליח הוא כי אמרינן מליח כרותח היכא דאין נאכל מחמת מלחו. אבל נאכל מחמת מלחו לא עכ"ל. מגליון ש"ע של הרב הגאון

מו"ה בצלאל הכהן זצ"ל מ"ץ דפה ק"ק ווילנא]:

(ח) **נפל איסור חם**. עיין בספר חמודי דניאל סי' א' שכתב דאינו נאסר תיכף אם סילק מיד אלא א"כ שהה קצת כמ"ש בסי' צ"ב ה"ב אם ניער וכיסה מיד מותר ע"ש ומה לי ניער וכיסה או סילק האיסור ע"ש:

ט **מחום כלי ראשון**. [עבה"ט ועמש"ל סי' צ"ד סק"ז מזה]:

י **שהיא חוץ לרוטב**. עמ"ש לעיל סי' צ"ב סק"א בשם נו"ב.

יא **צריך נטילת מקום**. עיין בתשובת שמן רוקח ח"ב סי' ט"ו שהעלה דאם בשלוהו כך בלי נטילת מקום ואין ס' נגד הנטילה דמותר (ע"ל סי' צ"א בבה"ט סק"א) אמנם דווקא בדבר הנראה לשמן אבל בדבר הנראה לכחוש והנטילה מדינא אסור באין ששים נגד הנטילה ע"ש וכן כתב הפמ"ג במשבצות ס"ק י"א:

יב **אם נצלו יחד**. עש"ך ס"ק י"ט ועיין בתשובת תפארת צבי חלק או"ח סימן כ"ב באמצע התשובה:

יג **אבל כלי**. עבה"ט בשם ש"ך מיהו באיסור שמן שנבלע בכלי כו' ועי' במג"א סי' תנ"ח ס"ק ל"ז פסק בהדיא שאפילו שמן לגמרי הבולע בכלי אינו אוסר כולו ועי' בתשובת נו"ב חי"ד סימן למ"ד שכתב דיש להקל כדעת המג"א דלא שבקינן מה דפשיטא ליה להמג"א בשביל ספיקו של הש"ך עיין שם.

יד **אבל לא באיסור שמן**. [עמש"ל סימן נ"א סק"ב ובסימן נ"ה סק"ו. ועיין בתשובת ח"ס סימן צ"ג שכתב עובדא הוה באשה שמלחה ששה אווזות לצורך סעודת נשואין ודרך הנחתן על נסר משופע כדרך מליחה היה כך ב' על גבי ב' וב' על גביהן ולא היו נוגעים זה בזה לא בצדיהם ולא העליונים בתחתונים אח"ז מצאו במעי של אחד מהן מכה המטרפת והיה הפסד רב וצורך סעודת נשואין ואמרתי אם היה ידוע לנו שהטרפה היה מונח בתחתית הנסר לא היה שום ספק בעליונות רק בא' שמונח בצדה כי הציר זב גם למן הצד וא"כ אותו א' היה בטל חד בחד כיון שאין איסור אלא מחמת בלוע אין כאן חהר"ל אך שספק אולי היה מהעליונים וזב הציר על כל האחרים והנה גם כי כן היה אין כאן אלא איסור דרבנן דמב"מ הוא וא"כ כיון שקרוב לודאי שיש ס' בהאווזות נגד הציר הזב מאווזא א' אם נשער באומד הגם דקיי"ל לשער בכולה מ"מ נראה לי דיש לחלק דודאי בבישול אע"ג דחזינן עתה כמה הוא מ"מ נימא ניתך משל עצמו ונבלע באחרים והדר בלע משל אחרים אבל הכא בציר נראה לעין דאפילו באווזא א' יש ס' נגד הציר ונהי דמ"מ חלילה לסמוך ע"ז מ"מ הכא דאפשר דהיה האיסור בתחתונה ואת"ל שהיה העליונה אולי יש ס' ולא הוי נמי רק מב"מ וגם לכמה פוסקים לא נאסר אלא כ"ק

וא"כ כשנצלה אותו העוף צלי קדר כל אחד בפ"ע נתבטל בס' האיסור הבלוע בקליפתו נמצא דכבר קליש ליה איסורא טובא. מצורף לזה שכבר היה מקום להתיר גם עיקר הטריפות דהיה שומן טהור סותם אלא שהיה קצת ספק בזה. מכל הלין הוריתי שיסירו א' מהאווזות הה' הנותרים ואותן הד' יבשלו כל א' בקדירה לבדה ויעלה על שולחנות נפרדים באופן שלא יבואו שנים ליד אדם אחד ע"כ דבריו ע"ש וקצת צ"ע]:

טו **שהם יבשים**. עבה"ט בשם הש"ך מ"ש אבל בדיעבד אפילו הוא לח מותר מטעם דאין מליחה לכלים. ובש"ך הביא זאת בשם הת"ח ולפע"ד נראה דיש להחמיר ולאסור אם הוא לח משום דהא טעמא דאין מליחה לכלים כתב הש"ך בס"ק מ"ב דהוי כטהור מליח וטמא תפל וא"כ י"ל דהת"ח לשיטתו שכתב בכלל כ"ב הביאו הש"ך לעיל סימן צ"א ס"ק ט"ז דבטהור מליח וטמא תפל אפילו אם הטהור דבר צלול מותר אבל לדעת הש"ך שם להחמיר אם היא צלול וכ"פ האחרונים שם א"כ הכא אם הוא לח לא שייך אין מליחה לכלים ואסור. מיהו יש לחלק בין לח לצלול וא"כ הכא בדבר צלול אסור. [כעת ראיתי בפמ"ג בשפ"ד ס"ק מ"ב שכ' דעיקר כוונת הש"ך הנ"ל במ"ש דהוי כטהור מליח כו' היינו דאין טבע המלח להפליט מכלי אלא להבליע אף שנמלח הכלי גופא הרבה דבשר המלח נכנס בחלקיו ומוציא מתוכו משא"כ מכלי ע"ש לפ"ז גם בדבר צלול יש להתיר וכן מבואר בש"ך לעיל סימן ס"ט ס"ק ס"ח שכתב דלענין אין מליחה לכלים אין חילוק דלעולם אין כח מלח וציר מפליט כלי ע"ש ואף להמ"א בסי' תמ"ז ס"ק ט"ז שחולק על הש"ך וס"ל דציר מפליט מכלי הא דוקא בדשהה שיעור כבישה כדי שיתן על האור וכו' והיינו דס"ל כהדרישה שבש"ך שם]:

סימן קו

א **החתיכה עצמה אסורה**. עי' בתשובת נו"ב חי"ד סימן ך' באמצע התשובה שכתב דאף דקי"ל אפשר לסוחטו אסור מ"מ אם בלע איסור שהוא מינו וקיבל איסור זה ע"י מליחה יש מקום לומר אפשר לסוחטו מותר ואף אותה חתיכה מותרת אף לדידן דקיי"ל חתיכה נעשה נבלה בשאר איסורים ע"ש:

ב **שמא תשאר באחרונה**. עי' בתשובת תפארת צבי חלק או"ח סימן כ"ד שכתב דה"ה בכבוש אם נתבשל איסור בקדרה והיה ס' ואח"כ נצטנן התבשיל ונתמעט ההיתר שעכשיו אין ס' דאם נכבש כשיעור כבישה אוסר עתה התבשיל דלא כרב אחד שרצה לומר שאינו מוסיף בליעה יותר ע"י כבישה ע"ש:

סימן קז

א **ואם לא עשה כן**. עש"ך סוף סק"א מ"ש דהא דציר דגים טמאים דרבנן היינו דווקא ע"י מליחה ולא על ידי בישול ועיין מ"ש מזה לעיל סימן פ"ג ס"ק ה' בשם תשובת נו"ב:

ב **המנהג פשוט**. עיין בתשובת רדב"ז החדשות סי' מ"ז:

סימן קח

א **שמחזיק י"ב עשרונים**. עי' מ"ש לעיל סימן צ"ז ס"ק ז' בשם תשובת יד אליהו ופמ"ג:

ב **בזה אח"ז**. עש"ך ועיין בתשובת חינוך בית יהודה סי' ס"ב דדוקא אם גם בפעם שאח"ז הוא ע"י ריח אבל אם פעם שני הוא ע"י נגיעה אסור כן משמע שם:

ג **מותר לשאוף**. עיין בשער המלך פי"א מהלכות מאכלות אסורות בענין אבק הטיטו"ן הנקרא טאב"ק הניקח מן עובדי כוכבים אי מותר לשאוף אותו כי יש מפקפקים בדבר כי לפעמים מזלפים אותו בסתם יינם והאריך מאד בזה והעלה דאף לדעת רובא דרבוותא שפסקו דסתם יינם אסור בהנאה מ"מ שרי לשאוף הטאב"ק דזה ממש כההיא דבת תיהא דשרי לכ"ע והלכה פסוקה היא זולת סברת איכא מ"ד שכתב הרי"ף וכ"ש בנ"ד דאיכא לספוקי שמא יש ס' נגד היין שמזלפין דבהא לכ"ע ריחא לאו מלתא ואף דכל זה אינו אלא בהניח יסוד שמה שמזלפין אינו אלא כדי ליתן בו ריח האמנם אכתי איכא לספוקי שמא נותנין יין לחזק הטאב"ק דא"כ אין להתיר מטעמא דריחא ל"מ דמ"מ הרי הוא נהנה מגופו של איסור שעל ידי היין מתחזק הטאב"ק. מ"מ יש להתיר בשופי דכיון דקיי"ל די"נ מין בשא"מ בטל בס' ובנ"ד איכא לספוקי שמא יש בו ס' הוי ספק דרבנן לקולא כיון דסתם יינם דרבנן ודמי לדלעיל סימן צ"ח בנשפך וצ"ע ממ"ש שם ס"ג בד"א כשנשפך כו' ואפשר דלא כתב זה רק לסניף בעלמא [מיהו לפמ"ש בסי' צ"ד שם ס"ק ז' בשם תשובת אמונת שמואל אתי שפיר ועי' מ"ש לקמן סימן קכ"ג ס"ק י"ד] כ"ש בנ"ד דאיכא ספיקי טובא אעיקרא דמילתא אי סתם יינם בזה"ז אסור בהנאה ושמא מה שנותנין בו יין אינו אלא כדי ליתן בו ריח ושמא יש בו ס' ע"ש שהעלה כן הלכה למעשה:

ד **וערלה**. עי' בתשובת רדב"ז החדשות סי' מ"ד חילוקי דינים בזה עיין שם:

ה **אסור להריח**. עיין בש"ג פ' בתרא דעבודת כוכבים גבי בת תיהא שדעתו דה"ה בשאר איסורים שאינם איסורי הנאה אם עיקרם להריח אסור להריח בהם וק"ו לברך עליהם עיין שם ועיין בתשובת אמונת שמואל סימן מ"ה שהשיג עליו והעלה דאם אינם איסורי הנאה שרי להריח בהם אפילו עשוייה לריח. וע"ש עוד שהשיג על הש"ך ס"ק כ"ז ששגג בכוונת דברי המרדכי עיין שם:

סימן קט

א **בתרי בטל**. עיין פר"ח דמסיק דכל דהו טפי ממחצה סגי ועי' בספר מנ"י כלל ל"א וכלל ל"ט דעתו דמדרבנן בעינן דווקא כפל ועי' פמ"ג בפתיחה שכתב דבאיסור דרבנן גם המנ"י מודה דאין צריך כפל ואף באיסור דאורייתא המקיל במשהו יותר כפר"ח אין לגעור בו. [ועיין בתשובת ח"ס סי' צ"ט מזה ויובא קצת לקמן סי' ק"י סק"ד] ועיין בתשובת חינוך ב"י סימן פ' שדעתו כהפר"ח דא"צ כפל אף באיסור תורה. וע"ש שחלק על חכם אחד שפירש דברי הש"ך שכתב חד בתרי בטל כלומר ברוב ואפילו ליכא רוב אלא בהנך תרי שהם קטנים מן האיסור כו' דר"ל דהב' חתיכו' ביחד המה קטנים מן האיסור וליכא אלא רוב מנין דהיינו ב' חלקים נגד א' ולא רוב בנין אפ"ה בטל והוא ז"ל חלק עליו ופירש דר"ל דבהנך תרי יש גם רוב בנין שהב' יותר גדולים מן הא' אלא דא"צ כפל והאריך בזה וכתב היוצא לדינא אם אחד אמר שיש לו בבית ז' חתיכות ו' היתר וא' איסור ואזל לעלמא ואנו מוצאין בערבוביא ז' חתיכות וא' מהם גדולה יותר מו' הנשארים לא אמרינן שתתבטל בששה ולא בס' אם הגדולה גדולה בכמות מכל הס' וכן אם אמר שיש לו חתיכה א' היתר של ז' ליטרות וששה חתיכות איסור כל אחד ליטרא א' ואזיל לעלמא ובתוך כך בא אחד וחתך הגדולה לז' חלקים ונתערבו בטלים ברוב ולדברי החכם הנ"ל לא בטיל דהא אפילו לקולא חד גדולה בטל בתרי קטנים אף שבצירוף אינם כמו הגדולה כ"ש לחומרא שהגדולה של היתר בטילה בששה חתיכות איסור ע"ש עוד:

ב **להשליך אחד**. עיין בתשובת נו"ב תניינא חי"ד סימן מ"ז שכתב דשוב אפילו אדם אחד יכול לאכול משנים הנותרים ולא אמרינן בהא איסורא ברובא אישתייר ע"ש:

ג **צריך ששים**. עיין בתשובת מאור הגולה רבינו עקיבא איגר סי' פ"ב שנשאל בנתערב מין בשאינו מינו ביבש ונאבד קצתו ולא ידעינן אי היה בו ס' אי תלינן לקולא כמו מב"מ ונשפך. וכתב דיש לעיין בדבר משום דלכאורה קשה בדין נשפך הא הוי אתחזק איסורא וצ"ל משום דנגד זה איכא חזקת היתר לתבשיל שלא נאסר ולזה י"ל דדוקא בלח בלח כיון דאם ליכא ס' ההיתר בעצמותו נאסר מחמת בלוע איסור שבתוכו הוי חזקה להדי חזקה ומש"ה ספיקו להקל אבל ביבש כיון דאף אי ליכא ס' אין ההיתר נהפך לאיסור אלא דאסור לאוכלו משום דא"א להכיר האיסור א"כ אין מוציאין ההיתר מחזקתו וקיימא חזקת האיסור לומר דלא נתבטל ועוד כיון דטעמא שמא יבשלם ממילא גם בזה שייך הגזירה שמא יבשלם כיון דיהיה עכ"פ ספק דאורייתא ובפרט אם יורגש הטעם יבורר דודאי אסור מדאורייתא אולם מדברי הש"ך סימן ק"ב ס"ק י"ד לא משמע כן ע"ש:

ד **מותר להרבות**. עבה"ט ועיין בתשובת חינוך ב"י סימן מ"א שחולק ג"כ על הב"ח וכתב עוד שם דה"ה במליחה הדין כך דקיי"ל מליח כרותח אם לא נודע עד אחר מליחה דעדיין לא נקרא עליו שם היתר לא מהני ביטול זה אלא צריך ס' וכן שמע שפסק גדול אחד ע"ש וכ"כ בתשובת נו"ב חי"ד סימן נ"ג בד"ה אלא שכל זה ע"ש אמנם בתשובת חב"י הנ"ל גופיה סוס"י צ"ז בשם זקינו מבואר דבמליחה לא אמרינן הכי שכתב וגם בנד"ז אם נודע התערובת אחר המליחה קודם הבישול אף על גב דקיי"ל מליחה כבישול הכא לענין יבש ביבש לא הוי כבישול דהא כתב הב"י דהא דאמרינן יבש ביבש חד בתרי בטל היינו לאפוקי דבר לח שנמוח ומתפשט אבל כל שהוא עומד בעצמו כו' א"כ הכא לענין בישול שנימוח השומן בעינן ס' אבל במליחה כו' ע"ש. ולע"ד דבריו תמוהים דמ"ש הב"י אבל כל דבר שהוא עומד בעצמו ר"ל דאעפ"כ מיחשב דבר יבש לחומרא דלא סגי בס' בין החתיכות והמים לחוד אלא בעינן שיהא רוב גם כן בחתיכות ואם לאו כל החתיכות אסורות אבל פשיטא דצריך ס' לבטל הטעם וכמ"ש הש"ך סק"ד. ותדע דהא הב"י נקט בישול שכתב אע"פ שהוא מבושל במים כו' ובבישול גם הוא ז"ל מודה:

סימן קי

א **תמיד**. עבה"ט. ועיין בספר מנחת יעקב כלל מ"ב סק"ב שכתב בשם הט"ז דיש להקל בהפ"מ דביצה בטילה וכתב דכן ראוי לנהוג ע"ש ועיין בשו"ת תשובה מאהבה ח"א סימן קי"ג שמורה אחד סמך על דברי המנ"י דביצה בטילה בהפ"מ וכתב דלא טוב הורה דדברי המ"י בטילים הם דמ"ש הט"ז דבהפ"מ מותר היינו דבר שפעמים במנין אבל ביצה אף בהפ"מ אסור האידנא (גם הפמ"ג השיג עליו בזה) ומ"מ אחרי שכבר הורה להקל צידד בזה עפמ"ש רש"י בזבחים ע"ב ד"ה כל שדרכו למנות ואע"פ שיש ב"א שאין מקפידים ומוסיפים יתירה כו' וכן בד"ה אלא למ"ד ע"ש ועתה במדינות אלו מוסיפין יתירה ללוקח הוי נמי אין דרכו למנות ע"ש:

ב **בשר הנמצא כו'**. עיין בתשובת בית אפרים חי"ד סימן מ' בענין אם יש בחנות האחת של נבילה בשר יותר ממה שיש בט' החנויות של כשירה אם יש לילך בנמצא אחר רוב של החנויות או אחר רוב בשר וכתב דיש בזה להקל ולהחמיר דכל שלא נמכר מכל חנות רק בהמה אחת או שנים וכל שאר הבשר נשאר במקומו הולכין אחר רוב החנויות דמה יושיענו זה הבשר שהוא הרבה בחנות כיון שנשאר מונח במקומו אבל אם יש בא' יו"ד בהמות נבלה ובט' יש בכל אחד אחת כשירה ומכרו כולם כל הבשר פשיטא דבכה"ג אזלינן בתר רוב הבשר שנמכר היום דמה יושיענו רוב החנויות כיון שמוכר א' מכר יותר

משאר המוכרים כולם והאריך בזה ועיין עוד בספר חו"ד סק"ג וכבר השיג עליו בתשובת בית אפרים שם ע"ש ועיין בתשובת כנסת יחזקאל סימן כ"ד בד"ה וראיתי בהר"ן שכ' בפשיטות דמדלא מפלגינן דלפעמים בחנות א' יש הרבה בשר שהוא רוב חתיכות נגד ט' המוכרות בשר שחוטה נראה דאין נ"מ בזה וכל חנות וחנות נחשב כאילו כולם שוים ע"ש גם בתשובת נו"ב תניינא חלק א"ח סימן ע"א חקר ג"כ בזה וכתב דמלשון הש"ס משמע דהכל תלוי ברוב החנויות ולא במספר הבשר ומ"מ אינו תוקע עצמו בדבר זה להקל אבל להחמיר ודאי יש לחוש ע"ש:

ג **בטילה ברוב**. עש"ך ס"ק כ"ג מה שתמה על המחבר ועיין בשער המלך פ"ח מהלכות מאכלות אסורות דין י"א מ"ש בזה:

ד **מותר**. עבה"ט של הרב מהרי"ט ז"ל שהביא כאן מעשה בקצב אחד ששחט שבעה בהמות בביתו והיו כולם כשרים והוציא מביתו למקולין (שקורין יאטקעש בל"א) שני בהמות. ועוד הוציא מבהמה שלישית החצי והחצי השנית הניח בביתו עם ארבעה בהמות שנשארו בביתו. ונתערבו הבני מעיים של כל השבעה בהמות ונמצא מחט בבית הכוסות שהוא טריפה ע"פ דין ואינו יודע בשל איזה בהמה היה טריפה. והנה עפ"י דין. הארבעה אשר בביתו הם טריפות ודאי והשנים אשר פירשו דהיינו שהוציאו מבית למקולין ודאי מותר משום דמרובא פריש והוא נקרא פריש ממילא. אך הספק על החצי שהוא במקונין לומר דחלק שבחוץ הוא כשר מטעם דמרובא פריש א"כ גם חלק הפנימי שהוא בביתו יהא נמשך לחוץ ויהיה ג"כ כשר או איפכא שהחלק שבבית הוא ודאי טריפה וחלק שבחוץ נמשך לבפנים ויהיה ג"כ טריפה. הנה הרב בעל חלקת מחוקק ובעל מוהר"ר העשיל מקראקא התירו והרב מו"ה שמואל קיידנאוויר ובעל בה"י פסקו איסור על החצי שבחוץ שנמשך לבפנים. עיין בה"י ועיין פר"ח בק"א שכתב שהחצי שבחוץ כשר והחצי שבפנים טריפה עכ"ל. ועיין בספר בכ"ש בחידושיו לחולין דמ"ב שחולק על הפר"ח וכתב שדעת הגאונים הנ"ל מוכרחת בגמרא בכמה דוכתי שאין לפסוק דבר תמיה כזה ע"ש ועיין בשאילת יעב"ץ סו"ס ס' שכתב שדעת הפר"ח נכונה ע"ש. [ועי' בספר שב שמעתתא סימן ד' ובתשובת חמדת שנמה סימן ו' מ"ש בזה. ועיין בתשובת ח"ס סי' צ"ט ע"ד אשה בעלת חמשה אווזות שחוטות אחר שמכר' מהם לאשה אחת אווזא וחצי אווזא עוד מכרה לחברתה ב' אווזות ובתחלה הגביהה אווזא אחת לקנותה ושוב השניה והלכה לה והשאירה אווזא ומחצה בבית. שוב אחר כ"ז נמצא טריפות באחד מן הקורקבנים והנה אחת ומחצה שפירשו ראשונה אין בו ספק דמותרים אך בשתים האחרונים נסתפקו הלומדים חדא דילמא מה שהגביהה האחת ולא הוציאה

עדיין מבית לא מיקרי פירש עד שיצאו מהבית נמצא שניהם בב"א פירשו ולא השאירו אלא א' ומחצה וליכא רובא או נימא דהאחת משהוגבהה לקנות והשאירה ב' ומחצה על השולחן ה"ל פריש מרובת והותרה האווזא ההיא ושוב כשהוגבהה השניה והשאירה א' ומחצה הו"ל גם כן פריש מרוב היתרא לדעת הפר"ח סימן ק"ט דלא בעינן חד בתרי אלא רובא בעלמא או ניחוש לדעת המנ"י (עמ"ש בסימן ק"ט סק"א) ואם כן האחרונה עכ"פ אסורה והוא ז"ל השיב באריכות והעלה דבענין פירש לא בעינן דוקא שיצא מהבית אלא כל שפירש ממקומו על דרך פרישה נימא מרובא פריש לאפוקי אם האשה בעלת האווזות הניעה אווזא מאווזות שלה למקום אחר בלי כוונת פרישה לא מקרי פירש ממקומו אבל אם נטלה אווזא ע"מ להפריש אותה מהאווזות אחרות ולקחה לעצמה לתבשיל וכדומה מיקרי פירש מכ"ש אשה אחרת שהגביהה לשם תנין ונשתנה מרשות לרשות דודאי מיקרי פריש ע"כ אווזא הראשונה בודאי יצאה בהיתר ואודות השניה אלא השאירה אחריה אלא א' ומחצה אם זה מיקרי רוב לפי דעתי עכ"פ בדבר שאינו מסויים ואיננו שלם (כיון דלא דמו לסנהדרין) יש להחמיר כמנ"י אך כ"ז שייך כשרוצים לאכול כל התערובות מטעם ביטול ברוב אבל בנ"ד דאמרינן מרובא דהיתרא פריש והנשאר במקומו נשאר באיסורא פשוט דאין כאן מחלוקת ולכ"ע סגי ברובא כי האי ולא בעינן כפל דוקא. אלא שיש כאן קצת פקפוק אחר והוא דהרי החצי מן האווזא הלזו הנשארת בבית כבר פירשה והותרה וא"א שתהיה הנפרשת מותרת וזו אסורה ונהי דמ"מ הדין כן דאין להתיר הנשארת בבית כבר במקומה ואין לאסור הנפרשת (משמע דמסכים לדעת הפר"ח ושאילת יעב"ץ הנ"ל) מ"מ אפשר די"ל דא"א לצרף החצי אווזא לספוקי כלל והוה רק תערובת חד בחד וליכא למימר מרובא פריש. מ"מ בהפ"מ ואיסור קבוע דרבנן נ"ל דהמיקל לא הפסיד דמדאורייתא מצרפינן כל האווזות שבכל הבתים וכל א' מותרת דברובא בטיל האיסור והכל מותר לכן בהפ"מ המיקל לא הפסיד עכ"ד ע"ש]:

ה **אסור**. עיין בתשובת תפארת צבי חיו"ד סימן י"ז חילוקי דינים בזה ועיין בשאילת יעב"ץ ח"א מסי' נ"ז עד סי' ס"א מ"ש בזה:

ו **בעלי חיים כו'**. עיין תשובת רדב"ז החדשות סי' שע"ג שכתב דאף דלא קיי"ל כדעת ר"ת שהתיר אפילו ודאי דרוסה שנתערבה ע"י דניכבשינהו וכל דפריש מר"פ ולא גזרינן שמא יקח מן הקבוע היינו דוקא בודאי דרוסה אבל בספק דרוסה כגון דלא ידעינן אם דרס ביד או בשן ונתערב באחרות יש לפסוק כדבריו ולהתיר ע"י דניכבשינהו וכל דפריש מר"פ והשתים האחרונות אסורות ולא גזרינן בזה שמא יקח מן הקבוע דאפילו אם יקח הוי ס"ס שמא אינה זו ושמא אינה דרוסה ואף שכתב ר"י (הוא מ"ש המחבר סעיף ט')

דבכה"ג לאו ס"ס הוא היינו לענין ליקח מן התערובת אבל לגזור אפילו היכא דפריש מרובא משום דילמא אתי ליקח מן הקבוע זו חומרא גדולה והתורה חסה כו' ועל זו יש לסמוך למעשה. וכתב עוד דאפילו לדעת המחמירים יש תקנה לדבר כו' (דבר זה כבר כתב הבה"ט משמו לעיל סו"ס נ"ז) ע"ש:

ז **ונאכל אחד מהם**. עיין בספר תפארת למשה שכתב דה"ה אם פירש אחד מהם ונתבשל או נתערב עם דבר איסור בענין שאינו בטל ואסור מדאורייתא (וצל"ע באם הוא בענין שאינו בטל מדרבנן מה דינו) או שנמכר לעובד כוכבים דהא אי אתה צריך לדון עליו ע"ש וכ"כ אא"ז בתשובת פנים מאירות ח"א סימן ק"ה באמצע התשובה דבכל מקום שא"צ לדון על החתיכה כגון שנפלה לאיסור ואין ס' לבטל וכן גבי בעלי חיים אם בהמה אחת נעשה טריפה בחייה כגון שניקב קרומו של מוח וכיוצא או שמת א' מהם תולין בה את האיסור והשאר מותר מיהו היכא דמת ע"י אדם י"ל דלא מהני להתיר השאר דהא בנפל א' לים בעינן דוקא נפלה אבל הפילה אפילו שוגג קנסינן אטו מזיד ואם מת ע"י אדם הויא כמו הפילה שוגג אכן אם אדם זה שהמית לא נודע לו מהתערובות מותר דלא שייך למקנסיה ולא מקרי שוגג אלא שנודע התערובות רק שסבר שבזה לא יותר השאר וכיוצא בזה אבל היכא שלא נודע לאדם זה אף שנודע לאדם אחר דמי ממש לנפלה מעצמה עכ"ד ע"ש היטב:

ח **או נפל מעצמו לים**. [עש"ך ס"ק מ"ב ועיין בתשובת חמדת שלמה סי' י"ט מ"ש בזה]:

ט **הותרו כל האחרים**. עיין בתשובת אא"ז פנים מאירות ח"א סי' ק"ה שנשאל אם נולד איסור טריפה במקולין והיה בהם חתיכה הראויה להתכבד וכמה חתיכות ידועים שהם מבהמה אחת דרך משל שהיה תלוי לשון של בהמה עם הכתף במקום א' וכן כל בהמה מונחים כל החתיכות במקום א' לבד ובא כלב ואכל לשון א' של בהמה אם יש להתיר שאר הלשונות לאכול שנים שנים או לא דא"א לומר ששאר הלשונות הם של היתר כיון דהבשר נשאר באיסור והשיב לאיסור דדוקא בנאבד חתיכה א' לגמרי תולין בה האיסור אבל אם נשאר קצת ליכא למימר שזהו האיסור להתיר האחרים אדרבא אמרינן איסורא ברובא איתא ולכן גם כל הלשונות אסורות ע"ש באריכות.

י [**כולם אסורים**. עש"ך ס"ק נ"ב ועמ"ש אא"ז בעל פנים מאירות בחידושיו בזבחים שם וגם בתשובת חמדת שלמה סי' י"ח]:

יא **לצורך**. עש"ך דדוקא בס"ס אבל באיסור דרבנן כו' ועיין בצל"ח פסחים בשיטת רבי חנניא ס"ה סי' ק"ח שכתב דלא אמרינן דשיל"מ אפילו בדרבנן ספיקו אסור אלא בדבר שלא היה לו חזקת היתר אבל בדבר שהיה לו חזקת היתר ונולד בו ספק איסור דרבנן

אפילו הוא דשיל"מ ספיקו מותר ע"ש והדברים האלה הובאו גם בספרו נו"ב תניינא חלק אה"ע סי' ל"ח ע"ש. ולענין ס"ס בדרבנן בדשיל"מ עיין ט"ז ס"ק י"א שדעתו להקל אך הש"ך בנה"כ כתב דאין חילוק ע"ש וכן נראה דעתו בש"ך ס"ק נ"ו דאל"כ לא מקשה מידי על הרב ע"ש ועי' בספר שער המלך פרק א' מהלכות י"ט הלכה ך' ובהגהת טעם המלך שם שהאריך בזה והביא שגם דעת המג"א והרב פר"ח כהט"ז והאריך להוכיח שגם דעת הרמב"ם ז"ל כן ע"ש:

יב **היה לו חזקת איסור**. עט"ז וש"ך ועיין בתשובת תשואת חן סי' ט"ז מה שכתב בזה:

יג בדיני ס"ס אות טז **אם יש כאן ס"ס כו'**. עיין בשער המלך בכללי ספיקא דרבנן כלל ח' שהביא ראיה ברורה לזה מש"ס פ"ק דפסחים בההיא דחבר שמת ותמה על הש"ך ופר"ח שהוצרכו ללמוד דין זה מדברי הסמ"ק אחר שתלמוד ערוך הוא ע"ש. כתב המשנה למלך פ"א מהלכות שאר אבות הטומאה דין ה' דאף דספק דרבנן לקולא היכא דאיכא ס"ס להחמיר אזלינן לחומרא כגון הא דקיי"ל דאיסור דנפל לתוך היתר מין במינו (מיהו לפמ"ש הש"ך לעיל ר"ס צ"ח דהרמב"ם אפשר סובר כרש"י וסייעתו ע"ש גם בשא"מ הדין כך אך אנן לא קיי"ל כן) ואיכא רובא דהיתר ולא ידעינן אי איכא ס' דאזלינן לקולא (ר"ל בנשפך וכדלעיל סי' צ"ח סעיף ב' וג') משום דשיעור ששים הוא רק מדרבנן ואם יש כאן חתיכה שהיא ספק אם אסורה מדרבנן ונפל חתיכה איסור לתוך חתיכה זו המסופקת וידעינן דיש בה רוב אלא לא ידעינן אם יש בה ששים דהשתא איכא ס"ס להחמיר שמא אין בו ששים ואת"ל יש ששים שמא החתיכה עצמה היא אסורה וכה"ג אזלינן לחומרא וכן כתב עוד בפ"כ מהלכות בכורות דין א' בסוף הפרק ובפ"י מהלכות מקואות דין ז' ע"ש שהאריך בזה וע' בתשובת נו"ב תניינא חיו"ד סי' ס"ד שכתב דדוקא באין חזקת היתר אבל היכא שיש חזקת היתר נגד שני הספיקות לא מהני ס"ס להחמיר ואמרינן ס' דרבנן לקולא ע"ש וע' בשער המלך שם כלל ה' שהאריך בדין הנזכר והוכיח שדעת הרמב"ם והרבה מהראשונים דאפילו היכא דאיכא תרי ספיקי להחמיר אזלינן לקולא ולא נמצא חולק עליהם בפירוש רק הטור ע"ש:

יד שם אות יט **אין אומרים כו'**. וכיוצא בזה כתב בתשובת מהריב"ל ח"ג סי' ק"ג בבישלו תרנגולת ספק טריפה בכלים ונשתהו הכלים מעל"ע דאסורים כיון דהספק בעצמו הוא איסור תורה ורק ע"י גלגול בא לדרבנן ע"ש ומשמעות דבריו אף בלא נודע הספק עד אחר מעל"ע וע' פמ"ג אות א' בד"ה הנה שכתב דיש להקל בזה בהפ"מ וכמו בס"א בגוף וס"א בתערובות ולא נודע עד שנתערב דמותר בהפ"מ ע"ש וכ"כ בתשובת מאור הגולה רבינו עקיבא איגר סי' ע"ט דאם שהו הכלים מעל"ע קודם שנודע הספק יש להתיר בהפ"מ

וכתב אף דאפשר דיש חילוק דדוקא בכבר נאכל או נאבד כל הבשר דס' טריפה קודם שנודע הספק דהשתא הס' הוא רק על הכלים שאב"י אבל אם עדיין יש מהבשר לפנינו כיון דאנו דנין גם על הבשר לחומרא משום ס' דאורייתא ממילא גם הכלים אסורים מ"מ כבר כתבתי בתשובה לסתור זה (כוונתו על תשובה סי' ס"ד ע"ש היטב) ועוד בנ"ד כיון דאפשר דהמחט לא ניקב לאברים פנימים עד סמוך לשחיטה ושפיר ישנו במציאות דהבשר אסור והחלב מותר שפיר יש לדון על הכלים שנתבשל בהם החלב ששהו מעל"ע להתירן מטעם ס' דרבנן עכ"ד ע"ש [וע' בס' לבושי שרד סי' י"ב מ"ש בזה ומבואר שם כמה חלוקי דיניה ע"ש]. ועיין עוד בתשובה הנ"ל סי' מ"ט שנשאל בכלי חרס ישנים מעורבים שלא נשתמשו בהם יב"ח ואינו ידוע אם הם כלי בשר או חלב מה דינם. והביא דברי מהריב"ל הנ"ל וכתב דיש להתבונן בטעמא דמלתא לכאורה הטעם כיון דאנו דנין התרנגולת דמספק הוא אסור דהוי ס' דאורייתא והוי ודאי דאורייתא אף דהוא אב"י אסור וכמו בספק טריפה שנתערב והוא דבר חשוב. ואף דיש לחלק דדוקא לענין ביטול דעדיין יש מקום לדון על התרנגולת עצמה אם יתברר שזאת התרנגולת שנתערבה ויהיה ניכר האיסור ויהיה הדין דספיקו לחומרא מש"ה חל על התרנגולת שם איסור וצריכה ביטול כמו ודאי איסור משא"כ בדינא דמהריב"ל דעכשיו כשנעשה אב"י כבר חלף והלך לו האיסור דאורייתא מהבלוע כו' מ"מ מאחר דפסקינן בסי' ק"ג מהבליעה בעצמה אף דאב"י לא הותרה כיון דראויה לגר אלא דאינו אוסר לתבשיל ולהכי בעי ביטול ברוב א"כ גם כאן יש מקום לדון על ספק דאורייתא היינו על הבליעה בעצמה דאף דאינו במציאות להוציא הבלוע בפ"ע רק ע"י תערובת בתבשיל וא"כ לעולם לא יהיה כאן איסור דאורייתא מ"מ י"ל דחל על הבלוע בעצמותו שם ספק איסור דאורייתא או דצריכים לדון עלה באם יוצא הבליעה בתערובת תבשיל בדבר חריף (וצ"ל דסבירא ליה דהא דחורפא מחליא הוא דאורייתא עמש"ל סי' צ"ה ס"ק ד') וא"כ דמי ממש לביטול בדבר חשוב הנ"ל אולם מפשיטות דברי מהריב"ל משמע כיון דמקודם כשהיה ב"י דנין על ספיקא להחמיר קם דינא והוי כודאי איסור ולא מהני מה דנעשה אח"כ אב"י. ויש נ"מ בין ב' טעמים אלו שכל אחד קולא וחומרא דאם בשלו בכלי מאכל שהיה יודע בשעת הבישול אם המאכל כשר או טריפה אלא דאח"כ כשנעשה אב"י נשכח ממנו דבזה לטעם א' ספיקו לחומרא דמ"מ עתה כשדנין על הבליעה בעצמה הוא ספק מדאורייתא אבל לטעם הב' י"ל לקולא כיון דלשעתו לא היה מקום ס' בעולם ועתה כשנעשה אב"י נולד הספק כו' וכן בהיפך אם היה ספק אם בשלו בו בשר או ירק ושהה הכלי מעל"ע דבזה לטעם הב' לחומרא כיון דהיה הספק כשהיה ב"י והיו דנין להחמיר שאסור לבשל בו חלב קיימא

באיסוריה כאילו הוא ודאי של בשר אבל לטעם א' יש לדון להקל דל"ש בזה לדון על הבליעה שהרי עדיין הוא היתר ודנין רק באם יתערב הבליעה בחלב וכיון דעתה אב"י ואם יתערב עם חלב לא יהיה איסור דאורייתא א"כ לית כאן מציאות איסור בדאורייתא לא על עצמות הבלוע ולא על התחברו בחלב (לפי אופן הב' שכתב לעיל דצריכים לדון על הבליעה. באם יתערב בד"ח לא זכיתי להבין הרי גם כאן משכחת לה באם היה הרבה תבלין בחלב ע"ל סי' קכ"ב ס"ג בהג"ה ולעיל סי' ק"ג בט"ז סק"ט) והוי רק ספק דרבנן ולקולא. ולפ"ז בתרתי לטיבותא כמו נ"ד בכלים שנסתפקו בהם אם בשלו בהם בשר או חלב והספק מכח השכחה והספק נולד כשאב"י וגם עדיין הבלוע היתר בזה לכל הטעמים ספיקו להקל. ושוב פקפק בזה דהוי כמו ס"ס דסתרי אהדדי (ע' בה"ט של הרב מהרי"ט ז"ל בדיני ס"ס המחודשים אות ז') וכיון דהכלי ודאי אסורה לחד מלתא לבשר או לחלב ממילא אסור לתרווייהו והאריך בזה והעלה להתיר הכלים ע"י הגעלה ג' פעמים (עיין בלוח הטעות שם) אף שהם כ"ח מ"מ כיון דיש הרבה סניפים להקל מהני להו הגעלה ע"ש.

טו שם אות כ' **וכל זה כו'**. הנה הפר"ח ס"ק ט"ו השיג על הש"ך והעלה דאפילו בשיש לו עיקר מה"ת ואיתחזק איסורא אמרינן סד"ר לקולא ע"ש ועיין בשער המלך שם כלל א' שהאריך לדחות דברי הפר"ח ולקיים דברי הש"ך דגם באין לו עיקר מן התורה לא אמרינן סד"ר לקולא באיתחזק איסורא ע"ש ועיין בתשובת נו"ב חי"ד סי' ס"ה מ"ש בזה. כתב המשנה למלך פ"ד מהלכות בכורות דין א' דלא אמרינן סד"ר לקולא אלא היכא שנעשה שום דבר המתירו רק שיש ספק אם נעשה בזמן המתירו או בשיעור המתירו אבל אם יש ספק אם נעשה כלל דבר המתירו בכי הא ספיקו לחומרא ודמי לספק הניח עירוב ע"ש והביאו גם הפמ"ג בכאן ועיין בשער המלך שם שחולק על כלל זה מפני אותה שכתב הט"ז לעיל סי' ס"ט ס"ק כ"ד (הובא בבה"ט שם ס"ק ל"ג) באשה ששכחה אם מלחה כו' וגם הכנה"ג הביא דברי ט"ז הללו להלכה אלמא דלא ס"ל חילוק זה ע"ש ועיין בש"ך לקמן סי' קי"ב סק"כ שכתב בשם הש"ד ובשם ת"ח ושאר אחרונים דאם הוא מסופק אם מכשיר ישראל התנור או לא שרי דהוי ספיקא דרבנן ולקולא ע"ש וכ"כ הרמ"א בסי' קי"ג סעיף י"א בהג"ה דכל ספק בישולי נכרים מותר ופי' הט"ז שיש ספק אם חתה ישראל באור או לא ע"ש מבואר ג"כ דלא כהמל"מ ואף שי"ל דשאני התם דקיל איסורייהו מ"מ כיון דתלו טעמא דהוי ספיקא דרבנן משמע דבכל ספק דרבנן הדין כן דאף שיש ספק אם נעשה דבר המתירו אזלינן לקולא ע"ש ועיין במג"א בא"ח סי' תקפ"ה סק"ג בענין

אם ספק לו אם שמע תקיעה או נטל לולב כו' ע"ש משמע ג"כ דלא כהמל"מ ועיין עוד בשעה"מ שם סוף כלל ז' מ"ש עוד בזה:

טז שם אות כא **אם נתערב כו'**. עיין פר"ח שחולק עליו וכתב להלכה דאם נפל אחד מהם תלינן לקולא וזה ברור ע"ש ועיין בשעה"מ שם כלל ז' שכתב שדין זה במחלוקת שנוי דלדעת הטור בא"ח סי' תל"ח כפי מה שפירש המל"מ בפ"ב מהלכות חמץ דין ח' דאפי' בדרבנן לא אמרינן ספק מוציא מידי ודאי ודוקא אם אעיקרא דדינא הספק אם מה שנכנס לבית הוא חמץ אמרינן סד"ר לקולא אבל אם ודאי חמץ וספק אכלתה אין ספק מוציא וכו' וכן דעת התוספות פ"ק דפסחים לחד תירוצא א"כ ה"נ דכוותה כיון דאיכא ודאי איסור בתערובת אלא שיש בה ס' אם זה שנאכל או נפל לים הוא של איסור אין ספק מוציא כו' ושוב כתב די"ל דאפילו לאידך תירוצא שבתוס' דוקא באימור אכלתה דהוי ס' הקרוב לודאי וכן נמי ספק דמעושרין לפי שרוב חברים כו' אבל גבי נפל אחד מהם מודו דלא אמרינן ספק מוציא מידי ודאי ע"ש:

יז שם אות ל"ה **במקום שיש ס"ס כו'**. ע' בתשובת נו"ב חי"ד סי' מ"ג וסי' נ"ז שכתב דאף הרשב"א דמצריך בירור היינו דוקא היכא דיכול לברר שני הספיקות ולא ישאר לנו שום ספק אבל אם אפי' אחר הבירור אכתי לא יבורר לנו רק ספק אחד והספק השני א"א לברר רק דממילא יהיה אסור מחמת ספק דאורייתא בזה אין צריך לברר ובזה נדחה ראיית הש"ך מהסמ"ג ע"ש וכ"כ הח"ד. וכ"כ בתשובת רבינו עקיבא איגר סי' ע"ז ע"ש. שוב ראיתי בביאורי מהרש"ל לסמ"ג שם שכתב ג"כ סברא הנ"ל והובא דבריו בקיצור בתשובת בית יעקב סימן פ"ד ע"ש. עוד כתב בנו"ב שם דבר חדש דאף הרשב"א לא הצריך בירור אלא היכא דאיכא חזקת איסור ובהא כ"ע מודו אבל במקום שיש חזקת היתר אף דליכא חזקת היתר ממש אלא דגם חזקת איסור ליכא כלל גם הרשב"א מתיר ולא נחלקו אלא בס"ס של טריפות הנולד בבהמה בחייה למר מקרי חזקת היתר ולמר מקרי חזקת איסור ע"ש ועיין בנ"צ שהארכתי בפלפול בדין זה. עוד העלתי שם דדוקא היכא דיכול לברר שני הצדדים דלאחר הבדיקה יתוודע בבירור אם הוא אסור בודאי או אם הוא מותר בודאי בזה צריך לברר אבל היכא דליכא לברר אלא צד אחד אם הוא איסור בוודאי אבל צד הב' אם הוא מותר בודאי א"א לברר א"צ לברר כלל דהא גם עכשיו הוא מותר מטעם ס"ס אלא דליתר שאת חייב לבדוק כדי לאכול בודאי בהיתר וכיון שלא יוברר ההיתר לגמרי א"צ לבדוק ובזה דחיתי ראיית הנו"ב לסברתו הנ"ל ע"ש. ועי' בשער המלך שם כלל ג' שהאריך מאד בענין זה והעלה דהסכמת כל הפוסקים דס"ס בדאורייתא או ספק דרבנן אף דאפשר לברורי אזלינן לקולא זולתי דעת הרשב"א בחידושיו ואף

הוא עצמו ז"ל חזר בו בת"ה ובפסקיו סי' ת"א וכן ראוי להורות ע"ש. ועיין במפרשים האחרונים שכתבו עוד דברים מחודשים בעניני ס"ס. והנה מה שכתבו בענין לעשות ס"ס בידים עיין בתשובת שיבת ציון סי' מ"ה [ובת' נ"ב סי' מ"ג בד"ה ולפ"ז. בתשו' ח"ס סי' קנ"ח בד"ה והנה נביא ע"ש] ומ"ש לענין היכא דאיכא שני ס"ם דסתרי אהדדי כו' עיין בשער המלך שם סוף כלל א' וכלל ד' שכתב דה"ה ספק דרבנן לקולא לא אמרינן היכא דאיכא תרי קולי דסתרי אהדדי אלא דאזלינן לחומרא בתרוייהו ע"ש ועיין פמ"ג במחודשים אות א'. ומ"ש לענין ספק בדבר שעיקר הל"מ עיין בזה בתשובת חות יאיר סי' קצ"ב בסופו ובס' באר יעקב סי' כ"ט וסי' רצ"ד ובתשובת נו"ב תניינא חלק או"ח סי' קמ"ו ובתשובת שיבת ציון סי' מ"ח שהאריכו הרבה בזה:

סימן קיא

א **החתיכות**. עבה"ט ועיין בשער המלך פ"י מהלכות מקואות בכללי ספיקא דרבנן כלל א' וכלל ב' שהוא חולק עם הפר"ח בתרתי ועם הש"ך בחדא דמה שכתב הפר"ח דאף בשהחתיכות ניכרות בפ"ע מיקרי איתחזק איסורא בזה נראה עיקר כהש"ך דלענין ספיקא דרבנן בעינן איתחזק איסור גמור כו' וגם במה שדעת הפר"ח דאף בחזקת איסור אמרינן ספק דרבנן לקולא אין הלכה כן (וכבר כתבתי מזה בדיני ס"ס אות כ"א) אך גם על הש"ך חולק כתב דאפילו בשאין החתיכות ניכרות דאיתחזק איסורא תלינן לקולא לומר דשל היתר נפלה ודוקא באם נתערב איסור דרבנן חד בחד ואח"כ נאבד א' מהם לא אמרינן ספק דרבנן לקולא כיון דאיתחזק אבל בנפל אחד מהם לתוך קדרה של היתר דאיכא חזקת היתר כנגדה דהעמד קדרה בחזקת היתר תלינן לקולא ע"ש ועיין בתשובת תולדות יצחק סי' ך' מה שכתב בענין זה:

ב **תולין להקל**. עיין בשו"ת שמן רוקח ח"א סי' ל"ז ול"ח ול"ט שכתב דאף אם אחת מהקדרות אינו אסור אלא מספק אפ"ה תולין בו ולכן כתב במעשה שהיו עומדים ג' קדרות של היתר ונפל איסור דרבנן לאחד מב' קדרות מהם ובקדרה שלישית עדיין לא היה שום ספק ואח"ז נפל איסור דרבנן לאחד מהקדרות ונולד לנו ספק בקדרה שלישית ועל אחד מהראשונות. דהב' קדרות הראשונות ודאי אסורים כדלקמן סעיף ה' והקדרה הג' מותר דתולין אותו בב' קדרות שנאסרו כבר אך אם לא נודע הספק הראשון עד אחר שנולד השני יש להתיישב בדבר ובהפ"מ יש להקל ע"ש. עוד כתב דאם לא נודע הספק הא' מהקדרות הנ"ל עד שנודע השני אז י"ל קצת דאף הא' מהראשונים אשר אין בה ספק בטעם שניה מותרת אך לא מלאו לבו להתיר בזה ע"ש טעמו:

סימן קיב

א **חתנות**. עבה"ט ועיין בספר תפארת למשה בסי' קי"ג ס"ט שכתב דפת של מומר שרי דמשום חתנות ליכא דאע"פ שחטא ישראל הוא ומותר לישא בתו ע"ש:

ב **מנחתום**. עיין בשו"ת מים רבים מסי' ה' עד סימן ט"ו ותוכן דבריו שם לאסור הפת מהנחתום ההוא כיון שהנחתום עוסק ג"כ בשומן של דבר אחר אי אפשר שלא יתערב בפת הן בשעת לישה או בעריכה ואפיה ושמא נתערב כל כך עד שיש נתינת טעם ולכן אפי' כשהנחתום אומר שנזהר יפה אסור ע"ש ועיין עוד בתשובת דברי יוסף סי' כ"ח ותשובת שמש צדקה תיו"ד סימן מ"ז מענין זה:

ג **ואסור לזבוני כו'**. דין זה למד המרדכי בפ"ב דע"ז מהא דפרק כ"ש גבי ארבא דטבעה בחישתא ותימה דאיך למד משם לכאן די"ל דשאני התם דהוא איסור תורה משא"כ הכא באיסור שלקות דרבנן דלמא בדרבנן לא חיישינן לספק זה שמא ימכרם לישראל ויותר הו"ל להמרדכי להביא ראיה לזה מהא דמס' עבודת כוכבי' דף ס"ה בחיטין שנפל עליהם יין נסך לפי מה שכתב המרדכי גופיה בפרק כ"ש סוס"י תקכ"ה דהך עובדא מיירי בי"נ דרבנן ע"ש ועיין בתשובת נו"ב תניינא חלק או"ח סי' ע' ובחלק יו"ד סוס"י קפ"ו ועיין בש"ך לעיל סי' נ"ז ס"ק נ"א:

ד **שאינו נזהר**. עט"ז וש"ך ועיין בתשובת גאוני בתראי סי' י"ח ועיין בתשובת ב"ח החדשות סי' כ"ז:

ה **בטל ברוב**. [ועיין בתשובת ח"ס סי' ק' מ"ש בזה עיין פמ"ג לאו"ח בהנהגת הונאת או"ה סדר שלישי אות ל"ז שכתב מסתברא דפת עובד כוכבים ובשולי עובד כוכבים וחמאה שלהם שנתערב לפחות מרוב ונאסר ואח"כ נפל לתבשיל אחר אין אומרים בו חנ"נ (להצריך רוב נגד כל מה שנאסר בתחלה) אע"ג דבשאר איסורי דרבנן אומרים חנ"נ ואף איסור דבוק כדמוכח בסי' ע"ב בלב ושאר דוכתי משום לתא דבב"ח באלו שהקילו דא"צ ששים לא מיחלף בבשר בחלב ע"ש]:

ו **ד' מילין ימתין**. בספר חכמת אדם כלל ס"ה כתב דעכ"פ לדעה זו שיעור מיל צריך לילך אפי' אינו הולך לשם דקי"ל לגבל ולתפלה לאחריו עד מיל וע' בתשובת ב"י סי' ל"ה דאין חילוק בין רוכב על סוס או הולך ברגליו וכן אם הדרך רע אלא בזה יש חילוק אם הוא הולך לבדו או אם הולך עם בניו ובני ביתו ע"ש:

סימן קיג

א **שהוא חי**. עבה"ט של מהרי"ט ז"ל שכתב דעיקר הגזירה היתה משום חתנות כו' וע' בס' תפארת למשה שכתב דלפי טעם זה שרי בישול של מומר דמשום חתנות ליכא (עיין לעיל ר"ס קי"ב מ"ש שם) אלא שהיה עוד טעם מבואר בב"י דשמא יאכילנו דברים אסורים ולפ"ז גם בישול של מומר אסור דהוי ככופר לכל התורה כולה ושמא יאכילנו דברים האסורים ע"ש ולפ"ז ה"ה מומר לחלל שבת בפרהסיא או לכל התורה כולה חוץ משתים אלו דדינו כעובד כוכבים כדלעיל סי' ב' ס"ה ולקמן סי' קי"ט גם כן בישולו אסור:

ב **חיתוי בגחלים מהני**. עיין בתשובת רדב"ז החדשות סימן ג':

ג **בכ"ע**. עבה"ט ועיין בספר תפארת למשה שכתב דמ"מ אם בישל עובד כוכבים כמאב"ד ולקחו מהאש וחזר בין אותו עובד כוכבים בין עובד כוכבים אחר וגמרו אסור ול"ד לדגים קטנים שמלחן עובד כוכבים וחזר וצלאן לקמן סעיף י"ב דאמליחה לא גזרו אבל הכא תחלתו וסופו ביד עובד כוכבים מה לי בב"א או שלקחו בנתיים מיהו אם לקחו ישראל מהאש והחזירו עובד כוכבים צ"ע עכ"ד ע"ש:

ד **וכן נוהגין**. ובשל"ה ד' ע"ו כתב דיש להחמיר כמהרש"ל דלא מהני אחר בישול מאב"ד ע"ש:

ה **הדחק**. עבה"ט ועיין בתשובת מים רבים מסי' ט"ו עד סי' ך' ע"ש להתיר הערמונים והתורמסים ע"ש היטב:

ו **לבריא**. עבה"ט ועיין באשל אברהם מ"ש לענין הכלים. ובספר חכמת אדם כלל ס"ו דין י"ב כתב דיש להתיר הכלים אחר מעל"ע אפילו בלא הגעלה ע"ש ועיין בחיי אדם כלל ס"ט דין ט"ז:

סימן קיד

א **מכירתו**. עבה"ט של הרב מהרי"ט ז"ל מ"ש דמי שהיה מיקל בשכר ה"ה דמותר לשתות קאוו"י כו'. והוא מדברי הפר"ח סק"ו ועיין בתשובת אא"ז פנים מאירות ח"ב סי' ס"ב שחלק עליו דאף בשכר לא היה עיקר הטעם משום דהתבואה בטילה אלא עיקר הטעם היה דשכר שלהם לא היה עולה על שולחן מלכים או כמ"ש הב"ח דלא שייך בי' חתנות כולי האי דלא מזמני עלייהו וליכא קריבא דעתא כולי האי אבל בקאוו"י עינינו רואות שעולה על שלחן מלכים ומזמני עלייהו לכן ראוי לבעל נפש שלא לשתות קאוו"י או טיי"א מעובד כוכבים ע"ש ועיין בשאילת יעב"ץ ח"ב סי' קמ"ב וקמ"ג מזה ועמש"ל סי' קכ"ב סק"ד בשם נו"ב:

ב **ס' לבטלו**. עבה"ט ועיין בא"ח סי' ר"ד במג"א ס"ק ט"ז שכתב דדוקא מים שמפסידין ופוגמין היין אבל שאר משקים אפשר שאין פוגמין ומ"מ מסיק שם דביינות של ישראל ודאי בטיל בששים ע"ש ועיין בספר באר יעקב מ"ש בזה:

ג **שרגילים**. עיין בשאילת יעב"ץ ח"א סי' קנ"ז שמורה אחד הזהיר את העם שלא לאכול פולין לחים הנלקחים מן העובד כוכבים לפי שהוגד לו שמכבסין אותם בבורית כדי לצחצחן וכתב הוא ז"ל דהוא חומרא בלא טעם דבורית נותן טעם לפגם ולא קעבדי אלא לחזותא דפולין שיהיו נראים לבנים וצחים וחזותא כי הא ודאי לאו מלתא וכ"ש בזה שאין אנו יודעים האמת אם כן הוא וכי נמי עבדי ליה ודאי פורתא בעלמא עבדי ולא משהו ליה בגווה אלא לעבורי זוהמא ע"ש:

ד **קפידא**. עיין במג"א סי' ך' סק"א:

ה **אין במשקה ס'**. אבל אי איכא ס' שרי אע"ג דדבר המעמיד אוסר בכל שהוא כדלעיל סי' פ"ז סעיף י"א מ"מ י"ל דשמרים לא נקרא מעמיד ולא דמי לגבינה דהתם ניכר האיסור בעין שהחלב נקפא מחמתן משא"כ הכא שאין האיסור ניכר כלל שהרי השמרים אין עושים רק שהשכר תוסס מחמתן ואין חילוק בין קודם תסיסה לאחר תסיסה כ"א לענין הטעם אבל לענין מראה כמראהו אז כן עתה. כ"ר בשו"ת פ"י כת"י הביאו בש"ת באו"ח סימן תמ"ח ס"ק י"א. ומטעם זה התיר בשמרים שעה"פ שנתנום לתוך חבית של שכר ויש ששים ע"ש עוד בזה:

ו **כיוצא בזה באיסורי דרבנן**. עיין בתשובת נו"ב חי"ד סי' ל"ד בקדרות חרס שדרכם כאשר בא בהם סדק נותנים לאומן לתקן ולטוח במקום הסדק שלא יפלוט וכעת נודע שאומן א' עושה טיחה זו בגבינה חריפא וכתב דיש להתיר מן הסתם כיון שנודע ג"כ שיש בעלי מלאכות שעושים בסיד לחוד בלא גבינה וכמ"ש הרמ"א כאן. דבזה נמי ליכא איסור דאורייתא דקדרה דרכה להשתמש בשפע (עיין בתשובת פרי תבואה סימן כ"ג) וגבינה זו שבמקום הסדק דבר מועט היא ולדעת הרשב"א והמחבר לעיל ס"ס צ"ט מותר ואף לדעת החולקים ליכא רק איסור דרבנן ולכן סמכינן לקולא וגם לא ישתמשו בהם עד אחר מעל"ע דיש לצרף ג"כ היש מתירין שבסי' ק"ג ס"ה ע"ש:

ז **מהכרכום**. עבה"ט סק"כ ועיין בתשובת נחלת שבעה ח"ב סי' כ"א ובתשובת שמש צדקה חי"ד סי' ס"ג מ"ש בענין זה ובענין נעגעלי"ך:

סימן קטו

א **שחלבו**. עבה"ט של מהרי"ט בשם נ"ש בפרה שחולבת שיצא דם כו' וכן בתשובת חינוך ב"י סי' ל"ח מחמיר בזה והבאתיו לעיל סימן פ"א סק"ו ועמ"ש שם:

ב [**ואפילו ישראל קטן כו' מרתת לפניהם**. עיין בס' חכ"א כלל ה"ז דין ד' שכתב דנ"ל אפי' אין העובד כוכבים יודע שאסור לישראל ול"ש מרתת מ"מ נאמן דאין בו חשש אלא מדרבנן שמא יחליף ובדרבנן קטן נאמן ואמרו בשם הגאון מה' יאסקי ז"ל שלא סמך על קטן וצ"ע עכ"ל ולענ"ד דזה תליא באם חלב נאסר במנין שיתבאר בס"ק שאח"ז]:

ג **דאסור**. **כו**'. עיין בשו"ת חוט המשולש ח"ד מספר התשב"ץ מטור הראשון סימן ל"ב [ועיין בתשובת ח"ס סימן ק"ז שהאריך להביא ראיות דחלב נאסר במנין כיין נסך וכו' ומש"ה גם במקומות דאין שום חשש חלב טמא כל שאין ישראל רואהו אסור ודלא כהרדב"ז ופר"ח. ואף אם לו יהא הלכה כהרדב"ז כבר קבלו אבותינו עליהם כאותה דעה דמחמיר ואסור על בני אשכנז מדינא ואין לו התרה וקרוב בעיני לנדר דאורייתא והיינו אם הלכה כרדב"ז להקל אך אם עיקר הדין לאסור איננו נדר אלא העובר הוא עבריין באיסור דרבנן נמצא חומרו קולו (ע"ל סי' רי"ד) וע"ש עוד אודות עיר אחת שנוהגים שמה שנזהרים אפילו מחלב שחלבו ואין ישראל רואהו מ"מ פשוט להם להיתר גמור לאכול פת שנילוש עם חלב הנ"ל ולוקחים מנחתום להדיא. וכתב דצריך עיון גדול מאין נתפשט ההיתר הלא תערובתה אוסר אפילו הכלים. ואפשר כשם שכתב הכ"מ בדעת הרמב"ם שלא גזרו אלא אחלב בעין ולא על החמאה שכבר נשתנה כן י"ל כשנילושה עם קמח ונעשה מצירופם עיסה ונאפית פנים חדשות באו לכאן וה"ל כנשתנה ויש לזה פנים במסכת כריתות דף ה' כו' אך חלילה לסמוך ע"ז ע"ש]:

ד **גבינות**. עיין בתשובת מקום שמואל סימן ע"ד שכתב בגבינות הבאים מכרכי הים צבוע בשומן דג טמא שקורין וואלפי"ש דכשרים מטעם שהשומן נ"ט לפגם עיין שם:

ה **העובדי כוכבים**. עיין בתשובת רדב"ז החדשות סי' תקנ"ב לענין גבינה וחלב של שומרונים ע"ש:

ו **וכן המנהג**. עבה"ט בשם ש"ך ועיין בתשובת נו"ב תניינא חלק א"ח סימן ל"ז שהכריע כדברי הרמ"א ולא כהש"ך וט"ז ופר"ח וכן הורה המנ"י והפרי תואר וכתב שכן פשט המנהג. ואם הקיבה של ישראל אף שהעובד כוכבים נותנה לתוך החלב מותר לכ"ע אף לכתחלה ע"ש ועיין בספר תפארת למשה שכתב ג"כ דכל ראיות הש"ך אין מוכרחים וכל הטעם שבש"ס באיסור גבינות עובדי כוכבים לא שייכי באם ישראל רואה וכ"מ מכל הפוסקים ע"ש:

ז [**אין מוחין**. עיין בתשובת ח"ס סי' ע"ט שנשאל באשה שלקחה חמאה מעובד כוכבים במקום שנוהגין היתר ושוב נודע שזו החמאה נעשית משיורי הגבינה הנשאר ביורה אחר שהוציאו הגבינה הראשונה והשניה שנקרא צווארי"ך ושוב נעשה חמאה משיורים ההמה אי אית ביה משום איסור גבינה והשיב דאם הועמדו הגבינות בעור קיבה ודאי דגם שיורי הגבינות שנעשה ממנה חמאה אסור אך אם לא הועמדו בעור קיבה נהי דהגבינות אסורים משום דבר שנאסר במנין מ"מ חמאה לא נאסר במנין. ובמקום שנהגו היתר בחמאה גם זו מותרת ועם כי אין נראה להתיר לכתחלה להמון עם לקנות חמאה כזו מ"מ בדיעבד אין לאסור התערובות והכלים ע"ש ועבה"ט לעיל סק"י]:

ח **שאין המנהג**. עפר"ח שהשיג על המחבר ודעתו דמותר אף ביש מנהג וכ"כ בס' חכמת אדם בשמו ועיין בתשובת נו"ב תניינא חיו"ד סי' ס"ו שדחה דבריו (ועיין ביאור הגר"א ז"ל) וכתב עוד שרב אחד התיר חמאה של עובדי כוכבים במקום שנהגו איסור ע"י הדחה ג"פ וטעמו עפמ"ש הב"י הובא בט"ז סקי"ד מי שעבר והעמיד חלב כו' דלאחר ג"פ כבר כלה חלב של עובד כוכבים ע"כ וכתב דטעמא דמסתבר הוא ואעפ"כ כיון שלא מצאנו סברא זו קשה להתיר. וע"ש עוד ובסי' ס"ה לענין אם רוצים להתיר המנהג שנהגו איסור בחמאה של עובד כוכבים אם יש להם התרה:

ט **להביאה**. עיין בתשובת נו"ב תניינא חי"ד סי' ס"ד באחד שהיה דירתו במקום שנהגו היתר בחמאה של עובדי כוכבים ואח"ז קבע דירתו במקום שנהגו איסור והביא עמו חמאה ממקומו הראשון והורה מורה א' שמותר לו לאכול החמאה ההיא והביא ראיה מגמרא בחולין י"ז איברי בשר נחירה כו' והוא ז"ל חלק עליו מכמה טעמי. חדא דאיכא ס"ס להחמיר שמא הלכה כרש"י. ואת"ל כהרא"ש הא גם להרא"ש איבעיא דלא איפשטא היא ועוד דלא אמרינן כן אלא במידי שנאסר מכח זמן דומיא דאיברי בשר נחירה ע"ש מלתא בטעמא ולע"ד תמה אני מדוע לא הזכיר דברי הרמ"א בכאן שכתב אבל אסור להביאה עמו דמשמע דאף בכה"ג שהביאה עמו והוא אוכל והולך ונתותר בידו אסור אם אין בה היכר ולדעת מהרי"ל אפילו יש בה היכר ומצאתי בתשובת בית אפרים חיו"ד סי' ל"ט שהרגיש בזה וכתב לחלק דנדון הרמ"א כיון דעיקר דירתו קבוע במקום שנהגו איסור פשיטא דלא מהני מה שהיה מותר בה דרך ארעי בהיותו במקום שנוהגין היתר אבל נדון שנשאל בנו"ב מיירי שהיה דר במקום היתר כו' וכתב עוד דעכ"פ הך דינא דהגאון ז"ל צ"ע דמה ענין זה להאי דהרא"ש בהנודר דשם אנו דורשין משמעות לשון הנדר משא"כ בזה דעדינא בלא"ה שרי דהא רשאי לאכול במקום היתר אף שהוא ממקום איסור ודעתו לחזור. אך במקום שנוהגין איסור הוא אסור משום חשדא ומשום מ"ע וא"כ

מה יושיענו שכבר אכל ממנו ואי מיירי במקום דליכא חשדא ומ"ע כגון שרוב חמאה המובא שם הוא ממקום היתר א"כ אף אם האיבעיא בחולין הוא לחומרא אין מקום להחמיר בזה ע"ש:

סימן קטז

א **ועכשיו שאין נחשים**. עיין בשל"ה דף ע"ט ע"ב שכתב דמ"מ שומר נפשו ירחק מזה. והא ראיה שהרי הטור כתבן לכל הדינים אחד מהם לא נותר ע"ש עוד. ובהנהגת החסיד הגר"א ז"ל כתוב ג"כ שהיה נזהר מאד בדבר זה ע"ש טעמו ע"כ הרוצה ליזהר יעיין כל הדינים בטור:

ב **בשר ודג**. עיין בתשובת שבות יעקב ח"ב סי' ק"ד שנשאל על שומן אווז שנתערב תוך תבשיל של דגים אם יש חשש סכנה בדבר או לא דאולי אין סכנה רק בבשר בהמה משא"כ עופות שנבראו מהרקק וברגליהם יש להם קשקשת כדגים והשיב דאין חילוק והכי מוכח מדברי הפוסקים דלעיל סי' ט' הובא בבה"ט שם סק"ד ע"ש. ועמ"ש לעיל סי' פ"ז ס"ט:

ג **בדיעבד**. עבה"ט לענין דבר שהוא סכנה אי בטיל בס' ועיין בתשובת חוות יאיר סי' ס"ד שפסק להקל דבטל וכן כתב בתשובת שבות יעקב ח"ב סוס"י ק"ד ושאין להחמיר כלל ע"ש וכ"כ בתשובת חוט השני סי' ס"ז דדוקא ארס נחש אינו בטל כמ"ש הטור דחוששין לגילוי אפילו במ' סאה מים אבל דבר שאינו ארס אע"פ דהוא סכנה בטל בס' ע"ש. ומה שהביא הט"ז ראיה ממהרי"ל דפ"א נפלה שלחופית מדג לקדרת בשר ואסר מהרי"ל את הכל משום סכנה ע"ש כבר השיגו עליו בעל ש"ך בנה"כ ובתשובת חוט השני שם די"ל דלא היה ששים לכך אסר את הכל ע"ש. ולפע"ד נראה דמ"מ הוכיח הט"ז שפיר דאי תימא דבאיכא ששים שרי ולהכי אסר מהרי"ל משום דלא היה ס' יקשה למה לא צוה שיוסיפו עד ס' כדי שתתבטל הטעם של דג דאף דבאיסורים אסור להוסיף משום מבטל איסור לכתחלה כדאיתא בסי' צ"ט סעיף ו' מ"מ הכא בודא לא שייך מבטל איסור שהרי אין זה איסור רק כ"ז שמרגישין הטעם של דג בקדרת בשר יש בו סכנה וכשיוסיפו ולא יהא עוד טעם דג מורגש בקדרת בשר לא יהיה עוד סכנה (ועיין פ"ח דתרומות משנה ד' וה' ודו"ק ויש ליישב) [ועיין במג"א סי' תנ"ה ס"ק ט"ו ובתשובת בנין עולם חא"ח סי' כ"ז] גם אפשר לסוחטו לא שייך אלא אם נבלע בחתיכה ולא בדבר לח. א"ו דאף באיכא ששים אסור ומ"מ לדינא העיקר כהתשובות הנ"ל דבטל [גם בתשובת ח"ס סי' ק"א כתב שכן עיקר ושם נשאל אודות מרק של דגים שהוריקו אותו לתוך כלי שומן

ולאחר שנצטנן הסירו השומן שנקרש מה דין המרק והדגים והשיב הנה באיסורים כה"ג בעינן לשער בס' כנגד כולו ולא מהני מה שהסירו האיסור שנקרש עש"ך סימן צ"ח ס"ק ט"ז וא"כ לכאורה מכש"כ הכא בסכנתא דלענין ספיקא חמירא סכנתא מאיסורא לכ"ע. איברא מאחר דחזינן להרמב"ם דרב גובריה ברפואות וטבעיות שהשמיט הא דביניתא דאטוי בהדי בישרא מסתמא לפי עוצם חכמתו ידע והבין שנשתנו הטבעים בענין זה ונהי שלא נסמוך ע"ז לעשות מעשה לאכלם זע"ז דאפשר דה"ל כמו דבר הנאסר במנין מ"מ הרווחנו שיצאנו מחמירת סכנתא דהשתא מיהת ליכא סכנתא. ואפשר שגם בזמנם לא היה הסכנה אלא במין ביניתא ולא במינים המצויים בינינו כלל וליכא אלא איסור קל דרבנן דנהי דבר שבמנין דאורייתא היא היינו הנאסר משום סייג וגדר איסור אבל בכה"ג קילא טובא. ואפילו באיסור דאורייתא ס"ל להראב"ד דסגי לשער באומד יפה כו' ועוד דאפשר דע"י עירוי דאינו אלא מבליע ומפליט לא גזרו בזה אפילו בזמניהם והרי אנו נוהגים להקל לאכול בשר בכלי דגים ב"י אפילו באותה הסעודה ע"י הדחה בעלמא אלמא קים לן דליכא סכנתא בבלבול טעמי בעלמא. ומ"מ על השומן שנקרש יש לעיין בו קצת אולי אם ישבר חתיכת שומן קרוש ההוא ימצא קצת ממי המרק ביני אטפי ואז יש לאסור בודאי אבל אם א"א לעמוד עליו נראה דאין להחמיר כ"כ עכ"ד ע"ש]. ועיין בספר תפארת למשה שכתב בשם זקינו הגאון מהר"ר יעקב ז"ל דבנפל דג לקדרה עם בשר או איפכא היה אוסר הכלי בלא הגעלה דאף דמבשלים דגים בכלי בשר או איפכא היינו שאין כח בנ"ט היוצא מקדרה לעשות ארס אבל כשנתבשל בקדרה בשר ודגים ביחד הרי נתבשל ארס בתוכו ונבלע א"ס בהקדרה ואסור ע"ש. [ועיין בספר חכ"א שכתב דאם נפל שממית שקורין שפי"ן לתוך אוכל או משקה כ' הבית ל"י דאינו מועיל ס' דהטעם משום ארס ועיין במג"א סי' שט"ז ס"ק כ"ג שכתב שאחד מאלף שהיא מסוכנת במאכל אפשר יש לסמוך ולהתיר עכ"פ בס' וגם מצאתי בספר הברית דאין להם ארס כלל ע"ש]:

ד **ולא יתן**. עיין בתשובת שבות יעקב ח"ב סי' ק"ה שנשאל אם נתן אוכלין ומשקים תחת המטה אי אסורין בדיעבד והעלה דאין בזה רק אזהרה לכתחלה אבל בדיעבד אין כאן חשש איסור והוכיח כן מסוגיית הש"ס ע"ש ועיין בס"ק שאח"ז:

ה **תבשיל ולא משקים**. בספר בינת אדם כלל ס' ס"ג כתב בשם הגר"א ז"ל דה"ה אוכלין חיין כמו צנון ועם עשה כן יזרקם במקום שלא ימצא אותם אדם והוא ז"ל כתב ע"ז דהאידנא כיון דדשים בה רבים כו' ע"ש עוד והנה מ"ש דה"ה אוכלין חיין באמת הכי משמע בגמרא דב"ב דף נ"ח דאיתא התם מטה של ת"ח כיצד כל שאין תחתיה אלא סנדלים כו' עי' בפירש"י שם. ומ"ש ואם עשה כן כו' עמ"ש בס"ק שלפ"ז בשם שבו"י:

ו לידי סכנה. עבה"ט של מהרי"ט ז"ל מ"ש חז"ל אסרו שלא לקצץ אילן מאכל כו' [ובבה"ט זה לקמן סק"ח] ועיין בתשובת בשמים ראש סימן של"ד שכתב דבצריך למקומו נראה דמותר כי הרמב"ם אמר דעיקר איסורו דוקא דרך השחתה ואפשר דאם צריך למקומו לא מקרי דרך השחתה ואין להחמיר ע"י עובד כוכבים כלל עכ"ד ע"ש ועיין בשאילת יעב"ץ ח"א סימן ע"ו מ"ש בזה. [ובסוף דבריו כתב דפשוט שאם עוקר אילן עם שרשיו ועם קרקע יניקתו שיכול לחיות ממנו ונוטעו במקום אחר אין כאן שום איסור דפשיטא דאין זו קציצה ולא נאסרה כלל בשום אופן שהרי היא כנטועה במקומה וכדקי"ל גבי ערלה באילן שנעקר והסלע עמו אם יכול לחיות פטור מערלה כ"ש הכא ע"ש ועיין בתשובת ח"ס סי' ק"ב שכתב עליו אני לא אעבד עובדא כוותיה לקולא דשלא לצורך כלל לא הייתי מתיר אפילו למעקריה ולשתלינהו במקום אחר אך לחומרא כגון לצורך מקומו מ"מ היכי דסגי ואפשר בעקירה עם השורש לנוטעה במקום אחר אסור לקוץ דכן משמע מדקדוק לשון הש"ס בב"ק ע"ש]. ועיין בתשובת צמח צדק סי' מ"א שכתב דאם האילן מזיק לגפנים רשאי לעוקרו ע"ש [ובתשובת ח"ס שם האריך בענין לקוץ אילן מאכל ומסיק כל דלא ברי שיהיה ריוח הקציצה יותר מהפירות דטעין אילנא אסור למיקציה וסכנה איכא אפילו בספיקא אך אי איכא רווחא אפילו רק בצריך למקום לבנות בתים בזמנינו ובמדינתנו בודאי עדיפא מדיקלא שרי אך אם אפשר למיעקר עם שרשייהו וקרקע גוש עפר עמהם שיכול לחיות ממנו ויכול לנוטעם במקום אחר אסור לקוצצם ע"ש] ומ"ש הבה"ט עוד לא ירחץ כו' עיין בש"ת באו"ח סי' ד' סק"ז שכתב שכן משמע בסדה"י אך במדינתנו לא קפדי אגילוי כלל אפילו להדחת פיו וכ"ש לנטילת ידים ע"ש. ועיין בתשובת אדני פז סי' כ"ה וסי' ל"ד שכתב דיכול לקרות שני בנים בשם אחד בין מת אחד או שניהם חיים ושם בהשמטות כתב דמ"מ יש לחוש משום עין הרע ובאם מת אחד אין לקרות לשני בשם זה משום ריע מזלא ע"ש. ונראה פשוט דגם באיש נכרי שאינו אחיו שייך ריע מזלא ואפשר דמזה הטעם שם רשעים ירקב דלא מסקינן בשמייהו משום ריע מזלא. מיהו ביומא דף ל"ח לא משמע קצת הכי ע"ש. ועיין בצוואת רי"ח כמה דברים שיש ליזהר משום סכנה. ומ"ש שם לא ישא אשה ששמה כשם אמו או שמו כשם חמיו עיין בתשובת חכמת אדם כלל קכ"ג דין י"ג שכתב דהוא דוקא כשהם משולשים כגון אדם ששמו ראובן וחתנו שמו ראובן ואם יקח עוד חתן זה חתן ששמו ראובן אזי לא יצליח וכן אשה ששמה רבקה כו' וכ"כ להדיא בס"ח סי' תע"ז והעולם טועים בזה עכ"ד וע' בתשובת נו"ב תניינא חלק אה"ע סי' ע"ט שכתב דכל צוואתו לא היה אלא לזרעו אחריו ולא לשאר אנשים ואף לזרעו אין חשש אלא בשם העצם הניתן

בשעת לידה או בשעת מילה אבל לא בשם שנשתנה בשעת חליו וע"ש עוד שהתרעם על רוב העולם שלתת בתם לע"ה אינם חוששים (עמ"ש לקמן סי' רי"ז ס"ק ע"ו בשם חו"י) והוא נגד דברי חז"ל ולצוואת רי"ח חוששין [ועמ"ש בזה בפ"ת לאה"ע סי' ב' סק"ז ובסי' נ' ס"ק י"ד]:

ז **התקופה**. עיין בתשובת צמח צדק סי' י"ד איך מחשבין את התקופה ע"ש:

ח **לברוח מן העיר**. עיין בתשובת הרשב"ש סי' קצ"ה שהקשה מה תועיל הניסה בימי דבר ר"ל ממקום למקום אם נכתב בר"ה למיתה מה מועיל הניסה ואם נכתב לחיים לא תזיקנו העמידה. ומתרץ ע"ז באריכות:

ט **שכל אלו בכלל**. עט"ז סק"ו מה שתמה על מהרש"ל ועיין בתשובת בגדי כהונה חלק יו"ד סי' ג' מ"ש בזה:

י **מחמירים**. בגליון יו"ד של אא"ז הרב ז"ל מ"כ וכן אם נפל איסור בכלי שני או בכ"ר ויש ס' ומכל כה"ג ולהרחיק עצמו מכל דבר כיעור מצוה היא עכ"ל או"ה סוף כלל נ"ז. וצ"ל דאף שכתב הרמ"א ולא נמצא הדין בפי' כו' לא יאכל ממנה. א"כ משמע דהא בכ"ש או ביש ס' דנמצא בפירוש אין להחמיר. היינו שאין החיוב על בעל נפש להחמיר. אבל מ"מ אם רוצה להחמיר גם בזה מצוה היא ועיין בש"ך לעיל סימן י"ז סק"ח ועמ"ש בסימן י"ח סק"ט. שוב ראיתי בסולת למנחה כלל ע"ו דין ח' שכתב בשם תורת האשם דמי שרוצה להחמיר לנהוג איסור בדבר שלא מצינו שהחמירו אמוראי כגון מה שנתבטל בששים או בכלי שני הוי כמו אפיקורסות ויצא שכרו בהפסדו ודלא כמ"ש או"ה סוף כלל נ"ז עכ"ד ע"ש:

סימן קיז

א **כל דבר שאסור**. ע' בס' פרי תואר שמתיר את הדם לסחור בו כיון דאיתקש למים ועיין בתשובת נו"ב תניינא חיו"ד סי' ס"ב שהסכים עמו ע"ש. [וכ"כ בתשובת ח"ס סימן ק"ו והוסיף עוד דה"ה אבר מ"ה דאיתקש לדם ובזה אזדא קושיית התוי"ט פ"ז דשביעית ע"ש. ושם בסי' ק"ח כתב ג"כ הכי ליישב קושיית התוי"ט בשינוי לשון וז"ל שם דדם ואמ"ה על כרחך מה"ת מותרים בסחורה ואם אסורים היינו מדרבנן ע"ש אך שם עיקר דבריו בישוב הקושיא. ולזה די אם רק מה"ת מותרים אבל לעיקר הדין י"ל שלא חזר בו ממ"ש בסי' ק"ו הנ"ל דמותרים לגמרי]:

ב **מן התורה**. עבה"ט של הרב מהרי"ט ז"ל שכתב בשם בה"י דלכתחלה אסור לקנות פירות מתולעים למוכרן לעובד כוכבים והפר"ח בק"א חולק עליו ועי' פמ"ג לעיל סי' פ"ד מ"ש בזה:

ג **אסור לעשות**. עט"ז מ"ש דדבר שהתירה התורה בהדיא א"א לומר שחכמים יאסרוהו וע' בתשובת חות יאיר סי' קמ"ב שהשיג עליו ועיין בשו"ת דברי יוסף סי' מ"ח ע"ש על דבריו ועמ"ש אא"ז בספרו פנים מאירות בזבחים ד' ע"ד בד"ה רב דאמר שהשיג ג"כ על האי כללא דהט"ז ע"ש גם לע"ד קשה על כלל זה מתוס' דחולין דף י"ב ד"ה פסח וקדשים ע"ש. [וע' בתשובת ח"ס סו"ס ע"ג ובסי' ק"ו וק"ט מ"ש בזה]:

ד [**בו סחורה**. עבה"ט בשם ט"ז עד דלא כב"ח שאוסר כו' ובש"ך סק"ח משמע דמסכים כדעת הב"ח דלישראל אחר אסור לקנות ממנו כדי להרויח וכן הוא דעת הפר"ח סק"ח אמנם לקנות כדי להאכיל לפועליו בלא"ה שרי לדעת הש"ך סק"ג דאין זה כעין סחורה וכ"ד הפר"ח סק"ב זולת בקונה דברים טמאים לגדלן בבית להאכילם ע"ש גם בתשו' ח"ס סי' ק"ח דחה דברי ט"ז הנ"ל ואע"ג דודאי כשם שהוא עצמו מותר למוכרו הה"נ שלוחו כמותו אבל שיקנה זה באופן שנסתלקו בעלים הראשונים לגמרי ונכנס הוא תחתיהם זה אסור ע"ש. ומ"ש שם שנעלם מהט"ז תוספות בסוכה ל"ט לא הבנתי הלא הט"ז בעצמו מביא דברי התוספות בס"ק זה וגם בס"ק הקודם]:

ה **ואפילו לקנותו**. עש"ך ועיין בספר אורח מישור ובתשובת בית יעקב סי' מ"ב ובתשובת מקום שמואל סי' ע"ז:

ו **חוץ מן החלב**. עבה"ט ועיין בספר תפארת ישראל על משניות מהגאון אב"ד מדעסא פ"ז דשביעית שנשאל אם יש למחות ביד הקונים ארנבים מתים את עורם ואת בשרם וחוזרים ומוכרים לפעמים הבשר לבד והרי הפר"ח אוסר בכה"ג והשיב כ"ד שאינו מפורש בתורה אמרינן הנח מוטב כו' וה"נ קרוב הדבר שלא ישמעו דהצייד לא ירצה למכור העור בלי הבשר ויש בהם ג"כ חיי נפש כדאי הט"ז לסמוך עליו דמתיר בנחירת התיישים אף דרבים חולקים עליו מיהו אם נזדמן לקנות כ"כ בזול עד שבעד העור לבד יקבל יותר ממה שנתן אז גם הרוצה לצאת י"ש מותר לקנות ולמכור אח"כ הבשר לבד כיון דמרויח בעור לבד וא"צ לכוין גם להאיסור הו"ל האיסור כנזדמן ע"ש ועיין בתשובת נו"ב תניינא סי' ס"ב שנשאל ג"כ על ענין הנ"ל והאריך לבאר דעיקר איסור סחורה בדברים אסורים הוא מדרבנן ומעתה יש לנטות להקל כיון דעיקר כוונת הסוחרים הוא בשביל העור לבד יש לדמות זה לנזדמנו טמאים וטהורים (מזה מוכח דס"ל כדעת הפר"ח שהביא הבה"ט סק"ד ולא כש"ך) ובפרט שאינו מוכר הבשר לבד אחר הפשטן אלא

מוכרים אותו קודם הפשט איכא היכרא אך לפי שהוא דבר חדש אין רצוני להחליט ההיתר ועכ"פ יש להעלים עין מהם והנח להם כו' וע"ש בסי' ס"ג שכתב דאם יכולים למכור להקונה ג"כ הבשר עם העור ואף שיתנה עם הקונה שאם ירצה לחזור ולמכור לו העור לבד מחויב הוא לחזור ולקנותו באיזה סך שיתנה מ"מ מאחר שבתחלה מכר לו הכל ביחד וגם הברירה ביד הקונה להחזיק ג"כ העור הערמה זו נ"ל להתיר בדבר זה שיש בלא"ה כמה צדדי היתר ועיקר האיסור הוא רק מדרבנן ע"ש [ועיין בתשובת ח"ס סי' ק"ד ק"ה ק"ו שכ' שכמעט כל הראשונים והאחרונים מסכימים שאיסור סחורה בדברים אסורים הוא איסור דאורייתא והביא שם דברי תשובת חו"י סי' קמ"ב שמחלק דדוקא באיסורים שלא היה להם שעת הכושר כמו שרצים. ומשמע שמסכים עמו. אך בסי' ק"ח שם כתב דלולא דבריו היה אומר בהיפוך דגלי רחמנא בשרצים דבדילי מיניה ק"ו לדברים שאין נפשו של אדם קצה בהם (גם בסי' ק"ה בהשגתו על ת' נ"ש שהתיר ע"י שליח עובד כוכבים משמע ג"כ דאינו מסכים עם החו"י בזה ע"ש) וע"ש עוד שכתב דאף דקרא לא אסר סחורה אלא במידי דקיימי לאכילה אין לנו להורות קולא ולומר דטעמא דילמא אתי למיכל מיניה ונתיר היכא דלא אתי למיכל מיניה דאין לנו למדרש טעמא דקרא וכן נוטה דעת הרמ"ע בתשובה סי' ל' דאוסר לישראל השוכר שדה מישמעאל ומסרה לאריס ישמעאל ומגדל עליו דברים טמאים לטובת המשכיר אע"ג שאינו בביתו וברשותו ולא אתי למיכל מיניה ע"ש ומ"מ נ"ל נפקותא בטעמא דקרא להחמיר שלא יעשה הישראל שלוחו של עובד כוכבים להרויח בסחורת דברים אסורים לטובת העובד כוכבים דמ"מ אסור משום דילמא אתי למיכל מיניה: ושם נשאל אודות עיר אחת בארץ אזיא שיש מו"מ גדול בין הישמעאלים בדגים טמאים הבאים מאיטליא מלוחים בחביות ויש לישראל אחד באותה עיר שותפות עם ישמעאל אחד במדינת מצרים והוא כתב שיש להרויח הרבה בזאת שמה וישלחם לו והישראל בכאן אינו עושה רק שהולך לישמעאל המוכר שיש לו הרבה מחביות דגים הנ"ל ואומר לו שימסור להספינה כו"כ סכום חביות דגים ואח"כ משלם לו אבל הישראל אינו מקבלם לביתו כלל כ"א מבית אוצר הישמעאל מוסרים אותם אל הספינה והולך למצרים לשותפו הישמעאל והוא מוכרם בריות אם יש חשש איסור בזה. והאריך לבאר דאם יקנה היהודי הדגים על שמו באופן שיהיה נקנה לו אין שום היתר אפילו לא נגע בהם ולא יראה אותם כלל וכנדון הרמ"ע סי' ל' הנ"ל אך מאחר דאיכא הפסד ריוח הרבה יש להמציא היתר ולומר דהיהודי לא קנה כלל הדגים מאחר דליכא משיכה לרוב הפוסקים (ע"ל סי' ש"כ) ישראל מא"י לא קנה בכסף ואף את"ל קנה בכסף היינו אם היה מראה לו חביות אלו דוקא ואין רשות למוכר

להחליפם באחרים וכמ"ש התוס' ב"מ ד' ס"ד נמצא בנ"ד ע"י נתינת המעות לא קנס הישראל ובפרט לפי המבואר בלשון השאלה דאפילו נתינת מעות אין כאן עד לאחר זמן ומה טוב שלא יהיה בדעת הישראל כלל להיות לו שום קנין בעצמות הדגים אלא שלוחו של הסוחר שבמצרים וגם יודיע כן להמוכר ואע"ג שלבסוף נוטל חלקו מהריוח אין בכך כלום דשכר שליחותו הוא נוטל ואף אם מקבל אחריות יוקרא וכדומה מ"מ כיון שלא קנה הסחורה ה"ל כמקבל אחריות סחורה של עובד כוכבים בביתו של עובד כוכבים עיין בא"ח סי' ת"מ והשתא מותר ממ"נ. משום דילמא אתי למיכל ליכא שהרי אין לו עסק עמהם כלל וגם משום עושה סחורה ליכא דהא אינו קונה הדגים כלל רק נעשה שליח וסרסור לישמעאל אחר אמנם אם קנה הישראל מיד מהמוכר בכסף קנין גמור ואחריותו עליו מפאת המוכר אף קודם שיביאנו לתוך הספינה ומכ"ש אם קנאו בת"כ כדרך הסוחרים דקיי"ל סיטומתא קונה נמצא קנה הישראל וליכא למיסמך אלא אהך סברא שבדעתו לקנות בשליחותו של פלוני על זה לחוד קשה לסמוך להתיר עיין שם: וכיוצא בזה כתב בסי' ק"ח שם בנידון יהודים החוכרים קצבות מהשררה וצריכים למכור לעובד כוכבים בשר חזיר אם יש להמציא היתר ע"י פועל עובדי כוכבים וכתב דאם נסמוך על טעמא דקרא אפילו להקל א"כ אם אין לישראל שום עסק בהם רק שהמשרת עובד כוכבים נותן ריוח לישראל מותר אלא שאין לסמוך להקל דילמא גזירת הכתוב הוא בלא שום טעם וכן אסר להדיא בתשובת רמ"ע סי' ל' אלא פ"ז אם לא קנה היהודי את החזירים בדין קנין התורה נמצא אינו של היהודי ומותר ליטול הריוח ע"כ יש להמציא היתר בהפ"מ על אופן זה שהישראל ילוה מעות להמשרת והוא יקנה לעצמו חזירים כו' דאע"ג דכ' התה"ד (הובא בט"ז ס"ק ב') דמכוער הדבר להלוות אקדלי דחזירי היינו כשיטלם לביתו ויש לו עסק עמהם אבל הכא שאין לישראל שום עסק עם האיסור ולא אתי למיכל מיניה וגם לא קנאום בדין יש לסמוך בהפ"מ ומ"מ שומר נפשו ירחק מכל אלו ע"ש] וע' בתשובת פני אריה סימן ס"ה באמצע התשובה שכ' דבהמה מסוכנת מותר לנחרה כדי למכור הבשר לעובד כוכבים אם א"א בשחיטה ולא מקרי מכוין מלאכתו בדבר איסור כיון דאף אם לא ינחרנה תמות מאליה ויהא צריך עכ"פ לעשות סחורה מנבלתה שנזדמן לו הוי עכשיו כאילו כבר נזדמנה לו ומותר לנחרה מיד שלא יפסיד הרבה בפחת דמים של בהמה שמתה מאליה ע"ש [וכ"כ בת' ח"ס סי' ק"ג ואם אפשר ע"י עובד כוכבים פשיטא דשפיר דמי עיין שם] וע' בספר לבושי שרד בחידושי דינים להלכות שחיטה אות א' שכתב דעגל בתוך שמונה ימים ללידתו (עמ"ש לעיל סי' ט"ו) אע"ג דאסור לנוחרו למכור הבשר לעובד כוכבים משום דהוי מכוין לעשות סחורה בדבר

איסור מ"מ מותר לשוחטו כראוי ולמכור לעובד כוכבים אם חס על חלב הפרה שלא יפסיד מה שיניק הולד (ואפי' נולד ודאי בחודש השמיני שרי ע"ש בביאורו סק"ב) רק ישחוט תחלה עוף או בהמה כדי לברך ברכת השחיטה ע"ש. ובתשובה כ"י העליתי דאותם האנשים המקבלים עליהם ליתן בשר לחיילות המלך שצריכים דוקא לשחוט בסכין בדוק וגם צריך שהשוחט מומחה ישחוט לזה ולא גדול שא"י הלכות שחיטה אף אם רוצה לשחוט בסכין בדוק הואיל דרוב מעשיו מקולקלים אכן אם זה הגדול שא"י שחט כבר כמה פעמים בפני מומחה שפיר מותר ליתן לו עתה לשחוט הבהמות הנ"ל אף בינו לבין עצמו (עמ"ש סי' ט"ז ס"ט בפי' דברי המג"א שם) וכן מותר ג"כ להם ליקח לזה בשר טרפה מטבח שנזדמנה לו אם אין ידוע להם איך הבשר זה טריפה אם הוא ודאי טריפה או טרפה מחמת סירכות שאוסרים אותם מספק מפני שאין אנו בקיאין בבדיקה אך אם ידוע להם שהוא טרפה ודאי יש להחמיר כדעת הב"ח וש"ך ופ"ח וכשהדבר ספק אצלם אין מחויבים לשאול ע"ז להטבח להודיעם אם הוא ודאי טריפה או לא (עמ"ש לעיל סו"ס ק"י בדיני ס"ס אות ל"ה ודו"ק) ועיין בתשובת חוות יאיר סי' קע"ח שנשאל מב"ב הדר בכפר שעיקר מחייתו במכירתו לעובדי כוכבים בשר טריפות אם יזדמנו ובשר אחוריים מכשרות והיה לו שו"ב ופ"א הלך השו"ב ולא בא לאיזה סיבה ויהי בבוקר נאספו כל בני הכפר לביתו לאמר מי יאכילנו בשר והב"ב בעצמו בקי בהלכות שחיטה ובדיקה רק שעדיין לא נטל קבלה אם יכול לשחוט לצורך עובדי כוכבים וכתב דמצד הדין מותר ומ"מ לא רצה להתיר מפני שהוא דבר זר וכדלקמן סי' רמ"ב ס"י ושוב שלח אליו הב"ב כי השר צוה עליו שישחוט בקנס עשרים ר"ט והורה שינחור ע"י עובד כוכבים כי אין חשש תקלות כמו אילו שחט הוא בלא נטילת קבלה ע"ש. ומ"ש בה"ט בסק"ג בתשובת מ"ב אוסר כו' ע' בתשובת חו"י סי' קמ"ב שדעתו ג"כ נוטה כדעת המ"ב ולא כט"ז ע"ש. [גם בתשובת ח"ס סוס"י ק"ח כתב שדברי ט"ז המתיר תמוהים מאד וכבר מחו ליה מאה עוכלי דאין כאן שום התחלה בהיתר דהרי עיקר קנייתם למכור הבשר לעובד כוכבים ורק משום הפסד מועט דהעור רוצה לנחור וישתקע הדבר עכ"ל וכבר נתבאר רס"ק זה פרטים המסתעפים מזה]:

ז **מותר למכרם**. עבה"ט בשם חו"י. וכתב עוד שם דאפילו אם מייחד להם מקום לבד וסגרם בחדר לא מהני ע"ש [וע' בס' בל"י מ"ש בזה]. ונראה קצת דה"ה דאסור לבשל בשר טרפה שנזדמן כדי למכור לעובד כוכבים מפני שקשה למכור בשר חי דחיישינן לתקלה:

סימן קיח

א **וחלב ומורייס**. עש"ך (והובא בבה"ט סק"ב) שכתב אף דחלב טמא הוא איסור תורה מ"מ כיון דחלב טהור חיור. טמא ירוק אם היה מחליף כולו או רובו מינכר וא"כ אינו אסור אלא מדרבנן דמין במינו בטל ברוב מדאורייתא עכ"ל ותימא דהרי הש"ך לעיל סי' צ"ח סק"ו מסיק דאזלינן בתר טעמא וא"כ הרי חלב טמא משונה בטעמו מחלב טהור וצריך ס' מדאורייתא ומצאתי בתשובת נו"ב תניינא חלק או"ח סי' ס"ו שתמה ג"כ בזה וכתב ליישב משום דהא דטכ"ע דאורייתא ילפינן ממשרת או מגיעולי עובדי כוכבים אמרינן דדוקא באיסורים דכוותייהו שהם לאוין שיש בהם מלקות ולא בלאוין שאין בהם מלקות כגון חלב טמא וכיוצא לא אמרינן טעם כעיקר מן התורה רק מדרבנן אסור ע"ש:

ב **מד"ס**. ע' בתשובת מהר"י הלוי סי' י"ד שכתב דאם שלח חמאה ביד עובד כוכבים שמותר אף בלא חותם ע"ש וכ"כ אחיו הט"ז משמו לקמן סי' קכ"ז סק"ז:

ג **חותם אחד**. ע' בשו"ת שמש צדקה חיו"ד סי' ט"ו שנשאל במי ששלח לחבירו מעיר לעיר ע"י עובד כוכבים חלקת צווארי אווז מלאים בשר מונחים בתיבה א' במסמרות נטועות בלי שום חותם רק על כל א' מהם פיתק תלוי וכתב בו פסח אשר איננו שוה להיות נקרא חותם מה דינם אי חשיבי המסמרות כחותם שנוכל להקל בדיעבד כדעת רמ"א ז"ל דע"י עובד כוכבים די בחותם א' והשיב להתיר במקום הפסד מרובה וצירף כמה טעמים להקל ולומר דאלו המסמרות חשיב כחותם אף לענין זה שהוא איסור דאורייתא וכתב שהרצה דברים לפני הרב מהר"ר יוסף פיאמיטה והוסיף הוא ז"ל עוד טעם לפי שכתב בש"ע לקמן ס"ה אם שלח ע"י עובד כוכבים ירך בלא חותם והיא חתוכה כו' וה"ה בנ"ד שהרי אין דרך עובד כוכבים לעשות כאלה ודאי דלכ"ע בדיעבד שרי בחותם כל דהו ואף בלא חותם עכ"ז למיגדר מלתא כו' אם לא בהפסד מרובה ע"ש ולע"ד קשה לסמוך ע"ז לחוד היכא ששלח בלי חותם כלל אף בהפ"מ דאף שאין דרך עובד כוכבים לעשות כאלה מ"מ כיון דבקל יכולים לעשות כן דמי לשחיטה שאינו סימן לסמוך עליו כדלקמן סי' ו' וצ"ע בזה:

ד **שהחותם מקולקל**. עיין בתשובת נ"ב חיו"ד סי' ל"ח:

ה **אין כתב סימן**. ע' במג"א פי' ל"ב ס"ק י"ג:

ו [**וכיוצא בו**. עבה"ט מ"ש שבכלל זה תרנגולת כו' ושמעתי בשם רב גדול אחד שהתיר כמו כן בתרנגולת שניכר בה שהובהבה באש על קש ותבן להסיר שיורי נוצות שעליה כמו שישראל עושין כמ"ש לעיל סי' ס"ח ס"ג בהגהה לפי שהעובדי כוכבים אין עושין כן רק מולגין ברותחין ועוד היה מעשה באווז קודם ההבהוב שלקחה עבד השר עבור

מכס ואחר ב' שעות החזירה לבעלים ולא ניכר בה סימן והתיר ג"כ ע"י סימן בהנוצות שבראשי כנפים שנחסר מכל כנף ג' נוצות הטובים לכתיבה שמנהג בכל תפוצות ישראל שתולש אותם השוחט מיד אחר השחיטה וצ"ע]:

ז **אין להאכילה**. עבה"ט וע' בספר תפארת למשה שכתב שיש חילוק אם נתנה להכעיס אסור להאכיל גם לעובדי כוכבים אחרים אבל אם נתנה להנאתה שרי להאכיל לעובדי כוכבים אחרים דהא לא נתקיימה מחשבתה עכ"ד:

סימן קיט

א **לא יאכילוהו**. ע' בשו"ת חיים שאל ח"ב שכתב בשם ס' דרך המלך שמי שבידו חמץ שעבר עליו הפסח ואתו אחריני למיכל מיניה אשר לא ידעו מזה כיון דלדידהו לא שייך קנסא א"צ להגיד להם שלא יאכלו וחכם אחד חולק ע"ז והסכים עמו בעל המחבר שחייב להודיעם עיין שם:

ב **ובעיר אחרת**. כ' הפרי תואר דוקא שאין לו שום הנאה במה שאמר שהוא יהודי כו' ע"ש ועיין בנו"ב תניינא חלק אה"ע ריש סי' פ' שכתב שאין דבריו מוכרחים ואפילו לדבריו היינו לסמוך על זה לקולא שיהיה מגעו ביין מותר אבל להחמיר וכו' ע"ש:

ג **הדמים**. עבה"ט וע' בתשובת בשמים ראש סי' צ"ז ובהגהת כס"ד שם מ"ש בזה וע' בספר משנת חכמים הל' עבודת כוכבים דף ק"ג בצפנת פענח אות קס"ח שכתב דאם האכיל דבר איסור של חבירו דדינו כדין הגוזל ומאכיל דרצה מזה גובה ורצה כו' ואם הנגזל גבה מהאוכל נראה דאינו חוזר האוכל על המאכיל לומר שדבר איסור האכיל ואינה נחשבת אכילה לכן ישלם המאכיל. דאין הדין במאכיל של אחרים כדין מוכר וצ"ע עכ"ד:

ד **שמעשיו מוכיחים**. עיין בתשובת בית אפרים חיו"ד סי' א' בדבר שוחט שהוציאו עליו קול רינון דהדבר ברור דברינון לא מפקינן השוחט מחזקתו ואפילו בקלא דלא פסיק דכל קלא דלא איתחזק בב"ד לאו כלום הוא ומכ"ש בזה שהקול הוא קול של אשה פטטנית כו' וכ' עוד ונראה דאף בעל נפש א"צ לחוש אע"ג דאמרינן בנדה האי לישנא בישא כו' למיחש לה מבעי. היינו באין מקום לתלות שהקול שקר ואפשר אמת הוא אבל במקום שיש אמתלא שבשאט נפש בני בלי שם הוציאו עליו ש"ר אין לחוש לקול ההוא כלום ע"ש:

ה **שוגג הייתי**. עש"ך ועיין בתשובת פרי תבואה סי' י"ב וסי' י"ד. ועיין מ"ש לעיל סי' א' סק"ד בשם אא"ז בעל פמ"א ע"ש:

ו **והא דצריך כו'**. עיין בתשובת בית אפרים חלק יו"ד סימן ה' מ"ש בזה:

סימן קכ

א **כלי סעודה**. כתב בספר חכמת אדם כלל ע"ג דין י"ג היורות הגדולות שמבשלין בו שכר נ"ל דצריכים טבילה ואע"פ שקובעין אותם ומחברין לקרקע מ"מ דינו ככלי ואין להם תקנה אלא שיטבילם או ינקוב בהם נקב גדול שיתבטל מתורת כלי ואח"כ יתקן אומן ישראל אך לפי מה ששמעתי שהשכר שמבשלים בו אינו ראוי לשתיה כלל עד שמסננין אותו אפשר שע"ז סומכין העולם שאין טובלים אותם ומ"מ צ"ע שהרי לא גרע מסכין של שחיטה לקמן ס"ה כיון שראוי להשתמש בו מאכל אחר עיין בספרו בינת אדם עוד מזה:

ב **זכוכית**. עיין בשאילת יעב"ץ ח"א סי' ס"ז שכתב דכלים הבאים ממדינת הים שנקראים פרצלי"ן ודומין לכלי זכוכית אין צריכין טבילה לפי שידוע שעשייתן מן החול ומן האדמה וכלי מתכות אמורין בפרשה ואע"ג דשיעי טפי לית לן בה דהא כלי זכוכית שיעי טפי מינייהו ואי לאו משום דכי נשברו יש להם תקנה להתיכם דמש"ה ככלי מתכות שוינהו היו צריכים טבילה והני לית להו הך תקנתא ע"ש:

ג **להטבילם**. כתב בספר חכמת אדם שם דין ט"ו צריך שיכניס כל הכלי במים בפעם אחת שלא ישאר ממנה חוץ למים אפילו כל שהוא ואם הוא גדול ואינו יכול לטובלו כולו כאחד נ"ל דאסור לטבול לחצאין דומיא דטבילת נדה ואינו דומה להגעלה שהוא להפליט האיסור וכיון שהגעיל המקצת הרי הפליט אבל הכא משום טומאה וכיון שנשאר מקצת ממנה חוץ למים חוזר ומתפשט בכל הכלי ע"כ:

ד **במקוה או במים**. כתב בספר חכמת אדם שם דין י"ט נ"ל דבשעת הדחק מותר לטבול כלי זכוכית בשלג אם הוא במקום אחד (עיין לקמן סי' ר"א סעיף ל') דטבילתו ודאי הוא מדרבנן אבל לא כלי מתכות דלהרבה פוסקים הוא מן התורה ע"ש. [ועיין בתשובת משכנות יעקב סימן מ"ג בד"ה הכלל העולה שכתב שמצא במהרי"ל שהעיד ברבותיו שאסרו להטביל כלים בבאר מטעם כשמנקים אותם נפסל בשאובים כו' ע"ש ועיין לקמן סי' ר"א סעיף מ' בהג"ה ומ"ש שם ס"ק כ"ח]:

ה **שיהא הכלי רפוי**. עש"ך מה שהקשה ע"ז (והובא בבה"ט סק"ג) ומשמע דעתו דגם הכא בטבילת כ"ג אע"פ שרפו ידיו לא עלתה טבילה גזירה שמא לא ירפה ועיין בתפארת למשה שתירץ קושייתו בטו"ט דהתם בטבילת טומאה שייך שפיר גזירה דאם לא ירפה יבא לידי איסור חמור בידים כגון שיבעל נדה או ישים בכלי תרומה טהורה ויאכלנה

והיא במיתה משא"כ הכא דאף אם ישתמש בכלי זו אח"כ לא אכיל איסורא דהא לא נאסר מה שבתוכו כמ"ש בהג"ה סוף סי' זה ולכך לא גזרו בזה עכ"ד ע"ש:

ו **שא"צ טבילה**. עיין בתשובת שב יעקב סי' ל"א בכלים הנקבעים בתנור ולוקחים ממים חמים שבו ללישות עיסות הפת שצידד לומר שא"צ טבילה כלל אף אם הם של מתכות ואף דפעמים שופכין ממים חמין שבו טיי"א מ"מ הולכין אחר רוב תשמישו ע"ש:

ז **המצות**. עבה"ט בשם ט"ז וש"ך. ועיין פמ"ג בא"ח סי' תנ"א במשבצות סק"ו שכתב בלעכי"ן שמניחים מצות עליהם אף לש"ך צריך טבילה (בלא ברכה) דחזי לתשמיש מאכל ממש. וכתב עוד ריב אייזין שעשה עובד כוכבים צריך טבילה בברכה שמפרדין לחם וקריין. וריב אייזין שקנה ישראל בלע"ך מעובד כוכבים ומנקבו צ"ע ע"ש עוד:

ח **רחיים של פלפלין**. עיין בשאילת יעב"ץ ח"ש ס"ס ס"ז שכתב דרחיים שטוחנין בהם הפולין הקלוים שעושין מהם משקה הקאווע נראה דחייבים בטבילה דעדיף מרחיים של פלפלין ע"ש. ונראה דבזה טבילה בלא ברכה כיון דצריך בישול עיין בה"ט סק"ו וכ"כ הפמ"ג בא"ח סימן תנ"א במשבצות סק"ו ע"ש:

ט **לחתוך קלפים**. עבה"ט ועיין בספר בינת אדם שער או"ה סי' ס"ה לענין מה שנוהגים בסעודות גדולות לשאול כלי חרס מצופין וכלי זכוכית מן חנוני ישראל וכתב דאף שהט"ז והש"ך חוששין לסברת או"ה לטבול בלא ברכה בקנאו הראשון לצורך קלפים או לסחורה מ"מ מאחר שהרמ"א לא הביא כלל דעת או"ה וגם הפר"ח חולק עליו א"כ לצורך שבת או אורחים או סעודה גדולה שיש לחוש שישברו אם יטבילם ויהיה הפסד או שאין פנאי יש לסמוך להשתמש בלא טבילה דטבילת כלים אלו לכ"ע אינם אלא מדרבנן ואפשר דגם האו"ה לא כתב כן אלא בכלי מתכות דלהרבה פוסקים הטבילה דאורייתא וכן ראוי להחמיר בכלי מתכות דהוי ספק דאורייתא ע"ש ועיין בתשובת חינוך ב"י סימן נ"ב שכתב בזה דישראל השואל כלי זכוכית מישראל החנוני ומתנה עמו שישלם לו דמי הנשברים בתוך הסעודה ויחזור לו הנשארים אם הוא משלם בעד הנשברים כפי הקרן של המוכר בלבד ונותן לו דבר פסוק על שהשאיל לו חשיב שוכר ודינו כדין שואל שא"צ טבילה (ולדעת הט"ז יש לטובלו בלא ברכה) אך אם משלם לו הנשברים כפי שמרויח בה חשיב מקח דאילו שאלה שמין כמה שהוא שוה בשוק לכל אדם ולכן צריך לטבול ע"ש ונראה דר"ל בברכה:

י **אם קנאו**. עיין בתשו' הרדב"ז ח"ב סימן תשמ"ה מ"ש בזה:

יא **יטבילנו**. כתב הפר"ח מסתברא דכלי זכוכית דלא מחייב לאטבולינהו אלא מדרבנן הוי ליה ספק דרבנן ולקולא וכל שאינו רואה בדעת העובד כוכבים שרוצה לשקען אין צריך טבילה ע"ש:

יב **לטובלו בלא ברכה**. כתב בספר חכמת אדם נ"ל דישראל המחזיק הוט"ע שעושין זכוכית ויש לו פועלים עובדי כוכבים או להיפך יש לסמוך על המקילין ולעת הצורך מותר להשתמש בלא טבילה דהוי ספק דרבנן. וצריך להזהיר החנונים שיזהירו הלוקחים זכוכית שלא יברכו על הטבילה אם לא שמחזיק הוט"ע עובד כוכבים ופועלים עובדי כוכבים ע"ש:

יג **צריך טבילה**. ולפ"ז כשמוכר היורות לעובד כוכבים בע"פ משום חמץ שצריך טבילה לאחר פסח ולכן מוטב שלא למכרם. חכ"א שם דין ג'. ונהירנא שכן ראיתי בתשובת שיבת ציון בשם אביו הגאון ז"ל בסדר מכירת חמץ:

יד **אין מאמינים קטן**. לפי שטבילת כלים דאורייתא. ט"ז ועיין פמ"ג בא"ח סי' תנ"א במשבצות סק"ו כתב דצ"ע דאף בכלי זכוכית שהוא דרבנן ג"כ נראה דאינו נאמן כיון שיש לו חזקת איסור כבסי' קכ"ז ס"ג בסוף הג"ה. ומיהו בזכוכית כל שהגיע לי"ג שנה א"צ לבדוק אחר ב"ש ובכלי מתכות יש לומר דצריך לידע שהוא גדול עכ"ד מיהו י"ל דהכא אף בכלי מתכות א"צ לידע דהכא קיל מכל איסור דאורייתא כיון שאם עבר והשתמש בלא (הגעלה) טבילה לא נאסר מה שבתוכו כמ"ש בהג"ה סוף סימן זה וכמו שכתבתי סברא זו לעיל סק"ה בשם תפל"מ ע"ש ועמש"ל סימן רפ"א סק"ז ודו"ק:

טו **ואח"כ ישאלנו**. עיין בתשובת הרשב"ש סי' תס"ח שחוכך בהיתר זה דהוי כהערמה ואסור ע"ש ועיין בתשובת שאגת אריה סי' נ"ו וסי' נ"ז שהעלה דבין השמשות של ע"ש וערב יו"ט אין מטבילין הכלי מתכות שצריך טבילה מה"ת אבל כלי זכוכית שהוא מדרבנן מותר אבל בה"ש דשבת ויו"ט גופייהו אפילו כלי זכוכית אין מטבילין משום דהוי טבילה זו שלא לצורך היום אלא לצורך חול ואסור עיין שם:

סימן קכא

א **שטבע היין**. עיין פמ"ג לעיל סי' ס"ד במשבצות סק"א שכתב לאו דוקא יין אלא ה"ה שאר משקה וע"ש עוד:

ב **של מתכת**. [ועיין בתשובת ח"ס סי' קי"ג ע"ד קדרות ברזל הנעשים בק"ק קראקא והמה מצופים בהיתוך (גישמעלצט) לבן ושוע דק מאד עביו פחות מכדי קליפה וגוף ההיתוך קשה מאד ונראה כברזל וחסרון ידיעה לכל העולם ממה נעשה הגישמעלץ כי הבעלי

מלאכות מסתירים מעשיהם ויש לחוש אולי מחרס נעשה התערובת בהיתוך וכתב דאם אירעו בהו טריפות לא ליעבד להו הגעלה דבעי ליבון מספק אמנם למלאות גחלים שפיר דמי דמסתמא לא ניחוש דפקעי ואי פקעי הרי קמן שהוא כ"ח שהרי פקע ע"י האש ואמנם אי לא פקע לא נימא דלא אסיק להו שפיר משום דחייס עלייהו דכיון דאינו אלא שוע בעלמא וגם ספק אם הוא חרס מותר לסמוך ע"ז ואם הרתיח כ"כ עד שהקש נשרף מבחוץ גם הברזל הוכשר ומותר ע"ש:

ג **ואח"כ מטבילן**. עיין בדגמ"ר שכ' דאם אינם ב"י לכ"ע שרי להטביל תחלה שהרי אין כאן טובל ושרץ בידו כו' ע"ש:

ד **שצריך לחזור**. עיין ש"ך שכתב בשם העט"ז ואם לא ירצה אלא להשתמש צונן כו' אפילו למאן דמצריך טבילה שנית. ועיין בתפל"מ שחולק ע"ז דלדעת י"א אלו אף אם רוצה להשתמש צונן לא מהני טבילה כשהעובד כוכבים השתמש בו חמים אם לא הגעילו תחלה ע"ש:

ה **ולהטבילן**. עבה"ט ועי' בתשובת יריעות האוהל סי' נ"א שהאריך להוכיח דהעיקר כיש אומרים אלו ונראה מדבריו שדעתו דיש לחזור ולהטבילן בברכה ע"ש:

ו **מחבת שמטגנין**. עיין היטב בשערי תשובה בא"ח סימן תנ"א ס"ק כ"ז באיזה אופן נקרא תשמישו ע"י האור ע"ש באריכות:

ז **שלענין חמץ בפסח**. עבה"ט בשם ש"ך ולפ"ז גם במחבת של בשר או חלב צריך ליבון כו' ועיין בתשובת מאור הגולה רבינו עקיבא איגר פי' מ"ט בד"ה ובההיא שתמה על הש"ך דמחבת בשר ודאי מהני הגעלה כדמסקינן בסוגיא דע"ז גבי נותר כיון דהיתרא בלע לענין נ"ט בר נ"ט והא דנתן הרמ"ע טעם אחר בחמץ היינו דסבירא ליה כהרשב"א דחמץ מקרי איסורא בלע דשמו עליו אבל בשל בשר לחלב פשיטא דמהני הגעלה והניח בצ"ע ע"ש [ועיין בתשובת ח"ס סי' קי"א שכתב שעיין היטב בלשון תשובת מ"ע שהביא הש"ך והעלה לדינא בראיות ברורות דהענין הוא כן דכל בליעה שהיא דרך בישול אפילו לא יהיו באמצעית היתר כגון שבישל יין נסך וחלב אסור ואפילו איסורי דאורייתא כגון יין לנזיר וכדומה מ"מ כבולעו ע"י בישול כך פולטו ע"י בישול הגעלת מים חמים דכל המשקים נקראים בישול חוץ מחלב ושומן וכבולעו כך פולטו אך מה שנבלע ע"י טיגון שומן וחלב אזי תליא אי היה ע"י אמצעית שומן של היתר כגון חמץ שטיגנו במחבת שהשומן הוא היתר אע"פ שנבלע ע"י טיגון מ"מ פולט ע"י מים דאע"ג דליכא כבולעו ע"י בישול כך פולטו ע"י בישול מ"מ נימא כבולעו ע"י אמצעית היתר כך פולטו ע"י אמצעית היתר ולאפוקי מחבת של עובד כוכבים שבולע בלי אמצעית היתר כלל כיון דאיכא

תרתי לריעותא בעי ליבון דוקא ובזה יובן התשובה הנ"ל אע"פ שהש"ך לא הבין כן עכ"ד. וע"ש בתשובה הקודמת סי' ק"י שהעלה דמחבת של חלב שהיה אינו ב"י וטיגנו בו בשר כשבא להכשירו אח"כ (כדלעיל סי' צ"ג) יש להתיר בהגעלה בלא ליבון וליתר שאת יגעילנה ג' פעמים וע"ש עוד שכתב דאף דמבואר במג"א להלכות י"ט (הובא בבה"ט כאן) דהעולם נהגו איסור להגעיל כלי בשר לחלב מ"מ אם הכשירו בלא"ה לצורך פסח אני נוהג להתיר להחליף הכלים כרצון איש ואיש מבשר לחלב או איפכא כיון שלא היה הכשר לכוונת בשר וחלב רק לכוונת חמץ ליכא חששא ע"ש]:

ח **ודוקא אם נשתמש**. עט"ז וש"ך ועיין בתשובת אא"ז פנים מאירות ח"א סי' פ"ג מ"ש בזה וכמ"ש לעיל סי' צ"ד סק"ג:

ט **לחתוך בה ד"ח**. עיין בספר בכור שור בחידושיו לחולין דף קי"א שהוכיח דהתוספות חולקים ע"ז ודוקא לחתוך אתרוג מהני נעיצה ולא לצנון ושאר דבר חריף ולכן כתב דבעל נפש יחוש ולא יאכל צנון ושאר דברים חריפין בסכין טריפה ע"י נעיצה י' פעמים ע"ש:

סימן קכב

א **לכתחלה**. עיין במנחת יעקב כלל פ"ה ס"ק ס"ד הביא דבתשובת נחלת יעקב כתב בשם חכמי ווינציא"ה דזה דוקא בכלי מתכות כיון דאית תקנה בהגעלה מה שא"כ כלי חרס דצריך שבירה הוי כדיעבד ומתירין הכלים לאחר שהיית מעל"ע והאריך להשיג ע"ז מכמה סוגיות דש"ס והפוסקים ומ"מ מסיק שם בשם גדול אחד דבהפ"מ יש להתיר בכ"ח ע"ש ולע"ד קשה להתיר אפי' בהפ"מ דהא כתב בהגהת אשר"י סוף מסכת עבודת כוכבים אהא דאמר גזירה שאב"י אטו ב"י וז"ל אבל אין לומר הטעם לפי שהוא לכתחלה ונ"ט לפגם לכתחלה אסור דהא כיון שטעונין שבירה הוי כדיעבד עכ"ל הרי בהדיא דאפילו בכ"ח צריך שבירה שוב מצאתי בפמ"ג סי' ק"ג שהעיר ג"כ בזה ועיין פמ"ג לא"ח בהנהגת הוראות או"ה סדר שלישי אות כ"ה וכ"ו מ"ש בזה וע"ל סק"ג:

ב **גזירה**. עיין בתשובת נו"ב תניינא חי"ד סימן נ"א אי גם בנאסרה מאיסור דרבנן הדין כן וכתב שם דמדינא שרי לכתחלה דהוי גזירה לגזירה אלא שאין להקל בזה כיון שלא נמצא בפוסקים שיכתבו דין זה ע"ש ובאמת נמצא כן בט"ז לקמן סימן קל"ז סק"ז שכתב בהדיא דשרי ע"ש (אך הט"ז לשיטתו בסי' צ' ס"ק י"ב שתמה על או"ה שאוסר כבוש בחלב שחוטה דהא הוי גזירה לגזירה וכבר השיג עליו שם בנה"כ מתוס' ר"פ כל הבשר ע"ש וזהו דעת האו"ה שהביא הט"ז שם גם מה שהביא בסימן קל"ז ע"ש) [ובתשובת ח"צ ס"ס ע"ה מבואר להדיא דגזרינן בכה"ג גזירה לגזירה דבדבר המצוי ורגיל גזרינן

גל"ג מהא דנתנו בראש הקנה או בראש הקונדס כו' ע"ש וע"ל סק"ג בשם תשובת ברית אברהם] ולכאורה ראיה ברורה דאין להתיר קדרה שאב"י מאיסור דרבנן מפינכא דרב אמי בחולין דף קי"א והא דם שמלחו אינו אלא דרבנן ואמאי תברא לישהייה עד למחר ותהיה מותרת (וע' בש"ך לעיל סימן כ"ג ס"ק י"ט ובסי' נ"ז ס"ק מ"ז ובתשובת אא"ז פנים מאירות ח"א סי' כ"ג ודו"ק) א"ו דאסור ובר"ן שם מבואר להדיא כן שכתב על הך עובדא מכאן יש להוכיח דנטל"פ אסור לכתחלה דאם לא כן לישהייה עד למחר עכ"ד וע"כ כוון לזה דאף באיסור דרבנן אסור קדרה שאב"י דאל"כ מה מלמדנו הלא ש"ס ערוכה היא סוף ע"ז מיהו יש לחלק בין אם נודע האיסור קודם שנעשה אב"י לאם נודע אח"כ ועמש"ל ס"ס ק"י בדיני ספק ספיקא אות י"ט וצ"ע בזה:

ג **י"א דבדברים חריפים**. ע' בתשובת חכם צבי סי' ע"ה שפסק להתיר אם בישלו בפסח דבר חריף בקדרת חמץ שעברה יב"ח דאף דאסרינן בפסא נו"ט לפגם וכן בדבר חריף לא מהני נותן טעם לפגם מ"מ אחר י"ב חודש ליכא טעם כלל וכמו שאמרו בקנקנים של יין נסך דאחר י"ב חודש שרי (כדלקמן ס"ס קל"ה) ואף דבשאר איסורים לא מצינו מי שמקיל לבשל לכתחלה בכלים שעברו עליהם יב"ח יש לחלק דביין נסך דתוך יב"ח אפילו דיעבד אסור מוכחא מלתא טובא מש"ה מותר לכתחלה אחר יב"ח אבל בשאר איסורים דכל שאב"י מותר בדיעבד נקל לטעות אם נתיר אחר יב"ח לכתחלה דיתירו גם תוך יב"ח לכתחלה וכתב דלפ"ז בכלי חמץ לפי מה דפסקינן דבחמץ נטל"פ אסור ותוך יב"ח אפילו דיעבד אסור ממילא יצא קולא דלאחר יב"ח לכתחלה שרי כמו ביין נסך ומ"מ לא מלאו לבו להתיר לבשל לכתחלה והסכים עמו הגאון מהר"ר נפתלי כ"ץ ז"ל בסימן ע"ו ע"ש וע' בשו"ת אא"ז פנים מאירות ח"א סימן כ"ג שחלק עליו וע' בח"צ סי' פ' מה שהשיב לאא"ז ז"ל בזה וחיזק דבריו וע' פמ"ג בסימן ק"ג שכתב דבצונן כגון ע"י כבוש גם הפמ"א מודה דשרי ומהני יישון כי פליגי בחמין וע"ש עוד. ובשו"ת חיים שאל סי' ל"ח כתב שדברי הרשב"א בתשובה סי' תקע"ה דלא כהח"צ וכתב שמעשה בא לידו בישראל שנשלח לו דורון כלים נחמדים פרצלאי"י ולא ניכר אם כבר נשתמש בו העובד כוכבים ועברו שנתים ימים וכתב שלכאורה אין להתיר לכתחלה כמ"ש הח"צ גופיה וגם דהרשב"א חולק אך בזה דיש ס"ס יש להקל ועדיין צריך ישוב עכ"ד וע' בשו"ת בת"ח סימן תנ"א שכתב ע"ז שאם אפשר להגעילן ג"פ יש לעשות כן ואם הם כלים שאין דרך להשתמש ברותחין יש להקל ע"ש ועיין בתשובת מאור הגולה רבינו עקיבא איגר נ"ע סימן מ"ג שנשאל על כיוצא בזה באחד שקנה כלי חרס מעובד כוכבים שהם ישנים יותר מיב"ח ויש הפ"מ אם יצטרך למכרם לעובד כוכבים וצידד השואל להקל ע"פ תשובת

ח"צ הנ"ל ויהשיב לו דאין בזה היתר דהרי הח"צ כתב בעצמו דבשאר איסורים אסור לכתחלה וגם בכלי חמץ לא הכריע להקל וגם כי בתשו' הרשב"א חולק וגם אין צד להקל ע"פ מ"ש המנ"י דבהפ"מ יש להתיר בכ"ח להשתמש בו אחר מעל"ע דהוי כדיעבד כמ"ש הר"ן פ' כ"ש וכן דעת מהרלב"ח סימן קכ"א. דזה אינו דהרי ברלב"ח שם מוכח דדוקא היכא דהכלי בעצמו הוא הפ"מ כמו ההיא דתנור יוצן יש להקל אבל היכא דכל כלי בפ"ע לא הוי הפ"מ רק ע"י צירופן אין להקל (וע"ש מ"ש לחלק בין זה לבין מש"ל בשמו ס"ס ל"א) וא"כ בנ"ד דהוי הפ"מ רק מכח שיש לו הרבה כלים לא מקרי דיעבד ע"ש ומשמע דהיכא דהכלי בעצמו הוא הפסד גדול כמו תנור אפשר קצת להקל כדעת הרלב"ח וצ"ע בזה מחמת דברי הגהת אשר"י הנ"ל דמבואר דאפילו היכא דהוי ודאי כדיעבד אסור וע' בשו"ת ש"י סי' כ"א שהעלה להתיר בדיעבד אף אחר שני חדשים ע"ש וע' בשו"ת שמן רוקח ת"א סימן ב' שאף אחר יב"ח קשה לסמוך על הח"צ ולהקל אך בכיסוי קדרה דבלא"ה חומרא בלא טעם יש להקל אחר יב"ח ואפשר אף אחר שני חדשים כדברי השבו"י ע"ש וע' עוד בשו"ת בית אברהם חלק יו"ד סי' ח' אות ד' שכתב עמ"ש הח"צ דבשאר איסורים אסור לכתחלה אחר יב"ח דגזרינן אטו תוך יב"ח די"ל דהיינו באיסור דאורייתא אבל אם גוף האיסור הוא דרבנן יש לצדד להקל להתיר אף לכתחלה. ומ"מ קשה לסמוך ע"ז לחוד אם לא היכא שיש עוד קולא וע"ש עוד דהך י"ב חודש לא בעינן שלמים רק חדשי לבנה כל חודש כ"ט יום:

ד **שאינם ב"י**. וע' בתשובת מים רבים סימן י"ז שכתב חכם אחד על ענין הנזכר שם וז"ל ובר מן דין כו' כיון שהדבר ידוע שכל העובדי כוכבים המוכרים הם עניים ואין להם כלי אחר לבשל תבשילם וא"כ אלו הכלים אין נכנס בכלל סתם כלי עובד כוכבים עכ"ד וע"ש בסי' י"א מה שהשיג על החכם ולפי ע"ד דמי זה למ"ש בשם נו"ב בקאוו"י שאלי"ן ולכן הדין עם החכם:

ה **לומר לעובד כוכבים בשל לי**. ע' בספר ל"ש שנסתפק אם העובד כוכבים עושה מעצמו כך בשביל הישראל לבדו או בשביל אנשי העיר למכור להם ורוב העיר ישראל ומכ"ש אם הישראל יודע שעשה בשבילו דאפשר בכה"ג אסור ג"כ ע"ש:

ו **כך סתם כלים שלנו**. עבה"ט סי' ק"ד וע' בתשובת באר שבע סי' ל' שכתב דאע"ג שהשוו אותם הפוסקים לענין שהם בחזקת שאינן ב"י מ"מ יש חילוק גדול ביניהם דלא אמרינן סתם כלים שלנו אינן ב"י אלא כשאין בעל הכלי לפנינו לשאול את פיו אבל בכלי עובד כוכבים אף שהעובד כוכבים לפנינו א"צ לשאול משום דאינו נאמן ודיבורו לא מעלה ולא מוריד ע"ש:

ז **אזלינן לקולא**. ומה"ט פסק בתשובת ש"י ח"א סי' מ"ז באחד שמצא סכינים ברחוב היהודים ומצויים שם עובדי כוכבים כי הוא מקום מעבר לרבים שהסכינים מותרים בלי שום הכשר ולא אמרינן בזה דאיתרע בנפילה ע"ש וע' בתשובת חו"י סימן רכ"ח מזה:

סימן קכג

א **ובזמן הזה שאינו שכיח**. עיין באשל אברהם אות א' ועיין בתשובת ר"א בן חיים סימן קי"ב ובתשובת מהריט"ץ סי' י"א:

ב **וטוב להחמיר**. עיין בס' לבושי שרד סימן קנ"ח שלמד זכות על מה שנוהגין עכשיו לעשות סחורה בסתם יינם ע"ש ועיין בתשובת פרי תבואה סי' א' מ"ש בזה:

ג **צף למעלה**. כתב בתשובת הלק"ט ח"א סימן יו"ד וז"ל אגב ראוי להסתפק באלו שנותנין יין בצלוחית ונותנין מעט שמן בפי הצלוחית כדי שלא יתקלקל אם נגע עובד כוכבים בשמן מה דינו של היין ואדוני אבי כתב שאפשר שיש לדמותו למשנה ד' פ"ב דטבול יום נגע טבול יום בשמן לא פסל את היין עכ"ד ועיין בתשו' שבות יעקב ח"א סימן ס"ב שדחה דבריו דלא דמי לטומאה ולא גרע ממגע ע"י דבר אחר אכן היכא שנתערב בו ממש אין בו משום ניסוך וכן היכא דלא נגע בו העובד כוכבים כי אם ע"י ניצוק יש לצדד להתיר וע"ש עוד שהשיג עמ"ש הלק"ט עוד באותה תשובה דיש להחמיר ביין שרף של ישראל הנעשה מיין שנגע בו העובד כוכבים אח"כ. דאין לזה שום חשש איסור חדא דיין מבושל אין בו משום ניסוך ונם נשתנה הטעם ע"ש:

ד **ויין שנקרש**. עבה"ט של הרב מהרי"ט ז"ל שכ' ע"ז דהש"ך חולק. והמעיין בש"ך יראה דהא ליתא דאינו חולק אלא לפי מה שהיה גורס מתחלה בדברי הרב שנקרם דמטעם חומץ נגעו בה ע"ז חולק דהרי כ"ז שאינו מבעבע א"א בקיאים אם הוא חומץ אבל לבתר מאי דמסיק דצ"ל שנקרש אינו חולק ואולי גם בש"ע שלפני הבה"ט היה כתוב שנקרם ועכ"פ היה להבה"ט לבאר זה:

ה **שמבעבע**. עש"ך ועיין בא"ח סי' ר"ד סעיף ד':

ו **ומצא ד'**. עבה"ט בשם ש"ך ועיין בספר לבושי שרד שהשיג עליו ופסק דבעינן דוקא ד' ודוקא בפעם שני אבל בפעם ראשון יש להחמיר כהש"ך דכל שמצא יותר מג' ומחצה אסור ע"ש היטב:

ז **שמרים של עובדי כוכבים**. עיין בספר לבושי שרד שכתב דה"ה חרצנים של עובדי כוכבים וע"ש היטב:

ח **ומתגסך**. עבה"ט של מהרי"ט ז"ל בשם רלב"ח דלא בעי המשכה והוא בסי' מ"א. וכ' שם כיון דכבר עברו ג' ימים שנתנו המים בתוך הצמוקים הרי הוא כיין גמור והביאו גם כן הש"ך:

ט **אסורים בהנאה**. ע' בש"ס ד' דיהרנפורט עם הגהות הגאון מהרר"י ברלין ז"ל במסכת עבודת כוכבים דף ל"ב שהניח בצ"ע אמאי לא הזכירו הטור וש"ע מדין לסמוך בהם כרעי המטה הנזכר בגמרא שם:

י **שהמשיך**. עבה"ט בשם ש"ך שהקשה על האו"ח ממ"ש הריב"ש כו' ועיין בתפנ"מ שכתב דחרצנים שאני כיון דאם נתייבשו שרי דלא נשאר בהם לחלוחית יין א"כ אם שרפן לעפר ודאי לא נשאר לחלוחית יין ועדיף מנתמדו ושהו יב"ח דשרי ולפ"ז נראה דגם הגחלים מהחרצנים וכדומה מותרים דודאי לא נשאר שום לחלוחית בתוך הגחלים עכ"ד ע"ש [וכן השיג עליו בדגמ"ר ע"ש וע"ש בתשובת חתם סופר סי' קי"ז שתמה עליו מש"ס דעבודת כוכבים ד' ס"ה ע"ב בהא דלא נצטרי זיקי מבואר שדברי הש"ך נכונים ומשם סתירה ג"כ לדברי המג"א סי' ת"ק ס"ק י"א בפירושו להא דרוצה בקיומו. וע"ש עוד נדון שמן הנעשה משקדים הגדלים בענבי חרצני הענבים (שם מבואר כל מעשה מלאכה ההיא) . והם מי"נ וכתב לא ידעתי שום מקום לאיסור אי משום דנימא דכח יין שבחרצנים נתהפך ונעשה ממנו שמן יש להתיר ודברי מג"א סי' רי"ו סק"ג צ"ע ויפה פסק בחק יעקב סי' תס"ז (ס"ק ט"ז) כל דבר שנשתנה לדבר היתר כגון בשר לדבש הותר והכא נשתנה היין לשמן ואמנם הגאון מקור חיים שם הפריז על המדה ומייתי מש"ס כריתות ה' ע"ב ובמח"כ לא דק כו (וכבר הזכיר זה גם בס"ס קי"ד ע"ש) ודברי ח"י נכונים ואמיתים ואי משום תערובת יין הרי כמה ישראלים טעמהו ולא הרגישו בו טעם יין ע"כ פשט דהוא היתר גמור ע"ש. ולכאורה צ"ע מלקמן סעיף כ"ד ואפשר לחלק ועיין עוד בתשו' הנ"ל סימן ע']:

יא **ונאסר כל מה שבגת**. כן הוא דעת הרא"ש והרבה פוסקים ודלא כדעת הראב"ד והרמב"ן ז"ל כמבואר בב"י ועיין בשלטי הגבורים פ' ר' ישמעאל סוף ד"ה ומה שנוהגין שכתב בשם הכל בו ובעלי אסופות כדעת הראב"ד ורמב"ן שלא נאסר במגע עובד כוכבים אף לדעת רש"י רק יין הנמשך וכן עשו מעשה חכמי לוניל ע"ש ועיין בשו"ת זכרון יוסף חי"ד סימן ה' ו' שהאריך בזה והעלה דבדיעבד והפ"מ ושעת הדחק נוכל לסמוך עליהם ע"ש:

יב **להטפיח**. עבה"ט והוא מדברי הש"ך ועי' בתשובת זכרון יוסף שם שהאריך לבאר מהיכן יצא לו דבר זה:

יג [**וכיון לשלוחו**. ע' בתשובת ח"ס סי' קי"ז בדין יין כשר שעושים בין הגיתות במדינות שמצוי עובדי כוכבים והלך אחד לפי תומו ושאב לו יין בכד שלו מהגיגית המלאה ענבים דרוכות להוליכו לגת ועשה לו עכבת יין בידו בין האצבעות להיות לו היד כעין מסננת לסנן החרצנים מהיין הנמשך לתוך הכד ועם כ"ז לא ניצל מהיות עכ"פ איזה חרצנים וזגים בתוך היין צלול שבכד ועושי היין לא נתנו לבם לזה המעשה ועשו היין ע"י עובד כוכבים כדרכם ונתערבה הגיגית ההיא עם כמה גיגיות ונתנו לגת והיין מעורב עתה אם יש ביין חשש מגע עובד כוכבים ביין שלנו והאריך בזה דלכאורה פשוט לאיסור דמדברי הש"ע וכיון לשלותו משמע דהכל תליא בכוונתו של המושך אם היה הכוונה לשלותו אע"פ שלא עלתה בידו כהוגן מ"מ ע"י כוונתו נעשה כל הגת ראויה לנסך וכ"כ להדיא בשלטי הגבורים ד' שנ"ה שאם נתכוון הוי המשכה אפילו בעליית איזה זגים וחרצנים. אמנם להיות הפ"מ מאד להמוכרים עושי היין העלה להתיר היין בלי פקפוק ע"י צירוף איזה היתרים שיש כאן עש"ב]:

יד **יש לאסור**. עיין בתשובת חות יאיר סימן קי"ד ובתשובת צמח צדק סימן י"ב מה שכתב בזה:

טו **ומלאה**. עיין בדרישה שכתב לחד פירושא דמליאה לאו דווקא משום דאפילו לדעת רש"י לא מקרי המשכה על הגת עד שיפנה בידים את החרצנים וזגים לצד אחד. ועיין בתשו' זכרון יוסף ס"ס ו' שכתב שסמך ע"ז ולא מיחה בבני מדינתו שהיו נוהגים שהעובדי כוכבים הביאו בסלים ענבים ושופכים על הגת הפקוקה שיש לה מדרון והעובדי כוכבים נוגעים הנה והנה בידם אף דהגת אינה מליאה והיין נמשך במדרון לצד הנקב משום דלדברי הדרישה הנ"ל לא היה כאן איסור והוא להם כשעת הדחק. וכתב עוד אמנם ראיתי שערוריה שאחר דריכה ראשונה היו מכבדין במטאטא את כל הענבים וחרצנים המפוזרים בגת אל התפוח וחוזרים ומתקנים כו' והואיל ופינה החרצנים לצד התפוח הרי היה מתאסף יין צלול לצד מדרונה והוי המשכה על הגת ובכל זאת לא נזהרו מנגיעת העובדי כוכבים בענבים לתתם על התפוח ונאסר לפ"ז היין. ומ"מ יש לצדד להתיר משום דאפי' לדעת המפרשים דעת רש"י שע"י משיכת קצת יין יורד תורת יין לכל הגת היינו דוקא על היין המעורב עם הענבים וחרצנים שעליהם ולא על האשכולות וחרצנים וזגים ויין הכנוס בהם שאותן אין להם דין יין כלל והא דהיה נאסר הכל היינו משום דאיכא יין הרבה בגת וחיישינן שמא אין ששים בחרצנים וזגים ויין הכנוס בתוכם כנגד מה שנאסר היין הצלול (נראה אף דצונן בצונן הוא וא"כ סגי בהדחה י"ל דמסתמא אית ביה פילי והרא"ש לשיטתו דס"ל בהא דחולין קי"ב ואי אית ביה פילי כולו אסור

מיירי אפילו בחי והובא בש"ך לעיל סימן צ"א ס"ק כ"א אך קשה דהלא גם דעת הר"ן כן דהיה נאסר הכל כמבואר בב"י וכתב שגם דעת הרשב"א נוטה כן וכ"ד הסמ"ג. ואינהו לא ס"ל התם הכי ויש לעיין בזה) וזהו דוקא בדריכה ראשונה משא"כ אם אין ודאי ס' מ"מ כיון דסתם יין מדבריהם י"ל דדמי לנשפך בדריכה הב' שלא נשאר רק מעט יין שבודאי יש ס' נגדו ואפילו בסי' צ"ח כיון דאין שום אדם בעולם יכול לדעת. עוד יש כמה סניפים להתיר ע"ש שהאריך בזה:

טז [**וזגים שבגת**. עבה"ט בשם ש"ך שהשיג על הלבוש ועיין בתשובת ח"ס ס"ס קט"ז מ"ש בזה]:

יז **מי"נ**. עיין בתשובת צמח צדק סי' ע"ה שכתב דה"ה יין שרף הנעשה מחרצנים וזגים של עובדי כוכבים שהוא אסור ולא כאשר מגידים המון עם. ושם מבואר שאין להאמין לסתם בני אדם מה שמגידים בשם אחרים להלכה או למנהג ע"ש. [ועיין תשובת משכנות יעקב סי' ל"ו]:

סימן קכד

א [**משוך וכו' ומומר**. עיין בתשובת חתם סופר סי' ק"כ שכ' אודות ישראל שדרך יין והעידו עליו שני עדים שדרך בליל שבת אחר צה"כ וב' מעידים שלא יצאו עדיין הכוכבים הנה מדברי כולם נלמד שעכ"פ דרך בגת סמוך לשבת מאד והוא רשע וראוי לגעור בו ושלא להאמינו על איסורים אבל לומר שיהיה אותו היין יי"נ על שחילל שבת לא ידענא כו' ומכ"ש אם לא נודע שנגע בהיין רק מה שדרך והוציא ע"י כחו וא"כ היין שיצא קודם שנעשה מומר היה מותר ומה שיצא אחר כך נתערב זה בזה וקמא קמא בעל ע"ש:

ב [**כגון ששתה**. עבה"ט מ"ש אבל נגיעה לחוד כו' ועיין בתשובת ח"ס סי' קי"ח שכ' דנגיעת עובד כוכבים ע"י בית יד אינו אוסר ואין זה ענין להא דקי"ל לקיחה ע"י ד"א שמה לקיחה דמ"מ לאו שמה נגיעה דלקיחה תליא בכחו כו' ומינה דהדורך בהפסק סודר סביב המקל אוסר ע"י כחו ע"ש]:

ג **במקום פסידא**. עיין בדגול מרבבה שכתב דהרמ"א בכאן מיירי במקום שידוע שהם עובדי כוכבים אבל אל"כ מותר לדידן במקום פסידא אפילו הגביהו ושכשך דודאי לא גרע זה ממגע עובד כוכבי' ע"י דבר אחר לקמן סעיף כ"ד בהג"ה ע"ש וכ"כ בספרו תשובת נו"ב תניינא חי"ד סי' ס"ט וע"ש בסי' ע' שכתב דכל זה אם הכלי היה חסר אבל אם היה מלא יש לחוש לדברי רש"י דבמלא חיישינן שמא נגע כל שאין הישראל מתכוין להשגיח ולשמור אותו שלא יגע. ומבואר שם דאם היה חומץ יין אף שאנו מחמירים בחומץ כ"ז

שאינו מבעבע כדאיתא בסי' קכ"ג ס"ו עכ"פ מידי ספק חומץ לא נפיק ויש להקל אפילו אם היה מלא ע"ש:

ד **שלא בכוונה**. עבה"ט ועיין בתפל"מ שחילק ע"ז דדוקא כח עובד כוכבים או נגיעה בלא שכשוך שלא בכוונה מותר בשתיה משא"כ נגיעה בשכשוך דאי הוי בכוונה אסור אף בהנאה ובלא כוונה נחתינן חד דרגא ומותר בהנאה אבל בשתיה אסור ע"ש עוד ולע"ד צ"ע:

ה **ה"ז**. מותר בהנאה. עש"ך מה שחלק על הלבוש וכן הט"ז ריש ס"ק כ"ה השיג עליו. ואא"ז בתשובת פנים מאירות ח"ג סעיף ט"ו הצדיק דברי הלבוש ע"ש:

ו **כל מגען מקרי שלא בכוונה**. עט"ז ס"ק כ"ה וס"ק ל"ה ועיין בתשובת אא"ז פנים מאירות ח"ג סי' ט"ו שהורה באחד ששכר עובד כוכבים למשוך חביות יין מן המרתף ולהושיבם על העגלה והם אומנים בזה ובקיאים במלאכתם להושיב כל חבית על תקונו ואירע שנתהפך המגופה למניה והתחיל היין לקלח מהחבית והניח העובד כוכבים את ידו לסתום פי החבית והגביה החבית עד שבא פי החבית למעלה אף שישראל עמד שם מותר היין בשתיה ואף שלא במקום הפ"מ ע"ש טעמו:[

ז **להכעיס**. ע' בתשובת ח"ס סי' קכ"ז אודות ראובן שעשה יין כשר אצל עובד כוכבים וחתם היין כד"ת אך להביא לביתו לא היה יכול עד שיטול השררה המעשר וכשבא השר לקבל המעשר נתן עיניו ביין ישראל ופתח החתימות מן היין ונתן אצבעו ביין ואמר בזה"ל עכשיו ישתה מן היין היהודי כבר נגעתי בו אך מיד אחר הליכת השר מן המרתף סגר העובד כוכבים המרתף והלך והודיע לראובן שיינו פתוח והלך ראובן עם העובד כוכבים וחתם היין מחדש ויש בזה הפסד גדול והנה בזה היין איכא ב' חששות א' מצד נגיעת השר כפי דברי העובד כוכבים בעל המרתף והב' מצד שנתייחד היין אצל בעל המרתף בלא חותם בשעה שהיה השר במרתף וגם אח"כ. כי מאן לימא לן שמיד בא להיהודי אולי שהה זמן מה ועוד מאן לימא שהאמת אתו שמא זמן רב קודם ביאת השר פתחו בעל המרתף לזייף וליהנות בחליפין ותולה עתה בהשר ואמר שעשה כן להכעיס. והאריך מאד בזה והעלה הלכה למעשה להתיר היין מכמה טעמים עיין שם]:

סימן קכה

ואם נדנד. עט"ז ס"ק י"ב ועיין בתשובת נו"ב תניינא חיו"ד סי' ע' שכתב דמ"ש הט"ז ולכל הפירושים אין בזה איסור כו' היינו כל הג' דעות שהביא מקודם ולא כדעת הגאון מהר"מ ברבי ז"ל ע"ש:

סימן קכו

א **יין לתוך כלי**. פט"ז סק"ו בתשובת אחיו מהר"י הלוי סימן מ"ו ומ"ז:

ב **גת שהיין**. עבה"ט וע' בדגול מרבבה שכתב דכאן מיירי שאין הפסד כלל ויכול למכרו לעובד כוכבים וא"צ אפילו לזלזל קצת אבל אם יש הפסד קצת שצריך לזלזל קצת במכירה לעובד כוכבים לא אמרינן נצוק חבור בחבית כמ"ש לעיל ס"ב וכ"ש גבי גת וע"ש מ"ש עוד:

סימן קכז

א **נאמן**. עבה"ט מ"ש ועפ"ז כו' אפילו הוא בידו כיון דלית ליה מגו. ועי' בדגמ"ר שכתב אם כונתו שגם קודם הבישול היה בידו אך עתה לא מקרי בידו שכבר נתבשל א"כ מיירי דלא א"ל כן בפעם ראשון אבל אין דין זה מוכרח שכיון שלא הוציאו מת"י עדיין וא"א לבא לידי מכשול לא נחוץ להגיד לו בפעם ראשון ולכן נראה דכוונתו שקודם הבישול לא היה בידו כלל רק עתה מסרו לידו אחר הבישול עכ"ד ובזה מתורץ הקושיא שהביא הבה"ט של מהרי"ט ז"ל בשם אא"ז הגאון מהר"ם א"ש ז"ל ע"ש ודו"ק:

ב **הבעל מכחישו**. עיין בתשובת בית יעקב סו"ס ק"נ שכתב דאם אמר ע"א לקטן נתנסך יינך והקטן שותק או מכחישו דינו כמו גדול אף שאינו נאמן להעיד באיסורין מ"מ כה"ג נאמן וה"ה באשה כה"ג ואפילו בדבר שיש לו חזקת איסור נאמן הקטן או האשה להכחיש העד ע"ש: [ומ"ש הבה"ט סק"ג ואז מותר לכל העולם כו' עי' בתשובת חתם סופר סי' קכ"א מ"ש בזה]:

ג **אבל אם שתק**. עבה"ט של הרב מהרי"ט ז"ל ומ"ש בשם בי"ע סי' ק"נ באחד שאמר לשנים נתנסך יינו של א' מכם ואיני יודע איזהו והם שותקים יש להקל כו'. ע' בבי"ע שם דנהפוך הוא דמתחלה רצה לומר כן מצד הסברא דשתיקתן לא הוי כהודאה ושוב הביא ראיה מדברי התוספות ר"פ שני נזירים דאף בכה"ג שתיקתן כהודאה (אלא דשם הקשה על התוס' צ"ע מנ"ל הא דלמא מתני' מיירי במאמינים לדבריו ע"ש ומ"מ אינו חולק מחמת זה על התוס' ועי' בתשובת שבו"י מה שהקשה על קושייתו זאת ועי' בס' מצמיח ישועה על המרדכי בח"ב הנקרא ישועות יעקב אות ז' מה שנדחק ליישב דעת זקנו הרב בי"ע בזה) וכ"כ שם בסימנים. וכתב עוד דאם אמר לאחד כמדומה שראיתי שנתנסך יינך ושכחתי והוא שותק נמי הוי שתיקתו כהודאה אף דמשמעות הפוסקים אינו כן מ"מ כן מוכח בש"ס ר"פ שני נזירים וגם מוכח דאפילו אומר שלא היה אצל הניסוך אלא עמד מרחוק הדין כן ע"ש:

ד **שמכחישו אחר ל"מ.** עש"ך מה שהקשה ע"ז ועיין בתשובת בי"ע סי' ק"נ מ"ש בזה:

ה **ויש מי שכתב.** עש"ך ס"ק י"ד ועיין בס' עצי ארזים באה"ע סי' מ"ב ס"ק יו"ד. [ועיין בתשובת חתם סופר סימן קי"ט מ"ש בביאור דברי הש"ך הנ"ל. ושם נשאל בעובדא דנכנס גנב למרתף של יין כשר ופתח חביתא באופן שאם היה הגנב עובד כוכבים נאסר בלי פקפוק. ואמנם ב' ישראלים הסמוכים למרתף הרגישו ונכנסו להציל וברח הגנב. ועתה הני תרי סהדי מכחישים זא"ז זה אומר שהכיר את הגנב שישראל היה וזה אומר בבטח שהגנב היה עובד כוכבים. מה דין היין. והשיב באריכות והעלה דאם הדבר ידוע בלא העדאתן של עדים שנפתחו החביות א"כ דל הני סהדי מהכא ונידון היין כאילו לוכא סהדי כלל ואי רוב גנבי ישראל מותר ואי רוב גנבי עובדי כוכבים אסור. ואי לא נודע פתיחתו כ"א עפ"י הני סהדי כגון שהחביות והמרתף סתומים עתה לפנינו אזי אם רוב ישראל א"כ העד המעיד להכשיר מהימן במגו דאי בעי שתיק אך אם רוב עובדי כוכבים ותרוייהו בפתיחת החבית קמסהדי אי ליכא למיתלי בטעות הדמיון שטעו בין ישראל לעובד כוכבים א"כ הני סהדי לאו סהדי שקרי נינהו ותרוויהו במרתף וחביות פתוחות במקום שרוב עובדי כוכבים קמסהדי ואידך אוקי גברא להדי גברא והיין אסור וכל זה פשוט ומתבאר מדברי הר"ן בכתובות כ"ג ע"ש]:

ו **ואמר אמתלא.** עי' בת' חו"י סי' ע"ז בראובן שהיה לו משרת נאמן והגיד לרבו בימי התשובה דרך וידוי איך יום א' בתחלת החודש כשהיה במרתף היין עם אומן עובד כוכבים שמע קול צעקה ברחוב משריפה ויצא והלך לו לראות והניח את העובד כוכבים שם וכשבא מצאו שכור וכעס על העובד כוכבים וכחש שלא נגע אך כשבדק החביות מצא ב' מהגדולות חסרות כמו שיעור מדה ומה שלא הגיד עד עתה היה מחמת פחד ומורא שלא יכעוס עליו אך עתה כי קרוב יום הדין לא רצה להכשיל את הרבים והנה חבית א' מב' חביות הנ"ל מכר בעה"ב לאיש אחד מקהלה רחוקה והשני עדיין במרתף מה דינם. וכתב שאותו חבית אשר עדיין במרתף ודאי אסור שהרי היין היה גם בשעה שאמר שנתנסך היין ברשותו ובידו ונאמן. ובאשר הדברים ניכרים מאד שהאמת אתו והבעלים מאמינים לו נראה דכ"ע מודים שאין מלמדים לבעל היין לומר איני מאמינך או שיאמר איני מאמינך אע"פ דבלבו מאמין לו. ואע"פ שלא הגיד לו כמה ימים אחר המעשה הלא נתן אמתלא נכונה ומקובלת על בלי הגיד לו תיכף. וכ"ז באותו חבית שעדיין במרתף שהוא ביד המשרת ואי בעי היה מרשה להעובד כוכבים לשתות ממנו אבל אותו חבית שכבר מכר לפי שהגיד המשרת ודאי אינו נאמן לאוסרו על בעליו שאיננו בידו ושפיר פלגינן דבוריה. וכ' עוד דאף אם המעשה היה בחבית א' ומכר חציו

והניח חציו אע"ג דלא שייך בכה"ג פלגינן דבוריה שהרי א"א לתת אפשרי לחלק דממ"נ או נגע ונאסר הכל או לא נגע והכל שרי מ"מ היין שכבר מכר שרי דהשני יכול לומר אינו מאמינו ואין זה ענין כלל לפלגינן דבוריה אלא דאם בעל נפש הוא יחמיר עכת"ד. ודבריו צריכין ביאור והנה מ"ש ובאשר הדברים ניכרים כו' נראה דר"ל דאף אם לא היה עתה בידו כגון שעתה אינו משרת עוד לראובן מ"מ אסור מאחר דמאמין לו והדברים ניכרים. ומ"ש ואע"פ שלא הגיד לו כו' הלא נתן אמתלא לדבריו ר"ל דלפ"ז אפילו לא היה מאמין לו וגם לא היה בידו מ"מ אסור כמ"ש הרמ"א כאן וא"כ יש בזה תלתא לריעותא שהוא בידו. וגם הבעל מאמין. והדברים ניכרים וגם נתן אמתלא ודמי כמו שאמר בפעם ראשון דנאמן. אך מה שכתב דהחבית שכבר מכר שרי שאינו בידו. צל"ע דמה בכך מאחר שנתן אמתלא ודמי כמו שאמר בפעם ראשון דנאמן. אפילו הבעל מכחישו [לדעת הש"ע והרבה פוסקים ולדעת הש"ך סק"ג עכ"פ בששתק] וצ"ע כעת:

ז **דשויה אנפשיה חד"א.** עי' בס' בכור שור בחידושיו למס' יבמות ד' פ"ז ע"ב שנסתפק בשנים שאמרו על דבר א' שאסור הוא ויש אחד שיודע בבירור שהוא מותר ושקר העידו מהו שיאכל מאותו דבר בצנעה בל יודע איש אע"ג דבפרהסיא ודאי אסור ולאוכל כמיניה וב"ד מצוים עליו להפרישו מ"מ בצנעה י"ל דשרי וכתב דמדברי הראב"ד פי"א מהל' שגגות נראה להתיר אבל דעת הרמב"ם שם לאסור וצ"ל הטעם כיון דאנן אסרינן עליו בפרהסיא אסור אפילו בצנעה ע"ד שאמרו חז"ל כ"מ שאסרו חכמים מפני מ"ע אפילו בח"ת אחור. ולכן אין להתיר כ"א לצורך גדול. ומינה נמי בדין האומר דבר זה אסור הוא ועדים הכחישוהו דקי"ל דשויא אנפשיה חד"א כמ"ש ביו"ד סימן א' וקכ"ז לא יאכל אפי' בינו לבין עצמו כ"א לצורך גדול עכ"ד (ועמ"ש בזה לעיל סי' ב' סק"ד בשם תשובת חות יאיר) ונראה לי דדוקא אם העדים אמרו על הדבר שאסור מן התורה וכן בדין דשויא חד"א מיירי שאמר שאסור מה"ת אבל אם אמרו שאסור מדרבנן אפשר להתיר אף בלא צורך גדול לפי הטעם שכתב הוא ז"ל דכ"מ שאסרו חכמים כו' וא"כ הרי כתבו התוס' בכתובות ד' ס' ד"ה ממעכן וכן הוא בפסקי תוס' פ"ק דעבודת כוכבים סי' י"ד דלא אמרינן דאפילו בח"ח אסור רק במידי דאיכא חשדא שעובר אדאורייתא אבל אם לא יחשדוהו רק שעובר על איסור דרבנן שרי בחדרי חדרים ע"ש ועיין מה שכתבתי לעיל סימן פ"ז:

ח **אבל אם שכרו הרבה.** עיין בתשו' שבות יעקב ח"ב סימן ע"א שנשאל ראובן שהניח לעשות ע"י פועל אחד יינו בהכשר ונתן לו שכירתו ואח"כ מכר היין לשמעון ביוקר והרויח בו הרבה ועכשיו הפועל אומר שאותו יין נתנסך בפשיעתו ומודה על חטאיו ורוצה להשיב שכירתו שהוא סך רב עד עשרים ר"ט אי נאמן לאסור היין והשיב דאף

דפשוט בש"ע דאם שכרו הרבה כו' מ"מ דוקא אם היה עדיין ביד לוקח הראשון אז היה נאמן משא"כ עכשיו שכבר מכרו והרויח בה הרבה אם אתה מאמין לפועל אתה מוציא ממון מבעל הבית שמכרו עפ"י עד אחד והתורה אמרה לא יקום עד אחד באיש להוציא ממון על פיו והביא ראיה לזה מהש"ס וסיים לכן נ"ל בנדון שלפנינו אע"פ שנאמן להפסיד שכרו אינו נאמן להפסיד היין שכבר מכרהו ואם יאמר האומר כיון שלא נמצא חילוק זה בפוסקים ראשונים ואחרונים ראוי להחמיר ולאסור היין אמור לו יין נסך בזה"ז אין להחמיר כולי האי ע"ש ועמש"ל סי' רפ"א ס"ק י"ב:[

ט **שאפשר לומר שטעה**. עט"ז סק"ד מה שהקשה מפ' האומר כו' ועי' בתשובת חמדת שלמה חא"ח סי' י"ח מ"ש בזה]:

י **לא להחמיר**. ע' בתשו' חות יאיר סי' ק"ט שכתב דדוקא במעיד על דבר השייך לחברו ואין לו נגיעה בדבר משא"כ אם ההיזק מגיע גם לו כגון שיש לו חלק בדבר ההוא אפי' שמיני שבשמינית מתוך שנאמן על שלו נאמן גם על של חבירו עי' שם:

יא **מיהו י"א**. עש"ך מה שהקשה על הרמ"א ועי' בתשובת שיבת ציון סי' ל"ח מה שתמה בזה:

יב **דאיתהזק**. ע' בתשובת נו"ב סי"ד היכא דאיתרע חזקה ע"א נאמן ושכ"כ בס' פני יהושע ע"ש וע' בס' חומות ירושלים סוס"י ע"א שכתב דה"ה בדבר העשוי להשתנות י"א דע"א נאמן דהוי כאין לו חזקה ע"ש:

יג **ב' חתיכות כו'**. ע' בתשובת נו"ב חלק אה"ע סוס"י ס"ט שכתב דזה דוקא אם נתערב חד בחד אבל אם נתערב חד של היתר בתרי דאיסור ובא ע"א להעיד שמכיר איזה מהם של היתר הדבר צריך תלמוד אם נאמן דהרי עד אחד אינו נאמן באיתחזק איסורא ורובא עדיף מחזקה ואף דמעשים בכל יום לקנות בשר מקצב ששחטו לו כמה בהמות ורובם נטרפו היינו משום דהרי אף באיתחזק איסורא במה שבידו נאמן והרי ביד הקצב לשמור שלא יתערבו זו בזו אבל בנ"ד כיון שכבר נתערבו הו"ל אין בידו ע"ש:

יד **פלוני חכם**. עט"ז ועיין בשו"ת אא"ז פנים מאירות חלק ב' סי' קט"ז:

טו **הכשיר לי**. ע' בתשובת תפארת צבי ח' יו"ד סימן ע"ב באשה שאמרה שהשוחט שחט לה עוף והשוחט מכחיש מי נאמן:

טז **כגון בדיקת חמץ**. ע' במגן אברהם סי' תל"ז סק"ס שהניח דברי רמ"א אלו בצ"ע ע"ש:

סימן קכח

אין מיחדים. עבה"ט ועיין בתשובת צמח צדק סי' פ"ז שכתב דדוקא בזמן מועט שרי בדיעבד ודוקא במקום שאין לחוש לנגיעה ולא לשתיה להנאתו כגון שהנקב למעלה במגופה הוא צר ואין שום ברזא בחבית אבל היכא דאיכא למיחש דלמא נגע להנאתו כדי לשתות כגון שיש לחבית ברזא בולטת לחוץ שבקל יכול למשוך הברזא ולשתות מהיין יש לאסור כל היין אפילו בדיעבד אפילו יחוד בעלמא לזמן מועט ע"ש:

סימן קכט

א **והודיע הדבר**. עיין בשו"ת אא"ז פנים מאירות ח"ב סי' ע"ו שפסק באם חתם החביות בב' חותמות ואח"כ נתקלקל ובא העובד כוכבים והודיע ליהודי שאסור ולא דמי להכא מפני שאין העובד כוכבים מרתת שיבוא היהודי כיון שכבר חתם ע"ש:

ב **הואיל ולא ידע**. עט"ז וש"ך מה שהקשו על הרמ"א ועיין בזה בתשובת תפארת צבי חלק א"ח סי"ה אוח ט':

ג **דשמא לא באו**. עיין בתשובת בית יעקב סימן קס"א מ"ש בזה:

ד **וכל זה מיירי**. עיין בתשובת שבות יעקב ח"ב סו' ע"ב שנשאל ישראל ששכר מרתף בבית עובד כוכבים ושם בו יין במפתח וחותם כדינו ופ"א בלילה באו גנבים ושברו פתח הבית ולא מצאו מה שחפשו בבית העובד כוכבים ופרצו גם פתח המרתף ולמחרת הרגישה שפחה קטנה שהיו גנבים בבית ושגם פתח המרתף פתוח רצתה בבהלה אל היהודי והלך היהודי ומצא החביות שלמות וסתומות כמו שהיה מקדם מהו דינו של אותו יין והשיב להיתר כמבואר כאן דאם מצא החביות כמו שהיה מקדם שרי ואף דלכאורה יש לאסור בשביל שהעובד כוכבים דר באותו בית שפרצו במרתף חיישינן דלמא הוא ובני ביתו הלכו אל המרתף אח"כ ונסכו היין גם לזה אין לחשוש בזה"ז דמרתת כיון שישראל שכר המרתף וישראל דר באותו עיר אם ימצא בתוכו יפסיד שכרו ויהא נתפס כגנב שאמרו שהוא עיקר הגנב שגנב מהיין אל"כ הו"ל להודיע מיד לישראל שפרצו המרתף כו' ע"ש:

ה **תלינן בישראל הידוע**. עיין בתשובת בית יעקב שם סוף הסי' שחולק ע"ז:

ו **שנכנס לעיר**. עיין בתשובת צ"צ סימן ל"ג מ"ש בזה:

סימן קל

א **יחתוך כל הברזות**. עיין בתשובת צמח צדק סי' פ"ז ובתשובת תפארת צבי חלק יו"ד סימן ט"ו:

ב **ודוקא אם רואים**. עיין בתשובת נו"ב תניינא חי"ד סימן ע"ב במעשה ששלח יהודי לעובד כוכבים א' עם היין בדרך והיהודי לא היה עמו וכשבא עם היין אמר העובד כוכבים שהחותם נתקלקל באונס שנפלה העגלה והורה שאסור היין דאף שכתב הרמ"א דאם יש לתלות שנסתר כו' מותר בדיעבד היינו במקום שיש לתלות שהעובד כוכבים לא הרגיש ולא ידע כלל שנסתר החותם אבל בנ"ד שהעובד כוכבים ידע שנסתר אפילו אם נאמינו שנסתר באונס הרי אח"כ היין ברשותו מונח והוי כמפקיד אצל עובד כוכבים בלי חותם מיהו היינו דוקא בשולח עם העובד כוכבים ממקום למקום ובדרך נתקלקל אבל הפקיד אצל העובד כוכבים ויהודי המפקיד מצוי בכאן ויכול העובד כוכבים להגיד לו אמרינן מסתמא תיכף הגיד לו כי הוא מתיירא ואומר בדעתו אם אחשה עד שיבא היהודי יחשוד אותו שקלקלתיו בכוונה לגלות ולכן תיכף הוא רץ ומודיע ומ"מ לא החליט זה להקל רק בהפ"מ ובאופן שיסכימו עמו חכמים ע"ש ועיין בתשובת שיבת ציון סי' ל"א [ובתשובת ח"ס סי' קנ"ד]:

ג **מותר בדיעבד**. עיין בתשובת אא"ז פנים מאירות ח"ב סי' ע"ו דזה מיירי שאין אנו יודעים בבירור שהעובד כוכבים ידע מזה אבל אם לא כן אסור ע"כ ועיין בס"ק שלפ"ז בשם נו"ב:

סימן קלא

א [**ולא פרע לו**. עיין בה"ט בשם ש"ך ועיין בתשו' ח"ס סי' קכ"ו ע"ד ישראל שטיהר יינו של עובד כוכבים ושוב פסק עמו ע"פ השער שבשוק ביום השער וביני לביני נתן לו מעות על היין הנ"ל ויען כי חוק להשררה שם שמכל חבית יין כשר צריך ליתן לו מכס והוא רצה להעביר אותו המכס ע"כ לא חתם החביות ולא המרתף כדי שלא ירגיש השר כשיבא למרתף וכ' הרב השואל דפשוט דנתינת מקצת מעות ה"ל כקנין כמ"ש בש"ך וסגי בחו"א וכיון דסגי בחו"א סגי נמי במפתח כהסכמת ט"ז ר"ס קי"ח ורוב האחרונים דלא כש"ך. וגם זה פשוט דאף דהאי קנין קודם פסיקה הוה מ"מ כיון דפסק על יציאת השער הוה פסיקה גמורה כדמוכח מחמרא דזולשפט בב"מ דף ע"ג ועוד דבדיניהם הוה קנין גמור אלא דבזה יש להסתפק כיון שאין לו שטר על מעותיו ויכול העובד כוכבים לכפור בו ועוד כיון שישראל מרתת מן העובד כוכבים שאם יקבול עליו לפני השר שנתפס

על יינו כגנב גם הוא יאמר עליו שטיהר יינו והבריח המכס. והוא ז"ל השיב לו דמה שהניח דנתינת מקצת מעות הוי כקנין עדיין חסר תנאי בדבר דהש"ך דקדק וכו' אבל אם פרע מקצת בענין שיש לישראל חלק ביין. ורצה בזה דנתן לו מקצת לא מהני אם יכול העובד כוכבים לסלקו בזוזי אלא דאם צריך ליתן לו יין כפי שיעור מעותיו נמצא יש לישראל שותפות ביין. ומ"ש דפסיקת שער הוה קנין גמור מחמרא דזולשפט דבריו תמוהים התם לא מיירי מדין קנין כו' אך מ"ש דבדיניהם הדין כן ודאי דאזלינן הכא בתר דיניהם דוקא ולא בתר דין ישראל כלל לא להחמיר ולא להקל דהכא אין הטעם משום דינא דקנין כמו במכירת חמץ ובכור והיתר שביתת בהמה דהכא הכל תליא במרתת וכיון דשופט העיר יעשה בו דין אם יעבור על דיניהם הרי מרתת מה לי קנה ישראל בדין או לא. ומ"ש דאין לישראל שטר על מעותיו נ"ל דזה אינו מזיק דמ"מ מרתת להעיז פניו לכפור ולא בעינן שטרא כה"ג וראיה מתשובת הר"ן שבב"י סימן זה. ומ"ש דאין העובד כוכבים מרתת מפני שהישראל מתירא ממנו לקבול עליו סברא גדולה היא לאסור וזה דמי לעובד כוכבים אלם דלעיל ס"ס קכ"ח אך אם יש לו לישראל להתנצל לפני השופט ולומר שלא טיהר את היין הזה מעולם אלא קנאו לסחורה כבר מרתת עובד כוכבים זה ולפ"ז בנדון השאלה אם בדיניהם מחוייב העובד כוכבים ליתן לישראל יין לפי מעותיו וממילא נתפס כגנב ואם אפשר לישראל להתנצל לפני השר שלא עבר המכס א"כ מתירא העובד כוכבי' יש להתיר היין בהפ"מ דוקא ואם חסר תנאי א' אין להתיר אפילו בהפ"מ והמחמיר תע"ב עכת"ד]:[

ב **אסור אפי בחותם ת"ח**. עי' בתשו' ח"ס סי' קט"ו שכ' דהיכא דחוזר ורואה חותמו ומכירו בט"ע שהוא הוא לית ביה חומרת מטהר יינו של עובדי כוכבים דעלמא ודלא כדעת הגאון מהר"מ בנעט ז"ל וגם מ"ש הגאון הנ"ל דט"ע לא שייך בחותם שבדפוס ז"א דודאי אף בחותם שבדפוס נהי דסימנא ליכא ט"ע איכא ע"ש]:

ג **ואם רוכלי**. עבה"ט שכתב ואפילו בלילה כו' ועיין בדגמ"ר מ"ש בזה:[

ד **מותר בכל ענין**. עבה"ט ועיין בתשובת ח"ס סימן קכ"ה אודות יהודים שעשו יין אצל עובד כוכבים בעיר שכולה עובדי כוכבים ולא נתנו על היין רק ג' מאות זהובים דראן גאב והחתימו היין חב"ח דהיינו חותם א' היה קשר משונה ועוד חותם שני על גביו ובהגיע התור ליקח היין נפל תגר ביניהם במחיר היין ועמדו למשפט לפני שר העיר ויצא דינו שהמקח בטל והעובד כוכבים יחזיר להם הדראן גאב וכראות היהודים שלא יבאו לעמק השוה בקיום המקח נכנסו ושברו החותם העליון והניחו הקשר התחתון לומר אין אנו חפצים ביין עוד ויהי בבוקר נתרצה להם העובד כוכבים ולקחו היין בחשבם לפשוט

דסגי בחותם אחד הקשר המשונה ועתה יעלה ההפסד רב. אם יש להתיר היין. והאריך בזה דלכאורה יש לדון בזה ע"פ דברי תשובת רשב"א שבב"י סימן זה דבשאמר הישראל לעובד כוכבים שימכרנו למי שירצה אפילו מאן דמתיר במטהר יינו של עובד כוכבים בחותמים הכא אין החותמים מצילים דלא ירא לרמות כו' ומה שהיו כאן ישראלים שומרים בבית העובד כוכבים כל הלילה שעשו יינות בבית הבד שבאותו חצר אין זה מועיל דשומר לא מהני אלא בחד מתרי טעמי או שהשומר יודע שעל דעת כן הועמד שם לשמור או אפילו אינו יודע מ"מ המנסך ירא שמא יראה והכא אי ננית כסברת רשב"א ממי ירא לזייף הלא הכל שלו והשומרים לא נתמנו לכך. ומ"מ העלה דיש להתיר בהפ"מ מאחר שהחביות היו חסרים הרבה וא"א ליגע כמתעסק אם לא שיגע בכוונה. ולשתות מן החביות לא היה צריך להתיר הקשר המשונה הזה כי היה לו יין הרבה במרתף וכל יינו היה טוב מזה או כמותו לכה"פ וא"כ גם בחליפין אינו נהנה ולשפוך מים זהו פסלנות והורעת אומנתו שזה הוא מתייירא מן השומרים הנ"ל שירגישו שמביא מים למרתף כו' ועוד שדברי רשב"א גופיה קצת צ"ע כו' ולמאי דקי"ל בהפ"מ כר"ת דשרי בחותם א' אין שום הכרח לסברת רשב"א הנ"ל וגם הוא יודה להתיר בנ"ד ומכ"ש שלא נהנה בחליפין והיה ישראל תמיד בחצרו ע"כ נ"ל להסכים להתיר בהפ"מ ע"ש. ומה שחקר שם אם יש לדון דראן גאב כשותפות כיון שנתן עד שלא פסק מחיר היין כו' לפמ"ש הוא ז"ל בתשובה שאחריה והובא לעיל אין כאן מקום ספק כלל והכל תלוי אם בדיניהם מחוייב ליתן לו נגד מעותיו או לא]:

ה **מותר**. עבה"ט ועיין בתשובת נו"ב תניינא חי"ד סימן ע"א שכתב אי לאו דמסתפינא אמינא דאפילו בגדל בכרמו לא החמירו אלא היכא שאין העובד כוכבים מוציא הוצאות על שמירת הטהרה והישראל מטהרו בלי שום תשלומין אבל היכא שהעובד כוכבים משלם שכר השמירה חושש להפסד הוצאותיו ושפיר מרתת אך מסתפינא להקל דהבו דלא לוסיף על קולא של ר"ת בקנאו מכרמים אחרים ועכ"פ יש לצרף זה להקל בשני חותמות או במפתח וחותם אפילו בשתיה ע"ש:

סימן קלג

ומוזג. עבה"ט של מהרי"ט ז"ל ועיין בתשובת הרדב"ז ח"א סימן כ"ב שכתב דראוי להחמיר אף בסתם יינם עיין שם:

סימן קלד

א **ראשון ראשון בטל**. עיין בספר תפארת ישראל על משניות פאה פ"ז משנה ח' שכתב דדוקא בלח בלח אמרינן קמא קמא בטיל מדמתערב מיד בכולו דבלח יש בילה משא"כ בלח ביבש ע"ש:

ב **אבל אם הם קטנים**. עיין פר"ח לעיל סי' ק"י סק"ד שכתב דהרמ"א לא כיון בזה להלכה דהעיקר כהרשב"א בת"ה ד' ק"ז שאין יבש ביבש בטל ברוב כ"א באיסור שהולכין אחר נתינת טעם כו' ע"ש ועי' בתשובת כנסת יחזקאל ר"ס ל"א שחולק עליו דמלבד שי"ל מאחר דהרא"ש חולק אהאי סברא כמבואר בא"ח סי' תמ"ז ע"כ פסק להקל בי"נ כדאיתא בירושלמי פרק אד"מ א"ר יהודה אין מדקדקין בי"נ. אף גם זאת האריך להוכיח דגם הרשב"א מודה בי"נ דבטל ע"ש ועי' בכו"פ ופמ"ג לעיל ר"ס ק"י:

ג **בזה"ז בטל בששים**. עי' בתשובת כנסת יחזקאל סי' ל"א שכתב דבחביות גדולות של י"נ שאינו בטל חד בתרי נוהג גם בזה"ז וע"ש:

ד **בששים**. עבה"ט בשם ש"ך ועי' בת' נו"ב תניינא פי"ד סימן ס"ח שכתב ליישב דעת הב"ח דכל היכא שאסור בזמן הש"ס וכל הפוסקים אז לא סמכינן בזה"ז על סברא דעובדי כוכבים בזה"ז לאו עובדי עבודת כוכבים הן רק במקום הפסד אבל לענין סתם יינם דלדעת ר"ת אפילו בזה"ז בטל בס' מצרפינן דעתו לסברא דעובד כוכבים בזה"ז כו' ושרינן אפילו שלא במקום הפסד וכתב דמ"מ מי יחלוק על הש"ך במקום שאין הפסד כלל. אבל אם אירע שאיזה מורה היה מתירו בלא הפסד לא הייתי סותר הוראתו. וכתב עוד שאם נתנו יין האסור לחביות בכדים קטנים שאין פיהם רחב כ"כ כמו גיגית גדולה יש להתיר אף בלי הפסד כלל דיש לצרף דעת הרא"ש שפסק כרב דימי שאם נפל איסורא לגו התירא אפילו מחבית לבור מותר ע"ש:

ה **דבריו בכאן סותרים**. עיין בשו"ת כנסת יחזקאל סימן ל"א:

ו **הרבה ביחד**. עיין במג"א סי' תס"ז סק"ב ובתשובת אא"ז פנים מאירות ח"ג סימן ל"ה:

ז **זמן רב**. עבה"ט ועי' בתשובו' מקום שמואל סימן ל"ט:

ח **המשקים**. עיין בתשובת נו"ב תניינא תי"ד סימן נ"ו שנשאל אודות עושי יין שרף שקורין קראמבאמבולי פערסקי ודומיהם ונותנים בתוך היורה בשר נבלה או שחוטה בלא מליחה והדחה בשעת הבישול כדי להעביר קוטרא וחריפת היי"ש אם מותר ליהודי לעשות כן ומה דין היי"ש הנעשה אצל עובד כוכבים והעלה דישראל אסור לכתחלה לעשות ע"י בשר נבלה או שחוטה שלא נמלח אף אם יש ביורה תיכף ס' אין מבטלין איסור לכתחלה וא"ל שאין כוונתם רק לעבורי קוטרא ולא מקרי מבטל איסור דכבר

בארתי בנו"ב סימן כ"ו דזה דוקא היכא שכבר מעורב אלא שלא נתבטל (עמש"ל סימן פ"ד ס"ק ט' מזה) ולכן היהודי ימלח תחלה הבשר וידיחנו ואין לחוש שמא ישתה ממנו עם חלב דלא שכיח אך יש לחוש שדרך לשרות בייי"ש מעשה אופה שנילוש עם חמאה לכן יראה שיהיה ס' נגד הבשר ואפילו אם לא יהיה בתחלה רק אח"כ כשמוסיף עליו מותר. ויי"ש של עובד כוכבים אם ידוע שיש בו ס' אפילו לבסוף כל מה שנעשה אצל עובד כוכבים דיעבד הוא ובטל בס' ואם אין ס' אם רוב אומנים או מחצה על מחצה מערבין אסור אבל אם הרוב אין מערבין אז אסור לקנות מהם בבתיהם דהוי קבוע אבל מה שהחנונים קונים מהם ומוליכים למכור מותר מטעם כל דפריש מר"פ ע"ש. ועיין בב"י שמביא בשם הרשב"א בתשובה שכל דבר שעיקרו כך לא בטיל כו' ע"ש ובמג"א סימן תמ"ב סק"ה ועיין בתשובת נו"ב סימן הנ"ל שהביא דעת גדולי הראשונים דלית להו הך סברא וכתב דיש לסמוך להקל מאחר דאפילו להרשב"א אין זה רק מדרבנן עיין שם:

סימן קלה

א **דינם ככ"מ**. ודוקא לענין יי"נ דתשמישו בצונן אבל לענין חמץ בפסח ושאר איסורים אפילו לבנים ושחורים דינם ככלי חרס כדאיתא בא"ח סימן תנ"א הגהת פרישה ע"ש:

ב **מכדי קליפה**. עבה"ט בשם ש"ך ועיין בתשובת נו"ב תניינא חיו"ד סוף סימן נ"ח שכתב דדברי הש"ך בס"ק י"ג (הובא בבה"ט סק"ז) הם עיקר לדינא דאפילו אם עמד מעל"ע מהני עירוי ע"ש ועי' בזה בתשובת תפארת צבי חלק או"ת סימן ה' אות ח':

ג **י"ב חודש**. עיין בתשובת ברית אברהם חי"ד סי' ח' אות ה' שהביאו תוספות בנדה דף ס"ה ע"ב ד"ה היינו דהנך חדשים הם חדשי לבנה כל חודש כ"ט יום ע"ש:

סימן קלז

א **קליפת**. עבה"ט סוף ס"ק ד' בשם ש"ך ועי' בתשובת ח"צ סימן ע"ה שמתיר בכל ענין דאין אוסר יותר מכדי קליפה ועיין בזה בתשובת אא"ז פנים מאירות ח"א סימן כ"ג ובשו"ת שער נפתלי סימן ז' באמצע התשובה. ועמש"ל סימן קל"ה סק"ב:

ב **משום יי"נ**. עי' במג"א סימן תנ"א ס"ק מ' דביין שרף נמי דינא הכי ע"ש אכן בתשובת פרח מטה אהרן ח"א סי' נ"ז לא משמע הכי ע"ש ודו"ק ומ"מ דברי המגן אברהם עיקר. שוב מצאתי בתשובת נודע ביהודה תניינא חלק יו"ד סימן נ"ח באמצע התשובה שכתב דדברי הפרח מ"א בסימן ר"ז לאו דסמכא נינהו. ובעובדא דידיה היו כמה התירים לכן לא חש הרב לדקדק כ"כ עכ"ד וע"ש בסימן ס"ז. ועיין בתשובת שב יעקב סימן ל"ג שכתב

דזה דוקא בכלי עץ או חרס אבל בכלי מתכות אף יין נפגם ע"ש שהתיר בהפ"מ יי"ש שנשרף משמרי יין בדוד של נחושת אינו ב"י מי"ש משמרי סתם יינם ע"ש:

ג **מותר למלוח בהם**. עי' בתשובת נו"ב תניינא חיו"ד סי' נ"ח שנשאל ביורה שבשלו בו יי"ש של סתם יינם אם מותר לבשל באותו יורה יי"ש של תבואה והשיב דלכתחלה ודאי אסור ואין ללמוד היתר ממ"ש בסימן קל"ד מותר למלוח בהם ומשמע דאפילו חומץ וציר מותר ליתן בהם ולא אמרינן שהחריפות משוי לשבח וא"כ אפילו יי"ש מותר ליתן לכלי היין דכל זה אם נבלע בצונן אבל אם בישלו יין של עובד כוכבים בכלי ושוב בשלו בו שאר משקים יש לאסור ואפילו אם היה לדון בזה ולמצוא מקום להקל ע"מ בנ"ד יש לאסור שכיון שעשו מיין האסור יי"ש שוב אינו טעם קלוש רק טעם לשבח בשאר משקים ובפרט ביי"ש אמנם מה שכבר נעשה בתוכו כיון שהוא הפסד גדול יש להתיר דקיי"ל בהפסד גדול לא אמרינן חנ"נ בשאר איסורים וידוע דכשנותנים החרצנים והשמרים לתוך היורה נותנים ג"כ מים הרבה וא"כ היורה בולעת היתר ואיסור וכששורפים שוב שם היי"ש מהתבואה לא בעינן ס' רק נגד חלק מהיורה ע"ש עוד:

סימן קמא

א **שתולין**. עש"ך סק"ו שכתב היינו בידוע שלא השתחוה לו כו' ועיין בת' פרי תבואה סי' נ"א לענין הכפות שחקוק עליהם צורות עבודת כוכבים דיש להתירם ע"פ דברי הר"ן הובא בש"ך שכתב על דברי הרשב"א וצל"ע שאפשר שאין עובדין לצורות הללו אלא לזכר בעלמא ופי' דבריו דר"ל דאפילו צורה שודאי עובדין אותה איכא ספק שמא ביטלוה וכיון דאיכא עוד ספק שמא לזכר בעלמא הויא הוי ס"ס ואף דהרי"ו כתב דנכון להחמיר בספק איסור תורה מ"מ בנ"ד יש להקל טפי כיון שהוא צורה שוקעת וצירף עוד דברי הרמב"ם דמכירה הוי כביטול ובפרט שי"ל דכפות שאוכלים בהם אין נקראים כלים מכובדים דכתב בהג"ה לקמן ס"ג דהמנהג כסברא הראשונה דאף בצורה שודאי נעבדת בכלים מבוזין מותרין ועוד שנראים הדברים שכל עיקר הצורה מעשה אומן הוא לסימנא בעלמא והסכים עמו לדינא הגאון מוהר"ר יצחק ז"ל מקראקא ע"ש בסימן נ"ב ונ"ג:

ב **דהיינו צורות**. עש"ך ועיין בשל"ה ד' ע"ג ע"ב בד"ה בידים:

ג **לשם חמה**. [עיין באר היטב. ועי' בתשובות חתם סופר סימן קכ"ט בענין בהכ"נ שעשוי בחלון זכוכית עגול כצורת חמה וניצוצות בולטות סביבות העיגול כניצוצי חמה בזריחה ובתוכו כתוב שם הוי"ה ובצדו ממזרח שמש עד מבואו מהולל שם ה' וכ' כי שתים רעות עשו בשגגה דמבואר בש"ך סימן קמ"א סק"ח דעגול השמש נהי דהמוצא מותר

בהנאה אבל עכ"פ העושה עובר על איסור דאורייתא והמשהה עובר על איסור דרבנן משום חשדא וברבים נמי עכ"פ מכוער הדבר והכא מגרע גרע שהרי כתוב להדיא בצדו ממזרח שמש כו' הרי אומר שמתכוין לצורת השמש ממש וגרוע ממ"ש הט"ז (בבה"ט ס"ק כ"ג) מצורת המזלות שבמחזורים ואף הנה"כ שם יודה בכאן וזאת שנית אפילו לא כתוב בצדו ממזרח שמש מ"מ מעשה הגשמה היא זו כו' ובפרט במקום קדושה ובמזרח שהכל משתחוים למולו בכניסה לפתח בהכ"נ בודאי מכוער הדבר ע"כ נ"ל מי שיכול לבטל זה יזכה לשמש מרפא בכנפיו ע"ש]:

ד **מטבעות**. עיין בשאילת יעב"ץ ח"א סימן ק"ע שמחמיר בזה אביאנו לקמן ס"ק ט' ועיין בתשובת כנסת יחזקאל סוף סימן י"ג דנראה לו להכריע דמטבעות של כסף מכובדין ושל נחושת מבוזין ע"ש:

ה **וכוסות ששותים בהם**. עי' בתשובת אא"ז פנים מאירות ח"ב סוס"י קל"ב מה שהקשה ע"ז:

ו **דידעינן**. עבה"ט בשם ש"ך ועיין בתשובת כנסת יחזקאל חא"ח סימן י"ג מה שתמה על הש"ך בזה. וע"ש עוד בענין פרוכת שנשתמש כמה עידנים לקודש ועליו צורות מצויירים בצבעונים וקם חד ורוצה להטיל מום מכח נורת חמה וכתב הוא ז"ל דאין בזה שום חשש דצורות אלו מצויירים בצבע וזה לא בולט ולא שוקע כמו שכתוב בדרכי משה סעיף קטן ד' בשם תשובת מהר"ם דמה שאוסרים בצורת חמה בשוקעת דווקא שוקעת אמנם הציור בצבע לא בולט ולא שוקע (גם הט"ז ס"ק י"ב כתב חילוק זה ובנה"כ כתב דאינו נכון ותימא שלא זכרו דברי הד"מ הנ"ל) ופשיטא אותן איצטלא דמילתא לפי הנשמע נחתכה מחתיכת ציי"ג והצורות המה בדפוס בוודאי לא לשם אלילים נעשה ופשיטא לא פלחי להו מעולם ומותרים אף על המכובדים כמו שכתב רמ"א והמנהג כסברא ראשונה ואף דמסיק דאין להשהותם משום חשדא כבר נתבאר דברבים ליכא חשדא. ושנית אלו הצורות הורגל באותן מדינות שנדפסו שלא לשם עבודת כוכבים כו' ואף שכתב ר' ירוחם (הובא בבה"ט סק"כ) דאף דליכא חשדא ברבים מכוער הדבר לא דבר ביריעות האלה שהרבה מהן נמכרין בחנות ומכ"ש שחותכין אותה ואם נטה החתך באותן צורות לא מדקדקים ודאי אין ביטול גדול מזה אף לחכמים דס"ל אם מכרו לצורף ישראל אין זה ביטול היינו בעבודת כוכבים ממש. ואי משום ביטול תפלה כמ"ש בא"ח סימן צ' סכ"ג אין חשש כיון שהפרוכת היה בבה"כ זמן מה קודם דומה לכהן שיש בידו מום דאם דש בעירו מותר לישא כפיו וכו' אמנם אם הפרוכת מן חתיכה הנעשה בפ"ע ולא נחתכה מן חתיכות כ"א נעשה למחצלת בפ"ע צריך חקירה פן חו"ש במדינות רחוקות (כמו בארץ

אסיא וברבריא) עובדין לחמה ומחצלת הלז נעשה להתפלל עליו בבית תיפלתם ודומה לשאלת הרא"ש כו' ע"ש ועיין מה שאכתוב לקמן ס"ק ז' בשם דברי יוסף:

ז **ושמציירים בכותל**. עיין בספר יערות דבש ח"א דרוש ב' שמזהיר מאד שלא להיות בתוך הבית צורה מצוייר בכותל או בלוח אף דע"פ הדין אין איסור רק בצורה בולטת מ"מ יש להזהר כו' ע"ש:

ח **וכוכבים**. עיין בשו"ת דברי יוסף סימן ח' שנשאל אם ציירו בדלתות ההיכל של בית הכנסת מבפנים צורת כוכבים בסממנים ועפרות זהב אם יש צד היתר לקיימם ואף דזה אינו לא בולט ולא שוקע וכמ"ש מהר"ם מ"מ מדברי הרמב"ם נראה דהציור בצבע דין אחד לו כמו שוקעת ויש להחמיר כדבריו (ודלא כמש"ל סק"ה בשם כנ"י) ואף לדעת הפוסקים דבשל רבים ליכא חשדא היינו דווקא במקום שאין בו קדושה כההיא דר"ג שהיה לו בעלייתו אבל בבהכ"נ שהוא מקום קדושה ומיוחד להתפלל פשיטא דיודו דחיישינן לחשדא טפי מביחיד בביתו ולפיכך צריך למחוק אותם ולהסיר המכשול ואל תשיבני מההוא אנדרטא דהוי בבי כנישתא כו' דשאני התם שהונח באונס כו' עיין שם שהאריך בזה ולע"ד לא נראה כן מדברי הגמרא שם בר"ה דף כ"ד דפריך ומי חיישינן לחשדא והא ההוא בי כנישתא כו' ופריק רבים שאני ע"ש מבואר להדיא דעיקר ההיתר מפני דרבים שאני א"כ משמע להדיא דלא כדבריו. [ואפשר ליישב ולכן יש להחמיר ובלא"ה הא כתב הש"ך בשם רבינו ירוחם דאע"ג דברבים ליכא חשדא מכוער הדבר ועי' בפמ"ג א"ח סימן צ' סק"ו מזה]:

ט **ואסור לחתום בה**. עי' בס' תפארת למשה שכתב ודוקא על המכובדים כגון שיראים וטבעות טור בשם רמב"ן ועיין פרישה פירושו ונ"ל דאגרת בכלל מבוזים הוא ולכך נוהגים היתר לחתום בחותם שקוע על איגרת אף בצורת אדם שלם עכ"ד ע"ש:

י **שלא אסרו**. עי' בשאילת יעב"ץ ח"א סימן ק"ע על מעשה שהיה באמשטרדם בעת שנתקבל הרב מהר"ר אלעזר ז"ל לאב"ד שם עמד איש אחד והוציא מוניטין שלו בעולם דהיינו שהדפיס מטבע כסף בדמות צורתו והיה תבנית ראש עד החזה עם פרצוף פנים שלם בולט. והאריך לבאר שזה איסור גמור מוחלט ויש בזה איסור כפול הא' לא תעשה של תורה לא תעשון אתי וגם משום חשדא דאסור אפילו באחרים עשו לו וטעמא דרבים לא שייך הכא דמטבע מיבדר בעלמא ומצנעי ליה ואף דהרא"ש כתב שראש בלא גוף אין איסור לא בעושה ולא במוצא כוונתו על ראש שלם אטום בלי צורת פנים ניכרת כה"ג ודאי לא סגי בלא גוף אבל ראש וגוף בהדדי בדמות אדם שלם אע"פ שאין הצורה ניכרת בתבנית הפרצוף אלא כגולם אעפ"כ נראה כגוף אדם בקומה זקופה ואסור. אכן פרצוף

פנים דאדם גרידא פשיטא דאסור ואף דיש סוברים דמטבעות מבוזים הם קשה לסמוך ע"ז להקל דהרי עינינו רואות דמכובדים הם (ועמש"ל סק"ג בשם תשובת כנסת יחזקאל) ועוד שדעת הרשב"א דאין חילוק בין מכובדין למבוזין בצורת אדם והסכימו לדבריו ע"ש שהאריך בזה:

יא **וכן נוהגין**. בשל"ה דף ע"ג ע"ב כתב דכשר הדבר שלא לנהוג כן ע"ש:

יב **לא יעשה**. עי' בספר תפארת למשה שכתב דאם עובד כוכבים עשאה לו מותר לדור בבית ולהשתמש במנורה ושולחן ע"ש:

יג **תבנית היכל כשיעור גבהו**. עיין בתשובת בית אפרים חלק או"ח סימן יו"ד שנסתפק על איזה היכל קאמר שהרי היכל בית ראשון היה קומתו שלשים אמה והיכל בית שני קומתו מ' אמה מי אמרינן דגם לעשות היכל שרומו שלשים אסור מאחר דבית ראשון היה כך או דילמא דוקא היכל שרומו ארבעים אסור דלאחר שנבנה בית שני נשתנה הדין והעלה גם תבנית בית ראשון אסור ע"ש:

יד **מנורה תבנית מנורה**. עי' בספר בכור שור בחדושיו למס' ר"ה דף כ"ד שכתב בענין אשר חדשים מקרוב באו עושים כוונים למלאכת מנורת המקדש בשינוי ממידת הקנים דהיינו שעושים ז' קנים וששה מהם מעמידים בדמות עיגול או משולש או מרובע אלו נגד אלו וא' באמצע דיש למחות בידם דכל דבר שאינו מעכב במנורה אינו מעכב באיסור עשיית תבניתה ולא מצינו שיעכב במנורה סדר עמידת הקנים ועוד אני אומר דכל שעושה ז' קנים אפילו חסר איזה דבר המעכב אסור כו' וכיון שכן כ"ש אין להקל במידי דלא מעכב כלל והוא סדר עמידת הקנים ע"ש ועי' בספר משנת חכמים הלכות עבודת כוכבים וחוקותיהם דף ס"ד שדעתו נוטה להתיר בכה"ג שעושה הקנים בעיגול וכן במנורות שנעשין על נרות ולא על שמן עיין שם שאין דבריו מוכרחים ויש להחמיר מאחר שהוא איסור תורה כדמשמע בש"ס עבודת כוכבים ד' מ"ג וכמ"ש בתוספות שם ד"ה לא אסרה תורה ועי' בדברי מהרי"ק שהביא ב"י ס"ס זה:

טו **גביעים**. עבה"ט ס"ק כ"ו בשם ש"ך. ועיין בספר בכור שור שם שתמה על הש"ך שלא עיין כל הצורך בזה דהא בשל זהב גביעים וכפתורים ופרחים מעכבים בו ולדבריו משמע דבשל זהב דמעכב שרי בלא גביעים וכבר כתבתי דאינו כן אם לא שנדחוק לפרש דברי הש"ך דה"ק כיון דאינו מעכב בשל שאר מינים מקרי תבנית אפילו בשל זהב דמעכב אבל דוחק הוא לפרש כן ע"ש:

סימן קמב

א **משלהבתה**. עבה"ט בשם ט"ז ועי' בספר שער המלך פ"ו מהלכות עבודת כוכבים שכתב דכן מבואר בהרא"ש פרק בתרא דביצה ותימה על הט"ז שלא הביאו ע"ש:

ב **שבשלה ע"ג גחלים**. עט"ז סק"ב וסק"ח ובש"ך סק"י מה שתמהו על המחבר ועיין בשער המלך פ"ו מהלכות עבודת כוכבים שהוסיף עוד לתמוה על המחבר דס"ל דגחלת של עבודת כוכבים אינה אסורה רק מדרבנן ולכתחלה דוקא דא"כ מאי פריך בגמרא שם מאי שנא שלהבת של עבודת כוכבים דשריא ומ"ש של הקדש דאסירא מאי קושיא הא א"ל דבעבודת כוכבים דגחלת לא הוי רק מדרבנן לא גזרינן שלהבת אטו גחלת דהוי גזירה לגזירה ובהקדש כו' ולכן העלה דאף המחבר לא אמר אלא דווקא בגחלת הבא מעצי עבודת כוכבים או מעצי אשירה כמו שדקדק בש"ע כאן וכן מ"ש בב"י מיירי ג"כ בהכי אבל אם נאסרו בעודן גחלת כגון שעשאו תקרובת עבודת כוכבים בהא ודאי מודה דאסור מדאורייתא והשתא פריך שפיר כו' ע"ש:

ג **בין שהיתה נעבדת בין כו'**. עי' בתשובת שב יעקב סימן ל"ד דבאין בו לא הא ולא הא מותר ליהנות ממנו אף לכתחלה אף ששמה אשירה ובל"א איין לינדין בוים ע"ש:

סימן קמג

ואם עבר ובנה. עיין ב"ח ובש"ך סק"ד הטעם למה השמיטו הטור והמחבר הא דר' ירמיה בש"ס דאפילו שכר עבודת כוכבים עצמה מותר ועיין בשער המלך פ"ה מהלכות אישות דין כ' מה שתמה עליהם ומה שכתב הוא ז"ל בזה עיין שם:

סימן קמה

א **של רבים**. עבה"ט ועי' בשאילת יעב"ץ ח"א סימן כ"ב וכ"ג מ"ש בזה:

ב **בית שבנאו מתחלה**. עיין באורים ותומים סימן צ"ה סעיף קטן ג' פלפול בזה:

ג **סימן**. עבה"ט והוא מדברי הש"ך ועט"ז לעיל סי' ב' ס"ק י"ד שאין דעתו כן וסובר דשוחט לעבודת כוכבים לא מיתסר אלא בשוחט משהו מושט או רוב הקנה וכבר השיג בנה"כ שם עליו והסכים לתירוץ הב"ח דהא בסימן ב' לא איירי במין האדוק ועיין בספר בכור שור בחידושיו לחולין דף מ' שכתב דנראה לתרץ עוד דאע"ג דאפילו במעשה כ"ד לעבודת כוכבים אסרה בהנאה מכל מקום דוקא כשפירש שעושה לשם עבודת כוכבים אבל לענין סתם מחשבתו לעבודת כוכבים ל"א הכי כי אם בשחיטה גמורה כו' עיין שם:

סימן קמו

א **אבל ישראל**. עי' בתפארת למשה שכתב דר"ל אפילו ישראל מומר דאי לא פלח אפילו גר תושב וישמעאלים אין מבטלים ע"ש:

ב **אפילו לצורך ישראל**. וכ"ש לצורך עובד כובים או לישראל שאינו צורך דבהנך לכ"ע לא בטלה. ש"ך ועיין בתשובת פרי תבואה סימן נ"א ונ"ב:

ג **משכנו או מכרו** עבה"ט ס"ק י"א בשם ט"ז ועי' בתשובת פרי תבואה ס"ס נ"א:

סימן קמז

א **אסור לגרום**. עיין בתשובת רדב"ז החדשות סימן קס"ו שכתב דבזמן שהוא כמציל מותר ובלבד שלא יאמר לו השבע לי בשם עבודת כוכבים פלוני אלא אומר לו סתם השבע לי והוא ישבע לו במה שירצה ע"ש:

ב **בא"ח סי' קנ"ו**. דשם כתב בהגהה ויש מקילין בשותפות עם העובד כוכבים משום שאינם נשבעין בעבודת כוכבים כו' אלא משתפים ש"ש ודבר אחר ולא מצינו שיש בזה משום לפ"ע דהרי אינם מוזהרים על השיתוף ועי' בתשובת נודע ביהודה תניינא חלק יו"ד סוף סי' קמ"ח שהאריך להוכיח מה דמרגלא בפומייהו דאינשי שאין העובדי כוכבים מצווים על השיתוף הוא טעות ויצא להם זה מלשון הרמ"א הנ"ל ובאמת כוונת הרמ"א דמה שמשתף בשבועה שאינו אומר אלי אתה רק שמזכירו בשבועתו עם ש"ש בזה מצינו איסור לישראל דכתיב ובשמו תשבעו אבל עובדי כוכבים אין מוזהרים ע"ז אבל כשעובד עבודת כוכבים בשיתוף אין חילוק כלל בין ישראל לעובד כוכבים ע"ש וכ"כ בתשובת מעיל צדקה סימן כ"ב ע"ש וכ"כ בתשובת שער אפרים וכן מצאתי בפמ"ג לעיל סימן ס"ה בשפ"ד סוף ס"ק מ"ה ע"ש ולע"ד אף שהאמת כן הוא מ"מ אי אפשר לומר כן בדעת הרמ"א ז"ל דמדבריו בד"מ לקמן סימן קנ"א המובא בש"ך שם סק"ז מבואר להיפך ע"ש ועיין בספר משנת חכמים ריש הלכות יסוה"ת סוף לאו א' שהביא דהגאון מהור"ר ישעיה בערלין זצ"ל מברעסלא כתב אליו בדבר זה והאריך בעוצם ידו דאין ב"נ מוזהר כלל על השיתוף וגם הוא ז"ל השיב לו באריכות וגוף הפלפול שהיה ביניהם לא נזכר שם:

ג **מותר לומר**. עט"ז וש"ך ועיין בתשובת מקום שמואל סימן ל"ד:

סימן קמח

ובזמן. עיין בתשובת חוט השני סי' צ' שכתב דבזמן שעושים משפט חרוץ לכוף לשלם אפילו כתב יד. נשתנה הדין וכל העומד לגבות כגבוי דמי ע"ש:

סימן קנא

א **לסחורה**. עבה"ט דלא מפקדינן אלפני דלפני ועיין בתשובת חות יאיר סימן קל"ו בענין מה שקצת קלי דעת כשיש להם משפט עם אחד אצל שופט עובד כוכבים נותן או מפריז ליתן לו מתנה וכפי הנראה יש בזה איסור דלפ"ע. אחרי שב"נ מוזהרין על הדינין ע"ש. ולפ"ד נראה לכאורה דאם אינו נותן המתנה ליד השר השופט עצמו אלא לעבדו שיתן לאדוניו או להשתדל עבורו בוודאי שרי אם הוא באופן שאין בו חשש גזל דהוי לפני דלפני ואי משום שזה שלוחו וכאילו נותן בעצמו ז"א דאין שליחות לעובד כוכבים עיין לקמן סי' קס"ט ס"ט בהג"ה. שוב מצאתי שבעל חו"י בעצמו בסי' קפ"ה העיר בזה על ענין אחר רק הוא תופס בפשיטות כמאן דס"ל יש שליחות לעובד כוכבים לחומרא ואביאנו לקמן על דברי ההג"ה:

ב **יכולים לקנות**. עיין בתשובת אמונת שמואל סי' י"ד שכתב דאין היתר זה ברור אצלו דבגמרא אמרו נ"מ היכא דיש לו בהמה אחרת ולא אמרו היכא דיכול לקנות בהמה אחרת ועוד דא"כ תבטל לגמרי הדין של משנתנו אסור למכור דכי אין בכל העיר אחד שימכור בהמה או לבונה (ולפמ"ש לקמן סי' ק"ס סק"א בשם המל"מ אין זה קושיא כ"כ דהא בעינן דוקא שאותו אחר המוכר ג"כ יהיה עובד כוכבים שלא יהא נעשה כלל האיסור דלפ"ע) וכיון דלא מצינו בגמרא רק שיש לו בהמה אחרת לא שרינן בגווני אחריתי ע"ש:

ג **למכור**. עיין בתשובת חות יאיר סימן קפ"ה שנשאל יהודי היה שותפו של עובד כוכבים בריוח הבורסקי וזה היהודי נותן כל בשר אחוריים גם אם אירע לו טריפות לשותפו על חשבון משא ומתן שביניהם והיה זה המשך כמה שנים ומקרוב נשא העובד כוכבים מומרית לעבודת כוכבים אם מותר לתת לו כמקדם בשר טריפה ואחוריים שהרי היא אוכלת מהם והיא נצטוית באיסור טריפה חלב ודם נמצא עובר בלפ"ע וכתב דלכאורה אין חשש איסור מפני שיכול לקנות במקום אחר וכמ"ש הרמ"א כאן. איברא דשטר ושוברו עמו דיש מחמירין. ואף דנהגו להקל הרי כתב הש"ך בשם ד"מ הטעם דהעובדי כוכבי' לאו עובדי עבודת כוכבים הן כי לא הוזהרו על השיתוף (עמש"ל סימן קמ"ז סק"ב) וזה לא שייך רק בלתא דעובד כוכבים ולא במומר בכל עבירות ועוד בנ"ד היהודי נותן להעובד כוכבים בהקפה על חשבון בודאי בכה"ג א"א ליקח מאחר ואסור אף לדעה

ראשונה ולכן נראה דלכ"ע אסור למכור למומר לעבודת כוכבים מלבוש מתוקן שעטנז אף שיש כמה עובדי כוכבים מוכרי בגדים דלא מתרמי ליה במדתו ובדמיו כדבעי גם אין היתר במה שאינו נותן הבשר ביד העובד כוכבים רק לשפחתו והוי לפני דלפני דהרי הוא שולחה וכנותנו לידו דמי דקיי"ל דלחומרא שיש שליחות לעובד כוכבים (עי' לקמן סי' קס"ט ס"ט) ושוב צידד להקל וכתב דאם להבא לא ימכור בהקפה רק במזומן בודאי שרי דהא כתב הש"ך דאף היש מחמירין הוא דוקא בישראל ולא במומר לעבודת כוכבים ואף בהקפה יש לצדד אחר שכל איש שורר בביתו ובפרט ביניהם והממון שלו לכן אע"פ שהעובד כוכבים הקונה מאכיל המומרית הרי אלפני דלפני לא מפקדינן ומצד זה אם היה הוא מומר לעבודת כוכבים אסור ואפי' ודאי שאין הוא אוכל ממנו רק מאכיל לאשתו המומרית ג"כ אסור אחרי דהמומר ג"כ מצווה בלפני. זה הנותן לו עובר ג"כ בלפני. ועוד יש להקל דאיכא למיחש לאיבה וע"ש עוד מה שתמה על הש"ך הנ"ל ועיין בדגמ"ר מ"ש בזה ליישב וע"ש בהשמטות לדף קע"ב ובדף ר"א מ"ש עוד על הש"ך הנ"ל:

ד **ויש מחמירין**. עבה"ט בשם הש"ך דלא פליגי כו' ולע"ד נראה ראיה לדבריו ממשנה דמאי פ"ג הובאה בגמרא דחולין דף ו' הנותן לחמותו מעשר כו' ע"ש ודו"ק:

ה **אף במקום שהתירו כו'**. הלשון קשה טובא דמשמע שיש מקום שאסור להשכיר והלא אף בא"י מותר להשכיר כמ"ש בסעי' ח' ובגמרא דעבודת כוכבים דף כ"א אמרינן בהדיא אף במקום שאמרו להשכיר מכלל דאיכא דלא מוגרי וסתמא כר' מאיר דאי כר' יוסי בכל דוכתא מוגרי ע"ש ואם כן לדידן דפסקינן כר' יוסי לא שייך זה הלשון אף במקום כו' אלא ולא התירו כו' אם לא שנדחוק דס"ל להמחבר כמ"ש בירושלמי הביאו התוספות שם דדוקא בא"י שלא התירו אלא להשכיר כו' ע"ש. שוב אחר זמן רב מצאתי בשו"ת ר"ל בן חביב סימן ע"ח שעמד על קושיא הנ"ל בלשון הרמב"ם ז"ל שהוא כלשון המחבר ותירץ דודאי במתני' סתמא כר"מ דלא הוזכר במשנה שום איסור שכירות בשום מקום לדעת ר' יוסי ולא שייך לומר לדעתו אף במקום אבל בגמרא אמרו דלדעת ר' יוסי אסור להשכיר להם ג' בתים סמוכות והרמב"ם ז"ל כתבו בסמוך ובערך האיסור הזה כתב אף במקום עכ"ד ע"ש:

סימן קנב

ומאימתי אסור. עי' בתשובת הרדב"ז חלק א' סימן כ"א שכ' דקודם שהתחיל להכין צרכי סעודה אפי' ידעינן ודאי שהוא מחמת הילולא שהעובד כוכבים אמר כן בפירוש מותר

ללכת שם דבטלה דעתו אצל כל אדם אלא שאם מראין הדברים שיש באותו המשתה חשש של עבודת כוכבים ודאי דאסור לישראל ללכת שם ע"ש:

סימן קנג

חשודים. עבה"ט בשם ט"ז דבהמה הנרבעת מותר באכילה. וכן כתב בתשו' בית יעקב סי' קי"ח אלא שכ' דמ"מ לכתחלה אסור לשוחטה כדי לאכול ממנה רק ימכור לעובדי כוכבים ובמקום שאין עובדי כוכבים אוכלים בהמה שנרבעת אסור למכור להם. אכן אם יש לחוש שהישראל יעבור וישחטנו ויאכלנו יש להתיר למכרו לעובד כוכבים. וכן הדין בשור שנגח את האדם ומת דלכתחלה אסור לשוחטו כדי לאכול ממנו ובדיעבד מותר ע"ש ועיין בתשובת יד אליהו סימן ל"ה שחולק עליו במ"ש דאסור לכתחלה לישראל לשחוט בהמה הנרבעת דליתא והעלה דמותרת באכילה ומצוה לשוחטה מיד דוקא ולא למכרה ולא להניחה בחיים כלל וכתב עוד דאין לכתוב על עורה ס"ת ותפילין ומזוזות ואפילו רצועות אין ליקח ממנה ואפילו בדיעבד אם כתבו עליו חוכך לומר דאין לקרות בו וצריך גניזה ע"ש. ועיין בתשובת מקום שמואל סימן צ"א:

סימן קנד

א **מומחית**. עבה"ט בשם ש"ך ועיין בתשובת בית יעקב סימן ק"ד שכתב דמ"ש הטור וש"ע דאסור במילדת אפי' היא מומחית איירי באינה מומחית רק למילדת ולא לדברים אחרים מש"ה מרע נפשה כנראה מדברי התוספות בעבודת כוכבים דף כ"ז דאפילו הוא מומחה לחולה אם אינו מומחה לדברים אחרים אסור דמרע נפשיה וכן הדין במילדת והלכך ל"ק מה שהקשה הש"ך מההיא דירושלמי דבמילדת חכמה מותר דהתם מיירי שהיא מומחית גם לדברים אחרים (ועמש"ל ר"ס קנ"ה) . וכ' עוד דכמו שאמרו בגמרא דאדם חשוב מותר להתרפאות ה"ה גבי מילדת נמי הדין כן דאם היא אשה חשובה שרי ע"ש:[

ב **ובחול**. עבה"ט ועי' בתשובת ח"ס סימן קל"א על אודות פקידות השר בארץ תוגר על כל העירות והכפרים להשכיר להם מילדת בקיאה אשר למדה לפני חכמיהם דווקא ואפילו יש להם חיות פקחות מ"מ צריכות דוקא להשכיר להם אותה שעמדה בנסיון לפני חכמי הרופאים והנה נמצא איזה כפרים שלא מצאו לפי שעה מלומדת כ"א ישראלית ושאל השואל אם רשאה להשכיר עצמה להם למילדת בין בחול בין בשבת והשיב מאחר שיש להם כמה חיות בקיאות בלא"ה פשיטא דשרי אפילו בלא טעמא דאיבה וכמ"ש הרב"י

בבד"ה דרמב"ן עסיק כו' ולהלכתא יש לסמוך אהרמב"ן דעביד עובדא בנפשיה הלכה למעשה וא"כ בנ"ד מותר אפילו בשבת במאי דלית ביה חילול שבת דהיינו ביושבת על המשבר שכבר עקר הולד וכמ"ש מג"א סי' ש"ל סק"ו ואמנם לחתוך הטבור שהוא מלאכה דאורייתא תצוה לעובדת כוכבים הבריאה העומדת על צדה לחתוך ואם יש באיבה זו חשש סכנת נפשות יש להתיר אפילו מלאכה דאורייתא אע"ג דמלשון מג"א ס"ס של"ד משמע דוקא כיבוי דהוי מלאכה שאצ"ל הותר ולא מלאכה גמורה מיהו המעיין בעירובין מ"ד ע"ב במתניתין ובש"ג שם יראה להדיא אפילו מלאכה דאורייתא הותר אם א"א בלעדה עכ"ד ע"ש]:

סימן קנה

א **בהם סכנה**. [עבה"ט ועי' בתשובת ח"ס סי' ע"ו שנשאל אודות עלמה אחת בת י"ח שנים והיא בחולי נכפה ר"ל וכל הרופאים נתייאשו מלבקש לה רפואה אך הרופאים הכומרים בארץ ישמעאל אומרים אפשר ימצאו לה רפואה בסמים החריפים או שתמות וזו היא טובתה לחיים או למות ואך הרופאים ההמה אינם מאספים אותה לביתם אלא א"כ תאכל עמהם דברים האסורים ושום ישראל ממשפחתה לא יבא אצלה כל ימי משך היותה שם אם מותר לעשות כן והשיב הגם לענין להאכילה דבר איסור יש לסמוך אמהרש"ל בשם ר"י שהובא בט"ז לעיל סוף סימן פ"ד דנכפה הוי סכנת נפש ואף דמתשובת הרא"ש כלל מ"ב לא משמע כן מ"מ בפ"נ הולכים להקל אך מ"מ פשוט בנ"ד דאסור למוסרה לבתי הישמעאלים הנ"ל חדא אפילו רופאים ישראלים כה"ג מי התיר להכניס עצמם בספק נפש להמית או להחיות (עי' בתשובת שבות יעקב ח"ג סי' ע"ה יובא לקמן סי' של"ט סק"א) ומכ"ש דהרי לדעת הרא"ש אין כאן ס"נ ונהי דלעבור איסור דאורייתא הולכים להקל אך לענין למוסרה למיתה אמרינן שמא אין בו ס"נ ומכ"ש ברופא ההוא שנחשד על ש"ד לולא שהוא רופא מומחה דלא מרע אומנתו והכא הרי לא מרע אומנתו כשימיתנה כי יאמר מעיקרא אדעתא דמיתה נחית ועוד מאחר שהם מקפידים שלא תאכל משלה בשר כשר וכוונתם בזה להעביר על דת וכל להעביר על דת הוי כעבודת כוכבים עצמה דיהרג ואל יעבור וכשם שאין מתרפאין בעצי אשירה אפילו רפואה בדוקה ה"ה שאין מתרפאין בהעברת דת כגון שרפואה בדוקה לאכול בשר ועובד כוכבים מכוין להעביר ורוצה שיאכל דווקא נבילות ואם לאו לא יניחנו לאכול בשר ימות ואל יאכל נבילות ומכ"ש הכא שהעברה אינו ענין לרפואה כי רפואתה בסמים ולא באכילה זו ומכ"ש שיש לחוש בפיתוי להעברת דת ומוטב שתמות זכאי כו' ועוד משום

יחוד עם העובדי כוכבים שחשודים על עריות אפילו בכה"ג דהוי חולי מתדבק כדמוכח מתוספות בעבודת כוכבים ד' כ"ה בד"ה איכא בינייהו ועוד דילמא אחר שתתרפא תיאנס או תתפתה להם ע"כ נראה דאין שום סברא להתיר ע"ש]:

ב **שאינו מומחה**. עיין בית יעקב סי' ק"ד שלמד מדברי התוס' בעבודת כוכבים ד' כ"ז דאפי' אם אינו מומחה לאותה חולי שרוצה להתרפאות כיון שהוא מומחה לחולאים אחרים מתרפאים מהם ואם הוא מומחה לאותה חולי שמתרפא ואינו מומחה לדברים אחרים אין מתרפאים ע"ש. וצ"ע בדין זה האחרון דלענ"ד לא מוכח מידי מדברי התוס' גם מדברי הרמ"א שכ' וכל המקיזים כו' לא משמע כן ולפ"ז נסתר ג"כ מ"ש בשמו לעיל ר"ס קנ"ד ודו"ק:

ג **בשאר איסורים**. בת' זרע אברהם ח"א סי' ה' הורה על מי שחלה חולי שיש בו סכנה ואמרו הרופאים שרפואתו לינק חלב מדדי אשה ולא נמצא כ"א אשת איש והורה שיעשו ע"י פריסת סדין בינו לבינה וע"י נקב יונק ע"ש:

ד **מתרפאים**. דכתיב וחי בהם ולא שימות בהם ועי' בס' תיבת גמא פ' שמות שנסתפק אי שרי להושיט לב"נ מסוכן אבר מ"ה לרפואתו די"ל וחי בהם בישראל דוקא ולא שייך לומר ליכא מידי דלישראל שרי כו' דאפשר פ"נ דחויה היא לא מישרי שרי ע"ש ועיין בזה בס' פרשת דרכים בדרך האחרים דרוש ב'. ועיין בתשובת רדב"ז ח"א סימן ס"ז שנשאל אם החולה אומר שאינו רוצה לעבור האיסור בשבילו היש בזה חסידות ושומעין לו או לא והשיב שאין בזה שום חסידות אלא מתחייב בנפשו ומלעיטים אותו על כרחו או כופין אותו לעשות מה שאמדוהו וע"ש בסי' ס"ו שנשאל אם החולה אומר צריך אני לתרופה פלונית שיש בה חילול שבת ורופא אומר אינו צריך אם מחללין כי מקצת נבונים אמרו שזה לא דמי למה שאמרו גבי יה"כ חולה אומר צריכנא לאכול אפי' מאה רופאים כו' דדוקא גבי אכילה שייך לומר לב יודע מרת נפשו אבל לגבי שאר תרופות אין החולים בקיאים בחולי שלהם ולבקיאים שומעים. והעלה דטעמא דלב יודע כו' שייך בין באכילה בין בתרופה אלא שיש חילוק שאם אמר צריך אני לאכול אפילו אמר הרופא שהמאכל יזיקהו שומעין לחולה אבל אם אמר צריך אני לרפואה פלונית ורופא אומר שאותו תרופה יזיקהו שומעין לרופא משום סכנת חולה ואפילו בחול אבל אם אמר שצריך לרפואה פלונית ורופא אומר א"צ לה אבל לא יזיקהו שומעין לחולה ע"ש באורך:

ה **במקום סכנה**. ע' בש"ת באו"ח סי' ת"נ ס"ק י"א שכ' בשם שבות יעקב ח"ב סי' ט"ז באם צריך להאכילו חמץ בפסח לא יתן לו החמץ ביחידי דילמא אתי למיכל מיניה וכה"ג אמרינן לענין קריאה לאור הנר משא"כ שנים מדכרי אהדדי ע"ש וכ' ע"ז בש"ת

שם דדוקא אם אחר מזומן לפניו מיד דדבר פשוט דבמקום סכנה צריך לעשות בלי איחור ע"ש. ונראה דאף אם אחר מזומן מיד דוקא בחמץ בפסח צריך לעשות כן אבל לא בשאר איסורים דבחמץ כיון דלא בדיל מיניה כל השנה חיישינן דלמא אתי למיכל מיניה ודמי לקריאה לאור הנר אבל בכל האיסורים בדילי מיניה וא"צ לחוש לזה. וראיה ממ"ש הש"ך לעיל סי' פ"ח סק"ב דכל האיסורים מותר להעלות על שלחן שאוכל עליו [חוץ מבשר על שלחן] חלב או איפכא ע"ש כן נ"ל ועיין בא"ח סי' תרי"ב סעיף י' בהג"ה:

ו **שלא כדרך הנאתן מותר**. עיין במשנה למלך פ"ה מיסודי תורה דדוקא אם המאכל מצד עצמו היא שלא כדרך הנאתן שמעורב בו דבר מר או חם ביותר אבל אם המאכל מצד עצמו הוא טוב אלא שהוא אוכל אכילה גסה וכיוצא נסתפק שם. ועיין בתשובת נו"ב חי"ד סי' ל"ה שהביאו ג"כ וכ' דאף אם נאמר לקולא מ"מ אסור לבלוע מאיסורי תורה לרפואה במקום דליכא סכנה דלא כספר תורת חיים שסובר דבליעה מקרי שלא כד"ה ע"ש ועיין בתשובת בשמים ראש סימן קמ"ח בהגהת כסא דהרסנא שם. ועיין בתשובת שבות יעקב ח"ב סימן ע' שנשאל על מה סמכו העולם לנהוג היתר לאכול ולשתות דם הנקרש ונתייבש מתיש שקורין באקס בלו"ט שנתייבש בחמה אף בחולה שאין בו סכנה רק בנפילה בעלמא שכואב לו א' מאברים הפנימים והשיב דיש לצדד היתר כיון שנתייבש כ"כ עד שנעשה כעץ ואין בה שום לחלוחית אין בו איסור כלל וכמ"ש הרמ"א לעיל סי' פ"ז ס"י בהג"ה בעור הקיבה (עמ"ש שם) ועוד י"ל כיון שאינו דרך הנאתו וגם יש לצרף הטעם כיון שכואבים לו אברים הפנימים דהוי מכה של חלל ע"ש:

ז **שלא יאכל וישתה**. עיין בתשובת שמש צדקה חי"ד סימן כ"ח שנשאל במי שיש לו חולי הלב וצוו הרופאים לשתות מים הנעשים מתמצית עשבים במשקל כ"ה אונקיות ושש אונקיות ממין לימוניש ואתרוגים וי"ב אונקיות מחומץ נעשה מסתם יינם אם מותר לשתותו והשיב להיתר מכמה טעמים. חדא דחולי הלב י"ל דהוא חולי שיב"ס ועוד דהחומץ נט"ל ע"ש עוד:

ח **האיסור**. עיין בתשובת רבינו עקיבא איגר סי' ה' שנסתפק בחולה שאב"ס והוצרך בשבת לרפואה אכילת פירות ולא נמצאו רק מאותן שנשרו בשבת אם מותר להאכילו. ואף לדעה הא' בא"ח סי' שכ"ח סעי' י"ז דמותר לישראל לחלל שבת במידי דרבנן לצורך חולה שאב"ס מ"מ בזה יש להסתפק למאי דפסקינן כאן דכל א"ה דרבנן מותר כו' ובלבד שלא יאכל וישתה האיסור א"כ י"ל דאכילת פירות הנושרים וכדומה הוי בכלל שאר איסורים ואסור או כיון דהמאכל בעצמותו היתר אלא דיומא גרים ואם אכלם הוי בכלל חילול שבת הוי רק כמו שאר מלאכת שבת דדבריהן דשרי לחולה שאב"ס ושוב הוכיח

מדברי תוספות בשבת פרק המצניע (שבת דף צ"ה) בד"ה והרודה להתיר כמו כל שבות מלאכה ע"ש והנה ממ"ש בריש דבריו שם דלדעת הר"ן דכל שבות אסור לחולה שאב"ס לא משכחת להאי ספיקא. נלמד דס"ל דמ"ש הרמ"א אכן דלאכול ולשתות האיסור אסור היינו באין בו סכנת אבר אבל ביש הכנת אבר מותר אפילו לאכול ולשתות דאל"כ יקשה הרי הר"ן מחלק שם דדוקא ביש בו סכנת אבר שרי וא"כ משכחת להאי ספיקא ביש סכנת אבר א"ו דבכה"ג אפי' לאכול ולשתות שרי עמש"ל סי' קנ"ז סק"ד בשם חו"י סי' קפ"ג. ומ"ש שם אולם לשיטת הטור שהיא דעה א' כו' ה"ה דמשכחת להאי ספיקא לפי דעה ג' בא"ח שם שהיא נראית להמחבר וכגון בשבות הנעשה ע"י שינוי וכן לפי דעה הד' שם שהיא נראית להב"ח ולא אתי אלא לאפוקי דעת הר"ן הנ"ל. עיין עוד בתשובה הנ"ל סימן נ"ה:

ט **שאין סכנה בדבר**. עיין בתשו' אמונת שמואל סימן כ"ז ובשערי תשובה בא"ח סימן תס"ה ס"ק ב':

סימן קנז

א **כל העבירות שבתורה**. ברמב"ם פ"ה מיסודי התורה איתא אחת מכל מצות כו' מיהו לאו דוקא הוא ואפילו על כל המצות יחד נמי דינא הכי. כן כתב בספר מעשה רוקח על הרמב"ם שם עיין שם. אכן בתשובת הרדב"ז ח"א סימן צ"ב לא משמע כן ע"ש:

ב **שייעבור עליהם או יהרג**. ע' בספר משנת חכמים בפתיחה להלכות עבודת כוכבים שנסתפק אי דוקא בכה"ג שאמרו לו שיעבור ואם לא יהרג הוא דאמרינן שיעבור וא"י כיון דאונס רחמנא פטריה כו' אבל אם באים עליו להרגו מחמת איזה דבר ואינם באים לכוף אותו לד"ע חלילה לו לומר שיציל ממות נפשו שיעבור איזה דבר דלא מקרי אונס כה"ג מה שרצונם להורגו כיון שאין דעתם לכופו לד"ע. או ל"ש כיון דקי"ל דאין לך דבר שעומד בפני פקוח נפש ואף ספק פקוח נפש משום דכתיב וחי בהם מה לי אונס הבאה לו מן השמים ומה לי הבאה ע"י אדם בכל ענין יכול להציל עצמו והיה נראה דאף אם נסתפק לו להעובר אם ינצל בגלל שיעבור מעונש מיתה הוי ספק פיקוח נפש ע"ש שלא העלה דבר ברור. [עיין בט"ז לקמן סימן קע"ט סק"ד ועיין בהפלאה כתובות ד' י"ט על תוספות ד"ה דאמר מר]:

ג **מכוין כו'**. עבה"ט סק"א ועיין בספר עצי ארזים באה"ע סימן ט"ז ס"ק ז' באורך. ובספר תפארת ישראל על משניות פ"א דברכות מ"ג כתב דמ"מ מותר להכניס עצמו לספק סכנה היכא דלא שכיח היזיקא ומצוה דעסיק בה אגוני מגני וראיה מר"ע שהכניס עצמו לספק

סכנה בנט"י שהיה סומך א"ע שלא יניחו שומר האסורים למות בצמא כדאיתא בעירובין דף כ"א ע"ש:

ד **ל"ת.** עבה"ט מ"ש אבל מ"ע כו' ועיין בספר משנת חכמים שם שנסתפק גם לענין זה אי דוקא בכה"ג שבא האנס לבטל אותו ממ"ע והוא רוצה בקיומו וליתן לו ממון רב הוא דא"צ לבזבז כל ממונו אבל אם בא האנס ליטול ממנו ממון רב אף כל הונו חלילה לו לומר שיבטל מ"ע בכדי שלא להזיק לו או דלמא ל"ש ושוב הביא ראיה דאף בכה"ג שבאים עליו בעסק ממון יכול לעבור אמ"ע בכדי שלא יהיה לו היזק ממון רב ע"ש. ועיין בסוף ספר תיבת גומא חקירה ד' שכתב דבל"ת שאין בו מעשה כמו להניח חמץ שלא יבער וכדומה י"ל דאין מחויב לבזבז ממונו ע"ש וכן כתב בספרי פמ"ג על או"ח סי' תרנ"ו וכן כתב בתשובת חות יאיר סו"ס קל"ט לענין לאו דלא תלין אביאנו אי"ה לקמן סימן שנ"ז סק"ח (ועיין בט"ז לקמן סימן רל"ב ס"ק י"ז ודו"ק) ועיין בס' חומת ירושלים ס"ס קצ"ו שכ' דנראה לו חילוק שבין עשה לל"ת לענין חיוב בזבז ממונו הוא דקום עשה הרבה ימנע ממנו בסבת עניותו לכן התירו שלא יקיים פ"א על דרך שארז"ל חלל שבת א' כדי שתשמור שבתות הרבה אבל שיעבור ל"ת משום ממון אין סברא דמשום עוני ודאי אין הכרח לעבור ל"ת ומניעת עשיות הרבה ימצאו בסבת עוני עכ"ד. לפי זה יש לומר דאין חילוק. ועיין בס' משנת חכמים ריש הלכות יסודי התורה שדעתו ג"כ נוטה לחלק דדוקא בל"ת שיש בו מעשה וכתב דה"ה להיפך במ"ע שעובר בקום ועשה כמו כל לאו הבא מכלל עשה מחויב לבזבז כל ממונו ע"ש. עוד כתב בפמ"ג שם דיש להסתפק בל"ת דרבנן אם מחויב ליתן כל ממונו או חומש ע"ש ועיין בתשובת חות יאיר סי' קפ"ג דפשיטא ליה דאפי' בל"ת דרבנן צריך ליתן כל ממונו וז"ל השאלה שם במעשה שאיש חיל אמר ליהודי שישתה עמו יי"נ ואם לא יקטע את אזנו וכתב דאם הדבר היה דרך גיזום דברים בעלמא ודאי שאין ראוי למהר ולשתות אך אם באמת ירא לנפשו שיעשה כאשר זמם יכול לשתות בפרט בזמן הזה שאין נסך גמור ואם יכול להציל עצמו בממונו צריך לפרוז כל ממונו ולא יעבור גם לא יביא עצמו לידי סכנה ע"ש עוד (אכן בתשובת הקודמת שם לענין לנשק אשתו נדה מפני האונס לא כתב כן ע"ש) שוב מצאתי כן בתשובת רדב"ז ח"א סי' קמ"ה וז"ל השאלה שם על מי שהוא בין העובדי כוכבים ואינו מוצא לאכול אלא דברים אסורים עד כמה יוציא ממונו למצוא דברים מותרים והשיב דודאי חייב ניתן כל ממונו ואפילו היכא דאיכא איסורי דרבנן כגון חלב שחלבו עובד כוכבים או שומנו של גיד וכה"ג חייב ג"כ לתת כל ממונו עד שימצא דבר היתר שהרי הוא עוברבלא תסור

כו' ומ"מ נראה שאינו מחוייב לקחת בהמתנה עד שיהיו לו מעות לפרוע דדלמא לא יהיו לו מעות ואז העובדי כוכבים חובשין אותו ויבא לידי סכנה ע"ש:

ה **להותיא ממונו**. עיין בספר תיבת גומא שם שכתב דיש להסתפק אם אין חשש סכנה אפשר דמחוייב לבזבז כל ממונו דמ"ע הוכח תוכיח הוא מטעם ערבות והוי כאילו הוא עושה הל"ת כל שיש בידו למחות אם מבזבז כל ממונו ע"ש ועיין לקמן סי' של"ד סעיף מ"ח בהגה משמע שם דאף באין חשש סכנה א"צ להוציא ממונו וכן הלבוש כאן כתב מי שיש בידו למרות א"צ להוציא ממונו ע"ז והשמיט במקום שיש סכנה ע"ש:

ו **ואם הוא בפרהסיא**. וכתב בשל"ה בשער האותיות סוף אות א' דעל קידוש השם מברכין בא"י אמ"ה אקב"ו לקדש שמו ברבים כדין הרבה מ"ע שמברכין על קיומן וע"ש ג"כ הטעם למה מברכין לקדש ואין אומרים על קידוש ע"ש:

ז **בפני עשרה מישראל**. עיין מ"ש לעיל סימן ב' סק"ו בענין אם הוא עצמו בכלל העשרה או לא וגם בענין אם נשים מצטרפות לזה או נימא דאימעטו מבני ישראל ולא בנות ישראל ולכאורה נראה דדוקא ישראל ולא גרים כדאיתא במסכת סוטה דף כ"ו ע"א דבני ישראל משמע למעוטי גרים והכא כתיב ונקדשתי בתוך בני ישראל ושמא גם הכא יש איזה ריבוי:

ח **יהרג ואל יעבור**. ע' בתשובת שבות יעקב ח"ב סימן ק"ו שנשאל פעם אחת שגזרו עליהם גזירה להעברת דת שמחוייבים ליהרג ולא לעבור ומקצתן יכולין לברוח אי מחוייבים לברוח כדי להציל נפשם דלא יהיו כמאבד עצמו לדעת או נימא דאל יפרשו מן הצבור שמחוייבים למסור את נפשם על קידוש השם והשיב דאף דמדברי התו' בפסחים דף נ"ג ע"ב גבי חנניה מישאל ועזריה מבואר דאפילו יכולין להמלט על נפשם אין לברוח זה אינו דוודאי היכא דאפשר לקיים שניהם שלא לעבור על המצוה ולקיים וחי בהם עדיף ודברי התוס' אפשר לתרץ ומ"מ אם רוצה להחמיר ע"ע שלא לברוח ולמסור נפשו לקדש השם ברבים שממנו ילמדו אחרים לא מקרי מאבד עצמו לדעת ע"ש:

ט **ודוקא כו'**. עיין בס' משנת חכמים ריש ה"ל יסוה"ת שם שכתב דלכאורה גם בזה יש לחלק בין שב ואל תעשה לקום ועשה ע"ש:

י **ובעבודת כוכבים ג"ע**. עיין בתשובת רדב"ז ח"א סימן צ"ב שהעלה דה"ה אם אונסין לעבור על אחת מכל מצות התורה באמרם שאין תורת משה אמת או שאנחנו החלפנו אותה כאשר הם אומרים ושלא צוה הקב"ה על ככה (או שהציווי היתה רק לזמן מה וכבר נתבטלה. כן כ' הוא ז"ל בתשובות החדשות שד"ם ע"ש) שחייב למסור את נפשו עליה אפילו להנאת עצמו ובצנעה ושלא בשעת הגזירה ע"ש עוד:

יא **רק לאו בעלמא**. עש"ך דהעיקר כהרמב"ם דעל חיבוק ונישוק יש מלקות מה"ת אך דוקא בדרך חיבת ביאה ועיין בתשובת חות יאיר סימן קפ"ב במעשה שהיו ראובן ושמעון נוסעים מפרנקפורט לווירמש והיה שם בפ"פ אשה שבעלה בווירמש ובתה הפנויה אצלה ורצו ג"כ ליסע לווירמש ומפני שאין להם תייר כנהוג בקשו מרו"ש הנ"ל שראובן יאמר זו אשתי ושמעון יאמר זו בתי ובהגיעם למקום שמראים התיור ומי שאין לו התיור יוקנס סך יו"ד זהובים או כרצון המוכס אמרו רו"ש כנ"ל והמוכס לא רצה להאמין להם אם לא שינשקו זה אשתו וזה בתו ואם הם בנדתן ישבע כ"א על דבריו שכן הוא אם מותרים לעשות כן וכתב דאם באמת היתה זו אשתו נדה והמוכס בעל עלילה אינו מאמין לשבועה ורוצה לקנסו סך רב או לתופסו ולעקלו אם לא ינשקנה נושק בלב עצב וכמי שכפאו שד ואין בכך כלום אחרי שאין זה רק מדרבנן כיון שאינו בדרך חיבה וכ"ש אם אינו מבקש רק שיגע בה ואף שכתוב בהגהה לעיל דאפילו בשאר עבירות חייב להציל עצמו בכל הון ביתו היינו בלאו דאורייתא (ע"ש בסימן קפ"ג הבאתיו לעיל דאף בל"ת דרבנן צריך ליתן הכל וזה סותר למ"ש כאן) ועוד אפשר דדוקא כשהעובד כוכבים מכוון להעבירו על דת ולא במכוין להנאתו ועוד שכאן העובד כוכבים אינו יודע שעובר על דת רק סובר שהישראל שיקר לו באמרו נדה היא מפני שלא רצה לעשות פריצותא לפניו אינו חייב לבזבז ממון רב רק לפי יכלתו וחסידותו לא מצד החיוב. אמנם בנ"ד שהיהודים בערמה עשו כו' ואף אם יראים רו"ש שיגיעו הם לידי הפסד ממון בשביל כך ג"כ אין היתר הן בנשיקה והן בשבועה שנדה היא כי נהי דמצי לישבע על דברי אשתו בזה משום דהתורה הימנה כדכתיב וספרה לה משא"כ על דברי אשה אחרת מנא לן וגם באשתו צ"ע אם מצי לישבע די"ל דלא האמינה תורה רק לבא עליה משום דלא סגי בלא"ה. וכ"ש חלילה להם להוציא מפיהם שבועת שקר שזו אשתו וזו בתו אפילו מגיע להם היזק רב דמ"ש נודרין למוכסין דוקא בעומד מאליו וגוזל ולא שרינן רק באופן שאין מוציא שקר מפיו. וכ"ש שלא יחטא זה להצלת ממון של זו. וע"ש עוד מה שתמה והרבה להקשות על דברי הר"ן שהביא הש"ך:

יב **בת ישראל**. עבה"ט ומ"ש בשם ש"ך מיהו בנ"י כתב דאפילו בצנעה כו'. עיין בתשובת נו"ב תניינא חלק אה"ע סימן ק"נ בד"ה ואם באנו שתמה ע"ז דהא דגם על אביזרא דידהו יהרג היינו שעכ"פ אסור מה"ת אף דליכא כרת אבל במה שאינו אסור מה"ת רק מדרבנן אף שהוא מאביזרא דג"ע או עבודת כוכבים לא אמרינן יהרג ואל יעבור והרי בצנעה אין כאן איסור תורה רק גזירת בית דינו של שם ואין אני תמה על הנ"י דאולי ס"ל דגם איסורי דרבנן שהם אביזרא דג"ע הם בכלל יהרג ואל יעבור וסובר דבהך שאמרו ימות

ואל תעמוד ערומה אין כאן רק איסור דרבנן וכדעת הרמב"ן (באמת מלשון הש"ך רס"ק יו"ד משמע בהדיא דהנ"י ס"ל כדעת הרמב"ם אך באמת בנ"י שם ליכא הך סיומא אלא שעובר בהן בלא תקרבו כו' רק כתב בסתם שאין זו העבירה גופא ע"ש) אבל על הש"ך אני תמה דבסק"י הכריע כהרמב"ם שהוא לאו גמור וכתב שכן מוכח מהך דהעלה לבו טינא ובס"ק י"ב הביא דברי הנ"י והם סתרי אהדדי עכ"ד. וע"ש עוד בד"ה ואמנם לתרץ:

יג **תנו לנו א' מכם**. בתשובת נו"ב תניינא חי"ד סימן ע"ד נשאל בן המחבר שר שצריך יהודים לעבודתו ומבקש מהיהודים שימסרו לו איזה נערים אם מותר למסור לו והשיב דפשוט שאסור ואף אם יש איזה נערים קלים ופרוצים ביותר אין אנו יכולים לדון דיני נפשות והרבה הילדות עושה וניתן להענישם בתפיסה אבל חלילה למסור אותם להדיחם לגמרי מקהל ישראל ובפרט שלא נתברר בעדות ברורה אם עברו עבירה חמורה לכן שארית ישראל לא יעשו עולה כזו אך את זה יכולים לעשות להשתדל על אדם כשר שלא יקחו אותו כ"ז שלא אמרו בפירוש שאותו הם מבקשים אבל אם כבר בא הפקודה על אחד קשה להורות להשתדל עבורו ובנד"ז קשה להורות וע"ז אמרו חז"ל כשם שמצוה לומר דבר הנשמע כו' והמשכיל בעת ההיא ידום אבל עכ"פ מחוייבים למחות ביד מי שרוצה למסור בידים ע"ש ועיין בתשובת יד אליהו ס"ס מ"ג ועיין בס' תפארת למשה שכתב דעל פי גורל שרי כעובדא דיונה וגבעונים וסרח בת אשר ע"ש:

יד **חייב מיתה**. עיין בתפארת למשה שכתב דאפילו כולם חייבים מיתה בשוה שרי אפילו לפי סברא זו ול"ד להיכא דכולם שוים שאין חייבים מיתה ע"ש. ועיין בתשובת בית יעקב סימן קמ"ז שכתב דלכתחלה אם בא אצלם מי שחייב מיתה ויש לחוש שיהיו מוכרחים למוסרו אסור להם לקבלם להיות אצלם ופירש כן דברי הרמב"ם במה שכתב ואין מורין כן לכתחלה ע"ש:

טו **כשבע בן בכרי**. עבה"ט של הרב מהרי"ט ז"ל ומ"ש בשם מהר"ם רקנטי אם אמר השר לישראל הנח לי לקצוץ אבר א' שאינך מת ממנו ובאם לא אמית את ישראל חבירך כו' ע' בתשובת הרדב"ז ח"ג סימן תרכ"ה שנשאל על ענין זה והשיב שאינו מחוייב זולת ממדת חסידות. אולם אם יש ספק סכנת נפשות הרי זה חסיד שוטה דספיקא דידיה עדיף מודאי דחבריה ע"ש ועיין בספר אגודת אזוב דף ג' ע"ג ובהשמטות לדף ל"ח ובסוף הספר מ"ש בזה ועיין בתשובת יד אליהו סימן מ"ג:

טז **יטמאו כולם**. עיין במ"מ פ"ה מהלכות יסוה"ת שכתב בשם הרשב"א בתשובה דאפילו היתה אחת כבר מחוללת יטמאו כולם ולא ימסרו אותה ועיין בדגול מרבבה שתמה ע"ז

דבירושלמי פ"ח דתרומות מבואר להיפך דאם היתה כבר טמאה או שפחה מוסרין אותה ע"ש וע' בתשובת נו"ב תניינא חי"ד סימן ע"ד מ"ש בזה:

יז **כל מקום שנאמר יהרג כו'**. עיין בס' משנת חכמים שם שנסתפק גם לענין זה אף אי נימא דבהנך עבירות שדינן שיעבור ואל יהרג אין חילוק בין אם באים עליו על עסק עבירה או לא (עמש"ל ס"ק ב') עדיין יש להסתפק באלו ג' עבירות שיהרג ואל יעבור ואם עבר ולא נהרג דפטור אם דוקא בכה"ג שבא האנס לאונסו לעבור על דת ח"ו ואם לאו יהרג ועבר על דת הוא דפטור. אבל אם האנס רצה להורגו והוא מרצונו עבר על א' מג' עבירות בכדי להציל עצמו י"א דהוא חייב מיתה או מלקות על גוף עבירה כיון דמדינא יהרג ואל יעבור. ועיקר הפטור אם עבר מגז"ה. י"ל דאין בו אלא חידושו והיינו דוקא באם אנסוהו לעבור. ושוב כתב לחלק דאף אם נימא דבכה"ג לא מקרי אנוס דכן הדעת מכרעת מ"מ בעבודת כוכבים כה"ג שבאו עליו על עסקי נפשות והוא בעצמו אומר שרצונו לעבוד עבודת כוכבים פטור ממיתה דהוי כמו עובד מאהבה ומיראה במס' סנהדרין ד' ס"ד. משא"כ בג"ע וש"ד ע"ש באריכות:

יח **כדומה לזה**. עבה"ט בשם רש"ל מ"ש דוקא לת"ח כו' ועיין בתשובת בית יעקב סי' קט"ו שכתב דרש"ל מיירי ביש לו ממון ליתן המס אז לא שרי אלא בת"ח אבל אם אין לו גם בשאר בני אדם רשאי לומר לישנא דמשתמע לתרי אפי. וכ' עוד דטעם השני שכ' רש"ל מאחר שהוא פטור ממס כו' הוא עיקר ולפ"ז אם באים עליו לעשות לו גזילה בדרך מותר לכל אדם לומר לישנא דמשתמע לתרי אפי' דדוקא במס יש חילוק בין ת"ח לשאר אדם אבל בגזילה אין חילוק ע"ש:

סימן קנח

א **מלחמה**. עבה"ט של הרב מהרי"ט ז"ל ומ"ש בשם חו"י על א"א שהרה לזנונים כו' עי' בשאילת יעב"ץ ח"א סימן מ"ג שהשיג על החות יאיר בזה ודעתו להתיר ע"ש:

ב **מסבבים**. עבה"ט וע' בס' בית מאיר סי' י"ז סעיף ג' מ"ש בזה. ועיין בתשובת ב"י סי' ב':

ג **להכעיס**. עי' בתשובת עבודת הגרשוני סוף סי' י"ח:

ד **אכל נבילה או כו'**. עי' תב"ש לעיל סימן ב' ס"ק י"ח ועיין בפמ"ג על או"ח סימן ל"ז:

סימן קנט

א **מותר להלוות**. עט"ז ס"ק א' ועיין בתשו' אא"ז פנים מאירות ח"ב סי' ע"ג:

ב **לעובד כוכבים**. עיין בספר חוות דעת שכתב דלעבד כנעני אסור עיין שם:

ג **ויש מחמירין**. בתשובת תפארת צבי חי"ד סי' ס"ג אות ה' כתב אף להפוסקים המחמירים במומר לעבודת כוכבים דאסור להלוות לו ברבית דהוי אחיך מ"מ אם לקח ממנו רבית לא יחזיר דאף אם עבר על הלאו בזה לא קיים העשה וחי אחיך דאינו מוזהר ע"ז וכן במומר להכעיס אף דשייך דאית ליה זרעא מעליא לא יחזיר ושרי לעכב לדידיה אולם נסתפקתי אם לקח רבית מישראל ואח"כ נעשה הלוה מומר לעבודת כוכבים אם יחזור לתקן הלאו הראשון שכבר עבר או דלמא בזה לא יתוקן הלאו דהרי אינו מצווה עתה להחיותו ע"ש שלא העלה בזה דבר ברור והניח בצ"ע ועיין עוד בתשובת ח"צ סימן מ"ג ובתשובת שבות יעקב ח"ב סימן ע"ג מה שכתבו בענין מסור:

ד **וטוב להחמיר**. עיין בתשובת תפארת צבי שם שכתב דעכ"פ ודאי דאסור להלוות לו בלא רבית וכן מוכח לשון רמ"א שכתב אם יכול להשמט אבל בלא רבית אסור רק לא ילוה כלל. וכתב עוד דצ"ע באבק רבית אם אסור למומר דאפשר לא גזרו כולי האי אך לפי דברי הרמב"ן שכתב דהוי אחיך יש לאסור ע"ש:

ה **דין מומר**. עבה"ט בשם ש"ך ועיין בתשובת תפארת צבי שם שתמה עליו דנהי דעשאום כעובדי כוכבים אף להקל מ"מ מי הפקיע אותם מהמצות דנימא דאינם מצווים שום דבר דלא נעבור על לפ"ע והעלה להחמיר דאסור ללוות מהם ברבית ע"ש:

ו **שאסור**. עבה"ט בשם ש"ך ועיין בח"ד שכ' דמ"מ ללוות מהן יש לאסור:

ז **מומרת**. עבה"ט סוף סק"ז ועיין בתשובות הרדב"ז ח"א סימן י"ב שכתב דהיכא דאיכא ספיקא אם בן מומר זה הוא מן העובדת כוכבים או ממומרת מותר להלוות ברבית דאע"ג דאיכא למימר ספיקא דאורייתא לחומרא מ"מ כיון דאיכא פלוגתא בבני המומרים והוי נמי ספיקא אזלינן לקולא ע"ש:

סימן קס

א **הלוה הנותנו כו'**. עד (בהגה) אבל ברבית דרבנן אינו עובר אלא משום לפ"ע. עיין במשנה למלך פ"ד מהלכות מלוה דין ב' שכתב בשם הרב בעל פני משה דהיכא דלוה חזי דהמלוה מוזיף הני דמים לישראל אחרינא ליכא משום לפ"ע כדאיתא פ"ק דעבודת כוכבים דמושיט כוס יין לנזיר לא מחייב משום לפ"ע אלא בדקאי בתרי עברי דנהרא אבל בלא"ה לא. והוא ז"ל חלק עליו דלא דמי לנזיר דשם אם לא היה מושיט זה הכוס לא היה נעשה כלל האיסור לפ"ע אבל גבי רבית דאם לא לוה זה היה הלוה האחר עובר אלפ"ע. בשביל זה לא נפטר מלפ"ע ועוד דהכא אסור דאפשר שהלוה האחר יחזור בו ולא ילוה ונמצא דאיהו מכשיל למלוה עכ"ד והנה לדעת התוס' והרא"ש ור"ן רפ"ק דשבת (והובא

לעיל סי' קנ"א ס"א בהגהה) דאף בנזיר בחד עברא דנהרא אסור מדרבנן כיון דמחויב להפרישו ע"ש ה"ה הכא אף אי נימא דדמי ממש לנזיר מ"מ אסור לכתחילה ואף די"ל דהכא ברבית דרבנן הוי גזירה לגזרה מ"מ מאחר דהם תלו הטעם כיון שמחוייב להפרישו והא מילתא פשיטא דאף באיסור דרבנן מחוייב להפרישו וכמו שהוכחתי לקמן סימן ש"ג. אמנם במומר כה"ג אי נימא דדמי ממש לנזיר מותר אף לכתחילה לפמ"ש הש"ך שם סק"ו דכ"ע מודים בישראל מומר לעבודת כוכבים כיון דאין מחויב להפרישו ע"ש. ונראה לכאורה דאם אותו ישראל אחר שרוצה ללוות ג"כ הוא מפני פקוח נפש או לצורך מצוה וכדומה אין איסור ללוה זה אפילו לכתחילה דבכה"ג גם לדעת המ"מ ליכא לפ"ע דהא דמי ממש לנזיר דאם לא לוה זה לא היה נעשה כלל האיסור לפ"ע דהא מפני פ"נ ולצורך מצוה מותר ללות ברבית כדלקמן סכ"ה וגם מ"ש המל"מ שמא יחזור בו לא שייך הכא דנראה דלא חייבינן לזה רק היכא שהלוה האחר היה עושה איסור שקרוב הדבר שיחזור בו כי לא יחפוץ לעשות רשע וראיה ברורה לזה מתוס' חגיגה דף י"ג ע"ב בד"ה אין מוסרין והביאו המל"מ שם דאל"כ קשה הא אכתי איכא חששא השניה שמא יחזור בו ע"ש ודו"ק אלא דמטעם אחר יש לאסור שלא יהיה הגורם לבטל פקוח נפש וצורך מצוה וכל זה פשוט:

ב **והעדים**. עי' בתשובת מהרא"ש סימן קס"ב שנסתפק אם זהו דוקא במלוה בשטר אבל בע"פ אין העדים עוברים משום ולא תשימון או אפילו במלוה ע"פ ע"ש ובש"ג פרק איזהו נשך כתב בפשיטות דאפי' במלוה ע"פ עוברים ע"ש:

ג **אבל ברבית דרבנן**. עי' בח"ד שכתב דה"ה העדים אין עוברים ברבית דרבנן רק משום לפני עור ע"ש:

ד **מדעתו**. עיין בח"ד שכתב דדוקא לכתחילה אסור לקבל כשיותן לו יותר אבל כשכבר קיבל ומצא יתרון א"צ להחזיר ובהכי ל"ק מח"מ סימן רל"ב ע"ש:

ה **אני נותנו לך במתנה**. עי' בשו"ת תשובה מאהבה ח"א מסימן נ"ד עד סימן נ"ח אודות שנשאל באחד שאומר לחבירו הנני נותן לך מנה במתנה גמורה מעכשיו ולעולם ע"מ שתתן לי אחר ל' יום ק"כ היש בזה חשש רבית דאורייתא או דרבנן או הערמת רבית. וכל מ"ש בפוסקים היינו שהיא מלוה גמורה והתנאי היה על הרבית לתת לו דרך מתנה משא"כ בזה שאין כאן מלוה ולא זכרון הלואה כלל והשיב על זה באריכות ודעתו נוטה שאין בזה רבית דאורייתא או דרבנן רק הערמת רבית או מחזי כרבית ושוב חזר החכם השואל והאריך לבאר דיש כאן איסור תורה ור"ק היוצא בדיינים ובעל המחבר הודה לו והביא לזה עוד ראיות ע"ש ועמש"ל סימן ש"ה סקי"א בשמו ועיין בשאלות ותשובות

פרח מטה אהרן ח"ב סי' ק"ח. וכתב בספר כנה"ג שסידר למי שרצה לעלות לא"י והיה רוצה להניח קרן שיתפרנס ממנו כל ימי חייו שיתן המעות לפלוני במתנה ופלוני יהא מתחייב לתת לו כך וכך לשנה כל ימי חייו אם מעט ואם הרבה ואם ימות הנותן תיכף ישארו הנכסים למקבל ואם יאריך ימים חייב המקבל לשלוח לו כל ימיו הסך שקצבו ביניהם ולרווחא דמילתא עשה שיתן המעות במתנה גמורה למקבל בלי שום תנאי ואח"כ יתחייב המקבל לשלם לו סך כך לשנה עכ"ד ועיין בשאילת יעב"ץ ח"ב סימן ק"ס שפקפק על היתר זה דמ"מ הוי רבית ולפחות הערמת רבית כל מה שמקבל יותר מהקרן אם האריך ימים הנותן ע"ש:

ו **מועלת מחילה.** עיין בשאילת יעב"ץ ח"א סימן קמ"ז שכתב דדוקא מחילה בפירוש מהני אבל שתיקה לחוד לא מהני דדלמא גברא אלמא הוא וסבר למחר מוקמינא לי' בי' דינא או אמתלא אחרת היה לו בהמתנת תביעתו ע"ש ועמש"ל סי' קס"א סק"ה עוד בשמו. ועי' בתשובת שמש צדקה חי"ד סימן ל"א מ"ש בזה:

ז **בשביל שילוהו.** עיין בח"ד שכתב דמיירי שנתן לו המתנה ואומר אם תרצה תלוני לכשאצטרך אבל אם מתנה כן בתנאי גמור שאינו נותן לו המתנה רק בשביל שילוהו וכשלא ילוה לו יתחייב להחזיר המתנה אז כשמלוה לו בשביל זה בודאי הוא רבית קצוצה ע"ש וכ"כ בשו"ת לחם רב סימן י"ב:

ח **רבית דברים.** עיין בשאילת יעב"ץ ח"ב סימן מ"ז שכתב דאדם חשוב אסור לקבל מתנה ממי שהלוהו בעודו בעל חובו כיון דקיי"ל באשה כה"ג מקודשת ש"מ דין ממון יש בו דהו"ל כמתן מעות כ"ש לענין רבית דלא בעינן מעות שאפילו רבית דברים אסור. ומה נקרא אדם חשוב לענין זה היינו כל שאינו מקבל מתנה משום אדם זולת זה אם נזהר במעות צריך להיות נזהר במעות ואם אינו מקבל כל דבר אפילו מנות של מאכל ומשקה צריך הוא ליזהר גם כאן בכל. ע"ש:

ט **שלא יפייסנו.** עבה"ט בשם ש"ך דהרוצה לסמוך על המתירין רשאי כיון דאיסור דרבנן הוא. ועיין בג"ת שער מ"ד ח"ב סימן י"ד שהקשה עליו כיון דפלוגתא דהני רבוותא היא אי הוי כשלוחו או לא. הא אי הוי כשלוחו הרי הוא כמותו ואסור מה"ת גם מהרשד"ם בחה"מ סימן רל"ב כתב בפשיטות דאסור מה"ת ע"ש ועיין בשער המלך פ"ה מהלכות אישות דין ט"ו שתמה עליהם דאישתמיט להו דברי התוספות ורמב"ן והר"ן דמבואר מדבריהם דאפילו בחוזר ונפרע אינו אפילו א"ר אלא הערמת רבית גרידא. ועיין במל"מ פ"ה מהלכות מלוה ולוה דין י"ד שנסתפק לדעת הרמב"ן וסייעתו החולקים בחלוקה הג' דהיינו פייסו הלוה ולא נתן לו כלום אי חולקים נמי בחלוקה הב' וס"ל דאפילו אמר

הלוה למלוה פלוני יתן בשבילי כל שלא נתן הלוה לנותן ש"ד וכתב דמסברא נראה דשרי כיון שאין הלוה נותן כלום מה לי שיפייס הלוה לאדם אחר שיתן בשבילו מה לי שיאמר הלוה למלוה פלוני יתן בשבילי ע"ש וכן דעת השעה"מ שם בפשיטות אלא שתמה עליו לאידך גיסא דאמאי מספקא ליה כלל דהא מלשון בעה"ת מבואר דטפי מסתבר לאסור בשיפייס הלוה לנותן שיתן בשבילו מהיכא שדבר הלוה עם המלוה וא"כ כיון דלדידהו אפילו פייסו שרי מכ"ש כשדבר הלוה עם המלוה ע"ש:

י **שתתן זוז לפלוני**. עיין בתשובת חות יאיר סימן ק"צ שנשאל בראובן שהלוה לשמעון מאה ר"ט על שנה וככלות השנה ביקש מעותיו ושמעון מעכב ואומר כי לפי שעה אין לו ואמר לו ראובן שימתין לו זמן מה רק שיעמיד לו ערב שיהיה בטוח והפיס שמעון את לוי ופסק ליתן לו כל חודש זהוב א' שיערב עבורו אם יש בזה חשש רבית. וכתב דאפילו היה זה בתחילת הלואה אין בו שום חשש איסור אם לא שיש כאן תחבולת רשעים שראובן יודע שא"א לשמעון להעמיד ערב כ"א לוי וזה כוונתו ליהנות ללוי בזה ולא משום שאין שמעון בטוח לו וה"ל כאומר תן דינר לפלוני ואלוה לך ובזה אין חילוק דגם לבסוף אסור רק דבכל שלא קצב עמו בתחלת הלואה יש מחלוקת הרמב"ם ורש"י אם הוא ר"ק כדלקמן סימן קס"ו ס"ב משא"כ אם ראובן לא קפיד רק על ערבות מי שהוא להבטיח מעותיו הרי אין למלוה שום הנאה וערב שכר ערבנותו הוא נוטל אם לא שהגיע ז"פ והוצרך לוי לפרוע ותבע את שמעון שמשם ואילך ודאי אסור לשמעון (מ"ש שם לראובן ט"ס) לרצות ללוי בריצוי כסף שימתין לו דהוי לרש"י ר"ק ולרמב"ם א"ר. ע"ש:

יא **ורבית קצוצה הוא**. עיין בתשובת תפארת צבי חי"ד סימן מ"ח אות ב' דהגאון החסיד מהר"ר עקיבא איגר זצ"ל נסתפק אם המקבל חייב להחזיר להמלוה והוא ז"ל כתב דודאי המקבל אינו מחזיר דאטו נתן לו עבור הלואה רק הנתינה היה עבור שזה צוה לו ליתן והדין שיתבע הוא את המצוה לו מדין ערב אבל אין לו ע"ז טענה כלום כיון שנתן לו במתנה ומיהו אם נתן לזה ואמר לו אני נותן לך עבור שאני צריך ליתן לפלוני עבור הרבית שפיר מחזיר אם הוא רבית קצוצה ע"ש:

יב **לפלוני שילוני**. עיין בשו"ת לחם רב סימן י"ב שכ' דהאומר לחבירו הילך זוז ואמור לאשתך שתלוה לי מעות מנכסי מלוג שלה הוי ר"ק דיד אשה כיד בעלה ע"ש:

יג **דאסור למלוה ליקח**. ואם אומר לחבירו הילך זוז בעד שכר טרחך לבקש לי הלואה ואף אם לא אמצא מי שילוני יוחלט לך מותר להשליח ליתן למלוה זוז דהוי כנותן מעות עצמו. כ"כ בס' חות דעת ע"ש:

יד **דמותר לישראל**. עיין במל"מ פ"ה מהלכות מלוה ולוה דין י"ד בד"ה העולה שכר. ודע דברבית דרבנן כגון שהוא דרך מקח וממכר אין ללמוד מתשו' רש"י הלזו דשרי לעשותו ע"י שליח דאפשר דע"כ לא אמרינן אין שליח לד"ע אלא באיסורי דאורייתא אבל באיסורי דרבנן אפשר שיש שליח ומהר"י מטראני ח"א סימן קט"ז נסתפק בזה עכ"ד ועיין בשער המלך שם שכתב על זה דאפילו אם נאמר דבאיסור דרבנן יש שליח לד"ע נראה דלדעת רש"י ז"ל שרי לעשותו ע"י שליח דכיון דהא דאסרו חכמים דרך מו"מ היינו משום גזירה שמא יבא לידי דאורייתא כמ"ש הרמב"ם פ"ו איכא למימר דדוקא ברבית הבא מיד לוה למלוה גזרו דלמא אתי לאיסור דאורייתא אבל ברבית ע"י שליח דלא אתי לידי איסור דאורייתא לא גזרו ע"ש:

טו **ואי משום כו'** אין שליח לד"ע. עיין בס' תיבת גמא פ' קרח מה שהקשה על זה מח"מ סימן שפ"ח סט"ו בהג"ה ועיין בש"ך שם ס"ק ס"ה ובתו' ב"מ דף י' ע"ב בד"ה דאמר לישראל ותראה דלק"מ וע' במל"מ פ"ה מהל' מלוה באריכות:

טז **אין שליח לד"ע**. כתב מהר"ם די בוטון דף קס"ח והביאו הרב כנה"ג בח"מ סימן קפ"ב דאם המשלח אנס את השליח והפחידו בדברים מיחייב שולחו ע"ש ועיין בשער המלך שם סוף דין י"ד שכתב דבש"ס פ' הפרה גבי הא דפריך בור של ב' שותפין היכי משכחת לה כו' נראה דאפילו אם אנס את השליח אין שליח לד"ע דאל"כ אמאי לא מוקי לה בשאנסוהו ושווינהו שליח ע"ש. ועיין בתשובת נו"ב חלק אה"ע סימן פ' אות א':

יז **בהיתר זה**. עבה"ט ועיין בתשובת חינוך ב"י סימן ס"ג שהעלה כדעת הלבוש והט"ז שאין זה היתר כלל וע"ש בסי' ס"ד כתב דמ"מ אפשר לומר שאינו נקרא ר"ק להיות יוצא בדיינים:

יח **של יתומים**. עיין בתשובת מהרי"ט ח"א סימן קמ"ד שכתב דמותר ליתומים ללות בא"ר מיתומים אחרים וכ"ש ביצא שט"ח על היתומים שאביהם לוה בא"ר מיתומים אחרים דמפקינן מיתמי ליתמי ע"ש. ועיין בתשובת מהרש"ך ח"ג סי' ב' בשם מהר"א מונסין דאע"פ שמותר ליתומים לתת מעות בא"ר מ"מ אם נתן אביהם בא"ר ומת אין יכולים היתומים לגבות הא"ר אע"פ שהם מותרים בו ע"ש. ועיין במל"מ ספ"ד מהלכות מלוה שהביאו ודחה ראייתו ומ"מ מסיק דלענין דינא דבריו נכונים דאין גובין ע"ש:

יט **או ת"ת**. ואם מותר להלוות מעות של ת"ת וכיוצא בו שאין לממון זה בעלים ידועים ברבית קצוצה עיין בתשובת הרשב"א סימן תרס"ט ועיין עוד בתשובת בשמים ראש סימן כ"ז ובתשובת מהרי"ט ח"א סימן קט"ז וקי"ז ובפ"ב יו"ד סימן מ"ה ובתשובת פני משה ח"א סימן צ"ד ובתשובת שמש צדקה חלק יו"ד סימן ט"ז וסימן ך' ע"ש:

כ **נוהגין להקל**. עבה"ט בשם ש"ך ועיין בתשובת נו"ב חי"ד סימן מ' שכתב דכן יש לנהוג דאף דלדעת רש"י שצריך ב"ד משום שכח בידם להפקיר נכסי המקבל נגד היתומים אזי צריך ב"ד חשוב ועכשיו אין לנו ב"ד חשוב א"כ אין לנהוג כן וזה טעם המנהג שהביא הש"ך מ"מ העיקר כהחולקים על רש"י וכתב וכן נהגתי אני כמה פעמים שנתתי זוזי דיתמי קרוב לשכר ורחוק להפסד וכתבתי בשטר עיסקא שעשיתי עם המקבל שזה זוזי דיתמי שקבל קרוב לשכר כו' ע"ש:

כא **אבל ברבית דרבנן שרי**. עש"ך ס"ק כ"ח ועיין באורים ותומים כללי מגו ס"ק צ"א:

כב **שרי**. עיין במג"א בסימן רמ"ב שכתב בשם שבולי לקט לווין ברבית לצורך סעודת שבת או סעודת מצוה ועיין בספר באר יעקב שם וכאן שכ' דר"ל ברבית דרבנן ופשוט הוא:

כג **כל זמן שלא הגדיל**. עיין במל"מ פ"ד מהל' מלוה דין י"ד שכ' דיש להסתפק בנכסי יתומים שניתנו קרוב לשכר ורחוק להפסד ונתעסק בהם המקבל עד לאחר שהיה ליתום י"ג שנה (לאו דוקא הוא) ואם יקח היתום מהריוח שהרויח לאחר שהגדיל כיון שהתנאי היה בשעת היתר. א"ד בתר גוביינא אזלינן ולכאורה דמי זה להההיא דסימן קע"א בנתגייר אך אפשר לומר בזה שמותר ליקח אף מהריוח שהרויח לאחר שהגדיל לפי דשאני שאר איסורי רבית שיש איסור בנתינה מצד עצמה אבל קרוב לשכר אין בזה איסור בשעת נתינה שאין האיסור אלא מב' החלוקות דהיינו שיהא קרוב לשכר ורחוק להפסד אבל בחלוקה א' אין איסור שאם היה קרוב להפסד כדינו היה מותר קרוב לשכר וכן בהפך נמצא שאין כאן איסור אלא משום התנאי וכיון שהתנאי היה בשעת היתר שרי אבל בשאר איסורי רבית שאין האיסור מצד התנאי אלא מצד הנתינה לבדה אף שהתנאי היה בשעת היתר בתר נתינה אזלינן ולכן במשכנתא או בחכירי נרשאי אסור לאכול הפירות או לקחת החכירות לאחר שהגדיל וכתב עוד דלא מהני הכא זקפן כמו דמהני גבי עובד כוכבים אף לדברי תה"ד דס"ל דזקפן מהני אפילו למה שעלה לאחר שנתגייר משום דשאני התם דכל מה שזקף כשהיה עובד כוכבים היה היתר גמור שהרי לא היה מוכח שיתגייר וא"כ אף שנתגייר גובה את הרבית לפי שבשעת הזקיפה היה היתר גמור אבל גבי יתום אם זוקף אף מה שיעלה לאחר שיגדיל משעת זקיפה עבד ליה איסורא:

כד **נטל**. עבה"ט מ"ש אבל בתשובת ר' אהרן ששון כו' וכ"כ בתשובת אמונת שמואל סימן כ"ט בשם מורו הגאון מהר"ר יעקב מלובלין ז"ל דאפי' לא הרויח אלא כמה שהתנה מחוייב גם כן ליתן להם ע"ש:

כה **חייב ליתן להם**. עיין בתשו' נחלה ליהושע סימן ל"ז:

סימן קסא

א **כללא דרבית**. עיין בתשובת חות יאיר סוף סי' ק"צ שכתב דאפילו אם לא היה כאן הלואה כלל ולא בדרך מקח הנעשה בפועל מיד ליד אלא שהיה לו אצלו שכר פעולה או שזיכה לחבירו במעמד שלשתן או שזכה מדר' נתן וכן מלוה דטרף לקוחות וחזרו על המוכר בכל אלו אם מרצה לבעל חוב באגר נטר אסור. וזה נלמד מלקמן סי' קע"ו ס"ו בהג"ה בנדוניות חתנים. מיהו פשוט דלא הוי רק אבק רבית ע"ש ומשמע מלשונו דאפילו לדעת הרמב"ם דלקמן סימן קס"ו ס"ב אין זה רק א"ר ולע"ד צ"ע. ועיין בתשובת שבות יעקב ח"א סי' ס"ד באחד שלא פרע חובו לזמנו והתרה בו המלוה שיפרע לו מעותיו שיפול להרויח בהם ואם לא יצטרך לשלם לו מה שהיה יכול להרויח בו וחבירו קבל התראתו ונתרצה ליתן לו הריוח ועכשיו אינו רוצה ליתן לו משום איסור רבית וכתב שזה פשוט שיש בזה איסור רבית כי הוא אגר נטר גמור והשיג על הסמ"ע בח"מ ס"ס פ"א שנראה מדבריו דאין בזה שום איסור דליתא ואין לסמוך עליו בזה להקל ע"ש:

ב **אינה יוצאה בדיינים**. עיין בתשובת מהר"י טראני ח"א קט"ז לענין אם לא גבה המלוה עצמו את הא"ר רק אחר קיבל בשבילו וכתב דלא זכה המלוה ויחזיר ללוה דזכיה מתורת שליחות הוא וקי"ל דאין שלד"ע וכתבו התוס' פ"ק דמציעא דאין מעשיו כלום ע"ש עוד ועיין בס' משנת חכמים הלכות עבודת כוכבים דף נ"ז מ"ש בזה:

ג **לצאת י"ש**. עי' בתשובת בית יעקב סי' ס' שכתב בכל הדינים הנזכרים בש"ס ופוסקים דפטור מדיני אדם וחייב לצאת י"ש היכא שהוא משלם משום שסבר שחייב בדיני אדם ואינו חושש לצאת י"ש ואומר בפירוש שמשלם משום זה שסובר שחייב בדיני אדם אסור לחבירו לקבלם ואפילו אם מחזיר לו סתמא צריך להודיע שהוא פטור מדיני אדם ע"ש:

ד **חייב להחזיר**. עיין בתשובת רדב"ז החדשות סי' רנ"ט שפסק כדעת הפוסקים דגם לצאת י"ש א"צ להחזיר ע"ש היטב ועי' ביאורי הגר"א ז"ל:

ה **שהיו כופין**. עבה"ט בשם ט"ז בא' שטען כו'. ועי' בתשובת אא"ז פנים מאירות ח"ב סי' ע"ד שחולק עליו בזה ע"ש ועיין בשאילת יעב"ץ ח"א סי' קמ"ז שהביא דגם הכנה"ג חולק על הט"ז והוא ז"ל כתב דלדעתו דינו של הט"ז אמת עכ"פ במחל לו כבר דהא מחילה מועלת אחר שכבר נתן הרבית (במ"ש לעיל סי' ק"ס ס"ה) ואפילו לא פירש מחילתו רק מעשיו מוכיחים שכבר מחל לו פ"א מחילה א"צ קנין ושוב א"י לחזור בו אף לכשירצה כ"ש באינו רוצה כל עיקר כנדון דידן מיהו אם אחר שנתחייב זה לראובן נתן רק לשמעון או שעדיין לא מחל לו על הרבית שכבר נתן אפילו קודם שנתחייב לזה אין מחילתו מחילה אח"כ. אמנם היכא דקדמה נתינת רבית לחובו של זה ואמר הלוה

דמחיל ליה מקמי הכי אע"ג דליכא עדים וראיה או הוכחה גמורה מהימן אפילו בדאיכא עדים על נתינת הרבית אם לא היכא דאיכא למיחש לקנוניא אית ליה עליו חרם סתם. וכתב עוד לענין ב"ח של זה המלוה שלקח הרבית אם גובה מהר"ק מאחר ששתק הנותן ולא תבע נראה דסתמא מחילה הוי וגבי מיניה כל כמה דלא תבע וכי הדר קתבע שיילינן ליה אמאי שתק עד האידנא וכי יהיב אמתלא מעליא שפיר ואי לא משבעינן ליה דלא מחל מעיקרא וה"ה אם אמר המקבל בעינא למיעבד תשובה ולהחזיר הרבית ודאי מצי לאפקועי מידי שעבוד ב"ח מיהו לא שקיל האיך אלא בשבועה דהוה ליה מוציא מן המשועבדים ע"ש:

ו **אין הבנים צריכין להחזיר**. עי' בתשובת תפארת צבי חי"ד סי' מ"ח אות א' דהגאון החסיד מהר"ר עקיבא איגר זצ"ל נסתפק באם א' נתן למלוה רבית קצוצה ועדיין לא פרע לו הקרן ומת המלוה אם יכול לנכות להיורשים מהקרן שחייב לשלם להם מה שנתן ר"ק או דומה לסלוקי בלא זוזי לדעת הסוברים בא"ר דהוי אפוקי (לקמן סי' קע"ב ס"א בהג"ה ועיין בש"ך לקמן סי' קע"ז ס"ק ב') ה"נ י"ל דהוי אפוקי ומיורשים אין מוציאים או דל"ד לא"ר דשם הוי ממונו דכשנתן לו זכה בהן אבל הכא היה צריך להחזיר והוי כפרעון על חוב והוא ז"ל כתב דלכאורה נראה דאף ר"ק נמי הוא קונה רק שמחויב להחזיר מצד המצוה ובריה אינו מוזהר והאריך בזה ולבסוף מסיק דמטעם אחר יכול לנכות דכיון שאילו אביהם קיים לא היה יכול לגבות אין בידו להוריש זה הממון ליורשים ע"ש ועי' עוד בתשובת מהרע"א הנ"ל סי' פ' מענין זה. ועי' בס' דגול מרבבה שנסתפק אם מת הלוה אם המלוה חייב להחזיר ליורשי הלוה כיון שעיקר חזרת רבית הוא משום וחי אחיך אהדר לי' כי היכי דיחיה וכיון שמת הלוה לא יבא לחיותו והביא דברי הכל בו שכתב יש לו להשיב הרבית לו וליורשיו וכתב ואפשר דהיינו ברוצה לשוב אבל הב"ד נראה שאין כופין להשיב ליורשי הלוה ע"ש:

ז **דבר מסויים**. עי' בתשובת הר הכרמל חי"ד סי' כ"ו בענין אם הניח פרה וטלית ושחטו אותה ואכלו בשרה או קרעו לטלית אם חייבים לשלם. וכן אם דבר מסויים זה שהניח אביהם מכרו היורשים אם חייבים לתת ללוה הדמים שקבלו. גם אם ירשו שני אחין וא' נטל בחלקו דבר המסויים ואח"כ נודע שהוא רבית והחזירו בדין אם יכול לגבות חלקו מאחיו השני ע"ש שהאריך בזה:

ח **אין מקבלין ממנו**. עי' בתשובת רדב"ז סי' תקכ"ח:

ט **שהמקח קיים**. עיין במל"מ פ"ח מה"מ דין ט"ו שכתב נראה שמי שהלוה לחבירו ונתן לו הלוה חפץ (ר"ל שאינו מסויים) ברבית שצריך להחזיר לו החפץ ואינו יכול

המלוה ליתן לו דמיו דדוקא כשקצץ עמו בדמים ואח"כ נתן לו חפץ בשביל הדמים אז הוא דאמרינן המקח קיים ויחזיר הדמים אבל כשלא קצץ צריך להחזיר לו החפץ בעצמו שהרי הלוקח לא קנאו והמוכר לא מכרו ולענין יוקרא וזולא (ר"ל היכא שהמקח קיים) כגון שבשעה שנתן לו החפץ היה שוה יותר מעכשיו יש ללמוד זה מגזל דקיי"ל שמשלם כשעת הגזלה ע"ש ועיין בשעה"מ פ"ה מהל' אישות דין ט"ו שהשיג עליו ודעתו דאפילו כשהתנה לתת החפץ ברבית יכול להחזיר הדמים ע"ש:

י **צריך להחזיר לו**. עיין בתשובת תפארת צבי חי"ד סי' ס"ג מה שפלפל בענין אתרוג של רבית לצאת בו ע"ש היטב:

יא **להחזיר לו**. עבה"ט ועיין במל"מ פ"ח מהל' מלוה ולוה דין ט"ו שכתב הא דאמרינן דדבר המסויים צריך להחזיר משום קלון כתב בעל ג"ת שאם נשתמש בו ועכשיו אינו שוה ד' זוזי שמחזיר לו הגלימא וישלם הפחת במעות ואם מחל הלוה הגלימא מספקא ליה אי מהני מחילה או לא דאכתי איכא קלון דלאו כ"ע ידעי במחילה זו אכן כבר כתבנו לעיל דע"כ לא אמרינן דאיכא לזות שפתים אם אינו מחזיר הגלימא אלא כשהוא רוצה לזכות בע"כ של לוה מכח הפסיקה שנמצא שמחמת איסור בא לו קנין זה אבל אם אח"כ רצה הלוה למחול או שנתרצה לקבל המעות אז ליכא לזות שפתים שהרי קנין זה בהיתר הוא עכ"ל וע"ש עוד:

יב **אפילו הקרן**. עיין בתשובת פרח מטה אהרן ח"א סימן כ"א:

סימן קסב

א **ממטבע כסף**. עיין בתשובת דרכי נועם חי"ד סימן כ"ד באורך ועי' בתשובת רדב"ז סי' ת"ע:

ב **שיעשנו דמים**. עיין בתשובת בית אפרים חי"ד סי' מ"ג שכתב דע"כ לא שרינן אלא בהתנה בפירוש שיפרע לו מעות אבל אם התנה שהברירה ביד המלוה לקחת חטים או מעות אין התנאי מועיל ואדרבה מגרע גרע שאם הוזלו אח"כ החטים ונותן לו מעות כפי שהיה שוה בשעת הלואה הוי ר"ק כיון שהתנה בתחלה וע"ש שהאריך בזה:

ג **ואם הוזלו נותן לו הסאה**. עיין בתשובת בית אפרים שם שהאריך להוכיח דדוקא חטים הוא דנוטל אבל אסור ליתן לו דמים שהיה שוה בשעת הלואה רק בהוקרו אבל בהוזלו לא. משום איסור רבית דלא כס' מחנה אפרים סי' כ"ז שנסתפק בזה:

ד **הקניתי לו**. עבה"ט ועיין בתשובת יריעות האהל סי' ל"ח שהשיג על נה"כ והעלה דהדין עם הט"ז בזה ע"ש:

סימן קסג

א **אפילו לא יצא השער**. עיין בתשובת תשואת חן סי' כ"ט שהאריך בזה:

ב **כמו שהוא השער**. [עיין בתשובת חתם סופר סימן קל"ז לאחר שהביא שם דברי הרב"י בבד"ה סימן קע"ג דהנוהגים ליקח טרפות למכרו לאלתר בפחות לכ"ע אסור וביאר דאין חולק עליו. כתב וז"ל והא דכתב בש"ע סי' קס"ג ס"ג ונתן לו חטים במנה כמו שהוא השער דהוא לדיוקא לאפוקי אם השער הוא בזול אסור (כמ"ש הט"ז סק"ו) ולא כתב רבותא טפי אפילו לא יצא השער רק ששוים פחות ועוד אפילו בלא הלוני. היינו משום דלא ראה עדיין דברי הריטב"א כי הס' בד"ה חיבר לעת זקנותו וגם מט"ז שם נעלמו דברי בד"ה הנ"ל כי לא היה בידו אותו הספר עכ"ל ועמש"ל סי' קע"ג ס"א בד"ה שאין לו]:

סימן קסה

א **עד חמישיתו**. עיין בתשובת הר הכרמל חלק יו"ד סימן י"ז מ"ש בזה:

ב **וה"ה למלוה על המטבע**. עי' בתשובת שמש צדקה חלק יו"ד סי' י"ב מ"ש בזה:

סימן קסו

א **ובחצר דקיימא**. עט"ז מה שתמה על רמ"א בת"ע ועיין בתשובת מקום שמואל סימן ל"א מה שתירץ על זה:

ב **ודור בחצרי**. ראובן שכר בית מעובד כוכבים בעשרה לבנים ולוה משמעון לזמן ומשכנו בידו בנכייתא בלבן א' ליום הוי ר"ק דהוי כאומר הלוני ודור בחצר העובד כוכבים ואני אפרע מהראנ"ח ח"א סימן ס"ט:

ג **היא עיקר**. עיין בתשובת נו"ב תניינא חי"ד סי' ע"ו שכתב דדוקא בכה"ג שהלוה טוען שינכה לו בזה הכריע הרמ"א כסברא אחרונה כיון דהלוה נקרא מוחזק והמלוה בא להוציאה ממנו אבל נגד שאר בעלי חובות אין נקראים מוחזקים נגד בעל חוב זה ולא מנכינן ליה ע"ש:

סימן קסח

א **הרבית ליד**. עט"ז דלאו דוקא דבית אלא ה"ה קרן ועי' בתשובת בית יעקב סימן י"ז מה שכתב בזה:

ב **דמותר ליתן לכתחלה**. עי' בס' תיבת גמא פ' קרח שכתב דללות ברבית ע"י שליח קטן יש לומר ג"כ דאין שליחות לקטן ולא עבר הלוה והמלוה צ"ע ע"ש עוד:

ג **לדבריך הראשונים אני מאמין**. עי' בתשובת רדב"ז החדשות סי' ש"ה שכתב דאפילו היה המשכון ספרים וכיוצא בהם שהדבר ברור שהם של ישראל הודאת פיו מחייבתו דאימור ישראל הקנה אותם לעובד כוכבים כדי למשכנם לצורך העובד כוכבים. וכתב עוד דאפילו לא אמר לו תחלה בהדיא שהמשכנות של העובד כוכבים הם אלא אמר לו לצורך העובד כוכבים אני לזה אבל המשכנות נתן לו סתם אימור הקנה אותם לעובד כוכבים כדי שימשכנם אע"פ שהדבר ידוע שהם של ישראל אבל אם פירש לו בהדיא לצורך העובד כוכבים אני לוה אבל המשכנות שלי הם ולא הקניתים לעובד כוכבים בזה אני אומר שלא שעבד אותם אלא לבטחון הקרן אבל אין יכול לעכבם בשביל הרבית ואיהו דאפסיד אנפשיה ונותן לו הקרן ונוטל משכנותיו אחר שישבע שלא לוה אלא לצורך עצמו או שלוה לצורך העובד כוכבים והעובד כוכבים לא נתן לו רבית ע"ש:

ד **דמנהיגי הקהל**. [עט"ז ס"ק כ"ב ועי' בת' חתם סופר סי' קל"ב אודות עיר אחת שהוצרכו הקהל למעות לבנות מקום לינת אורחים עניים וחומת בית עלמין והראש הקהל השכין כספו וזהבו אצל עובד כוכבים אחד והלוה לצורך הקהל סך איזה מאות זהובים על רבית ושילם הרבית מכיסו ואח"ז תבע ראש הקהל מהקהל שישלמו לו מעותיו ופייסוהו לבל יגוש אותם ולעומת זה כל זמן שהוא משלם עבורם רבית הנ"ל יניחו לו מעול הבילעטי"ן המגיעים לחלקו מהכנסת אורחים ובהגיע הדבר להרב דהעיר ההיא פקפק בדבר ונראה לו כרבית קצוצה כיון דהעובד כוכבים אינו סומך אלא על משכונו של ראש הקהל הו"ל הוא הלוה מהעובד כוכבים ומלוה לקהל והפטור מהעול הנ"ל הו"ל ר"ק והשיב כיוצא בזה שמעתי בתשובת ראנ"ח סי' ל"ז דרמז עליו הש"ך ס"ק נ"ד דעובדא הוה שהממונים על הקהל בנו בתים לצורך הקהל להשכירם ולהרויח בהם ולקחו אבנים וקורות בהקפה ואח"ז נגשו עליהם המוכרים ולוו אלו הממונים מעות מעובד כוכבים ברבית לשלם להמוכרים ופסקו בפשיטות דהקהל צריכים להחזיר להממונים הרבית דלא דמי ללוה מעובד כוכבים וחוזר ומלוהו לישראל דאסור ליקח הרבית דהכא שאני כיון שהוציאוהו לבנין והבתים בנוים לפניהם ונוסף על ההוצאות הרבית שמשלם להנושים הו"ל כנושא ונותן באמונה שמעלה על הפירות שכר חמרים וכתפים יע"ש ואני רואה הדברים ק"ו השתא התם שכבר נבנו הבתים באבנים וקורות כו' ותו דהכא עדיף טפי כיון דהבנין הוא בית הלנת העניים ואגר נטר דיליה הוא שלא ינגישו להאכיל העניים כו' והאריך עוד בדבר דאין כאן שום חשש איסור ע"ש]:

ה **הוי כאלו התנו בכך**. עי' בסמ"ע בח"מ סי' ע"ב ס"ק קי"ד שכתב דכל זה כל זמן שהעובד כוכבים חי דאז הישראל ראשון עומד במקום העובד כוכבים לפדותו אבל אם מת העובד

כוכבים זכה ישראל השני בהמשכון דכיון דנסתלק ממנו כח העובד כוכבים נסתלק ג"כ מהבא מכחו מיהו אם יש להעובד כוכבים יורשים היודעים מזה ודעתן לפדותו אז גם ישראל ראשון יכול לפדותו כו' ועי' בתשובת צ"צ סי' ך' שחולק ודעתו דלעולם צריך ישראל שני ליתן לפדות לישראל ראשון משום דלא הוי מכירה אלא לענין היתר רבית ולא לקנות ממש ע"ש:

ו **ובחובות של אשראי**. עש"ך ועי' בתשובת אא"ז פנים מאירות חלק ב' סי' כ"ב וסי' למ"ד:

ז **נאמן בלא שבועה**. עי' באורים ותומים סי' ס"ז ס"ק כ"ט מה שהקשה על זה ועי' בת' רדב"ז ח"א סי' רצ"ז:

סימן קע

א **אחר להיות לו ערב**. [עי' בתשו' חתם סופר סי' קל"ו אודות ישראל הלוה ברבית מעובד כוכבים זוקף מיד הרבית על הקרן היינו שלוה עשר ומחייב עצמו מיד בשנים עשר אי שרי לישראל חבירו להיות ערב בעדו. וכתב דהן הן דברי המרדכי פא"נ סי' של"ד בעובדא דהמלצר ורמז עליו הש"ך בסק"ה והעלה שם כיון שזקף הקרן עם הרבית נעשה הכל קרן כו' והגע עצמך למאי דקיי"ל כרבי יוחנן ר"פ הנושא חייב אני לך מנה בשטר חייב מה"ת אע"פ שאינו חייב לו כלום וכמ"ש בח"מ סי' מ' ס"א וא"כ בשלמא הלוה מישראל חבירו מנה ומחייב עצמו במאתים הזקיפה גופיה רבית הוא ואסור מה"ת אך בלוה מעובד כוכבים מיד שמודה שחייב לו מאתים הרי חייב לו באמת והוי קרן גמור ושוב נכנס ישראל ערב בעד קרן ולא בעד רבית וכבר העיד בש"ג פא"נ בשם ריא"ז שכן נוהגים רובא דעלמא ע"ש]:

ב **כבר פרע**. עבה"ט שהט"ז חולק ועיין בזה בתשובת פרח מטה אהרן ח"א סימן ע"א:

ג **שערב לו בעד הרבית**. הלבוש והט"ז אוסרים בזה ועש"ך סק"ז ועיין בתשובת נו"ב חלק חו"מ סימן למ"ד אות כ"א שכתב דדברי הש"ך סתומים לדידי נראה דלא התיר הרמ"א אלא לזמן ידוע שלוה העובד כוכבים מישראל לשנה או לשנתים בסך רבית ידוע אבל אם אין קצבה לדבר וכל זמן שלא יפרע העובד כוכבים יתחייב הערב זה אסור ובזה מסולק השגת הלבוש והט"ז וזהו עצמו כוונת הש"ך עכ"ד ועי' בנו"ב תנינא חלק חו"מ סי' מ"ו:

סימן קעא

קרן ורבית. עבה"ט ועי' בתשובת מהר"י הלוי סי' נ"ב ובתשובת מהרי"ט ח"א סימן קמ"ד ובמהראנ"ח ח"ב סימן ו':

סימן קעב

א **וי"א דאפילו כו'**. [עי' בתשו' משכנות יעקב סי' ל"ח מ"ש בזה]:

ב **על ספרים**. עיין בח"מ סי' רצ"ב סעיף ק' בהגהה ועי' בסמ"ע ובש"ך שם ועי' במג"א סי' י"ד ס"ק יו"ד:

ג **בחוב קדום אסור**. עי' בשו"ת לחמי תודה מהגאון מהר"י באסאן ז"ל סי' כ"ה שתמה על הרמ"א שסתם וכתב דאם נתנה לו בחוב קדום אסור ובאמת הא ליתא אלא במשכן לו על פה ולא אמר ליה לך חזק וקני או שלא כתב לו את השטר אבל במשכנתא דנהיגין השתא דע"י שטר הוי אפילו בחוב שקדום שריא לכ"ע ע"ש:

סימן קעג

א **שאין לו שער ידוע**. [עי' בתשובת חתם סופר סי' קל"ז שנשאל מת"ח אחד היות פ"א הסכים ליקח יי"ש מאת חותנו ובעת ההיא בא סוחר א' ליקח יי"ש מחמיו ואמר להת"ח הנ"ל שיקח הוא היי"ש מחמיו והוא יקחנו מאתו בהמתנה ביוקר. וכן נעשה ולקח הסותר ממנו היי"ש וגם לקח עוד מחותנו במזומנים ובהגיע זמ"פ פרע חובו אך הת"ח יודע שהאיש הקונה מכר היי"ש בפחות ממה שקנאו שהיה צריך למעות ונמצא שקנה ביוקר בשביל המתנת המעות אך לא יצא שום שער ידוע מיי"ש וגם אין שומתו ידוע ועתה לבו נוקפו מחשש איסור א"ר עכ"פ וכתב הנה יש כאן ב' חששות. א' מפאת תחלת הקנין דאע"ג דהיינו טרשא דר"נ דנהיגין להתיר מ"מ כד אתי עובדא קמיה דרלב"ח סי' ע' (ורמז עלה בש"ך סק"ה) בראובן שאמר לשמעון קח לך צמר מלוי במעותיך ותנהו לי בהמתנה בריוח כך וכך והיה נראה להרב מו"ה ברוך להתיר דהיינו טרשא דר"נ וחלק עליו הרלב"ח ואוסר דכיון דשמעון לאו בר קונה צמר הוא רק להמציא מעות לראובן והו"ל כמפרש ואסור ע"ש וה"נ הרי הקונה א"ל שיקח היי"ש מחותנו והוא יתנהו ממנו בהמתנה ואסור לרלב"ח הנ"ל. חששא ב' מפאת סוף הקנין שמכר בפחות והפסיד מקרנו וכבר כתב הרב ב"י בבד"ה סי' זה בשם הריטב"א דלא התיר ר"נ אלא מי שמוכר לחנוני או לתגר כו' אבל הנוהגים ליקח טרשות למכרו לאלתר בפחות לכ"ע אסור ע"ש והאריך בזה והעלה דנ"ד היתר גמור הוא דנ"ד לא דמי כלל להא דרלב"ח דהתם גברא דביני וביני

אינו סוחר מהצמר ואין לו עסק בה אבל הכא הלא גם בלא"ה כבר רצה הת"ח ליקח יי"ש. וגם להא דריטב"א לא דמי שכלל דברי הריטב"א אינם אלא לאפוקי מי שאינו תגר באותה סחורה ומעיקרא אינו לוקח בהקפה אלא למכור מיד בב"א בזול כדי להמציא לו מעות דזה אסור אפילו לא אמר הלוני ואפילו מוכר לאחר לא לאותו בע"ד עצמו (ע"ל סי' קס"ג ס"ג ומ"ש שם) אבל תגר שכוונתו לסחור בסחורה זו ושוב אפילו מיד ביומו נזדמנה לו סחורה בזול יותר ומוכר הסחורה ההיא בפחות להמציא לו מעות לסחורה השניה אין בכך כלום ונ"ד הא חזינן דהאי גברא תגר הוא באותה סחורה דהרי קנה ג"כ מחותנו במזומנים אלא שלקח גם ממנו בהקפה וחזר ומכרו בפחות משום שהיה צריך למעות ולא הוי מצוי לאצור סחורתו עד יום מועד אבל אין מוכח מתוכו שע"ד רבית עשה כן שריא בלי ספק ע"ש]:

ב **מותר למכרו ביוקר**. בט"ז נרשם כאן סק"ב מותר למוכרו. בב"י פירש בהמתנה. והוא ט"ס וצריך לציין על סוף הג"ה וצ"ל מותר למכרו בב"י פירש בהמתנה כצ"ל:

ג **ביוקר**. עבה"ט ועיין בתשובת בית אפרים חי"ד סי' מ"א אם מותר לתת לשולחני מטבע שאינה של אותה מדינה והשולחני יתן א"ן ווייזונ"ג לליייפסיק לשלם שם ביריד הסמוך במטבע שנותנים עליהם עודף מה וכתב דבכה"ג אף אם היה השולחני מתחייב לשלם לו באותו מקום שרי דהני מטבעות של מדינה אחרת אין דינם כמטבע היוצא ואין בהם דין אונאה ודמי לקרקע ועוד דאין שומתן ידוע וא"כ מותר לתת לאחד מטבע קאראנט ע"מ שיתן לו לאחר זמן באותו מקום מטבע נקרא (פערציגער) אע"ג דהני חשיבי טפי ובפרט אם מתחייב לשלם ביריד אשר במקום אחר דבכה"ג אף בדבר ששומתו ידוע כמו פלפל ושעוה שרי שאין הרבית ניכר כלל דהא י"ל דאוסופי קא מוסיף ליה בהאי הנאה שזה מקבל עליו לקבל מעותיו חוץ למקומו שהיה צריך זה להביאו לביתו ויש בזה טורח והוצאה ואחריות הדרך וכ"כ בתשובת מים רבים חי"ד סי' ל"ח וע"ש עוד לענין אם יש היתר לתת לבעל המעות שט"ח של אחר. וכתב עוד שהוא רגיל להורות בהלואה לזמן והמלוה נותן איזה מטבע והפרעון הוא במטבע אחרת החשובה יותר כפי שער שבשוק לכתוב בשט"ח נתינת המלוה כמות שהיח עצה"ט ולהתנות שאם ישלם המטבע פלוני נפטר הלוה מהעיסקא ע"ש:

ד **במעלהו מעט**. עיין בתשובת בית אפרים שם שכתב בשם כנה"ג דעד שוה ה' מקרי מעלהו מעט ע"ש:

ה **אסור ליקח אח"ז י"ב**. עיין בס' תפארת למשה שכתב דאפילו שוה י"ב אסור דמ"מ כיון שנתרצה ליקח יו"ד הרי אילו היה לו מעות לקח ביו"ד ובשביל המתנה נותן לו י"ב ע"ש:

ו **שטר חוב**. עיין בתשובת שמש צדקה חי"ד סי' ד' על פתקים שקורין ציטולי באנקר"י שלשעבר היו עוברים בין הסוחרים בכל עסקי ממון במעות מדודים בעין ואח"ז התחילו הפתקים ההם לרדת עד שכל מי שבא להחליפה פוחתין לו עד ד' למאה ואין עוברים בין התגרים אלא לערך צ"ו או צ"ז למאה אם הנותן לחבירו מאה זהובים מאלו הפתקים כדי שישלם לו אחר זמן מאה זהובים במעות בעין אם יש איסור רבית בדבר וצדד מתחלה לומר שאין בדבר חשש איסור דהני פתקים הוי שטרי חוב ומבואר בח"מ סי' ס"ו דהמוכר שט"ח לגבותו אין בו דין אונאה אפילו שוה דינר באלף ושוב דחה זה והעלה שיש בזה איסור רבית אך אם הוא ר"ק או א"ר תלוי במחלוקת. וע"ש עוד בתשובה מבן המחבר על דברי גדול אחד שצדד בהיתר מכירת הפתקים הנ"ל והרבה להשיב עליו והעלה כפסק אביו ז"ל [ועי' בתשובת חתם סופר סי' קל"ד באורך ויובא קצת לקמן סי' ש"ה ס"ג בד"ה ושטרות]:

ז **והוא הנכון**. עבה"ט לענין היתר זקוקים ועיין בתשובת יריעות האוהל סי' ל"ח שדחה דברי הבי"ע והעלה כדעת הט"ז שאין שום היתר להלוות על זקוקים היכא דאין לו ומיהו היכא דיש לו מותר אף שהמלוה אינו יודע כמבואר בט"ז לעיל סי' קס"ב סק"ג משום דמקולי הדברים אמרו כאן מאחר שהאיסור רבית בזה הוא מדרבנן ע"ש שהאריך בזה:

ח **אסור**. עיין בתשב"ץ ח"א סי' ס"ה שכתב בענין זה דכיון דאיסורא איכא במלתא חייב להחזיר המוכר לקונה מעותיו ובודאי אילו נתקיים המקח בקנין או בא' מדרכי הקנאה היה המקח קיים ונותן לו כשער של היתר אבל אם לא נתקיים המקח אלא לענין לקבולי מי שפרע כגון שנתן לו מעות ולא הקנה לו בסודר כיון שנעשה המקח באיסור בטל לגמרי ולא מקבל עליו מי שפרע (עי' בב"י סוף סי' קע"ה שמביאו בקצרה) וחייב להחזיר לו מעותיו מיד ואינו יכול לומר אתן לך הסחורה כשער של היתר לזמן שקבעתי. ומיהו אם עבר המוכר ונתן לקונה כשער של איסור אין הקונה חייב להחזיר לו מה שיתן יתר על שער ההיתר משום דאבק רבית הוא ואפילו בבא לצאת י"ש פטור ע"ש ונראה שהוא סובר כדעת י"א שהובא בב"י ובד"מ לעיל סימן קס"א דבכל א"ר א"צ להחזיר אפילו לצאת י"ש אבל לדידן גם בזה חייב להחזיר לצאת י"ש:

ט **ששומתו ידוע**. עיין בתשובת הר הכרמל חלק יו"ד סימן ט"ז:

י **אסור**. עי' בתשובת רדב"ז החדשות סי' תצ"ז שנשאל על כיוצא בזה במי שמלוה את חבירו מאה במאה ועשרים אם תגיע ספינה פלונית למקום פלוני בשלום ואם לא תגיע שיפסיד כל הקרן והן כל כיוצא בזה משאר תנאים וכ' שדבר זה אסור משום ר"ק ואף שהריב"ש בתשובה סי' ש"ת כתב דהוא אבק רבית היינו לפי שהוא סובר דאסמכתא קניא ואם לא תגיע הספינה היה מפסיד מעותיו אבל למאן דסבר דאסמכתא כי האי לא קניא (עיין בזה בח"מ סי' ר"ז סעיף י"ג בהג"ה) ונהי דאין מוציאין מידו משום דהוי גזל מדבריהם מ"מ לצאת י"ש היה צריך להחזיר מעותיו נמצא שלא היה מפסיד המלוה והרי הוא ר"ק ויוצא בדיינים אבל היכא דאסמכתא קניא כגון דכתב ליה מעכשיו מודה אני שאין בו אלא א"ר ודלא כס' כפתור ופרח שהתיר לגמרי דבר זה. וכתב עוד ומ"ה מודה אני דאם לא נתן לו מעות אלא סחורה והתנה עמו שאם תבא הספינה בשלום יתן לו יותר משויים ואם לא יפסיד לגמרי וקנוים לו מעכשיו מותר ואין כאן בית מיחוש ע"ש:

סימן קעד

א **לכשיהיו לי מעות**. עי' בתשובת נו"ב תני"נא חיו"ד סי' ע"ה שכתב לולא דמסתפינא אמינא דדוקא בלשון זה דמשמע שכשיחזיר לו המעות יבוטל המקח למפרע ונמצא שהיו המעות הלואה בידו אבל אם אמר לכשיהיו לי מעות תחזור ותמכור לי נמצא אף בשעת חזרת המעות אין כאן ביטול מקח למפרע ועד עתה מכירה גמורה היתה אפילו צד א' ברבית ליכא ומותר וכ"ש במטלטלין כה"ג דאיכא היתר יותר שהרי יש חשש אחריות יותר מבתים ושדות ומביא ראיה ע"ז מהא דקי"ל שומא הדרא ללוה והרי המלוה אוכל בינתים פירות ושוב דחה זה דש"ה דהברירה ביד המלוה למכור השדה על כרחו של הלוה ושוב לא תהדר משא"כ הכא ע"ש. ועי' בתשובת שמש צדקה חלק יו"ד סי' ס"ב:

ב **לא קנה**. עיין בתשובת בית אפרים חי"ד סי' מ"ב שכתב דהכא מיירי בלא קבע זמן נחזרה אלא כל אימת שיהיו לו מעות יחזיר אבל אם קבע זמן לחזרה עד מלאת לו שנה או שנתיים יהיה לו רשות לחזור והגיע הזמן ולא נתן לו המעות המקח קיים וחלוט ללוקח כמבואר במשנה בערכין דף ל"א גבי בתי ע"ח ושוב דחה זה דכאן אין חילוק בין קצב זמן לפדיונו ללא קצב ול"ק מבתי ע"ח כו' ע"ש שהאריך בזה:

ג **מכר לו שדה**. עי' בתשו' צ"צ סי' כ' באחד שהיה צריך למעות ולוה מחבירו על משכנות של כסף ובשביל איסור רבית מכר לו במכירה גמורה באותן מעות שקבל ממנו והתנה בפירוש אע"פ שאני יודע שהם שוים יותר מ"מ הרי הם מכורים באלו המעות ואחרי כן הבטיחו מרצונו שאם יעשה לו רצונו יחזור וימכור לו ושוב חזר בו המלוה היינו הלוקח

ואינו רוצה ליתן המשכון לפדות בטענה שכבר קנה במקח גמור וזה טוען שהאמת כן הוא אבל לא עשה כן אלא בשביל איסור רבית והשיב שהדין עם הלוה וצריך ליתן לו לפדות המשכון דלא מכר לו אלא לענין היתר רווחים אבל לא לקנות ממש ע"ש ועמש"ל סי' קס"ט סק"ד:

סימן קעה

א **ומשיצא השער**. עי' בתשובות חות יאיר סי' קס"ט שכתב דהפסיקה על השער משיצא השער או שיש לו צריך שיהא במנהג מדת השער שעליו יצא הפסיקה כגון שפוסק עמו ליתן לו יין ויצא השער לפוידר"ר שהוא שש או"ם בכך וכך וזה נותן לו דמי כמה פוידר"ר תיכף שיתן לו כל השנה יין עד כדי דמים שקיבל צריך שיתן לו בכל פעם אחד פוידר"ר לפחות משא"כ אם הקונה מתנה ליקח ממנו או"ם או"ם דאין דרך למוכרו בערך דמים של פוידר"ר מפני הטורח אסור וכתב עוד דצ"ע אם מקרי יצא השער אם ידוע בכמה נמכר פוידר"ר יין מן הגת שהרי זה נותן לו יין צלול כ"ש אם לא יצא השער רק ליין הנמדד בהבאה מן הכרמים עם חרצנים וזגים רק די"ל דשיעור הפחת בזה ידוע וקבוע ע"ש:

ב **שלא ירויח**. עי' בתשו' חו"י שם בענין ת"ח שנתן דמי או"ם יין כדי השער לעשיר א' העושה יין כל שנה סך מרובה שיעשה בשבילו עוד א' או"ם יין והוא יקח ממנו היין מדה מדה אחת לאחת וכ' דלכאורה יש בזה חשש איסור שהרי הקפידו חז"ל שלא ירויח הלוקח כלום וצריך שינכה חסרונות הרגילים וברור שגם ביין צריך שינכה חסרונות שאמרו גבי מפקיד ולפי טבע היינות שבאותו מקום כ"ש הטורח והטיפול והחסרון הנעשה ע"י מדידה אחת לאחת ועוד כי במדינות הללו קשה לסמוך על יצא השער דיין כי יש כרמים משובחים וכן הרים ועמקים דשניין דא מדא לשבח ולגנאי בדמים. ואף שזה העשיר אין לו טובה כלל בקדימת המעות לרוב עשרו רק עושה טובה להת"ח חנם מ"מ הרי זה הנותן המעות מרויח ע"י הקדמת המעות וכדאיתא בפא"נ דף ס"ה מאי חזית דקאזלית בתר דידך כו' (וכדלעיל סי' קע"ג ס"א) ועוד כי מי יגיד דעשיר זה דומה לעשרו של רב פפא והרי אילו מתרמי ליה עיסקא כו' אך צידד להקל אחרי שזה העשיר ידוע שמהנה ת"ח מנכסיו ולא קפיד עם הת"ח על כל דברים שראויין להקפיד הן מצד הטורח או החסרון וידוע שאינו עושה כלל בשביל הנאת עצמו בקבלת המעות ואפשר היה ג"כ מתרצה אם היה נותן לו בסוף רק שלא נשא הת"ח פניו לבקש את זה וממילא גם מה שהת"ח נהנה שלוקח היין חי בעת שירצה אינו מפני הקדמת המעות ולא דמי לטרשא דרב פפא דהלוה מפסיד ודמי למש"ל סי' ק"ס סי"ז בת"ח שהלוו זא"ז ודבר מועט

מפני דידעו איסור רבית ויהבו לשם מתנה ובנ"ד ברור וידוע יותר שהרי הת"ח חילה פני העשיר וגם אינו דרך הלואה נראה להלכה דמותר אך מה שנתפשט בקצת קהלות אשר עשירים מופלגים סברי דמצוה עבדי שלוקחים מעות מת"ח ונותנים פרי ה' למאה מפני שאין להם צורך כלל במעות רק עושים להנאת המלוה ת"ח זה הוא איסור גמור אם לא עבדי ע"צ היותר טוב ע"ש בהשמטות:

ג **אסור דהוי**. עי' בספר אשל אברהם להגאון מהר"א ברודא ז"ל ובס' פני יהושע שערערו על פסק זה והעלו הוראה להתיר ועיין בתשובת תשואת חן סי' כ"ח שהאריך בזה:

סימן קעו

קודם הנשואין. עבה"ט סק"ט בשם ט"ז ועיין בתשובת נו"ב תניינא חלק יו"ד סימן ע"ו במי שמת וצוה לתת לבנו מאתים זהובים וכל נכסיו נתן במתנה לאשתו ואח"כ עשתה האשה שידוך עם בנה ונתחייבת בתנאים לתת לבנה עם אשתו דירה הואיל שמניח בידה ב' מאות שיש לו מעזבון אביו כל ימי חייה ואח"כ מתה האשה ובנה בא לגבות חובו ויש עוד ב"ח אחרים והקרקעות אין מספיקים די תשלומי כל החובות ונשאל אם מנכין להבן שכירות הבית שדר בו וכתב דאין זה דומה לנדונית חתנים כיון שכבר היתה האם חייבת לבנה חוב זה ע"פ צוואת אביו וזה הוי ר"ק כדברי הש"ך בסי' קס"ו סק"ח ומ"מ אם כבר גבה הבן את חובו פשיטא דאינו יוצא בדיינים ואפילו אם לא גבה לא מנכינן ליה כיון שדין זה הוא בין בע"ח זה לשאר בע"ח. וע"ש דמשמע מדבריו שאם לא היה כאן שאר בע"ח רק היה להבן טענה עם שאר היורשים בזה יש חילוק אם כבר גבה א"י בדיינים ואפשר דאפילו שום חיוב אין כאן על הבן להחזיר (עמ"ש לעיל סי' קס"א סק"ו בשם דגמ"ר) אבל אם לא גבה עדיין את חובו מנכינן ליה ע"ש:

סימן קעז

א **כשומר שכר**. עבה"ט מ"ש בשם המרדכי וכבר הביא הרמ"א דין זה בח"מ סוס"י ק"כ ובסימן קע"ו:

ב **כיון דמעיקרא**. עבה"ט ס"ק י"ח בשם ט"ז ומזה נ"ל ללמוד כו'. ועיין בס' לבושי שרד שכתב די"א שאין המקבל חייב ליתן לו אלא אם רוצה ליתן אין בו איסור רבית וא"כ הוי ספיקא דדינא ואין מוציאין מהלוה ואם תפס המלוה לא מפקינן מיניה. ויש להודיע להסופרים שיפרשו בשט"ח בידיעת הלוה שגם אם יעבור זמן פרעון יהיה מחוייב ליתן לו ע"ש:

ג **ויש להקל בזה**. וכן דעת הרדב"ז בתשובות החדשות סוף סימן תצ"ז ע"ש:

ד **הרי זה רבית גמור**. עי' בתשובת הר"א מזרחי סי' כ"ג שכתב דמ"מ פשיטא דלית ביה משום רבית קצוצה ומשום הכי מותר במעות של יתומים להלוות בכה"ג ע"ש:

ה **הפקיד מעות**. עבה"ט ועי' בדגול מרבבה שכתב דהיינו שכן התנו בדברים בעלמא אבל אם קנו ממנו או עשו שטר עיסקא משתעבד אפילו אחר הלואה ע"ש:

ו **ויכתוב אותם מלוה**. עבה"ט ועי' בדגמ"ר שכתב דדברי הב"ח כאן שכתב אם המקבל רוצה כו' סתרי לדבריו בח"מ כו' ומסיק לכן נלע"ד שאף אם היה כתוב בתשובת הרא"ש שאסור ליקח ריוח כמו שהעתיק שם הב"ח מ"מ לא קאי רק על תחלת דברי הרא"ש היכא שצירף הרבית עם הקרן אבל היכא שכתב רק הקרן ועל העיסקא התנה בע"פ לא אסור אלא לעשות כן בתחלה אבל עבר ועשה לא מיבעיא שמותר לקבל אם הלוה נותן מרצון טוב אלא שאפילו חייב הלוה ליתן חצי הריוח כפי התנאי ותדע כו' ע"ש. והנה פ"א נזדמנתי עם כבוד ידידי הרב החריף המופלג מוהר"ר שמואל נר"ו דיין מצויין דקהלתנו הראני בכתביו שהשיג על דברי דגמ"ר הנ"ל דבתשו' הרא"ש כלל פ"ח דין ז' מפורש שאף אם כתב הקרן לבדו ועל העיסקא היה תנאי בע"פ אסור להנותן שיקח שום רבית וגם הרא"ש לא הזכיר שם כלל בתחלה דין דצירוף הרבית עם הקרן. והאריך בזה והעלה דאיסור גמור הוא ליקח רבית אם כתב בשטר רק הקרן אפילו אם הלוה רוצה ליתן לו כמפורש בתשובת הרא"ש הנ"ל בכלל פ"ח ופ"ט ע"ש [ועי' בתשובת חמדת שלמה סי' כ"ז שהשיג ג"כ על הדגמ"ר בזה וע"ש עוד]:

ז **שני שלישי החלק**. עט"ז ס"ק ל"ה ועיין בס' מרכבת המשנה פ"ו מהל' שלוחין ושותפין דין ה' שהרבה להשיב עליו:

ח **בפני עצמן**. עבה"ט מ"ש והיכא דאיכא ספיקא דדינא כו' [ועי' בתשו' חתם סופר סי' רמ"א מ"ש בזה] ועי' בתשובת ברית אברהם חי"ד סי' מ"ט אות א' בהגה"ה שהכריע דאי הוי ספק אם הוי ר"ק או אבק רבית הוי ספק איסור לחומרא וצריך להחזירם כיון דשלא כדין בא לידו אבל בספק אי הוי ר"ק או שרי לגמרי יכול לומר קים לי ע"ש מלתא בטעמא וסיים דהלכה כדברי המכריע:

סימן קעח

א **לא יביא פת שלמה**. עי' בתשובת רדב"ז ח"א סימן ר"א מ"ש בזה:

ב **איסור** עבה"ט בשם ש"ך. ומשמע דמצוה ודאי לית ביה ואינו נקרא סעודת צמוה וכ"כ בתשובת חו"י סי' ע' (הובא לקמן סי' רי"ז ס"ק ט"ו) ועי' בתשובת שבו"י ח"ג סי' ל"ו ועי' בש"ת בא"ח סי' תקנ"א ס"ק ל"ג:

סימן קעט

א **דאסור לשאול**. עי' בתשובת רדב"ז החדשות סי' תפ"ה:

ב **בקוסמים**. עבה"ט ועי' בתשובת משכנות יעקב סי' ל"ט שלמד זכית על הנוהגים היתר לדרוש במכשפים בשביל חולה די"ל דהזוהר בזה לשיטתו דרשב"י סבר בגמרא דסנהדרין דבן נח מצווה על הכישוף כו' אבל אנן הא קי"ל דלא כרשב"י א"כ אין כאן רק איסור אמירה ואיסור דתמים תהיה כמו לשאול בכלדיים אולי בחולה שרי בפרט לחולה שיש בו סכנה ומ"מ שומר נפשו ירחק מהם ע"ש:

ג **האומר אל תתחיל כו'**. ואם אינו מוציא הדברים מפיו אלא מחשב בלבו ונמנע מעסקיו ע"י הנחשים האלה מותר שראוי לאדם לחוש על החשש שחוששין בו הבריות כ"כ בש"ג פ"ב דע"ז ועי' בתוס' ב"מ דף כ"ז ע"ב גבי הא דאמר התם כיס וארנקי לא משאלי אינשי משום דמסמני הקשו דהא הוי ניחוש ע"ש משמע דלא כהש"ג וגם קשה מזה על הרמ"א בסעיף זה וע' בט"ז סק"ב ודו"ק:

ד **אלא אומר סתם**. [עבה"ט וע' בתשובת ח"ס סי' קל"ח אודות מ"ש בבה"ט (של הרב מהרי"ט ז"ל) בשם צוואת ר"י חסיד שיש סכנה לבונה בית אבנים וגם בבונה במקום שלא היה שם בית מעולם ואמרי אינשי להניח בהבית תרנגול זכר ונקבה ולשוחטם שם אי ליכא בזה משום דרכי האמורי וכתב דטעמא דהני אינשי שהם דימו דאם יניחו שם זמן מה זוג תרנגולים הנקראים גבר הו"ל הגברים האלו הדיורים הראשונים שבבית ובשחיטתם היינו מיתתם כבר מתו הדיורים הראשונים שבבית והמה פ"נ בעה"ב דוגמת הכפרות שנוהגים אבל טוב יותר שלא לחוש לדברים אלו וכיוצא בהם שלא הוזכרו בש"ס ופוסקים ולא רבי יהודה חסיד חתום עליהם] [ואולי בבונה בית אבנים שלא לצורך להרחיב לו משכנות בח"ל ולהתיאש מן הגאולה וה"ה המרחיב דעתו לבנות במקום שלא היה שם בית כדי להוסיף ישיבת חו"ל הרי בנינו סכנה ואינו מצוה להגן אבל אנו בעו"ה צרכינו מרובים כו' לדעתי איכא מצוה להמציא מקום דירה לשה פזורה וכדאי להגן וטוב שיחנך הבית בתורה ובתפלה זמן מה ע"ש]:

ה **הלוחש על המכה**. בתשובת אא"ז פנים מאירות ח"א סי' ל"ו כתב בתינוק שלא היה יכול לישן ואמרו הנשים שיש רפואה לחתוך צפרני ידיו ורגליו וקצת שערותיו וליתן

תוך ביצה ולהניח באילן ערבה דאסור לעשות כן. וראייתו מרש"י חולין ד' ע"ז דכל שאין על החולה ממש אסור ע"ש היטב. ומינה לכל הדברים שעושים רחוק מהחולה דאסור. ולענ"ד פירושו בדברי רש"י ז"ל צ"ע דא"כ מאי פריך מהא דסוקרו בסיקרא ע"ש ודו"ק וע' ברש"י בשבת ד' ס"ז וברא"ש שם וע' בא"ח סי' ש"א סעיף כ"ז:

ו **תינוק שנפגע**. עבה"ט דדוקא בליכא סכנת נפשות. וכ"כ בס' באר שבע פ' חלק (סנהדרין ד' ק"ח) דמותר להניח ס"ת על אשה המקשה לילד ולקרות עליה פסוקים משום שיש בה סכנת נפשות ע"ש וע' בתשובת חינוך ב"י סי' ע"א שכתב דאינו נכון לזלזל בכבוד הס"ת כל כך ולא יביאו הס"ת אלא בפתח חדר של היולדת שזכות התורה יגין עליה ולא לענין סגולה או רפואה וכ"ש שלא ליתן בידים או לפותחה או ליתן ליד שום אשה ע"ש:

ז **אוחז את העינים**. עבה"ט ובספר עמודי כסף כ"י כ' בענין שנוהגים להפך כלי שיהא הנר בשבת דולק יפה אין חשש מחמת מבעיר כיון שאינו נוגע בנר אך שיש חשש בזה משום דרכי האמורי ואין לעשות כן (ר"ל אף בחול) וע' בספר חכמת אדם כלל ע"ה שהתרעם על הבדחנים שעושים אחיזת עינים על החתונות ונקראים טאשין שפילער שהם עוברים בלאו דאורייתא והמצוה לעשותם עובר בלפני עור גם אסור להסתכל אך אם העושה הוא עובד כוכבים מותר לראות ע"ש:

ח **המקטר לשר**. עש"ך ס"ק כ"ב וע' בשו"ת שער אפרים סי' פ"ט מ"ש בזה:

סימן קפ

א **ששורט על בשרו**. ע' בתשובת מעיל צדקה סי' ל"א שנסתפק בדין כתובת קעקע לענין חיוב מלקות אי בעינן שיהא בו אותיות אשר הם מוסכמים אי נימא דמתחייב בשריטה בעלמא או איזה רושם שיהיה ולסוף העלה דבעינן כתב אותיות ממש אלא דסגי אפילו באות אחת והא דאמרו מכתו מוכיח עליו לקמן ס"ג י"ל דמ"מ מדרבנן אסור א"נ דמיירי באמת באם שתהיה צורת מכתו כעין אות קמ"ל דאפ"ה שרי שמכתו מוכיח עליו עכ"ד ע"ש:

ב **דלכתחלה**. ע' בתשובת נו"ב תניינא חלק אה"ע מבואר שם דכאן מיירי במל וטבל אבל עבד שקנאו ישראל ולא מל ולא טבל מותר לקעקע בבשרו כשם שמותר לשרט בבשר הכנעני ע"ש:

סימן קפא

א **פאות הראש**. עט"ז סק"א שכתב דלהרמב"ם מותר מפני שלום מלכות כמו בסי' תע"ח וע' בתשובת אא"ז פנים מאירות ח"א סימן ע"ט שהשיג עליו ע"ש:

ב **וקטן**. ע' בתשובת בית אפרים חי"ד סי' ס"ב בד"ה ודרך אגב שתמה על הרמ"א בזה שאם כוונתו שהקטן מותר ללכת בעצמו אל העובד כוכבים שיקיף אותו בלא דעת הגדול מאי רבותא דהא קטן אוכל נבלות הוא ותליא בדינים המבוארים בא"ח סי' שמ"ג ואם ר"ל שישראל מותר לומר לעובד כוכבים שיקיף להקטן. ז"א דכיון דמקיף את הקטן חייב א"כ יש לאסור אמירה לעובד כוכבים ומ"ש בשם הר"ן נראה שכוונתו כו' ע"ש שהניח דברי רמ"א אלו בצע"ג:

ג **מקום זה לא תגע בו יד**. [עיין בתשובת חתם סופר סי' קל"ט שנשאל מהגאון מהר"ר עקיבא איגר זצ"ל] מנא לן היתר סריקות פאת הראש למאן דמחמיר (בס"ב) אפילו במספרים כעין תער משום דלא ילפינן ראש מזקן א"כ יש לאסור כל מיני הקפה ואפילו במסרק וכדתנן נזיר חופף ומפספס אבל לא סורק. והוא ז"ל האריך דאין שום פקפוק בזה לא מיבעיא לדעת הרמב"ם דיהיב שיעורא לפאת הראש ארבעים שערות אלא אפילו לשיטת הסמ"ג דאסור לגזוז ב' שערות מפאה המלאה מ"מ היתר גמור הוא למסרק והכי חזינן לרבנן קשישאי דעבדי הכי ע"ש ובסי' ק"מ מזה:

ד **השחתת פאת הזקן**. ע' בתשובת נו"ב תניינא חי"ד סי' פ' שכתב דלענין גילוח פאת הזקן אפילו אין בהשערות כדי נטילת הזוג חייב דלא קבלו חז"ל שיעור זה רק בפרה ונגעים ובן ובת אבל לא שהוא כלל גדול לכל התורה דלא כרב א' שר"ל דגם בזה שייך שיעור זה ולכן רצה להתיר לגלח הזקן תחלה במספרים ואח"כ להעביר תער על הבשר במקום שהיה השיער לפי שבתחלה כשהוא לוקח במספרים יש גילוח ואין השחתה ואח"כ בעת העברת התער יש השחתה ואין גילוח והוא ז"ל חלק עליו וכתב דאף לדבריו יש בזה הריסה גדולה ונתת דבריך לשיעורים היום מגלחים במספרים עד העיקר ולמחר יגלחו גלוח כ"ד אחר שהם סומכים על התער הבא אח"כ וישאר שערות שיש בהם כדי נטילת הזוג וגם ישאר שערות שלא הגיע שם המספרים כלל וישחיתו בתער ע"ש:

ה **אלא בתער**. הבית הלל אוסר לפספס באבן מסיר השער וע' בתשו' נו"ב תניינא חי"ד סי' פ"א כתב דדוקא באבן אסור שע"י חידודו חותך השער כאותו שקורין פימסן שטיי"ן אבל במשיחה הנעשה כעין טיח טיט והחריפות שבו שורף השער מותר דזה הוי השחתה בלי גלוח. אך אם אחר המשיחה נשאר טיח זה על פניהם אין נגררו בסכין אלא ביד ע"ש וע' בזה בתשובת שמש צדקה חלק י"ד סי' ס"א בד"ה לבד זה:

ו **דתחת הגרון**. עבה"ט מ"ש

סימן קפג

א **שתרגיש**. עבה"ט ודע דשלשה מיני הרגשות יש לענין שתהא טמאה מדאורייתא א' שנזדעזע גופה כמ"ש הרמב"ם פ"ה מהלכות א"ב דין י"ד. ב' שנפתח מקורה כמבואר בסי' קפ"ח ובסי' ק"ן ס"א. והשלישית נמצא בשו"ת האחרונים ז"ל כשמרגשת שדבר לח זב ממנה בפנים וע' בזה בתשובת נודע ביהודה חלק יו"ד סי' נ"ה ובספר ח"ד סי' ק"צ סק"א [אמנם בת' ח"ס חולק ע"ז בכמה תשובות והאריך לבאר דזיבת דבר לח לאו הרגשה הוא ע"ש בסי' קמ"ה וקנ"ג וקס"ז וקע"א וכתב שם שכן הוא מורה ובא הלכה למעשה וכן קיבל ממורו הגאון מוהר"ר נתן אדלער ז"ל] ואם מצאה דם בבדיקה בלא הרגשה או אחר תשמיש בלא הרגשה אי הוי ספק דאורייתא ונימא הא דלא ארגשה משום דסברה הרגש עד או שמש הוא או לא ע' בשו"ת שב יעקב ובתשובת כתר כהונה סי' מ"ח שהאריכו בזה וע' בדברי השל"ה שהבאתי לקמן סי' קפ"ח ס"א אמנם הכו"פ והס"ט וח"ד כתבו דהוא דאורייתא אבל בקינוח או שלא הכניסה העד בעומק אלא מהפרוזדור ולחוץ אינו אלא מדרבנן כשלא הרגישה וכן סמוך להטלת מי רגלים הוא ג"כ דאורייתא ח"ד ע"ש:

ב **שלא יצא לחוץ**. עי' בתשו' ברית אברהם חי"ד סי' מ"ב שרב אחד נסתפק אם נימא דעיקר הטומאה בעקירת הדם מבית הפנימי לבה"ח אבל יציאת הדם מבית החיצון לחוץ לא מעלה ולא מוריד ותוכל לספור אותו לז"נ או דיציאת הדם מבה"ח לחוץ יחשב ג"כ לראית טומאה ולא תוכל לצרפו למנין ז"נ והביא שגם בתשובת מעיל צדקה (הוא בסי' נ"ד) נסתפק בזה והוא ז"ל השיב לו והרבה להוכיח דאין שום טומאה נוספת ביציאת הדם מבה"ח לחוץ אך אין נ"מ בזה למ"ש הרב השואל אם תוכל לספור אותו לז"נ דכיון שצריכה בדיקת הפסק טהרה צריכה שתדע שלא יהיה שום דם אפילו בבה"ח דאף דאילו הוי ידעינן בבירור שלא יצא עוד דם מפנימי לבה"ח לא מטמא תו הדם הנשאר בבה"ח. מ"מ כל זמן שאינה בודקת בכל בה"ח שלא תמצא שום דם חיישינן שמא יצא עוד מפנימי כיון דהוחזק מעיינה פתוח אלא דנ"מ היכא שנעקר מן המקור שלא כדרך ראיה לא איכפת לן כלום ביציאת חוץ דרך ראיה ע"ש שהאריך בזה:

ג **כחרדל**. עבה"ט וע' בתשובת שב יעקב סי' ל"ח ול"ט ובתשובת כתר כהונה סי' מ"ח וע' בתשובת אדני פז סי' י"ח מ"ש בענין דם יבש:

ד **נקיים**. ע' ש"ך סק"ד וע' בתשובת כתר כהונה שם:

סימן קפד

א **או משלשים לשלשים יום**. עש"ך דאם לא קבעה וסת מקרי בתוך ל' שלא בשעת וסתה משמע דא"צ בדיקה תוך ל' ועי' בכו"פ שחלק עליו אמנם הס"ט וח"ד קיימו דבריו וכתבו דבתחלת ראייתה שלא נודע למתי תקבע וסת מקרי בתוך ל' שלא בשעת וסתה וא"צ בדיקה אבל כשנתחזקה דאין לה וסת צריכה לעולם בדיקה:

ב **צריך לפרוש**. ואם עברו ושמשו האיש והאשה שניהם צריכים כפרה כ"כ הש"ד בסי' ז' ועי' בתוה"ש סק"ג:

ג **לפרוש ממנה**. עי' בתשו' נודע ביהודה חי"ד סי' נ"ה ונ"ו שהעלה דמה שאמרו וסתות דרבנן היינו לענין שלא אמרינן שכבר ראתה בשעת וסתה משום דנגד חזקה אורח בזמנו בא יש חזקת טהרה אבל לענין לפרוש מאשתו סמוך לוסתה הוא מן התורה דחיישינן שמא תראה ולא אמרינן על להבא נוקים לה בחזקת טהרה דאטו לעולם לא תראה. ודמי להא דאמרו שמא מת לא חיישינן ושמא ימות חיישינן ע"ש ועי' בנו"ב תניינא סי' ק"ג מ"ש בזה ועמש"ל סי' קפ"ז ס"ק מ"ו בשמו [ועי' בתשו' חתם סופר סי' ק"ע וס"ס קע"ט שכתב דהנו"ב כוון סברא זו מדעתו ובאמת היא קדומה בבד"ה להרא"ה וכן קיבל ממורו הגאון ז"ל לחלק בכך ולכן חושש מאד לסברא זו ומשוי לה ספק דאורייתא ע"ש. וכ"כ עוד בכמה תשובות שם אמנם בסי' קע"ה שם הביא דברי הרא"ם ז"ל קצת באורך ולפי האמור שם נראה דרק גוף הסברא לחלק בין ראתה לשמא תראה קדומה בהרא"ה אבל לדינא יש מרחק רב ביניהם. ואלו דבריו שם בשם הרא"ה אע"ג דוסתות לאו דאורייתא כדי שנחזיק אותה בודאי טמאה אחר שעבר רגע הוסת מ"מ מה"ת אסורה לשמש בעונה הסמוך לוסתה אחר רגע הוסת דודאי אם רגילה לראות באמצע היום ואנו אוסרים אותה לשמש מתחלת הנץ קודם שתגיע רגע הוסת משום שמא ע"י חימום התשמיש יקדים האורח זהו דרבנן אבל אחר אמצע היום שכבר עברה רגע הוסת אע"ג דלא מחזקינן לה בודאי ראתה כיון דוסתות דרבנן ולא אמרי' כבר ראתה אבל מה"ת אסורה לשמש חציה של עונה זו מחצי יום ואילך דשמא תראה עתה מחמת חום התשמיש כיון שכבר הגיע הרגע שהיתה ראויה לראות בהם עכ"ד ע"ש]:

ד **עונה אחת**. עבה"ט ועי' בספר תפארת למשה שכתב ואשה שקבעה וסת בליל טבילתה וא"א לה לטבול עד ליל וסתה כגון שקבעה וסת מליל ט"ו לליל ט"ו ודרכה לראות כל ז' ימים וצריכה לענות שבעה נקיים שני שבועות וטובלת ליל ט"ו דמותר לשמש אף שהוא שעת וסתה דוסתות דרבנן (עי' בס"ק שלפני זה) ולא החמירו לאסרה על בעלה עולמית ומכ"ש אם דרכה לראות ביום ט"ו דאין להחמיר בליל טבילתה ליל ט"ו משום

עונה שלפני עונת וסתה כדעת הא"ז ע"ש ראייתו ומשמע דדוקא בכה"ג שדרכה לראות כל ז' ימים וא"כ א"א להקדים הטבילה מליל ט"ו אבל אל"כ וקבעה וסת מליל י"ג ללייל י"ג אף שכתב הרמ"א בסי' קצ"ו סעיף י"א דאין מתחלת למנות שבעה נקיים אלא מיום ו' וא"כ ליל הטבילה הוא שעת וסתה מ"מ יותר עדיף שתתחיל למנות מיום ה' או יום ד' (היינו בקבעה לליל י"ב) דזה אינו אלא חומרא. אכן אם וסתה ליום י"ג בזה י"ל דיותר טוב לחוש לחומרת הרמ"א ז"ל מלחוש לחומרת הא"ז שלא נזכר בש"ע כלל [ועי' בת' ח"ס ס"ס קע"ט שאלה כעין זו באשה ששינתה וסתה פעמים בכל חודש באופן שקשה ורחוק שתזדמן שתטבול לנדתה כי עד שהראשונה פקודה שניה ממהרת לבא אם יזדמן לה ליל טבילה יהיה בעונה שוסתה מחר ביומו ולדעת הש"ך יש להחמיר כראב"ן לפרוש לילה שלפני אותה העונה א"כ אשה זו סופה להתגרש מבעלה ח"ו אם יש למצוא לה ב' התירים א' לשמש בליל הסמוך ליום שעונתה בו ב' אם יארע שתראה מיד אחד טבילה טרם ששמשה להקל שלא תצטרך להמתין שש עונות ותספור ז"נ מיד שתפסוק לראות והשיב לענין דין הא' אם צריך לנהוג כחומרת הא"ז וראב"ן נראה להקל כיון דכל עיקר טעמם אינו אלא משום לא פלוג בשגם וסתות דרבנן ואפי' להרא"ה דס"ל עונה הסמוך לוסתה חמירא מוסת גופיה (עס"ק הקודם) מ"מ היינו בוסת קבוע ג"פ אבל וסת שאינו קבוע כגון איתתא דא שמשנית וסתה תמיד וחוששת ליום ראיה שלה הוה עונה סמוך לוסתה דרבנן א"כ יש להקל בלא פלוג דידיה ולהתיר בעונה הסמוכה לעונת ראיה כדי שלא תתגרש ויקיים הבעל פ"ו וגם בדין הב' פשוט דיש להקל כיון דהא דנהיגין להמתין ששה עונות אע"פ שלא שמשה הוא רק משום לא פלוג בין שמשה ללא שמשה ואין להחמיר בלא פלוג כמו בגוף הדין עצמו כמ"ש תה"ד ומייתי מג"א ר"ס סמ"ז ע"כ יש להקל בכה"ג ולכל הפחות תמתין ג' עונות דהרי להרמב"ם דפסק כרבנן דר' יוסי כו' ורק ישראל קדושים הם אך היכא דאיכא למיחש שתצא אשה מיד בעלה עי"ז פשיטא שיש להקל לכל הפחות אתר ג' עונות ואם טבלה במש"ק וראתה אחר הטבילה קודם תשמיש תחל לספור שבעה נקיים ביום ג' ותפסוק בטהרה בה"ש דיום ב' נגהי ג' עכ"ד ע"ש ועמ"ש לקמן סי' קצ"ו סוף ס"ק י"ג בשם כמה גדולים דבכה"ג בראתה אחר טבילה קודם ששמשה יש להקל בכל אופן ואף לספור מיד ע"ש:

ה **קריבות**. עבה"ט ועי' בתשובת רדב"ז החדשות סי' קס"ג שפסק דחבוק ונשוק שרי כדעת ב"י וכתב דאין לחדש חומרות על ישראל והלואי שישמרו מה שמוטל עליהם ע"ש היטב]:

ו **פורש**. פי' אפי' בבית אפל או חכם שמאפיל בטליתו דאל"כ בלא"ה אסור כדאיתא בא"ח סי' ר"מ. תוה"ש. ופשוט הוא:

ז **אותו היום כולו**. ואין חילוק בין יומי ניסן ותשרי ליומי תמוז וטבת ב"י ט"ז ואחרונים דלא כש"ך ועש"ך שכתב דאם אין לה שעה קבועה ביום אלא פעמים רואה בתחלתו ופעמים בסופו הוי כל היום שעת וסתה וצריכה לפרוש בלילה שלפניו משום עונה הסמוכה לוסת ע"ש ובנה"כ כתב דנשי דידן אין להם שעה קבועה וצריכה לפרוש כל היום והלילה שלפניו ועח"ד שכ' דמסברא נראה שאין להחמיר בזה ע"ש ועס"ט ומ"י:

ח **שמשנית וסתה**. עש"ך סי' קפ"ט ס"ק ל"ט ועי' בתשובת נו"ב חי"ד סי' מ"ו שפירש דברי הרב דהיינו שכך הוא קביעת וסתה שבתוך אלו הב' וג' ימים תראה ובגוף אלו הימים אין לה זמן קבוע אימת לפעמים בזה ולפעמים בזה ועכ"פ לא יעברו אלו הג' ימים בלא ראיה א"כ כל הג' ימים וסת הן וצריך לפרוש בכולם ומכח זה המציא דין חדש באשה שהוחזקה שאינה מספקת לספור ז"נ כל ז' וז' הם אצלה כוסת קבוע וצריכה בדיקה כל ז' בבוקר וערב ובאמצע היום כמה פעמים ולמד זה מסי' קפ"ו ס"ג דעד י"ד יום דינה כדין אשה שיש לה וסת ואם לקולא אמרינן כן ק"ו לחומרא כו' ע"ש ואיני מבין ראייתו דשם הוחזקה בודאי שלא תראה באותן י"ד ימים משא"כ בנ"ד שלא הוחזק יום א' מאותן הז' ימים שתראה בו בודאי ומצאתי בח"ד שהשיג עליו בזה ופירש הוא ז"ל דברי הרמ"א באופן אחר דמשנית וסתה להקדים היינו כגון שהיה לה וסת בג' לירח ועתה הקדימה וראתה ג"פ בב' לירחא וג' לירחא וחזרה וראתה ג"פ בריש ירחא ובב' לירחא דאז חוששת לשלשתן דהימים שהיו בתחלת וסת אף שהן עתה באמצע וסת לא אבדו מעלתן וכן במאחרת כגון שהיה לה וסת קבוע בריש ירחא ואח"כ ראתה ב"פ בב' בירחא דלא נעקר הוסת דריש ירחא עדיין דאין הוסת נעקר עד ג"פ ובפעם הג' ראתה בריש ירחא ובב' בירחא דאז נקבעו שני הוסתות. דב' בירחא ג"כ הוקבע כיון שב"פ הראשונים הוחזק ממעין סתום ואח"כ ראתה ב"פ רק בג' בירחא ובפעם הג' ראתה בריש ירחא ובב' בירחא ובג' לירחא דאז הוקבעו שלשתן וכיון שמשנית וסתה פעמים מקדמת ופעמים מאחרת חיישינן שמא היא באופן ששלשתן הוקבעו מש"ה חוששת לשלשתן ע"ש:

ט **שלא קבעתו**. משמע דאפילו ראתה הרבה פעמים כל זמן שלא קבעה וסת אינה חוששת כלל ועי' בט"ז לקמן סי' קפ"ט ס"ק מ"ג שדעתו דאם ראתה ג"פ אע"פ שלא נקבע וסת מ"מ חוששת כיון דמוחזקת לראות ובנה"כ שם חולק עליו ועי' בס"ט ובח"ד שם שהסכימו לדעת הט"ז:

י **ביום**. עבה"ט ומ"ש בשם ש"ך ולא קים לן אי קודם הלילה כו' ר"ל אי קודם שקיעת החמה או לאחר שקיעה דלענין וסתות חשבינן משקיעת החמה עד צ"ה וכן מעלות השחר עד נץ החמה ללילה. ח"ד ע"ש:

יא **הנמשך בו**. עבה"ט ומ"ש בשם ש"ך לפמש"ל כו' צ"ע דהא בס"ק ז' כתב הש"ך דאם יש לה שעה קבועה די באותה עונה וכאן הרי יש שעה קבועה וצ"ל דסמך עצמו עמ"ש בנה"כ הבאתיו לעיל דנשי דידן אין להם שעה קבועה וכן מצאתי בח"ד ודוחק:

יב **הראשונה**. עבה"ט ולפ"ז אשה שראתה ב"פ בר"ח ונמשך ראייתה עד ב' או ג' לחודש ובפעם הג' לא ראתה בר"ח רק בב' או ג' לחודש לא קבעה וסת לב' או ג' לחודש דאזלינן תמיד בתר תחלת ראיה ובב"פ ראשונים היו בר"ח ועי' ח"ד שכתב דדברי המחבר כאן דוקא בשופעת (או זולפת) דודאי ראיה אחת היא אבל בפוסקת צריכה לחוש לכל הג' ימים וכן בנדון הנ"ל קבעה לה וסת לב' או לג' דחיישינן אולי ראיית יום ב' או ג' הוא עיקר אמנם זה דוקא בכה"ג שהימים שבתחלת ראייתה לא הוקבעו אבל אם הוקבעו כגון שראתה ג"פ בר"ח ונמשך עד ב' או ג' לחודש אינה חוששת להראיות שבתוך נדתה ומיד שעברה עונה ראשונה מותרת אף בפוסקת וכן כשהראיות שבתוך נדתה לא הוקבעו עדיין אינה חוששת לו ולא לעונה בינונית ממנה ע"ש היטב:

יג **כ"ד חדשים**. ואין חודש העיבור עולה למנין. ש"ך ועי' כו"פ שחולק ופסק דחודש העיבור עולה למנין ואין לה אלא כ"ד חדשים הן בשנה פשוטה או מעוברת:

יד **לפרוש**. כתב הש"ך מצאתי בהגהת רש"ל דמיירי שלא קבעה וסת ג"פ בימי עיבורה או מניקתה אלא שחוששת לוסת הראשון וע"ל סי' קפ"ט סל"ג ע"כ. ור"ל דשם מבואר דאפילו אם ראתה רק פעם א' בימי עיבורה או מניקתה צריכה לחוש לו כדין וסת שאינו קבוע וכ"כ הס"ט וח"ד. ותימא על המ"י בתוה"ש שכתב וז"ל ואם ראתה ג"פ בימי עיבורה או מניקתה יתבאר לקמן סי' קפ"ט דחוששת עכ"פ לוסת שאינו קבוע וכן כתב הש"ך עכ"ל וזה אינו וכמ"ש:

טו **בדיקה**. כמו שאר נשים בסעיף ט' וה"ה שאסור לשמש אפילו בשעת חרדה דשמא בעת תשמיש יצא הפחד מלבה. ט"ז. ואם ראתה במחבא אינו מצטרף לענין קביעות וסת. ח"ד:

טז **בדיקה**. היינו בדיקת חורין וסדקין. ח"ד:

יז **כשיגיע הוסת**. ואם יש לה שעה קבועה ביום הוסת א"צ בדיקה רק אותה השעה ואם אין לה שעה קבוע וכן בעונה בינונית צריכה בדיקה כל העונה דהיינו שתשים מוך דחוק ויהיה שם כל העונה ונשי דידן אין להם שעה קבועה כמ"ש בשם הנה"כ ובמשנית

ווסתה ב' או ג' ימים המבואר בסעיף ב' צריך שיהיה מוך דחוק שם כל הב' או ג' ימים דכשעת וסתה דמיין. וצריך ללמד זה תוך ביתו. ת"ד:

יח **הרגישה**. ואם בדקה עצמה ונאבד העד אסורה דשוב ליכא ראיה מהא דלא הרגישה דסברא הרגשת עד הוא וכ"ש השליכה או פשעה באבידת העד דאסורה ח"ד ולפ"ז ה"ה אם בשעת וסתה הטילה מים ג"כ טמאה כשעבר הוסת ולא בדקה ולא הרגישה דאימור ארגשה וסברה הרגשת מי רגלים הוא דמה"ט כתבתי לעיל ר"ס קפ"ג דאם ראתה אחר הטלת מי רגלים אף בלא הרגישה הוא דאורייתא וצ"ע ופשוט דכ"ז אפילו אם בדקה עצמה אחר הוסת ומצאה טהורה ג"כ טמאה כיון דחיישינן דבשעת וסתה ראתה על העד או נפל לארץ ולא ארגשה דסברה הרגשת עד או מי רגלים הוא עוד כתב הח"ד אם עבר ג"פ יום וסתה ולא בדקה ולא הרגישה לא מיעקר וסתה וכן אם באמצע הג"פ לא בדקה ולא הרגישה ביום הוסת מצטרף הראיות שאח"כ שראתה ביום הוסת לג"פ לקביעת וסת ע"ש. ונראה קצת דדוקא וסת קבוע לא מיעקר בכה"ג בין שהיה קבוע בתחלה בין שנעשה קבוע ע"י צירוף הראיות שאח"כ וכמ"ש הח"ד דאמרינן מכח חזקה דוסתות שראתה אפילו בלא הרגשה אבל וסת שאינו קבוע דמיעקר בפ"א אפשר דנעקר גם בכה"ג וצ"ע:

יט **שתבדוק**. עבה"ט בשם ב"ח והאחרונים כתבו שאין לחוש לחומרא זו ועי' בתשובת ושב הכהן סי' ל"ד:

כ **אם יש לה וסת**. עט"ז ס"ק י"ג ועי' בשו"ת תשובה מאהבה ח"א סי' ל"ב מ"ש בזה:

כא **קבוע**. עבה"ט ודע דכל זה מיירי בוסת הקבוע לימים לחודא אבל בוסתות שע"י מקריים שבגופה כיון שהרגישה במקריים הללו בדקה אפילו בוסת שאינו קבוע אסורה לשמש עד שתבדוק כמ"ש הט"ז בסי' קפ"ט ס"ק ל"ח עיין שם:

כב **סמוך לוסתה**. עי' בתשובת כנסת יחזקאל סי' ל"ג שפסק דאם אירע ליל טבילה כתם סמוך לוסתה מותר ג"כ והביאו הבה"ט בס"ק י"ד וכבר חלקו עליו הס"ט והח"ד ובשאילת יעב"ץ ח"ב סי' י' ע"ש ועי' בתשו' גבעת שאול סימן ס"ב שהשיג ג"כ עליו והעלה לאסור טבילה סמוך לוסתה אף היכא דהוי ראיה גמורה כגון אשה שיש לה וסת קבוע מל' לל' יום וראתה פ"א לי"ח יום וכשהגוע זמן הוסת דהיינו ל' יום מראיה ראשונה שקודם י"ח אז הגיע זמן טבילתה מהראיה שראתה לי"ח יום אסורה לטבול ומכ"ש בנמצא כתם ע"ש וכן בתשו' נו"ב תניינא חי"ד סי' קי"ז פסק ג"כ דאסור ואף בכלה שאירע ליל טבילתה סמוך לוסתה כתב ג"כ לאסור ע"ש [ועי' בתשו' חמדת שלמה סי' כ"ג] ועי' בתשו' אבן שהם סי' י"ד שהעלה ג"כ דאסור אך כתב דמ"מ מותרת לטבול אפילו בליל שבת אף

שאין זקוק לה בעלה כיון דכל מיני קורבא שרי רק תשמיש אסור ושאר מיני קורבא נמי מצוה הן ע"ש ועי' עוד בשו"ת שער נפתלי בסוף הספר ע"ש על דברי הכנ"י הנ"ל ועי' בתשו' שיבת ציון סי' מ"א [ועי' בתשו' ח"ס סי' ק"ע שכתב שנשאל אשה שהגיע ליל טבילתה ביום יציאת בעלה לדרך והוא בעונה הסמוך לוסתה אם נאמר שבצירוף ב' מצות עונה דהיינו ליל טבילה ויום יציאה לדרך לא נחוש כלל למצות פרישה. ואסור בפשיטות מחמת דמ"ש רמ"א לחומרא בעלמא לפרוש מתשמיש לדעתו היא מעיקר הדין דהב"י והש"ך כתבו בזה משום דקי"ל וסתות לאו דאורייתא ואני קבלתי ממ"ו ז"ל דאפי' למ"ד וסתות ל"ד מ"מ פרישת עונה הסמוך לוסתה דאורייתא כו' (עמש"ל בסק"ג מזה) ומעתה כיון דאיכא ספק דאורייתא בודאי אין להקל בתשמיש בעונה הסמוך לוסתה אך בעונה דאביאסף ודא"ז בהאי יש להקל קצת ע"ש]:

כג **שלא לפקדה**. עי' בתוה"ש שכתב דהיכא דאפשר יש לנהוג כמו שפירש מהרש"ל לדברי הסמ"ג דהמחמיר ומונע עצמו מלילך בדרך סמוך לוסתה כדי שלא יכניס עצמו בספק תע"ב ע"ש:

כד **לפקדה**. עבה"ט ועי' בשו"ת תשובה מאהבה ח"א סי' ל"ד שכתב דשיעור הדרך בזה נראה שהוא שנים עשר מיל ע"ש:

כה **ותטבול**. עכו"פ שכתב דאם נזדמן שטבילתה יהיה סמוך לוסתה אין צריך להמתין ע"ש:

כו **צריך להמתין**. [עבה"ט ועי' בתשו' חתם סופר סי' קס"ב ע"ד אשה העומדת עונה סמוך לטבילתה ורוצה ליסע עם אביה למצות סנדקאות בלי רצון ורשות בעלה לא נכון לעשות כן מכמה טעמים ע"ש]:

כז **שישאלנה**. ואפי' היא ערה ושוכבת אצלו מ"מ צריך דוקא שישאלנה ותוציא מפיה שהיא טהורה. ח"ד:

כח **וכיוצא בה**. משמע דהיינו פיהוק ועיטוש ודכוותייהו ועש"ך שתמה ע"ז דבכה"ג מבואר לקמן סי' קפ"ט דדינו כוסת ימים לחוד ועי' בתוה"ש וס"ט וכו"פ שכתבו דמ"ש המחבר וכיוצא בה ר"ל כגון אכלה שום או פלפל ע"ש ועי' ח"ד שכתב דלעולם מיירי בפיהוק ועיטוש אלא כגון שהיה לה כמה ר"ח שלא פיהקה ולא ראתה רק שכן אירע לה בג' ר"ח שלא כסדרן שפיהקה וראתה ופיהקה כמה פעמים שלא בר"ח ולא ראתה דאז לא הוי וסת קבוע רק לענין שא"צ לחוש רק לפיהוק של ר"ח אבל לר"ח לחוד ודאי דא"צ לחוש שמא תפהק דהא אלו הג' ר"ח היו שלא כסדרן עכ"ד:

סימן קפה

א **טבלתי**. ואפילו שוכבת אצלו לא מהני עד שתאמר לו בפירוש טבלתי. ח"ד:

ב **שעברו**. עבה"ט וכתב הט"ז אפילו אם רגילה ללבוש לבנים ביום ו' לראייתה ועכשיו א"א בכך אלא שאם טבלה היתה צריכה ללבוש לבנים ביום ה' והיא אומרת שטבלה נאמנת כיון שאפשר בכך ע"ש ואשה החשודה על איסור נדה אם זנתה בנדות לא מקרי חשודה לבעלה ונאמנת אפילו בשעת וסתה ואם הכשילה לבעלה באיסור נדות שוב אינה נאמנת לומר בשעת וסתה טהורה אני עד שתעשה תשובה אבל שלא בשעת וסתה וכן לומר שטבלה נאמנת א"ל בימות החורף שהטבילה טירחא. ח"ד. ואפשר דבמקום שנותנין שכר בעד הטבילה אינה נאמנת וכמ"ש הש"ך לעיל סי' ב' ס"ק י"ד ע"ש ועי' בנו"ב תניינא ח' אה"ע ר"ס כ"ו:

ג **טמאה**. עבה"ט בשם ט"ז דאם אמרה בפני רבים ל"מ אמתלא ועי' בתוה"ש שחולק ע"ז וכתב דאפילו אמרה בפני רבים מהני אמתלא וכ"כ הכו"פ ועט"ז שכתב באשה שהגידה האמתלא קודם שהחזיקה עצמה בלבישת בגדי נדות דמהני כיון שהודיעה האמתלא קודם. ועי' ש"ך שכתב דאם לא היה אפשר לה מחמת האמתלא רק ללבוש בגדי נדות מהני אמתלא ואפי' לא ידע בעלה מזה מותר כיון שא"א בענין אחר ע"ש (ולפ"ז אם אמרה האי אמתלא שכתב הש"ך בסק"ג סבורה הייתי להיות נדה אבל עכשיו בדקתי עצמי ומצאתי שמחמת מכה בא אלי הדם מהני לעולם דהא לא שייך לומר שלא היה לה ללבוש בגדי נדות שהרי באמת טעתה וסברה שהיא נדה וכדין לבשה בגדי נדות אמנם ראיתי בכו"פ שכתב דאפילו אמתלא זו לא מהני [וכ"כ בס' תוה"ש בשם מהרי"ק סי' פ"ז וצ"ע]). ועי' עוד בתשו' שמן רוקח ח"א סימן מ"ג [ובת' ח"ס סי' ט"ו מ"ש בזה]:

ד **אינה נאמנת**. עח"ד שכתב דאפי' אם עברו עליה ימים שראויין לספור ולטבול ויש לה מגו דטבלתי ואמרה לא טבלתי וטהורה הייתי אינה נאמנת בלא אמתלא ע"ש:

ה **אמתלא**. ואחר שלשים יום לא מהני אמתלא. בית שמואל סי' י"ט סכ"ב עכ"ל דגמ"ר ור"ל שכל שלשים יום אמרה שהיא טמאה עב"ש שם. [ובדרושי הוכחתי דאם האמתלא באופן שהענין היה צריך להאריך שלשים יום מועיל האמתלא ושוב מצאתי בתשו' ח"ס סי' ט' שהחליט כן לדינא ע"ש]:

ו **אחרת כיוצא בזה**. עי' בזה בתשו' הרדב"ז ח"א סי' רס"ד:

ז **אבל מדינא נאמנת**. [עי' בתשו' ח"ס סי' קפ"ה ע"ד אשה שאמרה לבעלה ביום ד' יגיע זמן טבילתה ואחר זמן ביומו או ביום שלאחריו אמרה שטעתה בחשבון וביום ג' יהיה זמן טבילתה והאריך בזה ומסיק אם ביום הג' בעצמה אמרה היום ליל טבילתה וטעיתי

אתמול יש להחמיר אע"פ שהתורה האמינה לה מ"מ בעל נפש יחוש דלמא יצרה תקפה לבעילת הלילה אבל אם הוא יום או יומים קודם לא נחשדו בנות ישראל על כך אע"ג דבשאר עדיות אפילו על צד רחוקה ונפלאה הוי נוגע בעדות מ"מ הכא שהתורה האמינה אנו מה לנו ע"ש היטב]:

ח **נאמן**. עבה"ט בשם ט"ז. עוד כתב הט"ז דהא דהחכם נאמן היינו לענין איסור אבל לענין ממון כגון להפסידה כתובתה אין החכם נאמן יותר משאר עד אחד (וכן מבואר באה"ע סי' קט"ז סעיף א' ועח"מ וב"ש שם) ועיין בתוה"ש סק"ח ועי' בספר בני אהובה פכ"ד מהלכות אישות הלכה י"א מ"ש בזה:

ט **ואמרה לו נטמאתי**. [עי' בתשו' חתם סופר סי' קנ"ה דאם הרגישה באמצע תשמיש ולא הגידה לו כלום עד אחר הפרישה הבעל ודאי אנוס גמור ופטור לגמרי אך לענין האשה הוא ספק אם נקראת ג"כ אנוסה כיון דנכנסה בהיתר יצרה אלבשה והו"ל תחלתה באונס וסופה ברצון דהו"ל אונס גמור כדקי"ל כרבא כתובות דף נ"א או אפשר דשאני התם שנאנסה מגברי אחרינא דיצרה תקפה מאד דאם לא עכשיו אימתי וקשה לה לפרוש משא"כ נדה דמותרת לאחר זמן אפשר לא שייך תקפה יצרה ליחשב כאונס מה שלא הודיעה לבעלה ואדרבה נחשבת מזידה בזה וע"ש עוד דהיכא דצריך כפרה אין חילוק אף אם לא הגיע לעשרים שנה דודאי משנעשו בני מצוה בשנים וסימנים מתחייבים בכל חיובי תורה בב"ד של מעלה ושל מטה. ומה שנמצא במדרשות שבני כ' נעשו ב"ע למעלה לא נאמר זה אלא בענשים על חטאים המחודשים לשעה כגון עונשי דור המדבר כו' ע"ש וקצת חידוש שלא הזכיר הגמ' דשבת דפ"ט ע"ב ושם לא משמע הכי ועמ"ש לקמן סי' שע"ו סק"ג]:

י **כיצד יעשה**. עת"ד שכ' דה"ה כששימש סמוך לוסתה בשוגג ונזכר באמצע תשמיש צריך ג"כ לפרוש באבר מת (ועמ"ש לקמן סי' קצ"ד ס"א) ודוקא כשמוצאת דם באמצע תשמיש אבל אם אמרה מרגשת אני א"צ לפרוש באבר מת דאימור הרגשת שמש הוא אם לא שאמרה מרגשת אני בבירור שהוא דם ע"ש:

יא **ושוהה בלא דישה**. עיין בשו"ת תשובה מאהבה ח"א ס"ס ע"ג:

יב **יתענה מ' יום**. ועי' בא"ח סי' תקס"ח ס"ד בהגהה דמבואר שם דשלשה ימים רצופים עם הלילות חשיב כמ' יום ובאדם חלש סגי בב' ימים והמג"א כתב דמ"מ יותר טוב שיצום מפוזרים שבכל עת יהיה לבו נכנע ויהיו חטאיו נגדו תמיד ע"ש [ועי' בתשו' ח"ס ס"ס קנ"ה שכתב דהמקובלים כתבו להתענות ע"ב יום אך הם דברו במזיד ואם חטא ב' פעמים בכניסה ויציאה יתענה ב"פ ככה. והאשה היכא דצריכה כפרה מאחר דנשים

תשושי כח הן יש להקל עליהן בתעניתם ואף אם אחד מהם פטור מ"מ יתענה ב' ימים או יפדה דלא יהא אלא נתכוין לבשר טלה ועלתה בידו בשר חזיר והעיקר להתוודות כו' ע"ש]:

יג **ובליל התענית.** עי' בתוה"ש שנסתפק אי הלילה שלפני התענית קאמר או שאחר התענית משום דבקדשים הלילה הולך אחר היום והרי התענית במקום קרבן ומסיק בשם מהרש"ל דראוי לנהוג שלא יאכל בשר ולא ישתה יין בליל שלפני התענית ובליל שאחר התענית ע"ש:

יד **והאשה א"צ כפרה.** ואם שמשה שלא בשעת וסתה כו'. עיין בתשו' נו"ב תניינא סי' פ"ה דשואל אחד הקשה לו על דברי רמ"א אלו דמדכתב ואם שמשה שלא בשעת וסתה משמע דעד הנה מיירי בשעת וסתה וא"כ איך האשה א"צ כפרה והלא מבואר בנדה י"ד ושבועות י"ח דבסמוך לוסתה שניהם חייבים קרבן ועוד דאפילו נדחוק דמיירי שלא בשעת וסתה אכתי קשה כיון שפירש באבר חי אמאי האשה א"צ כפרה והלא בשבועות שם מבואר דאפרישה גם האשה חייבת (עס"ט וח"ד מ"ש בזה) [ובספר הפלאה בכתובות נ"א ע"ב ובתשו' ח"ס סי' קמ"ז וקנ"ד וקס"ג וקפ"ח מ"ש בזה] וכ' הוא ז"ל לבאר דברי הרמ"א דהנה יש שלשה חלוקים בזה אשה שיש לה וסת בשעת וסתה ובעונה הסמוכה דאסורה לשמש אם עברה ושמשה ומצאה אח"כ על עד שלו אפילו בדקה לפני תשמיש צריכים שניהם כפרה ואין כאן אונס שהרי היה להם למנוע מתשמיש ומזה לא מיירי הרמ"א ולא המחבר כלל (נ"ל הטעם כיון דעתה אין נ"מ לענין קרבן רק לענין אם צריכים כפרה ותשובה והרי גם אם לא מצאה דם כלל צריכים ג"כ כפרה כמש"ל סי' קפ"ד סק"ב ע"ש) ב'. אשה שאין לה וסת כלל שלזו הרמב"ם והרא"ש מצריכים אותה בדיקה תמיד לפני התשמיש כמבואר בסי' קפ"ו ס"ב ואם לא בדקה אין זה אונס אמנם אם בדקה אנוסים הם על תחלת התשמיש אבל על הפרישה שפירש באבר חי יש חילוק אם אמרה לו נטמאתי ופרוש ממני הרי גם היא רצונה בפרישה הרי הרצון והנאה נחשבים גם לה למעשה וק"ו אם סייעה בהפרישה שגם היא נשמטת מתחתיו ואף היא חייבת ומזה מיירי אוקימתא דמס' שבועות הנ"ל אמנם אם אמרה לו רק נטמאתי ולא אמרה פרוש ממני א"כ מה שהודיעה לו היינו שימתין עד שימות האבר ואם פירש באבר חי היא נחשבת אנוסה ואינה צריכה כפרה והוא צריך כפרה ומזה מיירי המחבר והרמ"א ז"ל ונקט המחבר לשון המשנה היה משמש עם הטהורה בה"א הידיעה הטהורה בודאי דהיינו שבדקה לפני תשמיש ואפ"ה אם פירש באבר חי חייב על הפרישה וע"ז כתב רמ"א שהאשה א"צ כפרה שהיא אנוסה ממש בין על הכניסה שהרי בדקה בין על

הפרישה שהרי לא אמרה לו פרוש. ושוב קאמר רמ"א ואם שמשה שלא בשעת וסתה דהיינו שיש לה וסת ושמשה שלא בשעת וסתה בזו אפי' לא בדקה תחלה מקרי אונס. וההפרש בין תחלת דברי הרמ"ה ובין סיום דבריו הוא שבתחלה מיירי באין לה וסת כלל אלא שבדקה וסיום דבריו הוא ביש לה וסת ושמשה שלא בשעת וסתה ע"ש שהאריך בזה וע"ש עוד בסי' צ"ו:

טו **אונס**. עבה"ט ועי' בשו"ת מאיר נתיבים סי' ע"ג שכתב באשה שפשטה חלוקה בלילה קודם השינה והיה שלא בשעת וסתה והיתה עם בעלה באותה הלילה ולמחר לבשה חלוקה בעמדה מעל משכבה ומצאה בו כתם דא"צ כפרה ולא דמי למ"ש הבה"י וה"ה אם נדה היא כו' דהיינו בענין שיש לומר הו"ל למידע אבל הכא לא שייך כלל הו"ל למידע דלא מצינו שתהא האשה מחוייבת לבדוק חלוקה שמא תמצא בו כתם כל שלא הרגישה כלל ולכן א"צ כפרה בפרט באיסור כתמים אין להחמיר ע"כ ע"ש [ועי' בתשו' חתם סופר סי' קנ"ה מי שבא על אשתו שלא בשעת וסתה ביום ל"א לראייתה ואז הרגישה כובד באברים וזה דרכה בכל עת זיבת דמה וכתב דאף דעברו ימי וסתה ושוב אין לבעל לחוש כלל מ"מ מאחר שהרגישה הכובד וזהו וסת הנוף היה לה לחוש לו ומה שחשבה עצמה למעוברת ולא חששה כלל לכובד אברים מחשבת שטות הוא להתיר פתח לחטאת רובץ ע"כ אם קודם התחלת התשמיש הודיעה לבעלה שמרגשת כן. שניהם בסורה על רעות שתים על הכניסה ועל הפרישה ואע"ג דלענין חטאת אינם חייבין אלא כל א' חטאת א' דה"ל ב' זיתי חלב בהעלם אחת מ"מ תשובה וכפרה מיהא בעי על כל כח וכח ואם לא הרגישה עד תוך התשמיש והודיעה לו הבעל שוגג והיא פטורה דאנוסה היא ואם לא הודיעה לו כלל הוא אונס ופטור לגמרי והיא האשה קרובה למשמתתו נדה וצריך לאיים עליה הרבה שלא תבוא להכשיל בעלה עוד. ולענין אם צריכה כפרה יש ספק בדבר (עמש"ל בד"ה ואמרה לו) . עוד ע"ש ושם בסימן קס"ג באשה שאירע לה פחד פתאום ואח"כ בלילה שמשה ולמחר מצאה סדינה מלוכלך בדם וגם על עד שלו שבודאי בשעת תשמיש היה וכתב דאין צריכים כפרה כיון דהיה שלא בשעת וסתה ואף שקודם תשמיש נתפחדה והפחד עלול להביא דם כדאיתא בנדה ע"א היינו שהפחד מרפיא ומתחלחלת לשעה ברגע הפחד ומרגשת בעצמה ואיננו כשאר מקריים שחיישינן שמא ראתה טיפת דם כחרדל או שמא ארגשה ולאו אדעתה וכדומה כי אם יצא ממנה דם יצא בשפע ולשעתו ובהרגשה רבה כי זה ענין חלחול דקרא ותתחלחל המלכה ואם לשעתה לא הרגישה תו לא חיישינן לה להצריכה בדיקה או פרישה כלל וממילא בנ"ד אינם צריכים כפרה ע"ש. ובסימן קפ"ח שם אודות אשה שמצאה כתם והראתה לחמותה ואמרה שהיא

טמאה ושוב הראתה למרשעת אחת ואמרה שאם הכתם חולף הולך ע"י רוק הרי היא טהורה עס"ט סי' ק"צ ס"ק כ"ב מ"ש בזה) וסמכה האי שטיא על המקילה ושמשה עם בעלה ושוב נודע הדבר לחמותה וצוחה כי כרוכיא. וכתב דפשיטא דתרווייהו צריכים כפרה ומכ"ש המרשעת הזאת שהורה רעה להכשיל אחרים שראויה לעונש מר ומ"מ אף שהם קרובים למזיד אין להחמיר עליהם טפי מהמבואר ברמ"א ס"ס קפ"ה כיון דליכא אלא איסור דרבנן ע"ש:

סימן קפו

א **וסת קבוע**. כתב הר"ד ערמאה דאשה שלא ראתה מעולם דהיינו בתולת דמים בחזקתה קאי וא"צ בדיקה לבעלה וכ"כ בתשובת ח"צ סי' מ"א ואע"ג דאמרי' בש"ס משהגיעו לפרקן נשים בודקות אותן היינו לטהרות:

ב **צריכים לבדוק קודם**. והש"ך פסק דא"צ בדיקה וסיים וכן עמא דבר ועיין בתוה"ש שכתב דבמקום שנהגו להקל אין להחמיר אבל בלא"ה אין להקל נגד פסק המחבר והרמ"א. ועח"ד שכתב דאף האומרים דא"צ בדיקה היינו בדיקת חורין וסדקין לא בעי אבל מ"מ צריכה קנוח ולהשהות העד על גופה כשיעור וסת המבואר בסי' ק"צ סנ"א ולמחר תעיין בו וראוי לכל אדם לעשות כן לחוש לדברי ר"ח ורוב הפוסקים והמחבר והרמ"א והקנוח צריך להיות בשעה שאינה שוכבת אפרקיד עכ"ד עוד כתב שם דאם ראתה פ"א בליל תשמיש אפילו במופלג מהתשמיש מחוייבת שוב בדיקה אחר תשמיש כיון דאתייליד לה ריעותא פ"א ואם היא אשה שאין לה וסת צריכה ג"פ בדיקה שתתחזק באין רואה מ"ת וביש לה וסת א"צ בדיקה רק פעם א' אח"כ ואם לא מצאה שוב א"צ בדיקה ע"ש:

ג **ולמחר צריכים בדיקה**. עיין בשו"ת תשובה מאהבה ח"א סי' נ"ב דצ"ע אי גם קודם התשמיש תוכל לבדוק על סמך שתראה למחר על העד או דוקא בבדיקה שאחר תשמיש יכולה לעשות כן אבל קודם תשמיש צריכה לבדוק ולראות לאלתר ע"ש ועח"ד [ועמ"ש לקמן סי' קפ"ח סק"ג]:

ד **ואין לה וסת**. עי' בתשובת מהר"ם פדוא"ה סי' כ"ה שכתב דאפילו אשה שאין לה וסת אם היא מעוברת שמסולקת דמים א"צ בדיקה כ"כ המ"י והס"ט בשמו. ונראה פשוט דה"ה למניקה דחד טעמא הוא:

סימן קפז

א **שראתה דם מחמת תשמיש**. עיין בתשובת נו"ב חי"ד סי' ס"א שהמציא היתר לרואה מ"ת באם בשעה שראתה מ"ת עדיין לא היה לה וסת קבוע כלל ואח"כ נקבע לה וסת קבוע בין בימי החודש בין וסת הפלגה משום דהא דרואה ג"פ מ"ת אסורה היא מטעם וסת דאמרינן קבעה לה וסת במעשה התשמיש והרי קי"ל בסי' קפ"ט סעיף י"ז דוסת שנקבע מחמת אונס כגון שקפצה וראתה אפילו אירע כן כמה פעמים אינו בדין וסת קבוע אם לא קבעה אותו לימים רק דמ"מ חוששת לו אם אירע ג"פ כמו לוסת שאינו קבוע ומעתה זהו עצמו דין אשה הרואה מ"ת דהרי מה בין קפיצה לתשמיש וא"כ כיון דהוא רק וסת שאינו קבוע לפ"ז בנדון הנ"ל כיון שנקבע לה וסת קבוע שוב אינה חוששת לוסת שאינו קבוע כלל אפילו לא נעקר עדיין הוסת שאינו קבוע כמבואר בסי' קפ"ט בש"ך סק"מ שאפילו לא הגיע עדיין יום ל' כיון שנקבע יום ך' א"צ לחוש וא"כ שוב א"צ לחוש לוסת התשמיש כלל. ושוב נסתפק עוד לפ"ז באשה שיש לה וסת קבוע כבר אם לאסור אותה מחמת רואה מחמת תשמיש (וטעם הס' בזה הוא ע"פ הספק שאכתוב בשמו בסימן קפ"ט סל"ב ע"ש) או לא ע"ש וכן הורה בנו"ב תניינא סי' פ"ח הלכה למעשה באשה הרואה מ"ת שלא היה לה וסת אם תקבע לה וסת קבוע שיהא קבוע לכל הפוסקים אז היא מותרת לשמש עם בעלה ואם שוב תראה מ"ת פעם ראשון אז פעם השני תפרוש ליל טבילה ותשמש בלילה שאח"כ ואם שוב תראה מ"ת תחזור ותטבול ותשמש פעם שלישי ואם שוב תראה אז תבא לשאול לגדולי הדור (ר"ל כי יש בזה הספק הנ"ל כיון שאחר שנקבע לה וסת קבוע ראתה ג"פ) וטעם הוראה זו יבין וישכיל המשכיל ע"פ מה שכתבתי בנו"ב קמא סי' ס"א ואף שכתבתי שם שעדיין לא מצאתי סמך לזה בדברי הראשונים מ"מ באשה ילדה כזו ושלא לאוסרה לכל העולם (דעשתה בדיקת שפופרת ונמצא על המוך) צריך אני לכנוס בפרצה דחוקה עכ"ל ועיין ח"ד סק"ג שחולק עליו וכתב דחלילה לסמוך עליו בזה חדא דרואה מ"ת לאו מטעם וסת לחוד נאסרה רק מטעם חשש חולה הממלאה ונופצת דאפילו בימי עיבור והנקה שאינה חוששת לוסת חוששת ברואה מ"ת (באמת בנו"ב תניינא סי' צ"א בד"ה ומה שתמה העיר הוא גופיה ז"ל בזה ויובא לקמן סק"ד) וגם במ"ש דאשה שיש לה וסת קבוע א"ח לוסת שאינו קבוע כתבתי בסימן קפ"ט דליתא עכ"ד ועמש"ל סי' קפ"ט סעיף י"ג ועי' עוד בנו"ב תניינא שם ובסי' צ"ג ובסי' צ"ד:

ב **משמשת ג"פ**. [עבה"ט שכתב פי' עם הראשון דהיינו עוד ב"פ והוא לשון הט"ז וש"ך בשם פרישה ועי' בתוה"ש סק"ב שכתב דוקא קאמר המחבר ג"פ שכן דעת הראב"ד

דקמייתא לאו ממנינא הוא כיון דמעיקרא לא בדקה ע"ש שכן דעתו ברור לדינא ועיין בזה בכו"פ וס"ט סק"ב ובסימן קפ"ו סק"ד ובחכ"א ריש כלל צ"ו ועיין בתשובת ח"ס ס"ס קס"ד שכתב דנראה שזה ג"כ דעת הגאון נו"ב במה"ת סי' פ"ז (עמ"ש בזה לקמן ס"ק נ"ח) אך הפלתי וס"ט אין דעתם להקל בזה. ולכן מסיק בנידון דידיה (שיובא לקמן ססק"ד) דאילו היה השאלה אחר ב"פ לא הייתי מקיל שלא לצרף ראיה ראשונה אך מאחר שכבר עברו ג' תשמישים כו' ע"ש]:

ג **רצופים**. עיין ח"ד שכתב דאם בדקה עצמה ב"פ סמוך לתשמיש ומצאה דם ואח"כ שמשה כמה פעמים בלא בדיקה כלל ואח"כ שמשה פ"א ובדקה ומצאה דם הוי כג"פ רצופים והוחזקה ברואה מחמת תשמיש ע"ש ועיין מה שכתבתי לעיל סי' קפ"ו סק"ב בשמו ועי' בשו"ת שיבת ציון סי' ל"ח שנשאל באשה שאמרה שראתה ג"פ רצופים דם מחמת תשמיש ואחר כך כשחקר הרב אימתי היתה הבדיקה אם היה בכל ג"פ תיכף אחר תשמיש אמרה בפעם שניה לא בדקה עצמה תיכף מחמת שלא הרגישה כלום רק ביום שלאחר הטבילה בדקה ומצאה דם מה דינה ואם האשה נאמנת ע"ז אם אין זה חזרה מדבריה הראשונים שאמרה סתם שג"פ ראתה אחר תשמיש והשיב דזה ודאי שאין זו בגדר רואה מחמת תשמיש כיון דבפעם ב' לא בדקה תיכף ולא אמרינן אינגלאי מלתא כו' כמ"ש הש"ך הובא בבה"ט סק"א (אמנם אם יש ג"פ לבד זה אסורה כנ"ל בשם ח"ד) ולענין אם היא נאמנת פשיטא דנאמנת שהרי אין כאן חזרה כיון שיכולה לתרץ דבריה ולא היה במשמעות דבריה ענין איסור ברור וע"ש עוד שחקר על עיקר דין רואה מ"ת שנאסרת על בעלה אם אומרת שראתה ג"פ מחמת תשמיש אמאי לא נימא שאינה נאמנת שמא עיניה נתנה באחר כמו באמרה טמאה אני לך והאריך הרבה בזה והעלה דלהכי נאמנת כיון דהיא מלתא דעבידא לגלויי שהרי ביד הבעל תיכף כשאמרה לו שנטמאת לראות בעד הבדיקה אם הוא אמת וכתב דלפי זה דוקא אם האשה אמרה לבעלה בכל ג"פ תיכף אחר התשמיש שראתה דם שייך בו מלתא דעבידא לגלויי אבל אם אחר התשמיש לא אמרה לבעל רק ביום שלאחר התשמיש אמרה כן אפשר לומר שאינה נאמנת ע"ש ולע"ד איני מבין מה שהצריך דבכל ג"פ אמרה לבעלה תיכף דלכאורה נראה דבשני פעמים הראשונים אפילו אם אמרה אחר זמן רב נאמנת כיון שאינה נאסרת מיד עד שתראה ג"פ ועיקר הקפידה הוא רק על פעם הג' גם צ"ע על עיקר חקירתו כיון דאפילו לבעל ראשון מותרת ע"י בדיקת שפופרת כדעת רוב הפוסקים לקמן סעיף ג' א"כ לא דמי לאומרת טמאה אני לך שאסורה עליו באין מזור ותרופה משא"כ הכא לא שייך בזה לחוש שמא עיניה נתנה באחר [כעת ראיתי שדבריו נכונים בחקירה זו דמשמעות הש"ע והפוסקים

לקמן ס"ג דבדידה תליא מלתא אם האשה רוצה לבדוק עצמה תחת הראשון הרשות בידה אבל הבעל אינו יכול לכופה על זה וממילא יגרשה ע"ל סעיף י"ב א"כ שפיר יש לחוש שמא עיניה נתנה באחר. ועוד י"ל לפ"ד הנו"ב שהובא לקמן ס"ק י"ח דאף המתירין לבעל הא' בבדיקה היינו אם תמצא דם בצדדי השפופרת אבל אם לא תמצא כלל לא מהני ע"ש וכן הוא דעת הס"ט שם א"כ שפיר חקר בזה הרב שיבת ציון הנ"ל דלמה נאמנת באומרת שראתה ג"פ מ"ת נימא עיניה נתנה באחר ובאמת לא ראתה כלל מ"ת וא"כ גם ע"י בדיקת שפופרת לא תמצא כלל ותהיה אסורה לו וממילא יגרשה ותנשא לאחר] ויש לעיין בזה:

ד **עד שלו**. עבה"ט ועי' בשו"ת אא"ז פנים מאירות חלק ב' סי' קכ"ו דכ"ז מיירי שנמצא בעד שלו שהוכן לקנח בו אחר תשמיש וקנח עצמו בו אבל אם לא קנח בעד שלו רק שנמצא בכותנתו א"כ לא הוי רק כמו שאר כתם הנמצא ולא מצינו שנחוש בכתמים בבגד האיש כ"א בבגדי אשה ע"ש [ועי' לקמן סי' ק"צ ס"ק ב'] וכ' הס"ט דאפילו אם נמצא נמי בכתונת שלה י"ל דבא לאחר זמן שיעור אשם תלוי ומה שנמצא בשלו דילמא מעלמא אתי ע"ש [ועי' מ"ש לקמן ס"ק ל"ח די"ל שכן ג"כ דעת הנו"ב במה"ת סי' פ"ז ועי' בתשובת חמדת שלמה סי' כ"א במעשה שאירע אשה אחת שלחה לשאול על סדין בתורת כתם שהיה בו בכמה מקומות כתמים ולא היה בכל אחד כגריס והמראה שבינתיים היה מקום ספק אם מצטרף וכאשר שלח המורה לחקור אם יש לה במה לתלות, השיבה כי יש לתלות בבעלה לפי שתיכף אחר התשמיש קינח הבעל את האבר בהסדין והסדין היה נקי ובדוק, וזה אירע ד' וה' פעמים וטמאתה את המראה כי לא ידעה דבר שיהיה בזה דבר חמור ובכל פעם היא בודקת עצמה בשארית אחר התשמיש ואינה מוצאת שום דבר ולבעלה כאב בצידו והכאב נמשך לפעמים לפניו סמוך לאבר ובשתן לא נמצא שום אודם גם לא שום כאב רק זה מקרוב נראה על סדינו שהיה מלוכלך בש"ז כעין מראות אדומים ששלחה לשאול ולאשה הנ"ל יש לה וסת קבוע והאריך בזה דיש לצדד להקל דאין זה בגדר רואה מחמת תשמיש לפי מה שבא השאלה דאין הדבר ברור שהיה יותר מכגריס גם הוא מקום שהפישפשין מצויין שנוכל לתלות כתורמס גם נראה שלא היה בבירור במקום שהבעל קינח עצמו רק שרגיל לקנח שם גם לפי הנראה לא מצאה תיכף בלילה אחר קנוח בעלה ולא ראתה הכתם עד הבוקר מעתה אינו בגדר עד הבדוק כיון שנוכל לתלות שאח"כ נעשה ע"י מאכולת וכדאיתא בסי' ק"צ סל"ד ואע"ג שנמצא איזה פעמים עכ"ז נראה דלא יצא מדין כתם שתולין במה שיכולין לתלות ואפילו הוי בגדר ספק מ"מ נוכל לצרף בזה דעת המרדכי שהקיל הרמ"א באשה שיש לה וסת אם יש מקום

לתלות במכה אע"פ שאינה יודעת שמכתה מוציאה דם ונראה דתליה זו במאכולת עדיף כיון דעכ"פ אינו ברור שהיה יותר מכגריס כו' ובפרט שיש ג"כ מקום לתלות בבעל ע"כ דעתי להקל אם יסכים עוד רב מוסמך להתירא לשמש עוד עכ"פ פעם אחד ושתבדוק אח"כ היא ובעלה כדי לעמוד על הבירור ובודאי נכון להתיר לתקן מה דאפשר לשמש בליל שניה ויותר נכון להתיר לה לטבול ביום השמיני קודם מנחה ותלך לביתה בלילה ומותרת לשמש מיד כיון דהוי לאחר עונת הוסת גם י"ל דמלילה ליום לא קבעה ואם תטבול בלילה אולי חו"ש תראה עי"ז. ע"כ נראה דהוי לצורך רק בזה לא יהיה עקירת וסת אם לא תראה כיון שלא טבלה בלילה ונתיישב בזה אח"כ. גם יש לעשות מאי דאפשר לבוא לדי בירור אם הוא מהבעל לראות אחר קינוח אולי נשאר בפי האמה וגם לבדוק מ"ר שלו שמטיל פעם ראשון אחר התשמיש כו' ע"ש]:

ה **אסורה לשמש עם בעל זה.** אפילו בימי עיבור והנקה וכן אם ראתה ג"פ בימי עיבור והנקה אסורה ח"ד ע"ש אכן בתשובת נו"ב תניינא חי"ד סי' צ"ג בד"ה ונחזור ובסי' צ"ה כתב בפשיטות דאם נתעברה בביאה שלישית שראתה מחמת תשמיש תמתין עד שיהיה הוכר עוברה ומותרת לבעלה כל ימי עיבורה ומניקתה [וטעם מחלוקתן מבואר לעיל סק"א] וכתב עוד אם גם בימי עיבורה תראה מ"ת תחזור ותיאסר ואף אם לא תראה מ"מ כשיפסוק ימי העיבור וההנקה תחזור לאיסורא דמה שלא ראתה בימי עיבור והנקה לא מהני לעקור הוסת הראשון שקבעה לראות מ"ת ע"ש. והנה מ"ש דאם גם בימי עיבורה תראה מ"ת תחזור ותיאסר עי' בסי' צ"א שם שהוסיף ביאור בזה דלכאורה אם תראה ג"פ מחמת תשמיש בימי מניקתה אי אסורה כל ימי מניקתה זה תלוי ברבוותא דהט"ז בסי' קפ"ט ס"ק מ"ח סובר דאפי' לוסת שאינו קבוע חוששת מעוברת ומניקה אבל הש"ך בסי' קפ"ד סקי"ט מביא בשם הגהת רש"ל ודרישה דדוקא בוסת קבוע חוששת וא"כ כיון דרואה מ"ת אינו נחשב וסת קבוע לא היתה צריכה לחוש כל משך כ"ד חודש אלא שאין רצוני לתקוע עצמי בזה שנחלקו בו הש"ך והט"ז (עמש"ל סי' קפ"ד ס"ק י"ד דהש"ך עצמו סובר ג"כ דאפילו בפעם ראשון חוששת) וגם אפשר דהא דוסת שנקבע ע"י עונות מיחשב אינו קבוע הוא רק לענין עקירה דנעקרה בפ"א אבל לחוש לו בימי מניקתה אפשר שצריכה וגם זה שתשמיש מקרי אונס אינו מוסכם וגם דברי רמ"א בסי' קפ"ז ס"י שכתב וכל זה אם כבר עברה ושמשה וכו' לשון עבר מורה לאסור לכן בהיתר זה לא אקבע יתד בהיתר זה עכ"ל ע"ש [ובתשובת ח"ס סי' קס"ד השיב אודות אשה שראתה דם מחמת תשמיש ב' פעמים טרם שהוכר עוברה ופעם ג' אחר שהוכר עוברה נראה פשוט אי היה כל הג' פעמים בימי עיבור אחר הכרת העובר או בימי הנקה ה"ל רואה דם מ"ת

ממש וכדמוכח מתשובת ר"י שברמ"א סי' קפ"ז (ס"י) ואע"ג דקי"ל ס"ס קפ"ט דאין אשה קובעת וסת בימי עיבורה ומניקה היינו להיות כוסת קבוע אבל מיחש חוששת ואם כן כיון שראתה ג"פ מחמת תשמיש צריכה שתחוש ואסורה לשמש ואין ה"נ שנעקר בפ"א אם עברה ושמשה כו' וגם אשה זו שראתה נמי ב"פ קודם הוכר עוברה ופעם ג' אח"כ היא רואה מחמת תשמיש גמורה ומכ"ש לפי מה שכתב הרב השואל שעלובתא דא רגילה לראות לעולם ו' חדשים הראשונים בימי עיבורה בזמן וסתה הרי אשה זו גרועה משאר נשים לענין זה שאין עיבורה מסלק דמים אך מאחר שכבר עברו ג' תשמישים ואם נאסרה תתגרש ח"ו וקשים גירושין או שתבדוק ונפלין ברבוותא נ"ל להקל ולסמוך הפעם אדעת הראב"ד (הובא לעיל בד"ה ג"פ) שלא לצרף ראיה ראשונה כיון שלא בדקה תחלה ותידון כרואה ב"פ מ"ת ועתה לא ישמש עמה עד שתשאל לרופאים ותעסוק ברפואות וכיון שאינה מוחזקת ועדיין תוכל להאמין לרופאים שנתרפאת ותשמש פעם ג' ותראה לדחות התשמיש הג' ההוא עד אחר ה' או ו' חדשים לעיבורה שאינה עלולה לראות באותן הימים דכל טצדקי שנוכל לעשות שלא תקלקל עצמה נעשה לה ע"ש]:

[1] **ותנשא לאחר**. עי' בתשו' נו"ב תניינא חי"ד סי' צ"ג שכתב דאם ראתה שפע דם אין להתירה להנשא לאחר שעיקר ההיתר שמותרת לשני כ' הסמ"ג דאיכא ספק ספיקא שמא מהצדדים ושמא אצבע של השני לא תהיה שוה לראשון אבל כשיורד בשפע והוא ודאי מן המקור אין כאן ס"ס ואף אם בב' פעמים ראשונים לא ראתה בשפע רק בפעם הג' אין הדבר ברור להתירה לאיש אחר ואפילו בדיקת שפופרת יש לפקפק בה כיון שע"י שפע דם שיצא ממנה נתברר שהוא מן המקור הרי היא בכלל כל הממלאה ונופצת ע"ש:

[2] **לשלישי**. כתוב בבאר היטב של הרב מהרי"ט ז"ל זקינה שפסקה מלראות זמן רב והתחילה לראות מחמת תשמיש ומרגשת צער וכאב אינה צריכה בדיקת שפופרת שבו"י שאלה ס"ח עכ"ל. וכתב עוד בשבות יעקב שם אך אם ראתה בילדותה ג"פ מחמת תשמיש לא מהני מה שהזקינה אח"כ ע"ש ועי' בסדרי טהרה ס"ק כ"ו שפקפק בזה וסיים דצריך עיון לדינא. עוד כתב הסדרי טהרה דאשה שראתה ג' פעמים מחמת תשמיש ונתעברה וילדה דמותרת לשמש אח"כ לאחר שתטבול בימי טוהר שלה ואם אינה רואה יש לומר דמותרת לשמש אח"כ אפילו לאחר שעברו ימי טוהר אחר דקיי"ל מעיין אחד הוא וכ"כ הכו"פ ע"ש אכן בתשובת נו"ב תניינא חי"ד סי' צ"ה חולק על זה משום דמימי טהרה לימי טומאה כשם שאינה קובעת כך אינה עוקרת וגם אפילו לאחר ימי טוהר כל ימי משך ההנקה לא מהני מה ששמשה ולא ראתה כדלעיל ס"ק ד' ע"ש:

ח **עד שתבדוק**. עי' בתשו' נודע ביהודה חי"ד סי' מ"ג שכתב דאשה שראתה ג"פ מחמת תשמיש והוזקקה לבדיקת שפופרת אם נתעברה בתשמיש האחרון לא מהני לה בדיקת שפופרת כל ימי עיבורה וימי מניקתה אכן כ"ז אם בדקה ולא מצאה כלל לא מהני אבל אם מצאה בצדדי השפופרת שההיתר הוא משום דדם מצדדים קאתו מהני ע"ש בד"ה אמנם פירשתי טעמו שכתב שאם תבדוק בשפופרת צריכה מתחלה נקיים וטבילה ע"ש:

ט **ומותרת לו**. עח"ד שכתב דמ"מ אסורה מכאן ואילך לשמש שני תשמישין בלילה אחת משום עונה הסמוכה לוסת עד שתעקר ג"פ דהיינו תשמש ג"פ ולא תראה ע"ש:

י **של אבר**. עבה"ט וצל"ע לענין דיעבד שבדקה בשל עץ אי מהני הבדיקה ולכאורה נראה דמהני שהרי הטעם דמסרט הוא דשמא באמת לא יהא דם רק ע"י הסירוט יוציא דם ותמצא על ראשו ונטמא אותה בחנם וא"כ הוא רק להקל עליה אבל אם בדקה בשל עץ ואפ"ה לא נמצא על ראשו מהני אמנם נראה לפמ"ש לעיל סק"ז ולקמן ס"ק י"ד וי"ז דאם מצאה בצדדי השפופרת קיל יותר מאם לא מצאה כלל מ"מ בנ"ד לא ניתן לה הקולא של מצאה בצדדים רק דינה כמי שלא מצאה כלל דחיישינן דמה שנמצא הוא ע"י הסירוט וצ"ע:

יא **ומכנסת אותו**. עי' בתוה"ש שדקדק מדברי הרמב"ם שמתחלה מכנסת השפופרת עד מקום שהיא יכולה ואח"כ מכנסת המכחול בתוך השפופרת ובראשו מוך ודוחקת אותו עד שתגיע המוך לצוארי הרחם וע"ש הטעם וכתב הס"ט דה"ה כשהיא מוציאה מוציאה תחלה המכחול מתוך השפופרת ע"ש:

יב **עד מקום שהשמש**. עי' תשובת ב"ח החדשות סי' ל"ד ול"ה:

יג **שהשמש דש**. עבה"ט סק"ז בשם מ"ב. עוד כתב שם דיש לעשות השפופרת כשיעור אבר בינוני וכ"כ בתשו' אמונת שמואל סי' נ"ז ע"ש:

יד **ואסורה**. עי' בתשו' נו"ב חי"ד סי' מ"ו שכתב דשוב אין מועיל לה שום בדיקת שפופרת אפילו ששוב תבדוק ותמצא בצדדי השפופרת או שלא תמצא כלל נשארה לעולם באיסורה וגם על רפואת הרופאים אין לסמוך אחר בדיקה זולתי אם תפיל חררת דם אזי תחזיר להתירא ע"ש וכ"כ בח"ד דאפילו בדקה שוב אח"כ כמה פעמים ונמצא בצדדין אסורה דחיישינן שמא היא רואה מחמת חימוד תשמיש ואם עברה ושמשה ג"פ ולא מצאה דם הותרה ע"ש מיהו זה דוקא בבדיקה שאחר בעל הג' אבל בבדיקה שאחר בעל הראשון יש לה תקנה כדלקמן ס"ק י"ח:

טו **ואם לאו**. עבה"ט סק"ח דבין שנמצא בצדדי השפופרת ובין לא נמצא כלל. ומשמע דגם אם לא נמצא כלל אפילו ראתה אח"כ כמה פעמים מותרת דתלינן שהוא מן הצדדים

וכ"כ הח"ד בהדיא אמנם הס"ט חלק ע"ז ע"ש שהאריך וסיים מי שירצה להקל אף אם ראתה ג"פ אח"כ יסתור כל הראיות שהבאתי ואח"כ יורה להקל ודי מי שמקיל עד ג"פ ע"ש ועי' בנו"ב סי' מ"ו שכתב ג"כ דיש חילוק בין לא נמצא דם כלל בשפופרת ובין נמצא בצדדין שאם מצא בצדדים אף ששוב תראה ג"פ מחמת תשמיש לא תהיה נאסרת אבל אם לא מצאה כלל אם שוב תראה ג"פ תחזור לאיסורה דלא כדעת הגאון מהר"ר חיים צנזור ז"ל שדעתו דגם בזה אינה נאסרת לעולם דליתא ע"ש:

טז **ומותרת**. עי' בתשו' נו"ב סי' מ"ג ומ"ד וסי' מ"ו לענין אם מצאה דם בצדדי השפופרת ושוב ראתה מחמת תשמיש דמותרת. אם מותרת אפילו בלא נקיים או עכ"פ צריכה נקיים (וכן על הדם עצמו שנמצא בצדדי השפופרת יש ספק זה) ודעת הגאון מהר"י הורוויץ ז"ל שאינה צריכה נקיים והגאון המחבר ז"ל מראה פנים לכאן ולכאן והביא דמתשובת הר"ן סי' מ"ט משמע להדיא שאפילו שבעה נקיים אינה צריכה וסיים מ"מ אני נבוך בזה ע"ש ועי' בתשו' בית אפרים חי"ד סי' נ"א מ"ש בזה. אכן בח"ד כתב דצריכה ז' נקיים תמיד אחר כל דם שמוצאת בשעת תשמיש ואפילו על הדם שמוצאת בצדדי השפופרת צריכה שבעה נקיים. וכתב עוד דבדיקת שפופרת צריך להיות דוקא שלא בימי עיבור והנקה (וכן כתבתי לעיל סק"ז בשם נו"ב ע"ש) וכשבדקה עצמה בימי עיבור והנקה לא מהני להתירה רק בימי עיבור והנקה ולא בשאר ימים עכ"ד. ונראה דאם בדקה עצמה בימי עיבור מהני אף לימי הנקה וצ"ע:

יז **בזה"ז**. כתב בתשובת אמונת שמואל סי' נ"ז בשם חכם אחד שבתחלה בדק שלא בשפופרת רק במוך ועץ כעובי ואורך האבר אולי יהיה דם מן הצד ואז א"צ תו לבדוק בשפופרת ובאם נמצא בראש המוך אזי לא תועיל הבדיקה לחומרא וחזר ובדק בשפופרת וישר בעיני והגון עכ"ד. ועי' בתוה"ש שכתב ע"ז נלע"ד הוא בדיקה שלא לצורך דאף שהוא מן הצדדים בודאי יתלכלך ראש המכחול ועוד דאין להרבות בבדיקה כו' ע"ש ומ"מ מודה לדינא שאם בדקו תחלה ע"י המוך ועץ ולא נמצא בראשו או לא נמצא כלל דמותרת ועי' בתשו' זכרון יוסף חלק יו"ד סימן כ"ב ובס"ט. [ובתשו' חתם סופר סי' קנ"ח האריך בזה והוא מסכים ג"כ עם תשובת אמונת שמואל הנ"ל ונזכר שם דהכי עביד עובדא ועלתה בידו ע"ש עוד בס"ס קנ"ג וקנ"ד ובר"ס ק"ס ובס"ס קע"ה מזה ושם בסי' קפ"א כתב דצריכה שתכניסהו בכל האפשרי עד שיגיע לפתח בית הרחם ודלא כמ"ש הש"ך בשם מ"ב (בבה"ט סק"ז) שא"צ לדחוק כ"כ אפילו נשמע לו בשפופרת מ"מ בבדיקה זו לא נקבל ע"ש עוד בענין אם לא נמצא כלל] ועי' עוד בס"ט שכתב שמעשה בא לידו באשה שראתה ג"פ מחמת תשמיש אחר לידה וצוה לעשות כיס מבגד פשתן

ארוך וקצר כמדת אבר ולמלאות הכיס במוכין בדוחק עד שנעשה עגול ועב והיה דק מלמעלה ועב מלמטה בדקוה בו ונמצא דם מן הצד והתיר לשמש עם בעלה מיהו אם לא נמצא דם כלל אין להתיר אחר בדיקה זו כי קשה להכניס דבר רך כ"כ בעומק ושמא לא הכניסה עד מקום שהשמש דש ואילו היה שם היתה מוצאת דם ע"ש [ועי' בת' חמדת שלמה סי' כ"א מ"ש בזה]:

יח **הרשות**. עי' בתשו' נו"ב סי' מ"ג שכ' דאף המתירין גם לבעלה הראשון בבדיקה היינו אם תמצא דם בצדדי השפופרת אבל אם לא תמצא כלל לכ"ע לא מהני ע"ש:

יט **בידה**. עבה"ט ועי' ח"ד שכתב דאם בדקה עצמה תחת בעל הראשון ומצאה דם על ראש המוך ואח"כ בדקה ולא מצאה על ראשו מותרת לבעל שני ואסורה לבעל הראשון ע"ש:

כ **ויש לסמוך אסברא ראשונה**. וכן פסק הב"ח ובתשובת בשמים ראש סי' נ"ג ובתשו' רדב"ז החדשות סי' ת"י ובתשו' מהר"ם מלובלין סי' כ"ב ובתשו' כנסת יחזקאל ס"ס ל"ב ובתשו' אמונת שמואל סי' נ"ז והשיג על הש"ך שמפקפק קצת להחמיר בזה ע"ש ועי' בתשו' מהר"ם זיסקינד סי' ז' [ובתשו' ח"ס סי' ק"ס וקפ"א ובתשו' חמדת שלמה סי' כ"א]:

כא **לוסתה**. [עבה"ט ועי' בתוה"ש ובס"ט שדעתם להקל כדעת הפרישה ועי' עוד בש"ך שכתב דמיירי בקטנה ושלא קבעתה הוסת בג' פעמים ואח"כ נתברר ששימשה סמוך לוסתה דהיינו שאח"כ נקבע הוסת באותו זמן כמה פעמים ע"ש. ולפי מה שכתבתי לעיל סי' קפ"ד ס"ב בד"ה עונה א' בשם תפל"מ משכחת לה נמי בכה"ג. ועי' בנו"ב תניינא סי' צ"ג]. ועי' בהשגת הרז"ה על ס' בעה"נ שכתב וז"ל אם יש לה וסת כגון שפיהקה או עטשה וכאותה ששנינו אלו הן וסתות כו' ה"ז תולה בפיהוקה או בעיטושה ולא בתשמיש ואין זו רואה מ"ת עד שנתברר שוסת פיהוקה או עיטושה מורכבת בתשמישה עכ"ל והביאה הס"ט ותמה על האחרונים שלא הביאוהו. עוד כתב הס"ט ונראה אם פ"א שימשה סמוך לוסתה אפילו אם אח"כ ראתה ב"פ מחמת תשמיש מופלג מוסתה לא מצטרפינן לראיה ראשונה בהדייהו עד שתראה עוד פעם שלישית מופלג מוסתה כו' ע"ש:

כב **באותו מקום**. עבה"ט בשם ב"ח ועח"ד שכ' דזה דוקא באם מרגשת שהדם בא ממקורה אז בעינן שתדע שהמכה במקור אבל ברואה שלא בהרגשה ואפילו ע"י בדיקה תולה במכה שידוע שמוציאה דם אפילו אם המכה בודאי בצדדין ע"ש ועי' בתשו' אא"ז פנים מאירות ח"א ס"ס י"ב שכתב דהא דמטהרינן דם מכה דוקא אם יש לה מכה במעיים שיכול הדם לבוא שם בלתי שיצטרך תחלה ליבלע בשאר אברים אבל אם יש לה מכה בשאר אברים הפנימים שא"א לזוב דרך המקור אם לא שיבלע תחלה בשאר אברים זה דם

נדה גמור הוא ע"ש [ועי' בתשו' חתם סופר סי' קנ"ד] ועי' בתשובת מהר"ם מלובלין סי' קי"א שכתב דאפילו אם המכה הוא בבית רחם במקור עצמו שמשם נובע הדם נדה מ"מ טהורה היא ותלינן בדם מכתה ע"ש וכן מבואר בש"ך ס"ק י"ט ובדברי הח"ד שהבאתי רס"ק זה ועי' בתשו' צמח צדק סי' פ"ו:

כג **ואם דם מכתה משונה.** עי' בתשו' נודע ביהודא חלק יו"ד ס"ס נ"ז שכתב דעד כאן לא אמרו שאם דם מכתה משונה אינה תולה במכה אלא כשיצא הדם מעצמו מן המכה כדרכו אבל בעובדא דידן שע"י שדחקה אצבע בכח הוציאה הדם מן המכה שלא בעונתו קודם שנגמר בישולו ולכן היה משונה תולה בו ומ"מ שוב לא נקרא מכה שודאי מוציאה דם רק דינו כמכה שא"י שמוציא דם וע"ש עוד:

כד **משונה.** עבה"ט מ"ש דוקא כו' ועי' בדגול מרבבה שכתב דדין זה הוא פשוט ברואה מחמת תשמיש שאז ודאי האשה בחזקת טהרה שהרי שמשה עם בעלה אבל ברואה שלא מחמת תשמיש ואירע לה בימי טומאה ובימי ליבונה הדבר צריך תלמוד ע"ש גם בספרו נו"ב סימן מ"ח אביאנו בסמוך ועוד בכמה דוכתי וכתב דבימי ליבונה היא בחזקת טומאה. ועי' בתשו' ברית אברהם בקונטרס פתחי נדה שהאריך לחלוק על הנו"ב בזה דגם בימי ליבונה בחזקת טהרה עומדת והביא שגם בתשו' מאיר נתיבים סי' נ"ז כתב כן (הוא מה שאביא לקמן סי' ק"ץ סל"ד בד"ה לתלות בו) ע"ש גם הח"ד בסק"ה דחה דברי הנו"ב בזה והעלה דאפילו בספירת שבעה נקיים היא בחזקת טהרה [וכן העלה בתשו' ח"ס בכמה תשובות ע"ש בסי' קמ"ב ובס"ס קמ"ד וקמ"ה וכתב שם דבנדה דאורייתא הא סגי אפילו לא פסקה בטהרה כל שעברו עליה ימים הראוים לזיבת דמי נדתה על הרוב פסקה לה חזקת ראיה אלא משום דנשי דידן ספק זבות נינהו בעינן שפסקה בטהרה לפניו עכ"פ ודעת המרדכי (הובא לקמן סי' קצ"ו ס"י בהג"ה) דבעינן ג' ימים לאחזוקי בטהרה אך הוא ז"ל האריך להקשות ע"ז ודעתו לדינא דבג' בדיקות סגי ערבית ושחרית וערבית וכבר דבר מזה הפלתי בסי' קצ"ו ובס"ט שם. וע"ש בסי' קס"ה]. אמנם בעיקר דין זה אי בעינן דוקא נתברר שהוא משונה דעת הח"ד דדוקא בראתה אחר תשמיש א"צ בדיקה אם הוא משונה אפי' לענין שבעה נקיים כיון דאיכא עוד ספק אימור שמש עכבן אבל בראתה שלא בשעת תשמיש צריכה בדיקה לענין נקיים אם הוא משונה או לא ע"ש. ועי' בתשו' צ"צ סי' פ"ז ובתוה"ש ס"ק י"ז ומ"ש הבה"ט בשם הפרישה. עי' במג"א סי' תל"ז סק"ד:

כה **באשה שיש לה וסת קבוע.** עי' בס' צלעות הבית להגאון בית מאיר סי' י"ג שכתב דכ"ש בזקינה שיכולה לתלות במכה שא"י שמ"ד אף דבתשובת פ"י סי' ו' לא כתב כן דבריו תמוהים ע"ש:

כו **וסת קבוע.** ואם אין לה וסת קבוע רק שאינה רואה עד אחר י"ד יום אחר טבילתה נראה דעד י"ד יום דינה כדין אשה שיש לה וסת גם לענין זה כמו בסי' קפ"ו סעיף ג' וכן כתב הח"ד. ועי' בס"ט שנסתפק אם עבר עליה שעת וסתה ולא בדקה ולא הרגישה ואח"כ בדקה עצמה ומצאה טמאה מה דינה (ר"ל אי תולה במכה שא"י שמוציאה דם) דאע"ג דכתב הרמ"א דשלא בשעת וסתה טהורה היינו היכא שבדקה בשעת וסתה ומצאה טהורה אבל זו שלא בדקה בשעת וסתה י"ל דכבר ראתה בשעת וסתה כו' ע"ש. מיהו כל עיקר ספיקו לא שייך אלא לדעת הרמ"א דס"ל דטהורה אף לענין שבעה נקיים אבל לדעת הש"ך שהביא הבה"ט בס"ק י"ז דמ"מ צריכה לישב שבעה נקיים לא שייך ספיקו כלל דהא אף אם בדקה בשעת וסתה ומצאה טהורה וראתה שלא בשעת וסתה צריכה שבעה נקיים ואינה תולה במכה שא"י שמ"ד ולענין רואה מחמת תשמיש ג"כ ליכא לספוקי דממ"נ אי דם זה שלא מוסתה תולין במכה ואף שבעה נקיים אינה צריכה ואי ניחוש שהוא מוסתה א"כ פשיטא דאינה רואה מ"ת ומותרת לבעלה ע"י ז"נ עכ"פ. אכן במכה שידוע שמ"ד תולה אף בכה"ג דהא כתב הרמ"א בסוף הגהה זו דבשעת וסתה אינה תולה במכה כלל משום דאל"כ לא תטמא לעולם וזה לא שייך הכא וכן נראה מבואר מדברי הס"ט ע"ש:

כז **דם.** עבה"ט בשם ש"ך. ועח"ד שכתב הטעם דדוקא ברואה מחמת תשמיש מקילינן דהוי כמו וסתות דקי"ל שהוא מדרבנן אבל לענין נקיים אינה תולה כיון שהוא דאורייתא אפילו אינה יכולה ליטהר לבעלה לעולם עד שתדע שמכתה מ"ד ע"ש ועי' בשו"ת כנסת יחזקאל סי' ל"ד שכתב וז"ל סוף דבר לענין לבעלה א"צ לידע שמכתה מ"ד לפ"ז כיון דאשה דנ"ד מוציאה דם בשעת תשמיש ועלינו מוטל להתירה לבעלה ולומר מכתה מ"ד א"כ אף מה שרואה שלא בשעת תשמיש מותר ומ"ש אחרונים להרשב"א צריך שתדע שמכתה מ"ד היינו שלא ראתה בעת התשמיש ג"פ כו' עכ"ד. הבין מ"ש הש"ך אבל מ"מ צריכה שבעה נקיים היינו בלא ראתה מחמת תשמיש אבל בראתה מ"ת כיון דלענין לבעלה אתה צ"ל שהמכה מ"ד א"כ אין טהרה לחצאין וגם שבעה נקיים א"צ ובאמת קצת נראה כן מדברי הש"ך שהביא הבה"ט ס"ק י"ז במה שכתב מ"מ שלא בשעת תשמיש כו' ודו"ק. אכן הס"ט השיג עליו והעלה דאף לאותו דם שראתה מחמת תשמיש צריכה שבעה נקיים ולא תלינן במכה שא"י שמ"ד ע"ש וכ"כ בשו"ת צ"צ סי' פ"ו ועי' בתשו'

א"ש סי' כ"ז. ועי' בתשו' נו"ב חי"ד סי' מ"א שהוכיח דדעת הרמ"א לטהר לגמרי אף בלא שבעה נקיים דלא כש"ך ומ"מ לא החליט למעשה כיון שהש"ך פליג ע"ש. [ועי' בתשו' חתם סופר סי' קמ"ב וקמ"ד וקנ"ג מ"ש בזה] ולענין אם כאב לו כאב בשעת תשמיש אי תולה בה כבר דברו בזה בשו"ת הרבה והסכמת אחרונים דכאב אינו כמכה ואינו תולה בה עד שיברר בודאי שכאב זה בר דמים הוא ועי' בס"ט שכתב דאף דכאב אינו כמכה מ"מ לענין זה מהני הכאב היכא דידעה בודאי שיש לה מכה רק שא"י אם מ"ד אם בכל פעם שכואב לה המכה מוציאה דם אז מסתמא המכה הוא מ"ד וכ"כ בתשו' כנסת יחזקאל סי' ל"ה ע"ש. [ועי' בתשו' חתם סופר סי' ק"ס שכ' דאחר כל הקולות ברואה מחמת תשמיש להתירה לבעלה בספירת נקיים מ"מ צריך הוא לפרוש באבר מת וליחוש שמא ראתה דלא התרנו אלא שלא תתגרש ומכיון שהתרנו לו הכניסה די וכו' ע"ש וכ"כ עוד בכמה תשובות שם]:

כח **והוא ספק**. עש"ך שחלק על דין זה ועי' בתשו' נודע ביהודא סי' ע"ח שהשיג עליו והסכים להרמ"א דשפיר מתירין כאן משום ס"ס ומנה לא תזוע (וכ"כ שם בסי' מ"ז וכן דעת נוטה בתשובת השיב ר' אליעזר סי' ב' ע"ש גם בתשובת ברית אברהם י"ד סי' מ"ד וסי' נ"ג ונ"ד האריך לקיים דברי הרמ"א בזה) ואמנם זה משום חזקת טהרה אבל אם היא טמאה נדה ואירע לה כן בימי ליבונה תלינן בפלוגתא אי מתירין ס"ס בחזקת איסור (ועמש"ל ס"ק כ"ג) ודעת הרבה מאחרונים לעיל סי' ק"י דלא מהני ס"ס. וע"ש בהג"ה שכתב דאם כבר ספרה לה ג' או ד' ימים של ימי ליבונה נחלקו בו רש"י ותוס' אם היא אז בחזקת טהרה. וצל"ע דמזה משמע דמ"ש בפנים ואירע לה כן בימי ליבונה ר"ל קודם שספרה ג' או ד' ימים והרי בג' ימים הראשונים לא תלינן במכה כמ"ש בסי' קנ"ו ס"י ובבה"ט כאן ס"ק ך'. וע"ש בסי' נ"ז מ"ש בזה. ועי' בח"ד שכתב ג"כ לקיים דברי הרמ"א הנ"ל אך כתב דהרמ"א מיירי בראתה שלא בהרגשה דמדרבנן היא טהורה מטעם ס"ס אבל אם בבדיקה או בשעת תשמיש ראתה דאיכא ספק הרגשה דשמא סברה הרגשת עד ושמש הוא לא מועיל ס"ס זו ואינה תולה עד שתדע שהמכה מ"ד. אמנם אשה זו אין לה לבדוק עצמה כלל שאם תמצא תהיה טמאה ולמה לה לטמא עצמה בחנם תמתין עד שתרגיש ותטמא עכ"ד ע"ש. וכתב עוד בנו"ב שם דהא דאנו מתירין מטעם ס"ס היינו אם המכה במקור עצמו אבל אם המכה ודאי אינו במקור רק מן הצדדים אסורה אף בימי טהרה דאז ליכא ס"ס (וכ"כ בסי' מ"ז שם ועוד בכמה דוכתי ועי' בנו"ב תנינא סי' ק"ז וק"ח מ"ש בזה) ונראה דבזה שהמכה במקור אפשר אפי' אם יש לה וסת קבוע ורואה כן בשעת וסתה ממש וא"י אם המכה מ"ד רק שלא הרגישה אם הוא מהמקור או מן

הצדדים תולה להקל מס"ס דלא שייך כאן לומר דא"כ לא תטמא לעולם שהרי כשתרגיש בדם הבא מן המקור תהיה טמאה ע"ש. ועי' בתשו' שמן רוקח ח"א סי' מ' שפלפל בדברי הנ"ב הנ"ל במה שהשיג על הש"ך ולבסוף העלה דשפיר השיג הש"ך על הרמ"א דלא חשיב אלא ספק א' ע"ש (ומיהו בראתה שלא בהרגשה י"ל דמודה לדברי הח"ד הנ"ל) גם בשו"ת תשובה מאהבה ח"א סי' קנ"ה השיג על הנו"ב בזה:

כט **יודעת בוודאי**. עי' בתשו' נו"ב שם שכתב דגם בזה דוקא בימי טהרה אבל אם היא כבר טמאה אינה תולה במכה אמנם יש קולא דאם יש לה וסת קבוע וראתה שלא בשעת וסתה ויש לה מכה שמ"ד אף אם כבר היא נדה תולה להקל דתולין במצוי ועי' בנו"ב תניינא סי' קי"ג דק"ו שיש להקל כה"ג בימי מניקתה אף שאין לה וסת קבוע אלא שכל זה כשכבר פסק טומאתה איזה זמן אבל אם מיום לידתה היא רואה קשה ליתן לה קולא של מניקה דחזינן נשים הרבה הרואות איזה שבועות אחר לידה ע"ש. וכתב עוד בנו"ב קמא שם דדוקא אם המכה ג"כ במקור אבל אם המכה בצדדים לא שייך לטהרה במרגשת בדם המקור אבל אם אינה מרגשת אם הדם מן המקור או מן הצדדים אף שכתבנו לעיל דבכה"ג אינה תולה במכה מ"מ כאן שדרך המכה להוציא דם טהורה אם עומדת בימי טהרה דכאן אף בספק אחד מטהרינן וי"ל בזה אפילו אם יש לה וסת קבוע וראתה בשעת וסתה תולה להקל דכאן ל"ש לומר א"כ לא תטמא לעולם שהרי כשתרגיש בדם הבא ממקור תהיה טמאה ע"ש ועי' בתשובת ברית אברהם חי"ד סי' נו"ן שכתב ביודעת בודאי שמ"ד דתולה אף באין לה וסת היינו אף קודם שנולד המכה היתה רגילה בראיות משונות בלי שיעור אפ"ה תולה רק מיום למ"ד לראייתה האחרונה מקודם שנולד המכה אינה תולה דלא כדמשמע מדברי שו"ת כנסת יחזקאל סי' ל"ד היפך זה ע"ש:

ל **דם**. עבה"ט ומ"ש בענין לסמוך על הרופאים כבר דברו מזה בשו"ת הרבה ומהם נמנו בשו"ת השיב ר' אליעזר סי' ב' הלא המה בתשובת עה"ג סי' כ"ב. ובתשו' מהר"ם לובלין סי' קי"א. ובתשו' ב"ח סי' פ"ג ופ"ד ופ"ה ובתשו' משאת בנימין סי' מ"ט ובתשו' שער אפרים סי' מ' ובדבר שמואל סי' ע"א ובתשו' מהר"ם פדואה סי' כ"ה. ובתשו' צ"צ סי' פ"ו ובתשו' הר"ש כהן סי' ט"ו וסי' י"ח. ובתשו' הרשד"ם לאה"ע סי' קי"ח ובתשו' אמונת שמואל סי' א' וסי' כ"ג וסי' נ"ד. וכפתור ופרח סי' נ"ח ורדב"ז סי' רס"ד ובתשו' שבו"י ח"א סי' ס"ה ובחלק ב' סי' ע"ד וע"ה וע"ו ובתשו' ח"צ סי' מ"ו ובתשובת חינוך בית יהודה סי' ס"ד וס"ה וס"ו ובתשו' כנסת יחזקאל סי' ל"ד ותשו' הלכות קטנות סי' כ"ב ועוד זכר בשו"ת השיב ר"א כמה פוסקים ושו"ת המדברים מענין זה ועיין עוד בתשו' נודע ביהודא סי' מ"ט [ובתשו' ח"ס סי' קנ"ח וסי' קע"ג וקע"ה וקע"ו ושם העלה דלא

האמינו לרופאים על גוף ידוע לומר גוף זה מפיל שומות ושערות כי אין רופאים נאמנים על גוף ידוע חוץ לענין פ"נ לעשות אותו ספק פ"נ ודוחה איסור מספיקא אבל לעשותן ודאי לא. אך האמינו חז"ל בכלל הטבע להעיד שיש מציאות בעולם שתפיל אשה שומא ושערות וכיון שזה הוא במציאות. אחז"ל נדה כ"ב כל אשה שתפיל שומא ושערות תטיל למים דאי לאו עדות הרופאים לא היו סומכים על בדיקה זו כו' ע"ש עוד] ועי' בתשו' מעיל צדקה סס"ו ע"ד האשה קשת רוח שבימי ליבונה תמצא על העד נקודים קטנים או קלים אדומים או שחורים ונבדקה ע"י אשה ומצאה לה בעומק הפרוזדור נקב קטן כמו ראש מחט והכניסה לתוכו בגד מקופל דק ולא נכנס בעומק וגם לא מצאה עליו רושם דם והעידה החכמה הזאת שבדקה פ"א באשה אחרת ומצאה ג"כ אותו הנקב ומצאה ג"כ דם בתוך הנקב וכתב להתירה עד חשבון ימים של ימי וסתה כי אותו הנקב הוא פי וריד כאשר ימצא בספרי הרופאים שיש שריג אחד המשתרג למקום הזה ואפשר שיוליך דם ומותרי השחורה לשם ואף שאינו נפתח בכל הנשים עכ"ז ימצא כן לפעמים והגאון ח"צ ז"ל שם בסי' ס"ז חלק עליו והוא ז"ל בסי' ס"ח כתב להעמיד דבריו אלא שסיים שטוב להחמיר ע"ש ועי' בתשו' שמש צדקה חלק יו"ד סימן כ"ב [ועי' בתשו' ח"ס ס"ס קפ"ה אודות אשה שקשה עליה לטהר לבעלה ומרגשת כאב באחורי גופה ולפעמים רואה דם מפי הטבעת כאשר הוא שכיח בחוששים בעורק זהב שקורין (גילדערני אדער) ורצה הרופא לתלות גם דם היוצא באותו מקום בדם עורק זהב והשיב עורק זהב עיקר מקומו דרך פי הטבעת ולפעמים פורץ גדרו ונסתם שבילו במקומו ויוצא דרך הפה ונחירים או דרך פי האמה באיש או דרך אותו מקום באשה אבל במי שלא נסתם השביל במקומו לא שכיח כלל שיצא גם דרך מקום אחר. מעתה בנ"ד אם דם עורק זהב בא במקומו לפרקים פשיטא דאין לתלות בדם היוצא מא"מ והיא טמאה נדה בלי ספק אך אם נסתם במקומו הנה בזכר כיוצא בו אם יוצא דם מאמה נדע שהוא דם עורק זהב אבל באשה מאן מפיס דילמא נסתם לגמרי והאי דם מקור הוא ואם שנסמוך על בקיאת הרופא כבר כתבתי שאין להאמינו על גוף פרטי ע"כ אין להתיר הבדיקות בעדים אלא להקל בכתמים ע"ש. וכ"ז שלא כדברי הגאון נו"ב בסי' מ"ט ובסי' ס' שכ' שא"א בשום אופן שיבא דם גילדערני אדער דרך מקום הזה כלל ע"ש. וכבר כתב בתשו' ח"ס סי' קנ"ד דנראה כי ראש הרופאים וגדול המורים הרמב"ם ז"ל העיד ע"ז שכן הוא שיכול לבא דרך אותו מקום שכתב ברואה במ"ר שהוא ממכה שבחלחולת או בכליות (הועתק לשונו בש"ע לקמן סי' קצ"א) ויפלא לכאורה כי החלחולת הוא המעי שהרעי יוצא ממנה ואינו אצל המ"ר ובוודאי כוונתו על גילדני אדר כו'. וכתב עוד שם בס"ס קפ"ה הנ"ל אך היות כי פי

הטבעת ופי שפת הרחם סמוכים מאד ובשעת הורקת דם העורק מפי הטבעת יתלכלך גם מקום שפת הרחם ע"כ יש להקל ובאותו זמן אם תצטרך לבדוק עצמה תקנח תחלה חיצוני הרחם במוך ותשליכהו ולא תעיין עליו כלל ואחר כך תכניס העד לחורין ולסדקין ותטהר עצמה ע"ש ועמש"ל סי' קצ"ו ס"ק י"א:

לא **בשעת וסתה**. ואפילו ברואה ממש שלא בהרגשה טמאה [ועמ"ש לקמן ס"ק ל"ג בשם נו"ב] ושעת וסתה מקרי כל אותה העונה שרגילה לראות בו. ח"ד ע"ש:

לב **או מל' יום**. כתב הח"ד ואפילו אם לא ראתה ביום הלמ"ד מ"מ בראיה הראשונה שרואה אחר יום הל' טמאה. ודע שאחר שטמאה משום נדה אינה עולה מטומאתה עד שיהיה לה בדיקה והפסק טהרה יום א' מהשבעה נקיים ותמצא נקי בדם דוקא עכ"ד ע"ש (והאריך בזה בביאורים לקמן סי' קצ"ו סק"ג ועמ"ש שם ס"ד בד"ה אבל אם לא בדקה בשם תשובת ח"ס שחולק עליו) ע"ש:

לג **אינה תולה במכתה**. גם בזה כתב בתשו' נו"ב שם סוף הסי' דדוקא אם מרגשת שדם בא ממקור אבל אל"כ תולה אף בשעת וסתה וכל זה בימי טהרה דוקא ע"ש:

לד **בכל ענין**. עבה"ט ועי' בתשו' נו"ב תניינא סי' ק' שכתב אף דכאב אינו כמכה מ"מ לענין כתמים תולה בה שלא בשעת וסתה אפילו אדומים הרבה גם גדולים יותר מגריס מיהו בשעת וסתה אסורה וכ"ז בימי טהרתה או בד' ימים אחרונים של שבעה נקיים אבל בג' ימים הראשונים אם תמצא כתם הגדול מגריס טמאה ע"ש. ועי' בתשו' אא"ז פנים מאירות ח"ב סי' קכ"ו שכתב להקל באשה ששמשה עם בעלה והיה לה מכה בא"מ ונתרפאה ואחר התשמיש מצאה כתם בבגדים דטהורה דבכתמים תולין להקל דע"י תשמיש נתגלע המכה והוציא דם כיון דהיה לה כאב בשעת תשמיש ע"ש ועי' בס"ט בסי' קפ"ג שפקפק בזה:

לה **נאמנת אשה לומר**. [עי' בתשו' ח"ס סי' קנ"ג שכתב וז"ל מה שאמרה האם שמששה בידים ומצאה בצדדים חבורות ופצעים פשוט דיש לסמוך ע"ז דעד אחד נאמן להתיר היכא דלא איתחזק איסור ומכ"ש באשה שיש לה חזקת טהרה ורוב נשים אינן רואות מ"ת ונ"ל אפי' להתברר א"צ לשאול לנשים אחרות דכל מקום שהאמינה תורה ע"א הרי כאן שנים ומ"ש הרב השואל דוספרה לה כתוב על האשה עצמה דוקא דבריו תמוהים וכו' (ע"ש בסו' קמ"ז מזה) . מכ"ש הכא (בנ"ד) שגם הרופא עכ"פ אמר כן ודרך נשים להיות להם פצעים אחר הלידה כמבואר מלשון הרמ"א ס"י ואף דיש לבעל דין לחלוק ולומר אדרבה כיון דאיכא כל הני צדדים אין לסמוך על עדות האם דמורה התירא

כמבואר ברמ"א ס"ס קכ"ז דכל שיש בו ספיקא או צדדים להקל אין לסמוך אעדות נשים מ"מ נ"ל הכא איכא בלא"ה סברות להקל כו' עכ"ל ע"ש]:

לו **ברי לי**. עי' בתוה"ש ובדגמ"ר ובח"ד שפקפקו בזה ומ"מ היכא דאיכא עוד צד להקל יש לסמוך עליה וכ"כ בשו"ת כנסת יחזקאל סי' ל"ד:

לז **כל זמן**. עי' בתשו' נו"ב סי' מ"ו שכתב דדין זה סובב והולך אדלעיל ובאשה שיש לה מכה עסקינן דבזה איירי בסעיף ה' ו' אלא דשם בס"ה שכתב תולין בדם מכתה משמע דדם מכתה ברור לכן כתב בסעיף זה אם כל זמן כו' היינו אפילו א"י שהמכה מחמת דם וזה מהני גם באשה שאין לה וסת ובזה מיושב קושית הט"ז בס"ק י' ע"ש:

לח **הרפואה**. עבה"ט בשם ב"ח. ותמיהא לי כיון דאשה זו שריפא הרופא אותה לא נתחזקה עדיין בחולי א"כ מנא ידעינן שרופא זה מומחה דלמא בלא"ה נמי היה פוסק ומצאתי בח"ד שתמה ג"כ בזה [ועיין בתשובת חתם סופר סי' קע"ה שכתב קצת ליישב וע"ש עוד דהא דהוצרך הכא לומר שעשה רפואה זו לאשה אחת קודם שתתחזק ולא הוה בעי למימר אם עשה רפואה זו לעובדת כוכבים בתר ג"פ משום דאין ראיה מגופים שלהם לגופים שלנו כדאמרי' בשבת פ"ו אינהו דאכלי שקצים כו' ע"ש עוד]. וכתב בשו"ת רדב"ז החדשות סי' ת"י דאם יש רגלים לדבר כגון זו שכל ימיה היתה משמשת בלא צער ועתה התשמיש קשה לה קרוב בעיני שסומכת על רופא מומחה שאמר שנתרפאת ותשמש פעם ד' ע"ש:

לט **אין מוציאין**. עי' בתשו' נו"ב תניינא סי' צ"ג במעשה באשה שבשעת תשמיש הרגישה זיבת דבר לח וקפצה בבהלה מן המטה והיה שופע ממנה דם הרבה וכתב דאף דבש"ע כתב באם הפחידוה כו' דאין מוציאין אותה מבעלה דעת הראשונים לא נראה כן ועכ"פ אין להקל רק כהאי עובדא ממש אבל הבהלה אינה ביעותא וגם שפע דם אינו כמו חררה ע"ש:

מ **מיחש חיישינן חדא זימנא**. עי' בתשו' נו"ב תניינא ס"ס פ"ז דאם היא זקנה עד שאינה חוששת אם קורין לה אימא בפניה יש מקום להקל בזה ע"ש [ועמ"ש שם וז"ל וכיון שפעם ראשון שאירע לה דבר זה היה לה דבר פתאום ולא היתה הבדיקה סמוך לתשמיש אין ראיה ראשונה מן המנין עכ"ל ע"ש הוא תמוה כיון שנמצא על שלו מה בין סמוך למופלג עבה"ט לעיל סק"ב. ומצאתי בתשובת ח"ס ס"ס קס"ד שגם בעיניו יפלא וכתב דט"ס הוא וצ"ל ולא היתה בדיקה בלא ה' הידיעה וקאי אבדיקה דלפני תשמיש וסמך עצמו על הראב"ד (הובא לעיל אחר סק"ב בד"ה משמשת ג"פ) ומ"מ נראה מצחות לשונו הואיל והיה הדבר פתאום שלא לחנם כ"כ אע"כ דוקא פ"א אינו מן המנין אבל פעם שנית

שכבר אירע לה מקרה לא טוב ולא היה לה לשמש בלא בדיקה לפני תשמיש ואם עברה ושמשה מ"מ מצטרף עכ"ל. ולע"ד קשה להעמיס זה בכוונת הנו"ב ז"ל שכל כך היה בידו לסמוך אדעת הראב"ד ושלא כדעת הפרישה וט"ז וש"ך סק"ב ולא השמיענו כזאת בפירוש רק ברמיזה. ויותר קרוב אצלי לומר שדעתו כדעת אא"ז בתשו' פמ"א שהובא לעיל סק"ג דדוקא בנמצא על עד שלו אבל אם נמצא בכותנתו כו'. והרי מבואר בלשון השאלה בנו"ב שם שבפ"א מצאה דם על הסדין ועל חלוק שלה ועל חלוק של בעלה. אך בפעם הב' ובפעם הג' הוזכר שם בשינוי לשון שמוצאה על עד שלה ושל בעלה ע"ש. וא"כ שפיר קאמר דאין ראיה ראשונה מן המנין כיון שלא היתה הבדיקה סמוך. אך ראיה ב' וג' שנמצא על עד שלו אין חילוק בין סמוך למופלג]:

מא **בליל של טבילתה**. עבה"ט סוף ס"ק כ"ד בשם תשובת א"ש דיש ט"ס כאן וצ"ל בליל שני כו' דאל"כ בלא הוחזקה יכולה לשמש אפילו בליל טבילתה כו' כיוצא בזה הם דברי שאילת יעב"ץ ח"ב סי' י"ג ע"ש:

מב **צריכה לפרוש ליל של טבילתה**. עח"ד שכתב דזה דוקא באם ראתה בליל טבילתה אחר תשמיש אפילו שלא בשעת תשמיש רק באותה עונה דוסת מורכב הוא לטבילה ולתשמיש אבל אם ראתה בליל טבילה בלא תשמיש כלל א"צ לפרוש ע"ש:

מג **ליל של טבילה ג'**. עח"ד שכתב דהיינו דוקא כשעברה ושמשה בליל טבילה שניה דנעקר הוסת בהרכבה אבל כשלא שמשה בליל טבילה שנים אסורה דכל וסת אינו נעקר רק כעין שנקבע. וא"כ כשראתה בליל טבילה אחר תשמיש אסורה לעולם לשמש בליל טבילה אם לא שעברה ושמשה ולא ראתה חזרה להתירה ואם ראתה בליל שני של טבילה אחר תשמיש דעת הגהת מיי' שאסורה תמיד בליל שני דחיישינן שמא טבילה דאתמול גרם וכן דעת תשובת אמונת שמואל שהביא הבה"ט ס"ק כ"ד ודעת שאילת יעב"ץ וכמ"ש לעיל ועי' ח"ד שכ' דאף לדידהו אם ראתה בליל ג' וכ"ש ד' של טבילה א"צ לחוש אח"כ וכתב עוד דלא מועיל בדיקת שפופרת להתירה בליל טבילה ע"ש:

מד **פעם**. עט"ז שכתב דאפי' היה מופלג מליל טבילה קבעה וסת לביאה ראשונה שאחר טבילה ואפילו עברה ושמשה קודם הטבילה ולא ראתה קבעה וסת ואסורה לשמש אחר טבילה וכתב הח"ד דלדעת הש"ך נראה דמותרת וכן עיקר ע"ש ועי' תשו' א"ש סי' א' שדעתו כהט"ז הביאו המ"י וגדולה מזו כתב שם באשה שראתה ג"פ בכל פעם בביאה ראשונה שאחר טבילתה לוסת אבל בין וסת לוסת כשטבלה אחר מציאת כתם שמשה כמה לילות ולא ראתה וכתב ג"כ דהוי כרצופים ע"ש אכן גם הס"ט האריך לחלוק על הט"ז והא"ש והעלה דכל שהיה שום ביאת היתר ביניהם לא הוי כרצופים ע"ש ועיין

עוד במ"י שכתב להקל באשה שראתה ג"פ מחמת תשמיש כל פעם בליל טבילתה דמותרת אח"כ בליל ב' של טבילתה ואילך וחלק על הא"ש הביאו הבה"ט ס"ק כ"ד שכתב שחלילה להקל בזה והוא ז"ל כתב להקל ועוד המציא דאם ראתה ג' פעמים רצופים ביום ידוע לחודש מ"ת דאינה אסורה רק לאותו יום הידוע ע"ש ועח"ד שהשיג עליו והעלה דאסורה ככל רואה דם מ"ת ואינה תולה בליל טבילתה או ביום החודש גם הס"ט האריך לחלוק על זה [גם בתשו' ח"ס סי' קפ"ג כתב דחלילה להקל בזה שכן משמע להדיא בתשו' רשב"א שהביא בכו"פ וס"ט אך צידד להקל בנידון שנשאל עליו באשה שאחר לידה ראשונה ראתה דם מחמת תשמיש על עד הקינוח כמה פעמים והיה כל פעם בליל טבילה אלא שטבלה במים קרים והאשה פחדה מאד מקרירות המים עד שבכל פעם אחזתה רתת וכאב המים שקורין (קרומע"ן) עד שבאחרונה חממו מי המקוה וע"מ ראתה. אם יש להתירה בליל שני אחר הטבילה וכתב אחרי דיש בזה כמה צדדים להקל חדא ששהתה עמו כמה שנים ולא ראתה מחמת תשמיש ואין זה תחלת תשמישה. ב' שיש לה וסת וזו ראתה שלא בשעת וסתה. ג' שהוא אחר לידה ראשונה וי"ל נתקלקלו צדדיה ע"י הלידה ולא מן המקור הוא. ד' (והיא העיקר) שהיתה רותחת ע"י ביעתותא דמים קרים והרגישה עי"ז כאב בבטנה וזה גורם לפריסת נדה כדאיתא בנדה דף ע"א. וא"כ אפי' אי טבילה דעלמא לא מצרפינן לרמ"ת לדעת רשב"א הנ"ל. מ"מ היכא דחזינן דרפיא ע"י ביעתותא כי הכא בודאי יש לתלות בהכי (לפמ"ש הוא ז"ל בעצמו בסי' קס"ג והובא לעיל סי' קפ"ה ס"ק י"ג דהפחד אין בטבעו להביא דם רק באותו רגע ממש ע"ש אין זה מוסיף היתר) ואע"ג דאח"כ חממו המים ואע"פ כן ראתה י"ל מכאן והלאה חושבנא ויכולה לשמש אפילו בליל טבילה שבמים חמים עוד ב' פעמים אלא שלא לסמוך ע"ז לחוד. ועכ"פ יש להתיר לשמש בליל ב' אחר טבילתה במים חמין דוקא שאז מצטרף כל הקולות האלו. וע"כ אומר אני שבאותה בעילה יפרוש באבר מת כי מה לנו להכניס בספק כרת על מגן ואם לא תראה אז תשמש כך לעולם בליל ב' אחר טבילתה בחמין דוקא. ואם תרצה לבדוק בשפופרת בכדי להיות ככל הנשים צריכה לבדוק דוקא אחר טבילתה במים קרים באותו לילה ולא תראה עליו כדי שיתעקר כמו שנתחזקה עכ"ד ע"ש]:

מה **כאלו ראתה ג"פ**. עט"ז וש"ך ועי' בשו"ת מהר"י הלוי סי' ל"א. וכתב בספר עמודי כסף כ"י וז"ל ודע דאם ראתה ג"פ בביאה ראשונה שאחר טבילתה שאסורה עד שתבדוק בשפופרת. [וזהו דלא כהח"ד שהבאתי לעיל ס"ק מ"ג] ובדיקה זו צריכה להיות דוקא אחר טבילתה דאל"ה אפי' לא נמצא כלל אינה טהורה לבעלה דתלינן כיון שלא טבלה

מש"ה לא ראתה אלא דאם בדקה ונמצא מן הצדדים א"צ להיות דוקא אחר טבילה עכ"ד ועמ"ש לעיל ס"א בד"ה עד שתבדוק:

מו **להתירה לבעלה**. ומ"מ נקיים ודאי צריכה ואינה תולה במכת לידה כ"כ הס"ט והח"ד ע"ש. עוד כתב הח"ד דאם בביאה ראשונה שאחר לידה לא ראתה רק אח"כ ראתה ג"פ לא תלינן שוב במכת הלידה דאילו היה מחמת לידה אף בפעם ראשונה היה לה לראות דם:

מז **רצופין**. עבה"ט בשם ש"ך דדוקא אחר ל"ג כו' ועיין כו"פ שחלק עליו ועיין בנו"ב תניינא תי"ד סי' צ"ה שהסכים להש"ך ועח"ד [ובתשו' חתם סופר סי' קמ"ג] מ"ש בזה ועי' עוד בנו"ב שם סי' צ"א באשה שראתה חמש פעמים אחר תשמיש אחר הלידה ושתי פעמים הראשונים היו תוך מלאת ועל פעם שלישי היא בספק אם היה תוך מלאת וב"פ האחרונים בודאי היה אחר מלאת וכתב כיון שעיקר איסור האשה שראתה מחמת תשמיש מטעם וסת נגעו בה וביארתי דוסת זה התלוי במעשה בוודאי הוא דרבנן (דאילו וסת שאינו תלוי במעשה ס"ל דהוא דאורייתא וכמ"ש לעיל סי' קפ"ד ס"ב משמו) לכן כיון שיש ספק שמא בפעם ג' היה תוך מלאת וא"כ לא ראתה רק ב"פ אחר מלאת מחמת תשמיש לא נאסרת עדיין ומותרת לשמש עוד פעם שלישית אך לא בליל טבילה רק בליל שניה ע"ש:

מח **חוששת לאחרון**. עבה"ט ועי' ח"ד שכתב דהא דאינה חוששת לט"ו בסיון. היינו כשעברה ושמשה בט"ו באייר ולא ראתה דנתעקר בהרכבה אבל כשלא שמשה כלל אסורה (וכמש"ל ס"ק מ"א בשמו לענין ליל טבילה) וא"כ כשאשה רואה פ"א מחמת תשמיש נאסרת לאותו יום של החודש של ראיה שניה ולהפלגה לעולם כל ימיה עד שעברה ושמשה ולא ראתה ע"ש:

מט **לשמש בין וסת לוסת**. [עי' בתשו' חתם סופר סי' קע"ד אודות אשה אחת אשר ראתה כמה שנים מחמת תשמיש ממש ובהרגשת כאב ואמנם בליל טבילה אינה רואה רק איזה לילות אח"כ היא רואה מחמת תשמיש ולפי גודל הכאב בהכנסת השמש היא תולה בכחו כי רב והתחננה לו שיכניס בלט ונחת ואז אינה רואה ולפעמים אינו מעמיד על עצמו ואז היא רואה וכתב דפשוט דאין חילוק בין וסת ליום חודש ולהפלגה וכדומה או לומר שבכל יום ד' אחר טבילתה תראה מחמת תשמיש שמותרת עד אותו היום וכמו אשה שרגילה לראות ע"י קפיצה בהפלגה פלונית דאמרינן כך טבעה שאין הקפיצה פועלת להפיק דם עד כך וכך ימים ה"נ אין חימום התשמיש פועל עד יום ד' אחר טבילתה ואפשר בתחלה קומטו עצבים שבה וסובלים התשמיש ואחר איזה חימום תשמישים נתרפו העצבים ומיתרי המקור שלה ואינם סובלים התשמיש ועכ"פ אשה זו

בליל טבילה לא תחוש כלל שהרי זו כמה שנים שמשה ולא ראתה בליל טבילה ואם קבעה ג"פ לראות ביום ג' או ד' אזי מותרת עד אותו יום ומאז אסורה עד שתראה מעצמה ותטבול ותחזור ותשמש יומים וכן לעולם ואם דרכה לאחר או להקדים הרי דינה מבואר בש"ך סי' קפ"ט ס"ק ל"ג ובס"ט סי' קפ"ד סק"ד אמנם בהגיע התור ההיא פשוט שאסורה ולא ניתן לו תורתו בידו לומר שישמש בלט ונחת אך כל זה לפי ההנחה שזהו דם מקור וכיון שהיא מותרת לבעלה לפי הנ"ל אין להכניס עצמנו בשארי צדדים אבל טוב ליועצה שתשאול לבקיאות אולי ימצאו בצדדים מקום הרגש כאב ע"ש]:

נ **שיעקר ג"פ**. עח"ד שכתב דאף אם רק פ"א עבר ולא ראתה תו לא חיישא דנתבטל הפלגתה כמ"ש הש"ך סי' קפ"ט ס"ק מ"ה רק דנ"מ לענין אם חזרה וראתה דחיישא שוב לח"ש אחר ראיה זו אבל כשנעקר ג"פ א"ח כלל והוא שנתעקר בהרכבה עכ"ד:

נא **אסור להשהותה**. עי' בס' צלעות הבית להגאון בית מאיר סי' י"ג שנסתפק אם אשה שא"י לטהר שוה לרואה מחמת תשמיש לענין זה שבעלה חייב להוציאה מחשש איסור שמא יבא עליה והוא כבר קיים פ"ו או דלמא רואה מחמת תשמיש שאני דהאיסור קיל ליה דבעידן שבא עליה היא טהורה ע"ש:

נב **להשהותה**. עבה"ט ועי' באה"ע סי' א' סעיף ג' בהג"ה דבזמן הזה נהגו שלא לכוף בעניני הזווגים אף למי שלא קיים פ"ו עב"ש שם הטעם:

נג **לעולם מחזקינן**. עי' בתשו' נו"ב תניינא סי' צ"ד ע"ד בתולה שנשאה וראתה כמה פעמים דם מחמת תשמיש ויש לה צער וכאב ובתוכם היו שתי ביאות שלא ראתה בהם דם אך אחר ביאות הללו ראתה ג"פ והיא אומרת דמה שלא ראתה אז לפי שלא היה ביאה גמורה. דמותרת לבעלה אחר הטבילה דכאן לא נחשב פסקה מלראות כיון שבאותן ב' פעמים לא היה ביאה גמורה אמרינן לכך לא ראתה ולעולם שעדיין לא כלו הבתולים ומ"מ לא רצה לסמוך ע"ז לחוד רק בצירוף קולות אחרות וגם בלילה הראשונה של הטבילה לא יזדקק לה בעלה ע"ש. ועי' בתשו' אא"ז פנים מאירות ח"ג סי' כ"א שהתרעם על רב אחד שרצה לומר אודות בתולת בוגרת שנשאת ולא פסקה לראות מביאה ראשונה ואילך ויש לה צער דמותרת לבעלה אפילו בלא טבילה דלא גזרו חכמים בדם בתולים שיטמא אלא במלתא דשכיח דהיינו היכא שהדמים מצויים כשיעור השנוי בר"פ תינוקת אבל אחר אותם זמנים דלא שכיח ברוב בתולות שימצא בהם עוד דם לא גזרו כו' והוא ז"ל השיג עליו וכתב שלא לזוז מפסק הלכה שהיא טמאה עד שתמנה שבעה נקיים וגדולה מזו נראה דאפילו בדקה עצמה בשפופרת ולא נמצא דם בראש המכחול דאז ברור דלאו מן המקור הוא אלא מן הצדדים אפ"ה טמאה לבעלה דהא גזרו על דם בתולים שתהיה

אסורה לבעלה אף שהוא מן הצדדים ומ"מ יש לצדד להקל בזה כיון דיש לספק שמא בא מן הצדדים משאר מכה ולא מדם בתולים והוי ספק דרבנן ולקולא עכ"ד ע"ש עוד:

נד **שתשמש פ"א**. עח"ד שכתב דה"ה אם התשמיש הראשון היה בלא דם שוב אינה תולה וכן אם לא בדקה עצמה פ"א ג"כ שוב אינה תולה ע"ש:

נה **אין לה צער כלל**. ועי' בתשו' נודע ביהודה תניינא סי' צ"ב שנשאל באשה שטענה על בעלה נשען על ביתו ולא יעמוד ונתגרשה ונשאת לאלמן וראתה דם מחמת תשמיש כמה פעמים בליל טבילה ולא היה לה צער כלל בשעת תשמיש והיא אומרת שהיתה בתולה אם נאמנת כדי לתלות בבתולים וגם אם תולין כיון שלא היה לה צער כלל והשיב דודאי נאמנת דהרי נאמנת לומר מכה יש לי ומה לי מכה אחרת או מכת בתולים ומכ"ש אם גם הבעל השני אומר שמצאה בתולה דהרי אין אנו יודעים שראתה מחמת תשמיש רק מפיהם והפה שאסר כו' אך כיון שלא היה לה צער קשה להתיר דאף שהב"ח מתיר כל האחרונים לא הסכימו עמו ומ"מ נראה דאם אשה זו יש לה וסת קבוע אף שכל הפוסקים דחו דברי המרדכי בזו שיש לתלות בבתולים יש לצרף דעתו שלא להחזיקה ברואה מחמת תשמיש אך לא תשמש בליל טבילה רק בליל שניה ושוב כתב דאפילו אין לה וסת מ"מ כיון שג"פ שראתה היה בליל טבילתה יכולה לשמש עוד אחר טבילתה בליל שניה ואם לא תראה אז תהיה מותרת לשמש גם בליל טבילה ובאם תראה גם בתשמיש הזה שהוא ליל שני לטבילה חזר דינה לחלק בין יש לה וסת או אם מרגשת צער ואף דבשאר נשים שראו ג"פ מחמת תשמיש אין להקל אף אם היה כל הג"פ בליל טבילה (עמש"ל ס"ק מ"ב) מ"מ בזו שיש לתלות בבתולים יש להתיר [ועי' בתשו' חתם סופר סימן קמ"ו אודות בתולה שאחר הנשואין לא פסקה עדיין מלראות דם מחמת תשמיש עם הרגשת כאב וצער מכת בתולים אך היא אומרת שמרגשת שהדם יוצא מהמקור והבעל רוצה לפטרה בג"פ כרמ"ת. וכתב לא ידעתי מקום הספק לא מבעיא אם מרגשת פתיחת פה"מ שזה הוא עיקר הרגשה דאורייתא פשיטא דטמאה נדה ממש וקובעת וסת בכך דאפי' אם נניח שהדם שהיא מוצאה הוא דם בתולים מ"מ א"א שלא נתערב בה דם נדה היוצא בפתיחת המקור דהרגשה סברא דאורייתא היא כמ"ש תה"ד ומובא בש"ע סי' ק"צ ובט"ז שם (עמ"ש שם סק"ז) ודוחק להקל לתלות הדם בבתולים ובפתיחת המקור במראה טהורה וכמ"ש תה"ד שם דלמראה טהורה נמי נפתח המקור דז"א דכל עצמו של דין תליא בבתולים מפוקפק קצת כמ"ש הט"ז והבו דלא לוסיף (אפשר דכוונתו אף אם מצאה על העד ג"כ מראה טהורה אין להקל) אך אפילו אם אינה מרגשת פתיחת פה"מ ממש רק זיבת דבר לח יוצא ממקום המקור שהיא למעלה ממקום הבתולים נמי לא

נראה להקל אף דהרגשה זה אינו רק איסור דרבנן (כמו שביארו בתשובת אחרות הובא לעיל סי' קפ"ג סק"ח) וגם וסת התשמיש הוא רק דרבנן וה"ל תרי דרבנן ומצורף לזה דרוב נשים אינן רואות מ"ת מ"מ אין להקל דכיון דיוצא מהמקור חזקה שיצא בהרגשה ממש אלא דלאו אדעתה משום הרגשת שמש והרי סמכינן אסברא זו ומייתי חטאת עלה כמבואר ר"פ בנות כותים ומכ"ש שלא נוכל להקל להתיר לשמש עמה ע"כ משמים ירחמו עכ"ד ע"ש. ולכאורה יש להעיר לפי מה שכתבתי לעיל סק"ב בשם תשו' שיבת ציון דלהכי אשה נאמנת לומר שראתה ג"פ מחמת תשמיש ולא אמרי' עיניה נתנה באחר היינו כיון דהיא מלתא דעבידא לגלויי כו' וא"כ הכא בנ"ד דלא עבידא לגלויי שהרי בלא אמירתה הוה תלינן בבתולים ורק משום אמירתה שמרגשת שהדם יוצא ממקורה דינינן לה כרואה מחמת תשמיש מהראוי לומר דאינה נאמנת אך לפי סברתי שם אתי שפיר]:

סימן קפח

א **מראה אדום**. עי' בתשו' גבעת שאול סי' ס"ג שכתב דכתם שבלילה נדמה למראה טמא וביום שהוא יבש נראה שהוא מראה טהור יש להקל ולטהר ע"ש [ובספר לבושי שרד סי' ע"ח כתב עליו אבל אם אחר שראהו ביום ראהו עוד הפעם אחר שעה ורואה שנשתנה ממראיתו הראשונה יש לאסרו ע"ש וע"ל סק"ג] [ועי' בס"ט סי' ק"צ סוף ס"ק צ"ג שדעתו דדוקא אם בלילה מספקא ליה כו' אבל היכא דאיתחזקא לודאי טמא ע"י ראייתה בלילה אע"ג דחזרה וראתה ביום ויש לו מראה טהור אין להקל ע"ש]. ועי' בס"ט בשם מ"כ שדם הנוטה לצבע (ברוין) שהוא כעין קליפת ערמונים וכמו משקה (הקאו"י) שהוא טהור ואין צ"ל בכתם לפי שהוא אינו נוטה לאדמימות כו' ע"ש וגם אני מצאתי זאת כתוב והוא בשאילת יעב"ץ ח"א סי' מ"ד ע"ש:

ב **וכן מראה ירוק**. בשל"ה דף ק' ע"ב כתב וז"ל ורש"ל כתב בירוק צ"ע כי מהר"ם מינץ כתב בתשובה בשם הגדולים דאסרינן גם בירוק ע"כ אין להקל במהירות אם הוא כמראה השעוה ומכ"ש כמראה הזהב אא"כ יש ג"כ צדדים אחרים וסברות מוכיחות שאינו נדות ואם מצאה מראה הירוק הזה ע"י הרגשה נ"ל להחמיר ואם בלי הרגשה מצאה כתם בזה יש להקל ואם בקינוח ממנה בלי הרגשה קנחה מראה זו אזי יש לצדד כך וכך והכל לפי ראות הענין עכ"ל. [ועי' בס"ט שכתב עליו והאחרונים השמיטו זה אלמא דלא ס"ל הכי מ"מ בעל נפש יחמיר לעצמו לפי ראות הענין עכ"ל]. [ועי' בתשו' ח"ס סימן קמ"ט שנסתפק באשת חבר שמצאה בעד הבדיקה כעין מראה אדמדם ושאלה לחכם וטיהר אי שרי לבעלה להחמיר ע"ע דלא גרע מבהמה שהורה בה חכם (לעיל ס"ס קט"ז) או דילמא

לאו כל כמיניה להפקיע שעבודו לאשתו. והאריך בזה ומסיק דודאי רשאי להחמיר ע"ע כיון שכן דרכן של פרושים ואף דבשעת נשואין לא היה עדיין מתנהג בפרישות מ"מ אמרינן רגיל הוא זה שעתיד להיות פרוש וחסיד וזקני ת"ח כל זמן שמזקינין וכו' וכשם שאמרו אשרי לנשותיהן של אלדד ומידד שזכו לנבואה. הוא הדין כל מדרגות מעלות עבודת השם שמחה היא לאשתו ואף אם צווחת אמרינן השתא היא דאיתרעי ומעולם לא נשתעבד לה ע"ש ועיין מה שכתבתי בפ"ח לאה"ע סי' ע"ו ס"ה]:

ג **השעוה**. עבה"ט מ"ש עוד המציא הב"ח כו'. ועי' במ"י ובס"ט שגם הם חלקו על הב"ח וגדולה מזו כתב בתשו' א"צ סי' מ"ו דאפילו אם ראה המורה כשהיה לח והיה לו מראה טהור ואח"כ כשנתייבש נמצא מראה טמא טהורה ואזלינן תמיד בתר יציאה מן הגוף הן לטמא או לטהר ע"ש ועי' בתשו' שבות יעקב ח"ב סי' ע"ד שחלק עליו בזה אך כתב הס"ט שאין ראייתו מוכרחת גם הח"ד הסכים עם הח"צ בזה ועי' בשאילת יעב"ץ ח"א סוס"י י"ב שכתב דמסתפי למעבד עובדא כדעת אביו ז"ל ודעתו להחמיר דכי איתרמי דהדר למראה טמא אחר שיבש יש להורות דטמאה ואע"ג דכבר הורה בה להיתרא ולזילותא לא חיישינן ומביא ראיה מלעיל סי' נ"ב סעיף ג' גבי הוריקו ע"י שלק דאמרי' איגלי בהתתייהו וכ"ש הכא דלא עביד ביה מעשה ע"ש. ומ"ש הבה"ט לא הבנתי כו' עיין בספר נחלת עזריאל בנדה דף ך' בד"ה רבי ראה שכתב דאינו השגה ע"ש. אך לע"ד בלא"ה אין מובנים לי דברי הט"ז בזה שהרי בסי' קפ"ו שם א"צ לראות בלילה כלל כמ"ש הרמ"א שם אלא דבדיקה היא שתדע למחר עבה"ט שם ס"ק ב' ומצאתי בח"ד שהרגיש בזה [וצ"ל דס"ל להט"ז דהרמ"א שם קאי רק אבדיקה שלאחר תשמיש וכמ"ש שם סק"ג בשם תשובה מאהבה שנסתפק בזה]:

ד **מיד**. היינו בתוך שיעור וסת (המבואר לקמן סי' ק"ץ סנ"א) ח"ד [ועמש"ל סי' ק"צ סק"ה ודו"ק]:

ה **מראות הללו טהורה**. עי' בתשו' גבעת שאול סי' ס"ז באשה שהרגישה שנפתח מקורה ובדקה תיכף בחלוקה ומצאה כתם גדול ממראה הטהור רק שבתוך הכתם היה כמו נקודה אדומה קטנה כמו טיפת חרדל והחלוק ההוא לא היה בדוק ויש לספק אם לתלות הרגשה במראה טמא כמו במראה טהור או לתלות המראה טמא בדם מאכולת כיון שהוא פחות מכגריס והרגשה במראה טהור לבד וכתב דטהורה דתלינן הרגשה במראה טהור והדם במאכולת ע"ש באורך ושם בסופו כתוב בשם הגאון מוהר"ר מרדכי ז"ל מטיקטין שפקפק בפסק זה ועמש"ל סי' ק"צ סק"ו:

ו **סומכין עליה**. עבה"ט מ"ש וכן אשה כו' אין לה לסמוך על חברתה כו' ועי' בס"ט שכ' דאפילו על עצמה אינה יכולה לסמוך בזה כגון שיודעת שכזה טיהר לה החכם וצריכה להראות גם עתה לחכם. ועי' בתוה"ש שכ' דאפילו אם היא מביאה דם הראשון ואומרת זה שהוא כזה טיהר לי החכם דאז ליכא למיחש שמא טעתה בדמיונות מ"מ אין סומכין עליה ע"ש ומ"ש הבה"ט יכול לראות דמי אשתו עי' בספר חכמת אדם כלל צ"ה שכתב דאם אירע לה שאלה בענין הטבילה אינו יכול להורות מאחר דאיתחזק איסורא ע"ש ועי' בתשו' חות יאיר סי' קכ"א:

ז **מקור שלה**. עיין מענין זה בתשובת שבות יעקב ח"א סי' ס"ה וח"ב סי' מ"ה ובתשו' צמח צדק סי' פ"ז ובתשובת חינוך ב"י סי' ס"ז ובתשו' שב יעקב סי' ל"ז ובספר באר יעקב כמה תשובות בדבר ובתשובת ח"צ סי' מ"ו ובתשו' פני יהושע חלק יו"ד סי' ו' ובתשו' זכרון יוסף חי"ד סי' י"ב ובשאילת יעב"ץ ח"ב סי' ע"ג ובנו"ב קמא סי' נ"ח ובתניינא סי' פ"ט וסי' קי"ד ובתשו' ברית אברהם בקונטרט פתחי נדה ובתשו' מעיל צדקה סי' ל"ד ובתשו' שמן רוקח חלק ב' סי' כ"א ובתשו' תפארת צבי חלק יו"ד סי' כ"ב [ובתשו' חתם סופר סי' קמ"ה וקע"א וקע"ג ובתשו' משכנות יעקב סי' מ"ב] ומפני שדבר זה וכיוצא בו לא ניתן רשות לכל מורה לפסוק הדין בזה כ"א לגדולי הדור כמבואר בתשו' נודע ביהודה ס"ס פ"ח לכן לא הבאתי הכל באריכות:

ח **ראתה דם**. עבה"ט בשם ט"ז ועח"ד שכתב דזה דוקא כשהחתיכה נפלה לבית החיצון בשעת וסתה אבל אם נפלה קודם ובשעת וסתה ראתה דם טמאה. ובש"ך ס"ק ח' החמיר בזה אף אם רואה דם בחתיכה שנעקר ממקורה בשעת וסתה אבל כשהחתיכות נופלות ממנה בלא דם טהורה לכ"ע ע"ש ועמ"י סק"ז ודו"ק:

ט **דם**. כתב בתשובת בי"ע סי' קכ"ז דאשה שראתה קרטין ונאבדו בלא בדיקה אם נימוחו דמותר מטעם ס"ס ספק אם הוא אדום או לא ואם תמצא לומר שהוא אדום שמא לא היה נמוח ואע"ג שהאשה אומרת שראתה מקודם שהיה אדום מ"מ כיון שיש מראה אדום שהוא טהור אלא שאין אנו בקיאין חשיב ספיקא כו' ע"ש ועי' בס"ט שחלק על זה דלא חשיב ס"ס דהוי הכל משם אחד אם דם נדה היא או לא ע"ש עוד ועי' בתשו' בגדי כהונה חלק יו"ד סי' ה' [ובתשו' ח"ס סי' קכ"ט וקע"ו]:

י **טמאה**. עי' בתשו' חינוך ב"י סי' ס"ח שכתב דוקא כשהיבחושין וכיוצא יוצאים ממנה לבד ואף אם תראה קצת לובן מ"מ הם עיקר אבל כשהלובן עיקר ומעט נקודות או שירטוט של דם כו' ע"ש עוד. ולענ"ד דבריו צ"ע ושוב מצאתי בשאילת יעב"ץ ח"א סי' י"ג שהשיג עליו והאריך לבאר דכל אותה התשובה כולה משגה הוא:

יא **מיהו נ"ל כו'**. כתב בספר עמודי כסף כ"י שחיבר ש"ב הגאון בעל מאיר נתיב וז"ל ונראה דאף שראתה אח"כ דם עמו טהורה דע"י ג"פ הוחזקה דמכה בגופה ותלינן בה כמו במכה דעלמא בין וסת לוסת וז"ש בהג"ה ודוקא כו' כשראתה עמו דם גמור ובזה נסתלק קושית הש"ך (הובא בבה"ט סק"ו) וס"ק ט"ז ע"ש עכ"ד:

סימן קפט

א **לשעות ולא לימים**. [עבה"ט ועי' בתשו' נו"ב תניינא סי' קי"ז ובתשו' חמדת שלמה סי' כ"ג]:

ב **כוסת קבוע**. היינו לענין זה דוקא דאסורה לשמש עד שתבדוק אבל לענין עקירה מתעקר בפ"א כמו וסת שאינו קבוע. תורת השלמים וחכ"א:

ג **קבעה**. עבה"ט דה"ה אם דילגה למפרע ועי' כו"פ שמפקפק בזה משום שזה מנגד להטבע ע"ש:

ד **ובימי השבוע**. כתב הש"ך דהיינו שראתה ביום א' כו' ולכאורה קשה דהא בכה"ג איכא נמי הפלגה שוה לכ"ב יום וא"כ מאי איצטריך לאשמעינן ת"ל דאיכא וסת הפלגות שווים וי"ל דאי משום וסת הפלגה היה צריך ד' ראיות משא"כ אי נקבע לימי השבוע א"צ אלא ג' ראיות וכ"כ המנ"י ועס"ט שכתב עוד נ"מ טובא ועי' ח"ד שכתב דאם כבר נקבע וסת להפלגה דהיינו שראתה כבר ד' פעמים כך ואז נקבע וסת להפלגות שוות לכ"ב יום שוב אינה חוששת רק להפלגה ולא לימי השבוע ונ"מ אם הפסיקה או ריחקה ראיותיה ע"ש ובכו"פ הניח זה בצ"ע:

ה **בתמוז**. עבה"ט ועח"ד דאפילו לא ראתה בי"ט אב מ"מ חוששת לך' אלול ע"ש:

ו **וחוששת**. עבה"ט בשם ש"ך דכאן בין לרב בין לשמואל כו' ועי' בספר תוה"ש שכתב דאין דבריו מוכרחים הילכך גם בדין זה יש להחמיר ולחוש לחומר שתי הדעות ע"ש:

ז **מן המנין**. עבה"ט מ"ש מיהו בהיה לה וסת קודם לכן כו' ועח"ד שכתב דה"ה להיפך שראתה ניסן סיון אב אלול תשרי חוששת לוסת השוה ואפילו אם היה מקודם ד' סירוגין ואח"כ חזרה וראתה ג"ח על הסדר נעקר וסת הסירוג ונקבע וסת הסידור. וכתב עוד דוסת הסירוג שנקבע כגון שראתה בניסן ובסיון ובאב ואח"כ לא ראתה ג"פ רצופים דהיינו אלול תשרי חשוון אפ"ה חוששת לכסלו ול"ד לוסת הפלגה בבה"ט לקמן ס"ק ל"ג כו' ואין וסת זה נעקר עד שלא תראה בג' סירוגין דהיינו ששה חדשים ע"ש:

ח **לר"ח אב**. עח"ד שכתב דלא דק המחבר בלשונו דנקט הציור בחדשי חמה שהן תמיד שוה א' מלא וא' חסר וא"כ ההפלגה בימים ג"כ שוה ודאי חוששת לר"ח אב מפני הפלגה

ודוקא אם לא היו הפלגות שוות כגון שב"ח הראשונים מלאים וב' השניים היו א' חסר וא' מלא מש"ה אינה חוששת ליום החודש אבל חוששת ליום שאחריו מפני שהוא שוה להפלגה ע"ש:

ט **קובעת לה וסת**. עי' בתשו' נו"ב תניינא חלק יו"ד סי' פ"ג בשם גדול אחד שכתב דאף דבש"ע כתב דין זה בראתה ג' ר"ח ה"ה בוסת הפלגה דאינו וסת קבוע אף שהוא בג' הפלגות שווים אם אינם שווים בעונת יום או לילה וא"כ הא דאיתא בש"ס ופוסקים דאשה קובעת וסת הפלגת ימים שוים הוא ג"כ בהפלגת עונות שוים ומעתה יש בו דעת לשאול מה יהיה דין הוסת בתחלת וסת הפלגה קודם שקבעתו ג"פ דלענין וסת החודש מבואר בש"ע דחוששת לאחרונה אם היתה השניה בלילה חוששת שוב בלילה אמנם בוסת הפלגה ד"מ אם ראתה ביום א' ואח"כ לסוף ד' שבועות ראתה בליל א' נראה דא"צ לחוש לסוף ח' שבועות בליל א' אף דבהפלגת ימים הוא שוה אך בוסתות אין משגיחין רק בעונות וראיה שניה מופלגת מראיה ראשונה ששה וחמשים עונות וא"כ לסוף ח' שבועות צריכה לחוש ביום השבת והוא ז"ל חלק עליו ומחלק דבשלמא לענין ההפרשה שיפרוש באותה עונה לא דיינינן לה כוסת קבוע אלא אם היו בעונות חלוקים אין אחת מהם נחשבת קבוע אבל לענין חשבון ההפלגה חשבינן יום המופלג לפי מספרו בין אם היה הראיה שממנו מופלגת ביום ובין אם היה בלילה לא משגחינן בזה ואמרי' שזה דרכה כשמגיע יום המופלג מראיה ראשונה כך למספר הימים דרכה לראות וזה ודאי אם היתה דרכה לראות להפלגת איזה דבר אחר אין אנו משגיחין בדבר אחר הזה שממנו נמשכת ההפלגה אם היה ביום או בלילה כו' ע"ש ודבריו צריכין ביאור והנראה דכוונתו לחלק דדוקא בוסת החודש דלא חשבינן כמה רחוק מראיה הקודמת שהרי וסת החודש לאו מטעם הפלגה הוא רק דאותו יום בחודש הוא הגורם א"כ מה שיש לדון אם הלילה והיום נחשב כחדא הוא לענין ההפרשה בזה כיון שהיו בעונות חלוקים לא נחשב קבוע דא"א לומר שאותו יום בחודש הוא הגורם שהרי ראיה האחרת היתה בלילה אבל בוסת ההפלגה דחשבינן כמה היה רחוק מראיה הקודמת חשבינן לפי מספר הימים ואכתי דבריו צריכין תבלין:

י **חוששת**. עבה"ט בשם ט"ז דגם כאן חוששת גם ליום א' דר"ח. וכבר חלקו עליו הס"ט והח"ד דכאן שראתה בכ' בניסן ליכא חשש עו"ב שהוא מטעם הפלגה וכבר הפסיקה בראיית כ' ולא מיבעיא לדעת הב"ח המובא בבה"ט ס"ק שאח"ז דבכל וסת הפלגה כשהפסיקה בראיה הוי החשבון מהראיה הסמוכה ודאי דאף לענין עו"ב הדין כן אלא אפילו לדעת הט"ז דפליג שם מ"מ בעונה בינונית דהטעם הוא כמ"ש הר"ן משום

דכי לעולם לא תראה ודאי דהחשבון מהראיה הסמוכה וצדקו דברי הב"ח ע"ש ובענין הפלוגתא שבין הט"ז והש"ך בעונה בינונית מאי היא דעת הט"ז דעו"ב לאו היינו וסת החודש והיא יום ל' לראייתה ואם החודש חסר שניהם הם ליום אחד אבל אם החודש מלא חוששת גם ליום הקודם משום עו"ב. ודעת הש"ך דעו"ב לעולם הוא יום החודש ושיעור עו"ב היינו יום ל"א כסתם חודש דהוא מלא. הנה הח"צ בתשובה סי' קי"ד האריך להשיג על הש"ך והסכים עם הט"ז וכן הסכים הכרתי ופלתי ע"ש ועי' ח"ד שהסכים ג"כ עמהם בהא דעו"ב לאו היינו וסת החודש אמנם לא כדבריהם דהוא יום ל' רק בזה עיקר כהש"ך דהוא יום ל"א וא"כ הוא להיפך דאם החודש מלא שניהם ליום אחד הם ואם החודש חסר חוששת גם ליום שאחריו משום עו"ב ע"ש. ודע דאף לדעת הש"ך ע"כ צ"ל דחילוק יש בין עו"ב לוסת החודש דאילו בוסת החודש כל זמן שלא נקבע ועבר זמנו ולא בדקה מותרת בלא בדיקה כדמשמע בסעיף ד' ובעו"ב אסורה עד שתבדוק כמבואר שם ומשכחת לה וסת החודש בלא עו"ב כגון אם ראתה בינתיים או שיש לה וסת אחר קבוע ואח"כ שינתה ליום אחר וכ"כ האחרונים:

יא **חוששת**. עבה"ט ועי' מ"י שהסכים עם הט"ז אך הכרתי ופלתי והס"ט העלו כדעת הש"ך ועח"ד שכתב דאם היו שתי הפלגות הראשונות בלי הפסקה בנתיים ובאמצע הפלגה שלישית הפסיקה כגון שראתה בר"ח ניסן ובכ' בו ובט' באייר ובכ' בו ובכ"ט בו כ"ע מודו דקבעה לה וסת מכ' לכ' (אך בש"ך סק"מ לא משמע הכי עמש"ל ס"ק י"ב בזה) ואם הפסיקה באמצע הפלגה ראשונה כגון שראתה בר"ח ניסן בי' בו ובכ' בו ובט' באייר ובכ"ט בו כ"ע מודו דלא קבעה לה וסת רק כשהפסיקה בהפלגה האמצעית פליגי ע"ש [ועי' בתשו' ח"ס סי' קס"ו]:

יב **שתקבע וסת א'**. כתב הת"ד דוקא בחשש דוסת החודש וחשש דוסת הפלגה אז כשנקבע א' שוב אינה חוששת לשני כיון דא"א שיתקיימו שניהם אבל כששניהן הם חששות דוסת החודש כגון שראתה ג' פעמים בר"ח ובפעם הג' ראתה ג"כ בכ"ה חוששת גם לכ"ה אף שכבר נקבע הוסת של ר"ח כיון דאפשר שיתקיימו שניהם דהא אשה קובעת וסת בתוך וסת כבסעיף ל"ב וכן הדין בוסת הדילוג ווסת השוה ע"ש:

יג **חזר וסת של כ'**. עי' ש"ך ס"ק מ' ומשמע מדבריו דאם ראתה ב' פעמים ביום ל' ושינתה לכ' בטלה הפלגת ל' ומשמע דאפילו ראתה עוד אחר עשרה ימים אחר ראיית כ' בטלה הפלגת ל' כיון שבהפלגה השלישית היה הפסקה וכבר השיגו עליו הס"ט והח"ד ע"ש:

יד **הוסת הראשון חוזר**. ונראה דמיירי שראתה בשיעור הפלגת וסת הראשון מיום ל"ד שראתה באחרונה. ח"ד:

טו **ביום הוסת הראשון**. הכא דמיירי בוסת הפלגה ע"כ מיירי שראתה שתי ראיות שיהיה מינכר הפלגתה לכ' יום ועי' ח"ד שכתב דחוששת להפלגה גדולה של ג' עונות שהפסיקה וגם לעונה בינונית ע"ש:

טז **שיעברו עליה ג' ר"ח**. עי' בתשו' נודע ביהודה תניינא חי"ד ס"ס פ"ו שנשאל אם עברו עליה שני ר"ח ולא ראתה ושוב נתעברה ועברו ימי העיבור והנקה ושוב הגיע ר"ח ולא ראתה אם מצטרפת עקירה זו עם שני העקירות ראשונות להיות נחשב עקירה ג"פ והשיב דלדעת המחבר לקמן סעיף ל"ד וכן לדעת הרמב"ן המובא בש"ך שם פשוט כיון שצריכה לחוש גם לענין עקירה מחשב עקירה ומצטרף עם ב' הראשונות אבל לדעת יש מגדולי המורים שהביא הטור שם לא משכחת דין זה כלל ולכן בנ"ד אם אחר ההנקה עדיין לא ראתה כלל או ראתה פ"א שלא בשעת וסתה ושוב הגיעה שעת וסתה ולא ראתה א"צ לחוש לוסת הראשון ממ"נ דלדעת המחבר וכן לדעת הרמב"ן נחשב ג' עקירות ולדעת יש מגדולי המורים בלא"ה א"צ לחוש כ"ז שלא ראתה באותו וסת ואם אח"כ שוב תראה באותו וסת לכ"ע בפ"א חוזר לקביעותה כיון שעדיין לא קבעה וסת אחר ע"ש:

יז **חזר הוסת למקומו**. עח"ד דאפילו יש לה ב' וסתות קבועים באופן המבואר בסי' ל"ב והפסיקה וסת א' ג' עונות וחזרה וראתה ביום הוסת ג"פ חזר הוסת למקומו ע"ש:

יח **לימים**. עי' כו"פ שנסתפק אם דוקא בצירוף ימים הוא דנקבע או דנקבע ג"כ בצירוף וסת הגוף כגון אשה שקפצה והתחילה לפהק ולעטוש וראתה דם וכן ג"פ אבל כמה פעמים קפצה לבד או פיהקה לבד ולא ראתה דאפשר דמצטרפים ג"כ ויש לה וסת אם תקפוץ ותפהק והגמרא דנקט צירוף ימים חדא מינייהו נקט והניח בצ"ע ע"ש:

יט **ומ"מ חוששת לו**. עי' ח"ד בסעיף ג' וכאן שכתב דאם יש לה שעה קבועה אחר הקפיצה כגון שבשעה ג' אחר הקפיצה היא רואה אינה חוששת רק לאותה שעה דאתיא קביעותא דשעה ועקרה לה לוסת שאינו קבוע וכן אם הקפיצות היו בשעות מכוונים כגון בשעה ו' מהיום א"צ לחוש רק לשעה ההיא דהיינו אם קפצה בשעה ההיא אבל לא מקודם או לאחריו וכ"כ הכו"פ ע"ש. ועבה"ט מ"ש כגון שקפצה וראתה ואחר כ' יום כו' עד ואע"ג דגבי פיהוק כו'. ובש"ך כתב עוד וכן אם קפצה בט"ו בניסן וקפצה בט"ו באייר צריכה לחוש לאותו יום שהוא לוסת החודש ע"י קפיצה דהא וסת החודש הוא כוסת הפלגה בכל דבר אבל אם לא תקפוץ אח"כ לאותו וסת א"צ לחוש דזה שראתה מתחלה היה ע"י קפיצה. ועח"ד שכתב דמיירי ביש לה וסת קבוע או שראתה בינתיים דאז ליכא חשש ליום החודש מטעם עו"ב רק מטעם גרמת יום החודש ובזה כתב שפיר דא"צ לחוש לוסת

החודש בלא קפיצה אבל במקום דהחשש הוא מטעם עו"ב כגון שאין לה וסת וגם לא ראתה בינתיים ודאי דצריכה לחוש ע"ש:

כ **נקבע אחד בשבת**. עי' ח"ד שכתב דאם כל הג' פעמים ראתה ביום הקפיצה רק בפעם ד' ראתה ביום שלאחר הקפיצה תליא בפלוגתא שהביא הט"ז ס"ק ל"ו דלדעת המחבר אמרינן ג"כ איגלי מילתא דיומא קא גרים ולדעת הרב שם לא קבעה רק להרכבה. ועבה"ט בשם ש"ך שהביא דעת הפוסקים דתולין בקפיצה דאתמול ועח"ד שכתב דמ"מ אם היו כל הג' פעמים בהפלגות שוות ובכל הג' פעמים קפצה ביום שקודם הראיה קבעה וסת לימים לחודייהו ולא תלינן בקפיצה דאתמול דדוקא אם ראתה ב"פ ביום הקפיצה תלינן ראיה ג' בקפיצה דאתמול משא"כ בשכל הג"פ לא ראתה ביום הקפיצה תלינן בימים לחודייהו. ומ"ש הח"ד עוד בזה אין להעתיקו כי נלמד ממש"ל ס"ק י"ח. ועי' בנו"ב תניינא ס"ס צ"ג דדוקא בקפיצה של אתמול תולין אבל אם קפצה באמצע הזמן קודם ההפלגה כמה ימים ולא ראתה ושוב ראתה ביום הפלגה לכ"ע אמרינן איגלי מלתא למפרע דיומא גרים ע"ש:

כא **קפצה ביום ידוע**. כתוב בח"ד דאם קבעה וסת להפלגה ולקפיצות אפילו אם הפסיקה בראיה בינתיים לא נתבטלה ההפלגה דכאן אמרי' דדוקא ההפלגה מהראיה שביום הקפיצה גורם הראיה שאחריה וכן הדין בפיהוק והפלגה ע"ש:

כב **וחוששת לכל פעם שתקפוץ**. עד שתקפוץ ג"פ באותן זמנים ותמצא טהורה כו' ש"ך ונראה דאם אח"כ חזרה וקפצה בר"ח וראתה דחזר הוסת למקומו כמו בסעיף ט"ו גבי הפסיקה ג' עונות וחזרה וראתה. ח"ד:

כג **ע"י מקרים**. בגמרא חשיב נמי שופעת דם טמא מתוך דם טהור והא דהשמיטו הפוסקים לפי דהאידנא כל דם בטמא מחזקינן ליה ועי' בתשו' פ"י חי"ד כתב דה"ה בראתה תחלה כעין מוגלא ואחר זה דם דהיינו שופעת דם טמא מתוך דם טהור ולדינא דבריו נכונים. ס"ט:

כד **לשניהם ביחד**. ואז אינה חוששת לא לוסת היום גרידא ולא לוסת הגוף גרידא אפילו כדין וסת שאינו קבוע ש"ך ועח"ד (בספר ח"ד נרשם זאת על דברי המחבר אלא לשניהם ביחד והוא ט"ס וצריך לציין ע"ד ההג"ה ודו"ק) שהשיב עליו דודאי חוששת לכתחלה לוסת היום גרידא כמו לוסת שאינו קבוע רק כוסת קבוע אינה חוששת דהיינו לענין אם עבר היום ולא בא המיחוש ולא בדקה דמותרת אבל באותו היום אסורה כמבואר בסעיף כ"ה דאסורה כמו וסת ימים גרידא והרמ"א לא פליג רק בבא המיחוש ולא בא העת כמו שציין הט"ז עצמו בס"ק ל"ו ע"ש:

כה **אתמול**. עבה"ט ועי' בתשו' חוט השני סי' י"ד וסי' ט"ז מ"ש בזה:

כו **דברים חמים**. כתב הח"ד ומ"מ אם אכלה שאר דברים חמים ג"פ ולא ראתה לא נעקר וסתה מאכילת שום ובצלים ופלפלין אבל אם אכלה שום ג"פ ולא ראתה נעקר הוסת מכל הדברים כיון דנעקר מין אחד מהמינים שנתחזקה על ידן נתבטלה כל החזקה ונעקר הכל ע"ש:

כז **או זמן לבדו**. עי' בס"ט שכתב הא דאמרינן בזמן לבד אינו נעקר היינו לענין זה דאם הגיע ג"פ היום ולא פיהקה ולא ראתה מ"מ צריכה לחוש אח"כ אם הגיע היום ופיהקה אבל מ"מ לענין זה נעקר דא"צ לפרוש כל אותו היום כל זמן שלא פיהקה מחשש דשמא תפהק דהא עברו ג' ר"ח ולא פיהקה וכו' ע"ש וכ"כ הח"ד ע"ש:

כח **וכן בחמישית ובששית**. עי' בתשו' נו"ב חיו"ד ס"ס ס"א שנסתפק אם הכוונה דוקא וכן בחמישית ובששית דאז הוקבע גם החדש ג"פ אבל תיכף ברביעית שראתה בכ' א"צ לחוש לכ' כלל כיון שיש לה וסת קבוע של ר"ח א"צ לחוש לשאינו קבוע כלל וכדלעיל סעיף י"ג בהגה"ה דאם תקבע וסת אחד אינה חוששת לשני או דילמא דדוקא אם בשעה שאירע הוסת שאינו קבוע שינתה ולא ראתה בהקבוע ואף שאכתי לא נעקר בחד זימנא מ"מ כיון שעכ"פ לא ראתה בו צריכה לחוש לזה שבא מחדש אף שאינו קבוע בזה הוא דאיכא למימר אם אח"כ חזר הקבוע למקומו שוב א"צ לחוש לאין קבוע אף שעדיין לא נעקר לפי שבתחלה לא בא אלא בעת שלא בא הקבוע בזמנו וא"כ עתה שחזר הקבוע איכא למימר ששוב לא יבא זה החדש אבל אם בא החדש בעת שלא נעקר הקבוע כמו הכא שראתה ג"פ בר"ח וגם בך' לחודש י"ל דלא יועיל מה שראתה שוב בר"ח הקבוע לה שהרי גם מתחלה לא פסק וסת הר"ח ממנה ואפ"ה ראתה בך' לחודש וא"כ הכא צריכה תיכף לחוש אלא דהש"ע מירי שקובעת דהיינו שיהיו שניהם קבועים ממש להכי נקט וכן בחמישית ובששית והניח בספק ע"ש ועמש"ל ס"ק י"א בשם ח"ד ועמש"ל סי' קפ"ז סק"א:

כט **אינה קובעת**. [עש"ך ס"ק ע"ג ועי' בתשו' ח"ס סי' קס"ד מ"ש בזה]:

ל **מת הולד**. עי' כו"פ שכתב אפילו הפילה נפל כ"ז שיש לה דין לידה לענין דם לידה ודם טוהר יש לה דין מניקה דאין אבריה חוזרין עד לאחר כ"ד חודש ע"ש וכן הסכים הס"ט. והח"ד כתב דאפילו הפילה רוח יש לה ג"כ דין מניקה ע"ש. וכ' עוד בס"ט דהא דאמרי' דאינן קובעין וסת היינו דוקא להחמיר לא אמרי' דהא צריך תלת זימני למיעקר אבל להקל אמרינן דקבעה וסת וא"צ לחוש אלא כפי מה שקבעה אם בהפלגה חוששת

להפלגה ואם לימי החודש חוששת לימי החודש ולא אמרי' דניזיל בתר ראיה בתרייתא ותיחוש מספק לימי החודש ולהפלגה כיון שלא קבעה הא לא אמרינן ע"ש:

לא **ומ"מ חוששת**. עיין בס"ט שכ' מ"מ א"צ לחוש לעו"ב של אותה ראיה דהא אשה שיש לה וסת אם שינתה ראייתה פעם אחת א"צ לחוש לעו"ב של אותה ראיה לפמש"ל דלא אמרו דצריכה לחוש לעו"ב אלא באשה שאין לה וסת כלל אבל לא באשה שיש לה וסת אלא דצריכה לחוש פ"א מאותה ראיה אם להפלגה או לימי החודש (ועמש"ל סעיף י"ג) וא"כ כ"ש במעוברת ומניקה דעדיפי מאשה שיש לה וסת ע"ש:

לב **לוסתן הראשון**. עי' בתשו' נו"ב תניינא חי"ד סי' פ"ו שכתב דדוקא לוסת הקבוע חוזרת לחוש אבל לוסת שאינו קבוע כיון שנתעברה ופסקה דמים שוב אינה צריכה לחוש לו כלל אחר ההנקה ע"ש:

סימן קצ

א **שתרגיש**. עמ"ש לעיל ר"ס קפ"ג דג' מיני הרגשות יש לענין שתהא טמאה מדאורייתא ע"ש ועי' בס"ט שהביא דברי מורו בתשובת שב יעקב שכתב באשה שראתה טיפות דמים ע"י ליחה לבנה מרובה דזה מקרי שלא ע"י הרגשה דתלינן הרגשה ברובא בליחה לבנה וכ"כ בתשובת בית יעקב והוא ז"ל השיג ע"ז ע"ש:

ב **בבגדיה**. עמ"ש לעיל סי' קפ"ז סק"ג בשם תשובת אא"ז פנים מאירות דדוקא בבגד האשה גזרו על הכתמים אבל אם נמצא כתם בבגד האיש ואפילו על חלוקו לאחר התשמיש אין לו דין כתם (וכבוד ידידי הרב הגאון מוה' יחיאל העליר זצ"ל אב"ד דק"ק וואלקאווישק הראני שנעלם מהגאון בעל פנים מאירות ז"ל בזה תוספתא ערוכה בנדה פ"י נמצאת על חלוק בנה השוכב בצדה ה"ז טמאה ולא על בנה בלבד אמרו אלא על כל אדם אלא שדברו חכמים בהוה ע"כ ולכאורה הוא פליאה נשגבה על אא"ז ז"ל) אם לא שקנח עצמו בו דאז האשה טמאה ע"ש:

ג **הרגישה**. עי' בתשובת שב יעקב סי' מ"ה באשה שהיה מתעטשת בחוזק וכח וע"י כח גדול של העיטוש ניתז ממנה למטה מי רגלים לפי דעתה כי היתה בעת הזאת בעזרת נשים בבהכ"נ ולא יכלה לבדוק עצמה ולאו אדעתה כלל עד הלילה בשכבה ראתה למטה בכתונת כתם קטן פחות מכשיעור גריס ושאלה אם יש לחוש אפילו פחות מכשיעור הואיל שהרגישה בבוקר שניתז ממנה אפשר שזה הדם ניתז ממנה והשיב כיון שהוא פחות מכגריס אין לחוש כלל אף דמבואר בסי' קפ"ח וק"צ אם הרגישה שנפתח מקורה ובדקה ולא מצאה כלום דטמאה שאני התם דמיירי שבדקה מיד ולא מצאה כלום ועל

כרחך צ"ל דלא לחנם נפתח מקורה והואיל דלא מצאה כלום ע"כ שיצא ממנה דבר מה ונאבד הואיל שהרגשה דאורייתא חיישינן שמא יצא טפת דם משא"כ באשה זו דלא בדקה מבקר עד ערב וזה שכיח הרבה בין הנשים שע"י עטוש בכח נתזין ממנה מ"ר ואי הוי בדקה מיד היתה רואה לחלוחית של מ"ר ואחזוקי איסורא לא מחזקינן עכ"ד ע"ש ועי' בספר תפארת צבי שחיבר תלמידו על הלכות נדה בסי' קפ"ג סק"א שכתב דדוקא בכה"ג שיצא ממנה כמה טיפין לדעתה והואיל דלא מצאה אלא חד כתם קטן מוכח שמי רגלים היה דאי היה דם היה נמצא הרבה אבל אם הרגישה כאילו יצא ממנה מעט ואינה יודעת מה הוא אם דם או מי רגלים ואח"כ מצאה כתם אפילו פחות מכגריס תלינן כתם זו בהרגשה וטמאה ע"ש אכן דעת הס"ט לא נראה כן אלא דאפילו בכה"ג תלינן להקל דדוקא בפתיחת המקור החמיר בתה"ד כו' משא"כ בהרגשה שניתז ממנה דבר מה תולין במצוי במ"ר ע"ש והביאו ג"כ החכ"א כלל קי"ג דין ג' וכתב עוד דה"ה נשים שרגיל בהם ליחה לבנה ומוחזקת בזה אפילו הרגישה זיבת דבר לח ולא בדקה טהורה כיון שמוחזקת ורגילה בכך תלינן במצוי ע"ש [ועמש"ל ס"ק ו']:

ד **שנפתח מקורה**. וכתב בחכמת אדם שם דין א' אבל בהרגשה שנזדעזעו אבריה אם בדקה ולא מצאה כלום טהורה שתלינן זו בשאר מקרים ע"ש [ועמש"ל ס"ק ו' בשם תשו' חתם סופר]:

ה **ובדקה אח"כ**. עח"ד שכתב דאפילו בדקה עצמה בתוך שיעור וסת ולא מצאה כלום טמאה ע"ש אכן דעת הכו"פ בס"ק ג' אינו כן אלא דדוקא אם לא בדקה תיכף כשיעור וסת אמרי' חזקה דראתה משא"כ אם בדקה בתוך שיעור וסת ע"ש וכ"נ דעת הס"ט כמו שאכתוב בס"ק שאח"ז ועמש"ל ס"ק ז' בשם נודע ביהודה. [ועי' בתשובת חתם סופר סי' קס"ח שמסופק בדין זה]:

ו **ולא מצאה כלום**. אבל אם מצאה מראות כשרות כגון ליחה לבנה או ירוקה או כמראה גע"ל טהורה ותולה הרגשתה בזו כמבואר לעיל ר"ס קפ"ח. ועמ"ש שם בשם תשו' ג"ש באם בדקה בעד שאינו בדוק ומצאה מראה טהור ובתוכו מראה טמא פחות מגריס דטהורה ע"ש אכן דעת הח"ד בס"ס זה בדין זה דטמאה וכתב הטעם משום דרוב פתיחות המקור למראות טמאות הן תדע דהא טמאה בלא מצאה כלום ולא תלינן במראות טהורות ולכן נראה ג"כ דאפילו ראתה מראות טהורות על עד שהוא בודאי מלוכלך בדם טמאה כשהרגישה וכן אפילו נאבד מקצת העד טמאה ואינה טהורה כשהרגישה רק כשיודעת בבירור שלא ראתה על העד רק מראות טהורות ע"ש [וכן הוא דעת תשו' חתם סופר סי' ק"נ אך כתב דדוקא בהרגשת פתיחת פה"מ או זעזוע הגוף או עקיצה כמו

עקיצת מ"ר שהם הרגשות גמורות מה"ת. בזה יש להחמיר אפילו בדקה בכתונת מכ"ש בעד שאינו בדוק דעדיף מכתונת והטעם דמיד שהרגישה אבדה לה חזקת טהרה שלה עד שתבדוק ואם בדקה ונאבד העד בטמאה מחזקינן לה אבל בהרגשה דזיבת דבר לח אפילו יהיבנא ליה להגאון נו"ב ז"ל (בסי' נ"ה ועמש"ל סי' קס"ג סק"א) שהוא הרגשה דאורייתא מ"מ היינו שאם ראתה דם ע"י הרגשה כזו חייבים עליה כרת אבל שיהיה הרגשה כזו מוציאה מחזקת טהרה שלה עד שנאמר שאם נאבד העד או שאינו בדוק תהיה בספק טומאה זה לא אמרינן וא"א לאמרו כלל ולכן אשה שהרגישה זיבת דבר לח ובדקה עצמה בעד שאינו בדוק ומכ"ש בכתונת המלוכלך בכמה טיפי דמים אם מצאה עליו ליחה לבנה ובתוכה טיפה או טיפות דמים פחות מכגריס ועוד טהורה אפילו אם לא מצאה עליו כלל מראות טהורות רק אלו הטיפי דמים אינה טמאה יותר רק כשאר בדיקות עד שאינו בדוק דאינו מטמא אלא בשיעור כתם. רק בענין אחד חמור מכתם דעלמא דאין לטהר אלא בשיעור מאכולת קטן שבזמנינו או פשפש אם מצויים שם. (ועמ"ש בזה לקמן סעיף ל"ו בד"ה כגריס) וע"ש בסי' קס"ד דשם מבואר כל הדברים האמורים כאן יותר באריכות ותוספות ראיות ושם בסי' קס"ח כתב דצריך קצת מיתון בדין זה (ר"ל כשהרגישה שנפתח מקורה ומצאה מראה טהורה לבד) מהו מראה הטהורה כי לעולם תוציא לפנינו הבדיקה מלוכלכות בשלוי"ם מלחלוחי הגוף ונפל פיסא בבירא וע"ש בסי' ק"פ ג"כ שאלה כזו באשה שהרגישה שנפתח מקורה ובדקה עצמה בכתונת שלה או בעד שאינו בדוק ומצאה מראה טהורה וגם טיפי דם פחות מכגריס ועוד. ושם מחלק בין כתונת לעד שאינו בדוק דבעד שאינו בדוק המלוכלך בכמה לכלוכים הוה כלא בדקה כלל ותלינן שדם יצא מהמקור והאי מראה טהורה לאו מגופה אלא מעלמא ואפילו אין על העד שום דם רק מראה טהור צ"ע להקל אך בכתונת דמראות כשרות אין מצויים בו לומר דהוא מעלמא טוב יותר לתלות מגופה שבא ע"י הרגשה זו ע"כ המקיל לא הפסיד והמחמיר תע"ב ע"ש] ועי' בס"ט שנסתפק באם מצאה מראה טהורה דתולה הרגשה בזה עד כמה זמן יכולה לתלות בהא כו' ע"ש. ומזה מוכח דס"ל להס"ט ג"כ כדעת הכו"פ הנ"ל בס"ק הקודם ולא כהח"ד דאל"כ אמאי לא מוקי לה כשבדקה בתוך שיעור וסת וכמ"ש הח"ד בסי' קפ"ח שם א"ו בכה"ג אף אם לא מצאה כלום טהורה:

ז **שהיא טמאה.** עי' בתוה"ש שכתב דבהני נשים שהם בחזקת מסולקות דמים כגון מעוברת ומניקה אפילו נפתח מקורה טהורה אם לא מצאה כלום ע"ש וכן הסכים הס"ט לדינא וכתב הטעם דתלינן דמה שנפתח מקורה היה להוציא ליחה לבנה או ירוקה שגם אלו באים מן המקור דכיון דהן בחזקת מסולקות דמים יותר מסתבר לתלות בהם שכן

דרך אפילו במעוברת ומניקה ממה שנאמר שיצא דם ע"ש והביאו ג"כ החכמת אדם שם דין ב' [ובתשובת חתם סופר סי' קס"ח נראה דעתו להחמיר בזה אך לא ראה בזה דברי הס"ט דג"כ נחית לסברתו ואעפ"כ מקיל מטעם הנ"ל]. ועי' בשאילת יעב"ץ ח"ב ס"ה נשאל שם אם לסמוך על תוה"ש בזה מאחר שבסוף ס' בל"י השיג עליו. והאריך להקשות על עיקר דין של התה"ד ולכן העלה דלא מיבעיא במסולקת דמים דלא חיישינן לה אלא אפילו במוחזקת דמים המקיל נשכר ואין כאן חשש ועי' בתשובות רדב"ז החדשות סי' קמ"ט שחולק ג"כ על דין זה של התה"ד ע"ש אכן הס"ט כתב לתרץ קושייתו והביא ראיות לדעת התה"ד ע"ש). ועי' בתשובת אא"ז פנים מאירות ח"ג סי' י"ג שכתב באשה שהרגישה שנפתח מקורה ובדקה עצמה בעד שאינו בדוק ומצאה טיפת דם כחרדל טמאה אף אם ניקל באם לא מצאה כלום מ"מ הכא שמצאה טיפת דם גרע טפי ולא תלינן לקולא ע"ש. ונראה דאם מצאה ג"כ מראות טהורות דיכולה לתלות הרגשתה בזו והדם במאכולת טהורה לדעת המקיל באם לא מצאה כלום דאף הח"ד לעיל סק"ו לא כתב בדין זה דטמאה אלא דוקא לדעת המחמיר באם לא מצאה כלום וכמ"ש שם תדע כו' וצל"ע לדעת הפמ"א דזה גרע טפי מאם לא מצאה כלום. אולי אף במעוברת ומניקה טמאה בכה"ג לדעת המחמיר באם לא מצאה כלום. ועי' בתשובת נו"ב תניינא חיו"ד סי' קי"ט שכתב באשה שהרגישה שנפתח מקורה ובדקה מיד בתוך שיעור וסת והניחה העד עד הבוקר ובבוקר לא מצאה כלום יש לטהרה ותלינן שהיה מראה טהור ונתייבש על העד ואינו ניכר דזה קרוב יותר מלומר שהיה אדום ונמוק קודם שבדקה כרגע דזה אינו שכיח (ומבואר שם דאם לא הניחה עד הבוקר אלא ראתה מיד ולא מצאה כלום טמאה אף שבדקה בתוך שיעור וסת והיינו כדעת הח"ד הנ"ל בס"ק ה') ואמנם אם לא בדקה רק אחר שיעור וסת חיישינן שמא נמוק או נאבד ואפילו אם בדקה בתוך שיעור וסת דוקא אם למחר לא מצאה כלום אבל אם מצאה דם כל שהוא אפילו פחות מגריס אף שהעד אינו בדוק טמאה. וע"ש בהג"ה מבן המחבר שכתב דמ"ש בשו"ע אם הרגישה שנפתח מקורה להוציא דם היינו שהרגישה שנפתח מקורה וגם הרגישה זיבת דבר לח ותרתי דוקא בעינן ובזה מסולק מה שמתמיהים על דין זה ע"ש שהאריך בזה. ועי' בתשובות הקודמות שם באשה שנדמה לה בשעת שינה כאילו היא מרגשת שנפתח מקורה ומתוך כך הקיצה ותיכף בדקה עצמה ולא מצאה מאומה והיא מסופקת אם זה היה רק חלום או באמת נפתח מקורה והאריך שם לסתור דברי התה"ד (שהוא מקור דין זה שכתב השו"ע אם הרגישה כו') והחליט שגם התה"ד לא קאמר הרגשה דאורייתא שהוא ודאי אלא כוונתו ספק דאורייתא והוא לחומרא ומעתה היכא שהאשה מסופקת על ההרגשה

עצמה הוי ס"ס אמנם כ"ז אם היא עומדת בימי טהרתה אבל בימי ספירה אי מהני ס"ס מבואר בחיבורי נו"ב עכ"ד ועמש"ל סי' קפ"ז ס"ק כ"ג וכ"ז:

ח **מי"ב**. עבה"ט בשם ש"ך ועי' בש"ך דמשמע מדבריו דאפילו אתי ודאי מגופה כל שהוא שלא בהרגשה טהורה מאחר דאינו רק מדרבנן ולא גזרו בקטנה ע"ש וכן דעת הל"ח והמנ"י בסק"ג. אכן הח"ד חולק ע"ז וס"ל דאין מטהרין כתמים רק במקום דאיכא למימר עברה בשוק של טבחים ולאו אדעתה אבל אי ודאי אתי מגופה אפילו לא הרגישה טמאה ע"ש ועי' בס"ט מ"ש בזה:

ט **ושיעור הגריס**. עי' בספר יראים סי' קצ"ב שכתב דאנן לא בקיאין בשיעור הגריס הילכך צריך ליזהר בכתמים לפי שקול הדעת שאין דם מאכולת רבה ובענין שהוא רואה שאינו ראוי לתלות ע"ש ותימא על הפוסקים שלא הביאו כלל דבריו ומצאתי בתשובת בשמים ראש סי' קל"ה שכתב וע"ד הכתם פחות מכגריס הרב ר"א ממיץ כתב שא"א בקיאין בשיעור זה וכל דלא מוכחא מלתא שהוא דם מאכולת לא סמכינן עליה וטעמו נ"ל דלא איתפריש עביו של הדם המונח על הסדין ואם יש בו ממשות דם אתה משערו כן ואם אין כאן רק צביעת הסדין אתה משער כן בכגריס ובדם גדול כגריס אתה יכול לצבוע כל החלוק ומ"מ ראיתי רבותי כולם משערי' ואינם חשים בדבר ועי' בהגהת כסא דהרסנא שם מ"ש בזה באורך. ועי' בס"ט סוף ס"ק ס"א שגם הוא ז"ל חקר בזה אם הדם נצרר במקום אחד איך משערין אם כמו שהוא עתה שהוא פחות מכגריס או צריכין להחמיר לשער כמו שהיה מתפשט כצבע בעלמא והיה יותר מכגריס וטמאה וכ' דנ"ל דאין אנו צריכים לשער רק כמות שבא לפנינו וה"ה איפכא היכא שבא לפנינו כתם וראינו שגוף הכתם פחות מכגריס רק סביבו הוא התפשטות לכלוכו של גוף הכתם שנצטבע מגוף הכתם אפ"ה טמאה וכך הוא מדות חכמים בלא פלוג מיהו י"ל דהכל לפי ראות עיני המורה אם הדם צבור במקום אחד הרבה דיינינן ליה כאילו נתפשט ע"ש:

י **הגריס**. עי' בתשובת ח"צ סי' ס"ז שכתב הוא המין שקורין (באנין) ומהם שני עינין האחד נקרא (טערקישי באהנען) והם אותם שאין מגדלין תולעים במחובר ועוד מין ב' נקרא (גרוישע באהנען) ובהם הרחש מצוי וזה המין גריס שלו דהיינו מחציתו לאחר שחלק לשנים כמו שהוא דרך גידולו שני חלקים וכל חלק לעצמו במקום שהוא מחובר לחבירו דומה למרובע ובו יש לשער להלכה למעשה עכ"ד ע"ש ובכו"פ כתב עליו אם קבלה נקבל. ועי' בשאילת יעב"ץ ח"א סי' ס"ט שהביא סמך גדול לדעת אביו ז"ל ע"ש ועי' בתשובת מאיר נתיבים סי' ט' שכתב דמ"ש הח"צ דומה למרובע סימנא קא יהיב ולאו קפידא הוא וטעם הכרעתו לשער באותן גרוישי באהנען לאו משום דס"ל דחז"ל

נתכוונו לזה הגריס רק הוא כמ"ש בש"ע ואם נזדמן גריס יותר גדול משערים בו. ולכן כתב דעתה שנמצאים עוד פולין יותר גדולים מאלה והם מן המין הראשון שזכר הח"צ דהיינו שאין התולעים מצויים בהם ואינם מרובעים כלל והם הנקראים פאסולי יש לשער בהם ע"ש באריכות. ועי' בחכמת אדם שם דין ו' שכתב הנהוג בינינו שהוא בערך כמו דיטקע פריישעס החדשה. ועי' עוד בס"ט מזה [שהביא דבס' כו"פ השיב על שיעורו של בעל מעיל צדקה דהוא שיעור גדול ועי' בתשובת ח"ס סי' ק"נ וקפ"ב שכתב דשיעור כתם הנכון כפי שהעלה בתשובת מ"צ דשם מציינין השיעור בצמצום ובדקדוק גדול וכמה טרחות ויגיעות יגעתי עד שבדקתי אחריו ומצאתי שיעורו נאמן וכבר סלקתי מעליו כל תלונות הכרתי ופלתי ואף דהוא שיעור גדול הרבה ולא נמצא כן דם מאכולת בזמנינו נ"ל הטעם משום דתחלת גזירת כתם היה משום חומרא דטהרות ולא פלוג רבנן וטמאו אותה גם לבעלה שלא תהיה חוכא האשה טמאה נדה לטהרות וטהורה לבעלה וכיון שנאסר במנין אע"פ שבטל טעם טהרות מ"מ הגזירה לא בטלה ועדיין אסורה לבעלה וכיון שכל עצמה לא נאסרה לבעלה אלא מתקנת חכמים הראשונים אין לנו לטמא אותה אלא בשיעור כתם שבזמניהם שהיה מאכולת גדולה מצויה אע"פ שבזמנינו אין נמצא וכתב עוד אך כ"ז בכתם הנמצא כו' (ועי' לקמן סי' ל"ו בד"ה כגריס) ע"ש]:

יא **בגופו של אדם**. עי' בתשובת מאיר נתיבים ח"א סי' ט' שכתב דהכוונה לשער בשערות שבגוף ולא בשערות שבראש ואף שבד"מ כתב כמו שהן קבועות בראש. העיקר כדבריו כאן בהגה"ה וכתב שהוא רגיל לשער אם אין לו גריס של פול בשערות הקבועים בפרק היד הוא הזרוע שבין כף היד ובין הפרק שם ישוער היטב ששה שערות על ששה הן ואוירן ועוד מסביב סביב שיעור חצי אוירן ע"ש:

יב **דם כנה הוא**. עי' בתשובת מעיל צדקה סוף סי' כ' שכתב וכן שמעתי מן החברים דהיה מן הראוי לטמא כתם שחור שקטן מגריס מטעם הזה עצמו שא"א לתלות במאכולת שהוא אדום ואילו כן לא ימלט שיזכרהו הפוסקים עכ"ל ועי' בס"ט שתמה עליו דנעלם ממנו דברי הראב"ד בס' בעה"נ שכתב כן בהדיא דאינה תולה במאכולת אלא כתם אדום. וכתב ומ"מ במקומות שמצוין פרעושים שלכלוך שלהם שחור ואין לך סדין וסדין שלא נמצא בו טיפות שחורות מאלו בודאי יש לתלות בהם והכל כפי ראות עיני המורה ע"ש:

יג **שלא אמרו**. עי' בתשובת שב יעקב חלק יו"ד סי' מ"ג באיזה דעה יש לפסוק ושם בסופו כתב בשם הגאון מהר"א ברודא ז"ל דיש להחמיר כהרמב"ם ע"ש ועי' בס"ט שכתב עליו דהסומך להקל כדעה ראשונה כפי דעת הב"ח לא הפסיד וכן דעת בעל מנ"י ע"ש:

יד **על בשרה בלבד**. עי' בס"ט שכתב דוקא על בשרה לבד אבל אם נמצא גם על בגדיה אז לכ"ע תולה במאכולת אם אינה כגריס וכ"כ בב"י ואפילו הכתם שבבגדיה שלא כנגד הכתם שעל בשרה שכן דרך החלוק להתהפך הנה והנה וכ"מ בספר תפל"מ ע"ש ועי' בח"ד שהוא ז"ל לא כתב כן אלא דגם על בשרה ועל חלוקה טמאה בכ"ש להרמב"ם ע"ש:

טו **עד כתורמוס**. עי' בס"ט שכתב דצ"ע לדידן דקיי"ל לקולא לקמן סעיף כ"ו בהא דנתעסקה בכגריס דתולה בנמצה עליה כשני גריסין וא"כ בהרגה פשפש דהוי כמו כנתעסקה בכתמים אם יש לתלות בזה אם היה כתורמס ועוד ולומר דאותו עוד הוא ממאכולת:

טז **טיפין הרבה**. עי' בס' בינת אדם שער ב"ה סי' ט"ו לענין כתם הנמצא על בית יד של נשים על מקום הקמטים אי הוי כטיפין טיפין או נאמר שמצרף וכתב דאם אינו תפור פשוט דאינו מצטרף כי כל קמט עומד לעצמו ואפי' אם תפורים צ"ע דעכ"פ יש אויר ביניהם ע"ש:

יז **שאינו מקבל טומאה**. עי' בס"ט סוף ס"ק צ"ג שכתב דיצא לו דין חדש בהא דקי"ל בנמצא כתם ע"ד שאינו מקבל טומאה לא גזרו וטהורה מ"מ אם אותו דבר שנמצא עליו מונח ע"ג דבר המקבל טומאה כיון דנטמא משום משא לכך גם האשה טמאה כו' ע"ש ועי' במ"י שרוצה להחמיר בנמצא על בנין מחובר כיון שהוא מקבל טומאת נגעים לשיטת התוס' והרא"ש ע"ש ובכו"פ חולק ע"ז וכן הסכים הס"ט ע"ש ועי' בנו"ב תניינא סי' ק"ט דמה שמקבל טומאה מדרבנן מקבל כתמים ע"ש:

יח **לא גזרו עליו**. עי' בתשובת נו"ב חיו"ד סי' נ"ב טעם לזה ועי' ח"ד שהשיג עליו (ועי' מזה בתשו' חתם סופר סי' קפ"ב) ועי' בנודע ביהודה תניינא סי' ק"ה שכתב דנייר שלנו מקבל כתמים דלא גרע מלבדים דמקבל טומאה ע"ש ועי' בשו"ת שיבת ציון סי' ל"ט שגדול אחד הקשה על דברי הנודע ביהודה הנ"ל ממה שכתב הרמב"ם בהדיא פרק ב' מהל' כלים דהנייר אינו מקבל טומאה והיינו טעמא דלא דמי ללבדים דבנייר פנים חדשות בא לכאן והשיב לו דיש חילוק בין נייר שלנו שנעשה מבלויי סחבות או מעשבים כתושים שהוא מעשה לבדים זה בודאי מקבל טומאה והביא ע"ז ראיה גדולה אבל נייר שהיה להם בדורות הקודמים ועדיין עושים כן במדינות הודו מעלי אילנות וירקות או על קליפת עצים שהחליקו והתקינו אותם לקבל הדין זה אינו מקבל טומאה ומזה מיירי הרמב"ם והשיג על אותו הגדול במ"ש דלא דמו ללבדים כיון דפ"ח בא לכאן. דז"א שהרי אין אנו דנין שיקבל טומאה מפני שהיה ארוג בתחלה אלא ממה שנעשה עתה מעשה לבדים ע"ש. ועי' בס"ט שכתב אם נמצא על נייר שלא ע"י בדיקה וקינוח אלא שעברה

עליו או ישבה עליו כתב בתוי"ט פ"ב דכלים דאין טומאה שייך בנייר הגם דאיהו מיירי בנייר שהיה בזמן הש"ס שהיה מעשבים מה שאין כן בנייר דידן שהוא נעשה מבגדי פשתן מ"מ נראה דאין חילוק שהב"פ נטחן ופנים חדשות בא לכאן עכ"ל וכ"כ בחכמת אדם כלל קי"ג דין ח' ואילו ראו דברי הנו"ב ודברי בנו הגאון נר"ו בתשובה הנ"ל לא כתבו כן [עתה נדפס שו"ת ח"ס חלק ששי ושם בסי' פ"א כתב דאפילו נייר דידן אינו מקבל טומאה ולא כתמים דכיון שנכתשו הדק היטב ונמסו במים ונהפכו לפנים אחרות פרחה דין צמר ופשתים מנייהו ועוד נ"ל דלא מקרי צו"פ אלא העומדים לבגד ואריג וחבלים ולבדים וכדומה אבל הני ניירות שמיוחדים לצרכים אחרים א"כ אפילו צו"פ בעינא נימא מעשה עץ שימש כמבואר בחולין קכ"ט ע"א כו' ומסיים ע"כ בכתמים הנמצאים הולכין להקל אך בבדיקת עד שאינו בדוק אם הוא נייר אע"פ שלענין שיעור כגריס ועוד יש לו דין כתם מ"מ לענין זה לא אומר להקל בנייר ע"ש] ועי' בס"ט לקמן סעיף ט"ו סס"ק ל"ו שכ' דצ"ע היכא דשמשה מטתה ואח"כ מצאה כתם ע"ד דאינו מקבל טומאה או על בגד צבוע דבעלמא קי"ל דטהורה אע"ג דודאי מגופה כיון דשלא בהרגשה חזיא אבל כאן דספק דאורייתא הוא די"ל הרגישה וסברה הרגשת שמש הוא טמאה ע"ש. ואם מצאה כתם זה סמוך להטלת מי רגלים יש ג"כ ספק זה עמש"ל ר"ס קפ"ג (ועי' בתשו' חמדת שלמה סי' כ' בד"ה עכ"פ שהביא ראיה דגם בכה"ג טהורה ע"ש) ועי' עוד בס"ט לענין אם גם בשוטה תלינן בנמצא על דבר שאינו מקבל טומאה או ע"ג בגד צבוע ע"ש:

יט **בהכ"ס שאינו מקבל טומאה**. עי' בתשו' נו"ב תניינא סי' ק"ט באשה שישבה בבהכ"ס הקבוע בקרקע והדף שיושבים עליו נעשה מן דף שהיו עורכין עליו והיה עליו תורת כלי בתלוש אח"כ קבעוהו שם וישבה עליו האשה ומצאה כתם וכתב שהיא טהורה דכיון שקבעוהו אינו מקבל טומאה ואף אם לא חיברו בקרקע משפתח בו נקב גדול כזה אפילו הוא עדיין רחב מכל צד ויכול לערוך עליו מ"מ כבר נטהר וע"ש בסוף התשובה ארבע חלוקים בתורת קבלת טומאה בכלים המחוברים לקרקע ע"ש:

כ **בגד צבוע**. ועי' בתשובת מעיל צדקה סי' ס"ב בדין כתם שנמצא על בגד מנומר גוונים הרבה לבנים ושאר צבעים ולא היה כשיעור כתם על נימור לבן אחד אלא שהיה מחובר ועבר ע"ג חלק הצבוע צבע תכלת ויוצא על גב הלבן שבצדו באופן שבין שני חלקים שע"ג פספס שני הלבנים היה בין שניהם כשיעור ונסתפק השואל אם מצטרפין לטמא הואיל והפסיק ביניהם הצבע וגם אם כל הצבעים מצילין על הכתמים והעלה דגם כל הצבעים מצילין. ואין הכתם שעל הצבע מצטרף. אבל שני הלבנים מצטרפים כיון שהכל הוא כתם אחד ומתחבר ע"י הכתם שעל הצבע דעושה חבור לצרף שני הלבנים אהדדי

שאם יש בין שניהם כגריס טמאה ובאם לאו טהורה אע"ג שעם חלק הצבע הוא כגריס דחלק הצבע אינו מצטרף להשלים השיעור ע"ש והעתיקו ג"כ הס"ט ס"ק כ"א ובחכמת אדם שם דין יו"ד (ובבה"ט של הרב מהרי"ט ס"ק ת' לא העתיק יפה) אכן הח"ד כתב דגם מקום הצבוע מצטרף לכשיעור ע"ש ועי' בזה בתשו' תפארת צבי חי"ד סי' כ"ד דעתו ג"כ להחמיר דמצטרף ע"ש גם בשו"ת תשובה מאהבה ח"א סו"ס קס"ג מחמיר בזה וכמ"ש בס"ק שאחר זה:

כא **טהורה**. עי' בדגמ"ר שתמה על שלא הביאו שום חולק בזה ובהג"מ פ"ט מהא"ב כתב בשם רבינו שמחה וראב"ן שלא אמרו בגמרא דבר זה אלא לטהר הבגד אבל האשה טמאה וכיון שגם הרמב"ן מחמיר כמבואר בב"י קשה להקל נגד שלשה חמורי עולם עכ"ד ע"ש ועי' בשו"ת תשובה מאהבה ח"א סי' קס"ג שהאריך בזה והעלה אחרי שרוב הפוסקים ראשונים ואחרונים כולם עונים כאחד שאין חוששין משום כתם בהם ודאי אין להחמיר אכן אם הכתם חציו על הלבן וחציו על הצבוע יש להחמיר אחרי שאין המטהרים מטהרים באופן זה גם הביא ראיה ממשנה ד' פ' י"א דנגעים ע"ש [ועי' בתשו' חתם סופר סי' קס"א שהאריך גם כן בזה להבין סברת רבינו שמחה הנ"ל דהלא בכל דוכתא מצינן דמקילין לבעלה טפי מטהרות וגם להבין מדוע שינה הרמ"א ז"ל לשון הרמב"ם וכתב לפיכך תלבש האשה כו' ולא כתב תיקונו. והעלה לדינא דקיי"ל כרמ"א דאשה הלובשת בגדי צבעונים מצלת על כתמים שלא לחוש לדברי רבינו שמחה נהי דתקוני לא מתקנינן כהרמב"ם מ"מ אין מוחין בידם ג"כ אך זה דוקא בבגד שעל החלוק אבל בגד הסמוך לבשר כחלוק וכתונת לא שמענו ע"ש]:

כב **תלבש האשה בגדי צבעונין**. בספר עמודי כסף כ"י כתב בזה נראה דווקא תלבש תמיד אבל כדי להציל בימי נדתה ובימי ליבונה לא. ויש לומר דבג"י ראשונים אין תולין עש"ך סי' קנ"ו ס"ק י"ג עכ"ל [ועמש"ל סי' קצ"ו ס"י בד"ה אין תולין] ועיין בתשובת אדני פז סי' ך':

כג **ושמא נגעו**. וכ' הס"ט דדוקא מן הסתם חיישינן שמא נגעה בידה במקום דאפשר ליפול דם מן המקור אבל אם אמרה ברי לי שלא נגעתי באותן המקומות שאפשר ליפול שם דם מן המקור נאמנת ולא אמרינן דהוי מלתא דלא רמיא. גם נראה דאף לדברי המחמירים כהרמב"ם (לעיל ס"ו) דכתם שעל בשרה א"צ שיעור מ"מ בנמצא על ידיה יש לסמוך על הפוסקים דאף על בשרה צריך שיעור דהא בלא"ה דעת הרשב"א בשם רבו דדוקא כשבדקה עצמה ולא נטלה ידיה אח"כ ואף דאנן מחמירין כדעת המ"מ כו' ע"ש והביאו גם כן החכמת אדם שם דין י"ב וכתב עוד דנראה לו דאם מצאה על גב ידה

למעלה מן קשרי האצבעות במקום שיש עוד צד להקל יש לצדד לומר דדוקא עד קשרי אצבעות טמא אבל שאר גב היד כיון דאפילו ע"י שחיה הרבה א"א לה ליגע בא"מ אינו מטמא כלל בכתמים ומכ"ש כשלא בדקה סמוך לזה או אפילו בדקה אלא שנטלה ידיה כו' ע"ש:

כד **וגם על חלוקה**. עי' בס"ט סוף ס"ק ל"ה שכתב דאפילו אם החלוק היה אינו בדוק לא אמרי' שהכתם היה על החלוק מקודם וזה שעל בשרה הוא מגופה אלא תלינן שגם על החלוק בא לה עתה ממה שנתעסקה בכתמים ומזה בא גם על גופה ע"ש. ועמש"ל ס"ק י"ד בשמו דאפילו שהכתם שעל חלוקה אינו נגד זה שעל בשרה מ"מ טהורה לפי שדרך החלוק להתהפך:

כה **מכה בגופה**. עבה"ט מ"ש וכן אם נמצא על ידיה כו' והוא לשון הט"ז. ומשמע דדוקא בנמצא על ידיה אבל בנמצא על שאר גופה לא תלינן אע"ג שנמצא נמי על ידיה ועי' בס"ט שהביא בשם הפרישה שדעתו דאף אם נמצא גם על גופה תולה הדם שבגופה בדם העסק ואמרינן דמן הידים נתלכלכו וכתב דאע"ג דקיי"ל דלא מחזקינן לא טומאה ולא טהרה ממל"מ דוקא בענין שלא ידעה אם נגעה או אפילו נגעה ולא ידעה אם נתלכלך ידיה מדם שבמכה דהוי ס"ס להחמיר שמא לא נגעה במכה ואם ת"ל נגעה שמא לא נתלכלכו ידיה ואת"ל שנתלכלך שמא לא הכניסה ידה לירכה וכיוצא בו אבל אם נגעה בודאי במכה או בשאר דברים ויודעת שנתלכלך ידיה מאותן הדברים וגם נמצא עכשיו דם על ידיה וגם על גופה ודאי תלינן כיון דידיה ודאי נתלכלכו וידים עסקניות הם שמא הכניסה ידיה לשאר מקומות שבגוף וטהורה ויש לסמוך על הפרישה בזה עכ"ד והביאו ג"כ החכמת אדם שם דין ט"ו וכתב דנראה לו שאם המכה ודאי מוציאה דם וידעה שנגעה בודאי במכה וכן אם נתעסקה בידיה בבשר ודגים שהיו מלוכלכים בודאי בדם אע"פ שלא ידעה בודאי שהיה ידיה מלוכלכות בדם מ"מ טהורה שדבר ידוע שהנוגע בדם ודאי נדבק בידים ע"ש:

כו **על חלוקה**. עי' בסדרי טהרה ס"ק מ"ה שכ' דהא דאיתא בש"ס לבשה שלשה חלוקים זה על זה אם אינה יכולה לתלות אינה תולה אפי' בעליון דוקא ג' חלוקים שהם כתונות התחתונות ובהני איכא למימר שנתקפלו התחתונות אבל במלבושים גמורים ובפרט מלבושים שלנו נראה דאינה חוששת בעליון דליכא למימר במלבושים כאלו שנתקפלו ושוב הביא בשם אא"ז בתשובת פנים מאירות ח"ב סי' קפ"ג שכתב כן אלא שמחלק בענין אחר דשאני בגדים שלהם שהיו כולם פתוחים מבית הצואר עד למטה אבל במלבושי נשים שלנו שכולם אפודים והיא לובשת ממתניה ולמטה א"א בשום ענין

שיבא בגד העליון נגד התורפה ולא מטמאינן אם נמצא בבגד העליון וכן בכרים שנותנים במטה שלנו העשויה כתיבה מוקף בנסרים והכרים עשויים כמדת המטה א"א שיתהפך התחתון לעליון ואם נמצא הכתם על הכר השני יש לטהר ומעולם לא שמענו שטימאו משום כתם בבגד עליון עכ"ד:

כז **מהחגור ולמעלה טהורה**. עי' בחכמת אדם שם דין י"ז שכתב בשם הס"ט ס"ק ל"א דאפי' מגיע לשם כששוחה הרבה טהורה מסתם כשלא ידעה ששחתה הרבה ע"ש. ובאמת כן הוא בס"ט שם. אמנם לא עיין בס"ט ס"ק ל"ה דשם הקשה ע"ז ממ"ש בש"ע שם סעיף י"ג אפילו אינה יכולה להגיע שם אא"כ תשחה הרבה כו' ולכן כתב דצ"ל דמתניתין והפוסקים מיירי כשהיא חוגרת בחגורה דאז אפילו ע"י שחיה מרובה א"א להגיע מה שהוא למעלה מן החגור נגד התורפה לפי שהחגור מפסיק למה שלמעלה מן החגור אבל כשאינה חוגרת חגורה י"ל באמת חיישינן אף אם נמצא למעלה ממקום החגורה והניח בצ"ע. דברים אלו נאמרו ונשנו שם סעיף מ"ח ס"ק פ"ח ע"ש:

כח **ואם אינה יכולה**. כתב בחכמת אדם שם דין י"ט נ"ל לפי מה שנוהגין נשים שלנו לקשור הבית יד אם נמצא למעלה כתם טהורה ומ"מ נ"ל שתשער האשה בעצמה שתשחה הרבה עד שתגע לפי הטבעת שכן דרכם לפעמים למשמש שם לקנח ועד המקום שמגיע מבית ידה לשם חוששין ולא יותר ע"ש:

כט **שאני אומר**. כתב הס"ט דצ"ע אם למעלה מהחגור מצאה הכתם על חלוקה ולמטה מן החגור מצאה על בשרה אם זה הוא כמו בנמצא על בשרה וחלוקה שתולה אם עברה או לא כיון דלא ראתה הכל במקום אחד וגם בלא עברה אם תולה התחתון שעל בשרה בעליון שעל חלוקה דכיון שנמצא למעלה מהחגור על חלוקה ודאי עברה ולאו אדעתה או לא ע"ש:

ל **כמו שהעליון**. כתב הס"ט דוקא אדום באדום תולה למטה בלמעלה אבל שחור באדום לא ע"ש:

לא **שיכולה**. כתב בספר חמודי דניאל ע"י אשה שיוצא דם מחוטמה לפעמים ורוצה לתלות בזה נראה אם דרכה בכך דבהכאה מועטת נוטף דם מחוטמה יכולה לתלות. וכתב עוד אם אפשר לה לתלות בצואת תרנגולים לכאורה נראה דתלינן שלפעמים הם אדומים ועי' בס"ט ס"ק נ"ב שכתב דהאידנא שכיחי נשים טובא ששואפים אבק הטאב"ק בחוטמיהן וכשנופלת הליחה מחוטמיהן ע"ג בגד פשתן נעשה כתם אדום דיש לתלות בו. ועוד בא לידו שכמה פעמים מלפפים התינוקות בבגד אדום וע"י שהתינוק מטיל מים מפליט הצבע אדומה מהבגד ונצטבע חלוקה והסדין שלה דודאי יש לתלות בו

ולכן אם לפעמים היא לובשת בתי שוקיים מבגד אדום וכשהיא מזיעה נתלכלך חלוקה מהצבע שהבגד מפליט יש ג"כ לתלות בו והכל לפי ראות עין המורה עכ"ד וכתב עוד בספר חמ"ד שם מ"ש בש"ע כיצד שחטה כו' נראה דלא בעינן שיכול הדם או הכתם לבוא לשם אלא שידיה שנתלכלכו תלינן שבא על הבגד מידיה שידים עסקניות הם לכן נשי הקצבים יכולים לתלות כל כתמיהם בדם שנתלכלכה בידיהם ע"כ. ועמש"ל ס"ק כ"ה מענין זה:

לב **כך תולה בבנה ובבעלה**. עי' בס"ט שכתב בשם הפרישה דאפילו נמצא על בשרה לבד תולה בבנה ובבעלה אבל בסיפא כשלא נמצא בהם דם אלא שהיו עסוקים בדבר שדרכו לינתז ודאי דאין תולין אלא כשנמצא גם על חלוקה אבל בנמצא על בשרה לבד לא דלא עדיף מעברה בשוק של טבחים ע"ש והביאו ג"כ החכמת אדם שם דין ט"ז. [ועי' בתשובת חתם סופר סי' קפ"ו שרב אחד פקפק על לשון הש"ע דמשמע שיש לבנה ובעלה כל דין מכה שבגופה שאפילו היתה רק יכולה להתגלע נמי תולה בהם והוקשה לו דמנ"ל להרב"י זה דבמתני' פרק הרואה כתם משמע דבה דוקא תלינן אפילו חיתה ויכולה להתגלע אבל בבנה ובבעלה די לתלות במכה שמוציאה דם וגם מלשון הרמב"ם משמע כן והוא ז"ל השיב הגם דלכאורה משמע ג"כ הכי בספר בעה"נ להראב"ד ומהלכות הרמב"ן ז"ל אעפ"כ דברי הש"ע צודקים לדינא כי כן מבואר בדברי רוב הפוסקים הרשב"א וסמ"ג וס' התרומות והמרדכי וסמ"ק ורבינו ירוחם וגם מדברי הש"ס יש הכרח לזה וקרוב לפרש דברי הרמב"ם וראב"ד ורמב"ן הסתומים שיסכימו עם דברי רוב הפוסקים המפורשים להקל בכתמים דרבנן ע"ש]:

לג **שרגיל לצאת**. עי' בתשובת נודע ביהודה תניינא סי' פ"ז שכתב דאם לא היה דרכו להוציא דם כי אם בשעת הטלת מי רגלים לא מהני לטהר האשה ולתלות בבעלה ודוקא אם רגיל שיוצא ממנו דם אף שלא בשעת מ"ר ע"ש:

לד **ובשעת תשמיש**. עיין בתשובת מהרי"ט ח"ב סימן למ"ד דה"ה אם אחר ב' או ג' ימים בעת שרגילה לפלוט מצאה דם ג"כ תולה בו:

לה **בעד הבדוק**. ראיתי בכתבי הרב הגדול מהר"ר דניאל ז"ל שנסתפק אם בדקה קצת מן העד וקצת העד לא בדקה ובדקה א"ע ממקום הבדוק וכעת נסתפקה שמא נתז מעל ידה ממקום שאינו בדוק ומצאה פחות מכגריס מה דינה ודעתו נוטה להקל אך אם לא בדקה היטב רק דרך העברה בזה מותרת בודאי עמש"ל ר"ס קפ"ג:

לו **אפילו טיפה**. [עי' בתשובת נו"ב תניינא סי' ק"א ובתשובת חמדת שלמה סי' כ"ד מ"ש בזה]:

לז **ולמחר נמצא עליו**. עי' בשו"ת מאיר נתיבים סי' נ"ז דלמחר לאו דוקא אלא אורחא דמלתא קתני וה"ה אם מצאה מיד סמוך לבדיקה ע"ש:

לח **טהורה**. עי' בדגמ"ר שכתב דבג' ימים ראשונים של שבעה נקיים טמאה דהא דכתם פחות מכגריס טהור אף בג"י ראשונים (עי' לקמן סי' קצ"ו סעיף י' בהגה"ה) הוא משום דאל"כ אין שום אשה יכולה להטהר אבל כאן שהוא בעד שבודקת ואפשר לה להזהר אין להתיר בג"י ראשונים ע"ש ועי' בתשו' מעיל צדקה סי' נ"ט שאין דעתו כן אלא דאפילו בעד שבודקת טהורה פחות מכגריס אף בג"י ראשונים ע"ש אכן בס"ט ס"ק ס"א כתב דכל ראיותיו יש לדחות ודעתו להחמיר ע"ש:

לט **לתלות בו**. עבה"ט מ"ש בשם הט"ז באשה שרגילה כו' עד דתולה בה בשעת וסתה ועי' בח"ד שחולק עליו שיש לתלות אפילו בשעת וסתה ע"ש ועי' בשו"ת מאיר נתיבים סי' נ"ז שרב אחד רצה לפסוק דדוקא כשהיתה בימי טהרתה שאז יש לה חזקת טהרה תולה בזה משא"כ בימי ליבונה שהיא בחזקת טמאה אינה תולה והוא ז"ל האריך לחלוק והביא ראיות דגם בימי ליבונה תולה ע"ש [וכבר כתבתי מזה לעיל סי' קפ"ז ס"ק כ"ג] ונ"ל פשוט דבג"י ראשונים אינה תולה בזה לפי דעת הש"ך בסי' קצ"ו מובא בבה"ט שם ס"ק ט' דאפילו במכה ידוע שמוציאה דם אינה תולה מכ"ש כאן (ועמש"ל סי' קצ"ו ס"ק י"א מזה]:

מ **אם יש כגריס ועוד**. [עי' בתשובת חתם סופר סי' ק"נ דבזמנינו יש להחמיר בו מכתם דעלמא דבכתם הנמצא שיעורו בכגריס ועוד שהוא שיעור דם מאכולת גדולה שלא נמצא כן בזמנינו וכמו שמצוין בספר מעיל צדקה (עמש"ל סק"י) אבל בדקה עצמה בעד שאינו בדוק ומכ"ש ע"י הרגשת זיבת דבר לח נהי דדין כתם יש לו מ"מ מידי ספיקא לא נפיק ואין לטהר אלא בשיעור קטן כדם מאכולת שנמצא בזמנינו או פשפש אם מצוים שם ע"ש]:

מא **טהורה אפילו כו**'. עי' בתשובת בית אפרים חי"ד סי' מ"ה שכתב דר"ל דוקא שלא בשעת וסתה אבל בשעת וסתה חוששין וכמו במכה שבגופה ע"ש:

מב **שלא ראתה מעולם**. עי' בדגמ"ר שתמה ע"ז דדוקא בנערה בעינן שלא ראתה מעולם אבל בקטנה לא איכפת לן אם ראתה בבית אביה ע"ש:

מג **לסופרת שבעה שלא טבלה**. עי' מל"מ פ"ט מהא"ב דין כ"ט שכתב דנראה מדברי כל הפוסקים דדוקא זבה תוך ימי זיבה ונדה תוך ימי נדותה הוא דתולין בהן אבל אם עברו ימי זיבה אף שעדיין לא טבלה אינה תולה בה מאחר שטומאתה הראשונה כבר פקעה אלא דגזה"כ הוא דבעינן טבילה ואם אנו תולין בה אנו מביאין לה טומאה מחודשת ומאי

חזית דנטמא לזו מחדש ולא לזו משום הכי שתיהן מקולקלות ע"ש עוד והביאו בס"ט ס"ק ע"ח. ועי' בתשו' רבינו עקיבא איגר סי' ס"ג באשה נשואה טהורה ששכבה במטה עם פנויה גדולה שכבר ראתה כמה פעמים. ונמצא כתם בסדין המטה וכתב דנ"ל להקל ולתלות בפנויה לא מיבעיא לדעת הלבוש שכתב בפשיטות דאף בשלמו ימי ספירתה כ"ז שלא טבלה תולה בה היינו ממש נ"ד אף לדעת המל"מ דאחר שבעה אף שלא טבלה פנים חדשות באו לכאן ואינה תולה בה מ"מ בנ"ד אף דהך פנויה אפשר שלא ראתה זה כמה שבועות מ"מ לא הוי כמו זבה אחר ששלמו ימי ספירתה מאחר דקיי"ל דבעי ספורים או בתחלה או בסוף אבל בלא ספירה כלל אף אי קמי שמיא גליא דלא ראתה כל ז' מ"מ לא מהני בלא ספירה א"כ ממילא בפנויות שלנו דאין דעתן לטבול ואין סופרות לכוונת שבעה נקיים מקרי זבה שלא ספרה ותולין בה ע"ש [ועי' בס"ט ובח"ד מענין זה]:

מד **תולה שמימי נדותה היא.** עי' ש"ך ס"ק נ"א ועי' בתשובת ב"א חי"ד סי' מ"ה מ"ש בזה:

סימן קצא

א **דם עם מ"ר.** עי' בתשובת ושב הכהן סי' ל"ב שהאריך הרבה בענין זה:

ב **בכל ענין טמאה.** עי' בתשובת אא"ז פנים מאירות ח"א סי' י"ב שכתב דאשה זקנה שחדל לה אורח כנשים יש לטהר דמה הנמצא בעת עשיית צרכיה בעומדת בכל ענין ופשיטא ביושבת אפילו בנמצא באמצע הספל דאף לדעת המחמירין לא טימאו אלא משום כתם וכאן הקילו יותר וא"כ ק"ו אם בכתם שהחמירו טיהרו בזקנה ק"ו בנדון זה דקיל טפי ובפרט שראוי לסמוך על הרמב"ם והרשב"א והרמב"ן והמחבר דמסתבר טעמייהו ע"ש. ולע"ד צ"ע מ"ש דכתם טהרו בזקנה ובאמת לא נזכר זה בשום דוכתא רק בסי' ק"צ ס"ב איתא לא גזרו בתינוקת שלא הגיע זמנה לראות ע"ש ואדרבה ממ"ש הרמ"א שם סעיף מ"ד דזקנה תולה בעצמה בימים שלא היתה זקנה נראה להיפך וכן מבואר להדיא בסעיף נ"ב ושם וצ"ע [כעת מצאתי בס"ט סי' ק"צ באמצע ס"ק צ"ה שתמה עליו בזה]:

ג **אחר הטלת מ"ר.** עי' בתשובת צ"צ סי' צ"ד שכתב דאין להתיר במוצאה דם אחר הטלת מ"ר אא"כ מוצאה ג"כ תוך מ"ר בתוך הספל וכואבת כשהיא מטלת מים אז יש להתיר אפילו במוצאת דם גם אחר הטלת מ"ר על העד שבודקת משום דתלינן דאותו דם הוא מתמצית הדם שמצאה תוך מ"ר דהוא ודאי לאו מן המקור אי נמי כשלא מצאה דם תוך מ"ר אלא שכואב לה הרבה בשעת הטלת מ"ר ממש והיא בודקת קודם הטלת מ"ר ונמצאת נקיה ואח"כ מכנסת מוך נקי מבפנים ומשתנת אבל אם אינה מרגשת כאב

בשעת הטלתה ממש אין להתירה אע"פ שמרגשת כאב קודם לכן ואח"כ עכ"ד ועי' בס"ט שחולק עליו ופסק דאפי' לא מצאה כלל תוך מ"ר וגם לא היה לה כאב בשעת הטלת מ"ר רק אחר הטלת מ"ר מיד היה לה כאב ואז מצאה דם טהורה ע"י בדיקה שכתב רמ"א וכן מוכח מדברי תשובת ח"צ סי' ע"ג ע"ש ושוב הביא בשם שבו"י ח"ב סי' ע"ו שכתב להחמיר לכתחלה ולהיות מתון בדין זה:

ד **להצריכה בדיקה.** עי' בתשובת נו"ב חי"ד מסי' מ"ג עד סי' מ"ו ובסי' מ"ח באשה שמוצאת בבדיקתה כתמים למטה במקום אחד והשיב להכניס מוך נקי במקור ואחר כך תבדוק למטה בא"מ ואם עדיין תמצא דם תוציא המוך וכשיהיה נקי אז יש הוכחה שהדם מן הצדדים ע"ש שהאריך לבאר אופני בדיקה זו איך יהא וכתב דאף שהש"ך כתב בסימן קצ"א דמהרי"ל ספוקי מספקא ליה אי האי בדיקה מעלייתא היא דברי הש"ך תמוהים דודאי בדיקה מעלייתא היא אלא שמהרי"ל מטהר אותה אחר בדיקה לעולם לכן התנה שיהיה לה וסת וכן הא דכתב הרמ"א דבעינן שתרגיש כאב הכל הוא לטהרה אחר בדיקה לעולם בזה צריך תנאים אלו והטעם דבעינן שיהא מוכיחה קיים כדי שנדע כאשר יסור הסיבה שוב לא תתלה בו אבל הדם שמוצאה בעת שהמוך בתוכה ורואה שהמוך נקי מועיל לעולם דודאי בדיקה מעלייתא היא ועי' בנו"ב תניינא סי' ק"א וק"ב באשה שמוצאת תמיד בעד הבדיקה קורט דם כחודה של מחט וצוה ג"כ לעשות בדיקה הנ"ל וכתב דאף שכתבתי בחיבורי שאין לטהר לעולם רק ביש מוכיחה קיים מ"מ באשה זו שאינה מוצאת רק קורט יבש כאשר יסור הסיבה מסתמא שוב לא תראה באופן זה ונקרא מוכיחה קיים. וכתב עוד דאם בדקה עצמה בבדיקה הנ"ל בימי מניקתה יש לספק אם מועיל לאחר שעברו ימי מניקתה לכן תנסה שוב שנית ע"ש ועי' בח"ד שהשיג עליו והעלה דאין לסמוך על בדיקה זו להתיר דם הנמצא בפרוזדור שחייבין עליו כרת אכן באם יש לה כאב או מכה רק שא"י שמוציאה דם מועיל בדיקה זו דע"י בדיקה זו הוי כדין המבואר בסי' קפ"ו ס"ז באם אינה מוצאת דם תמיד רק מצ"א דמהני ביש לה כאב או מכה שא"י שמ"ד רק דבענין שתבדוק עצמה הרבה פעמים ולא תמצא רק למטה ע"ש ועיין בתשובת טור האבן סי' י' ועיין בתשובת מאור הגולה רבינו עקיבא איגר סוף סי' ס' [ובתשובת חתנו הגאון חתם סופר סי' קמ"ח מ"ש בזה]:

ה **ואם בדקה עצמה ג"פ כו'.** דחזקה דדם מכה הוא. עיין בדגמ"ר שתמה ע"ז דבאופן זה שעל המוך לא מצאה דם ובבדיקה מצאה דם סגי בפ"א שכבר נודע שיש לה במקום מי רגלים מכה המוציאה דם אבל מה דבעי מהרי"ל ג"פ היינו אם לא מצאה דם כלל ואז הטעם שכבר נעקר וסתה שהיה לה במעשה מי רגלים בזה צריך ג"פ ע"ש וכן כתב

בספרו תשובת נו"ב קמא חיו"ד סי' מ"ח ונו"ב תניינא סי' צ' דדברי רמ"א בזה הם שלא בדקדוק ובאמת סגי בפעם אחת ע"ש:

ו **בלא בדיקה שלא בשעת וסתה.** [עי' בתשובת ח"ס סי' קע"ז אודות אשה שיש לה וסת שמצאה דם במ"ר ונבדקה בדיקת מהרי"ל ועלה בידו באופן שאין ספק שכל דם שתראה עם מ"ר בין עונה לעונה מטהרים אך אחר שראתה דם ממש בוסתה ובאתה לפסוק בטהרה ולספור נקיים מה דינה אם צריכה אז לחוש לדם היוצא עם מ"ר ודעת הרב השואל דהרי היא ככל הנשים והדם שרואה עם מ"ר אינו סותר ואינו מפסיק אך חשש למה שמצא בספר אבני מילואים ח"ב בתשובה ס"ס כ"ג שהצריך להפסקת טהרה וספירת יום א' מימי נקיים עוד פעם בדיקת מהרי"ל ובא לשאול אם הדין דין אמת להחמיר כ"כ. והשיב אין ספק שכיון שיצאה בהיתר שוב הרי היא ככל הנשים והנידון שבספר הנ"ל אינו סותר הוראה זו דהתם מיירי דבאשה שפסק וסתה לגמרי ואינה רואה כ"א במ"ר שהדין עכ"פ ביום שהיתה רגילה לראות כוסתה או עונה בינונית תחזיק הדם שעם מ"ר לדם טמא ותספור עליו שבעה נקיים אחר הפסקת טהרה ובזה צדקו דברי האבני מילואים דאין מועיל שום הפסק טהרה אא"כ תטיל מים נקיים בלא דם דמה שפוסקת ואינה מוצאת דם בבדיקת חורין וסדקין אין ראיה שפסקה כיון שלעולם אינו רואה אלא עם מ"ר תחלת טומאתה שהחזקנו אותה בנדה היה עם דם שראתה עם מ"ר ביום וסתה ותלינן שיצא דם המקור עם מ"ר וכל זמן שלא פסקה בטהרה תלינן שאותו המעין פתוח עדיין ויוצא עם מ"ר ע"כ לא שייך הפסק טהרה עד שתטיל מים נקיים בלא דם וכיון שאי אפשר בלא דם כלל עכ"פ צריך שנדע שיצאו מ"ר בלא דם מקור וזה אי אפשר לידע אלא ע"י בדיקת מהרי"ל אבל נ"ד שלא פסק וסתה ורואה בזמנה ככל הנשים ופוסקת בטהרה ע"י בדיקת חורין וסדקין אין דם שיוצא עם מ"ר אח"כ סותר דתלינן בדם אחר שלא מן המקור אלא מן הכליות כאשר נתברר ע"י בדיקה בראשונה ועדיין לא נולד ריעותא לומר שיצא דם מקור עם מ"ר של עכשיו וברור הוא עכ"ד. וע"ש עוד מה שהאריך לחלוק על הח"ד בסי' קצ"ו סק"ג ויובא בפ"ת שם ס"ד בד"ה אבל אם לא בדקה ולפום ריהטא הדברים סותרים זא"ז דשם העלה דאשה שמעיינה סתום שנולד לה מכה ומטמאים אותה בשעת וסתה משום דחוששים לשיטת התוס' יש להקל דאחר שעברו עלה כ"כ ימים כו'. אך באמת לק"מ דכאן חמיר טפי ולא מהני הפסק טהרה באופן המבואר שם דאם כל בה"ש לא תטיל מים אין זו מופת שפסק כיון שלעולם אינה רואה אלא עם מ"ר ואם אז תטיל מים לא מהני מה שהשגיחה ע"ע שלא נפתח מקורה דאיכא חשש דילמא ארגשה ולאו אדעתה דסברה הרגשת מ"ר היא ע"ל סי' קפ"ג סק"א.

או אפשר דשאני הכא דאיכא לברורי ע"י בדיקת מהרי"ל ולא שייך בזה סברת הרשב"א והר"ן דאין דנין אפשר משא"כ כפי מה שביארתי שם כוונתם דאם נחוש שמא ביום הוסת נפתח מקורה במאי תפסוק בטהרה לבסוף וא"כ תיאסר לעולם ע"ש דהכא הרי אפשר שתפסוק באופן הנ"ל בבדיקת מהרי"ל עוד פעם ודו"ק כי קצרתי]:

ז **קרטין**. עט"ז מה שהביא שאלה בענין הקרטין וכבר השיג עליו הגאון ח"צ בתשובה סי' ע"ג ומסיק הסומך על הוראה הנ"ל מתיר איסור כרת ע"ש ועיין מענין זה בתשובת עבודת הגרשוני סי' כ"ב ובתשובת מאיר נתיבים סי' נ"ח ובתשו' אא"ז פנים מאירות ח"א סי' י"ב ובחלק ב' סי' קנ"ו ובתשובת שבו"י ח"ב ובנו"ב תניינא חיו"ד סי' קצ"ט וסי' קי"א וקי"ב ובתשו' בית אפרים חיו"ד סי' מ"ו ומ"ז ומ"ט ובתפארת צבי חיו"ד סי' כ"ח ובתשו' ושב הכהן סוס"י ל"ב ובתשו' גבעת שאול סי' ס"ו [ובתשובת חתם סופר סי' קנ"ט וקע"ו]. ולא ביארתי באריכות מהטעם שכתבתי לעיל סי' רפ"ח סק"ז ע"ש:

סימן קצב

א **לישב שבעה נקיים**. עי' בתשו' שער אפרים סי' ע"ה באשה אחת שהיתה זקוקה ליבם ולא רצה לחלוץ לה עד שנתפשרה עמו וחלץ לה ולמחרת אחר החליצה עשתה שידוך (נראה שהוא ט"ס וצריך להיות וקודם החליצה עשתה שידוך ואחר החליצה רוצה כו') ורוצה לכנס לחופה בו ביום ואמרה שספרה שבעה נקיים קודם החליצה והורה דצריכה שבעה נקיים מחדש. פשיטא במקומות שנהגו לייבם שאינו מועיל שבעה נקיים שספרה קודם כי ויבמה אמרי' אפילו בעל כרחה וא"כ נחשבת כא"א. ואפילו במקום שאין מייבמין רק חולצים מ"מ לא סמכה דעתה ע"ש וכתב בס' חמודי דניאל כ"י דבלא כתיבת התנאים לא מהני שבעה נקיים וצריכה למנות מחדש. ועי' בבית שמואל סי' קי"ט שמסתפק באשה שנשתטית וספרה שבעה נקיים בימי שטותה על ידי נשים אחרות שבדקוה ואח"כ נעשה חלומה אם רשאים לכנסה על סמך נקיים הראשונים או נימא דכשנעשה חלומה נתעורר החימוד מחדש ע"ש [שכתב קצת ראיה להקל מפרק חרש דף קי"ג. ועי" בתשו' חתם סופר סי' קפ"ד שחיזק ראייתו וגם הוסיף להביא ראיה ופשט ליה לקולא. וע"ש עוד אודות אלמנה אחת שדברו בה להנשא לאיש אשר לא ראתה מעולם ונתפייסה וקבע במכתב יום מועד לנישואין וספרה שבעה נקיים לטהרתה טרם בא האיש אם יעלו לה הימים או אפשר דעיקר החימוד יתעורר לאחר ראייתה אותו ואין לחשוב הימים שלפני זה דהרי אמרו בסוטה דף ח' גמירי דאין יצה"ר שולט אלא במה שעיניו רואות ודעת הרב השואל להחמיר והוא ז"ל האריך להביא ראיות דאין לחלק

בכך ולא עלה ע"ד שום פוסק דבעינן ראתה אותו ומש"ס דסוטה אין ראיה דמשם לא נשמע אלא המהרהר על גוף זה לא יבא ע"י זה להרהר על גוף אחר אבל אשה המחמדת על חיבת ביאה סתם ולא על גוף ידוע אין שום הכרח לומר לכשתראה אותו יתחדש לה חמדה יתירה ואף אם יהיה קצת חימוד יותר מ"מ כבר שבעה לה מתחלת התביעה ע"כ דעתו נוטה להקל והרב השואל שהחמיר תע"ב ע"ש]:

ב **בין גדולה בין קטנה**. עי' בתשובת גבעת שאול סי' ס"ה דאף אם היא זקינה ומסולקת דמים צריכה לישב שבעה נקיים ע"ש ועי' בתשו' מקום שמואל סי' ל"ג שנשאל באשה אחת שנתעברה מנואף ואח"כ דברו על לבבו לקחת אותה לאשה וכבר נתעברה ממנו כשבעה חדשים אם צריכה לספור שבעה נקיים או נימא כיון דמעוברת בחזקת מסולקת דמים לא חיישינן שמא מחמת חימוד ראתה והשיב דזה פשוט דצריכה שבעה נקיים וק"ו הוא מקטנה וכ"כ להדיא בספר מנחת יעקב סוף סי' זה ע"ש וכמדומה שראיתי כן בתשו' הרדב"ז ח"ג:

ג **שמא מחמת חימוד**. עי' ט"ז סק"א מ"ש דגבי תמר ורות לא היה חשש כיון שמיד שנתפייסו היו במטה ע"ש ועיין ח"ד שכתב שזה דחוק דאין שום סברא לחלק בין זמן מועט לזמן מרובה אלא מש"ה לא היה שם חשש דדוקא בחימוד של נשואין חיישינן ע"ש. ועי' בצל"ח ברכות דף כ"ב מה שהביא ראיה לדברי ט"ז אלו. ולדברי הח"ד דדוקא בנישואין חיישינן אין ראיה משם:

ד **לסמוך הטבילה**. עי' בתשו' אבן שהם סי' ט"ז דחתן שרוצה לבעול בעילת מצוה ביום חופתו קודם הלילה באור היום אחר החופה אסור אף בבית אפל אף דשאר כל אדם מותר בבית אפל כמ"ש בא"ח סי' ר"מ מ"מ להחתן אסור ע"ש הרבה טעמים לזה ועיין בתשובת נו"ב תניינא חלק יו"ד סי' קי"ז שלא כתב כן ע"ש:

ה **לטבול הכלה**. עי' באר הגולה מ"ש בשם של"ה שדיבר מרורות כו' ועי' בתשו' מעיל צדקה סי' י"ט שכתב ג"כ מרורות על המנהג הרע הזה ולבסוף העלה דעכ"ז אין החיוב להוכיחם בדברים מאחר שאינו מפורש בתורה. ומנוסה וברור הוא לנו שלא יקבלו אמרי' מוטב שיהיו שוגגין כו' ע"ש באריכות:

ו **הנשואין**. עבה"ט סק"ג בשם ב"ח דאם בשעת דחיית הנשואין קבע על זמן אחר ידוע א"צ להמתין ז' נקיים. וגדולה מזו כתב הב"ח בתשובה סי' קי"ח ובתשובת מהריט"ץ סי' ס"ז דהיכא דהדחיה והקביעות היו הכל ביום אחד בין בדיקת שחרית וערבית אפילו דחה בסתם מתחלה וחזרו ונתפשרו כיון דהבדיקות היו בשעה דאסקה אדעתה יפה א"צ לחזור ולמנות שבעה נקיים ואין להחמיר כ"א בעומדת יום או יומים בדיחוי ע"ש

והובא דבריהם בס"ט סק"י והסכים עמהם. ועח"ד שכתב על דברי הב"ח הנ"ל דזה דוקא כשקבעו על זמן קרוב קבוע דהיינו באופן שלא נתבטל הכנת הנשואין וא"צ הכנה חדשה אבל אם קבעו על זמן רחוק באופן שצריכין למירמי שיכרא באסינתא מחדש על הנשואין ודאי צריכה לישב שבעה נקיים מחדש מיום שמתחילין למירמי שיכרא באסינתא על הנשואין שנקבעו שנית דאין סברא דאם קבעו הנשואין מחדש עד אחר י"ב חודש שלא תהא צריכה להמתין אח"כ ע"ש. ומ"ש הבה"ט ואם בדקה עצמה באותה שעה כו' עס"ט שם שכתב דאינו ידוע בדיקה דאותה שעה למה כיון דבנ"ד לא נתייאשה מן הנקיים הראשונים וכתב דהש"ך לא העתיק יפה דברי הב"ח דשם כתב זה על ענין אחר ע"ש [ומ"ש הבה"ט עוד מיהו אם מתוך הקטט נתפרדה החבילה כו' עי' בתשו' חתם סופר ס"ס קפ"ד שכתב דאפילו לא היה יאוש וקטטה כלל אלא שנתרצו להחליף חתן בחתן אחר מ"מ כיון דהחמדה הראשונה היה על גוף זה ואין היצה"ר מתגרה מגוף זה לגוף אחר וכיון שנתחלף בגוף אחר הוה חמדה חדשה לגמרי וצריכה שבעה נקיים ע"ש]:

ז **והמנהג ליקח קטן**. עי' בסוף ספר באר שבע בקונטרס באר מים חיים סי' ט"ו שתמה על מנהג זה שאינו עפ"י הדין ובפרט מה שנהגו שאין לוקחים לשמירה לא קטן ולא קטנה רק דאם הכלה שוכבת אצל בתה הכלה דזה איסור גמור ע"ש:

ח **גרושתו**. עבה"ט בשם ט"ז דאם עבר וכנס כו' וכ"כ בתשו' רדב"ז החדשות סי' קס"ד ע"ש. ועי' ברדב"ז ח"א סי' רס"ג שכתב איכא לאיסתפוקי אם גרש אותה כדי לקיים שבועתו והוא עתיד להחזירה והיא יודעת בדבר כיון דדעתה עליו אין כאן תביעה כלל והיא אינה מחמדת או דילמא לא חילקו רבנן ע"ש עוד. ועי' לקמן סי' רס"ט ס"ק ב' מ"ש שם בשם דגול מרבבה. ומ"ש הבה"ט בשם הט"ז מעשה באלמנה כו' עי' בתשו' נו"ב תניינא חי"ד סי' ק"ו שכתב בכלה שביקשה מאבי החתן שיקדים הנשואין והשיב שהוא מסכים לזה אך צריך מקודם ליסע לביתו לשאול לאשתו ואם תסכים ישלח שליח להכלה והכלה התחילה תיכף למנות שבעה נקיים ולסוף כן היה שהסכימה אשתו הדבר פשוט שצריכה למנות שבעה נקיים מיום ביאת השליח כיון שכל זמן שלא חזר השליח עדיין הדבר ספק אצלה. וע"ש בסי' קט"ז שכתב דאם אבי החתן אמר שאין בדבר זה ספק שודאי גם זוגתו תסכים לזה אפשר להקל ועדיין צריך תלמוד כיון שתלה בדעת אחרים ע"ש:

סימן קצד

א **שנוהגין**. עבה"ט מ"ש בשם הט"ז דמי שנוהג בזה היתר אין בו משום פורץ גדר. ועי' בט"ז דמשמע שם דבמקום שהמנהג בין כולם להחמיר חשוב פורץ גדר ועי' בתשו' נו"ב חי"ד סי' נ"ב שכתב דדוקא בידוע שנעשה מתחלה בהסכמת זקני העיר אבל בלא"ה אפשר שהנשים נהגו כן בעצמם ואין בזה אלא משום דברים המותרים ואחרים נהגו בו איסור עוד כתב שם שאם היה בידו היה כותב לכל המקומות שיבטלו מנהג זה כי כמה מכשולים באים ע"י זה ובמקום שיש לחוש למכשול עבירה לא שייך לומר אי אתה רשאי להתיר בפניהם ובפרט הנוהגים מ"ה לזכר וס"ה לנקבה דמנהג בורות הוא ואין בזה משום דברים המותרים כו' ומ"מ מי שירצה לשנות המנהג ישאל לחכם ע"ש ועי' בספר חכמת אדם כלל קט"ו דין י"ט שכתב דבמדינות אלו נהגו בו היתר ע"ש. ומ"ש הבה"ט בשם ח"צ אשה המפלת כו' עי' בספר תפארת צבי סק"ד שכתב דאפילו ילדה ולד חי אלא שמת בתוך שלשים אינה צריכה להמתין ע"ש:

ב **וראתה**. עי' בתשובת נו"ב תניינא חי"ד סוף סי' צ"ו שכתב דאם באמצע תשמיש אמרה לו נטמאתי מותר לו לגמור ביאתו כרצונו ולפרוש באבר חי ואף שכבר נתפשט המנהג שאין בועלין על דם טוהר אין לך בו אלא חידושו שלא יבעול אחר שראתה אבל אותה ביאה רשאי לגמור כדרכו וק"ו הוא מדם בתולים ע"ש ועי' בנ"צ מ"ש בזה. ועי' בשו"ת תשובה מאהבה ח"א סי' ס"א שנסתפק אם יש להם לברך על הטבילה שעל דם טוהר כיון שאינו אלא מנהגא כמו דאמרינן בסוכה דאין מברכין על ערבה כיון שאינו רק מנהג נביאים ומדברי הרמ"א שכתב ודינו כשאר דם לכל דבר משמע דצריך לברך על הטבילה וכתב שהציע ספיקתו לפני רבו הגאון בעל נודע ביהודה ז"ל ושקיל וטרי באין ולאו ורפיא בידיה ע"ש. [ועיין בתשובת חתם סופר קצ"א שנשאל ג"כ על ענין זה והעלה דלפי מה דקי"ל לברך על הלל ועל יו"ט ב' דגליות ובפרט על אכילת מרור ועל הדלקת נר ביו"ט ב' וביוה"כ א"כ יש לברך ג"כ על טבילה של דם טוהר דאין לך מעשה רב מזה וכעין ראיה מהא דאמר ר"ז בנות ישראל החמירו ע"ע שאפילו רואות טיפת דם כחרדל וכתבו תר"י בברכות בשם י"מ דר"ל כמראה החרדל וס"ל דמראה טהורה היא ואפילו הכי החמירו וע"ש ובלי ספק שברכו על טבילתם דלא לישתמיט שום פוסק לומר שלא יברכו אע"כ דמעשה רבה כי האי מנהגא צריך ברכה לכ"ע. וע"ש עוד שכתב דיש לחלק בין מנהגא בשב ואל תעשה לאסור דבר מה ובין מנהגא דקום עשה כגון מנהג דערבה ולפ"ז בנ"ד כיון שהנהגו איסור לבעול על דם טוהר והעובר על זה עובר על בל תטוש תורת אמך בלי ספק א"כ הטבילה הוא מדינא ובעי ברכה באמת והכי נהוג ע"ש] ובאמת

צריך עיון לע"ד לדינא בכל הכתמים היכא שיש ספק אם לטמא או לטהר כגון שנוטה קצת לאדמימות או שיש ספק אם הוא כגריס וכיוצא והמורה מחמיר לטמאה איך תברך אח"כ על הטבילה ויש הרבה דברים בזה ועפמ"ג א"ח בפתיחה כוללת ח"א אות מ"א ובתב"ש לעיל סי' י"ג סק"ט:

ג **בתוך מ'**. עבה"ט סק"ד בשם עה"ג דחשבינן מ' יום מיום הטבילה אך בכתם צריך תלמוד ועי' בשו"ת תשובה מאהבה ח"א סי' ע' שכתב דאין זה צריך תלמוד כלל דהא אמרינן בש"ס דנדה דף נ"ח דלא אמרו חכמים בכתם להקל על ד"ת אלא להחמיר ואי ס"ד למנות מ' יום מיום טבילתה על הכתם א"כ משכחת שבאין הכתמים להקל על ד"ת ע"ש. ומשמע דבראיה גמורה מודה לו וכמבואר שם להדיא אכן בס' ח"ד חלק עליו גם בזה מטעם דהא תוך ג' חדשים לעיבורה אפילו וסת קובעת כמ"ש בסי' קפ"ט אלמא דמצי לראות ע"ש. ועי' בתשו' נו"ב חלק אבן העזר סי' ס"ט. [גם בס"ט סק"ז חולק עליו וכן השיב בתשובת חתם סופר סי' קס"ט דחלילה לסמוך על זה כלל להקל והמפלת ולא ידעה שפירש בעלה ממנה לעולם מספקינן בספק ולד ותשב י"ד ימים ע"ש. וכ"ז דלא כחכמת אדם כלל ק"א דין כ' דנראה שנמשך אחר דברי עה"ג. ועי' בספרי פ"ת לאה"ע סי' ד' סי"ד בד"ה לא אמרינן ובסי' קנ"ו ס"ד בד"ה והניח אשתו]:

ד **לפתיחת הקבר**. עי' בנודע ביהודה תניינא חיו"ד ס"ס ק"כ דמה שאמרו א"א לפה"ק בלא דם אין חילוק בין גרם הפתיחה מבפנים ובין מבחוץ כגון שהרופא הכניס אצבעו או איזה כלי ופתח פי המקור גם אין חילוק בין אם היא ילדה או זקנה מעוברת או מניקה תמיד אין פה"ק בלא דם ע"ש. [ועי' בספר בינת אדם סי' כ"ג דכתב עליו דמ"ש כגון שהרופא הכניס אצבעו אגב שיטפיה כ"כ ולא דק שהרי עיקר הבדיקה בהפסק טהרה שתכניס אצבעה בעומק א"ו דאין זה ענין לפה"ק שהרי אפילו האבר כשהוא גדול הרבה אינו מגיע רק עד הפרוזדור ולא לחדר כמ"ש התוי"ט בשס רמב"ם פ"ב דנדה מ"ה ע"ש. גם בתשו' ח"ס סי' קע"ט כתב דהן אשה הבודקת עצמה בחו"ס והן המילדת שבדקה לעולם לא יגעו בפה"ק שהוא המקור אלא בבה"ח ובשום אופן אינה יכולה להכניס אצבעה לפנים עד שתפתח בטבע וזה נקרא פה"ק שא"א בלא דם ע"ש]. ועי' בש"ות תשובה מאהבה ח"א סי' קט"ז בתשובת הגאון בעל נו"ב ז"ל שם שכתב דמה שאמרו אין פה"ק בלא דם היינו אם הקבר נפתח ויצא ממנו דבר גוש כמו ולד או חתיכה כל שאינו דק כשפופרת דק של קש או שילדה רוח אבל כשלא יצא דבר או שיצא דבר דק מאד או משקה לא אמרינן אין פה"ק בלא דם דאל"כ היכא משכחת כלל דם טהור הרי עכ"פ נפתח הקבר ע"ש עוד:

ה **כמין בהמה**. עי' בשו"ת תשובה מאהבה ח"א סי' נ"ג שנשאל באשה אחת שילדה זכר בשינויים גדולים דמות אדם ודמות חיה להנה אם מותר להמית הולד פן יהיה לפוקה ולמכשול. ומורה אחד צידד להתיר לסבב לו מיתה מפני שאמרו חכמים בנדה דף כ"ב כל שאינו מצורת אדם אינו ולד ועוד הרבה טעמים והוא השיג עליו דמה שאינו ולד דוקא לענין שאין אמו טמאה לידה אבל לא לענין לסבב לו מיתה והאריך למעניתו והעלה דחלילה לשום אדם לשלוח יד לפגוע או לסבב סיבה וגרמא ע"י רעב וכדומה להמית הולד הזה ובכלל שפיכות דמים הוא ע"ש:

ו **ויש בה עצם**. עי' בתשובת מעיל צדקה סי' מ"ו שכתב דאם אין בה עצם אינה טמאה לידה כ"א בשפיר וע"ש הסימן להבחין בין שפיר לחתיכה ולבסוף כתב בשם מורו הגאון מהר"א ברודא שפקפק בזה ודעתו להחמיר בזה ע"ש ועיין בס"ט סק"י שכתב דאין לחוש לדבריו דבטלה דעתו נגד כל הפוסקים דכולהו ס"ל דאם אין בחתיכה עצם אין לחוש לולד ע"ש ובס"ק י"ב שם:

ז [**לא עלתה לה טבילה**. עבה"ט ומ"ש אלא דצריכה שבעה נקיים אחר י"ד יום כן הוא הלשון בש"ך ועי' בתשובת חתם סופר סי' קס"ט שכתב דט"ס הוא וצ"ל שבעה נקיים ואחר י"ד יום בוא"ו העיטוף והרצון שצריכה האשה ב' דברים האחד שתספור שבעה נקיים והב' שיהיו לה י"ד יום מיום לידתה ואחד בלא אידך לא סגי אבל הא פשוט דהשבעה נקיים יכולים להיות מכלל הי"ד יום דלעיל ס"א ע"ש]:

ח **רובו**. עבה"ט של הרב מהרי"ט ז"ל שהביא בשם תשובת נחלת שבעה סי' ט' באשה שישבה על המשבר ופסקו החבלין וצירין דצריכה שבעה נקיים משום דאמרינן בשבת מאימתי מחללין עליה שבת משעת פתיחת הקבר וקתני עלה מאימתי פתיחת הקבר משעה שישבה על המשבר וא"א לפתיחת הקבר בלא דם ע"ש ועיין ח"ד שחלק על דברי נ"ש אלו ופסק להתיר ע"ש [וכן הסכימו בספר כרתי ופלתי וס"ט אלא דבמקום שנהגו איסור לא ישנו] גם בשאלות ותשובות תשובה מאהבה חלק א' סי' קי"ד השיג על הנ"ש והורה להתיר והסכים עמו רבו הגאון בעל נו"ב ז"ל [וכן הסכים בתשו' חתם סופר סי' קע"ט והוסיף עוד לומר דאף המנהג שהעידו נשי פולין לפני בעל נ"ש אינו אלא בסתם אבל אם בדקוה המילדות ומצאו הפתח סגור אפילו מנהג ליכא ע"ש]. ועי' בספר בינת אדם ועמש"ל סק"ד:

ט **ושמעה קולו של ולד**. איש ואשתו היו במטה והאשה מעוברת והיתה ישינה והאיש היה ניעור ושמע קול העובר בוכה במעי אמו הורה בתשובת נו"ב חי"ד סי' ק"כ דטמאה י"ד יום ולא אמרינן אילו יצאה ראשו אגב צערה היתה מתערה כדאיתא בנדה דף ג' דהכא

כיון דרוב ולדות אינם בוכים קודם הוצאת הראש מידי ספיקא לא נפקא ולא אמרינן ס"ס שמא זכר ושמא לא הוציא ראשו דהכא לא מהני ס"ס ע"ש ועמ"ש לקמן סי' רס"ב סק"ז אימת ימולו את הולד:

סימן קצה

א **ולא ישחוק**. עי' בא"ח בש"ת סי' ריז סק"ה שכתב בשם ברכי יוסף דאסור להריח מבשמים שלה אף שהתורה העידה סוגה בשושנים מ"מ יש להתרחק וסימן לדבר סוגה בשושנים דצריך סייג גם בשושנים ועי' בט"ז שם ס"ק ג' שכתב דאפילו אם הסירה כו' וה"ה בבשמים של אשתו נדה אם הסירה מעליה ומונחים על השולחן אפ"ה אסור להריח בהם. וכתב בספר חמודי דניאל כ"י נראה אפילו לדידן שמקילין בת"ה ביוצא לדרך סמוך לוסתה כדלעיל סי' קפ"ד מ"מ בדברי הרגל באשתו נדה אסור:

ב **לא יגע בה**. בתשו' נו"ב תניינא חי"ד סי' קכ"ב נשאל באיש ואשה הדרים בכפר ואין שם יהודי או יהודית זולת הזוג לבדם אם מותר לבעלה לעמוד עליה כשהיא טובלת לראות שתהא כולה תחת המים ואם יכול לתמכה בידיו לדחפה תחת המים וכתב שמצד הסברא נראה כיון דאיסור נגיעה (כדעת הש"ך סק"כ) וכן איסור הסתכלות במקומות המכוסים הוא שמא יבא לידי הרגל דבר ברגע זה לא חיישינן דלא שביק היתרא שתיכף ברגע זה מותרת בעליותה מן המים ולכן אם אי אפשר בענין אחר יש להתיר ע"ש. ועי' בתשובת שמש צדקה חי"ד סי' ס"ז שכתב מי שמתה אשתו ר"ל והיא נדה רשאי ליגע בה ע"ש:

ג **ולא יקבלנו מידה**. עי' בתשובת יד אליהו סוף סי' ס"ה שכתב דאין אשה נדה רשאה להחזיק נר בידה כדי שישתה בעלה טאב"ק או לחמם עצמו בנר ההוא או להדליק ממנו נר אחר וראיה ממשנה י"א פ"ה דמכשירין אשה שהיו ידיה כו' ופי' הרע"ב לפי שההבל מחבר כו' ע"ש ועי' בתשב"ץ ח"ג סי' נ"ח ובסי' ר"ל שכתב דמותר ליטול מידה התינוק משום דחי נושא את עצמו והיא אינה עושה כלום אלא התינוק עצמו הוא יוצא מחיק אמו ובא אל אביו ע"ש. ונראה דאם התינוק קטן או חולה או כפות אסור דאז לא שייך לומר חי נושא את עצמו כמ"ש המג"א בסי' ש"ח ס"ק ע' וע"א ע"ש. וכתב עוד שם בסי' נ"ח דליגע בבגדיה בעודה לבושה יש להתרחק אבל כשאינן עליה מותר שלא נאסר משכב ומושב שלה אלא לטהרות ע"ש:

ד **זריקה**. עי' בשו"ת שבסוף ס' מנחת יעקב שכתב דאסור לאשה נדה להסיר מבעלה נוצה דרך נפיחה ומביא ראיה מאמימר דשקיל גברא גדפא מיניה א"ל פסילנא לך לדינא

ע"ש ועי' בתשו' הר הכרמל חי"ד סי' י"ח שדחה זה והעלה להתיר ע"ש גם הכו"פ כתב דאין להחמיר בזה עוד כתב שם שראה נוהגין שזורקין דבר כלפי מעלה ולא לנוכח אשתו כמתכוין לזרוק לידה והיא פושטת ידה ומקבלתו ויש להקל בזה ע"ש [אכן בס"ט כתב דאע"פ שיש להקל מעיקר הדין מ"מ אין להתיר וכל המחמיר בענינים כאלה תע"ב ע"ש]:

ה **בקערה בפ"ע.** עבה"ט ועי' בתשובת משאת בנימין סי' קי"ב באמצע התשובה שכתב דאפילו מקערה אחת שרי לאכול אם גם בני הבית אוכלים עמהם מקערה זו דאין לך הפסק גדול מזה ומ"מ רבים הם המחמירים שלא לאכול מקערה א' אפילו עם בני הבית ומדינא אין לאסור ולא נמצא איסור זה ברור בשום דוכתא אך המחמירים יפה עושים באיסור חמור כו' ע"ש. ולענ"ד דדוקא על שולחן אחד יש מקום להתיר בזה אף אם גם כשהיא טהורה הם אוכלים בקערה בפ"ע מ"מ כשגם בני הבית אוכלים עמהם עדיף מהיכר אבל מקערה אחת מדינא יש לאסור לפמ"ש הרמ"א שאסור לו לאכול משיורי מאכל שלה א"כ כשאוכלים בקערה אחת בודאי אוכל משיורי מאכל שלה ואי אפשר ליזהר ולדקדק בזה שיפסוק אדם אחר בינתיים ועמ"ש לעיל סי' פ"ח ס"ק ד':

ו **מאכל שלה.** עי' בתשובת יד אליהו סי' ס"ה שכתב באשה נדה שהריחה טאב"ק כמו חצי כלי מותר לבעלה להריח המותר דזה לא דמי לאכילה ע"ש:

ז **והלכה לה.** עי' בתשו' יד אליהו סי' ס"ד שכתב דאם באתה באמצע מותר לגמור וכן בפירסה נדה באמצע אכילה מותר לגמור ע"ש:

ח **במטה.** עי' בספר חכמת אדם כלל ק"ב שכתב דה"ה על כרים המיוחדים לה אסור ע"ש. וא"כ צ"ל דכ"ש על המיוחדים לו אסורה היא [לישכב עליהן] כמ"ש הט"ז סק"ו ולפ"ז הא דכתב הט"ז ס"ק ז' דאשה נדה יכולה לישכב אסדיני בעלה מיירי באינם מיוחדים לו אי נמי מיירי שלא בפניו דאף דהוא על מטתה אסור ג"כ שלא בפניה מ"מ היא על מטתו נ"ל דמותרת שלא בפניו וכן נראה מדברי הט"ז סק"ו:

ט **שלא בפניה.** ונראה פשוט דאם אינה בעיר כלל מותר:

י **אפילו כל אחד בבגדו.** צ"ע אי מותר לשמוע קול זמר שלה מאחר דבגמרא דשבת דף י"ג אמר מקיש אשה נדה לאשת רעהו רק דיחוד שרי משום דהתורה העידה סוגה בשושנים כדאיתא בסנהדרין דף ל"ז ועי' בתוספות שם ד"ה התורה העידה א"כ נראה דאסור דהא באשת רעהו אסור כמ"ש בברכות דף כ"ד קול באשה ערוה וכתב הרא"ש שם פירוש לשמוע וכ"כ כל הפוסקים וצ"ע:

יא **נוגעות זו בזו.** עיין בספר מקור חיים ס"ק ל"ג שכתב דמלשון המרדכי (שממנו הוציא הרב דבר זה) משמע דדוקא אם רגלי המטות נוגעים זו בזו אסור דאז שוכב האיש והאשה

פנים נגד פנים ויכולים להסתכל זה בזו ויכול לבוא לידי הרגל דבר משא"כ אם ראש המטה נוגעת ברגלי חברתה וכ"ש ראש המטה בראש חברתה שאין יכולין לראות זה פנים של זו מותר אלא דמ"מ העולם נוהגים כסתימת לשון רמ"א דבכ"ע שנוגעים זה בזה אסור אבל בהפרש כל שהוא בין מטה למטה מותר עכ"ד ועיין בחכמת אדם כלל קט"ז דין ה' שכתב דאפשר דאם המטות מחוברין בכותל דמותר ע"ש. ולי נראה דהרמ"א לא אמר דבר זה אלא דוקא במטות שלהם שלא היה מוקף נסרים למעלה כמו שמשמע לעיל סי' ק"צ ס"ק כ"ה ולקמן סי' ש"א סק"ב ואז כשהיו המטות נוגעות זו בזו היה נראה כמטה אחת ארוכה אבל במטות שלנו העשויים כתיבה מוקף בנסרים למעלה מותר. [ועיין בספר עקרי דינים סי' כ"א אות מ"ו הביא בשם ספר שער המים סי' א' שכתב הגם דמהר"ם אלשקר בסו' י' כ"א התיר לישן תחת הכילה עם אשתו נדה כשלכל אחד יש כסת בפ"ע מ"מ הנכון להחמיר אם לא במחיצת סדין תלויה בין המטות שאינה רואה אותה עוד. וראיה לאיסור בלא זה עי' בתשב"ץ ח"ג סי' מ"ב]:

יב **כל מלאכות**. בשל"ה דף ק' כתב דזה מצד הדין לפי שראו את העם שלא יסבלו יותר מחמת חסרון שפחות אבל מ"מ המחמיר שומר מצרות נפשו וע"ש עוד:

יג **בפניו**. עש"ך שכתב דלהביא קערה המיוחדת לבעלה אסורה אבל להביא קערה על השולחן שכל בני בית אוכלים ממנה אין קפידא אע"ג שגם בעלה אוכל מאותה קערה ע"ש וכן כתב בתשו' באר שבע סי' ע"א:

יד **לית לן בה**. עי' בשאילת יעב"ץ ח"א סי' קכ"ו שכתב דראוי להחמיר כדעת השאילתות ע"ש:

טו **דאם אין לה**. וכן פסק בתשו' רדב"ז ח"א סי' ב' וכתב אע"ג דבכל אביזרא דג"ע אמרינן ימות ואל יעבור מההיא עובדא דהעלה לבו טינא לא דמי דהתם בא החולי מחמת העבירה אבל הכא לא בא החולי מחמת העבירה להכי שרי ואפילו אם היא חולה שאב"ס נמי שרי רק לא ירחץ פנים ידיה ורגליה ואם היא מסוכנת אצל הרחיצה אפשר לו להשליך מים עליה ואם א"א אלא ברחיצה ממש מותר ע"ש ועי' בתשו' בשמים ראש סי' קי"ח ובתשו' חינוך בית יהודה סי' ס"ו:

טז **אם בעלה רופא**. עש"ך סק"כ ועי' בית שמואל באה"ע סי' ך' סק"א שהשיג עליו ועיין בספר עצי ארזים שם:

יז **למשש לה הדפק**. עי' בספר מקור חיים ס"ק ס"א שכתב שראה מורים שהורו בנדון כזה להניח בגד על הדפק ואז מותר לבעלה הרופא למשש הדפק על אותו בגד המפסיק ע"ש:

יח **אין רופא אחר**. עי' בצ"צ מ"ש בזה:

יט **לבהכ"נ להתפלל**. כתב בספר חמו"ד כ"י נהגו הנשים שלא לילך לבית החיים להתפלל בימי נדתה ונכון הוא ע"כ:

סימן קצו

א **שבת**. עבה"ט מ"ש בשם ש"ך אבל בתר הכי לכ"ע אסור ועי' בדגמ"ר שהשיג ע"ז וכתב שאין להחמיר בזה כלל אפילו לכתחלה ונראה דאף הש"ך לא החמיר אלא כשהתפללה היא וגם הקהל ערבית וקיבלו שבת וגם בזה נראה להקל בדיעבד ע"ש. ומה שכתב הבה"ט וט"ז כתב בשם רש"ל כו' עי' בדגמ"ר שהשיג גם על זה דמהרש"ל מיירי (עש"ך ס"ק י"ט) שהראיה שראתה היתה אחר תפלת ערבית בעוד יום ולענין אימת תלבש לבנים אם ביום חמישי לראייתה שהיה עדיין יום או חמישי מיום המחרת בזה כתב דכיון דנשים שלנו מתחילין מיום ו' יש להקל אבל כאן דמיירי בבדיקה של הפסקת טהרה אין הפרש לנשים שלנו שאם אחר תפלת ערבית לילה אין יום המחרת עולה למספר שבעה נקיים ע"ש הדברים האלה נאמרו ונשנו בספרו תשובת נודע ביהודה תניינא סי' קל"א ע"ש:

ב **שחרית**. עי' בדגול מרבבה שכתב דלאו דוקא בדיקת שחרית אלא כל שהיתה קודם מנחה קטנה לא מהני ביום הראשון ע"ש:

ג **הבדוק לה**. עי' בתשובת מעיל צדקה סי' ס"ג שכתב באשה שמצאה כתם בימי ליבונה ולערב הפסיקה בטהרה מחדש ולבשה שנית לבנים ואמרו לה חברותיה ביום המחרת שגם על הכתם צריכה להמתין מחדש ה' ימים וחזרה ולבשה כתונת שלה הנכתם בכמה כתמים אך היתה חגורה מלמטה סינר לבן ונקי מלבונה של אתמול ואחר ב' ימים נודע לה שא"צ להמתין מחדש ה' ימים ושאלה אם היא רשאי למנות שבעה נקיים מפסיקת טהרתה הראשון כי אומרת שהיא מכרת הכתמים שבחלוקה שהם מימי טומאתה הראשון ולהוכיח מילין אמרה שהסינר נקי עדיין ואילו נכתם מחדש היה נמצא על הסינר. והנה השאלה הזאת מתחלק לכמה פנים. הא' אם היא רשאי למנות ימים הראשונים אשר נפלו מתחלה לדעתה. הב' אף אם נחשב אותם לטהורים אם לבשה בגדים מלוכלכים אם נאמר שהכתמים ההם הנה מימי נדתה. הג' אף אם אין תולין בכך אם נאמין לה מה שהיא אומרת שמכרת אותן בט"ע וגם מה יוסיף לה מה שהסינר התחתון נקי והעלה לענין ספק א' מאחר שהחזיקה עצמה בטמאה אין לה לספור אותן הימים ומעתה אין נ"מ בספיקות האחרונים אך אם לא הוחזקה עצמה בטמאה עלו לה

אותן ב' ימים כיון שמכרת הכתמים בט"ע שהם מימי נדתה ואף אם אין לה בהם ט"ע ג"כ עלו לה מחמת ההוכחה דעל הסינר בעי לה לאשכוחי. אכן אם אין הוכחה זו וגם אין לה בהם ט"ע אין תולין שהם מימי נדתה כיון שהוא בג"י ראשונים ע"ש:

ד **ימי הספירה.** הגאון הקדוש בעל של"ה בדף ק"א הצריך שבימי ספירת הנקיים תמנה בכל יום ותאמר היום יום כו' כדכתיב וספרה לה. אך בתשובת נודע ביהודה תניינא חלק יו"ד סי' קכ"ג חולק עליו ועי' בתשובת מהר"ם בר ברוך דפוס פראג סי' רנ"ב שכתב ג"כ דאינה סופרת דלא דמי לעומר ע"ש וכן בתשובת הרדב"ז ח"א סי' כ"ז כתב ג"כ שאין צריכה להוציא המספר בשפתיה ע"ש הטעם:

ה **אבל אם לא בדקה.** [עי' בספר חו"ד סק"ג שכתב ומשמע מדברי הש"ס נדה דף ס"ט דכל שלא בדקה אף שלא הרגישה טמאה מדאורייתא דימי נקיים ספורין ובדוקין בעינן כו' ע"ש כל הדיבור ועי' בתשובת חתם סופר סי' קע"ז שחולק עליו וכתב הדין דין אמת גבי הפסק טהרה א"צ ראיה דודאי אין מועיל מה שלא הרגישה כל ביה"ש שנפתח מקורה דהרי פתוח ועומד הוא וצריכה שתדע שנסתם מקורה וזה א"א לידע אלא ע"י בדיקת חו"ס. אך לענין הספירות נקיים צריך ראיה דאפשר הוה ספורים לפנינו כל שברור לה שהשגיחה על עצמה שחרית א' מז' ימים ויודעת בודאי שאז לא נפתח מקורה. ואין ראייתו מהש"ס מכרעת כלל. וגם הביא בשם ספר אבני מלואים שהשיג עליו על מ"ש עוד דאם יצא ממנה דם שלא בהרגשה דסותר דמקור מקומו טמא והו"ל כפולטת. וז"א דמה"ת אינו סותר בשום אופן אך לדידן אפילו כתם סותר. וגם מ"ש עוד הח"ד שם דבין אשה שהוחזקה נדה ואח"כ נולד לה מכה שמוצ"ד ובין אשה טהורה שנולד לה מכה שמוצ"ד ואך טמאה ביום עונה שלה כדלעיל סימן קפ"ז ס"ה מכיון שהוזקקו לטומאה אינם יוצאים מטומאתם עד שיהיה בדיקת הפסק טהרה ויום אחד מהשבעה נקיים נקי לגמרי בלי ראיית דם מכה (הובא בקיצור לעיל סי' קפ"ז ס"ק ל"א) האריך בתשו' חתם סופר שם לחלוק עליו ומדבריו מבואר דמודה ליה בחדא ופליג עליה בחדא ודעתו להלכה דאשה שהיתה טמאה נדה וטרם שפסקה בטהרה ומעיינה עדיין פתוח נולד לה מכה בזה צדקו דברי החו"ד ואין לה היתר לפסוק בטהרה (המעיין יבין שגם בזו החלוקה אינו מודה לגמרי להחו"ד) אבל אשה שמעיינה סתום שנולד לה מכה והגיע יום וסתה ואנו חוששים לשיטת תוספות ומטמאים אותה אז אחר שעבר עליה כ"כ ימים אשר אין דרך דם למשוך אצלה ומסתמא כבר סתם מקורה תוכל לפסוק בטהרה באופן שתעמוד כל בה"ש בהיסח הדעת מכל הרהורים ומחשבות ותשגיח ע"ע ואם לא תרגיש

אז פתיחת המקור תפסוק בטהרה ותטהר ע"ש בטעם הדבר. ועמש"ל סי' קצ"א בד"ה שלא בשעת וסתה]:

ו **ראשון מהשבעה**. עי' בדגמ"ר שכתב דאפילו לא בדקה ביום ראשון ובדקה באחד מימים אמצעים וגם ביום שביעי גם הסמ"ג מודה שעלו לה ובלבד שעכ"פ ליום שפסקה בדקה כדי שתפסוק בטהרה ע"ש ועי' בספרו תשובת נודע ביהודה תניינא חי"ד סי' קכ"ח כתב שם דדוקא ראשון ושביעי בעינן אבל אם בדקה דרך משל בראשון ובשלישי לא מהני ואינה יכולה לטבול בשביעי ואם אח"כ שוב לא בדקה עד עשירי אין בידה אלא עשירי אבל אם בדקה אח"כ בתשיעי טובלת לערב דדל יום א' מהכא הרי בדיקת ג' וט' נחשב ראשון ושביעי ואפילו בדקה בשמיני דהיינו שבדקה בראשון ובשלישי ובשמיני טובלת בשמיני לערב ומצטרף השמיני עם הראשון ואף שיש בין שמיני לראשון יותר מה' ימים השלישי מצרפם ע"ש ומזה מוכח דאם לא בדקה בראשון רק באחד מימים אמצעים ובשביעי לא מהני דלא כמ"ש בדגמ"ר וע"ש:

ז **וביום הז' ואין להקל**. [עיין בתשו' חתם סופר סי' קע"ח שכתב דבדיעבד שכבר לנתה אצל בעלה יש להקל אך כ"ז בבדקה בודאי בא' או בז' אבל אם לא בדקה בהם רק מאחד מהאמצעים יש לחוש אפילו בדיעבד ע"ש]:

ח **לפחות בדיקה של יום**. בתשו' נודע ביהודה תניינא חלק יו"ד סי' קכ"ט כתב דאם כואב לה הרבה אינה צריכה בדיקה כלל בשאר ימים חוץ מיום ראשון ויום שביעי וטוב להצריכה קינוח כל דהו מבחוץ אם לא יכאב לה וע"ש:

ט **תהיינה עד מקום שהשמש**. ע' בתשו' נודע ביהודה חלק יו"ד סוף סי' מ"ו שהאריך להוכיח דדעת הרבה פוסקים להקל בהבדיקה אלא שלא מלאו לבם להקל לגמרי כיון שיש ג"כ דעת הרבה פוסקים המחמירים אך במ"ש הש"ע דבדיקה של הפסק טהרה ובדיקה של יום ראשון כו' בזה נראה לו להקל ולסמוך על הרמב"ן דרק בדיקה של הפסקת טהרה צריכה לחורין ולסדקין אבל שאר בדיקות אפילו של יום ראשון די בבדיקה קלה אחרי שכתב הש"ע ס"א שילמד אדם בתוך ביתו כו' ושיהא שם כל ביה"ש כו' וא"כ הרי בבדיקה זו כוללת גם בדיקת יום ראשון שהרי המוך אצלה עד הלילה אלא שטעם הב"י משום דספירת לילה לאו ספירה עכ"פ יש לצרף דעת רש"י שסובר דספירת לילה מקרי ספירה לענין זה שאף שצריכה בדיקה ביום ראשון שוב די לה בבדיקה קלה ע"ש באריכות:

י **דבג' ימים כו'**. ואם סופרת נקיים על כתם שמצאה אם מצאה אח"כ כתם בג"י ראשונים עיין באה"ע בב"ש סי' ס"ג סק"ג ועי' בדגמ"ר שכתב שיש להקל בזה וק"ו שיש להקל

בתבעוה להנשא ונתפייסה ומצאה כתם בג' ימים ראשונים ע"ש. [ועי' בתשובת חתם סופר סי' קפ"ז ע"ד אשה שבדקה עצמה לילך לבית הכנסת וביום הפסקת טהרה הפסיקה וספרה ובתוך ג' ימים מצאה כתם ויש לה במה לתלות אם נאמר דבתוך ג"י לא תלינן כתם או נחשוב מיום שבדקה לילך לביהכ"נ וכבר הלכו בזה נימושות בעל עה"ג סי' ע"ט מקיל וצ"צ סי' ס"ה דעתו להחמיר ובס"ט ס"ק ל"ג נוטה להקל אך כתב דמפי' רש"י במתני' ריש נדה מפקידה לפקידה בדיקה שחרית וערבית למד מהר"ם לובלין דוקא בדיקת תיקון חז"ל אבל בדיקה אחרת לא דאינה מדקדקת יפה ומביאו המל"מ פ"ג ממו"מ דין ד' משמע קצת כצ"צ אלא י"ל התם לטהרות שאני ע"ש. והוא ז"ל כתב דמעולם לא נתכוין רש"י לזה כלל רק כתב כן לכוונה אחרת ובנידון השאלה העלה דאם אמרה עתה ברי לי שבדקתי שפיר יש להקל ע"ש]:

יא **אם מצאה כתם**. עי' בתשובת תפארת צבי חי"ד סי' כ"ד שכתב דדוקא אם מצאה הכתם תוך ג"י ראשונים אינה תולה אבל אם מצאה הכתם לאחר ג' ימים אלא שיש לחוש שזה הכתם ראתה בתוך ג"י ולא ידעה עד הנה תולה במכתה ובנדתה וחושבת אף ג' ימים הראשונים לספירה לא כרב אחד שטעה בזה ע"ש וכן משמע בשו"ת אא"ז פנים מאירות ח"ב סי' ק"ע ע"ש אכן בתשובת בית אפרים שאביא לקמן בשם אחיו מבואר שדעתו אינו כן [ועיין בזה בס"ט לעיל סי' ק"צ ס"ח ע"ד ובתשובת חמדת שלמה סי' כ' מ"ש בזה באריכות]:

יב **אין תולין אותו להקל**. [עי' בתשובת חמדת שלמה סי' כ' שהעלה דאם נמצא הכתם ע"ד שאינו מקבל טומאה אף תוך ג' לא חיישינן לה כיון דדבר שאינו מקבל טומאה לא הוי בכלל גזירת כתמים וכ"מ מדברי הגה"מ ובסה"ת שלא כתבו רק דתוך ג' ימים לא תלינן והיינו במידי דבעי לתלות שפיר אמרינן דיותר מסתבר לתלות בגופה אבל בדבר שאינו מקבל טומאה דלאו מטעם תליה אתינן עלה דאפילו בדקה קרקע עולם וישבה עליו טהורה והיינו כיון דבלא הרגשה חזיא לא גזרו חכמים ע"ז א"כ מה מהני הא דתוך ג' ימים מעיינה פתוח סוף סוף חזיא בלא הרגשה. ושוב ראיתי בתשובת מעיל צדקה סי' ס"ב דמדבריו נראה פשוט להתיר בכתמים הנמצאים בבגד צבוע תוך ג"י ע"ש]:

יג **פחות מכגריס**. הטעם בזה הואיל ושכיח טובא וא"א ליזהר. ובכתבי הגדול מהר"ר דניאל זצ"ל ראיתי שכתב דאם יכולה לישן במקום שאין פשפשין ושכבה במקום שיש פשפשין אינה יכולה לתלות בפשפשין ע"כ ועמש"ל סי' ק"ץ ס"ק ל"ז בשם דגמ"ר:

יד **ויודעת**. עי' בה"ט ועי' בתשובת ברית אברהם חי"ד סי' נ"ח אות כ"ז כתב דגם אם נחמיר ברואה ממש במכה הידוע שמוציאה דם תוך ג' ימים ראשונים כל זה באם הראיה

שנטמאה בעבורה היא טומאה ודאית אבל בנדון דהרמ"א בסי' קפ"ז ס"ה בחלוקה הג' שמרגשת שהדם בא מהמקור וא"י אם היא ממכה שבמקור דבתחלת ראיה טהורה אך בשעת וסתה או בשעת עונה בינונית מטמאינן לה משום הסברא דכי לעולם לא תטמא בכה"ג יש להקל אח"ז תוך ג"י ראשונים לתלות במכה גם ברואה ממש כעין שכתב הב"ש בכלה או בבעלת הכתם מעיקרא ע"ש. ועי' בתשו' בית אפרים חי"ד סי' מ"ה באשה שהפסיקה בטהרה ולפי שהיתה בדרך פשטה חלוקה וביום ששי לספירתה באתה לביתה ומצאה על חלוקה דם אם יכולה לתלות שהדם הנמצא הוא מימי נדתה וכתב שאחיו הרב מדובנא צידד להחמיר לפי דעת הש"ך דגם במכה שמ"ד אינה תולה בג' ימים הראשונים וא"כ אם נתלה מימי נדתה ע"כ שהיה עליה גם בג' ימים ראשונים והוא ז"ל העלה להקל דגם במכה שמ"ד מסתבר להקל. ולתלות בימי נדתה עדיף טפי ממכה שבגופה ומכ"ש כשידוע שבאו כתמים על החלוק. וכן כתב בשם אא"ז פנים מאירות ח"ב סי' ק"ע באשה שהתחילה לספור שבעה נקיים וביום שני פירסה המשרתת הסדין שהיתה שוכבת עליו בימי נדתה וביום ז' מצאה כתם על הסדין והעלה דזה הוי כמכה שבודאי מטפטף ומוציא דם דתולין אף בג' ימים ראשונים ע"ש שהאריך בזה. [ועי' בתשו' חתם סופר סי' קס"ה אודות אשה שבימי נקיים שלה הגיע וסת עורק זהב (גילדערני אדער) וחלוקה וסדיניה מלוכלכים בדם אי לתלות ג"י הראשונים או דילמא כיון שבימים מועטים יעברו אלו הדמים של עורק זהב אין הפסד שתמתין מלספור והאריך בזה ומסיק מאחר שאין וסת העורק זהב נמשך אלא איזה ימים אין לתלות בו בג' ימים ראשונים אך נעשה לה תקנה שמיד אחר ב' ימים לראייתה תפסוק בטהרה דאע"ג דאלו ג' ימים אין עולים לה לנקיים מפני חשש פולטת ותמתין עד אחר חמשה ימים מ"מ מועיל לה בדיקתה שלא נחזיקנה רואה. ואם אחרי ה' ימים תפתח עורק זהב שלה תולין בו כתמים כנ"ל למעשה ע"ש עוד וגם בכו"פ ומנ"י וס"ט באורך ועמש"ל סי' ק"ז סס"ק כ"ט]:

טו **שעכשיו**. עי' בשל"ה דף ק"א שכתב וז"ל מעשה בא לידי באשה אחת שהיה יום ד' לנדתה ולא שמשה עם בעלה בלילה שקודם ראייתה והתרתי לה ללבוש לבנים ביום ד' ולהתחיל לספור ביום ה' כי אם היתה מתחלת לספור ביום ו' אז היה בא ליל טבילה בליל שבת שאחר י"ט ומוטב שנניח חומרא זו כדי לקרב הטבילה לחפיפה עכ"ל ועיין בס"ט שכתב דנראה לו דבנדון כזה אף בשמשה יש להתיר שתפסוק ביום ד' לראייתה ותמנה שבעה נקיים מיום ה' ע"ש עוד:

טז **אפילו כתם**. עבה"ט [ומ"ש בשם ש"ד נראה דבכתם יש להקל היכא דלא שמשה כו' עי' בתשובת חתם סופר סי' קפ"ח מבואר שדעתו דבדיעבד שכבר ספרה שבעה נקיים

מיד אחר מציאת הכתם מבלי המתנת ה' ימים אפשר להקל גם בשמשה שיעלו לה הנקיים אך אם היה זה הכתם בבדיקת העד אין להקל אפילו בדיעבד ע"ש ומ"ש הבה"ט וגדולה מזו נוהגין שאפילו כלה כו'] עיין בדגמ"ר שכתב דאף הש"ך שכתב דשלא בשעת הדחק אפילו כלה אינה סופרת שבעה נקיים עד יום ה' לראייתה לא אמר אלא כשלא היתה נדה קודם לראיה זו כגון בתולה שראתה פעם ראשונה או מניקה שהיתה טהורה בעת מיתת בעלה וראתה עתה פעם ראשון אחר כ"ד חודש אבל אם היתה כבר נדה לא שייך חומרא זו כלל ע"ש. ועפ"ז הוריתי ביולדת שלא טבלה תוך מ' לזכר ופ' לנקבה וככלות הימי טוהר ראתה דא"צ להמתין למנות ז' נקיים עד אחר ה' ימים אלא מיד שתפסוק בטהרה תוכל להתחיל למנות שבעה נקיים דהא עד ראיה זו היתה ג"כ טמאה מלידה ולא שייך חומרא זו כלל. ומכ"ש אם ראיה זו היא בתוך ימי טוהר והיא רוצה למנות שבעה נקיים ולטבול דבזה אפשר לומר שגם אם לא היתה טמאה וכבר מחמת לידה שטבלה כבר ג"כ תוכל למנות שבעה נקיים מיד אם לא שמשה דהא אפילו בכתם כתב הש"ך הביאו הבה"ט דיש להקל היכא דלא שמשה למנות מיום המחרת ומכ"ש בדם טוהר דקיל יותר דאינו אלא חומרת הגאונים עמש"ל סי' קצ"ד סק"ב בשם נודע ביהודה וכ"ז פשוט [ועי' בתשו' ח"ס סי' קנ"ז שאלה כזו ביולדת שטובלת תוך מלאות וחזרה וראתה באותן הימים אם תתחיל לספור נקיים השניים האלו אחר ד' לשמושה דלא גרע מכלה הטובלת לדם בתולים (בבה"ט לעיל סק"ג) והשיב להחמיר אחרי שכתב הרמ"א בסי' קצ"ד דדינו כדם לכל דבר משמע שאין לחלק בשום דבר בכל מנהגי נדה וחומרותיה ע"ש] ועמ"ש לקמן סי' קצ"ז סק"ג לענין אם החמירה ע"ע ועי"ז אירע טבילתה בליל שבת ועי' בתשו' נודע ביהודה תניינא חלק יו"ד סי' קכ"ה שמורה אחד הורה באשה שטבלה ואחר טבילה קודם ששמשה ראתה דם ובעלה היה בעיר שתמנה שבעה נקיים תיכף וכתב שראוי המורה הזה לגעור בו בנזיפה אבל לא לענשו באיזה עונש כי גוף דין זה הוא חומרא בלא טעם. ואח"כ כתב בשם תשובת פני יהושע סי' י"ב שמקיל בזה בראתה תיכף אחר הטבילה קודם ששמשה והוא ז"ל חולק עליו וכתב דהט"ז סק"ד הביאו הבה"ט מחמיר ג"כ בזה שהרי לא הקיל רק בראתה תיכף אחר חופתה שלא באתה עדיין לכלל תשמיש ע"ש ועי' בתשו' מעיל צדקה סי' נ"ב שגם הוא ז"ל מקיל בראתה תיכף אחר הטבילה קודם ששמשה וכתב הטעם דאף בגזירת חז"ל קיי"ל במלתא דלא שכיח לא גזרו ומכ"ש בגזירה זו ע"ש עוד. וכתב שהסכימו עמו החברים ונעשה מעשה. וכן דעת הסדרי טהרה עין שם:

יז **אם טעתה במנין**. עי' בשו"ת תשובה מאהבה ח"א סי' ע"ט באשה אחת נדה שהתחילה לספור שבעה נקיים ותיכף ביום א' מצאה כתם יותר מכגריס והתחילה לספור מחדש מיום המחרת כדין וספרה יום יום ובדקה בכל יום ומצאה טהורה וטבלה ושמשה ויהי בוקר והנה האשה השכנה מגרת ביתה אמרה לה מה זאת עשית כי טעית בחשבונך יום א' ולא ספרה רק ששה נקיים והאשה ההיא אומרת דקדקתי בחשבוני ושבעה ספרתי ואעפ"כ בא האשה לשאול אף כי לפי דעתה ברור לה שלא טעתה מ"מ היא חוששת לדברי חברתה ומסתפקת אולי טעתה ושאלה מה דינה אם צריכה טבילה אחרת ואם צריכה כפרה. וצדד להקל אחרי שאין כאן רק ספק דרבנן דמה"ת הכתם שמצאה ביום הא' טהור כיון שלא הרגישה וא"כ מן התורה מצטרף גם יום זה לנקיים ויש ג"כ עוד כמה צדדים להקל ואחרי שכבר שמשה ויש ששה לעז פגם לולד אשר תלד הורה לה להקל שאין צריכה לא טבילה ולא כפרה וצוה עליה שתאמר בפירוש לחברתה שאינה מאמנת לה (עי' לעיל סי' קכ"ז) והסכים עמו הגאון בעל נודע ביהודה ז"ל שם בסי' פ"א אך כתב דדוקא אם אומרת איני מאמינך אבל אם היא בעצמה מסתפקת יש לה לחוש לדברי חברתה דהיכא דהבע"ד שותק שתיקה כהודאה ואם האשה מכחשת פשיטא שהיא נאמנת וספרה לה כתיב ואין ע"א נאמן באיסורים היכא שהבע"ד מכחישו (ובזה אפילו אם היה ששה איסור דאורייתא הדין כן) ע"ש. [ועי' בתשובת חתם סופר סי' קצ"ו מ"ש בזה]:

יח **טובלת בכל עת**. [עבה"ט בשם ט"ז דהכא מיירי כו' ועי' בתשו' חתם סופר סי' קס"ח שכתב דמ"ש הט"ז אבל אם לא היה בעלה עמה צ' יום ונמשכו אחריו בח"מ וב"ש באה"ע סי' י"ג דבריהם תמוהים מה שייכות צ' יום לכאן אפילו לא היה בין שימוש בעלה לראיה רק זמן מועט שייך הבחנה. עיין יבמות דף מ"ב גבי ותמתין משהו ושוב מצא שהרגיש בזה בספר עצי ארזים שם וכתב עוד דבכתם אין לחוש להצריך הבחנה עיין שם]:

סימן קצז

א **מצוה לטבול בזמנה**. [עי' בתשו' חתם סופר סי' ק"ע וסי' קנ"ו מ"ש בזה]:

ב **ליל שבת**. עי' בתשו' חמדת צבי סי' י"א שאוסר לנשים לטבול בליל שבת בחמין משום דאסור לרחוץ כל גופו בחמין בשבת כמ"ש בא"ח סי' שכ"ו. [וכתב דהעוברת וטובלת בליל שבת בחמין ודאי איסורא עבדא ושרי למיקריה עבריינא כו' ומה שהורה חכם א' והתיר להן לטבול בע"ש מבעוד יום ביום שביעי שלהן ודאי לאו שפיר עביד ועבר אדרבנן כו' והאריך בזה ומסיק וכתב סוף דבר הלכה למעשה אני אומר שאין להן לטבול בחמין

בליל שבת ולא בע"ש שהוא יום שביעי שלהן אלא תטבולנה בצונן ליל שבת או בהפגת צנתן בלבד עד שלא יקרא עליהן שם חמין או תדחה הטבילה למוצאי שבת ואם אי אפשר בכל האמור יתירו להן לטבול בין השמשות ולא תבואנה לבתיהן עד הלילה ויותר מזה אין בידינו להתיר כלל עכ"ד ע"ש ועי' בס' בל"י סוף סי' ר"א שהביאו ופקפק עמ"ש או תדחה הטבילה למוצ"ש דהא כתב הרמ"א דבמקום שנהגו להחמיר גם במוצ"ש לא תטבול כו' ע"ש גם בס' לבושי שרד בחידושי דינים שבסוף הספר עמד עליו בזה ואפשר ליישב דהא הרמ"א מסיים דמאחר שהיה אפשר לה לטבול קודם לכן כו' והכא מקרי לא אפשר שאינה יכולה לסבול צנת המים] ועי' בתשו' דברי יוסף סי' ס"ד שהביא דבריו והוא ז"ל בא ללמד זכות על המנהג שנהגו בנות ישראל לטבול בחמין בליל שבת ולבסוף הניח הדבר בצ"ע ע"ש. ועי' בתשו' נודע ביהודה תניינא חלק א"ח סי' כ"ד וכ"ה שהוא היה מזהיר להבלנין שיתנו החמין בע"ש למקוה בעוד היום גדול כדי שלכשתחשך לא יהיו רק פושרין ובפושרין שרי רק בחמין אסור וע"ש עוד לענין יו"ט שחל להיות בע"ש אם מותר להסיק תחת היורה לצורך קאפ"ע שישתה היהודי שבמרחץ והשאר יניח לזוב לתוך המקוה לצורך טבילת נשים בליל שבת ע"ש ועי' בתשובת תפארת צבי חלק א"ח סי' ט' ובתשובת מאור הגולה רבינו עקיבא איגר סי' י"ז עוד על נדון הנ"ל. ועי' בתשו' חוט השני סי' פ"ג מענין טבילת נשים בליל שבת הס מלהזכיר מלטבול בעוד יום במקום שאין מנהג ובמקום שנוהגין כן אין לעשות רק בשבת אחר אמירת ברכו שכבר נקרא שם שבת עליו אבל לא בחול אפילו אחר ברכו ע"ש ועי' בתשו' חינוך בית יהודה סי' פ"ב שקרא תגר על המנהג דאפילו בשבת אחר אמירת ברכו לא נכון לטבול בעוד היום גדול ויש למחות ולבטל מנהג זה ואם היא מתפחדת מחשש נפילה יעמדו נר בעששית סגור בבית הטבילה מבע"י ואפילו בבה"ש שרי להדליק ע"י עובד כוכבים דאמירה לעובד כוכבים שבות וכל שבות מותר בבה"ש לצורך מצוה ולשמא יטה לא חיישינן דהא איכא לפחות שתי נשים שתזכיר זו לזו ע"ש:

ג **אפשר לה לטבול**. עי' בתשו' נודע ביהודה תניינא חלק יו"ד סוף סי' קל"א באשה שהיה זמנה ללבוש לבנים ביום ה' ונתאחרה לבא מן השוק שסבורה שעוד היום גדול ובין כך נתאחרה עד בה"ש והוצרכה ללבוש לבנים ביום המחרת ועי"ז חל טבילתה בליל שבת נחשבת שוגגת ומותרת לטבול ליל שבת ע"ש. [וכתב בספר לבושי שרד סי' פ"ז אם היה לה שום אונס שלא היתה יכולה לטבול בזמנה כגון קצת חולי שהיה טריח לה טובא לילך לבית הטבילה או איזה כאב באבריה והמים מזיק לה וכה"ג ונתרפאת בע"ש מותרת לטבול ליל שבת ע"ש]. וכתב בספר חמודי דניאל כ"י היוצא לדרך מותרת

לטבול בליל שבת אפילו פשעה ולא טבלה קודם לכן וכן לטבול ביום חי"ת אפשר דשרי ע"כ דבריו:

ד **אחר לידה**. עבה"ט מ"ש דוקא כו' עד דהיינו אחר ל"ג לזכר וס"ו לנקבה ועי' בדגמ"ר שחולק על זה דאפילו בתוך ימי טוהר אם ראתה ולא יכלה לטבול רק מחמת חומרא שהחמירו הפוסקים מקרי זמנה ומותרת לטבול בליל שבת ע"ש. וכ"כ בספר לבושי שרד סי' פ"ו וכתב עוד דאם כבר טבלה פעם אחת בתוך ימי טוהר אחר הלידה ואח"כ ראתה תוך ימי טוהר והגיע זמן הטבילה בליל שבת בהא גם הש"ך מודה דמותרת לטבול דממ"נ אם נחזיק דם זה לטמא הוי טבילת מצוה ואם לאו ליכא איסור טבילה כלל ע"ש. ודע דבכל הני שכתבתי לעיל סי' קצ"ו ס"ק י"ג שיכולה למנות שבעה נקיים מיד אך היא החמירה ע"ע ולא התחילה למנות עד אחר ה' ימים ועי"ז אירע ליל טבילתה בליל שבת אסורה לטבול וזה פשוט:

ה **שאסורה לטבול**. עי' בתשו' חוט השני סי' ע' שכתב דבדיעבד אם טבלה אם בשוגג מותרת מיד ואם במזיד טבלה בליל שבת יש להחמיר לאוסרה בשבת לבעלה ובמ"ש מותרת ואם הוא בי"ט נראה להלכה דמותרת מיד אבל לא למעשה כי ראוי להחמיר לעושה מזיד משום מגדר מלתא ע"ש ונראה לי דעכ"פ מותרת בכל מיני קורבה ואהבה [כעת ראיתי במנ"י וס"ט שדעתם להקל בי"ט אף לכתחלה אפי' במקומות שנהגו להחמיר בשבת ובענין שבת דעת המנ"י כחוט השני הנ"ל דאם טבלה במזיד אסורה לאותו שבת והס"ט חולק וכו' ולענ"ד נראה להקל בדיעבד אפילו באותו שבת כו' ע"ש וכן משמע קצת מתשובת חכם צבי שהבאתי לעיל סק"א במה שכתב דאיסורא עבדא כו' ע"ש] ועי' עוד בתשו' חוט השני סי' פ"ב:

ו **שאין מנהג**. עי' בתשו' אבן השהם סי' כ"ה שכתב שנשאל מהנשים הממונים על הטבילה באשה שהלבישה לבנים ביום ה' וסברה לטבול בליל ה' וכאשר לא בא בעלה לביתה עד יום ו' לא טבלה בליל ה' אם מותרת לטבול בליל שבת וכתב דמותרת לטבול כיון דדבר זה במנהגא תליא ומאחר שהנשים הממונים על הטבילה שאלו הדבר הזה א"כ ידוע להן המנהג ואין להחמיר ע"ש עוד טעמים להתיר. עוד כתב שם ששמע מנשים צדקניות שנוהגים כשלובשים לבנים התנו אם יבא בעלה תטבול בליל ד' או ה' ואם לא יבא תטבול לכשיבא בליל שבת דלכאורה אין לזה טעם וריח והוא ז"ל כתב טעם לזה ע"ש:

ז **לא תטבול**. עי' בתשו' נודע ביהודה תניינא חלק יו"ד סס"י קי"ז שכתב דבכלה אפשר להקל שתחוף בלילה ותטבול דבכלה לא שייך מתוך שהיא מהומה לביתה ע"ש:

ח **חשש איסור**. עבה"ט בשם ט"ז ועי' בתשו' מקום שמואל סי' נ"ד שחלק עליו והעלה דלהיש מקילין אלו אין חילוק בין אלמנה לשאר נשים דכולהו מצו טבלי במוצאי שבת וכתב שם שהוא מורה ובא כדעת היש מקילין ע"ש. ומ"ש הבה"ט עוד בשם תשובת מהר"ם מלובלין עי' בתשו' אבן השהם סו"ס י"ד שכתב דמה"ט התיר לאשה לטבול בליל שבת שהיה בעלה אבל ויום ז' היה בשבת מאי אמרת הלא אסור לשמש עד אחר יציאה מבהכ"נ ביום שבת ואסור לשמש ביום הלא מבואר בסי' שפ"ג דאבל בכל שאר קריבות מותר א"כ ל"ד לאלמנה וכתשו' מהר"ם הנ"ל ועוד אם לא תטבול ליל שבת גם במו"ש אסור כמבואר בי"ד סי' קצ"ו ולמה נבטל מפו"ר כ"כ עכ"ד ע"ש. ולע"ד צ"ע מ"ש אם לא כו' גם במ"ש אסור דהא כתב הרמ"א דגם במו"ש לא תטבול דמאחר שהיה אפשר לה לטבול קודם לכן כו' וא"כ בנד"ז אם נאסור לה לטבול בליל שבת לא היה אפשר לה קודם לכן ושרי לטבול במוצאי שבת:

ט **משום סרך בתה**. [עבה"ט מ"ש מיהו באגור כתב כו' מיהו נראה דהיינו דוקא כו' ועי' בס"ט סק"ט מ"ש בזה בשם תשובת חמדת צבי סי' י"א ועה"ג סי' כ' והסכים עמהם. ועי' בתשו' ח"ס סי' קצ"ז שהאריך בזה ובסוף כתב וז"ל הנה הגאון ס"ט החליט קולא זו לחלוטין דבמקום ביטול עונה לטבול ביום ז' ולא תבא לביתה עד שחשיכה. והיות הגזירה רק רחוקה ומילי דרבנן וביטול מצוה פ"ו הקילו הגאונים ומי יבא אחריהם ח"ו אפילו להחמיר. אך עכ"פ נ"ל שתשהה האשה בהליכה ממקוה לביתה עד הלילה אבל אינו מועיל מה שתלך לבית חברתה באותה העיר כי מה לי בית זה או זה ולא ניתנו דבריהם לשיעורים כאלה וכן יש להוכיח מפשטות הסוגיא כמובן ומ"מ המחמיר תבוא עליו ברכה והמקיל לא הפסיד עכ"ל. וע"ש עוד על דברת הרב השואל בישוב שצריכות הנשים ליסע מהלך ג' שעות לטבול ובחזירתם בלילה איכא סכנות דרכים ומש"ה נהגו לטבול ביום ח' וחוזרים לביתם משחשיכה אמנם אם יחול יום ח' בשבת ע"כ תדחה הטבילה עד יום א' שהיא ט' לספירה ומתבטלות ב' עונות. ונתן הרב הנ"ל עצה ללמוד אותן הנשים להפסיק בטהרה ב"פ א' ביום ד' לראיה והשני ביום ה' כו' והוא ז"ל כתב לו שעצה נכונה הוא לכתחלה עכ"פ (לצאת גם דעות המחמירים) שתפסוק בטהרה גם ביום ד' סמוך לבה"ש הפונה ליום ה' לראיה ומ"מ לא תתחיל לספור אלא מיום ו' ואילך אחר פסיקת טהרה שנית סמוך לבה"ש הפונה ליום ו' לראיה ואז תטבול ביום ז' שחל בעש"ק ולא תבוא לביתה עד הלילה ליל ש"ק ומ"מ קשה הדבר איך תשהה כ"כ סמוך לשבת בדרך כי כבר כתבתי שאין נ"ל שום היתר במה שהיא בבית חברתה באותה העיר והחכם עיניו בראשו עכ"ד ע"ש]:

י **והכלות**. עבה"ט ומה שתמה הש"ך עי' בדגמ"ר שהשיג ג"כ על הש"ך בזה וכתב דבשעת הדחק נראה להקל אף ביום ז' אבל באופן שלא יעמידו החופה עד צאת הכוכבים ממש אבל להעמיד החופה ביום ולסמוך על שאינם מיחדים אותם עד הלילה לא מהני בזה ע"ש. ועי' בתשו' אא"ז פנים מאירות ח"ב סי' ד' שחלק ג"כ על הש"ך [ועי' בתשובת חתם סופר סי' קפ"ט מ"ש בזה] אך קודם אור הבוקר בודאי אסור במקום שנהגו לטבול בז' אף אם הכלה לא הגיע זמנה לראות ע"ש. ועי' בתשו' חוט השני סי' פ"ב:

יא **דאיכא אונס**. כתב בספר חמודי דניאל כ"י לכאורה נראה דלא מהני אונס אלא אם האונס לכל הנשים שבעיר:

יב **אבל בשביעי**. [עס"ט ס"ק י"ג בשם הב"ח ועי' בתשו' ח"ס סי' ר"ב מ"ש בזה]:

יג **אם עברה**. עבה"ט דיש להחמיר. וכתב בספר חמודי דניאל כ"י אם הוא יום מעונן וכדומה ויש ספק אם טבלה ביום או בלילה או שטבלה בין השמשות אינה צריכה להחמיר ולטבול שנית ע"כ:

סימן קצח

א **לפעמים**. עי' בשו"ת זכרון יוסף חי"ד סי' יו"ד שכתב דמ"מ בעינן דוקא שמקפדת לעתים מזומנות כאותה שכתב הט"ז ס"ק כ"ג דטבעת מהודקת באצבע חוצץ משום דמסירתו בשעת לישה דהרי אם מיקלע לה עיסה ללוש כמה פעמים היום או מחר מסירתו אבל אם אינה מקפדת רק פ"א לזמן מרובה לא ומ"ש בש"ע אפילו אינה מקפדת עליו עתה כו' אין פירושו אלא שמקפדת עליו לבסוף לזמן רחוק אלא פירושו שאינה מקפדת עתה בשעת טבילה מ"מ מקפדת בימים שקודם ושלאחר הטבילה ע"ש ועמש"ל ס"ק י"ב בשמו:

ב **ולכתחלה לא תטבול**. עי' מ"ש לקמן ס"ק י"א בשם שיבת ציון:

ג **שחוצצין**. עי' בתשו' פני אריה סי' י"ב שנשאל על אשה שנושאת ספוג באזנה לשאוב הזוהמא ששכחה ליטול הספוג בשעת טבילה וכתב שלא ידע בזה הלכה ברורה ע"כ תטבול שנית בלא ברכה ע"ש:

ד **חוצצין דמקפדת עליהם**. [כתב בספר לבושי שרד אות קצ"ו וז"ל ואע"ג דמיא עיילי בהו ומה יזיק מה שמקפדת להסירם כבר כתב הב"י דהטור פסק כרבותיו של רש"י דהנהו דינים דסעיף א' דרוב אם מקפיד חוצץ מיירי אף דעיילי מיא כו' ולפ"ז הני דינים דסעיף ג' ד' דאין חוצץ מיירי דוקא במיעוט אבל כשמכסה רוב השערות אע"ג דאינה מקפדת ומיא עייל אפ"ה חוצץ ולפי זה קצת קשה מההיא דסעיף ה' דמבואר דבב' שערות

או יותר אין חוצץ אף במקפיד או רוב משום דלא מיהדק וצ"ל דדוקא בדבר שאינה מגופה כהך דסעיף ג' ד' אמרינן במקפיד או רוב חוצץ אף אי עיילי מיא משא"כ שערות דעצמה דהוה גופה אין מקום לומר שחוצץ אלא אי לא עיילי מיא. אך כ"ז הוא לדעת הב"י אכן הדרישה ופרישה חולק דדעת רש"י עיקר והך דינא דמוזהבות אין הטעם משום חציצה אלא משום דמירתתא ולא טבלה שפיר ע"ש ולדבריו הך דסעיף ג' ד' אין חוצץ אף ברוב כיון דמיא עיילי. ונ"ל עיקר כהדרישה ופרישה ולא כהב"י דהכי מוכח מהמרדכי ברבדא דכוסילתא כו' ועוד ראיה מדין דסעיף כ"ג השירים והנזמים כו' ועוד ראיה ברורה מסעיף מ' או קושרת בגד רפוי כו' (ועוד ראיה ברורה מסעיף מ"ו נדה שטבלה בבגדיה מותרת אף דהוא רוב ואפשר נמי מקפיד וחידוש בעיני על הרב שלא הזכיר זה) לכן העיקר כדעת הדרו"פ והכי נקטינן להלכה דכל היכא דעיילי מיא אפילו רוב ומקפיד שרי. ומדינא אפילו לכתחלה טובלת בהם ולא גזרינן רפויין אטו שאין רפויין אלא מקום שמצינו בו כגון אחזה חברתה וכן בנזמי האוזן כיון דטריחא לה להסירן אבל בשאר דוכתי לא גזרינן אך מאחר דיש מי שמחמיר בכל הרפויין להסירם יש לנהוג לכתחלה להחמיר בכולם ולהסירם אבל אם כבר טבלה ודאי דאין להחמיר כלל ודלא כספר בה"י (הובא לקמן סק"י ע"ש) וכתב עוד מאחר דהוכחתי דטעמא דמוזהבות אינו רק משום דמירתתא א"כ י"ל דהוא רק לכתחלה כמבואר בסעיף ל"א דטעמא דמירתתא אינו פוסל הטבילה בדיעבד כו' וצ"ע בזה להלכה עכ"ד ע"ש. שוב ראיתי בס"ט ס"ק י"ג האריך ג"כ בזה ושם הקשה ג"כ מהא דסעיף מ"ו הנ"ל אך בלשון אחר שהוא ז"ל לא הזכיר דהא שם הוי רובא רק דהא שם הוי מקפיד ותירץ די"ל דמיירי בבגדים הגרועים ופחותים דלא קפדי עליהן ע"ש כנראה שדעתו דגם לדעת רבותיו של רש"י לא אסור היכא דעיילי מיא אלא במקפיד אבל באינו מקפיד אף ברובא שרי. ומש"ה נמי עזב להקשות מהא דסעיף מ' הנ"ל ולע"ד תימה לומר כן דודאי אין חילוק בין מיעוט המקפיד לרוב שאינו מקפיד אחרי דס"ל לרבותיו של רש"י דהלכתא דרובא ומקפיד חוצץ אתמר נמי במידי דלא מיהדק ולישנא דחוצץ לאו דוקא א"כ גם הא דגזרו רובו שאינו מקפיד משום רובו המקפיד הוא נמי בכה"ג אף דלא מיהדק ואף למה שרוצה לומר בס"ט שם דס"ל לדעה זו דמדאורייתא ליכא חציצה אלא במידי דמיהדק אלא שחכמים גזרו כו' ג"כ אין שום סברא לחלק בין מיעוט המקפיד לרוב שאינו מקפיד (עב"י ודו"ק) ומסיק דהיכא דאיכא עוד צד להקל יש להקל אם הם רפויין אע"ג דקפיד עלייהו. ע"ש ועיין עוד בספר תפארת למשה מזה]:

ה **דבוקות זו בזו**. עי' בתשו' אא"ז פנים מאירות ח"ב סי' קמ"ז שכתב דהכא מיירי אפי' אם רוב שערות דבוקות ולהכי הוצרך המרדכי לאהדורי אטעמא אחרינא ולא כתב טעם מפני שאין מקפדת וכתב עוד באשה שחלתה ואמרו הרופאים שאין תקנה אא"כ תעשה מארלאקי"ן וא"א לעשות אם לא שמפזרים בראשה סמים כתושים כמו קמח ועי"ז השערות מסתבכים וכשמדיחים במים הסמים הנ"ל אי אפשר לשערות להסתבך והחולי חוזר וניעור דיש לפקפק אם תוכל לטבול כן דשני טעמים הראשונים שבמרדכי לא שייכי אלא באותן קליעות הנעשים מן השערות עצמן אבל לא בזה שנעשים ע"י דבר אחר וגם הב' טעמים אחרים יש לפקפק בנדון שלפנינו והעלה דאין להקל אא"כ נשאר רוב שערותיה שלא נקלעו דאז הוי מיעוט שאינו מקפיד ולא חייצי אלא מדרבנן סמכינן שפיר ארופא מומחה שאומר שיעלה לה רפואה ע"י זה והוי רביתה אבל לעשות לה כל הראש או רוב שערה דיש כאן ספק דאורייתא אין בידנו להתירה ע"ש. [ועי' בס"ט ס"ק י"ט שהביאו ג"כ וכתב שדבריו נכונים לדינא ומסיים ועכ"פ בכל השערות או ברוב השערות שלה ודאי דאסור לעשות כן לכתחלה ע"י תחבושת וסמים ואם עשתה כן הוא חוצץ בטבילה ע"ש. ועי' בתשו' ח"ס חלק ששי ס"ס פ"ב שכתב אודות האשה שרוצים לדבק שערותיה בשעוה לצורך רפואה פשיטא שחוצץ וע"כ לא שקלי וטרי בתשו' פמ"א וס"ט אלא ע"י סמים ותחבושת שהם עצמם אינם חוצצים אלא שדיבוק השערות חוצץ ואהא שקלי וטרי אי שייך לומר דהכי רביתא ומ"מ הסכימו לאיסור אבל ע"י שעוה שהשעוה בעצמו חוצץ ולא שייך לומר הכי רביתא פשיטא שחוצץ וחלילה להקל כלל עכ"ל]:

ו **לא חייצי**. כתב בספר חמודי דניאל כ"י נראה שהיא צריכה להשהות במים עד שיכנס בהם המים היטב:

ז **תוך ג' ימים**. [עי' בתשו' ח"ס סי' ק"צ שכ' דהדעת נותנת דבעינן מעל"ע ולא אמרינן בזה מקצת היום ככולו וזכר לדבר מבשר ששהה ג' ימים בלא מליחה (לעיל סי' ס"ט סי"ב) וכיון דמיעוט המקפיד אינו אלא מדרבנן המקיל לא הפסיד והמחמיר תבא עליו ברכה ע"ש ועי' מה שכתבתי לעיל סי' פ"א סק"ה]:

ח **בעלת חטטין**. עט"ז ס"ק י"ד שהביא מעשה דאשתו של מהרר"ק היתה צריכה לעמוד לפניו ערומה כו' ואף דאסור להסתכל במקומות המכוסים שבה כדלעיל סי' קצ"ה ס"ז כבר תירץ ע"ז בתשו' נודע ביהודה תניינא חי"ד סי' קכ"ב וע"ש בהגה"ה מבן המחבר שכתב דהכא מיירי לאחר טבילה וכן הוא הלשון שלא היה גרב עליה ולא חיישינן שמא נפל במים כיון שדבוק כ"כ עד שכואב לה להסירו ע"ש:

ט **צואה שתחת הצפורן**. עי' במ"א סי' קס"א סק"ה שכתב וז"ל אע"פ שטיט חוצץ אפילו כנגד הבשר אין מקפידין ע"ז. אבל שלא כנגד הבשר בודאי רוב בני אדם מקפידין אפילו בצואה וחוצץ אע"פ שהוא אינו מקפיד וכמ"ש ביו"ד סי' קצ"ח. [והט"ז כתב דבנט"י יש לסמוך על הר"ת דאין חוצץ רק טיט היוצרים שדומה לבצק שנדבק מאד אבל לא בטיט אחר]:

י **נשאר בידה**. ראיתי בכתבי הרב הגדול מהר"ר דניאל זצ"ל שדעתו להקל בצפרני הרגלים שאינה צריכה טבילה אחרת הגם שאינה יודעת אם היה נקי וכתב שאפשר אפילו יודעת שלא היה נקי א"צ טבילה אחרת שברגלים אין דרכן של הנשים להקפיד:

יא **צריכה**. עבה"ט ומ"ש אם אירע ששכחה בשבת כו' עי' בתשו' שבות יעקב ח"ב סוס"י ח' שכתב דנראה לו עיקר למעשה כמסקנת בעל נקודות הכסף ליטול ע"י עובד כוכבים בידו או בשיניו אף שבתשו' ח"צ השיג עליו היינו דוקא ליטול בכלי אבל בכה"ג מודה וגם הנה"כ עצמו למעשה לא התיר אלא ביד או בשיניו ולרווחא דמלתא כתב דאפילו בכלי אפשר להתיר למקצת פוסקים אבל אין לסמוך למעשה כ"א ביד או בשיניו ע"ש:

יב **מיעוטה חוצצת**. [עי' בתשו' חתם סופר סי' קצ"ה אודות כלות שטובלות ושערותיהן ארוכות ועתידין לקוץ אחר בעילת מצוה ופקפק רב אחד לחוש שיחוצו כיון שסופן להתגלת והוא ז"ל כתב דאין כאן בית מיחוש ומנהג ישראל תורה היא משום דהא דאמרי' בכ"מ כל העומד כו' היינו כשעומד להעשות מיד בלי הפסק דבר אחר ביניהם כמ"ש התוס' ב"ק דף ע"ו והכא אין השערות עומדות להתגלח עד אחר בעילת מצוה והבעילה מפסקת בין הטבילה לגילוח לא שייך עומד לקוץ כקצוץ ועוד ראיה ברורה מנזיר דמ"ד ע"ב ע"ש]:

יג **רפוים**. עי' באר היטב של הרב מהרי"ט ז"ל שכתב בשם בה"י דחוצץ אפילו בדיעבד [רק דאם שמשה כבר אחר הטבילה בטבעת רפויה אין צריכה טבילה אחרת] ועי' בתשו' מקום שמואל סי' נ"ה שחולק עליו ופסק כהש"ע ע"ש ובכתבי הרב הגדול מהר"ר דניאל זצ"ל ראיתי שמחמיר בזה מאד דאפילו אם עברה לילה אחד אחר טבילה זו בטבעת רפוי יש להחמיר להצריכה טבילה אחרת רק אם היה רפוי הרבה יש להקל ועי' בתשו' ב"ח החדשות סי' מ"א [דשם כתב שחלילה לומר דברפוי לא עלתה לה טבילה והאומר זה ראוי לנזיפה ולא אמר הרמב"ם אלא באוחז באדם וכלים כו' (עי' סכ"ח בט"ז וש"ך) אבל זו"ז אין גוזרין רפוי אטו שאינו רפוי מדינא אם לא בנזמי האוזן כיון דטריחא לה מילתא להסירם. וכל כה"ג במה דטריחא לה יש לגזור מטעם חומרא לכתחלה וכן בחוטין שבצואר שתולין בהן הקמיעין כו' ע"ש והביא ג"כ בס' לבושי שרד אות קצ"ג ועמש"ל

ס"ג בד"ה מקפדת גם בס"ט ס"ק ו' ומ"ג דעתו דרק לכתחלה יש ליזהר אבל בדיעבד עלתה לה טבילה ע"ש].

יד **ואם הן מהודקין**. [עבה"ט ועיין בספר שיורי טהרה ס"ק מ"ד שכתב דמדברי ס' גן המלך סי' קכ"ג מבואר דאשה שאין דרכה ללוש בעצמה אין הטבעת שעל ידה חוצץ אפילו מיהדק טובא וכה"ג כתב בא"ר בא"ח סי' קס"א בשם רש"ל דטבעת באנשים אינו חוצץ לפי שאין מקפידין. אם לא בטבעת שיש בו אבן טוב והוא ג"כ מה"ט לפי שאין דרכם של אנשים לעשות מלאכות כאלו ומ"מ אין להקל כיון דבש"ע כאן ובא"ח כתב סתם דטבעת מהודק חוצץ ולא מפליג מידי משמע שאין לחלק בזה ול"ד למוכרי רבב והצובעים שכל אותו אומנת ידוע בכך משא"כ הכא י"ל דלא פלוג מיהו אפשר בדיעבד ושימשה יש להקל בנדון זה ע"ש].

טו **וכן הדין באגד**. עי' בשו"ת שיבת ציון סי' מ"ב באשה אשר לה כאב עינים ר"ל וצוה עליה רופא מומחה שלא יבואו מים כלל על עיניה אפילו מחוץ לעינים פן תאבד מאור עיניה איך תנהג האשה ההיא בחפיפה וטבילה ודעת השואל להמציא לה תחבולה לעשות לה אגד רפוי על עיניה בעת טבילה ואף שכתב הב"ח בשם ש"ד דגבי שירים ונזמים יש לגזור לכתחלה רפוי אטו אין רפוי וכ"כ הרמ"א לעיל ס"א בהגה"ה דוקא בשירים ונזמים שהם עליה תמיד כו' והרב המחבר נר"ו אין דעתו מסכמת להך תקנה דאדרבה אפילו מאן דסובר בשירים ונזמים דלא גזרינן אטו אינו רפוי היינו דשם ליכא תועלת והנאה לאשה אם טובלת במהודקין משא"כ בנ"ד שעיקר פעולת האגד להגין שלא יבואו מים על העינים יש לחוש שתהדק מפני הפחד אך יש לה תקנה אחרת שתתן ידיה על עיניה ותדיח הידים תחלה שתהיינה טופח ע"מ להטפיח וכמ"ש לקמן סעיף כ"ח אך הנחת ידים לא תהיה מהאשה עצמה דאם תכוף את הידים למעלה נעשו קמטים ונתכסה הבשר שבתוך הפרק במקום חיבור היד והזרוע וכמש"ל סעיף ל"ה דהטבילה צריך להיות כמו שהיא הולכת רק אשה אחרת תרד עם האשה לתוך המקוה ותעמוד לאחוריה בריחוק קצת שלא תגע גופה בגוף האשה הטובלת ותדיח ידיה במים ותכסה עיני האשה הזאת ברפיון קצת ותטבול ולענין החפיפה העלה להקל אשר די לה שתרחץ ותחוף כל גופה וראשה חוץ מהעינים וסגי לה בעיון לראות במראה או בבדיקה ע"י אשה אחרת שלא יהיה לפלוף וגם שלא יהיה ריסי עיניה דבוקות ע"ש ועי' בתשו' מהר"ם זיסקינד מרוטענבורג סי' י"ח:

טז **בית הסתרים**. עי' בתשו' נודע ביהודה חלק יו"ד סימן ס"ד ע"ד האשה אשר הושם טבעת של שעוה תוך עומק הפרוזדור לצורך רפואה אם חוצץ בטבילה וכתב דזה ודאי

קרוי מקפיד שהרי הוא מתלכלך תמיד בימי נדתה וצריכה להסירה בעת שתפסוק בטהרה לנקותה וכן בימי לידה ואולי מעכב גם הבדיקה תמיד בשבעה נקיים וצריכה להסירה וא"כ הוא דבר שמקפיד וחוצץ אמנם אף שאמרו בה"ס צריך להיות ראוי לביאת מים דוקא בבית הסתרים אמרו כן אבל במקום הנקרא בלוע א"צ אפילו ראוי לביאת מים ולכן אם אשה זאת אומרת שהוא כ"כ בעומק עד שאין השמש מגיע שם אפילו בשעת גמר ביאה אז מקרי בלוע וא"צ להיות ראוי לביאת מים וא"צ להסירה בשעת טבילה ע"ש שהעלה כן להלכה ולא למעשה עד שיסכימו עמו עוד שני רבנים [ובתשו' ח"ס סי' קנ"ב חולק על ראשית דברי הנו"ב מ"ש דקרוי מקפיד משום שצריכה להסירו בשעת הפסק טהרה וכן בימי לידה וכתב דההסרה שבעת לידה לא מקרי מקפיד שאין אותה ההסרה מטעם ההקפדה לא על הטבעות ולא על לכלוך גופה אלא לפנות מקום לולד וראיה לזה מטבעת של איש שאין בו אבן שאין חוצץ כמ"ש מג"א סי' קס"א אף דמסירו בשעת הנחת תפלין ונטילת לולב רק אם היתה צריכה להסירו בשעת פרישת טהרה זה ודאי קרוי מקפיד וגם מ"ש הנו"ב אם האשה זאת אומרת שהוא כ"כ בעומק כו' הוסיף הוא ז"ל בסי' קצ"ג דאף אם מסופקים בכך ואפשר הוי ספק חסרון ידיעה דאשה בקיאה יכולה לברר מ"מ כיון דהוי סכנה וחולשה רבה להוציא הו"ל מיעוטו ואינו מקפיד כו' ויש להקל ע"ש]. ועי' בנודע ביהודה תניינא חלק יו"ד סימן קל"ה שרב אחד רצה לחלק בבית הסתרים גופא דבמקום שהמים יכולים לבוא בעצמם כמו הפה אם הוא פתוח וכן נקבי החוטם והאזנים אלא שהכתוב גילה לנו שא"צ לביאת מים אלו צריכים עכ"פ ראוי לב"מ אבל אותו מקום של אשה אפילו בית החיצון כיון שאף אם תרחיק ירכותיה לא יכנסו המים רק קצת בהתחלת המקום ולכן כל שהוא לפנים ממקום שהתינוקת יושבת ונראית אין צריכה אפילו ראוי לב"מ והוא ז"ל דחה ראיותיו (גם מדברי הרמ"א בסעיף מ"ג בהגה"ה מבואר דלא כוותיה) וע"ש שהעלה לענין בדיקת הנקיים אם הוא באופן שפי הרחם מכוון נגד חלל הטבעת וכל פה המקור מכוון ג"כ כנגד חלל הטבעת א"כ בשעת הפסק טהרה תתן צמר גפן תוך מטלית של פשתן נקי באופן שיהא עב קצת עכ"פ כמו רוחב חלל הטבעת ותכניס העד הזה עמוק דרך חלל הטבעת עד נגד פי המקור ויהא אצלה מקודם בה"ש עד אחר צה"כ וגם ביום א' תעשה כן ובשאר ששת ימים תבדוק כפי האפשר לה ע"ש. ועי' בתשו' זכרון יוסף חי"ד סי' י' שמסכים ג"כ להנו"ב הנ"ל גם הביא מתשו' שבו"י ח"א סי' ס"ט שכתב בפי' דלענין מיעוט המקפיד אמרי' ספק דרבנן לקולא (וצריך עיון כעת דהא באיתחזק איסורא לא אמרי' ס' דרבנן כדלעיל ס"ס ק"י בדיני ס"ס אות כ' והכא איתחזק איסור דטומאת נדה וצ"ל דס"ל כדעת הפר"ח שהבאתי שם וכבר

כתבתי שם דאין כן הלכה וכעת אין ס' ה"ל לפני) ועוד לפי שהאשה אמרה שאינה יכולה לקחת הטבעת משם משום סכנת נפשות זולת בבוא חבלי לידה בהכרח נוטלתו כדי שלא ימנע יציאת העובר מרחמה א"כ מקרי אינה מקפדת (עמש"ל סק"א בשמו) ולענין בדיקה העלה שיכולה לבדוק א"ע כשאר נשים במוך שתכניס לאמצע פרוזדור עד קרוב למקום שהשמש דש ותניחהו שם כל בין השמשות בשעת הפרשתה לטהרה וכן תעשה גם באחד מימי הספירה בשחרית או ערבית וגם תבדוק צד שמאל רחמה ואף שצד הימין ומקום הטבעת א"י לבדוק אין בכך כלום רק תעשה מה שביכולתה לבדוק בכל המקומות שתוכל להגיע שם ובשאר ימים די לה בבדיקה קלה ע"ש באריכות ועי' בתשובת רבינו עקיבא איגר זצ"ל סי' ס' שהאריך מאד בענין הנ"ל והסכים ג"כ להקל לענין החציצה דאינה חוצצת וגם הגאון מליסא ז"ל הסכים להיתרא אולם במה שמקיל בתשו' זכרון יוסף הנ"ל לענין הבדיקה חולק עליו מאחר שרבו דעת רבותינו המחמירים דבעינן דוקא בדיקת חורין וסדקין ומשמע דאינה בדיקה כלל בלא חו"ס. אולם אחת היא שיש בזה לדון ולהקל די"ל דמאי דצריך בדיקת חו"ס היינו כיון דע"פ הרוב אינה יכולה להכניס העד בעומק עד מקום שהשמש דש ממש כמ"ש הב"י ואף במקום גמר דישת השמש אינו ממש במקור חיישינן דזב לצדדים לחו"ס ואינו פוגע בעד א"כ יש תקנה לאחותנו לבדוק בשפופרת (דע"י זה יכולה לדחוק המוך יותר) ומוך בתוכו ולדחוק הרבה המוך עד שיכנס לפנים ממקום שהשמש דש סמוך לפי האם ממש דזה הוי הוכחה דאם המקור זב היה נוטף על המוך ולא בעי בדיקת חו"ס ככה יהיה בדיקה דפסיקת טהרה ויום א' דז"נ וסיים דיש להקל ע"י בדיקה הנ"ל באופן אם יסכימו גדולי הדור ואף אם יקילו ביותר שיהיה רק בדיקה דהפסק טהרה כפי הנ"ל ולסמוך על הרמב"ן דבדיקת שבעה נקיים לא בעי חו"ס מסכים ג"כ לזה ע"ש. ועי' בתשו' בשמים ראש סי' קנ"ו בהגהת כס"ד שם מה שהאריך בזה הן על ענין הבדיקה והן על ענין החציצה ע"ש ועי' עוד בשאלות ותשובות תשובה מאהבה ח"א מסי' ל"ו עד סי' מ"ב [ובתשובות חתם סופר סי' קצ"ב וקצ"ג] מה שכתב בזה:

יז **שפתותיה**. כתב בס' חמודי דניאל כתב יד אבל אם קרצה שיניה לא הוי חציצה ע"כ:

יח **אין טובלין בכלים**. עי' בתשו' אא"ז פנים מאירות ח"ג סי' מ"ב שנשאל אם מותר לחבר טסין של נחושת בקרקעות המקוה ובכתלים כדי שיחזקו מימיו והשיב להתיר לפי דהני טסין לא מקבלי טומאה קודם שנתחברו למקוה דה"ל כגולמי כלי מתכות ע"ש באורך:

יט **נסרים**. עיין באר היטב בשם מהר"ם מלובלין. ועס"ט שכתב דבמקום שאין אבנים מצויין אפשר לתקן בנסרים שאין כל אחת רחב כ"כ שיהא ראוי למדרס הרגל כ"א ע"י

חיבור הרבה נסרים ואז לא הוי ראוי למדרס קודם שחיברו למקוה כו' ע"ש עוד. (ועי' בתשו' חתם סופר ס"ס ר"א אודות שבקרקע המקוה העשוי מבנין לבנים נתנו עליו נסרים עבים כדי שלא יזובו המים בין הלבנים ויבלעו בו והנסרים משולבות אשה אל אחותה ע"י ברזלים וצוה המורה לעשות בהם נקבים כשפופרת הנוד כדי לצאת דברי האמור בש"ע ומהר"ם לובלין והוא ז"ל כתב לו דאינו נכון ואם בא לחוש לחומרת מהרמ"ל מה הועיל בעשותו נקבים וכי מפני זה אינם ראוים למדרס שהנקבים מועילים לבטל מתורת כלי קיבול אבל לא לבטל מתורת מדרס ואדרבה מגרע גרעי השתא שהרי מכיון שמונחים על רצפת אבנים הרי הנקבים עשוים לקבלה וה"ל כלי קיבול ממש (לע"ד אינו מובן לפמ"ש הוא ז"ל עצמו בסי' רי"ו ויובא קצת לקמן סי' ר"א סק"ה וע"ש בס"ק י"ח) ועוד דאיכא למיחש שהמים שנכנסים לתוך הנקבים ונמשכים למטה בין הנסרים ולבינים ואולי יעשו עי"ז כזוחלין ויפסלו המקוה כולו מדינא כמבואר בש"ע סי' ר"א ס"נ. (וגם זה אינו מובן קצת עי' בש"ע שם סנ"א ומ"ש שם בשמו בסי' רי"א ואפשר לישב) ועוד אני תמה אם בא לחוש לחומרת מהרמ"ל איך יקבעו בו ברזלים והם מקבלים טומאה ועי"ז גם העץ מקבל טומאה מפני שהברזל מעמיד אותם כו' (גם ע"ז קשה ממ"ש הוא ז"ל עצמו בסי' ר"ו ויובא קצת לקמן סי' ר"א ססק"ח) לכן נ"ל דודאי הרוצה לחוש לחומרא הנ"ל יעשה רצפת אבנים בלא נסרים כלל וכלל והמקיל לא הפסיד אפילו עם הברזלים מטעם כיון שעשויים מתחלה לשם בנין אבל עכ"פ יש לסתום הנקבים שצוה לעשות בהם משום חשש זחילה שהוא חשש דאורייתא עכ"ד ע"ש) ועי' בתשו' נודע ביהודה תניינא חלק יו"ד סי' קל"ח במקוה שהיתה עמוקה והנשים מתפחדות לירד שם לטבול ולקחו כסא והעמידו לתוך המקוה וקשרוהו בחבלים כדי שיעמדו על הכסא בשעה שטובלת יש לגעור בהם ואף דע"פ סברא אחת שנשען הט"ז לענין היתר נסרים יש למצוא היתר גם בזה מ"מ הבו דלא לוסיף דשם יש כמה סברות להתיר משא"כ ספסל דמפורש במשנה פ"ח דמקואות לאיסור לא נסמוך על סברא חיצונה להתיר ע"ש:

כ **שלא עלתה**. עבה"ט מ"ש ואפשר כו' ומ"מ צריכה להגביה רגליה בשעת טבילה כדמשמע בש"ך סק"מ בסופו. דגמ"ר. וכ"כ בספרו תשובות נו"ב תניינא ס"ס קל"ו וכתב שם דמה"ט אם יש מקוה אחרת אין לטבול במקוה שיש רפש וטיט אף שאינו כמו טיט היון שעכ"פ צריכה בשעת טבילה להזדקר לקפוץ באויר בעודה תחת המים קרוב לודאי שאין הנשים נזהרות בזה ע"ש:

כא **זרת לפחות**. [עי' באר הגולה שכתב שהוא חצי אמה של ו' טפחים ועי' בספר לבושי שרד שכתב דזה אינו ברור כ"כ כי מבואר בירושלמי דיש שני מיני זרת כו' לכן בעת תיקון

המקוה ראוי לדקדק שיהא דוקא י"ב גודלין שהוא חצי אמה ואח"כ בהזדמן שמתמעטין המים לא יפחות עכ"פ מי' גודלין וכתב עוד דראוי לכל מורה להשגיח ע"ז כי לדעת הש"ך ס"ק מ"ט יש בזה חשש פסול דיעבד ע"כ ראוי שיתן לאשה העומדת על הנשים בעת טבילה מדה של עשרה גודלין למען תדע ליזהר בדבר ויזהירנה שאם לא יהיה כ"כ ממעל לטבורה של הטובלת לא תטבול אא"כ תוכל לשכב לארץ בתוך המים כמו דף לא שתקפל קצתה על קצתה ויהיו המים עולין למעלה מכל גופה. וגם בכל דיני הטבילה החיוב מוטל על כל מורה להזהיר תמיד להאשה העומדת על הטבילה ולא יסמוך במה שהזהירה פ"א רק יהיה רגיל בכך ע"ש]:

כב **תכרוך שערה**. [עי' בתשו' רבינו עקיבא איגר סי' ק"ד (הובא קצת באורך בפ"ת לאה"ע סי' קט"ו ס"ד) דאם לא עשתה תיקון זה וטבלה בינה לבין עצמה לא עלתה הטבילה ע"ש ועי' בס"ט מ"ש בשם מהרש"ק]:

כג **באבק של רגליה**. עי' בתשו' פני אריה סי' ו' שנשאל ע"ד האנשים אשר קווצותם תלתלים ונפזר על ראשיהם אבק לבן שקורין פוד"ר אם חוצץ בתפלין והעלה דכיון שעשוי לנוי הרי כגופו של שער ואינו חוצץ בתפלין של ראש וכתב שאין ללמוד מזה שתהא אשה מותרת לטבול עם האבק זה שעל ראשה דמיד כשיבואו השערות במים אזיל ליה הנוי ולא עדיף תו מאבק שעל רגלים ואפילו לדעת הרמב"ם דאבק של רגלים שאינו חוצץ בדיעבד מ"מ בהא הרמב"ם מודה דזה גרע יותר מאבק של רגלים ע"ש:

כד **שטבלה בבגדיה**. [עבה"ט ועמש"ל ס"ג בד"ה דמקפדת עליהם]:

כה **אינו חוצץ**. כתב בספר חמודי דניאל כ"י נראה דאותן כנים קטנים מתים הדבוקים בשער צריך להסירן דהוי חציצה:

כו **בלא כוונה**. כתב בספר חמ"ד כ"י אם היה בעלה חולה ר"ל וספרה שבעה נקיים וטבלה בכדי שתוכל ליגע בו ולא כוונה לתשמיש נראה דאותה טבילה מהני אף לתשמיש:

כז **מותרת לבעלה**. עי' מה שהקשה ע"ז בספר יום תרועה דף ח' ע"א ועי' בתשו' רדב"ז החדשות סימן ל"ד שתירץ קושייתו וע"ש עוד. ועי' במג"א סי' קנ"ח ס"ק י"ג שכתב דבזה לא שייך לברך:

כח **ויש להחמיר**. עבה"ט מ"ש מיהו אם אנסה חברתה כו' ובספר חמודי דניאל כ"י כתב לכאורה נראה דוקא חברתה אבל איש לא מהני ע"כ [ועי' בס' לבושי שרד סי' צ' שכתב דיש להסתפק אם נכנסה להקר ואח"כ נתכוונה ולא הגביה רגליה בשעת טבילה אי מהני שלא להצריכה טבילה אחרת ויש להקל ע"ש]:

כט **דברים אלו**. עבה"ט מ"ש או עם הארץ. ובספר חמ"ד כ"י כתב דהכא מיירי בע"ה גמור שאינו יודע לקרות ק"ש כיון שמנאוהו עם דברים טמאים ע"כ:

סימן קצט

א **ולא בשאר משקין**. עט"ז סק"ב ובספר חמודי דניאל כ"י כתב לכאורה נראה שבשאר הגוף שאין שם קמט מותר בשאר משקין:

ב **ולסרוק שער ראשה**. עבה"ט של הרב מהרי"ט ז"ל מ"ש בשם שבות יעקב ועי' בתשו' נודע ביהודה חי"ד סי' נ"ג שכתב באשה שמסופקת אם עיינה בשערותיה כלל הרי יש ספק דאורייתא וצריכה טבילה מחדש ואף אם ברור לה שעיינה רק שמסופקת אם סרקה דאז הוי ספק דרבנן מ"מ צריכה טבילה אחרת כיון דאיכא חזקת איסור ועוד דהוי דבר שיש לו מתירין אלא שיש היתר מטעם שכתב הט"ז בסי' ס"ט ס"ק כ"ד וה"נ סירכא נקט ואתא עכ"ד ומשמע קצת דאף במסופקת אם עיינה ג"כ מותר מטעם זה ומ"מ צ"ע בכל זה אף בא"י אם סרקה לפי שבנה"כ שם השיג עליו דלא דמיא לק"ש ולא אמרינן שם סירכא נקיט ואתאי וה"נ כן הוא [מיהו י"ל דזה דמי למ"ש שם בסי' ס"ט ס"ק ט"ו בשם הגאון מהר"ש כ"ץ באשה שמלחה ושכחה אם מלחה צד השני שהתיר אפילו לדעת הנה"כ כו' ע"ש]. ועכ"פ נ"ל באם מסופקת על העיון לא נתיר מטעם סירכא נקט דאפשר דהט"ז לא אמר אלא בספק דרבנן כההיא דהתם:

ג **מסבך השערות**. עי' בתשו' בשמים ראש סי' רצ"ח:

ד **מנהג יפה**. עי' בה"ט ומ"ש בשם פנים מאירות עי' בתשובת נודע ביהודה חלק יו"ד סימן צ"ט:

ה **בליל שבת**. עי' בתשו' ש"ב גבעת שאול סי' ס"ט באשה שיש לה קאלטינע"ס ששכחה לחוף ביום מותרת לטבול בליל שבת כיון שא"צ לסרוק עצמה כדלעיל סי' קצ"ח ס"ו ע"ש:

ו **ולהרמב"ם**. עי' בתשו' שב יעקב סי' מ"ו שיש להחמיר כהרמב"ם ע"ש עוד ועיין ש"ך:

סימן ר

א **אחר הטבילה**. עי' בתשובת הר הכרמל חי"ד סי' כ"ה שכתב דאף במקום שאין נוהגין כן אלא מברכות קודם הטבילה היינו דווקא בחול אבל בשבת כשטובלת יש לאשה לנהוג כן לברך אחר הטבילה או קודם טבילה בלחש בין שפתיה ע"ש טעמו:

ב **וכן נוהגים**. עי' בתשובת אא"ז פנים מאירות ח"א סי' ע"ד באמצע התשובה:

ג **נוהגים**. [עט"ז בא"ח סי' פ"ד ובמג"א סי' מ"ה סק"ב ומדיוק דבריהם משמע דמקואות שלנו דמחממים אותם ונפישי זוהמא דינו כמרחץ ממש ובס' פמ"ג ומחצית השקל שם מסופקים בהאי מלתא. ועי' בתשו' חתם סופר סי' ר"ז שכתב דמאי דאיבעיא להו פשיטא ליה להגאון יעב"ץ בספרו מור וקציעה שכתב וז"ל וכ"ש בבית הטבילה דידן שרוחצים ג"כ בחמין פשיטא דאסור לגמרי לברך בשם אלא יש לנהוג לברך קודם שתכנוס ולא תפסוק בדבור ואף אם לא מחשב תכיפה מ"מ הפסק נמי אינה נחשבת וכך אני נוהג עם ברכת ציצית כשאני לובש שם בגדי אחר טבילה עכ"ל והוא ז"ל פלפל בזה והביא ג"כ ראיה לאיסור. וע"ש עוד שנשאל במי שיש לו בתוך חדרו חפירה מקוה מים חמין לטהרת נשים שבביתו ומכוסה בכיסוי נסרים אי מותר ללמוד באותו החדר והשיב מאחר שהחדר שהחפירה בתוכו הוא נקי וטהור רק לפעמים פעם או פעמים בחודש חופפת אשה בתוכו במים חמין ונהי שהחפירה נפישא זוהמא מ"מ החדר שהוא רשות לעצמו נקי וטהור ולית ביה הבל ולא זוהמא והחפירה מכוסה בנסרים אין שום סברא לאסור שם ללמוד אך מהיות טוב יעמוד מחיצה המטולטלת לחוץ בין הלומד ובין מקום המקוה המכוסה בנסרים ועובדא ידענא שהחסיד מהור"ר זלמן זצ"ל בפ"פ דמיין היה לו מקוה חמין בתוך חדרו והיה מכוסה ולמד שם ולא רפרף אדם מעולם ע"ש]:

סימן רא

א **ושיעורה אמה על אמה**. עי' בתשב"ץ ח"יא סי' קכ"ט ועוד מסי' קס"ג עד סי' קס"ז במקום עגול או העשויה בתמונת חצי כדור לחלק לחצאים איך משערים אותו ע"פ דרכי המהנדסים:

ב **מ"ד אלף**. עי' ש"ך ועי' בתשו' דרכי נועם סי' כ"ה מ"ש בזה:

ג **גדול יותר**. עי' בתשו' מעיל צדקה סי' ל"ט שכתב דבמי מקוה צריך שיהא החריץ גדול כ"כ בענין שכשיכנס אדם לתוכה לטבול לא ישפכו מן המים חוצה ולא כלום ואף אם יהיה בתוכה אלף סאין לא מהני לה (אף דמדברי המחבר לא משמע הכי לשיטתו אזיל לקמן ס"נ והא דלא הגיה הרמ"א מידי משום דלא מפורש בדברי המחבר להדיא וכהאי גווני מצינו בכ"מ) כמ"ש לקמן ס"נ בהגה"ה. דיש להחמיר לכתחלה אף אם ישארו מ"ס עד הסדק לסתום הנקב דלא ליהוי זוחלין ומלשון הב"ח משמע שיש להחמיר אף דיעבד וה"ה הכא יש להחמיר שתהיה המקוה גבוה כ"כ שלא יצאו מן המים חוצה בטבילת האדם הן גדול לפי גדלו וקטן לפי קטנו שלא יהיו זוחלין. וחכם אחד חולק עליו שזה לא מקרי זוחלין דדוקא אם המים יוצאים מעצמם ולא כשיוצאים ע"י הטובל כמבואר בש"ך

סק"ל והוא ז"ל חזר והשיב לו להעמיד דבריו דדוקא אם כשיצא הטובל יחזרו המים למקומם לאו זוחלין הן משא"כ אם שוב אינם חוזרין ודאי הוו זוחלין ע"ש עי' בנודע ביהודה תניינא חלק יו"ד סוף סי' קל"ז:

ד **מתערבים עם הנוטפין**. [עש"ך סק"י ועי' בתשובת חתם סופר ס"ס רי"א מ"ש בזה]:

ה **לטבול בנהרות**. [עי' בתשובת חתם סופר סי' ר"ב שהאריך בזה]:

ו **פסול מה"ת**. עי' בתשו' רדב"ז החדשות סי' פ"ה:

ז **של מקוה**. עי' באר היטב בשם ש"ך ועי' בתשובות ר' חיים שבתי ח"ג סי' כ"א דף כ"ח ע"ג מה שהקשה ע"ז מסוגיא דב"ב דף ס"ו דמבואר שם דקבעו ולבסוף חקקו לא מהני רק לענין שאיבה דרבנן אבל לא לאיסור תורה ומ"מ העלה דאין לזוז מפסק הטור וכשר לטבול בתוכו כשקבעו ולבסוף חקקו וכתב שם עוד ליישב הקושיא דלפי המסקנא לא אמרינן כהאי תירוצא דשאני לענין שאיבה אלא סברא אחרת ע"ש ועי' בספר באר יעקב מ"ש בזה [ולדינא העלה ג"כ דאין לזוז מפסק הנ"ל והסכימו עמו הגאונים חביריו וע"ש. וכן פסק הלכה למעשה מרכבת המשנה פ"ו הלכה ד' ממקואות ויובא קצת לקמן סק"י] ובספר ישועות יעקב בא"ח סי' קנ"ט סק"ז. ועי' בתשו' נודע ביהודה תניינא חלק יו"ד סימן קמ"ב שעמד ג"כ בקושיא זאת ולא נתקררה דעתו עד שהוצרך לומר דהטור ובעלי הש"ע לא קיימו אטבילת נדה אלא בדיני מקוה והרי גם כלים חדשים הניקחים מן העובד כוכבים צריכים טבילה ויש מהפוסקים שסוברים דעיקר טבילה זו הוא מדרבנן ואפילו לדידן דוקא כלי מתכות אבל כלי זכוכית לכ"ע דרבנן ולכן כתבו שאם קבעו אחר שחקקו פסול ור"ל אפילו לטבול בו כלי זכוכית אבל קבעו ולבסוף חקקו יש חילוק דבכלי זכוכית שרי לטבול בתוכו אבל כלי מתכות וק"ו אשה נדה אסורים לטבול בתוכו ואפילו בדיעבד לא עלתה לה טבילה וכתב דבעלת הכתם שהיא רק טמאה מדרבנן אינה טובלת בו לכתחלה אבל בדיעבד עלתה לה טבילה גם בתשובת רבינו עקיבא איגר סי' ל"ט דעתו דדוקא לענין מים הנמשכים דרך כלי בזה מהני קבעו ולבסוף חקקו אבל לא לענין לטבול בתוכו וכתב דאף דמדברי הטור משמע דגם לענין זה מהני וגם ברמב"ם ס"פ י"א מהל' כלים משמע הכי דאף לענין קבלת טומאה בכלי גמור בעינן עליו שם כלי בתלוש מ"מ מה נעשה כיון דבסוגיא דב"ב הנ"ל מפורש בהיפך ע"ש. [ועי' בתשו' ח"ס סי' קצ"ח וסי' ר"ה ורי"ז שהאריך מאד בזה. ושם כתב אחרי שדעת רמב"ם ורשב"א ואגודה ורא"ש וטור וש"ע ותשובת ת"ח וספר באר יעקב ומרכבת המשנה ומנהג כל ערי ישראל להתיר לטבול בכלי שקבעו ולבסוף חקקו ובתלוש ולבסוף חברו הוי כמחובר לענין זה ודאי דאסור לפקפק ולהרהר על הוראה זו וכתב עוד דה"ה כשהחקיקה וקביעות באים

כאחת כגון שעושין קיסטי"ן מנסרים יתד ע"י עמודים שנקבעו בקרקע ובבנין וכן מותר לחלקה אח"כ ע"י הבדל חומת עץ בין מים למים אם יהיה בכל אחד כשיעור ע"ש] וכתב עוד בנו"ב שם בדבר המקוה אשר לפעמים המים מתמעטים עד שלא נשאר שיעור מקוה אם יכולים להעמיד בתוכו חבית גדולה עם נקבים בתחתיות כשפ"ה ולקבוע החבית בסיד כמעשה בנין ואחר שיתמלא המקוה יסתמו הנקבים בברזות של עץ כדי שלא ימעטו המים וכתב שאין זה נכון [אף אם נחליט דקבעו ולבסוף חקקו מהני גם לענין טבילת נדה ואף אם יפתחו הברזא בכל עת טבילה] דכיון שסותם הנקבים בברזא של עץ לא נתבטל החבית מתורת כלי ואף בעת הסרת הברזא מקרי כלי כמבואר בא"ח ס' קנ"ט ס"ה דשם בעת שנוטל ידיו דרך הברזא אז אין הברזא בחבית ואפ"ה תורת כלי עליו כיון ששוב יחזור הברזא לתוכו ולכן אם בעת שעושה הנקב בחבית תיכף היה בדעתו לסתמו בברזא לא נתבטל שם כלי מן החבית כלל אפילו קודם שתיקן הברזא כו' ע"ש וע' בתשו' בית אפרים חי"ד סי' נ"ג שהשיג עליו והעלה דאף שחושב בעת עשיית הנקב לסתמו סתימה גמורה לא מהני כלל כ"ז שלא נסתם ומ"מ חושש לדברי הגאון נו"ב ז"ל לכן שפיר דמי לעשות נקב א' גדול כמוציא רמון ולסתמו בסיד וצרורות דרך בנין וזה יהיה סתום ועוד יעשה נקב כשפ"ה עם ברזא ולפתוח הברזא בכל עת שבא לטבול [ועי' עוד מזה בת' משכנות יעקב ס"ס מ"ד ובתשו' ח"ס סי' קצ"ח ור"ה ור"ן ורי"ח באורך. ולכאורה הראיה שהביא בתשו' משכנות יעקב שם מש"ס דיומא גבי בן קטין עשה י"ב דד לכיור כו' ראיה גדולה היא ואינה נדחית מפני סברת תשובת בית אפרים ותשובת ח"ס שם] וע"ש שנסתפק מה נעשה בטבילה של שבת (מיהו נ"ל דכל עיקר ספיקו ל"ש אלא למאי דס"ל מעיקרא דדי בנקב א' משא"כ השתא לא שייך זה וצ"ע שם) אם מותר לפתוח הברזא ולסתמה שהרי הנקב מבטל מתורת כלי והסתימה חוזר ועושהו כלי וצידד להתיר ועכ"פ אין להחזיר הברזא אחר שטובלין בה בחוזק רק תהיה רפויה קצת ומתנועעת בתוך החור לכאן ולכאן ע"ש. ועי' עוד בתשובת ב"ח שם שהאריך הרבה בדיני מקוה וגם בתשו' נו"ב שם בסוף התשובה ביאר י"ד פרטי דינים במקואות ע"ש:

ח **שאין טובלין בכלים**. עי' מענין זה בתשו' מאיר נתיבים בקונטרס מקוה ימים שהאריך בזה:

ט **הלוקח כלי גדול**. עי' בתשו' אא"ז פנים מאירות ח"ג סי' מ"א שרב אחד רצה לומר דזה דוקא בכלי של עץ אבל בשל מתכות אף שניקב בכדי טהרתו טמא מדרבנן והוא ז"ל השיג עליו ע"ש:

י **כגון חבית גדולה.** עי' בתשו' רבינו עקיבא איגר סי' מ' במקוה שרוצים לעשותו ע"פ מי הנהר לעשות תיבה וקובה בשולים כשפ"ה והתיבה צפה ע"פ המים ומקודם פוקקים הנקב לשפוך בתוכה חמים וכשיורדים לטבול מסירים הפקק וכתב דבפשיטות דמי ממש להההיא דפ"ו מ"ה דמקואות השידה והתיבה שבים אין מטבילין בהם אא"כ היה כשפ"ה ומשמע דאף בנקב מן הצד דהמים שבו כשאובים מ"מ מהני כיון דהמים מקיפין מכל צד ונטהר ע"י חיבור לנהר כשפ"ה וא"כ בנ"ד אף אם פוקקים הנקב בשעה שמטיל בו חמים כיון דמסירים הפקק בשעת טבילה ומחובר כשפ"ה שרי. אולם לדעת הר"ש שם דמחלק בין כלים תלושים לקבועים דבתלושים שהוא דרך ארעי לפי שעה לא חיישינן שיזדמן שיניחנו במקום שאין מוציא המים כשפ"ה אבל בקבועים חיישינן לכך וה"נ בנ"ד כיון דהוא מלתא דקביעא י"ל כיון דבשעת סתימת הנקב נעשו תלושים לא מהני אח"כ חבור כשפ"ה אולם יש תקנה לנקוב הפקק או שולי התיבה ואף שאין בנקב כשפ"ה הא מדברי הר"ש פ"ד מבואר דנקב כ"ש בשוליו מבטלו מתורת כלי וא"כ לא נעשו המים תלושים כלל ואף דדעת הרמב"ם דאפילו נקב המטהרו לא מהני לבטלו מתורת שאובין וק"ו לטבול בו אא"כ קבעו בארץ או סתמו במעשה בנין כמ"ש בש"ע סעיף זה מ"מ בחבור לנהר כשפ"ה דאין כאן רק גזירה שמא יניחנו כו' סמכינן על שיטת הר"ש והרא"ש (לקמן סעיף מ') דאפילו נקב כ"ש ולא קבעו בארץ כשר ועוד דכיון דהרמב"ם לא ס"ל הך גזירה שכתב הר"ש הנ"ל א"כ בין להר"ש ובין להרמב"ם המקוה כשר אף דאינן מטעם אחד לא תפסינן ב' החומרות בהדדי (וכעין שכתב הש"ך לעיל סי' נ"ד סק"ט ע"ש) ואף דבש"ך ס"ק כ"ו לא הקיל רק בניקב כשפ"ה ויש לומר כו' עד אבל כאן במים מקיפו דהר"ש הוא האוסר ואיהו ס"ל דנקב כ"ש מהני ולא מצינו דאוסר לטבול בו י"ל דסמכינן ע"ז להקל בנקב כ"ש אך אעפ"כ כיון דיש לפקפק בזה טוב יותר לעשות מכסה לא בהידוק אלא ברפוי (ר"ל שלא יעשו פקק רק מכסה לכסות הנקב ויהיה רפוי ואז נחשב כאילו הנקב פתוח והוי ממש כנדון הש"ך ומפני דיש לחוש שיהיה פעם מהודק לכן יש לנקוב גם כן נקב כ"ש) ולנקוב ג"כ שולי התיבה בנקב כ"ש דבזה יש לסמוך להקל אולם עדיין יש חשש במקוה זו כיון דמיוחד לעמוד בו ולטבול הוי מיוחד למדרס ופסול להראב"ד (לעיל סי' קצ"ח סל"א) משום גזירת מרחצאות וגרע מנסרים שבמרחץ דכתבו האחרונים להקל כיון דנעשו לחברם בקרקע גם המים צפים עליו אין בו דין מדרס משא"כ בנ"ד דלא מחברו בקרקע. אך יש לצדד להקל די"ל דוקא בקבוע ע"ג קרקע דומה למרחצאות אבל בנ"ד דאינו קבוע ע"ג קרקע אלא דתלוי ע"פ המים י"ל דאין זה דומה למרחצאות וכיון דהרבה פוסקים לא ס"ל להההיא דהראב"ד וי"ל

דבכה"ג גם להראב"ד שרי יש לסמוך בזה להקל ע"ש [ועי' בתשו' ח"ס סי' ר"ו שאלה כזו שעשוי מקוה ע"ג גיגית אתת תלויה בשלשלאות לתוך המעיין ומנוקבת כשפ"ה לחברה אל המעיין וסותמין הנקב בברזא כדי שלא יתקררו החמין ובשעה שהיא יורדת לטבול פותחין הברזא כדי לחבר עם המעיין וכתב שמקוה כזו כבר בא לידו ופסל אותה מטעם שאינה מחוברת בקרקע רק תלוי בשלשלאות ואז בעי מדינא שיהיה הנקב פתוח בשעת טבילה ואי לאו פסולה מה"ת וכל הנשים המשמשים המקוה העידו לפנינו שאין פותחין הברזא ממש מפני שא"א להם למצוא הנקב בתוך המים כו' וכל הני מילי לימרו משמי ברבים שאני פוסל המקוה ומכ"ש שנעשה התיבה מעיקרא לשמש הקרקע גרע טפי כו' ע"ש עוד דמצד שהגיגית נחזקה בחבושים ויתדות של ברזל אין קפידא דהחשוקים והיתדות אינם עושים את הכלי כלי מתכות ומכ"ש בנ"ד שאין הגיגית צריכה להם עתה כלל רק שלא יתקלקל לעתיד ע"י כובד המים וטובלים וכמ"ש בנודע ביהודה מ"ת סימן קל"ז (הובא לקמן ס"ק כ"ב ע"ש):

יא **נקב המטהרו**. עש"ך ס"ק כ"ג בסופו מה שהקשה על המחבר ועי' בשו"ת השיב רבי אליעזר סי' א' מ"ש בזה:

יב **וקבעו בארץ**. עי' בס' מרכבת המשנה פ"ו מהלכות מקואות דין ד' שכתב שנשאל בכלי שחיברו בקרקע אי מהני נקיבה אח"כ והשיב דזה פשוט דמהני ממ"נ אי תלוש ולבסוף חיברו כתלוש דמי כו' עד וכיון דמותר לנקבו בעודו בקרקע שרי אח"כ לסתמו דבשעת נקיבה בטל מתורת כלי והסתימה אח"כ חשוב כצינור שקבעו ולבסוף חקקו ובהדין זה פשוט עכ"ל וכ"כ בספר באר יעקב דה"ה דמותר לקבעו בקרקע כשהוא שלם ולעשות נקב אח"כ בעודו קבוע בקרקע כשיעור שפ"ה לכל היותר ואף אם סותם אח"כ הנקב כשר דהוי כמו קבעו ואח"כ חקקו [ע"ל סכ"ה] אלא שכתב דכיון דמשמעות הפרישה אינו כן לכן לכתחלה או בדיעבד במקום דליכא הפסד כ"כ יש להוציאו ולעשות לו נקב בתלוש אבל היכא דאיכא טרחא או הפ"מ יש להתיר ע"ש שהאריך בזה ועי' בתשו' רבינו עקיבא איגר זצ"ל סי' ל"ט דדעתו ג"כ בפשיטות דמהני נקיבה בעודו קבוע בקרקע אמנם מה שכתבו דמותר אח"כ לסתמו בזה אין דעתו כן דכיון דכבר קנה שם כלי בתלוש וע"י החיבור לארץ לא אבד שמו אלא שע"י הנקב מקרי כלי פסול ושוב כשנסתם חוזר להיות כלי אך כתב דוקא בחיברו לכלי בעודו שלם דבעידן חבורו לא הועיל כלום החבור לקרקע לבטל שם כלי ממנה בזה אף בנקבו אחר כך וחזר וסתמו הוא כמעיקרא להיותו כלי במחובר אבל אם ניקב הכלי קודם שחברו י"ל דכיון דבשעת חיבורו לא היה עליו שם כלי וכבר נתבטל ממנו שם כלי ע"י החבור בזה אף דסתמו אח"כ לא נעשה כלי

במחובר והוי כקבעו ולבסוף חקקו. אמנם מ"מ לטבול בתוכו אסור רק דמים הנמשכים דרך כלי כזה כשרים (כאשר כתבתי בשמו לעיל ס"ו ד"ה בתוך הכלי) ע"ש. וכתב עוד הבאר יעקב שם בדבר המקוה שלקחו כלי גדול ועשו נקב בשוליו כדינו וקבעו בארץ בתוך בית אחד וסתמו הנקב בעץ היטב להחזיק המים אח"כ רוצים להוציא הכלי הנ"ל ולקבעו במקום אחר דזה פשוט שצריך לעשות נקב מחדש דכיון שמוציאו מבית הראשון כשהיה סתום היטב הדרא למלתא קמייתא והוי עלה שם כלי בתלוש דלא כמורה אחד שטעה בזה ע"ש:

יג **שיצאו מהכלי**. עבה"ט מ"ש ל"ש שהכלי שלם כו' ועי' בתשו' נו"ב תניינא חלק יו"ד סי' קל"ט שרב אחד רצה לאסור במקוה שנעשה כה"ג וכדי שלא להוציא לעז חפש למצוא היתר ע"פ דברי הש"ך בס"ק נ"ו בשם הראב"ד שהמים היורדים לבור באחרונה קרובים לצאת יותר מהראשונים והוא ז"ל חלק עליו דודאי אף שהכלי מלא חוזק הקילוח הבא יורד לתוך הכלי כולו ונעשה הכל שאובים ופסולה ואפילו הנשים שכבר טבלו הם בנדתן וכל מה ששמשו היה באיסור ויטבלו עתה מחדש. וע"ש בסי' ק"מ דאם המקוה הזה שנמשכו בו המים הצפים מעל הגיגית היה מקום חפירה בקרקע והיה מעיין נובע אלא שלא היה בו אפילו כ' סאה והמים הצפים השלימו השיעור בזה הנשים שטבלו א"צ טבילה שנית וכדאי הם אותן הפוסקים לסמוך עליהן שמעיין לא נפסל בשאיבה ומטהר בכ"ש ע"ש:

יד **להיות לה דין מקוה**. [עבה"ט ובש"ך סק"ל ועי' בתשו' חתם סופר סימן ר"ט שכאריך בזה ומבואר שם שגם דעת הרמב"ם להכשיר אפילו בטלו ב' הזחילות מקום הכניסה ממעיין ומקום היציאה מ"מ שם מעיין עלה אך אין להקל נגד הראב"ד. ועכ"פ כ"ז שנקבו הזחילות פתוחים טובלים בו בלא פקפוק ואין להחמיר לגזור דילמא פסקה זחילה ולאו אדעתיה כיון דלו יהא דאיפסקה ולאו אדעתיה האיכא הרמב"ם דמכשיר מסתיין דלא נגזר ע"ש ועי' מש"ל ס"ק כ"א]:

טו **סאה ומעיין כ"ש**. [עבה"ט מ"ש וכתב הש"ך כו' עד ומשמע דיש אוסרים והלכך טוב להחמיר ועי' בתשו' נודע ביהודה תניינא סי' קמ"א שתמה עמ"ש ומשמע כו' כאילו אינו מפורש להדיא והרי נתפרש בדבריו בדין שהביא הש"ך בשמו בס"ק קי"ב (בבה"ט ס"ק פ"א) דהביא שם שתי דעות בזה אך באמת דעת האוסר תמוה כו' (סיום דבריו יובא לקמן סנ"ב) . ועי' בתשו' ח"ס סי' רי"ב ע"ד המקוה שניקו אותה ועמדה בלי מים כלל והיה באר מים נובע סמוך לה ומי הבאר עמוקים הרבה ממקוה והמשיכו שאובים אל הבאר עד שנתמלא על גדותיו ונתמלאה המקוה ע"י נקב כשפ"ה שפונה להבאר וכתב הנה

מקוה טהורה שפה קהלתנו שנעשה ע"י חכמי הדורות כן נעשים שב' מקואות סמוכים ונקובים זה לזה כשפ"ה בעליונו וכשמנקים אחד מהם משליכים שאובים אל חברתה (ע"ש בסי' רי"ד דשם הזכיר ג"כ מעשה זאת המקוה ושם לא כתב משליכים שאובים אלא דשופכים אל השניה בהמשכה ע"י סילונות של נסרים ע"ש הטעם) עד שתתמלא עד הנקב ומשם משקה לחברתה עד שתתמלא ושוב מנקים חברתה וחוזרת ומתמלאת ע"י השניה כנ"ל ולית מאן דחש למ"ש הש"ך ס"ק מ"א וקי"ב וכמו שתמה בנודע ביהודה אך אם לא היו מי הבאר עמוקים אלא מרודדים ולא היה כל גופו של אדם עולה בהם בלי הוספת שאובים הייתי חושש לכתחלה לדעת הרא"ה בבד"ה כו' ואי היה המקוה כולו שאוב והיה בא להכשירו ע"י חיבור למעיין גם בזה מצאתי דעת הרא"ה בשיטה מקובצת י"א שכתב שאין חיבור מטהר אלא מב"מ היינו מקוה למקוה ולא מקוה למעיין (הביאו ג"כ בסי' ר"ט וכתב דהוא מאד תמוה וע"ש בס"ס ריי"א) אבל הכא בעובדא דא שטיהר השאובין תחלה במעיין ושוב נבעו להמקוה אינו ענין להנ"ל. ומ"מ נ"מ היכא שחוברו אליו יחדו היינו שהמקוה מלא שאובים ורצה לחברו אל המעיין וגם המעיין אינו עמוק כ"א מרודד איכא ב' סברות הרא"ה לאיסור בודאי יש לצרף גם סברת רבינו ירוחם (שבש"ך הנ"ל) ולאסור אך במקוה הנ"ל אין חשש כלל עכ"ד ע"ש:

טז **אבל אם פסק הראשון**. [עי' בתשו' חתם סופר ס"ס רט"ז שרב אחד הקשה לו אהך דג' גומות שבמקוה דפסקו רמב"ם פ"ה מ"ש מג' לוגין מים שאובין בג' כלים שפסק אחד עד שלא התחיל השני שאינם פוסלות והשיב די"ל הגומא גדולה שהיא המקוה שבתוכו הג' גממיות הוא המחברם עושה אותם כלי א' ופשוט דבכלי אחד שיש בתוכו ג' תוכיות העשויות לקבלה ושפך ממנו למקוה שאין משגיח אי פסק תוך א' קודם שהתחיל השני כיון שהכלי גדול מצרפם וה"נ ל"ש ומה שהשמיט הש"ע דין זה בודאי יש לתמוה ע"ש]:

יז **י"ט פעמים**. עיין בתשו' רבינו עקיבא איגר סי' רכ"א אות ט' וסי' רכ"ב אות כ"ה מ"ש בזה:

יח **עד עולם כשר**. עבה"ט ועי' בדגול מרבבה שכתב דבב"י מבואר שטעמו של הרמב"ם מפני מראית העין שיאמרו שכולו הוא שאוב ולפ"ז נראה דמקוה שהוא מעיין הנובע ליכא חשש שידוע לכל שמעיין זה אין דרכו לפסוק ע"ש. [ועי' בתשו' משכנות יעקב סי' מ"ד ובתשו' חתם סופר סי' רי"ד מ"ש בזה]:

יט **אבל אם נפל לתוכו יין**. [עבה"ט ועי' בתשו' משכנות יעקב סי' מ"ד לאחר שהאריך שם כי יש קצת פקפוק על המרבים להטיל מים שאובין חמים לתוך המקוה לחממו הרבה כתב וז"ל ולבד זה יש לחוש בזה כי לפעמים מחמת רוב הרתיחות שמרתיחין

המים תמיד בכל יום משתנים מראית המים מחמת העשן והאור ודומין למי חלב ויש בזה חשש שינוי מראה ומבואר בסוטה ד' ט"ו ע"ב כו' ומה שהקשו תוס' שם מהא דמי צבע אין פוסלין בשינוי מראה נראה לתרץ דהתם המים עצמן לא נשתנו כלל רק המי צבע שנפל לתוכן גרמו לשנות וצבעא לית ביה ממשא אבל נתאכמו ע"י האור המים של המקוה עצמם נשתנו ע"י האור וזה ענין מצוי מאד עכ"ל ולענ"ד הוא חומרא גדולה ולא שמענו זאת מעולם ומש"ס דסוטה שם אין הכרח כי בפשט לשון הגמרא שם מה מים שלא נשתנו אין הכוונה כלל דאם נשתנו ה"ה פסולים אלא דסתם מים לא נשתנו דוגמת מה שאמר ג"כ במס' ע"א ל"ז ע"ב מה מים שלא נשתנו אף אוכל כו' והתם ודאי לאו לענין איסור והיתר קאמר ודברי התוס' שם אפשר לישבם וגם אין להביא ראיה מזה מהתוספתא הביא הר"ש פ"ט דפרה והמג"א סי' ק"ס סק"ב מחמת עשן או ד"א פסולים ע"ש דהתם דוקא במי חטאת איתמר דהוא חמור יותר דנפסל אפילו מעיין ואפילו נשתנו מחמת מקומם אבל הכא במקוה הרי אינו נפסל בשינוי מראה אלא אם נפל לתוכו יין כו' והטעם דכל דבר שאין עושין ממנו מקוה לכתחלה פוסל את המקוה בשינוי מראה כדאיתא בשבת דף קמ"ד ע"ב וכתב הראב"ד הובא בב"י ובתוי"ט פ"ז משנה ג' דמקואות משום דמיתחזי כמקוה של שאר משקים ומקוה מים כתיב וזה לא שייך בנשתנו ע"י האור ודמי לדלקמן סכ"ז דאם לא נפל לו דבר ונשתנה מחמת עצמו כשר ויש לעיין בכל זה]:

כ **אבל מעיין**. [עי' בתשו' משכנות יעקב ס"ס מ"ד שהקשה ע"ז]:

כא **ולא עוד אלא אפילו**. עיין בשו"ת תולדות יצחק סי' כ"ד במעשה במקוה שנעשה משלג שהביאו שלג בכלים והשליכו לתוכה ולא נמוח השלג עד שהביאו י"ח עמי"ר מים רותחים בכלים שלמים ושפכו לתוכה ועי"ז נימוח השלג וכתב דלכאורה מקוה כשר הוא דכיון דמותר לטבול בשלג הוי כמו שאר מקוה כשר שיש בו מ' סאה שאין מים שאובים פוסלים בו כדלעיל סעיף ט"ו אכן לפ"מ שפסק הש"ך כדעת הפוסקים לאסור טבילה בשלג אם לא נימוחו א"כ הני שלג הוי כמונחים שם עצים ואבנים והני מים שאובים שנשפך לשם הוי כמו ג' לוגין מים בתחלה שפוסלין המקוה אפילו הוי אח"כ מ' סאה כשרים ולכן המקוה הנ"ל פסולה [וכ"כ בתשובת חתם סופר סי' ר' דלאחר שנתמלא הגומא שלג לא יצוק עליה מים חמין כיון דקי"ל שלג שלא הופשר אין טובלין בו נמצא המים חמין השאובים פוסלין המקוה טרם שנפשר מ' סאה שלג אלא יניחו על הגומא טס ברזל מלובן וגחלים הרבה ע"ג עד שיופשר השלג ממילא וזולת זה אין להתיר בשום אופן ע"ש עוד שמביא כל השיטות בזה ומסיים מאחר שרוב הפוסקים הגדולים

חולקים על הרא"ש ור"ש איך יעלה על הדעת לסמוך באיסור כרת כו' ע"ש עוד בסי' רי"ג מזה] ומ"ש עוד שכתב דאף הר"ר שמריה לא התיר לטבול בשלג שלא נמוח אלא בשלג שבבקעה או שירדו למקוה ממילא שלא בידים אבל אם הביאו שלג בידים לכ"ע בעינן שיתפשרו עד שיעשו מים ודברי הרמ"א מלתא באפי נפשיה היא כו' ע"ש:

כב **כשר**. עי' במג"א סי' ק"ס ס"ה ט"ז מ"ש בזה:

כג **צינורות וסילונות**. עי' בתשו' נ"ב מ"ת חלק יו"ד סי' קל"ו שכתב דיש להחמיר שצריך להיות במקוה מ' סאה כיון שאין המעיין הולך בלא"ה שמה ע"ש ובאמת לשון הרמ"א בסוף הסעיף שכתב דלא מקרי חיבור לנהר עי"ז משמע דבזה א"צ שיהא במקוה מ"ס:

כד **הואיל ולא עשאו אדם בכוונה**. [עי' היטב בהגהות מרדכי דקדושין סי' תק"מ ובמהרי"ק שורש נ"ו ובב"י כאן ובתשו' נודע ביהודה תניינא סימן קמ"ב בהג"ה מב"ה שם ועי' בתשו' חתם סופר סי' ר"א שהאריך בכ"ז וכתב שם דהך טעמא דלא עשאו אדם בכוונה צ"ע לפי המבואר בחולין י"ג וברמב"ם פ' י"ד מט"א וברע"ב מ"ד פ"ב דפרה וגם אפשר לומר דלדינא רוב הפוסקים יודו לחטיטה הנעשה מאליה בתלוש שפוסל ולא פליגי אהמרדכי אלא מה שנעשה ע"י רקבון מים אחרי שקבען ומטעם דקבעו ולבסוף חקקו כשר. וסיים שם דלצאת ידי כל הספיקות יעשנה של מתכות דלא שליט בהו ריקבא וכן הוא בפ"פ דמיין רק דהעושה משל מתכות יזהר שלא יבואו המים להמקוה ע"י דבר המקבל טומאה ע"פ המבואר בש"ע סעיף ל"ה ומ"ח ע"ש ושם בסי' ר"ג כתב וז"ל אודות תיקון המקוה לית טב מיניה לעשות מקוה ע"י מי גשמים דהוא כשר וישר לכ"ע בלא פקפוק ע"י סילונות של מתכות מהגגים אך סמוך למקוה יעשה צינור של עץ חלקים בפנים בשיפוי שלא יהיה בהם גומות ושום עכבת מים. ואם יומשך הדבר עד ימלא פני תבל שלג וכפור יכולים למלאות בכתף שלג וקרח ואח"כ כשיופשר יהיה מקוה כשר ומה טוב אם יעשו שתי חפירות סמוכות זו לזו והמחיצה שביניהם פרוצה למעלה שבאופן שאם תהיה אחת מלאה תתמלא האחרת ע"י פירצה הנ"ל. ואז לעולם לא יחסר המזג דכיון שנתמלא אחת מהם בהיתר ע"י מי גשמים או שלג אז ממלאים לה מים בכתף בכלים דשוב אינה נפסלת ע"י מים שאובים (כדלעיל סט"ו) וכל מה ששופכין לתוכה נעשה הכל כמקוה כשר. וכשתתמלא על כל גדותיה תתמלא גם חברתה ע"י פירצה שביניהם וכשתהיה גם השניה מלאה אזי אם ירצו לנקות אחד מהם יריקו המים ממנה וינקו אותה ואח"כ ישפכו מים בכתף להמלאה עד שתתמלא הריקנית ואחר שתתמלא הריקנית יריקו השנים וינקו גם אותה ויחזרו לשפוך בכתף לראשונה וכן לעולם וכן

עושים פה במקוה הגדולה (הוזכר שם בסי' רי"ב והבאתיו לעיל סט"ו ע"ש) והוא עצה טובה והגונה אין בה פקפוק כלל עכ"ל ע"ש עוד בסי' רי"ד:

כה **דלא מקרי חיבור לנהר**. עש"ך סק"פ בסופו שכתב דאם נקובים כשפופרת הנוד הוי חיבור ותמה על הרמ"א ועי' בדגמ"ר שכתב דלא קשה מידי דלקמן סעיף ס' מבואר שאין הנזחלין מערבים וק"ו בזה עכ"ד וכ"כ בספרו תשובת נודע ביהודה תניינא סי' קל"ו וכתב שם דמקוה מים שאובין שיש מ"ס וצינורות נמשכים מן המעיין אליה אם הקנים הממשיכים מים באים למקוה תוך המים ודאי שמחברין ונטהרו השאובים אבל אם הקנים גבוהים בהמים והם שופכים ממעלה למטה המקוה פסולה ע"ש [ובתשו' חתם סופר סי' ר"ח השיג עליו דהרי הש"ך שם ס"ק קכ"ט (בבה"ט סקצ"ב) כתב אין הנזחלים מערבים היינו מי גשמים ולא מי מעיין והיינו טעמא דהך דינא גופא דאין הנזחלים מערבים לא נמצא בש"ס אדרבה קיי"ל גוד אחית לכ"ע (ע"ש בסי' ר"י מזה) רק הרמב"ם הוא דפסק כהתוספתא והבו דלא לוסיף אלא במי גשמים ולא במעיין דלא נאמר אין הנזחלים מערבים ולא אין הנזחלים מחברים כו' ובסי' ר"ט שם כתב שגם הגאון מהור"ר זלמן מרגליות ז"ל השיג על הדגמ"ר בזה ע"ש וגם בסי' ר"י:

כו **אפילו כ"ש**. עש"ך לעיל ס"ק כ"ג שהקשה דזה סותר למ"ש לעיל ס"ז דשם ס"ל להמחבר דבעי נקב המטהרו ונדחק ליישב דשם איירי לענין לכתחלה ע"ש ובאמת יש עוד סתירה דשם העתיק דעת הרמב"ם בפשיטות דאפילו נקב המטהרו לא מהני אא"כ קבעו בארץ או מעשה בנין וכאן העתיק שיטת הר"ש והרא"ש דאפילו נקב כ"ש לחוד מהני אפילו לא קבעה בארץ ומשמע דאפילו לכתחלה לא בעו קבעו בארץ ובזה לא יועיל תירוץ הש"ך ועוד יש איזה סתירות ומצאתי בתשו' מאור הגולה רבינו עקיבא איגר ז"ל סימן מ"ה שכתב ליישב זאת דלעיל ס"ז איירי לענין לטבול בתוכו וכאן איירי לענין לפסול המים היוצאים מכלי זו והמחבר הכריע כן מסברא דנפשיה דלענין לטבול בתוכו דהוא דאורייתא חשש לדעת הרמב"ם דבעי נקב המטהרו וגם קבעו בארץ אולם לפסול המים היוצאים מכלי זו למקוה מדין שאובין כיון דלהרבה פוסקים שאובין דרבנן בזה סמכינן על שיטת הר"ש והרא"ש דמהני נקב כ"ש אפילו לא קבעו ואף דלשיטת הר"ש והרא"ש יוצא חומרא דסתימת גפת וסיד הוי סתימה מעליא וממילא לא מהני בזה קבעו בארץ דהוי כמו קבעו לחודא בלא נקב וא"כ איך פסק בס"ז דבסתמו בסיד וקבעו כשר י"ל כיון דדוקא בסיד וגפת יחד הוי סתימה אבל בחד מנהון לא א"כ בדקדוק נקט לעיל ס"ז בסיד או בגפסית אבל בסיד וגפת יחד באמת לא מהני קבעו בארץ עכ"ד ע"ש ובזה

מיושב ג"כ מה דהניח הש"ך בצ"ע בס"ק פ' על הרב ע"ש וכ"כ בספר באר יעקב לחלק בהכי ע"ש: [ובתשו' חתם סופר סס"י רט"ו]:

כז **בצדדין**. עי' בתשובת מעיל צדקה סימן ל"ט:

כח **יש לסמוך אמקילין**. [עי' בתשו' משכנות יעקב סי' מ"ה בדין המקואות ע"י חפירת הקרקע בעומק עד שמוצאין מים נובעין מעצמן כשרוצים לנקות אותם אם צריכים לנקוב הכלי ששואבין בו המים כשפ"ה או נאמר שהמקואות הללו דין מעיין להם ואין נפסלים בשאובים כלל והאריך מאד להחמיר בזה משני טעמים הא' שגוף דין זה דמעיין אינו נפסל בשאובין אינו דין ברור ופשוט שדעת הרבה גדולים מהראשונים ז"ל שגם מעיין נפסל בשאובין לאדם כל שהוא פחות ממ' סאה ואין להקל נגדם אם לא בעת הדחק הגדול יש לסמוך להקל בדיעבד בלא נקבו הכלי ונפלו ג' לוגין אולם אם רוב המקוה נעשה כך ודאי אין להקל בשום פנים אף בדיעבד והב' דיש לספק במקואות הנ"ל אם יש להם כלל דין מעיין דהרי מבואר בתוספתא וכן פסק הרמב"ם ז"ל דהחופר בצד הים או נהר ה"ה כמקוה ומעתה נפלו כל הצדדי היתר השאובין במקואות שלנו בבירא כי מאן מפיס איזה מקוה היא בארי נובע מעצמו ואינו מצד הנהר ובפרט במדינות העומדות בין הנהרות ובצעי המים ואין מעיינות מים נמצאים שם כלל והגם דבש"ע וברמ"א לקמן סעיף נ"ב סתירה מפורשת לזה באמת דברי המחבר ורמ"א שם צע"ג ולמעשה אין לנו רק דברי הרמב"ם ותוספתא. והאריך עוד בזה ומסיק הכלל העולה שבמקואות הסמוכות לנהר כל שיש לספק שאין למעיין מקור בפ"ע רק מן הנהר נמשכין לו המים מתחת לקרקע חלילה לשום מורה להקל בשום קולא של מעיין שלא לפסול בג' לוגין ומכ"ש ברוב שאובין אף בדיעבד כי הוא ספק איסור כרת והמקיל לא מצא ידיו ורגליו. ושוב מצא בתשובת מהרי"ט ח"ב שדעתו ג"כ להחמיר בכל הנ"ל ע"ש]:

כט **דאין שאיבה פוסלת במעיין**. [עי' בתשובת ח"ס סי' רט"ז אודות המקוה שבאו לתוכה ג' לוגין שאובין טרם היה בתוכה מ' סאה ונפסלה ושוב נבקע המעיין מתחתיו ועלו המים עד שהיה בתוכה כמה פעמים ארבעים סאה. ועלה על דעת השואל לפסול דמלשון הרמ"א משמע שהשאיבה אינה פוסלת במעיין שקדמו להשאובין אבל שאובין שקדמו להמעיין אין המעיין מכשיר ומ"ש המחבר לעיל סי"א בין קדמו כו' שם מיירי במעיין הזוחל למעלה דבזה אין חילוק אבל במעיין הנובע מתחתיתו יש לחלק ואם קדמו שאובין אין כח במעיין כזה להכשירם. והוא ז"ל השיב לו דז"א ולא נתכוין הרמ"א לכך ומ"מ מסיק מאחר דחזינן בתשובות המיוחסות לרמב"ן סי' רל"א הובא בב"י בקיצור אף דפשיטא ליה דמעיין לא נפסל בשאובים מ"מ כתב דאע"פ שנראה יותר שאין הפרש

בין קדם מים בין קדמו שאובין טוב ליזהר לכתחלה וא"כ לדידן דאיכא נמי דתשו לדעת השאלתות דגם מעיין נפסל בשאיבה ע"כ אי ליכא ביטול פ"ו וגם לא הוצאה מרובה על הצבור רק משום טורח המחמיר תע"ב ע"ש]:

ל **וטוב להחמיר**. [עי' בתשו' ח"ס ס"ס רי"ד מ"ש בזה]:

לא **לא יאחז בידו**. [עי' באה"ט מ"ש והקשה המע"מ כו' ועי' בתשו' ח"ס סי' קצ"ט ובסי' רי"ח מ"ש בזה]:

לב **או שמחבר לפי הסילון**. [עי' בתשו' ח"ס סי' קצ"ט שכתב דצריך שיעשה הציבור באופן שיכול לעמוד ולהזחיל בלא דבר המקבל טומאה אבל אם א"א לעמוד אלא ע"י אותו דבר המקבל טומאה לא יועיל כלום דאלת"ה קשה אהרא"ש שהוציא דין זה מש"ס דזבחים כו' וכן קשה לאיזה צורך כתב בש"ע שיניח הדף מידו על הארץ מה בכך אם יאחזנו בידו רק שיצא מת"י קצת ממנו ויתכשרו המים דרך שם אע"כ כיון שהדף לא יכול לעמוד כ"א על ידו אפילו אוחז בקצהו כולו פסול ולא מהני אלא בשיכול לעמוד בלא דבר הטמא וא"כ הך סילון אי לא נעשה באופן הנ"ל אינו מועיל כלום. וע"ש עוד שרב אחד רצה לומר דהך צנור קטן צריך שיהא ארכו ג"ט שיעברו בכשרות ג"ט וכמו לעיל סמ"ה ואפשר ק"ו נמי איכא השתא בהמשכת שאובין דרבנן בעי ג"ט מכ"ש זחילת מים ע"י טהרה דאורייתא דבעי זחילה בג"ט והוא ז"ל כתב דז"א ומש"ס דזבחים מוכח להדיא דהכא לא שייך לבוד ולא בעי שיעורא כלל ע"ש עוד וכ"כ עוד בס"ס ר"א ע"ש. ושם בס"ס רי"ד כתב דהצנור וסילון של נסרים יהיו מחוברים ולא יקבעם בחבושים של ברזל דאפשר דמקבל טומאה דהכל הולך אחר המעמיד (ע"ש בסי' ר"ו והוא לעיל סוף סק"ח) וגם הנסרים יהיו עקומות בסופן באופן שכשנמשכים המים דרך סילון של מתכות לעולם לא יראו אויר מי המקוה דאויר כלי ככלי דמי והו"ל כאילו באו מהמתכות המקבל טומאה למי המקוה להדיא ע"כ יהיו עקומות כמין ארכובה בסופן ע"ש:

לג **מחובר**. עי' בדגמ"ר דדוקא בנעשה הסילון מתחלתו על דעת לקבעו בקרקע ע"ש והדברים האלה נאמרו ונישנו בספרו תשובת נודע ביהודה תניינא חי"ד סי' קל"ז וסי' קל"ח ע"ש שהאריך בזה ועי' בשאלות ותשובות השיב ר' אליעזר סוס"י א' מ"ש בזה [ועי' בתשו' ח"ס סי' קצ"ח אות ד' ואות י"ג ובסי' ר"ה וריי"ח מ"ש בזה]:

לד **באה ממעין**. עש"ך ס"ק ק"ח שכתב דמירי הכא דעדיין בא ממעיין אבל כשהופסק המעיין שוב אין דין מעיין עליו עי' בתשו' מעיל צדקה סי' ל"ט שביאר עוד דהא דמהני החיבור למעיין לטהר המקוה בזוחלין היינו כשיורד קילוח המעיין לתוך המקוה והמעיין זוחל אבל אם המעיין עומד או שזוחל למקום אחר ומי המקוה רק נוגעים

להמעיין אינו חיבור לטהר המקוה בזוחלין כ"א לזה מועיל לענין פסול שאיבה ולטהר בכ"ש ומכ"ש אם המקוה מקלחת להמעיין שאינו מועיל החיבור וכן אם בימי הקור המים שבצינורות נגלדים ודאי מקרי מופסק מן המעיין ואפילו בימות החמה יש לגזור אטו ימי הקור ע"ש ועמ"ש לעיל סק"ג עוד בשמו [ועמש"ל ס"י בד"ה דין מקוה בשם תשובת חתם סופר שדעתו דכ"ז שניקב הזחילות פתוחים טובלים ואין להחמיר לגזור כו' ע"ש]:

לה **המקבל טומאה**. עי' בתשו' נו"ב תניינא חי"ד סי' קל"ז שנשאל שאינו במקוה מי מעיין רק מי גשמים ולפי שהמים נבלעים בקרקע מעט מעט קבעו נסרים סביב וגם בקרקעיתו והנסרים קבועים ביתדות של ברזל אם יש בזה חשש דהוי המעמיד הווייתו ע"י דבר המקבל טומאה והשיב דאם לקחו יתדות חדשים בודאי אין שום חשש ואפילו אם לקחו יתדות ישנים שכבר נשתמשו בתלוש כמו בתיבות וכיוצא בהן וכבר ירדה להם קבלת טומאה ואלו לא עלו מטומאתן אף שחברם בקרקע מ"מ יש להקל כיון שהמקוה לא נפרץ ובליעה זו שנבלעים בקרקע מעט מעט לא מקרי זוחלין כבסעיף שאח"ז אין הנסרים גורמים שום טהרה אלא מניעת הפסול שעתיד לבא לא מקרו זה הווייתו ע"י דבר המקבל טומאה ע"ש [ועי' בתשו' ח"ס סי' ר"ד שגדול א' הקשה ע"ז משיטת ר"ת בסוכה דף יו"ד בפירס עליה סדין והוא ז"ל כתב ליישב קושייתו ודברי הנו"ב נכונים וראוי לסמוך עליו לדינא ע"ש. ושם בסי' רי"ח אודות מקוה של מי גשמים העשויה בגיגית טמונה בקרקע כהלכה אך נקובה בשולים להוציא משם המים לנקותה והברזא מנחושת אי יש לחוש בזה משום הויה בטהרה והשיב דאין בזה שום חשש כי הברזא הלז אינו מקבל טומאה ע"ש]:

לו **או נבלעים בקרקע**. [עי' בתשו' ח"ס סי' רי"א דה"ה מה שנבלע מבין רצפת אבנים דמה לי בלוע בקרקע או באבנים כיון שאין זחילתן ניכרת ליכא למיחש ע"ש עוד מ"ש לפלפל בזה ועמ"ש לעיל סימן קצ"ח ס"ק ט"ו]:

לז **לעולם בהכשרו**. [עבה"ט שנסתפקו המפרשים כו' ועי' בתשו' נודע ביהודה תניינא סי' קמ"א שתמה ע"ד האוסרים שהרי דין זה הוא ממש כמו הדין שמביא המחבר בסעיף נ"ה והוא דבר המפורש במשנה מקואות פ"ו מ"ג והרי שם בודאי כשעלו הטובלים ויצאו משם חזרו המים למקומן ואפ"ה כיון שהוכשר פ"א נשאר בהכשרו והרא"ש למד הדין הזה משם ע"ש]:

לח **נקבים דקים כו'**. עי' בשו"ת ח"צ סי' מ' שחולק על זה ע"ש [גם בספר לבושי שרד אות ר"ו האריך לחלוק ע"ז וכתב שם שמעשה כזו כבר היה בעירו של כבוד מורנו הרב

החסיד מהור"ר משולם פייבוש הלוי ז"ל במקוה העומדת בצד הנהר וידוע בודאי שהמים שבמקוה נובעים מהנהר ההוא כי תמיד שוה גובה מי הנהר וגובה מי המקוה ופ"א אירע שהוצרכו לתקנה והיו מריקים המים ממנה בכל בוקר כדי לעשות מלאכתם שם והמים היו נובעים לה מהנהר כל היום ועי"ז לא היה בערב בתוכה עדיין מ"ס ורצו חכמי עירו להתיר לטבול בתוכה ע"פ הש"ע והגהת רמ"א שבכאן והוא ז"ל אסר ויצא הדבר באיסור שלא לטבול בה כ"ז שאין בה מ"ס ואפילו בדיעבד לא עלתה לה טבילה ומבואר שם שפסול המקוה הזאת הוא מארבעה טעמים. א' כי דינו של המרדכי אף שהביאו הב"י ורמ"א רוב הפוסקים פליגי עליה. ב' כי המרדכי לטעמיה דפסק דמעין מטהר בכ"ש משא"כ לדידן אין מקום לדין זה. ג' דאפילו הרמ"א שהביא דין זה דהמרדכי בסמוך לנהר התנה בו תנאי שהוא סמוך כ"כ עד שהחלחול נראה לעינים ודבר זה הוא רחוק במציאות דאפילו מקוה דנ"ד שידוע שנובע מהנהר כי תמיד שוה בגובה למי הנהר מ"מ לא מהני. דצריך שיהא נראה לעינים דוקא לא מה שמושג בשכל ולא מהני ידיעה בלי ראיה וא"כ מקוה הבנויה במחיצות של עצים או אבנים והמים נובעים ביניהם או תחתיהם אין החלחול נראה ואפילו בחפירה גרידא רחוק הדבר במציאות. ד' כי גם כל היכא דשרי לטבול בפחות ממ' סאה לא נאמר אלא לקטן ולא לאדם סתם עכת"ד ע"ש. ועמ"ש לעיל סעיף מ' בד"ה יש לסמוך בשם תשובת משכנות יעקב]:

לט **וכן ראוי להורות.** [עי' בתשו' חתם סופר ס"ס רי"ז שכתב להרב השואל וז"ל אך מ"ש שבעוגה אחת יהיה מי גשמים ובאידך כולו שאוב שיוכלו לחממו ומסתמא כוונתו להשיקם ע"י נקב כשפ"ה הנה אם הנקב פתוח תמיד ומים נושקים זא"ז אין פקפוק אך כשסותמין הנקב אע"ג כשהושקו שעה א' נזרעו והוכשרו השאובים (עבה"ט לעיל ס"ק פ"א ומ"ש שם) מ"מ כיון שהשיעור מעוט ומצומצם והדבר נמסר לנשים שנוטלים בכל לילה מהמים ושופכים לתוכו חמים ויש לחוש הרבה שיפחתו משיעור ואפילו אם נאמר שבשעת הטבילה יפתחו הנקב אין למסור זה להנשים שבאורך הזמן יזלזלו בפתיחה והוה עובדא בקהלה א' הסמוכה לכאן והיה מכשול רב ע"כ חכם שכמותו עיניו בראשו עכ"ל]:

מ **בהם טהורים.** [עבה"ט ובט"ז ס"ק ס"ט ועי' תשובת ח"ס סי' ר"ט באריכות ושם תמצא פירוש שני סעיפים אלו נ"ה ונ"ו בדברים נכונים מאד]:

מא **ומ"מ כשר הדבר.** עי' במג"א סימן ח' ס"ק י"א:

מב **אפילו צריכה להשתטח.** [עי' בספר לבושי שרד אות ר"א שכתב מלשון זה משמע דמכ"ש אם יש יותר מים שא"צ להשתטח דטובלת בו אף שאין שם זרת ממעל לטבורה

וכגון שתטבול באלכסון כדף השוכב בשפוע באופן שאין נעשים בה קמטים איברא דז"א דחלילה להורות כן שהיא כמעט מהנמנע ובפרט לנשים שדעתן קלה וכן מבואר מלשון הרשב"א שהובא בב"י דאם אין גבוה לפחות עד חצי החזה אין טובלין בו אא"כ שוטח כל גופו בקרקע כו' ע"ש ועמש"ל סי' קצ"ח סעיף ל"ו בד"ה זרת]:

מג **שניהם פחותים**. עי' בתשו' נודע ביהודה חלק יו"ד סי' ס"ה שכתב דמיירי ע"כ בירדו אח"כ גשמים ונתמלאו דאל"כ בלא"ה פסול דהרי חסרים הם וכן צ"ל בסעיף ע"ב בנפלו אח"כ ג"כ ונודע לאיזה נפלו ע"כ בנתמלאו שוב שניהם מיירי ולפ"ז לדברי הש"ך בסעיף ע"ג הובא בבה"ט ס"ק ק"ח גם כאן בדיעבד כשר ע"ש:

מד **לפי שהטמא בחזקתו**. כתב הט"ז הוצרך לזה אע"ג דספיקא דאורייתא לחומרא אפילו בלא חזקה לריעותא לפי שכאן מיירי אפילו בטמא טומאה דרבנן הכי איתא להדיא במתניתין פ"ב דמקואות דס"ל לר' יוסי כן ע"כ ועי' במשנה למלך פ"י מהל' מקואות ריש דין ו' שכתב דדברים הללו הם שלא בהשגחה דהרי גם הרמב"ם כתב כלשון הזה ואיהו פסק בפירוש כת"ק דדוקא בטמא טומאה דאורייתא וגם המחבר שהעתיק לשונו מיירי דוקא בטומאה דאורייתא ומ"ש בב"י דהרמב"ם פסק כר"י ט"ס וצ"ל כת"ק (וכן בבאר הגולה ועיין ביאור הגר"א ז"ל ס"ק קכ"ב) גם הפמ"ג לעיל סי' ק"י בדיני ס"ס אות ך' תמה ע"ד ט"ז הנ"ל ועי' בשער המלך בהלכות מקואות בכללי ספיקא דרבנן כלל א' מ"ש בזה. וכתב עוד המל"מ שם דהא דבטמא דרבנן ספיקו טהור דוקא בולד הטומאה אבל באב הטומאה אף שהוא מד"ס כגון כו' ועי' עוד במל"מ פ"ד מהלכות בכורות הלכה א' בסוף הפסק אחר שנשא ונתן בהלכה העלה דלא אמרינן ספק דרבנן לקולא אלא היכא שנעשה שום דבר המתירו רק שיש ס' אם נעשה בזמן המתירו או בשיעור המתירו. אבל כל שיש ספק אם נעשה כלל דבר המתירו בכי האי ספיקו לחומרא וכתב דלפ"ז נ"ל דמה דתנן פ"ב דמקואות דספק טבל ספק לא טבל דבטומאה דרבנן ספיקו טהור מיירי דוקא דירדו לטבול וספק אם טבל כדינו דהיינו שטבל כל גופו או לא או ספק אם היה בו דבר חוצץ אבל אם מסופק אעיקרא דמלתא אם טבל אם לאו לא אזלינן לקולא אף בדרבנן ואפשר ג"כ לומר דהיכא דפשיטא ליה דירד לטבול וספק אם טבל ספיקו טהור אבל אם מספקא ליה אם ירד לטבול ספיקו טמא והדבר צריך תלמוד עכ"ד ועיין מ"ש לעיל סוס"י ק"י בדיני ס"ס אות ך' על זה:

מה **לא יטבול בשום אחד מהן**. עי' בדגמ"ר שנסתפק אם נתמלא אחד מהם והשני לא נתמלא אי תולין הג' לוגין באותו שלא נתמלא או דילמא כיון שקודם שנתמלא החזקנו שניהם בחזקת פסולים שוב לא יצאו מידי פסול ע"ש:

מו **ומ"מ יש להחמיר כו'**. [עי' בזה בתשו' הרדב"ז ח"א סי' צ"ה ובספר בנימין זאב סי' קנ"ח ובתשובת חתם סופר סי' רי"ד וריי"ז ובתשובת משכנות יעקב סי' מ"ד באורך ומה שהזכיר בתשובת משי"ע שם הרבה פרטים שיש ליזהר בזה עי' בתשו' ח"ס שם ועוד בכמה תשובות שהזכרתי בסי' זה ותמצא שרוב הפקפוקים שלו אין בהם חשש כל כך]:

סימן רג

א **יאמר בלא נדר**. עש"ך שכתב דר"ל שיאמר כן בפירוש וכ"כ בשל"ה דף ק"ח ע"ב וע"ש עוד איך שיש ליזהר:

ב **למנדר**. עיין בה"ט בשם ש"ך דאפילו בדיבור בעלמא הויא עליה חיוב נדר ועיין בתשובת שמש צדקה חלק יו"ד סימן ה' אם זה דוקא במצוה שמקבל עליו לעשות או גם בשב ואל תעשה הדין כן:

סימן רד

על עצמו. אבל על חבירו אינו יכול לאסור דבר שלא בא לעולם ש"ך. ועיין בשער המלך פ"ג מהלכות נדרים הלכה יו"ד הביא משם תשובת בני יעקב על שוחט אחד שאסר שחיטתו על כל ישראל ודעת מהר"א אלפאנדרי דהוי דבר שלא בא לעולם והרב הנזכר חולק עליו דלא חשיב דבר שלא בא לעולם אלא האומר פירות דקל יהיו אסורים עליך דהפירות עדיין לא באו לעולם והאילן עצמו לא אסרו עליו וכן נמי בהקדיש מע"י כו' אבל הכא אינו אוסר עליו שום דבר העתיד לעשות אלא שחיטה עצמו הוא אוסר עליו והוא בא לעולם והביא ראיות לזה והרב בעל שעה"מ שם חולק עליו ודחה ראיותיו והעלה דיש לחלק היכא דאסר כל הנאתו על ישראל או על פלוני בין הנאת גופו בין הנאת נכסיו דאז חל איסורו על גופו ממש והא איתא בעולם אבל באוסר הנאה פרטית כההיא דאומר הנאת תשמישי עליך אבל שאר הנאות לא אסר עליו דאז לא חל האיסור על גופו והוי דבר שלא בא לעולם ולכן כתב דדוקא באומר פירות דקל יהיו אסורים עליך אינו אסור בהם אבל אם אסר על חבירו הנאת דקל זה אסור בפירות היוצאים לאחר זמן דכיון שאסר עליו כל הנאת דקל חל האיסור על הדקל ואיהו הא איתיה בעולם וא"כ בנדון הרב הנזכר נמי דלא אסר על ישראל רק הנאת שחיטתו גרידא ולא שאר הנאות הוי דבר שלא בא לעולם וכדעת הרב מוהר"א אלפאנדר"י ז"ל ע"ש באריכות:

סימן רה

את עלי כאמי. עבה"ט של הרב מהרי"ט ז"ל שכתב בשם הרלנ"ח דאם אמר הרי את אסורה עלי כאמי הוי נדר ממש ועיין בזה בתשב"ץ ח"ב סוף סימן כ"ה שהניח דבר זה בצ"ע ע"ש ועיין בספר מחנה אפרים סי' א' שהאריך בזה:

סימן רו

א **לעשות מצוה**. עבה" ט בשם רלנ"ח ועיין מה שכתבתי לקמן סימן רנ"ח ס"ק ג' עוד בשמו:

ב **מהני מדין ידות**. עיין בתשובת נודע ביהודה תניינא חלק יו"ד סי' קמ"ה שכתב דפלוגתא זו דוקא אם היה בדבר שיש בו ממש כמו לא אוכל שהמאכל יש בו ממש אבל אם היה בדבר שאין בו ממש דאפילו בנדר גמור אין כאן איסור תורה כדלקמן סי' רי"ג ס"א שומעין להקל כדעת הרא"ש ואפי' להרמב"ן עכ"פ במקום קצת מצוה מתירין אפי' ע"ד רבים ע"ש:

סימן רח

א **סתם**. עבה"ט של הרב מהרי"ט ז"ל מ"ש בשם מהריב"ל מי שנשבע שלא ישא אשה אחרת כו' ועיין בתשובת רדב"ז החדשות סימן קכ"ו במי שנשבע לאשתו שלא ישא עליה אבל אם תשהה עשר שנים ולא תלד יהיה פטור משבועתו וילדה בתוך הזמן ולד של קיימא ומת ושהתה אחר מיתת הולד עשר שנים ולא ילדה אם הוא פטור משבועתו או לא ע"ש:

ב **אינו נאמן**. כתב בהגהת פרישה דוקא ע"ה אבל ת"ח נאמן בק"ו מלקמן סעיף ב' וש"ך חולק עליו ועיין בתשובת חות יאיר סימן ט"ו שנראה לו עיקר כהגהת פרישה ולא כש"ך ע"ש:

ג **שלא ינהגו קלות ראש**. עיין בתשובת חות יאיר סימן ט"ו שכתב דבפירוש הרא"ש ורוב הפוסקים משמע הטעם משום נאמנות דע"ה אינו נאמן ולפי דבריהם אפשר לומר דאם לבו יודע שהאמת אתו אין איסור אם יעבור בסתר עיין שם בהשמטות:

ד **מפני שנידוי**. עיין באר היטב מה שכתב שהרי נידוי וחרם גופיה הוא דאורייתא ועיין בתשובת נו"ב חלק אבן העזר סוף סי' ע"ז שהוכיח ג"כ מדברי הר"ן שהחרם הוא דאורייתא ועיין בנודע ביהודה תניינא חלק יו"ד סימן קמ"ו שכתב דשוב נתן אל לבו דהחרם אף שאינו מדרבנן והוא חמור יותר אבל אינו דאורייתא ממש רק הוא מדברי

קבלה ולענין ספיקא נראה לי דספיקו לקולא ושוב הוכיח כן מדברי הרמב"ן ע"ש וכ"כ עוד בחלק אה"ע סימן ח' ע"ש:

ה **הוי לו כנשבע**. עיין בשו"ת עבודת הגרשוני סימן ב' שהוכיח מזה דאם הטילו הקהל חרם שלא לקבל שום רב בעירם אשר יש לו קרובים שם ועברו וקיבלו רב אחד שיש לו קרובים בעירם דמותרים להחזיקו אצלם דכיון שלא החרימו שלא להחזיק אצלם שום רב שיש לו קרובים בעיר רק שלא לקבלו ועכשיו שכבר קבלוהו מה שעבר עבר ומותרים להחזיקו אצלם. וע"ש עוד לענין אם מחוייבים לנהוג איסור כימים שנהגו היתר ועיין בשו"ת זכרון יוסף חלק ח"מ סימן ב' שהוכיח ג"כ מזה אודות הש"ס דפוס זולצבאך שנדפסו במשך החרם דמותר ללמוד מתוכם דכיון שלא גזרו רק שלא ידפיס איש אחר זולת המדפיסים באמשטרדם את הש"ס אין בכלל זה אלא מה שבפרט דהיינו ההדפסה אסור משא"כ אם עבר אחד והדפיסו מותר ללמוד מתוכו והביא עוד ראיה מהא דהשביע יהושע שלא יבנה יריחו ואחד עבר על החרם ובנאה ואפ"ה היו ישראל דרים בה לאחר שבנאה כמבואר בש"ס בכמה דוכתי ע"ש:

סימן רט

לקבל דבריו. עבה"ט ועיין בתשובת אא"ז פנים מאירות ח"ב סי' קס"ו שנשאל בא' שחטף פירות מיד חבירו ואמר חבירו הפירות האלו יהיו אסורים לך ולא השגיח ואכל אם צריך כפרה מצד שאכל דבר האסור לו וכתב דאף דאדם יכול לאסור פירותיו על חבירו והוי עליו כהקדש הני מילי אם היה אוסר עליו קודם שחטף אבל עכשיו שאינו בידו ואינו ברשותו שהרי חטף אדעתא למיגזל והגבהה קונה בכ"מ אינו יכול לאסרו מיהו אם חטף אדעתא לשלם לו יש חילוק אי קייצי דמייהו כדאיתא בפרק הספינה דף פ"ח מיהו אי אסרינהו עליו קודם שהגביהו אם אכל אף שרוצה לשלם אח"כ מ"מ צריך סליחה וכפרה כמי שאכל דבר איסור ע"ש:

סימן רי

א **לבד**. עבה"ט בשם ב"ח ועיין בתשו' חות יאיר סי' ט"ו שפקפק בזה ודעתו דאפי' אם כוון להוציא פת סתם מותר בשל שעורים אלא דמסתפי לחלוק על כמה גדולים קמאי ובתראי שדעתם כדברי הב"ח. וכתב עוד דאם היה מחשבתו לסתם פת והוציא בפיו פת חטים בין בטעות בין בכוונה פשיטא דמותר בשל שעורים ואפשר דאפילו מוכח כוונת הנודר לא מהני אפילו להחמיר מה שאין במשמעות לשון הנודר כלל ואע"ג דלקמן

בסימן רי"ח בנודר צמר ופשתים עולים עלי בטעון והזיע מותר ללבוש ואסור לטעון אע"פ דלהרא"ש יש במשמעו ללבוש שאני התם דמ"מ דרך ב"א לומר בהזיע לשון זה עיין שם עוד:

ב **הנודר בחלום**. עיין בתשובת שמש צדקה חלק יורה דעה סי' ה' שהאריך בזה [ועיין בתשובת הרדב"ז ח"א סימן צ"ט באחד שחלם לו שנשבע לפרוע חובו ביום פלוני והשיב דהכא אפילו הרא"ש מודה כיון דפריעת ב"ח מצוה א"כ משמים הראו לו לזרוזי נפשיה למצוה וע"כ יפרע חובו באותו היום או ישתדל שהמלוה יאמר לו הריני כאלו התקבלתי ע"ש ומשמע מדבריו דלזה לא מהני היתר נדרים דלאו מטעם נדר אתינן עלה אלא משמים הטילו עליו לזרוזי נפשיה ועיין בס"ק שאח"ז]:

ג **שיתירו**. עבה"ט בשם ש"ך ועיין בתשובת פרח שושן חיו"ד כלל ג' סימן ט' לענין מי שנדר בחלום ותכ"ד חזר בו אי נימא דהחזרה הויא חזרה או לא וכתב דלפי דברי ש"ך שרוצה ללמוד מנידוי לנדר דאף שהתירו לו בחלום צריך התרה ה"ה בנ"ד דחזרה תכ"ד לא מהני כיון דחיישינן שהחזרה הוא דברים בטלים אך באמת נראה דאין ללמוד מנידוי לנדר דדוקא גבי נידוי שמן השמים הרחיקוהו הוא דהחמירו בו כ"כ משא"כ גבי נדר דאיכא מ"ד שאין צריך התרה כלל והבו דלא לוסיף עלה כו' ע"ש. [ועיין בתשובת חתם סופר סימן רכ"ב במי שחלם לו שנדר שלא לאכול מצה מבושלת בפסח הזה עד"ר ונסתפק השואל בג' דברים. א' אי פסח זה דוקא אי נימא אין חלום בלא דברים בטלים ונאסר בכל פסח לעולם. ב' אי בכלל מצה מבושלת הוא אפילו בכלי שני כדמחמירין לענין שבת. ג' אם יש לו היתר כיון דהוא ע"ד רבים והשיב לענין ספק הא' ודאי דאין אסור אלא בפסח הראשון שלפנינו וא"ל דהזה הוא דבר בטל דא"כ נימא בפסח דבר בטל ויהיה אסור בכל יום. וכן מבושלת דבר בטל ויהיה אסור בכל מצה אבל באמת דוקא ענין בפ"ע שאינם צריכים זה לזה אמרינן א' בטל אבל בכאן הזה הוא ביאור לפסח שאמר. ובענין הספק ב' פשיטא דאסור אפילו בכלי שני ואפי' שרויה בצונן י"ל דאסור. ולענין הספק ג' הנה בתשובת הרשב"א דמייתי הרש"י מבואר אפילו עד"ר יש התרה. ואף דמתשובת הרדב"ז (שהובא בס"ק הקודם) משמע בנ"ד דמצוה הוא ופרישות שלא לאכול מצה שרויה בפסח לא מהני היתר אפילו בלא עד"ר נ"ל דהרדב"ז לא אמר זה אלא במצוה גמורה כגון פריעת ב"ח אבל בנדרים שהם כעין חסידות לא דבאמת גם הגאונים שחשו לנדר בחלום לא מיירי אלא בנדר מצוה ומטעם דאין מראין לו לאדם אלא מהרהורי יומא וחששו שמא קיבל בלב בהקיץ דבר זה ואנו מחמירין להתיר הסכמה בלב לדבר מצוה (לא הבנתי ל"ז אמאי מחמירים להתיר בעשרה ולא סגי בג') ואפ"ה

כתב הרשב"א מדינא לא בעי היתר אלא דיש לחוש לדברי הגאונים ש"מ דעכ"פ בהתירא סגי וע"כ צריכים לחלק כהנ"ל וע"כ בב"ד אם אין החולה חפץ בקיומו יתיר לו בפני עשרה אנשים ע"ש]:

סימן ריא

א **כן בלחש**. [עבה"ט ועיין בספר לבושי שרד אות ר"ז שהביא ראיה ברורה לדברי הב"ח דלא כש"ך ומסיק כן לדינא דאם השמיע לאזניו אף שלא שמע שום אדם יש להקל ע"ש]:

ב **והנדר בטל**. עיין בתשובת שמש צדקה חלק יורה דעה סימן ה' וסימן ו' אי גם מה שנדר בחלום יבטל על ידי זה עיין שם היטב באריכות:

סימן ריב

הנשבע בתורה. עיין בתשובת הר הכרמל חיו"ד סי' כ"א לענין מי שפסקו לו שבועה בס"ת שחסר בה תיבה או אות או יריעה אם בשביל זה אינו חשיב שבועה בס"ת וגם אם רשאי לעשות כך לכתחלה לחסר בה יריעה או תיבה או אותיות וכתב דאף אי מהני מעשיו מ"מ אסור לעשות כן לכתחלה למחוק אותיות ומכ"ש לחסר יריעה בס"ת אך באמת לא מהני דמ"מ מקרי שפיר שבועה בס"ת וגם אין סמיכת היתר במה שנשבעין בהפטרות כיון שכתובה אשורית ובדיו אפילו מזכיר בפיו הריני נשבע בס"ת זו נמי שפיר אומר כי דברי נביא מקרי ספר ומקרי תורה ומכ"ש כשאוחז ס"ת ממש אלא שחסר יריעה או פסוק דנקרא ס"ת ואפילו אם מסלק עשרת הדברות מתוכה ונשבע ואומר הריני נשבע בעשרת הדברות ג"כ שבועה מקרי ע"ש ועיין בתשובת נו"ב חי"ד סי' ע"א שנשאל ג"כ ע"ז מאדון אחד להודיע דעתו ע"פ דין תוה"ק אם מותר לישבע על שקר אם הס"ת שאוחז בידו בשעת השבועה היא פסולה והשיב ע"ז באריכות והביא כמה ראיות מתנ"כ ומגמרא ורמב"ם שאסור לישבע בשקר אפילו בלא אחיזת ספר כלל ומה שהמנהג ליתן ספר ביד הנשבע הוא רק לאיים עליו ולהזכירו עונש השבועה הכתובה בתורה ולאו דוקא ס"ת אלא ה"ה שאר ספרים שיש בהם שמות וא"כ פשיטא דלא גרע ספר תורה אף שיש בו איזה פסול אכתי חמור קדושתו מכל שאר ספרים עיין שם באורך:

סימן ריג

מדרבנן צריך שאלה. עבה"ט מ"ש ונפ"מ כו' ולפמ"ש לעיל סימן ר"ו ס"ק ב' בשם תשובת נו"ב נפקא מינה נמי להא:

סימן ריד

א **לחזור בו**. עיין בדגמ"ר שכתב דהמחבר מיירי שרוצה לחזור לגמרי ושלא לשוב למנהגו לעולם לכך צריך התרה אבל אם אירע לו איזה מיחוש ורוצה לאכול היום ושוב לעתיד חוזר למנהגו א"צ התרה ע"ש:

ב **מחמת שאינו בריא**. עש"ך ועיין בתשובת מקום שמואל סימן פ':

ג **יאמר**. עיין במג"א סימן קס"א ס"ק י"ג:

ד **ועל זרעם**. עיין בתשובת ר"א בן חיים סימן י"ב שכתב דאם נהגו באיזה דבר כדעת המיקל ועכשיו הסכימו לאסור הרשות בידם ואין בזה משום מוציא לעז על הראשונים דלא שייך זה אלא בדבר של אישות ע"ש. מיהו במגן אברהם סימן ל"ב סס"ק מ"ח משמע דלא כוותיה ע"ש ועיין מ"ש לקמן סימן רס"ו ס"ק י"ב בשם תשובת תפארת צבי:

ה **כתקנתן**. עבה"ט ומ"ש ועיין בח"י אם הבן מחוייב לנהוג כו' עיין בזה בתשובת זכרון יוסף חי"ד סימן י"ד מ"ש על דבריו והעלה דאין הבן מחוייב להתנהג בהנהגת אביו זולת מה שהתנהג גם הבן מאז שהגדיל שהרגילוהו אבותיו ללכת בדרכיהם ועל אופן זה מיירי נמי המחבר שכתב קבלת הרבים חלה עליהם ועל זרעם דהיינו שכבר נהגו כן יושבי העיר וזרעם והוי כנדרו גם לזרעם ולהכי חייבים לעשות כתקנתן משא"כ אם הבן לא התחיל להתנהג מעולם כמנהג הטוב של אביו אין הבן מחוייב להתנהג בפרישות ההוא ע"ש:

סימן רטו

א **שאני יושב**. עבה"ט ומ"ש נדר שלא לישא אשה כו' עיין בזה בתשובת בשמים ראש סימן רי"א ובהגהת כסא דהרסנא שם:

ב **ואמר הריני נזיר**. עיין בתשובת זכרון יוסף חי"ד ס"ס כ"ו שכתב דלא נקט בש"ע אלא לדוגמא בעלמא ומיירי שהיה כועס או מתאבל או שיכור ואמר הריני נזיר מכוס זה בתר דנשבע שלא לשתותו דבכה"ג אין אסור רק בשתיית כוס זה כדאיתא במסכת נזיר דף י"א וליכא איסור כולל אבל אל"כ הלא נזירות איסור כולל הוא חרצנים וזגים טומאה ותגלחת וחייל על איסור שבועה ע"ש:

סימן רטז

א **אסור בחילופיהן**. בכל אופן שנתבאר כמו שאסר על עצמו ש"ך. ועיין בתשובת רבינו עקיבא איגר סוס"י ס"ה בשם בנו הרב מהר"ש איגר זצ"ל שטען ע"ז דהא אחד מן האופנים

שנתבאר הוא דבאמר פירות אלו עלי אם הוא דבר שזרעו כלה גידולי גידולין מותרין אבל הגדולים עצמן אסורים והטעם דלא בטל האיסור בגדולים מבואר בש"ך ס"ק ג' דהוא דשיל"מ והרי זה נכון באומר קונם עלי דבידו להתיר אבל באומר קונם על פלוני דאין ביד פלוני להתיר מהראוי דגם גידולים עצמן מותרין דעתה אינו דשיל"מ (עיין לעיל סימן ק"ב ס"ק יו"ד מ"ש בזה) וא"כ אינו בכל אופן שנתבאר ע"ש ועיין בתשובת ברית אברהם חי"ד סימן ל"ז אות ב' ודו"ק. ועיין בספר בני אהובה פ"ה מהלכות אישות סוף הלכה ב' מ"ש בזה דלא תיקשי ממ"ש המחבר בא"ח סימן תמ"ג דחליפי חמץ מותרין ואפילו להמחליף דהא בש"ס מדמה להו להדדי ע"ש:

ב **משמע אפילו אחד מהם**. עבה"ט בשם רא"מ ועיין בתשובת רבינו עקיבא איגר זצ"ל סימן מ"ו שכתב דהיכא שהוא להקל כגון שנשבע שלא יעשה זאת וזאת או שלא יאכל זאת וזאת אין לסמוך על הרא"מ בזה להקל ואסור אפילו באחד מהם וע"ש עוד:

ג **שיפרוט לך**. עיין מה שהקשה על זה בסוף ספר מהר"מ ברבי מדלעיל סימן כ"ח ועיין בתשובת אא"ז פנים מאירות ח"ב סימן קי"ז:

ד **בתבשיל שיש בו טעם**. עיין בתשובת תשואת חן סימן נ"ז שכתב דאסור גם כן בתבשיל שנתבשל בקדרה של בשר ב"י אם נתבשל אחר הנדר אמנם אם נתבשל קודם הנדר מותר כדלקמן סימן רי"ז סעיף י"ב אפילו אם אמר קונם טעם בשר עלי דאז גם הטעם שיצא מבשר קודם שנדר בכלל זה מ"מ שרי לאכול התבשיל שנתבשל בקדרה של בשר קודם שנדר משום דהוי נ"ט בר נ"ט דהתירא דלא כספר גינת וורדים כלל ס"ה ע"ש. וע' בתשובת ברית אברהם חי"ד סימן י"ז שכתב בגזירת צבור שהבשר יהיה טרפה אין חשש לאסור הכלים אף דכל היכא דשוי חתיכה דאיסורא גם הטעם אסור ויש לאסור גם הכלים מ"מ הא באם גזרו שהבשר יהיה טרפה אינו ענין לשויא ח"ד מדין נדר דהא א"א להיתר להעשות טרפה כדלעיל סימן ר"ה ואין ענין אך לדין תקנת הצבור שיש כח בידם לאסור המותר וכבר כתב בתשובת הראנ"ח ח"ב סימן ע"א דבתקנת הצבור אזלינן בתר לשון בני אדם והא קי"ל דבלשון ב"א אין הטעם בכלל בשר ע"ש:

ה **זה שאסרו על עצמו**. [עיין מש"ל סי' ק"ב ס"ק י' מזה]:

סימן ריז

א **אחר הלשון**. עיין בתשובת שבות יעקב ח"א סימן ע"ג לענין מי שנדר מעובר שבמעי בהמה אי מותר להשתמש בגופה בעודה מעוברת או לא משום דעובר ירך אמו. ופסק אף דקיימא לן עובר ירך אמו היינו אם נדר מאמו אסור ליהנות אף מולד אבל לא להיפך

ומביא ראיות על זה מש"ס דתמורה עיין שם ועיין בתשובת נו"ב תניינא חי"ד סי' ה' שכתב בקהל שגזרו בחרם על שוחט א' שתהא שחיטתו אסורה מותר לאכול משחיטתו אם ישראל אחר בדק סכין ונתן לו דלשון בני אדם שתהא שחיטתו אסורה משמע כשחיטת מומר וכה"ג במומר שרי כדלעיל סי' ב' ע"ש:

ב **דהא לא נתכוון**. עיין בתשובת חות יאיר סימן ט"ז דאפילו אם לא היו מראין הדברים בעת שנדר אלא שאח"כ אמר כוונתי לבשר בהמה דקרינן ליה בשר סתם מותר בעופות ע"ש. ואיפכא צ"ע. עב"י וד"מ לעיל סימן ר"י לענין פת חטין ושעורין:

ג **מותר בדבש תמרים**. [עיין ש"ך ס"ק י"ט ועיין בתשובות משכנות יעקב סי' מ"ט מ"ש בזה ועיין ט"ז ס"ק ט"ו וש"ך ס"ק י"ח]:

ד **הנודר מהתבואה**. בגמרא דף נ"ה ע"א מבואר דאם אמר תבואת השדה אסור בכל הגדל שבשדה וצ"ע שהשמיטו הפוסקים. תפל"מ:

ה **ואם אמר כל הזן**. עיין בצל"ח בברכות דף ל"ה בד"ה אלא שראיתי מה שכתב בזה:

ו **הנודר מפירות הארץ**. עיין בתשובת רדב"ז החדשות סוס"י תקס"ג שכתב דהנודר מפרי עץ ומפרי האדמה מותר לאכול הצוקר שאין זה פרי עיין שם:

ז **בשעת הנדר**. עבה"ט ועיין בתשו' בגדי כהונה חי"ד סי' ז':

ח **אסור לראות בחמה**. עי' בתשובת נו"ב תניינא חי"ד סי' קמ"ה טעם למה השמיטו הפוסקים הך דינא המפורש בריש פסחים הנודר מהאור אסור באורן של כוכבים ע"ש:

ט **במולי או"ה**. עיין בס' באר יעקב שכתב דה"ה במומר לעבודת כוכבים דאסור אע"פ שהוא מהול ובמומר לערלות צ"ע ע"ש:

י **ומותר במולי או"ה**. כתב בס' באר יעקב דהוא הדין במומר לעבודת כוכבים ובמומר לערלות צ"ע. ואסור מספק. וכתב עוד דאם נדר מהמולים אסור בעבד מהול ע"ש:

יא **נדר מבנים**. עיין בשאילת יעב"ץ ח"א סימן קס"ה שכתב דהמגדל יתום או בנו של אדם אחר וקוראו בנו והלה קוראו לו אבי שנדרו זה מזה בשם בן ואב בסתם או שנתנו מתנה זה לזה בלי זכרון שם העצם ספיקא הוי ואזלינן לחומרא דהיינו בנדרים נאסרים זה ע"ז ובממון חומרא לתובע מיהו ביש לו בנים לזה המגדל נראה שאפי' בנדרים אין המתגדל נאסר דאמרינן לבניו ממש נתכוין אכן ביש לו אב למתגדל אע"פ שהמגדל מחשיבו לבנו ונאסר בו מ"מ כשנדר הבן י"ל שלאביו האמיתי נתכוין וכיון שהדבר שקול כי ליכא הוכחה מדעת הנותן והנודר אזלינן הכא והכא לחומרא. וחורגו שאינו גדל אצלו ודאי דאינו בכלל בן לשום דבר ע"ש. [ועמ"ש בפ"ת לח"מ סי' מ"ב סט"ו בהג"ה בד"ה הואיל וגדלהו]:

יב **גם חנוכה ופורים**. עיין בתשובת תפארת צבי חלק יו"ד סימן כ"ד מי שנשבע שלא ישתה יין שרף חוץ משבתות וי"ט מותר גם כן במוצאי יוה"כ אם אמר הנשבע שכוון לזה ע"ש:

יג **שלא יצחוק**. ע' בתשובת הר"א מזרחי סימן י"ד שכתב דאם הסכימו הקהל וקיבלו עליהם שלא יצחוק שום אדם בקוביא נכלל בזאת הסכמה לאסור כל מיני השחוק שבעולם אף שהוציאו בלשונם בלשון קוביא כולם בכלל האיסור הן ע"ש וע' בתשובת שמש צדקה חלק יו"ד סי' ל"ב לענין הנודר סתם שלא יצחוק אם צחוק האישקאקאי בכלל נדר זה ע"ש:

יד **בשבילו**. ע' בתשובת רדב"ז החדשות סי' רי"ד הרבה טעמים לזה. וע' בס' תפל"מ שכתב דה"ה הנשבע על שאר דברים דאסור לעשותו ע"י שליח דשלוחו כמותו כו'. מיהו י"ל דאזלינן בתר כוונת הנודר אי דרכו לעשות אותו דבר מעצמו או ע"י שליח כדלקמן סי' רי"ח ס"ה וצ"ע דלא מחלק הכא בשחוק כן עכ"ד ע"ש. [ועמ"ש בסי' רי"ח ס"ק ה' בשם תשובת הראנ"ח סימן ט' ובשו"ע לקמן סי' רכ"א ס"י ובש"ך שם]:

טו **דהולכין אחר כוונתו**. לכאורה משמע דר"ל דאזלינן לגמרי בתר כוונת הנודר ולפ"ז אם אומר שדעתו היה באומרו שלא לקבל פקדון היה כוונתו על משכון לבד אסור ללוות על משכון ומותר לקבל פקדון וע' בתשובת ושב הכהן סימן ע"ט שדעתו שאין הולכין אחר כוונתו אלא לענין אם אומר שכוונתו היה רק על פקדון מותר להלוות על המשכון ולא להיפך ע"ש:

טז **כוונתו**. עיין בה"ט ומ"ש מי שנדר שלא לאכול בסעודת הרשות יכול לאכול בסעודת חנוך הבית בא"י ולא בח"ל עיין בתשובת ברית אברהם שאלה ט"ז מ"ש בזה. ועיין בתשובת חות יאיר סי' ע' שנסתפק בזה אם סעודת חינוך הבית מצוה היא או לא (אף בא"י) אם לא שדורשין בו וע"י כך נעשה סעודת מצוה מפני שהדורש בא מחמת הסעודה וכל המסובים שם מקשיבים לקול הדורש אבל אם אין דורשין בו רק ששם קצת ת"ח שיש ביניהם ד"ת אינו מספיק. וע"ש עוד שהאריך לבאר מה הן הסעודות הנקראות סעודות מצוה לענין שיהא הנודר מסעודת הרשות מותר ליהנות משם וכתב דסעודת ברית מילה וחתונה ודאי הוי סע"מ ואפי' בנישואין דבת ת"ח לע"ה דאין לנו ע"ה שדברו חכמים פה וכן סעודת ליל סבלונות שלפני יום החתונה אבל מה שעושין סעודה אחר כתיבת התנאים שקורין קנס מאל לא מיקרי סעודת מצוה וכן סעודת ליל שלפני המילה ויום שלישי למילה לא הוי סעודת מצוה שאינם רק מנהג. וליל שבת של בן זכר פסק בת"ה סימן רס"ט (הובא ברמ"א לקמן סימן רס"ה סי"ב בהג"ה) שהוא ג"כ סע"מ ויש

לסמוך עליו ומותר הנודר ליכנס לשם. דבלא"ה י"ל שבשם סעודה לא יכונה וכן ליל שפינהאל"ק כי בנדרים אזלינן בתר לשון ב"א ושם אין אוכלין בקבע רק אלו נכנסין ואלו יוצאין ושותין מעט מזעיר וכמה לא יטעמו דבר. וסעודת הסיום ודאי הוי סע"מ וה"ה יום של אחריו כנהוג ואפשר דה"ה שאחר אחריו וכן סעודה שעושה בעל הנס ביום שנעשה בו נס או סעודה שעושין מי שנתן ס"ת וכלי קדש לבהכ"נ. אבל יום המוגבל לחברה בכל שנה או סעודת בן שבעים שיש להסתפק אפילו זה הבן שבעים מברך שהחיינו כי כך נראה לי מ"מ לא יחוייב שיהא סע"מ לכן ראוי לדרוש בהם. וכתב עוד דהמקבל עליו שלא לאכול בסעודת הרשות ואינו אומר בל"א איך וויל ניט אויש הויז עסין. רק שאומר איך וויל אויף קיין סעודה גיין זולת סעודת מצוה שאין בכלל זה לסעוד עם חבירו ובני ביתו דבלשון ב"א לא נכלל במלת סעודה רק כשמזמנים שם קרואים ואם זימן ב"א אין מספיק מה שהוא שבת לומר שהוא סע"מ דאף דמצוה להרבות בסעודה היינו בבשר ומעדנים אבל זימון קרואים אינו מצוה זה הכלל דלא נקרא סע"מ אלא כשאסיפת ב"א הוא בשביל המצוה או היתר הדרוש שכבר יצא מפי הקדמונים מפני שהדרוש בא מחמת הסעודה משא"כ מה ששם קצת ת"ח לא מהני ע"ש. ומ"ש הבה"ט הסכימו הקהל שלא ללבוש בגדי משי כו' כן כתב בשו"ת משפטי שמואל סימן נ"ח ע"ש:

סימן ריח

א **שבגללן**. עבה"ט של הרב מהרי"ט ז"ל ועיין בתשובת חות יאיר סימן ט"ו באחד שהלך למרחקים ונתייגע מאד ונדר שכאשר יבא לביתו יהיה אסור לו ללילך מהלך פרסה וחזר לביתו ולהחיות נפשו הוא מן הצורך ללילך לפרקים אל כפרים שסביבותיו והמה קצתם רחוק מפרסה. והנה השאלה הזאת מתחלק לכמה פנים. הא' אם ניזל בתר הכוונה כי לא נדר רק מפני יגיעה רבה יום יום בדרך רב ורחוק תדיר בלי הפסק משא"כ כשהולך רק פעם ופעמים בשבוע. הב' אם גם בהילוך ב' או ג' פרסאות ביום א' מותר באם נח בינתים באופן שאינו הולך פרסה בפעם אחת. הג' אם הולך בפחות מן פרסה לכפר וחוזר לביתו בו ביום אם מותר כי אולי מצטרפין שיבה וביאה לאסור. הד' פן אף בפחות מפרסה ג"כ אסור מפני דקי"ל בכל איסורים דגם חצי שיעור אסור. והאריך הרבה בזה והעלה שאין בטעם הראשון ממש להתיר לו בלא התרה דלא דמי כלל לכל הנזכרים בי"ד סימן רי"ח דאדרבה הרי חזינן שהפריז על מדתו לאסור אף בפרסה. ולענין אם נח בינתים יש חילוק אם עומד או יושב מעט לא מהני אבל בקובע סעודה כדרך סעודות קבע של הולכי דרכים הסעודה מפסקת ומותר ללילך משם ולהלאה שנית עד פרסה.

והליכה ושיבה אין מצטרפין כלל אפילו שב תיכף אחר הליכתו ולא נח כלל. וכ"ש שאין לאסור בפחות מפרסה משום חצי שיעור ע"ש. ועיין בתשובת שבו"י ח"א סי' ק"מ באחד שהיה לו קצת מיחוש בר"ה שלא יכול לילך לבהכ"נ והפצירו בו בניו שיתקעו לו ויאכל ולא רצה ומחמת הפצרתם נדר שלא לאכול עד אחר זמן יציאה מבהכ"נ וכאשר השלימו תפלתם ורצו לצאת בא חכם ודרש להם דברי כבושים ואיחרו מלצאת וכתב שלכאורה י"ל בנדרים הלך אחר לשון ב"א וכוונתו על אחר זמן תפלה אך יש לדמות למ"ש בר"ה דף ל' דבעי ר"ז ננערו לעמוד כו' א"כ בנ"ד רצו העם לצאת ולא יצאו ג"כ איכא לספוקי כה"ג וכיון דעלתה בתיקו ספק נדרים להחמיר ואם רצו להתירו יתירו לו כדין נדרים שהם לצורך י"ט עכ"ד ועיין בש"ת בא"ח סימן תקפ"ד סק"ג שפקפק ע"ז וכתב דעתו דאם אין מי שיתירו לו יש להקל בזה בפרט לאיש שיש לו מיחוש וקשה עליו להיות מעונה עד זמן יציאתם ממש ע"ש. ועיין בשו"ת מאיר נתיבים סי' ע"ב שכ' במי שנשבע שלא ילמד את בנו כתב פויל"ש בענין דאין התרה לשבועתו והנה הוציא לו תחבולה ולימד את בנו שמות האותיות בע"פ בענין שיהא הסדר שלהם ששגור בפה הבן היטב והבן מבין מדעתו באותיות שלהם הנדפסים עד שיבין כל הכתב אם עבר על שבועתו וכתב דאם לא היה כאן תחבולה ברמאות רק היה בא לשאול אם מותר ללמד שמותם בע"פ היינו מורים לו היתר אך כיון שיש בזה הערמה שנתכוין ללמדו בע"פ כדי שיבין אח"כ הכתב ה"ז עבר על שבועתו ע"ש ראייתו:

ב **אחר הענין**. עיין בתשובת חוט השני סימן צ' שכתב באחד שנדר ליתן מעשר שני מהריוח שיהיה לו משך חצי שנה זו והיה לו מלוה ישנה ונפדה תוך חצי שנה זו א"צ ליתן ממנה דהולכין אחר כוונתו וע"ש עוד. וע' בתשובת שבות יעקב ח"א סי' כ"ד לענין אשה שקבלה על עצמה משום אבלה שלא להלביש בגדי י"ט אי מותרת להשים הטבעות בידה ופסק דגם הם בכלל נדר זה ואין לה ללבוש שום תכשיט שהיתה רגילה ללבוש בזמן שמחתה אם לא ע"י הפרת הבעל ביום שמעו או התרת חכם. וע"ש עוד שהשיג על תשובת שער אפרים שפסק דמי שמתחייב ללבוש לחבירו אינו מחוייב להנעיל לו. דליתא אך מ"מ אינו מחוייב ליתן לו טבעות אף שהוא בכלל מלבוש כיון שאינו צורך כל אדם ואין זה בכלל התחייבות כלל ע"ש:

ג **כוונתו**. עיין בה"ט וע' בתשובת מהרי"ט ח"א סי' ז' שגם הוא ז"ל חולק על התשב"ץ ע"ש:

ד **וכ"ש קהל**. עט"ז וש"ך וע' בתשובת בגדי כהונה חי"ד סימן ז' ח' מה שכתב בזה ועיין בתשובת נו"ב תניינא חי"ד סי' ס"ד ובתשובת בית אפרים חיו"ד סימן ל"ט ובתשובת שיבת ציון סימן נו"ן מ"ש בזה:

ה **אחרים מותרים לחרוש לו בה**. עיין בספר מים עמוקים ח"ב בשו"ת הרב ר"א בן חיים סי' ט' שלמד מזה דמי שנשבע שלא יגלה סודו לשמעון יכול להגיד ללוי ולוי יגלה לשמעון דהא הכא כוונת הנדר היתה שלא יהנה מפרתו ועכ"ז הוא נהנה ממנה ע"י אחר ובנ"ד נמי דרכו של איש לגלות סודו בעצמו וכשנשבע שלא יגלה אין בכלל האיסור אלא שלא יגלה הוא בעצמו ע"ש עוד:

סימן ריט

א **עד שימצא**. [ע' בתשובת חתם סופר סימן רכ"ח הביא בשם מהרי"ט סימן קל"א במעשה שנשבעו על הנישואים וכתבו שראובן חייב לשמעון סך עצום לפרוע לו ואולם אם ישא בתו ימחול לו חובו זה. ושוב התחייב החתן סך עצום לחותנו. ואולם אם ישא בתו ימחול חובו. ונשבעו זה לזה על כל האמור ועכשיו טוען צד אחד עדיין אין זמן לפרעון ולנשואין אמתין עד שנת היובל והאריך שם לבאר דבדבר הרשות לעשות דבר פלוני יכול לדחות מדחי אל דחי אך בדבר מצוה כגון לישא אשה או ליקח בית בא"י מיד כשיזדמן ההגון לו כופין אותו לקיים דבדבר מצוה הוי כמפרש ליקח מיד ולאלתר כשיזדמן והשתא בנ"ד שהענין כלול משני דברים שידוכי הבת שהיא מצוה וחיובי ממון שהוא נדרי הדיוט רואים אם היה עיקר עיסקם במו"מ ושוב עלה על דעתם לתלות מחילת הממון בשידוכים ה"ז נדרי הדיוט ויכול לדחות אך כיון שהכל נעשה בשעת שידוכים והחיוב היה רק לבטחון להשמר מאסמכתא א"כ השידוכים שהיא המצוה הוא עיקר וזמן פירעון הקנס כזמן השידוכים משתבעה לינשא נותנים לבוגרת ל' יום ושוב חל הקנס וצד השני פטור משבועתו ונושא אשה אחרת עכת"ד ע"ש. (והנה מ"ש דבדבר הרשות יכול לדחות לענ"ד צ"ע מכמה מקומות וגם מדברי הש"ע כאן שלא הזכיר בא"י גבי בית ויש לעיין) ועמ"ש לקמן סימן רכ"ח ס"כ בד"ה לישא זא"ז]:

ב **שאסר**. עבה"ט ועיין בתשובת תפארת צבי חיו"ד סוף סימן ב' בקהל שהסכימו להעביר השוחט שבעירם מחמת איזה דבר והעבירוהו ואח"כ רוצים לחזור וליקח אותו לשוחט דרשאים הם בכך דהא לא קבלו עליהם שיהא אסור להיות אצלם שוחט דאז אסור לעולם רק דעתם היה להעביר השוחט ההוא והא העבירוהו וקיימו נדרם ע"ש:

סימן רכ

א **קודם ר"ח**. עיין בתשובת רדב"ז החדשות סימן רע"ב שכתב דמי שנשבע לפרוע לחבירו קודם שיכנס חודש כסליו אם פרע לו ביום ר"ח הראשון אינו עובר שעדיין לא נכנס כסליו דנהי דקרו ליה ר"ח כסליו מ"מ לא קרו ליה מכלל כסליו אלא דמלשון הר"ן ז"ל לא משמע הכי והחושש לחומרת השבועה תע"ב ע"ש:

ב **אדר ראשון**. עיין בתשובת רדב"ז החדשות סימן ק"ג שכתב דמי שנדר או נשבע לעשות דבר פלוני בחודש העיבור חייב לעשות באדר א' דאדר ראשון הוא הנקרא חודש העיבור ע"ש:

ג **קבע זמן**. עיין בספר תפארת למשה שכתב דר"ל שגם משך ימי המשתה יש להם ג"כ קביעות ז' ימים דאי לאו הכי אפי' הוי התחלתן זמנו קבוע אינו אסור אלא עד שיגיע ע"ש:

ד **בי"ט האחרון**. [עבה"ט בשם ט"ז ועיין בא"ח סימן תרס"ח בט"ז סק"א כתב עוד בזה ועיין בתשובת חתם סופר ס"ס רכ"ב מ"ש בזה]:

ה **שמא תלך**. [עבה"ט ועיין בט"ז ס"ק י"ט מ"ש ע"ז ועי' בתשובת חתם סופר סימן רכ"ד מ"ש בזה]:

ו **ה"ז לוקה**. [עט"ז סק"כ ובאר הגולה ועיין בתשובת משכנות יעקב סימן מ"ו שמתרץ השגת הר"ן על הרמב"ם בזה ע"ש]:

סימן רכא

א **צריך להחזירו**. [עבה"ט ועיין בתשובת משכנות יעקב סימן מ"ה מ"ש בזה]:

ב **ושוכר יכול לאוסרו**. [עש"ך ס"ק מ"ו ועיין בתשובת חתם סופר סימן רכ"ה שהביא דמהרש"ל ביש"ש פ"ה דב"ק סימן ל"ד שדא ביה נרגא ממתני' דערכין כ"ט וכתב הלכה למעשה שאם אמר השוכר סתם הריני מקדישו אינו קדוש כלל אם לא פירש בהדיא שמקדיש הנאה שיש לו באותו בית והוא ז"ל האריך לתמוה עליו ומסיק דאין ספק שיכול להקדישו סתם ומוקדש עד זמן תשלום שכירות ושם האריך בענין רוב בתי כנסיות שבמדינתו שהיא רק מושכרת להקהילה משר העיר דיש עליהן כל קדושת בהכ"נ כל משך זמן שכירותן ע"ש]:

ג **מה אעשה**. עבה"ט ומ"ש בשם תשובת מבי"ט רב שנדר כו' עיין בזה בתשובת מהרי"ט ח"א סי' ה' שכתב דבתשובת הרשב"ץ ז"ל ח"א סימן קל"ח השיב בזה לאיסור ומהרי"ט האריך לחלוק עליו ועיין בתשו' יריעות האוהל סימן י"ב שהאריך בזה וסתר דברי מהרי"ט ז"ל והעלה גם כן לאיסור כדברי הרשב"ץ ז"ל ע"ש:

ד **אסור לנאסר ללמוד**. עט"ז ס"ק מ"ג מ"ש הטעם בזה ועיין בתשובת פני אריה סימן מ"ז שהשיג על טעם זה:

ה **ללמוד**. עבה"ט ועיין בשאילת יעב"ץ ח"א סימן ס"א:

ו **בהמה בריאה**. עבה"ט ועיין בתשובת פני אריה סי' ס"ד שהעלה כהרמ"א ולא כט"ז אלא שכתב דמ"מ אינו מותר לשחוט לו בהמה בריאה אלא במקום שאין נותנין שכר בעד השחיטה או בנותן לו שכרו אבל בלא"ה אסור ואף בכה"ג לא שרי אלא כשלא אמר המודר שישחוט לו בהמתו אלא שזה בא ושוחט לו מעצמו או שאמר המודר כל השוחט בהמתי אינו מפסיד או שאמר כל הרוצה לשחוט יבא וישחוט ויש שם ג"כ אחר שיודע לשחוט אבל אם אמר לו בפירוש שישחוט לו בהמתו באנו למחלוקת הב"י והרמ"א דלעיל סעיף ב'. אמנם במקום מצוה כמו לכבוד שבת וכיוצא יש לסמוך בזה על הרמ"א שם. ועיין עוד בסי' ס"ו שם שכתב דמותר לנקר בשר מחוטי חלב ודם של מי שמודר הנאה ממנו שהרי אם רצה המודר לעבור על המצוה יכול הוא לאכלו בלא ניקור ואין מעכב על ידו אלא חפצו לקיים המצוה נמצא שאינו נהנה אלא הנאת קיום מצוה ומצות לאו ליהנות ניתנו אמנם למלוח הבשר להוציא מידי דמו אסור דמלבד הנאת מצוה מהנהו ג"כ שהמלח ממתיק הבשר ונותן בו טעם ונמצא מהנהו במה שעושה להיות ראוי למאכל שלחנו ע"ש:

ז **אבל לא מסוכנת**. עיין בתשובת זכרון יצחק סי' צ"ח שכתב דאם שחט בדיעבד לכאורה יש לאסור משום דקיי"ל כרבא בתמורה דכל מלתא דאמר רחמנא לא תעביד אי עביד לא מהני א"כ הוי כמתה מאליה אך לפי מ"ש התוספות שם דהנשבע שלא לגרש ועבר וגירש אף לרבא מהני כיון שהוא בדה את האיסור א"כ ה"ה הכא אי עביד מהני עכ"ד. ועיין בנ"צ לעיל סי' י' הארכתי בענין אי עביד לא מהני וכתבתי שם דאי משום הא לא איריא דהפוסקים לא ס"ל חילוק התוספות בין אם הוא בדה או לא אלא דמטעם אחר לא שייך בזה אעל"מ וכשר בדיעבד ע"ש:

ח **המודר הנאה משופר**. עיין בשע"ה פ"א מהלכות שופר הלכה ג' מ"ש בזה:

סימן רכב

א **ובלבד**. עבה"ט בשם ש"ך. ועיין בספר שער המלך סוף פ"ז מהלכות נדרים שתמה עליו דאישתמיט מיניה דברי הר"ן פ"ק דקדושין דמבואר שם דאפילו לא אמר ע"מ שאין לבעליך רשות בהן מהני וכן מלשון קיצור פסקי הרא"ש שם וכן מבואר ג"כ מדברי הרשב"א בחידושיו גם הרב תוספות י"ט בנדרים שם דקדק כן מדברי הרמב"ם ע"ש

ומלשון המשנה דקתני תרווייהו ליכא למידק דאיכא למימר דמתניתין אתא לאשמעינן דע"מ שאין לבעליך רשות גרידא לא מהני עד דלימא מה שאת נותנת ואה"נ דבמה שאת נותנת גרידא מהני ע"ש:

ב **לא קנה הבעל**. עיין בשער המלך פ"ז מהלכות נדרים דין י"ז לענין אם מתה האשה אם יירשנה בעלה או לא ע"ש.

ג **דאפילו באומר לה**. [עבה"ט ועיין בתשובת משכנות יעקב סימן נ"ה מ"ש בזה]:

סימן רכד

וי"א שהם מותרים. [עט"ז וש"ך ועיין בתשובת משכנות יעקב סימן מ"ח מ"ש בזה]:

סימן רכה

אמן. עיין בתשובת שתי הלחם סימן ל"ה שנשאל על דבר שבועת הרמב"ם ז"ל הכתובה בתחלת ספר המורה וז"ל ואני משביע באלקי ישראל כל מי שיקרא במאמרי זה וכו' איך תחול השבועה כשאין המושבע עונה אמן וכן הוקשה לו בדברי ה"ה הרח"ו ז"ל שגם הוא השביע כעין שבועה זו ע"ש מ"ש בזה דאף שהוציאו בלשון שבועה מ"מ אינה אלא גזירת חרם ונידוי וכמ"ש הרא"ש ז"ל כלל ה' סימן ד' על שבועה דפלגש בגבעה ולכן אסור לזלזל בשבועות אלו ע"ש:

סימן רכו

חלוקה. [עש"ך סק"ד ועיין בתשובת משכנות יעקב סימן מ"ז מ"ש בזה]:

סימן רכז

א **לוקח ביותר**. עיין בתשובת נו"ב תניינא חי"ד סימן קמ"ט שכתב דאפי' בכה"ג לא שרי אלא בנותן דמים תיכף אבל ליקח בהקפה זה גופא הנאה היא שנותן לו בהקפה ונמצא נהנה באיסור ע"ש:

ב **יקננו מהם ביותר**. עש"ך סק"ד בשם הר"ן ועיין בשער המלך פ"ג מהלכות נדרים הלכה יו"ד מה שכתב בזה הבאתי קצת לשונו לעיל סימן ר"ד ס"ק א':

ג **ונוטלין תרומותיו**. [עבה"ט מ"ש וכתב הר"ן דה"ה מי שאסר נכסיו על עצמו כו' ועיין בתשובת משכנות יעקב סימן נ"ד מ"ש בזה]:

סימן רכח

א **אין יחיד מומחה ילך**. משמע דאם יש יחיד מומחה לא מהני ג' הדיוטות מיהו אין זה מוכרח די"ל דלהכי כתבו הפוסקים ואם אין כו' מפני שודאי טריחא מלתא בג' טפי מבאחד לכן אמרו באם אין מומחה צריך ג' דוקא ולעולם בג' סגי אפי' במקום יחיד מומחה מיהו בש"ס בכורות דף ל"ו ע"ב לענין היתר בכורות מפורש דאין ג' בני הכנסת יכולים להתיר במקום שיש מומחה ועיין בפירוש הרע"ב במשנה שם שכ' בהדיא דגם גבי נדרים אין שלשה מועילים ביש יחיד מומחה. ולפ"ז נראה דאף שכתבו הפוסקים דאין מומחה האידנא מ"מ ראוי לחוש לחומרא במקום שיש חכם או אב"ד שלא להתיר בג' הדיוטות רק לצרף ב' עם הרב ובפרט דיש לחוש לדברי הרמב"ם בפ"ו מהל' שבועות דין ה' דכל חכם מובהק בדורו הוא יחיד מומחה לנדרים ומצאתי בתשובת חות יאיר סי' קכ"ט שהאריך בזה להוכיח דגם במקום שיש מומחה יכולים ג' הדיוטות להתיר ובסוף הביא דברי הר"ן בנדרים דף כ"ג שכתב בהדיא דלכתחלה אין יכולין משום כבודו של חכם אבל בדיעבד אישתרי ליה נדרא ע"ש:

ב **ובקרובים**. עיין בתשובת רבינו עקיבא איגר בהשמטות לסימן ע"ג שכתב נראה דוקא בקרובים דאין הפסול בגוף דהא כשרים לדון לאחרים וכן בלילה דד"א גורם לה דהיינו הזמן משא"כ בנשים וה"נ קטנים אין ראויים להתרת נדר ואף לדעת הטור ח"מ סימן ו' דבן י"ג שנה ולא הביא ב' שערות כשר לדון היינו שאין ידוע אם הביא ב"ש וזה דוקא לענין ממון אבל להיות דייני חליצה באמת צריכים בדיקה שהביא ב"ש וא"כ י"ל דה"ה להתרת נדרים לא סמכינן אחזקה דרבא וצריך בדיקה דוקא לכן יש ליזהר שלא ליקח מתירים כ"א אנשים שנתמלאו זקניהם. וכתב עוד בתשובה שם במי שאינו רוצה לפרט הנדר מחמת כי נדר בעסק מסחר בדבר סתר ואינו רוצה לגלות סודו לאחרים ויש לו איש אחד שרוצה לגלות לו סודו אמנם הוא רך בשנים ועדיין לא נתמלא זקנו. עצה לזה הוא שיקח ארבעה מתירים ג' שנתמלאו זקניהם והד' יהיה זה העלם איש סודו ולפניו לבד יפרט הנדר ודי בכך דמדאורייתא א"צ לפרט הנדר ולגבי דרבנן דצריך לפרט הנדר שוב סמכינן אחזקה דרבא דכיון דהגיע לכלל שנים הביא סימנים והוי זה הד' ג"כ מהמתירים והרי נפרט הנדר לא' מהמתירים ע"ש:

ג **וכיון שצריך ישוב**. עש"ך שכתב דעכשיו נוהגים שהמתירים יושבים והמודר עומד והוא מירושלמי ועיין בתשובת רדב"ז החדשות סימן ל"א שכתב דדין זה שצריך השואל לעמוד נמצא ג"כ בתוספתא דסנהדרין. עוד כתב שם דאם הוא ת"ח מושיבין אותו ע"ש. [ועיין בתשובת משכנות יעקב סי' נ"ג]:

ד **ולא בההיא דכל המקיימו**. בטור כתוב עוד ולא בההיא דכל הנודר כאילו בנה במה והוא מגמרא נדרים דף כ"ב דאיתא שם והלכתא לא פתחינן לא ברישא ולא בסיפא ונראה דכן צ"ל גם כן בדברי המחבר וכמדומה ששמעתי כן בשם הגאון מוהר"ר זלמן מווילנא זצ"ל:

ה **ההוה ורגיל**. עיין בתשובת רדב"ז ח"א סימן רצ"א:

ו **וכן מיתה**. עיין במגן אברהם סימן תר"ל ס"ק י"ח ובתשובת מהרי"ט ח"א סי' קי"ח ובתשובת מהריב"ל כלל ב' ועיין בתשובת ח"צ סי' מ"א ובס' שער המלך פ"ד מהלכות סוכה:

ז **מעיקרו**. עיין מה שהקשה ע"ז בספר נופת צופים פ' שמות:

ח **כגון לשחוק**. עיין בתשובת נחלה ליהושע סימן ל"ז:

ט **על נדרו**. עבה"ט בשם ט"ז ועיין בב"י דרבו המתירין ע"י כתב זולת הריב"ש כתב דנראה מדברי הרמב"ם דאפי' ע"י כתב אסור וראוי לחוש לדבריו ע"ש. לפ"ז בשעת הדחק אפשר קצת להקל (ומ"ש דאל"כ בת יפתח כו' אף דאין לומדים הלכה מן האגדה ע' בתשובת נו"ב תנינא חי"ד סי' קס"א) . [ועיין בתשובת חתם סופר ס"ס ר"כ שדחה ראיה זו וכתב דמ"מ קשה לעשות מעשה ומבואר שם דציבור הצריכים להתיר נדרם ושולחים א' מהם לפני ב"ד חוץ לעירם איננו בגדר שליח אלא בעל דבר עצמו כדמחלק הש"ס רפ"ב דקידושין שאני התם דאית ליה שותפות בגויה ומהיות טוב יהיה בידו ג"כ כתב מהפרנסים ז' טובי העיר ע"ש] ועיין במשנה למלך פ"ד מהלכות בכורות בד"ה אך נ"ל שכתב על מי שנדר מדבר ועשה שליח לשאל על נדרו כפי סברת הרשב"א דאית ליה דיכול אדם לעשות שליח להתרתו (או ששלח עמו כתב ידו) דפשיטא דעד הלילה צריך לקיים נדרו אף דנימא דשייך בנדון זה חזקה שליח עושה שליחותו מ"מ חזקה זו להקל לא נאמרה ביומו. ואף למחר אין להקל קודם שבא השליח עמ"ש לקמן סימן ש"כ ס"ו בשמו:

י **דעתו בשביל שום טובה**. [עבה"ט ועיין בתשובת חתם סופר ס"ס רכ"ו שכתב דגם ר"מ אלשקר לא פליג על התשב"ץ רק אם חוזר תוך זמנו כגון פועל באמצע היום שכבר הרויח שכירות מחצי יום וכן הדר בביתו זמן מה כבר נתחייב לו שכירות הזמן ההוא עכ"פ ונעשה לו טובה אף אם לא יקיים שבועתו אבל אם טרם התחיל בפעולה או בדירת הבית מיד חוזר בו ורוצה להתיר שבועתו גם הר"מ אלשקר מודה דיכול להתירו בלא רצונו שהרי עדיין לא קיבל ממנו שום טובה ע"ש. וכתב שם בנידון רב א' אשר פיתוהו ויכלו לו אנשי עיר אחת עד שתקע כפו לאחד מהם במעמד הרבים להשכיר עצמו להם לרב ומורה

ומיד אח"ז נתחרט וביותר בהוודע לו שהם אנשי ריב ומצה וגם הגיע לידו מכתב מאביו שגוזר אומר עליו לבל יזוז ממקומו אם יש היתר לת"כ שנתן או לא דהוי נודר לתועלת חבירו שאין מתירים אלא מרצונו והאריך ביה דמטעם לצורך מצוה (שהזכיר הרמ"א בהגה ג' ועמ"ש שם) קשה לסמוך להתיר. וגם מטעם מאיס ואמתלא שהזכיר הרמ"א בסוף הג"ה הנ"ל קשה להתיר דהמעיין במהרי"ו סי' קפ"ו יראה דשם הטעם כיון דאיכא איסורא להנשא לו משום בני שנואה אבל היכא דליכא איסור בקיום השבועה אין טענת מיאוס טענה ובשגם שאין כאן אמתלא מספקת דמעשה הקהלה בוודאי ידועים וה"ל כטענת מומים במקום שיש מרחץ בעיר. חך יש להתיר בנ"ד מטעם אחר דרוב הפוסקים ס"ל דבעי שעשה לו טובה וכתב התשב"ץ דפועל יכול לחזור בו ובנ"ד שלא נהנה מהם כלום ולא התחיל בפעולתם כלל אפי' מהר"ם אלשקר מודה ובפרט כי מתחלה ועד סוף לא היה לרצון לפני הרב הנ"ל רק הם פיתוהו ודאי דלא מיקרי טובה. וגם דעכ"פ יש לצרף שני טעמים הנ"ל דאיכא מצוה וטענת מאיס ואמתלא ע"כ יש להתיר בשלשה בידיעתם בלי רבונם וסיים שם בכל זאת לבי דוי מפני ח"ה הגדול פן יאמרו הני רבנן לדידהו שרי להו עורבא ולדידן אסרו אפילו יונה ע"כ יתאמץ לדבר על לב בני הקהלה שיתרצו להתיר ברצונם הטוב ע"ש]:

יא **והשבועה היתה לתועלת יתרו.** עש"ך ס"ק מ"ג שחולק עליו ודעתו דבהטבה אף שאין השבועה לתועלת חבירו ליכא למ"ד דמתיר. וע' בתשובת זרע אברהם חי"ד סי' ט' על ראובן משרת שמעון שגרשו מביתו מחמת שכל מה שהיה מרויח היה מאבד בתרבות אנשים חטאים. ויהי כי ראה כי כלתה אליו הרעה ויחל פני שמעון שיקרבהו ונתרצה שמעון בתנאי שישבע על דעתו שלא ילבש עוד בגדי משי עד עשרה שנים ונשאל הרב הנ"ל אם יש לו התרה ע"פ חכם שלא מדעת רבו והעלה מאחר שאין שום הנאה מגעת לרבו יכול להתיר שלא בפניו ע"ש ותימא שלא זכר כלל דברי הש"ך בכאן דאף שאין השבועה לתועלת חבירו כל שקיבל טובה ממנו אין יכול להתיר בלא דעתו. ומצאתי בשער המלך פ"ו מהלכות שבועות הלכה ז' שתמהו עליו בזה ושוב העלה דאדרבה דברי הש"ך תמוהים והוכיח מדברי הרשב"א והר"ן בההיא דנודרת ליתומים להיפך והביא ג"כ בשם מהרי"ט ח"א סי' א' שכתב על ראובן שנתחייב לשמעון סך ממון לזמן ידוע ואסר על עצמו בשר ויין אם לא יפרענו עד אותו זמן וכתב הר"ב ז"ל שיש לו רפואה שישאל על נדרו ואע"ג דתניא המודר הנאה מחבירו כו' וכ"ש היכא שקיבל טובה ממנו כמו בנ"ד שהלוהו בשעת דוחקו כו' נ"ד לא דמיא לדמשה ולא לדצקיהו לפי דהכא אין שום תועלת לחבירו בקיומא של נדר זה כו' וע"ש הנה מבואר מדבריו דכל שאין תועלת

לחבירו בשבועתו אע"ג דקיבל טובה ממנו לכ"ע מתירין אותו בלא דעתו הפך ממ"ש הש"ך ע"ש. [וע' בתשובת חתם סופר ס"ס יו"ד]:

יב **בדיעבד התירו**. עיין בתשו' הר"א מזרחי סי' ח' מ"ש בזה:

יג **דלצורך מצוה**. עבה"ט [ועיין בתשובת חתם סופר סי' רכ"ו מבואר שם דהיכא שתקע כפו דהוא חמור טפי אפשר דכ"ע מודו דאפי' לצורך מצוה אין מתירין ובהכי מסולק קושית הט"ז ע"ש עוד] ועיין בתשובת נו"ב תנינא חלק א"ח סי' קי"ז שכתב דאף להחולקים דאפילו לדבר מצוה אין מתירים דוקא באם יש היזק לחבירו בהיתר זה דומיא דהליכת משה למצרים אף שהוא דבר מצוה היה בזה הפסד ליתרו שהרי היה רועה צאנו אבל אל"כ כ"ע מודים דמתירים לו. אף שלענין עיקר הדין שאין להתיר בלי דעת חבירו דעת הש"ך בס"ק מ"ג שאף שאין השבועה לתועלת חבירו מ"מ לענין להתיר לדבר מצוה כ"ע מודי אם אין תועלת לחבירו בזה מתירין לו ע"ש:

יד **לישא זה את זו**. [עיין בתשובת חתם סופר סי' רכ"ח שהאריך מאוד בנדון בחור ובתולה שנשבעו זל"ז שישאו זא"ז ושלא ינשאו לאחר ותורף דבריו דזה פשוט שאין לחייב האב לתת להזווג שום נדן ופרנסה והביא תשובת חו"י סי' ס' בעשיר מופלג שתקע כפו לנער קצב שאם ישמש בתו בחליה במגפה ותתרפא ישיא אותה לו ושוב חזר העשיר ואחרי שביאר שם כל החילוקים שאפשר שיפלו בענין זה כתב שראוי לחייב לבת ולאב לקיים שבועתם ואם יאמר האב שיקחנה בלי כסף אף כי אומדן דעת סתם הת"כ היה שיקחנה כדרך העולם עם נדן הראוי או עישור נכסי מ"מ יטעון האב די לו שכר שיקח בתי בחנם כו' ועוד אפי' אמר שבלבו היה לתת לו נדן ועכשיו חוזר בו אין לכוף על דברים שבלב וכ"ש אם היא נתנה ת"כ ולא האב שלא נוכל לחייב האב כלל לתת לה כמשפט הבנות רק על צד היושר והטוב עכ"ד החו"י. וק"ו הדברים התם לא היה שום פריצות וענין רע בדבר וברצון האב וידיעתו ועליה הוא נשא את נפשו לשמשה במגפה אפ"ה אין לחייב האב רק עצהיו"ט. מכ"ש בנ"ד דאדרבה מצוה לשלחה ריקם ויוסרו כל הנשים והבחורים המתיחדים עם הבתולות ובאים לידי כך שישבע זה לזו. ע"כ אין שום אופן לחייב אבי הבתולה בשום דבר אפי' עצהיו"ט. כי ההיפך הוא הישר והטוב. אמנם עכ"ז מחייבין אותם לקיים שבועתם ויכנסנה ערומה כי לא התנו ע"מ שיותן לה נדן וגם הדעת היה נותן מעיקרא שלא יתן להם האב ויקצוף עליהם ואפ"ה נשבעו זל"ז אמנם אם היא תאמר בוא לעירי ושם נעשה שמחת נישואים ואם אינו רוצה היא פטורה ואם ירצה הוא ואך יהיה אונס שלא יניחו ראשי הקהל או ע"י שום דבר הרי גם הוא פטור משבועתו וזה נלמד מתשובת רמב"ן שהובא לקמן סי' רל"ב סעיף ט"ז בהג"ה ועש"ך שם.

ואם אולי תאבה האשה ללכת אחריו או הקהל לא ימחו הנשואים אך תאמר היא עוד חזון למועד ולא קבענו זמן לשבועתנו אין זה טענה כי בכל דבר מצוה הוי כדמפרש ליקח מיד ולאלתר כמו שביאר מהרי"ט סי' קצ"ח (הובא לעיל סי' רי"ט סק"א) ואז שולחים לה התראה שהוא תבעה להנשא לו אפי' ערטילאי בעירה וקובעים לה זמן לפי הרגיל לתקן עצמה ואז בעבור הזמן הוא פטור והשבועה כרוך על עקבה אך יש מקום שתפטור גם היא משבועתה באופן שכתב הרשד"ם סי' ק"ד (יובא לקמן סי' רל"ב ס"י בד"ה בטעות) באם יארע הכא דבר כעין זה אפשר שגם היא תפטור ומ"מ טוב שיעמדו באמונתם כעין מעשה חולדה ובור אך אם ירצו וימחלו זל"ז שיתירו שבועתם ע"י שלשה אין אנו צריכים לחוש שמא א' מהם אנוס כיון שהוא אומר שרוצה בהיתר נדר חבירו שוב דברים שבלב אינם דברים וזהו הדרך היותר מחוור ע"ש]:

טו **אמתלא טובה**. עיין בתשובת נו"ב קמא חלק יו"ד סי' ס"ח ובנו"ב תניינא סי' ר"ד מה שכתב בזה:

טז **יש מצוה**. עבה"ט ומ"ש בשם הראנ"ח להתיר לחכם שנשבע שלא יהיה עוד חכם בקהל מצוה איכא. ע"ש שכתב דאפי' אם נמצא חכם אחר כזה אפ"ה מצוה מיקרי ע"ש. ומ"ש לכבוד אביו ואמו עיין בזה בתשב"ץ ח"ב סי' ק"ג. ועיין עוד בתשובת רדב"ז ח"ב סי' תרל"ה: [ועי' בתשובת חתם סופר ס"ס ר"כ דלהיות להקהל בית ועד ועצה מצוה איכא. ושם בסי' רכ"א במי שנדר עד"ר שלא לירד לפני התיבה בעירו ועתה נדחקים הצבור בבהכ"נ הקטנה ואין להם שום מתפלל ביוה"כ אף שיכולים כולם לילך לגדולה אם עי"ז יהיה דוחק מקום להעומדים הוי מצוה. וגם אם לא ימצא לו להנודר מקום אחר להתפלל ולהשמיע קולו בבואו אל הקודש ג"כ מיקרי דבר מצוה. אך צריך להתיר מג' אנשים שחוץ לקהלה כיון שאפי' בני הכנסת הגדולה מרויחין עי"ז שאינם נדחקים כולם נגעו בדבר ע"ש]:

יז **לעשות שלום בין איש לאשתו**. עיין בתשובת שמן רוקח ח"א סי' מ"ח אות ז' ובהג"ה שם:

יח **אבל אם אמר**. [כתב בס' לבושי שרד סי' צ"ו נראה לכאורה דאפי' נדר סתם רק דמחשבתו היה על דעת רבים נמי דינא הכי דכן משמע קצת בהרא"ש פ' השולח בסוף סוגיא דניסת אין מדירין וצריך להתיישב בזה ע"ש]:

יט **אמר סתם**. עבה"ט בשם ש"ך ועי' בזה בתשובת שער אפרים סי' ע"ב דף נ"ג ע"ב ובתשב"ץ ח"א סי' קנ"ה ובתשובת שמש צדקה חלק יו"ד ריש סי' כ"ג:

כ **בשעת הדחק**. עש"ך מה שהקשה על הר"ר אביגדור ומתוך כך כתב דאין להקל כלל אפי' בשעת הדחק וצורך בדבר ועיין בתשובת יריעות האוהל סי' ל"ט שהאריך לתרץ דברי הר"ר אביגדור בטוב טעם ע"ש גם בשער המלך פ"ו מהל' שבועות הל' ז' כתב ליישב דעת הר"ר אביגדור הנ"ל ע"ש:

כא בעל מפר. [עבה"ט ולענין אם חכם יכול להתיר לה לדבר הרשות עיין בספר לבושי שרד סי' צ"ז דיש להסתפק ע"ש]:

כב ומתירין הם בעצמם. עי' בתשו' גבעת שאול סי' פ"ד שכתב דאם התנו שאם ירצו להתיר יהיה א' מהקהל יכול לעכב ואח"כ מת אחד יכולים להתיר בלי שאלה כיון שלא התנו שאם ירצו להתיר לא יועיל עד שירצו כולם ע"ש ועיין בתשובת זכרון יוסף חי"ד סי' י"ד:

כג דאפי' התנו בפירוש. עיין בתשובת חות יאיר סי' קכ"ז במעשה שהיה אז בהסכמת הקהל לקנוס פלוני מאה ר"ט וביקש אח"כ להקל על הקנס ונתפייסו בשמונים ר"ט ואחר ימים חזר והציע דבריו ובא בתחנה להקל מעליו עוד סך הזה ובאשר שהיה זה לטורח רב בעיני המנהיגים נמנו וגמרו שטרם ידברו עוד מזה יתן פלוני ת"כ שכל היוצא מפי המנהיגים יעשה וכן עשה והסכימו שלא יתן רק חמשים ר"ט ואחר ימים בא עוד פלוני לבקש על הרחבת זמני פרעון כי על זה לא תקע כפו רק על גוף הקנס אם יכול לעשות כן או לא גם אם יכול לבקש שימחלו לו הת"כ וכתב דאם בשעה שביקשו הקהל ת"כ מפלוני אמרו לו דברים של טעם הנ"ל באשר כבר היה להם טורח רב אזי ודאי מובן כוונתם כי ע"ז היה בא בת"כ שלא יטריח עוד אותם ואסור לו לבקש בין להקל הסך בין להרחיב הזמן ואפילו בנתן ת"כ סתם לקיים דברי הקהל שהיה מקום לומר שאף שהקהל עשו זה להקל הטורח מ"מ הוא סבור שעשו זה למען יעשה ויקיים בלא כפיה ורוצה לחזור ולבקש אין שומעין לו כי אחר שכבר הטריח כמה פעמים אומדנא דמוכח היה לו דכוונת הקהל לבל יחזור להטריח ולבקש אמנם אם רוצה לבקש שימחלו לו הת"כ ויתירו לו לבקש על נפשו נראה דזה וודאי מותר אפי' נשבע בפירוש שלא יבקש עוד וראיה מנשבע וחזר ונשבע שלא ישאל חל שבועתו בסי' רכ"ט ס"ד ומ"מ אע"ג דאין איסור לא צייתינן ליה כי היכא דלא ליהוי מילי דצבורא כחוכא ואטלולא ע"ש:

כד **בנדר של שחוק**. עיין בתשובת שמש צדקה חלק יו"ד סימן כ"ה מ"ש בזה.

כה **הולכים אחר הרוב**. עי' בתשב"ץ ח"א סימן קכ"ג שדעתו לחלק דאם רוצים לעקור התקנות והסכמות מעיקרן ואין ההתרה בזה למי שעבר עליהן אלא למי שלא עבר עליהן שיוכל לעבור עליהן בזה אין מועיל מחאת יחיד אבל מי שח"ו עבר על החרם צריך

שיסכימו בהיתירו כל אותן שהיו בעת החרם ואם אי אפשר שכבר מתו מקצתן יבואו אחרים שהם חשובים כמותם וימלאו חסרונם דכיון שכולם נידוהו א"א להפר חלקו של יחיד שלא ברצונו והסכמתו ע"ש עוד. ועיין בתשובת חות יאיר סוף סימן קכ"ז שכתב דאם כבר הסכימו הקהל שיחיד יכול לעכב ביטול ההסכמה ולבסוף רוצים רוב הקהל לבעל חיזוק זה עצמו שמעתה לא יוכל יחיד לעכב נראה דאין יכולים דמצי כל יחיד לומר אחר שהסכמתם שיחיד יכול לעכב כבר ניתן לכל יחיד מהם כח הרוב כו' ע"ש:

כו **אם נתנו רשות**. עיין בתשו' שבו"י ח"א סימן ע"ד:

כז **שלא נהגו**. עיין בתשובת הרדב"ז ח"ב סימן תשמ"ד שכתב דאם הכריזו עליו צריך לנהוג עמו ככל דיני מוחרם דטעם המנהג הוא כדי שלא יכשלו רבים בלי ידיעה ואחר הכרזה נסתלק טעם זה ע"ש וכ"כ המחבר להדיא לקמן סימן של"ד סעיף כ"ב:

כח **שלא ליכנס בתקנת הקהל**. ע' בתשב"ץ ח"ב סוס"י קכ"ג:

כט **להשביע הנולדים**. עיין בתשובת נו"ב תניינא חי"ד סוס"י קמ"ו שהאריך להוכיח דאפילו לאותם שהם בעולם אי אפשר שתחול שבועה על מי שאינו במעמד עמהם אפילו היו שם רוב העדה ונביאים ואורים ותומים ע"ש:

ל **על דורות הבאים**. עיין בשו"ת זכרון יוסף חי"ד סימן י"ד שכתב דהרשות בידם להתיר גם בלא פתח וחרטה דודאי לא גרעי הנולדים מן אבותיהם הראשונים וכי היכא דאינהו מצי שרי להו ולשנות תקנותיהם שקיבלו עליהם בחרם בלי פתח וחרטה כדלעיל סעיף כ"ה ה"נ בניהם והבאים מכחם מצו שרי להו וע"ש עוד מ"ש על דברי תשובת חו"י סי' קכ"ו. ועי' בתשובת נו"ב תניינא חלק חו"מ סוס"י נ"א שכתב דבתורת חרם כאדם המקבל על עצמו אינם יכולים לקבל על זרעם רק הצבור יכולים לתקן דבר בחרם לדורי דורות כו' ע"ש וכתב שכן מבואר בנו"ב קמא חי"ד סימן ס"ד. והוא ט"ס וצ"ל סי' ס"ח והוא בד"ה ומעתה ניחזי אנן ע"ש עוד:

לא **ויש מחמירין**. עש"ך ס"ק צ"ו ועיין בתשובת נו"ב תניינא חלק אה"ע סימן קכ"ט אות ג' מה שהקשה עליו ומ"ש הוא בדברי תשובת הרא"ש ז"ל. [ועיין בתשובת חתם סופר ס"ס ו' מ"ש בזה]:(

לב **שנדר לעלות לא"י**. עי' בתשובת הרשב"ש סי' ב' שכתב שטעמו של הרא"ש ז"ל משום שהעליה עצמה אינה אלא מכשירי מצוה שאין המצוה אלא הדירה בארץ כדכתיב וירשתם אותה וישבתם בה כמ"ש הרמב"ן וא"א הרשב"ץ ז"ל א"כ הנשבע לעלות לא"י יכול לשאל על נדרו ואינו כנשבע לקיים את המצוה שאינו יכול לשאל עליו אבל אם

נשבע שידור בא"י ורוצה לשאל אז אין מתירין לו עכ"ד ע"ש ועבה"ט של רי"ט ז"ל לעיל סי' ר"ג סק"ב:

לג **התרה**. עבה"ט בשם ש"ך ועיין בתשו' הראנ"ח בחלק ב' סימן מ"ד מה שכתב בזה:

לד **שיאמר הריני כאלו**. עיין בתשובת פרי תבואה סימן ע"ב לענין החרם שיש בכמה קהלות לסלק הקראפקע מהבשר למחזיקי הקראפקע וכ' חכם א' שאין המחזיקים יכולים למחול סלוק הקראפקע לאיזה אדם המביא בשר אם לא שיסלק המעות שמגיע ממנו ליד המחזיקים והם יחזרו ויתנו לו במתנה המעות דדוקא במלוה די שיאמר הריני כו' מפני שמעות ההלואה היו שלו מתחלה משא"כ במחזיק הקראפקא דלא זכה עדיין במעות הנ"ל עד שיבא לידו וא"י להקנותו לאחר ויצא לו כן מדברי הפ"י בב"ק דף ק"י ע"ב והוא ז"ל חלק עליו דגם בנ"ד שייך למחול באופן הנ"ל שיאמר הריני כו' ואני חוזר ונותן לך במתנה דכיון שהחוב ידוע וברור שמגיע לבעלי הקראפקע ולא לאיש אחר שייך בו זכיה ועוד דע"כ לא קאמר הרשב"א דאינו יוצא ידי שבועה במה שמוחל שכנגדו עד שיאמר הריני כו' אלא בשבועה משא"כ לענין החרם שמכריזין בעסק המסים ונתינות כו' מ"ש שהעלה דאף מי שרוצה להחמיר לחוש בספק די שיאמר הריני כאילו התקבלתי אף במקום שעונין אמן אחר ההכרזה:

לה **להאריכו**. עבה"ט ומ"ש בשם ט"ז דבזה נכשלים כו' עמ"ש לקמן סי' רל"ב ס"ק ט"ו מזה. ומה דנקט הט"ז בלשונו ואינו מוחל לו הת"כ כו' משמע מדבריו דאם מוחל לו הת"כ או השבועה מהני ועיין בתשובת נו"ב חי"ד סימן ס"ז שהוכיח דאפילו מוחל לו הת"כ או השבועה לא מהני אלא אם כן מוחל לו החוב ואז ממילא נמחל התקיעת כף או השבועה ע"ש:

לו **ברשות אחד מהם**. עי' בתשובת בשמים ראש סי' שע"ד ובהגהת כסא דהרסנא שם:

לז **לזמן פלוני**. עיין בספר תפארת למשה שכתב דבזה אפי' אומר ביום פלוני עובר ג"כ בכל יום כיון דמחייב עצמו נגד חבירו הוי כנשבע ע"ד חבירו כו' ע"ש:

לח **הואיל והיה מחוייב**. עט"ז סק"ג ועיין בתשובת בית יעקב סימן כ"ג:

לט **מעשיו**. עיין בתשובת נו"ב תניינא חי"ד סימן ר"ד שכתב דר"ל שהמיר דתו או שנעשה פרוץ בעריות או בשאר עבירות ונשמע עליו מעשים מכוערים הרבה אבל בשביל פעם אחת עדיין לא נופל עליו שם מקולקל ע"ש עוד ועיין בתשובת דרכי נועם חלק יו"ד סימן למ"ד ובתשובת שמש צדקה חי"ד סי' מ"ג:

מ **אחות המשודך**. עבה"ט ועי' בענין זה בתשובת ב"ח סימן ח' ובתשובת הר הכרמל חלק אה"ע סימן ג'. ועי' בתשובת נו"ב חלק יו"ד סימן ס"ט שכתב התיר הרא"ש לבטל

השידוך מחמת אחות המשודכת ק"ו באבי אביה שארז"ל עד ג' דורות לא פסקה זוהמא וכתיב ועל רבעים וגם אמרו רז"ל בן פוטי כו' ע"ש.

מא **וא"א להנשא לו**. לפ"ז נראה דאם המירה דתה אחות המשודך דאפשר להנשא לו לא נפטר משבועתו וא"כ חולק הרמ"א על עיקר דינו של המחבר באחות המשודך וכן בהמשודך עצמו דוקא אם המיר לדת אחרת שזו א"א להנשא לו אבל בשאר קלקולים לא מהני לענין השבועה ועיין בתשובת נו"ב חי"ד סי' ס"ט שהאריך בזה וכ' דגם הרמ"א מודה בהמירה דתה אחות המשודכת א"צ התרה דאיש דרכו להקפיד והוי אומדנא דמוכח אבל איתתא בכל דהו ניחא לה ולהכי באה"ע סימן נו"ן סעיף ה' שתק הרמ"א ולא כתב שיש חולקין. וכתב עוד דכל זה לפי הבנת רמ"א בדברי מהר"ם אבל באמת זה אינו ע"ש שהאריך בזה והעלה שאין כאן פלוגתא בין הפוסקים כלל וגם באחות המשודך או במקולקל בשחוק הוי אומדנא דמוכח וא"צ התרה. אבל אחר התשובה שוב אין הפגם גדול כל כך וליכא אומדנא כולי האי ע"ש:

מב **בשעת צרה**. עי' בתשובת נו"ב תנינא חי"ד סימן קנ"ט שכתב באשה שהיתה מקשה לילד ונדרה המלבוש שלה לבהכ"נ לעשות ממנה מעיל (עיין בתשו' חות יאיר סימן קס"א אי שרי לעשות מבגד אשה בגד קודש של בית הכנסת) [ועי' לקמן ס"ס רפ"ב בט"ז בשם מהרי"ל והובא גם בבה"ט שם] הבעל יכול להפר שהרי אפילו נדרה ע"ד רבים יכול להפר אלא שיש להסתפק אם צריך להפר כלל ואם חל הנדר כלל דאף שזה המלבוש היה לה מבית אביה מ"מ לא גרע מנכסי מלוג ועכ"פ יכול להפר שודאי שאם לא יהיה לה מלבוש זה יצטרך לעשות לה מלבוש אחר וכיון שיכול להפר אין צריך לא שום פתח ולא שום חרטה עיין שם:

מג **אין להתיר**. עיין בתשובת ר"ל בן חביב סי' ג' שכתב דנראה שיש חילוק בין מי שנדר בעת צרתו ופירש אם יצילהו השם הרי הוא נודר כך וכך אין להתיר אבל כשנדר סתם בלי שום תנאי בין יצילהו הש"י או לא יצילהו יכולים להתיר לו ע"ש ועי' בש"ך ס"ק ק"ה שמחלק כה"ג ומ"ש בשם תשובת מהר"ם מ"ץ באחד שנדר בעת צרה לילך לא"י כו' צ"ל דמיירי נמי בכה"ג שפירש אם יצילהו השם ילך לא"י:

מד **כמו נדר ע"ד רבים**. [עיין בתשובת חתם סופר סי' יו"ד שכתב דמ"ש רמ"א נודר בעת צרה הוי כנודר עד"ר לדמיון בעלמא כ"כ דמה ענין זל"ז ועיקר הטעם כתב בתשובת בנימין זאב שם דהוי כנודר לדעת ותועלת חבירו וקבל ממנו טובה שאין מתירין אלא לרצונו וה"נ הנדר הוא לטובת כביכול כי נ"ר לפניו שאמר ונעשה רצונו ועשה לו טובה שהצילו מצרה ואין מתירין לו אלא מרצונו ית"ש ע"כ אין להתיר ע"ש אלא כיון שנודר

ע"ד חבירו אפילו לדבר מצוה אין מתירין בלי רצון חבירו לקצת פוסקים וסד"א נודר בעת צרה ג"כ הדין כן קמ"ל דהרי ההיתר לדבר מצוה היינו תועלתו של נותן התורה ית"ש והרי זה בזה כנודר עד"ר דאנן סהדי שמסכימין למצוה כיון שאין לרבים תועלת מזה והה"נ נדר הנ"ל הקב"ה יסכים וע"ש עוד שכתב דמ"ש הש"ך להשיג על הרמ"א בנדר מגבינה חלילה לשווייה לרמ"א טועה בפשיטות אך ס"ל לרמ"א מלשון רמב"ן דהאי גברא אזיל בתר תאוותיו ולא היה מעצור ברוחו עד שאכל כ"כ גבינה ונחלה ממנו ועבר על מ"ע ונשמרתם מאוד לנפשותיכם ובחליו גדר בעדו כו' ע"ש]:

מה **פעמים ושלש**. עיין בתשובת הרשב"א סי' תקמ"א בענין מי שנשבע על דבר אחד פעמים הרבה ואיני יודע מספר שבועותיו עיין שם:

מו **לפרוע לחבירו**. עיין בתשובת שבות יעקב ח"ב סימן קע"ב מה שכתב בזה:

מז **בר"ח אדר**. עיין בה"ט בשם ט"ז ועיין בתשובת בשמים ראש סימן י"ד ובהגהת כסא דהרסנא שם מ"ש בזה:

מח **שהיתה כוונתם**. עיין בתשובת אא"ז פנים מאירות ח"ב סי' קי"ז:

סימן רכט

א **שהותר מקצתו**. כ' מהרשד"ם חי"ד סי' צ"ג דשטר שכתוב עם תנאים הרבה ובסוף כתוב ונשבע על הכל ושאל על אחד מהם בפני ב"ד של ג' והתירו לו הותר הכל דהוי נדר שהותר מקצתו כיון דכתוב שבועה באחרונה על הכל ע"ש וכ"כ בתשובת מהרש"ך ח"א סימן ק"ד. ועיין בשער המלך פי"ב מהלכות נדרים הלכה יו"ד בענין מי שהיו לפניו שתי בהמות ונדר ואמר הרי אלו עולה ונמצאת אחת מהם בעלת מום או טמאה (וה"ה אם אסרם עליו בקונם ונמצאת אחת מהם טמאה או טרפה לדעה קמייתא דלעיל סי' רט"ו ס"ה מיהו י"ל דכאן הוא איסור כולל וצ"ע בזה) מי אמרינן כיון דעל אותה בהמה לא חל הנדר אף על האחרת לא חלה דה"ל נדר שהותר מקצתו הותר כולו או דילמא ע"כ לא אמרינן נדר שהותר מקצתו כו' אלא כשחל הנדר מעיקרו ושוב הותר מקצתו ע"י פתח אבל אם מעיקרו אין מקום לחול על מקצתו כלל בכה"ג אפשר דקרינן ביה ככל היוצא מפיו יעשה והביא דדעת הריטב"א מבואר דלא חל כלל אמנם מדברי הר"ן בנדרים דף פ"ו נראה שחולק על סברת ריטב"א והאריך בזה ע"ש ועיין בנ"צ מ"ש בזה:

ב **דלא אמרי' כו'**. כתב בתשובת חות יאיר סוס"י ט"ו הנודר להתענות ב' וה' המשך שנה ומפני אונס או שמחת מצוה או צער שאירע ביום אחד הניח להתיר נדרו נהי דהותר כולו מ"מ לא הפסיד שכרו למפרע וגם להבא יכול לשאר כמנהגו על קבלתו הראשונה וע"ש

בהשמטות שכתב שכן נתפשט המנהג ונראה הטעם דס"ל כי"א בסי' רכ"ט דל"א נדר שהותר כו' אלא כשניתר ע"י פתח אבל ע"י חרטה לא וכ"פ בשו"ת דברי ריבות והתרת נדרי תענית אין ענין לטעות רק אילו ידע שיזדמן היה מתנה בעת הנדר חוץ מבכהאי גוונא רק מתחרט שלא התרה. ע"ש עוד ובסוף סי' קכ"ט דלמעשה יש להחמיר לחזור ולקבל להבא:

ג **והתיר לו חבירו מקצתו**. [עיין בתשו' חתם סופר סי' י' דה"ה הנודר ויש בו קצת לתועלת חבירו וקצת שאינו לתועלתו מתירין את שאין בו תועלת אפי' שלא לרצון חבירו ואת שיש בו תועלת לא יותר ויישב בזה דברי ר"ח בס' המקצועות ממה שהפליא עליו בתשובת מהר"ם מינץ סי' ע"ט ע"ש]:

ד **פלוגי בלא התרה**. [ועיין בתשובת ח"ס ס"ס רכ"א דמי שאמר הריני נודר עד"ר שאין לו התרה כשמתירים לו לדבר מצוה אין צריך להתיר לו פעמים ע"ש]:

ה **אם אעשה**. עבה"ט ועיין בת' רדב"ז החדשות סי' י"ז על מה שנהגו הטפשים לומר כמו שהקב"ה אמת כן הוא אמת דבר זה הוא עון פלילי וקרוב לכפירה לפי שאין להשות אמיתת מציאות הבורא ית"ש להאמיתת שום נברא מהנבראים וראוי לגער במי שאומרו ולהעניש וליסרו עד שישוב מדרכו הרעה אבל לענין שבועה אם מבטיח את חבירו כשאומר כן נראה שהוא חייב לקיים דבריו ואפי' תימא דאין כאן שבועה גמורה לא גרע מידות. וע"ש עוד בסי' צ"ה:

ו **היתר א"צ**. ע' בתשובת פרח מטה אהרן ח"א סי' ע"ו:

סימן רל

א **שלא למכור**. עיין בתשובת נו"ב תניינא חלק אה"ע סי' קכ"ט אות ד' שכתב דע"כ לא קאמר המרדכי אלא בנשבע לחלוטין שלא למכור דבר זה שאז א"א בשום אופן שימכור כ"א שיעבור על השבועה הרי גוף המקח נעשה באיסור אבל אם נשבע שלא למכור כ"א בידיעת פלוני ועבר ומכר עד שלא שאל את פלוני א"כ המקח היה יכול להיו' בהיתר רק מה שעשה בלי ידיעת פלוני עשה הוא איסור והרי זה דומה לשוחט בשבת ויוה"כ כו' ע"ש.

ב **כלום**. עבה"ט ועיין בתשובת מהר"ם לובלין סימן ע"ב ובשו"ת ארבעה טורי אבן סימן כ"ד ובתשובת נו"ב תניינא חלק או"ח סימן קל"ה ובחלק יו"ד סוף סימן ט' ובחלק אבן העזר סימן קכ"ט אות ד' ואות ז' [בתשו' חתם סופר סי' ו' מ"ש בזה]:

סימן רלב

א **הוי נדר**. כתב הר"ן בפ' ארבעה נדרים (נדרים דף כ"ג ע"א) בד"ה ומי שרי הכי דאפשר שאף במעמידין דבריהם (ר"ל שאומרים שלנדר גמור נתכוונו וכמו שפירש בראש הפרק ההוא) פותחין פתח לומר אלו היית יודע שהלוקח לא יתן בו סלע כלום היית נודר אם אמר לאו מתירין אותו וכדפתחינן הכא (היינו מ"ש לעיל סי' רכ"ח סעיף ז' ואפילו פתח שמגוף הנדר כו') עכ"ל:

ב **כיסי**. עבה"ט של הרב מהרי"ט ז"ל ועיין בשו"ת ראש יוסף תשובה ה' דף י"ג שדעתו כדעת המ"צ דכל שיש הוכחה כמפרש דמי ולא כט"ז ע"ש:

ג **דהוי נדר בשוגג**. [עבה"ט בשם ט"ז מ"ש וכן אם אמרו ב' באיזה דבר כו' ועיין בתשו' משכנות יעקב סי' ס' במעשה דשותף א' חשד את חבירו שהעלים ממנו איזה דבר והלה מכחישו ונתעצמו בזה זה אומר שקר הוא ולא קניתי מסחר הלז וחבירו מתאמץ שאמת הדבר והמרו זא"ז בקנס מאה זהובים לצדקה והקנו בקגא"ס ונתנו הרשאה מעולה לאיש חשוב אשר מעותם ת"י שיקח המאה זהובים לצדקה על חשבון מי שיתחייב והוציא האיש את המעות ע"ד מצוה ואח"כ נתברר שהחשד הוא שקר ונפל מחלוקת בין הלומדים אם בדין הוציא האיש המעות ויש מפקפקין דאין בנדר זה ממש דהוי נדר טעות שהיה סבור שהאמת אתו וסמכו בזה ע"ד הט"ז דשנים שהמרו זא"ז כו' פטור אותו שמפסיד והוא ז"ל האריך לבאר דאין בדבר זה שום ספק ופקפוק כלל דודאי חייב החושד לקיים נדרו לצדקה ואין בזה כלל משום נדר טעות ולא דמי כלל הך מילתא לדין הט"ז דע"כ לא כתב הט"ז רק כשכ"א ברור לפי דעתו שכן הוא כדבריו רק שבאמת טעה או שכח דלבו אנסו כדמייתי ראיה מהנהו תרי תלמידי ובודאי לא היה התלמיד נשבע אם היה איזה ספק בלבו אבל בנ"ד איזה בירור היה לו שאמת כדבריו ומי התיר לו להאמין כל כך למספרי לה"ר וכי נתיר לו לישבע על חשד בעלמא הגם שנדמה לו כדברים הניכרים אינו רק דלמיחש מיבעי ואף דמצינו דאישתבע ר"נ טבע חסא היינו לפי דכל הנטבעים רובא דרובא למיתה ויורשים יורדין לנחלה והוא מה"ת בחזקת מת רק מדרבנן אסורה אשתו לינשא לכתחלה דחששו למיעוט נמלטים ומהיכי תיתי לא יהא נשבע ע"פ רובא דאורייתא אטו נאסר אדם לישבע שזה בנו של פלוני הגם שזה אינו יודע רק מכח רובא אבל לישבע ע"פ דמיון ודאי דאסור מה"ת וחייבין עליו משום שבועת שוא וא"כ בנ"ד מדמחית נפשיה לספיקא גמר ומקני ואין בזה נדר טעות כלל ואם באנו לחוב מטעם אסמכתא כבר הלכה רווחת בישראל דבצדקה והקדש אמסכתא קניא כו' ובפרט בנ"ד שהיה קנין בדבר וגם המעות היה מושלש ת"י אחר מתחלה והוי

כאתפיס זכוותיה בודאי זכה הקדש במעות הללו ושפיר הוציאם והאריך בזה להביא ראיות מדברי הרמב"ם ומדברי הש"ס בכמה מקומות ע"ש]:

ד **כי היתה בטעות.** [עבה"ט בשם ט"ז ובבה"ט של מהרי"ט ז"ל הביא בשם ת' מ"צ ח"א סי' ד' וס' כנה"ג דכשיש הוכחה מהני ג"כ ועמ"ש בסק"ב. עוד הביא שם בשם הרשד"ם סי' ק"ד מי שנשבע לישא אשה פלונית ואמו אינו רוצה הוי נדרי שגגות וא"צ התרה עכ"ל וע' בתשובת חתם סופר ס"ס רכ"א שכ' עליו שנתן מכשול בהעתקתו ששם היה המעשה בן אלמנה נשבע לא' שישא בתו ובלבד השבועה קבל נזירות שמשון וכשנודע לאמו עשתה מעשה תעתועים והרעישה כל העיר ונשבעה שמאבדת בידה כל הונה ורכושה עד שהחותן והבת לא יכלו לסבול ונתנו לו רשות להתיר שבועתו אך נזירות שמשון אין לו היתר ע"ז צדד הרשד"ם דצעקת והרעשת האם באופן הנ"ל י"ל אנן סהדי אלו היה יודע לא היה נשבע שהרי קמן שאפילו שכנגדו מוחלים לו ודמי לתשובת הרא"ש במי שנשבע לתת נדן לבתו ושוב נתיאשו חובותיו כו' (שהובא בש"ע לקמן סעיף ט"ז ועמ"ש שם) וא"צ היתר וכולי האי ואולי אם יסכימו עמי ב' בעלי הוראה ע"ש]:

ה **אין לו לשלם.** עיין בזה בת' מהר"ם גלאנט"י סימן פ"ט ובתשובת מהרי"ט ח"א סימן א' ובתשובת חוט המשולש ח"ד מספר התשב"ץ בטור הראשון סימן מ"ג:

ו **דלא מקרי אונס.** עי' במג"א סימן ק"ח ס"ק י' דהא דמבואר בשו"ע שם במי שלא התפלל בזמנו לפי שהיה סבור שישאר לו זמן כו' חשוב כאונס: כ' ע"ז דביו"ד סי' רל"ב ס"ק יש מחלוקת בזה. וצ"ל דגבי שבועה חשש לחומרא. והט"ז הכריע כמ"ש שם בשו"ע דהוי אונס וכ"מ בחו"מ סי' כ"א מלשון הרמב"ם וב"י. וראיית האגודה שהביא הרב"י בחו"מ סימן ר"ד. נ"ל דאינה ראיה דהתם לא מהני אונס. מידי דהוה אהלוהו על שדהו והתנה לפדותו תוך ג' שנים וארעו אונס ולא פדאו שהוא חלוט לו כמ"ש הב"י שם סעיף י':

ז **כתב עליו שטר.** עש"ך ס"ק כ"ח ועיין בתשובת נו"ב חלק יו"ד סימן ס"ז וחלק ח"מ סימן ל' אות י"ג מ"ש בזה: כתב באשל אברהם ראובן הפריז נדן לבת לוי ונתן סבלונות גם עשה שבועה כנהוג ורוצה ליתן פחות כי לא פסק מעולה כסך זה והשדכן מכחישו ובן ראובן אמר שאם לא יקיים התנאי פטור אני משבועתי ואם אבי התל בי אפ"ה מה איכפת לי עיין תשובת פני משה ס"ג דנאמן הבן. ועיין תשובת הרא"ש ומהר"א ששון בתשובה סימן יו"ד והמבי"ט סי' צ"ח. ואפשר לומר מכיון דלא שאל הבן את פי השדכן ודאי דלא חש לממון ויש לסברא זו קצת ראיה עיין תשובת ריב"ן סימן ע"ז הביאו ב"י ח"מ סי' מ"ח אבל ז"א דממון מאיסורא לא ילפינן דאדם בשבועה נאמן לומר שע"כ נשבעתי וע"ש באריכות ועי' בתשובת א"י סימן מ"ב ומ"ג שהעלה אם הבע"ד מודה שלא נשבע

ממש ודאי דמהני ולא מהני אמתלא כאשה שאמרה א"א אני וחזרה כו' ואם טען באמת נשבעתי לי יש לומר א"א הודאת בע"ד כקע"ד ולדעת פר"ח מחויב הבע"ד להזהירו אולי נשבע שלא בפניו ולדעת רשב"א דינו מסור לשמים ועיין תה"ד ותשובת ד"מ ובה"ג מש"כ בשם תנא דבי אליהו:

ח **נאמן**. [עיין באשל אברהם בשם שב יעקב סימן מ"ט העלה בחזן שהתקשר עצמו לנגד קהל בכתב וז"ל והנני מקבל עלי בח"ח ובשד"א כו' עד עשרה שנים אין אני רשאי לזוז מכאן בלתי רשות כו'. והש"ץ טוען שמעולם לא נשבע ולא קיבל בחרם גם לא כתב כל זאת אלא חתם בח"י. וכן מה שהשכיר עצמו לק"ק אחרת היה ע"פ רשות. ואב"ד דשם התיר לו להשכיר ואמר שאין כאן לא נדר ולא חרם באשר לא הוציא השבועה מפיו וכמבואר ברשד"ם סימן פ"א בשם ר"י הלוי כו'. והנה לסברא זו הסכים הרא"ם בתשובה סימן ע"ב ובתשובת מבי"ט ח"א סי' ט' ובח"ב סימן ר"מ ובת"ה סי' שכ"ו. והביאו סמ"ע ח"מ סי' ע"ג. ומ"מ יש לתמוה אמאי התיר לו לכתחלה ודאי מה שהחמיר בחו"י סימן קצ"ד דמחלק בין אם כתב כל הנ"ל קבלתי בשבועה כו' ובין שכתב הריני מקבל עלי בשבועה לשלם כו' יש לתמוה עליו. ועיין שם בתשובה הנזכר שדחה כל ראיות שלו בענין זה באריכות. אמנם בנ"ד כ' הרב בתשובה מ"ג ס"ח קהל שקבלו עליהם מורה והוא קבל עליו בשבועה שלא לזוז ממקומו זה עשר שנים ובעו"ה החל נגף בעם וכאשר ראה אביו של המורה שהדבר בעו"ה הולך ומתגבר שלח אליו איך אחותו ילדה ב"ז וימהר ויחיש מעשיהו לבוא ולמול את הילד ובאמת לא ילדה מעולם ומעתה לב הת"ח ירא וחרד נכשל בעון השבועה כשיתעכב שם. וכן דינים הרבה לענין ממון ושכירות ע"ש באריכות]. ועי' עוד בת' שבות יעקב חלק א' סי' ו'. [ובתשו' ח"ס סי' רכ"ו ורכ"ז ועמש"ל סימן רל"ו סק"א]:

ט **מקצבתו**. עיין בת' חכם צבי סי' ע"ב דאם יש לחוש שיענישוהו יותר מהסך המגיע למוכס מטעם שעבר על המכס יש פנים לכאן ולכאן ואסור להורות היתר עיין שם ועיין בתשובת בשמים ראש סימן שכ"ג:

י **וחושב בלבו יאסרו עלי רק היום**. ע' בספר בני אהובה פרק י"ז מהלכות אישות הלכה י' בענין אם לא חשב בלבו שום תנאי אם יש לו התרה או לא מאחר דאין כאן חרטה על עצם הנדר שהרי היה צריך לעשות כן וכתב דלדעת הרשב"א ורשב"ץ שהביא ב"י לעיל סימן רכ"ח על מי שהוצרך לישבע לאשתו שהבריחה נכסיו שיגרש אשתו שניה ועכשיו מבקש התרה ואין לו חרטה מעיקרו כי באותה שעה היה חפץ בנדרו רק עכשיו מתחרט והשיב דבכה"ג לא בעינן חרטה מעיקרו כלל ולדבריהם צ"ל הך דנודרים להרגים

ולמוכסים דבאמת יש לו התרה רק כל מה דמצינו למנוע התרה עבדינן ע"כ צריך שיבטל בלבו או אפשר דמיירי היכא שהדירו ע"ד רבים דלית ליה התרה ע"כ אמרינן שיבטל בלבו ושוב הוכיח דהתוס' לא ס"ל כוותייהו בדין זה ע"ש:

יא **יאסרו עלי רק היום**. עיין בתשובת בית יעקב סי' ק' ועיין ט"ז ס"ק כ"ה ודו"ק:

יב **אנסין כו'**. עיין בשאילת יעב"ץ ח"ב סימן ט' בשנים שנתקוטטו עד הכאה ונטל א' סכין ותקעו בלב חבירו והמיתו ועל זה נתפש בדיני א"ה ובסוף יצא פטור על פי המלכות בתנאי שישבע שבועה חמורה שלא היה הוא הרוצח אלא איש אחר היה וברח והורה לו מורה אחד לעשות כן להציל עצמו מהמיתה ע"י שבועת שקר ונתלה בהגהת רמ"א האלה וכתב שטעות הוא בידו דהרמ"א מיירי אם הוא בעלילה ואפילו תימא דאיירי נמי בבא על ארמית באמת מ"מ הרי אינו חייב מיתה אלא ע"י קנאין בשעת מעשה ואחר שפירש הרי ההורגו נהרג עליו משא"כ בהורג נפש מישראל במזיד ואפי' אם עשה תשובה. עון דשפיכת דמים אין לו כפרה בשום תשובה כ"א בדם שופכו. וכתב עוד דאפילו בדרך היתר אסור להצילו מהמות בשום אופן אם לא היכא שהנהרג התחיל במריבה תחלה ובהכאה שמא אין לו דין מיתה כלל דרודף הוא אפילו לא הכהו אלא באגרוף יש בעלי זרוע שאגרופן ממית ע"ש:

יג **שאנס את חבירו**. ע' בתשובת פרח מטה אהרן ח"א סי' י"ז וסימן י"ח שהעלה דהיכא שאנסו ע"י גיזום ואיום להביאו בעש"ג לדון בפניהם לא הוי אונס כלל דלא כל המביאים בעש"ג נוצחים אבל אם גזמו שימסור אותו ביד האנסים ומצי עביד הוי אונס לדעת כל הפוסקים זולת אבי העזרי ומהר"ם דלא חשיב אונס לדעתם משום דגזים ולא עביד ומיהו אף לפי סברתם דווקא בסתם אינשי דלא הוחזקו למסור מעולם אבל מי שכבר פרץ והוחזק למסור אפילו בפעם אחת לכ"ע הוי אונס גמור ואין צריך שיחשוב בזה איזה ערמה בשעת השבועה ע"ש שהאריך בזה:

יד **מבית דירתו**. (עבה"ט ועיין בתשובת חתם סופר ס"ס רכ"ח מ"ש בשם הרשד"ם ומבואר שם דהרא"ש לאו מטעם נדרי שגגות פטר ליה מאחר שלא היה השגגה בגוף הנדר וגם לא מטעם נדרי אונסין מאחר דהעניות שכיח ולא התנה רק פטר ליה מטעם אנן סהדי והוי כאילו התנה בפירוש שאם יארע לו כך פטור משבועתו ובזה לא הוי דברים שבלב שהרי זה מבואר לכל ולא התנה ע"ש):

טו **בעיר אחרת**. [עבה"ט ועיין בתשובת חתם סופר שם מ"ש בזה ועמ"ש בפ"ת לאה"ע סימן ע"ה]:

טז **שנדר לחולה**. עיין בזה בתשובת שבות יעקב חלק ח"מ סו"ס קס"ח. ועיין בספר תפארת ישראל על משניות מהגאון אב"ד מדעסא פאה פ"ג משנה ז' מ"ש בזה:

יז **אם עשו זו משום הפצרת החולה**. עיין בתשובת שבות יעקב ח"ב סימן פ"א באחד שנדר לאשתו ראשונה קודם מותה שיקבוץ אליו אנשים ללמוד עמהם כל שנה ראשונה אחר מיתתה בביתה ואחר שמתה קשה עליו לעשות כן בשביל השכירות שצריך ליתן להם אם יש התרה לנדרו וגם כמה אנשים צריך לקבץ אליו שיהא יוצא ידי נדרו וכתב דאף אם בעשה הדבר ע"פ הפצרת אשתו בחליה הוי נדר גמור ול"ד לדברי הרמ"א מאחר שהוא דבר מצוה וקרוב הדבר דאפילו התרה לא מהני כה"ג כיון שנדר כן על דעתה והוא תועלת לנשמתה הוי כנדר ע"ד חבירו לתועלתו דלא מהני התרה אף אחר מותו בלתי רצונו (ובר מן דין נראה דהוי כנודר בעת צרה דאין להתירו אא"כ יראה לחכמי הדור שהנדר לא יכול לקיימו שהוא אנוס או שבהתרתו יהיה דבר מצוה כמש"ל סימן רכ"ח סמ"ה בהג"ה ולפמ"ש שם ס"ק ל"ט בשם תשובת רלב"ח וש"ך אין זה מיקרי נודר בעת צרה) ולענין בכמה אנשים יוצא ידי נדרו כיון שלא פירש ליקח מנין סגי שיקבץ שנים ע"ש:

יח **מי שפירש**. ודעת הגאון מהר"י אשקאפה בשו"ת ראש יוסף תשובה ה' דף י"ג דה"ה אפילו לא פירש אלא שיש הוכחה ע"ש:

יט **שעשה תשובה**. עבה"ט של הרב מהרי"ט ז"ל שכתב בשם הראנ"ח דאם עשה תשובה וחזר לרעתו אסור כו' ע"ש וכ"כ בתשובת פני משה ח"ב סימן נ"ד ועיין במשנה למלך פ"ח מהלכות נדרים דין ב' שחולק עליהם ודעתו שמותר שכבר נתבטל הנדר ע"ש:

כ **שיאמר לו כלום נדרת**. כתב בספר בני חיי הנה חזינן בזמנינו דכל שבועות שמשביעים הן לענין ממון הן לענין דברים אחרים כשיאמר המשביע אני מוחל השבועה או פוטר וכדומה הם פטורים ולא מצינו מי שערער ע"ז (עט"ז לעיל סימן רכ"ח סעיף ל"ט) ואמאי הרי ע"פ הדין בעינן בממון שיאמר הריני כאלו התקבלתי ובכבוד זהו כבודי אלא ודאי הענין כמ"ש מורינו דכיון דנהגו כן כל העולם עכשיו כשהם משביעים אדעתא דהכא משביעים שאם אח"כ יאמר הוי פטור או מחול לך די בכך והוי כאילו התנה ופירש כן בשעת השבועה עכ"ד מהר"ם קלעי הובא במקור ברוך סי' ל' ע"ש:

סימן רלג

אע"פ שאין יודעים. [עב"ה ועיין בספר לח"מ ומל"מ פי"א מהלכות נדרים ועיין בתשובות משכנות יעקב סימן נ"ז מ"ש בזה]:

סימן רלד

א **ביום**. עיין בתשובת ראש יוסף תשובה ו' דף י"ד שנשאל אשה שנדרה לאחר ל' יום ושמע בעלה ביום שנדרה ולא הפר לה (דאף שעדיין לא חל הנדר יכול להפר כדלקמן סעיף ס"ט) אם יכול להפר לה ביום שחל הנדר או נאמר כיון שלא הפר ביום שמעו שוב לא יכול להפר לה והעלה דבתר יום שנדרה אזלינן וכיון שלא הפר ביום שמעו אינו יכול להפר ואף אם זה הבעל לא הפר לה ביום שמעו משום שהיה סבור שלא יכול להפר אלא כשחל הנדר או היה יודע שיכול להפר אלא שיש לו זמן וא"כ מה שלא הפר היה משום שטעה בדין אפ"ה אינו יכול להפר דזה דמי למ"ש המחבר בסעיף שאח"ז וה"ה למי שיודע כו' ע"ש:

ב **ויש חולקין**. [עיין בתשובת משכנות יעקב סימן נ"א מ"ש בזה]:

ג **ויש חולקין**. עיין בתשובת משכנות יעקב סימן צ"ב מ"ש בזה:

ד **אין יכולים כו'**. כך לשון הטור וכ' הב"י עלה פלוגתא דרבי יאשיה ור' יונתן ופסק הרא"ש הלכה כר' יאשיה דמחמיר וע' בתשו' מאור הגולה רבינו עקיבא איגר זצ"ל סימן מ"ז שתמה ע"ז דהא לענין הקמה הוי ר' יאשיה לקולא במה דס"ל ע"י שליח לא הוי הקמה ועיין שם בסימן מ"ח יישוב לזה. וכתב עוד שם דלפום ריהטא נראה לפ"מ דאמרינן בפ' המדיר דכל מלתא דליתא בשליח ליתא בתנאי אם כן ה"ה הכא בבעל שהפר נדרי אשתו בתנאי שתעשה כך וכך דהדין דאף אי לא מקיימת התנאי נתקיים ההפרה והתנאי בטל ומעשה קיים כיון דהפרה ליתא ע"י שליח אולם הרי בטור ושו"ע ס"ס רל"ה סעיף ד' מפורש בהיפוך דבלא קיום התנאי בטלה ההתרה וצ"ל הטעם כיון דמה דקי"ל דאינו יכול להפר ע"י שליח הוא מספק אם הלכה כרבי יאשיה או כר' יונתן א"כ בהיפוך קי"ל לחומרא דלמא יש הפרה ע"י שליח והוי מעשה שאפשר לקיים ע"י שליח דמהני תנאי כו' ולפ"ז יצא לנו דין חדש באם הפר תחלה בתנאי ואחרי שעה שנית ע"י שליח בסתם בלא תנאי בזה אף בלא קיום התנאי חל ההפרה בממ"נ אם הדין דיכול להפר ע"י שליח חל ההפרה שנית ע"י שליח בסתם ואם אינו יכול להפר ע"י שליח ממילא הוי מעשה שא"א לקיים ע"י שליח ותנאו בטל והמעשה דהפרה ראשונה קיים ושוב פקפק בזה למ"ש השמ"ק בנזיר דהיכא דהמעשה הוא רק דבור א"צ שיהיה אפשר לקיים ע"י שליח אולם בתוס' נזיר דף י"א מבואר דאף בכה"ג צריך אפשר לקיים ע"י שליח ע"ש:

ה **וי"א שאינו יכול כו'**. עיין בתשובת רבינו עקיבא איגר זצ"ל סימן מ"ח בד"ה ובהא שכתב דנראה לו דאף להר"ן דסובר דאין נשאלין על ההקם רק בו ביום מ"מ אם בו ביום אחר ההקמה מיפר לה ולמחר או לאחר זה נשאל על הקמתו כיון דחכם עוקר נדרו

מעיקרו והוי כלא קיים מהני ההפרה דבו ביום אחר הקמתו ורק להפר אחר שאילת הקמתו זהו לא מהני אם אינו ביום שמעו אבל בזה דהיפר ביום שמעו אחר הקמתו כל אימת ששואל על הקמתו חלה למפרע ההפרה ע"ש:

ו **שהבעל מפר**. עיין בתשובת מהרי"ט ח"א סימן ד' שכתב דבעל יכול להפר נדרי אשתו שנדרה בנזירת שמשון כיון דנ"ש הוא מדברים שיש בהם עינוי נפש ואף דאמרינן בסוף מכות דנ"ש ליתא בשאלה היינו דוקא חכם א"י להתיר אבל בעל מפר ושוב מצא כן בתשובת הרדב"ז סי' א' פ"ה ע"ש אכן בש"ך לקמן סי' רצ"ט ס"ק כ"ח הביא תשובת מבי"ט ח"ב סימן מ"ה שכתב בשם מהר"י בי רב שאין הבעל יכול להפר מה שנדרה בנ"ש ע"ש:

ז **ויש מי שמתיר**. [עיין בתשובת משכנות יעקב סימן נ' שיישב שיטת הרמב"ם ממה שהשיגו עליו הרא"ש והר"ן ומסיים ואעפ"כ יש להחמיר בדבר ע"ש]:

ח **היום**. עיין בתשובת בית יעקב סי' קנ"ב אי בעינן דוקא כל היום כולו או אפי' בשעה פורתא הוי עינוי נפש ע"ש כל התשובה ועיין במל"מ פ"ד מהלכות נדרים דין ד' שהשיג עליו:

ט **שאיני נהנה**. עיין ט"ז ס"ק נ"ד מה שתמה על הפרישה ועיין בתשובת בגדי כהונה חלק יורה דעה סימן ו' באמצע התשובה מה שתמה על הט"ז בזה:

י **להפר**. עיין בה"ט מ"ש מיהו יש להפר כו' והוא דעת הפרישה והש"ך אכן אין כן דעת הט"ז לקמן ס"ק ס"ג ומחלק דדוקא במעשה ידיה לקמן סעיף ע"א יחול הנדר אם יגרשנה אבל בתשמיש אף אם יגרשנה לא חל הנדר כיון דלא חלה הנדר מהשתא ע"ש ועיין בספר בני אהובה פי"ד מהלכות אישות הלכה ו' מה שכתב בזה:

יא **ברצון אשתו חל הנדר**. כן כתב גם באע"ה סימן ע"ו סעיף י' ומשמע דאפילו לא נדר לזמן רק נדר שלא לקרב לעולם חל אם עשה ברשותה. ועיין בספר בני אהובה פי"ד מהלכות אישות הלכה ו' שהקשה ע"ז כמה קושיות ולבסוף כתב כיון דקונמות מפקיע מידי שעבוד רק דאלמוה רבנן לשעבודה דבעל והאשה. אפשר לומר כי אלמוה רבנן היינו היכא דאינה מרוצה אבל היכא דנתרצית כו' ולפ"ז יתחדש לנו דכי מהני רצון דידה דוקא בקונם אבל בשבועה לא מהני דשבועה אינה קדושת הגוף דיפקיע השעבוד. ועפ"ז הניח בצע"ג דברי הרמ"א שאחר זה בשם מהרי"ו האשה שבקשה כו' דמשמע דגם בשבועה מהני רצון דידה אף לעולם דזה אינו ודוקא על זמן מה מהני ולא לעולם ע"ש:

יב **לא עשתה רק שלא יכעוס**. עיין בתשובת הראנ"ח ח"ב סי' מ"ד שכתב דמזה משמע דאי הוי פשיטא לן שהמחאה היתה על מניעת התשמיש לא היתה השבועה חלה ואע"ג

שהיא נתנה לו רשות למנוע ממנה תשמיש מ"מ יכולה לחזור בה ואין נתינת רשות מהני אלא היכא דלא הדרה בה ואפשר לדחוק דההיא איתתא אע"ג שהיתה מפצרת בו למנוע ממנה תשמיש כיון שהוא עדיין לא שמע בקולה לא חשיבא נתינת רשות עד שיסכים הוא בדבר ואין הסכמתו נראה אלא כשרוצה לישבע הלכך את"ל דבאותה שעה הדרה בה הוי כאילו לא הרשית אותו כלל ואין השבועה חלה אבל כל היכא שכבר הרשית אותו לא מצי תו הדרה בה עכ"ד ע"ש:

יג **שאני עושה**. עש"ך ס"ק פ"ו ועיין בשער המלך פ"ג מהלכות נדרים הלכה יו"ד מ"ש בזה:

יד **שמא יגרשנה**. עיין ט"ז סוף ס"ק ס"ג ועיין בתשובת בגדי כהונה סוף סי' ו' מה שתמה על הט"ז:

טו **ולא יכול להחזירה**. לכאורה נראה דאם הוא כהן אין צריך להפר דהא בלא"ה אינו יכול להחזירה ומהאי טעמא אינו יכול כלל להפר דלא הוי דברים שבינו לבינה וצ"ע:

טז **אינו צריך להפר**. עיין בשו"ת דברי אגרת סימן א' באמצע התשובה שהקשה דהא בנדרים דף פ"א איתא מאן תנא דברים המותרים כו' ר"ג הוא וא"כ כיון דפסקינן הכא כרבנן דר"ג דא"צ להפר איך פסקו לעיל סימן רי"ד דדברים המותרים וכו' ובאמת הרמב"ם ז"ל לא הביא כלל רק דינא דדברים המותרים ע"ש על מה שיישב על זה:

סימן רלה

א **קונם תשמישך עלי**. עיין בשער המלך סוף פ"ג מהלכות איסורי ביאה שנסתפק במי שאסר על עצמו הנאת תשמישי אשתו אי מחייב עלה בהערא גרידא מי נימא דכיון דקיימו עלה בבל יחל הרי אשה זו נאסרה עליו כשאר חייבי לאוין בעלמא דמחייב אהערא או דלמא בנדרים שאני דהלך אחר לשון בני אדם ושוב כתב להוכיח דבהערא גרידא קאי בבל יחל כשאר חייבי לאוין ע"ש:

ב **שלא תהנה ממנו**. עיין תשובת ברית אברהם חלק יו"ד סי' ס"ט טעם למה השמיטו הפוסקים תירוץ הש"ס בר"פ המדיר שהדירה כשהיא ארוסה ע"ש:

ג **ויקח מהבעל**. עבה"ט ועיין בשער המלך סוף פ"ג מהל' גירושין בהגהת טעם המלך שם שכתב על דברי הש"ך דזה ליתא ונעלם מרבינו הש"ך דברי הר"ן בנדרים דף ל' ע"ב בסוף ד"ה הכי נמי דכתב בפירוש דאינו חייב לשלם דלא שויא שליח כלל וכן העלה הרב שיטה מקובצת על כתובות בשם גדולי ראשונים ע"ש: [וכן נראה דעת הש"ך עצמו בח"מ סי' קכ"ט סק"ו ועיין בתומים ובנה"מ שם דכן עיקר דפטור ע"ש]:

ד **ושמע ולא הפר**. עיין בספר בני אהובה פרק י"ג מהלכות אישות הלכה י' בד"ה והנה בטור שכתב דמכאן קשה להש"ך לעיל סימן רל"ד ס"ק פ"ד שכתב דדעת הטור כדעת הרי"ו דהיכא דתלתה נדרה בדבר שצריך מעשה ואינו מדברים שיש בהם עינוי נפש או דברים שבינו לבינה אינו יכול להפר עד שיחול הנדר וא"כ איך יכול הבעל להפר תליה דתשמיש כיון דעדיין לא השאילה הכלים ועדיין לא חל הנדר דתשמיש וצריכין לדחוק ולומר דמיירי דכבר ביום שמעו השאילה את הכלים ואם כן חל איסור תשמיש כו' ע"ש:

סימן רלו

א **לבטא בשפתים**. עיין לעיל סימן רל"ב סעיף י"ב בבאר הגולה לענין שבועה בכתב ועיין בזה בתשובת הר"א מזרחי סימן ע"ב ובתשובת מבי"ט סימן ט' ובתשובת מים רבים חי"ד סימן ס"ח ובתשובת חות יאיר סימן קנ"ד ובתשובת שב יעקב סימן מ"ט ובתשובת נו"ב חלק יו"ד סי' ס"ו ובחלק חו"מ סי' למ"ד אות י"ד ובתשובת ברית אברהם חלק יו"ד סימן נ"ט וס' ובתשובת שמן רוקח ח"ב סימן כ"ז מה שהאריכו בזה. וע' בתשובת תפארת צבי חי"ד סי' ס"ב בשם הגאון מהר"ר מרדכי בנעט ז"ל שכתב ע"ד הסכמות שנותנים רבנים על הדפסת ספרים שלא ידפיס עוד אחר ספר זה י"ל דאינו חל דשבועה בכתב לא מהני והוא ז"ל חלק עליו דגזירה בכתב שגוזרים גדולים ודאי חל אלא שכתב דאם כבר מכר המדפיס הראשון ספריו אין בידו לעכב אחרים להדפיס ולמנוע מלאכת שמים אף שהוא תוך זמן שגבלו הרבנים בחרמותיהם כיון דלית ליה פסידא ע"ש (ובתשו' כ"י מש"ב הגאון המפורסם מהר"ר אפרים זלמן מרגליות זצ"ל ראיתי שאין דעתו כן אם דאף אחרי נמכר עדיין יש לו כל הזכות עד תום הזמן והאריך בראיות ושמעתי אשר ע"פ מעשה שהיה נחלקו בזה הענין עמודי התוך הגאונים גדולי דורינו נרם יאיר ולא נודע מי נצח את מי ואיך יפול דבר) גם בתשו' נו"ב שם כתב ג"כ דאף אי שבועה בכתב לא מהניא קבלה בכתב ודאי מהני ע"ש. וכתב עוד בסי' ס"ו דבשבועה שלוחו של אדם כמותו מדיכול לישבע על תנאי ע"ש ועיין בתשובת שמן רוקח שם שחולק עליו ודעתו דשבועה ע"י שליח לא מהני ועיין בנו"ב תניינא חי"ד סימן מ"ז בתשובה מבן המחבר שהאריך להוכיח כדעת אביו הגאון ז"ל דשבועה חל ע"י שליח וכתב שגם בפסקי מהרא"י סימן רל"ד מבואר כן ויישב כל ההשגות שהשיגו עליו ע"ש [ועי' בספר בית מאיר לאה"ע סימן ק"כ ס"ד דפשיטא לו דשבועה א"א ע"י שליח דלבטא בשפתים כתיב. וכתב על הנו"ב הנ"ל שנעלם ממנו דברי הרמב"ן במסכת ב"ב דקכ"ו. ע"ש עוד מ"ש בזה. ולא ראה דהגאון נו"ב בעצמו בספרו צל"ח למסכת ברכות דכ"א הרגיש בזה וגם בנו"ב תניינא

שם ובסי' קמ"ח האריך בזה. גם בתשו' ח"ס סימן ר"כ ורכ"ז האריך מאוד וביאר כמה פרטים וחילוקי דינים בענין שבועה ונדר ות"כ בכתב והחילוק בין אם כתב בלשון עבר או בלשון הוה או בפועל ממש. ובדין שבועה ות"כ ע"י שליח ואם שייך תנאי בת"כ והחילוק בזה בין דיני אדם לדיני שמים וגם החילוק בין שטר שהוא רק סיפור דברים ובין שטר קנין ע"ש באורך ותמצא נחת. ועיין עוד בתשובה הנ"ל סימן שכ"ח מ"ש בביאור דברי רמב"ן הנ"ל]:

ב **או שאתן**. עיין במשנה למלך פ"א מהלכות שבועות דין ב' שנסתפק באומר שבועה שיקח פלוני מנה ממני אי הויא שבועת ביטוי דומיא דאתן או הוי שוא דומיא דיזרוק ע"ש ועיין בסעיף ב' בהג"ה:

ג **שיעשה חבירו**. מי שנשבע להזמין בתו בוגרת לנישואין והיא אינה רוצה אם מחוייב לרצותה עד שתרצה עיין בתשובת הרב המבי"ט ח"א סי' פ"ה:

ד **השני פטור**. עבה"ט מ"ש ומ"מ צ"ע במה שכותבין כו' ובח"מ סי' רמ"ה בסמ"ע ס"ק ב' מבואר דאפי' כתב בפירוש והקנס לא יפטור אפ"ה אינו חל. דגמ"ר. ועיין בזה בספרי תשובת נו"ב חלק יו"ד סי' ס"ח שהאריך הרבה בזה ע"ש:

סימן רלז

א **בשמים ובארץ**. עיין בספר חכמת אדם כלל ע"ט שכתב דזה מיירי שלא אמר הריני נשבע אלא אמר בשמים כו' אבל אם אמר הריני נשבע בשמים למה יגרע לשון שבועה בזה כיון דכוונתו למי שבראם ע"ש:

ב **כתב אשורית**. עיין בתשובת חות יאיר סימן ק"ו שכתב דכ"ז מיירי בכתבו ישראל ובכוונה כו' אבל במנסה הקולמוס וכתב א"ב אשורית וכן ספרי אקלודוס ואבן סיני של רפואות וכה"ג בכתב אשורית בדפוס שאין בהם קדושת חומר ולא פועל במחשבתו ולא תכלית לנפש אף כי יש למנוע מלנהג בהם בזיון מ"מ אין בהם קדושת ספרים להצילם מפני הדליקה בשבת והנשבע בהם אינו שבועה:

סימן רלח

א **אינו מושבע מה"ס על ח"ש**. עיין בספר רב פנינים פ' נח שכתב דיש להסתפק אם שבועה חלה על ח"ש בבשר בחלב וכלאי הכרם דלא כתב בהו אכילה דבבו"ח כתיב לא תבשל ובכה"כ כתיב פן תקדש א"כ י"ל דבכ"ש יש לאו מה"ת אלא דלא לקי דשיעורין הלל"מ דפחות מכזית לא לקי א"כ אין שבועה חלה עליו או דילמא הלל"מ עקריה לקרא

ממשמעותא וליכא כ"א איסור לחוד עכ"ד ע"ש ועיין בספרו תיבת גמא פרשה תולדות שכתב בפשיטות דהנשבע על חצי שיעור מבב"ח אין שבועה חלה דבכ"ש נמי יש לאו ע"ש:

ב **כשהיא לפנינו**. עיין בזה בתשובת הרדב"ז ח"א סי' ס':

ג **ידי חובתו**. עבה"ט מ"ש בשם הט"ז ומזה נ"ל ללמוד כו' ועיין במשנה למלך פ"ה מהלכות שבועות דין ך' מה שהעיר בדין זה של הט"ז ועיין בתשובת שמן רוקח חלק ב' סימן כ"א שחלק על הט"ז בזה ופסק דצריך לשלם מה שיש לו עיין שם:

ד נשאל עליו ונפטר. [ועיין בתשובת חתם סופר סימן ו' שהביא דבתשובת שער אפרים מוכיח דתוספות פרק השולח בסוגיא דנודרת לא ס"ל כהרא"ש בזה מדהקשו תידור מככר ותאכל לאלתר בפנינו ש"מ אין היתר באכלו כולו בזה"ז דליכא מלקות והוא ז"ל כתב דנראה שזהו ג"כ דעת הגמ"ר ספ"ג דשבועות שהובא ברמ"א לעיל סימן ר"ל בנשבע שלא לימכר חפץ פלוני כו' ומה שלא הגיה הרמ"א כאן היינו כי מה הפסד בהתרת שבועתו אולי הלכה כהרא"ש ומועיל התרה וניצל מהעונש ע"ש] עיין בתשובת חות יאיר סימן קכ"ט ובתשובת בית יעקב סימן ק"י ועיין בשער המלך פ"ו מהלכות שבועות הלכה י"ח מה שכתב על דבריהם:

ה **ואם נשאל**. עבה"ט בשם ש"ך וכ"כ בתשובת מהר"ם מינץ סי' מ' ע"ש ועיין בשער המלך פי"ז מהלכות איסורי ביאה סוף הלכה ח' שכתב לגמגם קצת מהא דאיבעיא לן בנזיר פ' מי שאמר אי בעל מיגז גייז או מיעקר עקר ושיילינן למאי נ"מ כו' ולא אמר דנ"מ לענין אי הפר לראשונה ועיין בתוספות שם ודו"ק עכ"ל גם יש לומר כמ"ש הר"ן בנדרים דף י"ח ע"א בד"ה אלא פשיטא משום דאכתי לא קיים לן בהא דרבא כו' ע"ש:

ו **שמה מתנה**. עיין בספר פתח הבית סימן א' ענף א' מ"ש בזה:

סימן רלט

א **דבר מצוה**. עיין בתשובת בית אפרים חלק יו"ד סימן ל"ד במי שנשבע שלא ישבע שלא יאכל בשר ועבר ע"ז ונשבע שלא יאכל בשר אם השבועה שניה חלה עליו ואסור לאכול בשר או לאו משום דכל מלתא דא"ר לא תעביד אי עביד לא מהני א"כ לא חלה כלל השבועה שניה ע"ש מ"ש בזה. ועיין בשער המלך פי"ז מהלכות א"ב סוף דין ת' שנסתפק בנשבע שלא יאכל פירות אלו וכיוצא והיו פירות אלו של הקדש או של נטע רבעי דקיי"ל דאין שבועה חלה עליהם משום דמושבע ועומד מה"ס הוא. לכשיפדה אותם מיד גזבר מי אמרינן דחלה שבועה עליהם דכיון דטעמא דאין שבועה חלה ע"ד מצוה הוא משום

דאין אחע"א א"כ פקע מיניה איסור הקדש אתי איסור שבועה וחייל וכההיא דאחות אשה דפ' ד' אחין או דלמא שאני התם כו' וכן לא דמי להא דאמרינן (לעיל סימן רל"א סעיף כ"א ולקמן סעיף י"ג) שבועה שלא אוכל ישאל על הראשונה חלה השניה דלכי משכחת רווחא חייל דשאני התם כיון דחכם עוקר הנדר מעוקרו נמצא דלמפרע משעה שהוציא שבועה שניה מפיו מצאה מקום לנוח משא"כ בנדון דידן ושוב העלה כי להלכה דאין שבועה חלה עליהם אפילו לאחר שפדאן ע"ש:

ב **השבועה חלה**. עיין באשל אברהם מ"ש וה"ה הנשבע שלא לילך לבהכ"נ כו' וכן כתב בתשובת הרשב"א סימן כ"ד וסימן קכ"ה ע"ש:

ג **אפי' הוא דרבנן**. עש"ך מה שהקשה מלעיל סימן רל"ח סעיף ד' ועיין בתשובת בית אברהם שאלה ה' מ"ש בזה:

ד **דרבנן**. עיין בתשובת רדב"ז ח"ב סימן תשל"ד על אותם שקיבלו עליהם תקנת רגמ"ה שלא יגרש את אשתו שלא מדעתה ונשבע שיגרש מי חלה השבועה וכ' דלכולי עלמא חייל השבועה דלא אלים תקנתא דרגמ"ה כאיסורי דרבנן ע"ש ובשו"ת הר"ן סימן ל"ח כתב להיפך ע"ש:

ה **חלו שניהם**. [עיין בתשובת משכנות יעקב סי' נ"ח מ"ש בזה]:

ו **שתי נזירות**. עבה"ט בשם ש"ך מ"ש בדיני נזירות סתם ונזירות שמשון ועיין מדינים אלו בתשובת מהרי"ט ח"א סי' י"ט וכ' וכ"א וסי' נ"ג וסימן פ"ט וסימן קל"ה ובח"ב מסימן כ' עד סימן כ"ז ובתשובת מהר"י לבית הלוי כלל ד' סימן כ"ד ובתשובת ר"ל בן חביב סימן נ"ו ובתשובת רדב"ז החדשות סימן מ"ב וסימן קל"ג וקל"ו וקס"א וסימן תק"ו ובתשובת ראש יוסף להגאון מהר"י אשקאפ"א סוף תשובה ה' דף י"ג ע"ב ובתשובת חוות יאיר סימן ט"ו דף כ"ג. ודע דמה שכתוב בנוסח התרת נדרים שאנו נוהגין בגלילות אלו לאמרם בער"ה וכל מיני נזירות שקבלתי עלי ואפילו נזירות שמשון כו' נוסחא מוטעת היא שהרי נזירות שמשון אין לה התרה כלל כמ"ש בבה"ט והוא ש"ס ערוך והלכה פסוקה וכנזכר בש"ך. איתא בש"ס דעירובין דף מ"ג האומר הריני נזיר ביום שבן דוד בא אסור לשתות כל ימות החול וכ"כ הרמב"ם פ"ד מהלכות נזירות דין י"א וק"ל דהא בש"ס דר"ה דף י"א אמרו בתשרי עתידין לגאל אתיא שופר שופר ולר' יהושע בניסן עתידין לגאל ע"ש א"כ לר"א לא יהא אסור אלא בתשרי ולר"י אלא בניסן ומצאתי בשו"ת תשובה מאהבה ח"א סימן רי"א שהביא דבספר טורי אבן בר"ה שם הקשה זה ולחלק יצא ע"פ מה דארז"ל זכו אחישנה לא זכו בעתה והוא כתב לישב עפמ"ש הרמב"ם פרק י"א מהל' מלכים דביום שב"ד בא אז לא תהיה הגאולה ע"ש:

ז **אבל אם כבר התחיל**. עיין בס' מחנה אפרים סימן י"ט שכתב דדברי הרמ"א בזה אין נראים לו דמה לי אם נדר ב' הנדרים ביום אחד או ביום אחר ולא נמצא שום רמז בתוס' ולא במרדכי מזה ע"ש:

סימן רמ

א **ולא סותר את דבריו**. עיין בספר עצמות יוסף קדושין דף ל' שכתב דהבן עם האב יכולים להקשות ולתרץ ולהסיק מסקנת ההלכה ואין בזה משום סותר את דבריו ע"ש:

ב **ולא יקראנו בשמו**. ונראה לי דאם אחרים שואלים ממנו בן מי אתה מותר לומר להם בן ר' פלוני אני וראיה לזה ממ"ש מהרש"ל ביש"ש פ"ק דקדושין סי' ס"ה דהא דהרא"ש הזכיר רבו מהר"מ בשמו מפני שהיה לו שאר חכמים שהיו רבותיו הוצרך להזכירו כו' ובאביו לכ"ע אסור מפני שאין לו אלא אב אחד והא דהטור הזכיר את אביו מפני שהזכירו בלשון כבוד הרא"ש כלומר ראש לכל ישראל עכ"ד א"כ כשהוצרך להזכירו שאין יודעים אותו גם באביו שרי:

ג **משנה שמם**. עיין ברש"י גיטין דף ל"ד ע"ב גבי אביי ודוק:

ד **וזן אביו**. עיין בתשובת הרדב"ז ח"ב סימן תרס"ג שכתב דאם יש לו לבן. כמו שחייב לזונו חייב לפרוע עליו את המס המוטל על הראש ע"ש עוד:

ה **לא יאמר עשו לי**. עיין בנ"צ מה שכתבתי בזה:

ו **לעמוד מפני אביו**. יש להסתפק סומא אי חייב לעמוד מפני אביו ואמו ורבו כשיודע שהם לפניו או לא. ובנ"צ הארכתי בזה והוכחתי מן הש"ס דיש חילוק בין חכם לאביו ואמו ורב מובהק. דבחכם ורבו שאינו מובהק פטור הסומא דלא כבה"ט של הרב מהרי"ט ז"ל לקמן סימן רמ"ד סק"א בשם בה"י אבל באביו ואמו ורבו מובהק גם סומא חייב:

ז **ואם התחיל**. עיין בספר חומות ירושלים סי' ר"ס מה שכתב בזה:

ח **תלמוד תורה גדול**. היינו דווקא אם צריך לילך חוץ לעיר (כמ"ש בסעיף כ"ה) אבל אם הוא בעיר צריך לשרת את האב ולחזור לתורתו כמ"ש בסי' רמ"ו סי"ח. כ"כ הפר"ח בלקוטים. ובזה מתורץ קושיית ס' המקנה בקדושין דף למ"ד ד"ה אסתייעא מלתא ע"ש:

ט **מניח אמו**. עבה"ט ונראה לי לכאורה דאם אמר לו אביו לעשות לו מלאכה שאין האשה מחוייבת לעשות לבעלה כאשר מבואר בש"ע אבן העזר סי' פ' ואמו ג"כ אמרה לו לעשות לה מלאכה ההיא דשניהם שוים להכי נקטו השקיני מים מפני שזו לעולם חייבת אף אם הכניסה לו כמה שפחות ע"ש מיהו אין זה ברור:

י **ועוסק בכבוד אביו**. ע' בתשובת רבינו עקיבא איגר זצ"ל סימן ס"ח שנשאל בענין צוואת אם שהוא נגד בצוואת אב וצוואת אב הוא בדבר שיש בו ח"כ איך יעשה הבן ודעת החכם השואל (הוא כבוד הגאב"ד דפ"ק ביאליסטאק זצ"ל) ואף אם ירצה הבן לשמוע לאביו ולא יחוש לח"כ אינו רשאי. מאחר דבכה"ג ליכא מצוה לשמוע לאביו (כדלעיל ס"ה) ממילא צריך לשמוע לאמו והשיב לו ע"ז לכאורה נראה דאף אם לא היה בצואת האב ח"כ י"ל דדמי לאם נתגרשה אמו דשניהם שוים ולאיזה שירצה יקדים ה"נ במתה אמו כי המות יפריד ביניהם. אמנם דבר זה נסתר מדברי הב"י לקמן סימן שע"ו בענין לומר קדיש על אמו בחיי אביו ע"ש ועכ"פ בנ"ד מאחר דיש ח"כ לאיזה שירצה ישמע אבל מה דכתב הרב השואל דממילא צריך לשמוע לאמו ולא לאביו. ז"א כיון דבעצמותו חל עליו חיוב דכבוד אב אלא דהתורה לא חייבתו בח"כ ומ"מ אם עושה כן לא מקרי בכלל אינו מצווה ועושה דהמצוה בעצמותו מקיים כדינו אלא דאינו חושש לח"כ ע"ש שהביא ראיה לסברתו. וע"ש עוד בענין מי שמצווה לבניו דרך צוואה ליתן מממון ירושתם לפלוני כך וכך אם צריכים לקיים הצוואה מדין כבוד ע"ש מ"ש בזה:

יא **מגורשת מאביו שניהם שוים**. עיין בתשובת נו"ב תניינא חלק אה"ע סוף סימן מ"ה שכתב דהא דהברירה ביד הבן לשמוע למי שירצה דוקא במגורשת אבל באלמנה אם אביו צוה לו איזה דבר לעשות אחר מותו ואמו האלמנה מצוה לו להיפך יניח כבוד אב ויקיים כבוד האם דלעולם כבוד חי עדיף מכבוד המת ואף דאמרינן מכבדו בחייו ומכבדו במותו מ"מ עיקר הכבוד הוא בחיים וא"כ מניח כבוד אביו המת ועוסק בכבוד האם שהיא בחיים ע"ש ועיין בתשובת רבינו עקיבא איגר סימן ס"ח שכתב דדבר זה נסתר מדברי הב"י לקמן סימן שע"ו בענין לומר קדיש על אמו בחיי אביו דאם אביו מקפיד כבוד אב עדיף מכבוד אם ע"ש ולא קאמר משום דכבוד מחיים עדיף מכבוד לאחר מיתה ויהיה נ"מ לדינא דאפי' בהיפוך אם אביו מת וצוה לו לומר קדיש אחריו ואמו מקפדת דישמע לאמו ע"ש:

יב **שירצה יקדים**. ומהרש"ל בישׁ"ש פ"ק דקדושין סימן ס"ב פסק כר"י דלא יקדים אחד לשני ע"ש. עוד כתב שם דדוקא לענין כבוד הוא כן אבל לענין לפדות מן התפיסה האם קודמו ע"ש ונראה לי דה"ה אם באו לשאול מזון וכסות יקדים לאמו כמ"ש לקמן סימן רנ"א סעיף ח' דבזה אשה קודם לאיש ע"ש:

יג **מצוה של דבריהם**. עיין בתשובת כנסת יחזקאל סי' ל"ה הובא בבה"ט של מהרי"ט סימן רס"ג סק"ג:

יד **לא ישמע לו**. עיין לקמן סי' שע"ו ס"ג בהג"ה באם אביו מוחה שלא יאמר קדיש על אמו לא ישמע לו וכ"כ בישׁ"ש פ"ק דקדושין סי' ס"ג מפני שאביו עובר על ואהבת לרעך כו' וכתב עוד אכן מה שנהגו האבלים ללבוש לכבוד המת שאינו מן החיוב פשיטא שיכול למחות ע"ש:

טו **דאינו מחויב**. ומ"מ לא נקרא אינו עושה מעשה עמך לענין שיהא פטור מלכבדו אלא אם שינה באולתו ולא בפעם א'. כ"כ הפ"י בב"ק דצ"ד ע"ש. ובזה מתורץ קושיית ספר המקנה בקדושין דף ל"ב בד"ה מניח ע"ש ועיין מ"ש לעיל סי' רכ"ח ס"ק ל"ה בשם תשובת נו"ב:

טז **שמחל**. עיין בתשובת רדב"ז ח"א סימן תקנ"ד שכתב דהא דכבודו מחול היינו שנפטר הבן מעונש אם לא כבדו אבל מ"מ אכתי מצוה איכא ע"ש:

יז **אחר כ"ב**. כתב מהרש"ל פ"ק דקדושין סימן ס"ח שאין לנדותו עד שיעבור כ"ד אבל מ"מ אסור מכ"ב. וכל זה בלא נשא אבל אם הוא נשוי נקרא גדול בעיני הבריות וכפי לשון בני אדם ע"ש:

יח **בכבוד אחיו הגדול**. עיין בתשובת כנסת יחזקאל סימן כ"ה ד' ל"ו ע"ג שהביא דיש פלוגתא בין הרמב"ם והרמב"ן בספר השרשים אם חייב בכבוד אחיו הגדול אף לאחר מיתת אביו ואמו עוד טעם הכבוד הוא רק משום כבוד אביו ואמו כמו באשת אביו ואינו חייב לכבדו רק כל זמן שאביו ואמו קיימים ע"ש ועיין בד"מ סק"ז:

יט **אחיו הגדול**. עבה"ט של הרב מהרי"ט ז"ל ועי' בשבו"י שם שכתב עוד דדוקא לאחיו הגדול חייב לכבד ולא לאחותו הגדולה רק מדרך ארץ שלא לדבר בפני מי שגדול ממנו ע"ש:

כ **חמיו**. עבה"ט דה"ה חמותו וכן מבואר בש"ע לקמן סי' שע"ד ס"ז שכתב משום כבוד חמיו וחמותו ע"ש. ומ"ש עוד והיינו דמחויב לכבדם כמו שאר זקנים כ"כ הש"ך בשם הב"ח ונראה דזה מוכרח מדלעיל סעיף י"ז שאשה נשואה פטורה כו' דאל"כ היתה חייבת כיון שגם בעלה חייב בכבוד אביה שהרי הוא חמיו וכמו בסעיף י"ד וע"ש:

כא **אלא דחייב**. עיין בש"ס סוטה דף מ"ט ע"ב דאיתא שם אטו ברך אנא בר ברתך אנא ובפירש"י שם ועיין עוד במכות דף כ"ב גבי בן בנו נעשה לו גואל הדם ובפירש"י שם ודוק. ועיין בתשובת שארית יוסף סי' י"ט (הובא לקמן סי' רמ"ב סכ"א בנ"צ שם) ובספר אמרי שפר להגאון מוהר"א בן חיים פרשת תולדות ובשו"ת תשובה מאהבה ח"א סימן קע"ח ובתשובת שתי הלחם מ"ש בזה:

כב **שהוא בוטח שיראה**. כתב בס' חמודי דניאל כ"י נראה דה"ה אפילו ספק לו שמא יראה סימן ברכה מותר. וכתוב עוד אחד היה רוצה להתפלל בבהכ"נ שמתפללין שם יותר בכוונה ואמו מוחה בזה אין צריך לשמוע לה:

כג **א"צ לשמוע לאביו**. עיין בתשובת חוות יאיר סי' רי"ד שנשאל באשה שציותה בחליה קודם פטירתה לבנה שלא ישכיר ביתו להבא לשום אדם. ודר בו בשכירות שנה זקן ת"ח ובעל מעשים אם הבן מחוייב לקיים צוואת אמו בזה וכתב דלכאורה אינו מחוייב לחוש לה מאחר שהת"ח מתמיד בתורה וקיי"ל גדול ת"ת מכבוד או"א וארז"ל יכול א"ל אביו היטמא כו' וקיי"ל אפילו איסור דרבנן והלא אין כבוד ה' יותר מלמוד תורה והרי איתרבי ת"ח מאת ה' ועוד כי הת"ח רוצה ללמוד בכל יום בחבורה כדי לזכות נשמתה ובלי ספק ניחא לה בהאי עלמא מ"מ אין כל זה מספיק שיעבור הבן על צוואת אמו כי לא דמי להיטמא או אל תחזיר או מיחה שלא ימחול לפלוני או לא יסע ללמוד למקום שלבו חפץ או שלא ישא פלונית דכולם מצוה דגופיה נינהו עשה או ל"ת משא"כ שיניח לת"ח ללמוד בביתו אף כי ודאי טוב וישר הוא מ"מ אינה חובה ולא מצוה דרמיא עליה כלל ועוד אחרי שצוואתה היה דרך כלל שלא ישכיר ביתו לשום אדם מאחר דחלה הצוואה על שאר בני אדם חלה ג"כ על ת"ח וכו' ולכן אפילו לא היה להת"ח שום בית לדור בו אינו רשאי הבן להשכיר לו להבא כ"ש עתה שאפשר לו לשכור בית אחר ע"ש:

סימן רמב

א **בכבוד רבו**. עיין בתשובת רדב"ז החדשות סימן ד"ש שכתב במי שעלה רבו שלישי לקרוא בתורה אינו רשאי התלמיד להיות הוא המשלים דאיכא זילותא לרבים ואפי' אם קראוהו לא יעלה דמוטב שיבא עשה דכבוד תורה וידחה מה שאמרו מי שקורין אותו לקרוא ואינו עולה עליו הכתוב אומר כו' דכיון דמשום כבוד רבו עביד הכי ליכא בזיון התורה ואם מה שקראו לרבו שלישי היה לכבוד הרב כמו שירת הים וכיוצא פשיטא דשרי ואם רבו נתן לו רשות בכל גוונא חייב לעלות עכ"ד ע"ש:

ב **מותר לחלוק**. עיין בתשובת רדב"ז החדשות סימן תצ"ה. ועיין בשאילת יעב"ץ ח"א סימן ה' שהאריך הרבה בזה והמציא עשרה פרטים בענין זה. ועיין בתשובת חוט השני סימן ך' שגדול אחד התרעם עליו על השגתו על גדולי הקדמונים ומה גם לומר דאישתמיט להו דברי הש"ס והפוסקים והשיב לו שאין ע"ז להתרעם כי כן מצינו במחברים שבכל דור ודור שלא נמנעו להשיג על גדולים שלפניהם וזה הלשון אישתמיטתיה הוא לקוח מהש"ס שכן מצינו כמה פעמים שאמרו על גדולי האמוראים

והוא לשון נקיה ודרך כבוד לומר דבאותה שעה נשמט ממנו הדבר ההוא כי השכחה היא טבע אנושית כוללת כל האישים ואין חילוק בין רב למעט ע"ש שהאריך בזה ושם תמצא בקיאות נפלאות. ועיין בספר שתי ידות להגאון מהר"ם די לונזאנ"ו באצבע הרביעי שכתב בזה ענין מושכל:

ג **לפני רבו**. עיין בתשובת שבות יעקב ח"ב סימן ס"ד שכתב דלכן ראוי לכל מי שהגיע להוראה שלא יורה שום הוראה בלתי עיון תחלה בספר. כי רבותינו הן הן הספרים אשר נתפשטו בקרב ישראל וסמך לדבר אז לא אבוש בהביטי כו' ובר מן דין ראוי לעשות כן במקום שאין בני תורה שלא יחשדו כו' ע"ש וכ"כ הגאון בעל פרי מגדים בראש ספרו על או"ח וע"ש סדר הנהגות הוראות או"ה באריכות:

ד **ואם הוא רחוק מרבו**. עיין בתשו' בית יעקב סי' קמ"א שנסתפק בדין שאסור להורות לפני רבו תוך ג' פרסאות אם היה רבו חוץ לג"פ והורה הוראה להכשיר הבהמה ואח"כ בא רבו תוך ג' פרסאות והבהמה קיימת אי חייב לשאול את רבו אם מסכים להוראתו ואם אינו שואל אי נימא דהוי כמורה הוראה לפני רבו או נימא כיון שכבר היתה הוראתו כדין כיון שרבו היה אז חוץ לג"פ א"צ לשאול והביא ראיה מדברי התוספות בסנהדרין דף פ"ט דאם גמר ההוראה כשהיה רבו חוץ לג"פ א"צ לשאול אבל אם באמצע הוראה כגון שהוא נושא ונותן בהוראה עדיין אף שיודע להיכן הדין נוטה נודע לו שבא רבו תוך ג"פ אסור להורות בלי שאלה לרבו ושוב צידד להתיר בזה לפי הטעם שאמרו בגמ' משום דלא אסתייעא מלתא להורות כהלכה ובכה"ג לא שייך זה שיודע הדין על בוריו קודם שנודע לו שבא רבו אסתייעא מלתא ולע"ד אין זה מחוור דמה שאמרו בפ' אע"פ אמר אביי כו' לא משום דמיחזי כאפקירותא אלא משום דלא אסתייעא מלתא. הכוונה דלא משום מיחזי כאפקירותא לחוד הוא אלא גם משום דלא כו' וכן משמע בתוס' שם אמנם היכא שהרב מחל על כבודו דינו אמת. ומבואר עוד בתשובת בי"ע שם דממדת חסידות בכל ענין יש לשאול כדאיתא פ"ק דברכות גבי דוד ומפיבושת:

ה **אם בני ביתו**. עיין בתשובת חות יאיר סימן קכ"א כתב שם בפשיטות דכל הוראות איסור והיתר שבא לאדם בתוך ביתו שרי להורות אם בר הכי הוא ואפילו במקום רבו כדאיתא במסכת עירובין ר"פ הדר צורבא מרבנן חזי לנפשיה מותר משא"כ לאביו ולאמו ואם יש לו חלק באותה הוראה אפילו שמיני שבשמינית מותר מדמשני שם אנא מיזבן זביני משמע הא אם היה לו חלק בה היה מותר עכ"ד ותימה שלא הביא כלל דברי הטור והמחבר בכאן וגם לא דברי הרא"ש שם שכתב דהדעת נוטה דדוקא בדיקת סכין

שאינו אלא לכבודו של חכם כו' אבל דבר או"ה אפילו לעצמו אסור להורות במקום רבו וצ"ע כעת:

ו **שלא יורה כשהוא שתוי**. עיין בשו"ת שבות יעקב ח"א סימן ק"מ שהביא בשם בעל העיטור דהיינו דוקא בהוראות איסור והיתר אבל מותר לדון דיני ממונות אף כשהוא שתוי: אכן בתשובת הב"ח סימן מ"א פסק דאין חילוק ולכן המחמיר תע"ב ע"ש:

ז **כשהוא שתוי יין**. עש"ך ס"ק י"ט מה שתמה על הב"ח ועיין בתשובת חות יאיר סימן קע"ז מ"ש בזה:

ח **כל חכם כו'**. עיין במהרש"א בח"א פ"ג דסוטה שכתב ובדורות הללו אותם שמורים הלכה מתוך הש"ע והרי הם אין יודעים טעם הענין של כל דבר אם לא ידקדקו תחלה בדבר מתוך התלמוד שהוא שימוש ת"ח טעות נפל בהוראתן והרי הן בכלל מבלי עולם ולכן יש לגעור בהן ע"ש. ואפשר דדוקא בזמן הרב מהרש"א שלא היה עדיין שום חיבור על הש"ע אבל האידנא שנתחברו הט"ז וש"ך ומג"א ושארי אחרונים וכל דין מבואר הטעם במקומו שפיר דמי להורות מתוך הש"ע והאחרונים:

ט **ואינו מורה**. עיין בס' משנת חכמים ריש הל' דעות ריש לאו ז' שכתב דיש להסתפק בהא דאמרינן במסכת אבות חרב בא לעולם על עינוי הדין והוא דוקא עינוי דין מדיני ממונות או אף הוראות או"ה בכלל שלא ידחה בלך ושוב והביא דברי השל"ה דפוס א"ד דף קפ"ד ע"ב שכתב לאחר שההוראה ברורה אליו לא יחמיץ שוב את ההוראה רק ישיב מיד להשואל דכשם שאסור לענות דין מד"מ ה"נ בכל ההוראות ע"ש והוא ז"ל פלפל בזה וכתב דזה תלוי במחלוקת רש"י והרמב"ם דלדעת רש"י דכל אדם אסור לענות מקרא דלא תענון כל עינוי במשמע אף עינוי הוראות או"ה אך לדעת הרמב"ם דס"ל דאלמנה ויתום דוקא אבל כל אדם יליף מלא תעשו עול במשפט שפיר יש לחלק בין דיני ממונות ובין הוראות או"ה. וכתב עוד דלכ"ע אסור לעכב הוראה להתיר אשה לבעלה ע"ש באריכות:

י **רבי מורי**. עבה"ט בשם ש"ך דדוקא שלא בפניו ועיין בספר רגל ישרה ובליקוטי פרי חדש שחולקים על הש"ך בזה מדכתיב אדוני משה כלאם:

יא **דאין לתלמיד לשאול**. עיין מ"ש אא"ז בהקדמתו לספר פנים מאירות ח"א דאם עובר לפני הרב ואינו נותן לו שלום הוי דרך בורות ע"ש היטב ובזה מיושב מה שהקשה בספר ישועות יעקב בא"ח סימן ס"ו ס"ק א' ע"ש:

יב **לעמוד בפניו**. עיין בתשובת שבו"י ח"א שהעלה דאינו חייב לעמוד לפני רבו בט"ב ועיין בש"ת בא"ח סימן תקנ"ד שהבר"י כתב בשם ב"י ח"ב שמקשה על דבריו ומסיק

דחייב ע"ש ובמח"ב כתב שמנהג פשוט בא"י ובח"ל דבט"ב קמים בפני רבנים ות"ח כבשאר ימים אלא שאין ראיה מהמנהג שיהיה בתורת חיוב ע"ש:

יג **ודוקא**. עבה"ט מ"ש בשם תשובת מהרי"כ:

יד **יקשה לו**. עיין בספר יום תרועה דף יו"ד ד"ה אמר:

טו **רבו**. עיין בתשובת שער אפרים סימן צ"א שכתב במי שגייר גרים (בא"י) והכניסן תחת כנפי השכינה ואח"כ מת מחוייבים לקרוע עליו כדין רבו ע"ש עוד:

טז **להורות עד מ' שנה**. עיין בתשובת שבו"י ח"א סימן ק"מ שהעלה דדוקא הוראות או"ה קאמר אבל מותר לדין דיני ממונות אף שלא הגיע לארבעים ומ"מ לדון ביחידי ראוי להחמיר אם לא שאין גדול ממנו בעיר משא"כ להצטרף לשלשה כו' ע"ש:

יז **בדבר משנה**. [כתב בספר לבושי שרד סי' ק"א וז"ל חכם שאסר איזה דבר ויש בדבר ההוא ב' טעמים להטריף וטעם א' נסתר מדבר משנה וטעם הב' נסתר משיקול הדעת דסוגיין דעלמא נ"ל דאם ידע החכם מהמשנה ולא הטריף רק מהטעם הב' אין זה כ"א טעות בשיקול הדעת ואין חבירו יכול להתיר אבל היכא דהוי איפכא שידע מסוגיין דעלמא והטריף מחמת הטעם אשר הוא טעות בדבר משנה הוי טועה בד"מ ויכול אחר להתירן והיכא דטעה בשניהם יש להסתפק מה דינו ומצד הסברא נראה דאין דינו רק כטועה בשקול הדעת עכ"ל] ועיין בתשובת שבו"י ח"א סימן ס"א באחד ששלח שלוחו אל המורה והורה לו לאסור בהנאה וזרק שלוחו את המאכל לאיבוד ואח"כ נודע שטעה בדבר משנה אם המורה או השליח חייבים לשלם ופסק דשניהם פטורים ע"ש:

יח **יוכל להתיר**. [עבה"ט דהש"ך חולק ועיין בתשובת משכנות יעקב סימן נ"ט שהרבה להשיב על ראיות הש"ך ומסיק שדברי הרמ"א נכונים אך כתב דנראה ברור מלשון הרמ"א דהד דינא לא שייך רק אם חכם הראשון מוכרח להודות לקבלתו כשישמע ולא יחלוק על רבותיו של זה אבל אם גם אחר שיוודע לו יחלוק גם על רבותיו דרב גובריה ודאי שאין רשאי להתיר. ושוב מצא בש"ג פ"ק דע"א שכתב בהדיא כדעת רמ"א ז"ל והוסיף תיבה א' שכתב אם יש לו קבלה אמיתית כו' לשון אמיתית מכוון למ"ש דבעינן שחבירו יודה לקבלתו ע"ש]:

יט **ואפילו אם טעה**. עש"ך ס"ק נ"ח ועיין בתשובת אא"ז פנים מאירות ח"א סימן ב' שהשיג על כל דבריו [ועיין ש"ך בח"מ סימן כ"ה ס"ק י"ד מזה]:

כ **אין לשני לאסור**. עבה"ט ועיין בתשובת רדב"ז החדשות סימן שס"ב שחולק ג"כ על זה אלא אם טעה בשיקול הדעת והתיר מחזירין הוראתו ואוסרים אפילו בעל כרחו דאין

חכמה ואין עצה נגד ה' (וכן עשה מעשה בעצמו בסימן שצ"ג שם) ואפילו המתיר בעצמו אינו רשאי לנהוג קולא בדבר כיון דלדעת הרוב טעה בשיקול הדעת ע"ש:

כא **במעשה אחר**. עיין בשו"ת שיבת ציון סי' כ"ה שכתב דזה דוקא אם נשאל החכם השני עליו אז רשאי לפסוק מה שנראה אליו במעשה אחר וכעין עובדא דמהרי"ק שם אבל להיות קופץ מאליו להתיר מה שאסר חכם אחר לא שמענו ע"ש:

כב **כבוד תלמידך**. עיין בתשובת חות יאיר סימן קצ"ב בענין מה שמצינו לפעמים בש"ס כמה קנטורים וזלזולים כמו ביבמות דף ט' דא"ל רבי ללוי כמדומה לי שאין מוח בקדקדו וכן כד ניים ושכיב אמר להא מלתא וכהנה רבים ע"ש מ"ש בזה:

כג **מפרק משאו**. עיין בזה בתשובת הרדב"ז ח"ב סימן תשנ"ה בהנהגת הוראות או"ה אות ב' וכן במקום מחלוקת יחיד ורבים כו' עיין בשאילת יעב"ץ ח"א סימן קנ"ז שחקר במה שפוסקי הלכות סומכים לילך אחר רוב דעות הפוסקים כמבואר לרוב בספריהם והלא הכתוב בספר הוי קבוע וא"א לבטלו ברוב וכן איך לבטל דעת היחיד ברוב מנין והרי אמרו דבר שבמנין אפילו באלף לא בטיל וניחא ליה דהכא לאו מתורת ביטול אתינן עלה. ע"ש שהאריך בזה ועיין בתשובת אחיו רב משולם סי' ה' [עוד שם אות ז' אם אין הרבים מסכימים כו' עיין בתשובת ש"א סימן פ"ח שחולק עליו והסכים לדעת רמ"א בח"מ סימן כ"ה ס"ב דנקראו רבים לכל דבר ע"ש והביאו ג"כ בס"ט לעיל סימן קפ"ח ססק"ד ומשמע שמסכים עמו ע"ש]:

סימן רמג

א **ושכר השומרים**. עיין בתשובת הרדב"ז ח"ב סי' תשנ"ב:

ב **ולכן פטורים**. עיין בתשובת הרשב"ש סימן תי"ב:

ג **דאין בדורנו עכשיו חכם**. עש"ך בח"מ סוף סי' א' שכתב דבתשובת מהרי"ט סס"י מ"ז חולק ע"ז ודחה בשתי ידים וס"ל שיש דין ת"ח לענין ליטרא דדהבא ע"ש. ועיין בתשובת כנסת יחזקאל חלק ח"מ סימן צ"ה שהשיג על הסמ"ע סימן ט"ו סק"ד שכתב דאין ת"ח בזמנינו לענין להפך בזכותו דליתא כי הרמב"ם לא דיבר כ"א לדון ביחידי או להתיר נדרים (אישתמיטתיה דברי הרמב"ם בפ"ו מהלכות שבועות דין ה' שכתב בהדיא דכל חכם מובהק בדורו הוא יחיד מומחה לנדרים רק אנן לא קי"ל כן כמש"ל סימן רכ"ח ס"א) או ליטרא דדהבא בזה אין ת"ח בזה"ז וכן לענין למיעבד דינא לנפשיה כו' אמנם אם אין ת"ח עכ"פ צורבא מרבנן מיהא איכא כו' ובסוף דבריו כתב שקיבל מרבותיו דבזה"ז שכ"א נוטל שררה לעצמו כו' ומכ"ש שכל הספרים בדפוס וכל מי שיש לו הבנה כ"ש

לומד מתוך ספר ואומר מצאתי כל חפצי אין שום דין צורבא מרבנן וק"ו ת"ח ולא פלוג הדבר בין למדן ללמדן ומה"ט מצאנו ידינו שאין כל הלומדים פטורים ממס כ"א לפי ראות עיני טובי העיר אמנם מי שהומחה לרבים ורבים קבלוהו עליהם להיות להם לרב וקובע מדרש וישיבה ודאי דין ת"ח גמור יש לו ואף לענין שיהא דן ביחידי בהמחוהו רבים רשאי לדון ע"ש:

ד **שלא לפטרן**. עיין בתשובת דרכי נועם חלק ח"מ סימן נ"ז גדרים גדולים על זה מרבני קשישי לבל יטילו מס על ת"ח ע"ש ועיין בספר מעיל שמואל בקונטרס כתר תורה שהאריך מאוד בזה והעתיק כמה תקנות מרבני ספרדים לבל יטילו שום מס על ת"ח ע"ש ועיין בס"ק שלפני זה:

ה **היו מנדין אותו**. עיין בתשובת פרח מטה אהרן ח"ב סימן צ"ז:

ו **לכבודו**. כתב בהגמ"י פ"ו מהלכות ת"ת בשם הרמ"ך דה"מ היכא שביזהו וגינהו בדברים אשר הם גנאי לת"ח אבל אם לא ביזהו אלא שאינו מכבדו בקימה והידור אין בזה כלום והביאו הש"ך בסי' של"ד ס"ק ל"ח והביאו ג"כ בתשובת מהר"י לבית הלוי כלל ה' סימן נו"ן וכתב שם שגם דעת הרד"ך בתשו' סימן כ"ב נוטה כן ע"ש ועיין בתשובת אא"ז פנים מאירות ח"ב סימן קס"ח שהקשה ע"ז מש"ס מ"ק דף ט"ז בההיא איתתא כו' ע"ש:

ז **וראוי לכך**. עיין בתשב"ץ חלק א' סימן ל"ג שהאריך בזה וכתב דמצינו למדין שאין לעשות לכבודו אלא חכם אשר ראוי למנות פרנס על הצבור והצריכו בו תנאים. הא' שלמד כל התלמוד בענינים הנוהגים לאפוקי הלכתא למשיחא. התנאי הב' שיהא תלמודו שגור בפיו וידע להוציא ממנו דינין על קו היושר. התנאי הג' שלא פירש מתלמודו לעניני העולם שלא לצורך הכרחי לפרנסתו או לצרכי צבור המוטלים עליו שאם שנה ופירש יותר גרוע הוא מעם הארץ. התנאי הד' שלא יהא סני שומעני שאם הי' כן אין ראוי לחוש לכבודו ואדרבה שרי לבזוייה. מיהו י"ל שלא נאמרו דברים אלו אלא בשיש שם חכמים גדולים ממנו (פשוט דזה קאי רק אב' התנאים הראשונים) אבל אם אין שם גדול ממנו דיפתח בדורו כשמואל בדורו. והני מילי דצריך תנאים הנ"ל לענין אם נדה לכבודו אבל אם נדה מפני עבירה שהיה חייב עליו נידוי אם נדה אותו אפילו קטן שבישראל אפילו עבד ואפילו שפחה נידויו נידוי. וכתב עוד שאין כח ביד הקהלות לגדור גדר למנוע החכמים שלח ינדו לכבודם (וע"ל סימן של"ד סעיף י"ח בהג"ה) וכן אין כח בידם למנוע שום אדם שלא ינדה לאפרושי מאיסורא וכל כחן אינו אלא שלא יהא רשות ביד אחד העם לגזור על דבר עבירה אלא ביד חכמי המקום עכ"ד ע"ש וע' בזה בת' הראנ"ח ח"ב:

סימן רמד

א **מפני כל חכם**. עיין בשיורי כנה"ג ובשאילת יעב"ץ ח"ב סימן קצ"ה מה שכתבו בענין אי חייבים לקום מפני אשת חבר:

ב **אמותיו** . עבה"ט של הרב מהרי"ט ז"ל בשם בית הלל ועיין מה שכתבתי לעיל סימן ר"מ ס"ק ו':

ג **אין עומדין בפניהם**. כתב הלחם משנה בפ"ו מהלכות ת"ת שדין זה אפילו ברבו מובהק וע' בס' ארבעה טורי אבן על הרמב"ם שם שחולק עליו וסובר דדוקא ברבו שאינו מובהק או בשאר חכם או שיבה יש אלו דינים אבל ברבו מובהק שהוא בכלל מורא צריך לקום בפניו גם בבית המרחץ וכן באביו וגם מה שאין בעלי אומניות חייבים או רשאים לעמוד היינו דוקא מפני חכם או רבו שאינו מובהק אבל מפני רבו מובהק צריכים לעמוד ולכן לא הביא הרמב"ם דינים אלו בפרק דלעיל דמיירי ברבו מובהק וכן הטור והש"ע כתבו דינים אלו בסימן רמ"ד ולא בסימן רמ"ב עכ"ד ע"ש:

ד **מחול**. עבה"ט של הרב מהרי"ט ז"ל ועיין בתשובת חות יאיר סימן ר"ב שנשאל בת"ח היודע נגן בכמה מיני כלי זמר אם הרשות בידו לנגן בכנור לפני חתן וכלה או אסור לבזות עצמו מפני כבוד תורתו ואין יכול למחול על בזיונו וכתב דלכאורה זה תלוי בפלוגתא שבין הרמב"ם והרא"ש גבי זקן ואינו לפי כבודו הובא בח"מ סימן רס"ג ס"ג דלדברי הרא"ש שם דאף אם רוצה להחמיר אינו רשאי ה"ה כאן ושוב כתב דבזה לכ"ע שרי ומצוה עביד אחרי שהכל יודעים שאין לו שכר בעמלו ושהוא עושה לש"ש דדברי הרא"ש אינם רק בדבר מצוה שהיא בין אדם לחבירו דפטרה תורה לזקן ואינו לפ"כ ככלל שאמרו כל שהיה מטפל באבידה שלו וטוען ה"נ בשל חבירו דלא צותה תורה רק ואהבת לרעך כמוך ואם ירצה להחמיר נעשה כמבזה תורתו ליטפל בממון עצמו שאין ראוי לבזות עליה משא"כ במצות שבין ישראל למקום כ"ש מצוה שהזמן גרמא אין בו משום ביזוי כבוד זקנה ותורה וכל הנוהג קלות בעצמו לצורך גבוה ומצות ה' אף שאינה מצות עשה ממש רק גמילות חסד שילפינן מוהלכת בדרכיו הרי זה משובח ותבא עליו ברכה ע"ש:

סימן רמה

א **ובן בנו לבן חבירו**. עש"ך דה"ה בן בתו ועיין בתשובת חכם צבי סוף סי' ע' שכתב בפשיטות דכל הקרוב קרוב קודם כמו שאמרו בענין ממון וקל וחומר הוא:

ב **משנה וגמרא**. עי' בתשו' חו"י סי' קכ"ג סדר הלימוד לבן שיצלח בלימודו והרחקה מלמוד חילוקים ועיין בשל"ה דקפ"א שדיבר ג"כ מרורות על לימוד חילוקים ע"ש סדר

הלימוד וע' בשו"ת תשובה מאהבה ח"א בהקדמתו שהאריך מאד בענין זה בנועם לשונו ע"ש. אמרי' בפרק ע"פ דצריך ללמד את בנו בספר מוגה דשבשתא כיון דעל על:

ג **התינוקות**. עבה"ט ועיין בספר לוית חן פרשה ויקרא טעם אחר למה מתחילין לו מויקרא ע"ש:

ד **מכת אויב**. עיין בשו"ת קרית חנה סי' כ"ב בדין מלמד שהכה לתלמידו ושבר את רגלו חייב בחמשה דברים ומנדין אותו עד שיפייס להנחבל ע"ש:

ה **לא יבטלו**. והא דלעיל סימן קע"ט סעיף ב' דנהגו להתחיל ללמוד בר"ח היינו מסכת חדשה:

ו **שלא למדו**. נראה קצת דכ"ש שלא ישנה להם דבר ישן מה שלמדו כבר דהא איתא ביומא דף כ"ט מגמר בעתיקי קשה מחדתא [מיהו יש לחלק]:

ז **מה שקראו**. עיין בריב"ש סי' ק"מ:

ח **דאפילו בפחות**. עיין בתשובת אמונת שמואל סימן כ"ו שהכריע כסברא הראשונה אך כתב דנ"ל דשיעור כ"ה תינוקות לא היה שייך רק בדורות התלמוד משא"כ בדורות הללו שנתמעטו הלבבות וא"א למלמד אחד בסך כ"ה והלואי שיצא ידי חובתו בסך עשרה וכ"ש י"ב פשיטא דהוי בדורותינו ככ"ה בזמן התלמוד ולכן הורה בישוב אחד שהיה בו ששה ב"ב ויש להם כעשרה או י"ב נערים ואינם רוצים לשכור להם מלמד דיכולים לכוף זא"ז ע"ש:

ט **לא יתענה**. עיין בש"ת בא"ח סימן תקע"ה שכתב בשם בר"י דאף למי שמחמיר בת"ח שחטא שיתענה כמ"ש האריז"ל ומהרי"ט ח"א סימן ח' מ"מ אין להחמיר במלמדי תינוקות דחשיבי טובא וגם גוזל את הרבים ע"ש:

י **מסלקין הראשון**. כתב בספר בני חיי נראה לדקדק מכאן שאף שכבר היה מלמד כשבא אחר שלומד טוב ממנו מסלקין הראשון אבל גבי א' קורא הרבה כו' בסעיף שאח"ז דכתב שלוקחין למי שמדקדק יותר משמע דאם כבר לקחוהו לא מסלקין יתיה ע"ש. ועיין היטב בתשובת רדב"ז החדשות סימן רפ"ה:

יא **מקפח קצת פרנסת הראשון**. [עבה"ט ועיין בתשובת ח"ס סימן ר"ל דאין אלו הדברים נאמרים אלא בימיהם שלא קיבלו הרב כפועל אלא כל ת"ח הנהיג בני עירו כו' אבל בזה"ז שמקבלים רב ועוקר דירתו ובא לכאן וקוצבים שכירתו כפועל ובתוך הקצבה היא שכרו מחופות וגטין וכדומה א"כ הוא אינו נוטל פרס שלא כדין כלל אולי הקהלות פעלו און שהטילו פרנסת הרב על אלו היחידים ואין בושה כאן על נטילת פרס זה אם יטלנו

בדרך כבוד וכבר זכה זה הרב בכל רווחי דעבידא דאתי בגבולו ואסור לשום אדם לקפח פרנסתו בזה והרי זה כגוזל ממש ע"ש באורך]:

יב **לעשות החופה ולתת**. עיין בתשובת נו"ב תניינא חלק אה"ע סימן פ"ג שכתב דכבר נהגו הרבנים סלסול בעצמם ומצד המנהג אין אחר יכול לסדר אף שיתנו השכר לרב הקבוע וכל זה אם הרב היה שם אבל כיון שהמתינו עד בא השמש ולא בא אין להשגיח על כבוד הרב בזה במקום שהוא עשה שלא כהוגן שלא בא בזמנו וגם לא שלח אחר בחריקו והרב שרוצה לענוש החכם אכסנאי שסידר קדושין אחר שהמתינו עליו ולא בא ראוי הוא לעונש על שרוצה לענוש שלא כדת ע"ש:

יג **ברצון השררה** עיין בח"מ סימן ס' וע' באורים ותומים שם שצווח ככרוכיא על הרבנים שעושים בלי רשות הצבור ע"ש:

סימן רמו

א **חייב לתבוע לו זמן**. עיין בספר משנת חכמים הלכות ת"ת דף מ"ד שהביא בשם אביו הגאון ז"ל שנסתפק במי שיש לו שיעור קבוע ללמוד כל יום איזה דפין ולסיבת איזה אונס נתבטל יום או יומים אי מחויב להשלים ליומא אוחרא ללמוד יותר בכל יום כפי יכלתו בכדי להשלים נדרו או נימא דדמי ממש כאילו נדר ביום זה דוקא וכקרבן הקבוע לו זמן דאם עבר יומו בטל קרבנו. הדר פשיט לנפשיה דדוקא בלילה שאחריו חייב להשלים חובת היום ולא ליומא אוחרא והוא ז"ל פקפק בזה ודעתו נוטה דחייב להשלים אף ליומא אוחרא וצריך ללמוד דבר זה קודם שאר למודו כדי שלא יתרשל ויבא לעבור על נדרו ע"ש:

ב **לקבוע לו זמן**. עיין בש"ת בא"ח סימן קנ"ה סק"א שכתב דבבר"י כתב בשם מז"ה דן את הדין בלא נטילת שכר עולה לקביעת עתים אבל בשכר וכן מלמד תינוקות בשכר אינו עולה. וע"ש שמסופק מי שלומד בישיבה בעת קבוע ומקבל פרס אם עולה. וע"ש שמה שאמרו כל השונה הלכות כו' מיעוט הלכות שתים. ועיין במג"א סימן רט"ו סק"ה שכתב דבשעה שלומד הברכות בגמרא יאמר בלי הזכרת השם ועיין בשאילת יעב"ץ ח"א סימן פ"א דעתו שיכול לומר בהזכרת השם ועיין בש"ת שם בשם בר"י דרבנן קשישי שבא"י נהגו שלא להזכירו וכ"כ במח"ב בשם מהר"ם ע"ש:

ג **חלקו**. עש"ך וה"ה חלק כל דהו אינו יכול למכור. פר"ח בליקוטים:

ד **שאר חכמות**. עיין בתשובת חות יאיר סימן ר"י שיש לרחק לימוד הקבלה כי ידיעתנו קצרה ואונס רחמנא פטריה ע"ש באורך ועיין בזה בתשובת מהראנ"ח סימן ח' ובתשובת

שמש צדקה חי"ד סימן ס"א באמצע התשובה ובשו"ת תשובה מאהבה ח"א ועיין בנו"ב חי"ד סי' צ"ג:

ה **תשובת רשב"ץ**. הוא בח"א ע"ש מסימן קמ"ב עד סימן קמ"ט שהאריך בזה:

ו **דורונות**. עיין בתשובת ב"ח סימן נ"ב ובתשובת אא"ז פנים מאירות ח"א סימן ע"ט:

ז **המשתמש בשמות**. עיין לעיל סי' קע"ט סט"ו בהג"ה:

ח **ונקראת סע"מ**. עיין בתשו' חוות יאיר סימן ע' שכתב דה"ה יום של אחריו כנהוג שהיה שלמה המע"ה עשה משתה ז' ימים ואפשר שגם שאחר אחריו כמ"ש גבי ז' ברכות מחמת הלולא כו' ע"ש. [והובא ג"כ לעיל סימן רי"ז ס"ק ט"ו:

ט **מותר ליכנס למרחץ**. עיין בתשובת רדב"ז החדשות סי' שמ"ב:

י **שיהרהר**. עיין בש"ת בא"ח סימן ג' סק"א שכתב סגולה שינצל שלא יהרהר בד"ת בבית הכסא בשם האר"י ז"ל שיאמר תחלה התכבדו מבובדים כו' אף שכתב שב"ע שם דעכשיו לא נהגו לאמרו מכל מקום יש לאמרו בשביל זה כדי שינצל מהרהור דברי תורה ע"ש ואולי לא נאמרו הדברים אלא ליחידים אשר תורתם אומנתם ולא לזולתם למחזי כרמות רוחא עכ"דץ ולע"ד נראה דלא שייך מחיוי כיוהרא אלא בדבר שעושה בפני רבים משא"כ בזהץ [כעת ראיתי שגם הב"י בא"ח שם בשם האבודרהם כתב ג"כ דמחזי כיוהרא ע"ש]:

סימן רמז

א **בדבר זה**. עיין בספר משנת חכמים הל' יסוה"ת דף י"ז ע"א שכתב דהא דשרי לנסות במעות מעשר היינו אם עושה ע"מ להתעשר אבל בשביל טובה אחרת כמו בשביל שיחיו בניו וכדומה אסור לנסות ע"ש. ועיין בזה בספר פרשת דרכים בדרך האתרים דרוש ג':

ב **בנתינת מעשר**. עיין בשאילת יעב"ץ ח"א סימן ג' שהשיג על הרמ"א דמדבריו משמע דבמעשר כספים דנהוג עלמא האידנא קאי ובאמת ז"א שלא נאמר זה על מעשר כספים דלא שרי לנסויי ביה דאינו אלא צדקה ע"ש וכ"כ הגאון בעל של"ה והוא בדפוס א"ד דף רמ"ב דדוקא במעשר תבואה הוא דשרי לנסות אבל לא במעשר כספים ע"ש וכן הסכים בספר משנת חכמים הלכות יסודי התורה דף י"ז ע"א ע"ש:

סימן רמח

א **בפניו**. עבה"ט בשם ש"ך דדוקא בפניו כו' עד דמודעינן ליה אם אפשר. ומשמע דאם א"א לאודועי יורדין לנכסיו שלא בפניו ועיין בספר בית מאיר סימן ע"א ס"א וס"ב שהשיג עליו:

ב **צדקה**. עיין בתשובת מהרי"ט ח"א סימן קכ"ז שנשאל ביתום שחלה ונפל למטה והיה לו ד' אפוטרופסין וכשראו הצער הגדול הקדישו לגבוה סך מה לצדקות אולי בזכות זה ירפאהו הש"י מחליו ואח"כ מת היתום אם יכולין היורשים לערער על האפוטרופסים על המתנות שנתנו ויכולים להחזירם מן המקבלים או לא והשיב דכדין עשו האפוטרופסים ורשאים הם בכך מכמה טעמים והאריך בזה והעלה שכל שהוציאו הצדקות ברשותם מחיי היתום ונתנו לעניים או לגזברים כבר זכו בהם עניים וגם אם לא הוציאו מן רשותם אם אמרו אנו זוכים בעד העניי' או שהיו הם בעצמם הגזברים זכו העניי' על ידיהם כל שהסכימו ארבעתם בכך אבל אם לא אמרו כן בפירוש אלא דעתם היה לתתם לגבאים אחרים או שהם אמרו לשלחם לעניים ונטרפה שעה שמת הילד הרי אלו לא יתנו ואם נתנום לאחר מיתה אם הודיעום שהם נכסי היתום מוציאין מן העניים ואם נתנו סתם ישלמו האפוטרופסים מביתם ע"ש:

ג **מהנשים**. עיין בתשובת נו"ב קמא חי"ד סי' ע"ב שכתב דאם אמרה שנתנה בשליחות בעלה וברשותו נאמנת ע"ש וכ"כ בתשובת בשמים ראש סימן קס"ו ע"ש ועיין בפירוש הספורנו על התורה פרשת ויקהל בפסוק ויבואו האנשים על הנשים. ועיין בתשובת נו"ב תניינא חלק יו"ד סי' קנ"ח שנשאל אשה שיודעת שבעלה מקמץ בנתינת צדקה ואינו נותן לפי ערכו והיא נו"נ תוך הבית ומחלקת צדקה לפי העושר ויודעת שבעלה מקפיד אם מותר לקבל ממנה והשיב דגזל גמור הוא וחלילה לקבל ממנה ואף שב"ד כופין על הצדקה מ"מ מי שם האשה לשופטת ואשה פסולה לדון וגם לב"ד אין רשות ליקח ממנה בלי ידיעתו גם להתיר לה בימי עיבורה ליתן חלקה לעניים להתפלל עבורה ולעשות לה פדיון ג"כ אינו נכון דאין זה בכלל רפואה רק אם היו כל בני משפחתה נוהגים כך אפשר לומר שמחוייב גם הבעל לעשות לה כן וכופין אותו על כך אבל לא שהיא תעשה זאת בלי ידיעתו בגניבה ע"ש. [ועמ"ש בפ"ת לאה"ע סימן צ"א סק"א]:

ד **דבר מועט**. עיין בתשובת בית יעקב סימן י"ב ובסימן נ"ו דדוקא בצדקה לוקחין מהם דבר מועט לפי שאין דרך הבעל להקפיד על דבר מועט לדבר מצוה אבל כשאינה דבר מצוה אפילו דבר מועט אסור ע"ש:

סימן רמט

א **שהרויח**. ואם היה לו בעסק אחד ריוח ובעסק אחד הפסד עבה"ט של הרב מהרי"ט ז"ל שכתב בשם שער אפרים סימן פ"ד שאם בשעה שהיה לו הפסד היה לו חשבון שהיה לו הפסד ואם כן מה שהיה לו ריוח אח"כ הוא ענין אחר ואינו ממלא הריוח את ההפסד

אבל אם לא היה לו חשבון עד תום השנה וחשב כל החשבונות הריוח וההפסד מכל השנה אז ימלא ההפסד מן הריוח ע"ש וכיוצא בזה כתב בתשובת חות יאיר בהשמטות לדף רי"ג ע"ש ועיין בתשובת נו"ב תניינא סימן קצ"ד שלא פסק כן אלא אם הריוח וההפסד היה בשנה אחת לעולם ינכה זה בזה אבל בשתי שנים לא ינכה וע"ש בהג"ה מבן המחבר ועיין עוד בתשובת חוט השני סוף סימן צ' מזה. ומ"ש הבה"ט בשם חו"י אם הוא נוסע לשוק כו' גם הוצאה בכלל קרן יחשב ועיין בשאילת יעב"ץ ח"א סימן ו' שפקפק בזה ודעתו שאין מנכה ההוצאה בכל ענין. וכתב עוד במעות נדוניא שנוהגים האבות לחלק המעשר כפי הישר בעיניהם שפיר עבדי והבנים יוצאים בזה י"ח והם מרויחים בכך שאינו נקבע בחובה להפריש מעשר מכאן ואילך דאילו עשו כן מעצמם נעשה נדר ומיהו ה"מ כשהאבות מתחייבים במעות מעושרים אבל אם הכניסו סתם כך וכך מעות להזוג ואח"כ בהגיע זמן החתונה נוטלין המעשר י"ל דאין זכות לאבות במעשר אם לא מדעת הזוג דמצוה דידהו היא ושמא כיון דהכי נהוג אדעתא דהכי נתחייבו מעיקרא להיות להאבות טובת הנאה שבהן ע"ש. ועיין בשל"ה דף רס"ב ע"א שכתב דגם מירושה שירש מאביו צריך ליתן מעשר אף שאביו היה נזהר כל ימיו במעשרות מ"מ צריך הוא ליתן מחדש ע"ש. ועיין בתשובת נו"ב קמא חי"ד סי' ע"ג שנשאל במי שנהג מעשר כספים כל ימיו והיה לו פנקס מיוחד לזה כתוב בו כל הכנסות שלו כמה מעשר מגיע וכמו כן רשום חלוקת הצדקות ממעות מעשר ולפעמים הוא מקדים ליתן לעניים ואח"כ כשהרויח מנכה מן המעשר. ואחר מותו נמצא החשבון שהמעשר חייב לו איזה סך אם יש ביד היורשים לנכות זה ממעשר שלהם והשיב שאפי' אביהם היה חי בחייו לא בריר כולי האי שיכול לנכות מה שכבר הקדים לעניים ודברי הרמ"א לקמן סי' רנ"ז ס"ה הם במלוה ולעני דרך הלואה ולא בדרך נתינה. אמנם הואיל ונהגו כן י"ל סתמא כפירושו שנותן לו בענין שיפרע ממעשר שלו וכל זה בעודו חי אבל בניו לא. אכן אם הוא שעת הדחק להם יש להקל גם בזה אבל עכ"פ צריך היורש להפריש המעשר ואח"כ יעכב לעצמו ע"ש ועיין בספר משנת חכמים סוף הלכות יסוה"ת מ"ש בענין זה. ועיין עוד בשאילת יעב"ץ שם שנסתפק באשה שמכנסת לבעלה מעות שיש לה בעצמה שירשתו וכה"ג באופן שאין רשות אביה שולטת בה אם מחויב הבעל לעשור מעות נצ"ב ונכסי מלוג שלה והדר פסיק לקולא דמסתייעא דעביד בהו מידי דמצוה אבל אינו מחוייב לתת מעשר לעניים מ"מ המחמיר תע"ב. וכתב עוד דאם מתה האשה וירש הבעל את כתובתה בעי עישורי נכסי דירית מינה מיהו אי לא ירית רק כתובה דאורייתא אינו מחויב לעשר ושם בהשמטות כתב דאולי יש להחמיר במה שהיתה שוה להמכר בטובת הנאה שלפי

שומא זו יעשר ע"ש. ועיין בשו"ת ארבעה טורי אבן סי' ו' שנשאל באחד ששהה מעות מעשר שלו אצלו עד דאיתרמי ליה לעניים הגונים או קרוביו שיתן להם וביני ביני הוציא המעות לצרכו ואח"כ כתב אליו אחד מקרוביו שישלח לו איזה סך לסיועת נשואי בתו וזה לא היו לו מעות מזומנים ושלח לו סחורה ע"י איש נאמן ונגזל הסחורה בדרך אם המשלח חייב באחריות או לא והשיב דאילו לא השתמש האיש הזה במעות לצרכו רק אותם המעות שהפריש לשם מעשר היה שולח לעני ונאבד בדרך ודאי דאינו חייב באחריות ואף אם היה קונה סחורה באותם המעות לשלוח לעני כדי להרויח היה ג"כ פטור ולא אמרינן דפשע בקניית הסחורה אבל מאחר שנשתמש בהמעות לצרכו וכאן בא האונס מחמת הפשיעה שאילו שלח מעות קרוב לודאי שלא היה נגזל שהיה יכול להטמין א"כ המשלח חייב עכ"פ מדיני שמים ליתן מעות אחרים לעני זה ע"ש:

ב **מצוה**. עבה"ט (ולכאורה נראה דמהרי"ל ומהר"מ פליגי אהדדי אך לפמ"ש באר הגולה אות ה' דוקא מצוה שחייב בלא"ה כו' י"ל דלא פליגי כלל ועיין בתשובת חתם סופר סימן רל"א שכתב דבאר הגולה שגה בזה דבמהרי"ל הלכות ר"ה ובתשובה סימן נ"ו כתב להדיא הטעם משום דמעשר שייך לעניים כו' אך מ"מ אין כאן מחלוקת דמהרי"ל ורמ"א מיירי שהנהיג ג"פ להפריש מעשר מריוח שלו ולתתו לעניים ושוב כל מה שיפריש הוי ממילא לעניים ולאו כל כמיניה לקנות ממנו נר לבהכ"נ אפילו אינו מחוייב בהם אבל אם מיד בתחלת התנהגות להפריש מעשר כספים התנה שיכול לעשות ממנו דבר מצוה מודה מהרי"ל למהר"ם) . (ע"ש בסימן שאחריו שלא כתב כן רק דמהרי"ל ס"ל דמעשר כספים הוא ממש דאורייתא כו') וכתב שם בדבר השאלה בא' שהשיא בנו לבת ת"ח והתחייב ליתן להת"ח בכל שבוע ג' זהובים שיזון הזוג על שולחנו שש שנים כדי שילמד הבן אצל חותנו הת"ח הנ"ל והן עתה כבד עליו הדבר ורוצה ליתן זאת ממעות מעשר. והעלה דאם מיד בשעת נישואין היה דעתו לשלם ממעות מעשר ש"ד ומ"מ מהיות טוב יחלק המעשר ויתן חציו לעניים דעלמא וחציו לבנו דוגמא להא דתנינן פ"ח דפאה מ"ו היה מציל כו' אך אם בשעת חיובו לא היה דעתו לזה אין אדם פורע חובותיו ממעשר (וזה מכוון לדברי הט"ז) ע"ש וכו' עוד בש"ך יש ט"ס מ"ש דאפילו לאביו כו' משום כבוד אביו וצ"ל לולא משום כו'. ושם בסימן רל"ב נדון מי שמת והניח ספרים שכתוב עליהם שהם ממעות מעשר מקרוביו וישאילם לאחרים כל ימי חייו והאפוטרופסים על יתומיו העניים המחוסרים לחם רוצים למכרם לפרנסת היתומים וטוענים שלא כתב אלא כל ימי חייו ואחר שמת יכולים למכרם והאריך בזה והעלה דהדין עם האפוטרופסים ע"ש. ומ"ש וכן לקנות ספרים כו'. עיין בספר משנת חכמים הל' יסוה"ת דף י"ט ע"א שכתב

בשם אביו הגאון ז"ל דאם קנה בהם ספרים אסור למכרם אפי' ללמוד תורה ולישא אשה ואף שהתירו בס"ת למכור ללמוד ולישא אשה היינו בס"ת של יחיד כמבואר בא"ח סימן קנ"ג והספרים הללו זכו בהם רבים ומצוה להשאילם לאחרים א"כ אין לו רשות למכרם וכתב הוא ז"ל על זה דאם התנה עם הקונה שהוא ישאילם לאחרים ואינו מוכר לו כי אם טובת הנאה שיש לו בהם צ"ע אם מותר למכרו בענין זה ע"ש. ועיין בתשובת שבו"י ח"ב סימן פ"ה שנתן טעם למנהג בחתן וכלה שמשלמין ממעות מעשר הכלי זמרים ומשרתי סעודת נישואין. וכ' דמ"מ אסור ליקח ממנו שכר משרת ומשרתת אע"ג דסגי ליה לפי עבודתו במשרתת קטנה ששכרה מועט רק רוצה במשרתת גדולה שהיא משגחת יותר בדבר איסור והיתר אפ"ה אסור ע"ש. ועיין בתשובת חות יאיר שם בהשמטות שבסוף הספר שכתב ששאל אחד ממנו להורות לו שנהג להפריש מעשר מן הריוח. ונתרשלו ידיו באמרו שנודע לו בבירור שנותן לצדקה ומזונות לבניו ובנותיו אשר לצדקה תחשב יותר מחומש הריוח והשיב דלא שפיר עביד ואינו יוצא י"ח מעשר בזה כמאמר חז"ל ואל תרבה לעשר אומדות וכתב התוי"ט דלאו דוקא להרבה לעשר אומדות ה"ה רק פעם אחת אסור עכ"ד ועיין בספר משנת חכמים שם שחולק עליו דאף אי נימא דמעשר כספים יש לו דין מעשר עני מ"מ לענין להפריש מאומד ל"ד למעשר תבואה ויכול להוסיף אם ירצה ושפיר עביד אם הוסיף ע"ש:

ג **שיכתוב שמו**. עיין בתשובת אמונת שמואל סימן ל"ה שנשאל ראובן שהיה גבאי צדקה ושכר פועלים לסייד ולכייד בית הכנסת במעות צדקה וכתב האומן וזאת נעשה בפקודת ראובן בן יעקב גבאי צדקה ולאחר כמה שנים עמדו הקהל וערערו ע"ז וראובן השיב הגם שגביתי המעות מקהל מאחר שטרחתי בשביל ב"ה בדין יכתב שמי עליו ועוד מאחר שלא מיחו עד הנה הוי חזקה והשיב דהדין עם הקהל דדוקא היכא שעשה בעצמו בגופו או בממון שלו יש לו זכות לכתוב שמו עליו ולא בכה"ג שלא עשה בעצמו רק שכר פועלים במעות צדקה וגם מה שטוען דיש לו חזקה אינו כלום ורשות בידם למחוק ע"ש. ועיין בתשובת צמח צדק סימן נו"ן מה שכתב בזה:

סימן רנא

א **אבל אין מחויבים בכך**. עט"ז דכאן מיירי במומר לתאבון הרבה פעמים ומשמע דהכא אפילו במבקשים להרגו וכן מבואר בתשובת מהר"ם לובלין סי' ט"ו ותמיהא לי על תשובת חות יאיר סימן קל"ט שכתב בדבר יהודי גנב מפורסם שנתפס וייסרוהו יותר מדי דודאי צריכין להשתדל בהוצאות ולהצילו ואין לומר הואיל שדרכו בכך הוי מומר לדבר

אחד דמה בכך הא לא הוי מומר להכעיס ומה שקצת אומרים מאחר שהוא גנב מפורסם ה"ל מסכן רבים שרשאים למסרו בידי עובדי כוכבים אין זה ברור לומר שבזה מסכן רבים כי אם יתפס הוא בעונו ימות ואף כי יש חילול השם באשר קצת מרשיעים על כלל ישראל בשביל כך אין אלו רק דברי המון ולא חכמים שבהם כי גם בהם ימצאו לאלפים ולא דברו הפוסקים שרשות למוסרו רק בעוסק בזיופים כי כל הנוגע בזה יטמא ומטבעות הללו יתפשטו בקרב ישראל וכמה נפשות נקיים יבואו מזה לידי סכנה משא"כ גנב כזה עכ"ד ולא זכר כלל דברי הב"י והרמ"א בכאן דאף במומר לתיאבון אין חייבים לפדותו וזה ג"כ תימה על תשובת כנ"י סי' ל"ח באיש אחד שישב בחצר המטרה קרוב לסכנת נפשות ואיש ההוא היה מפורסם דרכיו לא טובים נאף וגנב והאריך אם צריכין לפדותו יותר מכדי דמיו וכמו שאכתוב בשמו לקמן סי' רנ"ב ס"ד ולא נשא על שפתיו כלל לומר שא"צ לפדותו אפי' בכדי דמיו מחמת שדרכיו לא טובים. אמנם שוב ראיתי בספר בכור שור בחידושיו למסכת גיטין דף מ"ז שתמה על הב"י והאחרונים שלא הביאו דברי התוספות בעבודת כוכבים דף כ"ו דמשמע שם דאפי' עביד כמה פעמים לתיאבון אפ"ה מחויבים לפדותו והעלה דלדינא יש להחמיר אפילו ברגיל שלא לעמוד על דמו ולהחיותו כפשטן דדברי התוס' בעבודת כוכבים הנ"ל וכפשט דברי רמב"ם המובא לעיל סי' קנ"ח דאוכל נבילות לתיאבון מצוה להצילו ואסור לעמוד על דמו דאין לדחות דבריהם בדאורייתא ע"פ דברי הסמ"ג בשם רא"ם דה"ל יחיד לגבייהו עכ"ד וצ"ל שזהו דעת בעלי התשובות הנ"ל ואעפ"כ תימה שלא דברו כלל מזה. וכתב עוד בספר בכ"ש שם דמשמע בשמעתין דאפילו ספק לתיאבון מצוה להחיותו דקאמר אימור לתיאבון כו' שהוא לשון ספק ע"ש. ועיין עוד בחות יאיר סוס"י קמ"ו שכתב שמי שהרג נפש אינו רק כעובר לתיאבון ליתובי יצריה הרע וכדאמר בגמרא דשבת גבי קורע בחמתו ואם אחר זה נתפס בשביל גניבה או דבר אחר כ"ש אם בא לידי סכנה מצוה להשתדל בעדו אם אינו ברשעו תמיד עיין שם עוד ועיין בשאילת יעב"ץ חלק ב' סימן ט' הבאתיו לעיל סי' רל"ב סק"י:

ב **קרובו צריך**. עיין בתשובת מהר"ם זיסקינד סימן י"ט שכתב בשם מהר"ם מינץ סימן ז' שקרובי אשתו יש להם דין עניי עירו ולכן כתב דאין לכוף לבעל לתת לקרובי אשתו כ"כ כמו לקרובי עצמו רק שליש אחד ד"מ אם יתן לקרוביו ג' ר"ט א"צ ליתן לקרובי אשתו רק ר"ט אחד ע"ש ויש להסתפק אם קרובי אשתו הם ג"כ עניי עירו וכיוצא בזה מה דינם:

ג **אחרת**. עבה"ט ועיין בתשובת שמש צדקה חי"ד סי' י"ט שכתב דעניי עירו אפילו הם עמי הארץ קודמים לעניי עיר אחרת שהם ת"ח והא דאיתא לקמן סעיף ט' דכל הקודם בחכמה קודם לחבירו היינו דוקא אם שניהם מעיר אחת ע"ש:

ד **ויושבי א"י**. [עיין בתשובת חתם סופר סימן רל"ג ורל"ד שהאריך מאוד דיש להקדים יושבי ירושלים על יושבי שארי העיירות א"י וכל הקדימות אינם אלא להקדים ולא לדחות נפשות וע"כ אם שניהם שוים שצריכים להחיות נפשם בלחם צר נאמר זה קודם אבל כשיש לאנשי ירושלים אפילו רק לחם צר שוב אין להם שום תביעה עד שיגיע לכל א' מהעיירות אחרות ג"כ כשיעור הזה ושוב מהנותר שיצטרכו לכסות ומותרות יש הקדמה למוקדם עד שיהיו שוה בשוה בזה כו' ע"ש. ושם בענין ל"ג בעומר שהמנהג בין יושבי א"י אשר ממרחק יבואו לעה"ק צפת ועושים יום שמחה להדלקה אין דעתו נוחה בזה ע"ש]:

ה **דאומדין דעתו**. כתב בה"ט של הרב מהרי"ט ז"ל בשם תשובת פמ"א ח"א סימן ק"ג באיש א' שהניח עשירות ליורשיו גם סך לירושלים ולשאר צדקות דהיינו שיהא הקרן קיימת ולחלק כל שנה הרווחים ולעת זו אחד מהיורשים יש לו דוחק ויש לחוש שילך בדרך שאינו הגון. יתנו מהרווחים משום אומדנא דודאי דעתו דאם יהיו בניו עניים שיתנו להם אבל לא מן הקרן באשר שבאו ליד גבאי ע"ש. [וכן העתק בס' בל"י וכתב על זה ונ"ל דהיינו מה ששייך לשאר צדקות אבל מה שאמר לירושלים בודאי א"י לשנות ליתן לבנו כו'] ע"ש ובמח"כ העתיק שלא כדת דבתשובת אא"ז פנים מאירות שם מבואר דאפילו לא באו ליד גבאי אסור מהקרן ואם באו ליד גבאי אפילו מרווחים אסור ע"ש [שכתב וז"ל ומעשה כיוצא בזה הביא הב"י בשם המרדכי על ראובן שנתן ממונו לצדקה ואמר זה הממון ינתן בריוח כו' והשיב דאחר שבא ליד גבאי אין לבניו וליורשיו שום כח יותר משאר עניים וגדולה מזו כתב אפילו בחייו אם הודיע כבר להקהל שהוא נודר כך וכך לתת ביד גבאי ושוב העני אפי' הוא גופיה לא מצי לעכובי לעצמו דאנן יד עניים אנן. וא"כ בנ"ד נמי אם לא בא ליד גבאי וגם לא אמר בפני הקהל. יכולים ליתן כל הרווחים ליד יורשיו עניים אבל ליקח מקרן לא תגע בו יד דכאן אומדן דעתו בהיפך שכוונתו היה שיהיה צדקתו עומדת לעד ואם יכלה קרנו יבוטל כוונתו אבל ליתן לבניו מהריוח בזה שפיר אמרינן אומדן דעתו דאם יהיו בניו עניים שיתנו להם ואולי ילכו בדרך טובים עכ"ל] ועיין בשו"ת ראש יוסף תשובה ד' דף י"ב. ועיין בתשובת אדני פז סי' ל"ח שכתב באחד שצוה לפני מותו לחלק מעזבונו לקרוביו ואח"ז בא אחד מבניו לידי עניות ותבע

שיתנו לו הכל כי הוא קרוב לכולם אין בדבריו כלום ע"ש ועיין בתשובת הר הכרמל חי"ד סימן י"ט:

ו **להשיא היתומה**. עיין בתשובת שבות יעקב ח"א סימן ע"ז לענין ת"ח שנדב לו אחד מהקצינים סך מה להשיא בהם בנו הבחור אם מותר לשנות להשיא בו בתו הבוגרת והעלה דא"י לשנות כיון שזיכה לבנו ע"י האב וזכין לאדם שלא בפניו כבר זכה בו הבן אם לא שהת"ח הוא עני מאד שא"א לו להשיא בתו אלא בממון זה אז גם על הבן מוטל הדבר אפשר דגם הבן ימחול ויאמר כאילו התקבלתי ואז ודאי מותר לשנות ע"ש:

ז **לכסות**. עבה"ט בשם ש"ך דבזה"ז כו' ועיין בתשובת יד אליהו סי' מ"ג שחולק עליו:

סימן רנב

א **פדיון שבויים**. עיין בתשובת יד אליהו סי' מ"ג אם מחוייב אדם להכניס עצמו בספק סכנת נפשות כדי להציל חבירו בודאי או אינו מחוייב אבל עכ"פ רשאי לעשות כן אם רוצה ממדת חסידות או מאהבת חבירו או אינו רשאי לסכן עצמו והשיב דהב"י בח"מ סי' תכ"ו כתב בשם הגהות מיימון דצריך לסכן עצמו בשביל חבירו דזה ספק וזה ודאי אך יש לפקפק ולדון ע"ז והעלה דאם שניהם שוים במעלה כגון שניהם ת"ח או ע"ה ומכ"ש אם המציל ת"ח והניצל ע"ה אינו רשאי להכניס עצמו אפילו בספק והצלה ודאי אך אם המציל אינו ת"ח כמו הניצל אז מותר להכניס עצמו אבל אין מחויב אם לא ממדת חסידות אם ירצה ע"ש ועיין בהרדב"ז ח"ג סי' תרכ"ה הבאתיו לעיל סי' קנ"ז ס"ק ט"ז ועיין בחות יאיר בהשמטות לדף קל"ד:

ב **ואין מצוה גדולה כפדיון שבוים**. עיין בתשובת שבו"י ח"ב סימן פ"ד במי שנדר לפני מותו מעות לפדיון שבוים ויש רעש דבר בעולם ר"ל ונמצאו הרבה מישראל הם בדוחק גדול מותר ליתן להם ממעות אלו ולא הוי שינוי מדעת הנותן אע"ג דמוכח בש"ס דשבי גרע מדבר זה דוקא בזמנים הקודמים אבל עכשיו בעו"ה כשיש דבר בעולם הם ג"כ בשבי הוי ממש פדיון שבוים. ואפשר גדול ממנו ע"ש:

ג **אבל אם בנאוהו**. עט"ז ס"ק ב' ועיין בתשובת בגדי כהונה חלק א"ח סימן ח' מ"ש בזה:

ד **יותר**. עי' באשל אברהם בשם שו"ת נחלה ליהושע דבמקום דאיכא למיחש לקטלא פודין ועיין בתשובת יד אליהו סימן מ"ג שלא כתב כן אלא דאפילו בעומד להריגה אין פודין יותר מכדי דמיו דתירוצא קמא שבתוספת פרק הניזקין לא קאי אליבא דאמת ע"ש וכ"כ בתשובת מהר"ם לובלין סימן ט"ו בא' שהיה נתפס בתפיסה בטענה שזינה עם זונה אם צריכין להפריז עליו מעות הרבה להציל נפשו והשיב שע"פ הדין אין צריכין

שאין פודין את השבוים יותר מכ"ד אך מפני חילול השם יפזרו עליו ממון הרבה ע"ש. ועיין בספר בה"י סק"ב כ' בשם הגאון מהרש"ק שנעלם ממנו דברי תוספת בגיטין הנ"ל דאם ביקשו להרגו פודין ע"ש (ומ"ש הב"י שם ראיה לזה דהרי המעלים עיניו מפדיון שבוים עובר על לא תעמוד על דם רעך והרי כ' בא"ח סוס"י תרנ"ו דבמצות לא תעשה חייב ליתן כל ממונו ע"ש לאו ראיה היא לפמ"ש לעיל סי' קנ"ז ס"ק ד' בשם הפמ"ג ותשו' חות יאיר דדוקא בלא תעשה שיש בו מעשה ע"ש) אך בתשובת כנסת יחזקאל סימן ל"ח השיג עליהם משום דהאי תירוצא דסכנת נפשות לא שייך אלא אם טעמא משום דוחקא דצבורא אבל לטעמא דלא לגרבי הסברא להיפך דאם בס"נ פודין ירצו להרוג את השבוים כדי שיפדו יותר מכ"ד וגם יגרבו וירצו להרוג וא"כ לפמ"ש הרמב"ם והש"ע טעמא דלא לגרבי שפיר כתב מהר"ם לובלין שאין הקהל צריכין מטעם א"פ את השבוים אף בס"נ יותר מכ"ד ומה שכתב דמשום חילול השם יש להקהל לפדות היינו לפי דהרי"ף והרא"ש סברי דבעיין לא איפשטא אם הטעם משום דוחקא דצבורא או דלא לגרבי להכי י"ל קים לן כוותייהו. וכתב עוד דכל זה במדינות אחרות שנותנים עין בממון ושייך טעמא דגרבי אבל במדינות אלו אשר תלי"ת לא כן הוא צריך עיון רב אם אין חייבים לפדות נפש מישראל בס"נ בכל ממון וע"כ פסק למעשה באחד שישב בחצר המטרה קרוב לס"נ דצריכין לפזר עליו מעות אך הקרובים יתנו הערכה כפי שישימו עליהם הפרנסים והמותר מקופת הקהל עיין שם:

ה **מכדי דמיהם**. עיין בתשובת מהר"ם לובלין סימן ט"ו שכתב דפירוש כדי דמיו היינו כפי מה ששוה למכור בשוק כעבד ואע"ג דבארצנו זה אין רגילות למכור עבדים ושפחות בשוק מ"מ מאחר שלא מצינו בדברי שום אחד מהאחרונים שום גילוי דעת שבזמנינו ישתנה הדין מדין הגמרא מסתמא גם בזמנינו צריכין להאריך דמיו כמה היה שוה למכור בשוק שמוכרין שם עבדים כגון בארץ ישמעאל ותוגרמה ע"ש. אכן מצאתי בתשובת רדב"ז החדשות סימן מ' שכתב דפירוש כדי דמיהן הוא כמו שנפדים שבוים עובדי כוכבים ולא כעבד הנמכר בשוק. וע"ש עוד שלימד זכות על מה שאנו נוהגין שפודין ביותר משיעור זה וכתב דמצוה רבה איכא וכל המרבה להתעסק בזה הרי זה משובח וע"ש היטב בסימן תצ"ח:

ו **אין מבריחין**. ע' בתשובת חות יאיר סי' רי"ג שכתב דפשוט דכל יחיד שיכול לברוח בורח ואין לו לחוש על שאר השבוים אשר יושבים שם (ואפילו מדת חסידות ליכא בזה) ע"ש:

ז **הצלת האיש קודם**. עיין בשאילת יעבץ ח"א סימן ס"ח שנשאל אם עובד כוכבים אלם נושה בא לקחת שני ילדים מישראל ולהעבירם על דתם ויש ספוק בידינו לפדות אחד מהם בסך ממון אשר יושת עליו וא' זכר וא' נקבה מי קודם דלכאורה יש לחוש לנקבה שלא תטמע בין השבוים כיון שזרעה כשר ויש לו דין ישראל לכל דבר והשיב דודאי הזכר קודם דאם להחיות הגוף קודם הזכר לנקבה להציל נפשו עאכ"ו ולא היה לן למיחש לזרעה מכמה טעמים ואע"ג דלהוציא מבית השביה אשה קודמת היינו בגדול וידוע שלא יעבירוהו על דת ובשאין לחוש שיטמע הזכר בין העובדי כוכבים ע"ש:

ח **וה"ה קרוב**. עיין בתשובת פרח מטה אהרן ח"ב סימן צ"ח שכתב דצריכים ליתן לפי הממון ואם קרוב אחד נתן יותר אין יכול לתבוע מקרוב האחר וכ"ש אם נתן יותר על כדי דמיהן אפילו שהתחיל הקרוב האחר ליתן יותר מכדי דמיהן ע"ש:

ט **לשלם לו**. ע' בתשובת בית יעקב סימן קמ"ח באם מיחה שלא לפדותו כי רצה לקדש שם שמים ולא השגיחו בו אם חייב לשלם עיין שם ועיין בתשובת יד אליהו סוף סימן ע"ד מה שכתב בזה:

י **מיד**. עיין באר היטב בשם מהר"ם לובלין ובמחילת כבודו העתיק שלא כדת דאדרבא בת' מהרמ"ל שם כתב דבכדי דמיו מחוייבים מן הדין לפדותו אף אם אין מבקשים להרגו ואין טענה לפטור מחיוב פדיונו מטעם שהוא פשע בעצמו שאין פושע בעצמו יותר ממוכר עצמו לעובד כוכבים ואפ"ה פעם ראשון ושני פודין כדלעיל ס"ו וגם אין לומר דהוא דמי למומר אוכל נבלות לתיאבון שאין חייבים לפדותו כדלעיל סימן רנ"א ס"ב זה אינו דאף את"ל שהעובדי כוכבים טוענים עליו אמת מ"מ משום פ"א לא נקרא מומר וכ"ש כשהוא בצנעא ובפרט בזמננו זה בעו"ה שרבים נכשלים בעבירה זו שאין להחשיבו כמומר לתיאבון וכ"ש שאין עדים בדבר והם מוחזקים להעליל ולשקר לכן אין לפטור כלל מהחיוב לפדותו אך כתב דיותר מכ"ד אין חייבים לפדותו מצד הדין מטעם שאין פודין את השבוים יותר מכ"ד אף אם מבקשים להרגו אך לפי שיש לחוש פן יבא מכשול ח"ו יש לפדותו ע"ש ועל זה חולק הבה"י דאם ביקשו להרגו מחויבים מן הדין לפדותו אף ביותר מכ"ד ובת' כנ"י חולק עליו והסכים לר"מ לובלין וכמו שכתבתי לעיל ס"ק ד' באריכות וא"כ דברי הבה"ט תמוהים:

סימן רנג

א **נקרא פ"א**. עיין בתשובת הרדב"ז ח"ב סי' תשי"ד שכתב עוד איכא טעמא אחרינא דלא אמרינן מי שיש לו ר' זוז לא יטול מן הצדקה אלא מקופה של צדקה או מהיחידים

בתורת צדקה שהרי בעל הבית הנותן לעני זה לא יתן לעני אחר ונמצא גוזל את העניים אבל בנ"ד שהכל יודעים שיש לו יותר ממאתים זוז והוא מחזר משום פרנסת אשתו ובניו נותנים לו בתורת מתנה ולא בתורת צדקה ולכן צריך להזהיר את גבאי צדקה שלא יתנו להם מקופה של צדקה שנמצאו גוזלים שאר העניים ואם אין לו מאתים זוז ורצו הגבאים ליתן לו אפילו מתנה מרובה מותר ומ"מ צריך לדקדק בדבר שלא ידחקו את שאר העניים אשר בעיר עכ"ד ע"ש:

ב **ואם יש לו הרבה**. [עיין בתשובת חתם סופר סי' רל"ט בענין אם זה קאי גם אחלוקה דחמשים זוז ונו"נ בהם. וגם מהו הפירוש ממושכן לבע"ח וכתובת אשתו וגם בענין דברי הט"ז שהביא הבה"ט סק"ג בענין שלחן של כסף ושם תשובה ארוכה בענין חלוקת המעות המקובץ לסיעת הניזקין בעת השריפה ר"ל. והמציא סדר נכון בהחלוקה קרוב לד"ת וביאר תשעה פרטים בזה ע"ש]:

ג **ומתה**. עיין בספר בני אהובה פכ"ב מהלכות אישות הלכה ב' בד"ה והנה קשיא שכתב דאם מתה אחר שהשיאה כ"ע מודים שזכו בהם היורשים וכ"כ המשאת בנימין להדיא וקשה הא הוי כנדוניית חתנים לר"ת דיכול לומר לא התניתי אלא ע"מ שתהנה בתי בו (וכמ"ש באה"ע סימן נ"ב ס"ד בהג"ה) וצ"ל דדוקא באב הנותן כו' ע"ש:

ד **דיש חולקין**. [ושם הכריע הרמ"א כדעה הראשונה ובתשובת מהריב"ל ח"ב סימן ס"ז מסיים דאפילו תפסו יורשי היתומה מפקינן מיניה דלא מצי למימר קים לי כראבי"ה ועיין בתשובת ח"ס סימן רל"ח מ"ש בזה]:

ה **אין ב"ח יכולים להפרע**. עיין בתשו' בשמים ראש סימן צ"ג ובהגהת כס"ד שם מ"ש בזה:

סימן רנו

א **מחזרים לגבות**. עיין בתשובת יד אליהו סימן נ"ד שכתב דצריך לעמוד מפני הגובה צדקה בשעה שהולך וגובה מאיש לאיש כמו מפני כל עושי מצוה (עבה"ט סימן שס"א סק"ג) אכן אם זה הגובה מקבל שכר על טרחתו אינו בכלל זה ע"ש:

ב **שהתנדב**. עבה"ט של הרב מהרי"ט ז"ל ועיין בתשובת מהרא"ם גלאנטי סי' קכ"ג באחד שהקדיש מעות והרוחים יהיו במקום פלוני בא"י להחזיק שמה הישיבה וביני ביני גרם העון ונחרב המקום ההוא והפקיד הגבאי ואזר חיל והשיב המקום לאיתנו וקבץ נדחי הישיבה ועתה חוזר בו המקדיש ורוצה לשנותו למקום אחר ופסק דאין יכול לשנותו כיון שפירש לאותם הקובעים ישיבה באותו מקום ע"ש:

סימן רנז

א **אבל לא לעצמם**. עיין בתשובת בית יעקב סי' ע' שכתב דאם ידוע שאין בקופה של צדקה רק דבר מועט מותר דבדבר מועט ליכא חשדא וכן הא דריש ס"א גבאי צדקה אינם רשאים לפרוש אם הגביה שגובין הוא דבר מועט ליכא חשדא ע"ש:

ב **אבל מי שאינו כשר**. עש"ך ויש בדבריו ט"ס במ"ש לתת חשבון לפני כל מערער וצ"ל והחשבון לא יעשה לפני כו'. כן הגיה הפר"ח בליקוטים ובנו"ב תניינא סימן קנ"ז ע"ש:

ג **לעניים מיד**. [עיין בתשובת חתם סופר סימן רמ"ב מ"ש בזה]:

ד **בבל תאחר**. עיין בתשובת הרדב"ז ח"ב סי' תרצ"ח:

ה **והלוה לעני משלו**. עיין בתשובת נו"ב קמא חי"ד סימן ע"ג הבאתיו לעיל סימן רמ"ט סק"א. ועיין בנו"ב תניינא סימן קצ"ט שכתב דאם מתחלה כשהלוה לעני לא הלוה לו ע"ד כן הוא פלוגתא דאמוראי בירושלמי דגיטין והכריע כר' זעירא דיכול להפריש עליהן אבל רשות מהעני צריך וגם דוקא אם בלא"ה היה ג"כ נותן המעשר לזה העני וכפי אותו אומד יחשוב עתה על חלקו ולא יותר ע"ש [ועיין בספר לבושי שרד סי' ק"ד מ"ש בזה]:

ו **אם מת**. וכתב הב"י דאפילו ירשו היורשים ונתנו רשות להפריש לא מהני ע"ש וע' בדגמ"ר שכ' דזה מיירי שהיורשים הם עשירים אבל אם הם עניים מהני רשות שלהם ושוב פקפק בזה ע"ש:

סימן רנח

א **המתפיס בצדקה**. עיין בתשובת מהרי"ט ח"ח סימן קכ"ז בד"ה מיהו אין הדברים. שכתב דאין אדם יכול לעשות שליח שיקדיש איזה דבר להקדש דדיבור של הקדש מילי נינהו ולא מימסרי לשליח ע"ש ועיין בתשובת נו"ב תניינא חי"ד סימן קמ"ז בתשובה מבן המחבר שהאריך לתמוה עליו דמה דאמרינן מילי לא מימסרי לשליח היינו שאין השליח יכול לעשות שליח אחר במקומו אבל השליח הראשון יכול להיות גם לדברים בעלמא ע"ש וע' בספרו שו"ת שיבת ציון סימן צ"ד וצ"ה מ"ש עוד בזה ועיין בשער המלך סוף פ"ו מהלכות אישות מה שתמה עוד על מהרי"ט הנ"ל:

ב **ומ"מ אם אמר**. עיין בתשובת הראנ"ח חלק ב' סי' צ"ט מה שכתב בזה:

ג **להקדש**. עיין בתשובת הרשב"ש סי' שס"א שכתב בשם אביו הרשב"ץ ז"ל דאפי' באומר הקדש לשמים הוא לעניים וראיה מעובדא דר' אלעזר בן ברתותא ע"ש:

ד **לצדקה**. ע' בתשו' ר"ל בן חביב סימן ג' שנסתפק על מי שהקדיש גופו או שאמר דמי עלי בזמנינו זה או שהקדיש קרקע סתם שהמעות הם לעניים או שהקדיש גופו או קרקע

בפירוש לעניים אם יהיה דינו שוה בכל למי שהקדיש בזמן הבית וכמו שאז כששמין אותו כמה שוה היה צריך שישומו אותו בעשרה וא' מהם כהן כן בזה"ז או לא והעלה דדוקא אז היה צריך עשרה משום גזה"כ דכתיב עשרה פעמים כהן אבל בהקדש עניים או מצוה אחרת א"צ רק ג' דומיא דדיני חבלות אך לפי שלא מצאתי עדיין ראיה ברורה לזה איני סומך לענין מעשה ואם דבר כזה היה בא לידי הייתי מחמיר והייתי שם הקרקע או האיש בעשרה וא' מהם כהן. ולענין איך יהיה האיש נישום העלה דאומדין אותו כפי מה ששוה בשעת השומא לא כפי מה שהיה שוה בשעת הנדר. וכ' עוד במי שאמר דמי רביע גופי עלי או שהיה מקדיש רביע גופו חייב לפרוע דמי כל גופו שישומו אותו כעבד. ואפי' לא אמר הרי עלי רביע גופי אלא הריני נודר לתת רביע גופי ואפילו לא אמר לתת (דבר זה כ' הבה"ט בשמו לעיל סי' ר"ו סק"ט) חייב לקיים נדרו כיון שהוא נדר למצוה ובפרט אם נדר בעת צרה ע"ש:

ה **צדקה ואינו יודע.** [עיין בתשובת חתם סופר סימן ר"מ בא' שעלה לס"ת ונדר סך מה לצדקה אחת מהח"ק שבעיר ויש בעיר כמה מיני צדקות כגון של עניי עיר ושל ת"ת ושל קברנים ושל הכנסת כלה ושל ביקור חולים והוא נדר לא' מהם ושכח לאיזה מהם פרט ואחר אריכת פלפולו מסיק דמשום ספק איסורא צריך לשלם לכל הצדקות כולם עד שלא ישאר לו שום ספק והיינו שאנו מודים לו כך אבל פשיטא שא"א לכופו ע"ז אלא אם ירצה מניח ביניהם ומסתלק ע"ש ועמ"ש סימן רנ"ט סק"ח]:

ו **הרשאה.** בספר חכמת אדם כלל קל"ג כתב דזה דוקא לתבוע צדקה הנהוג ליתן אבל המשתדל אצל אנשים שיתנדבו ליתן לידו אין הגבאים יכולים למחות אפילו אם אומרים שע"י זה ימעטו ליתן צדקה בסתר ע"ש:

ז **א"י לחזור.** עיין בתשובות ושב הכהן סימן י"ח שנסתפק מי שנדר דבר לצדקה אם יכול לחזור בו תוך כדי דבור או לא והעלה דגם גבי צדקה הוי אמירתו כמסירה להדיוט ממש ולכן א"י לחזור תכ"ד כמו גבי הקדש ע"ש ובסימן פ"ה ובספר פתח הבית סימן ל"ג באריכות ועיין בתשובות פני אריה סי' מ"א שנשאל במי שנדר מתנה לעני ואח"כ נתעשר העני קודם שבא המתנה לידו אם יכול לחזור בו והשיב דאם שלח המעות ביד אחד שיתן להעני והוא זכה בו רגע אחד לשם המקבל בעודו עני שוב א"י לחזור בו בשום אופן אבל אם לא שלח המעות עדיין ואפילו צוה לאחד שיתן לו משלו עבורו יכול לשאול על נדרו ע"י חרטה גמורה בעיקר הנדר אבל על ידי פתח שיאמר אילו ידעתי שיתעשר לא הייתי נודר אין מתירין לו דהוי נולד אך אם הנודר לא ישאל על נדרו צריך ליתן כל מה שנדר ליד פלוני המקבל ואפילו לאחרו אינו רשאי אמנם המקבל לא יהנה באותה מתנה שי"ל

שזה בכלל מי שא"צ ליטול ונוטל אלא יתנהו לעני אחר אמנם יכול ליתנה לאיזה עני שירצה או לאחד מקרוביו העניים ע"ש. ובסימן מ"ב שם כתב דאם בשעה שנדר אמר שהוא נודר סך זה לפלוני לפי שהוא עני א"צ התרה שזה דומה למ"ש לעיל סימן רל"ב סעיף י"ט ע"ש [ועיין בתשובת חתם סופר סימן רל"ז שאלה כיוצא בה בנדון יתומים שהתנדבו יחידי סגולה ליתן להם סך קצוב לכל שנה משך ג' שנים וכן עשו כדבריהם עד סוף שנתים ימים שאז נשאת אמם של היתומים לאיש אמיד באופן שהיתומים אינם צריכים לנדבת היחידים ע"כ ממאנים לתת עוד קצבתם ומהם יש יחידים שאינם רוצים לחזור ממוצא שפתם לצדקה אך רוצים ליתן לקרובים עניים אחרים אם צריכים התרה. והאריך בענין מחלוקת הרשב"א והרא"ש בגבו לצורך שבוי ומת (הנזכר לעיל סי' רנ"ג ס"ז) והעלה דעכ"פ היכא דלא נתנו רק נדרו ליתן והעשיר או מת לית דין ולית דיין דאפילו התרה א"צ ע"כ בנ"ד אע"פ שכבר נתנו על ב' שנים מ"מ השנה הג' שעדיין לא גבו לא מבעיא אותן שרוצים ליתן סכומם לעניים קרוביהם דשפיר עבדי אלא אפי' אותן שאינם רוצים ליתן כלל נמי אומדנא הוא דאדעתא דהכי לא נדרו כו' ע"ש]:

ח **נשאל לחכם**. עיין בת' רדב"ז ח"א סימן קל"ד שכתב שהחכם המתיר נדר זה היה חייב נידוי מפני שמפסיד את העניים ומ"מ הנדר הותר. וכ' עוד שם דאם אמר הנודר התרתי את נדרי אין כח בב"ד לכופו ומ"מ אם ראו ב"ד שהוא מערים מחייבין אותו ליתן ואומרים לו בפני מי התרת נדרך אם אמר בפני פלוני שואלין אותו ואם אמר בפני פלוני והלך לו למד"ה יש לחייבו ליתן דאחזוקי אינשי ברשיעי שהתירו נדר כזה לא מחזקינן ע"ש עוד:

ט **ליד הגבאי**. עיין בח"מ סימן קכ"ה בסמ"ע ס"ק כ"ה ובש"ך ס"ק כ"ז מבואר שם דאם הוציאו מידו ונתנו לאחר אף שאינו גבאי צדקה קבוע ג"כ לא מצי למיתשל עליה ועיין באורים ותומים שם סק"ח שהוא מסופק בזה וכתב מאחר דבי"ד סימן רנ"ח נקט הטור והמחבר שבא ליד גזבר אולי דוקא בגזבר שחשוב כיד עניים אבל בנותן לאדם אחר אפשר דמצי למיתשל הואיל ואמר תן ולא אמר זכי הוי זה רק כשלוחו של נותן וידו כיד הנותן ע"ש ועיין בתשובת נו"ב תניינא חלק ח"מ סי' נ' מ"ש על דבריו וכתב שם דמה שיש חילוק בין גבאי לאחר דוקא אם הנותן קורא בשם ואומר הולך מנה זו לפלוני העני בזה יש מקום לספיקו של האו"ת אבל אם מסר מנה לאדם אף שאינו גבאי קבוע ואמר תן מנה זו לעניים כפי רצונך בזה באמת נעשה כגבאי צדקה למעות אלו כיון שיש לו טובת הנאה לחלק לעניים כפי רצונו ואין לו דין שליח אלא דין גבאי ממש. וע"ש עוד שכתב דזה פשיטא אם אומר סלע זו לצדקה ולקח הסלע מתוך מעותיו והניח לתוך

מעות צדקה אשר יש לו ולא הוציא מרשותו דודאי יש לו התרה בשאלה ולא אמרינן הואיל ועשה מעשה שהניח הסלע בין מעות צדקה לא אתי דבור ומבטל מעשה ע"ש ועיין בנו"ב תניינא חי"ד סי' קנ"ד שנשאל באחד שמסר לאחד סחורה בעד מאה זהובים למכור וליתן המעות לצדקה ואח"כ החזיר לו המקבל הסחורה מפני שלא רצה לטפל במכירת הסחורה ואח"כ נעשה זה הנותן שכ"מ ורצה לשנות וליתן סך מאה זהובים לצדקה אחרת אם יכול לעשות כן והאריך להוכיח שדבר זה שהמציא הרשב"א שצדקה שבא ליד גבאי א"י לשאול עליו אינו מוסכם וחולקים עליו גדולי הראשונים ואעפ"כ קשה עלינו לעשות מעשה נגד הרשב"א ומ"מ יש למצוא היתר בנ"ד אפילו לדעת הרשב"א דהנה טעמו של הרשב"א נראה משום דכל שאלה ופתח הוא שהנודר אומר אלמלי הייתי יודע דבר זה לא הייתי נודר ואמנם אם הוא משקר ואף אם יודע היה נודר אין לו התרה אלא שאין אנו צריכין לחשדו ולכן הגבאי שנמסר לידו לצורך עניים אינו מחוייב להאמינו ולהפסיד לעניים ומש"ה א"י לשאול עליו ולפ"ז בנ"ד אם זה שנמסר לידו הסחורה החזירו ליד הנודר בלי עדים ויכול לומר להד"מ נאמן לומר אמת החזרת לי אבל אני מתחרט מעיקרו או מצאתי פתח במגו דלהד"מ ושפיר יכול לשאול על נדרו ע"ש שהאריך בזה:

י **אינו כלום**. ע' בתשו' הרדב"ז ח"ב סי' תשל"ח באמצע התשובה שכתב דאם המקדיש הוא שכיב מרע הקדשו הקדש ע"ש:

יא **על פלוני כשיבא**. [עבה"ט ועיין בתשובת חתם סופר סי' רמ"ג נדון ישוב א' שנדבה רוחם לבנות בהכ"נ ונדבו סך מה ומסרו ליד גזבר ועוד הסכימו שאם יעלה בידם לעשות מקח עם השר על עורות יהיה הריוח לצורך בהכ"נ והצליחו והרויחו סך רס"ו זהובים ונמסר ליד הגזבר שוב אח"ז בלי שום שאלת חכם חזרו ולקחו הריוח מהגזבר וחלקו ביניהם אם יש ממש בנדרים אלו הואיל והוי דבר שלב"ל ואם יש היתר ע"י חרטה ושאלה. והאריך בזה ותורף דבריו בענין ספק הראשון אם יש לחוש בזה לנדר דבר שלב"ל לכאורה זה תליא במחלוקת הרמב"ם והרא"ש (עיין בטוח"מ סימן רי"ב ובסמ"ע וש"ך וט"ז שם) דלהרמב"ם הוי נדר ולהרא"ש לא הוי נדר. אך באמת אינו נוגע כלל לכאן דדל נדר הראשון מהכא הרי אחר שכבר בא לעולם מסרוהו לגזבר אדעתא דבנין בהכ"נ והיינו נדר חדש. ובענין ספק הב' אם מועיל התרה לכאורה יש מקום להקל ע"י היתר אע"ג דלהרמב"ם הנ"ל הוי נדר ולמהרי"ק שורש קפ"א אם היה זה באסיפה ובהסכמה א' ונדרו כן הוי כעל ד"ר שאין לו התרה. אמנם הריב"ש סי' תס"ב פליג על רמ"א סימן רכ"ח סעיף ל' ולעומת זה פליגי בעד"ר אם יתחרטו כל הרבים ההם להריב"ש לא מהני ולש"פ מהני עיין רמ"א שם סכ"א וש"ך ס"ק י"ט וא"כ הוה כאן ג' ספיקות להקל דלמא

הלכה כהרא"ש הנ"ל דלא הוי נדר כלל ואת"ל כהרמב"ם דלמא כהריב"ש דלא מיקרי עד"ר ואת"ל כמהרי"ק דלמא כפוסקים דמהני התרה אם יתחרטו כולם. וא"ל כיון שעברו על נדרם אין מתירין להם כמבואר בסימן ר"ח ס"ב ז"א כי לא עברו על נדרם וכבר קיימו י"ח נדרם למסור המעות לגזבר לצורך בנין בהכ"נ ומה שמעלו בהקדשם אחר כך זה הוא מילתא אחריתא. אך באמת מטעם זה עצמו שכבר קיימו נדרם אין היתר לנדרם ע"ל ס"ו ובסימן רכ"ח סעיף מ"ב ואף דבנ"ד לאו לצדקה יהבו אלא לגבוה ולא שייך דין זה מכל מקום אין מועיל התרה מטעם התוספות בכריתות י"ג ע"ב ד"ה ארבע כו'. וסיומא דפיסקא דאין היתר לנדרם והגזבר פשע ואם א"א להוציא המעות מיד הבעלים חייב הוא לשלם ע"ש:

יב **באסמכתא**. עיין בזה בשו"ת הרדב"ז ח"ב סימן תת"ב ובספר פתח הבית סי' ל"ג באריכות. [ועיין במג"א סימן תקס"ב ס"ק ט"ז ועיין בתשובת חתם סופר סימן רמ"ב באריכות]:

יג **עני**. עיין בכנה"ג לחו"מ סימן קכ"ה סעיף כ"ג שכתב דה"ה אם המקבל בעל תורה ומשום מצוה דעץ חיים היא למחזיקים בה אין יכול לחזור בו ע"ש ועיין בתשובת שבו"י ח"ב סימן קנ"ט שהשיג עליו דאם אינו עני דהיינו שיש לו פרנסתו אפילו הוא ת"ח יכול לחזור בו ע"ש:

יד **חשב בלבו**. עיין בתשובת ושב הכהן סימן י"ח באמצע התשובה לענין אם לא נדר בפיו אלא חשב בלבו ואח"כ חזר בו מיד תוך כ"ד אם יכול לחזור בו וע"ש בסימן כ' וכ"א וכ"ב:

טו **לקיים מחשבתו**. עיין בתשובת דת אש סימן י"ד שהאריך בזה והעלה דודאי כשהאדם לא הוציא מפיו כלום אף שהיה במחשבה שלו ליתן שום דבר לצדקה אין שום חיוב עליו כמו בכל נדר ושבועה דאינו כלום אם לא הוציא בשפתיו אך אם הוציא מפיו ליתן לצדקה ולא הוציא מפיו מהו שרוצה ליתן או כמה וחשב במחשבתו על דבר או סך הידוע אז צריך לקיים מה שחשב וכהאי גוונא אם חשב שיהיה לצדקה הידוע אע"פ שנתן ליד הגבאי בסתם הוי כמו שפירש ואינו רשאי לשנותה ע"ש:

טז **דאם אמר מחייבין**. [עיין בת' חתם סופר סי' רמ"ג שכתב דהל' מגומגם כאן וכצ"ל וא"צ אמירה אלא אם אמר שחשב מחייבין אותו לקיים מחשבתו עיין שם]:

סימן רנט

א **יכול לשנות**. עיין באשל אברהם מ"ש בשם מהר"ם גלאנטי סי' ע"ו. וע"ש שכתב עוד דאם ח"ו יתחרט הבן ולא ירצה ללמוד חוזר הנדר למקומו ע"ש:

ב **כלים**. עבה"ט של הרב מהרי"ט ז"ל בשם שבו"י ועיין בתשובת בית אפרים חי"ד סימן נ"ו שנשאל על ענין כיוצא בו במי שהיה חולה וצוה לבני ביתו ליתן בגדיו לפלוני עני קרובו ושוב הבריא ורוצה להחזיק הבגדים וליתן שווים לאותו עני בלא דעת העני ודעתו להחמיר שצריך ליתן גוף החפץ לעני ולא מהני נתינת דמים ע"ש מ"ש על דברי השבו"י הנזכר:

ג **יכול למכרם**. עיין בתשובת בית אפרים שם סוף התשובה שכתב דבהגמ"ר מבואר דדוקא לדבר מצוה יכול למכור הבגדים ולחלק הדמים הא לא"ה לא. ותימא על הרמ"א שסתם וכתב דיכול למכרם ולא הזכיר דבעינן דוקא לדבר מצוה ע"ש:

ד **אסור ללוותו**. כתב בספר חמודי דניאל כ"י בזמנינו נהגו להקל בזה אפשר כיון שנהגו כן לב ב"ד מתנה עליהן:

ה **מת"ת לצורך בהכ"נ**. עיין בתשובת הר הכרמל חיו"ד סימן כ"ד לענין אם רשאי הגבאי ליקח ממעות ת"ת לעשות מלבוש לנער אחד הגון שאין לו במה להתכסות כדי לילך לבית רבו ללמוד וכתב דרשאי דהלבשה זו עצמה מקרי ת"ת כיון דגורם לה ואם לא הלבשה לא תקיים ת"ת בנער זה ואין כאן שינוי כלל אם לא כשיש כאן עוד נער אחד לפנינו ללמוד וא"צ להלבשה ואם נלביש לזה ע"כ ידחה זה מת"ת בכה"ג שפיר יש להקדים לזה הצריך מיד לת"ת ע"ש. ועיין בתשובת שמש צדקה חי"ד סימן יו"ד שנשאל אודות פרנסי ת"ת שלשעבר כשהיו מלבישים התלמידים ממעות הקופה נהגו להלביש מאותם המעות גם המלמדים אי שפיר עבדי או לא והשיב דאסור לעשות כן דזה הוי הורדת קדושה ולאו שפיר עבדי ע"ש:

ו **ודוקא בדאיכא**. עיין בתשובת שמש צדקה חי"ד סימן כ' בתשובת הרב מהר"ם חאגיז ע"ש:

ז **אלא יהיה עומד כך**. [עיין בש"ע א"ח סימן קנ"ג סעיף י"ד ובאחרונים שם ועיין בתשו' חתם סופר סי' רמ"ב בעיר שהתנדבו היחידים נדבות לצורך בנין בהכ"נ ומהם אשר הביאו נדבתם ליד הגבאים ומחמת צוק העתים א"א להם לעת כזאת להשלים הבנין ועתה איזה מהיחידים מערערים כי אדעתא דהכי לא נדרו רק חשבו כי ימהרו יחישו מעשה הבנין והאריך בפירוש דברי המרדכי ר"פ בני העיר וסיומא דפיסקא דלא מצי הדרי בהו מאחר שלא נתבטל הבנין לחלוטין אלא שא"א לפי עת להזדרז בזם עד זמן

ועידן ע"ש היטב. ובעיקר פירושו בדברי המרדכי הנ"ל צ"ע שלא הזכיר לשון הש"ע א"ח שם ול' הרמ"א כאן דנראה שלא פירשו כן]:

ח **נשתקע**. עיין בשו"ת הרדב"ז ח"ב סימן תרמ"ד וסימן תשל"ח:

ט **מצוה יכולים לשנותו**. [עבה"ט ועיין בתשובת חתם סופר סי' רמ"ד נדון א' שחלה ומסר כל ספריו לאיש מהימן להביא אותם לבהכ"נ ושם יעמדו לכל הרוצה ללמוד מתוכם ונתעכב הדבר שנים הרבה שלא נתקיים צוואת המת מחשש גניבה ואבידה בבהכ"נ ועתה נדחקו הצבור לבנות מקוה ורוצים למכור הספרים אם אסור לשנות מדעת המצווה. והאריך בכל פרטי דין זה וסיומא דפיסקא העלה שאפילו לדעת המקילין היינו דוקא בנשתקע שם בעליו וגם שלא יתבטל הדבר מצוה לגמרי דבלא"ה נמי יש נרות בבהכ"נ וכדומה אבל אם חסר אחד מאלו אינם רשאים לשנות לדבר מצוה פחותה ומכש"כ לדבר הרשות ממש ומעתה בנ"ד אין לך מצוה רבה מלהמציא ספרים ללומדי תורה ואין כיוצא בזה בקהלה ההיא ואפי' היה מפריש מעותיו לכך אסור לשנות אע"פ דלא שייך נקרא שמו עליו מכ"ש שהפריש ספרים שנקרא שמו עליו ולא נשתקע שמו א"א בשום אופן לשנותו להחליף באר מים חיים בבאר מקוה מים הגם כי צרכי צבור מצוה הוא מ"מ מצוה זוטא הוא לגבי ת"ת ואין שום מקום להתיר ומה שטענו שאין הספרים משומרים בבהכ"נ מפני הגנבים אין זו טענה מכמה טעמים ע"ש]:

י **אבל מי שהקדיש**. עש"ך ס"ק י"ד ועיין בתשובת בגדי כהונה חלק חו"מ סימן ז' ובתשובת בית אפרים חלק יו"ד סימן נ"ה מה שכתב בזה [ועיין בתשובת חתם סופר סי' ר"מ שהאריך בפרט הזה דספק צדקה אי הוי ספק איסורא או ספק ממונא ומסיק כיון דרמב"ן ורשב"א ורא"ש פ"ק דנדרים ומרדכי בשם מהר"מ. והגמ"ר בשם א"ז מסכימים דספק צדקה ספיקא דאיסורא הוא והכי נקטינן ממילא מחשבינן לעני מוחזק מדכתיב צדק משלך ותן לו ודלא כהר"ן ונ"י נגד כל הני רבוותא. אך כ"ז אי אין הבע"ד טוען ברי אבל אי הבע"ד טוען ברי כמו שכל מקום שעמד לא מבעי בסתם צדקה דממון שאין לו תובעין הוא אלא אפי' בהקדיש דבר מה לחבורה ידועה והגבאים עומדים ותובעים מ"מ אין אחר ברי שלו כלום. ודלא כהרא"ש פרק מי שמת אמנם אם מת ונפל ליד היורשים בזו פליגי המרדכי פ' מי שמת בשם מהר"ם ס"ל אכתי הוי ספק איסורא ולחומרא ובת' רשב"א סי' תרנ"ו ס"ל דלדידהו ליכא אלא ספק ממון וממילא ליכא נמי משום צדק משלך דמצי אמרי קים לן כאידך לישנא דחולין דקמה אקמה קרמית וס"ל להך לישנא כמ"ד בירושלמי דלא שייך צדק משלך אלא במתנות עניים ולא בשאר צדקות והקדשות

וכן פסק רמ"א כהרשב"א עש"ב ועי' בספר תפל"מ מ"ש בזה וקרובים דבריו לדברי הגאון הנ"ל]:

יא **סמכינן אכתיבה וה"ה צדקה**. עי' בספר אורים ותומים סימן פ"א מה שהקשה ע"ז דזה סותר למ"ש שם בח"מ אם נמצא כו' אמרינן שלא להשביע עשה כן ע"ש מה שכתב בזה ועיין בתשו' בית אפרים חי"ד סימן נ"ה שתירץ באופן אחר ועיין בתשובת חתם סופר סי' רל"ב שכתב דכאן מיירי שיודע שיש לו כיס צדקה וא"י איזהו. בזה סמכינן אכתיבה כיון דודאי יש לצדקה כיס כאן אבל אי לא ידע כלל שיש לו שום כיס אז לא ברירא אי מוציאין מהמוחזק ע"י כתיבה ותליא בפלוגתא אי ספק צדקה בזה"ז דומה לאיסורא כו' ע"ש:

יב **אם אמרו בחלום כו'**. והא דלא חיישינן שמא החלום הזה הוא אמת כדלעיל סימן ר"י ס"ב בנודר בחלום ולקמן סימן של"ד סעיף ל"ה בנידו בחלום עיין בזה בתשב"ץ ח"ב סימן קכ"ח ובתשובת שיבת ציון סי' נ"ב האריך מאוד בזה ועמש"ל סימן ר"י סק"ג בשם תשובת חתם סופר סימן רכ"ב:

יג **בתיבה**. מ"ש הבה"ט של הרב מהרי"ט ז"ל מי שהיו אצלו מעות צדקה ומעות שלו כו' עד ההיזק לפי החשבון כן כתב בתשו' שבות יעקב ח"א סי' ע"ה ע"ש. ועיין בתשובת נו"ב תניינא חיו"ד סימן קנ"ה שנשאל גבאי צדקה שלח שליח ליקח מעות ממתן בסתר והשליח הביא המעות ועירבם בכיס מעות חולין של הגבאי בלי מנין ומספר והגבאי אינו יכול לברר חשבונו כמה היה מעות חולין שלו מה דינו והשיב כיון שהשליח ודאי לא עשה כהוגן ואדם מועד לעולם וא"כ הגבאי ששלח שליח זה מיחשב שומר שמסר לשומר ומתחייב השומר הראשון בפשיעת השני ולכן חייב הגבאי כדי לצאת י"ש שיעיין בפנקס הצדקה כמה רגיל בחודש להיות הכנסת המתן בסתר ויראה כמה שנים זה אח"ז ויתפוס ערך היותר גבוה ובזה יוצא גם י"ש דלמיחש למידי דלא שכיח כלל ודאי א"צ. וכתב עוד דאם אירע דבר זה בין איש ובין רעהו במעות שלהם שאינו של צדקה כיון שהוא לא פשע כלום א"צ זה שחבירו עירב מעותיו עם מעותיו להחזיר לחבירו רק מי שברי לו שיש בכיס עודף על מעותיו אבל כל כמה שהוא מסופק אולי זהו שלו א"צ להחזיר אפילו לצאת י"ש ע"ש:

סימן רסא

א **כשיגדיל**. עיין מ"ש לקמן סי' ס"ה ס"ק כ"ד בשם תשובת זכרון יוסף סימן כ"ו:

ב **מדעתו**. עבה"ט בשם ש"ך ובס' לבושי שרד כתב בשם מהר"י עמדין דהיינו כשהאב עצמו רצה למול אבל אם נתן האב המצוה לאחר וקדם אחר ועשאה לא מפקינן מיניה. ואין צורך בזה להביא בשם מהרי"ט דכ"כ הרמ"א בח"מ סוס"י שפ"ב ע"ש בסמ"ע ובש"ך. ועיין בתשובת זכרון יצחק סימן כ"ח שכתב דמי שהיה רוצה למול את בנו בשבת ובא אחר ומלו פטור מליתן יו"ד זהובים דהא דעת הרא"ה הביאו הטור לקמן סי' רס"ז דאין לו לאב למול את בנו בשבת אם יש אחר דמילה הוא פסיק רישא לגבי דידיה דהוא מכוין לתקן את בנו אבל לגבי אחר לא מקרי תיקון ושרי ונהי דאנן לא קי"ל הכי כמ"ש בש"ע שם סעיף ז' מ"מ בודאי דיכול לומר קים לי כדעת הרא"ה ע"ש. ונראה לי דלדידן אין נפקותא בזה דהא מבואר בח"מ סוס"י שפ"ב דבזה"ז אין מגבין אותן דבמידי דלית ביה חסרון כיס לא עבדינן שליחותייהו אלא דאם תפס לא מפקינן מיניה ע"ש א"כ לכתחלה בלא"ה אין מגבין אפי' אם היה בחול ובאם תפס פשיטא דאפילו היה בשבת לא מפקינן מיניה:

ג **ואין האשה חייבת**. עיין בשער המלך פ"א מהלכות מילה לענין עבד אי מחייב למול את בנו ע"ש:

ד **כופין אותו**. עיין בספר לבושי שרד שכתב בשם מהר"י עמדין דרשאים להטעותו להבטיח לו שכר ולא ליתן לו ע"ש:

סימן רסב

א **עד שתנץ**. עיין בתשובת בית שמואל אחרון חי"ד סימן י"א:

ב **שזריזין**. עיין בתשובת שבות יעקב ח"א סימן ל' שכתב דיש למחות בחזנים שמאריכין בשבת וי"ט כשיש מילה בבה"נ עד אחר חצות והם מבטלין מצות זריזין מ"ש עוד. ועיין בנ"צ לענין אם האב והמוהלין מותרים לאכול קודם המילה מ"ש בזה. ועיין בתשובת נו"ב תניינא חי"ד סי' קס"ו ע"ד תינוק שלא נימול בזמנו מחמת חולי ושוב חזר לבריאותו ואביו רוצה לעכב למולו עד שיגיע ערב פסח כדי שיאכלו הבכורים על הסעודה וכתב דזה מעשה מגונה מאד חדא שעובר מצות זריזין גם יש לחוש אולי ח"ו ימות הולד ונדחית המצוה לגמרי ולכן יש לאסור אף אם כבר לא מלוהו והגיע ע"פ שלא למולו שזה עצת חטאים ויש לגזור משום פעם אחרת שמא ישהה ועוד מהיכי תיתי להתיר לכתחלה לשהות מילה שלא בזמנה למול בע"ש שיש לחוש שיבא לידי חילול שבת ועוד מי התיר לבכורים לאכול בע"פ בסעודת מילה שלא בזמנה ע"ש:

ג **שלא בזמנה**. עיין בשאילת יעב"ץ ח"א ס"ס ל"ה שכתב דהיכא שנאנסו או נתעצלו ביום ח' עד בין השמשות ולא מלו עדיף למול בין השמשות שהוא ספק שמיני ספק תשיעי מלמולו שלא בזמנו בודאי יום ע"ש:

ד **ולהטיף**. עיין באה"ט ועיין בשו"ת שאגת אריה סי' נ"ג ונ"ד שהאריך בזה והעלה דהיכא דנימול בתוך זמנו אי נמי לאחר זמנו ובלילה לא עשה כלום ואפי' בדיעבד לא יצא ומ"מ א"צ לחזור ולהטיף דם ברית ע"ש. ועיין בספר נופת צופים פ' לך לך ובתשובת יריעות האוהל סי' י"ג [ובתשובת כנסת יחזקאל סימן מ"ב] ובשאילת יעב"ץ ח"א סי' ל"ד מה שכתבו בענין זה:

ה **אנדרוגינוס**. עיין בשאילת יעב"ץ ח"א סימן קע"א במעשה שאירע בקהלה אחת בזה:

ו **חוץ לפרוזדור**. עיין בתשובת אא"ז פנים מאירות ח"א סי' ז' מ"ש בזה. [להשיב על פלפול ארוך שהזכיר בסוף שו"ת דרכי נועם מהו הפרוזדור האמור בענין זה. ועיין מזה בספר סדרי טהרה סי' קי"ד ס"ק כ"ו באורך]:

ז **בוכה**. עיין מ"ש לעיל סימן קצ"ד ס"ק ח' בשם תשובת נו"ב. ומשם נלמד לענין זה דאם היתה ישנה ושמעו קול הולד בוכה לא אמרינן דחשוב כילוד לקולא ואם אירע יום הח' בשבת אין מוהלין אותו דאמרינן אילו הוציא ראשו אגב צערה היתה מתערה ומסתמא לא הוציא ראשו ואף דרוב ולדות אין בוכים קודם הוצאת הראש מ"מ מידי ספיקא לא נפקא ואף בחול יש לומר ג"כ דאין למולו עד שמיני ללידתו ממש:

ח קטנים. עיין ש"ך ועיין בליקוטי פר"ח לי"ד שהשיג עליו ע"ש גם בשאילת יעב"ץ חלק ב' סימן צ"ו השיג עליו ע"ש:

סימן רסג

א **שהוא ירוק**. כתב בספר חמודי דניאל כ"י תינוק שלא קשרו את הטבור כראוי ויצא ממנו דם הרבה נראה דאין למולו עד שיתחזק ויבוא לו דם אחר ע"כ [ועיין בספר לבושי שרד שכתב בשם מהרי"ע דכל מין ירוק בכלל כזהב או ככרתי או כעין הכחול]:

ב ומת מחמת מילה. [כתב מהרי"ע דנראה כל שלא הבריא אחר המילה ומת מיקרי מחמת מילה ע"ש]:

ג השלישי. עיין בתשב"ץ ח"ג סוף סי' ר"ז שכתב לאו דוקא השלישי אלא ה"ה רביעי וחמישי ע"ש:

ד עד שיגדיל ויתחזק כחו. עיין בפלתי סי' ל"ח שהקשה מדוע השמיטו הטור וש"ע מה דאיתא פרק ר"א דמילה אמר ר"נ כו' שלישי הביאתו לפניו ראיתי שהוא אדום אמרתי

לה המתיני עד שיבלע בו דמו שוב פ"א כו' ג' הביאתו לפני ראיתי שהוא ירוק אמרתי לה המתיני עד שיפול בו דמו כו' ואמאי לא כתבו ג"כ הט"ו דאם בניה החזיקו למות ורואים בולד הנולד עתה שהוא אדום או ירוק מלין אותו אחר שיבלע או יפול בו דמו כמו שהורה ר"נ ותירוצו דחוק ע"ש ועיין בשו"ת בית אפרים חי"ד סימן נ"ז שהשיג עליו וכ' דבפשיטות ניחא דבאמת לא משכחת לה השתא לדידן דקיי"ל האי ינוקא דסומק או ירוק ליתחרו ליה עד שיבלע או יפול בו דמו ואפילו בפעם ראשון הדין כן ובזמן ר"נ עדיין לא נתחדשה הלכה זו שצריך להמתין עד שיבלע בו דמו ע"ש שהאריך בזה:

ה **שיגדל ויתחזק כחו**. עיין בתשובת נו"ב תניינא סימן קס"ה [שכתב וע"ד התינוק בן שלש שנים שעדיין לא נימול מחמת שמתו אחיו מחמת מילה ביום ח'. באמת אי לאו שהרמב"ם והטור והנ"י ביבמות אמרו שלא תמול השלישי בזמנו אלא ממתינין לו עד שיגדיל ויתחזק כחו הייתי חוכך שלא למולו כלל כי סתמא אמרו כו' וחתר ליישב דעת הפוסקים הנ"ל ומסיים וכיון שהרמב"ם והנ"י והטור והש"ע פסקו כן מי יבא להרהר אחריהם ולכן אם התינוק הזה רואים בו שהוא בריא וחזק כדרך שאר כל בני ג' שנים וגם מראה פניו צהובות ולא ירוקות ימולו אותו וטוב להשגיח שיהיה בזמן שהיום הוא זך האויר וכדאי הוא מצות מילה שתגן שלא יזיק לו כלל ע"ש וע' בת' חתם סופר סימן רמ"ה שפלפל בזה והוכיח שדעת הפוסקים הנ"ל מוכרח ע"ש]:

ו **ויש חולקין**. [עיין בת' ב"ח החדשות ס"ס כ' מ"ש בזה]:

ז **דסתם נפשות**. [עיין בס' עיקרי דינים סי' כ"ח אות ט' שהביא בשם תשובת שבו"י ח"א סימן ע"ט באיש ואשה שמלו בניהן א' וב' ומתו מחמת מילה וגירש האיש את אשתו ונישאו לאחרים ויולדו להם בנים. וצידד מתחלה לחייבן למול בניהן מהא דב' כתות המכחישות זא"ז ומההיא דב' שבילין ומייתי נמי מ"ש הלק"ט ח"א סימן קנ"ג (מובא בבה"ט אה"ע סי' ט' סק"ב) בב' צרות שנישאו לב' אנשים או לג' ומתו כולן דפסק דדוקא שתיהן יחד לא ינשאו לאיש א' שהוחזקו קטלנית אבל כל א' וא' בפ"ע מותרת כדין ב' שבילין. אך אחר העיון פסק להיפך בנ"ד דכל ספק כי האי במילה וקטלנית ראוי לאסור דחמירא סכנתא מאיסורא ע"ש]:

ח **אם אשה מלה**. עיין מה שהקשה הבה"ט באה"ע סימן ב' ס"ק ט"ו ועיין בספר עצי ארזים שם ס"ק ט"ז שיישב קושייתו:

ט **שאר האחיות**. [כתב מהרי"ע לא שנא אחיות מן האב או מן האם]:

י **צריך להטיף**. [עיין בתשובת משכנות יעקב סימן ס"א מ"ש בזה]:

יא **קודם**. עבה"ט מ"ש בשם כנסת יחזקאל. ועיין בתשובת נו"ב תניינא חי"ד סימן קס"ד שכתב דאם הוא איזה ימים אחר מותו אין לפתוח הקבר שלא לראות בנוולו ע"ש אכן בתשו' כני"ח שם נראה שדעתו דאף אחר זמן אחר מותו פותחין. ועיין בשו"ת מאיר נתיבים סימן מ"ז שכתב דאם אירע שלא קברו את הנפל עד שמתה גם היולדת וקברו את הנפל עמה על יד ימינה ושכחו למול את הנפל אין פותחין את הקבר אבל קורין לו שם ע"ש:

יב **אפילו בי"ט שני**. עיין היטב בתשובת נו"ב או"ח סימן ט"ז מה שכתב בזה:

יג **ואסור למול עובד כוכבים**. עש"ך שהשיג על העט"ז שכתב הטעם שלא לחתום אות ברית קודש בבשרו ולפ"ז גם בשכר אסור. דאינו כן דבש"ס משמע דמשום רפואה נגעו בה ופסק דבשכר שרי ועיין בתשובת מעיל צדקה סימן י"ד שכתב דודאי אם רואין שכוונתו לרפואה שרי בשכר ואין בו משום חתימת ברית כלל אבל בלא"ה אסור אפילו בשכר משום שלא לחתום כו' ויש עוד טעם לזה דלא יהא כי אם טלית מצוייצת שאין מוכרין לעובד כוכבים דחיישינן שיתלווה עם ישראל בדרך ואף שאין המילה נראית בכל פעם כמו טלית מ"מ חששא מיהא איכא כמו שהראה יוסף מילתו לאחיו אבל במל לשם מורנא לא חיישינן להכי בהיות טעמו נראה לרפואה עכ"ד ע"ש:

יד **עובד כוכבים**. עיין בשו"ת שאגת אריה סימן מ"ט לענין ההגריים שמנהגן למול א"ע אחר י"ג שנה אם מותר ומצוה לישראל למול אותם או לא וכתב דדעת הרמב"ם שבני קטורה שהם זרעו של אברהם שבאו אחר ישמעאל ויצחק חייבין במילה והואיל ונתערבו היום בני ישמעאל בבני קטורה נתחייבו הכל במילה א"כ מותר ומצוה למולן אך דעת רש"י דהא דב"ק נתחייבו במילה היינו דוקא אותן ששה עצמן שנולדו לאברהם ולא זרעם והאריך הרבה להוכיח דהעיקר כדעת רש"י ותמה מאוד על הרמב"ם דאפילו לפי דעתו דב"ק וזרעם נצטוו על המילה מ"מ לאחר שבלבל סנחריב את כל האומות הכל פטורים מן המילה ולכן העלה דההגריים אין מצות מילה נוהג בהן כלל ע"ש ועיין בתשובת נו"ב תניינא אה"ע סימן מ"ב בתשובה מבן המחבר שכתב לתרץ קושיית הש"א הנ"ל על הרמב"ם משום דהא אזלינן בתר רובא היינו דוקא בישראל כדילפינן בחולין ד' י"א אבל לגבי ב"נ לא ידעינן דנילך אחר רובא וכ"כ הפמ"ג בריש שער התערובת חקירה ג' לענין אמ"ה שנתבטל חד בתרי וא"כ גבי יהודה גר עמוני וכן גבי מצרי ואדומי שנתגיירו מותרים לישא בת ישראל הואיל ובלבל סנחריב כל האומות ואזלינן בתר רובא דכיון דכבר נתגיירו יש להם כל דין ישראל משא"כ לענין חיוב מילה כו':

סימן רסד

א **למול**. עבה"ט של הרב מהרי"ט ז"ל בשם מהר"ם ריקאנטי. ובאמת כ"כ הש"ך בח"מ סוף סי' שפ"ב דאינו רשאי ליתן למוהל אחר והעושה כן מבטל מ"ע כו' ע"ש עיין בתשובת יד אליהו סימן נ"א שכתב דלדעת הש"ך צריך למול את בנו בעצמו ולא לאחרים עמו הן בחיתוך או בפריעה וע"ש שהאריך בזה והשיג על הש"ך והעלה שיכול האב המוהל ליתן למוהל אחר ע"ש וכ"כ התב"ש לעיל סימן כ"ח ס"ק י"ד דרשאי לכבד לאחר במצות מילה וכיסוי וכ"כ הפמ"ג שם ועיין בשו"ת בית אפרים חלק חו"מ ובש"ת בא"ח סימן תרנ"ח ועיין בס' נחלת עזריאל בחולין דף פ"ז מה שכתב בזה:

ב **אשה וקטן**. עיין בספר תיבת גמא פרשת וירא סוף אות ב' מה שכתב בענין אנדרוגנוס אי כשר למול:

ג **ואם יש ישראל גדול**. עיין בתשובת בית יעקב סימן ק"ד שכתב דאפילו אם התחילו אלו למול בעוד שלא היה שם גדול וכשהתחילו למול בא גדול שיודע למול מחוייבים להפסיק באמצע החיתוך ויגמור הגדול. וכתב עוד דכל הפסולים למול אם לא גמרו החיתוך רק התחילו לחתוך וגומר הכשר למול שפיר דמי ע"ש:

ד **נוהגין להדר**. עיין ש"ך ועיין בספר המקנה קדושין דף כ"ט בד"ה ובזה ועיין בתשובת בית יעקב שם:

ה **אבל עובד כוכבים**. עיין בשער המלך פי"ב מהלכות ע"א בהגהת טעם המלך שם שכתב בפשיטות דלדעת הרמב"ם פ"י מהלכות מלכים דין ז' דבני קטורה אף בזה"ז חייבין במילה כשרים הם למול דהא המול ימול כתיב מאן דמל ימול והא מל וגם הוא בכלל את בריתי תשמור ע"ש אכן בתשובת שאגת אריה סי' מ"ט כתב להיפך דאף לדעת הרמב"ם אינם בכלל המל ימול ולא בכלל בריתי תשמור ע"ש. ועיין מ"ש לעיל סימן רס"ג ס"ק ט':

ו **דחייבים לחזור**. עיין בתשובת שאגת אריה סי' נ"ד שהאריך להוכיח כדעת הפוסקים דאין צריך לחזור ולהטיף דם ברית ע"ש:

ז **לכל התורה כו'**. [בש"ע דפוס אמשטרדם נדפס כאן הגה מהגאון מו"ה עוזר) וז"ל ובא"ח סימן קפ"ט בררתי דמומר שהוא נימול כשר למול כו' ועיין בתשובת חתם סופר סימן א' מ"ש בזה]:

ח **מומר לערלות**. עיין בתשובת מים חיים שחיבר בעל פר"ח סימן ג' ובתשובת בית יעקב שם:

ט **אין חילוק בין ישראל לעובד כוכבים**. עיין בשו"ת שאגת אריה סימן נ"ב מ"ש בזה:

י **ואם נתנו לאחד**. עיין בתשובת אדני פז שכתב בשני מוהלים שנתכבדו למול אחד לחתוך ואחד לפרוע יכול לומר אחד לחבירו נטיל גורל בינינו או אני אזכה בכל המצוה או אתה ולא הוי ביזוי מצוה אף על גב דאפשר שיפסיד גם חצי המצוה מכל מקום מצי לומר דבעי למיעבד כל המצוה עיין שם:

יא **נתנו לאחד אסור לחזור**. עט"ז ס"ק ה' וס"ק ז' ועיין בתשובת חתם סופר סימן רמ"ו ע"ד מי שנולד לו בן וכיבד לאחד להיות מוהל וגם תקע לו כפו ע"ז לבל יחזור בו כי אמר שחושש פן יתן המצוה לחברה סנדק והאיש המוהל הוא דר בריחוק מקום ונסע ממקומו ובא ביום המילה לבהכ"נ לקיים מצותו ואמנם בעל הברית אינו נאמן בבריתו אשר כרת את המוהל וחזר בו ביני וביני ונתן המצוה לחברה הנ"ל והמוהל הזה צוח כי כרוכיא על מצותו וטרחתו ובשתו וקפץ א' מהמורים ופסק שיתירו ג' את הת"כ לבעל הברית ושוב אין לחוש לכל טענותיו של המוהל הנ"ל. והשיב דהמורה הזה לא טב הורה כי הט"ז לא כתב אלא אם מצא בין כך מוהל הטוב ממנו דלא אסיק אדעתא כו' והטעם פשוט דקיי"ל בתרי תרעי לית ביה משום מחוסרי אמנה ולא קאי באבל וה"נ כתרי תרעי דמי ומש"ה אפי' כשנשבע יש היתר לשבועתו דהיינו פתחו וחרטתו שמצא טוב ממנו אבל הכא דמעיקרא אסיק אדעתיה חברה סנדקאות לית כאן מצא יותר טוב ממנו ויש כאן מחוסר אמנה ואם נשבע אין היתר. ותו דהכא שנשבע ע"ד חבירו וקיבל ממנו טובה שיתן לו שכירות ה' זהובים אין היתר לשבועה זו כ"א מרצון המוהל לדעת ר"מ אלשקר דמייתי ש"ך סימן רכ"א ססק"מ (אין זה מוכרח לפמ"ש הוא ז"ל בעצמו בסימן רכ"ו הבאתיו בסימן רכ"ח שם בד"ה שום טובה) ועוד לדעת גדולי הראשונים ת"כ הוא כריתות ברית וחמורה משבועה ואין להתירו כ"כ בנקל. ועוד תינח אם היה מודיע זה להמוהל יום או יומים קודם ולא גרם לו הוצאה וכילוי זמן ליסע ממקומו כו' ותו אפילו היה דר פה בעיר ולא הגיד לו טרם יומו וזה היה מתבייש ברבים אחר שעלה איך ירד וחלילה מזה לא דבר הט"ז כו' ע"כ אומר אני כי המורה הזה הגיס לבו בהוראה ע"ש:

יב **קנין**. עבה"ט ועיין בת' חכם צבי סימן ע"א דאחיו של הילד קודם להאפוטרופס ע"ש ונראה לי פשוט דה"ה קרוב אחר. ועיין ב"י מ"ש בשם הר"ר יחיאל דאם הוא מתנה בעודה מעוברת יכול לחזור כו' ועיין בתשו' רדב"ז החדשות סימן רע"א שפסק ג"כ כדעת הר"ר יחיאל ע"ש. [ועמ"ש בזה בפ"ת לח"מ סימן ר"א ס"ב בד"ה וכן כל דבר]:

יג **כל העור החופה**. כתב בספר חמודי דניאל כ"י יש מוהלים שאין חותכים רק מעט מעור הערלה ומתקנין זה ע"י הפריעה וצ"ע מניין להם זה דמשמע בש"ע דלא מהני זה רק שצריך לחתוך כל העור:

יד **גובהה של עטרה**. עבה"ט ועיין בתשובת חתם סופר סימן רמ"א באריכות:

טו **אם הוא בחול**. עיין בשו"ת שאגת אריה סי' נ' שהאריך להוכיח דהעיקר כדעת הרמב"ם שאין צריך לחזור אפי' בחול על ציצין שא"מ לאחר שפירש ולא כדעת הטור וסיים דיפה עשה הרב"י שהשמיט בש"ע דעת הטור אע"פ שהרמ"א מביאו מ"מ בתינוק חלש קצת אע"פ שאין בו משום סכנת נפשות אלא חשש חולי בעלמא ראוי לסמוך ע"ז שלא לחזור ע"צ שא"מ את המילה אפילו בחול לאחר שפירש ע"ש:

טז **צריך לתקן**. עבה"ט ועיין בתשובת חתם סופר סימן רמ"ח שהסכים לדעת החכם ספרדי דכל שמעיקרא לא נימול כראוי לא משערינן במתקשה ודלא כש"ך ע"ש:

יז **הואיל ונימול פ"א כהוגן**. כתב הט"ז ומסתפקא לי באם נולד מהול והטיפו דם ברית ואח"כ מכח שמנו נתרבה ונמשך העור למעלה ולא נראה כל העטרה אפילו אחר הקישוי מי נימא שצריך לחתוך העור באיזמל ולתקנו כראוי דכאן ל"ש לומר שכבר היה נימול כראוי מן התורה דבאותה שעה לא היה לו ערלה כלל כו' אבל אם נולד מהול קצת פשיטא לי שאם אח"כ נמשך העור שצריך לחתוך אותו כיון שלא נימול שום פעם כראוי ע"כ ועיין בשו"ת שאגת אריה סימן נ"ה שכתב דלדידיה פשיטא ליה דבתרווייהו בין בנולד מהול גמור בין בנולד מהול קצת שאע"פ שנמשך העור אח"כ שדינו כנימול כבר וא"צ שיהא נראה רוב העטרה אלא אפילו בנראה מיעוט העטרה סגי ע"ש ראיותיו:

יח **רק מיעוט**. עט"ז סק"ט וש"ך ס"ק י"ב ועיין בתשובת שמש צדקה חי"ד סי"ג מ"ש בזה:

סימן רסה

א **המל מברך**. כתב בספר חמודי דניאל כ"י נראה שהמל כשמברך צריך לכוין להוציא את הפורע והפורע צריך לכוין לצאת בברכתו ע"כ:

ב **ואבי הבן מברך**. עבה"ט בשם ט"ז וכ"כ בתשובת רשב"ש סימן פ"ט וכתב עוד וכן אם לא מלו אביו שהוא מחויב למול את עצמו כשיגדיל מברך ג"כ להכנס דלא כדעת הר"י בר יקר ע"ש:

ג **ואם אין אבי הבן**. עיין בתשובת רבינו עקיבא איגר סי' מ"ב ביתום שרוצים להכניסו בברית של א"א ואבי אביו יהיה המוהל יברך הוא להכניסו שהוא יותר ראוי מן הסנדק וע"ש עוד:

ד **מבטן**. עבה"ט בשם ש"ך ועיין בשאילת יעב"ץ ח"א סימן קמ"ו שמאשר ומקיים מנהג האומרים צוה בנקוד חיר"ק הצד"י לשון עבר דלא כש"ך והעלה דמ"ד הכי או הכי לא משתבש ע"ש:

ה **המעכבים המילה**. עיין בתשובת חתם סופר סי' רמ"ח שכתב דנראה פשוט אפי' על ציצין המעכבים הפריעה חוזר ומברך על המילה ולהכניסו אך כ"ז בידעינן בודאי שזה הציץ נשאר כך מתחלה ולא נימול כראוי אבל היכא שא"צ תיקון אלא מדרבנן משום מ"ע אין לברך ע"ש עוד בסימן רמ"ט מזה:

ו **מבקשים**. עבה"ט ועיין בשו"ת תשובה מאהבה ח"א סימן ל"ה שאין להקפיד מלקרות שמות כשמות שהיה קודם אברהם אבינו ע"ה דלא כהמבי"ט ח"א סי' רע"ו שכתב דאין ראוי לקרוא בשם אדם או נח או שם ועבר דאין להעלות שם אלא מאברהם ואילך ע"ש דאין לחוש לזה שהרי מצינו רבי בנימין בר יפת ועקביא בן מהללאל וראובן קרא לבנו בכורו חנוך וכ"כ בספר ברכי יוסף עיין שם:

ז **בג' צומות**. עיין בתשובת רדב"ז החדשות סימן שפ"ה:

ח **אלא הסנדק**. עיין בה"ט בשם ש"ך ובספר חמודי דניאל כ"י כתב נראה דאין לנהוג כן דהנערים אינם שומעים הברכה ועדיף טפי שיטעום המברך:

ט **שני תינוקות**. עיין בתשובת ברית אברהם חלק א"ח סימן י"ד על דבר שתי מילות ביום א' ואחת מהם שלא בזמנה אם יש להקדים למול זה שנולד מקודם וכתב דגם בשתי מילות בזמנם לא מצא שום סברא להקדים דוקא לזה שנולד תחלה ומסימן שנ"ד גבי שני מתים אין ראיה דהתם חל החיוב מיד בשעה שמת האחד טרם מיתת השני משא"כ בזה דהחיוב חל ביחד מתחלת יום שמיני ומ"מ נהגו להביא תחלה זה שנולד מקודם אפשר שהוא מטעם שלא יתעורר קנאה ומחלוקת ועכ"פ ברור דאם הובא לבהכ"נ זה שנולד אחרון אין להמתין כלום רק למולו מיד וכל זה אם שניהם בזמנם אבל בנ"ד שאחת היא שלא בזמנה בודאי צריכים מקודם למול המילה שבזמנה ע"ש וכ"כ בתשובת יד אליהו סימן מ"א דמי שזמנו קבוע הוא קודם לזה שנדחה אף שנולד ראשון אך כתב דאם אירע שהביאו לבהכ"נ את התינוק שנדחה יש למולו מיד ולא להמתין על מי שזמנו קבוע ע"ש:

י **ברכה אחת**. עיין בתשובת דרכי נועם חי"ד סימן כ"ז שכתב דבמצרים נהגו לברך על כל אחד בפני עצמו ואחר מילת האחד אומרים פסוקים המלאך הגואל וכיוצא כדי להסיח דעת והוא מנהג ותיקין ואם הם של אדם אחד מברך האב להכניסו ג"כ על א' בפ"ע ע"ש ועיין בתשובת פרח מ"א ח"ב סימן ל"ב:

יא **שלא היה דעתו**. עיין ש"ך ס"ק ט"ו ועיין במגן אברהם סימן ח' ס"ק ט"ו:

יב **מברך שהחיינו**. עיין במגן אברהם סי' כ"ב סק"א:

יג **סנדק**. ונוהגים להתעטף בטלית ועיין בש"ת בא"ח סימן י"ח סק"ד שכתב בשם כנה"ג לפי המנהג שלא ללבוש טלית בט"ב שחרית גם לצורך להיות סנדק למילה לא ילבש טלית ומ"מ ראיתי סנדקי א' לבש ובירך ולא מחיתי בידו ע"ש:

יד **כמקטיר קטורת**. עיין בתשובת נו"ב חי"ד סי' פ"ו מ"ש בזה ועיין בש"ת בא"ח סי' תקצ"א סק"ג:

טו **לבעל ברית אחד**. עבה"ט לעיל סי' קע"ט שכתב בשם צוואת רי"ח לא יעשה חבירו סנדק לב' בניו אלא א"כ מת אחד:

טז **לעשות סעודה**. ואם אירע סיבה שלא עשאו סעודה ביום המילה יעשו ביום אחר. חמו"ד כ"י. ועיין בספר תולדות שבת בא"ח סימן ר"ן שכתב בהא דמצוה בו יותר מבשלוחו ראוי ליזהר גם בסעודת ברית מילה וחתונה ע"ש ועיין בש"ת שם:

יז **סעודת מצוה**. ע' במג"א סימן תכ"ח ס"ק י"ג:

יח **כמנודה לשמים**. עיין בה"ט של מהרי"ט ז"ל מ"ש לכן יצוה כו' ובתשובת מקום שמואל סי' פ' כתב בשם ספר שרביט הזהב דטוב לבטל מה שהשמש קורא על סעודת ברית מילה כי אולי לא ילכו מטעמים המתהוים ויהיה ח"ו בכלל נידוי ע"ש:

סימן רסו

א **אבל שלא בזמנה אינה דוחה**. עיין בתשו' רבינו עקיבא איגר סימן קע"ד שנשאל במל בשבת שלא בזמנו אי אמרינן ביה דעביד לא מהני והוי כאילו נחתך העור מעצמו או ע"י עובד כוכבים דצריך להטיף דם ברית או כיון דרק יומא קגרים אין זה בכלל אעל"מ והאריך בזה לדחות ראית השואל לסברא זו וכתב דגם משוחט בשבת אין ראיה דשאני התם דאין העבירה תלוי בשחיטה דאף בנוחרו הוי מלאכת שבת ולא יתוקן הלאו במה דלא מהני (עיין בנ"צ לעיל סימן י' הבאתי סברא זו בשם מהרי"ט וחו"ד ושם העירותי ע"ז מעבר ושחט או"ב ע"ש) אבל במל בשבת העבירה תלוי במצוה דמילה למאי דקיי"ל מקלקל בחבורה פטור אלא דמילה הוי מתקן גברא י"ל בזה דלא מהני וצריך להטיף ד"ב ולא נתקן גברא והוי מקלקל ולא נעשה מלאכת שבת. ושוב כתב לעיקר דבמל שלא בזמנו בשבת דמהני א"צ להטיף ד"ב דדמי שפיר לשוחט בשבת דגם במילה אף אם נדון דלא מהני מ"מ לא הוי מקלקל כיון דעתה אינו חסר רק הטפת ד"ב מקרי מתקן וראיה מסוגיא דשבת דף קל"ג ע"ש ונראה לפע"ד דהך שאלה לאו לענין דינא איתשל רק לפלפולא בעלמא לעמוד על טעמו של דבר (ומה"ט לא הוקבעה בחלק הפסקים אמנם מלשון התשובה שם קצת לא משמע הכי) דהרי בשבת דף קל"ז ע"א משמע להדיא דבזה

אי עביד מהני מדקרי ליה התם עשה מצוה גבי שכח ומל של ערב שבת בשבת ע"ש דאין לומר דשאני התם דהיה בשוגג והך שאלה איתמר לענין מזיד דזה אינו דהרי בתשובת נו"ב תנינא חי"ד סימן ט' הוכיח מסוגיא דתמורה דף ו' דאף בשוגג אמרינן אי עביד ל"מ ע"ש. ועוד נראה לכאורה לפי הטעם שכתב רבינו הנ"ל דדמי שפיר לשוחט בשבת כו' כיון דעתה אינו חסר כו' לפ"ז בנולד מהול דא"צ רק הטפת ד"ב ואינו דוחה שבת כדאיתא בשבת קל"ה וכדלקמן ס"י אם עבר והטיף ממנו בשבת י"ל דלא מהני וצריך לחזור ולהטיף ד"ב דכאן אם נאמר דלא מהני הוי מקלקל גמור דקודם ג"כ לא היה חסר רק הטפת ד"ב וצ"ע. וכתב עוד שם דגם מצוה הבאה בעבירה ל"ש בזה כיון דאין גופה עבירה ע"ש. ועיין עוד שם בחלק הפסקים סימן קכ"ט שהאריך מאד בכלל אעל"מ:

ב **שאינם מעכבים**. עיין בשו"ת שאגת אריה סי' נ"א מ"ש בזה:

ג **ומותר**. עיין בה"ט [ועיין בספר לבושי שרד שכתב בשם מהרי"ע כשמלין בשבת אסור לקנח האיזמל מן הדם ע"ש] ועיין בתשובת נו"ב תניינא חיו"ד סי' קס"ב שכתב במוהל שמל בשבת ואח"כ זרק הערלה מידו דמותר ליקח הערלה ולהניחה לעפר המוכן לה ואף שכתב רש"ל בתשובה סימן מ' דלאחר שזרקו לעפר מוקצה הוא מכל מקום קודם שזרקו עדיין לא נעשה מצותו לאו מוקצה הוא וסיים דעכ"פ לכתחלה יזהר המוהל שתיכף שחתך הערלה בעודה בידו יזרקנה לעפר אבל אם אירע שזרקה מידו קודם לכן מאן דמתיר להגביה הערלה כדי לתתה בעפר לא משתבש ע"ש:

ד **אין עושין סכין**. בספר חכמת אדם כלל קל"ה כתב דה"ה אם אינו חד אסור להשחיזו במשחזת ע"ש:

ה **שלא מל**. עיין במ"א סימן של"א סק"י דה"ה אם מל ולא פרע מעולם אסור לפרוע בשבת וטעם אחד להם ע"ש ועיין בתשובת שבו"י ח"ג סי' כ"ה שאם אין מוהל אחר ויודע בעצמו שיכול למול שרי ע"ש. כתב הבאר היטב שם מוהל שבא למול בשבת ואמר שכבר מל פ"א נאמן ואין צריך להביא ראיה לדבריו. נאמן שמואל סימן י"ט וכיוצא בזה כתוב בא"ח סימן ש"א סעיף כ"ו לענין מומחה ע"ש:

ו **בשבת**. בחדושי הגאון מהר"ר יונתן זצ"ל על הלכות י"ט להרמב"ם פ"ב הלכה ד' כתב דה"ה בי"ט אך בי"ט שני של גליות יש להתיר וכן הורה הלכה למעשה ע"ש:

ז **י"ט שני ש"ג**. עי' באה"ט בשם ש"ך ועיין בתשובת נו"ב חלק א"ח סימן ל' שהאריך בזה והעלה דמ"ש המחבר וכן בי"ט שני ש"ג כוונתו אם הוא ודאי שלא בזמנו כגון שנולד בערב שבת בין השמשות ובשבוע שאחר ספק שמיני חלו שני ימים טובים של גליות באחד בשבת ובשני בשבת שנימול ליום י"ב אבל מי שספק שמיני שלו בי"ט שני אפילו

בר"ה נימול בשני דהוי ס"ס שמא היום זמנו ואת"ל אינו זמנו שמא היום חול ולא הוו דשיל"מ כיון דחוזר לאיסורו (ע"ל סי' ק"ב ס"ד בהג"ה) . וכתב עוד לענין הפלוגתא שבין הרמב"ם והרא"ש במילה ודאי שלא בזמנה אם דוחה י"ט שני ש"ג. נראה עיקר כהרא"ש דאין דוחה ומ"מ מי שרוצה לסמוך על הש"ך שהכריע כדעת הרמב"ם אין מוחין בידו ע"ש: [ועיין בתשובת חתם סופר סי' ר"נ שהאריך בענין זה והעלה בהחלט להחמיר כהרא"ש. וכהסכמת התשב"ץ ח"ג סי' רפ"ד שראה דברי הרמב"ם וסמ"ג והסכים עם הרא"ש]. והש"ך לא ראה אותה תשובה וכל היכא שדברי הראשונים נעלמו מעיני האחרונים הלכה כראשונים. אך בספק אם המילה היא היום בזמנו נ"ל כהגאון נו"ב הנ"ל למולו בי"ט שניי של גליות עכ"פ ולא מטעמים דהנו"ב משום דהוי ס"ס רק מטעם אחר דאתי ספק קיום מ"ע דאורייתא ודחי ספק קל דרבנן ובפרט עתה שאינו אלא מנהג ומסיק דהזריז ומיקל בי"ט ב' ומחמיר למולו ביום ספק ח' ס' ט' הרי הוא מן הזריזים ע"ש. ובסי' רנ"ב ג"כ תשובה מענין זה ושם אין דעתו כן אלא דאפי' ספיקא אינו דוחה י"ט שני של גליות ע"ש. אך כפי הנראה לא נדפס על הסדר ואותה תשובה דסי' ר"ן שנדפס לראשונה השיב באחרונה בערך עשרים שנה ויותר. [מן הכתוב על שער הספר הנ"ל מוכח כן] והיא עיקר:

ח **אלא ראשו**. [עבה"ט ועי' בספר לבושי שרד שכתב בשם מהרי"ע דהוצאת הראש חוץ לפרוזדור היינו לאויר העולם דוקא ולא לבית החיצון (ע"ל סי' רס"ב סק"ו) עוד כתב וז"ל אם לא קשתה האשה בין השמשות ולא נראו לה חבלי לידה עד כניסת שבת אפילו בתחלת ליל שבת מיד אז ודאי לא חיישינן שמא הוציא ראשו קודם שבת אבל אם נמשך זמן קישוי בה"ש וילדה בתחלת הלילה יש לנו לחוש לחומר איסור שבת דקרוב הדבר שהוציא הראש לפני שבת ולא יהיה אלא ספק אינו דוחה ואע"פ שלא ידעו מזה לא היולדת ולא המילדת אימור לאו אדעתייהו אגב דטרידי וכי שיילו להו ואמרי דידעו שהוציא ראשו לפני שבת או שלא הוציא פשיטא שאין לנו אלא דבריהן בין לדחות שבת בין שלא לדחותו ומשנפתח הקבר ואינה יכולה לילך בידוע שהוציא העובר ראשו עכ"ל. ועיין בתשובת ב"ח סימן קצ"ד]:

ט **שתי ערלות**. עיין במ"א סי' של"א ועיין בתשובת אא"ז פנים מאירות ח"ב סי' ל"א שכתב שראוי להזהיר למוהלים כשרואים ב' עורות זה על זה שלא יפרעו עוד בשבת וימתינו עד אחר שבת דאין סכנה אם לא יפרעו עד אחר שבת וע"ש עוד:

י **ואנדרוגינוס**. [עיין בתשו' משכנות יעקב סי' ס"ב מ"ש בזה]:

יא **טומטום שנקרע**. עיין בתשובת נו"ב תניינא חיו"ד סימן קס"ג:

יב **דמהלינן ליה**. [עבה"ט ועיין בתשובת חתם סופר סימן רמ"ז מ"ש בזה]:

יג **מישראלית**. עש"ך ועיין בלקוטי פר"ח לי"ד שהשיג עליו:

יד **אין מלין אותו בשבת**. ע' בספר תפארת למשה שכתב דישראל כשר שנולד לו בן מישראלית שהומרה מלין אותו בשבת וכן ישראלית שהולידה בן מעובד כוכבים ג"כ מלין אותו בשבת דהא הולד כשר ע"ש:

טו **ולא מצאתי ראיה**. עש"ך מה שחלק על הרשב"ץ ועי' בתשו' ר"א בן חיים סי' ל"ט שחולק ג"כ על התשב"ץ וטענה הראשונה של הש"ך כתוב ג"כ שם ועוד כתב טענות אחרות ע"ש ועיין בשאילת יעב"ץ ח"ב סי' צ"ה שעשה פשר דבר בזה שנהגו בגר ודאי שאנו חוששין לדברי הרשב"ץ כיון דאכתי לאו בר חיובא הוא משא"כ בקטן אין חוששין לדבר ומלין אותו בכל יום שאירע עיין שם: [ועיין בספר תפל"מ דנראין לו דברי התשב"ץ אנא שכתב דדוקא נקיט התשב"ץ חלה ונתרפא דאין קצבה ידוע לחליו ואפשר שטעה וגם ביום אתמול היו יכולין למולו לכך נמתין יותר שיתרפא עוד אבל היכא שלא היו יכולין למולו מקודם מחמת יו"ט ולא שייך טעות ודאי דמותר למולו בה' ע"ש (ומ"ש שם על הש"ך לדבריו עדיפא הל"ל להקשות כו' אינו מובן דודאי גם לפי הבנת הש"ך בדברי הרשב"ץ לא קאמר רק בודאי שלא בזמנו ולא בספק שמא הוא זמנו. ודע שגם לשון הש"ך אינו מדוקדק במ"ש הא משכחת לה אפילו ט"ו כו' דבאמת הוא רק י"ד ועיין בספר אור חדש פרשה תזריע מ"ש בזה) ועיין עוד בתשו' חתם סופר ס"ס רנ"ב מ"ש בזה]:

טז **לאסור**. עט"ז וש"ך. ועיין בשאגת אריה סי' נ"ט שהאריך בזה ודעתו שבשבת אסור למוהל לסלק ידיו משהתחיל למול עד שיגמור הפריעה אבל אם אירע שסילק ידיו מותר גם לאחר לגמרו ושבת וי"ט שוים בזה ע"ש ועיין בתשובת זכרון יצחק סי' כ"ז מ"ש על דבריו. ועיין בתשובת נו"ב תנינא חלק א"ח סימן כ"ב שכתב שהוא מחמיר לעצמו וח"ו להורות לאחרים והביא שם דברי היש"ש יבמות שמחמיר בזה וכתב לדחות ומסיק פוק חזי מאי עמא דבר בכל מדינות פולין תמיד הם שני מוהלים זה חותך וזה פורע בין בחול בין בשבת ועיין בתשו' תפארת צבי חלק או"ח סי' ז' שדחה ג"כ דברי היש"ש והעלה דשרי להיות שני מוהלים בשבת וחלילה להחמיר בזה להוציא לעז על גדולים וטובים שנהגו מימות עולם כן שח"ו חיללו שבת ע"ש (ועמ"ש לעיל סימן רי"ד סק"ד ועיין בסוף ספר דרך חיים שו"ת בענין זה באורך):

סימן רסז

א **לא עשה כלום**. עיין בתשובת רדב"ז ח"א סימן מ"ט שכתב דהיינו דוקא לענין להתחייב במצות אבל בענין בישולי עובדי כוכבים ולענין מגעו ביין שהוא מדרבנן דינו כעבד גמור שאינו אוסר ע"ש:

ב **למול את כו'**. עיין בתשובת רשב"ש סימן פ"ט שכתב בשם בעל המנהיג דבב"ר פרשה י"ז הוא בעל וכן עמא דבר וכבר אמרו בירושלמי כל הלכה שהיא רופפת בידך ראה איך הצבור נוהג ונהג כמותם עכ"ד ע"ש:

ג **שתצא בו לחירות**. עבה"ט בשם ש"ך וט"ז. ובט"ז מסיים בזה דזה לא עלה ע"ד שום פוסק מעולם אלא שבדרישה כתב מסברא דנפשיה שלשונות שמועילים גבי אשה בסי' רכ"ב מועילים ג"כ גבי עבד ולא דק עכ"ל וע' בתשובת אא"ז פנים מאירות ח"ב סימן ק"ו שהשיג על הט"ז בזה ובסוף הביא דברי הרמב"ם פ"ג מהלכות זכיה ומתנה דין י"ד מבואר שם להדיא כדעת הדרישה והש"ך ע"ש ועיין בשער המלך פ"ו מהלכות עבדים הלכה י"ב שגם הוא ז"ל השיב על הט"ז בזה:

ד **ואין צריך דעת העבד**. [עבה"ט ועיין בתשו' משכנות יעקב סי' ע"ה שכתב דמוכרעים יותר דברי הרי"ף ורמב"ם ע"ש]:

ה **חתך לשונו**. עיין בספר תפארת למשה שכ' דדוקא אם הוא אלם ואינו יכול לדבר בלא"ה אז אינו יוצא בחתיכת לשונו אבל אם היה יכול לדבר קודם לכן וע"י חיתוך לשונו אינו יכול הוי מום שבגלוי ושוב פקפק בזה ע"ש:

ו **כנגד עינו**. עיין בשער המלך פרק ה' מהלכות עבדים הלכה ז' מ"ש בזה:

ז **הודה האדון מעצמו**. עבה"ט בשם ש"ך וע' בשעה"מ פ"ד מהלכות עבדים דין י"ז מ"ש בזה:

ח **ואין נכתבין במחובר**. ע' ט"ז ס"ק י"ח ועיין בשער המלך פרק ו' מהלכות עבדים הלכה י"ז מה שהקשה עליו:

ט **שיהיה כותי חבר**. עיין בספר בני אהובה פ"ט מהלכות גירושין הלכה כ"ט שכתב דמ"ש הרמב"ם והמחבר והוא שיהיה חבר לאו דבעינן שיהא ברור לנו שהוא חבר דא"כ קשה בשאר שטרות נמי כקושיית הגמרא ועוד אפילו שני עדים נמי כיון דמוחזקים בכשרות אלא היינו לאפוקי היכא דמכירין אותו וידעינן בודאי דאינו חבר. וכתב עוד דמה שלא הזכירו הא דאיתא בש"ס דצריך שיהא הישראל חתום בסוף דוקא. היינו משום דס"ל דרב פפא נאיד מאוקימתא קמייתא כו' ע"ש [ובשם גדול אחד שמעתי בזה דבר חכמה דתיבת חבר הכתוב ברמב"ם ובש"ע הוא ראשי תיבות. חתום בראש. וניחא הכל]:

י **דבריו קיימים**. עי' בת' רדב"ז החדשות סי' קפ"ח שכתב דמי ששחרר שפחתו ונמצאת מעוברת אף אם לא ידע שהיא מעוברת הולד כמוה ע"ש עוד:

יא **כופין את רבו**. עיין בספר תפארת למשה שכתב אף אם העבד קטן דעדיין אינו בר פ"ו כופין את רבו מיד ואף אם העבד סריס חמה דאין לו רפואה ולא יכול לקיים פ"ו אפילו הכי כופין משום שבת וצ"ע לדינא עכ"ד ע"ש:

יב **שפחה שנוהגין**. עיין בה"ט בשם ש"ך ועיין בתשובת פרח מטה אהרן ח"א סימן כ"ט באמצע התשובה שהשיג עליו דמלשון הטור אין הכרח והוכיח מש"ס אדרבה איפכא דאפילו בסתם שפחה כופין למרה ע"ש:

סימן רסח

א **מטבילין אותו**. עיין בתשובת רדב"ז החדשות סימן תל"ד שכתב שיברך אז שהחיינו דבאותה שעה נגמר גירותו ע"ש:

ב **בפניהם**. עיין בתשובת פרח מטה אהרן ח"ב שהעלה דאם לא טבלה בפני ב"ד צריך שיודיעוה פעם שנית מקצת מצות ותטבול בפני ב"ד ע"ש:

ג **אבל בדיעבד**. עיין בדגמ"ר שכתב דהיינו דוקא בגר גדול שאצלו קבלת המצות עיקר והמילה והטבילה אינו אלא גמר הדבר סגי בלא שלשה ואפילו בלילה אבל גר קטן שלא שייך בו קבלת מצות והטבילה היא עיקר שמטבילין אותו על דעת ב"ד לכ"ע צריך להיות ביום בפני שלשה ע"ש:

ד [**ולהרי"ף**. עיין בתשובת חמדת שלמה סימן כ"ט ול' מ"ש בזה]:

ה [**והוליד ממנה**. עבה"ט בשם ש"ך ועט"ז סק"י ומזה מוכח דס"ל להט"ז וש"ך בפשיטות הא דקיי"ל עובד כוכבים שבא על בת ישראל הולד כשר היינו דכשר לגמרי ולא צריך גירות דלא כדמשמע מרש"י קידושין דף ס"ח ע"ב ד"ה ולימא קסבר רבינא ובתוס' יבמות ט"ז ע"ב סוד"ה אמוראי ועיין בזה בשעה"מ פט"ו מהלכות אישות באורך וכתבתי מזה בפ"ת לאה"ע סימן ד' סק"א ע"ש]:

ו **שנתגיירה**. עיין בספר תפארת למשה שכתב דוקא כשנתגיירה היא אבל אי לא נתגיירה היא לא מצרכינן (לא ט"ס וצ"ל מצריכינן) טבילה לבנה ע"ש:

ז **מעוברת**. עיין בדגול מרבבה שכתב אם ידעו ב"ד בשעת טבילה שהיא מעוברת הדין פשוט אבל אם לא ידעו ב"ד שהיא מעוברת יש בזה אריכות דברים עכ"ד:

ח **יכול למחות משיגדיל**. עיין בספר תפארת למשה שכתב דאם היתה הורתו שלא בקדושה ולידתו בקדושה כגון שנתגיירה עובדת כוכבים מעוברת אינו יכול למחות ע"ש

באורך [ובתשובת ח"ס סימן רנ"ג העלה דאפילו גם לידתו שלא בקדושה כל שנתגיירו עמו אחד מאבותיו אינו יכול למחות מאחר שדעת הרי"ף פרק החולץ דלעולם אינו יכול למחות אפילו גיירוהו ב"ד ובה"ג שכל דבריו דברי קבלה פסק עכ"פ בהביאוהו אבותיו אפילו לא נתגיירו עמו אינו יכול למחות וקרוב לודאי שגם דעת הרמב"ם הוא כן ובשיטה מקובצת הביא רבים מהפוסקים דפסקו דעכ"פ בנתגיירו עמו אינו יכול למחות ובהרא"ש פ"ק דכתובות לא מצינו שחולק להדיא על זה א"כ אין ספק דהכי הלכתא. וכתב עוד היכא דיכול למחות ודאי דמיעקר עקר הגירות למפרע והיין הנשאר שנגע בו קודם מחאתו הוא ככל מגע עובד כוכבים קטן ביין שלנו ואם בא על בת ישראל בהיותו בן ט' נפסלה מהכהונה כו' אך אנו אין צריכין לחוש לזה כלל שמא ימחה ולכן מברכין בשעת טבילה ומניחין אותו ליגע ביין או להנשא לאיש או לישא ישראלית כו' עש"ב]:

ט [**או שלא הודיעו**. עיין בתשו' חמדת שלמה ס"ס כ"ט מ"ש בזה]:

י **יש לו לטבול**. עיין במג"א סימן שכ"ו ס"ק ח' שכתב דישראל מומר שעשה תשובה מותר לטבול אפילו בשבת כיון דאינו מדאורייתא ע"ש. ועיין בתשובת רשב"ש סימן ס"ח שכתב דבני המומרים הערלים הנקראים אנוסים כשבאים לחזור בתשובה אין להודיעם מצות קלות וחמורות ועונשן ואין לבהלו אבל יש למושכו חסד ואין צריך טבילה וכשמל א"ע מברך להכניסו בבריתו של א"א ומברך גם כן ב' ברכות על המילה עמ"ש לעיל סימן רס"ז (ס"ק ב') ואשר קידש ידיד ואינו כוללם בברכה אחת ואח"כ אומר או"א הצלח נא לעבד הנקרא שמו כך ומשוך אליו חסדך וכשם שהטית לבו לשוב בתשובה שלמה לפניך כן תטע בלבו אהבתך ויראתך ותפתח לבו בתורתך ותדריכהו בנתיב מצותיך למען ימצא חן בעיניך כי"ר ונאמר אמן ע"ש עוד. ועיין בתשובת הרדב"ז החדשות סימן תל"ד אי חייבין לברך שהחיינו בשעת המילה:

סימן רסט

א **תאומים**. עש"ך סק"ו דדוקא תאומים ועיין בתשובת נו"ב חלק אה"ע סוף סימן כ"ג שכתב דמדברי רש"י ביבמות דף צ"ח מבואר דלא כהש"ך אלא אפילו אינם תאומים אם היתה לידתם בקדושה איכא כרת ע"ש:

ב **צריכים לפרוש**. עיין בדגול מרבבה שכתב דאם היא זקינה אין צריך הפרשה ואף שהח"מ באה"ע סימן י"ג סק"ד נסתפק בזה היינו בנתגיירה היא ונשאת לאחר אבל בנתגיירו שניהם ונשארו יחד א"צ הפרשה ע"ש. עוד כתב שאחר שלשה חדשים

כשמחזירה א"צ שבעה נקיים אם לא פרסה נדה בינתיים ואף שכתוב לעיל סוף סימן קצ"ב שמחזיר גרושתו צריכה ז"נ שאני התם שגירשה לחלוטין משא"כ הכא ע"ש:

ג **אינו רוצה לקיימה**. עיין בדגול מרבבה שכתב הא ודאי שאם רוצה לקיימה צריך חופה וקידושין בדת יהדות ולענין כתובתה עיין באה"ע סוף סימן ס"ז:

ד **ולחליצה פסול**. ועיין בתשובת נחלה ליהושע סימן כ"ז אם גר כשר להצטרף לענין חליצה או כל החמשה צריכים שיהיו כשרים ע"ש:

סימן רע

א **כל איש**. עיין בתשובת בית אפרים חי"ד סימן ס"ב לענין כתיבת ספר תורה בשותפות אם יוצאין ידי חובתם ע"ש ועיין בספר פרדס דוד מהרב דוד דישבעק ז"ל פרשת כי תצא שגם הוא ז"ל נסתפק בזה דדלמא בעינן כולו משלכם להוציא שותפות כמו דאיתא גבי אתרוג במסכת ב"ב דף קל"ז עיין שם (ואף דבא"ח סימן תרנ"ח ס"ז בהג"ה כתב ודוקא שלא קנו לצורך מצוה כו' שאני התם דכל אחד אינו צריך לו רק בעת נטילתו לצאת בו משא"כ הכא דכל אחד צריך שיהיה הס"ת שלו בכל עת ובכל שעה ופשוט הוא) ותמה מאד על מנהג העולם דפשוט הוא בעיני כל בחברות שכותבין ס"ת בשותפות דכל אחד יוצא בו ושוב כתב להוכיח קצת כמנהג העולם דיוצאין בשותפות ע"ש:

ב **איש מישראל**. עיין בתשובת שאגת אריה סימן ל"ה לענין אם גם נשים חייבות במצוה זו של כתיבת ס"ת כאנשים או לא ע"ש:

ג **לכתוב לו ס"ת**. עיין בספר תורת חיים בסנהדרין דף כ"א שכתב ונראה דיחיד הכותב ס"ת לעצמו ונתנה לבהכ"נ לקרות בה בצבור ומקדישה לאו שפיר עביד דכיון שמקדישה הרי היא של הקדש ולאו שלו היא ואינו יוצא בה י"ח וליכא למימר דבכתיבה לחוד תליא מלתא ז"א דיחיד שכתב ס"ת לעצמו ואח"כ נאבדה פשיטא שצריך לכתוב לו ספר תורה אחרת ולכן נראה שאין להקדיש ס"ת אא"כ כותב לעצמו אחרת עכ"ל ע"ש (וכן ראיתי בספר ברכי יוסף שכ"כ בספר תשובת בית יהודה ח"א י"ד סימן כ"ג) ועיין בספר בני יונה מהגאון מוהר"ר יונה לנד סופר שחולק עליו וסובר דאם נאבדה ממנו והיא מצויה באיזה מקום שיוצאים ידי מצות ועתה כתבו לכם ואפילו אם נקרעה או נשרפה קרוב הדבר שיצא ידי מצותה של כתיבה ומכ"ש אם הקדישה דיצא דמסתמא לא הקדישה אלא שתהא מיוחדת לקריאת הצבור אבל מצות הכתיבה אישתאר לעצמו ומ"מ יותר טוב שלא יקדישה והרי תהיה כולה שלו ע"ש. ועיין בספר פרדס דוד פרשת כי תצא שחולק גם כן על התורת חיים הנ"ל והוכיח מדברי הרמב"ם דיחיד שכתב ס"ת משלו

ואח"כ נאבדה דיצא ואין צריך לכתוב אחרת ע"ש. (וכן בספר תורת נתנאל מהגאון בעל קרבן נתנאל שעל הרא"ש פרשת יתרו חולק על הת"ח וכתב עליו וז"ל ראה זה דבר חדש ואין אחד מהפוסקים שהזכיר דין זה. גם כל העולם כולו אין נוהגין כשנאבד מהם ספר תורה שיכתוב מחדש. ע"כ בדקתי אחריו ואעלה שלא כדבריו כו' והוכיח מהרמב"ם ג"כ כן ע"ש:

ד **אבותיו ס"ת.** עיין בתשובת שאגת אריה סימן ל"ד שהעלה דאפילו לא הניחו לו אבותיו כתובה אלא כל שהוא אפילו תיבה או אות א' לבד והוא גמר והשלים את הכל לא יצא ידי חובת מ"ע זו ע"ש. והא דכתב בהג"ה דאם הגיהו ה"ז כאילו כתבו אע"פ שלא כתב כל התורה כולה עט"ז סק"א:

ה **למכרו.** עבה"ט מ"ש אבל ספרי יחידים וכו' ועיין במג"א סימן קנ"ג ס"ק כ"ב ועיין בתשובת נו"ב תנינא חלק חו"מ סוס"י מ"ג ובהג"ה מבן המחבר שם מ"ש בזה ועמ"ש לקמן סימן רפ"ב ס"ק ט"ז בשם ספר יד הקטנה. ועיין בתשובת אא"ז פנים מאירות ח"ג סימן מ"ג שכתב דמותר למכור ס"ת ע"י הגרלה שקורין אויס פלעטין ואין בזה בזיון לס"ת כלל ע"ש היטב ועיין באשל אברהם בא"ח סימן שכ"ב סק"א שכתב בשם תשובת פרי הארץ גם כן דמותר אלא דליתר שאת יניחו הס"ת בלי תפירות ונמצא דאין בו קדושת ס"ת כלל. ובתשובת ריב"ש הביאו הב"י כתב כל ספר שיש בו טעות אין בו קדושת ס"ת ויכול למכרו ע"ש. [והביאו גם כן הרמ"א לקמן סימן רפ"ב סי"ח ובא"ח סימן קנ"ג וע' במג"א שם ובתשובת ח"ס סימן רע"ט]. ועיין בתשובת רשב"ש סימן שכ"ד שכתב ועל אודות הספר שמניחות הנשים לבהכ"נ ואמרת שמאחר שאינן מצוות ללמוד תורה טוב שיניחוהו להשיא יתום ויתומה יפה אמרת אבל לא מטעמך לפי שהנשים אע"פ שאינן חייבות ללמוד תורה אבל זוכות הן לעולם הבא בזכות התורה כו' אמנם אם יש יתום ויתומה להשיא יותר יהיה מצוה שיניחוהו להם ממה שיתנו הס"ת לבהכ"נ אלא שזהו כשיש ס"ת אחר לצבור לקרות בו אבל אל"כ יתנו לצבור שהתלמוד קודם למעשה ע"ש:

ו **כדי לקנות חדש.** [עבה"ט ועיין בתשובת חתם סופר סימן רנ"ד דמי שהיה לו ס"ת שקנה אסור למכרו כדי לכתוב ס"ת בעצמו אף דמתחלה לא הוי רק כחוטף מצוה והשתא הוי כאלו קבלה מסיני אין זה מקרי עילוי בקודש דעלייה צריך להיות במצוה הנקנית שהיא קדושה יותר מהראשונה ואף אם הספר השני ספרא דוקנא טפי כתבי' ונכתב יותר בהדור גם זה אינו מעלין בקודש כיון שאין הקדושה מעולה בעצמה אע"פ שהוא יפה ומהודר ע"ש] (ועיין תשובת אבן השהם סימן כ"ג באחד שנדב לבו ונדר לקנות ס"ת לקיים ועתה כתבו וקנה ס"ת ואח"כ ראה שאין הכתב מהודר. מחויב לקנות היותר

מהודר. דדמי ממש לאתרוג דאמרינן הידור מצוה עד שליש ואם כן כאן ימכור ויקנה אחרת היותר נאה ע"ש שהאריך):

ז **שכר לו סופר**. עיין בספר משנת חכמים בקונטרס מעלות המדות דף קל"ו שכתב דיש להסתפק אם אירע שכתב אחד עבור חבירו ס"ת בלי ידיעתו מי נימא דכיון דזכות הוא וזכין לאדם כו' יוצא י"ח מצוה זו דהוי כאילו כתבו בשליחותו או נימא דלאו זכות גמור הוא לו ואדרבה ניחא ליה לאינש למיעבד מצוה בגופיה ובממונו וכל היכא דלאו זכות גמור הוא לא אמרינן זכין כו' וממילא דאינו יוצא י"ח מצוה זו כלל כיון דלא נעשה שלוחו ושוב כתב דאין כאן מקום ספק כלל דלא מיבעיא לדעת הרמ"א דאם לקח ס"ת אינו יוצא כלל והיינו שהקפידה התורה שיכתוב בעצמו או על ידי שלוחו ועכ"פ יטריח בקניית גויליו וכדומה ממילא דאם כותב אחר בשבילו בלא דעתו דאינו יוצא כלל ואף לדעת רש"י שכתב דהוי כחוטף מצוה דמצוה קעביד ואי כ' בעצמו הוי מצוה טפי מ"מ נראה דכיון דעכ"פ מצוה מן המובחר איכא לכתוב בעצמו או על ידי שלוחו א"כ לאו זכות גמור הוא כו' ועוד דדוקא קנה ס"ת מהני כיון דקנין כספו הוא ולהכי אם הניחו לו אבותיו שבא לו בלא טורח כלל אינו יוצא ומצוה לכתוב משלו וה"ה אם אחר כתב בשבילו דאינו יוצא מה"ט ע"ש:

ח **הוי כחוטף**. עבה"ט סק"ד בשם ט"ז דהקונה ס"ת מיד עובד כוכבים כו' ועיין בספר משנת חכמים שם שכתב דה"ה אם המוכר עשאה תחילה ע"מ למכור וי"ל נמי דה"ה אם מכר אחד כדי ללמוד תורה או לישא אשה דאם קנה חבירו ממנו יוצא י"ח לדעת רש"י (ר"ל דאפילו כחוטף לא הוי) ע"ש:

ט **ואינו יוצא בזה**. והגר"א וצ"ל פסק כדעת רש"י דיוצא בזה:

י **האידנא**. עיין בה"ט ועיין בשו"ת שאגת אריה סימן ל"ו שדחה גם כן דברי הפרישה שכתב דבימינו שאין לומדים מס"ת ליכא מ"ע. דליתא דא"כ אם הניח לו אביו ס"ת אמאי מצוה לכתוב משלו א"ו דמצות כתיבת ס"ת לאו בת"ת תליא. אלא שכתב דמ"מ יש לפטור מדין אחר מן מצות כתיבת ס"ת בזה"ז כיון דאנן לא בקיאינן בחסרות ויתרות והרי ס"ת שחסר או יתר אפילו אות אחת פסולה אם כן אין בידינו לקיים מצוה זו ע"ש שהאריך. והיוצא מדבריו דיש שלשה חילוקים במצות כתיבת ס"ת היינו בזמן התנאים שהיו בקיאין בחו"י היה מ"ע מדאורייתא שיהיה לו ס"ת שכתבה בעצמו משלו ובזמן האמוראים שלא היו בקיאים בחו"י כדאיתא פ"ק דקדושין אך היו לומדים מס"ת לא היה מ"ע דאורייתא רק מדרבנן דאל"כ היתה תורה משתכחת מישראל ולהאי טעמא אם הניחו לו אבותיו ס"ת א"צ לכתוב משלו כיון דמ"מ יש לו ס"ת ללמוד ממנה. ובזה"ז

ליכא אפילו מצוה דרבנן ע"ש ועיין בספר בני יונה [ובתשובת חתם סופר סימן רנ"ד] מ"ש בזה:

יא **ולא ימכרם**. עיין בספר תפארת למשה הטעם על מה סמכו העולם למכור ספרים לכ"ד שירצו ע"ש [וע' במג"א סימן קנ"ג ס"ק כ"ג]:

סימן רעא

א **אין כותבין**. עיין פמ"ג או"ח בפתיחה להלכות תפילין בענין אם כתב ס"ת על עור איסורי הנאה. ועיין בספר חומות ירושלים סוס"י קצ"ו מ"ש בזה:

ב **הטמאים**. עיין בתשובת יד אליהו סימן ב' שכתב דאין כותבין ס"ת ותפילין על עור מבהמה טהורה שנולדה מבהמה טמאה דאסורה כמש"ל סימן ע"ט ס"ב. ומשמע שם דה"ה אם מצא בבהמה ולד דמות עוף אף שהיא עוף טהורה דאסורה כמש"ל סימן י"ג ס"ה. אין כותבין על עורה אבל כותבין על עור בהמה טמאה שנולדה מטהורה ע"ש:

ג **אבל כותבין**. עיין בתשובת אא"ז פנים מאירות ח"ג סימן ל"ב ע"ד הקלף שאחר עיבוד הסיד מושחין אותו בצבע לבן ועל ידי זה מתקנים הקלף שיהא חלק ומזהיר ונוח לכתוב עליו ולכן הכתב מיושר מאוד ומקצת סופרים הוציאו לעז על זה שאסור לכתוב על קלף זה מפני שאינו כותב על הקלף רק על אותו צבע שמפסיק בין הקלף לכתב והשיב קנאת סופרים הוא זה ואדרבה מצוה מן המובחר לכתוב על קלף זה משום זה אלי ואנוהו והאי צבע לא הוי הפסק דכל לנאותו אינו חוצץ ע"ש ועיין בספר בני יונה שהאריך בזה הענין והעלה דאם הצבע כ"כ דקה שהדיו מעביר תחת הצבע ומתמצה בתוך הקלף אפשר להכשיר אבל אם יש ממש שבאם תקח הצבע ע"י גרר מעביר צורת האות בלי שתגרר גוף הקלף אם כן אין צורת כל האות על הקלף יש לפסלו ומכ"ש לפי הנראה אין מתקיים זמן מרובה כי סופו שהצבע מתפרר מעל הקלף כשתתיישן ואם כן גורם מחיקת השם ע"ש:

ד **ועוף**. עיין בספר דרך חיים על הלכות שחיטות וטריפות בסימן כ"ג בהג"ה שכתב דמה דמשמע מדברי תשובת נו"ב תניינא חי"ד סימן י"ב דפשיטא ליה דאית בעור עוף דין גויל וקלף ודוכסוסטוס הנאמר בספרים ותפילין ומזוזות צ"ע דלא שמענו כזאת בגמרא ופוסקים בעור עוף שהוא דק והרמב"ם פ"א מהל' תפילין דייק להדיא בדין הקלף ודוכסוסטוס דהיינו בעור בהמה וחיה דוקא. ועור עוף דל"ש ביה חלוקה הנ"ל י"ל דיש לו דין קלפים שלנו. ומ"מ צ"ע באיזה צד כותבין אם נאמר דנכתבות לצד השער כדין קלפין שלנו או לכל צד עכ"ד:

ה **וטריפות שלהן**. עיין בתשובת יד אליהו שם שכתב דצ"ע בטרפה שלא היה לה שעת הכושר כגון שנולדה ביתרת רגל וכה"ג אם כותבין על עורה ע"ש:

ו **לשם ס"ת**. עיין בספר בני יונה שקרא תגר על איזה סופרים שמקילין ליקח עורות עבודין מן עובד כוכבים אשר עדיין אינם גרודים וחלקים ע"י הסכין ואבן הפימ"ס והם עושין הגירוד לשמה דזה איסור גמור ואפילו בדיעבד יש לפסול לקרות מתוכה כל שיש ס"ת אחרת אלא דבאין ס"ת אחרת אפשר להקל לקרות בה ויותר טוב לקרות בלא ברכה ע"ש עוד. ועיין בתשובת פרח מטה אהרן ח"ב סי' ק"א שכתב בגוילים שהביאום מהשביה ויש ספק אם מעובדים לשם ס"ת וכתבו ס"ת על אלו הגוילים כשר בדיעבד דכיון דהוי פלוגתא דרבוותא אי בעינן כלל עיבוד לשמה והכא איכא עוד ספק שמא הם מעובדים לשמה הוי ס"ס ועוד דאפי' להני דמחמירים וס"ל דבעינן עיבוד לשמה מודו דבשעת הדחק יכולים לכתוב על שאינו מעובד לשמה וכיון דבשעת הדחק מהני לכתחלה. בדיעבד לעולם מהני לקרות בו בצבור ע"ש ועיין בתשובת פני אריה סי' נ"ב שחולק עליו וכתב שכבר בא מעשה כזה לידו בק"ק ראטרדם וצוה לסלק היריעות שלא נעבדו לשמן ולגנזן ע"ש. ועיין בתשובת נו"ב תניינא חי"ד סי' קס"ח באיש א' סופר סת"ם שהיה מעבד גויל ואמר שמעבד לשמו ואח"כ היה דעתו לכתוב עליו ספר פסול ושוב נתבטל הדבר וכתב עליו ס"ת מה דינה. וכתב שאם חשב אח"כ לכתוב ספר פסול מחשבה לאו כלום אמנם אם אמר בפירוש שרוצה לכתוב ספר פסול שפיר אתי דבור ומבטל דבור והעיבוד עצמו לא מיחשב מעשה לא להקל וגם לא להחמיר שהרי בלא"ה צריך לעבדו ואמנם אם הסופר לא עיבדו בעצמו רק נתנו לעובד כוכבים ומסייעו בנתינת הסיד א"כ יש כאן מעשה מוכיח שעושה לשם סת"ם ושוב כתב דאף אם מעבדו בעצמו י"ל דאף אם אמר בפירוש שרוצה לכתוב ס"ת פסול כשר שהרי לא אמר שמעבדו לשם כתיבת ס"ת פסול וא"כ לא ביטל הדבור הראשון ע"ש:

ז **שיאמר בתחלה**. עבה"ט. ובספר ב"י הביא תשובת רמ"ע דבדיעבד די במחשבה [והוא בסי' צ"ד וכ"כ בתשובת הרדב"ז ח"א סי' קנ"ד וגם בבאר הגולה לקמן בר"ס רע"ד ובחבורי לאה"ע סי' קנ"א ס"ז הארכתי קצת בזה]:

ח **עורות אלו**. עבה"ט סק"ד דתיקון הקלף והשרטוט א"צ שיהיה לשמה ובספר בני יונה דעתו להחמיר בשרטוט דצריך שיהיה לשמה אף דיעבד ע"ש:

ט **אני מעבד לשם ס"ת**. עיין בתשובת רבינו עקיבא איגר סימן ב' שכתב ששאל להסופרים איך נוהגים ליקח בכתיבת גיטין מהקלפים המעובדים לשם ס"ת דהוי הורדה מקדושה לחול וזהו אסור אפילו בהזמנה דבגוף הקדושה הזמנה מלתא היא. הן לכתוב

תפילין י"ל דשרי אבל לכתוב גט ודאי אסור והשיבו לו שבשעה שמניחין העורות בסיד אומרים שיהא מעובד לשם ס"ת או תפילין ומזוזות וגיטין כפי מה שיבחרו אחרי כן וכתב שזה לא נכון כלל דא"כ נצטרך לומר דזה שכותב עליו גיטין הוא חול וזהו שכותב עליו ס"ת הוברר הדבר שנעבד לשם ס"ת והרי אנן קי"ל בדאורייתא אין ברירה והורה להם לעשות כך שיעבדו הכל לשם ס"ת ויתנו בתחלה שיהא בידם לשנות לכתוב עליו דברי חול דתנאי מהני בזה וכ"כ בתשובת עבוה"ג סוס"י ס"ה וע"ש עוד:

י **בתחלה**. עבה"ט בשם ש"ך דבדיעבד אפי' לא סייעו כלל אלא שאומר לעובד כוכבים שיעבדנה לשמה סגי ועיין בתשובת נו"ב תניינא חי"ד סי' קע"ה שכתב דדוקא אם אמר לעובד כוכבים בעת נתינת הסיד מהני כיון שברגע זו אמר לו הישראל ותיכף הוא עושה מסתמא עושה כדבריו אבל אם אמר לו בעת נתינת העורות למים שבין שריית העור במים לנתינת הסיד נמשך ג' או ד' ימים אפי' אם אמר לו אז שיתן הסיד לשמה לא מהני ולא סמכינן שיעשה העובד כוכבים כן מה שכבר קדמה אמירת ישראל אליו זה כמה ימים ע"ש. ועיין בתשובת אא"ז פנים מאירות ח"א סי' מ"ה שחולק על עיקר דינו של הש"ך הנ"ל. וע"ש עוד שהשיג ג"כ על הט"ז שרוצה להתיר אפילו לא סייע אלא בגמר עיבוד ע"ש ועיין בתשובת חינוך בית יהודה סימן ס"ט מענין זה:

יא **מעובדים בעפצא**. כתב בתשובת גינת ורדים א"ח כלל ב' סימן כ"ט דיריעה או יריעות שהעביר עליהם מי כרכום פסולות דצריך שיהיה הקלף לבן ע"ש ועיין בר"י שכתב עליו אם קבלה נקבל אך אם הרב בעצמו חידש דבר זה הפריז על המדה וקצת ראיה יש הפך דבריו מתוס' בסנהדרין דף כ"א ע"ב ע"ש:

יב **מקצתו על הגויל**. כתב בספר חמודי דניאל כ"י לכאורה נראה דוקא מקצתו על הגויל ומקצתו על הקלף כלומר הרבה מקלף והרבה מגויל אבל לעשות מטלית א' או שנים אין קפידא (ועיין תשובת תשב"ץ ח"א סימן קמ"ט באמצע התשובה כתב בהדיא להיפך שאסור לקלוף תיבה א' מן הגויל ולכתוב במקומה אח"כ דאותו מקום שנקלף אינו נקרא גויל אלא קלף. ומקצתו על הגויל ומקצתו על הקלף פסול אפילו בדיעבד ואפילו במקום תיבה א'. דמאן פלג לך ולא נתנו חכמים דבריהם לשיעורין כו'. ולבסוף סיים זה אני דן להלכה אבל למעשה איני מוחה ביד הסופרים מלקלוף כו' ע"ש ואפשר מה"ט שכתב הרב חמודי דניאל דדוקא חצי על קלף אבל תיבה א' או אפילו הרבה תיבות אין איסור וכ"כ בתשובת יכין ובועז ח"א ס"ס כ"ד דכמה פסוקים שנכתבו על מקום הגויל שנקלף לא קרינן בו מקצת על הגויל ומקצת על הקלף אלא דהוי כמנומר ע"ש הביאו בספר לדוד אמת סימן י"ז אות י"ז להלכה ע"ש):

יג **צריך שרטוט**. עיין בתשו' רדב"ז החדשות סי' קנ"ו שכתב על מה שנהגו הסופרים לכפול הנייר שכותבין עליו הגט במקום שרטוט דאם הנייר קשה שיהיו הכפלים עומדים וניכרים עד סוף כתיבת הגט סגי בהכי דמה לי ששרטט בקנה או בכל דבר העומד וניכר דהטעם הוא כדי שיהיה כתיבה ישרה והא איכא. ומשמע שם דה"ה בס"ת מהני כה"ג ע"ש:

יד **בלא שרטוט**. כתב בספר בני יונה דאם כתב איזה טעות וגרר שם איזה תיבות ונמחק השרטוט ולא שרטט מחדש וכתב עליו יש להכשיר דיש להיישיר הכתב ע"י גרר מקום הטעות כאילו היה משורטט:

טו **שצובע**. עיין בספר בני יונה הביא בשם מעדני יו"ט דבדיעבד אם שרטט בדבר הצובע אינה פוסלת. אכן בתשובת רבינו עקיבא איגר סי' נ' (אביאנו לקמן סי' רפ"ד סק"ג) לא משמע כן ע"ש היטב ובאמת דברי המעדני יו"ט שם צ"ע ע"ש בהל' ס"ת ודו"ק:

טז **שיכתבנו בדיו**. כתב בר"י בשם מהר"ם פרובינצל בתשובה כ"י כשבאים לתקן תיבות או אותיות בס"ת הנכתב נכון לתקן במין הדיו שבו נכתב הס"ת:

יז **הבאים מן העץ**. עיין במגן אברהם סימן ל"ב סק"ב ועיין בספר בני יונה באריכות מדין הדיו (עפמ"ג באו"ח סימן ל"ב סק"ב האריך בדין דיו בלא גומא ומסיים וז"ל וצ"ע באין לו גומא דלהרמב"ם משמע באין לו גומא כשר עכ"ל ועיין תשו' מנחה בלולה דף מ"ה מ"ו האריך בזה דדיו שלנו הנעשה מעפצים כשר לכתחלה בלי פקפוק ע"ש דמשמע דוקא בצירוף דעת הרא"ש כשנתערב בו גומא ועיין במעשה רוקח פ"א מהל' תפילין. ועיין תשו' מ"י סימן ל"ז האריך בזה וסיים וז"ל עכ"פ כיון שדעת ר"ת ז"ל וסמ"ג וסה"ת לפסול דיו עפצים. והרא"ש והריב"ן והרמב"ן ומרדכי והא"ז אין מכשירין רק ע"י שרף שקורין גומא ולדעת הרמב"ן עצמו דוקא ע"י בישול. ורובא דמינכר נינהו נגד דעת הרמב"ם ורבינו שמחה ז"ל המכשירים מי עפצא וקנקנתום וגם בשל תורה הולכים אחר המחמיר לכן יש להחמיר ולדקדק הרבה דלא יכתבו הסופרים במי עפצא וקנקנתום לחוד רק עם גומא ובלא"ה פסול מן התורה לדעת רוב הפוסקים. גם יש לדקדק לעשותו ע"י בישול כדעת הרמב"ן ז"ל הואיל דאפשר עכ"ל):

יח **האדום**. כתב בספר חמודי דניאל כ"י אם נעשה הדיו אדום מחמת יושן הרבה פסול עד כאן. ועיין במג"א סימן ל"ב ס"ק ל"ט קצת לא משמע הכי ועיין בספר פמ"ג שם. [ועי' בתשובת חתם סופר סי' רנ"ו שנשאל על ענין כזה אודות ס"ת שנשתנה הדיו לאחר הכתיבה ונהפך לאדמדם מכמה סיבות אי כשרה הס"ת והעלה דאם השינוי לאדמימות הוא מחמת יושן וכדרכו של דיו הרי הוא כשר שהרי נכתב בדיו ולהכי אמרה ההלכה

לכתוב בדיו ולא אמרה שתהיה כתובה שחורה כמו רצועות שחורות הלמ"מ והיינו דאילו נקיט כתובה שחורה כל שנשתנה אח"כ שוב אינו שחור ופסול אבל דיו כך הוא וסתן של רוב דיו בעולם ולכשיזקין יכהה מראיתו ויתהפך קצת לאדמדם כעין מראה ברוי"ן והרי הוא כשר וטוב להעבירו בקולמוס כדי לקיימו ימים רבים יותר וקרוב לודאי אפילו בשמות הקדושים מותר כדיו ע"ג דיו דאין כאן מחיקה (עיין בזה בש"ת בא"ח סימן ל"ב ס"ק מ"ב דהתשב"ץ אוסר והבר"י כתב דיש להתיישב למעשה ועמש"ל סימן רע"ו סק"ו מזה) אמנם אם נשתנה לאודם ממש משא"כ וסתן של סתם דיו או אפילו רק לאדמימות רק שנשתנה מיד מהר שנראה שאינו מחמת יושן ועל כרחך יש חסרון בעיקר הדיו שנעשית ע"י המצאה חדשה מסממנים אחרים ס"ת כזה פסול מעיקרא אפילו מה שקראו בו בשחירותו כי לא נכתב בדיו ואסור להעביר על השמות שאינם נמחקים דהוי כדיו ע"ג סיקרא דמוחק התחתון. ולענין קדושת השם אין חילוק אפילו נכתב בכל צבע אסור למחקו ואין תקנה לאותו ס"ת דלא יועיל העברת קולמוס בדיו מעולה חדא דמה יעשה בשמות ועוד דאם נכתב בצבע והעביר עליו קולמוס בדיו פסול להא"ר שם סק"ה והפמ"ג שם שהשיג עליו שגה בהשגתו וכאן הדיו שמקולקל מתחלתו אינו דיו כלל וכשאר צבעונים יחשב ואמנם דיו שהוכהה מראיה או קצת נתאדם בתחלתו (ר"ל היכא שידוע שהדיו נעשית כדינה רק שלא נגמרה מלאכתה) אם מעביר עליו בדיו שחור ומצהירו שפיר דמי ובזה כתב המג"א שם ס"ק ל"א דבתפילין פסול מחמת שלא כסדרן משמע אם לא נכתב לפניו יכול להעביר עליו קולמוס והיינו דלו יהא שדיו כהה היה בכלי והוסיף עליו דיו שחור נתקן בהכשר ומה לי בכלי או ע"ג קלף מצא מין את מינו וניעור להכשירו ואינו דומה לכותב בצבע דלא יועיל תערובת דיו דכאן עכ"פ דיו היא רק שלא נגמר מלאכתו וליכא אלא משום שלא כסדרן ע"ש דכ"ז מבואר למעיין היטב בדבריו ושם הלשון מגומגם קצת]:

יט **לכתבו בימין**. כ' בר"י בשם מהר"ם פרובינצ"ל בתשובה כ"י סי' ל"ג אין לכתוב ס"ת ואף לתייג התגין בבתי ידים אף שראשי אצבעות הבתי ידים חתוכים בשגם הקור גדול כי אינו כבוד לס"ת ע"ש (וכ"כ במעשה רוקח פ"ב מהל' ס"ת ה"ח בשם הרמ"פ ע"ש) ואע"פ שאין ראיה לדבר זכר לדבר עובדא דישכר איש כפר ברקאי ס"פ מקום שנהגו דקרי ליה התם מחלל קדשי שמים דהוה כריך ידיה בשיראי ועביד עבודה ופירש"י וחציצה פוסלת כו' ועוד דבזיון הוא ע"ש:

כ **של קנה**. עבה"ט ועיין בט"ז דמשמע מדבריו דהדפוס הוא ככתיבה ממש וכשר לכתחלה לכתוב ס"ת ע"י דפוס. אכן בתשובת חות יאיר סימן קפ"ד פוסל ועיין בספר

בני יונה שהאריך בזה והעלה דהדין עמו ויש לפסול אפי' דיעבד אפילו רק אות אחת בדפוס ואפילו אם רוצה לכבוש הדפוס על הקלף ע"ש. ועיין בש"ת בא"ח סימן של"ד ס"ק י"ג שכתב בשם שבו"י שגם ספרים הנדפסים ע"י עובדי כוכבים דין קדושת ס"ת יש להם כאילו נדפסו ע"י ישראל ע"ש. אכן בתשובת חות יאיר שם כתב דאם נדפס ע"י עובדי כוכבים אין בהם קדושה ע"ש ועיין מזה בתשובת אא"ז פנים מאירות חלק א' סימן מ"ה ובספר בני חיי סימן רפ"א ועיין עוד בתשובת חו"י סימן ק"ו דספרי קודש הנדפסים בכתב שקורין רש"י ואפילו בלשון חול חלילה לנהוג בהם שום בזיון כי קודש הם מצד הענין הנאמר בהם ומצד התכלית שהוא ללמד ד"ת או מוסר ואפשר דלא חמירא כולי האי לענין איסור תשמיש בחדר בשעת הדחק ומ"מ אין לסמוך גם בזה הלכה למעשה אם אפשר וכן הנדפסים בכתב אשורית והענין חול כמו ספרי אקלידוס ואבן סיני של רפואות אף שאין בהם קדושת חומר ולא פועל במחשבתו ולא תכלית לנפש ואין כאז רק הצורה לבד ראוי למנוע מלנהוג בהם בזיון לקנח בהם ולזרקן לארץ או למקום אבדון ע"ש:

כא **ולא בנוצה**. ואין נוהגין כן. ש"ך. וכתב בתשובת דבר שמואל סימו קס"ד דיש להסתפק בקולמוס מעוף טמא ע"ש:

סימן רעב

א **לא ארכו**. עיין בתשובת פאר הדור להרמב"ם סימן ס"ו איך יהיה עשיית הספר תורה שיהא ארכו כהיקפו לא פחות ולא יותר ע"ש באורך ועיין בספר בני יונה עוד תחבולות למצוא שיהא ארכו כהיקפו:

ב **ששה טפחים**. ובדיעבד כשר בפחות. עי' סי' רע"ג ס"ה. ועיין בתשובת רשב"ש סימן שכ"א שכתב דמ"מ אין זה הדר להוציא בצבור לקרות ומה כבוד יתנו לו צבור כי האדם יראה לעינים והדבר הזה אני מניחו לפי ראות עיני חשובי צבור ע"ש ופשוט דה"ה אם ארכו כרחבו אלא שאין בו ששה טפחים כגון שמיעט הכתב אין לקרות בו בצבור לטעם זה:

ג **דמצטרף**. עיין בספר בני יונה שהעלה שאין העמוד מצטרף ובעינן שיהא אורך והיקף של הס"ת מגוילים או הקלפים לבד שוים:

ד **פחות מג' דפין**. עיין בתשובת גבעת שאול סימן נ"ה בס"ת שנתקלקלו היריעות מאכילת העכברים והגיע החסרון בתוך חמש שיטות באופן שא"א לתקנם כמבואר בסימן ר"פ רק שביריעה אחת לא נתקלקל אלא דף אחד ושני דפין הסמוכים נשארו שלמים והורה שלא להחליף אותם שני דפין ולגנזם בחנם רק אותו דף שנתקלקל דהיינו

לעשות דף יותר בהיריעות שיכתוב מחדש ואותן שני דפין יהיו יריעה אחת מתרי טעמי חדא דמה דאין עושין פחות מג' דפין היינו למצוה ולא לעכב ועוד לפי שכתובה בכתיבה גסה ואם היה כותב בכתיבה דקה ובכל שיטה לא יהיה רק שלשים אותיות כמו למשפחותיכם ג"פ היה יכול לעשות מאותן שני דפין ארבעה והא דלא יעשה פחות מג' פירש"י שלא יהיו התפירות מקורבין יותר מדאי א"כ מאי איכפת לן במה דעושה רק שני דפין מכתיבה גסה כיון דאין התפירות מקורבין וע"ש בקונטרס אחרון [ועיין בתשובת חתם סופר סימן רנ"ו]:

ה **מג' דפין**. עיין ט"ז סק"ד דבדיעבד אפילו לא נכתב רק שני דפין ביריעה כשר ועיין בתפארת למשה שכתב דאפילו רק דף אחד כשר וכן הורה הלכה למעשה ע"ש וכ"כ בתשובת אא"ז פנים מאירות ח"ב סימן קע"ט ע"ש פלפול ארוך וכן כתב בתשובת הרשב"ש סוף סימן קכ"ו ע"ש (וכ"כ בתשובת שבות יעקב ח"א סימן פ"א ובתשובת מהר"י מינץ סי' י"ב דאפילו דף א' כשר בדיעבד וכ"ה בתשובת שב יעקב סי' נ"ז. וכתב שם עוד הרב השואל ע"ד שאין בקצת יריעות שיטה פנוי למטה מכתב. לא מצאתי לשיטה זו שום רמז בש"ס ופוסקים. ואף שמנהג ישראל תורה היא מ"מ אין לפסול על מנהגם וקבלתם אף אם לא הניח שיטה פנוי כלל בכל הס"ת כולה בדיעבד ע"ש ונראה שהרב שב יעקב הסכים להשואל בזה מדשתק בזה):

ו **צריך שיגמור באמצע**. עיין בתשובת באר שבע סי' ס"ז שכתב דאם לא עשה כן וכתב לעיני כל ישראל בסוף השיטה שבסוף הדף פסולה ע"ש ועיין בתשובת אא"ז פנים מאירות ח"ב סימן קע"ט מ"ש בזה:

סימן רעג

א **ד' שיטין**. עיין בדגמ"ר לקמן סי' ער"ה שכתב בשם התוספות שאלו ד' שיטין צריך להיות באמצע הדף דוקא אבל לסיים ספר אחד בסוף הדף ולהתחיל ספר שאחריו בראש הדף אפילו יניח פנוי ד' שיטין אינו רשאי ע"ש אכן בתשב"ץ ח"א סימן קע"ה כתב דמה שהצריכו חכמים להניח ד' שיטין בין חומש לחומש למצוה בלחוד הוא ולא לעיכוב ומש"ה מסתברא דליכא קפידא בהא מלתא בין שיהיו אלו הד' שיטין באמצע הדף או בתחלתו או בסופו או קצתן בסופו וקצתן בתחלתו בין כך ובין כך אפילו לכתחלה שפיר דמי ומיהו הא דבדיעבד אינו מעכב היינו אם הוסיף או גרע אבל אם לא שביק רווחא כלל ודאי פסול ע"ש גם בשו"ת תשובה מאהבה ח"א סימן ס"ה האריך בזה והביא ראיה ברורה מש"ס מנחות דף ל' דליכא קפידא כלל בהא וכתב שגם הירושלמי שהביא

התוספות שם לאו לעיכובא קאמר אלא למצוה לכתחלה ע"ש. [וכן העלה בתשובת חתם סופר סימן רנ"ה ומסיק ולהלכה אני אומר נהי שלכתחלה אין לנו לעשות נגד הריצב"א שבתוס' מ"מ בהגיע הסופר לסוף החומש ודחיקא ליה עלמא לא ימעט בכתב כדי שיסיים באמצע הדף דההוא הו"ל כדיעבד דאין נכון לגנות הס"ת עתה באותיות כאלו משום סיום חומש שבסוף הדף שהוא גנאי העתיד וחששא בעלמא שמא יחתכנו ומכש"כ בזה"ז שאין דרך לשמש כלל בחומשין העשויים בגלילה ולעולם לא יבא אדם לחתוך ס"ת לחומשין אפילו אם יסיים החומש בסופו ע"ש]: ועיין בנו"ב תניינא חי"ד סי' קע"ט בתשובה מבן המחבר בס"ת שכתב הסופר בסוף ספר שמות בכל מסעיהם בסוף היריעה ולא הניח אפילו שיטה אחת ולמעלה התחיל ספר ויקרא וג"כ לא הניח שום שיטה וכתב שתורת אמת בפי תשב"ץ הנ"ל דרק לכתחלה צריך להניח ד' שיטין ובדיעבד א"צ ומיהו אי לא שביק רווחא כלל בודאי פסול אף בדיעבד והעלה כיון שיש י"ג תיבות אחר שם הויה ב"ה אם אפשר לחקוק כל הי"ג תיבות ולכתוב אותן בכתב דק באופן שישאר שיטה תחתונה פנוי לגמרי כשר לכ"ע ואם א"א לעשות כן אזי יניח עכ"פ בשיטה תחתונה ריוח חצי שורה או לכל הפחות כדי לכתוב ג"פ אשר שהיא פתוחה לדעת הרמב"ם ע"ש:

ב **כדי לגלול**. עי' בתשב"ץ ח"ב סי' נ"ג שנשאל בס"ת שמחמת יושנו נתקלקלו היריעות הראשונה והאחרונה עד שלא נשאר בהם כדי לגלול עמוד מהו לתפור עם היריעה הישנה בשיעור לגלול מגויל חדש והשיב דנראה שאין בזה איסור כלל ואפילו לכתחלה שפיר דמי ואפילו היה אסור לעשות כן בתחלת עשייתו עכשיו שנתקלקל מחמת יושנו ודאי שרי ע"ש:

ג **לא יכתוב כו'**. ואם כתב כשר כדלקמן ס"ה וכתב בד"מ בשם מהרא"י דאפי' כשיש אחרות מותר לקרות בה. וכ"כ בתשובת כנסת יחזקאל סימן מ' ובפרט אם אותו שבת מגיע על ס"ת הלז ודאי דאין לביישה. ולענין אם יש לתקנה כתב דודאי אם הכתב יהיה מיושר כמו כל השורות שלא יהיה מנומר מצוה לתקן אך לתלות בין השיטין או שהכתב יהיה מחמת זה מנומר או דחוק הרבה זה גרע מן ג' אותיות חוץ לשיטה ע"ש:

ד **ונראים**. עבה"ט של הרב מהרי"ט ז"ל מ"ש בשם שב יעקב ועיין בתשובת חינוך ב"י סי' ע"ג שכתב בשם הגאון מהרשש"ך בדבר ס"ת שיש לו שורה יתירה ביריעה מחברתה א"י שום פיסול ומותר לקרות בה לפי הדין ועיין בתשובת ברית אברהם חא"ח סימן י"א שכתב דלא התיר החב"י רק בכה"ג שיש שורה יתירה אבל אם חסר שורה אחת בדף אחד פסול דזהו סימן לפרשה פתוחה וממילא עשה פרשה במקום שאין פרשה

וכתב שראה בתשובת שב יעקב דלא התיר רק באם השיטה שנשאר חלקה לא נעשה שירטוט וגם לא סמך ע"ז לבד רק אם השנוי היה בכל היריעה כו' ע"ש שהעלה דאם אפשר למחוק השורה האחרונה ולהאריך האותיות שפיר דמי אך אם שם שמות שאינם נמחקים אזי ימחוק בראש הדף שאחר זה שני שיטות עליונות ויכתוב אחת למטה ואחת למעלה (ויאריך האותיות) אכן אם גם בראש הדף למעלה בשורות עליונות איכא שמות שא"נ היא פסולה. ועיין בשו"ת תשובה מאהבה ח"א סימן ק"ה שנשאל על ענין כדומה לזה בס"ת שנכתבה כהלכתה רק הסופר לא דקדק לתפור היריעות מיושרות שיהיו הדפים שוים למעלה ולמטה רק עולים ויורדים באופן שאף שמספר השורות בכל העמודים שוים מ"מ ע"י שזו למעלה וזו למטה נראה כאילו שיטה שלימה פנוי נמצא כאן פרשה במקום שאין ראוי להיות פרשה והאריך לפסול הספר עד שיתקן דאף שנכתב כדינו עכ"ז מצאה הקפידא מקום לנוח אחרי שעינים רואות שאין השורות מיושרות אלא שנסתפק אחרי שכל העמודים אשר ביריעה הזאת שוים אפשר דאינו דומה להניח שיטה פנוי (וכמש"ל בשם שב יעקב) והעלה דדינא שצריכין להתיר התפירות לעשותן מכוונות אלא דאם מצאו כן בשבת אין להוציא אחרת ע"ש טעמו והסכים עמו הגאון בעל נו"ב ז"ל דלכתחלה צריך לתקן אמנם אם כבר הוציאו ספר זה או בשבת ואין להם ספר אחר יכולים לקרות בו לפי שי"ל דהשירטוט יוכיח (וכן כתבתי לעיל בשם ש"י) ובעל המחבר חזר והשיב לו וחולק על היתר זה (אמנם ראיתי בספר בני יונה שכתב דאם כתב מנין שורות שיש לו אלא שעשה השורות דחוקים עד שאינם מגיעים עד למטה כשורות שביריעות האחרים ונראה כאילו חסרה שורה יש להכשיר דמ"מ נראה מנין השורות ע"ש א"כ כ"ש בזה ועיין בתשובת אא"ז פנים מאירות ח"ב סוף סי' קע"ט שדעתו בפשיטות דדוקא אם בדף אחד חסר שיטה אחת פסול אבל בכל היריעה אין חשש וכתב דהרי לפעמים א"א לצמצם ותופרים את היריעות שלא במכוון שיהיה הכל בשוה ונראה כאילו שורה אחת גבוה מחברתה וזה לא עלה ע"ד שום אחד לפסול ודבר זה מצוי הוא ופוק חזי ע"כ נראה לי היתר גמור לקרות בס"ת הנ"ל בלי שום פקפוק עכ"ד ע"ש) . וכתב עוד שם דאפשר אם יקרה לסופר בג' עמודים ג' פתוחות בראש העמודים או בסופם באופן שאין ניכרים משני עבריהם צריך הסופר לאמן ידיו שלא לעשותן כולן צורת פתוחה שיטה שלימה אלא צורת פתוחה אחרת וגם בלא"ה ירא שמים ראוי לצאת בין לדעת הרמב"ם ובין לדעת הרא"ש כדלקמן סימן ער"ה ופתוחה שיטה שלימה היא סתומה לדעת הרא"ש ע"ש:

ה **לכתוב חציה בתוך הדף**. עש"ך שנראה לו עיקר להחמיר כהרא"ש דלא ישאר ג' אותיות אף שהתיבה גדולה והקשה דדברי המחבר סותרים זא"ז שהמחבר פסק כאן כהרמב"ם דאף כמה אותיות חוץ לשיטה מותר אם נשאר חציה תוך השיטה ובא"ח סימן ל"ב סעיף ל"ג פסק כהרא"ש וכן הקשה המג"א שם ס"ק מ"ו ועיין בתשובת כנסת יחזקאל סימן מ' שכתב דלק"מ דבאמת נראה להכריע דתיבה שבה ו' או ז' אותיות שרשיות כמו מתושאל שבעתים מהללאל פלשתים כפתורים וכדומה ודאי תלינן ברוב ואם חציה תוך השיטה מותר אמנם תיבה אשר אות הראשון לפעולה (ר"ל לשימוש) כגון לבהמתך והעברתם ושננתם לטוטפת בזה יש לפסוק כהרא"ש כיון דהחציה הנשאר חציה עם הפעולה לפ"ז בס"ת שיש מאה תיבות כמו מתושאל שהשורש ו' או ז' אותיות כשר בנשאר חציה משא"כ בתפילין א"א למצוא זה כי לא מצינו תיבה בכל ד' פרשיות שיהיה ששה אותיות בלא פעולה כ"א והיבוסי ותיבות הוציאנו לאבותינו ואלו תיבות א"א למצוא סוף השיטה עיין בלבוש א"ח סימן ל"ה לכך בהלכות תפלין כתב סתם ג' אותיות משא"כ ס"ת עכ"ד. ולשונו מגומגם קצת דמ"ש בריש דבריו כמו שבעתים פלשתים כפתורים. הרי שם אין הו' אותיות שרשיות וכוונתו שכל החצי תיבה הראשונה הוא מהשורש. ומ"ש כגון לבהמתך והעברתם ושננתם אף דשם גם אות האחרון הוא לפעולה מ"מ ס"ל דיותר נחשב אות האחרון לעיקר התיבה שכבר קדשו התיבה:

ו **תולה אותו**. כתב בס' חמודי דניאל כ"י כשתולה השם ביני שיטי יתלה תיבה אחת עם השם וכן כשקודר יקדור ג"כ תיבה של חול עמו ועי' מש"ל סימן ער"ה ס"ק ד':

ז **בי"ה שמ"ו**. עיין בה"ט בשם ש"ך דמ"ם היינו מה טובו ובתשובת רשב"ץ ח"ב סימן קע"ו כתב דהיינו מוצא שפתיך ע"ש. ועיין בתשובת נו"ב חלק יו"ד סימן ע"ז שכתב דאפילו לכתחלה אין לדקדק בזה דלא כהש"ך סק"ו ע"ש (ובספר לדוד אמת והח"ד ותורה אור והגאון ר"ע איגר פסקו כש"ך):

ח **ווי העמודים**. (ובציוני פ' תרומה כתב שהוא על פי סוד וכו' ע"ש):

סימן רעד

א **שיקרא כל תיבה**. עיין במג"א סימן ל"ב ס"ק מ"ב:

ב **צריך שכל אות**. בתשובת נו"ב תנינא חי"ד סימן קס"ט פסק בס"ת שנמצא בה נקב סמוך לגגו של יו"ד של שם הויה ב"ה באופן שע"י הנקב הזה אין היו"ד מוקף גויל במקום הנקב וכתב דאם נעשה נקב זה אחר שכבר נכתב כהוגן א"צ שום תיקון ואם הוא ספק אימת נעשה ג"כ כשר מטעם ס"ס שמא נעשה אח"כ ואת"ל שנעשה בתחלת הכתיבה

שמא הלכה שאינו פסול באינו מוקף גויל רק כשנוגע באות אחר אבל לתקנו על ידי שיגרר מקצת היו"ד אינו נכון שאסור למחוק אפילו מקצת אות במה שאינו לצורך תיקון ואפילו אם בודאי נעשה מתחלת הכתיבה ג"כ קשה להתיר כי שמא הלכה שאינו מזיק מה שאינו מוקף גויל וא"כ אין הגרירה צורך תיקון ע"ש. ועיין בנו"ב קמא סימן ע"ה דאם ניטל כל הקלף בין אות לאות ולא נשאר קלף מפסיק בין אות לאות או באותו האות בין ימין לשמאל הוי כנדבק ע"ש:

ג **שקירב שתי תיבות**. עיין בספר בני יונה שכתב דצ"ע אם יש מ"ם סתומה בסוף וכן שאר הכפולין אם יש לפסול בזה או לא דהרי ניכר בזה לתינוק שהוא ב' תיבות:

ד **ליטול דיו**. עיין בספר בני יונה שכתב דרשאי לאבד אותו הדיו שנוטל מן האות אבל לכתוב בו דברי חול אסור והיכא דע"י שנוטל הדיו ממעט תואר שחרות האות פשיטא דאסור ליקח משום דזהו אכחושי מצוה אבל לכתוב בו אות בס"ת אפשר להתיר. ומן השמות שאינן נמחקים הכל אסור אם לא שהדיו רבה עליהן שיש לחוש לטשטוש ע"ש:

ה **בתיקון האותיות**. עיין בתשובת מהר"ם גלאנטי סי' קכ"ד על דבר כ"ף פשוטה שכתב הב"י בא"ח סימן ל"ו דצריכה להיות עגולה למעלה כמו רי"ש וחכם אחד כתב שיהיה למעלה כמו דלי"ת ופסק דמאן דעביד כמר עבד ומאן כו' ותלוי במנהג שנוהגים באותה עיר ע"ש. [והובא דבריו ג"כ במג"א סי' ל"ב ס"ק פ"ו וכתב דבתשובת מהרי"ל משמע דפסול ע"ש וכן פסק בתשובת חתם סופר ס"ס רס"א בשם מורו הגאון ז"ל ע"ש] ועיין בתשובת שער אפרים סימן פ"א על דבר ס"ת שהיה כתוב זי"ן כצורת וי"ו רק שהיה מתוייג בתגין של שעטנ"ז ג"ץ וכן נו"ן פשוטה ארוכה היא ממש כצורת וי"ו ארוכה רק שהיא מתוייגת וגם המ"ם פתוחה אינו כמו כ' וי"ו מה דינה של הס"ת הזאת ע"ש. ועיין בתשו' נו"ב חי"ד סימן ע"ד אם הוציאו ס"ת בשבת ומצאו בו חתי"ן העשויין בין בתמונת שני ואוי"ן בין בתמונת דלי"ת וי"ו אין להוציא ספר אחר אבל בחול יש לתקן כל הספרים. וע"ש בסי' פ' בס"ת שהרחיב הסופר בסוף שיטה מ"ם סתומה ולא הרחיב רק צד העליון (כזה ם) אין לפסול ואם אפשר לתקן בקל טוב אבל אם יש כיוצא בו בשם קדוש כגון אלהים ישאר כמו שהוא וכשר ע"ש ועיין בשו"ת ברית אברהם חא"ח סימן יו"ד ובספר ישועות יעקב מהגאון דלבוב בא"ח סימן ל"ו סק"ג. וכ' בתשו' אא"ז פנים מאירות ח"א סי' ס"ו בס"ת שנכתבו האלפי"ן בהיפוך יודי"ן אין לפסול בשביל זה וכן השיני"ן והצדי"ן שנכתבו בהיפוך יודי"ן אין לפסול בדיעבד ע"ש וכן כתב בתשובת נו"ב תנינא חי"ד סימן קע"א ע"ש [ועיין בתשובת חתם סופר סימן רנ"ח שנשאל נדון ס"ת שנכתבו החתי"ן כדינן שני זיינין וחטוטרת ע"ג כשיטת ר"ת ומיקל בשמאל כשיטת

רש"י אך איזה מהם אשר הרחיבם הסופר רחב מאד אשר לא כדת ודעת המג"א סימן ל"ו סק"ג דחתי"ן בתמונת ב' זיינין פסולים כשהרחיבם אך אם עשאם בגג רחב כתמונת רש"י כשר ע"ש. מעתה יש לשאול אם מותר לגרור החתי"ן ולעשותן בגג רחב בשיטת רש"י ואז מותר להמשיכן או לא משום דהוי כתרתי דסתרי כיון דכל הס"ת כתב כשיטת ר"ת והני חתי"ן יהיו נכתבים כשיטת רש"י והשיב דמשום תרתי דסתרי ליכא בזה וראיה ממ"ש הרב"י בא"ח סימן ל"ו דסופרי ספרדים כותבין כל החית"ן בגג רחב כשיטת רש"י לבר מחי"ת דוחרה אף (ע"ש שכתב טעם מתוק לזה) והאריך לבאר דבין לרש"י ובין לר"ת שניהם הוי צורת חי"ת בין שיעשה כמין חוטרא כרש"י או כחטוטרת כר"ת אך פליגי בהא דבעינן לרמז חי הוא כו' אך מ"מ אין תקנה בנ"ד למחוק החי"ת שנכתבה כצורת ר"ת ולכתוב צורת רש"י במקומה דנהי דהמג"א כתב דחי"ת דר"ת א"א להרחיב משא"כ בחי"ת דרש"י אמנם באליה רבה שם בשם תוי"ט כתב בהיפך ע"ש והגם דמ"ש דהחי"ת דרש"י פסול אם הרחיב משום דצריך שיעור ב' זיינין אין אני מודה לו מ"מ בהא לא פליגנא עליה דגם לר"ת אפשר דכשר חי"ת רחבה וא"כ איך ימחוק חי"ת כשרה לר"ת ויכתוב במקומה חי"ת בלא חטוטרת דלר"ת אין בזה רמז לחי הוא ברומו של עולם ופסול (ר"ל אף לכתחלה יכולין לכתוב כרש"י מ"מ לכתוב על המחק אסור כיון דאין כאן העלאה בקודש וכמו שהאריך בזה בסי' רס"א יובא לקמן סי' ער"ה סק"ח) ואם נניח החיתי"ן כמות שהן הרי פסול לדעת מג"א ע"כ אם יש ס"ת אחר לא יקראו בזה ובשעת הדחק אם אין ס"ת אחר יש לסמוך על בעל תי"ט לקרות בזה. ואם אפשר לקדור החי"ת עם איזה אותיות או תיבות שלפניו עד השם ויטלו מטלית ויכתבו כשיטת רש"י חי"ת רחבה. כי לדעתי א"צ שיעור ב' זיינין לרש"י וסתירה אין כאן. אזי טוב הוא עכ"ד ע"ש. ושם בסימן רס"ה אודות הס"ת ישן נושן שנכתב באותיות עקומות ולפופות ותגים משונים ומרובים. ומבואר שם אם הוסיף הסופר לעשות תגין חוץ מאותיות שעטנ"ז ג"ץ הגם דלכתחלה לא נכון לעשות כן אם עשה לא עיכב אך בתנאי שיהיה מחובר להאות אבל אם אינה מחוברת יש למחקו ואפילו באותיות שבשם הקודש עוד שם דבי"ת בלי עקב אין לפסול מאחר שאינה עגולה מאחריה כעין כ"ף רק כעין דלי"ת ויו"ד שאין לה עוקץ בשמאלא ולמעלה אין לפסול כי י"א שאין צריך עוקץ ממש בולט לחוץ ונמשך למטה רק זוית למעלה ולמטה לאפוקי עגולה ע"ש (ועיין בסדר גיטין אשר בסוף הבית שמואל בסג"ר אות פ"א ובתשובת נו"ב תנינא חלק אה"ע סימן קי"ג הובא בפ"ת לאה"ע סימן קכ"ה סט"ז בד"ה קוצו) . ושם בסימן רס"ט אודות הס"ת שנכתב כל הזיינין והנונין פשוטות שלא כדין שמשך הקוין מן הצד ולא מן האמצע אלא שחזר ועיקם כלפי האמצע

כזה וכן כל היודין עשה ממש כצורת ל' וכתב שפשוט שתמונות אלו פוסלת הס"ת אע"פ שאין לפסול משום שינוי התמונות האמורות בב"י סימן ל"ו אבל שינוים כאלו פשיטא דפוסלים לא מבעיא היכא שנדמית ללמ"ד דה"ל נדמה צורתה לאות אחר אלא אפילו הזייני"ן והנוני"ן פוסלין נמי דודאי לאו דוקא לאות אחר אלא לשם תמונה אחרת אע"פ שאין אותה התמונה מהאותיות הא"ב כל שהשינוי גורם שאינו ניכר לרוב העולם שזו היא צורת האות המקובל אצלינו. ואמנם לתקן הס"ת צ"ע מפני היודי"ן שבשם הקדוש כו' ומ"מ אם היו"ד נראה ממש כלמ"ד לעין כל אזי יכול לגרור באופן שלא ישאר אלא גוף הנקודה ואח"כ יוסיף עליו הקוצין של מעלה ומטה ע"ש. ועמ"ש בשמו לקמן סי' רע"ו ס"ק כ"א] ועיין בתשובת חינוך בית יהודה סימן ע"ד שנשאל על עוקצי יודי"ן שבשמאל שהאריכן יותר משל ימין כיצד מתקנן ומה לעשות ביודי"ן של השמות והעלה דדבר זה תליא במחלוקת האגור ור"י אסכנדרי שהביא בב"י בא"ח סימן ל"ו ולפ"ד האגור שם א"צ לגרור רק כל עוקץ השמאל וחוזר וכותב עוקץ השמאל כדינו ולפ"ך ר"י אסכנדרי צריך לגרור גם רגל הימין וחוזר וכותב גם רגל הימין ועוקץ השמאל כדינו וגם ביודי"ן של השמות מותר לגרור ולתקן למר כדאית ליה ולמר כדאית ליה ע"ש (ועמ"ש לקמן סי' רע"ו ס"ק כ"א בשם שו"ת השיב ר"א):

ו **ובזיונן**. עיין בתשובת פאר הדור להרמב"ם סימן ס"ח:

ז **המנוקד**. עיין בה"ט סק"ו בשם ט"ז בס"ת שאין לה נקודות כו' ועיין בספר בני יונה שמסתפק בזה. וכתב עוד דבשביל אותיות גדולות וקטנים פשיטא דאין לפסול שהן בכלל שארי עיטור סופרים שאינם אלא למצוה וכן אם לא עשה נוני"ן המנוזרים י"ל דכשר ע"ש:

ח **ואפילו הסירו**. עיין בתשובת נו"ב תנינא חי"ד סימן קע"ב שכתב דדוקא כשהסופר עצמו ניקדו בעת הכתיבה אבל אם ניקדו אדם אחר לאחר שנכתב בהכשר פשיטא דאם גרר חוזר להכשירו ע"ש: ואפשר דאפילו בסופר עצמו אם ניקדו לאחר שגמר כל הספר הדין כן. ועיין בתשובת הר הכרמל חי"ד סימן כ"ב ועיין בתשובת שמש צדקה חי"ד סימן נ"ט:

ט **הפסק בדיו**. עיין בתשובת באר שבע סימן ס"ח שכתב דאף אם לא עשה הסופר הנקודה ממוצעת ממש בין פסוק לפסוק כדרך שעושים בחומשים אלא למעלה מהם בין פסוק לפסוק פסול ואף דלשון הריב"ש שם דדוקא בפיסוק שעשה נקודים בדיו כמו שעושים בחומשים לסימנא בעלמא נקטיה עיין שם:

סימן רעה

א **סתומה**. עבה"ט מ"ש וכן אם הפסיק כו' ועיין בזה בתשובת אא"ז פנים מאירות ח"א סימן י"ג ובתשובת משאת משה חי"ד סימן כ"ב ובתשובת מים רבים חי"ד סימן נ"ד ונ"ה ובתשובת שמש צדקה חי"ד סימן נ"ג ובמ"ש לעיל סימן רע"ג סק"ד. ועיין בס' בני יונה שכתב דאפשר להקל אם הניח חלק באמצע אם המקום ההוא אינו ראוי לכתיבה כגון שיש שם תפר או קרע ואפילו יש מטלית תחתיו למי שאינו כותב על מטלית שניכר שלא הניח המקום חלק בכוונה לעשותו פרשה אפשר דיש להקל ע"ש וצ"ע לפ"ז היכא שצריך להיות פרשה והניח חלק אלא שיש שם קרע וכה"ג אפשר דיש לפסול כיון שאינו ניכר דמה שהפסיק הוא לסימן פרשה. [וע' בת' חתם סופר סימן ר"ס בס"ת שסיים העמוד בוידבר ה' והניח ב' שיטין פנוי והתחיל עמוד שלאחריו אל משה לאמר זאת אשר ללוים וכתב דפשוט דה"ל הניח פרשה במקום שאין פרשה שפסול בלא תיקון ומיהו כבר נהגו כל ספרי דווקנא בזמנינו לתקן וכאשר העיד בס' בני יונה ובפרשה זו אין בה שום שם ויתוקן בנקל. ושם בסימן רס"א שאלה כיוצא בה בס"ת שכל יריעה בת חמשים שיטין ובדף א' שכח ולא כתב רק מ"ט שיטין והניח שיטה א' בסוף העמוד מפסקת באמצע פסוק וכתב דלכאורה אין תקנה כלל לאותה היריעה כיון דאיכא פלוגתא בזה דלדעת רוב הפוסקים אם הפסיק בפרשה שלא במקום פרשה פסול ולדעת הב"ח אליבא דרוב ראשונים כשרה ודבריו לא מודחים בגילי דחיטתא א"כ איך לעשות בנ"ד אם למחוק לפניו ולאחריו ולהמשיך האותיות עד שתתמלא השיטה לא נכון להב"ח דגם השתא בלא תיקון כשר הס"ת וא"כ גם הרא"ש ורשב"א מודים לרמב"ם שאסור למחוק ולכתוב על המחק ודוקא בפתוחה שעשאה סתומה ובהיפוך שהספר פסול ס"ל שפיר דהוי העלאה בקודש אבל בפרשה במקום שאין פרשה דלהב"ח הספר כשר אסור לגרוד ולכתוב על אותו המחק אותיות אחרות ואם לקרות בהספר בלא תיקון הוא נגד רוב הפוסקים הפוסלים ע"כ אין תקנה אלא לגנוז אותה היריעה ולכתוב אחרת במקומה אך כ"ז אם הוא בין פסוק לפסוק אבל כפי הנראה מהשאלה היה הפסק באמצע הפסוק וכל פסוק דלא פסקיה משה כו' ואפי' אי נימא דלכתחלה הוא דלא פסקינן מ"מ כשמתקן אותו הרי מעלה בקודש בודאי ומותר לתקן היריעה אפי' להב"ח ע"ש. ומזה נראה דגם בת' הקודמת שהובא לעיל שכ' דאפשר לתקן הוא ג"כ מטעם שהיה ההפסק באמצע פסוק אבל אם היה בין פסוק לפסוק ס"ל דלא מהני תיקון]. ועיין בה"ט של הרב מהרי"ט ז"ל שכ' בשם שב יעקב בס"ת שנמצא סתומה בפ' יתרו בפסוק לא תחמד בית רעך דכשר ע"ש ועיין בזה בתשובת הראנ"ח ח"ב סימן ע"ח ובתשובת נו"ב חי"ד סימן ע"ט ובתשובת

שמן רוקח ח"א סימן מ"ו. ועיין בתשובת שבו"י ח"ב סימן צ' בדבר ס"ת שנמצא בפ' פנחס אחר פסוק אשר אין להם רועה בין פסוק ויאמר פתוחה אם צריכה תיקון וכתב דאף דבתשו' פנים מאירות סי' י"ג רוצה לקיים ספרים אלו אין לסמוך עליו בזה ואין להביא ראיה מחומשים שנדפסו בטעות זה אחר זה וכן הוא באור תורה ע"ש עוד. [ועיין בט"ז וש"ך סק"ה מ"ש בענין פרשה סדורה שהוזכר בטור וש"פ. ובתשובת מנחם עזריה סימן ק"ו כתב שלא עלה ע"ד תיקון קדמונים לחדש פ' סדורה אלא בהיפוך שהם הזכירו פרשה סדורה לומר שצורה זו פסולה שאינו לא פתוחה ולא סתומה ע"ש ועיין בת' חתם סופר ס"ס רס"א הביא בשם מורו הגאון מוה' נתן אדלר ז"ל שהשיג עליו כי ראה תנ"כ כ"י שנת נ"ד ומצוינים שם פתוחות וסתומות ובכמה מקומות מצויין סדורה ש"מ שמלפנים היו נוהגים בה אך המנהג שלנו מיוסד ע"פ הש"ס ורמב"ם שלא הזכיר שם סדורה. עוד כתב שם בענין הפתוחות וסתומות הגם דבש"ע (ס"ב) כ' דיעשה אליבא דכ"ע מ"מ הסכמתי למנהג סופרי ספרדים כסדר הרמב"ם כמ"ש בכתבי האר"י וכן הסכים בת' רמ"ע שם ע"ש עוד]:

ב **סתומה שעשאה פתוחה**. עיין בתשובת נו"ב תניינא חי"ד סימן ק"ע בס"ת שנמצא בפ' דברים בפרשה סתומה שבין ונסב את הר שעיר ימים רבים ובין ויאמר ה' שסיים הסופר ימים רבים באמצע שיטה תחתונה וכתב מלת ויאמר בראש הדף ונמצא שעשאה פתוחה מה דינה והביא דברי אא"ז בשו"ת פנים מאירות ח"ב סימן כ"ד שהורה למחוק מלת ויאמר שבראש השיטה ולכתוב אותה בסוף שיטה תחתונה ותהיה פרשה סתומה ואף שישאר חלק בראש שיטה לית לן בה כיון שאינו שיעור ט' אותיות וכתב דיפה פסק אך אם היה מלת ויאמר רחב יותר מדאי באופן שאחר הגרירה ישאר חלק כדי שלש תיבות יין א"א לעשות כן רק יעשו תיקון אחר שיגרר המ"ם סתומה של מלת רבים ולמשכה עד שישאר ריוח פחות קצת מט' אותיות ויגרר מלת ויאמר ולחזור ולכתבו באותו ראש השיטה אלא שיניח מעט ריוח בראש השיטה כדי לכתוב ג' אותיות בצמצום ע"ש:

ג **שלא יפגע בשם**. כתב בס' בני יונה דנהגו הסופרים בעת תיקון טעות אם אפשר שיוקח השם הנכתב למעלה בפסוק הקודם להנכתב אח"כ עושין כן וצ"ע בזה אם הוא כשר עכ"ד וכמדומה שראיתי בכתבי הרב הגדול מהר"ר דניאל זצ"ל שמצדד להכשיר בזה:

ד **נקבים**. עבה"ט בשם ש"ך דבא למעוטי שאם היה השם כתוב על מטלית כו' ועיין בשאילת יעב"ץ ח"א סימן קנ"ג שחולק עליו ודעתו לאסור אף במטלית דהמטלית נחשב כיריעה עצמה ע"ש. [ועיין בת' חמדת שלמה סי' כ"ת בס"ת שטעה הסופר בפ' משפטים אצל אלהים לא תקלל שצריך להיות סתומה וטעה וכ' באותה שיטה רק הג' תיבות כי

חנון אני והתחיל תיבת אלהים בשיטה שלאחריה ועשאה פתוחה ויש ספק אולי קידשו הסופר ובפרט שמנהג פשוט הוא לקדשו (ע"ל סימן רע"ו סק"א) וא"כ א"א למחקו וגם לקדור השם קשה הדבר והמציא תקנה באם אפשר לגרר איזה שורות אחר שורה הזאת שכתוב בה אלהים לא תקלל ותחת אותה שורה יניח מטלית ויקדור מקודם התיבות שלאחר אלהים לא תקלל שהמה עומדים בסוף השורה וכשיהיה מונח המטלית יחתוך אלו התיבות אלהים לא תקלל ויזיז אותם ג' תיבות לסוף השיטה וזה י"ל שאינו בכלל קדירה עדיף ממ"ש הש"ך להתיר באם היה כתוב על המטלית בפרט בצירוף הספק אולי לא קידש והסופר צריך להיות אומן וזריז שיעשה הדבק קודם פרידת תיבת אלהים מהיריעה שתיכף כשיזיז אותו לשם יהיה נדבק וא"צ להגביהו מהעמוד כלל גם הקלף באותו מקום צריך שיהיה דק מאוד שלא יהיה הדיבוק נראה להדיא גם בתיקון התיבות ישגיח היטב שלא ישנם משאר תיבות ע"ש]. ועיין בתפארת למשה שכתב דאם השם כתוב בשיטה עליונה מותר לחתוך כל השיטה עם הגליון שלמעלה (וה"ה בשיטה התחתונה כה"ג דחד טעמא הוא) ולדבק מטלית אחר במקומו כי אין זה בזיון כיון שאינו חותך השם כנקב דנראה כקודר אזכרות וכן הורה הלכה למעשה ע"ש. עוד כ' שם דמה שאסור לחתוך השם היינו כשהשם הוא כתקונו וא"צ תיקון אלא שס"ת צריכה תיקון משום פתוחות וסתומות או שכתובים ב' אזכרות וא' מיותר אבל אם השם בעצמו אינו כתיקונו וצריך תיקון ועי"ז תפסול היריעה מותר לחתוך כיון דנפסל אין בו קדושת השם כל כך כההיא דסי' רע"ו סי"א ע"ש עכ"ד וע"ש עוד. ולע"ד אפשר דלא התיר בזה אלא אם השם אינו כתקונו מתחלת כתיבתו שאז לא חיילא עליו קדושת השם כלל אבל אם מתחלה נכתב כהוגן אלא שאח"כ נפסל כגון שנפסק הה"א וכיוצא אסור לחתוך דלא פקעה קדושתו. מיהו מדברי התפל"מ שם משמע דאף בזה מותר לחתוך ע"ש במ"ש ועל הטעמים הנ"ל סמכתי כו' ומ"מ צ"ע בזה ואי"ה לקמן יבואר עוד. וכתב בתשובת הרשב"ש סי' קס"ד בס"ת שנמצא בו תוספת שני שמות שא"נ. א"א הרב ז"ל (הוא הרשב"ץ) כתב בתשובה (עיין בזה בתשב"ץ ח"א סי' קמ"ט וח"ב סי' ק"ט) שיכול לקלוף את השם בסכין חדה ואני רע עלי המעשה ליכנס בספק שמא יחתוך השם לשנים וטוב בעיני לקדור את השם ולגנזו בצלוחית של כלי חרס ע"ש וכ"כ בתשובת מעיל צדקה סי' כ"ט דשמות המיותרים נהגו במקומו ע"פ פסק מורו הגאון מהר"א ברודא ז"ל לקדור אותן עם עוד איזה תיבות מן הפסוק עמו שלא יהא נראה כקודר השמות ומכשירין היריעה הנשארת ע"ש. [וכן העלה בת' חתם סופר סימן ער"ב בס"ת שנמצא תיבת אלהיך מיותר בפסוק כי לא ינקה ה' את אשר ישא ומסיק הלכה למעשה לקדור ד' תיבות דהיינו אלהיך

את אשר ישא ולגנזם ולהטיל מטלית במקומו ולכתוב קצת באותיות משוכות תיבות את אשר ישא כדי שלא ישאר ריוח ג' אותיות ואז שפיר דמי. וכ' שם דבת' הרא"ש שאוסר קדירת השם מיירי להדיא שלא היה שום פסול בהשמות אלא שהפתוחות וסתומות לא נכתבו כראוי והיינו כיון שהשמות אינם גורמים הפסול לא נכון לקדרם אבל בשם יתר דהשם גורם פסול לכמה שמות שבס"ת זהו כבודו וגם בת' הר"י בן הרא"ש שאוסר להדיא אפילו בשם יותר שלא לקדרו איהו נמי לא אסר אלא להשאיר מקומו נקוב שיהיה ניכר גנאי לעולם אבל למלאות הנקב במטלית מודה דשפיר דמי ע"ש בסימן רס"ד שם האריך יותר בזה ושם מבואר דאפילו אין השם מיותר וגם נכתב בכשרות רק שנפסל אח"כ כגון שנמחק קצת מ"מ כיון שעי"ז גורם לכמה שמות קדושות שבהיריעה להביאם לגניזה רשאים לקדרו ולהטיל מטלית ולכתוב שם שם אחר וטוב יותר שיקדרו עוד איזה תיבות עמו ואם אפשר לקדור ע"י גרמא בלי מעשה בפועל עדיף ע"ש]. ועיין עוד בשאילת יעב"ץ שם שהעלה דרך הנכון שיש לנהוג בקדירת האזכרות לצורך. זהו באזכרה יתירה סמכינן אהרבה פוסקים דפשיטא להו דשרי לקדור לכתחלה ולית דחש לדר"י בן הרא"ש בהא ואף שישאר הנקב כמו שהוא ואם אפשר לטלותו במטלית כל מה דאפשר לתקוני מתקנינן וה"ה לכל צורך תיקון השם בדלא סגי בלא"ה. ושרי לקדור עד ארבעה. אבל אם נזדמנו ארבעה שמות שצריכין תיקון א"א לקדרם דמיחזי כמנומר אלא מסלק היריעה ובשביל תיקון הפרשיות העיקר כדברי הר"ם שאין לתקנו כלל אפילו לא יפגע בשם ואצ"ל היכא דפוגע אפילו בשם אחד דהא ודאי אית ביה תרתי לאיסורא היינו קדירה שלא לכבוד השם וגם הס"ת משתנה לגריעותא ובעי גניזה. מיהו אם עבר ותיקנו מתוקן בלבד שלא יהא כמנומר ע"ש. ועיין בתשו' שיבת ציון סי' מ"ז בסופר שטעה וכתב בפ' לך לך בפסוק ה' אלהים מה תתן לי שהשם הראשון צריך להיות אדני ושם השני הויה וטעה וכתב שם השני אלהים כקריאתו דהס"ת פסולה כדלקמן ס"ו אם מותר לקדור השם שנכתב בטעות וכתב דאפילו לדעת המקילין לקדור היינו דוקא כגון שכתב ב' שמות במקום שהיה לו לכתוב רק אחד דהוי כמו קדושה בטעות אבל בנ"ד שגם שם השני ראוי לקדושת השם ואף שהיה לו לכתוב שם הויה והוא כתב אלהים מ"מ לא הוי הקדושה כל כך בטעות ויש לומר דלכ"ע אסור לקדור לכן אין תקנה ליריעה זו וצריכה גניזה. וע"ש בסי' מ"ד שכתב דאם קשה להשיג סופר לכתוב יריעה אחרת והצבור צריכים לס"ת יש להתיר לקדור גם בזה. ואם יש אומן ויכול לקלוף השם שלם ולא יגע בו הוא טוב יותר כמו שהביא המג"א בסי' ל"ב ס"ק כ"ו בשם רי"ל וכ' עוד דאפי' לדעת התוס' דאסור לכתוב דבר במקומו בנ"ד יש להתיר אם נקלף שם אלקים לכתוב במקומו שם

הויה דעיקר עעם התוס' דמקומו הוא קדוש מעבר לעבר וכל זה לכתוב בו דבר שאין קדושה כ"כ אבל כשכותב שם הויה במקומו אין בזה ירידה מקדושה הראשונה ע"ש ועמ"ש לקמן סי' רע"ו ס"ק י"ג בשם תשובת פרי תבואה. [ובענין מ"ש בת' שיבת ציון הנ"ל דלקלוף השם טוב יותר עי' בזה בת' חתם סופר סימן רנ"ט ור"ס שהביא ג"כ דברי המג"א הנ"ל דמתיר בפשיטות וגם דברי הש"ך סק"ג שאוסר וכ' דהיתר לקלוף תליא בפלוגתת רש"י ותוס' ב"ב דכ"א ע"ב גבי סופר מתא ומסיק דמי יכניס ראשו לכתחלה להקל בשם הקודש ומ"מ אין בידינו כח למחות בהסופרים הנוהגים כיון דמרא דשמעתא הוא הרשב"ש (שהובא לעיל) והוא בעצמו כתב שלא מיחה ע"ש. ושם בסימן רס"ד הביא דגם הרלב"ח בתשו' סימן ב' כתב להתיר בקליפת השם ממקומו קליפה דקה וכ' עליו דהוא תמוה דממ"נ אם דעתו לקלוף השם ולכתוב במקומו תיבות אחרות זה לא יתכן דהשם קידש כל עובי הגויל כמ"ש תוס' בערכין ו' ואם יניח כך חלק בלא כתב זה אפשר יתכן בשם אל או יה אבל בשם בן ד' אם יניח מקומו חלק הרי הוא פרשה סתומה לדעת הרא"ש וסיעתו ע"כ תיקון הקילוף ישתקע ע"ש וכ"ז בעצם השם אבל לקלוף אותיות הנטפלים עמש"ל סימן רע"ו ס"ק י"ב] (אך בתשובת גו"ר ותשו' אור ישראל ונהר שלום ובארות המים דעתם כהמג"א דקליפה מותר):

ה **כדי מ' אותיות.** עיין בתשובת תפארת צבי חי"ד סימן ע"ב דכדי ט' אותיות על ס"ת זו משערינן ע"ש:

ו **הם עיקר.** עבה"ט של הרב מהרי"ט ז"ל מ"ש לענין נוני"ן הפוכין ועיין בתשו' מעיל צדקה סימן כ"ט שכתב דדעתו דכל שהם יותר משנים הפוכים מן האותיות שבאמצע הפסוקים עצמם הרי זה המוסיף גורע מאותיות התורה כי שנים שמענו וכל שכתוב יותר הרי חסרה התורה אותן האותיות הנהפכין כי נו"ן הפוכה אינו מגדרן של אותיות ע"ש ועיין בשו"ת לחמי תודה מהגאון מהר"י באסאן ז"ל סימן כ"ח שאין דעתו כן ע"ש שכתב סמך ישר להפיכת הכ"ף פשוטה שבפסוק לשמור את דרך עץ החיים והעלה שאין לגרור ולתקן מה שכבר עשאו הסופרים על פי הקבלה איש מפי איש ע"ש באורך. ועיין בתשובת מהרש"ל סימן ע"ג שהאריך מאוד בענין נוני"ן הפוכין וכתב שם שחפש ובדק בס"ת וראה י"ב תמונות בענין הנוני"ן וביאר שם באיזה תמונה הוא עיקר ואיזה בדיעבד כשר ואין צריך לתקן ואיזה פסול אף בדיעבד וצריך למחוק ולתקן ואופן תיקונם ע"ש ועיין בתשובת נו"ב חי"ד סימן ע"ד שחולק על מהרש"ל והעלה שנוני"ן המנוזרים הם סימנים עומדים בפ"ע אחת קודם ויהי בנסוע ואחת אחרי כלות פ' ויהי בנסוע בריוח שבין הפרשיות וכדי שלא ימעט בשיעור ריוח הפרשה יש להניח אחרי כלות מן המחנה

שהיא לפני ויהי בנסוע באמצע שיטה ריוח כדי ט' אותיות ואח"כ הנו"ן המנוזרת ואח"כ ריוח ב' או ג' אותיות ויתחיל ויהי בנסוע באותה שיטה כדין סתומה ואחר כלות אלפי ישראל יניח ריוח כמו שתי אותיות ואח"כ נו"ן מנוזר ואח"כ ריוח ט' אותיות באותה שיטה ובראש השיטה הב' יתחיל פ' ויהי העם כו' ובזה יוצא מידי כל החששות וצורת הנוני"ן המנוזרין כמ"ש האור תורה. וע"ש עוד שחולק ג"כ עמ"ש מהרש"ל שם שאם עשה הסופר נו"ן יתרה בין הפרשיות נפסלה הס"ת דאפילו אות אחת יתרה פוסלת דהא ליתא ואין לפסול הספר משום יתר אות היכא שעומד בפ"ע ואינו מקלקל את התיבה ע"ש ועיין בתשובות בית אפרים חי"ד סימן ס"ד שדחה ראייתו ומ"מ העלה שהדין אמת ביתר אות בפ"ע שאין לפסול ומ"מ ודאי שיש לתקן ולמחקו משם אלא שהס"ת לא נפסל בכך אבל ביתר תיבה היא פסולה ואם נמצא באמצע הקריאה מוציאין אחרת ע"ש. ומ"ש הבה"ט בשם ש"א יש לפסול אם נכתב ארור שוכב בפ' סתומה ע' בת' מ"צ שם שכתב שאין לפסול בזה וכמו שנמצאת כן תהיה אך מתחלה לא יכתוב הסופר שם סתומה וכן במלת דכ"ה כמו שנמצא כן יהיה ומתחלה יכתוב בה"א (וכ"כ בשו"ת תשובה מאהבה ח"א סימן ע"א ע"ש שהאריך בזה) עוד כתב בענין ויהי ימי נח שנמצא כתוב ויהיו אין מוציאין אחרת באותה שבת והקורא יקרא ויהי ובחול יתקנו אך אינו מחליט בתקנת הוי"ו עד יסכימו עמו ע"ש. ועיין בתשו' בית אפרים שם שכתב בענין מלת פצוע דכה שנמצא כתוב באל"ף שאם עדיין אין הס"ת בשלימות רק הטעות נמצא ביריעה או אפילו בס"ת אלא שנמצא בה עוד טעיות אחרות שהיא פסולה ודאי על ידה ואם הוא רוצה לתקן טעות זה למחוק האל"ף ולכתוב ה"א במקומה הרשות בידו ודוקא אם הספר תורה היא כשרה אין להוציאה מכשרותה למחוק ולתקן בשביל זה לבד. וע"ש עוד בענין כי טבת הנה בסוף פ' בראשית צ"ל חסר בלא וי"ן וכתב שראה בחבור נדפס מחדש שצ"ל מלא וי"ו ולכתבו טובת וכותב שכל הסופרים והספרים בטעות אבל טעה טעות גדול וחלילה לעשות כן ואם נמצא מי שכתב מלא צריך לתקן ולכתוב חסר ע"ש:

ז **אם נמצא**. עיין ש"ך סק"ו ועיין בתשובת אא"ז פנים מאירות חלק א" סימן י"ג:

ח **בשלשים שיטות**. עיין בתשובת מעיל צדקה סימן כ"ט מ"ש בזה. עוד כ' שם דרש דרש אינו לעכב. אש דת צ"ל מלה אחת וקריין תרין ואם כתובה בב' שיטין אפשר שיש לפסול ע"ש [ועיין בת' חתם סופר סימן ע"א בד"ה דפסיק ליה ספרא בענין כדרלעמר דבחולין ס"ה מבואר דהוא שמא חד וב' תיבות והרמ"ה וכל בעלי מסורת הסכימו דהיא תיבה אחת לגמרי וכן הלכה רווחת במסורה נגד הש"ס ומ"מ מפרישים קצת ביניהם להפיס דעת האומרים שהוא ב' תיבות וכבר תמה ע"ז בספר אור תורה פ' לך והאריכו

בזה בת' שב יעקב סימן נ"ו ובב"ש ס"ס קכ"ט ובס' גט פשוט וטיב גיטין והוא ז"ל כ' להסביר דברי הש"ס בביאור נכון באופן שגם בש"ס מבואר דכדרלעמר תיבה אחת ע"ש וגם בסימן רס"ב מזה. עוד שם נדון ס"ת שכתוב בו בעל חנן בשתי שיטין ואין סופר מוכן לתקנו והציבור נדחק לס"ת והביא דברי מנחת שי פ' וישב סימן ל"ט שכתב בשם הרמ"ל ז"ל פוטי פרע ומלכי צדק בעל חנן צפנת פענח כולהון כתובין תרתין מילין וקרי חד שמא כו' וא"כ לא מיכתבי בתרי שיטין וכן מבואר מדבריו בפ' מקץ סימן מ"א אך לפ"ד רמב"ן פ' וישלח י"ל דבעל חנן נכתב בשני שיטין. מ"מ לא שבקינן ודאי של הרמ"ה מפני ספיקא של הרמב"ן וא"כ אם סופר מצוי בודאי יתקננו לכתוב בחד שיטה (עמ"ש בסימן קס"א והובא לעיל סק"א ודוק) ואם אינו מצוי ודחיקא שעתא יש להכשיר עד יבא סופר ויתקן ע"ש בשמו לקמן סימן רע"ו ס"ק י"ד[:

ט **באמצע ריוח**. עיין בתשובת נו"ב תניינא חי"ד סימן קע"ד שכתב בשירת האזינו שאין השורות שוים א"צ לתקן ע"ש:

י **וקטנות** עיין בתשובת רבינו עקיבא איגר סימן ע"ה בענין וי"ו קטיעא בפסוק בריתי שלום אם העיקר כדעת האור תורה שהיא חלוקה בענין שיש צורת י' ולמטה ממנו קו קטן וחולק על רבינו בחיי שכתב דהוא וי"ו זעירא. והאריך בזה לדחות ראית בעל א"ת וכתב דלא מצינו מי שיסבור דהוא מופסק באמצע רק דהריטב"א כתב כן בחידושיו אבל גם זה אינו מוכרח שיהיה כדעת האור תורה דמה שלמעלה יהיה כמו יו"ד ממש אלא דלמעלה יהיה כשיעור וי"ו קטנה ולמטה קו קטן ולכן אין לעשות כדעת הא"ת דיש ערעור גדול ע"ז דילמא אין המכוון בש"ס כזה וא"כ אין כאן צורת וי"ו כלל משא"כ אם עושין כדעת הבחיי אין חשש דאף אם המכוון בש"ס לתמונת אות מ"מ הרי לנו מגדולי רבותינו דאין בזה פסול אם לא עשה ו' קטיעה כלל רק כשאר ויי"ן ולרוחא דמילתא יש לצאת ג"כ לדעת הריטב"א ולכתוב וא"ו זעירא ויניח מעט חלק ולמטה ממנו עוד קו קטן וכן צוה לעשות בספר תורה שלו ע"ש:

יא **והנקודות**. עיין בתשובת אבן שהם סימן כ"א שנשאל על מה מה שנקוד בס"ת וי"ו של ובקומה איזה וי"ו אם הוא וי"ו ראשונה או שבאמצע כי בגמרא בנזיר ובהוריות אמר סתם נקוד על וי"ו של ובקומה והעלה דצריך לנקוד וי"ו שבאמצע תיבה עיין שם:

סימן רעו

א **מהשמות**. עיין בתשובת שמן רוקח ח"ב סימן כ"ה לענין שם אלהים לא תקלל דמרגלא בפומייהו דסופרי זמנינו שהוא חול ואינם מקדשים השם ובאמת נראה דעת

רוב הפוסקים שהוא קודש אך מ"מ הדרך הנכון לעשות כמ"ש בשו"ת מים רבים חי"ד סוס"י נ"ט בשם הלק"ט דבכל שמות שיש ספק אם הם קודש יסמוך הסופר על מה שקידש כל השמות בתחלת כתיבת הספר ויכוין בכך שיתקדשו מאליהן כל השמות הראוים להתקדש וקודם שיתחיל לכתוב התיבה אשר בה הספק יחשוב אם היא ראויה להתקדש תתקדש ממילא בקדושתו הראשונה ע"ש [ועיין בת' חמדת שלמה סי' כ"ח שכ' דסופר מובהק אמר לו שמנהג פשוט הוא לקדשו ע"ש] ועיין בתשובת שבות יעקב ח"ב סי צ"א לענין שם יזבחו לשדים לא אלה כתב בפשיטות שהשם הזה הוא חול וכ"כ בספר מנחת שי אכן בתשובת זכרון יוסף חלק א"ח סימן ט"ו כתב שהוא קודש (ובש"א כ' שהשבו"י גופיה בתשו' חזר והודה שהוא קודש וכ"ד תשובה מאהבה לרא"פ וקסת הסופר והבוחר יבחר) . ולענין אם טעה הסופר והוסיף יו"ד לבסוף שכתב אלהי כתב בתשו' שבו"י שם דאף שקידשו הסופר רשאי למחקו דאחרי דהשם הזה הוא חול הוי כמקדיש בעל מום ע"ש באריכות (עמש"ל סק"ד בשם תשובת יד אליהו) וע' בתשובת בגדי כהונה חי"ד סימן ט' שנשאל על ענין זה בסופר שטעה וכתב יזבחו לשדים לא אלהי עם יו"ד אם מותר למחוק היו"ד וכתב דאף שהעיקר נראה כדעת השבו"י דשם זה הוא חול מ"מ אין להקל בספק איסור דאורייתא למחוק השם הזה כולו או מקצתו והעלה שיש לסמוך בזה על מנהג הסופרים לקדור השם ולדבק קלף מבחוץ אבל אין כותבין השם על אותו קלף ולכן יקדור את תיבת אלהי ולגנזו וידבק קלף מבחוץ ויגרור מלפניו תיבות יזבחו לשדים לא וימעט אח"כ הכתב בכדי שיכניס הארבע תיבות במקום שהיו השלשה תיבות הנ"ל ויסיים תיבת אלה סמוך לקלף הדבוק וישאיר מקום הטלאי פנוי ע"ש [והנה מ"ש אבל אין כותבין השם על אותו קלף כו' כ"כ גם בת' חינוך ב"י סי' ע"ב הובא לקמן ס"ק י"ג דלא יכתוב השם על הטלאי וגם בסי' ע"ז שם כ' ששמע כן מסופרים. ונמשך אחריו גם בתשובת זכרון יוסף סימן י"ד ע"ש. אך בת' חתם סופר סימן רנ"ט כתב שנעלם מהם דברי ש"ך סי' ער"ה (הובא בבה"ט שם סק"ג) דמבואר דפשיטא ליה דמותר לכתוב שם על המטלית ומסיק דאין לנו אלא פשיטותו של הש"ך לכתוב על הטלאי ע"ש] ועיין בספר משנת חכמים הל' יסוה"ת לאו ג' שהביא דברי השבו"י הנ"ל שכתב דהוי כמקדיש שם של חול דלא חייל עליה קדושה דהוי כמקדיש בעל מום וכ' עליו דצ"ע לפי שי"ל דדוקא בקידש שם של חול דלא הוסיף כלום במעשה השם רק החליף דעתו לקדשו בזה אמרינן דדבור ומחשבה גרידא מועיל לעשותו קודש משא"כ כאן שהוסיף יו"ד לשם קודש הוי שינוי מעשה מחול לקודש י"ל דהוי שם גמור לענין מחיקה דהוי כשם הנכתב שלא במקומו ולפמ"ש לעיל להתיר קצת היכא דבמחיקה גופה מתקן (אביא

דבריו לקמן ריש סק"ט) נראה לכאורה דמהני דה"ה כאן מחיקתו שמוחק היו"ד היינו תיקון ושרי אלא דלמ"ש שם דיש לחלק בין תיקון אותו השם ובין תיקון הס"ת י"ל דכאן כיון דשם בלי יו"ד אין לו קדושה ה"ל התיקון כמתקן הס"ת ולא תיקון השם ע"ש ועיין עוד בתשו' זכרון יוסף שם שכתב וכן קנאוני בלא אל פשוט הוא בכל תיקוני סופרים שהוא קודש כו' ועיין בתשובת בגדי כהונה שם שחולק עליו ודעתו שהוא חול וכ"כ בספר מנחת שי (ובתשובה מאהבה לרא"פ וקסת הסופר הסכימו להזכרון יוסף שהוא קדש והבוחר יבחר):

ב **שאינם נמחקים**. עיין בתשו' רדב"ז החדשות סי' ק"ב שכתב שדעתו דדוקא שמות הויה צריך לכתוב לשמן ולא בשאר שמות ע"ש היטב וע' בב"י וע' בר"י שהאריך מאוד בזה והוכיח מירושלמי ומגדולי ראשונים כדעת הב"י דכל שמות שא"נ אם לא כתבן לשמן פסול ע"ש:

ג **שכותב לשם קדושת**. עיין בספר בני יונה שכתב דאם כתב ב' או ג' אותיות מן השם בסתם ולא קדשם לשם השם ונזכר כשרצה להשלים אותו וקידשו כשר דקידושו וגמרו באים כאחד (והביא שכ"כ בתשובת הלק"ט וכ' ואע"פ שאין למידין הימנו מ"מ מצטרף לדעת אחרת) אבל אם בתחלה הוציא כוונתו למלה אחרת כגון שהיה לו לכתוב השם ונתכוין לכתוב יהודה ונזכר קודם הד' האחרונה שצ"ל כאן השם וגו' לשם השם לא מהני ועיין בספר משנת חכמים לאו ג' שכתב כן בשם הרמ"ע מפאנו סימן ל' דאם לא קידש את השם אלא לבסוף דמהני והביא ראיה מהא דהיה צריך לכתוב השם כו' דהא מהני אם עושה מד' ה' ע"ש וע' מ"ש לקמן ס"ק כ"ד בשם הלבוש ותפל"מ דהתם מיירי שידוע שקידשו משמע דלא סבירא להו הכי:

ד **כתב שם אלהים אחרים**. ע' בת' יד אליהו סימן פ"ט בס"ת שחסרה אות ה"א בתיבת לאלהיהם בפסוק כי כן עשו לאלהיהם ונכתב לאלהים אפשר שטעה וקידש כי היה סבור שהוא קודש בעצם וע"כ כתב אלהים והעלה דאף שכתב הרמ"א דהוי כמו מקדיש בעלי מומים י"ל דהכא הוי כמו כתב השם שלא במקומו ולא דמי לאלהים אחרים דהא הוי חול גמור ולא מצי לקדש כי מומו ניכר אבל הכא כו' ולכן יש לקדור כל תיבת אלהים ולכתוב אלהיהם ע"ש עוד ועמש"ל סק"א בשם תשובת שבו"י בענין שם יזבחו לשדים לא אלה מבואר שם דאף היכא שאין מומו ניכר לא חייל קדושה ואף בעל משנת חכמים לא חלק שם עליו אלא בהוסיף יו"ד ע"ש. [ועיין בת' חמדת שלמה סימן כ"ח מ"ש בזה]:

ה **שני שמות**. כתב בספר חמודי דניאל כ"י שני שמות שהיו כמו תיבה אחת צויתי לחתוך ביניהם ולשום מטלית ויתרחק ואפילו בתפילין ומזוזות מותר לעשות כן ואין

לזה משום שלא כסדרן כיון שאינו כותב וכן אם כתב שם הקודש נחלק ונראה כב' תיבות יחתוך באמצע במקום הפנוי ויקרב אוחם ויתן מטלית מבחוץ ולדבק בדבק ויהא נזהר שישאר קלף לכ"א בלא המטלית:

ו **עליהם זהב**. עיין בתשובת נו"ב תניינא חיו"ד סימן קפ"א בשם שחצבוהו על הארון הקודש אם מותר לצפות אותו בזהב או לא משום מחיקת השם וכתב דאף שכתב הנ"י בהל' ס"ת דאם זרק זהב על השמות שנכתבו בדיו פסול דכתב עליון כתב ומבטל התחתון לפי שהוא מוחקו כו' וא"כ בנ"ד יש לאסור מ"מ יש לחלק דהתם נכתב השם בדיו כדינו והיה בקדושתו וע"י הזהב פוסל את השם מקדושתו דהא הלכה היא לכתוב בדיו דוקא הוי זה מוחק אבל כשהיה מתחלה בצבע אחר אף שמחפה עליו זהב אין זה מוחק דמאי חילוק בין צבע אדום לירוק ולכן בנ"ד אין שום חשש ע"ש. ומזה נלמוד שמותר להעביר קולמוס על אותיות השם שנתיישן הכתב ואין לחוש בזה שמוחק הכתיבה התחתונה (ואף דבש"ס גבי פלוגתא דר"י ורבנן בכתב יהודה מבואר להדיא כן י"ל דשאני התם שלא נכתב בקדושה ומותר למחקו כבה"ט סק"ט) וכן ראיתי בכתבי הרב הגדול מהר"ר דניאל זצ"ל שפסק כן. [ועמ"ש בזה לעיל סי' רע"א ס"ק י"ח] אך נראה לי דדוקא כשקצת צבע הדיו קיים או שקפץ כל הדיו מכל אותיות השם או משלש אותיות אחרונות אבל אם שתי אותיות אחרונות רישומן ניכר וב' אותיות ראשונות קפץ כל הדיו ולא נשאר רק רושם אדמימות אין תקנה בהעברת קולמוס לפמ"ש לקמן ס"ק ך' דהשם צריך להיות כתוב כסדרן ועיין במג"א בא"ח סימן ל"ב סעיף כ"ז. ועיין בתשובת שמש צדקה חי"ד סימן נ"ט שכתב דטיפת שעוה שנפל על אותיות השם אין ספק דפיסול אין כאן ולא דמי לזרק זהב דהתם הזהב מבטל את הדיו ומעלימו מן העין אבל הכא האותיות ניכרות ואין השעוה מבטלתם ואם טיפת השעוה עבה יכולים להעבירה מעט מעט באיזמל בלי שום חשש מחיקה כו' ע"ש. ועיין בתשובת מקום שמואל סימן ג':

ז **ולא יצא מהם כלל**. עיין בתשובת אבן שהם סימן מ"א שכתב דזה דוקא לכתחלה אבל בדיעבד אין לפסול משום זה ע"ש ועיין בתשובת פאר הדור להרמב"ם סימן ס"ט שכתב להדיא דאף בדיעבד פסול וצריך להחליף זאת היריעה ולגנזה ולכתוב אחרת ע"ש ועיין בתשובת באר שבע בסוף הספר שכתב ג"כ דאף בדיעבד פסול (ועיין במג"א סימן ל"ב ס"ק מ"ז) וכתב עוד דלאו דוקא שמות הוי"ה הדין כך אלא ה"ה בכל השבעה שמות שאין נמחקים ואפילו כל הנטפל לשם מלאחריו כגון כ"ם מאלהיכם וה"ם מאלהיהם שוים בדין זה שיהיו כולם בתוך הדף ע"ש עיין בשאילת יעב"ץ ח"א סימן קנ"ד דספוקי מספקא ליה בהא אם גם אותיות הנטפלות לשם מאחריו צריכים שיהיו בתוך הדף ועוד

מסופק אם אותיות הנטפלות לשם מלפניו כגון אותיות בוכל"מ אם רשאי לכתוב חוץ לשיטה כיון דאפילו למחקן שרי או דילמא לענין זה אפילו בנטפלות מלפניו יש קפידא משום דמזיד הוא. ודעתו דיש להחמיר בין בנטפלות מלפניו ובין מאחריו דלכתחלה אין לכתבם חוץ לשיטה אכן בדיעבד אין לפסול. אמנם במקצת השם צ"ע למעשה בין בתלוים בין חוץ לשיטה אפילו בדיעבד ע"ש:

ח **חוץ לדף**. ע' בתשובת מעיל צדקה סימן כ"ט שכתב דשם שחציו על המטלית וחציו על היריעה הוא יותר גרעון מנכתב חציו חוץ לשיטה עיין שם:

ט **אסור למחוק**. עיין בס' משנת חכמים ריש לאו ג' שנסתפק במי שהיה צריך לכתוב שם קטן וכתב שם גדול כגון שהיה צריך לכתוב י"ה או אל וכ' יהו"ה או אלהים וכמו כן בהוסיף וכתב אותיות הנטפלים במקום שאינו צריך אי יכול למחוק ולעשות משם גדול שם קטן והאריך בזה והביא סמוכים להתיר דאף לדעת הפוסקים האוסרים מוחק ע"מ לתקן לא אסרו כ"א במוחק ואח"כ מתקן אבל היכא דבמחיקה גופא מתקן לא מקרי מחיקה כלל רק תיקון ואף דבנ"ד לא נפסל השם מתחלה רק נכתב שלא במקומו שרי למחוק ומיהו אם כתב שם שלם מיותר בס"ת אסור למחקו וקצת פוסקים אסרו אפילו לקדור אף דבמחיקה גופה מתקן יש לחלק בין תיקון ס"ת ובין תיקון אותו השם (לע"ד חילוק קלוש הוא דגם בכ' שם גדול לא מקרי תיקון השם רק תיקון ס"ת) ועי' עוד שם שכ' דאף שדעת רוב הפוסקים דסתמא פסול בס"ת ולא כדעת התוס' במנחות דף מ"ב מ"מ אסור למחקו (משמע דאף לצורך תיקון אסור) ואף שכ' הב"י בשם סמ"ק דדוקא אם כתב מדעת אבל שלא מדעת לא דשלא מדעת גרע מסתמא דסתמא היינו שיודע עכ"פ שכותב אותיות השם רק שלא היה במחשבתו לשם קדושת השם ושלא מדעת היינו שאין יודע אם כותב אותיות השם כלל והוי כמתעסק דגרם מסתמא והוי כאילו כתב בפירוש שלא לשמה דאז אינו קדוש ומותר למחוק לצורך ע"ש. ועיין בתשובת נו"ב תנייא חא"ח סימן י"ז שכ' לענין בהכ"נ שבכפר שנתייחד חדר א' ונכתב על הכתלים תפלות ובקשות משמות שאין נמחקים כו' ומ"מ לעשן בתוכו י"ש אסור שמשחיר הכתלים וגורם מחיקת השם ע"ש. ועיין בתשובת מעיל צדקה סימן כ"ג שהביא בשם אא"ז בעל פנים מאירות שכ' במעשה שהיו רוצים לצייר בהכ"נ ועל הכתלים היה כתוב כתב ישן שמות שאין נמחקים שאין איסור בזה והביא ראיה מסוטה דכתבו ישראל את התורה בשבעים לשון וסדו בסיד ואיך עברו אמחיקת השם א"ו שאין איסור בזה כיון דלאחר שיגרור הסיד רשומו ניכר ע"ש והגאון בעל מ"צ שם בסימן כ"ד דחה ראייתו והעלה דאסור ע"ש ועיין מזה בפנים מאירות עצמו ח"א סימן מ"ה באמצע תשובה באריכות. וע' עוד בנו"ב שם

שתמה למה השמיטו הטור וש"ע דינא דברייתא בשבת ק"כ במי שהיה כתוב שם על בשרו ויישב בדוחק משום דלקמן סימן רפ"ב ס"י מבואר דאסור לגרום מחיקת השם ולהכי צריך כלי חרס והוא מש"ס דמגילה וסותר לסוגיא דשבת ע"ש ועמש"ל סוף ס"ק י"ט:

י **למחוק**. כ' בר"י בשם מהר"י חאגיז שם אל נקוד ציר"ה שהוא קודש אם נקד תחתיו נקודה אחרת ועשאו פגול שהוציאו מקודש לחול יש להסתפק אי הוי כמוחק השם ולענין שבת מה דינו ואפשר כיון דלא עשה מעשה בגוף האותיות לאו מלתא היא ע"ש. וצ"ל דהוא מיירי בשם שנתקדש אי נמי שלא לצורך תיקון עבה"ט ס"ק ט' ועמש"ל בס"ק י"ג בשם ת' ר"ע איגר:

יא **משבעה שמות**. עש"ך לעיל סימן קע"ט ס"ק י"א שכתב בפשיטות דשם שנכתב בלשון חול כגון גא"ט בל"א מותר למחקו אכן בתשובת חות יאיר סימן ק"ו כתב דאם כתב גא"ט בכתב אשורית אפשר דאסור למחקו מפני הכוונה בעת כתבו עם תמונה הקדושה ע"ש ויש להחמיר וכמש"ל ס"ק ט"ז בשם בני יונה וע' בתשובת שער אפרים סימן צ' באחד שנכפה ר"ל ואמרו המומחים לכתוב קמיע על קלף צבי ולא מצא קלף צבי רק מס"ת אם מותר לחתוך חתיכה של קלף מס"ת לצורך הקמיע מאחר שצריך לגרור הכתב ולמחוק כמה שמות. והביא ראיה מהא דאיתא במס' סוכה ובסנהדרין גבי דוד. דקפי תהומא אמר מי איכא דידע אי שרי למכתב שם אחספא ולמד ק"ו ומה לעשות שלום בין איש לאשתו כו' אמנם יש לחלק עכ"ל ולע"ד איני יודע מה מקום הספק בזה אם הוא חולה שיב"ס פשיטא דשרי ואם אין בו סכנה פשיטא דאסור כיון שהוא איסור תורה וצ"ע כעת:

יב **הנטפלות**. בתשובת נו"ב חי"ד סימן ע"ו נשאל בסופר שטעה בפ' תצוה וכתב אלהיכם במקום אלהיהם אי מותר לקלוף הב' אותיות כ"מ ולכתוב במקומן ה"מ כיון שאיסור המחיקה בנטפלים הוא רק מדרבנן כמ"ש הט"ז והשיב דמ"מ אסור לקלוף ואפילו המתיר לקלוף שם עצמו אוסר בזה מטעם דהשם בכ"מ שהוא קדושתו עליו מה שא"כ נטפלים ע"ש [ועיין בת' חתם סופר סימן ר"ס שנשאל על ענין כיוצא בזה שטעה הסופר וכתב אלהינו במקום שהיה ליה לכתוב אלהיכם אי שרי לקלוף נ"ו ולכתוב כ"ם במקומו. והביא דברי הנו"ב הנ"ל וגם דברי הגאון בני יונה שדעתו מה שאמרו הנטפל להשם היינו שראוי להיות כן כגון שראוי לכתוב באותו מקום אלהינו ואירע שום קלקול בנ"ו של אלהינו וצריך מחיקה אסור למחקו שכבר קידשו השם אבל אם הנטפל נכתב בטעות אע"ג שקידשו במחשבתו הו"ל כמקדיש פסולים לגבי מזבח ולא קידשו השם ונמחק להדיא. ופלפל בדבריו דאולי מה דהשם מקדש נטפל לו משום דדמי לכלי שרת

המקדשים כל הנוגע בהם והרי מזבח הזהב מקדש אפי' מה שאינו ראוי לו כלל. והעלה להלכה דודאי הנטפל כדינו שלא בטעות אין לקלפו מטעם שהמציא הגאון נו"ב הנ"ל דהו"ל הורדה מקדושה ואם נכתב בטעות ונטפל שלא במקום הראוי אין למחקו מחיקה גמורה אבל לקלוף אותו הנטפל זה מותר גמור דמטעם ספק מחיקה ליכא כיון דכל איסור המחיקה בנטפלים הוא רק דרבנן ומטעם הורדה מקדושה ליכא דהרי גם כשהיה כתוב עם השם לא היה שייכות עמו ועוד דהוא גורם פסול דהורדה לכל היריעה ולכמה שמות הכתובים שם כו' ומסיק דכן ראוי להורות ע"ש וגם בסי' רע"ד שם]:

יג **מאחריהם**. עבה"ט ומ"ש אם שכח היו"ד של אלהינו כו' עט"ז שכתב שג"כ אין תקנה לזה שיגרוד הנו"ן וי"ו ולכתוב יג"ו דגם כאן קדשו השם של אלקי כו' אלא הנכון בזה לסלק היריעה לגמרי ואם אי אפשר בקלות לסלק היריעה ולכתוב אחרת יקדור את השם כולו ואף דאסור לקדור האזכרות מ"מ כבר נהגו הסופרים כו' ע"ש. והנה מ"ש כבר נהגו הסופרים לקדור עיין בשבו"י ח"א סימן פ"א שקורא תגר על הנוהגים לקדור עיין שם באורך ועמש"ל ר"ס הקודם מזה. ומ"ש שאין תקנה שיגרוד הנ"ו עיין בזה בתשובת מהר"ם מלובלין סימן קי"ב שהעלה שיעשה כן שימחוק הנ"ו ויכתוב יג"ו ועיין בתשובת שמן רוקח ח"א סימן מ"ז שהעיקר כמהרמ"ל ואילו ראה הט"ז דברי המהר"ם לובלין לא היה כותב כן ע"ש ועיין בזה בתשובת עבודת הגרשוני סימן צ"ה ובשאילת יעב"ץ ח"א סי' קנ"ב [ועיין בת' חתם סופר סי' רס"ג נידון ס"ת שנמצא בתיבת אלקינו שהאריך הסופר תחתית הנו"ן וכ' הוי"ו בצדה באופן דמעליונו של הנו"ן מופרש הוי"ו הרבה ומתחתית הנו"ן הוא סמוך דפסול לדעת מג"א סי' ל"ב ס"ק ל"ג ודעת הרב השואל שלא למחוק הוי"ו להדיא שהוא נטפל להשם אלא לכתוב תחלה ו' בתוך הנו"ן כמ"ש מג"א כמו פני ארצי ועי"ז ממילא בטל לה טפילתה של הוי"ו ההוא ושוב ימחקנה להדיא אע"ג דכתיבת הוי"ו בתוך הנו"ן הוי מחיקת הוי"ו שניה מ"מ אינו אלא גרם מחיקה ומסתייע מתשובת עה"ג סי' צ"ח. והוא ז"ל השיב דת' עה"ג שם פשיטא ליה עוד דהנטפל לשם מאחריו אינו אלא איסור דרבנן ומש"ה נכנס לקולא זו ולדעתי שני הדברים אינם נכונים כי הנטפל לשם מאחריו דאורייתא הוא (ע"ש בסי' ר"ס שהוא ז"ל בעצמו הסכים כדעת הסוברים שהוא רק דרבנן) ולכתוב אות שעי"ז יפסל אות אחר מחיקה גמורה היא ולא גרמא ואדרבה גרע יותר דאם ימחוק מתחלה הוי"ו בידים ליכא אלא איסור מחיקה אבל שוב כשכותב ו' שניה הרי נכתבה בקדושה והיתר משא"כ אם ע"י כתיבת הוי"ו שניה במחקה הראשונה הרי נעשית המצוה בעבירה ממש. והעלה בנידון שלפנינו אם נראה להדיא שהיא כתיבה שנחלקה לשנים שזה פסול בלי ספק מותר למחוק הוי"ו

בהדיא ולכתוב אחרת בתוך הנו"ן דהרי מפני זה אנו מוחקים מפני שנראה כשתי תיבות א"כ אינה נטפלת להשם אך אינה נראה להדיא כשתי תיבות דבזה מסופק הב"י. ומ"ש המג"א שם דבלבוש כ' דיש להחמיר ט"ס הוא כי לא נמצא כן בלבוש. נמצא א"א למחוק הוי"ו דילמא כשר הוא גם אסור לקדור השם אע"ג דשם שנכתב בטעות נוהגים לקדור היינו כשהשם גורם הפסול כגון שנכתב בטעות אבל זה נכתב בקדושה ואפשר גם הוי"ו כשרה והוי מחיקתו ספק איסור דאורייתא לא ידעתי לו תקנה. ומ"מ שלא לגנוז יריעה שלימה יש להתיר לקדור הוי"ו ולגונזה ויכתוב ו' אחר בתוך הנו"ן ע"ש ועמ"ש בשמו בסוף ס"ק הקודם] ועיין בתשובת פני יהושע חיו"ד סימן ה' שהעלה בסופר שהיה צריך לכתוב אלקיו ושכח הוי"ו דמותר לתלותו ביני שיטי ע"ש. ועיין בתשובת שמן רוקח שם שנשאל בס"ת שנמצא כתוב שם אלקים חסר י' מה דינו והעלה שדרך המובחר למחוק המ' ולכתוב י"ם וכתב דגם הט"ז מודה בזה ע"ש. [וכה"ג כתב בת' חתם סופר סימן רע"ג בס"ת שבפסוק את האלהים התהלך נח השמיט הסופר ה' של האלהים וכ' את האלים דפשיט שיש למחוק י"ם ולכתוב הי"ם במקומם וצריכים להתקדש בקדושת השם כדמעיקרא ע"ש]. ועיין בתשובת חינוך בית יהודה סימן ע"ב בסופר שרצה לכתוב ויאמר ה' אלקים אל הנחש וטעה ולא כתב אלקים ומסופק אם כתב תיבת אל לקדושת אלקים או לא והעלה לקדור מלת אל ולדבק קלף מבחוץ רק לא יכתוב השם על הטלאי וכתב דאף שהט"ז החמיר שלא לקדור רק כשאינו בקלות לסלק היריעה מ"מ בנ"ד ספק קרוב לוודאי שכוון לכתוב אל הנחש כפשוטו לכן מותר בזה לקדר אפילו כשיש בקלות לסלק היריעה כדי שלא יבא לידי גניזת שמות שנכתבו בקדושה מפני ספק רחוק כו' ע"ש ועיין בתשובת רבינו עקיבא איגר ז"ל סימן ע' שנשאל על כיוצא בזה בס"ת שנמצא כתוב בפ' ויחי בפסוק ויאמר יעקב אל יוסף אל שדי היה כתוב רק ויאמר יעקב אל שדי וב' תיבות אל יוסף נחסרו וא"א לתקן ע"י שימחוק מקודם איזה תיבות ולכתוב ויאמר יעקב אל יוסף דמאן לימא לן דשכח הסופר אל יוסף דילמא כתב ויאמר יעקב אל ושכח יוסף אל וא"כ תיבת אל לא נכתב בקדושה וגם העברת קולמוס לשמה לא מהני בזה וכתב דיש לתקן ע"י שיתלה ביני שיטי בין תיבת אל לתיבת שדי ב' תיבות אלו יוסף אל ולקדש שם אל ההוא אף דיש לפקפק ע"ז אולי קידש הסופר תיבת אל ועתה יהיה נקרא תיבת אל הראשון בשם אל והוי כמו מחיקה. וסברא זו מוכח בלבוש סימן זה מיהו אין סברא זו מוכרחת (עמש"ל ס"ק יו"ד בשם בר"י) ואף להלבוש י"ל דהוי רק מדרבנן דדמי למחיקה. ממילא בנ"ד דהוי ספק שמא לא נתקדש הוי ספק דרבנן ומטעם זה אין לחוש ג"כ דילמא ע"י תלי' זו יסברו שתיבת אל הראשון הוא חול ויבואו למחקו (עיין

א"ר סימן קמ"ג ס"ק ג') כיון דהוו רק ספק ואף אם ימחקו אפשר לא עבדי איסורא לא חיישינן כולי האי ע"ש. ולפ"ז גם בנדון דחב"י הנ"ל יש לעשות תקנה זו היינו לתלות תיבת אלהים קודם תיבת אל הנחש וזה עדיף יותר. ועיין בתשובת פרי תבואה סימן ע"ג ביריעה שטעה בה הסופר שהיה לו לכתוב ב' שמות הוי"ה ואלהים וכתב הויה במקום אלהים ואלהים במקום הוי"ה והעלה כיון דא"א בקל לסלק היריעה המיקל לסמוך בזה על הט"ז ולקדור השמות לא הפסיד (רק שלא יכתוב השמות על הטלאי ויעשה כמש"ל סק"א) ועמ"ש לעיל סי' ער"ה סוף ס"ק ד' בשם תשובת שיבת ציון. ועיין בתשובת פני אריה סימן מ"ה בס"ת שנמצא כתוב במקום אלהים אלהיך אי מותר למחוק הכ' ולכתוב במקומה מ"ם סתומה והעלה דאותיות הנטפלים שאין להם מצד עצמן שום קדושה אלא ע"י השם שמקדשן לא נתקדשו אא"כ נכתבו מדעת ובכוונת הכותב שיכוין שיתקדשו ע"י השם בהטפלם לו אבל אם כתבן בלא מתכוין או שהיתה כוונתו עליהם בטעות אין בהם שום קדושה ומותר למחקן (עיין בתשובת ברית אברהם חלק א"ח סימן י"ב שהעיר ג"כ בזה) ולפיכך ך' זו של אלהיך שנכתבה בטעות לא מבעיא היכא שהיה סבור שהוא כותב מ"ם ונזדמן שכתב ך' דהא ודאי שלא מדעת נכתבה אלא אפילו אם טעה שהיה סבור שיש לו לכתוב ך' וכתב אותה על כוונת ך' ולטפלה אל השם הוי נמי כאילו נכתבה שלא מדעת ומותר למחקה וסיים דהמחמיר בזה ומביא יריעה שלימה עם השמות לידי גניזה עליו להביא ראיה [עמ"ש בסס"ק הקודם שכן הוא דעת הבני יונה ואין כן דעת ת' חתם סופר ולפי דבריו אסור למחוק כאן הך' להדיא רק מותר לקלוף אותו ולגנזו ולכתוב במקומו מ"ם ע"ש] וע"ש בד"ה וה"ה הכא שנראה דעתו דאם הטעות הזה היה בראש היריעה שהיה רוצה בהתחלתה לכתוב אלהים וכתב אלהיך שאין הדבר ניכר לכל שטעה שאפשר שהיה בדעתו לכתוב פרשה אחרת המתחלת אלהיך אע"פ שהוא בעצמו יודע שאינו כן איכא למימר דהוי דברים שבלב וע"כ נתקדש הך' וע"ש עוד בסימן מ"ו שהעלה דאיסור מחיקת הנטפלים אל השם מאחריו אינו אלא מדרבנן וכדעת הט"ז ומ"ב ומהר"ם לובלין ולא כהלבוש ע"ש:

יד **שם יה**. כתב הב"י בבד"ה בשם הרשב"ץ בס"ת שכתב כס יה בשני שיטין ונראה שנתכוין הסופר לקדשו. ולא מלאו לבו לפוסלו דלמא הלכה כמאן דסבר הכי כו' ולצאת ידי ספק צוה לגרוד מלת כם ולהרחיב הלמ"ד של על ולכתוב כס בין השיטין על יה עכ"ל וע' בספר נחלת עזריאל בחולין דף ס"ד ע"ב בס"ת שנכתב מלת בית אל בשתי שיטין והסופרים נהגו לכתוב בב' תיבות ובחדא שיטה מה דינה בדיעבד וכאן אי אפשר לעשות תיקון שכ' הרשב"ץ הנ"ל דהכא היה במלות אל בית אל ולא יוכל לגרור ולהרחיב

מלת אל שלפניה וגם להניח תיבת בית פנוי א"א לפי שכ' בתשובת כנסת יחזקאל סימן ל"ו דיש לחוש לחומרא לדעת הטור דבשלש אותיות הוי פרשה והאריך בזה והעלה אף שאין כותבין לכתחלה בב' שיטין מ"מ בדיעבד לא מצינו לפסול בזה ופשיטא בנ"ד דא"א למחוק האזכרה ע"ש] ועיין בתשובת חתם סופר סימן ע"ר שאלה כזו בס"ת שנחלק בית אל לשני שיטות. וכתב דמ"ש בס' אם למסורת בשם מנחת שי לפסקינהו בתרין שיטין ט"ס הוא מכמה ראיות ונ"ל דלא לפסקינהו וקצת סעד נמי מהא שאין הסופרים מקדשים שם אל שבתיבת בית אל. וכתב בא"ר הטעם מדלא תרגם אונקלוס בית אלהא רק בית אל א"כ מהא גופא מוכח שיש שייכות להתיבות זה עם זה ואינם נחלקים לגמרי אמנם מ"מ נראה דכל הני (ר"ל מה דחשיב במס' סופרים בית אל ובן אוני וחרה אפי וחרה אף) בדיעבד לא עיכב ומכ"ש שהבא להחמיר ולתקן שעכ"פ לא ימחוק שם אל אע"פ שלא נתקדש כי טוב יותר לתלות בית למעלה מתיבת אל ע"ש]:

טו **וצב מצבאות**. כתב בספר בני יונה דלאו דוקא צב מצבאות או א"ה מאהיה שנמחק אלא אפילו כתב כולו חוץ מאות אחת מגמרו של שם אפשר דרשאין למחקו כיון שאין כיוצא בו שם במקום אחר ואפילו באד"נ מאדני יש להסתפק לדעת המתירין ואולי באד"נ יש להחמיר יותר כיון שהוא ית"ש נקרא ג"כ אדון לאפוקי שאר השמות. וכתב עוד דאם כתב ו"ה מהויה ודעתו להוסיף לפניו ב' אותיות הראשונים רשאין למחקו וכתב עוד דשם קדוש שנמחק מקצתו מאליו או ע"י אדם שוגג או מזיד אפ"ה אסור למחוק הנשאר ממנו עיין שם:

טז **מחמירין בזה**. עט"ז ועיין בס' ארבעה טורי אבן על הרמב"ם פ"ו מהלכות יסוה"ת שתמה דמשמע שגם בא"ה מחמירים דמדכתב ויש מחמירים בזה נראה דאאהי' קאי כדברי הלבוש או לכל הפחות אשניהם כדברי הט"ז ובאמת לא נמצא שום דעה שיחמיר בא"ה וכנ"ל להגיה בלשון הג"ה וכצ"ל וכן א"ה מאהיה וא"ד מאדני ויש מחמירים בזה היינו בא"ד אבל בא"ה אין שום מחמיר ומ"מ לא מלאו לבו להקל נגד רבותינו האחרונים ע"ש וכ"כ בס' בני יונה דהמחמירים אינם מחמירים כ"א בא"ד מאדני ולא בא"ה מאהיה. ועכ"ז אין למחקו אלא דוקא לצורך וכן אותם השמות שכותבין בסידורים ב' יודי"ן או ה' ודומיהן לסי' ששייך שם השם לא ימחקם כ"א לצורך גדול וזהו מכבוד השם ויראתו ועיין בספר יד הקטנה פ"ח מהל' יסוה"ת אות פ' שכתב דלפי דעת היש מחמירים נראה דה"ה וכ"ש בכתב אל"ה מן אלהים עיין שם:

יז **בסידורין**. עבה"ט של הרב מהרי"ט ז"ל ומ"ש או מצויירין במשי ע"י תפירה אסור למחקן. עיין בזה בתשובת דברי יוסף. ומ"ש בשם חו"י סי' ט"ו בחותם שחקוק עליו

שם הויה אסור להתיכו כו' עיין בבני יונה שכתב דמה דמשמע מדברי חו"י שם שמתיר בהנאה אילו נקלף השם ממנו ליתא דכל הטבעת מקרי מקומו וכולו אסור מיהו אם החקק באבן וקבוע בטבעת זהב אפשר דאין הזהב נאסר וכ' עוד דכ"ז כשנתקן ע"י ישראל אבל אם עובד כוכבים חקק שם בן ד' על חותמו שגם שמו שם ודאי לעצמו חקק וה"ל כס"ת שכתבו אפיקורוס כו' ע"ש היטב. כתב עוד בס' בני יונה שם בשם תשובת חו"י טבעת של פרקים שעל כל פרק ממנו כתוב אחד מאותיות השם ונעשה לפרוק ולסדר מותר לפרוק ואין בזה משום מוחק דלפירוק קיימא ועפ"ז נהגו היתר מסדרי הדפוס שמפרידין אותיות השם ואפשר דבדפוס קיל טפי שהם מהופכים כחומר חותם וכן המניחין תפילין ועושין על היד כדמות אותיות שד"י ואח"כ מסלקין מעל היד והכל בהיתר אחד ואני נוהג למנוע בכל זה עכ"ל:

יח **נדבקה אות לחברתה.** עיין בתשובת נו"ב תניינא חי"ד סימן קס"ט שכתב דדוקא כשהם דבוקים מתחלת כתיבתן שזה פסול לכל הדעות ולכך הגרידה הוא תיקון בודאי אבל בנעשה אח"כ לא כי שמא הלכה דאינו פסול ואסור למחוק אפילו מקצת אות עכ"ד ע"ש. [וע' בת' חתם סופר סי' רס"ו אודות הלמ"ד שבתיבת אלקים שניקב למטה באחורי עוקצה התחתון בעקמומיתו ונשאר עכ"פ רושם דק הניכר לעינים וכתב דיש לעבות הקוץ הדק בפנים כדי שיהא נראה יותר לעין ולכוף העוקץ לתוכו וכשר. כי להוסיף דיו באותיות השם פשיטא דשרי ואף אם ע"י הוספת דיו ונגיעת הקולמוס יחסר מקצת מדיו המיושן שבשם ג"כ אין חשש והנקב שבצדו החיצונית שעי"ז אין האות מוקף גויל אין בזה קפידא כמו שפסק בא"ח סימן ל"ב סעיף ט"ז ומה שהקשה ט"ז שם ס"ק י"ד שסותר למ"ש בסעיף שלפני זה. שכח דברי עצמו מה שהשכיל שם בסק"ח. ואם ירצו להטיל מטלית על הנקב מבחוץ פשיטא דשפיר דמי ע"ש]:

יט **דיו שנשפכה.** עיין בתשו' מאיר נתיבים שאלה י"ד בס"ת שאירע שהשם אלקים נמחק ה"א לגמרי ולא ניכר והלמ"ד וה' ויו"ד ניכרים ע"י תינוק דלא חכים ודלא טפש ונראה שטיפת דיו נפלה על כל השם וכתב שם גדול אחד שאופן תיקונו יהיה שימחוק הא' לגמרי ע"מ לתקן והג' אותיות לה"י יגרר סביב האותיות ואין זה חק תוכות דהואיל והכתיבה היה ניכר מועיל תיקון וגדולה מזו נראה דאפילו אם היה מחובר תוכו הפנימי של הה"א בגגו אפ"ה מותר לתקן לגרד מהגג ואף שהרמ"א כתב שיש לספק בזה היינו בכתב מתחלה כן שגם אותו מקצת נתקדש בקדושת השם משא"כ בנפל טיפת דיו דאין בזה המקצת קדושה מותר לגרור ולפתוח. והוא ז"ל פקפק קצת בתיקון הנ"ל ע"ש ועיין בתשובת אא"ז פנים מאירות ח"ג סימן כ' ועיין בתשו' בית אפרים חי"ד סי' ס"א שנשאל

בס"ת שנפל דיו על אות מהשם ולא היה ניכר כלל וכשרצו לתקן נתקלף הדיו מהשם ונתגלה האות מה לעשות שלהניחו כך הוי חק תוכות ואם למחוק האות ולכתוב אחרת יש לחוש לדעת הפוסקים דאחר שנגמר האות אם נפל דיו אין לחוש דא"כ הוי מוחק השם והעלה להמציא תקנה לזה ע"פ מה דמבואר בשבת ק"כ דע"י גרמא שרי ואפילו גרמא בידים (עיין לעיל סוף ס"ק ט' הבאתי בשם תשובת נו"ב דאנן לא קיי"ל הכי) ולכן כדי לצאת מן הספק יש למחוק האות ע"י גרמא להניח עליו נייר או גמי מלוחלח במים וזה יהיה גרם שימחק וליתר שאת יש לעשות גרם מחיקה זו ע"י קטן ומכ"ש אם לא הגיע לחינוך ודאי שרי ואף אם הקטן ישפשף קצת מדעת עצמו אין אנו אחראין לזה ע"ש באריכות גדול:

כ **ה' של שם**. עיין בתשובת גינת וורדי' חא"ח כלל ב' סימן י"ב שכ' דהשם צריך להיות כתוב כסדרן דוקא ובאל"כ פסול לס"ת אלא דמ"מ אסור למוחקו והרמ"א כאן מיירי בה"א אחרונה ע"ש וכן בתשובת נו"ב קמא חי"ד סימן ע"ו בשאלת הרב הגדול מהר"ר טיאה וייל כתב ג"כ שהשם צריך לכתוב כסדרן דוקא גם בס"ת וכן משמע בס' תפל"מ ע"ש:

כא **שנראית כח**'. עיין בשו"ת השיב ר' אליעזר סי' ו' שנשאל בדבר ס"ת שכתב בה לערך ארבעה שמות הויה שהיו"ד הוא כמו ח' קטנה והיינו שהקוץ שמאלי נמשך למטה שוה עם הירך ימיני וכל העולם קורין אותה יו"ד. והעלה דיש היתר בנ"ד או לקלוף היו"ד או לתקן בכתיבה למשוך במתג מקוץ השמאלי לירך ימין ואח"ז למשוך מעט וקט הירך למטה רק שלא תדמה לו. אך נסתפק אם כשמתקנין היו"ד צריך לחזור ולקדש השם בהעברת קולמוס או לאו והביא קצת ראיה דא"צ שוב שנית לקדש השם ועמש"ל סימן רע"ד ס"ק ה' בשם תשובת חב"י. [ועיין בת' חתם סופר סימן רס"ז ע"ד האי ספרא בצירא שכתב ס"ת והיודי"ן שע"ג האלפין נוגעים בגג האלף אי צריך לגרור גם הגג או סגי בגרירת היודי"ן לחוד וכ' שזה המבואר מל' הרב"י בא"ח סימן ל"ו בשם הר"י אסכנדרי שכתב דאין די במחיקת הדבוק דהוי כחק תוכות אלא צריך לגרור כל היו"ד שנדבק ע"ש משמע מיהת בגרירת היו"ד סגי בלא גרירת הקו האמצעי אמנם מסברא נראה דהיינו כדרך שכותבים רוב הסופרים שעושים בתחלה הקו האמצעי ואח"כ מחברים בו היודין שלמעלה ולמטה ונמצא שהקו נעשה בהכשר וכשמוחק עתה היוד ונשארת הקו האמצעי ה"ה בתחלת כתיבה שקדמה הוי"ו היא הקו להיו"ד אך אני ראיתי סופרים המקדימים יוד העליונה ואח"כ מושכים תחתיה הקו האמצעי נמצא אי נדבקה הקו אל היוד במשיכתה אליה הרי הקו נעשה בפיסול א"כ צריך למחוק מהקו ההוא כל מה שהוא מן היוד ולהלן למטה הימנו שהרי כללא כיילו הראשונים שכל מה שנעשה בפיסול צריך

למחוק וכמ"ש ג"כ המ"א סימן ל"ב סק"ל ע"ש ובענין מה לעשות באלפין שבשם הקדוש אלהים ואדני (ואהיה להיש גורסים דלעיל סעיף כו') האריך מאוד בענין מוחק ע"מ לתקן והעלה דיכולין למחוק הדבק שבאלפין באופן הנ"ל או למחוק רק היו"ד או למחוק גם מהגג עמה ושוב מצא באליהו רבה סימן ל"ב ס"ק ל"ג שמסופק בדבר והעלה שיוסיף דיו למעלה ביוד עד שלמטה נחשב כירך יוד שאומרים הסופרים שלפעמים נעשה היוד עבה כך ע"ש. וכ' עליו דהיכא דאפשר אפשר והיכא דלא אפשר נ"ל מ"ש לדינא נכון ע"ש. ושם בסימן רע"א אודות ס"ת שנכתבו כל ההי"ן שבשם הקדוש ית"ש בשינוים כדמות ויו וקו רחב מחובר בראשו קצת ונקודה בתוכו כזה ח ומהנראה שהסופר הזה לקח לו דרך המקובלים כו' והעלה דאם כל ההי"ן שבס"ת היו נכתבים כן לא היינו פוסלים אותו אך לחלק בין ההי"ן שבשם לשארי ההי"ן לא אריך למעבד הכי ע"כ יש לתקנם ואופן תיקונם למלאות החלל בדיו לשם קדושה אבל מה שכתוב ועומד הרי הוא בקדושתו וא"צ להעביר עליו קולמוס לקדשו דאין השינוי הזה פוסל דאע"פ שאיננו כתמונות הכתובות בב"י מ"מ אינו מעכב כיון שתינוק דלא חכים ולא טיפש קרי ליה ה' אך העוקצין שבאמצע ההי"ן א"צ למחקן וממילא יש איסור במחיקתן כיון שנטפלות להשם והגרירה לא הוי צורך תיקון דהרי כשר בלא"ה ע"כ יש להניח העוקצין כמות שהן ולא לפגע בו יד רק למלאות אויר ההי"ן בדיו ואם אולי עי"ז ינתק קצת מהדיו הישנה שבשם אין בכך כלום אפילו אם היה פסיק רישא דגרמא שריא ע"ש]:

כב **למחוק**. עיין בתשובת נו"ב חי"ד סי" ע"ח שכתב דכאשר יגרר רגל השמאלי יתחיל לגרור ממטה למעלה עד שהקצה שלמעלה הדבק בגג יגרר באחרונה וכן מצא בתשובת רמ"ע סי' ל"ו ע"ש:

כג **יש לספק בדבר**. עיין בתשובת חינוך ב"י סי' ע"ה תשובת מהר"ל מפראג על ההי"ן והקופי"ן הנוגעין בשמות דעתו שמותר לגרור ולתקן ואין חילוק בין נוגע הרבה לבין נוגע מעט ע"ש וכן ראיתי בכתבי הרב הגדול מוהר"ר דניאל זצ"ל שפסק דאפי' אם נוגע כחוט השערה מותר למחוק. ועי' בתשו' מהר"מ פדוו"א סי' פ' ובתשב"ץ ח"א סי' נ' ונ"א ובשאילת יעב"ץ ח"ב סימן כ"ז וכ"ח ועי' בתשו' שמש צדקה חיו"ד סימן נ"ב שהאריך בזה:

כד **לכתוב השם**. עיין בס' תפארת למשה שכתב דהיינו דוקא כשידוע שקדשו כגון שהסופר בעצמו כאן וכ"מ בלבוש שכתב היה לו לכתוב השם וקדשו כו' אבל אם נמצא בס"ת במקום שהיה ראוי לכתוב השם כתוב יהודה י"ל דאין תקנה לעשות מהדלי"ת ה"א דדילמא לא קדשו הסופר לשם (וגם העברת קולמוס לשמן לא מהני כמ"ש הש"ך

סק"ב) גם למחקן אסור דדילמא קדשו והרי נכתב יד"ו בקדושה וצ"ע למעשה עכ"ד ע"ש ועיין מ"ש לעיל ס"ק ג' בשם ס' בני יונה ובשם הרמ"ע שדעתם אינה כן:

כה **כלי שהיה כתוב עליו**. עיין בתשובת אא"ז פנים מאירות ח"ב סוס"י קל"ב בדבר שחקקו חברת קברנים על כוסות של זכוכית ששותים בהם איזה פסוקים גם שם הויה ב"ה ככתיבתו ואסר להם רב אחד לשתות בהם כמפורש בש"ע כאן והוא ז"ל פלפל בזה דבאמת לשון הגמרא היה שם כתוב על ידות הכלים ויש לומר דדוקא בידות שהוא מקום בזיון שידי הכל ממשמשים בהם ויבא לידי מחיקה וכן בכרעי המטה אבל על הכלי מכובד י"ל דמותר להשתמש בו כיון דהשם שלא במקומו אינו מקדש כל הכלי ואיסור שימוש הוא בשביל בזיון השם אבל היכא שאינו בזיון השם מותר להשתמש בו וא"כ קשה על הרמב"ם והמחבר שכתבו כלי שהיה כתוב עליו. והעלה דמ"מ אין להקל לשתות בכלים הנ"ל כך ודעתו נוטה לכרוך על מקום כתיבת השם גימוניות של זהב או של משי ואז מותר לשתות מן הכלים בלי שום פקפוק ע"ש:

כו **לכתוב שם**. עיין בתשו' נו"ב תניינא חי"ד סימן קפ"א ע"ד שחצבו על ארון הקודש על אבן שהוא בבנין למעלה לפרט אחד אלקי הצבאות וכתב דלכתחילה לא נכון לעשות כן שהוא דרך בזיון לחרוץ אותיות השם למספר ולסימן באיזה שנה נבנה ע"ש. ועיין בש"ת בא"ח סי"א סק"ג שכתב בשם זקינו הגאון בעל תבו"ש שהתרעם על מה שרגילים לעשות מנורות של קלף מצויירים להניח בסידורים וכותבים בהם שויתי ה' כו' בן ד' אותיות ושאר שמות מפני שעל הרוב אין משמרים אותם כראוי וחשתפכנה בראש כל חוצות וע"ד שאמרו בר"ה דף י"ח דעל דבטלית אדכרתא מן שטריא עשאוהו י"ט וגם שעל הרוב בא לידי מחיקת השם כאשר עינינו רואות שהם הולכים לאיבוד ולהמחק ובפרט שכותבים עליהם שמות אשר לא כדת ע"ש:

כז **שלא בספר**. עיין בתשובת חות יאיר סימן ט"ז אם מותר לכתוב שם במקום שם שלא במקומו כגון בטבעת שאינו בא לידי בזיון ואת"ל דשרי אי שרי לאשה להניח הטבעת בידה או לא מאחר שאסור בהנאה. ועיין בשאילת יעב"ץ ח"ב סימן ק"מ שהאריך בזה וכ' שם דאם מחפה הטבעת בכיסוי עור שרי להניח בידה לסגולת שמירה ואף דנהנה משם ע"י זה שמניחו באצבע כדי לשמרה ולהצילה זה מקרי להגן ע"ש עוד:

כח **שלום**. עיין בש"ת בא"ח סימן פ"ד סק"ב שכתב דבבר"י סימן פ"ה כתב דרובא דעלמא אין נזהרים כו' ע"ש. ועיין בתשו' רדב"ז החדשות סימן ר"ב שכתב דמה שיש ליזהר היינו בזמן שאילת שלום דבאותה שעה מתכוין לתת שלום לחבירו מאת בעל השלום כמו שאמר בועז לקוצרים ה' עמכם אבל אם בא לכתוב שיש שלום בעולם או בין פלוני

לפלוני וכיוצא בזה שהוא ספור דברים אין צריך ליזהר שהרי אינו מכוין לשם ולא חייל עליה קדושה ולהכי מותר לכתוב מלת אמת עכ"ד:

סימן רעז

ויפרוש עליו. עבה"ט וכתב בס' חמודי דניאל כ"י ס"ת שהתחילה לבלות ורוצה להפשיטה שישלוט בה הרוח ולא יבלה יהפוך הכתב למטה ואם א"א מותר אפילו הכתב למעלה דכל לצרכה מותר ע"כ:

סימן רעח

א **בגידי**. עיין בס' בני יונה שכתב דצ"ע אם מותר ליקח לתפור מגיד הנשה שאינו מותר בפיך ע"ש. ועבה"ט באורח חיים סימן ל"ב ס"ק ס"ט שכתב בשם הלכות קטנות דבני מעים דקים ויבשים כמין חוטים של גידים. גידים גמורים הם ומותר לתפור בהם ספר תורה תו"מ ע"ש ובתשובת נודע ביהודה תניינא חא"ח סימן ב' חלק עליו וע"ש שהעלה שאין לתפור בגידי עוף טהור ע"ש:

ב יניח בראשה. בס' בני יונה הביא בשם שו"ת אמרי נועם חי"ד סימן א' דגם אותם המניחים מטלית מאחורי התפר לחזק יותר צריכים ג"כ להניח שיור. וא"צ ליקח דבק כשר לאותן המטליות כיון שאין בו חיוב וכל הנעשה לתוספת חיזוק ואינו מן הדין א"צ להיות מן המותר בפיך ע"ש:

ג **סביב העמודים**. עיין בדגול מרבבה שתמה על הרמ"א דבתה"ד שם מיירי לענין תפירת היריעות להדדי אבל לענין העמודים אפילו לא נתפרו כלל בהיריעה ואין שם במה לתפור כשר ע"ש וכן השיג עליו בספר בני יונה והעלה דאם הוציאו ס"ת שאין לה עמודים כלל יוציאו אחרת שיש לה עמודים אם נמצא שם אחרת ואם לא נמצא שם אחרת קורין מזו אבל אם יש לה עמודים אלא שלא נתפרו העמודים עם היריעות ומכ"ש אם נתפרו במשי אף שיש שם אחרת שתפורין בגידין אין להוציא אחרת משום פגם הראשונה וכיון שכן פשיטא דס"ת בלי עמודים אסור לאחזה ערום דלא כמו שראיתי נוהגין כל זמן שאין עמודים לס"ת אין חוששין לאחוזה ע"ש [ועיין בתשו' חתם סופר סי' רע"ו ג"כ מענין זה שנשאל מאין הרגילות שנוהגים הסופרים לתפור היריעות בעמודי ס"ת בחתיכות קלף ולא בגידים. והביא שם דברי הדגמ"ר ובני יונה הנ"ל והוסיף להביא ראיה דהעמודים אינם מעכבין ולכן נתפרים אפילו במשי (שהוא דבר טמא שיוצא מהתולעה וכמ"ש רבינו בחיי פ' תרומה) וכתב ומ"מ הואיל ואנו מדמים לא נעשה מעשה לכתחלה לתפרם

במשי ואפילו בפשתן אבל לתפרה ברצועות העשויות מקלף שפיר דמי דהא איכא דעת בעל העיטור דס"ל דתופרין לכתחלה תפילין וס"ת בקלף ובש"ע א"ח סימן ל"ב ס"ג סומך עליו בשעת הדחק במקום שאין גידין מצויין לתפור בטאלדארו"ש כו' ונראה דמש"ה נהגו הסופרים לתפור העמודים בטאלדארו"ש להראות הלכה שאין העמודים מעכבים ס"ת וכה"ג כתבו התוספות פרק הקורא עומד והכלל מנהג של ישראל תורה הוא עכ"ד עיין שם]:

ד **מחוברות.** עבה"ט בשם ט"ז וכן דעת הבני יונה דבעינן רוב אורך תפר היריעה קיים דהלכה כך היתה להיות היריעות תפורים בגידים ולאו משום חיבור לבד אתיא לן אלא שכן ההלכה לכן בעינן כל התפר או רובו קיים ודלא כנקודות הכסף ע"ש [ועיין בתשובת חתם סופר סימן ער"ה מ"ש בזה]:

סימן רעט

א **שאינו מוגה.** עיין בתשובת יד אליהו סי' פ"ח בס"ת שנמצא בו טעות אחד ונתערבה הס"ת באחרות וא"א למצוא הטעות בטילה ברוב ומותר לקרות בכל א' ולא אמרינן דהוי דבר חשוב כו' ובפרט שרבו המתירין בנמצא טעות אלא דאנן לא נהיגין כן וכן יש ספק דלמא הטעות בחומש האחר שאין קורים בו עתה דבשעת הדחק שרי יש להתיר כאן שלא בשעת הדחק אמנם משום אל תשכן באהליך עולה צריכים להיות זריזים לחפש בכל מאמצי כחם עד שימצאו הטעות ע"ש [ועיין בתשובת חתם סופר סימן רע"ז שנשאל ע"ד ס"ת שנמצא בו טעות והוצג בהיכל מן הצד ובא לידי שכחה ושוב השאילו לאנשי ישוב ספר תורה אחד מההיכל ואח"כ החזירוהו ואמרו שנמצא בו טעות ועתה בני הקהלה שכחו ולא ידעו אם זהו אותו הס"ת המוטעה מכבר או ס"ת אחר והשתא כל הספרים מעורבים זולת זה שנמצא בו הטעות עכשיו. והאריך בזה והביא דברי תשובת יד אליהו הנ"ל וגם דברי הס' בל"י שכתב בסימן זה ס"ת שנמצא בו טעות ונתערב לכתחלה צריך לחפש חיפוש אחר חיפוש עד שימצא הטעות. פשפש ולא מצא יש להתיר משום ס"ס שמא אין זה ס"ת פסול ואת"ל שהוא הוא דילמא איננו באותו חומש שאנו קורין בו היום ואפילו לא נתערב אלא חד בחד מותר ג"כ משום ס"ס ע"ש והוא ז"ל פלפל בדבריהם וכתב שדברי יד אליהו הנ"ל (דאתי עלה מכח ביטול ברוב) תמוהים דמה דמדמה לה לדבר הנאסר מחמת הבלוע ז"א דזה דמי לחתיכה הראויה להתכבד שבלע טיפת חלב שהחתיכה עצמה נאסרה ועוד דכאן לא שייך ביטול דכל היכא דאיכא לברורי ולהכיר האיסור אפילו במקום דקשה לברר ל"ש ביטול בשום אופן כדמוכח בבכורות ד' כ"ה ע"ב

ומהתם למדנו עוד דלא שייך בנ"ד לומר זה שאבד זה שנמצא (ר"ל לענין שלא יצטרך לחפש אח"כ ולהגיה הס"ת אבל הא ודאי אם הגיה הס"ת ולא נמצא טעות יותר ודאי אמרינן דזהו טעות דמכבר דהא אפי' רשב"ג אמר תבדק כל השדה כולה עיין בסוגיא שם ודוק) דטעות בס"ת שכיח טפי טובא מתורי דנגחי אהדדי. ומוכח נמי דל"ש הכא לומר פלוגתא דתנאי דבדק ולא מצא דהכא לא שייך עורב אתא ונטלו וא"כ טעות להיכן אזיל וע"כ לא בדק שפיר ולא שייך כאן ביטול ברוב אפילו הגיה בחיפוש אחר חיפוש ולא אשכח אך דברי הבל"י יש להם מקום כו' ובנידון השאלה יש להגיה חומש א' שנדע בבירור שאין בחומש זה טעות. ומ"מ נראה דאם א"א לבדוק בזמן מועט אפילו חומש א' אין לבטל קריאת התורה וברכות בשביל זה כדמשמע ממג"א סי' ח' דבכה"ג הוי כמו שא"א לברר ועוד יש קצת סניף מלעיל סימן ק"י ס"ז והכי נמי האי ס"ת שנמצא בו הטעות נהי דלא אמרינן זה שאבד כו' מ"מ שוב אין אנו דנין עליו ונימא גם הטעות הראשון היה בזה הספר ושרי אחריני כו' עכ"ד ע"ש היטב]:

ב **יתכן**. עיין בתשובת אא"ז פנים מאירות ח"א סימן ס"ו ובתשובת גבעת שאול סימן נ"ז:

ג **ואין להגיה**. עיין בתשובת יד אליהו סימן כ"ז הביא בשם הרמב"ן פרק יש נוחלין דראוי לגעור על זה וכתב דהיינו כשרוצה למחוק הנוסחא הישנה ולהעמיד נוסחא אחרת ע"פ הסברא זו אין נכון אבל להעמיד שניהם ולכתוב בצדו סברתו אינו בכלל זה:

ד **אחרת**. עבה"ט של הרב מהרי"ט ז"ל בשם מעיל צדקה וע"ש שחולק על הצמח צדק סי' קי"ט הביאו המג"א בסימן קמ"ג ס"ק ו' דאם נמצא במקום מגרשיהן מגרשיהם א"צ להוציא אחרת והוא ז"ל כתב שצריך להוציא אחרת כיון שהטעות נרגש במבטא. ועיין שם עוד בסי' צ"ד שכתב בס"ת שנמצא בפסוק לכה ואקחך אל מקום אחר היה כתוב לך בלא ה"א וכ"ף פשוטה שא"צ להוציא אחרת. עוד בסימן נ"ה בפסוק לא תנסו את ה' אלהיכם היה כתוב אלהיך ע"ש אופן תיקונו ועמ"ש לעיל סי' ער"ה ס"ק ו' עוד משמו בענין ויהי כל ימי נח שנמצא כתוב ויהיו אין להוציא אחרת והקורא יקרא ויהי ע"ש. ועיין בתשובת נו"ב תניינא חי"ד סימן קע"ח בס"ת שנמצא בפסוק הן עשו אחי איש שעיר ביו"ד וראוי להיות שער חסר יו"ד יש להוציא אחרת. וכתב עוד ס"ת שנמצא בפ' שמות בפסוק כי מן המים משיתהו כתב משתיהו א"צ להוציא אחרת ע"ש. ועיין בשו"ת תשובה מאהבה ח"א סימן נ"א בענין שנמצא בסדר שמיני ונטמתם בם היה כתוב ונטמאתם עם אלף אם צריך להוציא ס"ת אחרת וצידד לכאן ולכאן ודעתו נוטה יותר שלא להוציא אחרת ע"ש. ועיין בשו"ת אבן שהם סימן מ"א. וכתב בשו"ת חינוך ב"י סימן ה' וז"ל דעיקר הדבר אינו תלוי בויו"ו או ביו"ד אלא בשינוי הענין בשביל האות הנוסף דוגמא כבש כשב

דלא נשתנה הענין או במקום עלה אי כתוב עלי לא מפקינן אחריתא וגם בזה לא נשתנה הענין דהא מצינו עלי באר שהוא לשון עליה עכ"ל ועיין בשו"ת מאיר נתיבים סימן י"ג שחלק עליו דעלי במקום עלה או איפכא הוי שינוי לשון ממש דעלי לשון נקבה ועלה לשון זכר וצריך להוציא אחרת ע"ש וכן השיג עליו בשאילת יעב"ץ ח"ב סימן ק"ח ע"ש ועיין עוד בתשובת חב"י הנ"ל סימן ד' ה' ו' ועיין במג"א סימן קמ"ג סק"ז שכ' בשם של"ה דגם בכבש כשב מוציאין ועיין תשובת בשמים ראש סימן רפ"ח בהגהת כס"ד שם מה שהקשה ע"ז וכתב דאף אם נחמיר כדבריו אינו אלא אם כתב כשב במקום כבש דלעולם עיקר השם כבש אבל בהיפוך אין מוציאין אחרת ע"ש. ועיין בתשו' אדני פז סימן י"ג שכתב באם נמצא טעות בשביעי וכהאי גוונא באופן שא"צ להוציא ס"ת אחרת אין לומר בעת הגבהה וזאת התורה ע"ש:

ה **גומר קריאתו בספר הכשר**. עש"ך סק"ב מה שחולק על הב"ח שפוסק כדעת ראבי"ה דאין להוציא אחרת אלא יקרא הטעות בע"פ ע"ש גם בתשובת חוט השני סוף סימן ס"ב כתב דאנן לא פסקינן כב"ח בזה ע"ש:

ו **ואינו מברך לפניה**. עיין בתשובת חוט השני סימן ס"ב שכתב דזה דוקא בשכבר התחיל לקרות בזו אפילו לא קרא אלא פסוק א' אבל אם מיד אחר הברכה קודם שקרא פסוק א' מצא הטעות חוזר ומברך שנית על ס"ת אחרת וכתב דאף דמדברי הט"ז באמצע סק"ב במה שחילק בין תורמס לס"ת משמע שאפילו לא קרא כלל בס"ת זו הפסולה א"צ לברך על הכשרה שנית אין דבריו נכונים ע"ש:

ז **שלש טעיות**. עיין פמ"ג לעיל סימן פ"ד בשפ"ד ס"ק ל"ב שהניח בצ"ע אם אין הס"ת כתב יד סופר א' והגיהו הג' טעיות אפשר דמותר לקרות בו ע"ש. ועיין בס' בני יונה שכתב דאם נמצא טעות אחד והגיה וכן שני ושלישי והוגה בנתיים עד שלא היו ג' טעיות יחד א"צ להגיה כולה וכן נוהגין ועיין בספר אליהו רבא בא"ח ס"ס קמ"ג שלא כתב כן אלא דאף אם הגיה קודם שנמצא השלישי צריך להגיה כולה ע"ש (ועיין בנ"צ מ"ש בזה) מיהו אם נמצאו טעיות הרבה עד שנמצאו בה פ"ה טעיות אע"פ שהוגה בינתיים אפשר שנכון להגיה כולו. וכתב עוד שי"א דכל זה דוקא בס"ת שאין ידוע שהוגה פ"א אבל אם נודע שהגיה אותה מגיה מומחה אפילו נמצאו בה אח"כ כמה טעיות א"צ להגיה כולה אלא מתקן מה שנמצא והכי נהוג. כן הוא בקיצור שם אכן בפלפול שם מבואר שאין דעתו כן אלא דאף הוגה ע"י מוחזק אם מצא אחריו ג' טעיות צריכה בדיקה ע"ש:

סימן רפ

א **ס"ת שנקרע**. כתב בספר חמודי דניאל כ"י נראה דה"ה בתפילין ומזוזות אם נקרעו בהם שני שיטין כשר:

ב **יתפור**. עבה"ט ועיין בתשובת רדב"ז החדשות סימן תמ"ז שהעלה דקרע הבא בתוך האותיות בין אות לאות בתוך שני שיטין או בתוך ג' דעפצין תופר ואם לא תפר פסול ובתוך האות עצמה אין לה תקנה ובין הדפים בין השיטות בין התיבות יתפור למצוה מן המובחר ע"ש ועיין בתשובת בתי כהונה סי' י"ב:

ג **אבל לא יותר**. כ"כ הב"י בשם הריב"ש ועיין בתשב"ץ ח"ג סימן ר"ז שדעתו להקל אפילו ביותר מג' שיטין (וכן הורה בנו הרשב"ש בתשובה סימן ק"נ וכתב שפעם אחת שלח אליו הריב"ש ז"ל לדון לפניו את הדין בטעמו ונימוקו ולא יחוש למ"ש בתשובותיו וכששמע ראיותיו הודה לו הריב"ש ז"ל פה אל פה ועיין בראש הספר שם בהקדמת הרבנים של ק"ק ארגיל שכתבו שלמרן הב"י לא נודע דברי הרשב"ץ ז"ל כ"א דברי הריב"ש לכך קבעו בהלכותיו ע"ש ועיין בנקה"כ שדעתו ג"כ להקל אפילו ביותר מג' שיטין אכן בתשובת בגדי כהונה חיו"ד סימן יו"ד העלה שאין להקל ביותר מג' שיטין וכ"כ בתשובת חינוך ב"י סימן ע' וכ"כ בתשובת שבות יעקב ח"א סימן פ' דיש לסלק היריעה אלא דבהא די בסילוק יריעה אחת ולא בעינן להחליף שלש יריעות ע"ש באורך ועיין בתשו' פרח מטה אהרן ח"א סימן מ"ה ובתשובת תורת חסד סי' נ"ב ובתשובת שמש צדקה חלק יו"ד סימן ל"ד ובתשובת דברי יוסף סימן מ"ם:

ד **לדבק**. עבה"ט בשם ב"ח ועיין בתשובת בתי כהונה סימן י"ב שמחמיר בזה ודעתו דאפילו אם הקרע באמצע אם עבר יותר מג' שיטין אין להכשיר אפילו שלא היה הפסד בצורת האותיות ואין לו תיקון לא ע"י תפר ולא ע"י דבק וטלאי אלא סילוק היריעה דוקא אכן בסוף התשובה שם הביא דברי מהר"ם אלשקר סימן צ' שהכשיר בחדש שעבר הקרע טפי משלש (עמש"ל סק"ג מזה) ועפ"ז צידד להקל בצירוף שאר צדדין דהמיקל להכשיר בדבק לא הפסיד אם לא היה בהפסד צורת האות ע"ש:

ה **על הקלף הדבוק**. [עבה"ט ועי' בת' חתם סופר סימן רע"ח אודות ס"ת שטלו עליו טלאים הרבה במקומות רבים ונכתבו אותיות מקצתן על היריעה ומקצתן על הטלאים אם לסמוך על קולתו של הט"ז אי לא כי הנה"כ כתב שאין דברי הט"ז מוכרחים והשיב שגוף הדין שהמציא מהרי"ק לכתוב על המטלית אפילו כשכל האות על המטלית הוא דין מפוקפק מאד ויש להוכיח איפכא רק שכבר נהגו כן כמ"ש מהרי"ק בעצמו וכ"כ ב"ח והסכים הבני יונה שאין לשנות מהמנהג מ"מ הבו דלא לוסיף על מה שנהגו אם כל האות

על המטלית. אבל קצתו על קלף וקצתו על מטלית אפילו מקלף כשר אין לקרות בו ואם אחר שהסירו המטליתים וחזרו ליתן מטליתים אחרים ותקנו הס"ת לכתוב האותיות על מטליתים כדינו אין לפסלו בדיעבד משום מנומר ע"ש. אבל ר' חיד"א בספרו לדוד אמת הסכים לדעת המכשירין]:

ו **או תחלק**. משמע דאפילו בלא נשתנה צורת האות ועיין בתשובת בתי כהונה שם שהאריך בזה ועיין בתשובת חוט השני סימן פ"ו:

ז **ולכך צריך**. עבה"ט בשם ח"צ ועיין בתשובת גבעת שאול סימן ק"ו שהשיג עליו והעלה שאין לזוז מפסק הש"ע דצריך להחליף שלש יריעות ע"ש ועיין בתשובת אא"ז פנים מאירות ח"ג סימן ך' [ובתשובת חתם סופר סימן רנ"ז]:

סימן רפא

א **שכתבו**. עיין בספר בני חיי מחלוקת החכמים לענין אם מותר לקרות בחומשים מודפסים ובסידורי תפלות הנדפסים ע"י עובד כוכבים ע"ש באריכות:

ב **ישרף**. ברמב"ם פ"ו מהלכות יסוה"ת מבואר דמצוה לשרפו. ועיין בשו"ת תשובה מאהבה ח"א סי' ק"י בס"ת שכתבו אחד כשהיה נחשד מאוד שהוא מכת המאמינים בשבתי צבי שבור שחיק טמיא ואחר זמן נתברר הדבר שכן הוא שהוא מכת הרשעה וכתב דמצוה לשרפו אף שבעת שכתב הס"ת לא היה אלא נחשד אך בתשובת הגאון בעל נו"ב ז"ל שם בסימן קי"ב אות ג' מבואר דאם לא היה בעת הכתיבה רק נחשד אין לשרפו רק טעון גניזה ע"ש. וכתב בשו"ת הרדב"ז ח"ב סימן תשע"ד בספר תורה שכתבו אחד מהקראים אף שהרמב"ם ז"ל מונה אותם בכלל המינין אפ"ה לא ישרף דלא נקראו מינין לענין זה כלל ומי ששורף אותה עובר משום לא תעשון כן אלא טעון גניזה ואסור לקרות בו בצבור ע"ש.

ג **כתבו עובד כוכבים**. עיין בתשובת נו"ב תניינא חי"ד סימן קפ"א בשם שחצבו אומן עובד כוכבים על אה"ק אם צריך גניזה וכתב דדוקא אם העובד כוכבים כותב לעצמו יש חשש שמא כתבו לשם עבודת כוכבים אבל היכא שכתבו לישראל וגם גוף הדבר הוא של ישראל לא חיישינן שכתבו לשם עבודת כוכבים ועוד דע"כ לא חיישינן אלא כשהעובד כוכבים יודע מה הוא כותב שהוא שם אבל העובד כוכבים ע"פ הרוב א"י בכתב אשורית רק ישראל מרשים לו בצבע והעובד כוכבים לאו עשה אלא מעשה קוף בודאי אין חשש שמא לשם האלילים [כתבו] וא"צ גניזה ע"ש:

ד **שכתבו**. עיין בנ"צ מ"ש בזה בענין אם לא כתבו רק תפרו הס"ת ע"ש:

ה **מסור**. עיין בספר חומות ירושלים סימן רס"ט שכתב דהאי מסור דוקא בהוחזק עיין בחו"מ סימן שפ"ח הא לא"ה כיון שגמר כו' מיהו כשהאומר אלך ואמסור אי כתב אחר זה סת"ם י"א דפסולין אי הלך אח"כ ומסר ע"ש עוד שהאריך מאוד בענין אלו הפסולין לכתיבת סת"ם:

ו **אשה**. עיין בתשובת דברי יוסף סימן י"ב שכתב דס"ת תפילין ומזוזות שכתבם טומטום או אנדרוגינוס יגנזו מספק ואם נקרע הטומטום ונמצא זכר כשרים משום דאיגלאי מלתא למפרע שמתחלה היה זכר ע"ש ועיין פמ"ג או"ח ריש סימן ל"ט מה שכתב מענין זה:

ז **קטן**. עיין במג"א סימן ל"ט סק"א שכתב גבי תפילין דבעינן שיהא דוקא גדול ממש דהיינו שהביא שתי שערות אחר שהוא בן י"ג שנה אבל מספיקא פסול לכתוב עד שיהא בן י"ח שנה (ועיין בס' מה"ש ובפמ"ג שם) ע"ש ומשמע דה"ה לענין ס"ת ועיין בתשובת כתר כהונה סימן א' שהאריך בפלפולו להכשיר ס"ת שהגיה אותה נער בן י"ג שנה ולא נודע לנו אם הביא ב' שערות ונשען קצת על ההיתר שבודאי בדקו אביו וראה שהיה לו ב"ש כיון שנתן לו להגיה ואף אם אביו אומר לאחר שמסר את הס"ת לבעלים שלא בדקו אינו נאמן כיון דאיכא חזקה סתם סופר מגמר גמיר וידע הדין שקודם שהביא ב"ש פסול לכתוב ולהגיה ואף אם אמר דלא ידע הדין נמי אינו נאמן ע"ש שהאריך ועיין בתשובת נו"ב חלק אה"ע סי' ס"א שהאריך מאד בענין זה אי סמכינן על חזקה דרבא כיון שהגיע לכלל שנים הביא סימנים והעלה דחזקה זו אלימתא היא והא דלא סמכינן עלה בחליצה לשיטת התוספות (דס"ל דסמכינן עלה אפילו להוציא ממון) הוא מטעם שאין סומכין על החזקה במקום שיכולין לברר והרי בידינו לבדקו ולשיטת הרא"ש הוא משום שיש כנגדה חזקה אחרת חזקת יבמה לשוק ולפ"ז היכא שא"א לבדקו אם אין נגדו חזקה אחרת ודאי סמכינן עלה והיכא שיש חזקה אחרת הוא מחלוקת תוספות והרא"ש הנ"ל ומשמע מדבריו שדעתו נוטה לדעת התוס' עש"ה והדברים הללו נאמרו ונישנו בקיצור בנו"ב תניינא חא"ח סי' א' ע"ד השאלה שהסופרים מניחין לנערים לכתוב תפילין ואין מדקדקים אם הגיעו לגדלות וכתב דבדיעבד אם כתב ואינו לפנינו ודאי כשרים אבל להניח לכתוב לכתחלה קודם שבדקוהו תליא במה שדברי המג"א סתרי אהדדי בסימן ח' ובסימן תנ"ז (ר"ל דבסי' תל"ז סק"ד כתב המג"א דהא דאין סומכין על החזקה במקום שיכולין לברר הוא דוקא אם להוציא מחזקת איסור ולפ"ז הכא גם לכתחלה מותר לכתוב אמנם בסימן ח' סקי"א כתב דהא דצריך לעיין בחוטי הציצית הוא לפי שאין סומכין על החזקה במקום שיכולין לברר משמע אפילו היכא דליכא חזקת איסור אין סומכין) ולכן ראוי להזהיר הסופרים ע"ז עכ"ד ע"ש. שוב אחר זמן רב נדפס תשובת מאור הגולה רבינו

עקיבא איגר זצ"ל וראיתי בחלק א"ח סימן ז' שגם הוא נשאל על השאלה הנ"ל ולו דרך אחרת בזה דגם הכא דמי ממש לחליצה דהוי חזקת איסור כיון דמחוייבים להניח תפילין (וכן בס"ת לצאת ידי קריאה פ' זכור דאורייתא דמחוייב שיהיה לו ס"ת מחמת מ"ע לכם דכתבו) ובספק אם יוצא בתפילין אלו שכתבה זה הקטן הוי כמו חזקת חיוב נגד חזקה דרבא וכמו בחליצה (ולפי זה ממילא מיושב הסתירה בדברי המג"א הנ"ל דגם בציצית יש חזקת חיוב כנגדה) וכתב עוד דבענין הבדיקה יש להחמיר דצריך שיהיה ע"י ב' עדים. ואם נמצאו לו ב' שערות יש להכשיר כל התפילין שכתבן קודם הבדיקה מיום שמלאו שנותיו שנעשה בן י"ג שנה. אמנם אם בדקו אותו אחר י"ג שנה ולא היו לו ב"ש ואחר זמן מה בדקו ומצאו לו ב"ש י"ל דלא מחזקינן ליה לגדול למפרע (וכן כתב בפשיטות בתשובות נו"ב חאה"ע סימן הנ"ל בדברי המתחיל ואומר אני קמא) וכל זה בתפילין שכתב אחר שידוע בב' עדים שהוא בן י"ג שנים אבל אם רק עד אחד מעיד שהוא בן יג"ש לא מהני אלא לכתוב משעת הבדיקה ואילך ובזו אף אביו נאמן אבל מה שכתב קודם הבדיקה שכתבנו להכשיר מכח חזקה דרבא מחזיקין לו גדול למפרע זה מהני רק להכשיר למפרע משעה שמעמידים ב' עדים שהוא בן י"ג שנה וצ"ע לדינא עכ"ד ע"ש הרי לפניך מחלוקת הגאונים בזה ומי שדעתו רחבה יכריע ביניהם. ועיין בשו"ת שיבת ציון סי' ד' שתמה דבכל הש"ס כייל חש"ו בחדא מחתא ולמה בפיסול כתיבת סת"מ נקט בברייתא רק קטן והשמיט חרש ושוטה והביא שגם הגאון בעל תב"ש בסוף הלקוטים למס' גיטין הרגיש בקושיא זו ומדחיק עצמו דלכך השמיטו משום דהוא מלתא דלא שכיחא שחרש יכתוב סת"ם. והגאון בעל פמ"ג (בפתיחה כוללת שלו לאו"ח חלק שני אות ג') רוצה לומר דבאמת דחרש חשיב בר קשירה דדמי לנקטעה ידו ולכן נוטה להקל להכשיר תפילין שכתבן חרש. אך הרב הנ"ל אין דעתו נוחה בזה דגידם הוא בר דעת ומחויב במצות משא"כ חרש דלא חשיב בר דעת ואינו במצות התורה כלל ואיך נימא שהוא בר קשירה ולכן רוצה לומר דהאי דינא דחרש אי הוי בר קשירה תליא בפלוגתא דר"א ורבנן במסכת שבת (דף קנ"ג) גבי תרומת חרש ולכן השמיט האי תנא דברייתא דין חרש שכתב סת"מ דבספיקא לא קמיירי או דס"ל כהאי תנא דחרש אית ליה דעת (לא ידעתי איך יספיק תירוץ זה גם על שוטה) והפוסקים שהשמיטו דין חרש היינו משום דסמכו על מה דפסקינן בתרומת חרש כרבנן דלאו בר דעת הוא. ושוב חזר בו והסכים לדברי הפמ"ג הנ"ל דחרש הוי בר קשירה וחיזק סברתו בטוב טעם והעלה דחרש שכתב ס"ת ותפילין ומזוזות ואחרים עומדים על גביו להזהירו שיכתוב לשמה והפקח כותב

שמות הקדושים בקדושת השם אין לפסלן אך לענין מעשה מספקא ליה אם לסמוך על זה עיין שם באריכות:

ח **ישראל מומר**. עיין בתשו' רבינו עקיבא איגר סי' ס"ט שנשאל בסופר שנתגלה שזה שנתיים ימים מכר תפילין שהיה מונח בתוך הבתים חתיכות קלף בלא פרשיות ובימים שבינתיים כתב שני ספרי תורות מה דינם וכתב דהסופר הזה נידון כעובר עבירות לתיאבון דעשה כן להרווחת ממון וכשר לכתיבת ס"ת כמ"ש הב"י בא"ח ר"ס ל"ט דדוקא שכופר לכה"ת או להכעיס בדבר אחד והמג"א הוסיף דה"ה בכופר לאותו דבר שאינו להכעיס ולא לתיאבון ואף דהמג"א כתב בסיום דבריו בשם התוספות דאפילו לתיאבון פסול כבר דחו האחרונים דבריו דמהתוספות לא מוכח מידי ולכן בנ"ד הס"ת כשרים ולא חיישינן שמא לא כתב לשמה דזה דמי לאוכל נבלות לתיאבון דבודק סכין וכו' כיון דליכא טירחא לא שביק היתרא ומטעם זה השיג על תשובת שב יעקב חי"ד סימן ס' דדן בפשוט על סופר שמחק שמות הקדושים ביריעות פסולות שכתב עליהן מגילות דהאיך יהיה לו נאמנות שקידש האזכרות כו' דליתא כיון שהיה רק לתיאבון. אמנם שוב פקפק בזה דבשלמא שחיטה אינו מצוי שיתרמי שהייה ודרסה אבל בס"ת חזינן דכשמגיהים ס"ת מוציאים הרבה טעיות יש לחוש דאירע טעות ונכתב חתי"ן במקום ההי"ן ע"י נגיעה וצריך למחוק כל הרגל ואולי לא רצה לטרוח וגרר הנגיעה ופסול משום חק תוכות (ולפמש"ל סימן ב' סק"ב בשם רדב"ז גם כאן יש מקום להקל כיון דליכא טירחא כולי האי וכמו בחמצן של עוברי עבירה דאמרינן דטרח קצת להחליף) וכתב עוד דיש סניף להכשיר אם הסופר כתב ס"ת אלו לאנשי העיר ששוכן בתוכם למאי דקיי"ל בסימן קי"ט ס"ב דאם חשוד למכור מתארח אצלו ואוכל עמו א"כ בנ"ד דהסופר לא היה חשוד שאינו מניח תפילין רק חשוד להכשיל אחרים והס"ת אלו ששייך לכל בני העיר וגם הוא מכללם וכמה פעמים יקראוהו לעלות לס"ת זו ויברך עליה וגם יוצא ידי קריאה בפ' זכור דאורייתא הוי כמו מתארח אצלו ואוכל עמו. אמנם אין רצונו לסמוך ע"ז מבלי הסכמות גדולי המורים ע"ש:

ט **פסולין**. עיין מה שהקשה שארי בתשובת כתר כהונה סימן ב' ועיין במג"א סימן ל"ט סק"ז ועיין בס' ישועות יעקב בא"ח שם ס"ק ב' מ"ש בזה:

י **יש פוסלין**. עיין בתשובת בשמים ראש סימן שי"ח שכתב דאין לדבר זה טעם וריח ואפשר דמסכת סופרים לא אמרו אלא למנותו סופר הקהל או סופר ב"ד שזה כעין התמנות הוא אבל לפסול ספר שכתבו ממזר לא ידעתי לו מקום ועיין בהגהת כס"ד

שם שדחה כל הטעמים שבש"ך על זה ועיין בתשובת נו"ב תניינא חלק יו"ד סימן קפ"ב [ובתשובת חתם סופר ס"ס רע"א] מ"ש בזה:

יא **שאמר**. כתב בספר חמודי דניאל כ"י סופר שנשבע שלא יכתוב כתבי קודש בעיר הזאת ועבר וכתב ס"ת נראה דפסולה ע"כ ועמש"ל סימן ר"ח ס"ק ה' בשם תשובת זכרון יוסף. וכתב עוד ס"ת שתיקן (וכ"ש שכתב) אדם אחד שאינו יודע שחק תוכות פסול אפילו אם אומר שלא עשה כן פסול דמלתא דלא רמיא לאו אדעתא ע"כ עיין לעיל סי' א' ס"ג:

יב **מתוך שנאמן להפסיד שכרו**. עיין בתשובת שבות יעקב ח"ב סימן ע"א מבואר שם דדוקא אם ס"ת עדיין ביד האיש שמכר לו הסופר אבל אם מכרו אותו האיש לאחר אינו נאמן דאם אתה מאמין לסופר אתה מוציא ממון מיד האיש שמכרו ע"פ עד א' והתורה אמרה לא יקום עד א' באיש להוציא ממון על פיו ופירש בזה מה דשאל רבי אבהו ס"ת ביד מי ע"ש (עש"ך ס"ק ט') [ועיין בתשובת חמדת שלמה חלק אה"ע סי' נ"ו מ"ש בזה ישוב נחמד לקושיית הש"ך] ועמש"ל סי' קכ"ז ס"ק ח':

סימן רפב

א **לנהוג כבוד**. ולענין מה שנוהגים בעת שנוסע המלך מטלטלים ס"ת לכבודו ראיתי בתשובה כ"י מש"ב הגאון מהר"ר שבתי כ"ץ ז"ל שכתב שאין למחות בזה והביא ראיה ממ"ש הרמב"ם הלכות אבל דמפני כבוד מלכים כו' עוד הביא ראיות לזה:

ב **ממנו י' טפחים**. עיין בתשובת חות יאיר סימן קפ"ד שכתב דר"ל למעלה מראשו בעמדו אבל למעלה מי' טפחים לארץ לא מהני ע"ש ועיין בספר נשמת אדם כלל ג' סוף אות ב' מ"ש על זה:

ג **חייב לעמוד**. עיין בתשובת יד אליהו סימן ד' שכתב דאפילו אם עוסק בתורה חייב לעמוד מקמי ס"ת דהא עיקר דין העמידה למדו בגמרא מק"ו מפני לומדיה עומדים מפניה לא כ"ש והרי לעיל סימן רמ"ד סי"א איתא דצריך לעמוד מפני ת"ח אפילו בשעת לימוד א"כ אם הס"ת עדיף פשיטא דיש לעמוד מפניה אפילו בשעת לימוד ע"ש:

ד **ולא יקרא בו**. עט"ז שכתב דבבה"ק עצמו גם האחיזה לחוד אסור וקריאה לחוד אסור אפילו תוך ד"א ע"ש ועיין לקמן בסימן שס"ז ס"ג לא משמע כן ועיין בתשובת נו"ב תניינא חא"ח סימן ט' הבאתיו שם:

ה **ולא יאחוז ס"ת**. עיין בספר מרכבת המשנה פ"ט מהלכות שאר אבות הטומאה דין ה' מ"ש בזה:

ו **זורקין**. עבה"ט של הרב מהרי"ט ז"ל בשם כנ"י ועיין בשו"ת באר שבע סימן מ"ג שאוסר ג"כ לשרוף כתבי קודש אע"פ שבלו ונמחקו ע"ש ועיין בס' ישועות יעקב בא"ח סימן קנ"ד סק"ג:

ז **להניחה ע"ג קרקע**. עיין בספר תפארת למשה שכתב דאם נפלו ספרים הרבה בפ"א ע"ג קרקע אם יש שיהוי וטורח אם יגביה כל אחד בפ"ע משאם יניחנו כולו כאחד זה עג"ז בארץ יגביהם כאחד. כדאמרינן פ"ב דעירובין מצאן צבתים כו' וי"ל דהתם בשבת שאני עכ"ד ע"ש:

ח **ולא יניח**. עבה"ט ועיין בספר בכור שור בחידושיו למס' עירובין דף ל' ע"ב שהביא דעת הב"ח בא"ח סי' ק"א שפסק דמותר לישב ע"ג ארגז שספרים בתוכו והעלה דהסומך בשעת הדחק אדעת הב"ח לא הפסיד אפילו ביושב בקרון וארגז קטן רק שאינו כליין וכ"ש כשיש בארגז דברים אחרים עם הספרים דאז אין הארגז בטל אצל הספרים ובס"ת יש להחמיר ע"ש ועי' בתפארת למשה שכתב דנראה קצת היתר היכא שאין מכסה התיבה נוגע בספרים ע"ש. ועיין בשו"ת תשובה מאהבה ח"א סימן ט' שכתב על דבר כתבי קודש הנדפסין שנוהגים בהם מנהג בזיון ומוכרין בחנויות בהם דבר מאכל הוא עון פלילי כי מעשה הדפוס הוא קודש כמו כתיבה תמה כמ"ש הט"ז לעיל סימן רע"א ויש לב"ד למחות בהמדפיס שלא ימכרם לחנויות וכן המג"א בסימן קנ"ד ס"ק י"ד תמה על גדולי הדור שאין מוחין בהעושין בדפי ספרים כתבי קודש כשקושרין אותן דזה איסור גמור דלא כס' א"ר שם שכתב שסמכו עמ"ש הט"ז סק"ו ע"ש ור"ל דטפי עדיף לעשות תשמיש קדושה קלה ממה שתהיה פנוי לגמרי ותגנז. דליתא דהט"ז מיירי מתשמיש קדושה ולא בכתבי הקודש שהם קדושה עצמה ע"ש:

ט **שיש בו ס"ת**. עיין בת' אא"ז פנים מאירות ח"א סימן ע"ד שכתב דחדר הפתוח לבית שיש בו ס"ת או ספרים אסור לשמש מטתו גם בחדר ההוא ואם עושה ווילון לפני הפתח שרי ע"ש וצ"ע בזה:

י **לא ישמש**. כתב בתשובת חות יאיר סימן קפ"ד דהכא לא מהני אם הספרים למעלה מעשרה טפחים כדמהני בסעיף א' וגם ווילון סביב הספרים או סביב המטה לא מקרי מחיצה ע"ש:

יא **מחיצה**. עיין בתשובת שער אפרים סימן קי"ט דאם המחיצה עשויה בסריגי חלונות שקורין גיגאטי"ר אינה מועלת ואסור ע"ש וכ"כ המג"א בסימן ר"מ ס"ק ט"ו:

יב **ושאר כתבי קדש**. בתשובת חו"י שם נשאל אם יש איזה צד היתר לת"ח דדחיקא ליה שעתא לשמש מטתו בחדר שיש בו הספרים וצידד להקל בספרים הנדפסים ע"י עובדי

כוכבים ואם הספרים בכתב אשכנזי פשיטא יש ג"כ צד היתר (ואפשר דה"ה בכתב שקורין רש"י עמש"ל סי' רפ"ג סק"ג בשם דברי יוסף שוב נזכרתי שכ"כ הוא ז"ל בהדיא בסימן ק"ו והבאתי דבריו לעיל סימן רע"א ס"ק כ') והעלה דאם הוא שעת הדחק גדול דא"א לעשות בהם כדין הש"ס יש לסמוך על הנ"ל להקל בזמן עונה וליל טבילה וליל יציאה וביאה בדרך ע"ש. ובספר באר היטב בא"ח סימן ר"מ לא העתיק יפה:

יג **אצל ת"ח**. וכתב בתשובת הרשב"ש סימן ס"ב דאם יש לחוש משום שיוציאום וישרפום יתנם בכלי חרס בשאר מקום צנוע עיין שם:

יד **המטפחות**. עיין בתשובת קרית חנה סימן ה' על הפטורות שנעשו בגליון כס"ת אם מותר לכרכן במטפחות של ס"ת אם יש בו משום הורדת קדושה ע"ש:

טו **והארון**. עיין בתשובת נו"ב תניינא חלק יו"ד סימן קפ"ג דמותר לתלות טלית ותפילין בציר הברזל הקבוע בדלת שבאה"ק ע"ש:

טז **יש מי שמתיר**. עיין בספר יד הקטנה הלכות ס"ת פ"ד עשה כ"ג אות ט' שכתב דהא דמביא הש"ע כאן וכן בא"ח סימן קל"ג ס"י ב' דעות בזה היינו דוקא בספר תורה שקנאה היחיד לעצמו דאמרינן בה דהוי כחוטף מצוה מן השוק אבל בספר תורה שכתבה לעצמו או ששכר סופר לכתוב לו למען לקיים המ"ע של כתבו ודאי דאסור למכרה ולכן כתב לעיל סימן ר"ע ס"א בסתם ואינו רשאי למכרו אע"ג דשם מיירי ביחיד ע"ש:

יז **משום כבוד**. עבה"ט ובס' חמודי דניאל כ"י כתב מי שרוצה להניח ספר בתוך ספר בכדי שלא יהא צריך לחפש אח"כ נראה דאסור וגם אסור להניח בספר שום דבר להשתמר שם:

סימן רפג

א **בפני עצמה**. עבה"ט סק"א בשם ט"ז שאותן שכותבין פסוקים כו' ועיין בתשובת מהרי"ט ספר שני חלק או"ח סימן ג':

ב **ואין כותבין מגילה**. עיין בתשב"ץ ח"א סימן ב' שכתב דמה שאפשר להתיר בזה הוא שיכתוב התיבות חסירות בסופן כגון זה וידב' ה' א' מש' לאמ' דב' א'. או באמצעיתן כגון ברשי"ת ברש"ן בלא א' או שיכתוב התיבות מלאות לאמור מושה אהרון דכה"ג לאו ספר מקרי אלא אגרת או שיכתוב האותיות קטועות או האל"ף והלמ"ד מחוברות כגון זה וישנה כל האותיות שינוי זה עד שלא יהיה ג' תיבות סמוכות בלא שינוי בא' מן השינויים הנזכרים. או יכתוב בכתב מאשי"ט כו' זה הכלל כל כתיבה שיפסול בה ס"ת מותר לכתוב המגילה הזאת ומיהו דוקא פיסול שהוא באיכות הכתיבה אבל פיסול אחר

לא. וכתב עוד דנראה לו להתיר בכל ענין כדעת הרי"ף ז"ל דהאידנא מותר לכתוב מגילה לתינוק להתלמד בו משום עת לעשות גו' (וכ"כ הט"ז וש"ך כמו שהובא בבה"ט סק"א) ובלבד שלא יכתוב יותר מג' תיבות בלא שירטוט כבסי' שאח"ז (ואפשר דגם לענין זה מהני אם שינה האותיות בא' משינויים הנזכרים) . וכתב עוד דמה שנהגו המלמדים שכותבים על הלוחות ג' או ד' פסוקים או פרשה שלימה מה שדעתו של תינוק יכולה לקבל באותו שבוע ובסוף השבוע מוחק וחוזר וכותב פרשה אחרת כפי התחלפות הפרשיות בכל שבוע יש להתיר אף דכתבי קודש אסור לאבדן ביד או למחקן מ"מ כיון שעבר זמן פרשה זו הוי כהיכל שצריך תיקון שמותר לסתרו ולבנותו ומ"מ יזהרו שלא יכתבו אזכרות על הלוחות ואם אירע שכתבו אסור למחוק אפילו כדי לצורך כתיבת פרשה אחרת ע"ש:

ג **פסוקים בטלית**. עיין בתשו' רדב"ז ח"א סימן מ"ה שכתב דאפילו דברים של חול אסור לרקום אותם בכתב אשורית שהכתב בעצמו יש בו קדושה רבה ואם כתב פסוקים מן התורה אפילו בכתב אחר אסור עיין שם. ועיין בתשובת דברי יוסף סימן מ"א שכתב ששמע מפי מורו מהר"ר שמואל די פאס דמטעם זה כשמת בנו לא רצה לכתוב בכתב אשורי הקינה שנוהגין לכתוב על המצבה אלא כתב אותה בכתב שקורין רש"י ומ"מ על אחרים לא אסר דבר זה מעולם. וע"ש עוד מ"ש על דברי רדב"ז הנ"ל:

סימן רפד

א **ג' תיבות**. עיין בתשובת רשב"ש סימן תפ"ב שכ' דפעמים ג' כותבין. ד' אין כותבין. כגון שתיבה הג' אינו גומר הענין כמו מים קרים על. שלא נגמר ענין עד שכותב תיבת נפש אבל כשג' תיבות גמרו הענין כמו מים קדושים בכלי אף שאינו כותב תיבת חרש כיון שזה אינו אלא לתוספת ביאור אסור ובשתי תיבות בכל גווני שרי מפני שלא הוברר אם הם של חול או דברי קדושה ע"ש:

ב **בלא שרטוט**. עיין בשאלות ותשובות תשובה מאהבה חלק א' סימן ס"ז שכתב דמותר לכתוב אפילו הרבה תיבות בלא שרטוט על ידי שיכתוב בשיטה א' רק ב' תיבות והשיטה תחתיה יכתוב גם כן רק ב' תיבות וכן יכול לכתוב כמה שיטין על אופן זה דלא כרב אחד שנסתפק בזה עיין שם. ועיין בתשב"ץ חלק א' סימן ב' שכתב דה"ר מיימון ז"ל אביו של הרמב"ם כתב דהרוצה לכתוב בלא שרטוט ינקד על האותיות וכן נהגו אנשי ארצות ישמעאל אבל איני יודע טעם לדבר ע"ש ועמ"ש לעיל סי' רע"ב סק"ב:

ג **שרטוט**. עיין בתשובת רבינו עקיבא איגר סימן נו"ן שכתב דלזה מהני שרטוט בעופרת וכדומה אף שאינו מתקיים ויישב בזה קושיית תוספות ורא"ש ור"ן כיון דקיי"ל דאין כותבין בלא שרטוט למאי צריך הלל"מ במזוזה דבעי שרטוט וכן הלימוד בסוטה ומגילה ע"ש ועיין במרדכי בהלק"ט הל' תפילין ומזוזה בהג"ה המתחלת כתב באו"ק מ"ש בשם בה"ג. ועיין מה שכתבתי לעיל סימן רע"א ס"ק ט"ו.

ד **לדבר צחות**. עיין בה"ט ועיין בתשובת בשמים ראש סוף סימן ש"א:

ה **שרטט שיטה העליונה**. עיין בספר חומות ירושלים סימן ש"ג דה"ה אם כתב תחלה דברי רשות כמה שיטין בשוה ואח"כ עסוקים עולה דברי רשות במקום שרטוט ע"ש. [מבואר זה בראש"ש וטור דשטה הראשונה כמו שרטוט וכמ"ש בט"ז וש"ך לפי מה שהגיה בנקודת הכסף]:

סימן רפה

א **מצות עשה לכתוב**. נראה שאין כופין על מ"ע זו דהוי מצות עשה שמתן שכרה בצדה דכתיב וכתבתם כו' למען ירבו ימיכם ועיין בנ"צ לעיל סימן רמ"ה ס"ד הארכתי בזה. ועיין פמ"ג לאו"ח סי' ל"א דאם נודע לו בשבת וי"ט שאין מזוזה בפתחו ויש לו בית אחר מחוייב הוא לצאת אבל אי לית ליה בית אחר שרי לדור בתוכו דומיא דציצית בסימן י"ג ע"ש ונראה דה"ה אפילו בחול אם אין מזוזה נמצא בעיר דינו כמו בשבת ורשאי לדור בתוכו אם אין לו בית אחר כמה שכתב המג"א בסימן י"ג סק"ח לענין ציצית וע' במג"א סי' י"כו סק"א ודו"ק:

ב **יקנה תפלין**. עיין במג"א סימן ל"ח סק"ד שכתב דלדידן שאין מניחין רק בשעת ק"ש ותפלה אם אפשר בשאלה מזוזה קודמת. דאי אפשר בשאלה ועיין בספר חומות ירושלים סוס"י רס"ה שכתב דאם רוצה ללבוש תפילין כל היום וא"א בשאלה לכל היום צ"ע הי קדים ע"ש. ועיין בש"ת בא"ח סימן כ"ה סק"א שכתב לענין ציצית ותפילין שכתבו האחרונים שאם אפשר שיהיה לו תפילין בשאלה ציצית קודמין וז"ל ונראה דהיינו אם נכון לבו בטוח שיוכל לשאול תפילין בכל יום שעכ"פ לא יהיה צריך להחזירם כ"ז שירצה אם לא יזדמנו לו לקנות ואם לא אכתי איכא למיחש שמא יצטרך להחזירם טרם שיזדמנו לו אחרים ונמצא בטל ממצות תפילין שהוא קודם לציצית עכ"ל. וא"כ ה"ה לענין תפילין ומזוזה אם אינו בטוח שיהיה לו תפילין בכל יום בשאלה תפילין קודמין. אך לדעתי צ"ע דאפשר הא דתפילין קודמים למזוזה וציצית דוקא ודאי דתפילין מודאי דמזוזה וציצית היינו היכא שאם לא יקנה תפילין יתבטל בודאי ממצות תפילין אבל לא

שיהא ספיקא דידיה מוציא מידי ודאי שלהם כגון הכא שאם לא יקנה תפילין אפשר שיקיים גם מצות תפילין בשאלה אולי מזוזה וציצית קודמין דאם יקנה תפילין יתבטל בודאי ממזוזה וציצית אבל אם יקנה מזוזה וציצית אפשר שיקיים גם מצות תפילין וא"כ אף אם אינו בטוח שיהיו לו תפילין בכל יום מכל מקום מזוזה וציצית קודמין ומ"מ אף אם נאמר כן נראה דדוקא באם צריך למזוזה בבית שלו (וכן בציצית בטלית שלו עיין בא"ח סימן י"ד ס"ג) אבל בשוכר בית דהא דחייב במזוזה אחר ל' הוא רק מדרבנן כ"ש לקמן סוף סימן רפ"ו פשיטא דספיקא דתפילין קודם לודאי זו דמזוזה כמ"ש בא"ח סימן תקצ"ה בענין שופר ותפלה. עוד צ"ע באם יקנה תפילין יתבטל משתי מצות מזוזה וציצית שדמיהן מועטין ולא אפשר לו תפילין בשאלה איזה מהם קודם. עוד כתב בס' ש"ת דאם יש לו תפילין של רש"י ורוצה להניח תפילין של ר"ת ג"כ ואין לו ציצית הציצית קודמין כיון דרובי דאינשי אין מניחין תפילין של ר"ת כלל אבל איפכא לא דאם יש לו של ר"ת ואין לו של רש"י הם קודמין לציצית כו' ע"ש וה"ה למזוזה:

ג **ולא מזוזה.** עיין בתשובת רבינו עקיבא איגר זצ"ל סי' כו' בענין מזוזה וסוכה או לולב הי קדים עיין שם באריכות:

ד **יניח ידו על המזוזה.** עיין בשו"ת רבינו עקיבא איגר סי' נ"ח שכתב דאם אין המזוזה בתוך תיק לא נכון להניח ידו עליה כמ"ש התוס' בשבת דף י"ד דכל גבי הקודש אסור ליגע בידו ערום ופשיטא דגם מזוזה בכלל וגם בא"ח סי' קמ"ז בהג"ה כתב דטוב להחמיר בכל כתבי קודש שלא לאחוז ערום ומה שאין נזהרים בתפילין לאחזם ערום היינו דמצותן בכך וא"א בע"א. ואם רצונו להניח ידו טוב להוריד מלבושו אשר על אצילי ידיו להניח על המזוזה ע"ש:

סימן רפו

א **שחייבים במזוזה.** עיין בה"ט של הרב מהרי"ט ז"ל שכתב בשם תשובת ש"א סימן פ"ג קהל שהיה להם בית האסורים והשיבו שם באחד מהחדרים ליהודי אחד בתורת קנס על כמה חדשים דצריך לקבוע מזוזה דדירה בע"כ שמיה דירה ע"ש ועיין בר"י שהביאו ג"כ וכתב עליו דיש לצדד בזה לפי שהוא דירת עראי והוי כבתים שבספינה ולא דמי לפונדק דשם עשוי לדירת קבע ע"ש:

ב **רפת בקר.** עיין בה"ט ועי' בספר יד הקטנה פ"ב מהלכות מזוזה אות י"ב שכתב דמה שאין נוהגים עכשיו בשום מקום לעשות מזוזה ברפת צ"ל דדוקא בימיהם דהיתה נקיה קצת ולא נפיש זוהמייהו אבל עכשיו אנו רואים בחוש דנפיש זוהמייהו. ומ"מ בלולין

והוא חדר הבנוי העשוי לאווזים ותרנגולין נראה דודאי חייב במזוזה כל שיש בו ד"א ובתקרה ובשאר תנאים דהרי לא נפיש זוהמייהו כמו ברפת ואם אנו רואים דנפיש קצת עכ"פ אם הדלת היא בפנים והמזוזה היא מבחוץ ראוי לעשות בה מזוזה והכל לפי ראות עינים ע"ש:

ג **של ישראל ועובד כוכבים**. עיין בתשובת רבינו עקיבא איגר ס"ס ס"ו שכתב דאם קנו בית שאין בה דין חלוקה ופעמים זה משמש בכולה ופעמים זה משמש בכולה יש לדון דחייב במזוזה למ"ש הר"ן נדרים רפ"ה דבכה"ג קיי"ל יש ברירה וזה משתמש בשלו וזה בשלו ע"ש היטיב וע"ל סימן רכ"ו ובאו"ח סימן תרנ"ח ס"ז בהג"ה:

ד **ובית הבקר**. [ועיין בת' משכנות יעקב סימן ס"ג מ"ש בזה]:

ה **בית הכנסת**. [ועיין בת' חתם סופר סי' רפ"א מ"ש בזה]:

ו **המרחץ**. עיין בתשובת אא"ז פנים מאירות ח"א סימן פ"ז שאם עשו שינוי מעשה בגופו של מרחץ ועקרו התנור וכיוצא ועשו אותו בית מותר לדור בו ולברך ולהניח בפתחו מזוזה ע"ש. וכ' בס' חמודי דניאל כ"י מאלץ הויז שעושין ממנו לפעמים מרחץ פעם אחת או ב' בשנה חייב במזוזה אלא דיש לכסות בשעוה (עט"ז סק"ה) וכן מותר להתפלל בתוכה ע"ש:

ז **לכסות**. עיין בספר יד הקטנה פ"ג מהלכות מזוזה אות י"ג שכתב דכל זה מיירי כשיזדמן לפעמים במקרה איזה דבר מטונף והוא מוכרח להיות נגד המזוזה דהיינו שא"א בענין אחר אז דינו לכסות אבל חלילה לעשות בקביעות שום דבר בזיון נגד המזוזה ולסמוך על הכיסוי כגון לכבס לפניה תמיד טנופת של בגדי קטנים או לקבוע שיעמוד לפניה כלי ששופכין בה כל המי שופכין כאשר בעו"ה מצוי בינינו וע"ז נאמר כי דבר ה' בזה. ועונשו גדול כו' עיין שם:

ח **להיות נראית**. עבה"ט בשם ט"ז מ"ש רק בחדר כו' ועיין במג"א סימן מ"ם סק"ב שכתב דעכצ"ל דמיירי אפילו פרס סודר עליה דבכלי אחד פשיטא דאסור וע"ז חולק ודעתו דמהני כיסוי זכוכית ועליו כיסוי אחר ע"ש ועיין בספר חומות ירושלים סימן רע"ז שכ' דגם הט"ז מודה בזה ואינו אוסר כ"א בכיסוי זכוכית לבד וכ"ת פשיטא דאפילו שאינו זכוכית אסור כלי א'. נראה דלולא זכוכית מיחשב כאוהל בפ"ע דבגבוה עשרה איירי וקבוע בכותל וחשוב טפי. ועל מ"ש הט"ז דבמקום טינופת מהני כיסוי זכוכית כתב דצ"ע מאחר דמתכוין שיתראה השם י"ל דגרע דהוא עצמו בעי גילוייא לא מיחשב כ"כ למחיצה ע"ש וסברא זו קלושה:

ט **בית המדרש פטור**. עיין בתוס' פ"ק דיומא דף י"א ע"ב סד"ה שאין בו בית דירה. שכתבו דאם היה בהמ"ד של יחיד ולא של רבים חייב במזוזה וכ"כ בפסקי תוס' שם וכ"כ בס' תפל"מ ע"ש:

י **והחנויות שבשוקים**. עבה"ט ועיין בס' יד הקטנה על הרמב"ם פ"ב מהלכות מזוזה אות כ"א שתמה ע"ז דאם יש בחנות איזה סחורה המונח שם תמיד הוי ליה ממש בית האוצר ואף אם מפנה הסחורה משם בלילה ואינו משאיר שם כלום מ"מ ראוי לחייבה כמו בבהמ"ד דאמרינן לפי שיושבין בו כל היום הרי זה דירה והעלה דכוונת הטור והש"ע בחנויות שעושין ביומא דשוקא בכרכים גדולים ועומדים שם החנויות בשוק רק כל משך היריד ואחר כך מפרקים אותם או עומדים פנוי בלי שום תשמיש דזה ממש כמו סוכת החג בחג ע"ש. וכתב הגאון מהר"י ז"ל מליסא בסידור תפלה שלו דאותן החנויות שבבית שעושין מזוזה אחת מן הקרקע עד המשקוף ומזוזה אחת שאין מגיע עד המשקוף רק שכונסין את הכותל לערך אמה או יותר אם המזוזה שמגיע עד המשקוף הוא מימין הכניסה עושין המזוזה באותה מזוזה ואם המזוזה הקטנה הוא מימין הנכנס אם הוא גבוה עשרה טפחים עושין המזוזה בו ואם אינו גבוה עשרה טפחים עושה במקום הרחב כן נ"ל עכ"ל:

יא **ד' אמות** . בס' חמודי דניאל כ"י נראה דוקא בית דירה צריך דוקא שיהא ד"א על ד"א אבל בית שער ומרפסת וגינה אפי' לית בהו ד' על ד' חייבין ועוד נראה במי שיש לו בית גדול ויש לו חדרים קטנים להניח שם חפצים דחייבים במזוזה ע"כ:

יב **כדי לרבע**. [עיין בת' חתם סופר סי' ר"פ מ"ש בזה]:

יג **שאין לו תקרה**. עיין בתשובת הר הכרמל חי"ד סי' כ"ג שכתב בחדר שקורין קי"ך שנכנסין שם להסיק תנורי בית החורף ומחזיקין שם לולין של תרנגולים חייב במזוזה אע"פ שאינו מקורה כלל מ"מ כיון שדרכו להיות אינו מקורה דמי לשערי חצרות דחייב במזוזה מטעם זה אבל אם הוא מקום טינופת פטור כיון שאינו בית דירה כמ"ש הש"ך סק"ב אך אם אין מקום טינופת רק לפעמים חייב במזוזה אלא דיש לכסותו ואף שהדלת מפסיק ע"ש. ועיין בשו"ת ארבעה טורי אבן סי' י"ד לענין מה שיש ברוב מקומות חדרים מקורים עם מזוזה ובסוכות פותחין הקירוי ומסככין בענפים והמזוזה קבועה בדלת ואחר הסוכות משליכין הסכך ומקרין עם הקירוי כמקדם והמזוזה כדקאי קאי אם יפה הם עושים או לא. ודעת גדול אחד דיש בזה משום תעשה ולא מן העשוי ע"כ צריך אח"כ ליקח משם המזוזה ולקבוע אותה מחדש ולברך עליה וכן העלה שיש להחמיר אם נשברה הדלת ונתנו אותה לאומן לתקנו. כשחוזר וקובע אותה בהשער שצריך להוציא

המזוזה ולקבוע אותה מחדש משום תולמ"ה. והרב בעל המחבר חולק עליו חדא דמעולם לא יצא הסוכה הנ"ל מידי חיוב מזוזה דאי משום דסוכה דירת עראי הרי חדר זה דירת קבע כל השנה וע"כ לא פטרינן סוכת החג אלא כשעושה לשם חג אף כשעושה אותה דירת קבע פטורה דמקרי דירת עראי אבל בחדר זה שהוא דירת קבע כל השנה ודאי גם בימי סוכות לא נפטרה. ואין לפוטרה בשביל שאינו מקורה הרי דרכו בכך והוי כמו חצר. ועוד דפסול תולמ"ה לא הוי אלא כשמתחלה נעשה בפסול אבל אם מתחלה נעשה בהכשר בחדר שחייב במזוזה אף שנפטר החדר אח"כ ממזוזה כגון שמסירין הקירוי וכדומה לזה מ"מ כשנתקן אח"כ כשירה ואין בזה משום תולמ"ה ע"ש באורך:

יד **שפוטר**. וכתב הגאון מהר"י ז"ל מליסא בסידור תפלה שלו דאף לדעת הפוסקים שאם אין דלת פטור ממזוזה אם קבעה כשהיה דלת ואח"כ נוטל הדלת וחוזר ותולה אותה אין בזה חשש משום תולמ"ה ע"ש וכן כתבתי לעיל ס"ק הקודם בשם שו"ת ארבעה טורי אבן:

טו **ארובה**. עיין בספר חומות ירושלים סימן קמ"ו מ"ש בזה:

טז **השוכר בית**. עיין בתשובת רבינו עקיבא איגר ס"ס ס"ו שכתב ה"ה השוכר בית תבן ועצים חייב במזוזה אף דלפום רהיטא היה נראה דפטור כיון דשוכר פטור מה"ת הוי ספק דרבנן דלמא הלכה כהרמב"ם דבית תבן ועצים פטור מ"מ מאחר דבש"ע ואחרונים לא הביאו דעת הרמב"ם לחוש לה שלא לברך ע"כ ס"ל דדבריו דחויים מהלכה ולא משוינן לה לספיקא דרבנן ע"ש ולפ"ז נראה קצת דהנך דנזכר בש"ע דעת המיקל כמו מקום שנשים שוכבות בס"ב ובית שער אם אין בית פתוח לו בס"ז ובהמ"ד בסעיף י' ובית שאין לו דלתות בסעיף ט"ו אפשר דפטור בשוכר:

יז **פטור ממזוזה ל' יום**. עיין באשל אברהם מ"ש אם רצה כו' ועיין באשל אברהם בא"ח סי' י"ד סק"ב דפשיט ליה דרשאי להחמיר ולברך מהא דאיתא בש"ע שם סעיף ג' דטלית שאולה פטורה מציצית כל ל' יום וכתב המג"א שם בשם תוס' והרא"ש דהמברך לא הפסיד ע"ש וכן העלה בשו"ת רב משולם סי' א' ע"ש ועיין בנ"צ מ"ש בזה:

יח **ל' יום**. כתב בר"י אם עמד בבית כ"ט יום ויצא ואח"כ חזר יש להסתפק אם בחזרתו ביום ראשון יצטרף היום ההוא לכ"ט יום שקדמו ויושלמו שלשים יום ויש לצדד בזה. הרב בית דוד יו"ד סי' קמ"ו. ולע"ד צ"ע מ"ש מטלית דכתב בנ"י הל' ציצית הובא בא"ח סימן י"ד ס"ג בהג"ה דאם החזירו תוך למ"ד וחזר ולקחו אינו מצטרף דבעינן למ"ד יום רצופים עיין שם וכעת אין התשובה הנ"ל לפני. ועיין בנ"צ שכתבתי דהא דפטור ממזוזה

ל' יום היינו אף אם רוצה לדור בו כמה שנים אינו חייב לקבוע עד אחר ל' ודלא כדמשמע מסדור הגאון מליסא ז"ל. ע"ש עוד בענין אם קנה אח"כ הבית אי מברך שנית:

יט **השוכר בית מעובד כוכבים**. עיין בתשובת רבינו עקיבא איגר סי' ס"ו שנשאל בישראל ששכר מרתף מעובד כוכבים והמפתח אצל הישראל אך יש להעובד כוכבים המשכיר זכות ורשות להניח שמה חפציו ובשעה שרוצה להשתמש צריך לשאול המפתח מן הישראל אם חייב במזוזה או לא דמקרי שותפות עובד כוכבים והשיב דלכאורה נראה דחייב מאחר דקיי"ל דשכירות ל"ק ואחר ל' חייב משום מ"ע דמחזי כשלו א"כ בנ"ד דשמושו דישראל מחזי כאילו הבית שלו ממש אבל השימוש דעובד כוכבים לא מיחזי כשלו כיון דהמפתח ביד הישראל וא"א לו לילך שם בלי דעת ישראל אך מ"מ אין לנו לבדות סברא מדעתנו דמכח המפתח לא מיחזי שימוש עובד כוכבים כשלו רק כשוכר דמאי ראיה היא זו דאולי כשקנו הבית בשותפות התנו כן ביניהם שיהיה הנאמנות לישראל וכיון דד"ת שוכר פטור ממזוזה אין אנו אחראין להחמיר בדרבנן. וכ' עוד דבנד"ז אף אם המרתף אין בה דין חלוקה ופעמים זה משמש בכולה ופעמים זה (עמש"ל סק"ג) אף דבקנו בכה"ג יש להחמיר מ"מ הכא בשוכר דרק מדרבנן יש להקל ובפרט דיש עוד סניפים להקל ומכ"ש היכא דשייך חשש שיאמר העובד כוכבים כשפים עושה לו ע"ש:

סימן רפז

א **אין הפתח חייב במזוזה**. עיין בת' נו"ב תניינא חלק יו"ד סי' קפ"ד שכתב דמרתף שפתחו הוא על שטח הארץ פטור ממזוזה וראיה מקדושין דף כ"ב מה מזוזה מעומד ע"ש:

ב **על מה שיסמכו**. עיין בס' באר שבע בקונט' באר מים חיים סי' י"ג מ"ש בזה:

סימן רפח

א **כמו חצי צפורן**. עיין בתשובת תפארת צבי חי"ד סימן נ"ג דבדיעבד אינו מעכב ע"ש:

ב **ישייר כדי לגול אותה**. עיין בתשובת שבות יעקב ח"ב סימן ק"ח שנשאל על מה סמכו הסופרים שאין מניחין כדי לגול והשיב דאף דבש"ע סתם דין זה מ"מ במחלוקת שנויה בין הפוסקים ודעת רוב הפוסקים נראה שא"צ להניח לכן הנח לישראל אם אינם נביאים כו' כי יש להם גדולי פוסקים לסמוך עליהם וא"ת מה בכך נחמיר לכתחלה ויניח כדי לגול זה אינו דהא יש לחוש שיכסה שם של שדי ואי ינקב הגויל יהיה גנאי כמו שכתבנו לכן שב ואל תעשה עדיף והיכא דנהוג נהוג ע"ש:

ג **שלא על הסדר**. עש"ך ועיין בדבר שמואל סימן קנ"ד שכתב שאין לתלות תיבה אחת בין השיטין בכתיבת התפילין והמזוזות אף במקום שהכתיבה כסידרה בין המוקדמת למאוחרת חדא דגם זה מקרי שלא כסדרן מחמת שינוי וגם מפני שדרך כתיבתן להיות דוקא בלא ריוח הרבה בין שיטה לשיטה לכך אין תולין ע"ש עיין בגינת וורדים חא"ח כלל ב' סימן ד' כתב ג"כ הכי דאם נזדמן להסופר שהשיטה דחוקה מהכיל התיבות ששיער לה אין להתיר שיתלה תיבה אחת למעלה בין השיטות ואח"כ ירד לכתוב כסדר השיטה ושם כתב דלדעת רש"י תפילין ומזוזות חמירי טפי ואפילו בתליית אות אחת ג"כ מיחזי כמנומר ע"ש:

ד **אע"פ שתפרן**. עיין בתשובת רבינו עקיבא איגר זצ"ל סימן רי"ג דבתפרן מקודם הכתיבה משמע מדברי רש"י מגילה דף ח' סוף ע"ב ד"ה לתפרן בגידין דכשר וכן יש לדקדק מלשון הרמב"ם כתבם בשני עורות ותפרה ע"ש והנה מ"ש ליישב דברי רש"י בזה צ"ל דכוונתו דמיירי שתפרן זה למטה מזה באופן שהם דף אחד דאל"כ קשה הרי רש"י גופא ס"ל במנחות דף ל"ג גבי הא דאמר התם ראויה לב' סיפין קאמר דאפילו בעור אחד פסול בשני דפין וכ"כ הטור בשמו רק דאנן לא קיי"ל הכי וא"כ מה מהני מה דתפרן קודם והוי חבור והוי כעור א' כיון דהוא בשני דפין ועכצ"ל דמיירי שתפרן באופן שהם בדף אחד ולא הוי ראויה לב' סיפין דמיירי שלא הניח גויל חלק בנתיים רק השורות סמוכים זה לזה וצ"ע. וע' עוד שם סימן י"א:

ה **צריכה שרטוט**. עיין בתשובת רבינו עקיבא איגר זצ"ל סימן נו"ן במזוזה שנמצא שהאותיות נכתבין בין שרטוט לשרטוט אם יש תקנה לשרטט עתה בראשי השורות כדינו והשיב דלא מהני וראיה מסוגיא דמנחות טעמא דאין מורידין כו' והא קיי"ל דתפילין א"צ שרטוט ומזוזה צריכה שרטוט ואם איתא דמהני שרטוט אחר הכתיבה מאי קושיא הא יכול לשרטט עכשיו וכ"מ מלשון הרמב"ם וש"ע שכתבו ואם לא שרטט פסולה משמע דאין לזה תקנה (ומבואר שם דלאו משום דבעי במזוזה כסדרן לכן לא מהני שרטוט אח"כ דז"א דהא אין חסרון בגוף האותיות והוי רק תיקון אחר כמו חקיקת נגיעה דמהני במזוזה אלא צ"ל דמאחר דהלל"מ דבעי שרטוט אי כתב בלא שרטוט לאו שמה כתיבה וצ"ע בזה לענין ס"ת) וכ' עוד דיש להסתפק אם שרטט בבדיל קודם הכתיבה ולאחר הכתיבה בעוד שהשרטוט דבדיל היה קיים היה משרטט בקנה כדין די"ל כיון דלא היה פעם בלא שרטוט והכתיבה היה כדינו דמהני ואף לאחר שנתפשטו השרטוטים דבדיל י"ל דמהני לשרטט בקנה כיון דהכתיבה היה בהכשר וגם עתה נשרטט בקנה ומה

דבינתיים לא היה משורטט י"ל דאינו גרע דלא הוי דיחוי כיון דבידו לשרטט והוי כמו קבל הכשר ונתן לפסול בפ"ג דזבחים דף ל"ד וצ"ע לדינא עכ"ד ע"ש:

ו **בראש השיטה**. עיין בספר חומות ירושלים סי' רמ"ה שכ' אם שינה במזוזה בסיום על הארץ ממאי דאיתא בש"ס אין קפידא וכן בהיפוך בתפילין אם כ' על הארץ כבמזוזה ש"ד וראיה מהך דמירושלמי ומ"ס דמזוזה לתפילין או בהיפוך משנין או לא ועכ"פ מצד כתיבה אין קפידא ע"ש:

ז **כ"ב שיטין**. עש"ך סדר התחלתן ועיין בספר חומות ירושלים סימן רמ"ה שכ' דשורה ד' לבניך וט"ס מ"ש בש"ך לבבך ע"ש:

ח **פרשה סתומה**. עיין בספר באר יעקב בא"ח סימן ל"ב דף ג' ע"ג מ"ש בזה:

סימן רפט

א **בא לקבעה**. כ' בר"י ס"ס רפ"ו אם הסיר המזוזה לבדקה ודעתו לחזור ולקבעה יש להסתפק אם יברך כשחוזר וקבעה. לשון למודים א"ח סימן י"ד. והנה אין התשובה הנ"ל לפני וכעת לא ידעתי מקום הספק בזה אמאי לא הוי זה כמו פשט טליתו ע"ד לחזור ולהתעטף בו או בתפילין ע"מ לחזור ולהניחם ע' באו"ח סימן ח' סי"ד בהגה ובסימן כ"ה סי"ב בהגה. ושמא י"ל דהכא לא הוי ע"ד לחזור ולקבעה דשמא ימצא פסול ולכן נסתפק בזה. ונראה דאם נפל המזוזה מעצמו לארץ ורוצה לקבעה צריך ודאי לברך כמו נפל טליתו שם ופשוט הוא:

ב **יניחנה בשפופרת**. בהנהגת החסיד הגר"א ז"ל כתב לא יכרוך המזוזה בקלף וכדומה שלא יהא חוצץ בין המזוזה למזוזות הבית עכ"ד וצ"ע:

ג **לקבוע מזוזה**. עיין במג"א סימן י"ט סק"א שכתב דאע"ג דקיי"ל מזוזה חובת הדר היא שכל זמן שאינו דר בתוכה פטור ממזוזה אפ"ה מברך כשקובעה דסתמא דמלתא קובע מזוזה כסדר בתוכה ואפשר דאם קבע קודם שדר בתוכו כשנכנס לדור מברך אקב"ו לדור בבית שיש בו מזוזה עכ"ד ע"ש וכמדומה לי שראיתי בס' בר"י בא"ח שחולק עליו ועמש"ל סימן רצ"א ס"ק ג'.

ד **במקום שעושה החור**. עיין בספר חומות ירושלים סי' קמ"ו שכתב עובדא הוי בבהמ"ד של אנשים ושל נשים ושתי דלתות בצד של נשים הוקבעו הצירין מב' צדדים ותנורים בשני החדרים נראה דחשבינן הכניסה משל אנשים לשל נשים דאשה בעזרה מנין משא"כ משל אנשים הולך השמש תדיר עם מפות ונרות וכדומה גם מתאספים לפעמים יחד ראשי עם בשל נשים באמצע היום. מיהו י"ל דעיקר הדלת משום מילה וא"כ הכניסה

משל נשים לשל אנשים. אך באמת ז"א דרחוק הוא שתצאנה נשים בשעה שמביאים את התינוק רק עומדים בשל נשים ומושיטים מזה לזה בידים לבד ואין כאן ביאה דנחייב משום זה ואי משוה התינוק אפילו בר חינוך אינו וגם אינו הולך אלא מושיטים אותו ע"ש שלא העלה בזה דבר ברור. ועיין בשאילת יעב"ץ ח"א סי' ע' ועיין בשו"ת תשובה מאהבה ח"א סי' ס"א מ"ש בזה:

ה **יחפור בה חפירה**. עיין בספר יד הקטנה פ"ג מהלכות מזוזה אות כ"ה שכתב דהיינו בענין שתהא המזוזה נראית והאריך בענין מ"ש בגמרא או שטלה עליה מלבן כו' והעלה דזה ברור לדינא דכשאין המזוזה נראית וגם אין היכר וזכר לה כלל דודאי אין יוצאין י"ח מזוזה כלל ולכן מה שנוהגין ההמון לקדוח במזוזות הפתח ומניחין שם המזוזה והיא אינה נראית וניכר כלל אינם יוצאים בזה אף שהיא מונחת במקומה הראוי וכהלכתא ויש לעשות איזה סימן או היכר בחלל הפתח על המקום הנקדח ודי בכך ע"ש:

ו **ויקבענה בה**. עיין בתשו' דרכי נועם חי"ד סי' י"ח דלמצוה צריך שתהא קבועה במסמרים ע"ש עוד:

ז **במזוזת הפתח**. עיין בספר יד הקטנה פ"ג מהל' מזוזה אות כ"ג שכתב דבמקום שא"א לקבוע המזוזה על המזוזה ממש כגון שמזוזת הבית היא של אבני שיש וכיוצא בהן וצריכין לעשות תחבולה לקבוע שם חתיכת נסר של עץ כמין טבלא מרובעת למען יהיה אפשר לקבוע על זאת הטבלא המזוזה. נראה דבענין זה אם קבע המזוזה מקודם בהטבלא ואח"כ קבע הטבלא עם המזוזה על מזוזת האבן דאין בזה משום תעשה ולא מן העשוי ע"ש שהאריך בטעם הדבר:

ח **שפסולה**. והגר"א זצ"ל בש"ע שלו פסק כרש"י שצריכה להיות זקופה ע"ש וכן הוא בהנהגות שלו:

ט **ומניחין אותה בשיפוע**. עיין בספר יד הקטנה פ"ג מהלכות מזוזה אות ט"ז שכתב דבמקום שמזוזת הפתח אינם רחבים כלל יקבענה זקופה ארכה לאורך מזוזת הפתח כי אף הרמ"א אינו חולק אלא בענין שיוכל לצאת ידי שניהם ובענין זה יותר טוב מאם לעשות אותה על צד מזוזת הפתח שלא בתוך חלל הפתח דהיינו אחורי הדלת ורוב הפוסקים פוסלים אותה כמו שכתב הש"ך סק"ג ע"ש:

י **שמע לצד פנים**. עיין בספר חומות ירושלים סימן קמ"ו שכתב דחדר שקורין אלקע"ר שאין המחיצה רק מנסרים וא"א לקבוע המזוזה ברוחב חלל הפתח נראה לקבוע מזוזה סופה סמוך לפתח וראשה באלכסון ירחיק מעט מפתח גם לדעת הסוברים להניחה מושכב מסתברא שיהא שוליה לצד תוך הפתח ע"ש. ונ"ל דלא ס"ל כדעת ספר יד הקטנה

שהובא בס"ק הקודם אם לא שנדחוק לומר דהוא מיירי שאפילו באורך א"א להניח בחלל הפתח:

סימן רצ

א **ס"ת או תפילין שבלו**. [עיין בתשובת חתם סופר סי' רע"ט שרב אחד רצה לחלק דדוקא ס"ת שבלה שכבר היה קודש שוב לא פקע קדושתו משא"כ חסר ויתיר בתחלת כתיבתו לא נחית עליו קדושת ס"ת מעולם וכמ"ש הרמ"א לעיל סי' רפ"ב דמותר למכרו ולכן מותר ג"כ לעשות ממנו מזוזה וה"ה לקצץ גליונותיו לתיקון ס"ת שלם והוא ז"ל כתב דזה אינו דמה דנקטו שבלה לרבותא קאמר אפילו שבלה ולא חזי עוד למצותו כלל אפילו ללמד בו תינוקות ומכש"כ כשהוא רק חסר ויתיר דאפשר לתקנו לקרות בו בצבור או ללמוד בו פשיטא שאין עושים ממנו מזוזה (ומ"ש שם הכרח לזה דאי ס"ד לא נתקדש מעיקרא א"כ לא נתקדש שום ס"ת עד כתבו למ"ד אחרונה של כל ישראל ואיך יתקדש למפרע וע"ד שכתב בנו"ב קמא ס"ס ע"א לענין ס"ת שנפסל אח"כ ע"ש הנה לפמ"ש לעיל סימן רע"ו סק"ג בשם הרמ"ע ובני יונה דקידושו וגמרו באים כאחד ע"ש אין זה הכרח ודו"ק) ומ"ש הריב"ש דס"ת שיש בו טעות אינו אלא כחומש היינו התם לעניו למכרו כו'. עש"ב]:

ב **תפילין שבלו**. [עבה"ט ועט"ז ובנה"כ ועי' בת' חתם סופר סי' רפ"ב מ"ש בזה]:

ג **גליוני ס"ת**. עי' בס' אליהו רבא בא"ח סי' ל"ב ס"ק ט"ז שפסק שאם כבר התחיל לכתוב על היריעה איזה שורות מס"ת ונפסל בשם שאסור לכתוב על הנותר תפילין ומזוזות דהוי כמו צר ביה ואזמניה גם דמי קצת למ"ש כאן שאין כותבין מזוזות על גליון ס"ת ע"ש ועיין בתשובת נו"ב תניינא חי"ד סימן קע"ד שהאריך בזה והעלה דהמורה בזה להקל לכתוב ביתר הקלף תפילין לא משתבש אבל לכתוב בו מזוזות אין להקל. וע"ש עוד בסימן קע"ג בס"ת שבלה ולא נשאר כ"א איזה יריעות שלא בלו ונשאר הקלף אך הכתב הלך לו ולא נשאר שום רושם אסור לכתוב דבר אחר על קלפים הללו דלא כרב אחד שרצה להתיר ע"ש:

ד **עם גליונותיה**. [עיין בתשובת חתם סופר סי' רע"ט שכתב דדוקא עם גליוני אותו הספר עצמו שמתקן. אבל לתקן ס"ת אחרת כיון שלא נעשה מעיקרא לתשמיש זה הס"ת אין להתיר אפי' א"א בענין אחר. עוד מבואר שם דמ"ש הרמ"א אם א"א לתקנה בענין אחר הכוונה אם הוא באופן שאין לצפות כלל שימצאו שום תיקון אחר לעולם אבל אם אפשר בשום אופן למצוא בזמן מהזמנים אפילו רק קלף לתקן הספר תורה הלז א"כ

עתידים הגליונות אלו לחזור להיות תשמיש לגוף ס"ת כשר אסור לקוץ אותם בשביל לתקן עכשיו. וכתב עוד שם בדבר סופר אחד שקצץ גליוני ס"ת שאין קוראין בהם מפני טעיותיהם ודבקם בשולי היריעות של ס"ת התפורים זה בזה כדינו אלא שנהגו סופרים לדבק בהם עוד מטלית אחד וזה הסופר עשה זה מקצוצי גליונים הנה לא טוב עשה הסופר הזה ואפשר היה ראוי לאסור לקרות בס"ת זה כלל כיון שנעשה בעבירה כמ"ש בת' הר"י בן הרא"ש בב"י סי' ער"ה בס"ת שקדרו בו שם וחזרו ותיקנו שאין לקרות בו הואיל ונעשה בו עבירה. אך הכא קלקלתו תקנתו שהרי הוריד הגליון הורדה גדולה יותר מדי שהס"ת היה כשר בלא"ה ע"י תפירות היריעות ואינו אלא ליתר שאת והיא תקנתו שאין ס"ת פסול בכך ולא שייך נעשה בעבירה. וכיון שאין הס"ת פסול בכך יניחם כך שזו היא גניזתן ולא נורידם עוד להסיר הדבק ואין לחוש שמא באורך הימים יפלו המטליתים ולא ידעו שהיו מגליוני ס"ת כי ישראל ישרים הם וכל המחובר לטהרת קדושת ס"ת נוהגים בו קדש וכל המוצאו מנשקו וגונזו ע"כ יניח הדבר כמות שהוא והסופר יקבל תשובה על עצמו ע"ש]:

סימן רצא

א **מזוזת יחיד נבדקת.** כתב בר"י מי שיש לו הרבה מזוזות קבועות ובדק שלש מהן ומצאן כשרות אפ"ה צריך לבדוק כל שאר המזוזות שקבע בו בפרק במעמד שלשתן הכשרות דלא כל המקומות שוות. הרב מהר"י מלכו בתשובת כ"י סימן קמ"ב:

ב **נבדקת.** כתב בספר חמודי דניאל כ"י מי שקשה עליו להוציא המזוזה ולבדקה ורוצה להניח מזוזה אחרת וקשה עליו להוציא הישנה אסור משום בל תוסיף. ויזהר כשיוציא את המזוזה שלא לפסלה:

ג **ושל רבים.** [עיין בתשובת חתם סופר סימן רפ"ג בענין בית של ג' שותפים שיש בו יותר מארבעים מזוזות הקבועים בפצימי עץ. וכ' דפשוט דבעי בדיקה כשל יחיד ורש"י פי' בהדיא דרבים היינו שערי עיר ומדינה. וכתב עוד דענין הבדיקה לא בעי מומחה הבקי בחו"י אלא כל אדם יכול לבדקן אבל עכ"פ צריך לפתחן לעיין בכל אות אם לא נרקב כיון שעשוי להתרקב ולבלות באורך הימים ע"ש]:

ד **חייב לקבוע בה מזוזה.** עיין בתשובת רבינו עקיבא איגר ס"ס ט' שכתב במי שיצא מדירתו לבית אחר לדור שם ויש שם מזוזה מכבר שהניח הדר הראשון דמחוייב הוא לברך על המזוזה (נ"ל דכונתו שיברך לדור בבית שיש בו מזוזה דברכת לקבוע ל"ש בזה עמש"ל סימן רפ"ט סק"ג בשם מג"א) דזהו מצוה חדשה לו בבית זה. ועוד נ"ל דגם ההולך

מביתו על איזה ימים דלכאורה הדין דכשחוזר לביתו יברך על המצוה דהא בנתיים שלא היה בדירת ביתו לא היה עליו חובת מזוזה ומתחיל עתה חיוב חדש כו' (ועיין בנ"צ מ"ש בזה) ושוב הביא בשם ס' בר"י בא"ח סימן י"ט שכתב בפשיטות בדין הראשון דשוכר בית שיש בו מזוזה דאינו מברך דלא תקנו הברכה רק על שעת קביעת המזוזה. וממילא גם בדין הב' בנוסע מעירו ואח"כ חוזר לביתו אינו מברך וסיים דצ"ע לדינא ע"ש:

ה **בחזקת שיש לו מזוזה**. עיין בר"י מ"ש בענין אם הוא להיפך ששכר בחזקת שאין לה מזוזה כדי לקיים מצוה זו ואח"כ מצא שקבע המשכיר את המזוזה אי הוי מקח טעות ע"ש ולשיטתו אזיל עי' בס"ק הקודם:

ו **לא הוי מקח טעות**. (עי' במג"א סי' תל"ז סק"ו):

ז **וכשיצא לא יטלנה**. עיין בר"י שכתב דאם הוא מקום שאינו מוצא מזוזה לבית שהוא רוצה עתה לדור בו והיא רחוקה ממנו שתבא לידו. כדאי הם הגאונים רבינו האי ורב אחא שאמרו דאם קבעה מיד בבית אחר לית לן בה לסמוך עליהם בשעת הדחק. וכתב עוד דאף אם מיד שיוצא מבית זה יבא רעהו לדור בו זה נכנס וזה יוצא ושניהם נכונים זה להוציא מזוזתו וזה להכניס את שלו תיכף משמש כניסה ויציאה אע"ג דלא שייך בזה הני טעמים דאיתאמרו בה אפ"ה לא פלוג רבנן ע"ש:

ח **לא יטלנה**. ומהאי טעמא פסק בשו"ת שיבת ציון סימן ק"י במי שמכר ביתו ולא כתב עם כל מה שבתוכו ורוצה המוכר ליטול המזוזות הקבועים ביתדות בפתחי חדרים (או ישלם לו דמיהם) וכתב דהדין עם הלוקח דאף דפסקינן בח"מ סימן רי"ד סי"א המוכר בית סתם לא מכר אלא כל מה שמחובר בטיט אבל מה שמחובר ביתדות לא מקרי חיבור משום דבגמרא הוא איבעיא דלא איפשטא והמע"ה. היינו דוקא בדבר שהמוכר יכול להחזיק בו גם אחר המכירה משא"כ במזוזות דאינו רשאי ליטול ואין לו אלא תביעת דמים א"כ נקרא הלוקח מוחזק ואפילו לצאת י"ש א"צ לשלם לו ע"ש:

ט **שכר הבית מעובד כוכבים**. עיין בשאילת יעב"ץ ח"ב סימן קכ"ב שכתב דאין חילוק אם העובד כוכבים בעצמו ידור בו אח"כ או שישכיר אותו לישראל אחר וכתב עוד דמה שאמרו נוטלה ויוצא הוא על דרך חיוב משום דלמא אתי למיעבד בה מידי דבזיונא ע"ש:

י **ועובד כוכבים שביקש**. עי' בתשובת באר שבע סי' נ"ו ובשאילת יעב"ץ ח"ב סימן קכ"ב מ"ש בזה:

סימן רצב

א **שלוח הקן**. עיין בתשובת חוות יאיר סי' ס"ז שנשאל אם כאשר יקרא קן צפור לפני איש בשדה אם מחוייב עכ"פ לזקוק לה לשלח את האם או רשאי לילך לדרכו דלא אמרה תורה שלח תשלח רק אם רצה ליקח הבנים וכתב דמדברי התוס' גבי האיבעיא דשני סדרי ביצים זה ע"ג זה הובא בש"ך ס"ק י"ד מוכח שאינו מחוייב לטפל אך אין דברי התוספות מוכרחים דיותר נראה כפירוש הרשב"א. ומדברי הגמרא משמע דחייב לטפל דאמר יכול יחזור בהרים כו' ת"ל כי יקרא במאורע וא"כ נהי דממעט שלא יחזור בהרים מ"מ במאורע משמע דרמי עליה ליזקק לה ובפרט לטעם הזוהר כו' ע"ש ועי' בספר משנת חכמים ריש הל' יסוה"ת צפנת פענח שם אות ה' שכ' דכמו שאמרו בציצית דליכא עונש כ"א בעידן ריתחא ה"ה בזה אם רואה קן ואינו נזקק לשלח את האם מענשי לי' בעת ריתחא אבל ליכא עונש כמו בעובר על מ"ע המוטל עליו דמ"ע היינו אם לקח האם והבנים ע"ש:

ב **בעוף טהור**. עבה"ט של הרב מהרי"ט ז"ל מ"ש אם מברך על מצוה זו כו'. ועיין בספר בני חיי מ"ש בזה בשם הרב מהר"ח בנבשתי ז"ל [ועיין בספר עיקרי דינים חא"ח סימן יו"ד אות מ"ט הביא בשם תשובת סמא דחיי סימן ג' דמסיק דדוקא הלוקח האם ומשלחם אינו מברך דהוי מצוה הבאה בעבירה אך אם שלחה מתחלה ולקח הבנים ודאי מברך על גוף המצוה וגם שהחיינו כיון דאינו דבר מצוי ותדיר הוי כדבר שקבוע לו זמן (עש"ך לעיל סי' כ"ח סק"ה) ובחי"ד סי' ל"ב אות ט"ז הביא בשם תשו' תורת נתנאל סי' ט' שאין לברך על מצוה זו דשמא יהיו הביצי' מוזרו' ואין לברך מספק ע"ש]:

ג **שני סדרי ביצים**. עש"ך ס"ק י"ד ועיין בתשובת חוות יאיר סימן ס"ז מ"ש בזה:

סימן רצג

א לאכול חדש. עבה"ט של הרב מהרי"ט ז"ל ומ"ש מי שנוהג כו' עיין בתשו' פמ"א. ועיין בזה בתשובת שבו"י ח"ב סימן ט"ז שחלק על אא"ז הפמ"א ז"ל בזה. ועיין בשו"ת גאוני בתראי ובשו"ת ב"ח החדשות ובשב יעקב ובתשו' אא"ז פנים מאירות ח"א סימן ק"ז. וח"ג סימן ל"ד [ובת' ח"צ סימן ך"] ובס' פ"י בק"א לקדושין. ובתשו' כנסת יחזקאל. ובשו"ת מאמר מרדכי כמה תשובות בדבר. וביד אליהו סימן כ"ד ובמים רבים סימן מ"ד ובס' המקנה ספ"ק דקדושין ובס' שם חדש מהגאון מהרא"ל מפלאצק זצ"ל. ובתשובת בית אפרים חי"ד סימן ס"ה. ובתפארת צבי חלק א"ח סימן כ"ו. ובחלק יו"ד סימן ס"ד.

ובתשואת חן סימן כ"ה וכ"ו. ובתשובת קרית חנה סיען מ"ו ובס' נחלת עזריאל בחולין דף ק"כ [ובת' משכנות יעקב סימן ס"ד וס"ח באורך]:

ב **מתבואת חמשת המינים**. ע' בתשובת בית אפרים חי"ד סימן ס"ח שכ' דתבואה שלא הביאה שליש יש בזה משום איסור חדש כמו שחייבת בחלה ע"ש:

ג **מתבואת חמשת המינין**. [עבה"ט בשם ט"ז דעיסה שנילושה בשמרים כו' ועיין בת' משכנות יעקב סימן ס"ה שכ' סמך נכון להקל בשמרים אף להמחמירין במשקה דחדש והוא מש"ס דב"ב דצ"ז ע"ש ועיין בתשובות שרמזתי לעיל סק"א]:

ד **שלא השרישה**. עיין בתשובת נו"ב תניינא חלק א"ח סימן פ"ד שהזורע בע"פ כיון שיום ג' הוא יום הנף ולא נגמר הקליטה עד סוף היום נשאר באיסור חדש ואי אפשר לאותו יום שיעלה לקליטה ולהתיר משום חדש ע"ש:

ה **שיבא העומר**. [עבה"ט מ"ש ונשרש קודם העומר היינו ג' ימים והוא מת"ה שהביא הש"ך וע' בדגמ"ר שתמה ע"ז דהא אנן קי"ל כרבי יוסי דהיינו שתי שבתות וכדלקמן סי' רצ"ד ס"ד ושוב ראה דהש"ך בעצמו בנה"כ השיג על התה"ד בזה ע"ש ועיין בת' חתם סופר סי' ק' וסימן רפ"ד ור"ס רפ"ו שכ' ליישב דברי התה"ד בטוב טעם. וע"ש הגהה נפלאה בשאלתות פ' בהר גם בת' משכנות יעקב ס"ס ס"ד כ' ליישב דברי התה"ד בזה שדבריו נכונים וברורים ע"ש]:

סימן רצד

א **עץ מאכל**. עיין בתשובת רדב"ז החדשות סימן תקס"ג שכתב דאינו נוהג ערלה בקני הצוקר ע"ש טעמו:

ב **מי שאוסר תמרים**. עש"ך סק"ה מה שהשיג על הב"ח ועיין בספר ישועות יעקב בא"ח סימן ר"ב ס"ק י"א שיישב דעת הב"ח וכתב שדבריו המה נכונים ע"ש:

ג **מקודם ט"ז באב**. עיין בתשובת שיבת ציון סימן מ"ט באילן שנטעו בקיץ ולא נודע אם נטעו קודם ט"ז אב או אחרי כן אימת נשלמו שנות ערלה וכתב דאזלינן לקולא מאחר דקיי"ל דכרם שהוא ספק ערלה בח"ל מותר כדלקמן סעיף י' ואף דכאן י"ל העמד האילן על חזקתו מ"מ בספק ערלה גם באיתחזק איסורא מותר ע"ש באריכות:

ד **עדיין מ"ד יום**. [עבה"ט ועיין בתשובת חתם סופר סימן רפ"ו שצידד לומר דלענין ערלה בח"ל שספיקו מותר וכל המיקל כו' לא בעינן י"ד יום להשרשה וסגי בג' ימים קודם למ"ד יום שלפני ר"ה וסיים מ"מ להלכה אני אומר כן ולא למעשה ע"ש]:

ה **שיגמרו ויתלשו**. עש"ך ס"ק י"ב ועיין בשער המלך פ"ג מהלכות גירושין סוף הלכה ד' מ"ש בזה:

ו **נוהג אף בח"ל**. עיין בשער המלך פ"ט מהלכות מעשר שני שתמה על המחבר דכאן סתם כסברת תלמידי הר"ר יונה ור"י הזקן שהובאו בב"י דנטע רבעי נוהג בח"ל והיינו משום דלא אמרינן כל המיקל בארץ כו' אלא דוקא היכא דאיתמר בגמרא אלא שאח"כ כ' סברת הרמב"ם בשם יש מי שאומר ואילו בסעיף י"ז כתב אע"פ שהמנהג כו' משום דמבריך ומרכיב אינו חייב בערלה אלא בא"י אבל לא בחוץ לארץ והוא סברת הרא"ש מטעמא דכל המיקל בארץ אם כן דברי המחבר סתרי אהדדי ע"ש ועיין ביאור הגר"א ז"ל:

ז **בין בשל עובד כוכבים**. [עיין בת' חתם סופר סימן רפ"ו שהעלה דערלה של עובד כוכבים בחוץ לארץ דרבנן בעלמא הוא ולא הל"מ אך סיים הואיל ואנו מדמין כו' כיון שלא מצאתי זה להדיא בקדמונים ע"ש]:

ח **ספק ערלה בא"י**. עיין היטב בתשובת רדב"ז סי' תק"פ:

ט **ובח"ל מותר**. [עבה"ט ועי' בת' חתם סופר סימן רפ"ו אודות ישראל שחכר מבעל שדות א' גן ושדות מלאים אילנות עושים פרי על משך י"ב שנים ותנאי היה ביניהם שכל שנה מחויב ישראל החוכר לחדש בהם נטיעות שלא תכסוף השדה כי בכל שנה הללו נובלין והללו נוצצין וא"כ הדעת נותנת שכך היה מנהגו של בעל השדות ג"כ מקודם לנטוע בכל שנה וליסד נטיעות חדשות ובודאי יש בתוך עצי הגן ערלה וכן אומר עובד הגן הזה יותר מעשרים שנה. שלעת עתה נמצא בו יותר ממאה אילנות שהם בתוך ג' שנים לנטיעתה והגנן ההוא אומר שהוא מכיר בהם. ואם נחוש לדברים אלו יעלה ההפסד מן אותן הפירות לסך ג' מאות זהו' לשנה אם יש למצוא היתר לפירות הנ"ל. והאריך בזה והעלה דלא שייך לומר כאן דאפשר לברר ע"י אומנין בקיאין המבינים איזה פרי הוא מתוך ג' שניה ואומן לא מרע אומנתו. דז"א דאינם בקיאין להשכיל בין השרישה קודם ט"ז אב או אח"כ (ע"ל ס"ד) וגם אין לאסור בנ"ד מטעם דהוא ספק הרגיל והוה כנוטעים אילנות והדעת נותנת שיש כאן ערלה דז"א דנטיעת אילנות הוה ורגיל אבל נשיאת פירות גמורים אינו הוה ורגיל כמ"ש לקמן סי"ז. ולכן פשוט בנ"ד דכל אילן שפירותיו נגמרים ככל הפירות אין לספק בו כלל ואין להחמיר ובפרט בערלה בח"ל שכך נאמרה הלכה ספיקה מותר. אמנם בהמצא שם אילנות שבאמת פירותיהם משונים דקים וקלושים ואע"ג דנמצא כן לפעמים גם באילנות זקנים מ"מ הוה ספק הרגיל וקרוב לודאי שהם משני ערלה אין בידינו להתיר להדיא. אך אין הבעלים צריכים להדר לחפש אחר אותן פירות דקים וקלושים איה הם ואם יבא לידם יהא להם איסור הנאה ואם הגננין מוכרי

פירות ומייתי להו מעות לבעלים פשוט שאין צריכים לחוש בחליפי ערלה לאחר שעבר ומכרן שמא היה בהן מהני פירות עכ"ד. וסיים שם שאינו אומר למעשה]:

י **וכ"ש שכרם**. עש"ך ס"ק כ"א ועיין בספר פאר הלכה על שיטת ר"ח סגן הכהנים דף מ"ז ובתשובת שיבת ציון סימן מ"ט מ"ש בזה:

יא **שזה אסור**. עיין במגן אברהם סימן ת"ץ ס"ק ג':

יב **אבל לא בח"ל**. עיין בשאילת יעב"ץ ח"ב סי' י"ט וסי' ך' שהאריך בזה:

יג **יכול לחיות**. עיין בתשו' פרח מטה אהרן ח"ב סי' ע"ה שהעלה דבעינן שיכול לחיות שלש שנים כשני ערלה ע"ש. [ועיין בס' לבושי שרד סי' ק"ה שכתב שנשאל מאיש אחד שנטע לו פרדם אם מותר להביא ממקום אחר אילן זקן עם גוש העפר שסביבותיו באופן שיכול לחיות מהגוש ולנוטעו בפרדס שלו כדי לפוטרו מערלה והורה לאיסור דבמשנה וש"ע לא אמרו אלא דיעבד כו' וגם בלא"ה לדידן יש לאסור לכתחלה כי אין אתנו יודע עד מה ובפרט לפמ"ש בפרח מטה אהרן דבעינן שיכול לחיות ג' שניה ודאי דא"א עתה לעמוד על הבירור. ומ"מ בדין המבואר בש"ע אילן שעקרו רוח או שטפו נהר עם העפר שסביבות שרשיו אין למחות ביד המתיר ובלבד שיעשה ע"פ בקי בטבעי האילנות ויעשה הבחינה המבואר בתוספתא הובא בב"י לחפור גומא ולהשים האילן בתוכו ע"ש]. אכן בתשובת שיבת ציון סימן מ"ט האריך בזה והעלה דדוקא בא"י בעינן שיכול לחיות ג' שנים אבל בח"ל די אם יכול לחיות קצת ימים. וכתב עוד דמ"ש בטור וש"ע אומדים אותו אם יכול לחיות כו' דמשמע דצריך אומד הדעת מבקיאים להתברר אם היה בו עפר כדי להחיות כתבו כן בשביל ארץ ישראל דספיקו אסור אבל בח"ל דספיקו מותר ואפילו בספק שיותר נוטה לאיסור ואתחזק איסורא קיי"ל דמותר בח"ל כמו שבארתי לעיל מכ"ש בספק זה שהוא ספק שקול ואפילו בספק שהוא חסרון ידיעה דקיי"ל בעלמא דלא הוי ספק נראה דמותר בח"ל ע"ש שהאריך הרבה בזה:

יד **אבל אם כל הכרם**. [ע' רש"י בסוטה מ"ג ע"ב בד"ה קלא אית ליה ועיין בתשובת חתם סופר סי' רפ"ה מ"ש בזה]:

טו **אילן מאכל**. עיין בתשובת רשד"ם חי"ד סימן קצ"א לענין הוורדין אם אסורים מפני שהם ערלה ועיין בתשו' מהרי"ט חי"ד סי' ל"ד ובס' תוספת יום הכפורים דף י"ב ד"ה ודע מדין זה:

סימן רצה

א **בין אילן בירק**. [עיין בתשובת חתם סופר סי' רפ"ז במה שנוהגים היתר בנטיעת ענפי אהל ושושנים וכדומה ע"י שעושים סדק בשולי הענף ההוא ותוחבין בו חטה ונוטעים בארץ וע"י החטה משרישים הענפים בקרקע ודעת השואל לאסור דה"ל הרכבת אילן בירק ואפילו אילן סרק בירק מאכל אסור. והשיב כי כן ראיתי לא' מבני ביתי עשה כן בגינתא דבי רב דידי ומחיתי בידו משום דלא בריר לי היתרא אבל מ"מ אין בידי למחות לאחרים במה שנהגו בזה היתר דלא ברי לי ג"כ איסורא דנלע"ד דלא שייך הרכבה אלא בשני המינים מגודלים למעלה מהקרקע או לכל הפחות שעתידים שניהם לעלות מהקרקע משא"כ הכא שהחטה הזאת כלה ובלה בארץ רק גורמת שתשרש השושנה כו' ע"כ איני אומר בזה לא היתר ולא איסור והמחמיר תע"ב ע"ש]:

ב **התפוח עם החזרד**. [עיין בספר לבושי שרד בחידושי דינים סי' ק"ו שנשאל אודות אילני תפוחים שהמה מורכבים בתפוחי יער הנקרא בל"א קוואסניציי"ס אם רשאי לקיימם. וכאשר חקר על זה נודע כי בתפוחי יער הללו יש ב' מינים כי נמצא ביניהם מעט אילני תפוחים אשר הם טובים וגדולים מן הקוואסניציי"ס ונפש היפה תאכלם בלא כבישה והרוב מהם המה הקוואסניציי"ס השכיחים אשר א"א לאכלם בלי כבישה. והשיב דבין כך ובין כך אסורים האילנות המורכבים וצריך לעקרם לפי שקוואסניציי"ס הגרועים המה אילני סרק כמבואר מדברי הט"ז בא"ח סימן ר"ג וקיי"ל דאילן מאכל באילן סרק הוי כלאים והמין הטוב שבהם עם היות שאינם נקראים אילני סרק מ"מ הוי אינו מינו עם התפוחים הטובים כמו ששנינו התפוח והחזרד כלאים זה בזה ופירש הרע"ב חזרד תפוח יערי וא"א לומר דהיינו המין הגרוע דא"כ כו' אלא ודאי דחזרד היינו המין המעולה שבהם דמ"מ לצד ריחוק טעמיהם הוי כלאים דהוי שני אילני מאכל וכתב שהסכימו גדולי הדור לדבריו ע"ש. ועיין בתשובת משכנות יעקב סימן ס"ו שהשיג עליו והאריך לקיים המנהג שנהגו העולם להתיר בזה אף לכתחלה דעיקר היסוד שסמך עליו הלבושי שרד להחמיר דפשיטא ליה דחזרד היינו תפוח היער ובאמת אינו כן אלא שמא אחרינא הוא ופרי א' הוא גדל כמין תפוח יערי ולא זהו ממש וכלשון הפוסקים שכתב מין תפוח יערי. ומ"ש הלבו"ש כיון שמשונין הרבה בטעמן הלכו בהם אחר טעם הפרי ז"א דהרי הרמב"ם בפ"ג מהל' כלאים לא כתב טעם זה רק על אותן שהם ב' מינים חלוקין בשמן ובטבען רק מפני שווי ודמיון העלין וצורתן היה עולה על הדעת להתיר על זה כתב שהלכו בזה אחר טעם הפרי הואיל ורחוקין זה מזה ביותר הוו כלאים אבל אין זה ענין לאותן שהם מין אחד לגמרי בודאי לא גריעי מזונין שאין ראויין למאכל אדם כלל ואינן

כלאים עם חטים וכן תאנים ובנות שוח שהן תאנים מדבריות והן רעות מאד הם מין אחד וכן שקדים מרים ומתוקין וכן ענבים ובאושים ודלעת עם הרמוצה כו' ומ"ש הלבו"ש מדברי הט"ז דמינים הגרועים מיקרו אילני סרק ז"א שאין כוונת הט"ז שיהיו נקראים ממש אילני סרק רק לענין ברכה לא חשיבי וגם עיקר דעת הט"ז שם צ"ע ואף אם היה עולה על הדעת דמיקרי אילני סרק ממש מ"מ אלו תפוחי היער אינם כלאים עם תפוחי גינה דבשלמא אותן אילני סרק שאין מוציאין פירות כלל ואין ידוע איזה מין פירות היו מוציאין קודם החטא הוו כלאים עם כל המינים דאולי היו מוציאין מין אחר לגמרי אבל אלו תפוחי היער ודומיהן כו' והאריך עוד בזה ודעתו דהוא היתר גמור בלי פקפוק ונזכר שם הגאון מהרא"ז מבראד השיג על הלבושי שרד בזה ע"ש]:

ג **וכן סרק ע"ג סרק.** [עיין בתשובת ח"ס ס"ס רפ"ז דלהך דעה שרי אפילו אם הם עצי ריח משונים בריחם זה מזה אך שומר נפשו ירחק מזה ויחוש לאידך גירסא בירושלמי דגם אילני סרק לא יבריכם זע"ז ע"ש]:

ד **אסור לקיים המורכב.** [עיין בתשובת ח"ס סימן רפ"ח אודות ששאלו חכימי דיהודאי הדרים במדינת הגר ע"ד שנהגו שמה מנהג אבותיהם בידיהם אשר רבים וכן שלמים קונים כרמים מערביים ובתוכם אילנות נטועים שקדים ואפרסקין רובן מורכבים ומקיימין אותן. והוא מבואר בש"ע דכלאי אילן נוהג בין בארץ בין בח"ל ואסור לקיימו. והאריך בזה והביא דברי התוספות בעבודת כוכבים ס"ד ע"א בד"ה ר' עקיבא דמבואר בדבריהם דאפילו לר"ע לא אסור כלל בלי מעשה ופלפל הרבה בזה ומסיק בהא סליקנא דלדעת התוספות מותר לקיים בלי מעשה אפילו לר"ע אפילו בא"י ולרמב"ם בח"ל מיהת שרי (ולא דקיל ח"ל מא"י בהרכבה אלא משום דהא הרכבה לא כתיב בתורה אלא ילפינן מהיקשא שדך מבהמתך וא"כ מינה מה בהמתך בח"ל ע"י מעשה דוקא כו' ע"ש) ואולי על זה סמכו חכימי דיהודאי שנהגו ע"פ מנהג אבותיהם אע"ג שמפשטות לשון הש"ע לא משמע להקל בכך מ"מ למדנו זכות על העבר ואמנם לכתחלה טוב שישתתף ערבי בפירות באופן שלא יניח הערבי שיעקור ישראל הפירות וממילא שריא הפירות אח"כ ע"ש. וסיום דבריו אינם מובנים לענ"ד וצריכים עיון. ועיין בתשובת כנסת יחזקאל סי' צ"ט]:

סימן רצז

א **בין בבהמה.** עבה"ט של הרב מהרי"ט ז"ל ומ"ש להושיב עוף טהור על ביצי עוף אחר אין בזה חשש כו' כ"כ גם התשב"ץ ח"ב סימן נ"ח וכתב הטעם שאין התרנגולת עושה

אלא מעשה דברים המוסיפין הבל והמושיב תרנגולת על ביצי מין אחר כמטמין אותם בתוך מוכין ע"ש:

ב **אסור לישראל**. עש"ך ועיין בליקוטי פר"ח לי"ד שהשיג עליו [עיין בדגמ"ר ובתשובת חתם סופר סימן רפ"ח מ"ש בזה]:

ג **להרביעה**. עיין בתשובת ושב הכהן סי' ל"ו שהעלה דיש להחמיר לכתחלה שלא ליתן לעובד כוכבים בהמתו אם יודע שירביענה אפילו בלא אמירה משום לפני עור ע"ש:

ד **אם לא שהעובד כוכבים עושה להנ"ע**. עי' ש"ך סק"ד ועי' בתשו' חות יאיר סוס"י ק"נ שכתב דישראל שיש לו עץ מונח על שפת הנהר נראה דמותר לומר לעובד כוכבים ליקח בהמותיו להביא לו עצו לביתו אע"פ שיודע שאין לו רק סוס ושור ויקח שניהם כי אין היהודי נהנה מגוף האיסור והעובד כוכבים בעבידתיה טריד לצורך עצמו ואפילו אומר לו בפירוש קח סוסך ושורך והבא לי עץ או סחורה ממקום פלוני ואף שכתב הש"ך דאם גוף הדבר של ישראל אע"פ שהוא לצורך עצמו עושה אסור לא דמי דשם הישראל מקבל הנאה בדידיה מגוף האיסור דבהמתו נסתרסה או נרבעת או נחסמת ודשה תבואתו משא"כ הכא דהנאתו הוא הבאת מטלטליו הן שיהיה ע"י פרות או סוסים או כלאים ואע"פ שמצוה שיקח סוס ושור שלו מפני שיודע שאין לו זולתם לא מקרי נהנה מן האיסור עכ"ד ולע"ד דבריו צ"ע:

ה **בודק בסימני אזנים**. עיין בתשובת נו"ב תנייא חלק אה"ע סי' נ"ח וסימן ס"ו מ"ש בזה:

ו **לא ילך הישראל**. עיין בתשובת חות יאיר שם:

סימן רצח

והאידנא. לכאורה קשה דהא קיי"ל דדבר שנאסר אף שבטל הטעם צריך מנין אחר להתירו ומצאתי בס' תפארת ישראל על משניות בפ"ט דכלאים שהעיר בזה וכתב לתרץ ע"פ דברי הט"ז בא"ח סי' של"ט סק"ג ע"ש ולפי מ"ש המג"א בסימן ט' ס"ק ז' בלא"ה לק"מ:

סימן רצט

א **לא שייך ביה ביטול**. [עבה"ט בשם הש"ך ועיין בתשובת חתם סופר ס"ס פ"ג ור"ס פ"ה שכתב ליישב דברי הלבוש בטוב טעם משום דקשה עוד על האי כללא דהיתר בהיתר לא בטל דא"כ אמאי המעביר עציץ נקוב בכרם אם לא הוסיף מאתים מותר וכן מחיצת הכרם שנפרצה והטעם משום שהיניקה בטילה בפחות ממאתים וכ"כ להדיא רמב"ן

ריש ב"ב וקשה הא הוי היתר בהיתר וע"כ מוכח כסברת הלבוש דנהי דבביטול איסור בהיתר אין חילוק בין יבש ללח מ"מ בהיתר יש חילוק דביבש ועומד במקומו כמו בגד שאבד בו כלאים לא בטל אבל לח בלח שמתפשט ונאבד במיעוטו בטל ואפשר דילפינן לה מבב"ח כקושיית תוי"ט ריש שקלים ע"ש עוד ובס"ס צ"ו שם עש"ך סק"ח ועיין בספר תפארת ישראל על משניות פ"ט דכלאים משנה א' מ"ש בזה:

ב **בגד שהשתי**. בספר חכמת אדם כלל צ"ב כתב איינגלישע פלענעלייא ע"פ נסיון ראינו שהשתי פשתן והערב צמר ע"ש:

ג **ה"י אסור**. [עיין בה"ט בשם ש"ך ועיין פמ"ג לאו"ח ס"ס ט' ובתשובת משכנות יעקב סימן ס"ז מ"ש בזה]:

סימן ש

א **לבדים**. עבה"ט ועיין בספר נשמת אדם בראש הספר שכתב דנייר שלנו הנעשה מבלויי סחבות של צמר ושל פשתן דומה ממש ללבדים וא"כ לרמב"ם הוי כלאים דאורייתא ולכ"ע מדרבנן אך י"ל דנייר שהוא עב דינו כלבדים קשים שהרי אינו מחמם כלל וא"כ לרמב"ם וש"ע אסור מדרבנן ולשאר פוסקים מותר לגמרי (ע"ל סימן ש"א) ולפ"ז בנייר פשוט שקורין ביבולע ובל"א פלייס פאפיר אפילו אם לא יחבר עם צמר רק להניחו בבגד משי לרמב"ם וש"ע אסור מדרבנן שהוא בעצמו שעטנז שהרבה פעמים נמצא בהם חוטי פשתן שלימים וגם מצמר. ונייר עב בעצמו אינו שעטנז רק אסור לחברו עם צמר. אבל לרמ"א כשיטת שאר פוסקים בנייר עב מותר אבל הנייר ביבולע שהוא רך אסור עכ"פ מדרבנן ולכן כל ירא שמים יזהר בזה אך הנח לישראל מוטב כו' וא"כ הקאפעלושין שמדבקים בו נייר לבן ראוי לכל ירא שמים להסירו עכ"ד. אולם מצאתי בס' לחם הפנים בק"א סימן ח' שכתב בשם תשובת באר עשק סי' י"ב דמותר לחבר ניירות הגסות תוך מלבושי צמר ולית בהו חשש כלאים ע"ש ואין בידי כעת תשובה הנ"ל:

ב **בב' תכיפות וקשר**. עיין במג"א סימן י"א ס"ק י"ג שכתב דאף לדעה זו דתכיפה אחת לא מהני קשר היינו קשר אחד משא"כ שני קשרים אפילו תוחב המחט פ"א לכ"ע הוי חיבור דאל"כ כלאים בציצית היכא משכחת לה ע"ש וכן כתב בתשובת חות יאיר סימן קמ"ג וכתב עוד דאף דס"ל לדעה זו דגם ב' תכיפות בעי קשר מ"מ ג' תכיפות וכ"ש יותר לא בעי קשר ע"ש עוד ועיין בספר חומות ירושלים סימן ק"א מ"ש בזה:

ג **אבל לא יתפור**. עבה"ט מ"ש דכ"ע מודי כו' ועי' בשו"ת לחמי תודה מהגאון מהר"י באסאן זצ"ל סימן ט' שכ' בכיוצא בזה דאף בעניבה מב' צדדים יש לאסור דחיישינן שמא

תשמט העניבה ויקשור כיון שמשיחה זו אילו לא היתה כלאים רגילות הוא לקשרה בקשר של קיימא השתא נמי חיישינן שמא תסתור העניבה ויקשור קשר של קיימא וכמו דגזרינן לענין שבת כמ"ש הב"י בא"ח סימן שי"ז ע"ש ועיין במג"א שם סק"ט:

ד **מותר לחבר**. עיין בשו"ת לחמי תודה סימן ט' מ"ש בזה:

ה **אדוקים**. עיין במג"א סי' יו"ד ס"ק י"ב:

ו **ונכון ליזהר**. עיין בשל"ה דף ק"ו ע"א דנכון ונכון הוא ועי' ט"ז וש"ך:

ז **ולפ"ז מותר**. עיין בתשובת רדב"ז החדשות סי' קפ"ט:

ח **והמנהג כסברא הראשונה**. [עי' בת' משכנות יעקב סימן ס"ז שהאריך מאוד לבאר דהעיקר כדעת המחמירין בחבור ע"י ד"א. ומסיים וז"ל הכלל העולה מכל דברינו שיש להחמיר הרבה בדבר העטרות הנהוג בזמנינו בחיבור כלאים ע"י ד"א וכן בהעלאת ציצית ע"י כנף של עור (שהזכיר המג"א ס"ס ט') ושלא להקל כלל בזה בשום אופן כי לדעת הרבה מגדולי פוסקים ראשונים יש בזה איסור כלאים וגם ביטול מצות ציצית זולת בדבר עורות התפורים כו' אולי יש מקום לסמוך קצת להקל על סמך טעם שבטל חוט התפירה ואף גם בזה המחמיר תע"ב בפרט באם החוטין שזורין דיש בזה חששא דאורייתא ע"ש]:

סימן שא

א **אם הם מלאים**. עיין בתשובת אא"ז פנים מאירות ח"ב סימן קי"ב שהאריך בענין זה והעלה דמותר לישב על כרים וכסתות התפורים בכלאים הנתונים בתוך הקאטשי"ן לישב עליהם והא דאסר בש"ע בכרים מלאים היינו כמו כרים שאנו שוכבים עליהם שנכפפים על צידי אדם אבל באותן כרים שנותנים בעגלה שממלאים אותם בשער בדוחק עד שא"א לכוף על הצדדים אף שרך לישב עליו אין חשש וק"ו דמותר לישב על כסאות התפורים בכלאים שהכר נתחבר לעץ ע"י מסמרים וא"א בשום צד לבא על צידי אדם וכן לישב בקאטשי"ן אף שמן הצדדים הוא שעטנז (עבה"ט סק"ב) כיון שאינו בדרך לבישה ולא דרך העלאה מותר ואין להחמיר אלא לישב נגד הווילון של הקאט"ש שהוא כלאים. וה"ה אם קבע בגדי רקמה בכתלים ומחברם למעלה ולמטה ומן הצד במסמרות דמותר לישב בסמוך להם ולסמוך עליהם ואף שכ' המג"א בס"ס תשל"ח דאין לתלות בסוכה שעטנז אא"כ גבוהים מתשמיש אדם התם מיירי בתלויים כדרך הווילון ואינם קבועים בכותל אבל בקבועים אין חשש ע"ש:

ב **גבי מטה**. ר"ל מטה של חבלים שנשקע תחתיו וצידי הכר עולים עליו אבל נסרים של עץ קשה ואינו נשקע כ"כ הר"ש בפ' בתרא דכלאים ותוי"ט שם. ולי נראה דה"ה במטה

של עץ אם הכר רחב והמטה קצרה וצידי הכר כשמגיע לדפנות המטה נכפף ונשקע שם ועולה עליו. ועמ"ש לעיל סימן ק"ץ ס"ק כ"ו ובסימן קצ"ה ס"ק י"א:

ג **וכלאים מצד אחד**. ע' בתשו' נו"ב תניינא חי"ד סוס"י קפ"ו שנסתפק בבגד של צמר גמלים ויש בצד אחד כלאים שנתחבר שם חוט צמר רחלים בחוט פשתן אי אמרינן שכל הבגד נעשה כלאים ואסור להתכסות בצד השני כמו בגד שכולו צמר רחלים ובצד אחד חוט פשתן או שאני התם שצמר ופשתים אוסרים זה את זה אבל צמר גמלים אינו נאסר רק חיבור פשתן וצמר אסור ולא כל הבגד וכתב דלדעת הרמב"ם לעיל סימן רצ"ט ס"ב נראה לאסור אך לדעת הרא"ש שם יש לספק ע"ש:

ד **לגנוב את המכס**. עיין ש"ך סק"ח שכתב דלהכי אסור כאן משום דעיקר כוונתו שיהא דרך מלבוש עיין שם. א"כ נראה דאם נותנין מכס גם מבגדים אלא שלובשו כדי שלא יראוהו מותר דהא אינו מכוין שיהא דרך מלבוש ועמ"ש בס"ק שאח"ז:

ה **וכן מוכרי כסות**. עט"ז סק"ז וש"ך סק"ח מ"ש ליישב דלא תקשי עמ"ש בסעיף הקודם דאפילו לגנוב את המכס אסור ועיין בתשובת חות יאיר וסימן קפ"ח מ"ש בזה. ועיין בספר מרכבת המשנה פ"א מהלכות שבת ופ"י מהל' כלאים דין י"ח שהשיג על הט"ז ועל החות יאיר וכ' שגם דברי הש"ך דחוקים וכ' הוא ז"ל דודאי דבר שאין מתכוין מותר אע"ג דעושה האיסור ממש שהרי בנתפזרו מעותיו לפני עבודת כוכבים אין אסור אלא משום מראית עין אע"ג דמשתחוה בפועל ואין לך פסיק רישא גדול מזה רק עיקר הסברא דלא חשיב פסיק רישא הוא כשמתכוין לאיזה דבר היתר וא"א לעשות דבר היתר זה שמתכוין אא"כ עושה דבר איסור כמו בנ"ד שמתכוין ללבוש כדי להבריח המכס שא"א ללבוש שלא יתחמם הלכך מה שמתכוין ללבוש חשוב כאילו מתכוין לחמם וה"ל פ"ר וכן המעלה ע"ג כתפיו מרדעת להוציא עליו משא חשוב פ"ר משא"כ מוכרי ותופרי כסות שאין כוונתם כלל להעלות עליהן כ"א לטעון ולהוליך לא חשיב פ"ר אע"פ שמעלה על כתפו בפועל כיון שכוונתו רק להוליך והרי אפשר להוליך בידו ובמקל שלא יתחמם וכה"ג בנושאי מת ובהמה שאין כוונתם אלא להוליך וה"ה בתופרי כסות שאין כוונתם אלא לתפור ואי אפשר בעולם לתפור שלא יניח על ברכיו הלכך אפי' מניח על ברכיו חשיב דבר שאינו מתכוין דומיא דהיה נתפזרו מעותיו לפני עבודת כוכבים דהיה חשוב דשא"מ להשתחוות הואיל שאפשר ללקט בלא השתחויה אלא דהתם אסור משום מ"ע משא"כ במוכרי ותופרי כסות דליכא מ"ע דהכל יודעים שעסוק במלאכתו ואינו מתכוין ע"ש באריכות גדול:

ו **להעביר בו המכס**. עבמ"א סי' י"ט ס"ק ב':

ז **לעשותם מכלאים**. עיין בתשו' בית יעקב סימן צ"ב מ"ש בזה:

ח **ולא ימכרנו**. עיין בתשובת נו"ב תניינא חלק או"ח סימן ע' ובחלק יו"ד סימן קפ"ו מ"ש בזה:

ט **היה קשה מותר**. עיין בספר חומות ירושלים סימן למ"ד שכתב די"ל דאנן לא בקיאין מהו רך או קשה וכן בדינא דבגדים קשים לעיל ס"ב בהג"ה וכמו שכתב התב"ש דלא בקיאין מאי ניהו מטלית עבה לענין לאחוז באמה ה"נ בזה ע"ש:

י **ואין לו עקב**. בתוי"ט פ"ב דכלאים מ"ז הגיה שצ"ל ואין לו אלא עקב והוא מנעל שאין לו אלא עור מתחת ולמעלה על האצבעות וכן קצת מצדדיו ושאר כל כף הרגל אין עליו כלום ומ"ש לפי שעור הרגל קשה פירוש כל תחתית הרגל:

סימן שב

א **מאחר שיש לעמוד**. עיין בשל"ה דף ק"ו ע"א שכתב דבזמנינו עיקר דרך ההיתר פירכא כי כל הגוים יודעים האמת שרובא דרובא דישראל אין בודקים אחריהם ע"ש שהאריך:

ב **כשמדליק כבה מהר**. עיין בתשובת פני יהושע סימן ח' שכ' לענין חוטים שא"י אם הם פשתן או קנבוס שאסור לסמוך על בדיקה זו וכיוצא והגס לבו בהוראה לסמוך על זה עתיד ליתן את הדין ע"ש עוד ועיין בשאילת יעב"ץ ח"א סימן נ"ג ונ"ו:

סימן שג

א **דאם היה הלובש שוגג**. עיין בשו"ת שאגת אריה סימן נ"ח שחולק על זה:

ב **שמגיע לביתו**. עיין בנחלת צבי שכתבתי דהאי עד שמגיע קאי גם אירישא אאינו קורעו מעליו דכשיגיע לביתו גם חבירו קורעו מעליו אף שאינו אלא כלאים דרבנן ע"ש:

סימן שה

א **לפדות**. עיין בתשובת ח"צ סימן ק"ה שכתב דאם האב אינו רוצה לפדות את בנו הבכור כופין אותו דלא כתשובת חוט השני (סימן צ"ב הובא לקמן ס"ק י"ב) שפסק דאין כופין אמנם זה דוקא בבן קטן אבל אם הגדיל הבן ויש לו נכסים אין כופין את האב ע"ש:

ב **הם בערך**. עבה"ט ועיין בביאור הגר"א ז"ל שכתב דבזמנינו הוא לערך שלשים זהובים. ובספר חכמת אדם כלל קל"ו כתב דבזה"ז צריך ליתן חמשה רוביל ע"ש ועיין בתשובת חינוך בית יהודה סימן ע"ח [וע' בתשובת חתם סופר סי' רפ"ט בביאור ענין המטבעות הנהוגים במדינתו כמה עולים לענין פרעון כתובה ופדיון בכור ע"ש]:

ג **אין האשה חייבת**. כתב בר"י אם פדאתו האשה מנכסי בעלה אינו פדוי וכשיבא בעלה אבי הבן יפדנו בלא ברכה דבר משה ח"א י"ד ס"ס ס"ד:

ד **נותנין לכהן**. עיין מ"ש לעיל סימן ס"א ס"ק א' בענין נתינה בע"כ אי שמה נתינה או לא [וע' בת' חתם סופר סי' רנ"ב שנשאל משהגיע יום פדיון בנו ואין כאן כהן גדול כ"א קטן או אחד שעשאו הכהן גדול שליח לקבל עבורו ה' סלעים אם יכול לפדותו ע"י שליח כהן או ע"י כהן קטן והשיב כבר ראו עינינו מ"ש הפר"ח סי' ס"א דיוצא ידי נתינת מתנות כהונה לזכות לכהן ע"י שלוחו בידיעת הכהן ורצונו וראייתו מסעיף י"ד שם ברורה אלא שכתב ע"פ ספרי דבלא ידיעת הכהן לא יזכה ע"י שליח והטעם פשוט כי גם כהן המקבל מת"כ עושה מצוה בקבלתו ומצוה בו יותר מבשלוחו ע"כ לפעמים לא ניחא ליה אבל ברצון הכהן יכול השליח לזכות עבורו והבעלים יוצאים ידי נתינה וה"ה כהן קטן כמבואר ס"פ לולב הגזול ואפי' נימא אין קנין לקטן מה"ת מ"מ במת"כ לא כתיב ונתן בידו שצריך יד לקנות כו' אך מאחר שהגאונים תקנו שיאמר הכהן מאי בעית טפי כו' וכל דבריהם קבלה ותורה ומשמע מזה שגם לכהן עצמו יש כח במעשה הפדיון ולזה אינו יכול לעשות שליח ישראל וכן אין לקטן כח להוציא הבכור מחיובו עפ"ז ע"כ טוב להביא כהן ממקום אחר ע"ש]:

ה **לכהן**. [ע' בת' חתם סופר סימן ש"א בענין אם יכול ליתן פדיון הבן לבעל כהנת כמו מת"כ לעיל סי' ס"א ס"ח והביא דברי התוס' פ"ק דקידושין והרא"ש סוף בכורות ופלפל בדבריהם ומסיק כיון דפשיטא להו להרא"ה (בס' החינוך פ' קרח) והרא"ש והטור לאיסור לא שבקינן פשיטותא דהני מפני ספיקן של בעלי התוס' ומ"מ נראה מי שלאחר כל הטירחות א"א לו להגיע לכהן ביום פדיונו ואינו רוצה להשהות כי מי יודע מה יולד יום. עכ"פ יתן ביומו לכהנת בלי ברכה ויהיה מתנה שאינו מכוין לצאת בה אלא אם לא יזכה למצוא כהן ואם ימצא כהן אח"כ יחזור ויפדה בברכה כראוי כי אז לא יצא י"ח למפרע כי כן אנו מתנין בהנחת תפילין דר"ת כו' ואם קשה עליו ליתן סכום הפדיון שתי פעמים יכול ליתן לכהנת ע"מ להחזיר אפילו לכתחילה ע"ש] ועיין בתשו' חות יאיר סי' ק"י במי שהחזיק א"ע לכהן כמה שנים ואח"כ בא אורח א' מבני מדינתו ואמר שמכיר כל אבותיו והוא זר ונשבע שבועה חמורה ע"ז ואמר כי תוך שנה יברר ע"י כתבים שכן הוא ומתוך כך הודה זה שאינו כהן אם נאמן לחלל קדושתו להבא ליטמא למתים ולישא גרושה. גם בענין בכורים שנפדו על ידו. וכתב שאם היה מכחיש להאורח ודאי דאין מורידין אותו ע"י עד אחד ואפילו בשבועה אינו נאמן ואף שזה רוצה לברר אמרינן לכשיברר רק מאחר שהודה ודאי דנחוש לו להחמיר להרחיקו מכל מעלות כהונה אבל

לא להקל ואסור בנשים שכהן אסור בהם ואינו מטמא למתים כהא דתנן נותנים עליו חומרי כהנים וחומרי ישראלים. וכל הבנים שנפדו על ידו צריך לפדות שנית והוא צריך להחזיר כל ה' שקלים של בכורים ואם היה מכחיש להעד צריך לישבע שבועה דאורייתא ע"ש וע' בתשובת יד אליהו סי' ל"ז על כיוצא בזה באחד שהחזיק עצמו בכהן ונפדו על ידו כמה תינוקות ואח"כ נתברר בעדים שהוא ישראל ופסק דזה פשוט שהבנים הידועים שנפדו על ידו צריכים לחזור ולפדות והמעות ה' סלעים צריך להחזיר אך מה שחזר ונתן כבר כנהוג זה ינכה דמסתמא לא שביק אינש היתרא ובודאי כשהחזיר לא כוון ליתן מתנה והוא יאכל גזל אלא החזיר בתורת השבת גזל והילדים שהם בספק אם נפדו על ידו א"צ לפדות מחדש אכן אם לא היה זר גמור רק שנתברר שהוא בן גרושה צ"ע אם צריכים לחזור ולפדות ולכן א"צ הכהן לחזור הדמים. וע"ש עוד שהשיג על תשובת חו"י הנ"ל שכתב שם דהשאלה הנזכר תלוי בפלוגתא במכות דף י"א אי מתה כהונה או בטלה כהונה והשיג עליו דהתם הוא בנמצא חלל אבל לא בנמצא זר ע"ש:

ו **חוץ מקרקעות**. ע' בשער המלך פ"ג מהלכות אישות סוף הלכה ג' בענין אי פודין בתלוש ולבסוף חברו אי חשוב לענין זה כתלוש או לא ע"ש:

ז **ועבדים ושטרות**. עבה"ט וע' בתשובת חתם סופר סימן קל"ד שם האריך לבאר דהני באנקינאט"ע אין להם דין שטרות ולא מיבעיא לענין רבית דכבר העלה ט"ז בסימן קס"א סס"ק א' דגם בשטרות איכא רבית דאורייתא לכ"ע אלא אפילו לשאר מילי מיקרי גופן ממון ולכן משביעים על טענת באנקינאט"ע ונותנים להם דין שומרים והמה כסף גמור אפילו לקדש בו אשה ופודין בו הקדשות וע"ש [אך לא בכל באנקינאט"ע הדין כן רק באותם שמוכרחים ליקח אותם בתשלומין ע"פ דינח דמלכותא ויבואר אי"ה בפ"ת לח"מ סי' צ"ה ס"א בד"ה ושטרות] אך לענין פדיון בכור צ"ע דאפשר לחלק דוקא בדבר שבין אדם לחבירו אפי' פדיון הקדש שאינו אלא קונה מגזבר וממלא חסרונם י"ל כל טבעא דסגי בעלמא ע"פ גזרת המלכות על הקונים והמוכרים פודים בו ונקרא מטבע לענין שבועה ושומרים משא"כ פדיון שפודין מהקב"ה וקצב פדיונו ה' סלעים שיש בהם ה' לו"ט וקוויני"ט כסף מזוקק כו' ע"ש]:

ח **אמר לכהן**. [עיין בת' חתם סופר ס"ס רצ"ז כתב שם דמתנות כהונה כיון שאמר אפילו שלא בפניו שרוצה ליתן לכהן פלוני אינו יכול לחזור בו דהוי מתנה מועטת (ויש בו משום מחוסר אמנה כמבואר בח"מ סי' ר"ד וסימן רמ"ט) כיון שאין לו בו אלא טובת הנאה שוב ממילא א"י לחזור בו ע"ש]:

ט **נתן לו כלי**. כ' בר"י בשם הרב בני יעקב ומהר"י אלפאנדרי דאם נתן לכהן משכון על ה' סלעים דהיינו שהוא להבטחה ואחר זמן נותן לו ה' סלעים ליקח המשכון אין בנו פדוי דמשכון אינו פרעון אלא הבטחה בעלמא ובפדיון נתינה אלימתא בעינן אמנם היכא שנותן לו כלי כסף שיקח הכלי עצמו או שעשה שומא לכלי ואמר לו שיפרע ממנו בכה"ג בנו פדוי והביא דברי תשובת שבו"י ח"ב סימן ק"ז (הובא ג"כ בבה"ט של הרב מהרי"ט ז"ל סק"ה) שכתב דאם אירע שפדה בשבת ע"י משכון בנו פדוי כו' דמוכח מיניה דבמשכון בעלמא בנו פדוי וכתב דצ"ל דמיירי בכה"ג ע"ש:

י **בנו פדוי**. עיין בחכמת אדם כלל ק"נ דין ב' שכתב דאף דמלשון הגמרא והפוסקים שכתבו יצא משמע דלכתחלה לא יעשה כן נראה דלאו דוקא הוא דלא יהא אלא שאר מתנות כהונה [לעיל סימן ס"א סעיף ט'] וכתב עוד שדעת הפרישה בשם רש"ל דלכהן אחד צריך ליתן בבת אחת ע"ש [וע' בת' חתם סופר ס"ס רצ"ז שכתב וז"ל ונ"ל דאין יכול לכתחלה לחלק ה' סלעים לב' כהנים דכל שנתנה בו תורה שיעור אם מחלקו הו"ל חצי שיעור אע"ג דבדיעבד יוצא ע"י צרוף מ"מ מצוה מן המובחר לאכול השיעור בב"א או ליתן שיעור נתינתו בב"א עכ"ל ולא ידעתי מה יענה בהא דסי' ס"א הנ"ל דמבואר דאין קפידא רק בכדי נתינה ולא בהשיעור]:

יא **והחזיר לו**. [עבה"ט ועי' בת' חתם סופר סימן ר"צ ורצ"א מ"ש בזה]:

יב **רגיל להחזיר**. עיין בשאילת יעב"ץ ח"א סי' קנ"ה שכתב דהאידנא אישתני דינא דמה שאמרו שלא יהא הכהן רגיל בכך הני מילי בכהנים מיוחסים דידהו אבל בכהני חזקה בעלמא כי האידנא אע"ג דלחומרא אזלינן בהו לכל מילי ופרקינן בכורים על ידייהו משום דלא אפשר באחריני מיהא להקל לא דהיינו להוציא ממון האב מספק וכמעט שי"ל דמדינא הם צריכים להחזיר ולפחות כל כהן יחוש לעצמו לפרוש מספק גזל שמא אינו כהן ומשום ה"ט נראה דשפיר אית למיעבד עובדא האידנא לפדות בעל מנת להחזיר לכתחלה. גם נראה שלצאת ידי כל ספק האפשרי יש ג"כ על האב לפדות בכורו מכל כהנים שיוכל למצוא דלמא מתרמי ליה כהן מיוחס ודאי ומה"ט נמי בן הכהנת והלויה יש לפדותו עכשיו מספק דמ"ש מכל ספיקא דאורייתא דמאי דאפשר לתקוני מתקנינן ע"ש [ובת' חתם סופר ס"ס רצ"א כ' בקיצור שדברי תשו' שאלת יעב"ץ בזה אין נראים לו] ועמש"ל סימן שכ"ב ס"ק ג' מזה:

יג **ע"מ להחזיר הבן פדוי**. עיין באה"ע סי' כ"ט בב"ש סק"א ובספר בני אהובה פ"ה מהלכות אישות הלכה כ"ד בענין אם צריך כאן תנאי כפול או לא:

יד **דמתנה על מנת להחזיר שמה מתנה**. עיין בשו"ת תשובה מאהבה ח"א סימן נ"ה ונ"ו ונ"ז דדוקא ע"מ להחזיר אותו הדבר בעצמו שמה מתנה דעכ"פ תוך אותו זמן שנותן לו הוי שלו ופטור מאונסין משא"כ ע"מ להחזיר מעות אחרים לא שמה מתנה רק הלואה גמורה ומש"ה אם נותן לו ה' סלעים ע"מ להחזיר לו ה' סלעים אחרים אין בנו פדוי עי' שם שהאריך בזה:

טו **בעית טפי**. ע' בת' חוט השני סימן צ"ב שכתב דאין הפירוש שנותן לו הברירה שהרי אם רצה האב להניח הבן לכהן אינו יוצא בזה כמ"ש הרמ"א בסמוך אלא כדי לחבב הפדיון על אביו אומר כן לעשות לו חשק לפדותו דאולי לבו מהסס לפדותו בממון כולי האי כאילו נאנס לכך ע"פ הדבור ואז אין בנו פדוי כדא"ר חנינא להוא גברא (בבכורות דף נ"א ע"ב) לא גמרת דיהבת מידעם ביש עבדת הילכך אין בנו פדוי לכן כדי שיתן ברצון א"ל הכהן במאי בעית טפי משום שנאמר כי לי כל בכור ואם יחפוץ האב שלא לפדותו יש לו לחוש שמא יחזור הקב"ה ויקחנו ממנו כו' ע"ש (ולע"ד צ"ע מ"ש דאם האב נותן המעות כאילו נאנס ע"פ הדבור אין בנו פדוי חידוש זה לא שמענו וע"ל סימן ס"א סכ"ד שם איתא שמנדין אותו כו' ויש לחלק. ומה שהביא ראיה מר' חנינא לא הבנתי דשם דעת האב היה ע"מ להחזיר ור' חנינא לא רצה לזכות אלא במתנה גמורה כמ"ש בתוס' ובאשר"י שם הילכך אין בנו פדוי משא"כ הכא) וכתב עוד שם בפשיטות דאין כופין את האב לפדות בנו דכיון דגמרינן מדכתיב תפדה תפדה דאם לא פרקיה אבוה חייב לפדות עצמו הוי כאילו נתנה לו התורה ברירה שיכול לסלק מצות פה"ב מעליו ולהניחו לבן עצמו ודומה כלאו הניתק לעשה עכ"ד וכבר השיג עליו בתשובת ח"צ הובא לעיל סק"א. ופשוט דאם הגדיל הבן ודאי גם לדעת חוה"ש כופין את הבן לפדות עצמו:

טז **ע"י שליח**. עבה"ט שהאחרונים חלקו ע"ז וכתבו דיוכל לפדות ע"י שליח (וכן העלה בספר שער המלך סוף פ"ו מהלכות אישות והכריח זאת מדאיתא בתנאי כדאיתא בפ"ק דקדושין ולעיל ס"ח דאל"כ התנאי בטל משום דבעינן תנאי שאפשר לקיימו ע"י שליח ע"ש ועמש"ל סימן רל"ד ס"ק ב' ובסימן רל"ו ס"ק א') [ועיין בת' חתם סופר סימן רצ"ג ורצ"ד מבואר שם דמ"מ אין רגילים לעשות ע"י שליח דראוי לעשות זכר לבכורי מצרים דכתיב אני ולא השליח ה"נ יש לפדות בעצמו טפי מבשארי מצות שמצוה ג"כ יותר בו מבשלוחו ע"ש. ושם בסי' רנ"ז כתב דענין השליחות שנחלקו בו היינו שהשליח נותן ממון של עצמו ואינו מזכה ממונו להאב אלא רוצה לפדות בנו של פלוני בממון עצמו בשליחות פלוני ויהיה האב יוצא י"ח פדיון מטעם שלוחו כמותו וכמי שמפריש מתבואת עצמו על כריו של פלוני ובהא פשיטא להשואל שבריב"ש דאינו נפדה ע"י שליח אבל

ממון שלוח מבעלים לכהן אין זה פדיון ע"י שליח אלא הגעת ממון ע"י שליח ולכ"ע אין בכך כלום והרבה שגו בזה ע"ש עוד וכיוצא בזה כתב ג"כ הגאון מליסא ז"ל בתשו' חמדת שלמה סימן ל"ב ודעתו דהעיקר כרמ"א ז"ל ע"ש] ועיין בדגמ"ר שכתב דכל זה כשממנה השליח אחר שלשים אבל למנות שליח תוך למ"ד שיפדנו בזמנו אינו נכון כו' ואעפ"כ אני אומר שהאב יעשה שליח אם רוצה לילך לדרכו ושוב השליח יכול לפדותו אפילו אם נימא שהשליחות לא חל אז מ"מ נעשה עתה שלוחו מטעם זכין לאדם שלא בפניו דהא חזינן דניחא ליה כו' עכ"ד [ע"ש ועיין מש"ל ס"ק י"ח] ועיין בתשובת פני אריה סימן מ"ד שכתב דכהן (או לוי ואפשר דה"ה בעל כהנת ולויה עי' בסעיף י"ח מיהו יש לחלק) אינו יכול להיות שליח לכתחילה במקום האב לפדות את בנו דכיון שהוא עצמו פטור מפה"ב אינו ראוי להיות שליח דבמידי דלנפשיה לא חזי לא מצי למיעבד שליחותא לאחריני אך בדיעבד אם כבר נפדה הבכור ע"י שליח כהן אפשר שא"צ לחזור ולפדות עצמו כשיגדיל ע"ש [ועיין בת' חתם סופר סימן רצ"ו כתב מתחלה דאפשר יפסול לוים לשליחות זו ואמנם כהן פשוט דכשר לשליחות משום שהוא הוא שפודין עמו וה"ל כאיש ואשה ששניהם כשרין לשליחות הגט בין להולכה בין לקבלה אע"פ שהאיש אינו מתגרש והאשה אינה מגרשת מ"מ תרוייהו מקרו איתא בגירושין רק מטעם אחר אינו בדין שיהיה הכהן שליח לפדות ע"י כהן אחר שנראה כמזלזל בכהונת עצמו כמ"ש בש"ץ כהן שלא יקרא אחר (עי' בא"ח סימן קל"ה סי"א) ושוב כתב מ"מ לדינא נ"ל פשוט כיון שכהן ולוי המה במ"ע לפדות בכורי ישראל ואפילו צבור שכולם לויים ויש ביניהם בכורי ישראל מחויבים לפדותו מממון עצמם א"כ נעשים שלוחים ג"כ לפדיון בכורים ע"ש] ועיין בצל"ח בפסחים דף קכ"א ע"ב בד"ה ר' שמלאי שכתב שאם פודה ע"י שליח הא ודאי דברכת שהחיינו לא שייך בה שליח וגם האב אינו יכול לברך ומבוטל ברכת שהחיינו כשפודה ע"י שליח ע"ש וכ"כ בתשובת פני אריה שם דהשליח לא יברך שהחיינו אלא מברך אקב"ו על פדיון הבכור עיין שם [אכן בת' חתם סופר סימן רצ"ח כתב דבפה"ב שאין האב כאן יברך השליח ב' הברכות על פדיון הבן ושהחיינו על מצות עצמו ומ"מ מהיות טוב אם ימצא דבר חדש כגון פרי יניח לפניו לאפוקי נפשו אך העיקר לברך שהחיינו ושוב מצא כן להדיא בהגהת פרישה ע"ש] וע' עוד בתשובת זכרון יוסף חי"ד סוס"י כ"ו ובתשובת תפארת צבי חי"ד סימן מ"ב ועיין בתשובת יד אליהו סי' נ"א ובתשובת בגדי כהונה חי"ד סימן י"א. ומ"ש הבה"ט בשם הט"ז אם מת האב כו' עיין בזה בשו"ת יריעות האהל סימן ט"ו שהאריך וסתר כל דברי הנה"כ והעלה כדעת הט"ז דבמת האב אין הב"ד יכולים לפדותו וכן הורה הלכה למעשה ע"ש [גם בת' חתם סופר

סימן רצ"ה פלפל בדברי הנה"כ הנ"ל ומסיק דמהיות טוב יפדנו ב"ד בברכה בלי שם ומלכות בממון של היתום או יזכו לו הממון ויתנו לכהן במתנה ע"מ להחזיר ויתלו לו טס של כסף שחקוק עליו ספק פדוי ולכשיגדיל ויביא ב' שערות יחזור ויפדה עצמו ע"ש. ועיין בת' חמדת שלמה סימן ל"א שהאריך ג"כ בזה ומסיק דקשה מאוד לפדות בקטנות ואין לעשות מעשה בזה ושב ואל תעשה עדיף אך הואיל וכתב הש"ך שרוב פעמים נאבד הטס ובא לידי ביטול מצוה לזאת נראה להמציא תקנה לצאת כל הדעות דהיינו לתלות טס ולכתוב שלא נפדה כמ"ש הרמ"א ולזכות להכהן המעות (במתנה עכ"ל כ"מ שם) על תנאי שאם כשיגדיל הבן לא יודע לו שהוא בכור ולא יפדה עצמו יהיו המעות עתה לשם פדיון ובאם יודע לו שהוא בכור יהיה מחויב לפדות עצמו והמעות עתה יהיו לשם מתנה ע"ש. ובסימן ל"ב שם תשו' הגאון מליסא ז"ל על ענין זה ודעתו דהעיקר דיכולים לפדותו מנכסי קטן מטעם דמעות פה"ב לא דמו לשאר מצות דבשאר מצות ליכא שעבוד נכסי אבל בפה"ב יש שעבוד נכסי והכא לאו מטעם ערבות הוא אלא דבגוף הנכסים יש לכהן חלק בו מדמועיל תפיסה וכיון דמועיל תפיסה שיהיה פדוי מכ"ש שב"ד גובין מנכסי הקטן ואעפ"כ למעשה צ"ע נגד סברת הט"ז ועל התקנה שהמציא הגאון המחבר ז"ל לפדות עכשיו על תנאי כתב הוא ז"ל דממעות הקטן ודאי דא"א להתנות שיהיו מעות מתנה וממעות אחרים אין תקנה כיון שהוא חובת הגוף (עמ"ש ברס"ק זה) אם לא שיזכו המעות לקטן ע"מ לפדות בהן ויכולים להקנות ולזכות על תנאי שאם יפדה עצמו בגדלות יהיה מתנה לכהן ובאם שלא יפדה עצמו בגדלות יהיה מעכשיו מתנה להבן ע"מ שיהיה פדוי בהן. ובזה גם דעתו מסכמת כי כל מה דאפשר לתקוני לקיים מצוה דרחמנא מה טוב עיין שם]:

יז **שיעברו עליו ל' יום**. עיין בספר תיבת גמא פ' ראה שכתב אם נולד ביום השבת חצי שעה קודם מוצאי שבת דהשתא ד' שבועות כ"ח יום בשבת וביום א' כ"ט יום מעל"ע אסור לפדות ביום ב' מיד בבוקר קודם שהשלימו י"ב תשצ"ג בימי הקיץ שהלילות קצרות ועדיין לא השלום הזמן וכ"ש אם פדה בליל ל"א ועדיין לא נשלם כ"ט מעל"ע וי"ב שעות כו' ע"ש:

יח **יפדנו מיד**. עיין מ"ש לעיל סימן רל"ב ס"א בנ"צ שם לענין אם מותר לאכול ולעשות כל המלאכות הנזכרות בא"ח סימן רל"ב קודם שיפדנו:

יט **להיות בשבת**. עיין בתשו' ב"ח סימן קכ"ב לענין בכור שחל יום ל"א ביום א' דר"ה ועיין בתשובת נו"ב תניינא חי"ד סימן קפ"ז מ"ש בזה:

כ **בשבת**. עבה"ט מ"ש ומזה הטעם גם בי"ט כו' ועיין בתשו' גבעת שאול סימן נ"ג דה"ה בי"ט שני של גליות אין פודין ע"ש:

כא **מת הבן בתוך ל'**. [עיין בדגמ"ר בד"ה ואין שכתב דכשרוצה האב לילך לדרכו בתוך ל' יעשה שליח לפדות אבל שיפדהו האב במקום שיהיה שם ביום שלשים (ואחד) לדעתי לא יכול לברך כי אולי מת הבן בביתו ולמיהב להבן חזקת חיים ג"כ יש לפקפק כי כל זמן שלא עברו שלשים יום אין לו חזקת חיים כי אולי נפל הוא ויש לדון בזה ולומר דיועיל מטעם חזקה דאתי מכח רובא דרובא אינם נפלים והדבר צ"ע ולכן המובחר שבדרכים שיעשה כאן שליח עכ"ל] עיין בתשובת בית שמואל אחרון חיו"ד סימן כ"ט באחד שהניח אשתו בעיר אחת והלך למדינה אחרת וכתבו לו שם שאשתו ילדה בכור אם מחויב לפדות את בנו אחר ל' יום מיום לידתו אף דא"י אם הוא חי או לא והעלה דודאי יכול לפדות ולברך ואין חשש שמא מת הולד תוך ל' יום דאוקי אחזקה דחזקה דאתיא מכח רובא הוי חזקה ע"ש שהאריך בזה [גם בתשו' חתם סופר סימן רצ"ד וס"ס רצ"ה השיג על דגמ"ר הנ"ל מספ"ק דערכין והעלה דיותר טוב שיפדנו בעצמו במקום שהוא משיפדנו ע"י שליח וכן ראה מעשה ממורו הגאון מוהר"ר נתן אדליר זצ"ל ע"ש]:

כב **טריפה**. עבה"ט מ"ש בשם הש"ך דבספק טריפה וחי י"ב חודש חייב לפדותו ועיין בתשובת טור האבן סימן י"ב מה שפלפל בדין זה:

כג **לא יברך שהחיינו**. מדברי הש"ך סקי"ז משמע דאם היה האב יורשו דהא בן יום אחד נוחל ומנחיל היה מברך שהחיינו ועיין בספר לוית חן פרשת בא שכתב דלעולם אינו מברך שהחיינו ע"ש. ועי' בש"ך ס"ק י"ב מ"ש בשם תשובת ראב"ח על תינוק בכור שחלה ולא נתרפא עד יום ל"א אע"ג דמצות פדיון הבן נעשית בעיקר זמנה מ"מ יש להקדים המילה כו' ובספר לוית חן שם כתב דדוקא נתרפא יום ל"א אבל אם לא נתרפא לא ימתינו ע"ש [וכ"כ בס' בית לחם יהודה ובת' חתם סופר סי' ש' ע"ש] וכן כתב בתשובת שיבת ציון סי' נ"ד ע"ש היטב ובתשובת צמח צדק סי' קכ"ח:

כד **אין בנו פדוי**. ע' בתשובת יד אליהו ס"ס ע"ח שכתב דאפשר דא"צ הכהן להחזיר המעות כי ברצונו נתן לו ולא דמי לאם מת הולד תוך ל' כו' ע"ש וה"ה ברישא באמר מעכשיו. ועיין בתשובת ש"ב כתר כהונה סימן נ"ב שכתב דאם נתן דמי הפדיון לאחר כ"ט י"ב תשצ"ג ואמר שיחול הפדיון לאחר ל' יום בנו פדוי דהא לדעת הש"ך מהני הפדיון לאחר כ"ט י"ב תשצ"ג ואף שהמג"א חולק עליו בסי' של"ט סק"ח והעיקר כהמג"א מ"מ הכא שאמר שיחול אחר למ"ד יש לצרף דעת המחבר דבנו פדוי אף שאין המעות קיימים ע"ש ועיין בתשובת דת אש סי' י"א:

כה **כשיגדיל חייב**. עיין בת' זכרון יוסף חי"ד סוס"י כ"ו שכתב דהיינו שיהיה בן י"ג שנה דוקא דאע"ג שחייב בכל המצות מדרבנן משהגיע לחינוך היינו דוקא במצות שיכול לקיימן גם אחר שיגדיל משא"כ במצוה זו דפדיון שאם יקיימנה עכשיו לא יכול לקיימה שוב כשיגדיל ע"ש וכעין סברא זו כתב המזרחי סוף פרשה לך לך בטעם הדבר לא מל אאע"ה א"ע קודם שנצטוה ע"ש ועמ"ש לקמן ר"ס שע"ג:

כו **על טס של כסף**. [עבה"ט ועמ"ש מזה לעיל סס"ק י"ג]:

כז **פטור מן הפדיון**. עבה"ט של הרב מהרי"ט ז"ל מ"ש דהש"ך הניח דין זה בצ"ע. והמעיין בש"ך יראה דאינו כן אלא שהניח בצ"ע אי גם באשתו נשואה או ארוסה דינא הכי ע"ש וע' בשער המלך פט"ו מהל' איסורי ביאה סוף הלכה י"ז אחר שהביא דעת הרבה מהראשונים דהאומר זה בני ממזר נאמן אפילו במכחישתו וכתב ותמיהני על הש"ך בי"ד סימן ש"ה ס"ק כ"ג דמספקא ליה מלתא אי הא דרבי יהודה דאמר נאמן אדם לומר זה בני ממזר הוי אפילו כשהיא מכחישתו והוכיח כן מדברי הרב תה"ד ולבסוף העלה הדבר בצ"ע ואיך אישתמיט מיניה להקת הנביאים שכתבנו דס"ל דאפי' במכחישתו נאמן זולתי לדעת תוספות רי"ד ומ"מ נראה דבנדון שלו פטור מפדיון מאחר שלדעת תוספות רי"ד אמת היא גם לדעת בה"ג ור"ת שכתב מרן הב"י באה"ע סימן ד' דס"ל דדוקא בדאיכא הכרת בכור הוא נאמן לשווייה ממזר אבל בלא"ה אינו נאמן גם לדעת ריא"ז שכתב בשה"ג אמתני' דזה בני ממזר ס"ל דדוקא באומר זה בני וממזר הוא נאמן אבל באומר אינו בני אינו נאמן וא"כ מצי לומר קים לי כהנך רבוות' והמוציא מחברו ע"ה כן נ"ל להלכה עכ"ד:

כח **ראשו מת**. ועיין בדגמ"ר שכתב דהכא ר"ל כשהחזירו ואח"כ יצאו אחיו כגון יולדת תאומים אבל אם נולד כולו פשיטא דפוטר את הנולד אח"כ דלא גרע בן ח' מת משפיר מרוקם שפוטר את הבא אחריו ע"ש וע' בתשובת אא"ז פנים מאירות ח"א סימן ז':

כט **שאין איבריו מרוקמין**. עיין במהרי"ק שם שורש קמ"ג דמשמע מדבריו דאפי' אם לא הבחינו לראות אם איבריו מרוקמין אינו פוטר הבא אחריו והוא בכור לכהן דמוקמינן האשה על חזקתה שלא נפטר רחמה עדיין וגם בנפל בחזקת שלא נתרקמו איבריו ע"ש ועיין בתשובת ח"צ סימן ק"ד שחולק ע"ז משום דהרי מוכח בגמרא נדה דף כ"ט דאיכא רוב נגד החזקה ע"ש גם בתשובת שבות יעקב ח"א סימן פ"ג השיג על מהרי"ק בזה ובבה"ט של הרב מהרי"ט ז"ל הביא דבריהם בקצרה ועיין בתשובת נו"ב תניינא חי"ד סימן קפ"ח שהאריך בזה ודחה דבריהם והעלה כדעת מהרי"ק ז"ל (וכן העלה בשאילת יעב"ץ ח"א סימן מ"ט ע"ש. ועיין עוד בספרו תשובת שיבת ציון סי' מ"ו שהאריך מאד

בזה) וכתב עוד דאף אם היה עובד כוכבים מסל"ת שהיו אבריו מרוקמין אינו נאמן דאין מסל"ת נאמן בדאורייתא ומכ"ש נגד חזקה ע"ש (ועיין בנ"צ מה שהקשיתי על מהרי"ק בזה) . [ועיין בת' חתם סופר סי' רצ"ט תשובה ארוכה בענין זה והעלה דהעיקר לדינא באם הפילה ובדקוה הנשים והציצו בו שאינו מרוקם חייב מעיקר הדין בפדיון כמהרי"ק וכהכרעת הרמ"א ז"ל. ואם ירצה לחוש לדברי ח"צ (דמבואר בדברי הח"צ שם דפליג גם היכא שראו הנשים שלא היה מרוקם משום שאין אנו בקיאים וזה אינו מחומרת הטור כמו שסבר מהרי"ק אלא גם בימי התלמוד אמרו מעולם לא דכו שפיר בנהרדעא בנדה כ"ה. וא"כ ה"ל בדיקת הנשים כנפל למים ופטור מפדיון דספק ממון לקולא ע"ש) משום ספק ברכה יאמר בלי שם ומלכות. ואמנם שהחיינו יברך הכהן ויוציא את אבי הבן דהרי שלהי פסחים הוה ס"ד דכהן מברך הואיל ומטי הנאה לידיה ונהי דמסקינן אבי הבן מברך היינו משום דמברך על המצוה עדיף מכהן שאינו אלא ברכת הנהנין וא"כ יברך אבי הבן ויוציא את הכהן בברכתו אבל היכא שלא יכול אבי הבן לברך משום ספיקא עכ"פ יברך הכהן על ההנאה ויוציא את אבי הבן בברכתו אמנם היכא שלא ראו כלל כמו בנדון השאלה בעובדא דידיה אז אם הוחזקה מעוברת פשיטא דאין כאן לכהן כלום אך אם יש ספק בשיעור החזקה מעוברת נהי דאין לכהן מספק מ"מ אם ירצה לצאת י"ח שמים מידי כל הספיקות יתן לכהן ע"מ להחזיר ולא יברך כלל ואפילו הכהן לא יברך שהחיינו שהרי לא מטי הנאה לידיה דנותן לו על מנת להחזיר ע"ש ובסי' ש"ח]:

ל **שני זכרים**. עיין בתשו' שבות יעקב ח"א ס"ס ד':

לא **והמוציא מחבירו עליו הראיה**. עיין בתפל"מ שכתב דאם כבר נתן לכהן אין מוציאין מיד כהן כמו בסעיף כ"ז בנתן לב' כהנים אף דיש לחלק ביניהם מכל מקום כו' ע"ש:

לב **לכהן כלום**. עבה"ט של הרב מהרי"ט ז"ל שכתב בשם תשובת צ"צ סימן קכ"ה באשה שאינה יודעת אם אביה היה כהן כו' פטור מפדיון ע"ש ועיין בצ"צ שם שכתב הטעם דאף דרובא דעלמא הם ישראלים ולא כהנים ולוים מ"מ אין הולכין בממון אחר הרוב ועיין בנ"צ מ"ש בזה:

סימן שו

א **ומצוה להקדישו**. עיין בספר תיבת גמא פ' ראה שכתב דאפילו הוא בעל מום מקדיש אותו וגם אף ביום שנולד דכי אסרה תורה שלא להקדיש עד ליל שמיני בשאר קרבן דקדושתו בפה תליא משא"כ בכור ע"ש:

ב **לקבלו**. עבה"ט [ובש"ך מבואר עוד דדוקא אם אינו רוצה בו כלל אז אין כופין אבל אם רוצה לקבל לאחר זמן לכשיפול בו מום היו כופין אותו ועיין בת' חתם סופר סי' ש"ב שכתב טעם נכון לחילוק זה]. ועיין בתשובת חות יאיר סימן ל"ח ול"ט ומ' במעשה שראובן מכר לשמעון פרה מעוברת ועדיין לא פרע ובלילה הראשונה אחר המכר ילדה זכר והמוכר וגם הלוקח לא מכרו את הולד קודם הלידה באשר לא זכרו ולא עלה על לבם שהגיע עת לידתה וטען הלוקח שהוא מקח טעות ואינו רוצה לשלם בכן נעשה פשר ביניהם שהלוקח ינכה ב' זהובים וחצי מדמי המכר ויקח הפרה והולד וכן נעשה והחזיק הלוקח אצלו הפרה עם הולד כמו ז' שבועות ואח"כ שלח אותו לכהן א' ולא רצה לקבלו הדין עם מי. והשיבו דייני ק"ק פראנקפורט דפשיטא דאין כופין את הכהן לקבל וכמ"ש מהרא"י ונוסף לזה יש לצדד שאפילו ביזוי מתנות כהונה אין כאן כולי האי מאחר שבמקום הכהן אין מקום לשמור הבכור להיות קאי בקדושתיה בגיזה ועבודה גם יש לחוש שיתאמם בידים ובפרט אם הוא כטענת הכהן שהלוקח פשע שלא מכר לעובד כוכבים דודאי א"צ לקבלו והשאלה הנ"ל נשאל ג"כ לפני הגאון מהר"ק ממיץ ז"ל בשינוי קצת והעלה שהלוקח לא פשע כלל מכמה טעמים ולכן על הכהנים מוטל לטפל עם הבכור רק כיון שנראה מתוך השאלה שהוא ספק בכור כדין הקונה בהמה מן העובד כוכבים ע"כ אין כופין בכפיה רק מודיעים להם שאם יסרבו הרי הם מבזים מנת המלך וכל כהן שאינו מודה בהם אין לו חלק בכהונה. ונכון הוא שהלוקח והכהנים ישלשו ביניהם השני זהובים וחצי שניכה מן המקח. והרב המחבר ז"ל העלה ג"כ דהלוקח לא פשע כלל והאריך עוד בענין כזה בנדון טענות שבין הלוקח והמוכר ואין כאן מקומו. וכתב עוד שנשאל באחד שמכר באופן הבלתי מועיל כאשר נהגו רבים מעמי הארץ שנכשלים בזה והורה המורה שלא יצא מידי קדושת בכור ואח"כ לא רצו הכהנים לקבלו באמרם שהמוכר פשע בזה שלא מכר באופן המועיל. ופסק דנהי דמקרי קרוב למזיד דהו"ל לשאול לחכם מ"מ לא מקרי פושע רק שוגג כאשר סבר לפי מה ששמע ומה שראה מנהג המקולקל ע"ש:

ג **במקום שפשע**. עיין בתשובת חוט השני סימן כ"ו שהאריך בזה ואחר שנשא ונתן בהלכה כתב נמצא אתה אומר דלדעת מהרי"ו בודאי בכור פשיטא שצריך לקבלו עכ"פ אף אם פשע במה שלא מכרו ובספק בכור היכא דמוכחא מילתא שפשע כגון שהתרה בו וצוהו שימכור לעובד כוכבים והוא לא עשה כן א"נ שראינו שנתכוין להקניט בכה"ג פטור מלקבלו ואי לא מוכחא מלתא שפשע חייב לקבל זהו דעת מהרי"ו ולדידי נראה שאין לסמוך על דבריו אלא בנולד מפרה חולבת דמצד הדין פטורה מבכורה אלא שנהגו

להחמיר (ע"ל סימן שי"ו ס"ג) ולכן כל שפשע מתבטל המנהג והחומרא ורשאי הכהן שלא לקבלו אבל בשאר ספק חייב לקבל אפילו מוכח שפשע אך המיקל בנולד מפרה חולבת אפי' אי לא מוכח שפשע ואינו מקבלו לא הפסיד ובדברי הרמ"א ז"ל יש ט"ס במ"ש שקנה פרה חולבת מן העובד כוכבים או שהיה כו' וצ"ל מן העובד כוכבים והיה יכול למכור כו' ור"ל דאיכא פשיעה דמוכח וזה עולה ממש כמו שכתבתי עכ"ד ע"ש ועיין בס"ק הקודם מ"ש בשם תשובת חות יאיר. [ועיין בת' חתם סופר סי' ש"ב שהאריך ג"כ בזה ודעתו להכריע דודאי כל שפשעו הבעלים לא עשו טצדקי למיפטרה מבכורה מחויבים מקנס דרבנן שגרמו להכשיל בקדשים אך מ"מ לא מפני זה יפטור הכהן מלקבלו ואם א"א לחייב הבעלים דגברא אלמא הוא עכ"פ מחייבין את הכהן לקיים מצותו אך אם אפשר לחייב לבעלים עד שנחייב את הכהן יותר ראוי לחייב הבעלים לגדור גדר בפני הפושעים ופטור הכהן ומ"מ איסורא דעביד הכהן עביד אך אם מכוין להקניט הכהן הרי אין זה כמבזה מת"כ אם אינו מקבל ומצוה עליו שלא לקבלו שלא ירבו להתל בכהנים דוגמת מ"ש תוס' בע"ז נ"ח ע"ב כגון זה מחייבין הישראל לטפל בו אפילו בספק בכור משום ספק בזיון קדשים ובכזה נראה דהישראל הלז חשוד על הבכור הזה שיטיל בו מום (ע"ל סי' שי"ד ס"י) מפני שטיפולו עליו על כרחו ע"ש]:

ד **ומקדש בו את האשה**. ע' באה"ע סי' כ"ח בב"ש ס"ק ס' שכ' דמ"ש כאן ומקדש בו היינו אחר השחיטה וקאי על מ"ש ושחוט ובהכי ניחא דלא תיקשי דברי המחבר אהדדי דשם פסק דהוי ספק מקודשת ע"ש:

ה **נאכל תוך שנתו**. דלא ליתי לידי תקלה בגיזה ועבודה. ט"ז. משמע שזה הוא רק מדרבנן ועיין בזה בשו"ת שיבת ציון סימן כ"ד בסופו בשם אביו הגאון בעל נו"ב ז"ל ובשם ס' בית אפרים:

סימן שז

טוב למכרו. [עבה"ט ועיין בת' חתם סופר סימן ש"ג דמסיק למכרו חיים לעובד כוכבים ודאי אסור דעובד כוכבים יעשהו נבלה בלי ספק וצריך קבורה אך אם ישחטנו ישראל שחיטה כשרה וימכור לעובד כוכבים בלי בדיקת הריאה שפיר דמי ע"ש]:

סימן שח

א **ועבודה**. ע' בתשו' שבו"י ח"א סימן ע"ג שכתב דבהמה מבכרת שהוציא הולד ראשו אסור לעבוד עבודה באמו משום כחש עובר ודלא כתשובת בית יעקב (סימן ז') ע"ש.

והנה לע"ד בכאן תימה גדולה אמאי לא הביאו הט"ז דין דברייתא מ"ק דף י"ב כיוצא בו אין מרביעין בבכור ולא בפסולי המוקדשין ע"ש ופרש"י דקא עביד ביה מלאכה וכתיב לא תעבוד בבכור שורך וכ"כ הרמב"ם ז"ל פ"א מהלכות מעילה דין ט' והרא"ש שם. ודע שדברי המל"מ שם תמוהים שהרי בכור הוא זכר ואיך כתב דאין האיסור אלא בנרבעת ע"ש מצאתי שהעיר בזה הפמ"ג א"ח סימן תקל"ו ובתשובת בשמים ראש בהגהת כסא דהרסנא שם. [ועיין בתשובת חתם סופר ס"ס ש"ב בענין אם מותר לשלוח בכור במרעה עם הבהמות דבת' מהרי"ל סי' ר"ד בדברי השואל מבואר דאסור והוא מטעם דקרוב לודאי וממש א"א מבלי שירביע הפרות והו"ל נעשה כן בכוונה כו' ע"ש שלא כתב בזה היתר ברור ומ"מ מסיק המתיר למסרו לרועה ולהודיע שלא יניחו לעלות על הפרות ושיפסיד שכרו ע"י זה המיקל לא הפסיד אמנם בסימן ד"ש שם כתב יותר בבירור דאין איסור בדבר דלא מצינו איסור אלא להכניסו לרבקות להדיא אבל להניחו רועה בין שאר הבהמות לית לן בה. וגם בסי' ש"ה שם מסיק דהיתר גמור הוא דהרי אפי' בפרה דחמירא אם הכניסה לרבקה שתינק ואח"כ דשה מאליה לית לן בה. (וע"ש שכתב ליישב דברי המל"מ הנ"ל בביאור היטב) וכ' עוד בענין חבל קטן או רצועה קטנה שרוצים לקשור בו לסימן שלא יכשלו בו נ"ל דלאו עבודה ולא משא יתירה הוא דאפי' פרה כל דלצרכה מותר כ"ש הכא ונראה דאפי' בשבת מותר לצאת בו בכרמלית שלנו ע"ש]:

ב **מותר לתלוש**. עיין במג"א סימן תל"ח ס"ק כ"ג ועיין בשער המלך פ"ג מהל' יו"ט הלכה ג' מ"ש על דבריו. וע"ש עוד שהקשה על הטור (והמחבר) כאן דהא בפ' ראשית הגז (חולין דף קל"ז ע"ב) משמע בהדיא דהא דאמרינן תולש לאו היינו גוזז היינו דוקא בצמר רחלים וכיוצא אבל בצמר עזים וכיוצא דאורחייהו בתלישה כגיזה דמי וא"כ אמאי כתבו בסתם דהשוחט את הבכור תולש ולא חילקו בין בכור שור לבכור עז שהרי משמע דבכור עז אסור לתלוש את השער דכיון דאורחיה בתלישה היינו גוזז והניח בצ"ע ע"ש:

ג **לעשות מקום**. עיין לעיל סימן כ"ד סעיף ח' בהגה ומה שכתבתי שם:

ד **ומקדש בכ"ש**. עיין בתשובת נו"ב תניינא חי"ד סימן קצ"ג שתמה על המחבר דמשמע אפילו בפחות ממלא הסיט (עש"ך לעיל סימן ק"י סק"ב ודוק) ובאורג בבגד בסעיף שאח"ז בעי מלא הסיט וגם רמ"א שינה דבאורג בבגד הביא דעת החולק דבעינן דבר חשוב ומשמע דכאן אין חולק ובאמת לא כן הוא. וע"ש שהאריך בזה והביא דעת הר"ש לחלק אם הוא בכור תם אוסר בכ"ש ובעל מום בעי מלא הסיט ואם גזזו בידים לתירוץ השני של הראב"ד אוסר בכ"ש ולתירוץ הראשון גם בזה בעי מלא הסיט ע"ש:

ה **בטל ברוב**. עיין בתשובת נו"ב שם שנשאל גיזת בכור שנתערב בשאר צמר והוא ניכר כי גיזת הבכור הוא רך אלא שיש חשש שא"א לצמצם וכתב כיון שאף ודאי גיזת בכור תם אינו אסור רק מדרבנן כמ"ש התוספות בחולין ל"ו לכן אף אם נשר מאליו והוא בכור תם מאחר דדעת הרא"ש וטור דבעינן דבר חשוב שומעין להקל ועוד דאף למאן דאוסר בכ"ש דוקא אם ודאי נתערב אבל אם מסירו אין חוששין שמא לא הסיר כולו וראיה מלעיל סי' ש"ב ס"א. וכתב עוד דאף אם היה ודאי מעורב ולא היה מכירו כלל יש להתיר למכרו לעובד כוכבים חוץ מדמי איסור שבו ואין לחוש שמא ימכרנו לישראל כיון שיש בצמר הזה תרי דרבנן דגיזת הבכור עצמו הוא רק דרבנן וגם מה שאינו בטל ברוב הוא מדרבנן ומכ"ש לאחר שהסיר הצמר הרך הניכר ואין כאן רק חשש שמא נשאר עוד מעט דבודאי אין להחמיר כולי האי ורשאי למכרו לעובד כוכבים ע"ש. [ועיין בתשוב' חתם סופר סי' ש"ז מבואר שם דאם היה ודאי מעורב גיזת בכור אין תקנה למכור כולו לעובד כוכבים חוץ מדמי איסור שבו כיון שהוא איסור דאורייתא (ולא הזכיר שם כלל דברי התוס' בחולין הנ"ל) והוא ודאי איסור שנתערב א"כ חיישינן שמא יחזור וימכרנו לישראל וגם אין תקנה בהשלכת הנאה לים המלח דכל שאינו תופס דמיו אין מועיל השלכת הנאה כמ"ש הש"ך סי' ק"י סק"ב אך כתב דכ"ז אי ברור לנו שנתערב גיזי בכור בין הצמר אך (בעובדא דידיה) הא לא ראה ישראל זאת ורק הרועה אמר כן ודבריו כמאן דליתא ומאן לימא לן שעירב גיזת הבכור בתוכו דילמא לקח הגיזה לעצמו כו' בודאי נוכל להתיר על ידי שימכור כולו לעובד כוכבים חוץ מדמי גיזת הבכור ומהיות טוב קודם מכירה ישליך גם דמי גיזה א' לים דהאיכא הראב"ד וסייעתו (הובא בש"ך שם) דס"ל דזה מועיל אפי' באיסורים שאין להם פדיון ולדידיה מותר אח"כ לישראל להדיא א"כ עכ"פ נוכל למכרם אחר כך לעובד כוכבים חוץ מדמי איסור שבו וכל כה"ג שרי בלא פקפוק ע"ש ולא ידעתי מדוע נטה כ"כ להחמיר ולהפסידו שיעור ב' גיזות אחרי שכבר הזכיר שדברי הרועה כמאן דליתא ואולי חשש פן מהימן ליה ע' לעיל סי' ט"ז סי"א]:

סימן שט

לכנסו לכיפה. עיין בתשובת נודע ביהודה חיו"ד סימן פ"א שכתב דהטעם הוא משום הפסד כהן ולפ"ז בספק בכור שאפילו במומו אין צריך ליתנו לכהן כי המע"ה רשאי לכנסו לכיפה אך הגאון מוהר"ם פישלש ז"ל נחלק עליו וחזר בו המחבר והודה לדבריו לאסור הכנסה לכיפה אפילו בספק בכור ע"ש בסימן ס"ב ופ"ג. [ועיין בת' חתם סופר ס"ס שי"ד וס"ס שי"ח מ"ש בזה]:

סימן שי

א **אסור**. עיין בתשובת ברית אברהם חיו"ד סי"ד אות ח' שכתב דלא אמרינן לאסור דיעבד רק בנשחטה שלא ע"פ מומחה אבל ביחיד מומחה שראה לעצמו דהטעם דאינו רואה לעצמו הוא משום חשדא לא מצינו להחמיר דיעבד ע"ש:

ב **וה"ה בזמה"ז**. עיין בשו"ת מאיר נתיבים סי' מ"ב דהכלים שנשתמשו בו בשר זה צריכים הכשר כדין כל איסור שנשתמש בכלים ע"ש:

סימן שיב

א **אין החכם רואה**. עיין בש"ס בכורות סוף פ"ד דף ל"א דמוקי לה ביחיד מומחה דאי בתלתא לא חשידי וכ"כ התוס' יו"ט סוף פ"ב דנגעים וכ"כ המע"מ דמשום הכי השמיט הרא"ש דין זה משום דלדידן דלית לן יחיד מומחה ורואין לעולם בג' לא שייך זה ע"ש מיהו צל"ע אף לדידן אם יש לכל השלשה שותפות בו (שהרי גם בהמת השותפין חייב בבכורה כדלקמן סימן ש"כ סעיף ב') אם הם יכולים לראותו שהרי רש"י פירש שם דלא חשידי כולהו בשבילו ע"ש א"כ י"ל דאם יש להם שותפות בו חשידי מיהו משמע בכמה דוכתי דאף בכה"ג לא חשידי. ועיין בשו"ת חות יאיר סימן קכ"א שנשאל אם מותר לראות בכור לאחיו בזמן הזה וכתב דבזה"ז שאינו ניתר רק ע"פ שלשה מותר אפילו לבעל הבכור להצטרף כמבואר בש"ס ומכ"ש איש בשל אחיו דמותר אפילו בזמן שהיה ניתר ע"פ יחיד מומחה כדתנן בספ"ב דיבמות וכולן מותרים לבניהם ולאחיהם ואפי' במקום שיש חשד ע"ש:

ב **מומין בי"ט**. [פרטי דין זה נתבארו בא"ח סי' תצ"ח ס"ט. ומ"ש בט"ז סק"ט שכתב דיש ללמוד מזה באם היה איסור מבורר כגון שנפל איסור לח בהיתר לח בפחות מס' או יבש ביבש ואין רוב בהיתר בעי"ט ואח"כ ניתוסף היתר בי"ט ונתבטל האיסור דבר זה אסור להורות בי"ט דהוא ממש כבכור ואסור לקרות לחכם בזה בי"ט עכ"ל ע"ש ועיין בס' קרבן נתנאל פ"ג דביצה אות ל"ג שכתב עליו לא ראיתי מעולם רבנן קשישאי דחשו לזה ואין הנדון דומה לראיה כלל ע"ש ועפמ"ג לעיל סי' צ"ט בשפ"ד ס"ק י"א מזה]:

סימן שיג

א **להטיל מום בבכור**. [עיין בת' חתם סופר סימן ש"ו שהאריך בענין אם בזה"ז הוא איסור דאורייתא או דרבנן בעלמא דהרמב"ם פ"א מאיסורי מזבח פוסק שגם בזה"ז הוא דאורייתא ודעת רש"י ותוס' והרא"ש דאינו אלא מדרבנן. וכתב שם דמ"ש השואל דנ"מ

אם בספק בכור דמותר להטיל מום לכתחלה זה אינו דודאי גם לרש"י ותוס' ורא"ש לא שייך הכא למימר ספיקא דרבנן ולקולא כיון דאפילו איסור דרבנן ליכא אלא משום דמחזי כמטיל וא"כ גם בספק בכור הואיל ולענין גיזה ועבודה אנו מחזיקים אותו לבכור מספיקא דאורייתא שוב אם אנו מטילים בו מום בידים אין לך נראה כמטיל מום בקדשים יותר מזה ולכן אפי' ע"י עובד כוכבים יש לאסור ע"ש עוד בס"ס שי"ח מזה. וע"ש עוד וגם בסי' רל"ו מ"ש בענין אם יש במציאות להקריב בזה"ז עכ"פ קרבנות צבור]:

ב **אין שוחטין אותו על ידו.** עבה"ט של הרב מהרי"ט ומ"ש בשם שבו"י בכור שנתן לרועה כו' לא העתיק יפה ושם כתב דאפי' אם לא היה רק ספק בכור ע"ש:

ג **בנו אחריו.** [עבה"ט ובשם ש"ך ועתב"ש לעיל סי' ט"ו ובפמ"ג סי' נ"ט בשפ"ד סקי"ב ובס' לבושי שרד סי' קי"ב מדין זה]:

ד **צוהו אסור.** [עבה"ט בשם ש"ך ועיין בתשו' חתם סופר סי' קי"ב שכ' דמ"ש הש"ך כאן דהיכא דאיכא אומדנא מהימן במסל"ת הכי פירושו כיון דמעיקרא תקנו חכמים לאסור בכור באומדנא בעלמא כמ"ש לפני זה באם מטיל מום באחרים אזלינן בתר אומדנא לאיסור ה"נ אזלינן בתר מסל"ת באומדנא ותיקון חכמים כך היה בהטלת מום בבכור למיזל בתר אומדנא משא"כ בשאר איסורים אפי' איכא אומדנא לא נאמינהו אפי' במסל"ת כמ"ש רמ"א סי' ק"ל ס"ח בהג"ה ב' ומלשון המנ"י כלל נ"ט סק"ז משמע שלא הבין קצת כן ע"ש ועמש"ל סי' נ"ז סי"ג בד"ה בצואר]:

ה **הטיל השומר בו מום.** עיין בתשובת חות יאיר סימן ל"ד ול"ה ומתוך דבריו מבואר דדוקא אם הטיל בו מום שאין דרכם לעשות מום זה לבהמתם אבל אם סירס את הבכור שהדבר ידוע לכל שדרכיהם ברובא דרובא לסרס הזכרים סמוך ללידתם איסורא קעביד להניח הפרה מעוברת אצלו דמסתמא יעשה הוא בו מום זה דהוי לשבח דהרי דין השומר לעשות בשל אחרים כבשלו כדאיתא בח"מ סימן רצ"א וא"כ הרי זה גרמא ממש וחשיב לדעת ע"ש:

ו **אע"פ שיודע.** [עבה"ט עד סוף הדיבור מותר גמור הוא אותו הבכור כו' ועיין בס' תפארת למשה שכתב דטעות סופר הוא וצ"ל איסור גמור הוא ע"ש]):

ז **אבל חכמים אסרוהו.** ע' בתשו' תשואת חן סי' ל"ד שהעלה דה"ה ספק בכור שנפל בו מום עובר אסור להטיל בו מום קבוע ולא אמרינן בזה סד"ר לקולא דלא כמורה א' שטעה בזה:

סימן שיד

א **בניו וב"ב**. עיין בספר תפל"מ שכתב דצ"ע אי עו"ג מסל"ת נאמן בזה כיון שאינו אלא דרבנן נראה שנאמן כו' ע"ש. ועיין בש"ך לעיל סי' ס"ח ס"ק ל"ד:

ב **נאמן הכהן**. עיין בתשובת מהר"ם זיסקינד סימן ט"ו מ"ש בזה:

סימן שטו

רחל שילדה. עיין בתשובת אא"ז פנים מאירות ח"ג סימן כ"ח שתמה למה לא הביאו דין רחל בח רחל בת עז דס"ל לחכמים דזיל בתר אימא דאמו והאי נדמה הוא ופסק הרא"ש כחכמים וכמו כן ברחל בת עז בת רחל דר"מ ס"ל חזר שיות למקומו וחכמים ס"ל לא חזר ופסק הרא"ש כחכמים וגם על הרמב"ם יש לתמוה שהשמיט דין זה ואף שהב"י נתן טעם בדבר טעמו ליתא ועכ"פ היה לו להמחבר להביא דעת הרא"ש בשהי"א והניח בצ"ע ע"ש:

סימן שטז

א **אם העובד כוכבים**. עש"ך סק"ב וע' בתשובת זכרון יוסף חיו"ד סי' י"ט:

ב **מיהו אם יש עוד צד היתר**. עיין בתשובת צמח צדק סימן ס"ד באמצע התשובה שכתב דדוקא אם יש עוד צד היתר המורה ג"כ שכבר ילדה אבל אם צד ההיתר הוא דלעולם לא ילדה אלא שיש דבר אחר הפוטר כגון שהיא בהמת עובד כוכבים הפטורה מבכורה לא מהני והוציא כן מדברי מהרא"י סי' קס"ז ע"ש ועיין בתשובת רבינו עקיבא איגר סי' ל"ז שחולק על מהרא"י בזה וכתב דלא יכול לידע טעמא דמלתא דמה בכך מ"מ הוי ס"ס וכיון דבתשובת רמ"א סי' פ"ז בישראל שקנה פרה מעובד כוכבים בכסף לחוד מתיר בחולבת בצירון ספיקא דכסף אינו קונה ה"נ בנ"ד יש לצרף חולבת לספיקא דכסף אינו קונה בלי פקפוק עכ"ל ע"ש [וכ"כ בס' לבושי שרד סי' קי"ג בפשיטית דחולבת עם קנין כסף יש לסמוך להתיר לשחוט לכתחלה אך עם קנין האנ"ד שלא"ק אין פשוט אצלו כ"כ להתיר אלא דאפשר דהמיקל אין גוערין בו ובתנאי שיחקור שהוא מנהג ברור קניית האנ"ד שלא"ק ע"ש ועי' מ"ש לקמן סי' ש"כ סק"ד]

ג **או שעובד כוכבים מסל"ת**. עיין בתשובת חות יאיר סי' ל"ז שכתב דה"ה מסל"ת מפי מסל"ת מהני בזה אבל אם אינו ממש לפי תומו לא מהני דלא כחכם אחד שרצה להקל גם בזה דמהני עם הטעם דחולבת וסמך עמ"ש מהרא"י בתה"ד סי' רע"א שאף שיש ספק אם מסיח העובד כוכבים להשביח מקחו או לא דמשתמע לתרי אפי מ"מ מהני עם צירוף

טעם דחולבת דליתא דגם בזה חלילה להקל ואין לנו לצרף עם חולבת רק מסל"ת שהוא ודאי שלא להשביח כסתימת רמ"א ולענין אם צריך גם כאן שיהא הוא פותח בדברים תחלה כמו בעדות אשה באה"ע סימן י"ז נראה דבשאר איסורים אפילו דאורייתא לא בעינן זה רק דוקא בעדות אשה וראיה מטעימת עובד כוכבים ע"ש. [וע' בת' חתם סופר סי' ס"ד וס"ס ש"ח מבואר שאין דעתו כן אלא דגם בשאר איסוריה לא נקרא מסל"ת רק באופן המועיל בעדות אשה ע"ש עוד:

ד **דאיכא ס"ס**. עבה"ט ומ"ש בשם הט"ז מעשה בא' כו' ע' בס' תפל"מ שהשיג על כל דבריו ולדעתו התיר ספק בכור ע"ש באורך]:

ה **שהוא ספק בכור**. עבה"ט בשם ט"ז וש"ך מה שהקשו מסימן ט"ז וע' בתשו' אא"ז פ"מ ח"א סימן י"א שכתב דל"ק מידי ע"ש:

סימן שיז

ונתערב. [עיין בת' חתם סופר סי' ש"ז אודות בכור שנתערב והמעשה היה שהיהודי עשה סימן בבכור בצמרו שלא יתערב ומסרו לרועה עובד כוכבים בתוך עדרו והודיעו שזהו בהמת קדשים האסורה בגיזה ובהגיע שעת גז צאנו גזז הרועה את כל הצאן וגם הבכור וממילא שוב אין היכר וסימן מבכור והרי הוא נתערב בין כל העדר עוד זאת עשה הרועה שסירס הרבה מן הצאן וספק אם הבכור מן המסורסים או מן התמימים. והנה צריך לדון בכאן א' על התמימים שהם כולם ספק בכור תם וירעו כולם עד שיסתאבו ואם להתיר ע"י פריש כבר ידוע פלוגתת ר"ת ור"י כו' (עי' לעיל סי' ק"י ס"ו בט"ז וש"ך) והכא דבקדשים קיימינן כל אפין שוין דלא מהני פירש א' מהן דגזרינן שמא יקח מן הקבוע. ב' יש לדון על המסורסים ע"י הרועה והנה מעשה זה מספיק להתיר בכור לאכלו במומו עש"ך סי' שי"ג סק"ו והשתא שספק בכור הוא הרי כולם נאכלים לישראל דאמרינן לכהן אייתי ראיה שזה בכור הוא חוץ מאחד מהם שנותן לכהן משום גזל השבט אך לענין גיזה ועבודה מאחר דמ"מ בכולם יש בהן ספק בכור ואסורים בגיזה ועבודה לעולם כו' ע"ש שהעלה מאחר דאין ברור לנו שנתערב בכור בין העדר כי היהודי לא ראה זאת ורק הרועה אומר כן ודבריו אינם אלא דברי תימה לומר ששינה מה שציוה לו בעה"ב ובלא"ה נמי ידוע שעובד כוכבים אינו נאמן לא להתיר ולא לאסור עש"ך סי' קכ"ז סק"כ ואע"ג שאנו רואים שמספר הצאן הגזוזים הם כמו שהיה עם הבכור מ"מ דלמא אחרינא הוא ונהי דס"ס לא הוו לומר על כל א' שמא לא נתערב בכור כלל ואת"ל נתערב שמא אינו זה. דהרי אינו יכול להתהפך וכאן א"צ לדון תחלה אם היה כאן בכור דודאי היה כאן

בכור עכ"פ מידי ספיקא לא נפקא. ולזאת יש למצוא קולא באותן שהוממו להתירן בגיזה ועבודה על א' משני אופנים. אופן א' שיתן א' מהם לכהן כדינו והכהן ישחטנו ויאכלנו כי מצוה עליו לאכלו ולמהר המצוה עדיף ומכיון שנשחט זו הותרו כולם בגיזה ועבודה כדלעיל סי' ק"י ס"ז בנאכל א' מהם וכאן אין עושה להדיא כדי לבטלם רק הכהן אוכל את שלו כמצותו אלא שלפ"ז לא יגוזו הנותרים אלא שנים שנים ולא אחד אחד כמבואר שם. אופן הב' שנסמך על רמ"א שם ס"ו להפריש כולם ביחד שלא ישארו הקבועות במקומם ואז מותר אפילו פירש בפנינו ויקח הנפרשים אז ומותרים לגוז אפי' אחד אחד אע"ג שחזרו אח"כ לקביעותן כמ"ש הש"ך שם רק שנים האחרונים יהיו אסורים ולזה יצורף ההיתר דלעיל שישחט א' מהנפרשים ואז נימא דהנשחט היה הבכור ועי"ז הותרו גם שנים האחרונים וגם בהתמין הנשארים יש למצוא קולא לא מבעיא אם הם מיעוטין והרוב נסתרסו די"ל איסורא ברוב הנסתרסים היה וכל התמין מותרים להדיא כו' ובפרט כיון שנסתרסו קודם שנודע התערובות ה"ל פירש קודם שנולד הספק ולא גזרינן שמא יקח מן הקבוע אלא אף אם הם רובא או חצין דלא שייך היתר הנ"ל. מ"מ אם יעקרו כולם ממקום קביעותם יש להתיר ע"פ הדרך הנ"ל גבי בעלי מומין כו' ומ"מ מהיות טוב אם אפשר לאחר שפירשו אחד אחד טוב לגרום להם מום מובהק ע"י עובד כוכבים ונאכלים אח"כ במומן ומהו מום מובהק ע' לעיל סי' ש"ט וכל מום צריך שיראה לג' בני הכנסת ולא יותר ע"פ יחיד עש"ב ומש"ש עוד בענין הגיזה שנתערב כתבתי לעיל סי' ש"ח ס"ח]:

סימן שכ

א **נוטל ממנו מעשר**. עיין בתשובת מהר"ם זיסקינד סימן ל"ב לענין מקום שהנהוג שהמלך נוטל הולד עשירי שנולד לכל אחד מן הבהמות שלו והיינו שתיכף שהבהמה יולדת נרשם מן סופר המלך עד שנמצאו אחת לאחת לחשבון שנולדו לו עשרה ולדות אזי לוקח הולד העשירי אבל קודם שנולדו לו עשרה ולדות רשות בידו למכור הולדות והבהמות שלו בלי מוחה ואינו מחוייב ליתן להמלך כלום ועכשיו יש לישראל בהמה א' שבכרה וילדה בכור אם חייב בבכורה או לא אם יש לדמותו לעדר שהמלך נוטל ממנה מעשר והשיב דפשוט דלא מקרי יד עובד כוכבים באמצע וחייב בבכורה ולא דמי לדין זה מכמה טעמים ע"ש:

ב **לשתף עם העובד כוכבים**. ע' במשנה למלך פ"ד מהל' בכורות שנשאל במי שהיה לו בהמה מבכרת והיה רוצה לפטרה מהבכורה ע"י שימכור לעובד כוכבים חלק ממנה בפרוטה ועשה שליח ונתן לו פרוטה כדי שימכור לעובד כוכבים והלך השליח ולא

ידענו אם עשה שליחותו ובין כך ילדה הבהמה והשליח איננו לשאול את פיו והאריך הרבה בדין חזקה שליח עושה שליחותו והעלה דבנ"ד א"א להקל מכמה טעמים דלא אמרינן חזקה שליח כו' לקולא אלא במלתא דאי לא עביד השליח תיכף אפשר שיבא המשלח לידי עבירה כההיא דתחומין וההיא דחדש אבל הכא דכ"ז שלא ילדה אין כאן שום דבר והשליח מתעצל לומר מחר אעשה שליחותי ועוד דהכא תלוי בדעת אחרים דאפשר לא ירצה לקנות ועוד דדעת גדולי הראשונים דבשל תורה לא אמרינן חזקה זו לקולא ולכן בנ"ד בכור זה יש בו קדושת בכור עד שיפול בו מום. שוב הוגד לו שהבעלים הטילו מום לכתחלה ורוצים לאכלו על מום זה וכתב דלא הועילו כלום ואסור לשחוט הבכור על מום זה אף דהא דקיי"ל המטיל מום בבכור לא ישחט עליו הוא רק קנס מדרבנן כדלעיל סימן שי"ג ובדרבנן אמרינן חזקה זו אף לקולא מכל מקום יש להחמיר מחמת שני טעמים האחרים ועוד דהא דמחלקינן כאן בין איסור תורה לשל סופרים דוקא דבר שאין לו עיקר מה"ת ועוד יש סניף להחמיר מאחר שדעת ר"ת דכסף אינו קונה בעובד כוכבים ולכן בנ"ד יש בו קדושת בכור ואינו יכול לשחטו עד שיפול בו מום אחר אך אינו מחוייב ליתנו לכהן אלא ממתין לו עד שיולד בו מום אחר ואוכלו במומו עיין שם באריכות גדול ועיין בתשובת חות יאיר סוס"י מ' שכתב דיש מפקפקין לומר דאף דישראל עשה שותפות עם עובד כוכבים ומכר לו חלק באם או בעובר שאם מכר אח"כ ישראל זה לישראל אחר צריך גם הקונה לחזור ולעשות תיקון הנ"ל למכור שנית לאותו עובד כוכבים או לעובד כוכבים אחר והא מלתא בדותא היא דהראשון לא מכר לשני רק השייך לו בהם ונשאר חלקו של עובד כוכבים כבראשונה והוא שותף עם השני ואנן סהדי דניחא לשני בכך ע"ש:

ג **אין הקנין חל.** עיין בדגמ"ר שכתב דלדעת הרמ"א בסוף הסימן צ"ל דכאן מיירי שאמר בפירוש שאינו מקנה לו האם או דמיירי שלא משך העובד כוכבים האם לרשותו והקנה לו הולד בקנין חליפין וכדעת הפוסקים דחליפין קונה בעובד כוכבים ואמנם כו' ע"ש ועיין מ"ש לקמן סוף הסימן:

ד **והקנין יהיה.** עיין בתשובת כנסת יחזקאל חלק או"ח סימן י"ד שכתב דקנין (צו שלאק) לבד בלי שום (אויף גאב) כסף נמי מהני במקום שהמנהג בין התגרים לקנות בו כמ"ש בח"מ סימן ר"א ס"ב והא דתיקנו בבכור שהקנין יהיה במשיכה וכסף היינו דהמה השוו מדותיהם דין דמהני בכל אתר ואתר משא"כ (צו שלאק) לא מהני בכל המדינות נהרא נהרא ופשטיה אבל במדינות אלו קונה בלי ספק ונהירנא שהתירו הלכה למעשה בשר בכור שנמכר (בצו שלאק) בלי שום כסף כו' עיין שם [וע' בס' לבושי שרד שכתב על

דברי הכנ"י הנ"ל דחלילה לסמוך עליו להתיר בזה באיסור כרת בשגם שקשה לעמוד על בירורו של מנהג וכך משמע מהחק יעקב סי' תמ"ח ס"ק י"ד שלא מלאו לבו להתיר אלא לענין חמץ ואפי' קנין כסף עם (האנט שלאק) אין להקל ע"ש ועמ"ש לעיל סי' שט"ז סוף סק"ב. ועיין בתשובת חתם סופר סי' שי"ד האריך שם בענין אם קנין דרבנן מועיל להפקיע איסור דאורייתא וכתב בסוף דסטומתא הוא קנין דאורייתא ממש דהיכן מצינו שנמנו רבנן על ככה ואמרו שתקנו שמנהג סוחרים קונה אלא רבא בב"מ ד' ע"ד הודיענו שהדין כן מה"ת כל שהנהיגו הסוחרים הו"ל כאילו התנו וכל תנאי שבממון קיים ול"ד לקניני דרבנן התם לא מחלו בכך הסוחרים מרצונם אלא אנוסים בתקנת חכמים כו' אמנם ראיתי להגאון בנתה"מ סי' קפ"ד (צ"ל ר"א) דפשיטא ליה דסטומתא לא הוי אלא קנין דרבנן דלא עדיף מקניני דרבנן וכבר כתבתי דלא דמי להדדי ועכ"פ בנדון שלפנינו לוא ישקל סברת הגאון הנ"ל עם סברתי. הוי ס"ס ספק אולי סטומתא קונה מה"ת ואת"ל מדרבנן אולי קנין דרבנן מהני לדאורייתא ועוד כיון דמשמע מלשון השאלה (דהאנד שלאק) קונה מדינא דמלכותא באתרא דהשואל ודינא דמלכותא בזה הוא מן התורה בלי ספק כו' וליתר שאת יש לגרום ע"י עובד כוכבים להטיל בו מום באופן שלא יהיה צער ב"ח בכך ע"ש:

ושם בסי' ש"י נשאל במי שנתן מתנה לעובד כוכבים חלק בפרתו שלא בכרה ומשך הפרה ולא הקנה לו ישראל מקום בחצרו אם יש לסמוך אמ"ש תוס' בעבודת כוכבים ד' ע"א ד"ה פרדשנא דאפי' למ"ד משיכה אינה קונה ה"מ כגון דאיכא כספא אבל במציאה ומתנה דליכא כספא כ"ע מודו דקונה במשיכה ודעת הרמב"ן הובא בש"מ פרק הזהב אינו כן וכתב השואל שדברי הרמב"ן תמוהים בעיניו ודברי התוס' עיקר ובדיעבד ראוי לסמוך עליהם והוא ז"ל האריך לבאר שדברי רמב"ן ז"ל נכונים וגם התוס' לא נתכוונו למשיכה בעלמא בסימטא ור"ה רק למשיכה שיקחנו לביתו ממש (לא משמע כן קצת בתוס' שם שהרי סיימו או בהגבהה ע"ש) דזה ודאי מהני לכל הדעות ולא מטעם חצר שנתרבה מטעם שליחות או יד אלא מטעם קנין גמור דאפילו קודם מתן תורה היה זה מועיל בלי ספק (ע"ש עוד בסי' שט"ז מזה) והאריך בזה ומסיק דבנ"ד לא מצאתי מקום להקל ע"ש ומשמע לפי שלא משך העובד כוכבים את הפרה לביתו ממש ואפשר דאפילו היה מושכה לביתו ממש אין להקל כיון שלא נתן לו כל הפרה רק חלק ממנה בכה"ג אינו קונה אפילו חצרו ממש וצ"ע.

ובסימן שי"א שם אודות אשה אחת במדינת הגר שהיה לה עז מבכרת ומכרה לעובדת כוכבים בעד חצי זהב ואמרה לה שתקח אותה לביתה ולא רצתה העובדת כובבים

להובילה דרך הרחוב משום עין הרע ואמרה להאשה שתניחה בביתה ובין כך ילדה זכר אם יש לחוש לקדושת בכור והשיב דאין להקל כלל אע"ג דלרש"י מעות קונות בעובד כוכבים ולרמב"ם פ"א מהל' זכיה קונה או במעות או במשיכה ולאינך פוסקים נמי כל שבדיניהם קונה מועיל להפקיע קדושת בכור כמ"ש במ"ב הובא במג"א סי' תמ"ח ודלא כתשובת מהר"ם מינץ והדין עם המ"ב מ"מ נ"ל דהינו כשנתן כל המעות אבל בנ"ד שלא נתנה רק חצי זהב בעד עז ששוה הרבה לא מבעיא בדיניהם שאינו קונה וכמו שהעיד גם בתשו' עה"ג (ע"ש עוד בסי' שי"ח מזה) אלא אפילו להפוסקים דעובד כוכבים קונה בכסף ואם נתן פרוטה קנה היינו בפסק עמו דמים הראוים ואם אח"כ נותן לו פרוטה בתורת קנין לא בתורת ערבון קנה הכל ושאר המעות יהיו עליו חוב אבל ליתן חצי זהב בעד עז ששוה כמה זהוב' אינו אלא אסמכתא בעלמא ואין דעת שניהם להקנות ולא לקנות וראיה ממ"ש תוספות בעבודת כוכבים ע"א סד"ה רב אשי (הובא בבה"ט סק"ג) דשם מבואר דאי לאו דאנן סהדי דישראל גמר ומקלי כדי להפטר מן הבכורה היה ביטול מקח וא"כ תינח במוכר רק אבר א' בזול שאפי' אם יפסיד את האבר והעובד כוכבים יקחנו לעצמו בדבר מועט מרויח הישראל הרבה יותר בולד שנפטר מהבכורה משא"כ היכא שמכרה העז כולו כו' (ע' בא"ח סי' תמ"ח ס"ג דשם איתא או שימכרנו לו מכירה גמורה בדבר מועט ועח"י שם ויש ליישב) ועוד מסופק אני הואיל ואמרה שתוליך לביתה לא גמרה להקנות אלא במשיכה וכיון שלא משכה לא קנתה ע' בח"מ סי' ר"ן סעיף י"ז והאמת יש לדון בזה ולומר כיון שהעובדת כוכבים אמרה שהיהודית תחזיק העז בביתה הוי כאילו בקשה ממנה להשאיל לה מקום להעמדת העז וקנתה העז אגב שאלת המקום וכמ"ש הטור שזהו הדרך המחוור אך ז"א כי במה קנתה החדר בלי חזקה ובלי כסף ושטר וגם לא הזכירה אגב בקניינה ואע"ג שכתבו הפוסקים במקנה לה חלק בעובר מתרצין דבורה שהיה הכוונה באופן המועיל שמקנה פרה לעוברה כבר כתב הצ"צ דוקא התם אמר מהרא"י כן ולא בגווני דידן ע"ש ע"כ נ"ל בנ"ד שקדוש בבכורה מספק מיהת עכ"ד ע"ש (ומ"ש שם בענין יעקב עם צאן לבן איך קנה הולדות ע' בס' קצה"ח סי' של"ב שכתב דעבור שכר פעולה קנה אף דבר שלב"ל ובשם הריב"ש ז"ל כתב דקודם מתן תורה גם דשלב"ל היה נקנה ע"ש):

ועיין בתשובת צ"צ סי' כ"ג דאפי' אם העובד כוכבים לא קנה ע"פ הדין מ"מ אם הוא אלם ואינו יכול להוציא מידו הוי קניה גמורה ופטור מבכורה ע"ש והובא דבריו בח"י סי' תמ"ח ס"ק י"ד ועיין בתשובת ח"ס סי' שט"ו שחולק עליו וסתר ראיותיו ומסיק שאין לסמוך על הצ"צ בזה ע"ש עוד בס"ס שט"ז. ועיין בתשו' עה"ג סי' כ"ה דפשיטא ליה

דמן התורה מהני להפקיר פרה מבכרת לפטרה מבכורה רק רבנן לא עבדו האי תקנתא דחיישינן שמא יערימו כמו בחמץ משום שאין כל הדעות שוות ע"ש ואמנם בס' טורי אבן במס' ר"ה ד' י"ג ע"א הוכיח בפשיטות דהפקר לא מהני ע"ש ובתשו' ח"ס סי' שט"ז שי"ז כתב דנעלם מהגאונים הנ"ל תוספתא מפורשת פ"ב דבכורות בהמת המדבר והקדש ובהמת גר שמת ואין לו יורשים פטורה מהבכורה ומה שלא הוזכרה תקנה זו גם לא נזכר בשום מקום דגזרינן משום הערמה כמו בחמץ היינו כי אינו דומה הפקר דחמץ להפקר דעלמא דאין הפקר אלא דומיא דשמיטה והיינו שיוציא הבהמה מביתו או יפתח דלתי הדיר ויאמר כל הרוצה ליטול יבא ויטול ויהיה הפקר גמור ממש שיכול לשלוט בו ידי כל אדם אבל חמץ א"צ הפקר כזה כיון דאסור בהנאה ואינו ברשותו ורחמנא עשאו כאילו ברשותו סגי אפילו הוא בתוך ביתו רק שבלבו מבטלו באמת שאינו שלו ובזה שייך ערמה כי מי ירד לעמקי לבו ע"כ אסרו חכמים אפילו במפקיר ממש אבל בבכור נזהרו חז"ל ושנו בתוספתא הנ"ל שור המדבר כו' וה"ה המפקיר בהמתו ומוציאו לחוץ והיינו שור המדבר ובזה ליכא למגזר משום הערמה אך לעומת זה אין בזה תקנתא להפקיר בהמותיו ויבוזו זרים חילו ע"ש:

ושם בת' ח"ס סי' שי"ז האריך בנדון איש א' שמכר פרה מבכרת שלו לעובד כוכבים קטן בן ט' שנים בכסף וסטומתא אי קנין של עובד כוכבים קטן מהני להפקיע מקדושת בכורה והעלה דודאי בכל דינים הנוהגים בב"נ אין מקום לשיעורים דישראל בזמן גדלות זולת בעירכין ונדרים דאיתרבו מאיש איש הוא דוקא כשהביא ב' שערות בזמנו ובסוף מס' נזיר ממעט מופלא סמוך לאיש אבל לכל דיניהם וקניניהם לא נתן להם שיעורים ומשבאו לכלל דעת דמסברו ליה וסבר הרי הוא גדול ולכן בנ"ד אם לא הגיע הקטן לפלגות ראובן אין מכירה זו כלום אך אם כבר הוא בן דעת אזי נחשב הוא לגדול ומקחו מקח מן התורה ואם היה כאן כסף ומשיכה או הקנאת מקום היה מועיל אך יען לא היה כאן אלא קנין כסף וסטומתא הגם שביארתי בסי' שי"ד דסטומתא מועיל מ"מ הכא מסופק אני מאן לימא לן שהסוחרים הסכימו להקנות ע"י סטומתא (והאנד שלאק) של נער קטן כזה שאין דרך לעסוק עמו במו"מ וגם בדיניהם נקרא אום מינדיג ומסיק דמ"מ אם יסכים עמי גדול א' אהיה נמנה עמו לסמוך אהפוסקים דכסף לחוד קונה ובשגם אולי סטומתא קונה גם הכא ויתן פרוטה לעובד כוכבים קטן (דלא מיחלף בישראל גדול) שיטיל בו מום ששוחטין עליו בזה"ז וישחט במומו ע"ש:

וע"ש עוד בס"ס שט"ז הביא בשם צ"צ סי' ס"ד דעובד כוכבים שנתן ב' זהוב' לישראל לקנות לו פרה מאחד וקנאה לו וילדה אצל ישראל פטורה מבכורה ואינו דומה לעובד

כוכבים שקנה פרה מישראל בכסף כו'. ושם האריך עוד בענין פרה מבכרת שהיתה כורעת לילד בשבת ונתן ישראל הפרה במתנה לעובד כוכבים ע"י מסירת מפתח של הרפת שדרך התגרים שקונין המטלטלים במסירת מפתח כמ"ש הח"י סי' תמ"ח שכן דרך התגרים והוי כסטומתא והעלה דאין שום צד להתיר אף שכתב הרמב"ן בתשו' המיוחסת סי' רכ"ה דסטומתא מהני בבכור הוא מיירי בנושא ונותן ומוכר וקונה אבל היכא שכל הקנין אינו אלא להפקיע ולפנים ובפרט בנ"ד שנתן במתנה ע"י מסירת מפתח ודאי אינו מועיל ומעולם ליכא מנהג סוחרים בזה. וע"ש עוד בענין אשר העובדת כוכבים נתנה קצת מעות בעד הפרה שעמדה ברפת המושכר לישראל מאותה העובדת כוכבים עצמה אי זה מקרי כסף וחצר כיון שחצר של משכיר מקנה לו זבל של אחרים כמבואר בטוש"ע ח"מ סי' שי"ג (עסמ"ע וש"ך שם) הה"נ הכא החצר של העובדת כוכבים מקנה לה הפרה וה"ל כסף וחצר והביא דברי המחצית השקל סי' תמ"ח שכתב כיון דאין שליחות לעובד כוכבים ואין חצרו קונה לו טוב להקנות החמץ לאשה עובדת כוכבים שאין לה בעל דאז חצר מטעם יד (ע' בח"מ סי' רמ"ג סכ"ג) ולענין יד לא אימעט עובד כוכבים וכשעומדת בצד החצר קונה החמץ מטעם יד עכ"ד ופלפל בדבריו ומסיק דזה אינו ברור אם יש לעובד כוכבים חצר מטעם יד וזה תליא בדון מינה ומינה כו' ואי אמרינן דון מינה ומינה אין לעובד כוכבים חצר לא מטעם יד ולא מטעם שליחות ובשגם בעובדא דידן לא עמדה העובדת כוכבים בצד חצרה ולא נשאר רק מ"ש דחצר לא מטעם שליחות ולא מטעם יד אלא כיון שהכניס העובד כוכבים לביתו ממש ה"ל קנין גמור וזה הוא בחצרו ממש אבל כיון שהוא מושכר ואין לו רשות להניח כליו שם נהי מציאה הבאה לשם קונה המשכיר מטעם שליחות או יד לישראל אבל לא מטעם כניסה לביתו ע"כ איני רואה שום צד להוציא הבכור הנ"ל מספק קדושה ע"ש (ולע"ד צ"ע דנראה מדבריו דבישראל כה"ג שפיר היה מיחשב חצר ולכאורה יש סתירה לזה מח"מ סי' קצ"ח ס"ה אם היה ביתו של לוקח שיש בו החפץ שנמכר מושכר למוכר העמידוהו על דין תורה שהרי מצוי הוא כו' ע"ש ועמ"ש בפ"ת שם וע' בס' נה"מ בפתיחה לסי' ר'):

וע"ש עוד בסי' שי"ח במי שמכר פרה מבכרת שלו לעובד כוכבים משרת ביתו וקיבל ממנו קצת כסף והשאר זקף במלוה אבל לא משך והמשרת הזה האכילה והשקה ושוב ילדה זכר ודעת הרב השואל דמטעם מסירה לא קנה המשרת אע"ג דמסירה לא בעי מיד ליד מ"מ הכא איכא תרי טעמי דלא ליקני. אחד דהוי ברשות של מקנה ונהי דמסירה קונה אפילו ברה"ר מ"מ ברשות המוכר לא מהני ועוד כיון דהקונה והמקנה שניהם היו סבורים דכבר קנה בכסף א"כ המסירה של אח"כ הוי כעודר בנכסי הגר וקסבר שלו

הם דלא קנה והכא ליכא דעת אחרת מקנה דהא גם המקנה סבר שכבר קנה בכסף. אך יען היה קנין כסף דלדעת הרבה פוסקים מהני אפשר להתיר להטיל בו מום והוא ז"ל האריך בזה ודעתו נוטה להתיר הבכור לגמרי דמלבד קנין כסף דע"פ רוב דעות גדולי הקדמונים מהני עוד היה כאן קנין מסירה שבהמה גסה נקנית בה ומה דהיה ברשות מוכר אינו מזיק ע"פ דברי הר"ן פ"ק דקדושין דנראה מדבריו דבמידי דמהני ביה מסירה רק שהמקום גורם שהוא בבית מוכר אי הוי א"ל קני הוי כמשאיל לו מקום כו' ומינה בנ"ד דבודאי השאיל לו מקום וניחא ליה מאד שיקנה הבהמה אין הרשות מעכב קנין המסירה. וגם מה דלא היה דעת שניהם לקנות אינו מזיק ע"פ דברי מהרי"ט ח"א סי' ק"נ דדוקא קנין חזקה או משיכה אינו קונה בלא דעת אבל כל שבידו כהגבהה וכדומה לא גרע מחצרו והש"ך סי' ער"ה סק"ג שהשיג עליו נעלם ממנו תוספות בב"ב דף נ"ד (גם בנה"מ שם תמה עליו בזה) ע"כ נראה דהכא במסירה קנה קנין גמור ושוב פקפק בזה ומסיק דקשה להתיר אך להטיל בו מום ע"י ישראל חלילה להתיר אמנם ע"י עובד כוכבים קטן דלא מיחלף בישראל גדול אין חשש ע"ש]:[

ה **יקנה לו.** עיין בספר לבושי שרד שכ' דהיינו בתורת אגב ולא בתורת חצר (ויבואר לקמן) וכ' עוד שמעשה בא לידו בפרה של ישראל שהיתה בכפר אצל עובד כוכבים בביתו של העובד כוכבים והיה העובד כוכבים בעיר ומכרה לו הישראל וקיבל כסף ממנו ואח"כ ילדה זכר והורה שהוא ספק בכור כדין קנין כסף גרידא אף דלכאורה יש ג"כ כאן קנין חצר מ"מ לא מהני דבעובד כוכבים דלית ביה שליחות לא קנה ליה חצרו לא מבעיא במעשה זו שלא היה העובד כוכבים עומד בצד חצרו אלא אפי' אם היתה המכירה הנ"ל בכפר בביתו של העובד כוכבים דהיה העובד כוכבים עומד בביתו ג"כ לא מהני כמו שביאר הש"ך בח"מ סי' רמ"ג סק"י דדוקא חצר דאשה משום ידה איתרבאי כו' (ע"ל סק"ד בשם ת' ח"ס) וממילא ה"ה העובד כוכבים אין חצר קונה לעולם משום דבחצר דגברא ליכא תורת יד בשום פעם ודלא כדמשמע מתשו' א"ש סי' מ"ה דאם היה עומד בצדו מהני והא ליתא (ולדברי תשו' ח"ס סי' שט"ז שהובא לעיל נראה דהכא אפילו אינו עומד בצדו מהני כיון דהוא חצרו ממש וצ"ע) וכתב עוד אכן אם אמר לו לך משוך וקני אפילו אם היה העובד כוכבים בעיר נ"ל דמהני שפיר דבכה"ג מהני משיכה אפילו שלא בפני המוכר כמבואר בח"מ סי' קצ"ז וכיון שהפרה בבית העובד כוכבים שמאכילה ומשקה אי אפשר שלא משך. והכא שיש להסתפק אם משך והעובד כוכבים אומר שמשך צריך להתיישב בדבר עכ"ד ע"ש]:

שיקבל מעות. עבה"ט סק"ז [ומ"ש משמע דאפילו דיעבד אם לא עשה אלא קנין א' כו' וגם מ"ש אח"כ ומשמע דה"ה בקנה פרה כו' וא"כ אם עשה הישראל משיכה או נתן מעות כו' הכל הוא מלשון הש"ך. אך בט"ז סק"ח כתב בשם תשובת רמ"א סי' פ"ז דהיינו דוקא לכתחלה צריך מעות וגם משיכה אבל דיעבד ודאי קיי"ל כר"ת ועל כן אם לא משך ישראל הפרה פשיטא דהפרה עדיין ברשות עובד כוכבים עומדת ע"ש ועיין בזה בת' שער אפרים כו']. ומ"ש לענין דיעבד אי קיי"ל כר"ת עיין בתשובת שער אפרים סימן ע"ט ובתשובת חינוך ב"י סימן פ"ד ופ"ז ופ"ח ובתשובת נחלת שבעה סימן ל"א שהסכימו כדעת הרמ"א ז"ל דבדיעבד קיי"ל כר"ת דמשיכה קונה ולא מעות. וכמה אחרונים וגם ראשונים פליגי בהא כמ"ש בתשובת צ"צ סי' ס"ב ועיין בתשו' אא"ז פנים מאירות ח"ב סימן נ"ב ובתשובת מאיר נתיבים סימן ל"ט ועיין בספר באר יעקב מ"ש בזה באורך. ועיין בתשובת רבינו עקיבא איגר סימן ל"ז באחד שהיה לו פרה מעוברת והיא ספק מבכרת ומכרה לעובד כוכבים הרועה בכסף לחוד אח"כ הוליכה הרועה לשדה לרעות עם שארי בהמות כדרכו בלי כוונת קנין משיכה ואח"כ ילדה. וכתב דאין בולד חשש קדושת בכור. אחד מטעה קנין משיכה דאף שהיה בלא כוונה מ"מ בדעת אחרת מקנה אותו מהני אף בלי כוונה כלל [ע' בתשובת ח"ס סימן שי"ג שהאריך בפרט זה וע"ש עוד בסימן שי"ז מזה]. ועוד מטעם ס"ס שמא כבר ילדה ושמא הלכה דעובד כוכבים קונה בכסף ואף דע"ז לחוד אין לסמוך כיון דהוא במקום חזקה דלא ילדה אם לא היכא שהיתה חולבת דאז הרוב מסלק להחזקה מ"מ סניף מיהא הוי ועוד יש סניפים ע"ש באריכות גדול. ועיין במשנה למלך פ"ד מהלכות בכורות שכתב דאם מכר לעובד כוכבים בכסף לבד ואח"כ כשנולד הטילו הבעלים בו מום אפשר להקל דמותר לשחטו על מום זה דהא דקיי"ל דאסור לשחטו על מום זה הוא רק מדרבנן א"כ הוי ספק דרבנן דלמא קיי"ל דעובד כוכבים קונה בכסף לחוד ושוב העלה דאין להקל מאחר דנפל הספק בהיותו אסור מן התורה ואח"כ נתגלגל הדבר ובא לאיסור דרבנן כה"ג לא אמרינן ס' דרבנן לקולא כמ"ש מהריב"ל ח"ג סימן ק' ע"ש וע' בת' רבינו עקובא איגר סימן ס"ד מ"ש בזה. ועיין בתשובת מהר"ם זיסקינד סימן ז' בשם הגאון מהרש"ק בענין יהודי אחד שקנה מעובד כוכבים כבש חוץ לעיר ונתן מעות לעובד כוכבים ע"י ראיה בעלמא ולא משך או הגביה הכבש והניחו בבית העובד כוכבים ואח"כ מכר היהודי את הכבש לעובד כוכבים אחד גם כן במעות לבד בלי משיכה ואח"כ ילדה הכבש בבית העובד כוכבים שעמד שם ופסק דאין כאן אפילו ספק בכור דממ"נ אם מעות אין קונות בעובד כוכבים א"כ לא קנהו הישראל כל עיקר ואי מעות קונות בעובד כוכבים כרש"י א"כ מה שמכר הכבש לעובד כוכבים

גם היא קנתה דלא שייך לומר דקיי"ל הכא והכא להחמיר כיון שהוא בבהמה אחת הוי כסיל בחושך הולך. וכתב עוד דאפילו אם לא היה מוכר הבהמה כלל לעובד כוכבים מ"מ אם לא פרע כל דמי המקח יש לצדד ולהקל דמקרי יד עובד כוכבים באמצע ופטורה מן הבכורה ע"ש. ועיין בתשובת חינוך בית יהודה סימן פ"א בדבר בכור שמכרה אשת ב"ב לעובד כוכבים בפרוטה כו' וכתב שיש להסתפק אי מכירתה מכירה דאין ביד אשה למכור משל בעלה אם לא שנאמר אנן סהדי דניחא לבעל בהכי ואם היא נו"נ תוך הבית פשיטא דליכא מיחוש ע"ש ועיין פמ"ג א"ח סוס"י תל"ד שכתב דאע"ג דזכין לאדם שלא בפניו מ"מ בעינן דוקא שצוהו אך בגילוי דעת סגי ע"ש. ועיין באה"ע ס"ס פ"ו ובבית שמואל שם באשה שמכרה מטלטלין באיזה אופן המקח קיים ותלמוד משם לכאן. שוב ראיתי בתשובת אא"ז פנים מאירות ח"ב סוס"י נ"ב כתב בפשיטות בדבר בכור שמכרה אמו של ב"ב פרה מעוברת שלו לעובד כוכבים בלתי ידיעתו הוי מכירה משום דזכין לאדם שלא בפניו וכמו כן בחמץ אם לא היה בעה"ב בביתו ומכר איש אחר חמצו הוי כשלוחו כיון דזכות הוא לו ע"ש:

ז **הואיל והעובד כוכבים**. עבה"ט בשם ש"ך מ"ש מאי אית לך למימר דשלב"ל הוא כו' וע' בדגמ"ר לעיל ס"ו שכ' דמהרא"י גופיה לא סמך ע"ז רק בצירוף קולות אחרות ע"ש וכ"כ הוא ז"ל בתשובת נו"ב תניינא חי"ד סימן קצ"א שאין לסמוך על דברי רמ"א אלו מאחר שמהרא"י עצמו לא סמך ע"ז ומה"ט כתב בענין בכור שבעל הבהמה אמר לעובד כוכבים קודם שילדה אם תלד בהמה זו זכר יהיה להעובד כוכבים והעובד כוכבים הוא מגדל הבהמה לטובת ישראל בלי שום הנאת גיזה או ולדות ואח"כ ילדה זכר והעובד כוכבים רוצה להחזיק לעצמו כדברי בעליו וכתב דיש בו קדושת בכור מאחר שהיה אז דבר שלב"ל וגם יש כאן ריעותא אחרת במה שאמר אם תלד זכר ויש בו ג"כ חשש אסמכתא ע"ש. וע"ש בסימן קצ"ב שכתב דאם הוא בענין שאין בו חשש אסמכתא כגון שלא התנה אם יהיה זכר והוכר עוברה אז יש לצרף דעת הרמב"ם שזה מיחשב בא לעולם ואעפ"כ למעשה הייתי מתיישב אך כיון שכבר הורה מורה א' שאינו בכור וסמך עצמו על דברי רמ"א וש"ך קשה לסתור אך לא ישחטנה כמו שהיא תמה רק יצוה לעובד כוכבים לחתוך אוזן ואח"כ יכול היהודי לשחטו ואם גזזו כבר ומכר הגיזה המעות מותרים [ועיין בת' ח"ס סי' שי"ב ג"כ בנדון זה וע' עוד בתשו' חמדת שלמה סי' ל"ג מ"ש בזה] ע"ש היטב באריכות ועיין בשו"ת תשובה מאהבה ח"א סימן קע"ו וקע"ז באריכות:

סימן שכא

א **דמיו אסורין**. עיין בתשו' נו"ב חיו"ד סי' פ"ד שכ' ליישב מה שהקשה הראב"ד על זה דהרי קיי"ל שאין איסורי הנאה תופסים דמיהם רק ע"ז ושביעית וכתב דע"כ לא אמרו כלל זה אלא באיסורי הנאה שאין להם תקנה אבל פטר חמור יש לו תקנה שאחר הפדיון הותר בהנאה וגם מה שהפ"ח עצמו אסור בהנאה הוא שלא להפסיד הכהן לכך גם אם מכרו הדמים אסורים מהאי טעמא שהרי בידו לפדותו וכתב דלפ"ז לא אמרינן דדמיו אסורין כי אם קודם עריפה אבל לאחר עריפה דמיו מותרין ע"ש ועי' בשער המלך פ"ה מהלכות אישות הלכה ב' בד"ה ודעת רבינו שכתב גם כן ליישב קושיא הנ"ל בטוב טעם ודעת ע"ש ועיין בתשובת רבינו עקיבא איגר סימן ק"ס מ"ש בזה:

ב **אסור לישראל**. עיין בתשובת רדב"ז החדשות סי' תצ"ו מ"ש בזה:

סימן שכב

א **אין לו שיעור**. עיין בתשובת נו"ב תניינא חי"ד סי' ר"א שחידש בזה ענין עמוק והוא שמצות הפרשת חלה יש בו ב' ענינים האחד הוא להפקיע איסור טבל מן העיסה והשני ליתנה לכהן ושני ענינים אלו חלוקים זה מזה שלפטור העיסה אין לו שיעור כלל מן התורה וחטה אחת פוטרת כל הכרי אמנם כדי לקיים מצות נתינה יש לו שיעור מה"ת כיון דכתיב תתנו צריך שיהיה כדי נתינה והשיעור הזה שהוא אחד מכ"ד או אחד ממ"ח הוא מן התורה בצד ומדרבנן בצד ונאחז דרך משל שהוא אחד מכ"ד וזהו שיעור חשוב לקיים מצות נתינה אמנם זהו השיעור אחד מכ"ד בעשרון שהוא שיעור חלה ושוב אין חילוק מה"ת אם העיסה הוא עשרון אחד או ממאה סאה והצד שהוא מדרבנן הוא חלק כ"ד מן העיסה כמות שהיא ואם גדולה כ"ד עשרונים צריך שיתן לכהן עשרון שלם ע"ש שהאריך בזה וקבע בזה מסמורות:

ב **ושורפין אותה**. כתב בר"י על אודות האשה אשר הפרישה חלתה והניחתה אצלה אדהכי בא עוף ואכל החלה אשר הפרישה אי חייבת להפריש חלה אחרת. הדבר ברור דבזמן שהיו נותנין החלה לכהן היתה חייבת באחריותו כמו בראשית הגז בסימן של"ג ס"ה והיתה מחוייבת להפריש שנית אמנם בזה"ז דלשריפה אזלא א"צ להפריש שנית ע"ש:

ג **המנהג פשוט**. עבה"ט מ"ש דאין בקיאין ביחוסי כהונה. הנה כ"כ הריב"ש בתשובה סימן צ"ד ובתשו' מהרשד"ם באה"ע סימן רל"ה בענין שבויה וחלוצה לכהן וע' בתשו' מהרי"ט ח"א סימן קמ"ט ובתשובת חוט השני סימן י"ז שהאריכו בזה לסתור דעת

מהרשד"ם הנ"ל אבל בשו"ת שבות יעקב ח"א סימן צ"ג דוחה דבריהם ומקיים דעת מהרשד"ם הנ"ל וכיוצא בזה כ' המבי"ט ח"א סימן רי"ט וכ"כ בשאילת יעב"ץ ח"א סימן קנ"ה הבאתיו לעיל סימן ש"ה ס"ק ט' ועיין בזה בשו"ת כנסת יחזקאל סימן נ"ו ובשו"ת השיב ר' אליעזר סימן ח' מה שכתב על דבריו ובתשובת חות יאיר בהשמטות לדף קנ"ד ובדף רמ"ז ובתשובת זכרון יוסף ועיין בשו"ת בית אפרים חלק א"ח סימן ה' ובחלק אה"ע באורך בענין זה:

ד **דישראל אסור ליהנות**. עיין בתשובת נו"ב תניינא חלק יו"ד ריש סימן ר"א מ"ש בזה:

סימן שכג

א **ויש חולקין**. [עש"ך סק"ג שהביא דברי המע"מ שכתב להוכיח מדברי הרא"ש להתיר וסיים לכן הסומך להתיר ברובא לא הפסיד. והש"ך השיג עליו הרבה. ועיין בת' משכנות יעקב סי' ס"ט שכתב לבאר שדברי המע"מ נכונים וברורים וצודקים לפסק הלכה וע"כ סיים גם הוא ז"ל דהמיקל לא הפסיד ע"ש]:

ב **חזרה ונתערבה**. עיין בשאילת יעב"ץ ח"א סוס"י קל"ה שכתב דחלה שחזרה לעיסה שלה אינה בטילה [דהדרא לטיבלא] דדוקא בנפלה למקום אחר הוא דבטילה ע"ש ותימה שלא הביא כלל דברי הרמ"א בכאן דמבואר דאפילו חזרה ונתערבה באותו עיסה מהני ק"א לבטל. שוב מצאתי בספרו שי"ע ח"ב סי' צ"ט כתב דלישנא דהרמ"א נמי הכי דייקי מדנקט בלישנא שנתערבה בעיסה ולא קאמר בעיסתה ע"ש. [ושם מייתי הוראת הגאון בעל כנ"י שהורה בשחזרה למקומה להפריש ממקום אחר והוא ז"ל תמה עליו וכתב בשחזרה למקומה עכ"פ בחלת ח"ל דרבנן יש לסמוך אמ"ד בירושלמי רפ"ד דדמאי דס"ל הדרא לטיבליה ומפריש מיניה וביה ומסיים בסוף התשובה ונ"ל לסמוך ע"ז למעשה דחלת ח"ל קילא מדמאי בלי ספק עכ"ל וע' בת' חתם סופר סי' שי"ט שהאריך בכל זה ומסיק דעכ"פ עם התרת הנדר ג"כ יש לסמוך להתיר בלי פקפוק משא"כ שלא במקומה לא הייתי מתיר ע"י שאלה אלא לצורך גדול ע"ש]:

ג **ישאל לחכם**. עיין ט"ז שחולק ע"ז ועיין בתשו' בית יעקב בסימן ק"י שהשיג על הט"ז והרבה להשיב עליו ולבסוף העלה דאם מתחרטת על הנדר מעיקרו מכח תערובת שנתערב עכשיו מהני שאלה כדלעיל סימן רכ"ח סי"ג בהג"ה (ועיין בזה בשאילת יעב"ץ ח"ב סימן צ"ח וצ"ע) . וכתב עוד דאף בלי שאלה אם היה ג"כ מים בתבשיל של עיסה שנתערב בו החלה ויש ס' במים אז אמרינן סלק את מינו כו' (דבר זה כבר כתבו הד"מ הובא בש"ך ובבה"ט סק"ג) מיהו אם מכיר במאכל את החלה שנפלה צריך ליטלה משם

כדלעיל סימן צ"ח ס"ד ואם אינו ניכר מ"מ ראוי להחמיר להרים כשיעור חלה מהתבשיל ולשרפה ע"ש. ועיין בתשובת חות יאיר סימן ק"ל שהשיג ג"כ על הט"ז ועיין בספר באר יעקב מ"ש בזה וסיים דיש להקל במקום הפסד קצת או לצורך שבת ע"ש. [ועמ"ש בסס"ק הקודם. וגם עמ"ש לקמן סי' של"א סק"ו בענין אם הפריש חלה ע"י שליח ואח"כ נתערבה מי ישאל בעה"ב או השליח ע"ש]. ועיין בתשובת זכרון יוסף חלק יורה דעה ס"ס כ"ו:

ד **לבטלה ברוב**. עבה"ט סק"ד בשם הש"ך מ"ש אין לערבה לכתחלה כו' ועיין בדגמ"ר שכתב דמ"מ אם נתערבה כבר אלא שלא היה ק"א כנגדה מותר להוסיף עליו לכתחלה עד ק"א והיינו יבש ביבש דלא שייך ביה חנ"נ אבל במקום דשייך חנ"נ צ"ע אי אמרינן גם בזה חנ"נ עכ"ד ע"ש:

ה **בח"ל מותר**. [עיין במג"א סי' תק"ו סק"ח שכ' דע"פ שחל בשבת ושכח להפריש חלה בע"ש מלחם חמץ שאפה לשבת אסור לאכול ממנו דהא יצטרך לבער החמץ כו' ועיין בש"ת בא"ח סי' תמ"ד סק"א הביא בשם שאילת יעב"ץ סי' קל"ג ות' אא"ז פנים מאירות ח"ב סימן צ"ו דבדיעבד יש תקנה ע"ש וע' בת' משכנות יעקב חא"ח סי' ק"מ מ"ש בזה] ועיין בתשו' כנסת יחזקאל סוס"י כ"ג שכתב שבשנת תפ"ז חל ע"פ בשבת ודרש בשבת שלפניו אשר לשבת הבאה יזהיר כל אחד לאשתו ליקח חלה כי טעם שאין אנו נוהגין לעשות האמור במשנה דבמה מדליקין ג' דברים צריך אדם לומר כו' עשרתם. משום דחלת ח"ל יש לה תקנה שאוכל ומשייר משא"כ בע"פ שחל בשבת אין תקנה עיין שם [והביאו ג"כ בש"ת א"ח סי' תנ"ז סק"ג וכתב הגם שכתבתי בסי' תמ"ד דיש תיקון בדיעבד מכל מקום לכתחלה מיהת יש ליזהר וע' עוד בס' מקור חיים ובס' יד אפרים סימן תק"ו מ"ש ע"ד מג"א הל"ל]:

סימן שכד

א **שמחזקת מ"ג ביצים**. עיין בספר צל"ח על פסחים דף קי"ו ע"ב שכ' שנתברר לו ע"פ המדידה שהביצות המצויות בינינו הביצה שלימה שלנו הוא רק חצי ביצה מהביצות שבהם שיעורי התורה ולכן היה מזהיר שעל מדה שמחזקת מ"ג ביצים שלנו יקח החלה בלא ברכה עד שיהיה כמדת פ"ו ביצים שלנו אז יברכו ע"ש וכדומה שגם בהנהגות הגר"א זצ"ל ראיתי שכתב כן ועיין בספר בית אפרים על טרפות בקונטרס התשובות שהאריך בענין זה ע"ש:

ב **מ"ג ביצים**. עש"ך סק"ב ועיין בספר יערות דבש ח"ב דף כ"ד פירוש לדבריו:

ג **מפריש ממנו על זה.** [עיין בס' לבושי שרד סימן קי"ז שכ' דהיינו בא' משני אופנים דאם אין ס' בעיסה נגד השאור אז מותר להפריש עליו מעיסה אחרת החייבת בחלה דאז לא הוי מן החיוב על הפטור משום דגם מדאורייתא לא נתבטל דשאור ועיסה הוי אינו מינו לענין זה דאזלינן בתר טעמא. אבל אם יש ס' בעיסה נגד השאור דאע"ג דהוא מחמץ בטל מדאורייתא. אסור להפריש עליו מעיסה אחרת החייבת בחלה דהוי מה"ח עה"פ אא"כ יעשה עיסה קטנה שאין בה שיעור חלה ויצרף לזה התערובות ויפריש מהעיסה הקטנה על הכל ע"ש. ועל מ"ש הש"ך הובא בבה"ט סקי"ד דה"ה אם נתערב עיסה בעיסה דינו כמו שאור בעיסה כ' בס' לב"ש שם בשם ס' שער המים סימן ז' שהקשה עליו דאיך מהני בהא פרנסה ממ"א הא הוי מה"ח עה"פ ונ"ט ליכא בעיסה ותירץ דהש"ך מיירי שיש רוב בעיסה החייבת או שהן שוין והוא ז"ל כתב עליו דמה שרוצה להעמיס כן בלשון הש"ך ז"א אלא דהש"ך מיירי לענין להפריש מיניה וביה. אך לדינא דבריו נכונים דאם עיסה החייבת היא רוב או שניהם שוים יכול להפריש מעיסה אחרת החייבת בחלה. אבל אם עיסה הפטורה היא הרוב אינו יכול להפריש ממקום אחר. אלא באופן שיעשה עיסה קטנה כמבואר למעלה ע"ש. וכ' עוד שם שמעשה בא לפניו כמה פעמים שחימצו בשאור שהוא טבל המשקה הנקרא בארשט והשאור נימוח בתוכו ואינו ניכר והורה דאם אין ס' בבארשט נגד השאור מפריש חלה מעיסה החייבת בחלה עליה ועל הבארשט. אבל אם יש ס' נגד השאור א"א להפריש ממקום אחר דהוי מה"ח עה"פ דמחמץ אינו אלא מדרבנן ומיניה וביה ודאי א"א להפריש ולכן הבארשט אסור וגם הכלי צריך הגעלה ואפילו אם היא כ"ח מועיל הגעלה ג"פ. אכן אם נזדמן עיסה שהורמה חלתה שנתחמצה בשאור שלחיוב ויש ס' בעיסה נגד השאור אזי מפריש מעיסה זו עליה ועל הבארשט וניתר הבארשט וגם הכלי. אבל אסור לעשות בידים עיסה כזאת ע"ש באורך בביאור טעם הדבר:

ד **מעיסה אחרת.** עיין בה"ט בשם ט"ז שכתב דמעיסה פשטיד"א עצמה לא ועיין בדגמ"ר שחולק עליו [גם הגאון מליסא בסידור תפלה שלו הלכות חלה כ' ע"ד הט"ז הנ"ל דהוא תמוה דטעם בשר הנבלע בעיסת הפשטיד"א אינו מזיק להעיסה לענין חלה דהטעם אין מבטל הממש ועיין בס' לבושי שרד מ"ש בזה] ומ"ש עוד וראוי לנהוג כו' עיין בתשובת רב משולם סימן ב' שחולק ע"ז [ועפמ"ג סי' צ"ב בשפ"ד סק"י שכ' מעשה אירע בקהלה אחת שעשו לכבוד שבת לחם משנה ולקחו מהבצק ההוא ושמו בפת הצנומה בקדירה ולא לקחו חלה ובבוקר ביום ש"ק אכלו כל הלחם משנה גם פת הצנומה ולא נשאר כ"א הבשר והרוטב שנתבשל עם פת הצנומה מה דינו והשבתי ודאי אם נשאר קצת מפת

הצנומה יוכל להניח קצת עד לאחר שבת דחלת חו"ל אוכל ואח"כ מפריש וכאן דלא נשאר כלל אפ"ה יש להתיר דלא נעשה נבלה פת הצנומה כיון דבשעה שהיה בעולם אין שם איסור עליה דיכול להפריש כו' ע"ש ועיין בס' לבושי שרד מ"ש בביאור דבריו]:

ה **אסור לעשות**. עש"ך ס"ק כ"ה ועיין בחידושי הגאון מהר"ר יונתן זצ"ל על הלכות י"ט פ"ג דין ט':

סימן שכו

א **לחלקה**. עבה"ט וכתב הגאון מליסא בסדור תפלה שלו דאף דמשמע מדברי הט"ז והש"ך כאן דחלה א' פוטרת כל העיסה שנילוש ביחד אף אחר שנתחלק לעיסות מ"מ נראה דאם מכווין בפירוש שלא יפטור רק העיסה ולא האחרת אף אותה שנילוש עמה אינה פוטרת דחלה כמו תרומה שנטלת במחשבה וכשמחשב שלא לפטור אינה פוטרת והא דאסרו לחלק בצק גדול כו' הוא מעעם דהוי ברכה שא"צ כיון שיוכל לכוין ולפטור אותם בברכה אחת ע"ש ועיין בספרו מקור חיים סימן תנ"ז בביאורים סק"ב מ"ש בזה. ועיין בתשובת בית אפרים חא"ח סימן מ"ד הובא בש"ת בא"ח סימן תנ"ז ס"ק ג' ע"ש:

ב **לחלקה בבצק פטורה**. כתבו הלבוש והדרישה וב"ח דדוקא אם רוצה לחלקה לאנשים הרבה אבל בשביל שהוא מחלק לעצמו לא מקרי עושה לחלק וכתבו כן ליישב מנהגינו שנוהגות הנשים בע"ש ללוש רק שיעור חלה ונוטלים חלה ומברכים אף דדעתם לחלק ללחמים שקורין קיטקי"ש שאין בהם שיעור חלה משום דלא הוי לחלקה לאנשים הרבה ועיין בתשובת בית אפרים חי"ד סי' ס"ט שכ' דמדברי התוס' בברכות דף ל"ח וש"פ מבואר דליתא לחילוק זה. וכבר עמד ע"ז גם בספר תפל"מ וע' במעדני מלך הלכות חלה שכ' חילוק אחר דדוקא אם מחלקה שלא לאפות עכשיו הכל אלא מסעודה לסעודה אחרת כמו משחרית לערבית אבל המחלק עיסת בצק לאפות מיד הכל לא נפטר ע"ש וגם חילוק זה דחה בס' תפל"מ שם דמתוס' הנ"ל לא משמע כן. ובתשו' בית אפרים שם כתב ליישב המנהג דדוקא אם דעתו לחלקו באופן שלא יבואו אח"כ לידי צירוף לעולם שאז היא חלוקה המתקיימת פטורה ואין חילוק בין איש א' לאנשים הרבה אבל אם דעתו לצרפה בעת אפיה ורודים ונותנים לסל אחד ואין חלוקת הבצק הזה סופה להתקיים לא מקרי עושה לחלק ע"ש:

סימן שכח

א **יברך**. עיין בתשובת פרי תבואה סי' ס"ו לענין פת מקמח שהתליע במילבין וכתב דמן הדין פטורה מחלה כיון שאינה ראויה לאכילת ישראל אך יש לחייבו מדרבנן משום מראית עין כדלקמן ס"ס ש"ל בעיסת כלבים אף שאין הרועים אוכלים ממנה אם יש לו תואר לחם חייב בחלה משום מ"ע. אך לא יברך (עמ"ש לעיל סי' י"ג ס"ב לענין בן פקועה אם מברכין על שחיטתו) והרוצה להחמיר להפריש גם בברכה יעשה כאשר קבלתי מרבותי בכל כה"ג שיאמר דרך תפלה פסוקים של ויברך דוד בא"י אלקי ישראל כו' לך ה' הממלכה דאית ביה שם ומלכות ולסיים אח"כ ברוך אשר צונו להפריש חלה דבכה"ג ליכא חשש ברכה לבטלה וכתב עוד דמדברי הפ"י בברכות דף י"ב נראה דיכול לומר בריך רחמנא מרא אשר צונו להפריש חלה דג"כ ליכא הזכרת שם ומלכות לבטלה כיון שהוא בלשון תרגום ואפ"ה יצא ידי ברכה אך דאין דבריו מוכרחים די"ל דאפילו בלשון חול ג"כ שייך הזכרת שם לבטלה ע"ש:

ב **שיהו פניה**. משמע דמותר לברך מיושב ועיין במג"א סי' ח' סק"ב שכ' דהפרשת חלה אינה מצוה כ"כ דאינו עושה אלא לתקן מאכלו להכי מותר לברך מיושב ע"ש לפי"ז גם אם היא לבושה בבגדים רשאה לברך מיושב ועיין שם בס' ישועות יעקב מהגאון ש"ב אב"ד מלבוב נר"ו שדחה זה ומחלק דהיכא דאפשר לעשות בעמידה אינו רשאי להיות בישיבה ולהכי בציצית מברך מעומד וש"ה דא"א לעמוד ערומה לכן מותרת לברך בישיבה דעיקר הטעם דאין לישב הוא משום שנחשב כמזלזל בדבר ואין פחד ה' לנגד עיניו אבל כשעושה הדבר מחמת הכרח אין בזה שום זלזול עי"ש:

סימן שכט

א **פטורה**. עבה"ט בשם ש"ך וכתב בד"מ סק"ב וז"ל כתב המרדכי בפרק כל שעה דלדברי ר"ת עיסה שקורין לאקשין או קרעפליך או פשטידא חייב בחלה ולדברי החולקים עמו פטור אמנם מפי' ר' יונה בפ' כיצד מברכין משמע דאף לר"ת עיסת לאקשין פטור עכ"ל ועיין בתשובת אא"ז פנים מאירות ח"א סי' ש"ח באמצע התשובה שכתב דבפי' ר' יונה שם לא משמע מידי ולכן ירא שמים יפריש בלא ברכה כדי לצאת דעת ר"ת ע"ש:

ב **חייבת בחלה**. עבה"ט [בשם ש"ך. ומ"ש או אם יש לו עיסה שלא הורמה כו' עיין בס' לבושי שרד שכתב דדברי הש"ך בזה צ"ע דמשמע שר"ל עיסה שיש בה שיעור חלה ויפריש חלה בברכה לפטור שניהם וז"א דשמא אינה חייבת בחלה וה"ל מהחיוב על הפטור ולכן מסיק דאסור להפריש עליו מעיסה אחרת אלא אם יש לו עיסה שאין בה

שיעור חלה יכול לצרפה עם עיסה זו ומפריש חלה בלא ברכה מאיזה מהם שירצה ע"ש] ובגליון יו"ד של אא"ז הרב הגאון מהר"נ הירץ זצ"ל כתב דהא דפוטר הרא"ש היינו במי פירות שהם חוץ מז' משקים ודאי חייב כדמשמע בירושלמי וברא"ש ובתשו' הרשב"א סימן תס"ד. ובס' בה"י לא דק עכ"ד [גם בס' לבושי שרד נמשך אחר דברי בה"י אלו ולכאורה גם מלשון הטור משמע כן אך באמת ז"א כמבואר למעיין בלשון הב"י ובירושלמי שם. וע"כ מ"ש הטור וא"א הרא"ש ז"ל היה מסתפק בדבר לא קאי על יין או דבש רק על מי ביצים לחוד. ועיין באר הגולה אות ל' ודו"ק] וכ"כ אא"ז בתשובת פנים מאירות ח"א סימן ס"ח דעיסה הנלושה בדבש חייבת בחלה אליבא דכ"ע כיון שהוא מז' משקים והא דאמרו (לעיל סעיף א') הדובשנין פטורים מהחלה ופי' הברטנורה עיסה הנלושה בדבש התם מיירי שמתחלה היה עיסתו רכה אבל אם מתחלה היה עיסתה עבה וסופה עבה חייבת בחלה. והיכא שנעשית העיסה ע"י צוקר בזה יפריש בלא ברכה ע"ש וכ"כ בתשו' בית אפרים חלק א"ח סי' י"א י"ב ושלא כדין נהגו העולם שנוטלים חלה מן לעקיך בלא ברכה ע"ש:

ג **יש ליזהר**. ופשוט דמיירי בקמח שלא נלתת. ל"ח. ומיירי נמי שלא נתן מלח שלנו הבא ממים לתוך העיסה וכמ"ש בפמ"ג בא"ח סימן קנ"ח באשל אברהם סק"ח לענין דבר שטיבולו באחד משבעה משקים ע"ש:

ד **יערב עמהם**. עיין בשער המלך סוף פ"ו מהלכות ברכות שהביא דברי הרמב"ם פט"ז מהלכות טו"א דין ד' שכ' וכן מי פירות שנתערבו בשבעה משקין הולכין אחר הרוב נתערב במים כ"ש הרי הכל משקה ומטמא טומאת משקין ומכשיר והראב"ד שם השיג עליו וכתב דאפילו בתערובת מים בעינן רובא ע"ש ולכן תמה על המחבר כאן שכתב אא"כ יערב עמהם א' משבעה משקים ולא ביאר דבשאר משקין חוץ מהמים צריך שיערב בהם רוב כדי שיוכשרו ע"ש מיהו י"ל דיש חילוק דאם מערב המשקין זה בזה אז אזלינן בתר רובא משא"כ אם מתחלה לש במי פירות ואח"כ הוסיף עוד אחת מז' משקין לא שייך ביטול ומכשיר אפי' בכ"ש ואף דכ' הש"ך דכאן ר"ל דוקא שיערב קודם שחל חיוב חלה מ"מ י"ל דמיירי אחר ששפך המ"פ ועדיין לא נתערב הקמח יפה ע"ל סי' שכ"ז ס"ב:

סימן של

א **אפילו לשה** עבה"ט ועיין בזה בתשובת הרדב"ז ח"ב סי' תרי"ח:

ב **חייבת**. הטעם משום מ"ע ואף דלא שייך כאן מ"ע כי מי יביט אחריו אימת הפריש חלה בשעת לישה או אפיה או אח"כ מ"מ הא קיי"ל דבמקום שאסרו חכמים משום

מ"ע אפילו בחדרי חדרים אסור. אמנם צ"ע דאפשר גם כאן נימא (כמו לעיל סעיף ד' בבה"ט סק"ו) דדוקא בחלת ארץ ישראל שהיא דאורייתא אבל חלת ח"ל לא דהא כתבו התוספות בכתובות דף ס' ד"ה ממעכן וכ"ה בפסקי תוספות פ"ח דע"א סימן י"ד והבאתי לעיל סי' פ"ז דלא אמרינן דאפילו בחדרי חדרים אסור רק במידי דאיכא חשדא שעובר אדאורייתא אבל בדבר שעיקרו דרבנן לא. שוב מצאתי בתשובת פרי תבואה סימן ס"ו שנתעורר בזה וכתב דלא קי"ל לדינא כהתוס' בכתובות הנ"ל והעלה דיפריש בלא ברכה עיין שם ועמ"ש לעיל סימן שכ"ח סק"א עוד בשמו:

סימן שלא

א **פירות העובד כוכבים**. עיין בתשובת ר' בצלאל אשכנזי סימן א' מ"ש בזה:

ב **מוכר לכהן**. עיין בטור סוס"י זה שכתב דה"ה כל תרומת מעשר של דמאי מוכר לכהן וא"צ ליתנה בחנם ועיין בספר תפארת ישראל על משניות מהגאון אב"ד מדעסויא בדמאי פ"א משנה א' שכתב בשם הגאון החסיד מהר"ר עקיבא איגר זצ"ל שהרבה להקשות על הטור ודעתו שצריך ליתנה בחנם וכ"כ עוד בשמו שם פ"ד מ"ד ובמסכת ערלה פ"ב מ"א והרב המחבר נר"ו יישב תמיהותיו ע"ש ועיין עוד בת' רבינו עקיבא בהשמטות לסימן ל' מזה:

ג **אוכל אדם**. עיין בתשובת רדב"ז החדשות סי' תקס"ג שכתב דאינו נוהג תרומה ומעשר בקני הצוקר ע"ש טעמו:

ד **ויהא מותר לשרפה**. עט"ז סק"ט וע' בתשובת כנסת יחזקאל סימן קי"ט שתמה עליו ועל הב"י שנעלם מהם דברי תוספות בב"ק דף קט"ו דלפי דברי התוספות נכונים דברי הטור וא"צ להגיה כלל ע"ש:

ה **חייבים בתרומה**. עיין בתשובת מהר"י טראני ח"א סימן מ"ב שהאריך לסתור פסק זה ע"ש:

ו **עושה אדם שליח**. עיין בספר משנת חכמים ריש הלכות יסוה"ת בצפנת פענח שם אות כ"ח שכתב דאם עושה שליח להפריש תרומתו ותרם אח"כ מוכרח לשאול ע"פ המבואר לעיל סימן שכ"ג נראה דאמרינן דכבר עשה שליחותו ואין לו דין בעלים לענין שאלה ע' בפתיחה כוללת שם תשובה ארוכה בזה בשם אביו הגאון ז"ל [ועיין בת' חתם סופר סימן ש"כ שאין דעתו כן. וכ' שם דהעושה שליח לתרום או להפריש חלה פשוט הדבר דשניהם יכולים לשאול השליח והבעה"ב אלא אם השליח שואל על נדרו ומתחרט מעיקרא על מה דיהיב דעתיה להפריש מצד זה ונעקר הנדר מעיקרא והדרה הכרי או

העיסה לטבלו א"כ חוזר ומפריש תרומה או חלה אחרת כי עדיין לא עשה שליחותו כלל משא"כ כשהבעה"ב מתחרט צריך הוא להתחרט על עיקר מה שנתן דעתו על דעתו של זה השליח וא"כ ממילא בטל שליחות קמייתא וצריך לחזור ולמנות שליח מחדש ואע"ג דבעלמא אחר שנעשה השליחות תו לא מצי לבטל השליחות מ"מ בעושה שליח לידור עבורו כו' ומהיות טוב שיתירו להם נדרם שניהם השליח והבעה"ב. ואמר לענין ברכה שכבר בירך אין כאן חשש ברכה לבטלה כלל נהי דבחנם אין לשאול ולגרום ברכה שא"צ שנית אבל מ"מ אם אירע שהתחרט משום טעם ויחזור ויתרום ויברך שנית אין כאן שום בית מיחוש לברכה ראשונה כי לא היתה לבטלה כלל שככה מברך וצונו להפריש תרומה חלה וענין הפרש תרומה וחלה הוא שישאר לו כח לשאול עליהם וכה צונו להפריש אותם ע"ד זה וכן עשה ע"ש]:

ז **התורם שלא ברשות**. [עט"ז ס"ק ט"ו ועיין בת' משכנות יעקב סי' ס"ח מ"ש בזה]:

ח **דאמרינן חזקה**. עיין בספר משנה למלך פ"ד מהל' בכורות שהאריך בזה:

ט **אין תורמין**. ע' בתשו' נו"ב תניינא חלק אה"ע סי' קמ"ב טעם למה השמיטו הטור והמחבר דין מפריש מטהור על הטמא ע"ש:

י **כל מין תאנים**. עיין בתשובת אא"ז פנים מאירות ח"א סי' ו' מה שהקשה על זה:

יא **והשבת**. עיין בשער המלך פ"ה מהלכות מעשר הלכה כ"ב שכתב דכי היכי דשבת קובע למעשר ה"נ יום טוב די"ט נמי מקרי שבת ותו שהרי טעמא דשבת קובעת למעשר היינו משום דכתיב וקראת לשבת עונג וא"כ מה"ט י"ט נמי דינא הכי שהרי מצוה לענג גם את י"ט והביא עוד ראיות ושוב כתב בשם המאירי ז"ל שכתב די"ט אינה קובעת ע"ש וכן ראיתי בספר צל"ח על ביצה סופ"ד שכתב דדוקא שבת קובעת למעשר אבל לא יום טוב ושכן דעת הפני יהושע בסוף מסכת הנ"ל וכתב הטעם דבי"ט לא מצינו עונג רק שמחה ושמחת בחגך ושמחה זו היינו בשר שלמים דבר שלא שייך בו כלל מעשר ותרומה ע"ש:

יב **דיני צדקה**. עיין בה"ט ומ"ש לענין מעשר כספים אם הוא חיוב גמור עיין בזה בתשו' שער אפרים סי' פ"ד ובתשובת חות יאיר בסימן רכ"ד ובשאילת יעב"ץ ח"א סימן ו' ובספר באר יעקב מ"ש בזה ותימא על הגאונים הנזכרים שנעלם מהם תשובת מהר"ם רוטנבורג דפוס פראג סימן ע"ד מבואר שם כדעת הב"ח שאינו מה"ת ולא מדרבנן ואינו אלא מנהגא בעלמא ע"ש ומצאתי בשו"ת תשובה מאהבה ח"א סימן פ"ז שתמה עליהם ג"כ בזה ע"ש באריכות וכן העלה בספר משנת חכמים הלכות יסוה"ת דף י"ז שאין למעשר כספים עיקר לא מה"ת ולא מד"ס אבל אם נהג הוי כמו מנהג של מצוה שאין לבטל כלל אם לא

לצורך גדול ע"ש. ועיין בתשובת מקום שמואל סימן יו"ד שנשאל על אודות שהתחייב עצמו אבי הכלה בתנאים הנהוגים לשלם המעשר מכיסו וכהיום אומר שרוצה ליתן כל המעשר לעניים הבאים מצדו צד הכלה אם יכול לעשות כן אי הוה כדין המעשר משלו על של חבירו דטובת הנאה שלו או לא דמיין כו' והשיב שאין לאבי הכלה שום טובת הנאה בזה רק יחלקו המעשר לקרובי שניהם לעניי החתן והכלה ע"ש:

סימן שלב

א"צ להניחם. [עש"ך שכתב הואיל ובח"ל הוא דרבנן. משמע בא"י שהוא דאורייתא אין זה טענה ועיין בתשו' ח"ס ס"ס רמ"ד שכתב שדבריו תמוהים ולשון הטור אטעייה להש"ך אבל באמת ה"ה בא"י ע"ש]:

סימן שלד

א **ואפי' יש לחוש כו'**. עבה"ט ועיין בתשובת רשב"ץ ח"ב סי' מ"ז שדעתו ג"כ כדעת הנה"כ וכן כתב בתשובת שמש צדקה חי"ד סימן מ"ח ע"ש ובתשובת חות יאיר סי' קמ"א ע"ש ובשאילת יעב"ץ ח"א סימן ע"ט בסופו ור"כ בתשובת רדב"ז החדשות סימן קפ"ז וסיים ומ"מ צריך למנהיג הדור להיות מתון בדברים כאלה לפי שאין כל האנשים שוים ולא כל העבירות שוות ויהיו כל מעשיו לשם שמים ע"ש. [וכן העלה בתשו' ח"ס סי' שכ"ב וכתב שם אמנם יש להסתפק היכא דאיכא למיחש שימיר דתו ויקח גם בניו הקטנים עמו מהו לחוש לקטנים שלא חטאו. ודעתו דיש לחלק דמי שיש בו דעות כוזבות דקרוב לודאי שילמוד גם לבניו אחריו ואז יהיו גם הבנים בכלל כל באיה לא ישובון אין לחוש על הבנים ומה"ט נ"ל דהכת הארורה המאמינים בש"צ ימ"ש אם ח"ו לא יהפך לבבם לטוב רודפין אותם עם בניהם ובנותיהם כו' אבל סרבן ועבריין בעלמא מאן לימא לן שלא נחוש על בניו כו' והאריך בזה ומסיק עדיין הדבר צריך עיון ומתון ע"ש]:

ב **ובנעילת הסנדל**. עבה"ט ומ"ש מותר בתפילין [עיין בס' תפארת למשה שכ' ע"ז וז"ל וכן משמע מר"א בן הורקנוס (ס"פ ד' מיתות) שהניח תפילין כדאמר שבא הורקנוס בנו לחלוץ תפילין אף שהיה מרוחק ודלא כמ"ש בא"ח ס"ס ל"ח מנודה ומצורע אסורים להניח תפילין וצ"ל דט"ס הוא שם. וגם בפ' ואלו מגלחין מיבעיא לן מנודה מהו בתפילין ונשאר בתיקו ומספיקא חייב עכ"ד]. ועיין בזה בתשובת שמש צדקה חי"ד סימן ג':

ג **שלא ימולו בניו**. כתב בר"י בשם ספר מקום שמואל דקמ"ל מהר"ם בהג"ה דאף שאביו היה בעצמו מוהל יכולים לגזור עליו שלא ימול הוא בעצמו לבניו והוא ז"ל כתב עליו

דאין דין זה ברור דאפשר דזה אין גוזרין עליו כמו שאין גוזרין עליו שלא יתפלל ולא יקרא ק"ש ולא יניח תפילין ואין ראיה ממ"ש הרב כנה"ג שלמד מתשובת הרמב"ן שיכולין לגזור שלא לומר הוא קדיש על אביו דהתם הוי דומיא דזימון ותפלה בעשרה כיון דהוא צריך לאחרים לקיים המצוה שלשה לזמן ועשרה לקדיש וקדושה גוזרין עליו שהוא מופרש ומובדל ולא יהיה לו חלק וצירוף בישראל אבל דבר שהוא יכול לקיים בעצמו מבלי צירוף אחרים כלל כגון למול את בנו זה אין לגזור עליו ע"ש:

ד **מבית הספר**. [עבה"ט ועיין בתשו' חתם סופר סימן שכ"ב מ"ש בזה]:

ה **רשאים**. עיין בתשובת חינוך ב"י סימן ע"ז בשם זקינו ז"ל במי שהיה מוחרם שנולד לו בן קודם החרם ולפי שהיה חולה נדחה מילתו עד שיבריא ובתוך כך נלכד אבי הבן בנידוי והחרימוהו ב"ד שלא למול את בנו וכתב שם חכם אחד דדוקא קודם שנולד הבן רשאים להחמיר על האב שלא למול בניו דעדיין לא חל חיובא אבל לא אחר שנולד וכן אם גזרו שלא יקברו לו מת דוקא כשהיה עדיין חי בעת החרם והוא ז"ל חלק עליו ודעתו דדוקא במת יש לחלק בין אם מת קודם הנידוי או אח"כ אבל במילה אין חילוק וע"ש בהג"ה מנכדו המדפיס ספר הנ"ל שכתב דאפשר דוקא בנד"ז גזרו כך כיון שמן השמים עכבוהו שהיה חולה ונדחה מילתו לכן אמרינן כיון דאידחי אידחי אבל לדחות המילה מיום השמיני לא ע"ש:

ו **אבל לא לחכמים**. עבה"ט בשם ש"ך שחולק ע"ז וקשה דא"כ אמאי תני מנודה לרב מנודה לתלמיד מאי איריא לתלמיד הרי לכל החכמים מנודה ומצאתי בתשובת רדב"ז החדשות סימן שע"ח שגם הוא ז"ל העלה מנודה לרב מנודה לכל החכמים וכתב דהא דתנן מנודה לתלמיד היינו אפילו אם התלמיד נתחכם וגדול מרבו ע"ש. ומינה דהא דתנן מנודה לתלמיד אין מנודה לרב ג"כ מיירי אף אם התלמיד גדול מרבו וצ"ע:

ז **פירוש שלא נתכוין**. עבה"ט בשם הג"מ ועיין בתשובת אא"ז פנים מאירות ח"ב סימן קס"ח מה שהקשה על זה הבאתיו לעיל סי' רמ"ג סק"ו:

ח **אינו מנודה לעירו**. עיין בספר לבושי שרד שכתב דהיינו שאין בני עירו צריכים להתרחק ממנו וכה"ג אבל הוא עצמו צריך לנהוג כל הדינים שנוהגים במנודה ע"ש:

ט **על תנאי**. עי' בתשב"ץ ח"ב סי' ך' שכתב דבזה אפילו המנודה ת"ח דקיי"ל דמנדה לעצמו ומפר לעצמו (כדלקמן סעיף ל"ג) אינו יכול להפר לעצמו בנידוי שחל עליו מפני קבלתו שאם היה ת"ח יכול להפר לעצמו למה יהודה לא הפר לעצמו וכ"כ הראב"ד ז"ל ודבר זה צ"ע עכ"ד ע"ש:

י **נידוהו בחלום**. עיין בתשובת הרדב"ז ח"א סי' ק' שכתב דה"ה אם חלמו לו אחרים שהיו מנדין אותו צריך ג"כ התרה ע"ש וכ"כ בתשב"ץ סי' שכ"ט ע"ש עוד:

יא **דאין לו התרה**. ע' בתשו' הרשב"ש סי' שצ"ו שנשאל צבור שנידום בחלום מי מתירם מהנידוי אם מהצבור עצמם או מצבור אחר והעלה שהמנודה אפשר שיתיר לאחרים נידויו ולכן בנדון הזה יקחו עשרה מטובי הקהל בבת אחת ואפילו לסברת הרמב"ן והרא"ש ז"ל (הוא היש חולקים דלעיל סי' רל"ד סעיף כ"ט) דאין בעל מפר לשתי נשיו דוקא בנשיו משום דכתיב יפר אותה ולא אותה וחברתה אבל באינש דעלמא מפירין הרבה כאחת. ואחר שאלו התירו להצבור יעמדו עשרה מהאחרים ויתירו לאותם שהתירו לצבור וזה אי איכא עשרים דתנו ומתנו ואי ליכא עשרים יתירו לעשרה שהתירו לצבור אחד לאחד שיסתלק א' מהעשרה ויצרפו עשירי עם התשעה האחרים הנשארים. ויתירו לאותו אחד ואח"כ יסתלק אחד ויכנס האחד שהתירוהו וכן עד שיתירו את כולם ע"ש:

יב **אדרבה**. עיין בתשובת נו"ב ח"ד סימן ע':

יג **של שני נידוי**. עיין בתשובת רדב"ז החדשות סימן כ"ח:

יד **המזלזל בד"א**. עיין ש"ך מה שהקשה על הכ"מ ועיין בתשו' כנסת יחזקאל חא"ח סוף סי' י"ט שכתב דבמחילת כבודו של הש"ך לא הבין קושיית הכ"מ ע"ש:

טו **בדבר א' מדברי סופרים**. עיין בתשו' פרח מטה אהרן ח"ב סימן נ"ז שכתב על מי שקילל לת"ח ולתורתו דאף אם החכם לא הגיע עדיין למדה זו שינדו עבורו מ"מ ראוי להענישו עונש וקנס גדול כיון שנגע בכבוד התורה ע"ש:

טז **מדברי סופרים**. עש"ך ועיין בתשובת אא"ז פנים מאירות ח"א סימן צ'. וע"ש מ"ש דמי שנתחייב נידוי ורוצה ליתן קנס אינו פטור מהנידוי ע"פ הדין מ"מ הכל לפי ראות עיני הב"ד אם רואים שמתחרט בלב שלם ראוי להקל דהא אין מחויבים לנדותו ברבים ע"ז ע"ש. לפ"ז נראה דאם היה בענין שמחויבים לנדותו ברבים כמו בסעיף מ"ז אי אפשר להקל עליו:

יז **המחלל י"ט שני**. עיין בתשובת מהר"י הלוי סי' י"א בנדון חכם שהתיר להפליג בספינה ביום טוב שני של גליות אם מנדין אותו כדין המזלזל ע"ש:

יח **המחשב שנים**. עש"ך ועמ"ש לעיל סי' רמ"ו סק"ד בשם תשובת חות יאיר:

יט **ולכן נהגו להקל**. עיין בס' בכור שור בחדושיו למס' סוטה דף מ"ז ע"ב שכתב דמזה דשו רבים וכהתירא דמי להם לחנוף לאשר לו שם ויד קצת אצל שום שררה או שאר תקיפות אע"ג דלא ברי היזיקא ע"כ תפוג תורה ואין כופין אם איש את רעהו חיים בלעו

ובאמת טעות גמור הוא דדברי מהרי"ו לא נאמרו כ"א בברי היזיקא ואלת"ה בטלת לא תגורו מעיקרא דודאי לא נאמר לא תגורו כ"א בדאיכא מקום לירא והאריך בזה:

סימן שלה

א **בחולי מעים**. עט"ז סוף ס"ק ה' ועיין בתשובת נו"ב חלק אה"ע סימן ס"ט:

ב **לברך חולים**. עיין בה"ט של הרב מהרי"ט ז"ל שכתב בשם מהרי"ל שאין לברך החולה כשהוא במקום אחר. ועיין בשו"ת נחלת שבעה סימן נ"ט שחולק עליו ועשה מעשה לברך חולה בשבת בבהכ"נ אף על פי שהחולה לא היה שם בעיר רק בישוב שהיה רחוק מהלך שעה ויותר והביא ראיה מגיטין דאפילו הניחו זקן או חולה נותן לה בחזקת שהוא קיים וגדול אחד כתב להעמיד דברי מהרי"ל והוא חזר והשיב לו עיי"ש מסי' ט"ז עד סימן פ"א:

סימן שלט

א **כחי**. עבה"ט של הרב מהרי"ט ז"ל ומ"ש ופשוט דמחללין כו' עיין בתשובת בית יעקב סימן נ"ט ומ"ש בזה בתשובת שבות יעקב ח"א סימן י"ג ע"ש עיין בס' מצמיח ישועה על המרדכי בח"ב הנקרא ישועות יעקב אות ד' מ"ש ליישב דעת זקינו הרב בי"ע בזה. [ועיין בתשובת שבו"י ח"ג סי' ע"ה אודות חולה שהוא מסוכן למות וכל הרופאים מייאשין אותו שודאי ימות אחר יום או יומים אך אומרין שיש עוד רפואה אחת שאפשר שיתרפא וגם אפשר להיפך אם לא יצליח ימות מיד תוך שעה או שתים אי חיישינן לחיי שעה ושב ואל תעשה עדיף. והשיב אף דודאי דחיישינן לחיי שעה אפי' מי שכבר הוא גוסס ממש ומה"ט אין קושרין את לחייו כו' וכה"ג קיי"ל דמותר לחלל שבת משום חיי שעה כאשר הארכתי בשבו"י ח"א סי' י"ג כו' מ"מ בנ"ד שאפשר שע"י רפואה זו יתרפא לגמרי ודאי לא חיישינן לחיי שעה וראיה ברורה מש"ס פ' אין מעמידין (עבודה זרה כ"ז ע"ב) ובתוס' שם בד"ה לחיי שעה כו' ומ"מ צריך להיות מתון מאד בדבר לפקח עם רופאין מומחין שבעיר ויעשה ע"פ רוב דעות הרופאים עם הסכמת החכם שבעיר ע"ש]:

ב **קבר**. עבה"ט בשם ב"ח דמותר מדינא כו' וכ"כ המשנה למלך פ"ד מהלכות אבל דין ה' ע"ש:

ג **צריך להתאבל**. [עב"ש באה"ע סי' י"ז סס"ק צ"ד שלמד מזה דגוסס אחר ג' ימים מעידין עליו להשיא אשתו וכבר כתבתי בפ"ת שם בשם ס' דגמ"ר ומה"צ שהשיגו עליו וכ"כ בת' משכנות יעקב סימן ס"ט בשם מורו הגאון מוהר"ח ז"ל מוואלאזין וביאר שם

דאלו הפוסקים המחייבים כאן להתאבל בגוסס אחר ג' ימים אינהו ס"ל דמשום רובא מתאבלין אף היכא שאשתו אסורה להנשא וגם במים שאל"ס מתאבלין ודלא כהעיטור בשם תשובת הרי"ף שהובא לקמן סי' שע"ה ע"ש ועמ"ש בפ"ת שם סק"ג עוד מזה]:

ד **לשפוך כל המים**. כתב בר"י שמעתי שיש מי שהורה שלא לשפוך המים כשמת ילד בתוך שלשים ללידתו אבל בגלילותינו המנהג לשפוך וכן עיקר וכתב עוד יש להסתפק קצת אי ה"ה כשמת שכן עובד כוכבים בבית שבחצר ישראל ומסתברא להחמיר דחמירא סכנתא וכתב עוד אם אפו את הפת במים הללו אסור הפת. שו"ת בית יהודה ח"א י"ד סימן מ"ו. ושם כתב דדבר של סכנה אינו בטל בס' וכמ"ש הט"ז לעיל סי' קט"ז (ועמ"ש שם) . ואם בישלו תבשיל במים הללו התבשיל אסור. הרב בית דוד סי' קס"א. ואם נפל מן המים הללו בתבשיל מבושל לפי מה שכתב לעיל בשם ט"ז ות' ב"י דדבר של סכנה אינו בטל בס' יש להחמיר ולאסור הכל עכ"ל. ונראה דאם בישלו על שבת ממים הללו אין לאסור דיעבד דשומר מצוה לא ידע דבר רע וכמו דאיתא בא"ח סי' תנ"ה ושמעתי שכן הורו כמה גדולים. וכתב בתשובת שמש צדקה חי"ד סימן ל"ו דהמנהג שאין שופכין בשבת חדא דטעם הא' שכתב הש"ך לשפיכת המים עיקר ולזה בשבת לא ישפכו כדי שלא יתעצבו השומעים ויתבטלו מעונג שבת ואף לטעם השני קיבל מרבותיו שבשבת אינו משפשף סכינו במים ע"ש. (ושמעתי שכ"כ בספר תוספת שבת בשם מדרש) ונראה דלמוצאי שבת יש לשפוך מטעם הראשון שכתב הש"ך. ועי' בתשובת אדני פז סימן כ"ו שכתב דאפילו לרחוץ פניו ידיו ורגליו ולכבס בגדיו אסור לטעם השני ומביא ראיה ממים מגולים ע"ש ויש לדחות דהרי התם אפילו לשפוך ברה"ר אסור כמ"ש הטור לעיל סי' קט"ז והיינו דהתם יש סכנה ליגע בדבר שיש בו ארס נחש כדאיתא בחולין דף צ"ד גבי סנדל ע"ש אבל הכא י"ל דאין סכנה רק אל השותה:

ה **כל המים**. בס' חמו"ד כ"י כתב דמים הנקרשים אין צריך לשפוך. ונראה דהיינו שהיו נקרשים גם בעת שמת אבל אם נקרש אח"כ צריך לשפוך:

ו **שבשכונת המת**. עבה"ט סק"ה וכתב בספר חמודי דניאל כ"י נראה שהגי' בתים היינו ב' בתים עם הבית ששם המת:

סימן שמ

א **חייב לקרוע**. כתב בר"י כל קריעה טוב שתהיה ע"י אחר דמתבייש ממנו ואיכא עגמת נפש טפי שאחר קורע כסותו והוא שותק ומקבל עליו דינו יתברך. מהר"י מלכו בת' כ"י

סימן פ"ח (וע"ל סעיף י"ג) . וכתב עוד אם קרע לו חבירו יותר מדאי חייב דה"ל למידק ואף על ידי עצמו אינו רשאי לקרוע אלא כדינו דקא עבר על בל תשחית:

ב **לא יצא**. וכתב בחכ"א כלל קנ"ב דין ב' בשם רדב"ז ח"ג סימן תק"ס וכן אם קרע לרוחב הבגד לא יצא מפני שאין נראה שקרע אלא נראה שנקרע מעצמו ע"ש:

ג **או אשה**. עבה"ט ומ"ש בשם הרדב"ז עמד ביציאת נשמה בשבת כו' הוא בח"ב סימן תתל"ח ועיין בספר תפל"מ שכתב דחייב לקרוע במוצאי שבת (וראיה מפרק האורג (שבת דף ק"ה ע"ב) ע"ש. ומשם מוכח נמי דגם על הקטנה קורעין דלא כהרדב"ז ע"ש ודוק) אך כתב דהיינו דוקא כ"ז שלא נקבר אבל אי לא קרע עד אחר קבורה פטור ע"ש [ועיין בת' חתם סופר סי' שכ"ג שאין דעתו כן וכתב דתלמוד ערוך הוא דכיון שלא קרע בזמנו שוב אינו קורע אא"כ איכא חימום חדש והוא במ"ק כ"ה כי נח נפשיה דרב ספרא לא קרעו רבנן כו' סבור מה דהוה הוה א"ל אביי תנינא חכם כל זמן שעוסקין בהספדו וכו' מבואר מזה דאדם אחר שאינו חכם מה דהוה הוה וכיון שלא קרע בשעת יציאת נשמה שוב לא יקרע והוא פשוט ע"ש] ועיין עוד ברדב"ז שם שכתב דמי שהיה עם המת אפילו החזיר פניו בשעת יציאת נשמה חייב לקרוע כיון שיכול לראות וכל מי שאין יכול לראות אע"פ שהוא בבית אחד עם המת אינו חייב לקרוע ע"ש:

ד **עשה עבירה**. ואפילו היא עבירה חמורה שהיו חייבים עליה מיתת ב"ד אם לא עשה להכעיס רק לתיאבון קורעים עליו אם לא שהמיר דת. תפל"מ ע"ש:

ה **וכן עיקר**. עש"ך ועיין בתשובת עבודת הגרשוני סימן מ"ח:

ו **אדם כשר**. עיין בספר תפל"מ שכתב דצ"ע אי אשה כשרה ג"כ דינא הכי כיון דאינו תלוי בתורה או י"ל דצ"ל בעל תורה אלא שאינו גדול משא"כ אשה ע"ש:

ז **ות"ח פטורים**. עש"ך ס"ק י"ג שכתב דמדברי הראב"ד והרא"ש נראה דאף ת"ח חייבים ע"ש ועיין בספר אגודת אזוב בקונטרס אלון בכות דרוש א' שהשיג עליו וכתב דעד כאן לא כתבו דת"ח פטורים מקריעה זו אלא באדם כשר שאינו חכם כמותם מטעם דהוי כזקן ואינו לפי כבודו דדין הקריעה הוא כדין עמידה והידור שאין הגדול עומד מפני הקטן אבל אם היה חכם כמותם אף ת"ח חייבים וע"ש שמביא ראיה לזה דא"א שיחלוק שום אדם ע"ז ויאמר שת"ח חייבים בקריעה דאדם כשר הקטן מהם דהא איתא במגילה כ"ח ההוא דהוה תני הלכתא כו' ע"ש ולע"ד יש לדחות עי' בפרש"י שם ובסוטה דף כ"ב ועיין בתוס' גיטין דף ל"א ע"ב ודו"ק:

ח **העליון**. עבה"ט של הרב מהרי"ט ז"ל שכתב בשם ת' גינת וורדים דבדיעבד אם לא קרע בבגד העליון יצא כו' וכ"כ בתשובת פרח מטה אהרן ח"א סי' צ"ט ע"ש:

ט **ואינו מאחה לעולם**. כתב בר"י אף להסיר כל אותה חתיכה כולה אשר בה הקרע ולהניח חתיכה אחרת תחתיה אינו רשאי ודלא כהט"ז. בית דוד י"ד סימן קס"ב:

י **מקרעין לו**. עבה"ט ומ"ש בשם ט"ז דאף ביום שמועה קרובה וכו' בגיו"ד של אא"ז הרב ז"ל ראיתי דבתשובת מ"ב סימן ע"ט אין דעתו כן. ומ"ש בשם נה"כ. כ"כ גם בדגמ"ר דכן מבואר לקמן סי' שנ"ו ולא שייך כאן חינוך שמתוך זה אתה מבטלו מת"ת אבל בקריעה אין כאן ביטול ת"ת עכ"ד ועיין בתשובת שיבת ציון סימן כ"א הבאתיו בקיצור לקמן סי' שצ"ו סק"ב ע"ש:

יא **אבל בחול המועד קורעין**. עיין במשנה למלך פי"א מהל' אבל דין א' שכתב דאם מת בי"ט ראשון אינו יכול לקרוע בחול המועד אלא ידחה הקריעה עד אחר החג כשיתחיל להתאבל ומה ששנינו אין קורעין אלא קרוביו של מת מיירי שמת בח"ה דכיון דהוי שעת חימום הותרה אצלו אבל מת ונקבר בי"ט כיון דנדחה הקריעה דאין יכול לקרוע בי"ט נדחה נמי עד זמן האבל ע"ש [וכ"כ המג"א סי' תקמ"ז ס"ק ג' בשם מהר"מ מלובלין]:

יב **רק על אביו ואמו**. עיין בספר אגודת אזוב דרוש ב' שנתן טעם לשבח למנהג זה:

יג **שאין מנהג**. עיין בה"ט בשם רש"ל דאין קורעין אם הוא שמועה רחוקה וע' בתשובת מהרי"ט ח"ב סימן ל"ו שלא פסק כן:

יד **כגון שנקבצו**. עבה"ט בשם ש"ך מ"ש דמאחין למחר. ודבריו תמוהין דהרי מבואר בסוף הסימן דקריעה שעל שמועות רעות הוא מקרעים שאין מתאחין לעולם וכן הוא בש"ס ומצאתי בדגמ"ר שתמה על הש"ך בזה. גם הגאון מהר"ר דוד דעסא ז"ל לפירושו על הירושלמי פ"ג דמ"ק תמה עליו בזה:

טו **השומע ברכת השם**. עיין בספר תפל"מ שכתב דצ"ע אם ראה ס"ת שנשרף בשבת או שמע ברכת השם בשבת אי צריך לקרוע במ"ש. וגם בספר משנת חכמים הלכות עבודת כוכבים לאו י"ג בצפנת פענח אות יו"ד נסתפק בזה ע"ש:

טז **הכינוי**. עיין בספר תפל"מ שכתב דר"ל אפי' כינוים הנמחקים כגון חנון ורחום חייב לקרוע ע"ש וכן כתב בספר משנ"ח שם בצפנת פענח אות י"ח ע"ש:

יז **מישראל**. עיין בספר משנת חכמים שכתב דאף על פי דהשומע מפי עובד כוכבים א"צ לקרוע אם בא ישראל ואמר ששמע מפי עובד כוכבים שגידף כיון דעתה שמע הגידוף מפי הישראל חייב לקרוע וה"ה השומע עצמו שחוזר הגידוף כיון דבעת ששמע מעובד כוכבים לא היה קורע מחוייב עתה לקרוע ע"ש:

יח **השומע מהעדים**. עש"ך ס"ק נ"ה מ"ש אף ע"פ שאין העד מוציא הגידוף מפיו ממש כו' אבל השומע מפי אחד פלוני גידף השם והוא עצמו לא שמע הגידוף ממש כו' ועיין

בספר משנת חכמים שם שהביא דדעת הרמב"ם וסמ"ג והתוס' דלא כהירושלמי וכל שאומר שפלוני גידף ולא הוציא הגידוף כלשונו מפיו א"צ לקרוע ותמה על הש"ך שלא הביא כלל דעתם. והעלה דלהם שומעין להקל בדרבנן דמצותו של קריעה הוא מדרבנן וכתב עוד דגם דין השני של הירושלמי דהשומע מפי אחד כו' הוא רק לשיטתו דאף שלא הוציא השומע הגידוף מפיו כ"א שאמר שפלוני גידף חייב לקרוע לכן מחלק בין שני לשלישי אבל למש"ל דשומעין להקל כדעת הרמב"ם וסמ"ג דכל שלא שמעו מפי השומע שהוציא לשון הגידוף מפיו א"צ לקרוע גם דין זה ליתא דבכה"ג ודאי גם אם שמעו מפי השלישי חייב לקרוע ע"ש:

יט **היאך בירך פלוני**. עיין בספר משנת חכמים שם שכתב דפשוט דבזמן שאין דנין ד"נ רק שמנדין אותו כמבואר בח"מ סי' תכ"ה אין לבדוק עדים של מגדף כמו שהיו בודקים בזמן שהיו דנין דדוקא כדי לקיים מצות סקילה היו מוציאין השם בפירוש וגם לשון הגידוף אבל לענין להרחיקו מקהל ולחייבו נידוי אין להעדים להוציא ש"ש מפיהם ואצ"ל הלשון גידף ואם אומרים שפלוני גידף מרחיקין אותו ומנדין אותו ולכן הניח בצ"ע דברי הש"ע שכתב ואפילו השומע מהעדים דמה"ת יוציאו העדים הגידוף בזמן ההוא (ולפ"ד הש"ך שאין העד מוציא הגידוף מפיו כו' א"ש אך כבר הוכיח הוא ז"ל בריש דבריו מדכתב מהעדים ולא נקט מפי השומע משמע דס"ל כדעת רמב"ם וסמ"ג הנ"ל) ע"ש:

כ **והעדים א"צ לקרוע**. כתב בספר משנ"ח שם אם בא א' ואמר שפלוני גידף והוצרך לקרוע ושוב בא א' והגיד כן א"צ לקרוע כיון שכבר שמע וקרע וכדאמרינן בעדים דא"צ לקרוע לפי שכבר קרעו כו' דאין חילוק בזה ע"ש:

כא **ס"ת שנשרף**. עיין בתפל"מ שכתב דצ"ע אם קורעין על תלמוד ומדרש וכדומה כיון דניתן לכתוב משום עת לעשות ומה"ט מצילין מפני הדליקה ע"ש ועיין לעיל סי' ר"ע ס"ב:

כב **חייב לקרוע**. עיין בשו"ת הרדב"ז ח"ב סי' תרמ"ו:

סימן שמא

א **שמת לו מת**. עבה"ט סק"א ועיין בספר תפארת למשה שכתב דצ"ע קטן שמת תוך למ"ד דאין מתאבלין עליו וכן בן ח' והנפלים אי אסור באכילת בשר ויין כ"ז שלא נקבר כיון שמוטל עליו לקוברו או אינו אסור כמו שאין כהן מטמא להם ונראה דבקטן תוך ל' יש להחמיר כיון דרוב לאו נפלים אלא דבאבל מקילים עכ"ד. ולענין אם חייב בכל

המצות צ"ע. שוב ראיתי בבר"י שכתב מת לו בן תוך ל' ללידתו משמע בירושלמי ס"פ נושאין על האנוסה דאין לו אנינות. דבר משה יו"ד סימן פ"ג ועמ"ש ב"ח סי' שנ"ג:

ב **אוכל בבית אחר**. עבה"ט של הרב מהרי"ט ז"ל שכתב וז"ל דהוי כלועג לרש. והא דלא אסרו גם באחר מטעם זה לפי שדוקא בחייב בקבורתו יש חשש בזה שאינו עוסק בקבורתו ויושב לאכול בפני המת. וזה אסור אפי' בשבת כו' עכ"ל ש"ך ותימה שהרכיב דברי הט"ז ודברי הש"ך ביחד ובאמת פליגי אהדדי דודאי להט"ז שכתב לפי דדוקא בחייב בקבורתו כו' א"כ בשבת שאינו רשאי לעסוק בקבורתו מותר ולהש"ך שכתב דאפי' בשבת אסור ודאי דס"ל דגם אחר אסור. שוב מצאתי בס' תפל"מ שכתב בהדיא כן דלהש"ך גם אחר שאינו קרובו אסור לאכול לפניו והא דתניא מתו משום אכילת בשר ויין ע"ש. ולענין דינא נראה להחמיר כהש"ך:

ג **בשר**. עיין בתשובת נו"ב תנינא חי"ד סימן רי"ד בתשובה מבן המחבר שכתב דאונן מותר ברוטב של בשר ולא דמי למה שכתב המג"א בסימן תקנ"א ס"ק כ"ט ע"ש:

ד **ואינו מברך ברכת המוציא**. כתב בספר חמודי דניאל כ"י נראה דאונן אף על פי שמותר לאכול בלא ברכה. חייב בנטילת ידים בין במים ראשונים בין באחרונים ע"ש ולע"ד צ"ע בזה. שוב ראיתי בספר בר"י אות ה' שכתב דפשיטא ליה דאונן חייב בנט"י דנט"י הוי משום גזירה משום סרך תרומה ולפ"ז דהוי גזירה דרבנן אין ספק דחייב דכולהו לאוין מדאורייתא ודרבנן האונן חייב והביא דמהר"י אלפאנדרי נסתפק בזה ובשו"ת מכתם לדוד הסכים כן דחייב ומ"מ נראה דהאונן יטול ידיו ולא יברך ע"ש:

ה **ברכת המזון**. כתב בספר חכמת אדם כלל קנ"ג דאם אכל ונקבר המת ועדיין לא נתעכל המזון שבמעיו צריך לברך בהמ"ז ע"ש וכ"כ הגאון מהר"י ז"ל מליסא בסדור תפלה שלו (וכן ראיתי בכתבי הרב הגדול מהר"ר דניאל זצ"ל אך כתב דטוב שיאכל מעט קודם) וכתב עוד וכן באשר יצר אם עשה צרכיו בעודו אונן חייב לברך אשר יצר אחר שנקבר המת אפי' כל היום ע"ש:

ו **ופטור מכל מצות**. וכתב בשו"ת בית יהודה שאונן פטור ממצות בדיקת החמץ ויבדוק לו אחר ובס' תשובה מאהבה כתב שבפראג נוהגין שהאונן מקנה חלקו לשותפו וגם בזה לענין חמץ יתנה במתנה לאחר ואז יברך האחר ג"כ משא"כ אם אינו בודק מחמת הקנאה רק דרך שליחות צ"ע אם יברך ועיין בתשובת נו"ב מ"ת סימן ס"ז שכתב דאם הוא אונן בימי הספירה בלילה [ומקום הקברות רחוק מן העיר באופן שיהיה אונן כל הלילה ההיא וכל יום המחרת] ואם לא יספור בלילה לא יוכל לברך גם בימים שאחריו יספור באותו לילה בלא ברכה ואז יכול לברך בשאר ימים עיין שם. ועיין בתשובת שבות

יעקב ח"א סימן ז' דמי שהתחיל להתפלל או לקרות שמע ונעשה אונן פתאום יגמור ולא יפסיק כיון דהא דאונן לא יקרא את שמע או יתפלל הוא רק מדרבנן ע"ש:

ז **מכל מצות**. עיין בתשובת ח"צ סימן א' דדוקא מצות עשה פטור אבל מצות לא תעשה חייב כשאר אנשים ע"ש ועי' פרי מגדים באו"ח בפתיחה כוללת ח"ב אות כ"ח שכתב דאונן בע"פ מחצות עשה דתשביתו או בחה"מ לאו דב"י אין מוזהר עליה כו' ע"ש ועיין בספר חומות ירושלים סי' רס"ז מה שהשיג עליו:

ח **ואפי' אם א"צ לעסוק**. כתב בספר חמודי דניאל כ"י מי שמת לו מת ר"ל והוא קודם התפלה אם יש לו קוברין אין להגיד לו כדי שיתפלל אך אם מוטל עליו להתעסק צריך להגיד לו:

ט **אינו רשאי**. עיין בשו"ת ארבעה טורי אבן סי' יו"ד שנשאל באשה אחת שמתה בשבת והיו לה בנים וגם אחים ואירע לאחים יאר צייט במוצאי שבת על אמם אם רשאים האחים לכנוס לבהכ"נ במו"ש להתפלל ולומר קדיש כדין יא"צ והורה להתיר ואף שהסכימו האחרונים בא"ח סימן ע"א כדברי י"א אלו דאף כשיש מי שישתדל לצרכי קבורה אסור להחמיר על עצמו מ"מ הכא כ"ע מודים דרשאים האחים להתפלל ולומר קדיש דכיון שיש לאשה בנים א"כ ליכא רק מפני כבודו של מת א"כ הא גם מה שמתפללין ואומרים קדיש הוא כבוד של מת כבוד אמם ועוד דכבוד אמם קודם דגם המת חייב בכבוד אמו אף דבמתים חפשי מ"מ לגבי האחים בודאי קודם כבוד אמם לכבוד אחותם עכ"ד ונראה דלטעם האחרון דכבוד אמם קודם לכבוד אחותם יש להתיר ג"כ היכא שאינם אחים לה רק מצד האב ויש להם יא"צ על אמם דאז לא שייך לומר דגם המת חייב בכבוד אמם אפ"ה שרי אך לע"ד דבריו צ"ע דהא כבוד המקום קודם לכבוד אביו ואמו כמו שכ' לעיל סימן ר"מ סעיף ע"ז ואפ"ה אונן פטור מכל המצות וע"כ משום דהחמיר הקב"ה בכבודו של מת יותר מכבודו וא"כ פשיטא דקודם לכבוד אביו ואמו וצ"ע לדינא:

י **ובשבת וי"ט**. עיין בתשובת ש"ב גבעת שאול סימן ט' דמותר לילך לשמש בסעודת ברית מילה אם פרנסתו בכך ובלבד שלא יאכל שמה ובחול וכן בסעודת נשואין אף כה"ג אסור ע"ש ועיין במג"א סימן תקמ"ח ס"ק ח':

יא **וי"וט**. עיין בא"ח סי' תרצ"ו סעיף ז' לענין מי שמת לו מת בפורים אם מותר בבשר ויין ועיין בתשובת ושב הכהן סי' צ"ו שהאריך בזה והעלה שאונן אסור בבשר ויין בפורים ע"ש:

יב **אוכל בשר**. עי' בספר ברכי יוסף להגאון חכם חיד"א ז"ל בא"ח סימן תקנ"א שיש מקילין בשבוע שחל ט"ב לאכול בשר מבושל שנשתייר מסעודת שבת וראיה מהא דאיתא בחולין י"ז אברי בשר נחירה כו' וכתבו הפוסקים להקל בדרבנן ע"ש. ולפ"ז גם כאן יש מקום קצת להתיר בחול במה שנשתייר מסעודת שבת דפשיטא דהא דאונן אסור לאכול בשר הוא מדרבנן ומכ"ש לפמ"ש התוספות במ"ק דף כ"ג ע"ב בד"ה ואינו אוכל בשר דמדינא מותר אונן בבשר כל זמן שאינו כשלמים דהיינו שעבר שני ימים משחיטתו אלא שאין רגילין בו היתר עיין שם אם כן מה שנשתייר משבת בודאי עברו עליו שני ימים דע"כ נשחט בערב שבת. אמנם לפי מה שכתב בתשובת נודע ביהודה תנינא חי"ד סי' ס"ד (הבאתיו לעיל סימן קט"ו סק"ז) נסתר היתר הנ"ל ופשיטא דגם לענין שבוע שחל תשעה באב אין להקל בזה:

יג **אם ירצה**. עיין בתשובת ושב הכהן סימן נ"ה מה שהקשה על זה ודעתו דזה לא קאי רק אשבת ולא על י"ט כיון שהוא חייב מצד הדין לקיים מצות שמחה גם אונן חייב אם אינו רוצה לקברו ואפי' בליל י"ט הראשון חייב כל אדם ג"כ בשמחה כמו בשאר ימי החג ולכן גם אונן בליל ראשון כיון שאינו רוצה לקברו בלילה חייב בשמחה ואינו רשאי להחמיר על עצמו ע"ש:

יד **לבהכ"נ**. עבה"ט של הרב מהרי"ט ז"ל ומ"ש דאונן בחול אין מצטרפין לכל דבר שבקדושה ע' בתשובת פרח מטה אהרן ח"א סי' י"ט שגם דעתו כן ע"ש שהאריך בזה. ומ"ש בשם נה"כ שלא יאמר קדיש עד אחר הקבורה עיין בתשובת אבן שהם סי' כ"ז שחולק על נה"כ וכתב כהט"ז דבשבת יאמר קדיש אף קודם קבורה ע"ש וכן משמע בתשובת שער אפרים סימן צ"ט וכן פסק בתשובת נחלת שבעה סי' ע"ג וכן העלה בתשובת שבות יעקב ח"א סוס"י ח' אלא שכתב שלא ראה נוהגין כדעת הט"ז בזה מ"מ היכא דנהוג נהוג וכן אם הורה המורה כדבריו לא מהדרינן עובדא ומנהג עיר הקודש תוב"ב שאומר קדיש בסיועת חזן הכנסת שאומר אחריו ע"ש:

טו **בי"ט שני**. עיין ש"ך סק"ט הובא בבה"ט סק"ז שכתב דזה קאי אי"ט שני של גליות והראה מקום לא"ח סי' תצ"ו ס"ב. ואא"ז הרב הגדול מהר"נ הירץ זצ"ל בגי"ד שלו השיג עליו דמ"ש בא"ח שם חוץ מי"ט שני של ר"ה קאי על לכחול את העין אבל לענין מת אין חילוק ואפי' בי"ט שני של ר"ה שרי כמ"ש בא"ח סי' תקכ"ו סעיף ד' ע"ש. ומ"ש הבאר היטב בשם הש"ך דאסור לקדש. עיין במגן אברהם סי' תקמ"ח סק"ח שמתיר וחולק על הש"ך:

טז **שחלו עליו כל דיני אנינות.** עיין בספר ישועות יעקב מהגאון ש"ב אב"ד מלבוב בא"ח סימן ע"א סק"ד שכתב דבזה אם א"צ לעסוק בצרכי המת כגון במקום שיש חבורה והקרובים סומכים עליהם בענין קבורת המת חייבים בכל המצות דלא שייך כאן מפני כבודו של מת שאין כבוד המת שיתעסקו בו יותר מכדי צרכו ביום טוב עיין שם עוד:

יז **ולאחר קבורה יתפללו.** כ' המג"א בסימן ע"א סעיף קטן א' דמיד כשמתחילין להשליך עפר על המת יקרא ויתפלל ונ"ל דקודם חצות יתפלל שחרית אבל ברכת השחר לא יאמר כיון שבשעת חובתו היה פטור עכ"ד ע"ש. ועיין בתשובת זכרון יצחק סי' ו' כתב בשם אביו ז"ל דמ"מ ברכת מקדש את שמך שהיא שייכא לק"ש שאינו מקדשים שמו יתברך ברבים א"כ כשקורא ק"ש יכול לברך ברכה הנ"ל אכן אם כבר עבר זמן ק"ש אך קורא ק"ש כקורא בתורה לא יברך. וכ' עוד שם דלפמ"ש בתשובת מהר"ם לובלין סי' ע"ג דבליל י"ט אין בו דין אנינות וידוע דכל ברכת השחר יכול לברך קודם אור היום חוץ מברכת הנותן לשכוי בינה א"כ אונן בי"ט יכול לברך כל ברכת השחר קודם אור היום חוץ מברכת הנותן לשכוי בינה וממילא דאם לא אמר מחויב לברך אחר הקבורה אחרי שלא נפטר בעת חובתו. וכתב עוד דכשהאונן מתפלל לאחר קבורה עד אחר שבעה לא יאמר פטום הקטורת וסדר הקרבנות. וע"ש בסימן ה' הסדר איך יתנהג האבל אחר קבורת מתו בק"ש ותפלה י"ג חלוקי דינים:

יח **ולא דמי כו'.** אם מת לו מת בלילה קודם שהתפלל תפלת ערבית וכבר הגיע זמן התפלה צ"ע אם יתפלל למחר בבוקר אחר הקבורה גם תפלת הערב ולכאורה דמי זה למ"ש כאן בש"ע באם מת בשבת. אלא שראיתי באשל אברהם בא"ח סי' ע"א סק"א שכתב אם הגיע זמן תפלת מנחה קודם שמת לו מת ונתעסק בקבורה עד אחר ערבית העלה בתשובה בי"ד סי' מ"ב דאינו חייב להתפלל ערבית שתים דהא אין החיוב חל עליו אלא ברגע אחרון של יום דבזמן הקודם לזה אין בו חיוב כ"כ אלא דיוצא כשמתפלל אז. ע"ש כ"פ הרב מהר"א. ומהר"מ עשאל ס"ל דחייב ע"ש עכ"ל וא"כ בזה אפשר גם הרב מהר"א מודה דחייב להתפלל שחרית שתים דהא תפלת ערבית חל עליו חיוב מיד בצאת הכוכבים כמ"ש בא"ח סי' רל"ה סעיף ג' ולא דמי לאם מת בשבת דהתם לא חל עליו תפלת ערבית במו"ש כלל. שוב מצאתי בדגמ"ר שכתב כן דאם מת בלילה צריך להתפלל שחרית שתים. ע"ש:

יט **ולענין הבדלה.** עיין בתשובת אא"ז פנים מאירות ח"ב סימן קמ"ט שכתב באונן שלא היה יודע הדין והבדיל במוצאי שבת אין צריך לחזור ולהבדיל לאחר קבורה שנית ופסק כן הלכה למעשה ע"ש:

כ **יבדיל**. עבה"ט ומ"ש בשם ט"ז לענין אונן שיש לו בן למול עיין בשו"ת תשובה מאהבה ח"א סי' פ"ה שהורה כדעת הט"ז גם במילה שלא בזמנה שקרה לאבי הבן אינות ביום שנתרפא וראוי למול דמלין קודם קבורה דאין חילוק בזה בין מילה בזמנו לשלא בזמנו והסכים עמו ש"ב הגאון בעל אור חדש ועוד שני גדולים. וע"ש שכתב בשם ס' ברכי יוסף בשם תשובת בית יהודה ח"ב סימן ע' שמסכים לדברי הרמ"א דיש לקבור קודם באופן אם האב הוא המוהל ולזה הסכים הרב בעל ברכי יוסף ז"ל ע"ש [ועיין בתשובת חתם סופר סי' שכ"ה שכתב דמשמע שהגאון בעל זכרון יוסף עשה מעשה כהרש"ל וכן הורה גם הוא ז"ל ע"ש ומשמע מדבריו דגם אם האב בעצמו המוהל ימול קודם]):

כא **מותרים הקרובים בבשר ויין**. בתשובת נו"ב תנינא חי"ד סי' רי"א מביא ירושל' דכ"ש שחייבים במצות ע"ש. עוד כתב שם שחוכך לומר דהא דנמסר לכתפים מהני היינו במקום שמוליכין המת למקום רחוק ואין אונן הולך עמהם אבל במקום שגם קרובים הולכים בשעת קבורה לא מהני מסירה ע"ש טעמו. ומטעם זה נהגו במקומינו שהאוננים ממתינים להתפלל עד אחר הקבורה אף שכבר נתפשרו עם הח"ק בעד מקום קבורה ונתנו להם הוצאות ותכריכין כיון דבמקומינו גם הקרובים הולכים בשעת קבורה. ובס' חכמת אדם כלל קנ"ג התרעם עליהם ע"ש ובחנם התרעם:

כב **שמת בתפיסה**. ע' בתשובת נו"ב שם שכתבו דבמקום שניתן הדת שלא לקבור מיד עד שיעבור מ"ח שעות חל אנינות מיד ולא דמי להכא דהכא לא ניתן רשות לקוברו כלל ואף אם יעלה בידם לקוברו מ"מ אינם מחויבים עכשיו להכין תכריכים מיד ולחתוך נסרים כיון שאפשר שלא יניחו כלל לקבור ויפסידו לחנם אבל בההיא אף שלא ניתן רשות לקבור מיד מ"מ יש להם להכין תכריכים לכן חל מיד אנינות מיהו יש תקנה שיטהרו תיכף ולשומו בארון שלם נקב מלמטה וגם ימסרוהו לכתפים אז יש לצרף דעת רש"י דזה מיקרי סתימת הגולל כיון דאפשר דגם במקום שקרובים הולכים בעת קבורה מהני מסירה. ונוהג אבילות לחומרא. מ"מ ז' ימי אבילות לא יתחילו עד שיסתום הגולל בקבר. וע"ש עוד שנראה מדבריו דבימות החורף שאף אם ימתינו לא יסריח אסור לטהרו מיד שאין זה כבודו. ועיין בתשובת יד אליהו סי' ט"ז שכתב במי שמת לו מת בערב שבת ג' או ד' שעות קודם הלילה ויש מנהג באותה העיר שאין קוברין את המת אחר ב' שעות אחר חצי היום בע"ש אף שיש עדיין זמן רב לקברו חייב האונן להתפלל מנחה דה"ל כאילו אינו מוטל עליו לקוברו ודמי למי שמת בתפיסה והמנהג ההוא ראוי לבטלו ע"ש. ולפי מש"ל בשם הנוב"י גם בזה יש עליו דין אונן קודם שבת ופטור מלהתפלל ואף שגם המג"א כתב בסי' תקמ"ח סק"ח דאם א"א לקבור מחמת אונס לא חל עליו אנינות דדמי

למת בתפיסה ע"ש כבר כתב בתשו' נו"ב שם דדברי המג"א הוא בי"ט שני שאם אינו קוברו בו ביום אסור לעשות תכריכין אבל בחול כו' ע"ש:

כג **וי"א דאסור**. [עיין בתשובת חתם סופר סי' שכ"ד שכתב דגם דעת הרב"י כן היא שכתב אינו חולק כו' ומדפרט הני ש"מ אינך אסורים והוא ממש לשון ר"פ שבטור שאסרו בשאר דברים והא דכתב הרמ"א וי"א לפי שאינו מפורש בדברי הב"י כו' ע"ש עוד ויובא לקמן סימן ש"פ סכ"א]:

סימן שמב

א **מי שהכין**. עיין בשאילת יעב"ץ ח"ב בסופו חמש תשובות בענין זה:

ב **אמה של כלה**. ואפילו מת לו ג"כ אמו או שאר קרובים שנשארו מי שיכין לו מ"מ מכניסים לחופה משום פסידא דידה והוא הדין איפכא במת אביו. תפל"מ ע"ש [ועיין באר היטב סוף סק"ג שכתב בשם הנה"כ דבזמן הזה אפילו במתו אב או אם דין שאר קרובים יש להם כו' ועי' בתשו' חתם סופר סי' שמ"ח שכתב דהכי נהיגי עלמא האידנא ע"ש. ועי' בס' חכמת אדם סוף כלל ק"מ מ"ש בזה] ועי' בתשו' שבו"י ח"ב סי' ק"ב באחד שהיה חולה נוטה למות וצוה לעשות נשואין לבתו ומת אביה אחר בעילת מצוה וכתב שביום המחרת לא תלך בתו אחר המת ללויה כיון שהוא רגל דידה ואע"ג דברגל עצמו הולכין ללוות המת אפילו הרחוקים וכ"ש שאר קרובים מ"מ בכלה שהמנהג שלא לצאת מפתח ביתה עד שבת כי כל כבודה כו' א"כ אם תלך אחר מטת אביה כאבלים הוי כאבלות בפרהסיא ואסורה ברגל וכבר קי"ל דנוהגת שבעת י"מ ואח"כ שבעת י"א ותו כיון דאביה צוה שיעשו לה נשואין בודאי ניחא ליה ומוחל על כבודו כו' ע"ש ומשמע דבאביו של חתן כה"ג צריך לילך ללויה:

ג **ליקח קטן**. [עבה"ט מ"ש בשם הט"ז אך נ"ל דלענין אבילות כו' ועי' בדגמ"ר ובתשובת חתם סופר סי' שמ"ח מ"ש בזה]:

סימן שמד

א **שומעין לו**. עבה"ט של הרב מהרי"ט ז"ל שכתב בשם תשו' בית יעקב סי' פ"ג דגדול הדור שמת וצוה שלא להספידו המיקל שלא לשמוע לחכם הלז לא הפסיד ע"ש. ועי' בשו"ת תשובה מאהבה ח"א סי' קע"ד שהאריך בזה והביא בשם רבי הגאון בעל נודע ביהודה ז"ל שאמר בעת שהספיד להגאון בעל פני יהושע אף שצוה שלא להספידו אין שומעין בזה למי שהוא רבן שכבה"ג ושקיל וטרי בהא וסיים שאין לו היתר ברור לבטל

דברי המת ולהספידו במקום שאמר אל תספידוני וע"ש בסי' ר"ז עוד מזה. עוד כתב בתשו' בי"ע שם בשני ת"ח בעיר אחת שהיו שונאים זה את זה ומת אחד מהם אסור למעט הספד מפני כבוד ת"ח שני ע"ש. ועי' בתשו' אבן שהם סי' ע"ב דמי שצוה שבנו לא יאמר קדיש עליו שומעין לו ע"ש:

ב **אבל אם צוה**. עי' בספר עיון יעקב שחבר הגאון בעל שבו"י במס' סנהדרין דף מ"ז שחולק על מהרי"ו ועל רמ"א ז"ל ודעתו דה"ה לענין אבילות שבעה וקריעה שומעין לו אחרי שהוא ג"כ לכבוד המתים דמה"ט המאבד ע"ל אין מתאבלין עליו וכתב שעשה כן הלכה למעשה שלא כדברי הרמ"א ז"ל ע"ש (ודבר זה נאמר ונשנה בספרו תשובת שבו"י ח"ב סי' ק"ב ע"ש) ועי' בשו"ת תשובה מאהבה ח"א סוס"י ר"ז שהשיג עליו והעלה דאין לסמוך עליו בזה להקל ע"ש:

ג **כגון צרכי קבורתו**. עי' בתשו' רדב"ז החדשות סי' רכ"ד:

סימן שמה

א **ולא קורעין**. עבה"ט [מ"ש אבל דעת הרמב"ן והטור שהאבלים קורעין כו' ולפ"ז ה"ה דמתאבלין עליו אלא שאין מספידין עליו עיין ב"י ועי' בתשובת ח"ס סי' שכ"ו שהראה פנים שדעת הרמב"ן הלכתא היא ודחה ראיית הלח"מ ספ"א מאבל אך להלכה למעשה מי ירים ראש נגד הסכמת הרב"י בש"ע שסתם כהרמב"ם ובשגם שהלכה כדברי המיקל באבל אמנם מ"מ אומר אני היכא דאיכא כבוד משפחה נכבדת אשר יהיה להם לבוז ולכלימה עולמית שאחד מהם קלקל מעשיו אבל אם יתיר להם המורה להתאבל אז יאמרו הבריות קמו ביה רבנן במילתא ונתבאר שלא היה לו דין מאבד עצמו אזי יכול המורה להורות לכתחלה להתאבל אפילו אם באמת נתברר לו שהיה לו כל דין מאעל"ד וראיה מסנהדרין מ"ז כו' ועוד דהעיקר כהרמב"ן ונהי דלענין אבל הלכה כדברי המיקל אבל לענין פגם משפחה אין הלכה כהמיקל בכבוד בני אברהם יצחק ויעקב עי' בא"ח סי' קל"ט ס"ג בהגה"ה עכ"ד ע"ש] ועי' בשו"ת לחמי תודה ממהר"י באסאן ז"ל סי' י"ח מ"ש בזה [וכתב עוד בתשו' ח"ס שם דאף שמורגל דא"א קדיש אחר המאעל"ד לא ידעתי טעם הגון וכי מפני שלא עשה מעשה עמיו לא נצילהו מרדת שחת ומי לנו אינו עושה מעשה עמיו כאבשלום כו' אך נשתרבב המנהג לפי דשאר אבלים לא יניחוהו לחלוק עמהם בקדישים כי יטענו לאו כל כמיניה להאביד עצמו ולהשליך תיקון נשמתו עלינו אולי היה חי כמה שנים והיה מת בזמן אחר או במקום אחר ולפ"ז נ"ל פשוט דאם הבן מקבץ עשרה בביתו באופן שאין הפסד לאבלים יכול לומר קדיש ויאמר כל י"ב חודש

דטעמא מאי א"א רק יא"ח דלא לשוויה לאביו רשע האי גברא שויה נפשיה רשיעא וניחא ליה דתהוי ליה כפרה. אך לומר קדיש בבהכ"נ במקום שיש שאר אבלים אם הבנים יודעים בעצמם באמת שאביהם אע"ל אפילו אין האבלים אחרים יודעים מזה אם אומרים קדיש הרי הם גוזלים המתים הכשירים וק"ו ממ"ש המג"א סי' קנ"ב בב' אונסים כו' ואין כאן לחוש על כבוד משפחה במקום גזילת מתים האחרים. אמנם אם יש נדנוד ספק בדבר אי היה דינו כמאע"ל אי לא אפילו אם החמירו עליו בקבורתו וזלזלו ביה מ"מ לענין אמירת קדיש הדין עם בניו שיאמרו קדיש שהרי בני העיר שותפים זע"ז בענין זה ומיד כשמת אביהם זכו בחלקם והשותפים שבאו לדחותם לומר שמת אביהם באופן שהפסידו חלקם עליהם להביא ראיה וזה ברור עכ"ד ע"ש]:

ב **מאע"ל**. עי' בתשו' אבן שהם סי' מ"ד שנשאל באיש אחד שהלך בדרך הישר וסיגף עצמו בתענית ובטבילה ואח"כ האביד עצמו לדעת וגופא דעובדא הוי ביום א' הלך לטבול והגיד להאשה שדרה שמה אם יבקשוני תמצאוני בבית הטבילה והלך ושהה שם וחזר לביתו ולמחר מצאוהו בביתו שוכב מגואל בדם וסכין בידו ופרע ביה"ש ומקודם באיזה ימים השחיז הסכין ואמר שרוצה לעשותו סכין של שחיטה ועל הכותל נמצא כתוב בכ"י שתלמידיו יגידו אחריו קדיש אם נקרא מאע"ל והשיב שלא ימנעו ממנו דבר. חדא דאין זה מאע"ל כיון שלא ראוהו מאבד עצמו (וכמ"ש הבה"ט סק"ב) ולא סמכינן כאן אהוכחה ומה שצוה שיגידו קדיש י"ל שעלה חולשה בלבו והתייירא שימות ועוד די"ל רוח בלבלתו שעשה מתוך שגעון ולא נקרא מאבד אלא כשעושה בדעת צלולה ועוד דשמא עשה כן מחמת תשובה ע"ש עוד טעמים [עי' בתשו' ח"ס סי' שכ"ו שהאריך לפרש לשון הברייתא בזה פ"ב דשמחות והיוצא מדבריו דזה פשוט ומבואר דאפילו אמר אעלה על הגג ואפיל עצמי וגם ראינוהו עולה ואחר זמן מצאנוהו שם נפל ומת אמרינן שע"י סבה אחרת נפל אבל ראינו שנפל אע"פ שא"א לברר שהפיל עצמו מ"מ כיון שראינו נופל מאותה העליה שהבטיח להפיל בה אמרינן חזקה מדעת עשה אבל אי לא ראינו גם ההפלה אע"פ שמצאנוהו מת באותו המקום פשיטא דלא הוי מאע"ל ולפ"ז מ"ש מהרש"ל (הובא בבה"ט סק"ב) דאם לא ראוהו עולה כו' זהו משנה שאינה צריכה דאפילו ראינוהו עולה כל שלא ראינוהו נופל לא מיחשב מאע"ל. עוד מבואר שם דמ"ש בש"ע אבל אם ראוהו חנוק כו' הכוונה שהוא באופן שנראה בודאי שהוא בעצמו תלה א"ע כגון שנמצא תלוי בחדר והחדר סגור מבפנים וכן מושלך ע"ג סייפו הוא ג"כ שנראה מהענין שהוא שלט בעצמו אף דודאי איבד עצמו בידו מ"מ אמרינן שלא מדעת היה דתלינן רוח רעה ביעתתו או נתיירא מפני דבר אחד וכה"ג סבות המתהפכות. עד

שנשמע מפיו מתוך ישוב הדעת שהוא עולה מחמת כעס כו' אמנם הא ודאי אף אם לא אמר בהדיא ה"ה עולה כו' אך היה ניכר מתוך מעשיו וכעסו וצערו וההכנות שהוא עושה כמכין עצמו למיתה ואח"כ אנו מוצאין אותו חנוק באופן שנראה שהוא בעצמו עשה זהו אומדנא דמוכח טובא והוי כאומר בהדיא וראיה מדברי הרא"ש ס"פ א"מ סי' קמ"א ע"ש] ועי' בתשו' בשמים ראש סי' שמ"ה שכתב באחד חסר לחם וחשוף שת שהלך בפני שנים ואמר מאסתי חיי ואבד עצמו דאינו בקרא מאע"ל כל שעשה כן מריבוי צרותיו דאגות ויסורים או עוני גמור ע"ש ועיין בספר הר אבל ענף אחד עשר שפקפק עליו בזה וכתב דלאו גושפנקא דהרא"ש חתים עלה ע"ש [גם בתשו' ח"ס שם כתב דמוכח מר"ח בן תרדיון פ"ק דע"א דאפי' המיצר ביותר מ"מ מאע"ל הוא ובזה נזדייף ס' בשמים ראש סי' שמ"ה עכ"ל] ועי' בתשובת בית אפרים חלק י"ד סי' ע"ו מ"ש בענין זה:

ג **ואין מתאבלים**. [עי' בתשו' חתם סופר סי' שמ"א דמ"מ מחויבים לקברם ע"ש ועמש"ל סי' שע"ד ס"ג בד"ה מת הנמצא]:

ד **אין מתאבלין עליו**. עי' בדגמ"ר שתמה על הש"ע בזה שהכריע להקל וכתב ואולי כיון שאבילות דרבנן מקילינן וא"כ אם נודע ביום ראשון שהוא להרבה פוסקים דאורייתא יש להחמיר ע"ש. עוד כתב דע"כ לא היקל הש"ע אלא בשאר קרוביו אבל אביו של הקטן אם המיר עם אמו או אם המיר עם אביו ודאי יש להתאבל ובפרט אם נודע ביום ראשון וכיון שמתחיל ביום א' שוב עבדינן כר"י ואינו פוסק כל ז' ע"ש:

ה **שנפל בים**. עי' בתשו' בית יעקב סי' קמ"ח:

סימן שמז

לא יספדנו. עי' בשו"ת בית אפרים חי"ד סי' ע"ח שהאריך הרבה בדין זה והוכיח שדעת גדולי הראשונים דכל שהוא עדיין תוך למ"ד יום למיתתו אע"פ שהוא תוך שלשים לרגל שרי דכל כה"ג מת חדש מקרי ודוקא אם בשעת ההספד כבר עברו ל' יום ממיתתו והוא בתוך ל' לרגל אז הוא מתישן ואסור (וכן דעת הרדב"ז בתשובות החדשות סי' נ"ד ע"ש) ומ"מ מסיק שאין לזוז מדברי הש"ע אשר קיימו וקבלו עליהם כל ישראל אכן אם הוא צורך שעה שמת גדול הדור שמוטל על כל הת"ח להספידו ומפני כבודו של חכם יש להספידו אפי' תוך ל' לרגל וכן עשה מעשה בעצמו וכתב שגם הגאון מהר"ר יעב"ץ ז"ל כתב שיש צדדים להתיר אך מ"ש דעל מתו המחוייב להתאבל דוקא אסור צ"ע ע"ש. ועי' בס' אגודת אזוב בקונטרס אלון בכות דרוש ו' שכתב בשם שבו"י ח"ב שהורה להתיר להספיד תוך ל' יום קודם הרגל לת"ח משום כבוד התורה והוא ז"ל דחה ראייתו אך כתב

דהיינו דוקא במקום שיש שם קרובי המת אבל במקום שאין שם קרובי המת לא שייך איסור זה לכ"ע ע"ש טעמו ונימוקו שוב עיינתי בשבו"י ח"ב ס"ס כ"ה וראיתי שגם הוא ז"ל ירד לחילוק זה דדוקא על מתו דמריר ליביה טובא ויש חשש לרב שיוציא כל ממונו מה שהכין לכבוד הרגל ולשמואל לפי שאין המת משתכח מן הלב ואתי למספד ברגל אבל אם אינו מתו רק שמספידו בשביל כבוד תורתו אינו מתעורר ההספד בלבו כ"כ ולא חיישינן וטעם דכבוד התורה כתב רק לסניף בעלמא ע"ש. וכתב עוד בספר אג"א שם דר"ה ויוה"כ אינם כרגלים לענין זה ע"ש:

סימן שמח

מאביהם. עי' בה"ט של הרב מהרי"ט ז"ל ועיין בתשובת בש"ר סי' קכ"ה בהגה"ה כס"ד שם מ"ש בזה:

סימן שמט

א **בין עובד כוכבים**. עבה"ט של הרב מהרי"ט ז"ל ועי' בתשו' אבן שהם סי' ל' שהעלה דמת ישראל אסור בהנאה מה"ת אבל מת עובד כוכבים אסור מדרבנן ומה"ט כתב שם באחד שחלה חולי שאב"ס ואמרו הרופאים שיקח עצם ממת לצורך איזה רפואה או מתכריכי המת דמותר ליקח עצם עובד כוכבים לזה כיון שאינו אלא מדרבנן ע"ש. ועיין עוד בתשו' צמח צדק סי' י"ג ובהג"ה שם. ובתשו' יד אליהו סי' ס"ו ובתשו' פרי תבואה סי' כ"ה ובספר ברכי יוסף להגאון מהר"ר חיד"א ז"ל ובשאילת יעב"ץ ח"א סי' מ"א ובשו"ת תשובה מאהבה ח"א סי' מ"ז ובתשו' הרב הגדול מהר"ר ברוך בעל טעם המלך:

ב **בהנאה**. עי' בה"ט של הרב מהרי"ט ז"ל ומ"ש ומ"מ מותר לאכול המומי"א כו' עיין מענין זה במשנה למלך פ"ח מהל' מא"ס דין י"ח ופ"ג מהל' אבל דין א' ובפ' י"ד דין כ"א. ומ"ש בשם ב"ח בגד של מת כו' עי' בתשו' יד אליהו סי' נו"ן:

ג **כשהם קשורים**. עי' בה"ט ועי' בתשו' אא"ז פנים מאירות ח"ג סי' ל"ג בא' שמת והיה בתוך פיו שן תותבת מאיזה עצם נבילה נשאל הדבר אם ליקח מפיו או לקבור עמו ורצה חכם אחד לומר שיקחו מתוך פיו ולשרפו כמו נויי המת ולא יקבר עמו מכמה טעמים. והוא ז"ל דחה דבריו וכתב שא"צ לשרפו רק יניחו כמות שהוא לקבור עמו ע"ש:

ד **ולכן מותר ליטול טבעות**. עי' בספר בכור שור בחידושיו למס' עבודת כוכבים דף כ"ט ע"ב שכתב דמזה משמע דאם איזה נוי של זהב או מרגליות וכדומה קשור על המת אסור בהנאה ולפ"ד הב"ח (שהביא הבה"ט סק"א) אפי' קלועים בשערות ולכאורה יש לאסור

אפי' הטבעות אם הם מהודקים בחוזק דהא כתב הרא"ש ריש חולין דקשירה דכתיב גבי תפלין היינו שמהדקן על ידו כו'. מיהא עיקרא דהאי פיסקא תמיהא טובא דאנן לא שמעינן בסוף פ"ק דערכין לאסור נויי המת כ"א בתכשיטים כעין גופו כגון פאה נכרית וכדומה דהיינו שן תותבת אבל שאר תכשיטין לא נשמע בשום מקום ותו דלא עדיפי תכשיטי כסף וזהב ממלבושי המת דפשוט אפי' קשורים בו בשעת מיתה לא נאסרו ולא נשמע מעולם מי שאוסר והאריך בזה והעלה דאחרי דהרמב"ם וסמ"ג מתירים אפי' שער מת גופיה וכ"מ דעת התוס' ב"ק דף י' ד"ה שהשור ואף הרשב"א ורמב"ן לא קאסרי כ"א שערות המת עצמו ולא פאה נכרית ולכן יש לסמוך אהמתירין עכ"פ בתכשיטין של כסף וזהב ומרגליות וכדומה דלא מעין גופה הוא דאפילו קשורים בה או קלועים בשעת מיתה יש להתיר אותם ולא להשחית ממונם של ישראל עיין שם:

סימן שנא

א **בטלית שיש בו ציצית**. עי' בשאילת יעב"ץ ח"א סי' קכ"ד שכתב דמי שלא היה יכול לקיים מצות ציצית בחייו מפני אונס שהיה מוכה בידיו וכה"ג אפשר דאין לקברו בטלית לפמ"ש התוס' בברכות ובמנחות דמי שלא נזהר בציצית בחייו אין קוברין אותו בהן דהוי לועג לרש אך אין סברת התוס' מוכרחת כל כך לכן העושה לו טלית לא הפסיד ולזה הדעת נוטה כשהניח ממון לעשות משלו אמנם לגבות מעות לצרכו או לעשות מקופת חברה של ג"ח הנמנע אין לתפוס אותו על כך ע"ש:

ב **שיש בו ציצית**. עי' במג"א סי' כ"ג סק"ב ועי' בתשו' נו"ב תניינא חי"ד סי' ר"ה וסי' ר"ו דהלכה כהני אמוראי דפליגי אר"א וס"ל דכל מתי ח"ל יזכו לעמוד בתחיית המתים ע"ש:

ג **בציצית**. עי' בשאילת יעב"ץ ח"א סי' קס"ו שכתב דאין קפידא אם מלבישים את המת בטלית חדש שלא נעשה לשם מצוה דלא כאיזה לומדים שחשבו שאין להלביש המת כ"א בטלית שלבש אותו בחייו למצות ציצית ע"ש:

סימן שנב

א **בתכריכים יקרים**. עבה"ט ומ"ש מעשה שחפרו המתים כו' דברי השבו"י אלו הבאתי לקמן סימן שס"ג סק"ח ועמ"ש שם בשם שו"ת ארבעה ט"א שחולק עליו:

ב [**בבגדים לבנים**. לשון הלבוש בבגדי פשתן לבנים. וכן הוא בטור בשם הרמב"ם ושם ברמב"ם פ"ד מהל' אבל משמע שגם החוט שתופרין בו יהיה ג"כ של פשתן ולא של מין אחר ע"ש. וז"ל ילקוט ראובני פ' מקץ דע שיש סוד גדול בלבישת בגד פשתן שכל הנפטר

שנתלבש בבגדי פשתן אפילו נפטר בח"ל כל קטיגור נהפך לסניגור ומעלת לבישת פשתן בלא לבוש אחרת ואפילו תינוק שאביו מוחזק שמתו לו בנים הרבה ע"י לילית או רוח רעה תינוק זה בטוח מכל אלו בסגולת לבישת בגדים אלו וסגולת לבישת בגדי פשתן שלובש בגד פשתן לבדו ולא מין אחר עמו אבל נתערב מין אחר אפילו חוט א' פוסל בו כו' עכ"ל ועי' בס' צמח מנחם פ' שלח ובספר אהבת יהונתן פ' הנ"ל]:

ג [**ומדיחים אותו**. עי' בתשובת ח"ס סי' שכ"ח שנשאל אודות הלנת המתים יום או יומים ע"פ פקידות המלכות ורובם מתנוולים ואין רבים רוצים להתעסק בטהרה ולבישה אם יש להתיר לטהרו וללבשו מיד ולהלינו אח"כ ולשנות מנהגם מאז לסמוך הטהרה סמוך לקבורה מפני שדרכו להתנוול בכל שעה ממאכלות ומשקה רפואות והשיב הנה עיקר מנהג סיכה והדחת המת הוא במשנה שבת ס"פ כ"ג סכין ומדיחין וברמב"ם וטוש"ע א"ח סי' שי"א ומשמעות כולם שאין הדחה זו סמוך לקבורה כו' ואך כשאין הקבורה רחוק ממיתה שפיר דמי להמתין עד שעת קבורה מטעם שדרכו לחזור ולהתנוול אך באופי שנשתנה עתה ע"פ הפקודה אזי יש לרחצו ולטהרו ולהלבישו מיד ולכרוך על המלבושים סדין ושוב כשיצא בלעו מפיו יחזרו וינקהו סמוך לקבורה ויסירו הסדין המלוכלך ומלבושיו ישארו נקייה ע"ש]:

ד [**וטחין ראשו**. עי' בתשו' ח"ס סי' שכ"ז שכתב ע"ד למדן א' שהוקם לגבאי דח"ק ורוצה לשנות מה שנוהגין לזלף על אברי המת יין עם ביצים מעורבים ואמר שמצא בס' חכמת אדם שמכוער הדבר הנה חפשתי בס' ההוא ולא מצאתי אך הרי זילוף היין מבואר בירושלמי ספ"ב דשקלים שעושים זילוף על מטתו וביצים כתוב בס' מעבר יבק הגדול כו' ומאן ספון ומאן חשוב לבטל זה בשגם שנזכר ברמ"א ס"ס שנ"ב עכ"ל. ואני חפשתי בס' הנ"ל ומצאתי והוא בקונטרס מצבת משה סי' ח' אך גם הוא ז"ל לא כתב שמכוער הדבר רק על מה שנוהגין שטורפין ביצים במים וכ"א לוקח מעט מן המים ומזה על המת ואומרים שזהו וזרקתי עליכם כו' ע"ז כתב שזהו מחוקות העמים ומנהג מכוער מאד וראוי לבטלו אלא ירחצו בו ראשו ואין זה מכלל הטהרה כלל ע"ש. וכתב עוד בסי' ט' שם דמה שנהגו לקמוץ ידי המת ולתת לתוך ידו שבט עץ וקורין (געפליך) יש לבטל מנהג זה כי צריך שיהיו ידיו פשוטות ואם ירצו להחזיק במנהג יניחו אצלו הגעפליך ולא יכפופו האצבעות וע"ש בתשו' ח"ס שם שדעתו שלא לבטל מנהג זה ע"ש]:

סימן שנד

א **הראשון**. עמ"ש לעיל סי' רס"ה ס"ק ח' בשם שו"ת ברית אברהם חא"ח סי' י"ד דהטעם הוא משום דהחיוב חל מיד בשעה שמת הראשון טרם מיתת הב'. ולפ"ז אם מתו בשבת וחחד מת קודם להשני שניהם שוים דלא שייך ה"ט. שוב עיינתי שנית בספר הנ"ל וראיתי שכתב עוד טעם כדי שלא יסריח זה שמת מקודם א"כ אין לחלק:

ב **מוציאין האשה**. עיין בתשב"ץ ח"ב סי' מ"א שאין חילוק בזה בין ילדה לזקנה למעוברת ומניקה ע"ש:

סימן שנו

ליורשיו. עבה"ט של הרב מהרי"ט ז"ל ועי' ברדב"ז שם סי' רמ"ג שכתב עוד דאם הגבאי רוצה לעכב המותר כדי לעשות לו מצבה והיורש אומר פוק חזי כמה קברות איכא בלא מצבות וגם זה כאחת מהם ינתן ליורשיו ולא יבנה בו מצבה אלא דאם מנהג כל בני משפחתו להיות להם מצבה על קברותיהם הדין עם הגבאי ועושה לו מצבה ע"ש:

סימן שנז

א **להלין**. עי' בתשו' רדב"ז החדשות סי' שי"א שכתב דדוקא אם מלין את מתו כל הלילה עד הבוקר עובר בלאו אבל מקצת הלילה אינו עובר ואפילו איסורא ליכא אלא כדי להיות משובח יש למהר להוציא מתו כדלקמן סעיף ב' ע"ש. ועי' בתשו' חות יאיר סי' קל"ט בדבר יהודי גנב שנתפס ונתלה והשר היה מבקש סך עצום להניחו לקבור בקבר ישראל אם היו מחוייבים להוציא ע"ז ממון הרבה כדי שלא יעברו על לאו דלא תלין. והעלה דלאו דלא תלין אינו רק על מי שמוטל עליו לקברו ולא על אחרים ואין זה שמוטל עליו חייב לבזבז כל ממונו לפייס השר כדי שלא יעבור על לאו זה מאחר דלא עבר הל"ת בפועל לא הוי רק כמ"ע ולא דמי לל"ת בפועל שמחוייב לבזבז כל ממונו כמו שכתב הרמ"א לעיל ר"ס קנ"ז ע"ש. ולפ"ז משמע דעד חומש מחויב לבזבז כמו דמשמע מדברי הש"ך שם דבעשה עד חומש צורך לבזבז. ומ"ש עוד שם סברא דאין כאן לאו לא תלין אפילו על מי שמוטל לקברו מאחר שהיה מעכב ומונע ומפני כך אפילו משום ממון מעכבין קבורה כו' ע"ש לא ברירא לי. גם לשונו מגומגם שם וצריך תיקון ובאמת בח"מ סי' ק"ז ס"ב בהג"ה לא נזכר רק דאין על המעכב עבירה אבל היורש אם אינו משתדל להשוות את הבעלי חובות יש לומר דעובר. ועי' בתשו' בשמים ראש סי' ס"ד דאפילו היה רשע גמור כל ימיו אסור להלינו ע"ש טעמו. ועי' במג"א סי' תקכ"ו שהוכיח דאף בנפלים עובר

על לא תלין. ועי' בשו"ת ארבעה טורי אבן סי' כ"ג דיש להביא ראיה מהתוי"ט בשבת פרק המצניע ושוב דחה זה ע"ש ועי' בחידושי הגאון מוהר"ר יונתן ז"ל על הלכות יו"ט להרמב"ם פ"א דין כ"ג ועי' בשו"ת תפארת צבי חא"ח סי' כ"ז מ"ש בזה להגאון מהר"י ברלין ז"ל. [ועי' בתשו' ח"ס סי' של"ח אודות אשר בס' בכורי העתים נמצא אגרות משנת תקל"ב שהחכם רמ"ד טען להתיר איסורן של חכמי ישראל באמרו כי רופאי זמנינו אמרו שאין נודע גבול המגביל בין חיים למות וא"א לידע אלא בעיכול הבשר והביא ראיה ממתני' סוף נדה הזב והזבה והנדה כו' מטמאין עד שיתעכל (שם איתא עד שימוק) הבשר ועוד מרפ"ח דמס' שמחות שמבקרים על המתים עד ג' ימים ופ"א חי אחד אחרי כן כ"ה שנים והוליד בנים וא"כ ק"ו ומה משום כבודו של מת להביא לו ארון ותכריכים מלינים כ"ש מפני פקוח נפשו ומאז קברו בכוכין והיה אפשר לדפוק על קברו אבל בזמנינו שקוברין בארץ ממש ע"כ החיוב להלינו אלו דבריו. אך הגאון מוהר"ר יעב"ץ מחא ליה מאה עוכלי בעוכלא ולא נשא לו פנים. וגם הוא ז"ל האריך בזה לדחות דברי החכם הנ"ל ושורש דבריו דבלי ספק כשאמרה התורה לא תלין כו' כי קבור תקברנו והעובר על זה בשום מת עובר על עשה ול"ת ע"כ אז נמסר לנו שיעור מיתה אולי היה אז מסורת מבעלי טבעים הראשונים אע"פ שנשכח מרופאי זמנינו ועליהם סמכו חז"ל בהרבה עניני התורה כמבואר פ' ר"ע דף פ"ה ע"א או כי מרע"ה קבל השיעור מסיני או שסמכו עצמן אקרא כל אשר רוח חיים באפו דהכל תלוי בנשימת האף וכמבואר ביומא פ"ה ע"א. ולומר נפל מפולת שאני זה אינו וכי קרא נשמת רוח חיים במפולת מיירי ועוד דבר ידוע בהיפוך כי במיתה פתאומית יש לחוש יותר שנדמה כמת מחמת בהלה וכעין חולי שיתוק (שקורין שלאג) ואפ"ה כשפסקה נשימתו שוב אין מחללין שבת וע"כ כלל הוא לכל המתים שזהו שיעור המקובל בידינו וכל הרוחות שבעולם אם ימלאו חפניהם רוח לא יזיזונו ממקום תורתנו הקדושה וממתני' דנדה אין ראיה כלל. והאי עובדא דמס' שמחות הוא מקרה בעלמא ממקריים הרחוקים א' לאלף שנים ואפילו מיעוטא דמיעוטא לא הוי כמו חוני המעגל שישן שבעים שנה ואינו נכנס בגדר חוששים למיעוט בפ"נ ורק הביא שם האי עובדא יען כי הדפיקה על המתים הוא ממעשה האמורי והיה ראוי לאסור לכן אמר שאין בזה מדרכי אמורי כיון שכבר נמצא פ"א שמצא קרובו חי א"כ המבקר מתו יש לתלות שרוצה לחוש אולי יחיה קרובו אע"פ שהוא רחוק ומוקצה מן הדעת כמו מסמר מן הצלוב וכדומה. וסיים בהא סלקינן אנו אין לנו אלא דברי התורה ולקבלת אבותינו וכל המהרהר מהרהר אחר השכינה ואיסור הלנת מתים במקומו עומד זולת במדינות אשר יש קפידא מהמלכות על ככה. עש"ב:

ב **הלינו לכבודו**. עי' בתשו' רדב"ז ח"א סי' ק"ז שנשאל על אחד שמת בה' בשבת ואביו רצה להמתין מלקברו עד מחר עם דמדומי חמה סמוך להכנסת שבת כדי להצילו מחבוט הקבר אם מותר לעשות כן אם זה נקרא לכבודו וגם אם הועיל להצילו מחבוט הקבר במה שהניחוהו עד סמוך לשקיעת החמה והשיב דאפילו נימא שניצול ע"י כן מדין חבוט הקבר מ"מ אסור לעשות כן ולא נקרא זה לכבודו אלא כגון להביא ארון ותכריכין אבל ענין העונש לא נקרא כבוד וכ"ש שהדבר ברור שלא הועיל כלום להצילו מדין חבוט הקבר מכמה טעמים ע"ש:

ג **לכבודו**. צ"ע אם נמצא הרוג ולא נודע מי הוא ולפי אומדנא נראה שהוא בעל אשה אחת אם מותרים להלינו עד שתבא אשתו אולי תגיד סימנים מובהקים ואפשר שגם זה מקרי לכבודו כדי שבניו יתאבלו ויאמרו קדיש עמש"ל סי' שס"ג ס"ק ז' בשם שיבת ציון:

סימן שסא

א **אם יש חבורות בעיר**. [עי' במג"א סי' קנ"ג ס"ק מ"א שכתב אנשים שהחזיקו לקבור מתים אין יכולים למחות באחרים שבאו לקבור שבעשיית המצוה כ"א רוצה לזכות (משפטי שמואל נ"ו ועי' ב"ז סי' קפ"ב) ובמדינתנו שיש חבורות ממונים לכך נ"ל דצריך ליתן להחברה כמנהגם עכ"ל ועי' בתשו' ח"ס סי' שכ"ט כתב ע"ד המג"א הנ"ל דנ"ל דמיירי באנשים שרוצים להיות גם הם תוך חבורתם והם מונעים אותם ע"כ כתב שא"א להם למנוע רבים מלעשות מצוה. אבל אם האנשים אינם רוצים להיות בתוך החברה נ"ל דלאו כל כמינייהו להפסידם מחזקת מצותם. ומה שרמז המג"א על תשו' ב"ז סי' קפ"ב הנה בח"מ ס"ס קמ"ט פסק הרמ"א דלא כוותיה וכתב עוד מ"מ היה נ"ל לכאורה דהיינו בשגם הח"ק רוצים לעשות בחנם וכמצות ג"ח אז הקדימה להם. אבל כל שהם רוצים בשכר שקצבו להם ואחרים רוצים לעשות בחנם או בזול יותר פשיטא דלאו כל כמינייהו דהנהו להפסיד אחרים. ואע"ג דקי"ל דבני חבורה יכולים להסיע על קיצתם היינו על בני חבורה שלהם וברצון כולם ובהסכמת הת"ח חבר עיר עמהם. אבל לעשות תקנה להוציא ממון על מי שהוא חוץ לחברה שלהם שיתן מכל מת כך וכך ואם לא ירצה לא יהיה שום אדם רשאי לקבור מתו לאו כל כמינייהו כו' ודברי המג"א שם שכתב דצריך ליתן להם כמנהגם אולי כוונתו אם המת שייך לבני ח"ק שעל בני החברה שלהם יכולים להטיל כמו שנהגו אבל על מי שחוץ לח"ק לאו כל כמינייהו. או אפשר ס"ל להמג"א דמה שנהגו להטיל על החוץ לח"ק כ"ז נעשה ונתקן מעיקרא מכל בני הקהלה מסתמא וברצון החבר עיר. ואף אם כן הוא היינו דוקא בשיש קצבה לדבר שכל מי שהוא

חוץ לח"ק יתן כך וכך או מן הממון כך פריצענטין למאה ויהיה דבר קבוע לכל אפיא שוין. אבל כמו שנוהגין בקהלות קטנות שיהיה מכס בלי קצבה וכמוכס העומד מאיליו ישתקע הדבר ולא יאמר ולא ניחא להו למתי ישראל שיתעסקו בהו אנשים כמו אלו כו' עש"ב. ושם בסי' ש"ל כתב שפ"א נתוודע לו שאורח א' בא לעירו ק"ק פ"ב ונפטר שמה ולקחו הגבאים דח"ק מהיתומים שהיו עמו סך שמונה מאות זהובים עבור מקום קבר וצרכי קבורה וכששמעו הדברים האלה עמד מרעיד ושלח לקרוא לראשי הח"ק והיתה תשובתם כי מנהגם מעולם לתת לכ"א קבר בדמים מועטים אך בתנאי שלא יבקש לו מקום ידוע מעליות קברות אנשי השם וכה היה דבריהם עם שני בני המנוח הנזכר אם לא יבקשו מקום חשוב רק לקברו במקום קבורת האורחים סגי להם בסך מועט רק שיקנה מקום קברו. אך אם ירצו מקום לפי כבודו בעליות קברי צדיקים לא ימכרו בפחות מסך אלף זהובים ונשאו ונתנו והתרצו הבנים ליתן סך שמנה מאות זהובים כו' וכתב דאם כדבריהם כן הוא אין ספק שכל מנהגיהם מנהג תורה דמה שנהגו ליקח עכ"פ מחיר מה עבור מקום קבר שרשו פתוח עלי תלמוד ב"ב דף קי"ב ע"א נמצא צדיק קבור בקבר שאינו שלו. משמע שיש קפידא ע"ז שיהיה קבור בשלו וממילא כיון שנותנים לו מקום קבר בשיווי הראוי רק שהיורשים מבקשים לכבד מורישם יכולים בני הח"ק לעלות דמי מחיר הקרקע כנכסי דבי בר מריון ואין אונאה לקרקעות בעלמא מכ"ש במידי דאורחיה למיזבניה בסך מרובה רק זאת לא ידעתי מי נתן להם רשות לקבור איש נכרי אשר לא נודע מה מעשיו אצל אנשים צדיקים ואנשי מעשה וכי הכסף יענה את הכל כו' וגם מה שאמרו שרצו לקברו במקום המיוחד לאורחים שרשו פתוח ע"ד רמב"ן פ' חיי שרה בפ' גר ותושב וז"ל שהיה המנהג להיות להם בתי קברות איש לבית אבותיו ושדה קברות מיוחד וקברו בו כל הגרים עכ"ל. וע"כ אין בידי להוציא מהח"ק מה שכבר גבאו כו' ע"ש באריכות וגם בסי' של"א מזה. ועיין בס' כבוד חכמים דף נ"ז שהאריך ג"כ בזה והעתיק שם תקנת דד"א בענין זה]:

ב **ולפחות ילוונו ד"א.** עי' בתשו' יד אליהו סי' כ"ד שכתב דזה מיירי ביש לו כל צרכו אבל באין לו כל צרכו פשיטא דצריך ללוותו עד קברו וע"ש עוד:

ג **לעמוד מפניו.** עבה"ט בשם ט"ז ומבואר עוד בט"ז דאם המת הוא ת"ח חייב לעמוד מפניו לבד ונפקא מינה אם המתעסקים הם עובדי כוכבים ועי' בתשובת יד אליהו סי' נ"ד שהשיג על הט"ז וע"ש עוד לענין אם צריך לבטל ממלאכתו כדי לעמוד בפני המת:

סימן שסב

א **ולא קברו בקרקע עובר כו'**. עי' בתשו' שבו"י ח"ב סי' ק"א שנשאל אחד שנולד לו מכה ברגלו והוצרך לחתוך לו רגלו אי מחוייב לקבור אותו אבר או לא והשיב דאף דבש"ס כתובות דף כ"ב ע"ב משמע דיש לקברו י"ל אין זה מצד החיוב לקבור ומי שחושש לעצמו משום סכנה אפשר דאינו מחוייב לקבור מ"מ צריך ליתנו בחדר א' שלא יכנסו שם הכהנים כי אבר מ"ה מטמא ע"ש ועמ"ש בסי' שס"ט סק"ג:

ב **לקברו בקרקע**. [עי' בתשו' חתם סופר סי' של"ב שנשאל מרב אחד ע"ד בית הקברות שבעירו רגילים לקבור להניח הראש לצפון ורגליו לדרום ופתח שער הכניסה להקברות היה לדרום ומחמת דוחק המקום שנתמלא רוצים לשנית להתחיל שורה אחרת ממזרח למערב הראש למזרח ורגלים למערב אם יש קפידא לשנות מהרגילות כי בסוגיא דב"ב ק"ב מבואר שלא היו מקפידים בצדדים שהרי חפרו כוכין לאורך ולרוחב המערה אלא שמצא בסוף ס' החיים שכתב לקבור מצפון לדרום ולא כתב שום טעם. והשיב גם בעיני יפלא מאין הרגילות לקבוע תחומין ורוחות בקבורת מתים ובק"ק פ"ב קוברים הראש למערב ורגלים למזרח ומ"מ הנח להם לישראל כו' ומרגלא בפומיה דאינשי דקוברים הרגלים נגד פתח שערי כניסה ויציאה לרמוז האמונה בתחיית המתים שעתיד לעמוד מקברו ולצאת דרך השער כו' והנה כאשר אנחנו השוכנים באירופא רוצים לנסוע לאה"ק יש לפנינו ב' דרכים או לנסוע מצפון לדרום עד הים האמצעי ומשם הופך פניו למזרח א"י או לנסוע ממערב למזרח קישטאנדינא ומשם הופך פניו לדרום ובא לא"י וע"כ נכון לקבור או ראשו לצפון ורגליו לדרום וכמ"ש בס' החיים הנ"ל או ראשו למערב ורגליו למזרח ולפ"ז אין הוכחה מהש"ס דמיירי בא"י דמתים קמים ועומדים בא"י ע"כ אין קפידא ברוחות משא"כ בח"ל ולכן אם רוצים בני עירו להשכיב ראש למערב ורגליו למזרח הוי כמו ראש לצפון ורגליו לדרום ומשום שינוי רגילות אין קפידא כדמוכח בשילהי נזיר כו' ומה טוב אם אפשר שיפתחו עוד שער א' לצד שכנגד רגלי הקבורים לקיים מנהג הנ"ל ואם גם זה א"א לקבור ראש למערב פשיטא דהכל מותר ואין דנין אפשר משאי אפשר וגדולה מזו בש"ך ס"ק ד' ע"ש]:

ג **אין קוברים**. עי' בתשו' שבות יעקב חלק ב' סי' צ"ה שכתב על דבר הרחקת המתים אף שהדין פשוט ומבואר בטור ששיעור הרחקת מתים בין זה לזה הוא ששה טפחים מ"מ פוק חזי מה עמא דבר שקוברין זה אצל זה וזה עג"ז אף שהוא שלא ע"פ הדין נ"ל דנתפשט המנהג לפי שלא לנו ניתן הארץ רחבת ידים לפנינו וכמה השתדלות צריכין בכל המקומות ליתן לנו קצת מקום ודי לעמוד בשלנו במקום מצומצם ודינים אלו לא

נאמרו אלא במקום שהארץ רחבת ידים לפנינו וכה"ג כתב הט"ז סי' שס"ד סק"ב בדין מת מצוה מ"מ מקום שנתיישב בקרוב ואפשר להרחיק יש להרחיק ע"ש:

ד **אין קוברין רשע**. [עי' בתשו' ח"ס סי' של"ג במי שנהרג ע"י רוצח אם לקברו בקברי אבותיו או ליחד לו מקום שם קבר בפ"ע כי שמעו אומרים דין ד' מיתות לא בטלו והמחויב מיתת ב"ד אין קוברים אותו בקברי אבותיו. והשיב שדברי הני אינשי אין בהם ממש וגם ראיה ברורה מש"ס סנהדרין מ"ח ע"א וכתב ובכל זאת אילו לא שאלו את פי הייתי מניח להם מנהגם אבל השתא דאתי לקדמאי מאתי לא תצא הוראה כזאת אלא יקברוהו בקברות אבותיו לפי כבודו הראוי לו ע"ש]:

סימן שסג

א **אין מפנין**. עבה"ט של הרב מהרי"ט ז"ל ומ"ש בשם ח"צ סי' נו"ן מי שנקבר בקרקעות עובד כוכבים יכולין להוציאו משם לקברו בקבורת ישראל. עי' בתשובת תפארת צבי חי"ד סי' נ"ט וסי' סמ"ך שפסק גם כן הכי וכתב עוד דפשוט שאין למנוע לאלו הרוצים להקבר בקבר חדש עבור שימשך עי"ז בזיון להמתים הקבורים בבה"ק ישן דמה להם בזה מ"מ אין רצונם להתבזות ולהקבר במקום זה ואינו מחוייב לסבול אף בזיון מועט בשביל חבירו ע"ש. ועי' בתשו' נו"ב חי"ד סי' פ"ט בשם הגאון מהר"ם פישלש ז"ל ע"ד קהל שקנו קרקע לקברות לא לצמיתות רק למאה וחמשים שנה ואח"כ תחזור הקרקע לבעלים לחרישה או לבנין ועתה קמו בניהם ורוצים לקנות קרקע אחרת שתהא לקנין עולם אם מותר להם לפנות הנקברים שם ולקברם בקרקע זו שיהיה להם מנוחה לעולם והורה לאסור משלשה טעמים וכתב דלא דמי לההיא דתשובת ח"צ דהתם הוי כבודו טפי שלא יהא נקבר עובד כוכבים אצל ישראל משא"כ הכא והסכים עמו בעהמ"ח והוסיף עוד טעם לאסור לפנות עתה כי אולי בריבוי הזמן יחיו מתים או יוכלו לקנות הקרקע לחלוטין אלא שכתב דזה דוקא אם בטוחים שגם אחר כלות הזמן יהיה להם רשיון לפנות עצמות משם למקום אחר קודם שישוב הקרקע לבעליו אבל אם יש חשש שאח"כ לא יתנו רשות לפנותם מותר לפנותם עתה ועכ"פ מכאן והלאה כיון שיש בידם לקנות קרקע לחלוטין לא יקברו עוד במקום הזה. ועי' בשו"ת שבסוף ספר סידורו של שבת תשובה ב' ועי' בתשו' שיבת ציון סי' מ"ג [ועי' בתשו' ח"ס סי' של"ד אודות בה"ק שניתן ליהודים לקבור המתים במגפה ר"ל ולא ניתן לחלוטין לאחוזה וגם אינו מוקף חומה ואינו משומר וע"פ דין של עובדי כוכבים אחר שש שנים מפנים העצמות וזורעים שם והן עתה מצאו מקום שבקל יכולים להשתדל לפנות בה"ק הזה להוציא המתים ולקברם בבה"ק הישנה

ורובם מהמתים במגפה המה מבני העיר שיש להם קרובים שוכבים בקברות הישנה אם מותר לפנות כל הקברות ההם וכתב דפשוט דמותר ומצוה רבה איכא להשתדל בזה ולא מבעיא אותם שאבותיהם וקרוביהם שוכבים בקברות הישנה אלא אפילו שארי מתים כיון דאינו מוקף חומה ואינו משומר ועתידים לחללן אע"פ שאפשר ע"י השתדלות והוצאות מרובים יפעלו לבנות חומה סביב ולסגור ולשמרו ושיהיה מוחלט לאחוזה מ"מ מכיון שהוציאו משם כל האנשים השייכים לאנשי העיר שיש להם קרובים שם ולא נשאר רק אנשים שהתגוררו מי יכול להטיל על הצבור להוציא הוצאות וטירחא מרובה ונמצא נשארו בלי שמירה ועוד כיון שאין הקברות של ישראל הו"ל כצדיק קבור בקבר שאינו שלו עיין ב"ב ק"ב ע"א משא"כ בה"ק הישנה שהיא של החברה כנהוג יש לכל הנקברים שם חלק כמו בהכ"נ של כרכים. ע"כ יהיו זריזים לדבר מצוה זו ע"ש ועי' מ"ש לקמן סי' ת"ג בד"ה המלקט]:

ב **כדי לקברו בא**"י. עי' בתשובת ר"ל בן חביב סי' ס"ג שכתב דאף אם גילה דעתו בחייו בפירוש דלאו שפיר למיסק מיתנא לארעא דישראל (וכדעת רבי בר קיריא בירושל' סוף כלאים) אפ"ה שרי לבנוהי למיסקיה ומצוה קא עבדי מיהו היכא דפקיד לבניו בפירוש דלא לסקוהו אינו רוצה להפריז על המדה ולהורות לבניו שיעברו על דבריו ע"ש:

ג **או שהוא קבר הנמצא**. כתב בר"י מעשה שמכרו ע"י שבעה טובי העיר מקום קבר לאשה אחת בכתב מפורש ושם נאמר המקום ההוא בסימניו ומצריו ויהי היום איש אחד בבלי דעת קבר שמה נפל אשת נראה דמותר לפנות הנפל דקבר הנמצא מותר לפנותו וההיא דבתשו' מהר"ר יחיאל באסאן סי' כ"א הורה על נדון כזה ממש דמותר לפנות ע"ש:

ד **אין מוליכים**. עש"ך דהטעם הוא משום כבוד המתים הקבורים באותה עיר שמבזים אותם שלא להניח אצלם את זה ועי' תשו' זכרון יוסף חלק חו"מ סי' ט' שדחה טעם זה דא"כ אף אם הוא מצוה להוליכו משם לא נשמע לו משום כבוד המתים שבבה"ק שבמקומו (עמש"ל סק"ח) וכתב דנ"ל הטעם משום צער ובזיון המת לטלטלהו למרחוק ואולי בין כך ובין כך יסריח או יכשלו איבריו ויהיה בזיון המת כאשר באמת קרה הדבר פעמים רבות. וע"ש עוד לענין דמי קניית בה"ק וגם הוצאות בנין החומה דלתים ובריח כיצד נגבה אם לפי ערך או לפי נפשות:

ה **ומותר ליתן סיד**. עי' בתשו' שבו"י ח"ב סי' צ"ז שנשאל בשעת הדבר בר מינן שצוה השררה שלא יקברו המת בקברות אבותיו שיש בעיר אם לא שישפוך עליו סיד לעכל ובאם לאו יקברו אותו אל אחד היערים במקום שאין ישוב בני אדם איזה מהם עדיף. והאריך שם לבאר דברי תשו' הרשב"א בזה והעלה דעדיף לשפוך עליו סיד ולהיות קבור

בשכונת קברות ולא יקבר ביערים כקבורת חמור בלי שום שמירה שאפשר שהכלבים יסחבוהו וכיוצא בזה ע"ש. ועי' בס' הר אבל ענף י"א שנשאל מחכם אחד אי שפיר עביד שצוה את בניו אחריו לתת סיד תוך קברו כדי שיתעכל מהרה והשיב אף דדבר זה מותר כמ"ש בי"ד סי' שס"ג מ"מ אין לעשות התחכמות נגד פעולותיו של הקב"ה כו' אמנם מה שהמנהג להדר אחר עפר ארץ ישראל לפזר על גוף המת הוא משום שנאמר וכפר אדמתו עמו ויש לזה יסוד בירושלמי כלאים פי"ב סוף הלכה ג' ע"ש וכ"כ בהקדמת נו"ב תניינא שהגאון ז"ל צוה אחריו שאדמת קודש אשר הכין לו יוזר על גופו ע"ש. ובתשו' נו"ב תניינא חי"ד סי' ר"י נשאל באחד שחלה בחולי אבן ר"ל והרופאים חתכו כדרכם ולא הועיל ומת אם מותר לישראל לחתוך בגוף המת כדי לראות שורש המכה ויבא מזה הצלת נפשות והשיב דאם יש לפנינו חולה אחר בחולי זה מותר ואם לאו אסור ע"ש [גם בתשו' ח"ס סי' של"ו כתב דאי הוי לפנינו חולה שיש לו מכה כיוצא בה ורוצה לנתח המת הלז לרפואתו של זה קרוב לודאי דמותר וכתב עוד בנדון מי שרוצה למכור עצמו בחיותו לרופאים שינתחוהו אחר מותו ללמוד ממנו הלכות הרופאים הנה זה איננו נכנס בגדר פ"נ כלל וכלל וכיון שאין כאן פ"נ איכא משום איסור הנאה וגם משום ניוול אם על ניוול של עצמו לא חס וכל שלא חס על כבוד קונו כו' ע"ש]:

ו **ארון שפנוהו**. עי' בשו"ת תשובה מאהבה ח"א סי' קס"ד שהורה על ארון של מת שהושם בתוכו מת והיה קטן מהכיל והוצרכו לתקן ארון אחר דארון הראשון מותר בהנאה ומכ"ש דמותר ליתן בתוכו מת אחר דאחרי שהארון לא היה מן המדה שלא היה לפי מדת המת אין זה בכלל צר ביה ואזמניה ואע"פ שהניחו לשם בדוחק מעוקם לשאת אותו מפונדק עובד כוכבים לבית ישראל כפי הפקודה בשביל זה לא נאסר דהא דארון ותכריכין של מת וכיוצא בו אסורים בהנאה היינו אם הם ראויים לקבור עמו וע"ש. ועי' ספר הר אבל ענף י"א שחולק עליו והביא דברי הר"ן ס"פ נגמר הדין דמבואר שם דאף לפי שעה צר ביה ואזמניה קרינן ביה ומהך דס"ס שמ"ט אין ראיה דשאני מטה דמזומנת לכל המתים ע"ש עוד:

ז **לפתוח הקבר**. עי' בסוף שו"ת חות יאיר בתשו' הגאון מהר"ד אופנהיים דף רמ"ז כתב בשם הגאון מהר"ג ממיץ בשני מתים שנקברו ושכחו בכ"א להלביש מלבוש א' מן המנהג לתכריכי מתים ומת אחד היה יותר מבן כ' וא' פחות מכ' וצוה לפתוח קבר הקטן להלבישו מה שחסר מן הבגדים דבקטן ליכא חרדת הדין אבל הגדול אין לפתוח קברו מטעם חרדת אימת הדין וכמו שאמר שמואל למה הרגזתני והוא ז"ל הקשה עליו מש"ס ב"ב דף קנ"ה ע"ש ועי' בתשו' חכם צבי סי' מ"ז ועי' בתשו' כנסת יחזקאל סי'

מ"ד מ"ש בזה והעלה דהגאון מהר"ג ז"ל טב הורה בלי פקפוק ע"ש. ועי' בשו"ת שיבת ציון סי' ס"ד וס"ה וס"ו בהרוג אחד שנמצא ולא ניכר בו שום צורת פנים ומתוך הבגדים והכתבים נראה שהוא בעל אשה אחת אשר יצא מביתו זה חצי שנה וקברו אותו ואח"כ באה האשה ואמרה שיש לבעלה סימנים מובהקים בגופו אם מותר לפתוח קברו לראות אחר הסימנים כדי להתירה מחבלי העיגון ודעת הרב מהר"ר אלעזר פלעקלש להתיר דהרי אפילו לקוחות יכולין לומר אנן זוזי יהבינן לינוול ולינוול אם לא מטעם דסימנים עשויים להשתנות כמבואר במס' ב"ב דף קנ"ד וא"כ האשה הזאת שלא תהיה עגונה כל ימיה תוכל לומר מה לי בניוולו וסימנים אלו אין משתנים לעולם ובפרט שזה גם לכבודו שבניו יתאבלו ויאמרו קדיש. והרב המחבר נר"ו חולק עליו והעלה לאסור וחזר הרב מהרא"פ והודה לדבריו מטעם דשם יודעין בודאי שזהו המת אלא שנסתפקו אם הוא קטן אבל בנ"ד שמא הוא אחר והניוול בחנם ודאי אין להתיר ע"ש. שוב ראיתי בתשו' כנסת יחזקאל חלק אה"ע סי' מ"ו בד"ה אמנם משם שכתב בפשיטות דמותר לפתוח הקבר לראותו כדי להתיר אשתו ואין לאסור מטעם למה הרגזתני דאף לקברו בשלו מותר לחטט קברו ק"ו להתיר אשתו ע"ש מיהו אין ראייתו מוכרחת:

ח **הקבר**. עבה"ט של הרב מהרי"ט ז"ל שכתב בשם שבו"י ח"ב שאלה מ"ג (צ"ל ק"ג) במעשה שחפר המתים והפשיטום ערומים דמותר לחפור ולפתוח קבריהם לראות אם הם ג"כ ערומים ודוקא במתים שנקברו מקרוב כמו חדש ימים אבל אותן שנקברים מקודם אין לחפור כלל מכמה טעמים ע"ש ועי' בשו"ת ארבעה ט"א סי' חי"ת שחולק על השבו"י ופסק דאין לפתוח שום קבר ע"ש:

סימן שסד

א **דהקרקע שלקחו**. עי' בתשו' רבינו עקיבא איגר ז"ל סי' מ"ה שכתב דאם יש עפר אחר עליו ויש לתלות שהעפר האסור נתבטל ברוב עפר המותר אף אם אינו בבירור שיעור ביטול מותר לדרוס עליו וכ' עוד לולא דמסתפינא הייתי אומר דמ"ש הטור בשם ר' ישעיה שהעפר שמכסין בו את המת כו' י"ל דוקא כשיעור כסוי פני המת שזהו לכבוד המת אבל מה שהוא למעלה מזה י"ל דעושים שיהא הקרקע שוה שלא יפול הנופל ואם כן מה שחופרים עתה לפינוי המתים מתערב זה עם זה והוי רוב. אולם מדברי הט"ז א"ח סי' תקכ"ו ס"ב ובמג"א שם סק"י לא משמע כן ע"ש:

ב **לישב על האבן**. עי' בתשו' יד אליהו סי' נ"ד שהביא דיש שני טעמים על זה אחת מחמת איסור הנאה וא' משום דהוא בזיון למת ונ"מ דלילך ע"ג הקבר משום הנאה ליכא

דהא אי לא הוי הכא כלל קבר היה יותר טוב לילך על הארץ ואינו אסור רק משום כבוד המת ע"כ משום מצוה מותר לילך אבל לישב ע"ג הקבר דבזה יש הנאה דאילו לא היה קבר לא היה ראוי לישב עליו אסור משום הנאה ובזה לא מהני שום מצוה ע"ש:

ג **ומתירין**. עי' בתשובת הרדב"ז ח"ב סי' תשמ"א שכתב דאנו נוהגים בזה להחמיר שגם המצבה היא בכלל איסור הנאה ע"ש. וכתב בספר בר"י מעשה באלמנה שציוותה להניח אבן על קבר בעלה ואחר ימים הלכה על קבר בעלה וראתה שהאבן היא קטנה ורצתה להחליפה באחרת יפה הימנו ולהוסיף מעות למוכר האבנים לכבוד בעלה נשאל מורי ז"ל אי שרי לעשות כן כיון שהיא אינה נהנית כלל מהאבן הזאת ואדרבה היא מוסיפה מעות לכבוד בעלה או דילמא כיון שאין נותנין לה האבן אחר בסך מעות שהיא מוסיפה אלא ע"י האבן הזאת שנותנת למוכר שימכור למת אחר הרי היא נהנית באבן זו שנאסרה בהנאה וגם המוכר אותה אח"כ משתכר באיסורי הנאה והאריך מורי ז"ל בתשובה כ"י והעלה דאסורה למכור או להחליף בשום אופן דבכל גווני הנאה מקרי והרב מהר"י נבון בספרו קרית מלך רב ח"ב סי' כ"ז צידד להתיר בדין זה להלכה ולא למעשה ע"ש [ועי' בתשו' חתם סופר סי' של"ה אודות חומת בה"ק שנהרסה ובנו אחרת טובה הימנה תחתיה אם מותרים זט"ה לבנות מהאבנים הישנים בית שער לכניסת בית החולאים לפי מה שנוהגים להחמיר במצבת הקברים. והעלה דפשוט להתיר מכמה טעמים ויכולים הגבאים שהם כמו זט"ה לשנותה ולבנות האבנים והלבנים לבנין אחר הצריך לצבור ע"ש]:

ד **קבר הנמצא**. עי' בתשו' חות יאיר בתשובת הגאון מהר"ד אופנהיים במעשה בעיר אחת שנפל בהכ"נ שלהם ורצו לבנות מחדש וחפרו בעומק כמו קומת איש לבנות היסודות ונמצא בקרן מערבית דרומית עצמות מתים מחוץ לחפירת היסוד והשליכו האומנים ראש המת ואברים ובצד מזרחית רחוק ה' אמות חפרו שם ונמצא ב' קברים וא' רחוק מחבירו ו' אמות ובכותל מזרחית נמצא קבר א' ראשו של מת מונח תוך ב"ה ורגליו לחוץ ובכותל צפונית רחוק כמו ו' אמות מקבר שנמצא בכותל מזרחית נמצא בחפירת היסוד ג' קברים והיו סמוכים זה לזה באורך כמו שתי אמות וכמו רוחב אדם ולא נמצא שום קרש ולא חרס ולא היה ניכר צורת קבר ויש עובד כוכבים זקן מסל"ת שעובדי כוכבים נקברו שמה בעת מלחמת השוידי"ן והנה יש לספק בזה הרבה. א' די"ל דהוא שכונת קברות כיון שנמצא יותר מג' ואסור לפנות ואף דקי"ל במס' נזיר דס"ה וב"ב דף ק"א דאם יש בין זה לזה מד' אמות עד ח' ה"ז שכונת קברות וא"כ בנ"ד שרחוקים יותר מן ח' אמות באמה בת ו' טפחים וגם אותן קברות שבצד צפון אינם רחוקים ד' אמות

אינו שכונת קברות אך י"ל דזה השיעור הוא לפי מנהגם לקבור במערות אבל כעת בכל ענין הוי שכונת קברות וא"כ אסור לפנותו ואם פינהו מקומו טמא ואסור בהנאה. ועוד אף אם נאמר שאין זה שכונת קברות כי קברות עובדי כוכבים היא אי צריכה בדיקה בב"ה כדי להציל הכהנים מטומאה. ועד היכן יבדוק ועד כמה יעמיק ועד כמה יטפל בזה. והוצאה זו על מי רמיא על הכהנים לחוד או על כל בני הקהלה. והאריך מאד לבאר שיטת רש"י ושיטת הרמב"ם ושיטת תוס' בשם ר"י בזה והעלה דבנ"ד אין שכונת קברות כמבואר בנזיר ס"ה דאם נמצא שום שינוי בקבורה שיש ידים מוכיחות שהוא עובד כוכבים מספיקא לא מחזיקין בשכונת קברות ואם כן בנ"ד יש ג"כ ידים מוכיחות שהם עובדי כוכבים כי ישראל כולם נקברים בחדא מחתא ובסדר א' מונחים ודרכיהם זה לקבור שלא כסדר ועוד מאחר שלא נמצא שום חרס או קרש או צורת הקבר שהרי מנהג ב"י תורה ליתן חרסים ע"ג העינים ואת"ל שהיו ישראלים ונקברו בשעת הדחק בעתים אשר לא כסדרן בעת מלחמה או דבר ר"ל הרי מפורש במס' שמחות דבשעת דבר ומלחמה אין חזקה לקברות. נמצא דפשיטא דמותר לפנות וגם מה שנמצאו בקבר א' הצפונית עצמות ממתים הרבה היא ג"כ הוכחה שהרי אין דרך יהודים לקבור בקבר א' מתים הרבה כדלעיל סי' שס"ב. ונוסף ע"ז שיש עובד כוכבים מסל"ת שהמה עובדי כוכבים ואיסור פינוי הוא רק מדרבנן מהמנינן לעובד כוכבים מסל"ת. וא"צ בדיקה סביב הקברים כי הכהנים מותרים להלוך כדלקמן סי' שע"ב ואף הרא"ש שם מודה בנ"ד שהוא ספק דלמא אין כאן קבר ועצמות כלל. וגם התפיסה א"צ ליטול ולענין אם המקום מותר בהנאה פשיטא דמותר אף אם היו ודאי ישראלים דהא מסקינן בש"ס דדוקא בקבר בנין אבל במחובר אין בו איסור הנאה מכ"ש בנ"ד דקרוב לודאי שעובדי כוכבים המה ובפרטות שמותר לבנות בהכ"נ דמצות לאו ליהנות ניתנו אך כל זה לעיקר הדין אמנם כדי שלא יהא מקום קדוש ובית תפלה במקום חשש טומאה יש לחפור ולבדוק על כל פני הבהכ"נ לארכו ולרחבו בערך אמה וחצי כדרך שחופרין שאר קברות וכל העצמות שנמצאו יפנו ואם לא ימצאו העפר טהור וסביב לב"ה מותרים להלוך בלא בדיקה כאשר נתבאר. אמנם באשר שבמקום א' קברו עצמות המתים ובאותו מקום אסור לכהנים ליילך דאף ודאי קברי עובדי כוכבים נכון ליזהר מכ"ש כאן שיש קצת ספק שמא ישראלים הם ע"כ יפנו עוד מאותו המקום או יציינו על המקום ההוא. ולצורך החפירה צריך שיתנו כל הקהל אף הישראלים והלוים כדאיתא בח"מ סי' קס"ג ס"ג ובפרט בנ"ד שישראל מוזהר ג"כ על הטומאה ברגל וגם מצווים ישראלים לשמוע ברכת כהנים וכל שאינו

שומע במזיד אינו בכלל ברכה א"כ בחדא מחתא המה לשלם מקופת הקהל מה שחופרין בב"ה ע"ש באריכות גדול. ועי' עוד בתשובת אבן שהם סי' יו"ד וי"א וי"ב באריכות:

ה **ליולדת שמתה**. עי' בתשובת שמן רוקח ח"ב סי' י"ג שנשאל באשה מעוברת שמתה ואי אפשר בשום אופן להוציא ולדה אם יש לפתוח את בטנה ולהוציא את ולדה והשיב דבגוף המנהג שנהגו להרעיש ע"ז נעלם ממנו מקום מונח לזה ובש"ס משמע איפכא דניוול הוא להוציא ולדה אחר מיתה ולפ"ז גם לעכב קבורתה אין מהראוי לעבור על הלנת המת ובפרט בנשים אך הואיל וכעת הנהוג להרבות מפעלות להוציא ולדה יש לעכב קבורתה עד יום שלישי ולאיים עליה בכל איומים ולהרבות מפעלות מה שיש באפשרי ואם ח"ו בתוך הזמן לא תצא ולדה אז יש לקברה כך ולא לפתוח בטנה ולזלזל בכבודה ח"ו ע"ש:

ו **שנפל ומת**. עבה"ט ועי' בתשו' חינוך ב"י סי' צ"ה במי שנטבע בנהר ר"ל והורה לטהרו ולהלבישו תכריכין ואף אם יצא דם ממנו לאחר מיתה ומעשה שהיה קול רעם והמית לאחד והסכימו הגאונים מהר"ר אפרים ומהר"ר ישעיהו בעל של"ה ז"ל באם נמצא רושם מכה וחבלה בגופו דאפקי דמים אזי נדון כהרוג ובאם לאו הוא כשאר בני אדם ע"ש:

ז **קבר לאביו**. עי' בשו"ת שיבת ציון סי' נ"ח באחד שהזמין אבן לציון על קבר אביו ונחצב בו שם אביו ומפני איזה סיבה לא אסתייעא מלתא להעמיד האבן הזאת לציון על קבר אביו ונתעכב הדבר כמה שנים וביני ביני נשכח מקום קבר אביו ובהמשך הזמן מת גם הבן רשאים בניו של הבן ליקח אבן הזאת להעמידה לציון על קבר אביהם למחוק שם אבי זקינם ולחקוק בה שם אביהם. ודעת מורה א' לאסור כמו בחוצב קבר לאביו דמצבה דמי לקבר כמ"ש הרמ"א בס"א דמצבה אסורה בהנאה כמו הקבר עצמו אך עכ"פ היורשים רשאים למכור האבן לצורך מצבה למת אחר כמו בקבר והסכים עמו בעל המחבר נר"ו במה שאוסר להעמיד על קבר הבן אך במ"ש דמותר להיורשים למכור לצורך מת אחר חולק עליו דמ"ש בטור וש"ע אבל אחר מותר ליקבר בו אין הכוונה דאפילו הבן עצמו רשאי ליתן קבר זה לאחר אלא מיירי שחצב קבר לאביו במקום הפקר או בבית עלמין השייך לצבור ויש רשות לכל אדם לקבור מתו במקום הזה לכן כתבו דאחר מותר ליקבר בו אבל הבונה קבר לאביו בשדהו פשיטא דאסור למכור או ליתן לאחר וא"כ בנ"ד אסורים למכור המצבה ואף שעתה גם הבן מת מ"מ גם בני בנים חייבים בכבוד זקינם כמ"ש הרמ"א לעיל סי' ר"מ סעיף כ"ד (עמש"ל סי' קס"א סעיף ו' בזה ודו"ק) ומ"מ העלה דהמורה להתיר להיורשים למכור המצבה הזאת למת אחר אין לתפוש עליו דיש לו עמודי עולם לסמוך להקל היינו דעת הרא"ש שהמצבה אינה נאסרת כלל והרי דעת

התוס' דכל שלא נאסר אין בו משום כבוד אביו וגם לצרף דעת מהרי"ק דבני בנים אין חייבים בכבוד זקינם ולפי הנראה אף איסור זה הוא רק מדרבנן לכן המיקל לא הפסיד וכתב עוד דמה שהרמב"ם וטור וש"ע נקטו החוצב קבר לאביו היינו לשון הת"ק דרשב"ג בברייתא בסנהדרין דף מ"ח ולא כרשב"ג דאוסר גם בחוצב אבנים לאביו אין זה מלתא דפסיקתא ותליא בהני דעות אם הא דקיי"ל כ"מ ששנה רשב"ג במשנתינו הלכה כמותו הוא דוקא במשנה או גם בברייתא ע"ש:

סימן שסז

א **של מת**. עי' בתשו' מהריט"ץ בחידושיו לפרק איזהו נשך דף י"ב שכתב דהא דאסור לקרות ולהניח תפילין תוך ד"א של מת היינו מי שהיה חייב במצות אלו בעת שהיה בחיים ואחר מיתתו נעשה חפשי מן מצות אלו הוי לועג לרש לועג אבל אשה וקטן שפטורים בחייהם אין זה לועג לרש ע"ש ועי' בצל"ח ברכות דף ג' ע"ב ובדף י"ח דפשיטא ליה דגם במת קטן ואשה הוי לועג לרש ע"ש ועי' בס' ישועות יעקב מהגאון דלבוב נר"ו בא"ח סי' ע"א סק"ו מ"ש בזה:

ב **ויקרא בו**. עי' בתשו' נו"ב תניינא חלק א"ח סי' ק"ט שנשאל אם הולכים בעת צרה להתפלל על קברי צדיקים אם נכון ליקח עמהם ס"ת לבית הקברות והשיב דמדברי התלמוד והפוסקים אין מפורש אם באחיזה לחוד יש גם כן איסור אלא שלשונו של הרמב"ם בהלכות ס"ת משמע לאיסור ועכ"פ חלילה לעשות כן דמבואר בזוהר פ' אחרי שאם ח"ו הספר ההוא חסר אות אחת גורמים רעה גדולה ח"ו וא"כ הרי אין לנו ס"ת שיהא בדוק בחסרות ויתרות עיין שם:

סימן שסח

א **אין נוהגין בהם**. [עי' בתשו' חתם סופר סי' של"ה שכתב והיינו אפילו שלא ע"ג קבר אלא מקום שהוקצה לבה"ק לרבים נאסר בקדושת בה"כ וביאר דבר זה יפה באורך בש"ג פ' נגמר הדין. והסברא נותן כך דכל שהוקשה למצותו להתפלל בתוכו או ללמוד בתוכו או לקבור בתוכו הכל הוקצה למצותו ואין ניאותין בהם. ועובדא דהאי חסיד במסכת ברכות שלן בבה"ק י"ל חכמים ותלמידים שרי כמו דשרי בבה"כ (בא"ח סי' קנ"א ס"א) עכ"ד ונראה דדוקא היכא שכבר נקבר באותה השדה אפילו מת א' אז נאסר כל השדה אבל אם לא נקבר עדיין שום מת רק ייחדוה לבה"ק לא נאסר כמ"ש בא"ח סי' קנ"ג ס"ח

בענין בה"כ דאינו קדוש עד שיתפללו בו וע"ש בס"ה ובאחרונים שם. איברא דמלשון הש"ג שם לא משמע הכי ע"ש והדברים ארוכים ואכמ"ל]:

ב **ולכן אם צריך**. [עי' בתשו' חתם סופר סי' שכ"ז שכתב דה"ה במקום שהחיים יודעים כולם שכך מנהגם וידעי במיתתם שכך הוא ומוחלים על כבודם הכל מותר מאחר שאין כאן איסור הנאה אלא משום כבוד מתים. וכתב עוד דלכאורה הרמ"א כאן אזיל לשיטת המתירים לעיל ר"ס שס"ד תלוש ולבסוף חברו אך באמת הוא אפילו לדעת יש אוסרים שם דמ"מ לא נאסרו עשבים הגדילים כו' ולכך נוהגים בני ח"ק למכור העשבים לצורך מתים ותכריכיהם או לצורך רפואות חולים ועניים ומנהג ישראל תורה ואין להרהר ע"ש]:

ג **לרפואה שרי**. עי' בשו"ת שיבת ציון סי' ס"ב שכתב דזה דוקא אם הרפואה הוא דוקא מהקבר ולא ממקום אחר אבל אם יכול למצוא אותן עשבים לקנות בגינה ובשדה אף שצריך הוצאות ממון בלקיחת העשבים אסור ללקוט אותם עשבים בבה"ק ע"ש:

ד **אבל בלא"ה א"צ למחות**. עי' בשו"ת שיבת ציון שם במעשה שמושל העיר רצה לעשות דרך רבים בבה"ק של היהודים והדרך יעבור על הקברים ברצפת אבנים. ודעת הרב מהר"ר איסרל ליסא שאין הקהל צריכין לבזבז הרבה להכביד על אנשי הקהילה להוציא הוצאות מרובים כדי לפעול להסב ולנטות הדרך מעל בה"ק וכמ"ש הרמ"א כאן והוא מתה"ד סי' רפ"ד. והרב המחבר נר"ו האריך לסתור דברי התה"ד וסיום דבריו אם אין אני כדאי לחלוק על פסק הרב התה"ד מ"מ הבו דלא לוסיף עלה דהיינו שאין יד הקהל משגת וגם שהוא להצלת הקברות מידו שאם ימנעו מלרעות שם בהמות של מושל יש לחוש שיקח מהם הקברות וגם שם מה שהיה עבד המושל רועה בהמות בבה"ק אין זה דבר המתקיים כי למחר יהיה עבד אחר או מושל אחר אשר לא ירעה בהמות שם אבל בנ"ד לעשות דרך על הקברים שהוא דבר המתקיים לעולם ואיכא בזיון המתים כל שעה וגם יש לחוש שברוב הימים יחפרו שם בדרך ויוציאו עצמות המתים והם ישליכום לחוץ לכן צריכים להשתדל בזה ולהוציא הוצאות כדי יכלתם אף שיכבד העול על הצבור ואם יעלה הוצאות יותר מכדי יכלתם טוב לפנות אותן קברות למקום המשתמר. וע"ש עוד בסי' ס"ג שנשאל על כיוצא בזה בבית קברות ישן אשר פסקו לקבור שם מתים יותר ממאה שנים ואדון העיר רוצה להרחיב בנין ארמונו והוא צריך לאותו בה"ק להכניסו תוך הבנין ורוצה לקנותו במחיר כסף או בחליפין על שדה אחרת וא"א ליהודים לסרב בזה פן יהפך להם לאויב ובידו להמציא להם צרות רבות וגם בידו ליקח בחזקה שלא ברצונם והשיב דאם לא היה כאן חשש רק שיקח בחזקה שלא ברצונם היינו אומרים מוטב שיקח השר בע"כ ולא ימסרו לו ברצון אך כיון שיש לחוש שיהפך לבבו ויכול להסתעף מזה

כמה תקלות ליהודים לכן אם אפשר להם להפוך לבב השר בריצוי כסף שיבטל דעתו שלא להכניס את בה"ק לתוך בנינו צריכים להתאמץ בזה ואף להוציא הוצאות הרבה ואם א"א אזי יראו עכ"ת לפנות הקברים עד מקום שידם מגעת ויקברו עצמות מכל קבר וקבר בפ"ע בביה"ק החדש ויזהרו שלא יקברו משני מתים בקבר אחד ע"ש:

סימן שסט

א **הכהן מוזהר**. עי' ב"י מה שהקשה על הטור שכתב מכאן אזהרה כו' ועיין בס' גבולות בנימין פ' אמור שתירץ ע"ז בטוב טעם בשם אביו הגאון מהר"ר שמחה ז"ל:

ב **במת**. עי' באר היכיטב בשם ט"ז אפילו נפל ועי' ברמב"ם רפ"ב מטומאת מת מפורש שם דאע"פ שלא נתקשרו איבריו בגידין מטמא באוהל וכתב המשנה למלך שם דבציר מארבעים יום אינו נקרא נפל ואינו מטמא ע"ש. ועי' בתשו' נו"ב חיו"ד סי' צ"ז שנסתפק אם צריך ריקום וכ' דמ"מ פשיטא לדידן שא"א בקיאין בבדיקת השפיר לידע אם הוא מרוקם כל שמפלת אחר מ' יום מטמא באוהל וצריך הכהן לפרוש אם לא שודאי הוא פחות מארבעים יום לשימושה. וכתב עוד דאשה שילדה ולד שיש לו צורת חיה ועוף אינו מטמא באוהל ומ"מ צריך הכהן לפרוש משפיר שאחר מ' יום ולא הוי ס"ס שמא לא נתרקם ואת"ל נתרקם שמא היה צורת חיה ועוף דהוי ספק חסרון ידיעה ועוד רוב נשים ולד מעליא ילדן וצורת חיה ועוף לא שכיח ע"ש. ועי' בתשובת צמח צדק סי' י"ג שנשאל אזור העשוי מעור האדם אי שרי לכהן לחגור אותו והשיב דלפי דברי השואל דפשיטא ליה דלישראל ודאי שרי ולא בא בשאלה אלא אי שרי לכהן נראה דאסור לכהן לחגור אותו מדרבנן כמ"ש הרמב"ם פ"ג דטומאת מת דעור האדם אסור לכהן ואפילו עבדו אסור מדרבנן ולפ"ז אם צריך לאזור ההוא לרפואה מותר לחגור בו אך באמת נראה דאפילו לישראל אסור משום דמת אסור בהנאה ועור המת כבשרו ואסור מדאורייתא וא"כ אפילו לרפואה אסור ע"ש ועמ"ש לעיל סי' שמ"ט סק"א. ועי' בשאילת יעב"ץ ח"ב סי' קס"ט שהעלה דמת הנשרף במקרה ע"י דליקה או כגון הקדושים הנשרפין לפי מנהגיהם כהן מטמא לאפרו אף אם יש לו קוברין ישראלים אלא היכא דאיחרך איחרוכי בזה יש להחמיר שלא במת מצוה והיינו בכולו קיים וחרוך אבל בנחסר טהור ושוב הביא דברי ס' לה"פ שאסור לכהן לטמא לאפר המת והשיג עליו ע"ש באריכות:

ג **לאבר מ"ה**. עי' בתשו' נו"ב תניינא חיו"ד סי' ר"ט שכתב דכהן שנחתך רגליו ויש עליהם בשר באופן שמטמאים דפשוט שאסור להכהן להחזיקם אצלו כדי להראות אשר נעשה בו למען יכמרו רחמים עליו דאף באמ"ה של עצמו מוזהר ע"ש ועי' בס' הר אבל ריש ענף

י"ח שכ' דאם לאו אבר שלם הוא רשאי ליגע בו ולא שייך כאן חצי שיעור כיון דליכא אבר שלם לא חל שם טומאה עליו ע"ש:

ד **וכן שדה**. [עי' בתשו' ח"ס סי' של"ז בכהן אחד שנכנס לחצר אחת של ישמעאל ומצא שם מצבת אבן טמונה בקרקע והפכה על גבה ונמצא כתוב עליה פ"נ איש הגון ר' זכריה בן ר' ידידיה נפטר בעי"כ קנ"ט לפ"ק. וזה הוא יותר מתט"ו שנים והישמעאל בעל החצר אמר שמקובל הוא מאבותיו מעולם שהיה שם ובסביבות בית הקברות של ישראל. והישמעאל הזה מהימן להאי כהנא אך אנו מקובלים שהעיר הזאת נתיישבו ישראל שם מאה שנים לכל היותר ועתה מה יהיה דין הכהנים או הכהן הזה דמאמין להישמעאל. והנה מה שמקובלים היהודים שלא היה שם קהלה קודם מאה שנה אין מזה הכרח כי ידוע שהיו קהלות גדולות בגלילות האלה בשנים קדמוניות וגורשו היהודים וחזרו ונתיישבו ולכן צריכין לעיין בהך מילתא בג' ספיקות. א' אם נאמין שהיה שם קברות כלל. ב' אם היה שם אולי כבר פינו עצמות משם. ג' אם לא פינו משם אולי כבר נרקבו והיו כלא היו דאע"ג דמלא תרווד רקב מטמא היינו שנקבר בארון של שיש ערום וזה לא שכיח. והאריך בזה בעוצם חריפותו ובקיאותו ומסיק דמטעם לתלות שכבר נרקבו ליכא להתיר דאוקי להאי גברא ר' זכריה אחזקת צדקות וכשרות שלא היה בו קנאה ואין עצמותיו מרקיבים עד שעה א' קודם תחיית המתים. וגם מטעם לתלות שמא פינו העצמות אע"ג דסברא גדולה הוא שפינו דממ"נ אי יצאו ישראל מדעתם מן הארץ ההוא בודאי לא הניחו הקברות בידיהם כו'. ואי גורשו מן הארץ פשיטא דחטטו שכבי והוציאו לחוץ עצמות טרם זרעו ובנו כו' מ"מ אין להתיר די"ל הא דמצינו דהקילו כדאמר ר"ל בנזיר עילה מצאו כו' היינו משום שהוא ספק טומאה בר"ה אבל האי עובדא דילן בחצר שהוא רה"י לטומאה אפשר דלא תלינן להקל שמא פינן. אך יש להתיר מחמת ספק הא' דשמא לא היה שם טומאה מעולם דאוקי קרקע בחזקת טהרה ובחזקת בתולה שעדיין לא נחפר בה קבר ואף שהוא חפורה לפנינו בחריצה או בנין ממ"נ אי חפרה בעומק בודאי מצא העצמות ופינן ואי לא חפרה כ"כ בעומק תו נימא אוקי מכאן ואילך אחזקתיה ולא צריך בדיקה כלל כל היכא דאיכא חזקה וליכא חזקה אחרת מנגדתה כהסכמת מג"א סי' תל"ז סק"ד ואין לומר דאיכא כאן חזקה מנגדתה דהמצבה כאן נמצאת וכאן היתה מעולם ושם מקום קבורה ז"א דאדרבה נימא פה היה מקום דירת איש מסתת אבנים וחוצב מצבות או שזה היא חצר בה"ק והועמד שם האבן ולא הספיקו להעמידו והכל בחזקת טהרה ומה שחוץ לחצר הוא ספק ברה"ר וספיקו טהור ומזה הטעם אין צורך לטפל אם דברי הישמעאל בזה יש ממש אע"ג שפשוט שדבריו כלא היה אך אפילו היה

ישראל האומר כן הלא לא יאמר דבר ברור שבזה המקום ממש היה קבר אלא שהיה המקום הזה קברות ויש במשמעות זה שהיה חצר בה"ק ועוד דאין עד א' נאמן להוציא דבר מחזקת טהרתו וגם יש לצרף הספיקות הנ"ל שמא פינן ושמא נרקבו אע"פ שכבר נדחו מ"מ חזי לאצטרופי ושרי לכהנים בלי פקפוק לכנוס בחצר ההוא ומ"מ אם יכול בנקל לומר להישמעאל לחפור בעומק אולי ימצא שם עצמות מה טוב וגם אם ירצה הכהן להחמיר שלא לפסוע על מקום האבן וד' אמות בסמוך לו מכל צד תבא עליו ברכה ע"ש באריכות]:

ה **ארץ העמים**. באה"ט של הרב מהרי"ט ז"ל בשם שבו"י שגם בזה"ז כו' ועי' בשבו"י ח"ב סי' צ"ח שגדול אחד השיב עליו בזה והוא ז"ל חזר וכ' להעמיד דבריו וסיים הלואי שיהא כל שמעתין ברירין כדבר זה דדין ארץ העמים נוהג בינינו אף בזה"ז דלא כדעת אחרונים שנמשכו בזה אחר דברי מהרש"ל ע"ש:

סימן שע

וטוב להחמיר. עבה"ט בשם ב"ח ועי' בתשו' בית יעקב סי' ק"ל שכתב דלדעת הב"ח דמדינא צריך ליזהר ואם הטעם משום טומאה יש לאסור לכהן שהוא רופא מומחה לטמא לגוסס ליכנס לביתו לעשות לו רפואה ע"ש טעמו ועי' בנ"צ דחיתי דבריו והעליתי דלכ"ע מותר הרופא כהן ליכנס לביתו של גוסס לעשות לו איזה רפואה אף אם יש רופא אחר שאינו כהן ע"ש [שוב נדפס תשובת חתם סופר וראיתי בסי' של"ח כתב ג"כ דפשוט יותר מביעא בכותחא דאפילו להפוסקים דכהן אסור ליכנס לבית הגוסס מעיקר הדין מ"מ משום ספק פ"נ שרי ויכניס ויעסוק ברפואתו אם אנו רואים שצריך לרופא וגדולה מזו דאפילו אחר שהחלטנוהו מת אם אירע שהרגישו בו שום נדנוד ורפרוף ימהר הכהן ויחוש ויכנוס משום ס"ס דפ"נ אמנם בענין אם יש רופא אחר שאינו כהן מפקפק שם משום דליכא מאן דס"ל כל התורה הותרה אצל פ"נ ורק דחויה היא עי' בראש פ' יה"כ סי' י"ד. ולא ידענא מדוע לא הזכיר מהא דסימן רכ"א ס"ד דמבואר שם דזה לא תלי כלל אם הותרה ואם דחויה משום דלא מכל אדם כו' וע"ש עוד בנידון עיר א' שהרופא כהן ומנימוסי המדינה שאין המתים נקברים עד אחר שבדקו הרופא ומעיד עליו שנתייאש אם מותר לכהן הזה לכנוס ולבדוק. ועלה ע"ד רב אחד (שמו פלאי) להתיר לו אפילו ליגע והוא ז"ל שפך סוללה והאריך בביטול של דבר שחלילה וחלילה להרהר בזה ואין שום היתר כלל ובסוף כתב שאח"כ התבונן דהרופא הזה לא ביקש ולא שאל והוא מהמון הפריצים והשאלה הוא מכשירי יראי ה' אי מותר להם לקרוא לו או אסור משום לפני

עור ומשום מסייע ידי עוברי עבירה ואם כך הוא נ"ל אם אפשר להם להשתדל לסלקו מכל וכל מה טוב ואם א"א א"כ הרי המתים מוטלים בבזיון בלי קבורה וה"ל מת מצוה שאין לו קוברים שכהן מטמא לו ונהי שאין זה היתר והתנצלות להכהן מ"מ כיון שהוא אינו שומע לקול מורים ואין בידינו לסלקו א"כ לדידן ה"ל מת מצוה ומותר וזה היתר ברור ע"ש באורך]:

סימן שעא

א **ליכנס**. עבה"ט בשם הרוקח ועי' במג"א בא"ח סי' שמ"ג ס"ב שהקשה עליו דהרי בלא"ה מותר דטהרה בלועה אינה מיטמאה והניח בצ"ע ע"ש ועי' בתשובת רדב"ז החדשות סי' ר' שהקשה ג"כ הכי על הרוקח ומתרץ דהרוקח מיירי באשה שקרבו ימיה ללדת ויש לחוש שמא יוציא הולד ראשו ונמצא שהוא כילוד ואינה טהרה בלועה ומש"ה כתב דאפ"ה לא חיישינן דאכתי איכא ס"ס וע"ש עוד ועיין בתשובת ש"ב גבעת שאול סי' נ"ג שתירץ ג"כ הכי ועי' בתשו' נו"ב תניינא חיו"ד סי' ר"ז ובשאילת יעב"ץ ח"ב סי' קע"ז [ובתשובת ח"ס סי' שנ"ד]:

ב **טפח על טפח**. וכתב הרמב"ם פי"ד מטומאת מת דין א' בד"א בעשוי לתשמיש אבל נקב העשוי לאורה כגון שפתוח לאויר שיעורו כפונדיון ע"ש עוד והביאו ג"כ התפל"מ:

ג **לא בטלו**. עי' בתפל"מ דדוקא אם סתם בכלים שאינם מקבלים טומאה דינא הכי אבל באוכלים אף שסתם כל הנקב בעינן שיבטל להיות שם עולמית ע"ש ועי' בתשו' בית יעקב סי' צ"ג:

ד **המקבל טומאה**. עי' במשנה למלך פי"ב מהלכות טו"מ דין ב' לענין דבר המקבל טומאה מדרבנן אי חוצץ או לא ע"ש ועי' בתשו' נו"ב חי"ד סי' צ"ז אביאנו לקמן סק"ט:

ה **בפני הטומאה**. עבה"ט של הרב מהרי"ט ז"ל ומ"ש בשם מהר"י הלוי אסור לסתום בשבת כו' עי' בשער המלך פ"ב מהלכות יו"ט הלכה י' מה שהקשה עליו:

ו **אא"כ יכול לעמוד**. עט"ז ועי' בתשו' אא"ז פנים מאירות ח"ב סי' נ"ג שהשיג עליו גם על הדרישה שהביא הט"ז בסק"י:

ז **הבית טהור והעליה טמאה**. עי' בשו"ת ארבעה טורי אבן סימן י"ג מ"ש בזה:

ח **ויש מתירין**. עי' בדגול מרבבה שהכריע להקל כיש מתירין אלו. ועי' בתשו' מהרי"ט ח"א סי' צ"ו שכתב דודאי אילו היה טעם המחמירין משום סוף טומאה לצאת היה העיקר כדעת יש מתירין והיה ראוי לבטל המנהג אך באמת הטעם הוא שמא יביאוהו בפתע פתאום ויאהיל עליהם ואף שלא מצינו שחשו חכמים בדבר מ"מ נכון ליזהר במצות כו'

וכתב דמש"ה הורה אביו הרב המבי"ט ז"ל במעשה שמת אחד היה בבתים שסביבות השכונה באויר החצר ומופלגין מפתח החצר ומבתים שסביבות החצר והורה לכהן א' שהיה חוץ לחצר שיכנס ביום השבת לביתו ולא יחוש לחומרא של המנהג מאחר שלא נהגו אלא מפני החשש שמא יבא עליהם המת בטוחים הם בשבת שלא יבא ע"ש שמביא ראיה לזה. ועי' עוד בתשו' יריעות האוהל סי' ל"ג מ"ש לתרץ תמיהת הח"צ ז"ל וכוון בזה לדברי הדגמ"ר ע"ש. ועיין בשאילת יעב"ץ ח"א סי' קנ"ט:

ט **שפתחיהם פתוחים**. עבה"ט בשם ש"ך וט"ז ועי' בתשו' נו"ב חי"ד סי' צ"ד שהאריך בזה והעלה כדעת הש"ך דדלת חוצצת מפני הטומאה והצירים המחוברים לא מעכבי וגם יכול הכהן לעשות דלת לפנים מדלת כדי שיוכלו להביא לו איזה דבר וטרם יפתחו דלת הפנימית יסגרו החיצונה אמנם צריך ליזהר שצירי הברזל שעליה סובבת הדלת יהיה תחלת עשייתם לקבעם בדלת שאם תחלת עשייתם לכלי כבר ירדה עליהם טומאה ושוב אף שקבעם במחובר לקרקע הרי הם בטומאתם ודבר הנסמך בהם אינו חוצץ ע"ש וכתב עוד בסי' צ"ה וצ"ו שאין חשש אם הדלת עשויה בזכוכית להביא אורה כי אף שכלי זכוכית מקבל טומאה ואפילו מגבו מ"מ הא הנך זכוכית לאו כלי קיבול נינהו ופשוטי כ"ז טהורין וגם אין לחוש אחרי שההכרח לעשות חריצין בעץ שבו יקבע הזכוכית הוא בית קיבול וזה מחלוקת הקדמונים בית קיבול העשוי למלאות אי שמיה בית קיבול חדא דנראה להכריע שמקבל טומאה מדרבנן אבל לא מה"ת וא"כ אין חשש לענין לחוץ בפני הטומאה אלא שאין רצוני להכריע ולכן בתחלה יש לקבוע הזכוכית ע"י מסמרים קטנים של עץ ולא יעשה נקבים לקבוע בהם המסמרות כו' אמנם בלא"ה מה שיעשה מתחלה לקובעו במחובר אינו מקבל טומאה ע"ש:

י **לבוד להחמיר**. עי' בתשו' שער אפרים סי' קי"ט ובמ"א בא"ח סי' תק"ב סק"ט ובספר באר יעקב [ובתשו' ח"ס סי' ש"מ] מה שכתבו בזה:

יא **וכאילו נוגעים**. עי' בתשו' גבעת שאול סי' מ' שכתב בכהן שמת א' בבית הסמוך לביתו שגגיהם נוגעים זה בזה ואשת הכהן חלתה בעת ההיא כמעט נטתה למות ושאלה על בעלה מדוע לא בא הביתה לסעודה כי היה בשבת קודם סעודת שחרית וכל שערי תירוצים ננעלו ועיקר הטעם לא יכלו להגיד לה כי המת הוא אחיה ושמא תטרף דעתה. גלל כן ההכרח שבעלה יבא לביתו מפני פקוח נפש. ונסתפקו מה לעשות אם לצוות לעובד כוכבים להסיר אותו מקצת הגג המאהיל על בית הכהן או עדיף טפי שיכנס לביתו בלי שום תיקון דטומאת אהל הוא ג"כ מדרבנן כמ"ש הש"ך בסי' שע"ב סק"ב. וכתב דעדיף טפי לצוות לעובד כוכבים להסיר האוהל כי מ"ש הש"ך דטומאה כזו היא

מדרבנן ליתא ואפילו לדבריו מ"מ הך איסור דאמירה לעובד כוכבים קילא טפי מטומאת אהל דהתם כל שעה ושעה איסורא קא עביד כ"ז ששוהה באוהל המת משא"כ באמירה לעובד כוכבים דלא עביד איסורא רק פעם אחת ע"ש עוד:

יב **לכוף לקרובי המת**. עי' במג"א סי' שי"א ס"ק י"ד שכתב דאם יש כהן חולה שאינו יכול לצאת מביתו כופין הקרובים להוציא המת מביתו כדי שלא יעבור לאו דאורייתא ע"ש ועי' בשו"ת דת אש סי' ח' באשת כהן שילדה בן זכר שאירע המילה בשבת ובליל שבת מת אחד בשכונתה שמאהיל על בית היולדת ואבי הבן הוא מוהל בעצמו וכתב דכופין את הקרובים להוציא המת מהבית חדא דהעיקר כדעת הטור לקמן סי' שע"ג שב"ד מצווים גם בקטנים להפרישם מטומאת המת וא"כ הרי התינוק כמו כהן החולה שאינו יכול להוציאו מן הבית ועוד כיון שאבי הבן מוהל בעצמו ועליה רמיא המצוה וא"כ אין יכולים למול התינוק בביתו כי האב כהן וע"כ צריכים למולו בבהכ"נ וא"כ יהיה אסור שוב להחזירו לביתו אל אמו דהוי כמו שמטמאים אותו בידים דאסור לכ"ע ע"ש:

יג **של מת**. עי' בס' חומות ירושלים סי' ו' שכתב דצ"ע בתוך ד' אמות של קבר עובד כוכבים (נראה דמיירי שאין הקבר מכוסה דאיכא ג"כ חשש מגע או אפשר דתיבת קבר ט"ס הוא וצ"ל של עובד כוכבים) אי אסור למקרב או דוקא בטומאת אהל החמירו ד' אמות שלא יאהיל ע"ש מ"ש בזה:

יד **של קבר**. עי' בתשו' ר"ל בן חביב סוס"י קמ"ג שכתב דמה שלא כתב הרמב"ם ז"ל שהקבר תופס ד"א לטומאה אלא כתב המת תופס כו' אולי הטעם הוא דדוקא תופס המת ממקום שהוא בו ד"א לא ממקום הקבר ע"ש:

טו **ליכנס בה**. עבה"ט ועי' בתשו' רדב"ז החדשות סי' ק"א:

סימן שעב

א **ללמוד תורה**. עי' בספר מראה הפנים על הירושלמי פ"ג דברכות ד"ה ר' יוסי הוי יתיב מתני שכתב בכהן היושב ושונה בבית שאין בו אלא טומאה דרבנן (כגון בסוף טומאה לצאת לדעת הש"ך שהביא הבה"ט סק"ב וכמ"ש שם סק"ג) אפשר דאינו מחויב להפסיק ולצאת ע"ש. ועי' בתשו' חות יאיר ס"ס קי"ב שכתב שראה בכמה קהלות ביו"ט שבא השמועה שנפטר ילד סמוך לבהכ"נ מיד רצים כל הכהנים חוצה ומבטלין מצות דוכן אף שיש מקום לפקפק מאחר שאין כאן רק טומאה דרבנן כמ"ש הש"ך וגם לא נקרא הכהן השוהה עובר בל"ת בפועל רק דבזה י"ל דאין עבירה כלל אפי' בעשה כו' ע"ש מיהו אם השמועה באה לאחר שקרא הש"ץ כהנים צ"ע:

ב **לעבור**. עבה"ט ועי' בתשו' בתי כהונה בית דין סי' כ"ג שכ' דמה שנהגו איזה כהנים להשתטח על קברי צדיקים אין להם על מה שיסמוכו דאי סמכי אהא דאיתא במדרש הובא בילקוט משלי סי' ט' דאמר אליהו אין טומאה בת"ח ליתא שכבר כתבו התוס' בפ' המקבל (בבא מציעא דף קי"א) ובפ' הבע"י דף ס"א שהיה דוחה אותו ועיקר טעמו משום דהוי מת מצוה והאריך לבאר מי הכריח להתוס' לפרש כן ואי סמכי אהא דאיתא פ' מי שמת מדלגין היינו ע"ג ארונות כו' א"כ ה"נ כיון דרוב ארונות יש בהם חלל טפח הרי אין כאן טומאה דאורייתא ולהשתטח על קברי צדיקים לא גזרו הא ליתא דהנך כולהו משום מצוה או כבוד הבריות אבל להשתטח על ק"צ לא מצינו בזה מצוה ידועה או כבוד חכמים ועוד דילמא לא נקברו כלל בארונות או נרקבו והוי כקבר סתום דהוא טומאה דאורייתא ולכן שלא כדין עושין הנוהגין כן ע"ש באריכות:

ג **עם המת**. עבה"ט סק"ב בשם ש"ך ועי' במגן אברהם סימן שי"א ס"ק י"ד שחולק על הש"ך במ"ש דבבתים הסמוכים ליכא אלא טומאה דרבנן דזה אינו ע"ש [גם בתשובת שער אפרים ס"ס צ"ג תמה על עמיתו הש"ך בזה ועי' בש"ת בא"ח סי' קכ"ו סק"ה שכתב דבדברי שמואל סי' רמ"ח מיישב דגם] הש"ך מודה בזה ולא איירי אלא בסוף טומאה לצאת כמ"ש וכ"כ בס' חכ"א. [וכ"כ בתשובת חתם סופר סי' ש"מ ותמה שם על הפ"י בחי' לברכות ט' וסוכה י' וי"א ור"פ הישן שנמשך אחר פשטות דברי הש"ך ועייל פילא בקופא דמחטא ע"ש ועי' בתשו' משכנות יעקב ס"ס ע' מ"ש בזה. עוד האריך בתשו' חתם סופר שם בדין טומאה הנמשכת ע"י ביבים הקמורים ובאים תחת הקרקע דהוא ג"כ דאורייתא ודלא כתשובת פ"י שהובא בס' מאמר מרדכי ע"ש] ועי' בתשו' שער אפרים סי' צ"ג במעשה שהיה רחוב מוקף בתים והלך שם כהן אחד לבית א' ואמרו להכהן שיש פה מת ויצא מן הבית ועמד תחת הרקיע באמצע הרחוב ולא יוכל לצאת מן הרחוב כיון שהוא מוקף אהלים וזה היה בחודש שבט בעת שהקור גדול ושבת היה ומוכרח לעמוד שם כל יום השבת וליל מוצאי שבת עד יום א' אחר חצות אם רשאי לעבור תחת האוהל לילך לאיזה בית או לא והאריך לבאר אם יש כאן איסור דאורייתא או לא שנוכל להתיר לו ולא נמצא שם סיום התשובה מאת הרב המחבר ז"ל ובנו בהג"ה שם צידד להתיר ע"ש ועי' בת' חות יאיר סי' קצ"א שנשאל על ענין כזה ממש והעלה ג"כ להתיר לרוץ החוצה דרך בית אחד וכתב דכ"ש אם יצטרך הכהן הלז לנקביו אם אין בחצר בית הכסא של כבוד ונראה שאפילו אם יצטרך לקטנים כו' ע"ש ומשמע דה"ה אם בימות החמה והחמה זורחת עליו או גשמים יורדים עליו דמותר ג"כ עיין בא"ח סוס"י ת"ד בהג"ה ובסי' ת"ו. ועי' בס' הר אבל ענף י"ח שכתב בשם ס' נוהג כצאן יוסף בכהן שהוא בבית

המוקף מחיצות ובנוים בתים סביביו והכהן הוא דרך משל בחדר שבצד מזרח והמת הוא בחדר שבצד מערב ואז אין הכהן יכול לצאת לחוץ לרה"ר או לחדר אחרת. תקנתו שיניח קרש אחת מפתח החדר שהכהן שם או מחלון אותו החדר עד שער החצר ואז יכול הכהן לילך מהחדר תחת הקרש עד שיבא לשער החצר דאז חשיב הכל אוהל אחד ויכול לילך תחתיו עד שיגיע תחת תקרת שער החצר ואז יכול לצאת לרה"ר ע"ש:

ד **אבל אם כבר כו' כהן שהוא ישן כו'**. עי' בס' משנת חכמים ריש הלכות יסוה"ת בצפנת פענח שם אות ט"ז שכתב דממרוצת לשון הרמ"א ומבעל תה"ד בתשובה וממהרי"ל מבואר דאף שנכנס תחלה בהיתר שהיה חי בעת ההיא ומת אח"כ ואף שמת פתאום דלא עשה שום איסור בהליכתו לבית ולכאורה יש לדון בזה כיון דתחלת כניסתו בהיתר לא יהא השהיה ששוהה אח"כ כמעשה ובשב וא"ת אמרינן דגדול כבוד הבריות ודוקא אם הכניסה היה באיסור אף שהיה שוגג חשיב השהיה כמעשה אבל אם היה בהיתר לגמרי לא חשוב השהיה כמעשה עיין ביבין שמועה שם שהאריך בזה:

ה **אסור להמתין**. עי' בדגמ"ר שחולק ע"ז וכתב דעכ"פ מותר ללבוש הכתונת דלא כתה"ד ורמ"א ע"ש וכן בתשו' אא"ז פנים מאירות ח"ב סי' כ"ז השיג על הרמ"א בזה גם הגאון מהר"ר עוזר ז"ל בחידושיו למס' ברכות חלק על מהרא"י והעלה דינא דיכול הכהן לשהות עד שילבש החלוק ובתי שוקיים אבל אסור לשהות כדי ללבוש גם שאר הבגדים אך בתשובת יריעות האוהל סי' ל"ב האריך בזה והשיג על מהר"ר עוזר הנ"ל והעלה הלכה למעשה כדעת מהרא"י והרמ"א ז"ל דאסור לו להשהות כלל אלא ילך משם תיכף בהיותו ערום ע"ש גם בתשובת חות יאיר סי' צ"ה וצ"ו יישב הקושיא על הרמ"א ז"ל [ועי' בתשו' משכנות יעקב סי' ע' מ"ש בזה] ועי' בתשו' תפארת צבי חי"ד סי' נ"ז ובתשו' מקום שמואל סי' ז' ועי' במגן אברהם סי' י"ג סק"ח:

ו **נכון ליזהר**. עי' בתשובת ושב הכהן סי' ע"ה שהעלה דמדינא יש לפסוק הכי ע"ש ועי' בתשובת פאר הדור להרמב"ם סי' נ"ז:

ז **מלילך עליהם**. עמ"ש לעיל סי' שע"א ס"ק י"ג:

ח **שיש מקילין**. [עבה"ט ועי' בתשו' ח"ס סי' של"ט ע"ד כהן שיש לו חולי נכפה ר"ל מסוכן מאד ולפעמים נופל באחת הפחתים ונמצא בספר שיתן ידו ליד מת ויאמר לחש קח ממני החולי שאינו מזיק לך ולי אתה מטיב וכבר ניסה א' רפואה זו ונתרפא אם מותר הכהן לסמוך לטמא עצמו במגע על מת ואם היה הרפואה בדוקה פשוט דכיון שיש סכנת נפשות בהחולי (עמ"ש בת' הנ"ל סי' ע"ו הובא לעיל סי' קנ"ה ס"א בד"ה סכנה) אין לך דבר שעומד בפני פ"נ אך נראה שאין הרפואה בדוקה כ"כ אי יש לסמוך על

הספק. והעלה להתיר לעשות פעולה הנ"ל אם יארע יום שמת עליו מת ישראל בשכונתו באופן שנטמא באותו יום ושוב יש לסמוך ארש"י ור"ת כו' ע"ש ועי' בס"ק שאח"ז]:

ט **ונכון להחמיר**. עי' בדגמ"ר שכתב וז"ל ולדעת הראב"ד פ"ה מנזירות הלכה י"ז דהיכא שכבר טמא שוב אינו מוזהר על הטומאה א"כ כהנים בזה"ז אינם מוזהרין על הטומאה ואף דלא קי"ל כהראב"ד מ"מ במת עובד כוכבים איכא ס"ס כו' ולכן נלע"ד דמי שרוצה לסמוך בזה להקל לענין טומאת אהל אין מוחין בידו. ושוב כתב דכל מה שכתבתי נמשכתי אחר דברי המל"מ פ"ג מאבל דלדעתו סובר הראב"ד שאין איסור כלל לכהן שכבר נטמא לטמא עצמו אבל עכשיו נתתי אל לבי שאולי לא אמר הראב"ד אלא לענין חיוב מלקות כו' ולכן הדרנא בו מלהתיר לכהן לילך על קברי כו' עכ"ל ע"ש. [ועי' בתשו' ח"ס סי' של"ט כתב עליו שלא ירד לעומק והביא דהראב"ד בתמים דעים סי' רל"ו פסק להדיא כהרמב"ם ורוב הפוסקים ע"ש וגם בתשו' הקודמת בד"ה ומ"ש. עוד הביא שם דברי הרא"ש בהלכות טומאת כהנים סי' ו' דמייתי דעת ר"ת (בשבועות י"ז ע"א ד"ה נזיר ועי' בהגהות מהר"י ברלין שם) דבאותו יום שנטמא הכהן שוב אין באותו יום תוספת טומאה ומה"ת מותר לטמאות עצמו עוד. וכתב דר"ת מפרש סוגיא דנזיר מ"ב ע"ב כפירוש רש"י שם נמצא לר"ת ורש"י אי נטמא כבר באותו היום שוב אין כאן איסור דאורייתא וכ"פ ר"א ממיץ בס' יראים סי' שי"א ע"ש והמל"מ בפ"ג מאבל לא ידע אלא דעת הראב"ד ולא דעת רש"י ור"ת ורא"מ. ומסיק במקום ספק סכנה (עי' בס"ק שלפני זה) יש לסמוך כו' ע"ש היטב. ועי' בתשו' שבו' ח"ב סי' צ"ח במ"ש בענין כהני ח"ל אי מותרים לטמאות בטומאה דרבנן. וגם בתשו' ח"ס סי' של"ז מ"ש בזה]:

סימן שעג

א **על הקטנים**. עי' בתשו' ושב הכהן סוף סי' נ"ו שנסתפק לדעת הרמב"ם שכתב בפ"ב מהלכות אבל דטומאת כהן לקרוביו הוא משום אבילות וכל היכא שאין מתאבל אסור לטמאות לפ"ז בקטן צ"ע אם מותר להטמא לקרוביו דקטן א"ח להתאבל וא"כ יהיה קטן חמור מגדול בענין זה או י"ל להרמב"ם שכתב שאביו חייב להפרישו כדי לחנכו והחינוך הוא שיזהר לקיים המצוה כשיגדיל וכיון דבגדלות מטמא לקרוביו לא שייך לומר בו חינוך והניח בצ"ע ע"ש:

ב **פסולה**. עיין מ"ש הב"י בבדק הבית משם הא"ח ועייו בספר שער המלך פ"י מהלכות אישות בקונטרס חופת חתנים סעיף ד' מה שתמה עליו:

ג **ארוסה**. עיין במשנה למלך פ"ב מהלכות אבל שנסתפק אם נתקדשה קדושין דרבנן מהו מי אתי קדושין דרבנן ודחי עשה דלה יטמא או לא והביא ראיה דאין כח בקדושי דרבנן לדחות העשה דלה יטמא ע"ש [] אבל אין ראייתו מכרעת דהגמ' דיבמות שהביא שם לא מיירי אלא שאין בכח קידושי דרבנן לעבור על ל"ת דלא יטמא משא"כ הכא י"ל דיש בכח קידושי דרבנן לדחות העשה דלה יטמא בשב ואל תעשה]. וכ' עוד שמה שלא נסתפק אפילו בנשואה וכגון קטנה שנשאה דנשואיה דרבנן היינו משום דנשואה פשיטא דאינו מטמא לה משום טעמא דבעולה דקי"ל דאינו מטמא לאנוסה ולמפותה ואפילו נכנסה לחופה ולא נבעלה ג"כ אינו מטמא לה אחיה דכל נשואה בחזקת בעולה ע"ש:

ד **שלא לטמאות רק לצורך**. כתב הגאון ז"ל מליסא בסדור תפלה שלו דמ"מ בחול מותר להיות בבית המת שמצוה לטמא לו אף שאחרים עסוקין עמו מ"מ צריך להיות שם שאפשר שיצטרכו שום דבר לצורך ארון ותכריכין וכדומה הוי לצורך קבורה ומותר להיות שם ע"ש:

ה **לספק**. עי' בתשו' ב"י סי' ק"ל שכתב דהא דפסקינן כאן דאינו מטמא על הספק כגון ס' בן ט' כו' דוקא האב על הבן אינו מטמא אבל הבן מטמא לשניהם משום גזירת הכתוב דגבי אב הס' כודאי ע"ש. ועי' בנ"צ שהשגתי עליו:

ו **מאביו**. עיין במה שכתבתי לעיל סימן שס"ט סק"ג בשם נו"ב:

ז **אלא לשלם**. עי' בתשו' הרדב"ז ח"ב סוס"י תשל"ב שכ' דאם נמצאו התכריכין שלימים והדבר ספק אם הוא שלם או מפורק האיברים תלינן להקל ומטמא לו ואם הדבר ידוע שנתפרקו אבריו אע"פ שכל אבריו מונחים בתוך הארון אינו מטמא לו כדעת המחמירים בזה ע"ש ראייתו [ועי' בתשו' משכנות יעקב סי' ע"א]:

סימן שעד

א **מת הנמצא כו'**. [עי' בתשו' ח"ס סי' שמ"א אודות אחד מאנשי חיל בארץ תוגר שמת בבתי החלאים ויודע הדבר לג"ח מבני עמינו ויבוקש הדבר וימצא כי הוא מהול ויחקרו אצל שומר החלאים ואמר כי לא נודע לו ממנו כי בא אליו בחליו והנה נמצא לו דמות פסל קשור בצוארו כנהוג אצל בעלי דת ההוא ונסתפקו אי שפיר דמי להתעסק בקבורתו והורה צורבא מרבנן להשתדל בקבורתו וכן עשו וגם הביאוהו לקבר ישראל ועתה פקפקו איזה לומדים על הוראה זו. והוא ז"ל האריך בזה והעלה דודאי מחוייבים להתעסק בקבורתו לא מבעיא אם נמצא מת שלא במקום קביעות אנשי החיל אלא אפילו

מת במקום קביעותם גם כן איכא כמה טעמים לחיוב לעסוק בקבורתו ולכן יפה עשו בזה שהשתדלו בקבורתו אך מה שקברוהו בקברי ישראל שלא כדין עשו דאין קוברין רשע אצל צדיק הוא איסורא דאורייתא מהלל"מ והולכין בספיקו להחמיר. איברא אחרי שכבר נקבר אין נראה לחטוטי שכבי מספיקא ושב ואל תעשה עדיף עש"ב]:

ב **ארוסה לא.** עי' בתשו' פרח מטה אהרן ח"ב סי' ק' דשומרת יבם שמתה אין היבם מתאבל עליה ע"ש ועי' בתשו' משאת משה יו"ד סי' כ"ז חלק עליו והסכים דחייב להתאבל אך בתשו' נחפה בכסף יו"ד סי' א' הובא בס' בר"י שקיל וטרי בכל דבריו ומסיק כדברי הרב פרח מ"א שאינו חייב להתאבל ע"ש:

ג **חמיו וחמותו.** עיין בשו"ת תשובה מאהבה ח"א סי' קע"ה שכתב במי שמת אשת אביו בחיי אביו דצריך לנהוג מקצת אבילות עד מוצאי שבת הראשון דאם משום כבוד חמיו וחמותו מראין אבילות דאינו אלא סמך בעלמא מכ"ש כבוד אשת אביו שהוא מן התורה מאת אביך ובדקדוק גדול נקטו הרמב"ם וש"ע לקמן ס"ז אבל על קורבא דקידושין שלהם כגון כו' והשמיטו אשת אביו ובעל אמו וחמיו וחמותו כי אלו אע"פ שהמה מפאת קורבה דקדושין מ"מ מתאבל עליהם משום שהוא חייב בכבודם ע"ש:

ד **נהגו שכל קרובי המת.** עי' בשו"ת אדני פז סי' י"א שכתב במי שמת לו קרוב מפסולי עדות במקום אחר ויש לו מתאבלין פה שאין יודעים מזה עדיין שאין צריך לשנות בגדיו כפי המנהג בשבת ראשונה כיון דעיקר מנהג זה הוא משום כבוד המתאבלים וכן משמע ברמ"א דכתב משום כבוד המתאבלים עמו א"כ הכא דאינם מתאבלים פשיטא דפטור ואפילו איסור יש משום זלזול כבוד שבת ע"ש. ולי נראה דמ"ש רמ"א ומ"מ נהגו מיירי אפילו באין כאן קרובים המתאבלים וכן מבואר בד"מ ע"ש א"כ צריך לשנות בגדיו:

ה **שבוע הראשונה.** עיין בתשו' אא"ז פנים מאירות ח"ב סי' מ' דאם אירע רגל שמבטל גזרת שבעה אז הקרובים שחייבים מדינא להתאבל ישנו קצת בגדיהם אבל אותן שאינם חייבים אלא משום כבוד פטורים ע"ש:

ו **קצת בגדיהם.** עבה"ט סק"ו בשם ש"ך מה שהשיג על המ"ב שכתב שאין להחליף כלל מבגדי חול לשבת באותן שמתאבלין ועיין בדגמ"ר שהסכים עם המ"ב וכתב שגם בדברי הרמ"א ז"ל יש ט"ס שבתה"ד ובד"מ כתוב וגם לא יחליפו בגדיהם כו' ע"ש:

ז **להתאבל על מי שא"צ.** עיין בתשו' בשמים ראש סי' קכ"ג שכתב דמ"מ להתנהג בכל דיני שבעה לא יאות והדיוט הוא העושה כן ע"ש:

ח **ויום שלשים בכלל.** [עיין בתשו' ח"ס סי' שמ"ג בנידון תינוק שמת ביום ל"א ללידתו טרם הגיע שעה שנולד בה. והורה רב אחד להתאבל עליו דאין מחשבין שעות וערערו

עליו כיון דעכ"פ איכא פלוגתא בתוס' ערכין ל"א א"כ נהי דסוגיא דעלמא דלכל מילי לא בעי משעה לשעה מ"מ לענין אבילות דקי"ל הלכה כדברי המיקל באבל היה לו להקל והוא ז"ל האריך בזה ומסיק דטב הורה דצריך להתאבל בכה"ג חדא דע"כ לא פליגי אלא בשנים אבל בימים לחשוב שעות ליומא ליכא פלוגתא כלל. ולכ"ע לא בעי מעל"ע ומש"ה פשיטא דשמעתין פ' ר"א דמילה (שבת קל"ו ע"א) דשמונה ימים דבהמה איננו מעל"ע ודלא כפמ"ג לעיל סי' ט"ו (עמ"ש בפ"ת שם סק"ב) ועוד דהא התוספות הקשו בכמה דוכתי הא רובא בני קיימא ילדו ותירצו משום חשש חומרת יבום כו' וכיון דהתם גופא לא מחשבינן שעות א"כ איך נקל ונחשוב שעות באבילות ועוד דלא אמרינן הלכה כדברי המיקל באבל אלא בפלוגתא דאינו נוגע רק לענין אבילות אבל בפלוגתא במילי אחרינא ומסתעף מיניה דיני אבילות ולשאר מילי כבר אפסיק דלא מחשבים שעות אע"ג דמסתעף מיניה חומרא לענין אבילות לא ניזל לקולא דאלת"ה גם לענין פדיון בכור נמי נימא מת ביום ל"א קודם זמן לידתו נאמר הלכה כדברי המיקל לענין ממון לנתבע ויפטור האב מפדיונו ויטעון קים לי וזה מבואר הביטול אע"כ כיון דפלוגתתם לאו לענין ממון איתשל וכ"כ מורי ז"ל בהפלאה ספ"ק דכתובות וה"נ דכוותיה ע"כ הוראת הרב בלי שום פקפוק עש"ב]:

ט **חדשים גמורים**. עי' בתשו' מעיל צדקה סי' ה' שכתב באשה אחת שטבלה לבעלה בכ"ה בניסן ונזדקקה לו בכ"ז בו ובבוקר נסע בעלה ממנו לדרכו ונשתהה בדרך עד סוף ימי אלול והיא נתעברה מביאת ימי ניסן והוכר עוברה והרגישה בו לפעמים בימים אשר בעלה חוץ לביתה ואח"כ בליל ר"ח שבט המליטה ולד נגמר בשערו וצפרניו וחי שמונה ימים והלך אח"כ לעולמו ושנה הזאת היה חשוון וכסליו וטבת חסרים ונסתפקו אם חייבים להתאבל על תינוק זה אי בעינן הני ט' חדשים כולם בני שלשים יום שלמים ואכתי חסר שני ימים או לא והשיב דחייבים להתאבל עליו אחרי שכבר ידע בבירור שימי עיבורה ללבנה נשלם לה ועוד לה ימים יתרים מקרי כלו חדשיו ע"ש:

י **ספק בן ט' לראשון**. עי' בשו"ת השיב רבי אליעזר סי' ז' אות ל"ב שכתב דין חדש הא דגבי ספק בן ט' לראשון או בן שבעה לאחרון נותנים עליו חומרי שניהם היינו דוקא היכא דהיתה בפנינו כי מלאו שלשה חדשים ולא ניכר עוברה ואז איתרע לה רובא אבל היכא דלא היתה בפנינו עד אחר שלשה חדשים דנשואי שני. תלינן דנתעברה מהראשון והוא בן תשעה כדרך רוב הנולדים וא"כ אין נותנין עליו רק חומרי הראשון ולא חומרי השני רק לענין ירושה אינו יורש אף את הראשון דאין הולכין בממון אחר הרוב אבל לענין איסורא בודאי הולכין אחר הרוב ואמרינן דלתשעה ילדה והוא מהראשון ע"ש:

יא **מתאבלין עליו**. עט"ז הטעם ועיין בס' תבת גמא בסוף הספר חקירה ששית שכתב דדוקא בשניהם קיימים הדין כן דגנאי הוא אבל אם מת אחד אין השני חייב להתאבל דאין גנאי דתולין שהיה של השני ובמידי דרבנן ספיקא לקולא. וכתב עוד שהבן הספק חייב להתאבל על שניהם אם מתו ואם אחד מת כשהיה קטן אפשר אינו חייב להתאבל על השני. וע"ש עוד לענין אם זינתה ונשאת תוך ג' חדשים:

יב **משום ביעתותא**. [ואם עבר הזעם בתוך שלשים מבואר לקמן סי' שצ"ו ס"ג בד"ה בטל ממנו]:

סימן שעה

א **אחרת**. עבה"ט בשם ש"ך ועי' בסידור תפלה של הגאון מליסא שכתב דמ"מ אם חלצו הסנדל ונהגו אבילות קודם שבאו הקוברים מביה"ק והיה סמוך לחשיכה ואח"כ באו הקוברים מביה"ק בלילה ואמרו שנסתם הגולל כשהיה יום קצת אף שהאבלים לא ידעו מזה רק שמספק נהגו אבילות עולה להם למנין ז' ול' וכן מוכח ממ"ש רמ"א בס"א היה סבור כו' ואח"כ נודע שטעה. משמע שאם אח"כ נודע שנהג אבילות כדין עולה לו מה שהתאבל:

ב **סוף**. עבה"ט ועי' בתשובת מהר"א בן חיים סי' י"ג מ"ש בזה:

ג **שיצא קול**. עבה"ט סק"ז דמיירי בענין שמותרת אשתו להנשא כו' ועיין בתשו' חינוך ב"י סי' צ"א באחד שנאבד ר"ל ולא נודע מה היה לו והורה שבניו לא יאמרו קדיש עליו דג"כ יש לחוש לתקלה כמו באבילות וחכם אחד חולק עליו ומחלק בין אבילות לאמירת קדיש והוא ז"ל חזר והשיב לו להעמיד דבריו והסכימו עמו כמה גדולים וכתב דמ"מ יעשו נחת רוח לנשמת המת באופן שלא תבא לתקלה כגון לברך בהמ"ז ולהפטיר ולהתפלל לפרקים במקום שאינו דוחה שאר אבלים ואם היתום קטן יש לעשות פעולות אחרות כגון ליתן לצדקה עבורו ולשכור אחד ללמוד עבורו ע"ש. ועי' בתשו' שבו"י ח"ב סי' קי"ד שהקשה מש"ס דכתובות דף ס"ב דא"ל ר' ינאי כפו מטתו אע"ג דודאי ע"פ אומדנא כזה שאינו מוכח אין משיאין את אשתו ולכן מחלק דדוקא בנאבד בעלה אין מתאבלין אא"כ בעדות ברור שמשיאין את אשתו משא"כ בהלך בעלה למקום קרוב שאפשר להתוודע הדבר תוך ימי אבלה אין מוחין להתאבל עליו כיון דהוא מילתא דעבידא לגלויי ע"ש עוד. עי' בתשו' כנסת יחזקאל סוס"י נ"ג כ' אף שמבואר בש"ע שאין מניחין בניו ואשתו להתאבל אבל אני נוהג מאחר שכבר מפורסם ששולחין שו"ת לרבנים אני מתיר לבניו להגיד קדיש בביתה לעשות מנין שבזה איכא פרסומי מלתא ולא חיישינן

שיבא אחד ויעיד שפלוני מת סתם וגם לאשתו ובניו אינו מוחה לילך בבגדי חול אף בשעת אבל לא ללבוש בגדי אבל עכ"ל ע"ש. [ועי' בתשו' ח"ס סי' שד"מ אודות נער פנוי שנטבע במים שאל"ס אי מתאבלין עליו כיון דליכא חשש היתר עגונה וכתב שדבר זה במחלוקת שנוי דהגאון מהר"ם בן חביב בס' עזרת נשים בא"ע סי' י"ז ס"ק ס' פשיטא ליה שלא יתאבלו אפילו על רווק משום גזירה לגזירה וכן הוא משמעות הש"ך כאן אף בתשו' שבו"י ח"א סי' ק"ג פשיטא ליה טובא דברווק מתאבלים והשיב על הש"ך וכיון דאיכא פלוגתא בזה הנה אם היו חולקים בדין אבילות אם ראוי להתאבל על כיוצא בזה היינו אומרים הלכה כדברי המיקל באבל. אך פלוגתתם רק אי נגזור גזירה לגזירה אבל זולת זה פשיטא דראוי להתאבל על רוב כזה דאפילו על ספק נפל היה ראוי להתאבל רק משום שלא להתיר ערוה כו' א"כ המיקל בגזירה לגזירה ומחמיר להתאבל אין מזחיחים אותו ותע"ב ויש לו על מה לסמוך גברא רבא תשובת שבו"י ע"ש. ועי' בתשו' משכנות יעקב סי' ס"ט שבא בשאלה לענין אמירת הבן קדיש אחר אביו אשר מיתתו לא נתבררה בבירור גמור שיהא בה כדי להתיר אשתו. והאריך לבאר שהש"ך וקצת תשובות אחרונים לא הרגישו שיש מחלוקת גדולה בזה בעיקר דין האבילות ורוב פוסקים הראשונים חולקים וס"ל דכל שע"פ רוב הוא מת מתאבלין עליו. גם פסק הש"ע גופיה צ"ע בזה ממ"ש בסי' של"ט ס"ב מי שאמרו לו ראינו קרובך גוסס כו' ובתשו' שבו"י דחק לתרץ הסתירה ולחלק דגבי גוסס שאינה רחוקה מבעלה רק מהלך ד' ימים לא חיישינן כו' (לכאורה לפמ"ש הוא ז"ל גופיה כמו שהובא לעיל בסמוך דברווק מתאבלים. יותר נכון לישב הסתירה דשם מיירי ברווק או אשה אך ז"א כי ברא"ש שלהי מ"ק שממנו מקור הדין דסימן של"ט הנ"ל מבואר להדיא דמיירי באשה שהיה בעלה גוסס אמנם בטור סי' של"ט הובא בשינוי לשון ואפשר שבכוונה מכוונת שינו הטור וש"ע מלשון הרא"ש ול"ק הסתירה הנ"ל ודוק) אבל באמת הם דעות חלוקים ולדעת מהר"ם והרא"ש והטור גם במים שאל"ס אזלינן בתר רובא כו' וגם במשאל"ס גופא נמצא מחלוקת מפורשת כי בת' מהר"ם ב"ב הביא תשובת ר"ש בן אברהם שכתב בהדיא דהנטבעים במשאל"ס מתאבלין עליהם משעה שנתייאשו לבקש אף שאשתו אסורה להנשא וכ"כ בס' הראב"ן רק לענין אנינות הביא שם מחלוקת אם אסורין בבשר ויין כ"ז שלא נתייאשו לבקש. ולפ"ז מאחר דהרשב"א והראב"ן והר"ם וטור ומרדכי כולהו בחדא שיטה קיימו לחייב באבילות ע"פ רובא ודאי יש מקום לחייב גם באבילות במשאל"ס ובפרט במקום שנמצא והוכר בט"ע וסימני בגדיו עם שעדיין לא נתברר כל העדות על מכונו לענין היתר להנשא ומה גם בענין אמירת קדיש שאינו דומה כ"כ לאבילות כמבואר בתשובת שבות יעקב ע"ש]:

ד **פרסאות**. בס' חמודי דניאל כ"י כתב צריך לשער דוקא בפרסאות שהם שמונה אלף אמה ולא מה שאנו נוהגין לקרות פרסה וגם צ"ע שעכשיו אין כל אדם יכול לילך עשרה פרסאות ביום א' ע"כ:

ה **מי שהתפלל**. עי' בתשו' רדב"ז החדשות סי' רס"ח מבואר שם דמי ששמע שמועה קרובה בין השמשות חשבינן בין השמשות מן היום ומונה אבילות מאותו יום ע"ש:

ו **שמונה מיום המחרת**. עי' בתשו' חינוך ב"י סי' פ"ג שכתב דדוקא לענין אבילות אבל לענין היארצייט אם אירע שמת אחר ערבית ועוד היום גדול בין שהוא בימות החול בין שהוא בע"ש לעולם חשבינן ליממא לקבוע יא"צ ביום שעבר ע"ש:

ז **מיום המחרת**. ואם מניח תפילין ביום המחרת עי' מ"ש לקמן סי' שפ"ח מזה:

ח **אינו עולה**. עבה"ט ס"ק י"א מ"ש בשם הראנ"ח וכ"כ בתשו' חינוך בית יהודה סי' נ"ג:

סימן שעו

א **הא אם אפשר**. עט"ז מה שתירץ על קושיות רש"ל ועי' בשל"ה דף ק"ט ע"א שתירץ ג"כ כהט"ז ודחה שאר דברי רש"ל וראיותיו ע"ש:

ב **להתפלל**. עבה"ט דא"א תחנון והלל בבית האבל ועי' בתשו' נו"ב תניינא חיו"ד סי' רט"ו שנתן טעם למה שנהגו שהאבל הולך למקום אחר והצבור אומרום הלל ולפי המנהג גם אם מתפלל בבית שמת שם המת ואין שם אבלים כלל אומרים הלל ע"ש ועי' בתשו' הר הכרמל חי"ד סי' ך' שכתב דבבית האבל שאינו בית שמת שם המת אלא שמת במקום אחר אומרים הלל אך האבל עצמו בלא"ה אין לו לומר הלל מטעם שנאמר שם זה היום עשה ה' נגילה ונשמחה בו וכן בהבדלה שעושה תוך שבעה על הכוס אע"ג דרשאי להבדיל אין לו לומר פסוקי שמחה שקודם לה רק יתחיל מהברכות וכל מה דראוי לאבל שלא לומר אפילו רצה להחמיר ע"ע ולומר אינו רשאי מפני כבודו של מת ע"ש. ובכתבי הרב הגדול מהר"ר דניאל זצ"ל כתב אם אירע לאבל יום ז' בר"ח יאמר הלל אחר יציאה מבהכ"נ שאז אינו אבל:

ג **קדיש**. עי' בתשו' חות יאיר סי' רכ"ב שכתב במי שנעדר בלא בן וצוה שבתו תאמר קדיש. מדינא יש לה לומר דגם בבת יש תועלת ונחת רוח לנפש מ"מ יש לחוש שעי"ז יתחלשו כח המנהגים של ישראל וכיון דאיכא פרסום יש למחות ע"ש. ועי' בתשו' נו"ב תניינא חלק א"ח סי' ח' במ"ש שם ועל חיקור דין שלמעלה כו' לע"ד בלא"ה פשיטא שאין לחלק בין אם מת קודם עשרים דהא כתב הוא עצמו בחי"ד סי' קס"ד דלאחר מיתה נענש על כל מעשיו אפילו משהגיע לעונת הפעוטות כשכבר יודע שהוא עבירה ומה שאמרו

בשבת דף פ"ט שיצחק אמר דל עשרים דלא מענשת להו דשם איירי בעודם בחיים ע"ש. [ועי' בתשו' ח"ס סי' קנ"ה הובא קצת לעיל סי' קפ"ה ס"ד ועמ"ש שם] ועי' בתשו' חות יאיר בהשמטות דף קנ"ו ובתשו' תפארת צבי חלק או"ח סי' ה' אות ו':

ד **שהאב חי.** משמע דאם שניהם חיים לא יאמר קדיש וזה דוקא קדיש יתום אבל קדיש דרבנן יכול לומר. כן כתב בתשו' אבן שהם סי' ך' ע"ש:

ה **קדיש על אמו.** עי' מ"ש לעיל סי' ר"מ ס"ק י"ג בשם מהרש"ל:

ו **ג' אחין כו'.** עי' בשו"ת דברי אגרת סי' ז' שהוא ז"ל במדינתו תיקן שכל האבלים יאמרו כולם קדיש יחד ע"ש טעמו ונימוקו. ועי' בשו"ת הלכות קטנות ח"ב סי' מ"ז שנשאל לפעמים אומרים ג' וד' בני אדם קדיש ביחד ואחד מקדים לחבירו עם מי יענה איש"ר והשיב אם באים כל אחד תוך כ"ד של חבירו יענה עם הראשון ואם יש הפסק ביניהם יענה אחר כל אחד ואחד ע"ש:

ז **אחר המנהג.** עבה"ט של הרב מהרי"ט ז"ל ס"ק י"א בשם תשובת רמ"א דאה אין לו בן ראוי ליתן קדיש לבן בנו אך שאר אבלים יאמרו ב' קדישים והוא קדיש אחד. ועי' בשו"ת תשובה מאהבה ח"א סי' קע"ח שכתב דבמקום שאין אבל על אב ואם ויש בן הבן שאומר קדיש על זקנו ויש אחד שאומר בשביל אחד מקרוביו או שהוא מושכר לומר קדיש בשביל אחד יקח בן הבן ב' חלקים ואחר חלק א'. וכתב עוד דיש להרהר בזה כמה פרטים אם א' אומר בשביל זקינו ואחד בשביל חמיו או אחד בשביל אחיו הגדול ואחד בשביל זקינו או חמיו וכיוצא בו כמה גווני אלא שאין רצוני להאריך בדבר שאין לו שורש בש"ס ע"ש. ומ"ש הבה"ט עוד בשמו וכן לבן הבת עי' בזה בתשו' קרית חנה סי' ל"ה בשם הגאון מהר"י בעל כנ"י שדעתו דבן הבת וכ"ש הבת אין להם קדיש כלל בביהכ"נ ואם רוצים לעשות מנין בביתם אז יש רשות לבן הבת או למי שרוצה לומר קדיש בגין המת. ולנקבה כלל לא ואף לבן הבן אין שום עילוי שבעה או שלשים או יא"צ ע"ש [ועי' בתשו' ח"ס סי' שמ"ה שהוכיח דאין להשכיר שום זכיה במקום האבלים ודברי המ"כ שהביא הרב"י סוף טוי"ד נדחים מהלכה וזה תלוי בפלוגתא שהובא בח"מ סי' קע"ו סי"ט בדין שותף שמת וכיון שהכריע הרמ"א שם דבטל השותפות ממילא נדחה דברי המ"כ ולכן הרמ"א כאן נקיט קרובים ושביק שכיר עש"ב. עוד כתב שם ששמע בשם הגאון שב יעקב שכל מי שאומר קדיש שמגיע לחבירו לא הועיל לעצמו ולא הפסיד לחבירו דמ"מ עולה לנשמת מי ששייך לו וכתב דהוא מש"ס ב"ק הגונב עולתו של חבירו והקריבה פטור כו' ע"ש]:

ח **בשבת ויו"ט**. עש"ך דה"ה בימים נוראים ועי' בתשו' נו"ב חלק או"ח סי' ל"ב דמותר להתפלל בימי הסליחות ועשי"ת דלענין זה אינם נקראים ימים נוראים ע"ש. ועי' בתשו' מאיר נתיבים סי' פ' שהאריך להתיר להתפלל בשבת ויו"ט ע"ש:

ט **כדי שלא יעשו**. עי' בס' חומות ירושלים סי' רנ"ז שכתב דמי שיודע באביו ואמו שהיו רשעים מאותם שנידונים י"ב חודש ראוי ומחויב שיאמר קדיש י"ב חודש ע"ש:

סימן שעה

א **מותר לאכול בלילה**. עי' בתשו' רדב"ז החדשות סי' תכ"ד:

ב **וא"צ הבראה**. עי' בתשו' נו"ב חי"ד סי' צ"ח שכתב דמי שמת לו מת וקבר אותו בלילה מברין אותו בלילה ואם לא אכל בלילה מברין אותו ביום שאחריו ודוקא בנדחה יום הראשון אמר הרמ"א דא"צ הבראה בלילה ע"ש:

סימן שעט

א **בהמ"ז**. עי' בשאילת יעב"ץ ח"א סי' ע"ד שכתב דמה שנהגו לתת כוס של בהמ"ז לאבל לא נזכר בשום פוסק והמנהג בא ממה שאמרו חז"ל שאבל מסב בראש וכיון שנעשה שר לסרוחים יש לו דין גדול באותה סעודה שמסב בה וקי"ל גדול מברך אפילו אתא לבסוף מיהו זה דוקא בשבעת ימי אבלו משא"כ בשאר הימים של יב"ח אין לו דין קדימה לענין זה ע"ש עוד ועמש"ל סי' שע"ה סק"ג:

ב **מצטרף**. עבה"ט ועי' בדגמ"ר דדוקא לעשרה אין מצטרפין אותו אבל לזימון של ג' מצטרף ע"ש:

סימן שפ

א **דבר האבד**. כתב בס' חמודי דניאל כ"י נראה קצת שאפשר להתיר להשכיר סוסיו בכדי להאכילם שזה דבר האבד. וכתב עוד דדבר האבד אפילו לאחר מותר האבל לעשות לפיכך מותר רופא לילך בתוך שבעה. ואם שלח חולה גדול לאחד שיבא אליו והוא אבל מותר לילך ע"כ:

ב **בדבר האבד**. כתב בס' חמודי דניאל כ"י דה"ה אם יש דבר האבד להקונה אם לא יקנה מותר למכור לו ע"י אחר ואפשר אפילו ע"י עצמו ע"כ:

ג **שיירות**. עש"ך הטעם וכתב בס' חמו"ד כ"י דזה לא מהני אלא במשא ומתן אבל אם נזדמן לו איזה מלאכה אפילו אפשר להשתכר הרבה אסור אך אם אירע זה בליל ז' אפשר להתיר שיש אומרים מקצת לילה ככולו עכ"ד:

ד **נועלים חנותם**. [עי' בתשו חתם סופר סי' שכ"ד שנשאל מרב אחד אודות שנהגו בעירו דאונן מוכר חנותו בסחורות לאחד ממיודעיו והוא נושא ונותן כל ימי האבל ואח"כ חוזר ומוכרו לבעלים הראשונים אי שפיר עבדי. והשיב הנה שמעתי מגאונים קשישאי שאם היו שותפים ואחד מקרובי השיתוף גוסס ציוו לשלוח ע"י אחד מנאמני הקהלה שמבטל השותפות ואינו רוצה להיות עוד שותף עמו ועי"ז התירו לזה השותף לעסוק במו"מ כל ימי האבל והזהירו שלא יגיע לזה האבל שום ריוח מהמו"מ של ימי האבל ואם אח"כ נהגו בו טובת עין ומבליעו בחשבון אין בכך כלום. והוראה זו נכונה שהרי מוכר שלו בשעה שעדיין הקרוב חי כו' אבל בנ"ד כשזה עומד בחנותו יאמרו שכירו הוא אפילו ידעו שמכר ע"י נאמני הקהלה הוא בעיניהם כחוכא ואטלולא והערמה בעלמא והוא אונן ואינו יכול לענות אמן על ברכה ומי יתיר למכור סחורתו כו' (עי"ל סי' שמ"א ס"ה בהג"ה) אמנם יש ללמוד קצת זכות על המתירים דעל הרוב לא יכלו להתבטל מסחורתם כל ז' ימי האבל וממציאים להם היתר אחר ג"י ואומרים שהוא דבר אבד כשיירא עוברת ואין לו במה להתפרנס וכדומה ע"כ בחרו הרע במיעוטו לבטל קצת בשעת אנינות דבלא"ה איכא פלוגתא ולסמוך אהמיקל באבל שיעמוד אחר בחנותו ע"י הערמת מכירה לאחר ועי"ז יהיה פנוי להתאבל ימי אבלו כדינו כו' ואם כי אין דעתי נוחה מהמקילין מ"מ אין למחות בכח ומוטב שיהיו שוגגים ע"ש]:

ה **אבל יכול לעשות בצינעא**. [עי' בתשו' משכנות יעקב סי' ס"ח שכתב דנראה יותר כהרי"ף והרמב"ם דלא מחלקי ואסרי בשותפין בכל גוני. (עש"ך ס"ק כ"ג) וכ"מ מהירושלמי דלא מפליג כלל ומה שהקשה הרא"ש על הרי"ף וכתב דגמ' דילן פליג על הירושלמי נ"ל דל"פ דהני תרי עובדא לא דמי כלל דהך עובדא דמריון היה לכ"א מהם שור א' שאין ראוי לחרוש לבדו ועשו שותפות לחרוש כל א' שדהו בשניהם וכשאירעו האבל פסקינן לגמלא ולא נתן לשותפו לעשות מלאכתו והרי משועבד ומושכר לו כו' ואין זה ענין כלל לשותפים בחנות שהן שותפים במלאכה ומלאכת שניהם היא ואידך שליחותא קא עביד ואסור ולפי"ז יש להחמיר בשותפין בחנות אף בצנעא ובהך עובדא דגמלא דתורא יש להתיר אף בפרהסיא ע"ש]:

ו **בתוך ביתו**. עי' בתשו' ראנ"ח ח"ב סי' צ"ג שכתב דאפילו אם התנו מתחלה ביניהם שאם יקרה אבל לאחד מהם יתעסק השותף האחר בעסק השותפות ויטול כל שכר השבוע ההוא והשותף האחר יטול שכר שבוע אחר כנגדו אסור דכיון דמשום מראית עין נגעו בה אפילו התנו מתחלה לא מהני דלאו כולי עלמא ידעי שהתנו מתחלה ואף דבאיסור שבת אשכחן בעובד כוכבים וישראל שותפין דבכה"ג שרי ולא חששו למ"ע

שאני התם שהוא דבר ההוה בכל שבת אמרי אינשי בודאי התנו אבל בנ"ד לא סברי אינשי לומר שהתנו ע"ש:

ז **הצריך לה**. עי' בתשו' מהר"ם בר ברוך דפוס פראג סי' ך' מ"ש בזה:

ח **בין בשכר**. עבה"ט ומ"ש בשם ט"ז בענין שמש של הקהל. עי' בשו"ת לחמי תודה מהגאון מהר"י באסאן ז"ל סי' ז' שהשיג על הט"ז בזה והעלה בשמש בהכ"נ שאירעו אבל רשאי לילך לבהכ"נ בערב שבת בימי אבלו להכין הנרות ולהדליקן ולעשות שאר צרכי בית הכנסת כדרכו עיין שם:

סימן שפא

א **בחמין אסור**. [עי' בס' תפארת למשה שכתב דגם בפושרין אסור כל שנתחמם אצל האור משום לא פלוג וגם אין דרך לרחוץ בחמין יותר מדאי וכשאסרו רחיצת חמין פושרין אסרו עכ"ד]:

ב **לאסור כל רחיצה**. עבה"ט בשם ש"ך ועי' בדגמ"ר שכתב דדוקא פניו ידיו ורגליו אבל כל גופו גם בצונן אסור לדידן כל שלשים ע"ש ועי' בתשו' תשואת חן סי' ל"א שהאריך בזה והעלה דירא שמים יחוש לאסור לעצמו אף בצונן רחיצה כל גופו אבל לאחרים יש להורות להקל ודוקא בע"ש דאיכא צורך מצוה קצת אבל רחיצה של תענוג בנהרות יש לאסור ע"ש. ומ"ש הבה"ט עוד בשם רש"ל דאסרו משום תספורת כו' עי' בט"ז שכתב ע"ז ואין להקשות א"כ בחול המועד דאסור תספורת ליהוי נמי רחיצה אסורה מטעם זה יש ליישב דבחוה"מ יש איסור על כל העולם כו' ע"ש לפ"ז אפשר דאם פגע הרגל של פסח או סוכות בתוך שבעה שאז לא בטל ממנו גזירת שלשים כדלקמן סי' שצ"ט מותר לרחוץ בחוה"מ דלא שייך גזירה דתספורת דהא אסור בלא"ה משום חוה"מ ובזה לא יהיו נכשלים כיון שיש איסור על כל העולם. איברא דקשה לי על טעם זה של רש"ל דא"כ אמאי לא אסרו רחיצה על אביו ואמו אף לאחר שלשים כל זמן שאסור לגלח דהיינו עד שיגערו בו חביריו כדלקמן סי' ש"צ ס"ד:

ג **ערבוביא ברישיה**. כתב בספר חמודי דניאל כ"י נראה דכ"ש מי שיש לו ערבוביא במנא שרי בכיבוס דהא איתא בנדרים דף פ"א דערבוביתא דמנא גרע מרישיה ע"כ:

ד **ברחיצת חמין כל גופה**. [עי' בתשו' ח"ס סי' שמ"ו שכתב דט"ס יש כאן וצ"ל אסורה ברחיצת חמין וכל גופה בצונן ע"ש]:

סימן שפד

א **אסור לקרות בתורה**. עי' בתשו' חכם צבי סי' ק' שכתב דטעמא הוא מפני שיכול ללמוד דברים הרעים שבירמיה והלכות אבילות ולכן ברגל שאסור ללמוד דברים כאלה מותר ללמוד כל דבר דאינו נכון לישב בטל ע"ש. וצ"ע דהא לקמן סי' שצ"ט איתא דנוהג ברגל בדברים שבצנעא וממילא דאסור בת"ת כמ"ש בסי' ת' דת"ת הוי דבר שבצנעא. מיהו למ"ש בסי' שצ"ט שם בשם תשובת דת אש אתי שפיר. ועי' בש"ת באורח חיים סימן תקנ"ד סק"א שכתב בשם מח"ב דבט"ב יכול לעלות לתורה ולהפטיר כיון דהוי דברים הרעים כ"ע אסירי בתורה כמוהו ע"ש:

ב **להתפלל**. עי' בתשו' זכרון יצחק סי' ו' שכתב דאבל בתפלתו כל שבעה לא יאמר פטום הקטורת וסדר הקרבנות המבוארים בא"ח סי' א' וזה נלמד מדין ט"ב כמבואר בסי' תקנ"ט סעיף ד' ע"ש (עיין במג"א סי' נ' ס"ק א') ועי' בס' חומות ירושלים סי' י"ד שכתב כן בשם תב"ש דאבל כל שבעה לא יאמר פ' הקרבנות מטעם דאבל אינו משלח קרבנותיו והוא ז"ל פקפק בזה ודעתו נוטה דרשאי ואפילו באונן אחר הקבורה דהוא דאורייתא י"ל דשרי כל שאינו אומר יה"ר ע"ש. וצ"ע דאמאי לא כתבו טעם של בעל זכרון יצחק הנ"ל:

סימן שפז

א **קרקע**. וכתב בתשובת דברי יוסף סי' ס"א באבל תוך שבעה בעיוה"כ לאכול סעודה המפסקת בישיבה על כסא או ספסל המיקל בזה לא הפסיד ודלא כמג"א דמשמע מדבריו בסי' תר"ו שמחמיר בזה אפילו בשעת אכילת סעודה המפסקת דהא עד שתחשך קאמר ע"ש וכ"כ בתשובת שמש צדקה חלק א"ח סי' יו"ד ועי"ש בסימן י"ב:

ב **עכשיו לא נהגו**. עבה"ט בשם ש"ך דאבל אסור לישן ע"ג מטה ועי' בתשובת אא"ז פנים מאירות ח"ב סי' קי"ט שחולק על זה. ועי' בשאילת יעב"ץ ח"א סי' ק"א:

סימן שפח

א **אסור להניח** . עבה"ט בא"ח סי' ל"ח סק"ד שכתב בשם מהריט"ץ בחידושיו פ' א"מ דדוקא יום המיתה שהוא יום הקבורה פטור מתפילין יום ראשון אבל כשהמיתה יום אחר והקבורה יום אחר חייב בתפילין אפילו ביום ראשון עי"ש ועי' בדגמ"ר שהביאו ג"כ והשיג עליו והעלה דאפילו אם הוא יום קבורה לחוד אסור בתפילין עי"ש ועיין בשו"ת זכרון יצחק סי' ב' שכתב שגם אביו הגאון בעל משנת חכמים השיג על דעת מהריט"ץ הנ"ל ע"ש:

ב **ביום ראשון**. עבה"ט וכתב בספר אליה רבה בא"ח סי' ל"ח סק"ד דיש להסתפק באם שמע אחר שהתפלל ערבית דקי"ל לעיל סוס"י שע"ה דאותו יום אינו עולה ומונה מיום המחרת אי מניח תפילין ביום שני שנקרא לו ראשון ומדברי הט"ז לקמן סי' ת"ב סי"א משמע דמניח תפילין עכ"ד ועי' בס' חומות ירושלים ס' רס"ד שכתב דשם לא משמע כן ודעתו שיניח בלא ברכה ויכסה אותם ע"ש:

סימן שפט

א **ונוהגין שאדם אחר**. עי' בתשו חא"ז פנים מאירות ח"ב סי' קל"ח שכתב במי שתכפוהו אבילות מותר ללבוש לשבת בגד מכובס באפר ומים אף תוך שבעה באופן שאדם אחר ילבוש תחלה שעה אחת ע"ש:

ב **לאחר ז'**. עי' בשו"ת לחמי תודה סי' ל' שהעלה דהא דלא התירו אלא לאחר ז' היינו דוקא במחליף לתענוג אבל אם מחליף לצורך כגון שהחלוק מלוכלך או משום עורבוביא שרי אפילו בחול תוך שבעה ע"י כך כמו ברחיצה דלא אסור אלא של תענוג כמש"ל סי' שפ"א ע"ש ומה שלא בא הדבר הזה מפורש בפוסקים אין זה אלא לרוב פשיטותו שהוא דבר הלמד מדין רחיצה וסיכה ע"ש שהאריך בזה ועמש"ל סי' שפ"א סק"ב:

ג **דאסור ללבוש**. עי' בתשו' אא"ז פנים מאירות ח"ב סי' קכ"ג שפסק באשה בתוך ל' לימי אבלה שהיתה יולדת והגיע זמנה לילך לבהכ"נ כמנהג ארצנו ובאותו יום כמו יו"ט שלה ולובשת בגדי יקר ועדי זהב דמותרת ללבוש בשבת זה בגדי שבת אך לא בגדי יו"ט שלא תזוח דעתה מלשכוח ימי אבילות. וגם אינה צריכה לשבות מקומה (ע"ל סימן שנ"ג ס"ד) ע"ש. ועי' בתשובת שבו"י ח"ב סי' ק"ב שנשאל אשה שיש לה פדיון הבן והיא תוך ימי אבלה אי מותר ללבוש בגדיה כיון שמנהג הנשים ללבוש בגדיהן החשובים בשעת הפדיון והשיב כיון דלפי דעת כמה פוסקים מברכים שהשמחה במעונו הוי לדידה באותו פעם כרגל ותלביש על כל פנים בשעת הפדיון בגדי שבת ע"ש:

ד **שיגיע הרגל אחר ל' ויגערו בו חביריו**. משמע דתלתא בעינן אחר ל' והגיע הרגל והגערה אמנם בשו"ת תשובה מאהבה ח"א סימו קכ"ד אות כ' כתב דלאו דוקא נקט השו"ע. ולא למימרא דהני תלתא בעינן אלא ר"ל הרגל אינו מבטל כמו הגערה גם ל' לא מהני אלא בעינן דוקא הגערה ולאחר ל' אבל ודאי הגערה אחר ל' מהני ולא בעי רגל ומה דנקטי הט"ו בלשונם רגל בהוה נקטו כמ"ש הרא"ש פא"מ דפוס זולצבך סימן נ"ג משום דברגל דרך ללבוש כלים מגוהצים כו' ע"ש ועמש"ל סי' ש"צ סק"ג:

סימן שצ

א **אסור לגלח**. עי' בתשו' נו"ב תניינא חי"ד סי' רי"ג שכתב דאם אירע ברית מילה והאבל סנדק או מוהל אפ"ה אסור בתספורת ולא דמי למ"ש רמ"א לקמן סי' שצ"א ס"ב בהג"ה בשם מהרי"ל מכמה טעמים ע"ש:

ב **לגלח שערו**. כתב בספר חמודי דניאל כ"י מותר להעמיד באנקע"ס בשלשים של אבל אם צריך לכך הרבה הגם שצריך לגלח הראש קודם עבור זה וכן בחול המועד ע"כ:

ג **ואין הרגל מהני**. כ"כ גם המחבר בא"ח סי' תקמ"ח ס"ט ולקמן סי' שצ"ט ס"ד. ונראה דה"ה דאין הרגל עם הגערה מהני אם פגע קודם שלשים וכן מבואר לעיל סי' שפ"ט ס"ה לענין גיהוץ אמנם בשו"ת נו"ב חלק א"ח סימן י"ד ע"ד השאלה אם הגיע זמן הגערה בחוה"מ האריך בזה וסיים באופן שבחוה"מ ודאי אין להתיר ובערב הרגל אם גערו בו חביריו יותר ראוי להתיר אף תוך למ"ד וכ"ז נראה להלכה ולא למעשה עד אתיישב בדבר עכ"ל. ותימא שלא זכר כלל מדברי הש"ע דסי' שפ"ט הנ"ל דלית דין צריך בושש כי גיהוץ ותספורת שוים. שוב מצאתי בשו"ת תשובה מאהבה ח"א סי' קכ"ד שתמה עליו בזה והאריך להביא הרבה פוסקים לאסור וסיים דאותם המורים המקילין בתוך ל' על אב ואם מפאת הרגל וסומכים על הנו"ב הנ"ל יהיה להם אשר להם ואל יהי חלקי עמהם ע"ש. ועי' בתשו' אא"ז פנים מאירות ח"ב סי' נ"ג:

ד **בג' חדשים**. עי' בתשובת נו"ב חא"ח סי' י"ד בסופו שכתב דמה שאמרו שיעור גערה ג"ח היינו לאלו שמגלחין רק ראשם אבל לאלו שמגלחין זקנם (ע"י מספרים או במשיחה) שיעור גערה זמן קצר יותר וכ"כ בתשו' חתם סופר סי' שמ"ז דלבני אשכנז שרגילים לגלח זקנם שיעור גערה שלשים יום ואם תכפוהו שלשים לאביו ולאמו עם אבילות דרבים מי"ז בתמוז יסתפר תספורת כל שהוא ביום י"ח תמוז באופן שלא יהיה ראוי עוד לגערה ע"ש] וע"ש עוד לענין אם הגיע זמן הגערה בחוה"מ אם רשאי לגלח. ועי' בתשו' אדני פז סי' ח' שכתב דכוונת רמ"א דלאחר שעברו ג' חדשים שהוא שיעור גערה מותר לספר עצמו כל זמן שירצה לפי מנהגו הראשון ע"ש:

ה **אוסרים**. עי' בתשו' אא"ז פנים מאירות ח"ג סוס"י ל"ז:

סימן שצא

א **בשמחה**. עמ"ש לעיל סי' שע"ו סק"ב בשם תשובת הר הכרמל סי' ך' שכתב דבהבדלה שעושה תוך שבעה על הכוס לא יאמר פסוקי שמחה שקודם לה רק יתחיל מהברכות ע"ש. ועי' במג"א סי' תכ"ו שכתב דאבל בז' ימי אבילות לא יקדש הלבנה אבל אם לא

השלים אבילתו עד יו"ד בחודש לא ימתין עד ליל י"א ויקדש בימי אבלו ע"ש. ובתשובת שבו"י ח"ב סי' י"א כתב דמ"מ אין לו לקדש הלבנה עד אחר ג' לבכי ואפילו אם ככלות ג' לבכי יהיה ליל י"ב לחודש ימתין ע"ש. ובתשו' שער אפרים חי"ד סי' צ"ה כתב דדוקא אם עובר הזמן שלא יכול לקדש שוב יכול לקדש בימי אבלו אבל כשיש עוד זמן לקדש אינו יכול לקדש בימי אבלו ע"ש:

ב **לבית המשתה**. עי' בשאילת יעב"ץ ח"ב מסי' קע"ט עד סימן קפ"ה הרבה חילוקים בענין זה. ולפי שלדעתי אין דבריו מוכרחים ע"כ לא הבאתים:

ג **לאחר ל'**. דעת הב"ח דדוקא תוך ל' של אב ואם אסור אבל משאר קרובים מותר אפילו תוך ל' והש"ך סק"ג חולק עליו וסובר דאין חילוק ועי' בתשו' נו"ב חי"ד סי' ק' שכתב דנראה לו דעת הב"ח מוכרח דק"ו הוא ומה סעודת מריעות שאפילו חייב לפרעה אסור באב ואם תוך י"ב חודש מותר בשאר קרובים תוך ל' כו' ע"ש:

ד **בסעודת ב"מ**. עי' בתשו' אדני פז סוס"י י' שכתב דאם שכח והיה על סעודת זכר בליל שבת שרי ליה לילך למחר בשבת על סעודת ברית מילה דאם לא ילך יהיה מלתא דפרהסיא ע"ש ואין זה ברור:

ה **סעודה בעולם**. ובסיום מסכת עי"ל סי' רמ"ו בש"ך ס"ק כ"ו. וסעודת בר מצוה משמע בישו"ש פרק מרובה שדינו כסיום מסכת והיינו אם הנער דורש או שהוא ממש ביום שנעשה ב"מ. דגמ"ר:

ו **או מוהל ילבש**. עי' בשו"ת נו"ב תניינא חיו"ד סי' רי"ג שפקפק על זה ומ"מ כתב בסוף שמבטל דעתו נגד דעת מהרי"ל שמתיר וכדאי הוא מהרי"ל לסמוך עליו ע"ש:

ז **ובלבד שיהא אחר ל'**. עבה"ט. וכבר כתבתי בשם נו"ב דדעת הב"ח מוכרח. וכתב עוד דע"כ לא אסר רמ"א להיות משני אנשים המכניסים את החתן תוך ל' אלא היכא שאין בזה דיחוי הנישואין אבל אם יש בזה דיחוי הנישואין לבחור שלא קיים פ"ו לא החמיר מאחר שרבים מקילין בכל ענין בשאינו אוכל שם ואפילו תוך ל' של אב או אם ובפרט אם כבר הכינו ויש קצת פסידא ע"ש. ומ"ש הבה"ט בשם ט"ז דלא התירו כו' עי' בתשו' אא"ז פנים מאירות ח"ג סוס"י ל"ז כתב דאותם הנוהגים להקל לאכול שם יש להם על מה שיסמוכו ע"ש:

ח **בסעודה בלילה**. עי' בשו"ת מקום שמואל סי' פ' שכתב דזה איירי בסעודת חתונה שיש שם מזמוטי חתן וכלה ויש בה שמחה אבל בסעודת ברית מילה ופדיון הבן וסיום מסכתא מותר ע"ש. ומה שהשיג שם על הש"ך שכתב על העט"ז ולא ראינו אינו ראיה

דהרי בר"ס א' כתב הש"ך גופיה דבמנהג הוי לא ראינו ראיה ע"ש תמה אני דהא הש"ך קודם תיבות ולא ראינו כו' כתב דבדבר שאינו מצוי לא שייך מנהג ונשמר מזה:

סימן שצב

א **שלש רגלים**. עי' בדגמ"ר שכתב דשמיני עצרת חשוב רגל בפני עצמו גם לענין זה ע"ש [ועי' בתשו' ח"ס סי' ש"נ דחותנו הגאון ר"ע איגר זצ"ל כתב עליו שלא נראה כן מהרא"ש פרק אלו מגלחין סי' צ"ה ע"ש. וע"ש עוד במי שחלתה אשתו בע"פ ושבקה חיים ביום ג' דחוהמ"פ ורוצה לישא אשה ביום ך' אדר שני שעבר עליו יותר מיב"ח אך לא ג' רגלים. דעת חותנו הגאון הנ"ל להתיר והוא ז"ל האריך בזה והסכים עמו כי יש הרבה צדדים להקל ע"ש ובתשו' הקודמת שם העלה להתיר לרב גדול א' שמתה אשתו ורוצה לישא אשה אחרי ב' רגלים יען כי אף שיש בביתו בתו וכלתו אך לא הורגלו לשמש ביתו לפי כבוד רב ות"ח כמותו ולפי כבוד הנכנסים הנכבדים המשכימים לפתחו אבל הרבנית המדוברת לו הנהיגה בית בעלה הראשון בקהלה גדולה. ובצרוף כי האלמנה המדוברת היא בת ת"ח גדול ואלמנת ת"ח גדול וגלי ים עברו על ראשה כו' ומצוה רבה להרנין לב האלמנה להוציא ממסגר נפשה לכן פשוט להתיר לישא אותה אחר ב' רגלים עש"ב]:

ב **וה"ה בשאר אבילות**. [עי' בתשו' ח"ס סי' שמ"ח שהעלה דמי שהתירו לו לישא בתוך שלשים ע"פ המבואר בש"ע פשוט דמותר לכבס וללבוש דלרוב הפוסקים אינו מן הדין לאסרו ונהי דנהגינן להחמיר כריב"א כמבואר בש"ע סי' שפ"ט ובש"ך שם סק"ב הכא אין להחמיר דנפק מיניה קולא בימי חתונתו ומכ"ש באיסור רחיצה דלכ"ע אינו אלא חומרא. ולענין תספורת פשוט ג"כ דביום חתונתו ממש מותר להסתפר וליטול אמנם בשאר יומי אם לא גילח ביום הנשואין אסור לו לגלח נמי בשאר ימים ואם גילח באותו יום אזי יש להתיר לו גם בשארי הימים שבתוך ימי המשתה לגלח (כן הוא הלשון בסוף התשו' שם אך מתוך פלפולו שם מבואר דלא קאמר רק על תספורת הזקן הנהוג במדינתו ומצער הרבה) אם אין שניהם אבלים אבל אם גם היא אבילה אזי לא הותרו אלא בכיבוס ורחיצה ולא בתספורת וכתב עוד דעכ"פ אין הנשואים מבטלים ממנו גזירת שלשים אלא אחר ימי הנשואים חוזר להשלים ימי אבלו הנשארים וימי הנשואים עולים ולא דמי לקובר מתו קודם רגל שהרגל מבטלו לגמרי דהתם אמרו הטעם באגדה שהרגל מבטל מהנשמה דין שמים וזה שייך ברגל דרבים אבל הכא בי"ט שלו אין הדין מתבטל מהנשמה ונהי שמצות שמחה דוחה לאיבול מ"מ כשעברו ימי השמחה חוזר להשלים ע"ש]:

ג **מקילין**. עי' בתשובת חינוך בית יהודה סי' צ' שכתב דכוונת הרמ"א שסומכין על קולא של ריצב"א הנ"ל אם אין בתו כו' וע"ז כתב בעל נפש יחוש לעצמו שלא לסמוך על קולא הנ"ל דכל הראשונים פירשו סתמא אין לו מי שישמשנו שאין בידו לשכור משרתים וגם דקדק הרמ"א וכתב ונושאין נשים תוך ג' רגלים לומר אע"פ שמקילין כדעת ריצב"א עכ"ז מחמירין להמתין ב' רגלים כר' יהודא וגם הריצב"א צירף צדדים להקל לאחר ב' רגלים דוקא והרוצה לפרש דברי הרמ"א שנוהגין להקל אפילו כשאין צדדים הנ"ל שחידש הריצב"א הוא מגלה פנים שלא כהלכה דחס ליה להרמ"א ז"ל לעקור דין המפורש בגמרא ולכתוב שב"נ יחוש לעצמו כאילו הוא מדת חסידות ע"ש שהאריך בזה. ועי' בתשובת שבו"י ח"ב סי' ק' שנשאל ע"ז אם כוונת רמ"א דוקא היכא שיש צדדי היתר הנ"ל או בכל ענין וכתב דאף דבתשו' חינוך ב"י החמיר בזה מאד חזינן דהעולם נהגו להקל בכל ענין והעתיק שם צדדי היתר שכתב מהרא"י בזה וכתב עוד ע"ז דאפשר לומר עוד טעם להיתר כי בכל יום פרוץ מרובה ורבו בעלי עבירות ע"כ כדי לשמור אותו מן החטא טוב שלא לאחר וזה גם כן כוונת רמ"א ובעל נפש יחוש לעצמו היינו אם יכול לאוקים נפשו מן העבירה. וכתב עוד מדכתב הרמ"א יחוש לעצמו משמע דהוא עצמו יחוש לדבר להחמיר אבל אם הוכן עצמו לקידושין ונישואין אין להמורה לעכב סידור קידושין ולא כמו שעלה על דעת מורה חחד. וכתב עוד שמונין מיום המיתה ואין להחמיר כלל בשמועה רחוקה ע"ש:

ד **ונושאין נשים**. עי' בדגמ"ר [וז"ל ונראה דמה שנתפשט המנהג להקל הוא מטעם כיון שבמדינות הללו מארסין ביום החופה ואם לא יכנוס לא יארס ג"כ ויש לחוש שמא יקדמנו אחר וכי היכא שמותר לארס בחוה"מ ובט' באב משום שמא יקדמנו ה"נ מותר אפילו לישא תוך שלש רגלים כיון שבמדינתנו אין מארסין רק בשעת נישואין ואף שבשביל זה לא נתיר לישא בחוה"מ או מר"ח אב עד התענית מ"מ באיסור של שלש רגלים שהוא קיל שהרי התירוהו בשביל שאין לו מי שישמשנו וכיוצא יש להתיר ג"כ מטעם שמא יקדמנו ואפילו כבר נתקשר בשידוכין איכא למיחש לחזרה ובימי הגמרא וכן עתה בשאר מדינות שמארסין ושוב אחר זמן נושאין אסור לישא תוך שלש רגלים דכיון שכבר אירס ליכא חשש שמא יקדמנו עכ"ל. ועי' בתשו' ח"ס ס"ס ש"נ שהוסיף ליתן טוב טעם לקולא הנזכר לעיל וכתב דחזי לאצטרופי ע"ש]:

ה **ואחר שהכין**. [עט"ז סק"ה ועי' בתשו' ח"ס סי' שנ"א במי שמתה אשתו ולא קיים פ"ו ונתרצה לאחות אשתו משום עג"נ דידה ונסתפק השואל דאולי מותר לישא אותה בתוך שלשים לאבילות שניהם ואף דליכא הכנת צרכי חופה אפשר סגי לצרף עגמת נפש דידה

שאם ישא אחרת יופסד כל מה שירש הבעל מאחותה והוי ותם לריק כחכם ואע"ג דלזה סגי אירוסין בלי נישואין מ"מ הא כתב הדגמ"ר כו' והוא ז"ל כתב דאין להתיר נשואין בשום אופן דהא אין להתיר בלי טעם בטול פ"ו כמבואר בש"ס כו' ואבילות דידה שאינה מצווה על פ"ו אין להתיר אלא בצירוף שנתקשר בשידוכים ואם לא ישא זו לא יוכללישא אחרת ויתבטל מפ"ו וצריך עוד לצרוף פסידא הכנסת צרכי חופה ונימא עתה דעג"נ דידה יהיה במקום פסידא הנה לזה סגי בקישור שידוכים דממ"נ אם יתבטלו השידוכים ליכא תו ביטול פ"ו דישא אחרת ומשום עג"נ דידה לחוד בלא ביטול פ"ו לא שרינן ואי לא יתבטלו ולא יכול לישא אחרת ויהיה בטול פ"ו א"כ תו ליכא משום עג"נ ובלי צירוף לא שרינן אבילות דידה א"כ אין מקום להתיר ע"ש]:

ו מותר לכמסה ולבא. עבה"ט בשם ט"ז דהך לכנסה הוא נמי אחר ז' דוקא. ועי' בשו"ת מאיר נתיבים סי' ע"ט בשם בנו הגאון מהר"ר שאול אב"ד מלובלין שהורה באחד שהכין כל צרכי חופת בתו ואח"כ מתה אשתו היא אם הכלה והנה הדין פשוט מכניסים את המת לחדר כו' כדלעיל סי' שמ"ב אך שם לא היה אפשר לנהוג כן כי החתן לא בא עדיין בעת ההיא וא"א להלין המת כ"כ ועוד מכמה טעמים ונשאל הרב הנ"ל אם מותר לעשות נשואי בתו בתוך ז' ימי אבילות כי אם יודחו עד אחר שבעה יהיה הפסד גדול ופסק להתיר לעשות הנישואין אחר ג"י הראשונים חדא דמ"ש הש"ע מותר לכנסה ולבא נראה דהך לכנסה היינו מיד מכמה הוכחות וגם הט"ז שמחמיר בזה היינו בדין דמתה אחות המשודכת שיש מי שיטרח בעבורה פעם אחרת אבל כאן שמתה אמה של כלה יש להקל להתיר לעשות הנשואין אחר ג"י מהקבורה וכתב שהסכים עמו בזה גדול אחד וגם שמע בבירור שגדול אחד הורה בנדון כזה להתיר אפילו תוך ג"י ע"ש באריכות. ועי' בתשו' מהר"ם זיסקינד סי' ט' ובתשו' דרכי נועם סימן כ"ח וסימן כ"ט באריכות:

סימן שצג

א ולא לבית הקברות. [עבה"ט מ"ש אבל אם מת לו כו' וכן פסק בתשו' ח"ס סי' שכ"ה דבמתו מחויב לעסוק בלויתו וכן מפורש במרדכי מ"ק סי' תתקכ"א ע"ש]:

ב לבהכ"נ. בס' חכמת אדם בקונטרס מצבת משה סי' ח' כתב דזה עפמ"ש בסימן שע"ו שמצוה להתפלל בבית האבל וא"כ יש שם עשרה אבל במקום דאי אפשר לכנוף עשרה ויתבטל ע"ז מקדיש וקדושה וברכו מותר לילך אך במג"א סי' תרצ"ו סק"ח וי' משמע דמתפלל ביחידי כו' ולכן אם יש מנין נגד ביתו באותו חצר לכ"ע מותר עכ"ד ע"ש:

ג בעל ברית. עי' בתשובת שמש צדקה חי"ד סי' ח' וסי' ט' מ"ש בזה:

ד **ולגלח לצורך המילה**. עי' באר הגולה ועי' בתשו' אא"ז פנים מאירות ח"ג סי' נ"ז שכתב ג"כ דהרמ"א קאי על צפרניו וביאר דר"ל שמותר ליטלם אפילו במספרים דכתבו הפוסקים בגנוסטרא אסור פי' במספרים קמ"ל דלצורך מצוה שרי אפילו במספרים וע"ש עוד:

ה **יפה הם עושים**. עי' בזה בתשובת הרדב"ז ח"ב סי' תרס"ב:

ו **בשבת**. עי' בתשובת נחלת שבעה ח"ב סי' י"ז מ"ש לענין יולדת. ולפי מ"ש הש"ך כאן דאבילות הנוהג כל ל' נוהג אפילו בשבת דינו אינו אמת. שוב ראיתי בתשו' אא"ז פמ"א ח"ב סי' קכ"ג שפסק ג"כ הכי דאינה צריכה לשנות מקומה וכתב דאף לפי מ"ש הש"ך מטעם כל האבילות הנוהג כל ל' נוהג אף בשבת א"כ אין לחלק אך כיון דשינוי מקום גופה בשבת יש בו מחלוקת והדעת מכרעת ע"פ הדין שלא ישנה מקומו בשבת במילי דרבנן אזלינן לקולא עכ"ד:

ז **ישנה מקומו**. עבה"ט של הרב מהרי"ט ז"ל שכתב בשם תשו' מהר"ם לובלין סי' ק"ז דאם מת לו מת ברגל אינו משנה מקומו ע"ש וכ"כ בתשובת אא"ז פנים מאירות ח"ב סי' קנ"ג. וכתב עוד הבה"ט שם בשם שבו"י ח"ב סי' צ"ט באחד שמתה לו אחותו ונהג שבעה ובתוך שבעה בא אביו מן הדרך שלא ידע עדיין ממיתת בתו מותר לבנו לצאת לקראתו תוך שבעה כדי שלא ירגיש אביו במיתת בתו עכ"ד ועי' בשבו"י שם דמשמע מדבריו דדוקא אם בא אביו רשאי משום כבוד אביו אבל אם בא אחיו אסור. וכתב עוד שם דפשוט שהאבל רשאי לילך תוך שבעה אל השררה בשביל הצלת ממון ע"ש. וכתב בס' חמודי דניאל כ"י נראה כשאבל משנה מקומו צריך להרחיק ד' אמות שבלא זה כחד מקום חשיב ע"כ וכ"כ המג"א בסי' צ' ס"ק ל"ד לענין קובע מקום לתפלתו דבתוך ד' אמות חשיב מקום א' ע"ש:

סימן שצד

א **יותר מדאי**. עבה"ט של הרב מהרי"ט ז"ל מ"ש בשם ס"ח אדם שמת בנו או בתו אל ינשק אותם. ונ"ל דדוקא לבנו ולבתו אסור אבל לשאר מתים מותר כדכתיב גבי יעקב ויבך עליו וישק לו:

ב **ופוקדים**. [עבה"ט בשם הפרישה ועי' בתשו' ח"ס סי' של"ח מ"ש בזה]:

ג **כל מי שאינו**. עי' בתשו' הרדב"ז ח"ג סי' תקצ"ה:

סימן שצה

א **דמקצת היום ככולו**. עי' בטור מחלוקת הפוסקים אי בעינן דוקא מקצת היום או אפילו מקצת הלילה ודעת המחבר כדעת הר"מ מרוטנבורג דדוקא מקצת היום בעינן ועיין בשו"ת הרדב"ז ח"ג סי' תקנ"ט שהכריע דלענין ת"ת ותשמיש המטה דאית בהו מצוה אית לן למפסק כדברי המקילין דמקצת לילה ככל היום אבל ברחיצה וסיכה ושאר הדברים דלית בהו מצוה פסקינן כדברי המחמירים דבעו מקצת היום דוקא ולא מקצת הלילה ומיהו צריך להמתין מלשמש בלילה יותר מעט ממה שהוא רגיל כדי שיהא נוהג גם בו מקצת אבילות ע"ש ועי' ברדב"ז החדשות סי' רס"ח:

ב **לאחר יציאה מכהכ"נ**. עי' בתשו' גבעת שאול סי' ע' שנשאל באבל שחל יום שביעי שלו בשבת אם מותר ללבוש חלוק לבן בבוקר קודם תפלת שחרית וכתב דלפמ"ש הט"ז בסי' ת"ב סק"ה דאותו אבילות שהוא בקום ועשה כגון חליצת מנעלים וכפיית המטה בזו דוקא צריך להמתין עד עמידת המנחמים אבל אבילות שהוא בשב וא"ת כגון גיהוץ ותספורת סגי בהנץ החמה ע"ש א"כ הכא בלבישת חלוק דשב וא"ת הוא נמי סגי בהנץ החמה אך באמת דברי הט"ז תמוהין כו' ע"ש שהעלה דאף מה שהוא בשב ואל תעשה צריך ג"כ להמתין עד עמידת המנחמים וה"ה לענין לבישת חלוק לבן דאסור עד אחר התפלה:

ג **לא אמרינן בכ"ט באדר**. עי' בתשו' הרדב"ז ח"ג סי' תנ"ד שדעתו להקל:

סימן שצו

א **אבל אם זילזל**. עי' בתשו' רדב"ז החדשות סי' תקכ"א במי שבא לו שמועה שמת אביו ואחד מקרוביו אמר לו שאין השמועה אמת ואחר שעברו שני ימים א"ל אמת היתה וכתב דקרובו זה לא טוב עשה והיה סיבה שלא קיים אבילות מן התורה שהוא יום הקבורה דיום שמועה קרובה כיום קבורה הוא אבל לענין הדין אינו מונה אלא מיום השמועה הראשונה ע"ש:

ב **ואפילו הגדיל**. עי' בט"ז שהאריך להביא ראיה לפסק הש"ע ועי' בשו"ת שיבת ציון סי' ס"א שכתב ע"ז לכאורה קשה דהא הט"ז לעיל סי' ש"מ ס"ק ט"ו פסק שקטן שהגיע לחינוך צריך לנהוג כל דיני אבילות ונראה דעכ"פ יש נפקותא דמטעם חינוך ליכא אלא כשיש להקטן אב שחייב לחנכו במצות אבל היכא דליכא אב ליתא לחינוך כלל כמ"ש המג"א בסי' שמ"ג סק"א ובסי' תרי"ו סק"ב. עוד יש נפקותא אם הקטן הולך לבית הספר ללמוד תורה והגדיל תוך שבעה דג"כ לא שייך חינוך דמתוך זה אתה מבטלו מת"ת בזה

שייך פסק זה דבטל ממנו כל דין אבילות אבל קטן שהוא עוסק באומנות ואינו עוסק בתורה ויש לו אב נוהג אבילות משום חינוך. והנה כל זה בקטן בן זכר אבל בקטנה כתב המג"א בסי' שמ"ג דאין האב מחויב לחנך בתו ואני ראיתי בתוס' ישנים במסכת יומא דף פ"ב דהאב חייב לחנך בתו עכ"ד ע"ש. ועי' בתשובת יד אליהו סי' צ"ג:

ג **בטל ממנו**. [עי' בתשו' חתם סופר סי' שמ"ב שכ' ע"ד חותן דאיתרע בהו מילתא בשעת הדבר ר"ל ולא התאבלו אז מחמת ביעתותא. (כדלעיל ס"ס שע"ד) ודאי דאם עבר זעם בתוך שלשים צריך להתאבל כמ"ש בתשו' נ"ש בשם גאון מהר"ם שפירא דחולה אבל אם נתרפא צריך להתאבל בתוך למ"ד דאפילו הרא"ש דפליג אמהר"ם מרוטנבורג בקטן שהגדיל מודה הכא ע"ש אלא שנ"ל פשוט אם אירע רגל בינתיים שהרגל מפסיקו ואע"פ שלא נהג אבילות כלל עש"ב].

ד **כל דין אבילות**. [כתב בספר חכ"א כלל קס"ח דין ו' משמע דגם אבילות של יב"ח פטור ואפשר שיש לחלק דבשלמא ז' ול' שהם מצות שקבעו חז"ל באבל וכיון דהיה פטור בשעת חובתו אין לו תשלומין משא"כ אבילות יב"ח שאינו אלא משום כבוד או"א י"ל דעכ"פ בזה חייב עכ"ל]:

סימן שצז

שנים אומרים . עבה"ט ועי' בתשובת יריעות האוהל סי' ל"ח שהעלה כדעת הפוסקים דחייב להתאבל באינו יודע אם הוא תוך למ"ד או לאחר ל' ע"ש וכן פסק בתשובת רדב"ז החדשות סי' ס"ב. וכ"כ בתשובת יד אליהו סי' מ"ד. וכן העלה בספר בכור שור בחידושיו למס' מועד קטן דף כ' ע"ב ע"ש. ועי' בתשו' ח"צ סי' ל"ג ובתשובת תשואת חן סי' י"ז. ובספר עצי ארזים באה"ע סי' י"ז ס"ק קי"ד. ועי' בתשו' נו"ב קמא חאה"ע סי' ל"א ובנו"ב תניינא חי"ד סי' ר"ח. ובס' מוצל מאש סי' כ"ה. ובשער המלך פ"ד מהל' אישות הלכה י"ז סוד"ה ומדברי הר"ן ע"ש ועיין בתשובת בית אפרים חי"ד סי' ע"ז שנשאל במי שכתבו לו שמת אביו זה שמונה ימים ונפל ספק אם הכוונה שכבר עברו שמונה ימים קודם הכתיבה וא"כ ביום הגיע האגרת כבר עברו שלשים והוי שמועה רחוקה או הכוונה כי ביום הכתיבה הוא שמונה ימים ונמצא כי עדיין לא עברו שלשים והוי שמועה קרובה וחייב לנהוג אבילות וכתב דאע"ג דדעת הב"ח ושאר פוסקים דבספק אם היא שמועה רחוקה מחויב להתאבל מ"מ הכא א"צ להתאבל דמשמעות הלשון נראה שהכוונה שכבר עברו ח' ימים כמו זה לי עשרים שנה בביתך וכן זה שנתים הרעב בקרב הארץ. ובפרט שהוא כתב חכם ודאי מידק דייק וכתב לשון הקרא ועוד יש לצרף דעת קצת גאונים

דשמע ביום שלשים הוי שמועה רחוקה ואף דלא קיי"ל הכי מ"מ יש לעשות זה סניף לכאן ע"ש. ועי' בתשו' יד אליהו סי' מ"ד באחד שנכתבו לו ממרחקים איך שמת אחד ויש לו שתי משמעות או שמת רבו או שמת אביו והוא לאחר שלשים איך יתנהג בקריעה ואבילות והשיב דממ"נ חייב לקרוע ועולה לו אף אם נודע אח"כ שהוא אביו ודומה למ"ש בסי' ש"מ סכ"ד. ולענין גיהוץ ותספורת א"צ לנהוג כי ספיקא דרבנן הוא ע"ש. וכתב עוד דאם הספק הוא בין שני אנשים שרבו של הא' הוא אביו של השני וא"כ יש ספק אם הוא אביו של זה או של זה והוא בתוך שלשים מחויבים שניהם להתאבל דאף דקיי"ל ספק באבל להקל שאני הכא דאחד משני האנשים בודאי חייב להתאבל חייבים שניהם מספק והוא ג"כ הטעם בסימן שע"ד ס"ח בהג"ה גבי ספק בן ט' לראשון כו' ע"ש ומבואר עוד שם בלשון השאלה דאם היה ג"כ ספק אם הוא תוך שלשים הוי תרי ספיקות ופטורים שניהם ע"ש:

סימן שצט

א **דברים שבצניעא**. עי' בשו"ת דת אש סי' ז' שכתב דהך דבר שבצנעא אינו אלא תשמיש דוקא משא"כ בת"ת דאינו אסור לאבל אלא משום שמחה דכתיב פקודי ה' ישרים משמחי לב וברגל לא נאסר לאבל ששמחת הרגל הוא דאורייתא ואבילות הוא דרבנן ולכן התיר לקרות לאבל תוך ז' שיעלה לתורה בשמיני עצרת ועוד כי מנהג קדמונים שקורים כל בני הקהלה לס"ת בש"ע ואם יהיה זה בב"ה ולא יעלה לתורה הוי פרסום עיין שם:

ב **שבצנעא**. עי' בתשו' שער אפרים סי' נ"ב דאסור לישא כפיו ע"ש וכ"כ המג"א בסי' קכ"ט ס"ק ס"ו:

ג **ולאחר הרגל**. עבה"ט של מהרי"ט ז"ל בשם המג"א דמניח תפילין ביום ראשון ועי' בתשו' שבו"י ח"ב סי' כ"ה שחולק על המג"א וס"ל שאין מניח תפילין ביום ראשון וגם ביום השני עד אחר נץ החמה כמו בשאר ימות השנה כו' ע"ש ועי' בש"ת בא"ח שם שכתב דביום השני קודם נץ החמה נראה להתיר ע"ש:

ד **מתחיל למנות שבעה**. עי' בשו"ת שיבת ציון סי' נ"ט דמי שקבר מתו ברגל ונוהג שבעה אחר הרגל מחוייבים גם הקרובים להתאבל עמו ולשנות בגדיהם בשבת ראשונה שאחר הרגל דלא כמורה א' שרצה לומר דבכה"ג אין חייבים ע"ש:

ה **מיו"ט שני האחרון**. עבה"ט ועי' בתשו' ב"ח החדשות סי' ט' שהאריך להחזיק דעה זו דיום שני של ר"ה עולה לו וכן יו"ט שני ש"ג שחל בשבת אע"ג דאפילו בא"י לא היה יכול

לנהוג אבילות באותו יום אעפ"כ עולה לו ומשלים עליו ששה ע"ש וכן פסק בתשובת רדב"ז ח"א סי' ס"א דיום שני של ר"ה עולה ע"ש וכ"כ בסוף ס' משאת בנימין אכן בתשו' פרח מטה אהרן ח"א סי' צ"ח לא פסק כן ומחלק דהיכא דהוי יום שני יום מיתה וקבורה עולה אבל אם מת ביום הראשון דאין ביום ב' אבילות דאורייתא אז אינו עולה ומפרש כן דברי רדב"ז הנ"ל שכתב דעולה היינו היכא דהוי יום מיתה וקבורה והסכים עמו הרב מהר"ר מיכאל הכהן ז"ל ע"ש:

י **וכן אם חל**. עבה"ט של הרב מהרי"ט ז"ל שכתב בשם שבו"י סי' צ' דמ"מ אסור בלבישת לבנים ובגדי שבת וחזרת מקומו ודלא כבה"י שמקיל בזה ע"ש ועי' בס' בית לחם יהודה שכתב כדעת הבה"י ולא כהשבו"י ועיין בתשו' תשואת חן סי' ל"ג שהעלה ג"כ הכי אך לא מטעמיה ע"ש ועי' בש"ת בא"ח שם שכתב ג"כ דהמורה להקל אינו שגגת הוראה כי יש לו על מה לסמוך כי גם הב"ח בתשובת החדשות סי' י"ב מתיר בזה ואפשר דאי חזי השבו"י דברי הב"ח היה מבטל דעתו והיה מורה הלכה כבית הלל ומ"מ לענין לבישת בגדי שבת נראה להחמיר אם הם חדשים ועדיין גיהוצין ניכר הרבה ואם אין לו אחרים אפשר שיש להקל גם בזה עכ"ד ע"ש:

יא **וכן נוהגין**. עבה"ט בשם תה"ד ועי' בס' אליהו רבה בא"ח סימן תקמ"ח ס"ק י"ב שתמה על האחרונים שהביאו דעת התה"ד ובד"מ כתב להדיא על דבריו דלדידן דנוהגין איסור רחיצה כל ל' דינו כדין תספורת ואין להתירו רק כשחל ח' שלו בשבת וכן נוהגין ע"ש שהעלה הלכה למעשה להחמיר כדעת הרמ"א בד"מ ועי' בתשובת תשואת חן סי' ל"ב שהאריך בזה והעלה ג"כ להחמיר בזה ע"ש. ועי' בתשו' נו"ב חי"ד ר"ס רצ"ו ועי' בתשו' אא"ז פמ"א ח"ב סי' מ' אם השמש מכריז לילך נגד האבל קודם ברכו:

יב **לפני החג**. עי' בתשו' נו"ב חא"ח סי' י"ד שכתב דלפמ"ש הרא"ש הטעם דאין ש"ע מבטל גזירת ל' לגמרי אף דכבר נהג גזירת ל' בחוה"מ דהיינו גיהוץ ותספורת זה אינו אסור מחמת אבילות דבלא"ה אסור משום הרגל לפ"ז יתחדש לנו דין חדש דלר"ת דס"ל דמי שגלח בערב הרגל מותר לגלח בחוה"מ א"כ מי שגילח ערב החג ואח"כ מת לו מת שעה אחת לפני החג שלזה איסור תספורת בחוה"מ הוא רק מטעם שלשים א"כ שמ"ע יבטל גזירת ל' לגמרי והניח בצ"ע משום דבגמרא לא חילקו בכך ועיין בתשובה הקודמת שם:

יג **הרי כ"ב**. עבה"ט ועי' בתשובת נחלת שבעה סימן י"ח:

יד **שאין שום אבילות דאורייתא**. [עיין בתשובת משכנות יעקב סימן ע"ב מ"ש בזה]:

סימן ת

א **דברים שבפרהסיה**. עי' בתשו' גבעת שאול סי' ע"ב שכתב דמה שנוהגים העולם בע"ש תוך ז' ימי אבילות לישב על כסא וספסל וללבוש מנעלים תיכף אחר חצות היום מפני כבוד שבת טעות הוא וראוי לכל בעלי תורה למחות ולגעור באותם אנשים המקילים בדבר זה ולבטל מנהגם ע"ש ועי' בשו"ת שיבת ציון סי' סמ"ך שכתב דאבל בע"ש משעה שהקהל קבלו עליהם שבת דהיינו באמירת ברכו פסק דין אבילות דאז הוא הכנסת שבת וכן נוהגין שהאבל עומד בע"ש למנחה בחליצת מנעלים חוץ לבהכ"נ וקודם שמתחיל החזן ברכו קוראים להאבל שיכנוס ונועל מנעליו וכל זה אם האבל דר במקום שמתפללין בצבור והיחיד נגרר אחר הצבור אבל אם האבל דר במקום שאין שם מנין עשרה ודאי שאין האבל רשאי להקדים לקבל עליו שבת בעוד היום גדול כדי לפטור עצמו מדיני האבילות ואף שהוא נוהג בכל שבתות השנה להוסיף הרבה מחול על הקודש אפ"ה בע"ש שבתוך האבילות אינו רשאי להסיר מעליו חיוב דיני אבילות קודם זמן מנחה קטנה שהוא ב' שעות ומחצה קודם הלילה אבל מזמן מנחה קטנה רשאי להקדים ע"ש:

ב **ולזקוף המטה**. עי' בתשו' הרדב"ז ח"א סי' ס"ב:

ג **הפרשה**. עבה"ט ועי' בספר בית הלל בהג"ה לבן המחבר שכתב לפ"ד הי"א בא"ח סי' רפ"ה שעד רביעי בשבת הוי לאחר שבת לענין שיקרא הסדר שמו"ת וא"כ כשישלים הז' ימי אבילות בא' או בב' אינו רשאי לקרות בשבת הסדר שמו"ת אחד שיכול להשלים עד רביעי בשבת עכ"ד ועי' בשאלות ותשובות ארבעה ט"א סי' י"א שחולק עליו וסובר דלעולם צריך לקיים המצוה כתקנה לקרות בשבת עצמו. וכתב עוד שם דאסור ללמוד משניות מסכת שבת כמנהגו בכל שבת ע"ש:

ד **מותר לקרותו**. [עי' בתשו' ח"ס סי' שנ"ב שהאריך קצת מדוע השמיט הרמ"א הא דאיתא בהגמי"י בשם מהר"ם מרוטונבורג דטוב שיצא מבהכ"נ קודם שיקראו לתורה. ובסוף כתב מ"מ פשוט במקום דכהן רגיל לצאת מבהכ"נ כדי לקרוא ישראל במקומו א"כ גם כשהוא אבל ליכא אבילות פרהסיא כולי האי אם יוצא מבהכ"נ ומ"מ אם אינו יוצא וקורים אותו אין בכך כלום ע"ש]:

ה **אסור**. עבה"ט של הרב מהרי"ט ז"ל בשם רש"ל ועי' בתשו' דת אש סי' ו' שדעתו אילו כן וכתב דאם אירע לאבל בשבת שתוך ז' הוא חיוב לעלות לתורה כגון אם אשתו יולדת או שהוא יא"צ מותר לעלות לתורה דאם אינו עולה יהיה אבילות דפרהסיא ע"ש:

ו **לרחוץ**. עבה"ט של הרב מהרי"ט ז"ל לענין גלוח ועי' בתשו' אא"ז פמ"א ח"ב סוס"י קמ"ח שכתב דלהאוסרים גילוח ה"ה ליטול צפרניו בסכין אסר ופסק כן ע"ש. ועי'

בתשובת תשואת חן סי' ל"ג שהאריך בזה והעלה דמי שאין לבו נוקפו יכול לסמוך ולהקל לכבוד שבת אף בגילוח עיין שם:

סימן תא

בערב שבת. עבה"ט ועיין בתשובת גבעת שאול סימן ע"א דבערב תשעה באב אחר חצות אומרים צדוק הדין אף דאקרי מועד עיין שם:

סימן תב

א **אינו חובה שיאמרו**. כתב בספר חמודי דניאל כ"י אחד בא אצל אחיו בתוך ל' למיתת אחותם ולא היה רוצה שיתוודע אחיו מזה נראה דמותר ללבוש בגדי שבת בכדי שלא יצטרך להגיד לו. ועמש"ל סוס"י שצ"ג בשם שבו"י לענין תוך שבעה:

ב **נהגו להודיע**. עי' בתשו' אא"ז פמ"א ח"ב סי' קצ"א שכתב דבמועד שצריך לנהוג דברים שבצנעא אסור להודיע משום מניעת שמחת יו"ט ומביא ראיה מגמרא מ"ק דף ז' ע"ש. ושם בסי' צ"ט הורה ג"כ בפורים כן שאין להגיד לו עד אחר פורים ע"ש:

ג **אצל הקבורה**. עבה"ט בשם ש"ך דאם אירע דיום המיתה הוא רחוק מיום הקבורה ג' או ד' ימים יש להתענות בשנה ראשונה יום הקבורה כדי שיעשו היא"צ בתשלום האבילות ונראה דאם השנה הזאת היא מעוברת יתענה ביום המיתה דהא כבר נשלם האבילות בכלות י"ב חודש כמש"ל סי' שצ"א ס"ב א"כ לא שייך טעם זה והוא פשוט:

ד **ואם אירע**. עי' בתשו' אא"ז פמ"א ח"ב סי' צ"ח בכהן שיש לו יא"צ וביום זה ניתן לו בן לפדות מחוייב להשלים והוא יפדה ביום אך לענין ברכה שנהגו שהכהן מברך על היין (כמש"ל סי' ש"ה ס"י בהגה"ה) נראה דלא יברך וליתן לשתות לאחרים כמו במילה ביום התענית דהתם לא אפשר בע"א אבל הכא יותר טוב שאחרים יברכו ואם רוצים שהכהן יהיה על הסעודה עשו הפדיון סמוך למנחה והכהן ישלים תעניתו ויבא על הסעודה בלילה ע"ש ועיין בש"ת בא"ח סי' תקס"א שחולק עליו וכתב דאף אם נדחה זמן פה"ב רשאי הכהן לאכול. אלא באבי הבן צ"ע. עוד כתב שם שאם אירע שהיה לו סעודת מצוה ביום היא"צ ופייסוהו שלא יתענה ויבא עמהם בסעודה ולא רצה מחמת היא"צ ולולי זה היה נמנה עמהם הרי קבע עליו בנדר שאף בס"מ לא יאכל ואם מתרמי לו יא"צ ויש לו ס"מ כיוצא בה אסור וצריך התרה ולכן יש ליזהר בכה"ג שיאמר שעושה כן בלי נדר עכ"ד. ועי' פמ"ג בא"ח סי' תקע"ג שכתב בשם תשובת דבר משה דחתן אין מתענה יא"צ בז' ימי המשתה ע"ש:

ה **תחנון**. עט"ז בא"ח סי' תקס"ח סק"ה שכתב דה"ה אם אירע לו ברית מילה של בנו ביום ההוא די"ט שלו הוא דלא יתענה ואם רוצה להתענות א"צ להשלים ע"ש. ונראה דה"ה המוהל וסנדק א"צ להתענות יא"צ עי' בא"ח סי' תקנ"ט ס"ח בהג"ה וכ"כ בתשו' הר הכרמל חא"ח סי' יו"ד וכתב שם דאף לכתחלה מותר לקבל עליו להיות סנדק או מוהל ביום היא"צ. ע"ש:

ו **הראשון**. עבה"ט ועי' בתשו' גבעת שאול סי' ע"ג במת אביו בשנת העיבור בער"ח אדר שני שהוא כ"ט לאדר ראשון יתענה בשנה פשוטה בכ"ט באדר ולא בכ"ט שבט ע"ש:

ז **שצ"א**. עמ"ש שם סק"ח בשם תשובת מקום שמואל:

ח **כל ימיו**. עבה"ט של הרב מהרי"ט ז"ל ומ"ש עי' בט"ז שם. ר"ל דהט"ז שם סק"ג חולק וכתב דלא מקרי דרך נדר אא"כ דעתו שינהג כן כל ימיו לעולם ע"כ המיקל לא הפסיד ובפרט מי שמצטער ע"ש ועי' בתשו' חוט השני סי' ס"ו שכתב כשאירע היא"צ בתחלה בע"ש א"צ להשלים כשאירע ג"כ בע"ש אבל כשחל בחול צריך להשלים וע"ש עוד דאף כשחל בתחלה בחול מ"מ כשחל אח"כ בע"ש לא ישלים דמסתמא לא היה קבלתו על ע"ש כו' ועי' תשובת נחלת שבעה סי' נ"ח שכתב ג"כ דאף שחל בחול מ"מ כשחל אח"כ בע"ש א"צ להשלים וכאשר עשה ביא"צ הראשון שאירע בע"ש כן יעשה כל ימיו וכמ"ש הרמ"א דלא כיש טועין לפרש שהכל תלוי ביא"צ הראשון שלאחר יב"ח דליתא אלא על יא"צ הראשון שחל בע"ש קאמר ע"ש ועי' בתשו' חינוך בית יהודה סי' כ"ג לא כתב כן ע"ש. ועי' פמ"ג במשבצות שם שכתב להקל כשחל הראשון (ר"ל לאחר י"ב חודש) בע"ש. ודעתו שאף אם יארע בחול לא ישלים כי בזמנינו הדורות חלושים ע"ש:

סימן תג

א **המלקט עצמות**. [עי' בתשובת חתם סופר סי' שנ"ג שכתב ע"ד קברות ישנות שאינם משומרות כי שולטין במתיהם וגם שטף מים רבים אליו יגיעו ורוצים לפנותו אל בית הקברות חדשה פשוט דמצוה לפנותו כמ"ש הרב ר"ס שס"ג וגם זה פשוט שצריכים הקרובים לקרוע ולהתאבל ביומו וכל היודע כי יפנו היום עצמות קרוביו פטור מכל המצות עד שהביאם למנוחתם בקבר ואחר הקבורה מתאבל עד הערב וחייב לקרוע בשעת פינוי או בשעת שמועה אבל טוב לעשות תקנה ואיסור שלא להודיע לשום אדם שהגיע היום פינוי עצמות קרוביו רק בעלי ח"ק ג"כ יבררו כל יום ביומו אנשים שלא יגיע לקרובי עצמם ביום ההוא והוא מג"ח דהתורה חסה על ישראל וביטול זמניהם ושוב אחר שנעשה תקנה זו בפומבי ע"י הרב ובד"צ שוב אם יארע שאמר לו עד א' כן א"צ

להאמינו כיון שהוא עבריין ועובר על תקנת הקהל. ומ"ש מהר"ם פישלש בתשובת נו"ב קמא סי' פ"ט (הובא קצת לעיל ר"ס שס"ג) א' מהטעמים שלא יפנו העצמות מפני ביטול מצות באותו היום ולא כתב אותה תקנה הנ"ל היינו לפי שהיה עיר קטנה וביום א' החל וכלה כל העצמות הקבורים א"כ באותו היום ידעו כל בני העיר כו'. ובענין קבורת העצמות שאם יקברו כל מת בפ"ע ימלאו קברות החדשה בעצמות ולא ישאר מקום שם קבר הנה לשון הטור (והש"ע לקמן ס"ח) ונותן כ"א לעצמו בארון של ארזים. הפרישה הוכיח דליכא קפידא בקבורתם בגומא א' דדוקא בעירוב עצמות קפיד רבי עקיבא אבל אם לא יתערבו ויהיו מונחים עצמות מב' מתים בגומא אחת ליכא קפידא ומה שאמר ר"ע להניחם בארון ארזים היינו להניח בארון א' עצמות כמה מתים כל גל בפ"ע כו' ואף אם לא יהיה כן כוונת הטור לדינא נ"ל כי דברי הפרישה נכונים. ומהיות טוב יעשו ארון ארוך ובין כל עצמות מת א' יעשו בתוכו מחיצה של עפר דק וטוב יותר של חרס או רעפים שאינו ממהר להתעכל שאף אם יתעכלו נסרי הארון ויפלו העצמות לחוץ יהיו מובדלים במחיצה הנ"ל. ואם רוצים יכולים להעמיק הגומא אך באופן שלא יגיעו שם מים ויכולים לעשות כמה ארונות זע"ז בהפסק עפר בתנאי שתהיה המחיצה המפסקת בין עליונה ותחתונה מעובה קצת יותר באופן שלא יכבד משא העצמות העליונה על התחתונים דא"כ הוי גנאי יותר מדאי ובארוך עצמו יכולים לעשות הפסקות מחיצות של חרסים כנ"ל אבל בגובה בין ארון לארון צריך דוקא הפסק עפר שראוי שיתעכל כל העליון אבל להפסיק במחיצה של חרס בגובה אינו נכון דאינו ממהר להיות עפר ומצוה שיעשה עפר כמ"ש הטור וב"י סי' שס"ג ע"ש באריכות]:

ב **עצמות א' מקרוביו**. [עי' בתשובת חתם סופר סי' שנ"ה דאשה שמת במלה ונשאת לאחר ואח"כ ליקטו עצמות בעלה הראשון אינה מחויבת להתאבל ביום ליקוט עצמות. ואפילו גוף האבילות כגון שמת ונתייאשו לקברו אחר שכבר נשאת לאחר עי' סי' שע"ה ס"ו אפשר שאינה מתאבלת ומכ"ש יום ליקוט עצמות דנשואין שניים מפקיעים קורבת הראשון לגמרי כו' וממילא שאינה ראויה להראות אבילות על בעל הראשון בפני בעלה השני ודרכיה דרכי נועם וכל נתיבותיה שלום ע"ש]: